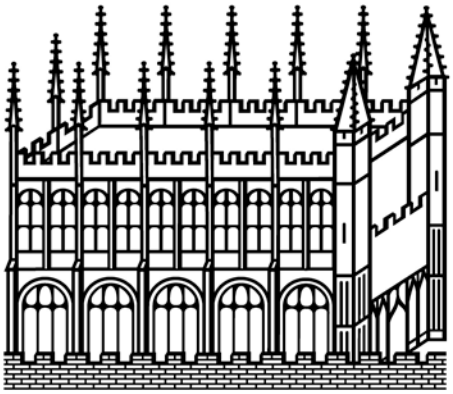

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

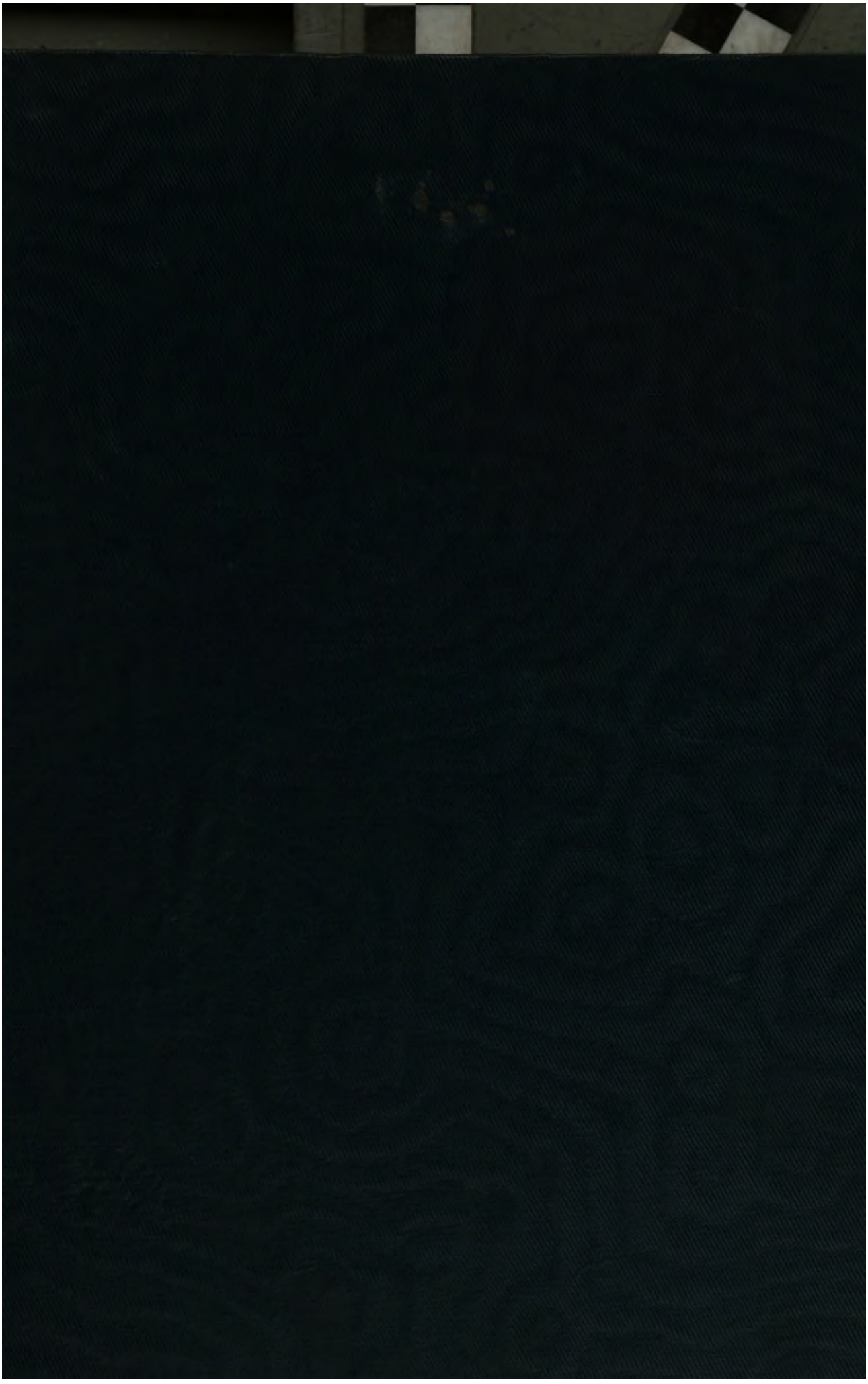
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

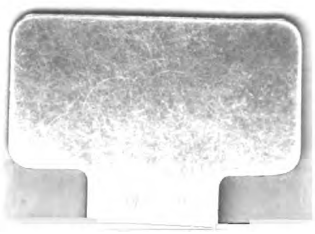
For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

ضروری المطب - مولفہ حکیم مہتاب رائے جلد اول
مین نام دوا و اُسکے مضر و مصلح کا بیان ہو -
مقالات احسانی - مفردات کا بیان مصنفہ حکیم
احسان علی وکیل -

کتب لغت غیر مختص

تنقیح اللغات - مولفہ سید ضامن علی متخلص بہ جلال -
امان اللغات - مصادر عربی کے مشتقات کا بیان
مولفہ مولوی محمد امان الحق مدرس -
کریم اللغات - کلان حاوی الفاظ لغت عربی و
فارسی بہ بیان معنی اردو مصنفہ مولوی کریم الدین
ڈپٹی انسپکٹر مدارس پنجاب -
ایضاً - خرد -
نفائس اللغات - کلان لغت عربی اور فارسی کے
چہرہ اور معانی کا اردو مین بیان ہو مولفہ مولوی
اوحد الدین بلگرامی -
ایضاً - خرد -
لغات سروری - عربی فارسی الفاظ کا اردو مین
ترجمہ مولفہ مفتی غلام سرور لاہوری -
خیابان گلشن - نصاب لغت ہو زبان دری
فارسی کی مولفہ مولوی محمد علی -
ارباب عناصر - اسمین جلد اول کے چار خانے ہین خانہ
اول لغت اردو خانہ دوم لغت فارسی خانہ سوم لغت
عربی نسخ خطین خانہ چہارم لغت انگریزی انگریزی خط
مین مولفہ مولوی محمد ناصر علی - کتاب نادر الوجود اسمین
ترتیب اسطور پر ہو کہ مثلاً لغات اعضاے حیوانات کے
ایک جگہ ہین اور نام اہل قرابت اور رشتہ دارون کے
جو جو رشتہ ہو الگ الگ ہین و علی ہذا جسقدر حیوانات
مذہب حنفی مین حلال ہین وہ یکجا اور اسی طرح حیوانات
پرند بہر حال سب لغت اپنے مناسبات کے ساتھ مذکور
ہین یہ طریق فائدہ مندی کا ہو - ایسی کتاب اس
صورت خاص سے کہ لغت اردو اور فارسی خط نستعلیق
مین ہو اور لغت عربی مغرب خط نسخ مین اور لغت
انگریزی خط انگریزی مین حروف چھاپہ ٹیپ مین
چھپے ہوے سرخ رنگ کے اور جدول ہر صفحہ کی
اور خطوط مابین مضمون کے سب سرخ چھاپہ ٹیپ کے ہین -
فرہنگ دستور الصبیان - درحقیقت یہ فرہنگ
بمنزلہ شرح دستور الصبیان کے ہو کہ اسمین سب مطالب
جزوی اور کلی کو حل کیا ہو مصنفہ منشی گردھاری لال
تخلص فطین متدل کلاس اسکول ضلع فرخ آباد -
تیسیر الفرقان لتخریج لغات القرآن - اسمین
مخصوص لغات قرآن ہین اب قرآن کے معانی
سمجھنا اسکے ذریعہ سے بہت سہل ہو گئے مصنفہ مولوی
محمد مسیح صاحب -
گنجینہ زبان اردو - معروف بہ گلشن فیض -
لغات کی تحقیقات مع امثلہ کلام اساتذہ اردو گو مولفہ
حکیم ضامن علی تخلص جلال -
لغات ناصری - بہت سودمند مختصر نسخہ ہو بصورت
جلد اول اسمین جسقدر لغات عربی فارسی کے متداول الاستعمال
کتب درسی فارسی کے ہین انکی ترتیب حروف تہجی سے ہو

INDIAN INSTITUTE OXFORD

شرح نصاب الصبیان - بہت مستند شرح ہے مشہور بشرح دشت بیاضی شارح مولوی کریم الدین دشت بیاض۔

کشف اللغات - دو جلد مین۔

۱ جلد - لغت ہمزہ سے طاے مطبقہ تک۔

۲ جلد - طاے حطی سے یاے مثناۃ تحتیہ تک

مصنفہ مولوی عبدالرحیم بن احمد سورہ۔

غیاث اللغات - مع تتمہ مذکرہ مصنفہ مولوی غیاث الدین مع چراغ ہدایت مصنفہ سراج الدین علی خان آرزو۔

ایضاً - تازہ طبع ہر کلمہ وار ہر لغت سرسطر سے آغاز ہو۔

برہان قاطع مع تتمہ - لغات و مصطلحات فارسی مین بڑی مستند کتاب ہے مصنفہ مولوی محمد حسین دو جلد

۱ جلد اول - ہمزہ سے زاے فارسی تک۔

۲ جلد دوم - سین مہملہ سے یاے مثناہ تحتیہ تک۔

ایضاً برہان قاطع - بطرز جدید کہ ہر لغت آغاز سطر سے ہو۔

بہار عجم - لغات و اصطلاحات فارسیہ مین بیکنڈ بہار کی مشہور کتاب ہے جسکو بر عایت ترتیبی حروف تہجی بعنوان برہان قاطع مولوی ہادی علی نے بکمال شفقت اصل سودہ و تخطی مصنف سے لفظ بلفظ مطابق کیا بصحت تمام چھپی۔

ہفت قلزم - مع فرہنگ لغات جامع لغات و اصطلاحات و تعبیرات فارسی انتہا درجہ کی کتاب ہے جسکی سات جلدین ہین جلد اول سے چھ جلد تک لغات و مصطلحات کا بیان ہے بترتیب حروف تہجی مع ضبط اور ہر لغت آغاز سطر سے بقلم ممتاز ہے کہ ناظرین کو نکالنے لغت کی بہت آسانی ہو۔ ہفتم جلد ہفتم صنایع لفظی و معنوی کی حاوی ہے جملہ اقسام صنایع مع امثلہ کا بیان ہے

کہ کوئی صنعت فروگذاشت نہین ہوئی سابق یہ کتاب مطبع شاہی عہد دولت ابوالمظفر غازی الدین حیدر شاہ غازی بعرف خزانہ عامرہ باہتمام و ترتیب مولوی قبول محمد چھپی تھی فی الحال بنظر خواہش خریداران بطرز پسندیدہ سات جلد یکجائی ہو کر بصحت طبع ہوئی۔

فرہنگ گلستان - لغات عربی و فارسی گلستان کے ردیف وار با تشریح اور اسکے معانی کا بیان ہے مصنفہ مولوی عبداللہ صاحب۔

فرہنگ جہانگیری - مولفہ جمال الدین حسین انجو ملقب بعضد الدولہ دو جلد۔

۱ جلد - باب ہمزہ سے فا تک۔

۲ جلد - باب کاف فارسی سے تلیاے تحتانی۔

فرہنگ سکندر نامہ - جسمین لغات و محاورات مشکلہ سکندر نامہ ردیف وار ہین یہ فرہنگ جدید الترتیب کاشف مطالب سکندر نامہ ہے مولفہ سید ابن حسن ملازم مطبع۔

لطائف اللغات - فرہنگ لغات و مصطلحات خاص مثنوی مولانا روم مصنفہ مولوی عبداللطیف۔

کتب لغت مختص بمفردات طب اردو

مخزن الادویہ - اردو جسمین ہر ایک دوا کی ماہیت طبیعت - نفع - مصلح - بدل - قدر شربت - افعال - و خواص کمال بسط و شرح سے لکھے ہین مع رسالہ تعداد ادویہ مترجمہ حکیم محمد نور کریم دو جلد مین۔

مجموعہ میزان الادویہ - الفاظ الادویہ - فرہنگ نصیریہ مخزن الادویہ - یہ مجموعہ تین کتاب کا علی الترتیب تصنیف حکیم نصیر الدین شیرازی و حکیم طالع محمد و حکیم احمد علی عظیم آبادی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۴۹۷	۱۲	فقضلهن	فقضاهن
۴۹۸	۴	مسک	سگ
〃	۲۵	قازا	قاز
۴۹۹	۱۶	قوبا	قوا
۵۰۱	۸	کفاة مؤنث	کفاه مؤنثه
۵۰۲	۳	تقع	لاتقع
〃	۸	هذا الالف	هذا الالف
〃	۹	بکلیهما وکذا المؤنث	بکلیهما وکذا المؤنث
۵۰۳	۱۶	له	لمه
۵۰۴	۱۵	یخیلته	یخیلته
۵۱۱	۱۸	جاوا	جاولًا
۵۱۲	۱۲	نجوة	نجوت
〃	۱۳	هم	ایاهم
〃	۲۴	قلاف	فلان
۵۱۴	۱۲	اشبها	اشبهها
〃	۲۰	فلاة	فلاة تناصی فلاة
〃	۲۵	قاابو	قالوا
۵۱۵	۲۱	اقلاهم	قتلاهم
〃	۲۴	استغنیٰ	استغنیٰ
〃	〃	استغنی	استغنیٰ
۵۱۶	۱	وبنواته	بنواته
〃	۱۶	نمعت	نمیت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۵۱۷	۲	من نهاکرمن	من رجل نهاکرمن
۵۱۹	۱	جعلته	جعله
۵۲۱	۳	خلقت	حلقک
〃	۱۹	وعید	ووعید
۵۲۳	۷	عردیه	هردیه
۵۲۵	۹	یده ای	یده
〃	۱۸	قدم	ندم
۵۲۷	۵	رما	رماؤا
〃	۶	داهامدا	هامدًا
۵۳	۵	حرف	حرفین
〃	۶	حرفین	حرف
۵۳۲	۱۲	اذا	اذ
۵۳۵	۱۰	یازیدا	یازید
〃	۱۱	قبل	اقبل
		قراح	
۵۴۵	۲۴	زدن	دم زدن
۵۴۶	۴	شخصی	شخصے را
۵۴۸	۲۳	انان	ازان
۵۴۹	۶	زیرهای	زیرپای
۵۵۳	۲	چلپاسه	چلپاسه باشد

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۹۵	۵	دوشیزہ	دوشہ
۳۹۷	۱	ناقبلہا	لکسرہ ناقبلہا
〃	۸	او	راو
۳۹۸	۵	کمان و	کمان بہ
۳۹۹	۲	فہو	فہی
〃	۱۶	اذِ	اذا
۴۰۵	۱	صار	سار
۴۱۰	۱۱	گرما	کرما
۴۱۲	۲	پچور	پیچور
۴۱۹	۳	ای	ای ہوالرائے
۴۲۱	۱۴	ف	فا
۴۲۲	۲	اخواۃ	اخوات
۴۲۷	۱۳	والتشدید	والشد
۴۲۸	۱۸	بقری	بقوی
۴۳۴	۱۱و۱۲	-انثناء کما یقال ابنی — انثناء	-انثناء
〃	۲۵	لکثر	لکثرۃ
۴۳۵	۳	تجثوا	تجاثوا
〃	۱۶	اجیٰ	اجیٰ
〃	۱۹	قیامہ	قیاماً
۴۳۶	۶	جازی	جاذی
۴۴۲	۱	فلعت	فعلت
۴۴۸	۲	محلت	امحلت
〃	۴	بعد	بعدما
۴۴۹	۵	دوشہ	دوشیزہ
۴۵۱	۸	حریم	غریم
۴۵۲	۳	عمر	عمہ
〃	۱۱	وَہیاء	وَہیا
۴۵۴	۸	پژمردن	بالضم پژمردن
۴۵۶	۱۵	والکسر	والقصر
۴۶۲	۵	تردتہ	طردتہ
۴۶۲	۱۱	قدرقدوزیۃ	قدر-قدرزوزیہ
〃	۲۵	ہمد	حمد
۴۶۶	۱	تسقیت	تسقیۃ
〃	۳	سفراء	سفواء
۴۶۷	۲۴	لاحوص	الاحوص
〃	۲۵	جزم	جذم
۴۶۸	۱۷	الذا	لذا
〃	۱۹	فاستوا	فاستویٰ
〃	۲۵	ستویٰ	استویٰ
۴۷۷	۱۷	قدم	قدیم
۴۸۰	〃	مفسدہ	مفسد
۴۸۲	۱	بزاء	بعزاء
〃	۲۳	ض ۲	ض ۲ و
۴۸۴	۱	عصوۃ	عصوتہ
۴۸۸	۱۱	استویٰ	استعوی
۴۹۰	۹	جازت	جاوزت
۴۹۱	۶	طاق	طلق

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰۰	۴	ی قطع	ای قطع
〃	۵	ئونث	مؤنث
〃	۲۳	الوزدۃ	الودرۃ
〃	۲۵	تیرا	تیرائی
۳۰۸	۱۸	قومین	قول
۳۱۰	۱۰	درجل	رجل
۳۱۲	۲۱	جزور	یقال جزور
۳۱۴	۲۴	جار	جاونا
〃	۲۵	ناضیف بک	ضیف
۳۱۶	۲	یجتعهد	یجتهد
۳۱۸	۱۰	هماخال	هما ابنا خال
۳۲۰	۱۷	خامتہ	ای خامتہ
۳۲۶	۲۳	قولہ تعالیٰ	قولہ تعالیٰ لایسخر قوم من قوم
۳۲۷	۴	علیہ	الیہ
〃	۸	قوامہ	قواما
〃	〃	دروا	ودروا
〃	۱۰	کلال	الکلا
۳۳۰	۲۲	کمتہ	کمتہ
۳۳۲	۲۱	ام بلد	ام ملدم
۳۴۴	۱۰	الشرید	الثرید
۳۴۶	۶	شمت	شمت الیاسمین
۳۴۷	۲	آنام	آنان
۳۴۹	۵	فهذا	فهذه

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۴۹	۱۵	لمّا	ولمّا
۳۵۰	۲	رخت	درخت
۳۵۲	۲۴	ان جسدہ	من جسدہ
۳۵۳	۶	تکرار وتذکار	تکرار
〃	۷	شدن	شدم
۳۵۴	۱۹	ذکرب	ذکرنی ب
۳۵۵	۵	ف اک ۲)	ک اف ۲)
〃	۱۸	ف اک ۲)	ک اف ۲)
۳۵۶	۱۸	گیاہ	گیاہ کوتاہ
۳۵۷	〃	رمعہ	رومعہ
۳۵۸	۷	جعونتہ	جعونتہ ورجل جعونتہ
〃	۲۳	لہا	لہا ایضا
۳۶۱	۱	جبن	چنین
۳۶۲	۷	المرأۃ	المرۃ
۳۶۶	۱۹	اجارا	اجار
〃	۲۳	رئمتہ	رئمتہ
۳۶۷	۱۰	بہ آخر	بآخر
۳۶۸	〃	بآسانی	بلسانی
۳۸۰	۲۵	اولد	اولہ
۳۸۲	۲۱	(ع ک اف ۲)	(ع ف اک ۲)
۳۸۳	۱۲	لم یشرب	لم یشرب
۳۸۶	۱۹	حریم	درہم
۳۹۲	۱۷	التراب	التراب
۳۹۳	۱۵	آوتی	الآتی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۵۷	۲۴	ثقل	لاتقل
۲۵۹	۲۳	مصد	مصدر
۲۵۹	۱۵	زدن	شدن
۲۶۰	۸	دادند	دارند
۲۶۱	۵	لا	ولا
〃	۱۰	فنفعل بالسکون	نفعل بالسکون و
〃	۲۵	الی	الا
۲۶۲	۲	الاکثر	الاکسر
〃	۱۱	رو	— و
۲۶۳	۸	ناثلة	نائلہ
〃	۱۷	یمز	یهمز
〃	۱۸	ناجیلة	نارجیلة
۲۶۴	۱	للضرف	للظرف
〃	۱۴	استرلبت	استولیت
〃	۱۸	واخذناه	فاخذناه
۲۶۴	۱۹	ربیل	وبیل
۲۶۶	۷	هذ	بذا
۲۶۸	۹	نهل	عن لیلة کذا ماء نودیم ولا یقال هللناه فهلّ
۲۷۰	۲۲	دادن	دیدن
۲۷۵	۳	مسام	میسام
〃	۱۵	وتیوهم	یتوهم
〃	۲۰	لرسل	الرسل
۲۷۶		ہو	و
۲۷۶	۶	الفحا	الفضا
〃	۱۴	النظر	فی النظر
〃	۲۱	الشوا	الشواد
۲۷۷	۱۷	سرخ	سیر
۲۷۹	۷	الارّم	لارُمّ
۲۸۰	۱۶	وبطن	ودو بطن
۲۸۲	۲۴	جمیم	جیهم
۲۸۴	۱۹	الصیین	الطیبین
۲۸۵	۳	رفی	وفی
〃	〃	بالصرم	بالصوم
۲۸۶	۲۲	ونبهٔ وبیه	دنبهٔ
۲۸۹	۴	من واحد لمن لفظه	من لفظه
۲۹۳	۲	ادہام	ادہمام
〃	۷	وبزرگ	برزگ
〃	〃	سمره	درخت سمره
۲۹۶	۱۸	قوما	قومه
۲۹۷	۲۵	حستین	نخستین
۲۹۸	۱۰	کردن	وکتابه کردن
〃	۲۴	عنهالی	عنها فی
۲۹۹	۲۴	اخصبها	اخصبها
۳۰۰	۵	کزا	کذا
〃	۲۴	اکثر هته	اکرهته
۳۰۵	۱۱	اذ	اے
〃	۱۳	شهر	یاسندوم شهر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹۵	۱۱	کستان	وکتان
۱۹۶	۴	جعل	جال
〃	۵	شاکچھ	شاکچہ
۱۹۷	۲۵	وعلی	اوعلی
۱۹۸	۱	جبجیان	جبجھان
〃	۱۸	حدبہا	ہدبہا
۱۹۹	۲	بتین	بیتین
〃	۱۸	کسرۃ	کثرۃ
۲۰۰	۱۴	سواکندو	سوگند
〃	۲۲	بہارالاناث	بھاالاناث
۲۰۱	۱۷	وعیطٍ وعائط	عیطٍ عائط
〃	۱۸	مصدر	مصدرًا
〃	۱۹	اولا	ولا
۲۰۵	۱۵	کرنہ	کرانہ
۲۰۷	۶	یُختل	یُخیل
۲۱۱	۱	فرومایہ	فربہ
〃	〃	خوبصوت و	خوبصورت
〃	۲۱	دوشتہ	دوشلہ
〃	۲۵	المنکنز	المکتنز
۲۱۲	۱۰	بنصف	عطف
۲۱۳	۱۶	بکسرہ	بکسرہ کشادہ
۲۱۸	۱۷	تضیب	تضیت
۲۲۱	۲۵	وب	ثوب
۲۲۲	۱۶	کرگس	بگرگس

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۱۸	الحکیم	الحکم
۲۲۶	۱۷	ویقال	یقال
〃	۱۹	شمہیل	شہیل
۲۲۷	۴	صولٌ	صَوُلٌ
۲۳۰	۱۲	سقلت	ستقطت
〃	۲۳	بعلت	بعلف
۲۳۱	۲۴	دراز	پھن دراز
۲۳۲	۱۲	عَجُول نیک	عجُول
۲۳۳	۲۲	گشنی	کشتی
۲۳۴	۲۱	والجمع عُسَّل وعواسل ورمح عسّال	والجمع
۲۳۷	۶	رجل	الرجل
〃	۲۲	بکارے	بچیزے
۲۳۸	۳	التی	ایضًا التی
۲۳۹	۲	الضباح	الضباع
۲۴۱	۹	الثانی	والثانی
۲۴۳	۱۷	چیزے	ازچیزے
۲۴۷	۳	امرأۃ	وامرأۃ
〃	۲۰	بکسرہا	بکسرہا
۲۴۸	۱۹	بالادرون	بالادون
۲۴۹	〃	قول	قال
۲۵۶	۴	مغل	ممغل
〃	۱۷	وبرداشتن	ودیرداشتن
۲۵۷	۴	خبزًا	خبزملۃ وخبزًا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵۱	۲۳	بالسین	وبالسین
۱۵۲	۱۴	لقاقة	لقلقة
〃	〃	لکاک	لکلک
〃	۲۱	تلق	تلمق
۱۵۳	۶	لاخت	اخت
۱۵۷	۱۷	دالفا	الفا
۱۵۸	۱۱	اذا	اذ
۱۵۹	۳	لیر	سیر
۱۶۰	۲	ماد	مادہ
〃	۹	مائر	مائ
〃	۱۳	افتعل	من افتعل
〃	۲۴	مک	ومعفک
۱۶۱	۱۸	ان	وان
۱۶۳	۶	گولا	گولہ
〃	۱۵	وری	اوری
۱۷۰	۳	للقمة	اللقمة
۱۷۱	۲۴	فراغ	فراخ
۱۷۳	۲۱	بالسوة	بالسوط
۱۷۵	۸	مذا	مذکرا
〃	۱۴	والعجم	والعُجم والعَجم
۱۷۶	۱۸	مهان	ہمان
۱۷۷	۷	ابواه	وابواه
〃	۱۷	تعاک	تمالک
۱۷۸	۶	عبادک	عبادت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۷۹	۱۹	وذلک	ذلک
۱۸۱	۵	شهر	وشهر
〃	۱۵	یصلحا	یصلحها
۱۸۲	۱۸	صارت	سارت
۱۸۳	۱	واصول	اصول
〃	۷	لذوا	لذو
〃	۱۹	اکلته	واکلته
〃	۲۰	ازوضعے	ازوے
〃	۲۳	الاکالا	اکالاً
۱۸۴	۹	کذاکذا	کذاوکذا
۱۸۵	۱۹	کان	کانوا
۱۸۷	۱۰	بعالٍ	وبعالٍ
〃	۲۰	یقال	ویقال
۱۸۸	۲۲	اهل التی	باهل
۱۹۰	۳	فسـ	ف ۱)
〃	۴	یصرع	یصرع به
〃	۵	میخا	میخایند
۱۹۱	۲	الثعلب	الثعالب
〃	۱۳	وپشم	پشم
〃	۱۵	ف و	ف ۲)
۱۹۲	۱۰	فعیل	فعیل
۱۹۴	۲	جاؤ	جاؤا
۱۹۵	۷	یتجلل	یتجلجل
〃	۹	یحصد	ان یحصد

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۷۶	۲۵	فریق	فویق
۷۷	۳	(عع ک اف ۲)	(عع ف اک ۲)
۷۹	۲۳	الہاء	الحاء
۸۶	۵	قرأر	قرأ
۸۷	۲۱	الزروع	الزرع
۸۸	۱۳	تزیینہ	تزیینہ
۹۱	۶	بفعیل	بفعیلٍ
۹۳	۹	طحفۃ	طہفۃ
۹۶	۱۰	راد	ردا
۹۷	״	طعام	طعام را
۹۹	۱۴	القاف	القاذف
۱۰۰	۳	پوشیدہ	بوسیدہ
۱۰۱	۲۴	ناقت	ناقۃ
۱۰۴	۲۳	وزدان	دزدان باشد
۱۰۷	۱۵	یلزح	مینزح
۱۰۹	۲	ہار	ہاے
۱۱۰	۱	یلأ	یملأ
״	۲۲	تعرف	لاتعرف
۱۱۱	۴	بالیمین	بالیمن
۱۱۲	۲	افضل	أفضل
۱۱۳	۶	أبزیق	أبریق
۱۱۴	۷	تن	لایأسن
۱۱۷	״	ہدبۃ	ہدبدۃ
״	۱۳	الی	الا
۱۱۷	۲۳	حاذق	حازق
۱۱۸	۷	حقیقت	حَقِقْتَ
״	۱۲	مجازیہ	مجازہ
۱۱۹	۱۹	گراد	گردا
״	۲۲	التغلب	تتغلب
۱۲۰	۹	حیا	ازحیا
۱۲۱	۲۲	خَنفیق	خنتقیق
״	۲۵	سلحۃ	لِحفۃ
۱۲۵	״	ارباق	وارباق
۱۲۷	۲۱	اروق	ارواق
۱۳۴	۱۸	مشنفہ	مفشع
۱۳۵	۲۵	شلقۃ	سلقۃ بفتحتین کج بہ شلقاء بالکسر کارد و شلقۃ بالکسر
۱۳۶	۱۲	صدوقاتہن	صدقاتہن
۱۳۷	۲۲	گندو	گندہ
۱۳۸	۱۲	التہیم	التیہم
۱۳۹	۲۵	یقال	لایقال
۱۴۲	۱۰	صللتہ	صلتہ
״	۱۴	عرق بضمتین ج عراقین	عراقین
۱۴۳	۱۸	عقلک	حلقک
۱۴۴	۱	اعلقتہ	حُلقۃ
״	״	فی	فی الحدیث
۱۴۷	۳	چرخ	چرغ
۱۴۸	۱۲	الراجز	الراجز (ع)

غلطنامۂ صراح جلد ثانی مع قراح

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶	۹	تقاطع	تقاتع
۸	۱۱	تار	قمار
۹	۱۵	قاع	قاء
۱۱	۴	تصرفات	تصرف
۱۲	۶	دراعہ	درعار
〃	۲۱	مدعدۃ	مدعدعتہ
۱۳	۹	درویش	درویشی
〃	۱۴	رماداصد	رماہ اللہ
〃	〃	ماہی	ماہیی
۱۴	۵	علیہ	الیہ
۱۵	〃	جو	چون
۱۶	۲۵	مالک	بن مالک
۲۰	۱	عدد	عدد شدن
〃	۲۴	سبع	سبیع
۲۱	۱	ہرعان	سرعان
〃	۸	الراع	الراء
۲۲	۱۶	تعالیٰ	تعالیٰ واسمع غیر مسمع الیٰ سمعت فی قولہ تعالیٰ
〃	۲۵	لوجہ	لوجہہ
۲۶	۱۷	ذرعی	صرعی
۲۸	۱	والرقیق	اوالرقیق
۲۹	۲۰	سرزد	سترد
۳۰	۱	الشئی	الشئی بالکسر
۳۰	۷	لرجل	الرجل
۳۳	۱۴	صفر	اصفر
۳۴	۲۰	الاصلام	الاسلام
۳۵	۱	دست	دست او
۳۶	۶	کسے	کسے را
۳۷	۱۳	رابازداشتن	بازماندہ
۳۸	۸	بیت	بُس
〃	۱۳	بزرگ	برگ
۳۹	۱۹	ن	کلان
۴۱	۲۲	عاد	عاء
۴۲	۱۷	التماع	التیاع
۴۳	۸	دراز	درازاز
۴۴	〃	مقابلہ	مقاتلہ
〃	۲۵	لمع - لمع	لمع - لمع
۴۶	۱۳	یمنع	ان یمنع
〃	۱۴	انقاع	انقعُ
۴۷	۸	النقوع	التہوع
۵۳	۲۳	تطُیب	تبطُیب
۵۵	۶	الد	الدم
۶۶	۱۳	مشحاف	جخاف
۷۱	۱۵	خرفتہ	خرفت
〃	〃	پیدا	چیدا
۷۶	۱۸	گوشت	پرگوشت

ہمارہ - مخفف ہموارہ ہمیشہ و دایم -

باب الیاء

یارہ - دست برنجن (ہندی کنگن)

یازیدن - بروزن و معنی بالیدن ست کہ نمو کردن باشد و بمعنی قصد و آہنگ و بلند شدن ہم ہست -

یخچہ - تگرگ (ہندی اولا)

یختی - بفتح اول و سکون ثانی بمعنی پختہ باشد و بمعنی ذخیرہ ہم آمدہ است و آن ہر چیزے باشد از مال و زر و اسباب و غلہ و حبوبات و غیر ہا کہ آنرا نگاہ دارند تا بوقت حاجت بکار آید -

یراق - بفتح اول چین و شکنجے را گویند کہ در اندام آدمی و چیزہاے دیگر بہم رسد -

یراغ - بفتح اول اسپی را گویند کہ از بسیاری سوار قابلیت آن پیدا کردہ باشد کہ بر و سوار شدہ از جائے بجائے ایلغار کنند یعنی بزودی بروند -

یزہ - بروزن گزگیاہے باشد پُر خار کہ باطراف خیمہ و جایگاہی نہند کہ مردم و جانور نتوانند آمد -

یوت - بالضم مرگ عام ستوران را گویند ہمچنانکہ مرگ عام مردمان را وبا خوانند -

یوز - بالضم حیوانی ست شکاری کوچک تر از پلنگ (ہندی چیتا)

یوغ - بضم اول با واو مجہول چوبے باشد کہ بر گردن گاؤ زراعت و گاؤ گردون گزارند -

خاتمۃ الطبع

صحاح جواہر تبیان حمد محمود یکہ دُر یکتای قاموس اسم سامیش تاج اسامی ارباب فرہنگ است و مفتاح کنز اسرار نعت حبیب وی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ رہ گم کردگان ظلمت آباد غوایت بہ چراغ ہدایت او رہ یاب راستی آہنگ پیستر براے رزین محققان لغت آشنا و صاحبان خبرت و ذکا در پردہ مبادکہ علم لغت عموماً فی حد ذاتہ سکان سفائن علوم است و متقلاد خزائن فنون کہ غالباً ارباب تحقیق را بدان احتیاج و اصحاب درک و تدقیق وقتاً فوقتاً بوی محتاج فمن اجل ذلک کتاب مستند الخطاب مسمی بہ صراح مع ضمیمہ و فرہنگ معروف بنام قراح کہ کتابیست متداول الانام و در سند لغت عرب مقبول کافہ علماے فخام سابقاً بفرمائش مطبع ہذا در مطبع ثمر ہند طبع شدہ گل سر سبد چمستان دیار و امصار و فرق قبول را طرۂ دستار شدہ بود الحال طالبان طرز نوے را مژدہ باد کہ اکنون نساخان تردست بہ تسوید کتاب موصوف اندازی بایستہ بکار داشتہ اند کہ ہر صفحہ را دو بخش کردہ ہر لغت را بقلم ممتاز سر سطر گاشتہ اند تا جویندگان را در بر آوردن لغت آسانی رو نماید آیدون شکر باری عز اسمہ کہ کتاب مذکور الصفات بر نہجیکہ دل میخواست در مطبع عالم مشہور منشی نول کشور بمقام لکھنؤ بماہ فروری ۱۸۸۳ع مطابق ماہ ربیع الآخر ۱۳۰۰ھ

حلیہ طبع پوشید - ایزد بیچون مطبوع و مرغوب اہل عالم کناد بمنہ و کرمہ

یعنی خرام هم آمده است که رفتاری از روی ناز باشد
وناوان امرناوانیدن است بمعنی خم کردن وخم وادن
وانده گردانیدن باشد وناوناوان رفتن کنایه
ازخرامان رفتن ست۔

ناویدن بمعنی خرامیدن وبناز رفتن وخم شدن باشد

ناوه۔ دانه گندم وخستهٔ خرما۔

نرسک بفتحتین وسکون ثالث نام غلهٔ است
معروف (هندی مسور)

نرمهٔ سرکودک۔ یعنی موضعے که از تارک سر
کودک می جنبد۔

نره۔ آلهٔ تناسل۔

نشتر۔ بروزن مهتر مخفف نیشتر است که آلت فصد
کردن حجام باشد ونشتر شتر کنایه ازناب آنست۔

نشخور۔ بالضم باواو معدوله نشخوار بالضم است
یعنی انچه شتر وگاؤ وگوسپند وامثال آن خورده باشند
بازازمعده بدهن آرند وبخایند وفرو برند هندی مجگالے

نشگرده۔ بکسراول وکاف فارسی افزاری ست
صحافان وکفش دوزان وسراجان راکه بدان
پوست رابرند وبتراشند۔

نغروچ۔ بالضم چوبے باشد که خمیرنان رابدان
پهن سازند (هندی بیلن)۔

نکاب۔ بالکسر پهله که باندام پنجهٔ دست دوزند و
میرشکاران بردست کشند بجهت برداشتن باز
وشاهین وامثال آن۔

نکنده۔ بروزن فگنده پنجه دور دور وکشاده۔

نوالهٔ باغنده۔ بالکسر یک باغنده که گلولهٔ پنبهٔ
حلاجی کرده باشد۔

نور۔ بفتحتین وسکون ثالث پیچ وتاب وپیچی که
درچیزے افتد ونام افزاری ست جولاهگان را
وآن چوبی باشد مدور وطولانی یعنی اسطوانی که
هرقدر که ازپارچه بافته شود بران چوب پیچند۔

نهالین۔ نوعے ازبستر۔

نیم کاره۔ هرچیز ناتمام راگویند ودوشیدن شیر
نیم کاره کنایه ازدوشیدن بعضی شیر وباقی داشتن
بعضی درپستان باشد۔

باب الواو

وادیج۔ بروزن ومعنی بادیج چوب بندی را
گویند که تاک انگور را بالای آن اندازند (هندی مچان)

ورتیج۔ بروزن تدریج پرندهٔ است شبیه بتیهو
لیکن ازتیهو کوچک تراست۔

ورکاک۔ بروزن افلاک مرغی ست درنده
وآن راشیرکنجشک خوانند وبعضی گویند مرغ
مردارخوار است۔

باب الهاء

هزارخانه۔ چیزے ست که باشکنبهٔ گوسپند باشد
وشکنبه رانیز گویند۔

هزینه۔ بروزن ومعنی خزینه که نفقهٔ عیال یعنی
روزمره که بجهت زن وفرزند مقرر کنند باشد۔

هکه۔ بضم اول وفتح ثانی مشدد جستن گلو وفواق
باشد (هندی هچکی)

مازه - استخوان میان پشت را گویند و پشت مازه یعنی مازهٔ پشت (هندی ریڑھ)۔
ماشوره - باواو مجهول نی ولوله۔
مافه - چوبے را گویند که در پس در خانه نهند تا در کشوده نگردد۔
ماکو - دست افزار جولاهگان باشد که بدان جامه بافند۔
ماله - افزاری که گلکاران بدان کاه و گل و گچ و آهک بر دیوار مالند۔
ماهیانه - ماهیابه بفتح بای موحده نان خورشی ست که از ماهی سازند۔
منه - بفتح اول و ثانی مشدد کرمی که در پشینه افتد (عربی سوس)۔
مردم چشم - ثقبهٔ که در وسط طبقهٔ عنبیه است هندش پتلی گویند۔
مرزنگوش - بالفتح بمعنی گوش موش و آن نوعی از ریحان ست در غایت سبزی و خوشبوئے و گل کبودی دارد و برگ آن شبیه بگوش موش ست۔
مرگامرگی - بفتح هر دو میم با یای مصدری بلای عام و مرگ عام که بعربی طاعون گویند۔
مروسیدن - باواو مجهول عادت کردن بچیزی و رنج بردن در کاری بوقت بی چیزی و مفلسی۔
مزمزان خوردن - اندک اندک گزیده خوردن۔
مژدگانی - بمعنی نوید و بشارت و مژده باشد که خبر خوش ست۔
مشت آب - یک کف دست آب۔
مشک زمین - بیخ گیاهی باشد بغایت خوشبو۔ هندی موتھا۔
مغ - بالفتح بمعنی زرف باشد۔
مغندگی - بضمتین و سکون ثالث مصدر مغنده و آن گرهی و گندهٔ را گویند که بر اندام مردم از گوشت مانند گردگان برمی آید و بعضی گره و گندهای کوچک گفته اند که درمیان گوشت و گاهی در زیر پوست مانند اپشل ماهی میباشد و بعربی غده گویند۔ مراد بلند برآمدن چیزے بصورت آن۔
مقل - بالضم بوی جهودان و آن صمغ درختی ست بقدر درخت کندر هندی گوگل۔
منگیدن - بفتح اول آهسته آهسته در زیر لب سخن گفتن از روی قهر و غضب و نیز از بینی حرف زدن۔
موش دندان - چیزے که دران نقش و نگار مانند دندان موش باشد۔
موز - بالفتح میوهٔ ست معروف هندش کیلا گویند۔
میتین - بروزن پیشین میل آهنی باشد که بدان سنگ تراشند و بشگافند و بکنند۔
میزیدن - باثانی مجهول بمعنی شاشیدن و بول کردن باشد۔

باب النون

نا خنه - مرضی ست از امراض چشم و آن گوشتی باشد که در گوشهٔ چشم بهم میرسد بتدریج تمام چشم را میگیرد۔
نان جامه - الرجل الذی یخدم بطعام بطنه۔
ناونا وان - ناو بروزن گاو جوی آب را گویند

گرنج - بفتح اول وکسر ثانی برنج خوردنی -
گروهه - بضم اول باواو مجهول بروزن ومعنی گلوله است مطلقا خواه گلولهٔ ریسمان خواه گلولهٔ توپ وتفنگ وگلولهٔ کمان وگلولهٔ خمیر نان وپنبه وامثال آن باشد -
گز - بفتح اول درختی باشد که بیشتر درکنارهای آب رود خانه روید وآنرا بعربی طرفا خوانند -
گشن - بضم اول وسکون ثانی بمعنی نر باشد که بمقابل ماده است ودرخت خرمای نر که بعربی فحل گویند
گشنی - بضم اول وسکون ثانی وثالث بحدی رسیده رفتن جانور نر باشد بر بالای ماده یعنی جفت شدن حیوانات باهم وگشنی درخت خرما یعنی چیزی از درخت خرمای نر بدرخت ماده دادن -
گلخن - بالضم آتش خانه وآتش گاه حمام راگویند
گلغونه - بروزن ومعنی گلگونه است که غازه باشد وآن سرخی راگویند که زنان بر روی مالند -
گلوی آسیا - سوراخ وسط آسیا راگویند که دانه ازان راه ریزند تا آس گردد -
گندم مایه - کبیده بروزن کلیچه یعنی آردے را گویند که گندم آنرا بریان کرده باشند -
گندنا - کاسنی -
گنگلاج - بالضم شخصے راگویند که در زبانش گرفتگی باشد هندی توتلا -
گوالیدن - نمو کردن وبالیدن نبات وحیوان -
گوزهندی - بالفتح نارجیل هندی ناریل نه آخروٹ یا اکهروٹ که در منتهی الارب وحاشیهٔ صراح در ترجمهٔ رانج واقع شده -
گوش ماهی - از جملهٔ حیوانات صدفی (هندی گهونگا) اما در برهان بمعنی صدف آمده -
گوشوار - زیوری که در گوش آویزند عربی قرط -
گوه غلطان - گوگار وگوگال یعنی جانوری است که سرگین را گلوله کند وبگرداند وغلطان غلطان بسوراخ برد وبعربی خنفسا نیز گویند هندی گبرو -
گوی - بروزن موی بمعنی تکمه باشد که گوی گریبان ومطلق گلوله را نیز گویند گویک تصغیر آن -

باب اللام

لاس - ابریشم فرومایه باشد هندی گودر چونسی ازا بریشم نیز هست -
لاغ - هزل وظرافت وخوش طبعی باشد -
لانه - خانهٔ زنبور -
لبیشه - بروزن همیشه لبیش بمعنی لواشه است که بر لب اسپان وخران بندند تا علف نخورند -
لخ - بضم اول وسکون ثانی بمعنی کخ وآن علفی باشد که در آب روید وتیزی دارد وازان حصیر بافند وبر سر آن مانند پشم جمع شود ومانند ذوات وپنبه بر هوا رود -
لخشان - از لخشیدن بمعنی لغزیدن باشد -
لفج - بالفتح بمعنی لب گنده وستبر باشد -

باب المیم

مادیان - مادهٔ اسپ -

کلو- بضم اول وثانی با مجہول نان بزرگ و روغنے را گویند-

کلیدان- بالکسر آلت بست وکشاد در باغ و در کوچہ و امثال آنرا گویند-

کماسہ- بالفتح کاسۂ چوبین-

کمر سار- مرکب ست از کمر کہ بمعنی منطقہ و از سار ۶ بمعنی سر باشد یعنی سر کمر بند-

کمیز- بروزن گریز شاش را گویند و بعربی بول خوانند

کنانہ- بروزن زنانہ بمعنی کہنہ باشد-

کنجارہ- بروزن رخسارہ بمعنی کنجار است کہ نخالہ وثفل تخم کنجد و ہر تخمے کہ روغن را کشیدہ باشد (ہندی کھلی)-

کنبانیدن- بالفتح کشانیدن و برجہانیدن ہم ۶ گندہ- بروزن بندہ گوی را گویند کہ گرد حصار وقلعہ ولشکرگاہ کنند و گوی کہ بزیر زمین بدر ازا کندہ باشند-

کنگاش- بکسر اول وسکون ثانی بروزن و معنی کنگاج ست کہ صلاح ومشورت باشد-

کنہ- بفتح اول وثانی جانوری ست کہ بر بدن گوسپند و گاؤ وغیرہ می چسپد و مانند سپش خون خورد (ہندی کلنی)-

کوبہ- با واو مجہول چیزے را گویند کہ بدان چیزے کوبند

کوتنگ گازر- چوبی ست کہ گازران بدان جامہ را کوبند یعنی دقاقی کنند-

کوک- بالضم ثانی مجہول کاہو و آن ترۂ است کہ خوردن آن خواب آورد-

کول- بضم اول با ثانی مجہول بمعنی تالاب و آبگیر بود کولاب کذلک-

کوم- بضم اول گیاہی باشد خوشبوے-

کوماج- بمعنی کماج و آن نانی ست معروف

کہ بر روی اخگر و زغال پزند-

کیک- بفتح اول وسکون ثانی معروف ست

کہ برادر سپش باشد (ہندی پسو)-

کیمخت- بکسر اول با ثانی مجہول وضم ثالث پوست کفل-

باب الکاف الفارسی

گاز- آلتی کہ بدان طلا و نقرہ ومس وغیر آن ببرند و مقراض را ہم گفتہ اند-

گاؤچشم- نام گلے ست کہ آنرا در شت بوی باشد و در روز نباشد و ہم گلے را گویند کہ بیرونش سفید و درونش زرد میباشد و بعربی عین البقر نامند-

گاودوشہ- بمعنی گاودوش است و آن طرفی باشد کہ دران شیر دوشند-

گران جان- کنایہ از مردم سخت جان و مردم بسیار پیر و سال خوردہ و رعشہ ناک و مردم فقیر و بیمار و از جان سیر آمدہ را نیز گویند-

گریز- بضم اول وثالث مکار و محیل را گویند و بمعنی دلیر و زیرک و دانا و بزرگ ہم آمدہ است-

گردباد- بکسر اول بادی باشد کہ خاک را بشکل منارہ بر آسمان برد-

گردونچہ گودک- العجلۃ التی یدب علیہا الصبی-

ودقاقان جامہ رابدان دقاقی کنند۔

کربشہ۔ بروزن اقمشہ کربسہ کہ بمعنی چلپاسہ (ہندی چھپکلی)۔

کرد۔ بالضم قطعۂ زمینی راگویند کہ کنارہای آنرا بلند کردہ باشند و درمیان آن سبزی بکارند یا زراعت دیگر کنند۔

کرکرانک۔ استخوان نرم کہ آنرا بعربی غضروف خوانند۔

کرندہ۔ بالضم والفتح لیف جولاہگان کہ بدان آہار بر تار جامہ مالند۔

کرہ۔ بفتحتین زنگار مانندی راگویند کہ بر روی نان ومیوہ وامثال آن نشیند۔

کرہ۔ بضم اول وفتح مشدد بچۂ اسپ وستور وخر الاغ راگویند وباغیر مشدد گوئے راگویند کہ باچوگان بازند وبچۂ اسپ وخر رانیز گویند۔

کریز۔ بالضم خانۂ کوچک وخانۂ علفے باشد وپرد ختن پرندگان رانیز گویند۔

کرابہ۔ بروزن ومعنی کجاوہ۔

کسیل۔ بتحتانی مجہول بمعنی روانہ ورخصت کردن ودفع نمودن ہم است۔

کش۔ بفتح اول سینہ وبغل وتہیگاہ راگویند وزخم وریشی رانیز گویند کہ بردست وپائے شتر بہم میرسد وازان پیوستہ زرد آب بیرون می آید۔

کشاورز۔ بفتح اول بمعنی دہقان وبرزیگر و زراعت کنندہ باشد۔

کشاورزی۔ برزیگری۔

کشتہ۔ بالکسر شفتالو وآلو وامرود وزردآلو وامثالہا آنہا کہ دانۂ آنہا را برآوردہ وخشک کردہ باشند۔

کفچلیز۔ بروزن رستخیز جانورے باشد آبی کہ سرے تنۂ مدور ودمے باریک دارد گویند بچۂ وزغ است وبعضے گویند کہ نوعے از ماہی باشد کہ آن را سنگ ماہی خوانند۔

کف سنگ۔ مقدار یک مشت کہ بآن دارو سایند۔

کفشیر۔ وآن دارو ئی باشد مانند نمک کہ طلا و نقرہ وفلزات دیگر را بسبب آن بالحیم پیوند کنند وبعضے گویند کہ قلعی وارزیز است وبدان شکستگیہای ظروف مس وبرنج رالحیم کنند۔

کفک۔ بفتح اول وثانی بمعنی کف باشد وآن چیزے غلیظ کہ بر روی آب وشیر وامثال آن می نشیند واز جوش غلیان دیگ بہم میرسد۔

کفلیز۔ باتحتانی مجہول بروزن دہلیز بمعنی کفگیر باشد کہ چمچہ سوراخ دار ست۔

کفہ۔ بفتحتین خوشہ ہائے گندم وجوے راگویند کہ در وقت خرمن کوفتن آنہا کوفتہ نشدہ باشد وبعد از پاک کردن آنہا را بکوبند۔

کلاکموش نابینا۔ کورموش صحرائی ودشتی باشد چہ کلاک دشت وصحرا راگویند وکورموش نوعی از موش باشد بغایت گندہ وبدبوے و گریہ منظور روزہا بیرون نیاید (ہندی چھچھوندر)۔

کلنج۔ بالفتح باجیم فارسی چرک کہ بدست وپا وانداما نشیند (عربی وسخ)۔

فلہ - بفتح اول وثانی مشدد وغیر مشدد بمعنی آغوز است کہ شیر اول حیوان نوزاینده باشد ہندی پیوسی اما فلہ در ترجمۂ مترس غلطی چھاپہ است و نافہ صحیح ومعنی در محل آن باید دید۔

فنج - بفتح اول وسکون ثانی دبّہ خایہ را گویند یعنی بیماریی ہست کہ بسبب شگافتہ شدن پوست تنگ زیر پوستی کہ بران موی زہار است رودہا درآوند خایہ افتادہ باشد عربی قیلہ وفتق۔

فور - بروزن مور رنگ سرخ کم رنگ۔

فیرندہ - فاعل فیریدن بمعنی خرامیدن وپرنعمت شدن باشد۔

فیریدگی - تبختر ومال مستی۔

باب القاف

قیچقار - بضم اول بروزن کہسار گوسپند گشنی را گویند۔

قلاوز - بروزن تجاوز قلاوزست کہ سواراني را گویند کہ بجہت محافظت لشکر بیرون لشکر باشند وبمعنی رہبر نیز آمدہ است۔

قوز - گوسپند شاخدار جنگی اما در برہان وغیرہ بامعنی قوچ یافتہ شد۔

قولاج جہیدن اسپ وفیل جستہ جستہ رفتن اسپ باشد کشف

باب الکاف

کارکردجستن - مخفف کارکردن جستن است۔

کاریز - بتحتانی مجہول جوی آبی را گویند کہ در زیر زمین بکنند تا آب ازان روان شود۔

کاژ - لوچ یعنی کج چشم۔

کازہ - بفتح زای نقطہ دار مطلق منزل وخانہ باشد

وعلامتی را گویند کہ صیادان در کنار دام از شاخہای درخت سازند وچیزہا ازان آویزند تا صید ازان رمیدہ بطرف دام ودانہ آید یا خود در عقب آن پنہان شدہ دام را بکشند۔

کاژہ - خانہ ومنزل وکمین گاہ صیاد را گویند۔

کاسموی - موی سبلت روباہ وموی خوک نرکہ بدان خرز کنند۔

کالیوہ - بمعنی کالیو کہ نادان واحمق وسرگشتہ ودیوانہ مزاج وکر باشد یعنی اصم۔

کام لگام - جزو لگام را گویند کہ بوقت کشیدن لگام بکام اسپ میرسد (ہندی جیبھی لگام)۔

کاواک - میان خالی وبی مغز را گویند (ہندی کھوکھلا)

کبت - بالکسر والفتح وسکون ثانی زنبور عسل را گویند۔

کپچہ - چوبی باشد کہ بدان آرد گندم بریان کردہ شدہ را کہ باچیزے آغشتہ کنند برہم زنند وبشورانند (عربی مجدح)۔

کبی - بروزن صبی میمون سیاہ را گویند۔

کپان - بروزن ومعنی قبان ست وآن ترازوے است کہ یک پلہ دارد وبجاے پلۂ دیگر سنگ آنرا شاہین آن آویزند۔

کپچہ - بروزن ومعنی چپچہ است۔

کنب - بفتحتین تخم بنگ وبنگ (ہندی بھنگ)۔

کتف سارہ - موضعے را گویند از پشت اسپ کہ پیش زین بران باشد۔

کدنگ - بروزن تفنگ چوبی باشد کہ گازران

وآن کوزهٔ باشد که سر آنرا بچرم گیرند و سوراخی دران چرم کنند و تمغاچیان و راهداران و قمارباز ان و امثال ایشان سیم و زری که از مردم گیرند دران ریزند۔

غیژان۔ لغزان از غیژیدن بمعنی لغزیدن ست۔

غیژیدن۔ باثانی مجهول بروزن و معنی خیزیدن بمعنی لغزیدن ست و بچهار دست و پا و زانو نشستن براه رفتن طفلان و مردمان شل باشد۔

غیشه۔ بروزن و معنی بیشه که جنگل باشد و نیستان نیز۔

غیو۔ بروزن دیو آواز و صدای بلند و رسا را گویند۔

باب الفاء

فام۔ بروزن و معنی وام ست۔

فاناک۔ فاء حرفی ست از حروف تهجی و ناک بروزن خاک لفظی ست که بجهت بیان اتصاف موصوف بصفتی در آخر کلمات می آورند همچو طرب ناک و غم ناک و مانند آن و بمعنی آلوده و آغشته هم آمده است و سخن فاناک کنایه از سخنی ست که دران فاء بسیار آید۔

فخ۔ مشدد آخر بالسکون ست یعنی تله و آن آلتی ست که بدان جانور گیرند۔

فدره۔ بفتح اول بوریائی باشد که از برگ خرما و غیره بافند و بر بروارهای سقف خانه اندازند و خاک و گل بر بالای آن ریخته بندایند۔

فدرنگ۔ بروزن خرچنگ چوبی باشد گنده و سطبر و قوی که در پس در کوچه اندازند تا در گشوده نگردد۔

فراخیدن۔ موی در بدن برخاستن و راست ایستادن باشد و بمعنی از هم جدا کردن هم هست۔

فرستوک۔ بفتح اول بروزن و معنی پرستوک ست که خطاف باشد و آن مرغی ست سیاه رنگ۔

فرغار۔ بروزن سرشار بمعنی خیسانیده و نیک ترشده و سرشته گردیده و آغشته باشد۔

فرناق۔ خلاجای و طهارت خانه که بالای خانه حجره سازند۔

فروزینه۔ خار و خاشاک که بدان آتش افروزند۔

فریز۔ بروزن مویز بمعنی کندن و ستردن موی و پشم باشد خواه از سر و خواه از عضو دیگر۔

فریژ۔ بیخی ست گره دار (هندی بیج) و بدین معنی در برهان فریج یافته شد۔

فسار۔ بالفتح بمعنی افسار و آن چیزی باشد که از چرم دوزند و بر سر اسپان کنند۔

فسان۔ بالفتح سنگی باشد که کارد و شمشیر بدان تیز کنند۔

فسره۔ بکسر اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم۔

فسوس۔ بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخر و لاغ باشد۔

فش۔ بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر و ستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علامه گذارند و بضم اول یال و دم اسپ را گویند۔

فلاته۔ بکسر اول و فتح تا نوعی از حلواست که آنرا با شیر گوسپند پزند و در فارس میده خوانندش۔

شلیت - شلیز (هندی بیتھی)-
شناح - بالفتح خیک یعنی مشک پر باد که زیر شکم داشته برآب گذاره کنند-
شوات - شوار بالفتح وبضم نیز نام پرندهٔ است از جنس مرغابی وآنرا سرخاب گویند وبعضی بوقلمون را نیز گفته اند-
شوخ - پوست دست واعضا که بسبب کار کردن سخت شده وپینه بسته باشد (هندی گھٹا) وشوخگین بروزن پوستین پینه ور-
شوره - بضم اول خاک شور وشوره که ازان باروت سازند-
شیردوشه - ظرفی باشد که دران شیر دوشند-
شیرزنه - چوبی را گویند که بدان ماست را بشورانند وبرهم زنند تا مسکه از دوغ جدا شود-
شیرینه - بروزن دیرینه بمعنی شیرینک که بعربی سعفه گویندش نوعی از جوشش روی وبدن اطفال همچنانی البرهان ودر منتهی الارب سعفه بیمارئی است که موی را برریزاند (هندی گنجه)-

باب الطاء

طبابه - طباهجه وتباهه ای گوشت پختهٔ نرم وناک-

باب العین

عکه - بفتح وثانی مشدد نام مرغی است از جنس کلاغ گه ابلق وسیاه وسفیدی باشد-

باب الغین

غارتگردن - پشم را زدن وهیا ساختن باشد از برای رشتن-
غو - بالضم مردم وتهٔ خایه یعنی شخصی که خصیه اش بزرگ شده باشد-
غراره - بکسر اول جوالی را گویند که مانند دام از ریسمان بافته باشند وپنبه وپشم وکاه وسرگین ومانند آن دران کنند واز جائی بجائی برند-
غرواشه - بالفتح غرواش ست که لیف جولاهگان وکفش دوزان را گویند وآن گیاهی ست که آنرا مانند جاروب بندند که بدان آب وآبار برجامه که می بافند بپاشند-
غژیرن - بالفتح غژیرنگ ست یعنی گل ولای سیاه گه دربن حوضها وتهٔ تالاب وجویها میباشد-
غژم - بالضم بمعنی غژب ست که دانهٔ انگور را زخوشه جدا شده شیردار تازه باشد-
غورمگس - نوعی ازمگس سرخ بسبزی مائل وبعضی گویند نوعی از زنبور ست که کوچک باشد مانند مگس چشم کبود وسبز رنگ ست-
غوزه - بروزن موزه گوی نقره را گویند-
غوزهٔ آب - کنایه از حباب ست وآن شیشه مانندی باشد بیشتر بوقت باریدن باران برروی آب بهم میرسد غوزهای آب جمع-
غوک چوب - دوچوب باشد یکی کوتاه بقدر یک قبضه ودیگری دراز بمقدار سه وجب که اطفال وجوانان بدان بازی کنند وهر دو سر چوب کوتاه تیز دمے باشد-
غولک - بضم اول وثانی مجهول بمعنی غلک است

حیوانی ست بحری کہ ہم در آب و ہم در خشکی زندگانی تواند نمود و خصیۂ او را آش بچگان گویند۔

سلہ۔ بروزن غلہ زنبیلی را گویند کہ چیزہا در آن گذارند۔

سمارو غ۔ بروزن و معنی سمارو خ ست و آن رستنی باشد کہ در دیوارہای حمام و زمینہای نمناک و زیرہای خم سر کہ و امثال آن روید۔ (ہندی پھپھوند چھتر و کھنبی)۔

سمج۔ بضم اول و سکون ثانی و جیم جائے را گویند کہ در زیر زمین یا در کوہ بہمت درویشان و فقیران یا گوسپندان بکنند و نقب و زندان را نیز گویند۔

سنج۔ بالکسر جلاجل دف و دائرہ۔

سندان۔ بروزن زندان افزاری باشد مس گران و زرگران و آہنگران را (ہندی نہائی)۔

سنگ خوار۔ نام مرغی ست کوچک و سیاہ رنگ دکاکل دار کہ سنگ ریزہ میخورد و بعربی قطاۃ نیز خوانند۔

سنگانہ۔ پرندۂ است کوچک۔

سور۔ بالضم ہنگامہ و جشن و مہمانی و عروسی و بزم ایام عید باشد۔

سوسمار۔ بروزن ہوشیار جانوری ست مانند راسو لیکن از و سطبر تر باشد (ہندی گوہ)۔

سونش۔ بکسر نون ریزگی فلزات را گویند کہ از دم سوہان ریزد۔

باب الشین

شاشیدن۔ بروزن و معنی پاشیدن و بول کردن۔

شاماچہ۔ بروزن و معنی شاماخچہ کہ سینہ بند زنان باشد (ہندی انگیا)۔

شانۂ ستور خار۔ شانہ معروف است و آن چیزے باشد کہ از چوب وغیرہ سازند اما شانۂ ستور خار آن شانۂ آہنی و غیرہ خاردار باشد کہ از ان ستور را بخارند (ہندی کھرہرا)۔

شاندن۔ بمعنی شانہ کردن۔

شتالنگ۔ بکسر اول و فتح لام استخوان بلند کہ درمیان بندگاہ پا و ساق واقع است و شتالنگ کہ از ان بازی کنند کعب گوسپند و گاؤ باشد۔

شخ۔ بالفتح چیز محکم۔

شخار۔ بالفتح قلیا را گویند کہ صابون پزان بکار برند ہندی سجی۔

شخولیدن۔ بمعنی صفیر زدن و فریاد و بانگ و نعرہ کردن باشد۔

شگال۔ بالفتح بروزن و معنی شغال۔

شکالہ۔ النبر و قطعۃ من الذہب۔

شکنبہ۔ بالکسر رودکان ہندی اوجھڑی۔

شکوخیدن۔ بروزن خروشیدن بمعنی لغزیدن و بسر در آمدن و افتادن اسپ و آدم و شکوخندہ فاعل آن۔

شگرف۔ بکسر اول و فتح ثانی سطبر و بزرگ و مجسم و شگوفۂ سر کودک۔ علتی ست کہ موی سر آدمی و موی مژہ را بریزاند و اکثر کودکان را عارض میشود۔

شلم۔ بکسر اول و ثانی بمعنی صمغ است۔

مانند سبوس کہ بسبب یبوست مزاج در سر آدمی پیدا مے شود۔

سپردن۔ بکسر اول وضم ثانی پائمال کردن وشدن ہم ہست۔

سپسایگی۔ بکسر اول بازگشتن وپس پا رفتن۔

سپست۔ بفتح اول وکسر ثانی وسکون ثالث گیاہی باشد بغایت نرم وانمس کہ چارواراخورند آن فربہ سازد۔

سپش۔ بضمتین با دوم پارسی خزندۂ سیاہ کہ در سر آدمی باشد وسفید در جامۂ آدمی باشد۔

سپل۔ بروزن اجل سم ستور وناخن پیل راگویند

سپوختن۔ بکسر اول بوا ومجہول بروزن فروختن بمعنی چیزے رادر چیزے بعنف وتعدی وزور فروبردن وبرآوردن باشد این لغت از اضداد است

سپیچہ۔ بضم اول وتحتانی مجہول کفک شراب جز آن کہ بر روی خم شراب سرکہ ومانند آن بستہ شود

ستان خفتہ۔ ستان بروزن نشان برپشت خوابیدہ ستان خفتہ کذلک۔

ستنبہ۔ بکسر اول بروزن شکنبہ مرد درشت وقوی ہیکل ودلیر راگویند وشخص سخن ناشناس دستیہندہ وستیزہ کنندہ نیز باشد۔

ستونہ۔ میخ آہنی وچوبی راگویند وستونۂ آسیا میخے کہ بر وآسیا وچرخ گردد۔

ستیم۔ بکسر اول وثانی وسکون تحتانی مجہول خون وچرک وریمی باشد کہ در جراحت جمع شود تانشتر نزنند برنیاید۔

سربارى۔ بار دبستۂ کوچکے راگویند کہ بر بالاے بار دبستۂ بزرگ بندند۔

سرجوش۔ بروزن سرپوش شوربائے راگویند کہ در اول جوش از دیگ برآرند وبنمک چش خورند

سرخہ۔ دانہ ہاے سرخ کہ بر پلک برآید۔

سرخگان۔ بالضم دانہ ہا ہمچو عدس کہ از چشم برآید از جنس طاعون ست غالباً مہلک میباشد۔

سرشک ہوا۔ شبنم۔

سرکار۔ کارگاہ وکارخانۂ جامہ بافان۔

سرون۔ بالفتح شاخ گاو وگوسپند وامثال آن

سری۔ قیف۔

سفال۔ بالضم بمعنی تخم ست وپوست گردگان وپستہ وبادام وامثال آنرا نیز گویند۔

سفرۂ آرد۔ چرمے کہ زیر آسیا وقت طحن اندازند تا آرد بران افتد۔

سگالیدن۔ بکسر اول اندیشیدن وفکر کردن ودشمنی وخصومت کردن وسخن بدگفتن باشد

سگنجیدن۔ بکسر اول وثانی تراشیدن وگزیدن وبفتح ثانی ہم آمدہ است۔

سکو۔ بکسر اول وضم ثانی چیزی ست چہار شاخہ وپنج شاخہ باندام کفدست ودستہ ہم دارد کہ دہقانان غلۂ کوفتہ شدہ را انان بباد دہند تا از کاہ جدا شود

سکیزیدن۔ بالفتح جست وخیز کردن۔

سگلابی۔ سگ لاب وآن بید ستر باشد یعنی

زاو - استاد بنا و گلکار را گویند.

زائدة الکبد - جگر گوشه کذا فی بحر الجواهر.

زبودہ - بروزن نبودہ گندنا است و در بحر الجواهر بمعنی سعتر آویشه یعنی پودینهٔ کوهی نوشته است.

زچه بفتحتین زنی را گویند که زائیده باشد و او را تا چهل روز زچه میتوان گفت.

زرساو - بکسر ثانی زر خالص تمام عیار را گویند که ریزه و کوچک باشد و برادهٔ زرگری را نیز گویند.

زرفین - بضم اول بروزن خرجین حلقهٔ باشد که بر چار چوب در نصب کنند و زنجیر در را بران اندازند.

زغاره - گاو رس و ارزن و نان آزا نیز گویند.

زغاک - بالفتح شاخ درخت انگور.

زغوته - بفتح کردهٔ ریسمان خام که بر دوک پیچیده شود.

زفت - بالضم بخیل و ممسک.

زفتی - بالضم بخیلی و ممسکی.

زماورد - گوشت پخته و تره و خاگینه که بنوعی در نان پیچند و فی القاموس طعام من البیض واللحم.

زمین کند - گوی خرد زیر زمین پناه گاه مردم باشد از سرما.

زنبر - بروزن چنبر چهار چوب باشد مانند نردبان دو پایه که میان آنرا بریسمان یا نوار یا چرم ببافند و از خاک خشت و امثال آن پر کنند و دو کس برداشته از جائی بجائی برند.

زواله - بالفتح گلولهٔ آب خمیر کرده را گویند که بمقدار یک تهٔ نان ساخته باشند.

زده - بکسر اول و سکون ثانی بمعنی پاداش نیکی و کلمهٔ باشد که در محل تحسین گویند همچو آفرین و بارک الله و بمعنی خوب و خوش و زائیدن آدمی و حیوانات دیگر باشد و باین معنی بفتح اول هم آمده است و بمعنی نطفه و بچه و فرزند هم گفته اند و زه چلهٔ کمان و ابریشم و رودهٔ تابیده و کنارهٔ هر چیز همچو زه گریبان و زه حوض و زه ستور نتاج یعنی بچهٔ آن و زه پیراهن یعنی گریبان پیراهن و بفتح اول بمعنی مکان جوشیدن و برآمدن آب.

زهاب بفتح اول تراویدن آب باشد از کنار رود خانه و چشمه و تالاب و امثال آن.

زه کردن ریش و جراحت - روان شدن ریم آن باشد.

زهیدن - بالکسر زائیدن و بالفتح افتادن و چکیدن.

باب الزاء الفارسی

ژنده - بروزن خنده کهنه و پاره و خرقه.

ژورک بفتح اول و سکون ثانی پرندهٔ است سرخ رنگ به بزرگی کنجشک و بعضی گویند پرندهٔ است که سر و گردن او سرخ میباشد و او را سرخاب هم نامند.

باب السین

ساوو - مضارع از ساویدن بمعنی سودن و چست شدن است.

سبک روح - کنایه از مردم بی تکلف و خندان و شگفته و ظریف و بی کبر و عنا باشد.

سبوسه - بفتح اول باواو مجهول خشکی باشد

دوکارد - بروزن گذارد معروف قینچی -

دوکارد گریبان کاو - مقراض کج پیکان درزیان دودوکارد بروزن گزارد مطلق مقراض را گویند -

دیدبان - بروزن ریسمان مخفف دیده بان شخصی گویند که برجای بلند مانند سرکوه و بالای تیر کشتی نشیند و هرچه از دور بیند خبر دهد -

دیزه - بروزن ریزه بمعنی دیزاست که رنگ و لون سیاه باشد و اسپ و استر و خری را نیز گویند که از کاکل تا دمش خط سیاهی کشیده شده باشد -

دیگ افراز - افراز دیگ را گویند یعنی آنچه دیگ طعام ریزند از نخود و بادام و کشمش و فلفل و دارچینی و قرنفل و زیره و مانند آن (عربی تابل و جمع آن توابل است)

دیگ پایه - بمعنی دیگدان و سه پایهٔ آهنی باشد -

باب الراء

راسو - جانوری ست معروف که آن را موش خرما گویند (هندی نیول) -

رافه - گیاهی ست مانند سیر برادر پیاز -

راوچه - نوعی از انگور -

رخیدن - بروزن رسیدن بمعنی نفس کشیدن باشد بسبب برداشتن و کشیدن بارگران و مشقت دیگر -

رست - بالضم سخت و محکم -

رش - بالفتح مخفف ارش ست و آن از آرنج تا سر انگشتان دست باشد و گز -

رشک - بالکسر تخم شپش هندی لیکھ -

رگ دار شدن شراب - شراب رگدار شرابی باشد که باندا ختن اندک آب دران مانند رگها پیدا آید و رگدار شدن شراب موصوف باین وصف شدن باشد -

رگوی - بکسر اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی لته کهنه و کرباس از هم رفته باشد -

رنده - بفتح اول افزاری باشد که درودگران چوب و تخته را بآن هموار کنند -

رندیدن - بروزن خندیدن بمعنی تراشیدن -

رنگ - بروزن سنگ بزکوهی و گاؤ دشتی -

رود - بالضم با واو مجهول نام سازی ست معروف که نوازند -

رودگانی - رودگان که جمع روده باشد و بمعنی مفرد رودہ هم گفته اند -

روزکشش - بضم کاف و کسر شین اول کنایه از روز جنگ و جدال باشد -

رویاروی - بمعنی مقابله در روبرو است -

روین - بروزن سوزن گیاهی ست که بدان جامه و ابریشم و امثال آن رنگ کنند -

ریخ - بکسر اول فضلهٔ انسان و حیوانات دیگر که روان و آبکی باشد -

ریش خند - کنایه از سخریه و استهزاء است -

باب الزاء

زاگ - باکاف فارسی گوهری ست کانی که به نمک ماند معرب آن زاج ست (هندی پھٹکری) -

خم چشم - بالکسر چرک چشم (هندی چیپڑ)

خنگ - بالکسر اسپ موی سفید را گویند و سبز خنگ اسپ سبز رنگ موی سفید -

خنور - بالفتح بروزن تنور آلات وضروریات خانه وضروریات واوانی وکاسه وکوزه وخم وامثال آن باشد وبضم اول هم آمده است وباتشدید ثانی هم درست است -

خوار بار - بروزن کارزار خوراک اندک ست که قوت لایموت باشد -

خورنق - بروزن فرزدق معرب خورنه است آن عمارتی بود بسیار عالی که نعمان بن منذر بجهت بهرام گور ساخته بود -

خیک - یعنی زق پوست گوسپند که درست کنده باشند ودر آن آب وروغن وغیره نهند اما لفظ خیک در کتب لغت یافته نشد وآنچه یافته شد

خینگ بالکسر باکاف فارسی شراب دان خمار ومشک بزرگ ست هندش کپهال گویند کشف

باب الدال

دار دار کردن - کنایه از دیر پائیدن وثبات داشتن ومدار کردن وبسیار ماندن -

داروی دیگ شکسته - یعنی خاکستر مخلوط بنخون که بدان دیگ شکسته را بیالایند -

داس - افزارے ست که بدان غله درو کنند وبعربی منجل هم خوانند هندی هنسوا -

درفش - بکسر اول وفتح ثانی وسکون فاء افزاری ست کفش دوزان وامثال ایشان را که بدان چرم را سوراخ کنند -

دروا - بفتح اول بمعنی سرگشته وسرگردان وحیران باشد

دروش - بضم اول با واو معروف داغ ونشان

درواهی - بمعنی دروا -

دست آس - آسیائی باشد که آنرا بدست گردانند

دستان - بالفتح مکر وحیله وتزویر وگذاف وهرزه

دست بند حنا - دست بند لعل ومروارید وامثال آن راگویند که زنان برشته کشند وبر دست بندند اما دست بند حنا بمعنی بقیهٔ اثر حنا در کتب لغت موجوده اثر آن یافته نشد -

دسته - قبضهٔ آسیا که بدست گرفته آسیا بگردانند -

دستیانه - بمعنی دستینه که حلقهٔ طلا ونقره وامثال آن باشد یعنی دست برنجن هندی کنگن -

دسوروه - بفتح اول بروزن پروده چوبی باشد که بدان گلولهٔ خمیر را پهن کنند هندی بیلن -

دفزک - بمعنی سطبر وگنده وسطبر باشد -

دلق - بالضم جمع دلقاء بالفتح بمعنی ناقهٔ دندان شکسته از پیری -

دله - بفتحتین جانوری باشد که آنرا قاقم گویند وگربه صحرائی را هم گفته اند -

دمغزه - بالضم بروزن خمکده بیخ دم واستخوان میان دم حیوانات که بعربی عسیب گویند -

دمه - پی در پی زدن هندی هانپنا -

دنبه - بالضم بمعنی دُم باشد -

خبزدوک - بروزن پرستوک جعل و سرگین گردانک باشد و هزارپا را نیز گویند.
خبه - بفتحتین بمعنی گلوفشردن باشد.
خجج - بفتح اوّل وسکون ثانی ورم و آماسی را گویند که در گلو بهم رسد و درد نکند هرچند بماند بزرگ تر شود هندی گنگا.
خجک - بالفتح نقطه و نشانی باشد و خال سفید را نیز گویند که در چشم افتد.
خدرگ - بالضم شرارهٔ خرد آتش است چه خدره بروزن مهره شرارهٔ آتش را گویند و کاف تصغیر است.
خدو - بضمتین آب دهن را گویند که از اثر مزهٔ چیزی بهم رسد.
خران گور - ای گورخران چه گور بمعنی دشت و صحرا است.
خربنده - کسی را گویند که خر الاغ بکرایه دهد و گوی از بازی هم هست.
خرجینه - خرجین یعنی باردان و جوال.
خرده گاه - بندگاه سر دست و پای اسپ و اشتر و خر و امثال آن باشد که چدار بران نهند و ریسمان بران بندند و جائی را نیز گویند از سینهٔ شتر که در وقت خوابیدن بر زمین نهد و آن نانهد کف پای او شده باشد.
خرسنگ - بالفتح سنگ بزرگ ناهموار ناتراشیده را گویند که در میان راه افتاده مانع عبور و آمد شد مردم گردیده باشد.

خرک - بفتحتین حجاب ما بین المنخرین یعنی پردهٔ که ما بین هر دو بینی باشد.
خرمگس - مگس بزرگ را گویند مطلقاً و مگس سبز هم هست که چون بر گوشت و زخم نشیند کرم در ان افتد.
خرمن کردن ماه - هاله پیدا کردن ماه چه خرمن ماه کنایه از هاله است که بر دور ماه بهم میرسد.
خره - بفتحتین پهلوی همچیده شده.
خریدار گیر - نافقه یعنی چیزی است که آنرا رواج باشد و زود فروخته شود و نقیض آن را کاسد گویند.
خستن - بالفتح بمعنی مجروح کردن و شدن است.
خش - بالضم مادرزن و مادر شوهر هم باشد.
خشاوه - بالکسر خشاره و آن پیراستن است نه بریدن شاخهای زیادتی درخت باشد.
خشتک - بالکسر پارچهٔ مربع زیر بغل جامه و میان تنبان و شلوار را نیز گویند.
خشکانج - کسی که پوستش بر استخوان چسپیده باشد یعنی گوشت بدنش سخت و خشک باشد و از و بوی عرق آید.
خشکنای - نای گلو را گویند (عربی حلقوم)
خشودن - بضم اوّل بمعنی پیراستن و شاخهای زیادتی درخت را بریدن باشد.
خشوده - اسم مفعول خشودن ست.
خفتان - نوعی از جبّه و جامهٔ رزم جنگ باشد که آنرا قزاگند گویند.
خلهٔ چوب - بالفتح چوبی باشد که ملاحان بدان کشتی را

که اسباب وامتعه وغله وانچه از اطراف وجوانب ازجهت فروختن آورند آنجا فروخته شود۔

جوشن-بروزن کودن سلاحی باشد غیر زره که حلقه وتنگهٔ آهن باهم باشد۔

جهجهان-جهنده۔

باب الجیم الفارسی

چاوچاوان-بانگ وفریاد کنان مصدر آن چاویدن بمعنی فریاد کردن است۔

چادوش-بروزن پاپوش نقیب لشکر وقافله

چاهک ثرید-مغاکی خرد در ثرید که دران چربش باشد

چپار-بروزن قطار اسپی که نقطه ها وگلهای سیاه باغیر رنگ خودش دربدن داشته باشد۔

چپ دادن-کنایه از فریب دادن ودغا دادن

چپه-بفتح وثانی مشدد وکسے راگویند که کارها بدست چپ کند۔

چرخشت-بضم ثالث وسکون رابع بمعنی چرخست وآن چرخی وحوضی باشد که انگور دران ریزند وبمالند تاشیرهٔ آن برآید۔

چزده-بفتح اوّل وثالث بمعنی چزدره است که جزغاله باشد یعنی دنبه وپیه ریزه کردهٔ بریان شده۔

چشم های پرده-مراد سوراخ ها ودشگافهای پرده باشد۔

چغز-بالضم وزق وغوک (هندی مینڈک)۔

چغزلاوه-چغزواره بمعنی چل وزق وجامهٔ غوک وسبزی که برآب جمع شود۔

چک-بالفتح بمعنی برات ووظیفه ومواجب وبیعانه وحجت ومنشور وقباله خانه وباغ وامثال آن باشد ومعرب آن صک است وآواز زخم تیغ وصدائی که ازچیزے برآید همچو شکستن چوب ونی وخوردن چیزے برچیزے۔

چکاوک-مرغی است بقدر گنجشک۔

چکمیزک-بالفتح مرضی است که بول آدمی وحیوانات دیگر قطره قطره می چکد وبعربی تقطیر البول خوانند۔

چنبر-حلقه وقید وگرفتار بودن رانیز گویند وچنبر گردن حلقهٔ گردن باشد چه چنبر مطلقا محیط دائره راگویند عام ازچنبر دف وچنبر گردن اما بمعنی ترقوه پس کتب لغت مساعد آن نمی شود۔

چوزه-بروزن کوزه بچهٔ ماکیان وغیره پرندگان

چینه-هر مرتبهٔ ازگل باشد که بردیوار گذارند۔

باب الحاء

حرونی کردن-توسنی وسرکشی کردن (هندی اڑنا)

باب الخاء

خات-زغن راگویند که غلیواز باشد۔

خارپشت-جانوریست معروف که برپشت مانند خارها دارد (هندی ساہی)۔

خاک-معروف وقبر ومزار رانیز گویند۔

خامیازه-بمعنی جامیازه است که خمیازه دهان دره باشد یعنی بازکشادن دهان برای دفع بخار فکین (هندی جمهائی)۔

خایسک-پتک وچکش زرگری ومس گری وغیره

سیری یا ملال و بمعنی اندوه و ملالت باشد۔
تاناک۔ تا حرفی از حروف تهجی و ناک بمعنی خداوند و صاحب و سخن تاناک کنایه از بسخنی است که دران بسیار ناگفته شود۔
تاه۔ زنگی باشد که بر روی شمشیر و امثال آن نشیند
تحج۔ تنفش ای موی برافراشتن۔
ترف۔ نوعی از کشک که سیاه باشد و کشک و روغن خشک شده را گویند۔
ترنجیده۔ بضم اول و ثانی درهم کشیده شده۔
ترید۔ بروزن و معنی ثرید که ریزهٔ نان در شیر و دوغ وغیره باشد۔
تغاره۔ طشت گلی را گویند۔
تفسان۔ بمعنی تفته و گرم۔
تفسه۔ بالضم اندوهگین و بی آرام و بی قراری دل
تکسک۔ بفتح اول و ثانی و سکون ثالث بمعنی تکس که تخم و استخوان انگور باشد۔
تکه۔ بفتح اول بروزن عکه بزی را گویند که سرگرده و پیش رو گله گوسپندان باشد و بز نر را نیز گویند عام از بز کوهی و غیر کوهی۔
تنگ۔ بفتح اول بمعنی ته و بن و پائین باشد۔
تل۔ بفتح اول پشتهٔ بلند و کوه پست (هندی ٹیلا)
تمام اندام۔ فربه و پر گوشت۔
تندر۔ بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی غرنده و رعد که آواز هائل از سحاب برآید۔
تنگ۔ بفتح اول و سکون ثانی با کاف فارسی نواری که بر زین اسپ مضبوط کنند و دوالی که بدان بار بر پشت بار دار محکم سازند۔
تواره۔ بفتح اول نشیمن و خانه و دیواری را گویند که از نی و علف سازند۔
توجبه۔ بالضم و فتح جیم سیلاب۔
توسن۔ بروزن کودن وحشی و رام نشونده و اسپ سرکش و جهنده را گویند۔
توسنی کردن۔ سرکشی و حرونی کردن۔
توک۔ بالضم با ثانی مجهول یک دسته موی و پشم را گویند۔
تیرک۔ بروزن زیرک آبله هائی که در دیگ جوشان بسبب پخته شدن گوشت یا درمیان روغن جوشان بهم میرسد و بخاری که از پاره شدن آبلهٔ دیگ شله و حلیم و مانند آن می جهد۔
تیز۔ بکسر اول و سکون ثانی معروف صدائے حزین که از پائین برآید و تیز دادن از دهان و بغل مراد از برآوردن آوازی مانند آن ازان۔
تیغی پشت۔ بلندی پشت چه تیغ بمعنی بلند آمده است
تیم۔ بروزن میم کاروان سرای بزرگ۔

باب الجیم

جاش۔ انبار غلهٔ پاک کرده در خرمن را گویند۔
جواز۔ بضم اول ها و ن سنگین و چوبین را گویند (هندی کھرل و اُکھلی)
جوال۔ بضم اول ظرفی باشد از پشم بافته که چیزها دران کنند۔
جوبه۔ بضم اول با ثانی مجهول جائے را گویند در شهر

پده - بفتحتین نام درختی ست که هرگز بار و میوه ندهد
پرکار - بالضم زیرک و عیار -
پرنگ - بکسر اول و فتح ثانی فروغ و برق شمشیر و تیغ جوهردار را نیز گویند -
پروا - فراغت و ترس و بیم و باک وغیرها باشد -
پرویزن - آلتی باشد که بدان آرد و شکر و امثال آن بیزند (هندی چهلنی) -
پژ - بالفتح زمین پست و بلند و کوه کتل را گویند و بضم اول برف ریزها که از شدت هوای سرد مانند رزک از آسمان بریزد -
پژمانی - بکسر اول بمعنی افسردگی و غمناکی و اندوهگینی باشد و بفتح و بضم نیز آمده است -
پست - بکسر اول هر آردی را گویند عموماً و آردی که گندم و جو و نخود آنرا بریان کرده باشند خصوصاً و آنرا بعربی سویق خوانند -
پستک - تصغیر پست یعنی قصیر و کوتاه -
پشم - بالفتح موی گردن و کاکل اسپ را گویند و وطره که بر سر دستار و کمر گذارند و فش معرب آنست -
پشت خارستور - آلتی است موضوع برای خاریدن پشت ستور (هندی کهرهرا) -
پشتواره - بالضم مقداری از هر چیز باشد که آنرا بر پشت توان برداشت -
پشنگ بفتحتین شبنم و بسکون ثانی سرگین آهو و گوسپند و بز و شتر و امثال آنرا گویند -
پشماگند - بفتح اول با کاف فارسی مفتوح چیزی باشد که آنرا پر پشم کنند و ما بین پشت ستور و تنگبار گذارند و پالان الاغ را نیز گفته اند -
پلارگ - بالفتح جنسی از فولاد جوهردار باشد و شمشیر و جوهر شمشیر را نیز گویند -
پناغ - بروزن چراغ بیضه مانندی باشد که از ریسمان خام که در دوک پیچیده شود (هندی گوکری) -
پنج یایک - خرچنگ (هندی کیکڑا) -
پنگان - بالکسر که معرب آن فنجان ست طاس مس ته سوراخ کرده باشد که آنرا در میان آب ایستاده گذارند و ساعات شبانروزی را ازان معلوم کنند -
پوپک - بروزن کوچک بمعنی هدهد -
پوست پیراسته - جلد مدبوغ -
پوشش ره گذر - صفه که در و دیوار باشد و در شب آن راه بود -
پیرهنچه - پیرهن خرد -
پیسه - باثانی مجهول بمعنی سیاه و سفید بهم آمیخته (عربی ابلق) -
پیشیاره - باثانی مجهول خوانچه و طبقی را گویند که تنقلات و گل در آن کنند و بمجلس آرند -
پیلور - بفتح واو مخفف پیله ور شخصی که دارو و اجناس عطاری و سوزن و ابریشم و مهره و امثال آن بخانه ها گرداند و فروشد -
پیله - باثانی مجهول غوزهٔ ابریشم که کرم تنیده باشد و کرم ابریشم را نیز گویند -

باب التاء

تاسه - صدای تنفس مردم فربه و فشردن گلو سبب

بلایہ - بفتح اوّل تباہ و ناکارہ را گویند و بکسر اوّل ہم آمدہ است۔

بلغدہ - بفتح اوّل و ثالث بمعنی گندہ و ضائع گردیدہ چہ ہرگاہ گویند مرغ بیضہ را بلغدہ کرد مراد آن باشد کہ گندہ و ضائع کرد و بچہ برنیاورد۔

بنانج - بفتح اوّل بمعنی بناغ است کہ آن دو زن باشند کہ یک شوہر دارند ہر یکے مرد دیگرے را بنانج باشد و بعضے مردی را نیز گویند کہ دو زن داشتہ باشد۔

بن ستور - کنایہ از سوراخ و بر ستور است۔

بنہ - بفتحتین طناب باریک را گویند۔

بوستان افروز - گلی است کہ آنرا تاج خروس گویند بسبب آنکہ شباہتی بدان دارد۔

بی اصل - کنایہ از شخصے باشد کہ پدر آزاد و مادر کنیز دارد۔

بیرزد - بفتح رابع صمغے باشد مانند مصطگی سبک و خشک و بوی تیزی دارد۔

بیل - با ثانی مجہول آلتی باشد آہنی کہ باغبانان و امثال ایشان زمین را بدان کنند و پاروپی را نیز گویند کہ کشتی بانان بجہت راندن غراب سازند و بیل کشتی (ہندی ڈانڈ)۔

بینی کوہ - قلۂ کوہ را گویند کہ از کوہ بلند برآمدہ باشد۔

باب الباء الفارسی

پاخسہ - پارۂ دیوار بلند اما در کتب لغت موجودہ یافتہ نشد۔

پاردم - بضم دال و سکون میم چرمی باشد کہ بر پس زین اسپ بندند و بر زیر دُم اسپ اندازند۔

پارگین - با کاف فارسی گوی را گویند کہ آب ہائے کثیف و چرکین بدانجا رود۔

پاژنامہ - بمعنی باج نامہ است یعنی نامے کہ بر مدح یا ذم دال باشد۔

پاغندہ - بروزن و معنی باغندہ۔

پالونہ - پالوانہ و آن آلتی است حلوائیان را مانند کفگیر کہ بسیار سوراخ دارد و روغن و جلاب بدان صاف کنند۔

پای دام - نوعی از دام است و آن چنان باشد کہ سیخ ہای باریک از چوب بمقدار یک وجب تراشند و بر سر ہر یک دامی بندند و سر دیگر آنرا بر زمین فرو برند و صیاد در پناہ گاوے یا خرے در آمدہ پیش رود و جانوران را دم دادہ بجانب دام آورد تا پای ہائے ایشان در میان دام بند شود۔

پایکار - پاکار است و آن مردی باشد کہ چون تحصیلدار بجائی آید او زراز مردم تحصیل کردہ بہ تحصیلدار دہد و کناس را نیز گویند۔

پتفوز - تنفور بمعنی گرد اگرد دہان و منقار مرغان ہم باشد۔

پتک - با ضم خایسک و چکش آہنگری و زرگری (عربی مطراق ہندی ہتھوڑی)۔

پچشک - بفتحتین طبیب و دارو فروش پچشکان ج۔

پچچ - بفتح اوّل و سکون ثانی و جیم پارسی بمعنی پخت کہ پختہ و پہن باشد و پچچی بینی پہنا وری آن

باخہ - سنگ پشت (ہندی کچھوا)۔

بادرو - بادروج کہ ریحان کوہی ست (ہندی بابری)

بادمہرہ - مہرۂ مارست سیاہ رنگ کہ آنرا از قفائے سرافعی برمی آورند کہ گزندگی مار را نافع باشد و چون برجائے کہ مار گزیدہ باشد بگذارند فی الحال بچسپد۔

بار - انبار یعنی سرگین حیوانات را گویند کہ بجہت قوت زراعت بزمین کم زور ریزند۔

باران گریز - پناہ گاہ رہروان از باران وغیرہ

باروان - خرجین و جوال و ہر ظرفی کہ دران چیز کنند

بارشکنی - خوار بار یعنی خوراک اندک کہ قوت لایموت باشد۔

بارہ - دیوار و حصار قلعہ و شہر را گویند۔

بازیار - برزیگر و زراعت کنندہ و میر شکار صیاد و حامل باز را گویند۔

بازپیچ - بروزن بار پیچ ریسمانی باشد کہ در ایام عید و جشن از جائی آویزند و زنان و دختران بر آن نشستہ در ہوا آیند و روند۔

باشگونہ - بروزن و معنی واژگونہ۔

باع - مقدار کشادگی ہر دو دست یا سینہ را گویند و نیز قولاج یعنی جست برجست رفتن اسپ باشد۔

باغرہ - بسکون ثالث گرہی را گویند کہ در اعضا بسبب آزار و دردمندی عضو دیگر بہم رسد۔

باغندہ - بضم غین نقطہ دار پنبۂ حلاجی کردہ را گویند کہ بجہت رشتن گلولہ کردہ باشند۔

بالار - شہتیر خانہ و آن چوب بزرگ را گویند کہ ہر دو سر آن بر بالای دیوار عمارت باشد و سر چوبہای دیگر را بر بالای آن گذارند۔

بالشچہ - بالش خرد۔

بام چشم - جفن یعنی پلک چشم (ہندی پپوٹا)۔

بامچہ - زہار و اما در کتب موجودہ یافتہ نشد و در منتہی الارب بمعنی عدابہ زہدان و زہار نوشتہ و ظاہرا بامچہ کنایہ از زہار بودہ باشد۔

بچشم کنندۂ مردم - آنکہ چشم زخم رساند مردم وغیرہ را

برزہ گاو - گاو زراعت را گویند و آن گاوی است کہ زمین را بدان شیار کنند۔

برمہ - مثقب و رودگری باشد کہ بدان چوب و تختہ سوراخ کنند۔

بروارہ - بروزن ہموارہ بالاخانہ و حجرہ بالای حجرہ باشد۔

بزغالہ - بالضم بچۂ بز را گویند و بزگوسپندگی باشد

بزن - بفتحتین مالۂ برزیگران و آن چوبی با تختۂ است کہ زمین شیار کردہ را بدان ہموار کنند۔

بسباسہ - گیاہی و فارسی آن بزباز است کہ بعضے پوست جوز ہم گفتہ اند یعنی جایتری۔

بطانۂ مرد - دوست راز دار او باشد۔

بگنی - بفتح اول و سکون کاف فارسی شرابی باشد کہ از برنج و ارزن و جو و امثال آن سازند۔

بلابہ - بکسر اول بمعنی ہرزہ گوی و نابکار و فاسق و بدکارۂ فحاش باشد و این لفظ را بر زنان بیشتر اطلاق کنند و بتضرع و چاپلوسی سخن کردن را نیز گویند

یعنی دانہ سخت بی درد کہ بر اندام پدید آید (ہندی مسا)

الاشام - اش یعنی خوردنی تنگ مثل حریرہ کہ توان آشامید۔

الاغل - بکسر ثالث بمعنی آغال است و آن جائے باشد کہ در کوہساران بجہت خوابانیدن گوسپندان سازند

الاگفت - بفتح کاف فارسی و کسر آن آزار و رنج و محنت و آفت۔

الاماج - آلتی را گویند از آہن کہ برزیگران زمین را بدان شیار کنند۔

الامیغ - آمیختن و آمیزش دو چیز باشد با ہم۔

الاواک - خشکی میان دریا (ہندی ٹاپو)۔

الاونکان - بروزن نافرمان آویختہ و آویزان گویند

الآینہ زانو - کاسۂ زانو۔

ادرقن - بروزن قلمزن نام علتی ست کہ در پوست بدن آدمی بہم میرسد و آنرا دادمی گویند۔

ارزن - بالفتح نام غلۂ است کہ بہندی چینہ گویند۔

ازار - بمعنی تنبان و لنگی و لنگ باشد۔

اسپ دراز خانہ - دراز خانہ صفت اسپی ست کہ دراز خلقت باشد۔

اسپرک - با کاف فارسی گیاہی ست زرد کہ بدان چیز ہا رنگ کنند۔

اسپ نمہ - بفتح نون و میم برگستوان را گویند و آن پوششی است کہ در جنگ بر اسپ پوشانند۔

استیخ - بالکسر و یای مجہول ستیخ راست و بلند و گردن استیخ کردن بمعنی بلند کردن گردن باشد۔

اسکنہ - اسکنک کہ افزاری ست مردرو دگران را۔

افروشہ - نام حلوائی ست کہ از آرد و روغن پزند۔

الاغ - بضم اول قاصد و پیک را گویند۔

الگج - بفتح اول و ثانی میوۂ است صحرائی یعنی کیل۔

انبان - انبانہ و آن پوستی دباغت کردہ کہ درست از گوسپند برمی آورند۔

انداو - ترۂ تیزک باشد و آن سبزی ست خوردنی

انداوہ - بفتح واو افزاری ست کہ بدان گل و گچ بر بام و دیوار مالند۔

اندخسیدن - بمعنی حمایت کردن و پشتی کردن و پناہ دادن و گرفتن باشد۔

اندرز - بفتح اول و ثالث پند و نصیحت۔

انگذان - انگدان و آن درختی ست کہ صمغ آنرا بعربی حلتیت خوانند یعنی انگزہ۔

انگز - انگزہ مخفف انگوزہ صمغ درخت انگدان باشد (ہندی ہینگ)۔

انگشتک زدن - بمعنی انگشت زدن باشد یعنی در ہنگام خوشحالی انگشتان را بر ہم زنند چنانچہ صدائی ازان ظاہر گردد (ہندی چٹکی)۔

انگورسگک - گیاہی ست کہ بار و میوۂ آن گرہی ست کوچک و پر خار کہ در جامہ آویزد انگور سگک باران گیاہ است۔

اوماج - بروزن محتاج نوعی از آش آرد باشد۔

باب الباء

باب سنجاب - گیاہی ست آفتاب پرست۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین - والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین - اما بعد پس این لغاتی ہست چند فارسی غیر متعارف کہ در کتاب صراح ترجمۂ صحاح واقع ہست وحکیم عبد المجید خان جرم معانی آنرا بفارسی سلیس وہندی بعلامت رقوم ہندسی زیر خط عرضی بپائین ہر صفحہ نگاشتہ واکثر را باتحاد معنی بر سم خط ذکر اکتفا نمودہ اند چون در تفحص آن احتیاج بتصفح بسیار می افتاد ونیز بخفای رقوم دقتی رومی داد نظر بران لغات مذکورہ را چیدہ ویکجا نمودہ بطریق فرہنگ بہ ترتیب ابواب ورعایت حرف اول وثانی کہ قلت الفاظ مقتضی ہمین بود مرتب وبموجز قراح در فرہنگ صراح مسمی نمود واکثر معانی آنرا از برہان قاطع وشمس وکشف وبحر الجواہر وغیر ذلک تحقیق نمودہ تغییر داده شد ودر بعضی مقام تصرف را جائز نداشتہ بحال خودش درگذاشتہ اگرچہ تا بید آن ازین کتابہا یافتہ نشد وہو حسبی ونعم الوکیل

باب الالف

اب آورو - کنک آب (ہندی پانی کا پھین)۔

اب جامہ - بروزن کارنامہ جام آب خوری وظرف آب راگویند۔

اب حور - مشربہ وکنار دجلہ وامثال آن باشد کہ مردمان وجانوران ازانجا آب بردارند وخورند (ہندی گھاٹ)۔

اب خیز - سیل وطغیان آب وضد جزر (ہندی جوار)

اب کامہ - نان خورشی ست کہ از پودینہ وشیر وابازیر وغیرہ بتراکیب مختلفہ ترتیب دہند۔

اب گند - زمینی راگویند کہ آب آنرا گندہ باشد وچاکہا وجرہا دران افگندہ۔

اتش کاو - چوبی کہ بدان آتش را برہم زنند۔

اخریان - بسکون ثالث وکسر رابع اسباب ومتاع وکالا راگویند۔

اخور - بضم ثالث وسکون واو معدولہ جای علف خوردن دواب را بود (عربی معلف)۔

اردہالہ - آشی باشد مانند کاچی یعنی حلوای روانی کہ از آرد پزند وبیشتر مردم درویش خورند بعربی سخینہ گویند۔

ارنج - بندگاہ ساعد عربی مرفق (ہندی کہنی)

اروغ - بادی راگویند کہ از گلو باصدا برآید (ہندی ڈکار)۔

ازدن - بروزن آمدن خلانیدن سوزن وامثال آن۔

اشخ - بروزن وسعی آنخ کہ ثولول باشد

ورد وقف الی اصلها وکسرها بعض القراء توهما ان الساکن
اذا حرک حرک بالکسر ولیس بوجه - وقد یکنی
بها عن المتکلم المنصوب الا انه لا بد له من ان تزاد
قبلها نون وقایة للفعل لیسلم من الجر کقولک خذنی
وقد زیدت فی المجرور فی اسماء مخصوصة لا یقاس
علیها فی نحو منّی وعنی ولدُنی وقطنی وانما فعلوا
ذلک لیسلم السکون الذی بنی الاسم والحروف
علیه - وقد تکون علامة للتانیث فی نحو قولک
افعلی وتفعلین وتنسب القصیدة منها یائیة -
وهی حرف النداء للقریب والبعید تقول یا زید
قبل - وقول الراجز (ع) یالک من قُبّرة بمَعمَر+

کلمة تعجب - واما قوله تعالی الا یا اسجدوا بالتخفیف
فالمعنی الا یا هولاء اسجدوا فحذف المنادی
اکتفاء بحرف النداء کما حذف حرف النداء اکتفاء
بالمنادی فی قوله تع یوسف اعرض عن هذا
اذا کان المراد معلوما وقال بعضهم ان یا فی هذا
الموضع انما هو للتنبیه کانه قال الا اسجدوا فلما
ادخل علیه یا للتنبیه سقطت الالف التی فی اسجدوا
لانها الف وصل وذهب الالف التی فی یا
لاجتماع الساکنین لانها والسین ساکنتان -
قال ذوالرمة (شعر) الا یا اسلمی یا دارَ مَیّ علی البلی+
ولازال مُنهَلًا بجرعائک القطرُ+

تم الکتاب والله نحمد حمدا لایحویه العد والحساب علی تتمیم هذه النسخة انمساخا ضحوة الاثنین الثالث والعشرین
من ذی القعدة لسنة سبعمائة هجریة واتفق الفراغ من تالیفه وتسویده بیمن توفیق الله وحسن تائیده
ظهیرة الثلاثاء السادس عشر من صفر سنه احدی وثمانین وستمائیة بکاشغر حسرها الله بلطفه العمیم وعمر

بين فاعل وفاعلة كضارب وضاربة وكريم وكريمة - والثاني للفرق بين مذكر ومؤنث في الجنس نحو امراء وامرأة والثالث للفرق بين واحد وجمع في نحو تقرة وبقر وتمرة وتمر - والرابع للتانيث اللفظية وان لم تكن تحتها حقيقة تانيث نحو قرية وغرفة - والخامس للمبالغة مثل علامة ونسابة وهذا مدح وهلباجة وبقاقة وهذا ذم فما كان منه مدحا يذهبون بتانيثه الى تانيث الغاية والنهاية والداهية وما كان فيه فيذهبون به الى تانيث البهيمة ومنه ما يستوى فيه المذكر والمؤنث نحو رجل ملولة وامرأة ملولة - والسادس ما كان واحدا من جنس يقع على الذكر والانثى نحو بطة وحية - والسابع تدخل في الجمع ثلثة اوجه احدها ان تدل على النسب نحو المهالبة والثاني تدل على العجمة نحو الموازجة والجواربة وربما لا تدخل عليها الهاء كقولك كيالج والثالث ان تكون عوضا من حرف محذوف نحو المرازبة والذنادقة والعبادلة وهم عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبير - وتكون الهاء عوضا من الواو والذاهبة من فاء الفعل نحو عدة وصفة وعوضا عن الواو واليا الذاهبة من عين الفعل نحو ثبة من ثاب الماء واقامة وعوضا عن اليا الذاهبة من لام الفعل نحو مائة ورئة وبرة هلا - هلا - زجر للخيل وللناقة ايضا اى تنحى وقد تسكن بها الاناث عند دنو الفعل منها اى توسعى وتنحى - وهلا بالتشديد معناها جرانه فاصلها لا بنيت مع هل فصار فيها معنى التخصيص كما بنوا لولا والا وجعلوا كل واحدة مع لا بمنزلة حرف واحد فاخلصوها للفعل - هنا - هنا - وهنا - بالضم اينجا وهما للقريب اذا اشرت الى مكان - هناك وهنالك آنجا وهما للبعيد واللام زائدة والكاف للخطاب وفيها دليل على البعيد يفتح للمذكر ويكسر للمؤنث قال الفراء اجلس هنا اى قريبا وتنح هنا اى تباعد - وهنا ايضا اللعب واللهو وانشد الاصمعي لامرئ القيس (شعر) وحديث الركب يوم هنا * وحديث ما على قصره - وهنا بالفتح والتشديد اى هنا وهناك اى هناك - ومنه قولهم تجمعوا من هنا وهنا اى من هنا وهنا ويقال في النداء خاصة يا هناه بزيادة ها في آخره تصير تا في الوصل معناه يا فلان وهي بدل من الواو والتي في هنوك وهنوات -

هيا - هيا - من حروف النداء واصلها ايا مثل هراق واراق -

يا - يا حرف معجمة من حروف المد واللين وهي من حروف الزيادات ايضا وقد يكنى بها عن المتكلم المجرور ذكرا كان او انثى كقولك ثوبي وغلامي ان شئت سكنتها وان شئت فتحت ولك ان تحذفها في النداء خاصة تقول يا قوم ويا عباد بالكسر فان جاء بعد الف مقصورة فتحتها لا غير نحو عصاى ورحاى وكذلك بعد ياء الجمع كقوله تعالى وما انتم بمصرخي واصله بمصرخيني سقطت النون للاضافة فاجتمع الساكنان فحركت الثانية بالفتح لانها ياء المتكلم

وهی غیر مفارق لای فی النداء تقول یا ایها الرجل وقد تکون جواب النداء بالمد والقصر نحو قولک ها و ها، فی جواب من دعاک بهمک وها للتنبیه - وقد یقسم بها فیقال لا ها الله فحذفت ای لا والله ابدلت ها من واو القسم وان شئت حذفت الالف التی بعد الهاء وان شئت ثبت وقولهم لا ها الله ذا اصله لا والله هذا ففرقت بین ها وذا وجعلت الاسم بینهما وجررته بحرف التنبیه والتقدیر لا والله ما فعلت هذا فحذف الکلام و اختصر لکثرة استعمالهم هذا فی کلامهم وقدمها کما قدم ها هو ذا و ها انا ذا - وتکون کنایة عن الغائب والغائبة نحو قولک ضربه وضربها وغلامه وغلامها - وهو للمذکر وهی للمؤنث وانما بنوا الواو فی هو والیاء فی هی علی الفتحة فرقا بین هذه الواو والیاء اللتین هما من نفس الاسم المکنی وبین الواو والیاء اللتین تکونان صلة فی قولک رایتهو ومررت بهی لان کل مبنی فحقه ان یبنی علی السکون الا ان یعرض ما یوجب له الحرکة وهو اما اجتماع الساکنین کما فی نحو کیف واین وحیث او کونه علی حرف واحد مثل الباء الزائدة او للفرق بینه وبین غیره کالفعل الماضی بنی علی الفتح لانه ضارع الاسم بعض المضارعة ففرق بالحرکة بینه وبین ما لم یضارع وهو فعل الامر المخاطب نحو افعل - وربما حذفت من هو وهی الواو والیاء فی ضرورة الشعر کما قال (ع) فبیناه یشری رحله قال قائل +

وقال (ع) دار السعدی اذ هی من هواکا + وربما حذفوا الواو مع الحرکة کما قال الشاعر فی قوله (ع) ومطوای مشتاقان له ارقان + قال الاخفش وهذا فی لغة ازد وشنوءة کثیر - وقال الفراء العرب تقف علی کل ها، مؤنث بالهاء الا طیئا فانهم یقفون علیها بالتاء فیقولون هذه امت وجاریت طلحت واذا ادخلت الهاء فی الندبة اثبتتها فی الوقف وحذفتها فی الوصل وربما ثبت فی ضرورة الشعر فتضم کالحرف الاصلی وتکسر ایضا لالتقاء الساکنین هذا عند الکوفیین وانشد الفراء (شعر) یا رب یا رباه ایاک اسل + غفراه یا رباه من قبل الملل + وهو کثیر فی الشعر ولیس شئ منه بحجة عند البصریین - وقد تزاد الهاء فی الوقف لبیان الحرکة فی نحو لمه وسلطانیه ومالیه وماهیه وثمه یعنی ثم ما ذا - وقد اتت هذه فی ضرورة الشعر کما قال (شعر) هم القائلون الخیر والآمرونه + اذا ما عشوا من معظم الامر مفظعا + فاجرا ها مجری ها الاضمار وقد تکون الهاء بدلا من الهمزة مثل هراق واراق - وها بالمد والکسر زجر للابل وقد تقصر وتقول ها ها بالابل اذا دعوتها کما قلنا فی حاحیت - وها بالقصر للقریب اذا قیل لک این انت قلت ها انا ذا یعنی اینکم من والمرأة تقول ها انا ذه وها هو ذا اذا کان قریبا وها هو ذلک اذا کان بعیدا وها هی ذه للقریبة وها هی تلک للبعیدة - والهاء تزاد فی کلام العرب علی سبعة اضرب احدها للفرق

کقولہ تعالیٰ ماہذا البشر و قولہ تعالیٰ و ماہم بضارین
بہ من احد۔ و ما بمعنیٰ من کقولہ تعالیٰ والسماء
و ما بنٰہا ای من بناہا یعنی آنکہ بنا کرد آسمان را
و ما مصدریۃ واللہ خلقکم و ما تعلمون اے و عملکم
یعنی خدا آفرید شمارا و کردار شمار او ما زائدۃ واو
معنی نیست و آن بر دو وجہ آید کافۃ یعنی مانع
از عمل کقولہ تعالیٰ انما اللہ الٰہ واحد و غیر کافۃ
کقولہ تعالیٰ فبما رحمۃ من اللہ لنت لہم۔ و ما تابید
کقولہ تعالیٰ ما دامت السموات والارض یعنی
چندانکہ بپاید آسمانہا و زمینہا و تفخیم کقولہ تعالیٰ
القارعۃ ما القارعۃ یعنی قیامت و چہ قیامت
و قد یحذف منہا الالف اذا ادخلت علیہا حرفا
نحو لِمَ و بِمَ و عَمَّ و مِمَّ و علامَ و حتّام و الامَ۔ و
ینصب القصیدۃ الیہا فیقال مادیۃ۔ و قد تجیٔ
ما زائدۃ بعد ان الشرطیۃ فتدغمہا فتصیرا مّا۔
و قد تجیٔ بعدہا النون الثقیلۃ والخفیفۃ نحو قولک
اما تقومَنّ اقُمْ و کقولہ تعالیٰ و اما تخافَنّ۔ و کذلک
مما فی معنی الشرط و زعم الخلیل ان اصلہا ما ضمت
الیہا ما لغوا فابدلت من الالف الاولیٰ ہاءً۔
و قال سیبویہ یجوز ان یکون کاذ ضم الیہا ما۔
ماءِ ممدودا مبنی علی الکسر حکایۃ صوت الشاء۔
متیٰ۔ متیٰ۔ کی و ہو ظرف فی معنی السوال عن
زمان و ہو للشرط والجزاء ایضا قال الاصمعی
ہو بمعنیٰ من فی لغۃ ہذیل و بمعنیٰ وسط ایضا
قال ابو عبیدۃ سمعت بعضہم یقول وضعتہ متیٰ

کمّی ای وسط کمّی۔
وا۔ وآ۔ حرف الندبۃ تقول وازیداہ و یقال
ایضا یازیداہ۔ والواو من حروف العطف للجمع
لا للترتیب و یدخل علیہا الف الاستفہام کقولہ تعالیٰ
أوَ عجبتم ان جاءکم کما تقول أفعجبتم و تکون بمعنیٰ
مع لما بینہما من المناسبۃ فی الجمع بین الشیئین فصاعدا
کقول النبی علیہ وآلہ الصلوٰۃ والسلام بعثت
انا والساعۃ کہاتین و اشار الی السبابۃ والابہام
ای مع الساعۃ۔ و تکون للحال کقولہم قمت والناس
قعودٌ او قمت وادعوہ ای قمت داعیا لہ۔ و تکون
للقسم تقول واللہ لقد کان کذا و ہی بدل من الباء
فیہ لقربہا منہا فی المخرج اذا کانتا من حروف الشفۃ
و لا یتجاوز الاسماء المظہرۃ نحو واللہ و حیاتک و
ابیک۔ و تکون ضمیر جماعۃ المذکر فی نحو فعلوا و یفعلون
و علامۃ الرفع فی نحو ابوہ و مسلمون۔ و تکون زائدۃ
کقول الرجل لآخر یعنی ہذا الثوب فیقول وہو لک
و قولہ تعالیٰ حتیٰ اذا جاؤہا و فتحت ابوابہا یجوز ان
تکون الواو ہہنا زائدۃ۔
ویک۔ ویکأنّ۔ کلمۃ مثل ویب و ویح و الکاف
للخطاب۔ و یکأنّ مرکبۃ منہا قال الکسائی ہو بمعنیٰ
وا دخل علیہ انّ المشددۃ والمخففۃ و معناہ الترو
قال الخلیل ہی وی مفصولۃ ثم ابتدئ فتقول کأنّ
ہا۔ ہا۔ حرف معجمۃ حلقیۃ من حروف الزیادات
و ہی بالقصر حرف تنبیہ کقولہ تعالیٰ ہا انتم ہؤلاء
جمعا بین التنبیہین للتوکید و مثلہ الا یا ہؤلاء

INDIAN INSTITUTE OXFORD

کذا - کَذَا - چنین وچندین وهو اسم مبهم تقول فعلت کذا وقد یجری مجری کم فتنصب ما بعده علی التمییز تقول عندی کذا درهما -

کلا - کَلَا - نه چنین است وهی کلمة زجر وردع و معناه اِنْتَهِ ولا تفعل قوله تعالی ایطمع کُلُّ امرئ منهم ان یدخل جنة نعیم کَلَّا ای لا یطمع ویکون بمعنی حقا کقوله تعالی کلا لئن لم ینته لنسفعا بالناصیة -

لا - لَا - نه وهی حرف نفی للفعل کقولک لا تفعل غدا فی الاخبار - وللاسم کقولک لا رجل فی الدار ولا اله الا الله وقد تکون للنهی نحو لا تقم ولا یقم للحاضر والغائب - وقد تکون ضد البلی ونعم - وقد تکون لغوا کقوله تعالی وما منعک ان لا تسجد ای ما منعک ان تسجد - وقد تکون للعطف بمعنی اخراج الثانی مما دخل فیه الاول کقولک رأیت زیدا لا عمرا وان ادخلت علیها الواو خرجت من ان تکون حرف عطف کقولک لم یقم زید ولا عمرو لان حرف النسق لا یدخل بعضها علی بعض قالوا للعطف وللتاکید النفی - وقد تزاد فیه التاء فیقال لات وقد ذکرناه فی باب التاء - وقولهم اِمَالِه فافعل کذا بالامالة اصله ان لا وما صلة ومعناه ان لا یمکن ذلک الامر فافعل کذا -

لو - لَو - اگر حرف تمنی وهی لامتناع الثانی من اجل امتناع الاول تقول لو جئتنی لاکرمتک وهو خلاف ان الشرطیة لانها توقع الثانی من اجل وقوع الاول - واما لو لامعناه اگر نه فمرکبة من معنی ان ولو وذلک ان لو لا یمنع الثانی من اجل وجود الاول تقول لو لا زید لهلکنا ای امتنع وقوع الهلاک من اجل وجود زید - وقد تکون لو لا بمعنی هلا وهو کثیر فی القرآن وان جعلت لو اسما شددته وقلت اکثرت من اللوّ لان حروف المعانی والاسماء الناقصة اذا صُیّرت اسماء تامة بادخال الالف واللام علیها او باعرابها شدد ما هو منها علی حرفین بان یزاد فی آخره حرف من جنسه فیدغم ویُصرف کقولک اکثرت من اللوّا ومن لَوّ ومُدّ ما فیه الالف کقولک کتبت لاءً جیّدة -

ما - مَا - چه وچیست - وهر چه - وانچه وچیزے - ونه - ونیست وآنکه - وچندانکه - وآن کلمه ایست دال بر معانی مختلفه بعضی اسم وبعضی حرف ما تعجب کقوله تعالی فما اصبرهم علی النار یعنی چه صبورند ایشان وما استفهام کقوله تعالی وما تلک بیمینک یا موسی یعنی چیست وما خبر کقوله تعالی ما عندکم ینفد وما عند الله باق یعنی انچه نزد شما است وما شرط کقوله تعالی وما تفعلوا من خیر یعلمه الله یعنی هر چه کنید وما نکرة کقولک مررت بما معجب لی یعنی گذشتم بچیزے شگفت وقوله تعالی ایا ما تدعوا فله الاسماء الحسنی - وما نافیة وآن بر سه وجه است بمعنی لا وبمعنی لم وبمعنی لیس الاول کقوله تعالی وما ینظر هؤلاء الا صیحة واحدة وقوله تعالی ما ماتوا وما قتلوا والثانی کقوله تعالی ما فعلوه الا قلیلا منهم - والثالث

فی التثنية لانه كان يلزم حينئذٍ ذوو ان مثل عصوان فبقی ذامنوّنا ثم ذهب التنوين منه للاضافة كما تقول رأيت رجلا ذامال - ولو سميت رجلا ذو قلت هذا ذوًا قد اقبل فتردما ذهب لانه لايكون اسم علی حرف احدهما حرف لين لان التنوين يذهبه فيبقی علی حرفين واحد - ولو نسبت اليه قلت ذَوَوِيّ وكذلك النسبة الی ذات لان التاء تحذف فی النسبة - ولو جمعت ذومال قلت هؤلاء ذوون وفی الاضافة ذوو مال - واما ذو بمعنی الذی فهو لغة طی فحقها ان توصف بها المعارف تقول انا ذو عرفت وانا ذو سمعت وهذه امرأة ذو قالت كذا يستوی فيه الجمع والتثنية والتذكير والتانيث - قال سيبويه ان ذا وحدها بمعنی الذی كقولهم ماذا رأيت فتقول متاع حسن وهی مع ما بمنزلة اسم واحد كقولهم ماذا رأيت فتقول خيرا بالنصب كانه قال ما رأيت ولو كان ههنا بمنزلة الذی لكان الجواب خير بالرفع كقوله تعالی واذا قيل لهم ماذا انزل ربكم قالوا اساطير الاولين بالرفع وكقوله تعالی وقيل للذين اتقوا ماذا انزل ربكم قالوا خيرا بالنصب نظرا عن الاوّل - واما قولهم ذات مرة وذا صباح فهو من ظروف الزمان التی لاتتمكن تقول لقيته ذات مرة وذات يوم وليلة وغداة وعشاء وذات الزمين والتحريم وذا صباح ومساء وصبوح وغبوق وانما سمع فی هذه الاوقات ولم يسمع ذات شهر ولا ذات سنة وقال الاخفش فی قوله تعالی واصلحوا ذات بينكم انث ذات لان بعض الاشياء قد يوضع له اسم مؤنث ولبعضها اسم مذكر كما قالوا دار وحائط انثوا الدار وذكروا الحائط - ويقال ذَيت وذيت يعنی اين واين مثل كَيت وكيت واصله ذَيْو علی فَعْل ساكنة العين فحذفت الواو وشددت الياء للحذف ثم عوض من التشديد التاء - وان حذفت التاء وجئت بالهاء ترد التشديد وتقول كان ذَيّة وذيه - وان نسبت اليه قلت ذَيَوِيّ كما تقول بنوی فی النسبة الی البنت -

فا - فا - وهی حرف من حروف المعجم وهی للعطف ولها ثلثة مواضع وهی ان تعطف بها وتدل علی الترتيب والتعقيب مع الاشتراك كقولك ضربت زيدا فعمرًا وان تكون ما قبلها علة لما بعدها علی العطف والتعقيب دون الاشتراك كقولك ضربته فبكی وان تكون للابتداء وذلك فی جواب الشرط حتی يكون ما بعد الفاء وكلاما مستأنفا يعمل بعضه فی بعض كقولك ان تزرنی فانی محسن لان قولك انا محسن ابتداء ومحسن خبره وصارت الجملة جوابا بالفاء وكذلك يدخل الفاء فی جواب الامر والنهی والاستفهام والنفی والعرض والتمنی الا انك تنصب ما بعد الفاء فی هذه الاشياء الستة باضمار ان تقول زرنی فاحسنَ اليك وكذا البواقی لم تجعل الزيادة علة للاحسان ولكنك قلت ذاك من شانی ابدا ان احسن اليك علی كل حال -

حیحاً وحیحاة اذا دعوتها وذلک ان تقول لها حاء قال سیبویه ابدلوا الالف بالیاء فی قولهم حاحیت بالمعز حیحاء وانما هو صوت بنیت منه فعلا کما ان رجلا لو اکثر من قوله لا لجاز ان تقول لا لیت فاجری حاحیتُ وهاهیتُ وعاعیتُ مجری دَعدَعتُ اذا کن للتصویت۔ وقال ابوعمرو حاح بضأنک وحاء ای ادعها۔

خا۔ خا۔ حرف هجاء حلقیة قال ابوزید خاءِ بک معناه اعجل جعله صوتا مبنیا علی الکسر ویستوی فیه التثنیة والجمع والمذکر والمؤنث۔

ذا۔ ذا۔ این مرد وهو اسم اشارة الی المذکر۔ وذی بکسر الذال للمؤنث تقول ذی امة الله فی الوصل۔ وذه فی الوقف بهاء موقوفة۔ وهی بدل من الیاء ولیست للتانیث وانما هی صلة وتدخل علیها هاء التنبیه یقال هذا زید۔ وهذی وهذه بتحریک الهاء هند۔ وتصغیر ذا ذیا وذیان فی التثنیة۔ وتصغیر هذا هذیا۔ ولا تصغیر ذی للمؤنث وانما تصغر للمؤنث تا وقد اکتفوا به عنه۔ وتثنیة ذا ذان بسقوط احدی الالفین اعنی الف ذا والف التثنیة لسکونهما فمن اسقط الف ذا قرأ قوله تعالی ان هذین لساحران واعرب ومن اسقط الف التثنیة قرأ ان هذان لساحران لان الالف لا یقع فیها اعراب وقیل انها علی لغة ابی الحارث بن کعب۔ والجمع اولاء من غیر لفظه وتدخل علیها کاف الخطاب تقول ذاک وذلک واللام زائدة وتدخل ها علی ذاک تقول هذاک زید ولا تدخل علی ذلک ولا علی اولئک کما لا تدخل علی تاک ولا تدخل کاف الخطاب علی ذی للمؤنث وتدخل علی تا تقول تاک وتیک ولا تقل ذیک وتقول فی التثنیة جاء نی ذانک الرجلان بالتشدید والتخفیف ورأیت ذینک الرجلین وفی المؤنث تانک بالتشدید والتخفیف شدد وا تاکیدا وتکثیرا للاسم لانه بقی علی حرف واحد کما ادخلوا اللام علی ذلک تکثیرا له وانما یفعلون مثل هذا فی الاسماء المبهمة لنقصانها وتصغیر ذاک ذیاک وتاک وتیاک وتصغیر ذلک ذیالک والجمع اولئک۔

واما ذو بمعنی صاحب یعنی خداوند فهو لازم الاضافة فان وصفت به نکرة اضفته الی نکرة وان وصفت به معرفة اضفته الی المعرف بالالف واللام ولا یجوز ان تضیفه الی مضمر ولا الی زید وما اشبهه فی العلمیة تقول جاء نی رجل ذو مال وهذه امرأة ذات مال ومررت برجل ذی مال وبامرأة ذات مال ومررت برجلین ذَوَی مال بفتح الواو وکذا فی النصب قوله تعالی واشهدوا ذَوَی عدل منکم وفی الرفع ذوا مال وبرجال ذوِی مال بکسر الواو وفی النصب مثله وفی الرفع ذَوُو مال وبنسوة ذوات مال فی الحالة الثلث۔ واصل ذُو ذَوَی مثل عَصَو یدل علی ذلک قوله تعالی ذواتا افنان فی التثنیة ویروی ان الالف منقلبة من واو ثم حذفت من ذواتین الفعل لکراهتهم اجتماع الواوین

ولا یصح ان تقول ضربتنی بل تقول ضربتُ ایای ولا تقول ضربتُ ایاک لانک انما تحتاج الی ایا اذا لم یمکنک اللفظ بالکاف فاذا وصلت الی الکاف ترکتہا ویجوز ان تقول ضربتک ایاک لان الکاف اُعتُمد بہا علی الفعل - وقد تکون للتحذیر تقول ایاک والاسد وہو بدل من فعل کانک تقول باعد و یقال ہیاک بالہاء مثل اراق وہراق - وتقول ایاک وان تفعل کذا بالواو ولا یقال بلا واو -

ایایا - ومعنی اَیَایَا - بانگ وراندن باشد ایاۃ الشمس بالفتح والکسر وشنائی آفتاب ویقال الایاۃ للشمس کالہالۃ للقمر -

با - با - حرف من حروف الشفۃ بنیت علی الکسر لاستحالۃ الابتداء بالموقوف وہی من عوامل الجر فی الاسماء - وہی للالصاق بالمفعول بہ تقول مررت بزید کانک الصقت المرور بہ - وللتعدیۃ فکل فعل لازم یتعدی بالباء والالف والتشدید تقول طار بہ واطارہ وطیّرہ - وتزاد فی الکلام کقولک بحسبک قول السوء وقولہ تعالی وکفی بربک ہادیا ونصیرا وقد تجیٔ بمعنی من اجل کقول لبید (مصرع) غُلبٌ تشذّر بالدخول کانہم ای من اجل الدخول - وتوضع موضع علی کقولہ تعالی ومنہم من ان تامنہ بدینار ای علی دینار کما توضع علی موضعہا کما فی قول الشاعر (مصرع) اذا رضیت علیّ بنو قشیر - ارادرضیت بی -

تا - تا - اسم یشار بہ الی المؤنث مثل ذا للمذکر - وتہ مثل ذِہ وتان للتثنیۃ - واولاء للجمع - وتصغیرہ تیّا بالفتح والتشدید ویدخل علیہا ہاء التنبیہ تقول ہاتا ہند وہاتان وہؤلاء وہاتیّا تصغیرہ - وبکاف الخطاب قلت تیک وتلک بالکسر وتلک بالفتح وہی لغۃ قریۃ وتاک - وتثنیتہ تانک بالتشدید والتخفیف - وفی الجمع اولئک واولاک واولالک فالکاف لمن تخاطبہ فی التذکیر والتانیث والتثنیۃ والجمع وما قبل الکاف لمن تشیر الیہ فیہن جمیعا - وتدخل ہا علی تیک تقول ہانیک ہند وہاتاک - ولا تدخل ہا علی تلک - وتالک لغۃ فی تلک - وہی ایضا حرف من حروف الزیادات وتزاد فی المستقبل فی قولک تفعل لمخاطبۃ المذکر ومغائبۃ المؤنث وفی امر المواجہۃ للحاضر کما قرئ قولہ تعالی فلتفرحوا وفی آخر الماضی مفتوحۃ لخطاب المذکر ومکسورۃ لخطاب المؤنث وموقوفۃ لمغائبتہا فان تأخرت عن الاسم کانت ضمیرا وان تقدمت کانت علامۃ ومضمومۃ للحکایۃ عن نفسک -

وتاء القسم بدل من واوہ کما ابدلوا منہا فی تُرَبی وتُرات وتُخمۃ وتُجاہ والواو بدل من الباء وہ تقول تالله لقد کان کذا ولا تدخل فی غیر ہذا الاسم وقد تزاد التاء فی انت فتصیر مع الاسم کالشیٔ الواحد من غیر ان تکون مضافۃ - وتُنسب القصیدۃ التی قوافیہا علی التاء تاویۃ -

حا - حا - حرف ہجاء حلقیۃ تمد وتقصر وتنون فی التنکیر - واسم حیّ من العرب - حاء مبنی علی الکسر وقد یقصر زجر اللابل ویقال منہ حاحیتُ بالمعزخاحیۃ

قلبت یاءً نحو الیک وعلیک وبعض العرب تترکہ علیٰ حالہ وتقول الاک وعلاک۔

الا-الا- بدان وآگاہ باش وہو حرف یفتتح بہ الکلام للتنبیہ کقولک الا ان زیدا خارج کما تقول اعلم انّ زیدا خارج۔

اولو-اولو- بضمتین خداوندان وہو جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ ذو۔ واولات للاناث واحدہا ذات۔

اولاء-اولاء- این ہا فہو ایضاً جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ ذا للمذکر وذہ للمؤنث یمد ویقصر ومقصورہ یکتب بالیاء نحو الیٰ وواحدہ الذی وہ ممدودہ مبنی علی الکسر یستوی فیہ المذکر والمؤنث وتصغیرہ اُلَیّاء بضم الہمزۃ مشدد الیاء بالمد والقصر ویدخل علیہ ہا التنبیہ کقولک ہٰؤلاء بالکسر علی البناء ومن العرب من یُنوّن الہمزۃ مکسورۃ ویقول ہٰؤلاءِ قومک۔ ویلحق الکاف للخطاب تقول اولئک واولاک قال الکسائی واحد اولئک ذلک وواحد اولاک ذاک۔ واولاک مثل اولئک وربما قالوا اولئک فی غیر العقلاء قولہ تعالےٰ ان السمع والبصر والفواد کلّ اولئک۔ واما اُلیٰ بوزن العُلیٰ فہو ایضاً جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ الذی واما قولہم ذہبت العرب الاُلیٰ فہو مقلوب من الاوّل لانہ جمع اولیٰ مثل اُخریٰ واُخر۔

الا-اِلّا- مکرر وہی حرف استثناء استثنیٰ بہا۔ وجاءت بمعنی غیر اذا وصفت بہا کقولک جاء فی القومُ الّا زید وکقولہ تعالیٰ لو کان فیہما آلہۃ الّا اللہُ لفسدتا۔ واصل الّا الاستثناء والصفۃ عارضۃ واصل غیر صفۃ والاستثناء عارض۔ وجاءت بمنزلۃ واو العطف ایضاً کقول الشاعر (شعر) وایّ لہا دارا باغدرۃ۔ لسیدان لم یَدْرُس بہا رسمُہٗ۔ الا رماد اہا مدافعت۔ عنہ الریاح خوالدُہٗ۔ یرید دارا لہا دارا ورمادا ہا مدا۔

انی-انّیٰ- ازکجا وچگونہ تقول اَنّیٰ لک ہذا ای من این لک ہذا۔ وہی من الظروف التی یجازیٰ بہا تقول انّیٰ تأتنی آتک ای من ای حیّ تأتنی آتک۔ وقد تکون بمعنی کیف تقول انّیٰ لک ان تفتح الحصن ای کیف لک ذلک وقولہ تعالیٰ قال یا مریم انّیٰ لکِ ہذا ای کیف لک۔

ایا-اِیّا- وہو اسم مبہم یتصل بہ جمیع المضمرات المتصلۃ المنصوبۃ تقول ایاک وایاہ وایاہا وایای وایانا فالکاف والہاء والیاء والنون جعلت بیانا عن المقصود ولا موضع لہا من الاعراب فہی کالکاف فی ذلک وارَیْتک وکالالف والنون التی فی انت فتکون ایّا الاسم وما بعدہا للخطاب۔ وقد صار کالشیٔ الواحد لان الاسماء المبہمۃ وسائر المکنیات لا تضاف لانہا معارف۔ وقال بعض النحویین ان ایا مضاف الیٰ ما بعدہ واستدلّ علیٰ ذلک بقولہم اذا بلغ الرجلُ الستین فایّاہ وایا الشواب فاضافوہ الی الشواب وخفضوہا وقال ابن کیسان الکاف والیاء والہاء والنون من الاسماء وایا عماد لہا لانہا لا تقوم بنفسہا

لذی الثدیۃ ذو الیدیۃ وھو المقتول بنھروان۔ ذو الیدین یکے از صحابہ سمی بذلک لانہ کان یعمل بیدیہ جمیعا۔

یھیا۔ من کلام الرعاء۔

یوی۔ کسمی کانہ اسم والیہ نسب الیوئیون من اھل ساوۃ منھم نصر بن احمد الیوئی کتب عنہ السلفی۔

باب الالف اللینیۃ

اعلم ان الالف علی ضربین لینیۃ وتسمی الفا و متحرکۃ تسمی ھمزۃ وقد ذکرنا الھمزۃ وذکرنا ما کانت الالف منقلبۃ من الواو والیاء وھذا الباب مبنی علی الفات غیر منقلبات من شئی فلھذا افردناہ۔

آ-آ- حرف ھجاء مقصورۃ موقوفۃ۔ فان جعلتھا اسما مددتھا وھی تؤنث مالم تسم حرفا ایۃ تصغیرہا وذلک اذا کانت صغیرۃ فی الخط او خفیۃ وکذلک القول فیما اشبھھا من الحروف۔ والالف من حروف المد واللین والزیادات وحروف الزیادات عشرۃ یجمعھا قولک الیوم تنساہ۔ وقد تکون فی الافعال ضمیر الاثنین نحو فعلا ویفعلان وفی الاسماء علامۃ للاثنین ودلیلا علی الرفع نحو رجلان فاذا تحرکت فھی ہمزۃ وتزاد فی الکلام للاستفہام تقول ازید عندک ام عمرو۔ فان اجتمعت ہمزتان فصلت بینھما بالف مثل اانت فی ذا انت۔ و ینادی بھا ایضا الا انھا للقریب دون البعید۔ والف وصل وھی کل ما ساقط فی الوصل ولا تکون الا زائدۃ۔ والف قطع وھی کل ما ثبت فی الوصل وقد تکون زائدۃ مثل الف الاستفہام وصلیۃ مثل اُخذ وامر۔

اذا-اذا- چون وھو اسم یدل علی زمان مستقبل لم یستعمل الا مضافا الی جملۃ یقال اجیئک اذا قدم العید فوقوعھا موقع قولک اجیئک یوم یقدم فلان دلیل اسمیتھا وھی ظرف۔ وتجئ فی الشرط والجزاء کقولہ تعالی واذا علم من آیاتنا شیأن اتخذھا ھزوا وقولہ تعالی وان تصبھم شیئۃ بما قدمت ایدیھم اذا ھم یقنطون۔ وتکون للمفاجاۃ معک فی حال کقولک خرجت فاذا زید قائم ای خرجت ففاجأنی زید فی الوقت بقیام۔

اِذْ-اِذْ- چون فھی لما مضی من الزمان وتکون للمفاجاۃ مثل اذا ولا یلیھا الا الفعل الواجب نحو قولک بینما انا کذا اذ جاء زید۔ وقد تزادان جمیعا فی الکلام کقولہ تعالی واذ واعدنا موسی ای واعدنا وقولہ تعالی حتی اذا اتوا علی وادی النمل ای حتی اتوا۔

الی-الیٰ- سوی وھو حرف خافض ینتھی لابتداء الغایۃ کقولک خرجت من الکوفۃ الی مکۃ۔ ویجئ بمعنی عند۔ ویجئ بمعنی مع کقولہ تعالی ولا تاکلوا اموالھم الی اموالکم ای مع اموالکم۔ وقولہ تعالی من انصاری الی اللہ ای عند اللہ او مع اللہ۔ وقال سیبویہ الف الی وعلی منقلبتان من واو لان الالفات لا تکون فیھا الامالۃ۔ ولو سمی بہ رجل قیل فی تثنیتہ اِلَوان وعَلَوان۔ واذا اتصل المضمر

هاضاه استحمقه واستخف به اهضار گروهها
مردم هضاة بالکسر گیسو ومادهٔ خر-
هطو- انداختن (عع ف اض ۲) هطا کهدی
الصراع والضرب الشدید-
هاغیة- زن خودآرا-
هقا- بیهوده گفت (عع ف اض ۲) هقا فلانا یعنی
بهمان را بدی گرفت وهقا قلبه هقی یعنی تباه کرد
(عع ف اض ۲) اهقی مثله-
اهکاء- سرگشتگان هاکاه استصغر عقله-
هالاه- اورا ترسانید قلب هاوله هلاً زجر للخیل
وذهب بذی هلیان وذی هلیان بکسرتین وشد
لامهما وقد یصرفان ای حیث لا یدری-
هما الدمع- اشک روان شد (عع ف اض ۲)-

فصل الیاء

یدی- ید- اصلها یَدْی بسکون الوسط لان
جمعها أیدٍ علی افعُل ویُدِیّ علی فعول وهذا جمع
فَعْل مثل فلس وافلس وفلوس ولا یجمع فَعْل علی
افعُل الا فی حروف معدودة مثل زمن وازمن
وجبل واجبل وعصا واعص وقد جمعت ایدٍ
فی الشعر علی ایاد- والتصغیر یُدَیّة- وبعض العرب
تقول للید یدٌ مثل رَجاً ویدیان مثل رجلان
وتوانائی- ودست رس وایده ای قواه- و
مالی به یدان ای طاقة قوله تعالی والسماء بنیناها
بأید- وقوله تعالی حتی یُعطوا الجزیة عن یدٍ اے
عن ذلة واستسلام ویقال عن نقد لا نسیئة
ونعمت ونیکوئی یجمع علی یُدِیّ ویدی بالضم
والکسر مثل عُصِیّ وعِصِیّ وعلی ایدا یضاً- یقال
یدی فلان من یده ای ذهبت یده ولیست
وهو دعاء علیه کما یقال تربت یداه- ویَدِیَتْ
الرجل ای اصبت یده فهو میدی- وایدیت
عنده یدا ای اصطنعت الیه فانا مُوْدٍ وهو مُوْدًی
الیه ویدیت لغة فیه- ویقال فی السؤال عن
وقوع النطی فی الحبالة امَیْدِیّ ام مرجول یعنی
اوقعت یده ای اورجله فی الحبالة- ویادَیْتَهُ
ای جاریته یدا ابید- واعطیته مُیاداة ای من
یدی الی یده- واعطیته ما لا عن ظهر ید یعنی تفضلا
لا من بیع ولا من قرض ولا مکافاة- واتعت الیوم
بالیدین یعنی بثمنین مختلفین بعضها بثمن وبعضها
بثمن آخر- بین یدی پیش روی وهذا ما قدمت
یداک للتاکید ای ما قدمت کما یقال هذا ما جنت یداک
ای جنیته- ولقیته اول ذات یدین معناه اول شیٔ
ویقال سقط فی یده واسقط یستعملان مجهولین ای
قدم قوله تع ولما سُقِطَ فی ایدیهم ای ندموا ویقال
ذهبوا أیدی سبا وایادِی سبا ای متفرقین وهما
اسمان جعلا اسما واحدا- ویقال لا افعله یَدَ الدهر
ای ابدا- وهذا فی یدی ای فی ملکی وتصرفی- ولنبسته
یدیّ ویَدَوِیّ- وامرأة یدیة ای صناع ورجل یَدِیّ
ایضاً وما ایدی فلانة فی التعجب- وثوب یدیّ و
أدِیّ واسع- ویَدُ الثوب ما فضل منه اذا تعطفت
وانخفت ویقال ثوب قصیر الید- وقال الفراء بعضهم یقول

هَنات وهَنوات علی الاصل - ویقال فی فلان هَناتٌ ای خصلات شرّ ولا یقال ذلک فی الخیر - ویقال هذا هَنُوک ورأیت هَناک ومررت بهنیک وقد مرّ فی اخ - وفی النداء یا هنُ اَقبل ویا هنان اقبلا ویا هنون اقبلوا ولک ان تُدخل فیه الهاء لبیان الحرکة فتقول یا هنه کما تقول لمه ومالیه سُلطانیه وقد تشبع النون منه فتقول یا هناه اقبل وهذه اللفظة تختص بالنداء بهاء مضمومة ویا هناناه اقبلا ویا هنوناه اقبلوا وحرکة الهاء فیهن منکرة لکر هکذا رواه الاخفش وتقول فی الاضافة یا هَنی اقبل ویا هَنیّ اقبلا ویا هَنیّ اقبلوا وللمرأة یا هَنتُ اقبلی بتسکین النون کما تقول اخت وبنت ویا هَنتان اقبلا ویا هنات اقبلن - ویا هَنتاهْ اقبلی ویا هنتانیه اقبلا ویا هناتوه اقبلن - ویقال ذهبتُ وهنیتُ کنایة عن فعلتُ -

هوو - هواء - میان آسمان وزمین اهویة ج وخالی قوله تعالی وافئدتهم هواء ای خالیة لاعقول فیها - هوی بالقصر خواست اهواء ج - وفی الاضافة الی نفسک قلت هوای وهذیل تقول هَوَیّ کقفیّ وعَصیّ - وهذا اهوی الیّ ای احبّ الیّ وهویت داشتن (عع ک اف ۲) هوی فرود افتادن بقعر (عع ف اک ۲) ودر گذشتن وهوی وانهوی بمعنی ودبان کشادن جراحت واهوی الیه بیده لیأخذه - واهویت به ای اومأت به - واهویته بالسیف یعنی فرود آوردم شمشیر را بروی هوة بالضم مغاکی اهویة علی افعولة مثلها - مهوی مهواة بالفتح مغاکے میان دو کوه ومانند آن وتهاوی القوم فی المهواة اذا سقط بعضهم فی اثر بعض - والمهواة الملاجّة وشدة السیر ومضی هَویّ من اللیل ای هزیع منه یعنی پارهٔ از شب واستهواه الشیطان ای استهامه یعنی سرگشته کردش قوله تعالی کالذی استهوته الشیاطین فی الارض حیران - هوهاة بالمد احمق ویقال ما ادری ایّ هَیّ بن بیّ هو ای ایّ الخلق هو - ویقال لمن لا یعرف ولا یعرف ابوه هیّان بن بیّان - هاویة دوزخ وهی معرفة بلا الف ولام قوله تعالی فامه هاویة ای مستقره النار ومغاکے ویقال هوت امه ای ثکلت فهی هاویة ای ثاکلة هوا هی سخن باطل ولغو ویقال هَیّ مالی ای عجبا مالی ویا هَیّ ای یا عجبا -

هتوته - آنرا بپا مالی شکستم هاتی بخشید وتصریفه کتصریف عاطی -

هتیان - بفتحتین شتران ریزه -

هجی - بالفتح منکشف شدن (عع ک اف ۲) یقال هجی البیت وهجی عین البعیر ای غارت -

هزا - رفت (عع ف اض ۲) وهو هزوان الهبطی من حاشیة هشام بن عبد الملک -

اهشاء - مردمان سرگشته -

هاشاه - باهم لاغ کردند -

هصو - پیر وکلان سال شدن (عع ف اض ۲) الاهصاء الاشداء هاصاه پشت آنرا شکست -

بخانہ آوردن و فرستادن عروس را یقال
ہدیت المرأۃ الی زوجہا و ہُدیت المرأۃ فہی مہدیۃ
وہدی علی فعیل - ہَدْی قربانی کہ بحرم فرستند ہدی
مثلہ و ایضاً اسیر و قری حتی یَبْلُغَ الہدیُ محلہ
بالتخفیف والتشدید ہَدِیَّۃ بالتخفیف والتشدید یکی
ہدیۃ بالکسر روش - وکار - وجہت یقال خذ فی
ہدیتک بالکسر ای فیما کنت من الحدث والعمل -
ونظر ہدیۃ امرہ ای جہۃ امرہ - وما احسن ہدیتہ بالفتح
والکسر ای سیرتہ والجمع ہَدْیٌ - ویقال ہدی ہَدْیَ
فلان ای سار سیرتہ - وفی الحدیث واہْدُوا اہْدَیَ
عمار - وہداہ ای تقدمہ - ہادی راہ نمای - وگاوے
کہ در مرکز خرمن بندند او را و ہو الثور الذی وسط
البیدر تدور علیہ الثیران فی الدیاسۃ وگردن
وپیکان تیر ہوادی الخیل اعناقہا ویقال اول
رعیل منہا - ہدیۃ م ہدایا ج - اہداء ہدیہ فرستادن
وداون یقال اہدی لہ واہدی الیہ - مہدی بالکسر
آنچہ ہدیہ دروی آرند چون طبق وجز آن کہ با ہدیہ باشد
مہداء بالکسر والمد بسیار ہدیہ آرندہ استہداہ ازنمودنی
وہدیہ خواستن تہادی یکدیگر را ہدیہ دادن وفی
الحدیث تہادوا تحابوا - ویقال جاء فلان یہادی
بین اثنین اذا کان یمشی بینہما معتمدا علیہما من
ضعف او سکر وکذلک المرأۃ اذا تمایلت فی مشیتہا
من غیران یماشیہا احد قیل تہادی - ویقال لک
عندی ہَدِیّا ہا ای مثلہا - ورمیت بسہم ثم رمیت بسہم
آخر ہَدِیّاہ ای قصدہ -

ہذا - ہَذْی - ہَذَیان - بیہودہ گفتن (ع ف اک ۲
وض ۲) وہذوت بالسیف مثل ہذذت -
ہرا - ہراوۃ - بالکسر چوبدستی کندہ ہراوی مثل
مطایا ج - ہروتہ بالہراوۃ وتہریتہ بہا بمعنی اے
ضربتہ - وہریت العمامۃ ای صفرتہا یعنی زرد
گردانیدم ہَراۃ شہری از خراسان فان وقفت
علیہا وقفت بالہاء عَرَویہ بالتحریک منسوب بوے -
ہفو - ہفوۃ - شکوخیدن (ع ف اض ۲) وبال
زدن مرغ وپریدن وجنبیدن وی یقال ہفا
الطائر یہجو ہفیہا ای خفق وطار - وہفا الشیٔ فی الہواء
اذا ذہب کالصوفۃ ونحوہا - ویقال مر الظبی یہفو
والخیل تہفو مثل یطفو - ہَوا فی النَّعَم مثل ہَوامی یہفو
گرسنگی ہاف جائع - ہفاۃ بالفتح باران -
ہمی - ہَمَیان - روان شدن آب واشک
وپراگندن ستور بچراگاہ (ع ف اک ۲) ہوامی الابل
ضوالہا یعنی گم شدگان در چراگاہ ہَمیان بالکسر م
معرب ونام مردے ویضم ایضاً -
ہنا - ہَنٌ - مثال فم کلمۃ کنایۃ معناہ شیئ وصلہ
ہَنَوٌ یقال ہذا ہَنَک وہَنُوک ای شیئک وہما
ہَنَوان والجمع ہنون وربما جاء مشددا فی الشعر
کما شدوا لوا - وفی الحدیث من تعزی بعزاء الجاہلیۃ
فاعضوہ بہن ابیہ ولا تکنوا - وفی المثل من یطل ہنہ
ابیہ ینطق بہ ای یتقوی باخوتہ - ویقال ہَنَۃٌ
للمؤنث وہنت بسکون النون - والتصغیر ہُنَیَّۃ
ہُنَیہۃ ایضا ابدلت الیاء الثانیۃ بالہاء والجمع

ک۲) ویقال ونیت فی الامر فانا واٍنٍ ونا قة وانیة واونیتها ای اتعبتها واضعفتها - وهو لا ینی یفعل کذا ای لا یزال - وافعل بلا ونیة ای بلا توانٍ - وامرأة وناة واناة بقلب الواو همزة فیهما فتور - وتوانی فی حاجته ای قصر - ینار بالکسر والمد جای بلب آمدن کشتی وهو مکلأ السفن ومرفؤها وهو مفعال من الوفی -

وهی - وهی - دریدن وکفیدن مشک (ع ف اض ۲) وفی السقاء وَهْیٌ ووُهِیَّة علی التصغیر وهو خرق قلیل وفی المثل حَلَّ سِبِیلَ مَن وهی سقاؤه ومن هَرِیق بالفلاة ماؤه یضرب لمن لا یستقیم امره وضعیف شدن ونزدیک شدن دیوار بافتادن ویقال ضربه فاوهی یده ای اصابها بکسر او ما اشبه ذلک - ووهت عزالی السماء بمائها - وکذا کل شئ استرخی ربا طه - واوهیت السقاء فوهی وهوان یتهیأ للخرق - وقولهم غادر وُهَیَّة لا تُرقَع ای فتقا لا یقدر علی رقعه -

وی - وَی - کلمة تعجب یقال وَیکَ ووَیَ لفلان وتدخل علی کان المشددة والمخففة قوله تعالی وَیکَأَنَّ اللہ ووَیکَأَنْ -

وِتا - جای فراهم آمدن آب -

وِثی - آسیب رسانیدن بدست بی آنکه استخوان شکند (ع ف اک ۲) یقال وُثِیَت یده مجهولا مُوثَیة نعت منه ای موثوءة ووثی کهدی دردها اوثی الرجل انکسر به مرکبه من حیوان او سفینة یثاء

عصای خُرد آهنی -

الواو - حرف هجا ویقال وو ثنائیة والواو مؤلفة من واو ویاء وواو -

فصل الهاء

هبو - هباء - بالمد گرد هوا که از روزن پیدا آید در آفتاب وایضا دقاق التراب ویقال منه اذا ارتفع هبا یهبو هَبْوًا (ع ف اض ۲) واهبیته انا - هَبوة گرد هابی خاک گور هَبَاءة زمینی وسنه یوم لهباة هبی هبیة دختر خرد هَبَی بسکون الیاء نوعی از آواز که اسپ را بدان برانند -

هتی - یقال هاتِ یا رجل - بکسر التاء یا رو هاتی یا امرأة - هاتاة مفاعلة منه یقال ما اهاتیک ای ما انا بمعطیک -

هجو - هِجاء - بالکسر والمد نکوهیدن خلاف المدح (ع ف اض ۲) هَجَوتُه هِجاء کذلک - والمرأة تهجو زوجها ای تذم صحبته - ویقال بینهما اهجوة بضمتین واهجیة ومهاجاة یتهاجون بها وحروف مقطعات خواندن یقال هجوت الحروف واهجیتها وتهجیتها بمعنی

هدی - هُدیٰ - راه راست - ونمودن راه یذکر ویؤنث (ع ف اک ۲) یقال هداه اللہ للدین هُدیً - هدایة راست نمودن - وپیدا وآشکارا کردن وآگاهانیدن یقال هدیته الطریق والبیت هدایة ای عرفته - وقوله تعالی اولم یهد لهم قال ابو عمرو اولم یبین لهم - وهدیته الی الطریق فهدی واهتدی راه راست یافت بمعنی - هداء بالکسر والمد عروس را

والمروة ای یملاء ما بینهما سعیاً کما یوکی السقاء بعد الملأ ویقال معناه انه کان یسکت فلا یتکلم کان یُوکی فمَه ومنه یقال اَوک خلقت ای سکت واستوکت الناقة ای امتلأت شحما۔

ولی - ولی - نزدیک شدن (ع بکسر هما) وهو شاذ یقال تباعدنا بعد وَلیَ - وکل ما یلیک ای ما یقاربک - واولیت الشیئ ای قرّبته فولیه ولایة بالکسر تصرف کردن - ودست یافتن (ع ف اک ۲) یقال ولی الوالی البلد وولی الرجل البیع - وفلان وَلی ووُلّی علیه کما یقال ساس علیه وسیس علیه - ولاء بالکسر والمدّ ولایة بالکسر پادشاهی وَلایة بالفتح پادشاهی راندن ویاری کردن ویقال هم علیٰ ولایت ای مجتمعون فی النصرة وقال سیبویه هو بالفتح المصدر وبالکسر الاسم کالامارة - ولیّ باران دوم وتسکین اللام وتخفیف الیاء مثلة علیٰ فیعل وفَعْل اولیة ج - ویقال منه ولیت الارض وَلیاء والنسبة الیه وَلَوِیّ کقولهم علَوی ودوست - ومتصرف بر کسے وکلّ مَن وَلِی امرَ واحدٍ فهو ولیّه - مولیٰ خداوند وآزاد کننده - وآزاد کرده - وپسر عم - ویاری کننده - ودوست وهمسایه وهم سوگند والنسبة الیه مولویّ - ایلاء دادن یقال اولیته معروفا وفی التعجب ما اولاه للمعروف وهو شاذ - تولیة کار در گردن کسے کردن یقال ولّاه الامیر عمل کذا - وولّاه بیع الشیئ وروی آوردن به جهتے وکاری قوله تعالیٰ فَوَلِّ وجهک شطر المسجد الحرام - وقوله تعالیٰ لکلٍّ وجهة هو مُولّیها ای مستقبلها بوجهه - وروی گردانیدن قوله تعالیٰ ولّی مُدبِرا وبر گردانیدن قوله تعالیٰ ما ولّیهم عن قبلتهم تولّی بخود گرفتن کار را وبگردن کردن یقال تولّی العمل وروی گردانیدن قوله تعالیٰ وتولّی عنهم دوستی باکسی کردن استیلاء تمام دست یافتن بر چیزے واستولی علی الامر ای بلغ الغایة فیه موالاة دوستی وپیوستگی باهم نمودن - وپیاپی کاری کردن ولاء ایضا پیوست یک دیگر کردن یقال افعل علی الولاء ای علی التتابع - وتوالی ای تتابع - ویقال بینهما ولاء بالفتح ای قرابة - وایضا وَلاء العتق - وفی الحدیث نهی عن بیع الوَلاء وعن هبته - ویقال هم ولاء فلانٍ ای مُوالون له یعنی دوستداران ولیة پشما کنده ولایج - وقوله کالبلایا رُؤسها فی الولایا یعنی الناقة التی کانت تُعکَس علیٰ قبر صاحبها ثم تطرح الولیة علیٰ رأسها الیٰ ان تموت وقولهم اولیٰ لک تهدد وعید قال الاصمعی معناه قاربک ما یُهلکک - اولیٰ سزاوارتر یقال هو اولیٰ به ای احری وهما الاولیان وهم الاوالی والاَولَون مثل الاعالی والاعلَون وهی الوُلیا وهما الوُلَیان وهن الولی والولیات مثل الکبریٰ والکُبَریان والکُبَر والکُبَریات۔

ونی - ونی - سستی ماندگی ونی کذلک (ع ف ا

فی قلوبهم من التکذیب ویقال لاوعیٰ عن ذلک الامر ای لاتماسک دونه - ومالی عنه وَعیٌ ای بدّ - وعیٰ بفتحتین آواز وفریاد کردن واعیة فریاد وغیوکننده -

وغی - وعیٰ - بانگ وفریاد ومنه قیل للحرب وغیٰ لما فیها من الصوت والجلبة - اواغی شیر نره که درکشت زار افتد -

وفی - وفاء - بالفتح والمد بسر بردن دوستی (عع ف اک ۲) وعهد - وسخن وهو ضد الغدر یقال وفیٰ بعهده واوفی بمعنی - وُفیّ علیٰ فعول بالضم تمام شدن وبسیار شدن وفیّ بالفتح تمام ورسان واوفیٰ علیه ای اشرف وغیر میفاء علی الاکام گور خر بر پشتها بسیار برآینده ایفاء گزاردن حق کسے به تمام ویقال منه اوفاه حقه ووفاه - استیفاء توفی تمام گرفتن حق وتوفاه الله ای قبض روحه - وفاة مردن موافاة رسیدن - وآمدن وتوافی القوم ای تتامّوا - اوفیٰ نام مردے -

وقی - اتقاء - پرہیز کردن اتقیٰ اصله اوتقیٰ قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها وابدلت منها التاء فادغمت فلما کثر استعماله علیٰ لفظ الافتعال توهموا ان التاء من نفس الحرف فجعلوه اتقیٰ یتقی بفتح التاء والتخفیف فیهما ثم لم یجدوا لها مثلا فی کلامهم یلحقونه فقالوا اتقیٰ یتقیٰ مثل قضی یقضیٰ - یقال فی الامر اتقِ وللمرأة تقی وبنی الامر علی التخفیف واستغنی عن الالف بحرکة الحرف الثانی فی المستقبل - تقیٰ بالضم وتقوی بالفتح پرہیز والواو مبدلة من الیاء علیٰ ما ذکرناه فی رَیّا - تُقاة تقیة پرہیزگارے یقال اتقیٰ تقاة وتقیة مثل اتحم تُحمة - تقیّ متقی پرہیزگار ویقال ما اتقاه لله فی التعجب - ویقال ق علیٰ ظلعک ای الزمه وارتفع علیه - وسرج واقٍ زینی که پیشت ریش نکند ستور را وفرس واقٍ اذا کان یهاب الشیٔ من وجع یجده فی حافره ای سم بجایگاه نهنده وقد وَقیٰ یقی - یقال الشجاع مُوقّیٰ ای مُوَقّیٰ جدا - وتوقی واتقیٰ بمعنیٰ - وقایة بالکسر معجر زنان - وهر چه بآن چیزے را نگاه دارند وپناه دهند وبالفتح کذلک وقاع بالفتح والکسر ممدود امثله - وقایة بالکسر ایضاً نگاه داشتن (عع ف اک ۲) اوقیة چهل درم قال الجوهری وکذلک کان فیما مضیٰ فاما الیوم فیما یتعارفه الناس ویقدّر علیه الاطباء فالاوقیة استار وثلثا استار اواقیّ ج بتشدید الیاء وتخفیفها - وایضاً جمع واقیة واصلها اوائی علیٰ فواعل فکرهوا اجتماع الواوین فقلبوا الاولیٰ الفا - واقی ورکاک ویقال هو واقٍ بلایا سمّی بذلک لحکایة صوته -

وکی - وکاء - بالکسر والمد بند سر مشک وفی الحدیث احفظ عفاصها ووِکاءها - ویقال اوکی علیٰ مافی سقائه ای شدّه بالوکاء - وانّ فلانا لَوکاءٌ ای مایَبِضّ بشیٔ - ویقال سألته فاوکی علیّ ای بخل - وفی الحدیث انه کان یوکی بین الصفا

سله واواعتة الصراح واالصوت لاالصارخة ودوم الجوهری - ق -

علی الرفع للغایة اذا کان غیر مضاف وجعلته اسما وهو غیر متمکن کقولک من قبل ومن بعد - وقولهم وراءک اوسع لک نصب بالفعل المقدر وهو مؤخر وقوله تعالیٰ وکان وراءهم ملک ای امامهم - وتصغیرها وُرَیّة بالهاء وهی شاذة - وراء ایضاً فرزند فرزند -

وزی - وزیٰ - کوتاه سخت ستوزی استیج بلند

وسی - یقال اوسی - رأسه ای حلق - موسی آنرا نام حضرت کلیم الله قال الفراء هی فعلیٰ مؤنثة وقال عبد الله الاموی وهو مُفعَل من اوسیت وهو مذکر لاغیر قال ابو عمرو وهو مُفعَل ویدل علیه انه یُصرف فی النکرة وفُعلیٰ لاتنصرف علیٰ حال والنسبة الیه مُوسوی وموسیّ فیمن قال فُعلیٰ وقد ذکر فی عیسیٰ - وواساه لغة ضعیفة فی آساه - واستوسیته ای قلت له واسنی -

وشی - شیة - بالکسر والتخفیف نشان ولون مخالف کل اعضای اسپ وجز آن والهاء عوض من الواو مثل عدة والجمع شیات - ویقال ثوراشیه کما یقال فرس ابلق - وقوله تعالیٰ لاشیة فیها ای لیس فیها لون یخالف سائر لونها - وشّی شیة نگار کردن جامه را (عع ف اک ۲) توشیة کذلک للمبالغة ثوب مُوشّیّ ومُوشّیّ وشویّ منسوب الیه - والامر منه شِه بالهاء لانهم لاینطقون بحرف واحد واقل مایحتاج الیه البناء حرفان حرف یبتدأ به وحرف یوقف علیه فاذا وصلته بشیٔ ذهبت الهاء استغناء عنها

ونوعے از جامها وشاء بالکسر والمد ج - ودروغ گفتن وآراستن سخن بدروغ - وبسیار شدن اهل قبیله وفرزندان کسے وماوشت هذه الماشیة عندی بشیٔ ای ماولدت - وشایة سعایت کردن بنزدیک والی یعنی به بدی سگالیدن وسخن دروغ آراستن واشیة زن بسیار فرزند الرجل واش وستور بسیار بچه ویقال یستوشی فلان فرسه بعقبه ای یطلب ماعنده لیزیده یعنی به پاشنه زده اسپ را تا تیز رود واوشاه برانگیخت اورا به مجن یا بگلاب -

وصی - وصیة - اندرز ایصاء توصیة اندرز کردن والاسم الوصاة والوصایة - ویقال اوصیت له بشیٔ واوصیت الیه ای جعلته وصیک والاسم الوصایة بالفتح والکسر - وتواصی القوم اے اوصیٰ بعضهم بعضا - وفی الحدیث استوصوا بالنساء خیرا فانهن عوانٍ عندکم - ووصیته بکذا اذا وصلته وارض واصیة ای متصلة النبات - ووصت الارض اذا اتصل نبتها وتواصی النبت کذلک - نبت واص ای واصل -

وعی - وعاء - بالکسر والمد خنور اوعیة ج - ایعار ودر وعا نهادن چیزے را وعی بالفتح نگاهداشتن ویاد گرفتن (عع ف اک ۲) یقال منه وعیت الحدیث - اذن واعیة ای حافظة دریم کردن جراحت وگرد آمدن ریم - وگرفتن استخوان شکسته قوله تعالیٰ والله اعلم بما یوعون اے یُضمِرون

وحی - وَحْی - نامہ وحی ج مثل حلی وحلی واشارت - وپیغام - ودر دل افگندن - وسخن پوشیدہ - و ہرچہ بدیگری فرستی واندازی یقال وَحَیْتُ الیہ واوحیتُ الیہ - ووحیتُ لہ واوحیتُ بخبر کذا ای اشرت وصوت بہ رویدا - ووحی بالقصر مثل وغی آواز وحاة کذلک یقال سمعت وحاة الرعد ای صوتہ الممدود الخفی والرعد یحی وحاة - واستوحیناہم ای استصرخناہم وشتاب وہو یمد ویقصر ویقال الوحی الوحی یعنی البدار البدار - وتوح یا ہذا ای اسرع - ووحاہ توحیة ای عجلہ - ودوحی علی فعیل ای سریع ومنہ موت وحی -

وخی - وَخْی - میانہ رفتن یعنی نہ آہستہ ونہ شتاب (عع ف اک ۲) ویقال ہذا وَخْی اہلک ای سَمْتُ اہلک حیث سار وا - ووَخَیْتُ وخیک ای قصدتُ قصدک واین وخی فلان ای این توجہ - توخی صواب جستن وواخاہ لغة ضعیفة فی آخاہ - و یقال استوخ لنا بنی فلان ما خبرہم ای استخبرہم -

ودی - ودی - بالتسکین آبی کہ بعد از بول بیرون آید از مرد وبتشدید الیاء وکسر الدال مثلہ تقول منہ ودی بغیر الف ونزہ فرو رہا کردن از تا بول کند یا گشنی نماید (عع ف اک ۲) دیة خون بہا دیات ج - والہاء عوض من الواو الذاہبة ودیت واون (عع ف اک ۲) یقال وَدیتُ القتیل ای اعطیت دیتہ واَدیتُ ای اخذت دیتہ - واذا امرت منہ قلت دِ فلانا وللاثنین دیا وللجماعة دُوا فلانا - اودی فلان ای ہلاک فہو مُودٍ - ودی علی فعیل نہال درخت ودیة یکے واودی رود وربما اکتفوا بالکسر عن الیاء کما قال قرقر قمر الواو بالشاہق اودیة ج علی غیر قیاس کانہ جمع ودی - تواودی چوبہا کہ بر پستان ناقہ بندند تا شیر جمع شود تودیة یکے -

ودی - وَدْیة - عیب یقال ما بہ تودیة - ویقال اصبحت ولیس بہا وَدْیة یعنی الایام والبلاد -

وری - وری - بالفتح آتش جستن از آتش زنہ (عع ف اک ۲) وبکسرہما ایضا - وآگندہ شدن مغز در استخوان (عع بکسرہما) ناقة واریة ای سمینة ولحم وَرِیّ ای سمین وخانہ کردن ریم درون پوست (عع ف اک ۲) وفی الحدیث لان یمتلئ جوف احدکم قیحا حتی یریہ خیر لہ من ان یمتلئ شعرا - تقول منہ ریا رجل وللاثنین ریا وللجماعة روا وللمرأة ری وللمرأتین ریا وللنساء رین - وَرَی بالفتحتین والقصر اسم فیہ یقال سلط اللہ علیہ الوری وحمّی حیرا وایضا آفریدگان ایراء آتش برآوردن از آتش زنہ توریة مثلہ وایضا پوشیدن حقیقت خبری وظاہر کردن غیر آن - واندوہگین کردن زشتی جراحت دار وکندہ را مواراة پوشیدن چیزے را تواری پوشیدہ شدن وفلان یستوری زنا والضلالة ای یطلب الایراء منہا - وراء بالمد پس وپیش وہو من الاضداد قال الاخفش لقیتہ من وراء

ویقال ہو آمور بالمعروف وناہو عن المنکر علی فعول ومالہ ناہیۃ ای نہی - ویقال ہذا رجل ناہیک من رجل ای یکفیک من طلب غیرہ وہذہ امرأۃ ناہیتک من امرأۃ یذکر ویؤنث ویجمع ویثنی واذا قلت نہیک من رجل کما تقول حسبک لا یؤنث ولا یجمع لانہ مصدر وتقول فی المعرفۃ ہذا عبد اللہ ناہیک فتنصب ناہیک علی الحال - جزور نہیۃ علی فعیلۃ ای ضخمۃ سمینۃ - ویقال طلب الحاجۃ حتی نہی عنہا بالکسر ای ترکہا ظفر بہا او لم یظفر - نہیۃ بالضم خرد ونہی ج وغایت چیزے نہی بالکسر والفتح حوض بزرگ وتناہی الماء اذا وقف فی الغدیر وسکن - تنہیۃ الوادی حیث ینتہی الیہ الماء من حروفہ تناہی ج نہاء الماء بالضم والکسر ارتفاعہ وہی التواریر والنہی ایضاً - ویقال ہم نہاء مائۃ بالضم والکسر ای قدر مائۃ مثل رہاء مائۃ - انہاء رسانیدن پیغام وجز آن یقال انہیت الیہ الخبر فانتہی وتناہی ای بلغ -

ناوت - لغۃ فی نأیت یعنی دور شدم -

نتو - آماسیدن اندام (ع ف اض ۲) نات نعت نتاۃ پستک نواتی ج - انتی تأخر وکسر انف انسان فورمہ وانتی فلانا وافق شکلہ وخلقہ وثنتی وتنزی واستنتی الدمل استقون یعنی دنبل نزدیک بسر کردن رسید -

نثیت الخبر - نثوتہ انثی غیبت کرد وتنگ داشت -

نروۃ - سنگی است سپید وتنک در بہا ذکی ۲ -

نضیت السیف - نضوتہ نضیت الثوب جامہ را کہنہ گردانیدم انضیتہ وانتضیتہ مثلہ ینتضی انا جائے -

نغوۃ - نغیۃ - یعنی آواز نغوت نغیت -

نفاہ ینفوہ - لغۃ فی ینفیہ -

نقیۃ - سخن ونقی کغنی آرد سپید منقی راہ وموضعی است مابین احد ومدینہ نقیا بالکسر وہی است بانبار منہا یحیی بن معین بالقیاد ہی است بکوفہ ونقیتہ لقیتہ ننا - مخففۃ والد ابی بکر محمد بن محمود الاصفہانی الفقیہ المحدث -

فصل الواو

وأی - وأی - وعدہ کردن (ع ف اک ۲) وأی بتحریک الہمزۃ حمار وحشی واسپ وجز آن وئیۃ جوال سطبر کلان وکذلک قدر وئیۃ - وناقۃ وئیۃ ای ضخمۃ البطن قال سیبویہ سألت الخلیل عن فعل من وأیت فقال وئی فقلت فیمن خفف ولیّن فقال أوی ابدل من الواو وہمزۃ فقال لا یلتقی واوان فی أول الحرف وقال المازنی والذی قالہ خطاء لان کل واو مضمومۃ فی أول الکلمۃ فانت بالخیار ان شئت ترکتہا علی حالہا وان شئت قلبتہا ہمزۃ فقلت وُعد وأُعد ووجوہ وأجوہ ووری وأری وورری وأوری لالاجتماع الواوین ولکن لضمۃ الاولی -

وجی - وجی - سودہ شدن سم ستور (ع ک ا ف ۲) فہو وجٍ وہی وجیاء ایضا ومتعد فیہ ویقال انہ لیتوجّی - ویقال ترکتہ ومافی قلبی منہ اوجی ای یئست منہ - وسالتہ فاوجی علیّ اے بخل -

بیرون کردن آن یقال نقوت العظم انقوہ ونقیتہ انقیہ بمعنی ای استخرجت نقیتہ وانتقیتہ مثلہ۔ وانقت الابل ای سمنت وصارت ذوات نقی۔ نقاوی بالضم نوعے از شورگیاہ۔

نکی۔ نکایۃ۔ جراحت کردن۔ وبدسگالیدن۔ وکشتن دشمن را (ع ف اک ۲) یقال نکیت فی العدو نکایۃ اذا قتلت فیہم وجرحت۔

نما۔ نمو۔ بضمتین کوالیدن (ع ف اض ۲) نماء بالمد مثلہ (ع ف اک ۲) انماء متعدیہ۔ وفی الحدیث لاتمتلوا ابنامیۃ اللہ یعنی الخلق لانہ ینمی وبرداشتن حدیث وخبر بکسی یقال منہ نموت ونمیت الیہ الحدیث وبرآمدن نرخ و رنگ وگران شدن یقال نمی الخضاب والسعر اذا ارتفع وغلا فہو ینمی ونسبت کردن بکسے یقال منہ نما الیہ وانتمی الیہ وینمو وینمی الیہ۔ ونمعت الشئ علی الشئ رفعتہ علیہ وسخن رسانیدن بوجہ اصلاح ونیکوئی یقال نمیت الحدیث الی غیرہ نمیا اذا اسندتہ ورفعتہ۔ ونمیت الرجل الی ابیہ نمیا نسبتہ الیہ۔ وانتمی ہوای انتسب۔ تنمیۃ سخن رسانیدن بہ بدی۔ وسخن چینی کردن وہیزم برآتش نہادن ودرگیرانیدن ویقال رمیت الصید فانمیتہ اذا غاب عنک ثم مات وفی الحدیث کل ما اصمیت ودع ما انمیت۔ نامی رستگار وتنمی ای ارتفع۔

نوی۔ نیۃ۔ نواۃ۔ آہنگ کردن (ع ک اف ۲) انتواء کذلک۔ ویقال نواہ وبنواتہ ای رده بحاجتہ وقضاہا لہ قال الشاعر (شعر) صرفت ایمۃ حلتی وصلاتی ونوث ولما تنتوی بنواتی ای لم تقض حاجتی۔ ونواک اللہ ای صحبک فی سفرک وحفظک۔ ونویتہ ای وکلتہ الی نیتہ۔ نوی ہم نیت وہم قصد نیۃ ایضا حاجت۔ وجہت کہ مسافر بوی روی آرد نوی مثلہ وہی مونثۃ لاغیر۔ وایضا جمع نواۃ التمر وہی تذکر و تونث۔ وایضا دوری وجدائی ویقال انوی القوم منزلا بموضع کذا وکذا واستقرت نواہم ای اقاموا۔ نواۃ ایضا دانۂ خرما یقال اکلت التمرۃ ونویت النواۃ وانویتہا ای رمیت بہا والجمع نوی وجمع النوی انواء عن ابن کیسان وپنج ورم کما یقال للعشرین نشّ۔ مناواۃ دشمنی کردن باہم واصلہ الہمزۃ من النوء وہو النہوض۔ نوایۃ نی فربہ شدن ستور (ع ف اک ۲) جمل ناو وناقۃ ناویۃ وجمال نواء مثل جائع وجیاع۔ وابل نویۃ اذا کانت تاکل النوی۔ فی پیہ واصلہ نوی۔ نیان موضع۔

نہی۔ نہی۔ بازداشتن از کار وگفت وجزآن (ع بفتحہما) وہو خلاف الامر یقال نہیتہ عن کذا۔ انتہاء بازایستادن۔ وبغایت رسیدن نہایۃ بالکسر غایت وپایان ہرچیز یقال انتہی وتناہی عنہ ای کف۔ وتناہوا عن المنکر ای نہی بعضہم بعضا وقول الفرزدق فنہاک عنہا منکر ونکیر انما شد للمبالغۃ

انتضاء کهنه کردن جامه - و برکشیدن شمشیر نضی
درگذشتن اسپ از اسپان دو ر رفتن - و
درگذشتن تیر - و بیرون کردن جامه از کسے -
و برکشیدن شمشیر - و بریدن شهرها و منازل -
و رفتن - و دور شدن رنگ حنا و جز آن نضو اسهم
بالکسر تنهٔ تیر یعنی از پیکان تا پر نضی کذلک - نضاء
اللجام آهن های لگام نضی علی فعیل تیر قمار بکار
نداشته و پیکان تیر - و میان کتف و گردن -
نطو - نطو - دوری ارض نطیة و مکان نطی
نعت منه - تناطیت الرجال ای تمرست بهم -
ویقال بلدة نیاطا نطی اے طویلها بعید - نطاء
وهو الاعطاء بلغة اهل الیمن - نطاة نام حصار بخیبر
نعا - نعی - خبر مرگ - و خبر مرگ دادن نعیان
بالضم کذلک - یقال منه نعاه له (ع بفتحها) نعی
علی فعیل خبر مرگ - و خبر آرنده و بد خبر دهنده ناعی
کذلک ناعیة مؤنث ویقال نعاء فلانا ای انعه
واظهر خبر وفاته مبنیة علی الکسر مثل دراک ونزال
وفی الحدیث یا نعاء العرب ای انعهم ینعی منعاة
ایضا خبر مرگ یقال ما کان منعاه منعاة واحدة
ولکنه کان مناعی - وتناعی بنو فلان اذا نعوا
اقتلاهم - واستنعی ای تقدم واستنعیت اذا تقدمتها
ودعوتها لتتبعک - واستنعی بفلان الشر اذا تتابع
به الشر - واستنعی به حب الخمر ای تمادی به -
استنعی ذکره ای شاع - واستنعی الابل والقوم
اذا تفرقوا من شئ وانتشروا - نعوشق

و کفتگی لفج شتر -
نفی - ویقال سکت فلان فما نفی بحرف -
ای ما نبس - نغیة آواز - وسخن خوش - وخبر نخست
از هر چیز مناغاة با کسے بفریب سخن نرم گفتن
والمرأة تناغی صبیها ای تکلمه بما یعجبه ویسره -
وهذا الجبل یناغی السماء ای یدانیها لطوله -
نفی - نفی - راندن و دور کردن - و دور شدن
لازم ومتعد (ع ف اک ۲) یقال نفاه فانتفی و
نفی ایضا - ویقال هذا ینافی ذلک وهما یتنافیان -
نفوة نفیة بالکسر فیهما راندہ و دور کردہ نفایة بالضم
چیزے بلا به وزنده نفی المطر علی فعیل ما ینفیه
وبیرشه وانچه از دلو چکد و شاشد از آب نفی الریح
خاک گرد آمده از باد و ربن های درخت نفیان
مثله - ویشبه به ما یتطرف من معظم الجیش ویقال
اتانی نفیکم ای وعیدکم الذی توعدونی -
نقا - نقاوة الشئ - بالضم خیاره نقایة مثله کانه
بنی علی ضده وهو النقایة لان فعالة یأتی کثیرا
فیما یسقط من فضلة الشئ - نقاوة بالفتح پاکیزگی
(ع ک اف ۲) فهو نقی ای نظیف نقاء بالمد
مثله نقا بالقصر یک توده وهما نقوان ونقیان
نقاة بالفتح ما یرمی من الطعام اذا انقی - وقال
بضم نقاة کل شئ ردیة ما خلا التمر فان نقاه
خیاره - تنقیة پاک کردن انتقاء برگزیدن تنقی
کذلک - نقو بالکسر مغز با استخوان انقاض -
نقی مغز استخوان وبیه چشم از فربهی نقو نقی

زنان وہن جمع امرأة لامن لفظها كما يقال خلقة ومخاض وذلك واولئك - نُسَيَّة تصغير نسوة - نُسَيَّات تصغير جمع الجمع - نسيان بالكسر فراموشي وفراموش كردن (ع ك ا ف ۲) وماندن قوله تعالى نسوا الله فنسيهم اى تركهم - نسيان بالفتح آنكه فراموشي بروي غالب باشد تنسية انساء فراموش گردانيدن چيزے مركسے را يقال انسانيه الله ونسّانيه وقوله تعالى وما انسانيه الا الشيطان - تناسے فراموشي نمودن قوله تعالى ولا تنسوا الفضل واجاز بعضهم الهمز فيه قال المبرد كل واو مضمومة لك ان تهمز ها الا واحدة فانهم اختلفوا فيها وهي قوله تعالى ولا تنسوا الفضل بينكم وما اشبهها من واو الجمع والاختيار ترك الهمزة في الجميع واصله تنسيوا فسكنت الياء واسقطت لاجتماع الساكنين فلما احتيج الى تحريك الواو ردّت فيها ضمة الياء - نسا بالفتح والقصر رگ ران تا پاشنه ويقال له عرق النسا ولا يقال عرق الاكحل - وهما نسيان ونسوان والجمع انساء ونسيّ الرجل فهو نسٍ اذا اشتكى نساه - ونسيته فهو منسي اذا اصبت نساه - نسي بالفتح والكسر ركوك حيض وانچه ماند به فراموشي يا اندازندش در منزلے كه كوچ كرده باشند ازوے يقال تتبّعوا انساءكم - وقرئ قوله تعالى بالفتح وكنت نَسْيا نسيا -

نشو - نشا - بالقصر بوي خوش ونشاسته فارسي معرب حذف شطره كما قالوا للمنازل منا - نشوة بالكسر بوي خوش زدن وبوئيدن استنشاء شمله وبرسيدن ودانستن خبر يقال نشيت هذا الخبر اى نظرت من اين جاء - ويقال من اين نشيت هذا الخبر اى من اين علمته (ع ك ا ف ۲) رجل نَشْيان للاخبار اى متفحص واصله واوي الا انه قلبت الواو ياء فيه فرقا بينه وبين نشوان - نشوة بالفتح مستي نَشْوان مست وانشى اى سكر -

نصا - ناصية - موي پيشاني نواصي ج - ناصاة مثله بلغة طي - ونصوته اى قبضته على ناصيته (ع ف ا ض ۲) قالت عائشة رضي الله عنها ما لكم تنصّون يتنكم اى تمدون ناصيته كانها كرهت تسريح رأس الميت - ونواصي الناس اشرافهم - نصيته گزيدگان مردم دستور وجزآن يقال هذه نصيتي وانتصيته اى اخترته - وتذريت بني فلان وتنصيتهم اذا تزوجت في الذروة والناصية منهم - وتنصت المرأة اى رجلت شعرها - وانتصى الشعر اى طال - نَصِيّ گياهے وهو ما دام رطبا يسمى نصيا فاذا ابيض فهو طريفة واذا ضخم ونبس فهو الحلي - ويقال انصت الارض بسيار نصي شد وهذه فلاة اى تنصل بها - مناصاة موے پيشاني يكديگر را گرفتن -

نضا - نضو - بالكسر ستور لاغر انضاء ج - نضوة مؤنثه وقد انضتها الاسفار فهي منضاة وجامة كهنه انضاء لاغر كردن انضاه وتنضاه بمعنى ستور لاغر داون كسے را - وكهنه كردن جامه را

عرضت له - وانحیت علی حلقه السکین ای عرضت
ونحیته عن موضعه تنحیة فتنحی - نحی بالکسر مشک وغن
انحاج وفی المثل اشغل من ذات النحیین یقال
هی امرأة من تیم الله بن ثعلبة تبیع السمن فی الجاهلیة
فجاءت بنحیین من سمن فاتاها رجل من انصار اسمه
خوات بن جبیر فساومها فحلت نحیا مملوا فقال
امسکیه حتی انظر الی غیره ثم حل آخر وقال لها
امسکیته فلما شغل یدیها ساورها فقضی منها ما اراد
وهرب ثم اسلم الانصاری وشهد بدرا فقال له
رسول الله صلعم یا خوات کیف کان شرادک و
تبسم رسول الله صلعم فقال یا رسول الله صلعم
قد رزق الله خیرا واعوذ بالله من الحور بعد الکور
اهل المنحاة یگانگان منجاة راه آب کش ناحیة کرانه وحی ج -
نخو - نخوة - ناز وتکبر یقال انتخی علینا اسے
افتخر وتعظم -
ندا - نداء - بالکسر والمد آواز دادن وخواندن
وقد یضم ایضا مثل دعاء ورغاء منادا ة مشاه -
وتنادوا ای نادی بعضهم بعضا وایضا تجالسوا
فی النادی - وناداه ای دعاه وجالسه فی النادی
ایضا - ندی ندوة نادی انجمن ومنه سمیت
دار الندوة التی بمکة بناها قصی لانهم کانوا یندون
فیها للمشاورة ای یجتمعون - وقوله تعالی فلیدع
ناديه یرید عشیرته وهم اهل النادی وهو المکان
والجمع فسماه به کما تقول تقوض المجلس یعنی تفرق
ندوة بانجمن حاضر شدن (ع ف اض ۲) انتداء مثله
وحاضر آوردن مردم را لازم ومتعد وجوانمردی
کردن وداد دن والندی اسم منه یقال فلان
سمح للناس الندی ای العطاء - وهو ندی الکف
ای سخی جواد وچرا کردن ستور میان نهل وعلل
یعنی میان دو نوبت آب یقال منه ندت الناقة
والابل وتندت فهی نادیة وندیتها وانا ندیتها انا
والموضع مندی وکشش کردن ناقه باصل خود
یقال هذه الناقة تندو الی فوق کرام ای تنزع الیها
فی النسب - ندوة بالضم آبخور مندیات ای مخربات -
ویقال ما ندیت بشیء تکرهه - ندی بالقصر عطا یقال
هو اندی منه ای اسخی منه وهو ندی سخی ومتندی
ای متسخی - ولا تقل بندی علی اصحابه وغایت هر چیز
مثل مدی - وبعد ذهاب الصوب یقال هو اندی صوتا
بعید الصوت وپیه - وتری نداوة مثله وباران انداج
اندیة مثله وهو شاذ ونم یقال ارض ندیة علی فعلة و
شجر ندیان وعلف - ونم وتری روز وسدی نم
وتری شب وهما یضربان مثلا للجود - ندی الشیء
اذا ابتل فهو ندو اندیته وندیته انا ایضا -
نزو - نزو - نزوان - برجستن وکشش کردن
بچیزے (ع ف اض ۲) نزاء بالکسر والمد برجستن
نر بر ماده وذلک فی الحافر والظلف والسباع
وانزاه ونزاه غیره - نزاء بالضم والمد نوعے از
بیماری گوسپند وقلبی نیز والی کذا ای ینازع الیه -
تنزی ای توثب وتسرع - نازیه کاسه پهن -
نسا - نسوة - بالضم والکسر نساء نسوان بالکسر فیهما

ثنو- ثنا- بالقصر خبر نثو فاش کردن خبر (ع ف ا ض ر) وتناثوا الشئ ای تذاکروہ-

نجو- نجاء- بالمد ونجاة رستن (ع ف ا ض ر) یقال الصدق منجاة- انجاء تنجیة رہانیدن وقوی بہا قولہ تعالیٰ فالیوم ننجیک ببدنک المعنی لا تفعل بل تہلک فاضمر قولہ لا تفعل وقال بعضہم ننجیک ای نوقعک علی نجوة من الارض فنظہرک لانہ قال ببدنک ولم یقل بروحک- نجاء بالمد ایضا شتافتن ودر گذشتن ناجیة نجاة ناقۂ تیز رو بعیر ناج- نجا استنجی ای اسرع- وفی الحدیث اذا سافرتم فی الجدبة فاستنجوا- بنو ناجیة قومی از عرب ناجی منسوب بوے بحذف ہاء ویاء- ونجوة فلانا اذا استنکہتہ- نجو سرگین دوہ- وہر چہ از شکم بیرون آید وانجی ای احدث- ویقال شرب ووار فما انجاہ ای ما اقامہ- ونجا الغائط ینجو نفسہ ای خرج- نجوا ایضا ابری کہ باران از وی رفتہ باشد نجار بالکسر والمد ج- وبریدن درخت را یقال نجوت غصون الشجرة ای قطعتہا وراز- وراز گفتن باہم یقال نجوتہ نجوا ای سارر تہ- نجا بالقصر پوست- وپوست باز کردن یقال نجوت جلدہ وانجیتہ ای سلختہ ویقال انجو عنہا نجا الجلد اضاف النجا الی الجلد لان العرب تضیف الشئ الی نفسہ اذا اختلف اللفظان کقولہم حق الیقین وچوبہاے ہودج وغلاف فی ارض نجاة یستنجی من شجرہا العصی والقسی انجاء بریدن فرمودن درخت را- وبریدن یقال انجنی غصنا ای اقطع لی وباز گشتن ابر نجاة مشاخ درخت نجاج- نجوة نجاة زمین وجای بلند تنجیة انباشتن زمین را وبلند کردن آن نجواء مثال غلواء ریازیدن ویقال بینی وبینہ نجاوة من الارض ای سعة- استنجاء مالیدن موضع نجو وشستن آن واستنجی الوتر ای مد القوس ورطب برچیدن- وبریدن درخت از بیخ واستنجی الناس فی کل وجہ اذا اصابوا الرطب- مناجاة باہم راز گفتن انتجار کذلک وفی الحدیث ما انتجیتہ ولکن اللہ انتجاہ ای ان اللہ امرنی ان انا جیہ وانتجی القوم وتناجوا ای تسارّوا- وانتجیتہ ایضا اذا خصصتہ بمناجاتک والاسم النجوی- وقولہ تعالیٰ واذ ہم نجوی فجعلہم ہم النجوی وانما النجوی فعلہم کما تقول قوم رضی وانما الرضی فعلہم- نجی علی فعیل ہمراز انجیة ج- قال الاخفش قد یکون النجی جماعة مثل الصدیق قال اللہ تعالیٰ خلصوا نجیا وقال الفراء وقد یکون النجی والنجوی اسما ومصدرا-

نحا- نحو- سوی- وراہ انحاء نحوج- وآہنگ کردن (ع ف ا ض ر ۲ وبفتحہما) یقال نحوت نحوک ای قصدت قصدک وبرگردانیدن یقال نحوت بصری الیہ ای صرفت واعراب سخن عرب یقال ما احسن نحوک فی الکلام- بنو نحو قومی از عرب وانحیت عنہ بصری ای عدلتہ- وانحی فی سیرہ ای اعتمد علی الجانب الایسر والانتحاء مثلہ ہذا ہو الاصل ثم صار الانتحاء للاعتماد والمیل فی کل وجہ- انحیت لفلان ای

سلہ وانحو والاستحی بالحاء المہملة وغلط الجوہری- ف-

آب فحل در رحم ناقه وهو من الیاء مهی ج - مثل رطبة ورطب وعشرة وعشر - مهو شیر تنک باآب وشمشیر تنک روی - وپدر حیی از عبد القیس و فی المثل اکذب صفقة من شیخ مهو - مهاوة آب تنک شدن شیر (ع بضمهما) یقال مهوا اللبن ومهیت اللبن - وناقة مهاء رقیقة اللبن نطفة مهوة اے رقیقة - مهاء بالمد کرسی وعیب آهنها تیز کردن آهن را - وآب دادن تیغ را وگرم کردن آب بآختن ویقال حفر البئر حتی احمی لغة فی اماه علی القلب -

میی - میتة - ومی - نام زنے -

مزی - گردن کشی کرد (ع ف اک ۲) مزاة جبر کنندگان مزی کغنی مرد دانا تمزیة ستودن قعد عن مازیا ومتمازیا ای مخالفا بعیدا -

مغا السنور - کربه بانگ زد (ع ف اض ۲) -

المغی فی الادیم - نرمی درانبان وقد تمغی تمغیا المغی فی الانسان ان تقول فیه مالیس فیه اما هازلا او جادا والماغیة المربیة ومغیت کسیت نغیت یعنی سخن واضح گفتم -

مقیت اسنانی - مقوتها ومقی الطست مقیا وامقه مقیتک مالک ای صنه ناقه گوشه چشم -

مهی - تیز کردن کارد (ع ف اک ۲) امهاء وامتهاء مثله ومهی آبی است مردنی عبس را وهم یستعملون فی البهم اے یخرقون الصفوف فی الحروب فلا یقدر علیهم -

فصل النون

نأمی - نأمی - دور شدن یقال نأیته ونأیت عنه ای بعدت (ع بفتحهما) وانأیته فانتأی ای ابعدته فبعد تنائی ای تباعدی اے تباعد - منتأی موضع دور نؤمی بالضم چوبچه گرد اگرد خرگاه منتای ایضا مثله نؤمی علی فعول ج - نبی کذلک انآء ایضا ج - وبتقدیم الهمزة ایضا علی القلب آناء مثل آبار وآبار یقال منه نأیت نؤیا وانتأیت نؤیا بمعنی - نومی بفتح الهمزة لغة فی نؤمی ویقال ن نؤیک ای اصلحه واذا وقفت علیه قلت نه مثال رزید واذا وقفت علیه قلت ره زیدا - ویقال ایضا انا نؤیک مثال انع نعیک -

نبو - نبو - نبوء - آرام نایافتن - ودور شدن جائے (ع ف اض ۲) یقال نباعنی وانبیته انا دفعته عن نفسی وموافق نآمدن جای کسی را یقال نبا به المنزل والفراش ای لم یوافقه وباز جستن تیغ از زخمگاه وکار نکردن آن یقال نبا السیف اذا لم یعمل فی الضریبة - ونبا بصری عن الشیء نابیة کمان که از زه در واو دور باشد نبوة نباوة برآمدن وبلند شدن - وزمین بلند نبی پیغامبر وساغ ان یکون مأخوذا منه غیر مهموز وهو فعیل بمعنی مفعول ای انه شرف علی الخلق کله تصغیره نبی انبیاء ج - ناب پشته نبی ج - مثل غاز وغزی -

نتو - نوی - کشتی بان نواتی ج -

عینه برکبته - مکا ایضاً شوخ گرفتن دست از کار
(ع ک اف ۲) میکائیل فرشته روزی وهما اسمان
اضیف احدهما الی الآخر میکائین لغة فیه مهموزاً
وغیر مهموز ومیکال لغة فیه ایضاً -
ملو - یقال ملاک الله جمیعک - ای متّعک به
واعاشک معه طویلا وتملیت عمری ای تمتعت به
ویقال لمن لبس الجدید ابلیت جدیدا وتملیت
جمیعا ای عشت معه ملاوة من دهرک وتمتعت به
وافمت عنده ملاوة من الدهر بثلث لغات ای
حیناً وبرهة وکذلک ملوة بثلث لغات - ملیّ یاره
از دهر یقال اقام ملیّا من الدهر قوله تعالی واهجرنی
ملیّا ای طویلا - ومضی ملی من النهار ای ساعة
طویلة - ملا بالقصر صحرا ملوان روز وشب احدهما
ملا - املاء زمان دادن یقال املاء الله وزگار
دراز گذاشتن یقال املیت له فی غیه ای طلت
قوله تعالی وأملی لهم ودراز رسن گذاشتن ستور را
یقال املیت للبعیر ای وسعت له فی قیده
وکتاب املا کردن یقال املیت الکتاب واملت
أملیه وأملّه لغتان جیدتان جاء بهما القرآن -
استملاء املا خواستن -
منا - منا - بالقصر یک من منوان دو من منّاء
ج - وهو افصح من المنّ بالتشدید واندازه یقال
منیٌ له المانی ای قدر القادر - ویقال دارے
مناوار فلان ای مقابلتها - منی آب مرد وهو
مشدد بخلاف مذی ووَدی وهما مخففان منی
امناء منی انداختن وقوله تعالی من منیّ یمنی
قرئ بالتاء علی النطفة تاویلا وبالیاء علی المنی
ظاهرا - استمناء منی بیرون آوردن خواستن
منیّة ای الموت والاجل لانها مقدرة منایا ج -
منیة بالضم آرزو منی ج - ومُنیة الناقة الایام التی
یعرف فیها لقاحها من حبالها یقال هی فی مُنیتها
وقد أمنی للفحل - منیٰ بالکسر والقصر موضعے بمکه که
قربان در انجا کنند وهو مذکر یصرف - وامنی القوم
اذا تمنّی وامنی القوم کذلک - أمنیّة آرزو وامانی
ج - تمنی آرزو بردن - وخواندن نبشته قوله تعالی
ومنهم امیّون لایعلمون الکتاب الا امانی ویقال
هذا الشیء رویته ام تمنیته - وفلان یتمنی الاحادیث
ای یفتعلها وهو مقلوب من أمَلین وهو الکذب -
ویقال منوته ومنیته اذا ابتلیته - ویقال
لامنینّک مناوتک ای لاجزینک جزاءک -
تمنیة بآرزو آوردن وآرزو در دل افگندن
قوله تعالی ولامنینّهم ولآمرنّهم - مماناة دراز کشیدن
وانتظار کردن - ومکافات کردن یقال مانیتک
بلاهمز ای کافاتک - مناة نام بتے منوی منسوب
الیه - عبد مناة وزید بن مناة وهی تمد وتقصر -
موو - مَوَماة - دشت مَوَامی ج - واصلها موموة
وهو مضاعف علی فَعَلَة فقلبت واوها الفا لتحرکها
وانفتاح ماقبلها -
مهو - مهاة - گاو دشتی مها بالقصر ج - مَهَوات
کذلک - مهاة بلور مَهَیات مَهَوات ج - مهاة بالضم

مُسَیَّانا وهو تصغیر مساء - واتیته اصبوحة کل یوم
واُمَسِیَّته کل یوم واتیته مُسَیَّ امس ای عند المساء
من امس کل ذلک بالضم - مسی بالفتح بیرون آوردن
نطفه از رحم علی ما فسر فی المَشط یقال مساه یمسیه
(ع ف اک ۲) ومسیت الناقة ومسوت علیها
اذا سطوت علیها واخرجت ولدها -
مشی - مَشْی - تمشیة - رفتن وراندن لازم و
متعد (ع ف اک ۲) امشاء راندن - وباموا شی
بسیار شدن ماشیة ستور - وستور بسیار زه مواشٍ
ج - مشاء بالفتح والمد بسیار فرزند شدن زن
(ع ف اک ۲) وتَمَشَّتْ فیه حُمَیَّا الکأس اے
ذهبت وجرت - مَشُوّ ومَشَیّ داروی مسهل ومنه
استمشیت وامشانی الدواء -
مصو - مَصْواء - زن لاغر سرین -
مضا - مَضَی - بالضم رفتن - وگذشتن یقال منها
مضی الشئ ای ذهب - ومضی فی الامر مَضاءً
ای نفذ - ویقال مضیت علی الامر مضیًا ومَضُوتُ
علی امر مَضُوًا بالضم والفتح مثل وقود وصَعود -
وهذا امر مَمْضُوّ علیه - ماضی قاطع امضاء درگذرنیدن
تمضی درگذشتن مُضَواء مثال صعداء تقدم
کردن (ع ف اک ۲) قال الشاعر (شعر) فاذا
خَشُنَ مَضَی علی مُضوائه -
مطو - مَطا - بالقصر پشت امطاء ج - مطیة بارکے
یذکر ویؤنث مطی واحد وجمع ایضا مطایا ج -
تمطی خرامیدن وبازیدن ویقال هو مأخوذ

من المطیطة وهو الماء الخاثر فی اسفل الحوض
لانه یتمطط ای یتمدد وهو مثل تظنیت من الظن
وتقضیت من التقضض - مُطواء مثال صعداء
وهو التمطی - مَطوکشیدن یقال منه مطوت بالقوم
اذا مددت بهم فی السیر - امطاء امتطاء بارگی گرفتن
یقال امتطینا ها ای جعلنا ها مطایا نا - مطو بالکسر
خوشهٔ خرما مطاء ج - مثل جرو وجراء - ونظیر هر چیز
دیار وے یقال نادیت مطوی اے صاحبی و
مطوای ای صاحبای -
معا - مَعًی - بالکسر والقصر روده امعاء ج - وفی الحدیث
ان المؤمن یأکل فی معًی واحد والکافر یأکل فی سبعة امعاء
یعنی ان المؤمن یأکل من وجه واحد وهو الحلال والکافر
یأکل من وجوه ولا یبالی ما اکل ومن این اکل وآب
تاک یعنی جاے ایستادن آب در قعر مغور طب رسیدهٔ
مَعْوة یکے یقال منه امعت النخلة رسانید نخل
رطب را مَعْوة ایضا رطب نیم خشک -
مقو - مَقْو - روشن کردن شمشیر وطشت وآئینه
ودندان - ونگاه داشتن (ع ف اض ۲) یقال
امق هذا مَقْوک مالک ای صُنْ هذا صیانتک مالک -
مکو - مکاء - بالضم والمد شخولیدن مکو کذلک -
(ع ف اض ۲) قوله تعالی وما کان صلوتهم
عند البیت الا مکاءً وتصدیة - ومکت استه ای
ضرطت مُکاء بالضم والتشدید مرغے مکا کی ج -
مکا بالقصر والفتح سوراخ خرگوش وروباه ومانند
آن مکو کذلک امکاء ج - ومکی الفرس اذا حک

ض ۲ وبفتحهما) محی کذلک (ع ک اف ۲) فهو ممحو ومحی صارت الواو یاء لکسرة ما قبلها فادغمت فی الیاء التی هی لام الفعل - انمحا سوده شدن وپاک شدن وامحی وامتحی بمعنی والثانی لغة ضعیفة. محوة باد شمال وهی معرفة بلا الف ولام غیر منصرف ویقال ترکت الارض محوة واحدة اذا طبقها المطر. مساحاة بالکسر خرقه پاک کردنی محوایضا نام موضع. مخی تمخیتُ من الشیء وامخیت منه اذا تبرأت منه وتخرجت.

مدی - مدیٰ - غایت یقال قطعة ارض قدر مدی البصر وقدر مد البصر ایضاً بالتشدید - مدی علی فعیل حوض که گرداگرد وی سنگ نه نهاده باشند آمدیة ج - مُدیة بالضم والکسر وشنه مُدیات مُدی ج - مُدی بالضم پیمانهٔ اهل شام امداد ج -

مذی - مَذی - آب مرد که بوقت ملاعبت آید یقال مذی الرجل والمذی ویقال کل ذکر یمذی وکل انثی تقذی (ع ف اک ۲) مذاء بالکسر والمد ملاعبت کردن بایکدیگر که مذی آرد وفی الحدیث الغیرة من الایمان والمذاء من النفاق قال ابو عبیدة هو ان یجمع الرجل بین رجال ونساء یُخلیهم یباذی بعضهم بعضا - وقال الاموی مَذی ودی ومنی ثلاثتهن مشددات - ومذیت فرسی وامذیته ای ارسلته فی المرعی - ماذی عسل سفید ماذیة زرهٔ سفید ونرم وخمر آسان خوار -

مرا - مَرو - جمع مَروة وهی حجرة بیضاء براقة تقدح منها النار ونوعی از ریاحین مروان نام مردی مَرو ایضا نام شهری از خراسان مروزی منسوب الیه علی غیر قیاس وهم مَراوزة وثوب مَروی علی القیاس مَرَوراة بیابان مروریات مراری ج - مروة ایضاً نام جائے بمکه مَرَی سودن سر پستان را (ع ف اک ۲) امراء بسیار شدن شیر ناقة مریٰ علی افعیل غیر مهموز ناقه بسیار شیر مرایا ج - مریت الفرس اذا استخرجت من الفرس ما عنده من الجری بسوط او غیره - مریة بالکسر اسم فیه - وشک و قدیضم وقرئ بهما قوله تعالی فلا تک فی مریة منه - ومَرَی الفرس بیده اذا حرکها علی الارض - والریح تُمری السحاب وتُمَرّیه ای تستدره - ومراه حقه ای جحده وقرئ قوله تعالی أفتمرونه علی ما یری - ومات الرجل مراء اذا جادلته - امتراد فرود وشیدن شیر وبشک شدن تماری کذلک - ماریة نام زنے - ونام مادر ابراهیم فرزند رسول الله صلعم - ماریة بالتشدید سنگ خارو فی المثل خذه ولو بقرطی ماریة -

مزو - مَزیة - فزونی مزایا ج - یقال له علیک مزیة ای فضیلة ولا یبنی منه فعل -

مسا - مساء - بالمد شبانگاه خلاف صباح امساء شبانگاه کردن قال الشاعر (شعر) الحمد لله ممسانا ومصبحنا بالخیر صبحنا ربی ومسانا وهما مصدران وموضعان ایضاً والاسم فیهما مسی وصبح - ویقال اتیته لمسی خامسة بالضم والکسر لغة فیه - واتیته

لهی لهیان بالضم فیهما شکیفتن از چیزے وروے گردانیدن ازوی (عع ک اف ۲) الهاء مشغول کردن الهاه به ولتاه به ای علله - لهو بازی کردن (عع ف اض ۲) تلهی کذلک - وتلاهوا ای لهی بعضهم ببعض وجماع کردن ومنه قوله تعالیٰ لو اردنا ان نتخذ لهواً قالوا امرأة ویقال ولدا - ویقال الهٰ عنه اترکه وفی الحدیث فی البلل بعد الوضوء الهٰ عنه قال الاصمعی الهٰ عنه ومنه بمعنی - وفلان لهو علی الخیر علی فعول - الهیته بازیچه کما یقال الحجیته وهی افعولة - ویقال هم لهاء مائة مثل زهاء مائة -

لیی - لیاء - بالکسر والمد نوعی از جوب سپید مانند نخود واذا وصفت المرأة بالبیاض قلت کانها لیاءة لیاء بالقصر زمین کہ از آب دور باشد -

لبی من الطعام - ای اکثر منه (عع ک اف ۲) اللبایة بالضم شجر الاملی ولبنی مصغرا کسمی ابن نبا کعلی ولابی بن ثور صحابیان لبنی کحنی وثلث نام جائے -

لبو - کعد وابن عبد القیس قبیلہ یمن لبوان نام کوہے لبوة کعنوة وتکسر وکسمة وقنات ولب ولبته مخففین ماده شیر -

ایجی الی غیر قومه - ای ادعی -

لسا - اکل الکلا شدیدا یعنی بسیار خورد (عع ف اض ۲) -

لشا - بعد بزرگے خوار شد (عع ف اض ۲) لشی کغنی بسیار دوشنده -

نصاه والیه - اے انضم الیه لریبة ونصا المرأة زن را دشنام داد - نصی الیه العصم الیه لریبة (عع ف اک ۲ وک اف ۲) خصی بصی بضی اتباع - نصا - بزیر کی ره نمائی کرد (عع ف اض ۲) -

لطا - بسنگے یا بغارے پناه گرفت (عع ف اض ۲) -

فصل المیم

ماء - ماو - مای - فراخ کردن پوست را بکشیدن (عع بفتحها) وتمای الجلد ای اتسع - مائة صدوصلها مائی مثل معیً والهاء عوض من الیاء ومئون ومئین بالضم والکسر ومئات مثل معات ج - قال سیبویه یقال ثلثمائة وکان حقه ان یقال ثلثمائین او مئاح کما تقول ثلثة آلاف علی الجمع ونحو ثلثة رجال وعشرة رجال ولکنهم شبهوه باحد عشر وثلثة عشر ومن قال مائین بالتنوین مرفوعة النون ففی تقدیره قولان احدهما فعلین مثال خمسین وهو قول الاخفش وهو شاذ والآخر فعیل کسر الفاء منه لکسر ما بعدها واصله مئیی مثال عصی فابدل من الیاء نونا - ومای القوم ای صاروا مائة ومایتهم انا - ومأنا غنم فلان اذا صارت مائة - ومایتها لک ای جعلتها لک مائة - مؤاء بانگ کردن گربه (عع ف اض ۲) مای تباهی کردن میان قومی (عع بفتحها) یقال مای بینهم ای افسد وتمای ای فسد -

متو - متوت الشئ - مدوته تمشی کشیدن کمان -

محا - محو - پاک کردن نبشته ونقش از لوح (عع ف

یہ الیاء کی کتابت دکی کا عمل شدید البیاض تو صفة بالمرأة وکتبت بعد الهمزة الواقعة بعد الالف کما کتبت بعد الواو والارض البیضاء من الارض الجدبة

یقال ألقه من یدک والق به من یدک والقیت الیه المودة وبالمودة والقیت علیه القیة کقولک احببته کل ذلک یقال - التقاء تلاقی دیدار کردن لُقیة اسم فیه - تلقی پیش آمدن - استلقاء بر قفا خفتن و قوله تعالی اذ تلقونه بالسنتکم ای یأخذه بعض عن بعض - تلقاء سوی - وبرابر - ودیدار کردن لقی انداخته القاذ ج - شقی لقی اتباع - لقوة کجی دهان وروے از علت یقال منه لقی الرجل فهو ملقوّ مجهولا وناقة سبک بارگیرنده - وعقاب ماده وبکسر اللام مثله -

لکی - لکیٰ - حریص شدن (ع ک ا ف ۲) ویقال لکیت بفلان ای لازمته -

لمی - لمیٰ - سیاهی وام لب وهو من الحسن والملاحة (ع ک ا ف ۲) وهو المیٰ وهی لمیاء - ظل المی کثیف اسود - شجر المی الظلال من الخضرة - والتمی انو مثل التمع وربا یهمز - ولمة الرجل بالضم تربه وشکله یعنی همزاد ومانند مرد والهاء عوض وفی الحدیث یتزوج الرجل لمته وگروه ویاران از سه تا ده -

لوی - لَیٰ - تافتن رسن وجز آن (ع ف ا ک ۲) یقال لویت الحبل ای فتلته - ولوی رأسه والویٰ رأسه ای امال واعرض - قوله تعالی وان تلوا او تعرضوا قال ابن عباس رضی الله عنهما هو القاضی یکون لیة واعراضه لاحد الخصمین علی الآخر وقد قرئ بواو واحدة مضمومة اللام من ولیت قال مجاهد ان تلوا الشهادة فتقیموها او تعرضوا عنها

فتترکوها - ولوت الناقة ذنبها والوت بذنبها اذا حرکتها - وذنب الویٰ تافته لَیّان بالفتح فیهما وام ناگزاردن ودار دار کردن ولویت اعناق الرجال فی الخصومة شددو للکثرة والمبالغة قال الله تعالی لَوَّوا رؤسهم - والتویٰ وتاویٰ بمعنی اعرض - ولَویته علیه ای آثرته علیه - ولویٰ علیه ای عطف - ولوی الرمل بالکسر والقصر منقطعه - والویٰ القوم ای صاروا الی لوی الرمل ویقال الویتم فانزلوا وهما لویان والجمع الویة - لواء بالمد والکسر م ای الرایة التی لا یمسک الا صاحب الجیش الویة ج - وعلم های خرد لویٰ بالفتح والقصر بخش شکم ویقال منه لَوِیَ بطنه بالکسر - لویٰ علیٰ فعیل گیاه پژمرده وقد الوی البقل ای ذبل - لَویة طعام نهاده بخش کسے والتوت المرأة لویة - الویٰ نبقے ای ذهب به - والویٰ بثوبه اذا لمع واشار - والوث به عنقاً ومغرباً ذهبت به - الویٰ مرد تنها گوشه گرفته وذنب الویٰ معطوف خلقة مثل ذنب العنز - واللاؤن جمع الذی من غیر لفظه بمعنی الذین واللائین فی النصب والجر واللاء بلا نون مع اللای همه مردان وزنان یستویان فیهما واللا بلا یاء ولا همز کذلک لکن هذه للنساء خاصة -

لها - لَهاة - کام لهیٰ ج - لَهوات لَهیات بفتحتین فیهما ایضاً ج - لهوة بالضم خورش وستاس یعنی یک مشت از جوب یقال منه الهیت فی الرحیٰ لهیٰ ج - وعطا ویقال انه لمعطاء اللهیٰ ای جواد یعطی الکثیر

أدخل علیه الالف واللام ولا تنزعان منه للتنکیر وفیه اربع لغات الذی والذ بلیاء والذ بسکون الآخر والذی بتشدید الیاء - وفی تثنیته ثلث لغات اللذان مشددا النون ومخففها واللذا - وفی جمعها لغتان الذین بالنون فی الرفع والنصب والجر وبحذف النون کلفظ الواحد قال الشاعر (شعر)

وان الذی حانت بفلج دماؤهم ✤ هم القوم کل القوم یا ام خالد ✤ یعنی الذین ومنهم من یقول فی الرفع الذون وزعم بعضهم ان اصله ذالانک تقول ماذا رأیت بمعنی ما الذی رأیت وهذا بعید لان الکلمة ثلاثیة - وتصغیر الذی الذیا بفتح الذال وتشدید الیاء والذیان والذیون -

لطی - لَطاة - پیشانی و دائرة اللطاة گردش موی که بر پیشانی اسپ وجز آن باشد - وگرانی یقال القی بلطاته ای بثقله - لطاة ملطی بالکسر فیهما نوعے از سر شکستگے -

لظی - لَظیٰ - زبانۂ آتش - ونام دوزخ لظت النار تلظت النار زبانہ زد -

لعا - لَغو - لَغیٰ - تیز شهوت یقال رجل لَغوٌ وکلبة لَغوة ای حریصة - لَغوة قومی از عرب ولغوة الجوع حدته ویقال للعاثر لَعًا لک ودعاء له بان ینتعش - ولغوة ایضا سیاهی سر پستان وبه سمی ذو لغوة وهو قیل من اقیال حمیر - ویقال مابها لاغی قرد ای مابها من یلحس عُسّا معناه مابها احد - ویقال خرجنا نتلغی ای نأخذ اللُّعاع وهو اول نبت خرج واصله نتلغع ابدلت من احدی العینات یاء - والعت الارض اخرجت اللعاع - وتلغی العسل اسے تعقد -

لغا - لَغو - بیهوده گفتن (ع ف اض ۲) لاغیة مثله - وقوله تعالیٰ لا تسمع فیها لاغیة اے کلمة ذات لغو وهو مثل لابن وتامر - واللغو فی الایمان ما لا یُعقد علیه القلب قوله تعالیٰ لا یؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم وهو کقولک بلیٰ والله ولا والله وانچه در حساب وشمار نیاید از شتر بچه که در دیت داده شود بسبب حقارت وخردی وی - وبانگ[1] کردن سگ (ع ف اض ۲) لغی مثله (ع ک ف ۲) وآواز کردن ولَغِیَ به ای لهج به - ولغی بالشراب ای اکثر منه - الغاء باطل کردن - و از شمار افگندن لغة بالضم نوع سخن واصلها لُغوٌ او لُغی والهاء عوض وجمعها لغیٌ ولُغات وقال بعضهم سمعت لُغاتهم بالنصب تشبیها بالتاء التی توقف علیها بالهاء - لُغَوِیّ بالتحریک منسوب -

لفو - لفاء - بالفتح والمد چیزے اندک وخسیس یقال رضی من الوفاء باللفاء ای من حقه الوافی بالقلیل - ولقاه حقه ای بخسه - الفاء یافتن الفیته وجدته - وتلافیته ای تداررکته -

لقا - لقاء - بالکسر والمد لقی بالضم والقصر لُقی بالتشدید لقیان بالضم والکسر دیدار کردن (ع ک ف ۲) لُقیانة یکبار ولا تقل لقاءة فانها مولدة ولیست من کلام العرب - القاء افگندن

[1] وقول الجوهری نباح الکلب نُغو باطل - ق -

بینهم الملتبیة غیر مهموز ای متفاوضون لا یکتم بعضهم بعضا انکارا۔

لتی۔ التی۔ آن زن وهو اسم مبهم للمؤنث کالذی للمذکر وهی معرفة ولا یقال بغیر الالف واللام للتنکیر ولا یتم الا بصلة وفیه ثلث لغات التی والتی بغیر یاء والت بالاسکان وکذلک فی تثنیتها ثلاث اللتان مخففة النون ومشددتها وبحذفها وفی جمعها خمس لغات اللاتی واللات بلا یاء واللوای واللوات واللوا باسقاط التاء۔ وتصغیرها اللتیا بفتح الیاء وتشدیدها وفی تثنیة المصغر وجمعه حذفت الالف یقال اللتیان وبعض الشعراء ادخل علی التی حرف النداء وحروف النداء لا تدخل علی ما فیه الالف واللام الا فی قولنا یا الله وحده فکانه شبهها به حیث کانت الالف واللام غیر مفارقتین لها قال الشاعر (شعر) من اجلک یا التی تیمت قلبی۔ وانت بخلیة بالود عنی۔ ویقال جاء بعد اللتیا والتی۔ ووقع فی اللتیا والتی ای فی الداهیة۔

لثی۔ لثی۔ نمناک شدن جامه وجز آن (عع ک ف ۲) فهو لثٍ علی فعل ولثی الثوب وسخه۔ ولثی الشجر ما یسیل منه کالصمغ فاذا جمد فهو صعرور۔ والثت الشجرة ماءها اذا کانت یقطر منها ماء۔ لثة بالکسر بن دندان واصلها لثیٌ والهاء عوض من الیاء وجمعها لثات ولثیٌ۔

لحا۔ لحی۔ بالفتح جای ریش لحویٌ منسوب وهما لحیان وثلثة الح علی افعل الا انهم کسروا الحاء لتسلم الیاء ولحیٌ بالضم جمع کثرة علی فعول مثل ثدی وظبی وولی۔ لحیة بالکسر ریش لحی بالضم والکسر مع التصرج۔ لحیان بالکسر پدر قبیلهٔ رجل لحیانی بزرگ ریش والتحی الغلام ریش برآورد وتلحی العمامة اسے طوقها تحت الحنک۔ وفی الحدیث نهی عن الاقتعاط وامر بالتلحی۔ لحاء بالکسر والمد پوست درخت وفی المثل بین العصا ولحائها۔ لحو پوست از چوب باز کردن (عع ف اض ۲) لحی مثله (عع بفتحها) یقال لحوت العصا ولحیتها وایضاً ملامت کردن فهو ملحیٌ ای ملوم۔ ولحاه الله ای لعنه وقبحه ولاحیته ملاحاة ولحاء ای نازعته وفی المثل من لاحاک فقد عاداک۔ وتلاحوا اذا تنازعوا۔

لخا۔ لخی۔ بیهوده بسیار گفتن الخی نعت منه وهی لخواء (عع ک اف ۲) وبعیر لخ والخی وناقة لخواء اذا کانت احدی رکبتیه اعظم من الاخری۔ الخی کج وعقاب لخواء۔ لخی بالفتح والقصر دارو دان لخی مثله یقال منه لخوته ولخیته والخیته بمعنی ای اسعطته (عع ف اض ۲ و ک ۲) لخی ایضاً فرج آبناک ویقال الخیته مالا ای اعطیته۔ لخا بالکسر والمد نان ترنهاده ومنه یلتحی الصبی اذا اکل خبزا مبلولا۔

لدی۔ لدی۔ نزد لغة فی لدن قوله تعالے وألفیا سیدها لدی الباب واتصاله بالمضمرات کاتصال علی۔

لذی۔ الذی۔ آنکه وآن مرد که وهو اسم مبهم للمذکر ومبنی معرفة ولا یتم الا بصلة واصله لذی

لله والقوة کوفة الترجمة بلدات بناء بذکره فی (دل د) دوبرا المجموعی۔ ق۔

وکنا الرؤیا ہی الامثال التی یضربہا ملک الرویا یکنی بہا عن عیان الامور۔

کوا۔کی۔ داغ کردن (عع ف اک ۲) یقال آخر الدوا الکی واکتوی ہو۔ وگواہ بعینہ ای احد النظر الیہ۔ وکوتہ العقرب ای لدغتہ۔ وکاویتہ ای شاتمتہ۔ مثل کاوجتہ۔ مکواۃ آہن داغ و فی المثل الحدید یفرط والمکواۃ فی النار۔ کوۃ روزن خانہ کوی بالمد والقصر ج۔ کوی بالضم لغۃ فیہا واحدہا کوۃ بالضم کے مخففۃ معناہ تاد ہو للتعلیل والعاقبۃ کاللام وہو جواب قولک لم فعلت کذا فتقول کی یکون کذا وتنصب الفعل المستقبل وتدخل علیہ اللام ایضاً فتقول لکی ویتصل بلا النفی کقولہ تعالیٰ لکیلا تاسوا۔ کیت وکیت معناہ چنین وچنین بفتح التاء وکسرہا واصل التاء فیہا ہاء فصارت تاء فی الوصل۔ وحکی ابو عبیدۃ کان من الامر کیہ کیہ بالوصل ایضاً وکیہہ فی الوقف کما یقال لہ۔

کہی۔ کہاۃ۔ ناقہ بزرگ صخرۃ اکہی نام کوہے۔

کائی۔ بسخن دردناک ساخت (عع بفتحہا) اکائی عنہ کرہہ۔

کحی۔ تباہ کرد (عع ف اک ۲)۔

کزمی۔ افضل علی معتقیہ۔

کسی۔ بالضم پائین سرین وپائین ہر چیز اکساج۔ ورکب اکساہ ای سقط علی قفاہ۔

کشو۔ بدندان گزیدن وبدہان کشیدن (عع ف ا ض ۲) کشیتہ بالضم پیہ شکم سوسمار یا دمغزۂ آن وقولہم اطعم اخاک کشیتۃ الضب حث علی المواساۃ وقیل بل یہزا بہ۔

کصی۔ پس از بزرگی خوار شد (عع ف اک ۲)۔

کعا۔ بدول شد (عع ف اض ۲) اکعاء بدولان

کاعی منہزم۔

کاغی۔ بروزن ومعنی کاعی۔

الکفو والکفی۔ کہدی الکفو۔

کموی۔ شب ماہ روشن۔

فصل اللام

لأی۔ لأی۔ سختی وآہستگی (عع بفتحہا) التیاء مثلہ لاواء بالمد سختی وفی الحدیث من کان لہ ثلاث بنات فصبر علی لاوائہن کن لہ حجابا من النار۔ ویقال فعل بعد لأی ای شدۃ ولای ایضاً ای ابطاء۔ والتأی الرجل ای افلس۔ لای بوزن لعی گاو وحشی الآرج۔ لأۃ علی لعاۃ مؤنث۔ لأی نام مردے لؤی تصغیرہ منہ لوی بن غالب لأی ایضاً سختے درعیش۔

لبی۔ تلبیۃ۔ لبیک گفتن ورجع یقال لبیت بالحج ولبأتہ مہموزا ایضاً واصلہ بترک الہمزۃ وجواب دادن خواندہ را قال یونس بن حبیب ان لبیک لیس بتثنیۃ وہو مثل علیک والیک وحکی ابو عبید عن الخلیل ان اصلہ الاقامۃ بالمکان یقال لبیت بالمکان ولبیت بہ اذا اقمت بہ ثم قلبوا الباء الثانیۃ یاء کما قالوا تظنیت واصلہا تظننت ویقال ہو مثنی کما ذکر فی باب الباء۔ ویقال

غیر ثنی وقال الفراء هو مثنی وهو مأخوذ من کل
فخففت اللام وزیدت الالف للتثنیة وکذلک
کلتا للمؤنث ودخلا علی مظهر فتقول جاءنی وجاءتنی
کلا الرجلین وکلتا المرأتین ورأیت کلا الرجلین
وکلتا المرأتین ومررت بکلا الرجلین وکلتا المرأتین
بالالف فی الاحوال الثلث واذا اتصلا بمضمر قلبت
الالف یاء فی الجر والنصب وتبقی فی الرفع علی
حالها تقول جاءنی کلاهما ورأیت کلیهما ومررت
بکلیهما وکذا المؤنث ولایکونان الا مضافین ولا تکلم
منهما بواحد ولو تکلم لقیل کلّ وکلتْ وکلان وکلتان
واحتج بقول الشاعر (شعر) فی کلتِ رجلیها سلامی
واحدة + کلتاهما مقرونة بزائدة + اراد فی احدی
رجلیها فافرد وهذا القول ضعیف عند البصریین لانه
لو کان مثنی لوجب ان تنقلب الفه فی النصب
والجر یاء مع المظهر ولان معنی کلا مخالف لمعنی کل
لان کلا للاحاطة وکل یدل علی شیء مخصوص وهذا
الشاعر حذف الالف للضرورة وقدر انها زائدة
ومایکون ضرورة لایکون حجة فثبت انه اسم مفرد
کمعا الا انه وضع لیدل علی التثنیة کقولک نحن اسم
مفرد یدل علی الاثنین فصاعدا ویدل علی ذلک
قول جریر (شعر) کلا یومی امامة یوم صدّ + وان لم
تأتنا الا لماما + فان قیل لم صار کلا بالیاء فی الجر
والنصب مع المضمر ولزمت الالف مع المظهر کما لزمت
فی الرفع مع المضمر قیل له کان من حقها ان تکون
بالالف علی کل حال مثل عصا ومعا الا انها
لما کانت لاتنفک عن الاضافة شبهت بعلی ولدی
للزومها الاضافة فجعلت بالیاء مع المضمر فی النصب
والجر لان علی تقع الا منصوبة او مجرورة ولا تستعمل
مرفوعة فبقیت کلا فی الرفع علی اصلها مع المضمر لانها
لم تشبه بعلی فی هذه الحالة واما الف کلتا التی فی التانیث
فان سیبویه یقول هی للتانیث والتاء بدل من
لام الفعل وهی واو والاصل کلوا وانما ابدلت
تاء لان التاء علم التانیث وهذا الالف قد تصیر یاء
مع المضمر فتخرج عن علم التانیث فصار فی ابدال
الواو تاء تاکید للتانیث وقال ابو عمرو الجرمی التاء
ملحقة والالف لام الفعل وتقدیرها عنده فتعل
ونسبتها کلتوی علی هذا القول فلما قالوا کلوی
واستقطوا التاء دل علی انهم اجروها مجری التاء التی
فی اخت التی نسبتها اخوی -

کمی - کمی - نهان داشتن گواهی (ع ف اک ۲)
یقال کمی شهادته - اکماء مثله انکماء نهان شدن
تکمی پوشیدن وتکمت الفتنة الناس اذا غشیتهم -
کمی مرد دلاور - وسلاح پوشیده شده کماة ج -
کیمیاء بالکسر والمد اصل زر وسیم - ونام صناعتی در
کنا - کنایة - بالکسر سخن که بر غیر موضوع له خود
دلالت کند یقال منه کنوت وکنیت بکذا عن کذا
وهو کان وهم کانون - والکنیة بالضم والکسر
واحدة الکنی واکتنی فلان بکذا - وفلان یکنی
بابی عبد الله - ولا یقال یکنی بعبد الله - وکنیته
ابا زید وبابی زید تکنیة - وهو کنیة کما یقال سمیته -

(عع ک اف ۲ و ف اک ۲) کَرْو برآوردن چاه و دست انداختن اسپ در رفتن - و نوعی از خرامان رفتن زن و امرأة کرواء اے دقیقة الساقین و گوی باختن (عع ف اض ۲) کُرة بالضم گوی و صلها کُرْوٌ کِرین بالضم والکسر و کُرات ج - اکراء تاخیر کردن یقال منه اکریت العشاء ای اخرته و دراز کشیدن سخن یقال اکرینا الحدیث اللیلة ای اطلناه و افزون و کم شدن و هو من الاضداد و بکرایه دادن ستور و خانه را اکتراء بکرایه گرفتن استکراء و نکاری مثله - کراء بالکسر والمد مزد - و بمزد دادن ستور و جز آن مکاراة مثله فهو مکار و هم مُکارون و ذهبت الی المکارین و لاتقل المکارّین بالتشدید و فی الاضافة الی نفسک قلت مکارِیَّ مفتوحة الیاء مشددة و هو لاء مُکارِیَّ سقطت نون الجمع للاضافة و قلبت الواو یاءً و فُتحت یاؤک و اُدغمت و هذان مُکاریا ای بفتح یاءک کذلک القول فی قاضیَّ و رامیَّ و نحوهما - کَرِیّ خرنده - و بکرایه دهنده - و بکرایه گیرنده کریة گیاهے - و درخت یک گَرِی شتر نرم آهسته رفتار کراء بالمد والفتح موضعی کُروان بفتحتین طائرے و یقال له الجاری و آنرا چوبینه و شوات نیز گویند کَرِیّ نروی و یقال له اذا صید اَطْرِق کَرِیّ ان النعام فی القری کراوین ج - کروان بالکسر ایضاً ج - علی غیر قیاس -

کُسو - کُسوة - بالکسر والضم جامه و پوشیدنے (عع ک اف ۲) کسی بالضم ج - و کسوته ثوبا اکسوه فاکتسی - کِساء بالکسر والمد گلیم اکسیة ج - و اصله کُساوٌ جاءت الواو بعد الالف فهمزت - و تکسیت بالکساء لبسته - والکاسی بمعنی المکسو -

کُشی - کُشیة - بالضم پیه سو سمار کشی بالضم ج -

کُظو - کُظا - لهمه یکظوا ای کثر و اکتسنز و حظا و بظا کذلک -

کُفی - کفایة - کارگزاری کردن (عع ف اک ۲) یقال کفاة مؤنث و بس آمدن چیزے کفاک الشیء اکتفاء بسنده کردن استکفاء و کفایت خواستن - یقال استکفیته فکفانیة - مکافاة پاداش کردن - و یقال رجوت مکافاتک ای کفایتک - و هو کاف و کفیّ مثل سالم و سلیم و هذا رجل کافیک من رجل و رجلان کافیک من رجلین و رجال کافیک من رجال و کفیک تسکین الفاء ای حسبک - کفیة بالضم روزگزار از قوت کُفی ج -

کلا - کُلیة - بالضم گروه کُلوة لغة فیه کُلیات و کُلًی ج - و پشیزه که بر توشه دان و جز آن دوزند کُلیتان من القوس دو تندی نزدیک قبضهٔ وے از دو طرف و هما عن یمین المنصل و شماله ایضاً - کُلیة السحاب فرود وی کُلًی ج - یقال انبعثت کلا کُلی برگرده زدن اکتلاء برگرده رسیدن یقال کُلیته فاکتلی اذا اصبت کُلیته - کلب مُکلی سگ که گاو برتهی گاه وے سر دون زده باشد یقال جاء فلان بغنمه حُمَّر الکُلی ای مهازیل - کلا بالکسر هر دو و هو تاکید اثنین نظیر کل فی الجموع و هو اسم مفرد

مثل اقهم - قهوة خمر یقال سمیت بذلک لانها تقهی آی تذهب بشهوة الطعام - قاهی تیز خاطر -

قَاهَی ای بحق خصم اقرار کرد -

قثو - بالفتح شتران وجز آن فراهم آوردن (ع ف اض ۲) اقثاء مثله وخیار خوردن وکشنیز قثوی لشکری ای فراهم آمدن قثا خوردن چیزے که وقت خائیدنش آواز برآید -

القثی - القثو -

تقحیة - بروش بد آب بینی انداختن -

قزو - بالفتح از پلیدی پاک شدن (ع ف اض ۲) وقزا بعصاه الارض زمین را بعصا زد چنانکه اثرش باقی ماند واقزی تلطخ بعیب بعد استواء قزة کثبة ماریا مار دُم بریدهٔ کج رفتار قزاة ج وبازیچهٔ است وقز العب بها -

قزی - بالکسر پاژنامه تقزیة انداختن وکشتن - المقاماة - الموافقة مایقاینی الشئ مایوافقنی عن ابی عبید -

قیوان - موضعی است بیمن به بلاد خولان -

فصل الکاف

کبو - کَبُو - افتادن بر روی (ع ف اض ۲) فهو کابٍ - واذا خدت الفرس فلم یعرق قیل کبا الفرس وکذلک اذا کتم الزبو وبی آتش شدن سنگ آتش زنه - ورو فتن - وتیختن انچه در کوزه باشد از آب اکباء دود کردن یقال اکباه اذا دخن ولم یور - وکبی ثوبه ای بخره وتکبی وانکبی ای تبخر - کبا بالکسر والقصر خاک روبه اکباء ج - کُبَّة مثلثه کبون ج - کباء بالمد نوعے از چوب خوشبوے کُبُوة مثل وقفة بازایستادن بکراهت ویقال خبت النار ای سکن لهبها وکبت اے غطاها الرماد والجمر تحته وتهدت اذا طفئت ولم یبق منها شئ البتة - وفلان کابی الرماد ای عظیم الرماد ینهال کتو - اکتوی الرجل - اذا بالغ فی صفة نفسه من غیر عمل - وتتعتع ایضاً -

کثو - کُثوة - نام شاعرے -

کدی - کُدیة - بالضم زمین سخت یقال ضب کُدیة وجمعها کدیً - واکدی الحافر ای بلغ الکدیة فلا یمکنه ان یحفر - ویقال حفر فاکدی اذا ابلغ الی الصلب - کدو دورنگ برآمدن نبات زمین یقال کدت الارض تکدو فهی کادیة - کدی نوعے از بیماری سگ بچه - وتباه شدن معدهٔ شتر بچه از ناگوارد - وکند شدن ناخن انگشتان از کندن زمین (ع ک اف ۲) اکداء کم خیر شدن ومنه قوله تعالی واعطی قلیلا واکدی ای قطع القلیل - واکدیت الرجل عن الشئ ای ردتة عنه -

کذو - کذا - چنین یقال فعلت کذا وکذا و چندین وهو کنایت عن العدد فتنصب مابعدها علی التمییز یقال لی عنده کذا درهما کما تقول عندی عشرون درهما -

کرا - کَرِی - خواب (ع ک اف ۲) فهو کرٍ وهی کریة وهو کریان ایضاً - کری کندن جوے -

قلیلا ربلند برآمدن برهوا یقال اقلولی الطائر - و اقلولی الرجل فی امره اذا انکمش واقلولت الحمر فی سرعتها - وقلت الناقة براکبها قلواً اذا اقتدمت به وقالی قلا موضعی وهما اسمان جعلا واحدا -

قنا - قنوة - قنیة - بالضم والکسر فیهما جمع کردن گوسپند وجز آن بجهت خوردن خود (عع ف ض ن و ک ۲) قنیة بالکسر مال نهاده یخنی مال قنیان بالضم والکسر الذی یتخذ قنیة و پروگی و خانه نشین کردن دختر را یقال قنیت الجاریة ای منعت من اللعب وستر فی البیت - اقتنار ذخیره کردن وفی المثل لاتقتن من کلب سوء جروا - قنی بالکسر والقصر خوشنود شدن و بے نیاز شدن (عع ک ا ف ۲) اقناء ذخیره نهادن واقناه الله ای اعطاه مایقتنی به من القنیة والنشب وخشنود کردن واقناه ای ارضاه واعطاه مایسکن الیه - ویقال من اعطی مائة من المعز فقد اعطی القنی ومن اعطی مائة من الضأن فقد اعطی الغنی ومن اعطی مائة من الابل فقد اعطی المنی - قنو بالکسر خوشهٔ خرما قنوان اقناء ج - قنا مقصورا بالفتح ایضا خوشهٔ خرما - ونیزه قناة یکے قنوات قنی علی فعول قناء علی فعال ج - وکاریز - ومهرهای پشت مقناة جائے که آفتاب نتابد یهمز ولا نقیض مضحاة وکذلک مقنوة - ویقال لاقنوتک قناة تک بالکسر اے لاجزیتک جزاءک - ویقال مایقانینی هذا اے مایوفقنی - مقاناة آمیختن چیزے باهم ودائم شدن یقال منه قانی له الشئ اے دام - اقمر قانی وقان سخت سرخ یهمز ولا - قنا کزی خرک بینی وپشت یقال هو اقنی وهی قنواء - قنیان بالضم لازم شدن باچیزے یقال قنیت الحیاء بالکسر ای لزمته -

قوو - قوة - توانائی خلاف ضعف - وتاه رسن قُوی ج - وتوانا شدن (عع ک ا ف ۲) یقال منه قوی الضعیف فهو قوی وتقوی وباز ایستادن باران تقویة توانائی دادن - وتوانا کردن ویقال قاوته فقویته ای غلبته - شدید القوی یعنی استوار خلقت اقواء بدشت وخشکی فرود آمدن - وسپری شدن توشه ومنه قوله تعالی ومتاعا للمقوین وخالے و خشک شدن منزل از مردم یقال اقوت الدار وقویت ای خلت - واقوی القوم صاروا بالقواء - وفی المثل انقطع قوی من قاویة وخداوند ستور توانا شدن یقال فلان قوی مُقوٍ القوی فی نفسه والمقوی فی دابته ومختلف عشبین حرکت رومی در شعر واقوی الشاعر - قی - قوباء - قوا بالقصر والمد دشت وبیابان خشک وخالی منزل قواء خالی وبات القواء ای بات جائعا علی غیر طعم - قوّ موضع قرایة بالفتح زمین خشک مانده درمیان دو قطعه زمین باران زده ویقال اشتری شرکا رشیاثم اقتوه ای تزایدوا حتی بلغ غایة ثمنه - وقوقیت مثل ضوضیت ای صحت - والدجاجة تقوقی اے تصیح - قوقاة قیقاة مصدران منه - قیقاة بالکسر زمین درشت مر فی باب القاف -

قهی - اقهی الرجل من الطعام - آرزو ناکردن طعام

از نشاط (عع ف ا ض ۲) قطانی مشیته واقطوطی بمعنی فهو قطوان بالتحریک وقطوطی علی فعوعل - قطوان بالتحریک موضعے بکوفه کسار قطوانی -

قعو - اقعاء - برکون نشستن مسک وقد نهی عن الاقعاء فی الصلوة وهوان یضع الیتیه علی عقبیه بین السجدتین علی تفسیر الفقهاء وفی اللغة هوان یلصق الیتیه بالارض وینصب ساقیه ویتساند الی ظهره - وفی الحدیث انه علیه السلام اکل مقعیا - قعو قعوا برجستن گشن بزماده (عع ف ا ض ۲) یقال منه قعا الفحل مثل قاع - وقعا الظلیم ایضا - قعواء زن باریک ساق قعود وچوب بکره دو کوهان باشد -

قفا - قفا - بالقصر پس سر یذکر ویؤنث قفی ج - علی فعول مثل عصا وعصی اقفاء ایضا علی القلة واقفیة ایضا علی غیر قیاس لانه جمع الممدود مثل سماء واسمیة قفی برقفا زدن - واز قفا بریدن گلوی گوسپند (عع ف اک ۲) یقال شاة قفیة ای مذبوحة من قفاها هذا عن ابی زید وقال غیره قفنیة بالنون الزائدة - تقفیة درپی فرستادن یقال قفیت علی اثره بفلان ای اتبعته ایاه قوله تعالی ثم قفینا علی آثارهم برسلنا ومنه الکلام المقفی وسمیت قوافی الشعر لان بعضها تبع اثر بعض - وعویف القوافی نام شاعرے وهو ابن معاویة بن عقبة - والقافیة القفا ایضا وفی الحدیث یعقد الشیطان علی قافیة راس احدهم ثلث عقد تقفو درپی رفتن

قفو بالضم مثله (عع ف ا ض ۲) ودشنام دادن بفحش وبدی صریح وفی الحدیث لاحد الا فی القفو البین وبکارے تباه اندا ختن کسے را والاسم القفوة بالکسر ونواله وبخشش نهادن بحمت مهمان قفی قفیة قفا وه انچه مهمان را بدان گرامی کنند یقال منه قفوته - و اقتفیته به ایضا ای آثرته فهو مقتفی به او مؤثر مکرم والاسم القفوة بالکسر یقال فلان قفوتی ای خیرتی او تهمتی کانه من الاضداد وقیل بمعنی قرفتی - و اقتفاه ای اختاره واقتفی اثره وتقفاه ای اتبعه ولا افعله قفا الدهر ای ابدا -

قلا - قلی - بریان کردن گوشت وپست وجز آن (عع ف اک ۲) فهو مقلی قلوکذلک (عع ف ا ض ۲) فهو مقلو قلاء نعت ذلک - قلیة علی فعیلة اسم منه وهو نوع من الطعام قلایا ج - مقلاة مقلی بالکسر فیهما تابه که قلیه بریان کنند در وی مقلیان تثنی مقلی ج - وقلا العیر اتنه یقلوها قلوا ای ساقها وطردها - قلی بالکسر والقصر قلاء بالفتح والمد دشمنی - ودشمن داشتن (عع ف اک ۲) ویقلی بالفتح ایضا وهی لغة طی - وتقلی ای تبغض - مقلاء بالکسر علی مفعال - وقلة بالتخفیف عودان یلعب بهما الصبیان یعنی غوک چوب قلی قلوا بافتن غوک چوب (عع ف ا ض ۲ وک ۲) واصل القلة قلول انها من قلوت یقال قلوت القلة وقلیتها ای سقفت والهاء عوض وکان الفراء یقول انما ضم اوّلها لیدل علی الواو قلات قلون بالضم والکسر ج - قلو بالکسر خربسک قلی بالکسر آب آشنان قلوی قلا

شدید الحر والشر۔ لیلۃ قسیۃ باردۃ۔ قسی ایضا لقب مروے۔

قشو۔ قشو۔ پوست باز کردن از چیزے (ع ف ض ن) مقشو ای مقشور یقال قشوت وجہہ وقشیتہ فہو مقشی ای مقشر۔

قصو۔ قصو۔ بضمتین دور شدن (ع ف ا ض ن) قصا المکان فہو قصی وارض قاصیۃ وقطیۃ۔ وقصوت عنہم ای تباعدت۔ قصا بالقصر والمد دوے وکرانہ (ع ک ا ف ن) قصی عن جوارنا واقصیتہ انا فہو مقصی ولا یقال مقصیٌ۔ وذہبت قصا فلان ای ناحیتہ۔ وکنت منہ فی قاصیتہ ای ناحیتہ۔ ولم اقاصیک ای اینا ابعد من الشر۔ وقصوت البعیر اذا قطعت من طرف اذنہ فہو مقصوٌ وشاۃ قصواء وکذا ناقۃ ولا یقال جمل اقصی وانما یقال مقصوٌ ومقصیٌ ترکوا القیاس فیہ ومثلہ امرأۃ حسناء ولا یقال رجل احسن۔ وکان لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ناقۃ تسمی قصواء ولم تکن مقطوعۃ الاذن۔ قصیۃ دور۔ وشتر آسودہ نیکو کہ بروے بار نکنند ونہ دوشند واورا بجہت روزے ذخیرہ بدارند وقصیت اظفاری بمعنی قصصت۔ مکان اقصی دور ناحیۃ قصوی وقصیا بالضم فیہما۔ ویقال نزلنا مکانا لا یقصیہ البصر ای لا یبلغ اقصاہ۔ واستقصی وتقصی بمعنیٌ۔ قصی بالتصغیر نام مروے از اجداد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قصوی منسوب بوی۔

قضی۔ قضاء۔ بالمد حکم۔ وحکم کردن (ع ف ا ک ن)

واصلہ قضای من قضیت الا ان الیاء لما جاءت بعد الالف ہمزت اقضیۃ ج۔ قضیۃ مثلہ قضایا ج علی فعالی۔ واصلہ فعائل۔ قولہ تعالی وقضی ربک ای حکم وامر ربک وپرداختن یقال قضیت حاجتی۔ وضربہ فقضی علیہ ای قتلہ کانہ فرغ منہ قولہ تعالی فوکزہ موسی فقضی علیہ ومردن یقال فلان قضی نحبہ ای مات۔ وسمٌ قاضٍ ای قاتل وگزاردن وام۔ ورسانیدن ورواکردن حاجت وآگاہانیدن یقال قضیت دینی وقولہ تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل فی الکتاب وقولہ تعالی ثم اقضوا الی۔ وقضی فلانٌ ای مات ومضی۔ وقضاہ ای صنعہ وقدرہ قولہ تعالی فقضاہن سبع سموات فی یومین ومنہ القضاء والقدر واستقضی فلان ای صیر قاضیا۔ وقضاہ الامیر ای جعلہ قاضیا۔ وانقضی وتقضی بسپری شد۔ واقتضی دینہ وتقاضاہ بمعنیٌ وقضوا بینہم منایا بالتشدید ای انفذوہا۔ وقضی اللبانۃ ایضا بالتشدید وقضاہا بالتخفیف بمعنیٌ۔ قضاء بالتشدید والمذرہ محکم وتقضی البازی ای انقض واصلہ تقضض فلما کثرت الضادات ابدلت من احداہن یاء۔

قضۃ بالکسر گیاہی وموضع قضات قضین ج۔

قطا۔ قطا۔ بالقصر سنگ خوار قطاۃ یکی۔ وایضا جاہی نشستن ردیف از ستور قطوات قطیات ج۔ وفی المثل لیس قطا مثل قطی ای لیس الاکابر کالاصاغر۔ ریاض القطا موضعی قطوگام نزدیک مکہ

بیرون انداختن خاشاک (عع ف اک ۲) یقال قذت عینه ای رمت بالقذی۔ وقذت الشاة اذا القت من رحمها بیاضا یقال کل ذکر یقذی وکل انثی تقذی۔ اقذاء خاشاک انداختن در چشم تقذیة خاشاک برون کردن از چشم یقال قذیت عینه فقذیته ای سقط فی عینه قذاة فاخرجتها۔ وقاذیته ای جاذبته۔ واما القاذیة من الناس فذکر ابو عمرو انها بالذال المعجمة فیکون من هذا الباب۔

قرا۔ قرو۔ قدح چوبین وکاسهٔ سنگ وبن درخت که آنرا کاواک کنند ودروی نبیذ ریزند۔ وبزرگ شدن پوست خصیه۔ رجل قروانی نعت منه۔ قروة مؤنث وناوبزرگ دراز که دروی ستور آب خورد ویقال ترکت الارض قرواحدا اذا طبقها المطر۔ ویقال رأیتهم علی قرو واحد ای علی طریقة واحدة۔ قری پشت قریة دیه قری بالضم ج علی غیر قیاس لان ماکان علی فعلة بفتح الفاء من المعتل جمع علی فعال مثل رکوة ورکاء وظبیة وظباء ویقال قریة بکسر القاف لغة یمانیة جمعت علی الک مثل ذروة وذری ولحیة ولحی۔ قروی منسوب وقوله تعالی علی رجل من القریتین عظیم وهی مکة وطائف۔ قری علی فعیل مجری الماء فی الروض اقریة قریان ج۔ قریة علی فعیلة مخشیبات فیها فرض یجعل فیها رأس العمود من البیت۔ مقری بالکسر کاسهٔ بزرگ مقراة یکے وبالفتح جای گرد آمدن آب باران قاریة بالتخفیف یکی از مرغان که عرب بدان تیمن کنند ویشبهون الرجل الکریم به والعامة یشددونه قواری ج۔ ویقال الناس قواری الله فی الارض ای شهداء الله۔ قاریة ایضا تیزی ونوک سنان۔ وتیزی شمشیر وجز آن وقروت البلاد وقریتها واقتریتها واستقریتها ای تتبعتها وخرجت من ارض الی ارض۔ ویقال جاء فی کل قارٍ وبادٍ ای من ینزل القریة والبادیة۔ واقریت الجمل علی ظهر الفرس ای الزمته ایاه۔ وقریت الضیف قری بالکسر وقراء بالفتح والمد میزبانی کردم ونیکوئی کردم اورا اذا کسرت القاف قصرت وان فتحت مددت۔ وتقریت المیاه ای تتبعتها۔ قریت الماء فی الحوض جمعته۔ قری بالکسر آب گرد آمده در حوض ومهانی قری بالضم والتشدید آبی در بادیه والبعیر یقری العلف فی شدقه ای یجمعه۔ ناقة قراریة طویلة السنام شدیدة الظهر بینة القری ولا یقال جمل قری۔ قروری موضع قیروان علی فیعلان بفتح الفاء وضم العین معرب کاروان وفی الحدیث یغدو الشیطان بقیروانه الی السوق وبمعنی لشکر۔

قسو۔ قسوة۔ قساوة۔ قساء۔ بالفتح والمد سختی دل (عع ف اض ۲) یقال قسا قلبه واقساه الذنب یقال الذنب مقساة للقلب۔ حجر قاس ای صلب وقاساه اسے کابده قسا موضعی درهم قسی درم ناسره قسیان ج۔ مثال صبی وصبیان ودراهم قسیة قسیات کذلک وقست الدراهم تقسو۔ یوم قسی

فوء - فَوْءَة - رُوئین ثوب مُفوّی ای مصبوغ بها -

فیی - فَیْ - بالکسر حرف جر ومعناه ورد هو للوعاء والظرف وما قدّر لتقدیر الوعاء یقال المال فی الاناء وزید فی الدار والشک فی الخبر ویکون بمعنی علی کقوله تعالی ولاصلبنکم فی جذوع النخل وربما یستعمل بمعنی الباء -

افتاء - ماندہ گردانیدن -

فطو - بالفتح سخت راندن (عع ف اض ۲) -

افظی - بدخوشد فظی زهدان -

فقی - وادیی است به یمامه فقی کسمی کشت زاری است ونخلستانی ست مر بنی عنبر را -

فامیتة او فامیة - شهری ست بشام ودهی است بواسط -

فهوت عنه - سهوت وافهی سست شد رای او -

فصل القاف

قبو - قباء - بالمد اقبیة ج - تقبی پوشیدن قبا قبو ضم کردن حرف را نبرة مقبوّة اے مضمومة قبة الشاة مخففة هزار خانه گوسپند والماء عوض من الواو قباء بالضم والمد موضعی بحجاز یذکر ویؤنث -

قتو - قَتْوَ - خدمت کردن (عع ف اض ۲) مقتی کذلک یقال قتوت قتوا ومقتی کما یقال غزوت غزوا ومغزی - مقتوی خادم قال ابو عبیدة هذا رجل مقتوین وهما مقتوین وهم مقتوین وهی مقتوین وهم الذین یعملون للناس لطعام بطونهم ویقال بالفارسیة نان جامه قال سیبویه سألوا الخلیل عن مقتوی ومقتوین فقال هو بمنزلة الاشعری والاشعریین -

قحو - اقحوان - بالضم بابونه علی افعلان ویجمع علی اقاحی بحذف الالف والنون واقاح ویصغر علی اُقیحیٌ - مَقْحُوّ دارو سے کہ دران اقحوان باشد اقحوانة نام موضع -

قدا - قدوة - بالکسر پیشوا یقال فلان قدوة یقتدی به بالکسر والضم وقدة ایضاً - قدو خوشبو وبامزه شدن گوشت (عع ف اض ۲) قَدِی مثله (عع ف اک ۲) قدی بالقصر کذلک (عع ک اف ۲) یقال قدا اللحم والطعام یقدو قدوی وقدی یقدی قدیا وقِدی بالکسر یقدی قَدیً اذا شممت له رائحة طیبة وشممت قداة القدر فهی قدیة علی فعالة ای طیبة الریح - ویقال ما اقدی طعام فلان ای ما اطیب طعمه ورائحته - قدیان شتافتن (عع ف ک ۲) ویقال مر فلان یقدو به فرسه - وهذا قدی رمح بالکسر ای قدر رمح - ویقال خذنی هدیتک وقدیتک بالکسر فیهما ای فیما کنت فیه - واتتنا قادیة من الناس ای جماعة قلیلون وجمعها قوادٍ ویقال هی بالذال المعجمة ایضا عند ابی عمرو وهم اول من یطرأ علیک ویقال منه قدت قادیة تقدی قدیا -

قذی - قَذًی - خاشاک یقال منه قذیت عینه بالکسر قذیً فهو قذِ العین علی فعِل اذا سقطت فی عینه قذاة وهی واحدة القذی - قذے

تا کند کند و فی المثل افحش من فاسیة وهی الخفساء فسوّ علی فعول بسیار کند کننده و فی المثل ما اقرب محساه من مفساه ای فمه من استه -

فشو - فشو - بضمتین پراگنده شدن خبر (ع ف ا ض ۲) افشاء متعد منه یعنی فاش کردن و تفشی ای اتسع - فواشی گوسپندان بچرا گاه پراگنده شده و فی الحدیث ضموا فواشیکم حتی تذهب فحمة العشاء

فصی - فصیة - رهایش و تفصّی فلان ای تخلص من البلیة - وتفصیت من الدیون ای خرجت وتخلصت منها - وفصی اللحم من العظم ای خلص و فصیته منه ای خلصته - ویقال افصی عنک الحر ای خرج ولا یقال افصی عنک البرد - وافصی المطر ای اقلع - افصی نام مردے -

فضو - فضاء - بالفتح والمد کشادگی و فراخی زمین وجای فراخ - وکشاده شدن وافضیت اے خرجت الی الفضاء - وافضیت الی فلان بسری وافضی الی امرأته ای باشرها وجامعها وافضاها ای جعلها مفضاة وهی التی جعلت مسلکا واحدا ویقال لها شریم - وافضی بیده الی الارض او اسبها بباطن راحته فی سجوده - فضا بالقصر چیزے آهسته یقال امرهم فضیّ بینهم ای لا امیر علیهم -

فعی - افعی - مار بزرگ وهو افعل وینون وکذلک ارویّ افاع ج - افعوان بضمتین اژدهاے نر ارض مفعاة زمین افعی ناک مفعاة ناقه داغ کرده بشکل افعی وتفعّی الرجل صار کالافعی فی الشر -

فغو - فغو - فاغیة - گل حنا افغی النبات گل بیرون آورد فغا بالفتح والقصر غوره تباه شده ومنه افغت النخلة

فقو - فقوة السهم - سوفار تیر ای فوقه فقی بالقصر ج فقا - فلاة - دشت وبیابان فلا فلوات ج - فلی علی فعول کذلک - افلاء بدشت شدن فلوکره فلوة مؤنث افلاء ج - فلاوی کذلک فاذا فتحت الفاء فی الواحد شددت الواو واذا کسرت خففت و قلت فلی مثال جرو - فلوا بالفتح والتخفیف ازشیر بازکردن کره را وپروردن - وبرسر زدن شمشیر (ع ف ا ض ۲) فلی بالیاء کذلک (ع ف ا ک ۲) وایضا سپش جستن درسر - ومعانی شعر وغرائب آن برآوردن یقال فلوته بالسیف وفلیته وفلیت رأسه من القمل - وفلیت الشعر ای تدبرته واخرجت معانیه - افلاء ازشیر بازکردن - وپروردن - فرس مفل ومفلیة ذات فلو - استفلاء سپش جستن درسر خواستن -

فنا - فناء - بالفتح والمد سپری شدن (ع ک ا ن وبفتحها) وافناه غیره - وتفانوا ای افنی بعضهم بعضا فی الحرب - فناء بالکسر والمد گرداگرد ومنه فناء الدار افنیة ج - ویقال هو من افناء الناس اذا لم یعلم ممن هو - شجرة فنواء ذات افنان وهو علی غیر قیاس وقیاسه فنّاء - فنا بالفتح والقصر انگور سگ فناة یکی وایضا برزه گاو فنوات ج - افانیة گیاه ترافانی ج - ویقال هو ایضا عنب الثعلب - وفانیته ای داریته وسکنته -

استفتاء جواب فتوی خواستن آفتاء جواب دادن
برفتوی والاسم الفتوی والفتیا مقصورین وتفاقوا
الی المفتی ای ارتفعوا الیه فی الفتیا۔
فجو۔ فجوۃ۔ شگاف میان دو کوه وجز آن قوله تعالی
فی قصة اصحاب الکهف وهم فی فجوة منه۔ وتفاجی
الشئ ای صار له فجوة۔ وفجوة الدار ساحتها۔
فجا بالقصر دوری میان دو پاشنه شتر (ع ک ا
ن ۲) قوس فجواء کمان که زه ازوی دور باشد
فجود ورکردن آن (ع ف اض ۲) فجا کشاده سینه
شدن کمان از زه (ع ک اف ۲)۔
فحو۔ فحا۔ بالقصر دیگ افراز و بالکسر کذلک
والفتح اکثر افحاج۔ وفی الحدیث من اکل فحا
ارض لم یضمنه ماؤها یعنی البصل ویقال
فح قدرک تفحیة۔ فحوی الکلام بمعنی سخن یقال
عرفت ذلک فی فحوی کلامه وفحواء کلامه بالمد
وانه لیفحی بکلامه الی کذا وکذا ای یذهب۔
فدی۔ فداء۔ بالکسر یمد ویقصر وبالفتح والقصر
وفدیة بالکسر سر بها وسر خرید یقال فدی لک ابی
یعنی سر بهای تو باد پدر من وفداء لک بالمد
وکسر الهمزة منونا اذا جاء وزلام الجر خاصة لانه نکرة
یریدون به معنی الدعاء۔ ویقال فاداه وفداه
اذا اعطی فداه فانقذه وفداه بنفسه سر بها داد
او خود را وفداه تفدیة اذا قال له جعلت فداک
یعنی گوید سر بهای تو باد بهای من وتفادوا
ای فدی البعض بعضا۔ وافتدی منه بکذا قوله تعالی
فلن یقبل من احدهم ملأ الارض ذهبا ولو افتدی به
وقوله تعالی ولیفتدی من عذاب یومئذ ببنیه۔
وتفادی فلان من کذا ای تجاماه وانزوی عنه۔
فداء بالفتح والمد انبار غله۔
فرا۔ فرو۔ پوستین فراء بالکسر والمد۔ افرية
الفرو ای لبسته۔ فروة پوست سر۔ ونام مردے
وتوانگری وهو مبدل من ثروة۔ قال الفراء انه
لذو فروة من المال وثروة بمعنی وپاره علف
خشک فری بریدن موزه وتوشه دان ومانند آن
جهت اصلاح آن۔ وبریدن مسافت۔ ورفتن
ودروغ برباختن (ع ف اک ۲) یقال فری
فلان کذبا ای خلقه وافتراه ای اختلقه والاسم
الفریة بالکسر۔ فری بالقصر متحیر شدن ومدهوش
گشتن (ع ک اف ۲) وفری فلان یفری ای
تحیر ودهش۔ یقال فلان یفری الفری اذا یاتی
بالعجب فی عمله۔ وقوله تعالی لقد جئت شیأ فریا
ای مصنوعا مختلفا ویقال عظیما۔ وافریت الاوداج
قطعتها۔ وافریت الشئ شققته فانفری وتفری
ای انشق یقال تفری اللیل عن صبحه۔ وافری
الذئب بطن الشاة ای شقها۔ وافریت الادیم
قطعته علی جهة الافساد۔ وفریته قطعته علی
جهة الاصلاح۔ وتفرت الارض بالعیون ای انبجست
فسو۔ فسو۔ کندکردن (ع ف اض ۲) وقبیله
از عرب فسوی منسوب الیه۔ فساء بالضم والمد
کندوتفاست الخفساء کون برآورد خردوک

بے نیاز کردن ویقال اغنیت عنک مغناۃ فلان ومغنی فلان بالضم والفتح فیہما ای اجزأت عنک مجزاۃ فلان - ویقال مایغنی عنک ہذا ای مایجدی عنک ومایدفعک قولہ تعالیٰ ومایُغنی عنہ مالہ اذا تردی - غانیۃ زنے کہ بے نیاز باشد بخوبی خود از پیرایہ ویا بشوی خود از سرمایہ غوانی ج - وقد غنیت کرضی - اغنیۃ بالضم والتشدید سرود اغانی ج - تغنیۃ سرود گفتن تغنی کذلک - وتغنّی الرجل ای استغنی - وتغانوا ای استغنی بعضہم عن بعض - معنیٰ بالفتح جاے باہل وباشندگان مغانی ج - غوی - غَی - بالفتح گمراہی - ونومیدی غوایۃ بالفتح مثلہ (ع ف اک ۲) غادٍ وغوٍ نعت منہ - واغواہ غیرہ فہو غوی - تغاوی بربدی وبی راہی گرد آمدن - ویار مندی کردن یقال تغاووا علیٰ عثمان فقتلوہ - غوی بالفتح والقصر سیر ناشدن بردہ وبزغالہ از شیر مادر ولا غر ماندن آن وناگوار کردن شیر وہلاک شدن ازان (ع ک اف ۲ و ف اک ۲) غوغاء بالفتح والمد ملخ انبوہ - با انبوہی در افتادن بہ جنگ غاغۃ مردم انبوہ در آمیختہ وملخ نوبال برآوردہ - ومگس ریزہ غاوۃ نام کوہے اغویۃ بالضم والتشدید سختی مُغواۃ مغاکے وگندہ مُغویات بتشدید الواو مفتوحا ج - وفی المثل من حفر مغواۃ وقع فیہا -

غی - غیایۃ - بالفتح روشنائی تابش آفتاب - وتگ چاہ مثل غیابۃ وسایہ ہان وہر چہ بر بالاے سایہ کند چون ابر وتاریکی وجز آن وفی الحدیث تجیٔ البقرۃ وآل عمران یوم القیمۃ کانہما غمامتان اوغیایتان - وغایا القوم فوق رأس فلان سیف بأیدیہم کانہم اظلوہ بہ غایۃ پایان ہر چیز از زمان ومکان غای ج - مثل آیۃ وآی وعلم - وہو کان خمار وبنّا ویقال غیّت غایۃ واغییت اذا نصبتہا - وفلان لغیّۃ نقیض قولک لرشدۃ -

غانیۃ - زن بے خرد -

غذیتہ - غذوتہ ولم یعرفہ الجوہری فانکرہ -

الغنوۃ - بالضم توانگری تقول لی عنہ غنوۃ -

فصل الفاء

فأو - فَأْو - وفای - شگافتن سر بزخم شمشیر (ع بفتحہما) یقال منہ فأوت رأسہ وفأیت راسہ فانفای ای انشق - فأو ایضاً میان دو کوہ فئۃ بالکسر گروہ فئون ج - والہاء عوض من الیاء -

فتی - فتیٰ - جوان وجوانمرد فتاۃ مؤنث فتاء بالفتح والمد مصدر منہ (ع ک اف ۲) فہو فتی السن وقد ولدلہ فی فتاء سنہ اولاد - افتاء ستوران جوان خلاف مسان واحدہا فتی علی فعیل - ویقال لفلان بنت تفتّق ای تشبّبت بالفتیات - فُتِیت الجاریۃ اذا خُدِرت ومُنعت اللعب مع الصبیان - فتوّۃ بالضم جوانمردی یقال ہو فتیّ وہم فتیان وفتیۃ وفُتوّ وفِتیّ مثل عِصیّ وقد تفتّی وتفاتی - ویقال الا افعلہ ما اختلف الفتیان یعنی اللیل والنہار کما یقال الجدیدان والأجدان -

وکور کردن - وبالتحریک بیهوش شدن (عع ک ا ف ۲) غَشیَة وغَشی کذلک یقال غُشِیَ علیه فهو مغشیّ علیه - واستغشی ثوبه وتغشّی ای تغطّی به -

غض - غضا - بالقصر درخت طلح ومنه قولهم ذئب غضا - وارض غضیاء کثیرة الغضاء وبعیر غاضٍ وابل غاضیة وغواض التی تاکل الغضا یعنی طالق خوار فاذا اشکت بطونها من اکل الغضا قلت بعیر غضٍ وابل غَضِیَة وغَضایا - وقد غضِیت غَضیً - بعیر غَضَوی منسوب - اغضاء چشم فرو خوابانیدن وتاریک شدن ولیل مُغضٍ لغة قلیلة واکثر ما یقال لیل غاضٍ ولیلة غاضیة ای مُظلمة - ونار غاضیة ای مضیئة وهو من الاضداد -

غطا - غطاء - بالکسر والمد پوشش غَطی وتغطیة پوشانیدن (عع ف اض ۲ وک ۲) وغطا اللیل یغطو ویَغطِی ای اظلم ومنه الغاطیة وهی الکمئة لستر ها وجه الارض - وغطا الماء وکل شئ ارتفع وطال علی شئ فقد غطا علیه - وغطی یغطی غطیا بالضم والفتح اذا امتلأ شبابا -

غفا - اغفاء - خواب شدن غفا بالقصر ما یخرج من الطعام کالزوان فیری به یعنی دانه که آنرا تلخه خوانند که در گندم بیرون آید وایضاً آفة تصیب النخل وهو شبه الغبار یقع علی البسر فیمنعه عن الادراک والنضج فیمسح طعمه -

غلا - غلی - غلیان - جوشیدن دیگ (عع ف ا ک ۲) غلو از حد در گذشتن در هر چیز (عع ف اض ۲) یقال منه غلا فی الامر اذا جاوز فیه الحد - غلاء بالفتح والمد گران شدن نرخ - غلو دور انداختن تیر بغایت قدرت غَلوة یک تیر پرتاب مسافت - ونشانه غِلاج - وفی المثل جَرَی المُذکیات غِلاء - اغلاء جوشانیدن وگران کردن نرخ را وگران خریدن چیزی یقال منه اغلی باللحم وغالی به - وتغالی لحم الناقة ای ارتفع وذهب - غالیه سیاهی خوشبو که موی را بوی خضاب کنند ومنه تغلیت بالغالیة - وناقة مغلاة الوَهَق تغتلی اذا تواهقت اخفافها - اغتلاء شتافتن غُلواء مثال علماء از حد در گذشتن بشتاب وگذشتن جوانی واول آن -

غما - غمی - بالفتح والقصر بیهوش یقال ترکت فلانا غَمیً ای مَغشیّا علیه وترکتهما وترکتهم وترکتها غَمیً سواء لانه مصدر وان شئت قلت غَمیان وهم اغماء - اغماء بیهوشی یقال أُغمی علیه فهو مُغمًی علیه وغُمِیَ علیه فهو مَغمِیّ یستعمل کلاهما مجهولین - واُغمی علیه الخبر ای استعجم مثل غُمّ - غَمّی البیت ما فوق السقف من القصب والتراب ونحوه فان کسرت مددت وقلت الغماء وقد غمیت البیت -

غنی - غِنیة - بالضم بے نیازی یقال غَنِیَ به عنه غِنیة - وغَنِیت المرأة تزوجها غنیانا بالضم ای استغنت عنه وغنی بالمکان اقام به وغنی ای عاش کلها بالکسر غناء بالمد وبالفتح فائده وسود غناء بالکسر والمد سرود غَنی بالقصر توانگری ودستگاه تقول منه غَنِیَ فهو غَنِیّ وهو ایضاً حیّ من غطفان - اغناء

غذو - غذی - بزغاله غذاء بالکسر ج مثل فصیل وفصال - غذی المال وغذویه ای صغاره کالسخال ونحوها - ویقال الغذوی ان یباع الشئ بنتاج ما نتاج الکبش ذلک العام ویروی بالدال المهملة منسوب الی الغد - غذا بالمد والکسر خورش وپرورش و غذوت الصبی باللبن ربیته فاغتذی به وغذیته بالیاء کذلک - غذا الماء سال والعرق یغذو غذوا ای یسیل دما ویغذی تغذیة مثله - وغذا البول اے انقطع - غذا اے اسرع - غذوان بالتحریک اسپ سبک تیز رو تغذیة پروردن - وبریدن مختصر بول را -

غرو - غراء - بالکسر والمد سرپشم ماهی اذا فتحت الغین قصرت واذا کسرت مددت - وغروت الجلد اغروه الصقته بالغراء - وقوس مغروة ومغریة ایضا وفی المثل ادرکنی ولو باحد المغرویین ای باحد السهمین اولسهم او برمح - غریان بماطر بالان یعنی دو صخره یا دو خربشته یقال بها قبر امالک وعقیل ندیه جذیمة الابرش وسمیا غریین لان النعمان بن المنذر کان یغریهما بدم من یقتله اذا خرج فی یوم بؤسه - اغراء برانگیختن سگ را برصید - وبر آغالانیدن میان دو کس غراة اسم فیه - وغری به ای اولع به والاسم الغراء بالفتح والمد - ویقال غاریت بین الشیئین غراء اذا والیت - وغری فلان اے ما وحمی فی غضبه وهو من الواو - غرا بالقصر خوبی مثل نزعت - غروشگفت - وشگفت داشتن -

(عع ف ا ض ۲) یقال لا غرو اے لا عجب -

غزو - غزّو - باد شمن دین جنگ کردن (عع ف ا ض ۲) والغزاة بالفتح الاسم فیه وهو غازٍ وهم غزاة بالضم وغُزّی بالتشدید والتنوین وغزی علی فعیل وغزاء بالضم والمد والتشدید مثل قضاة - وسُبّق وحجیج وفسّاق ومنه قوله تعالی او کانوا غزّے لو کانوا عندنا - غزوی منسوب الی الغزو - واغزیت فلانا ای جهزته للغزو - وامرأة مغزیة غزاز وجها والناقة التی جازت السنة ولم تلد - واتان مغزیة ای متأخرة النتاج - واغزت الناقة اے عسر لقاحها - واغزیت الرجل امهلته واخرت ما لی علیه من الدین - مغزی مقصد یقال عرفت مغزاه و ما یغزی من هذا الکلام اے ما یراد - غزیة قبیلة غزدان نام مردے -

غسا - غسو - بضمتین تاریک شدن (عع ف ا ض ۲ و ک ا ف ۲) اغساء کذلک -

غشی - غشاء - بالمد والکسر پوشش وعلی بصره غشاوة وغشوة ست لغات ای غطاء ومنه قوله تعالی فاغشیناهم - الغاشیة ای قیامت قوله تعالی هل اتاک حدیث الغاشیة ای القیامة ودرد وبیماری شکم یقال رماه الله بالغاشیة واهن پس کوهۂ رحل وزین - وپوشش وزین اغشی اسپ سپید سر غشواء مؤنث - تغشیة فرو پوشیدن وبتازیانه فرو گرفتن - غشیان بالکسر مجامعت فرو گرفتن - وآمدن اغشاء بر آوردن - وبر پوشانیدن

یقال عیّ فی منطقه وعیی ایضا فهو عَیِیّ علی فعیل وعَیّ ایضاً علی فَعِل وهم اَعیاء واعیاء - وفی المثل اعیا من باقل - وعَیّ بامره وعیی اذا لم یهتد والاوّل اکثر - وتقول فی الجمع عیوا مخففا کما قالوا حیوا وبالتشدید ایضا - اعیاء ماندہ کردن وشدن لازم ومتعدو دشوار شدن کار بر کسے یقال منه اعیا علیه الامر وتعیّا وتعایا علیه بمعنیً - اعیی بالفتح والقصر پدر بطنی از عرب والنسبة الیه اَعیَوِیّ - واعیاء ای صعب کانه اعیا الاطباء - والمعایاة ان تاتی بشیٔ لاتهتدی به جمل عیایاء اذا لم یهتد للضراب - ورجل اعیایاء اذا عیّ بالامر والمنطق -

عبا - چهرهٔ او تابان شد (عع ف اض ۲) عابیة زن خوبصورت وعُبُّوالمتاع آماده کردن کالا - عکی - بستگاه ازار را درشت ساختن (عع ف ا ک ۲) یقال عکی ازاره ای اغلظ معقده وعکی زید ای مات عکی زید واعکی زید مثله عکوة بالضم پست مقل عکی ج - عاکی فروشندهٔ پست مقل وایضاً آزمند آشامیدن آن ومرده اعکاء استوار کردن - عمو - بالفتح گمراهی وخواری وفروتنی اعماء ج - عمو - بالکسر خرکرهٔ نر وشتر شگرف شانه وناز کاشت وهموم ذلک شدید اعمی درشتراو آفت رسید -

فصل الغین

غبا - غَبیَة - باران اندک انجماء اندک باریدن یقال اغبت السماء فهی مُغبیَة وربما شبه بها الجری الذی یجیٔ بعد الجری الاول وقال ابو عبیدة الغبیة الوَثبة فی السیر - غباوة گولی وگول شدن یقال غَبیتُ عن الشیٔ وغبیته ایضا (عع ک ا ف ۲) وبالعکس وتقول غَبی علیّ الشیٔ اذا لم تعرفه - غبی علی فعیل گول وهو من الواو - وتغابی ای تغافل -

غثا - غثاء - بالضم والمد آب آوردو وتشدید بدالثاء کذلک اَغثاء ج - غَثو ورشورانیدن سیل چراگاه را (عع ف اض ۲) اغثار مثله غَثیان بفتحتین شوریدن دل غثی مثله (عع ف اک ۲) -

غدا - غد - فردا اصله غَدَوٌ حذفت الواو وعوض وقد جاء علی الاصل والنسبة الیه غدی وان شئت غدوی - غُدوة بالضم میان طلوع فجر وشمس - ویقال آتیته غدوة بلا تنوین لانها معرفة مثل سحر الا انها من الظروف المتمکنة - ویقال آتیک غداة غدٍ والجمع غدوات ویقال انی لآتیه الغدایا والعشایا لازدواج الکلام - غدو بضمتین بامداد کردن نقیض رواح (عع ف اض ۲) قوله تعالی بالغدو والآصال ای بالغَدَوات فعبّر بالمصدر عن الوقت کما یقال آتیک طلوع الشمس ای وقت طلوع الشمس - غدار بالفتح والمد طعام چاشت خلاف عشاء واذا قیل لک اُدُنَ فتغدّ قلت مابی تغدٍّ ولا تعشٍّ ولا تقل مابی غدار ولا عشاء لانه الطعام بعینه وکذلک اذا قیل اُدُنَ وکُل قلت مابی اُکل بالفتح - وغاداه ای غدا علیه - غادیة ابر بامداد ای اعتداء بامداد کردن غدیان مُتَغَدِّنعت مثه امرأة غَدیا علی فعل - وغدیته فتغدی چاشت خوراندم مش پس چاشت خورد

ینسب الیه الکثیر الضلال ولا یقال فی عمی العیون ذلک لان مالا یتزید لا یتعجب منه - ویقال اتیته ظهرا صکة عمی ای وقت الهاجرة وهو تصغیر اعمی مرخما ویقال هو اسم رجل من العالقة اغار علی قوم ظهرا فاستأصلهم فنسب الوقت الیه -

عنو - عُنو - فروتنی وخواری نمودن (ع ف ا ض ۲) یقال عناله واعناه غیره ومنه قوله تعالی وعنت الوجوه للحی القیوم - ویقال عنا فیهم اسیرا ای اقام فیهم علی اسار - تعنیة بازداشتن ورنجانیدن تَعَنّی رنجانیدن ورنجیدن لازم متعد - عانی اسیر وبندی وهم عُناة وهن عَوانٍ - وعنت بهم امور ای نزلت - وعنوت الشئ اخرجته واظهرته - وعنت الارض بالنبات تعنو وتعنی اذا اظهرت نبتها یقال لم تَعْنُ بلاد ما نبت شئ بالضم والکسر اذا لم تنبت شیأ وما اعنت الارض شیأ ای ما انبتت - وعنیت بالقول کذا ای اردت به - ومعنی الکلام ومعناته ومعنیته واحد - عنیة علی فعیلة بول شتر که بر کرمالند یقال عَنّیت البعیر تعنیة اذا طلیته بها - وفی المثل العنیة تشفی الجرب - عناء بالفتح والمد رنج دیدن (ع ک ا ف ۲) عنایة رنج دیدن بحمت کسی یقال منه عُنیتُ بحاجتک اُعنی بها مجهولا فانا معنی بها علی المفعول واذا امرت بها قلت لتُعَن بحاجتی - وفی الحدیث من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه ای لا یُهمّه - دمّ عان خون روان اعناد کرانها - وقومی پراگنده از قبایل شتی - عنو بالکسر کرانه عنا بالقصر کذلک - عنونت الکتاب وعلونته والاسم العنوان والعلوان بالضم مُعَنّی فحل بے کار - ویقال هو من العُنّة فابدل من احدی النونین یاء ونام مردے معناناة سختی کشیدن یقال عاناه وتعناه فتعنّی - وهم مایعانون بالضم ای مایقومون علیه -

عوا - عَیّ - تافتن موی ورسن - وکژ کردن سر ناقه را (ع ف اک ۲) یقال عَوَیتُ راس الناقة فانعوت والناقة تعوی بُرّتها فی سیرها اذا لوتها بختاها - تعویة تافتن رسن - ودروغ داشتن سخن کسے را استعواء ورسن تافتن خواستن واستعوی فلان جماعة ای نَعَق بهم الی الفتنة - عواء بالضم والمد بانگ گرگ وسگ وجز آن وبانگ کردن آنها (ع ف اک ۲) وهو یُعاوی الکلاب ای یُصایحها - عواء بالمد والتشدید سگ بانگ کننده - وبن مرم وهو مقصورا ایضا ومنزلے از منازل قمر بد ویقصر عَوّة آواز - وفریاد یقال سمعت عوة القوم وضَوّتهم ای اصواتهم وجلبتهم - وتصغیر معاویة معیتة هذا قول اهل البصرة لان کل اسم فیه ثلث یاءات اولاهن یاء التصغیر حذفت واحدة منهن فان لم یکن اولاهن یاء التصغیر لم تحذف شیأ تقول فی تصغیر مئیة مُیَیّة واهل الکوفة لا یحذفون منه شیأ یقولون مُعَیّیة علی قول من یقول اُسَیّد ومُعَیْوِیَة علی قول من یقول اسیود -

عیی - عَیّ - بالکسر درماندگی به سخن وهو خلاف البیان

فی الاحوال الثلث - عالیۃ الرمح ما دخل السنان
الی ثلثہ - مُعلّی بفتح اللام ہفتم تیر قمار - ونام اسپی
وبکسر اللام الذی یأتی الحلوبۃ من قبل یمینہا -
عَلوی مثال فعلیٰ نام اسپے یعیلی مصغر یعلیٰ وہما
اسما رجلین - واستعلی الرجل ای علا واستعلاہ
ای علاہ لازم متعد واعتلاہ مثلہ - وتعلّی اے
علا فی مہلۃ - وتعلّت المرأۃ من نفاسہا ای سلمت -
وتعلّی الرجل من علتہ - والعلی الرفیع - واعلاہ
وعالاہ ای رفعہ - وعلیت الجبل ای رفعتہ الی
موضعہ من البکرۃ - تعالی بلند شدن وبرآمدن
وتعال بفتح اللام ای جیٔ یعنی بیا وتعالیٰ للمرأۃ و
تعالیا انتما وتعالوا انتم وتعالین انتن - ولا یجوز ان
یقال منہ تعالیتُ ولا یُنہیٰ عنہ وتقول قد تعالیتُ
والی ای شی اتعالیٰ - ویقال علیک زیدا ای
خذہ والزمہ ولما کثر استعمالہ صار بمنزلۃ ہلم
وان کان اصلہ من الارتفاع - وعلا بالامر اطلع
واستقل - وعلی معناہ برد ولہا ثلثۃ مواضع قال المبرد
لفظۃ مشترکۃ للاسم والفعل والحرف اسم فی قولک
اتیتہ من علا ای من علا الدار ویدخل علیہ حرف
جر کقول الشاعر (شعر) غدت من علیہ تنقض الطل
بعد ما + رأت حاجب الشمس استوی فترفعا +
ای غدت من فوقہ - وفعل فی قولک علا زید اثوب
وحرف فی قولک علی زید ثوب وہو حرف جر وقد
یوضع موضع فی یقال کان کذا علی عہد فلان اے
فی عہدہ وموضع من کقولہ تعالیٰ اذا اکتالوا علی الناس
یستوفون - ای من الناس ویقال علیّ زیدًا وعلیّ
بزید ای ائتنی بہ واعطنی زیدا والفہا منقلبۃ
من واو لانہا تقلب مع المضمر یاءً تقول علیک
وبعض العرب یترکہا علیٰ حالہا کقول الشاعر (ع)
طاروا علاہنّ فطِر علاہا + ای علیہا وہی لغۃ الحارث
بن کعب - وعلوان الکتاب بالضم عنوانہ - و
علونت الکتاب عنونتہ - علاوۃ بالکسر سربازی
علاوی ج - وسر مردم ما دام کہ بر گردن باشد
یقال ضرب علاوتہ ای رأسہ -

عمی - عَمِیَ (نابینائی ع ک اف ۲) فہو اعمیٰ وہی
عَمیاء وہم وہن عُمیٌ فاعماہ اللہ - وتعامیٰ اے
اری من نفسہ العمیٰ - وپوشیدہ شدن کار بر کسے
ومنہ قولہ تعالیٰ فعمیت علیہم الانباء - ورجل عم القلب
علیٰ فعل ای جاہل - وامرأۃ عَمِیۃ عن الصواب
وعَمِیۃ القلب وہم عَمُون ویقال فیہم عَمِیّتہم ای
جہلہم - اعموی منسوب الی اعمیٰ والی عم عَمَوی
کما قلنا فی شَجَوی - اعمیان سیل وشتر مست
وعمی الموج بالفتح یعمی عمیا اذا رمی القذی والزبد
تعمیۃ پوشانیدن سخن یقال عمیت معنی البیت
ومنہ المعمیٰ من الشعر - وقرئ فعُمِّیت علیہم الانباء
بالتشدید ویقال ترکناہم عُمّیٰ اذا اشرفوا علی الموت
عماء بالمد ابر برکوہ نشستہ مانند دود وعَماۃ بالفتح
کوہے معامی زمین ہای بے عمارت وبے مردم
اعماء کذلک - واعتمیت الشئ ای اخترتہ وہو قلب
اعتیام - وقولہم ما اعماہ یراد بہ ما اعمیٰ قلبہ لان ذلک

کندن چاہ بجہت آب و پیش و پس و فراز گرفتن
سخن عقیان بالکسر زر خالص اعقاء سخت تلخ شدن
چیزے و انداختن از دہان بہ سبب تلخی یقال
اعقیت الشئ اذا ازلت من فیک کما تقول اشکیت
اذا ازلت شکایتہ و فی المثل لاتکن حلوا فتسترط
ولا مرا فتعقی وعقی بسہمہ اذا رمی بہ فی الہواء لغۃ
فی عقہ وذکر فی باب القاف۔ وعقی الطائر اذا
ارتفع فی طیرانہ۔

علو۔ عُلوۃ۔ بالضم بیخ دُم ستور عُکّی ج۔ عَلوگرہ
زدن دُم ستور (عع ف اض ۲) عکّی شیر گوسپند
بریکدیگر دوشیدہ و دفزک شدہ و عکت الناقۃ
ای سمنت وغلظت۔ ویقال مائۃ معکارۃ بالکسر
سمان غلاظ۔ عکواء گوسپند سپید دنبہ سیاہ جملہ
اعضاء و عکت المرأۃ شعرہا اذا لم ترسلہ۔ وعکا
فلان علیٰ قومہم ای عطف علیہم۔

علو۔ عُلو۔ بلندی و بلند شدن جای و بر بلند
برآمدن (عع ف اض ۲) علاء بالفتح والمد بلندی
و قدر و منزلت (عع ک اف ۲ و بفتحہا) علی بالضم
والقصر معلاۃ بالفتح کذلک معالی ج۔ ویقال ہو من
علیۃ الناس وہو جمع علیّ ای شریف رفیع القدر
مثال صبیّ وصبیۃ۔ وعلوت الرجل ای غلبتہ۔
وعلوتہ بالسیف ضربتہ۔ وعلا فی الارض ای تکبر
والمصدر عُلوّ فی ہذا کلہ۔ علو الدار بالضم والکسر
نقیض سفلہا۔ واتیتہ من عل الدار بکسر اللام
من عالٍ واتیتہ من عَلَا ومن عَلُ بالضم علی ثلث
احوال واتیتہ من عالٍ ایضاً ومن معال بالضم ایضاً
ومن علو بثلث حرکات الواو ایضاً۔ ویقال عالٍ
عنّی واغل عنی ای تنحّ واغل عنی الوسادۃ وعال
علیّ ای احمل۔ علاوۃ الدار بالضم وعلاوۃ الریح
وسفالتہا ای جہۃ فوقہا وتحتہا۔ علیاء بالفتح والمد
جاے بلند و بالضم والقصر تانیث اعلیٰ۔ علاۃ بالفتح
سنگ کہ بروی پنیر خشک کنند۔ وسندان آہنگر علا بالقصر
ج۔ وناقۃ استوا خلقت رجل عَلیان وامرأۃ علیان
مثل عطشان دراز تن آور یستویان فیہ۔ والغالۃ
ما فوق نجد الی ارض تہامۃ والی ما وراء مکۃ وہی
الحجاز وما والاہا والنسبۃ الیہا عالی ویقال علوی
بالضم علیٰ غیر قیاس وعالی الرجل واعلیٰ اذا اتیٰ
عالیۃ نجد۔ عُلّیۃ بالضم والتشدید غرفہ یعنی بروارہ
علالی ج۔ وہو فُعیلۃ واصلہ عُلّیوۃ فابدلت الواو
یاءً واُدغمت وقیل ہی عِلّیۃ بکسرتین علی فعلیۃ
وہو من المضاعف لانہ لیس فی الکلام فُعیلۃ بالضم
وجمع علّیّ علّیّون وعلیین قولہ تع کلا ان کتاب
الابرار لفی علیین وانما جمع علی السلامۃ وہو مختص
باولی العلم جبرا لکسر حقہ وہو الاعلال من جہۃ القلب
والادغام او تعویضا من حذف التاء المقدرۃ علی
تاویل ان فیہ معنی الرفعۃ کما اولوا ذلک فی فلسطین
واخواتہ قال الزجاج اعراب ہذا الاسم کاعراب الجمع
کما تقول ہذہ قنسرون ورأیت قنسرین ومنہم من
یجعل النون حرف اعراب فیقول علیین وقنسرین
وفلسطین ورأیت قنسرین ومررت بقنسرین باثبات الیاء

للاضافة وقلبت الواو یاءً واد غمت وفتحت یاؤک لان قبلها ساکنا وهل انتما مُعطیانیه بفتح الیاء وفقس علی ذلک واذا صغرّت عطاء حذفت اللام فقلت عُطَیّ وکذلک کل اسم اجتمعت فیه ثلاث یاءات مثل عدیّ وعلیّ اذا لم یکن مبنیا علی فعل فان کان مبنیا علی فعل نحو مُحیا من حیا یحیی تحیّة لم تحذف۔ عطاء۔ عطاء۔ بالفتح والمد کرب عطاءة وعطایة یکے ویقال لقی فلان ما عطاه وما عجاه ای شدة۔ ولقاه الله ما عطاه ای ما شاءه۔

عفو۔ عفاء۔ بالفتح والمد خاک وناپدید شدن ونیست شدن یقال علیه العفاء اذا دعا علیه وخرکره عفا بالکسر والفتح والقصر مثله۔ وبالکسر والمد انبوهے پشم شتر وپر مرغ یقال ناقة ذات عفاء۔ عَفُوزمین غفل که بروی پی کسے نیامده باشد عفو ثلث لغات خرکره عَفوة مؤنث۔ عفوا المال زیادتی مال از نفقه واعطیته عَفوَ المال یعنی بغیر مسئلة۔ عفوة بالکسر گزیدهٔ هر چیزے یقال ذهبت عفوة هذا البیت ای لبنه وخیره۔ واکلت عفوة الطعام ای خیاره ومن الشراب کذلک۔ ویقال اعفنی من الخروج معک ای دعنی منه واستعفاه سأله الاعفاء۔ وعافاه الله واعفاه بمعنیً والاسم العافیة وهی دفاع الله عن العبد وتوضع موضع المصدر یقال عافاه الله عافیة۔ عافی خواهندهٔ رزق از مردم وستور ومرغ وباقی طعام ورد یگ۔ ودرآز عُفاة بالضم ج۔ وعافیة الدار باب آینده عفاوة بالکسر مایرفع من المرق اولا ویختص به من یکرم یعنی سر دیگ خوردی از روغن ومانند آن وقیل اول المرق واجوده۔ عفاوة بالضم باقی مانده خوردی درین دیگ یقال عفوت له من المرق اذا غرفت له اولا۔ وعفوت القدر اذا ترکت فی اسفلها شیأ۔ وعفا المنزل وتعفی ای درس۔ وعفت الریح المنزل وعفته ای درسته لازم ومتعد۔ وعفی علی ما کان منه اذا اصلح بعد الفساد۔ عفی بالضم جمع عاف وهو الدارس۔ عفو بالفتح درگذشتن از گناه (عع ف اض ۲) عَفوّ علی فعول بسیار عفو کننده۔ و روشن ماندن آب۔ وانبوه شدن موی وعلف ومانند آن ومنه قوله تعالی حتی عَفَوا اے کثروا وانبوه گردانیدن لازم متعد وعفوته واعفیته بمعنیً وفی الحدیث اُمران تُحفی الشوارب وتعفی اللحی۔ وعفوته واعتفیته ای اتیته اطلب معروفه ومنه فلان تعفوه الاضیاف ای تنزله وتعتفیه الاضیاف ایضاً وهو کثیر العفاة وکثیر العافیة وکثیر العُفی۔

عقا۔ عَقاة۔ عَقوة۔ پیراهن وگرداگرد سراے یقال اذهب فلا اریّنک بعقوتی۔ ویقال مایطوء بعقوته احد۔ عقی بالکسر نخستین انچه از کودک نوزاد آید از بول وغایط عُقی حدث کردن کودک خرد۔ (عع ف اک ۲) ومنه احرص من کلب علی عُقی صبی وهو الزوج فی السخلة والمُهر وبازداشتن (عع ف ض ۲) یقال منه عقاه قلب عاقه۔ اعتقار احتباس وهو قلب اعتیاق یعنی باز ایستادن۔ وازچپ وراست

وقولهم لاترفع عصاک عن اهلک یراد به الادب.
عصی بکسرتین استخوانهای مال وعصوة بالعصا
ضربة بها - وعصوت الجرح ای شددته - عصًا بالقصر
بشمشیر (ع ک ف ا) (عصاء تکیه کردن بر عصا و یعتصی
بالسیف ای یجعله عصا - عصیان بالکسر نی فرمانی کردن
خلاف طاعت عَصَی معصیة کذلک (ع ف ا ک)
عاصٍ عصی نعت منه وعصاه وعاصاه بمعنیً -
واستعصی علیه ای تجنّی علیه یعنی گناه جست
بروے واعتصت النواة اذا اشتدت - واعصی
الکرم اذا خرج عیدانه - عاصی رگ خون که نایستد
عصیة بطنی از سلیم وفی الحدیث عُصیّة عصت الله
ورسوله - عَنصوة بالضم یک نوک از موی ویقال
فی ارض فلان عناص من النبت وهو القلیل
المتفرق - وما بقی من مال فلان الا عناص
ای قلیل یسیر -

عضو - عضو - بالضم والکسر اندام اعضاء ج -
تعضیة اندام اندام کردن - وجدا کردن - و
فی الحدیث لاتعضیة فی میراث الا فیما حمل القسم
ای لاتجزیة فی شئ کالجبة من الجوهر فی عینه
وان طلبوا القسم ولکنه یباع فیقسم ثمنه - وقوله تعالی
الذین جعلوا القرآن عضین واحدها عضة و
نقصانها الواو والهاء وقد ذکر فی باب الهاء
ویقال فی الدار فرق وعزون وعضون وصنائف
من الناس کلها بمعنیً -

عطو - اعطاء - دادن والاسم العطاء یعنی
وهش واصله عطاؤ بالواو لانه من عطوة الا ان العرب
تهمز الواو والیاء اذا جاءتا بعد الالف لان الهمزة
احمل للحرکات منهما واذا الحقوها هاء فمنهم من یهمز
بناءً علی الواحد فیقول عطاءة ومنهم من یردها
الی الاصل فیقول عطاوة - وفی التثنیة عطاءان
وعطاوان - واستعطی ای سأل والتمس
العطاء - رجل معطاء بالکسر کثیر العطاء وامرأة
معطاء ایضاً ومفعال یستوی فیه المذکر والمؤنث
قوم معاطی ومعاطٍ قال الاخفش هذا مثل قولهم
مفاتیح ومفاتح وامانی وامانٍ والعطیة الشئ
المعطی یعنی داده شده عطایا ج - ویقال
ما اعطاه للمال کما یقال ما اولاه للمعروف و
ما اکرمه لی فی التعجب وهذا شاذ لایطرد - واعطی
البعیر انقاد ولم یستصعب - قوس عطوی علی فعلی
مُوانیة سهلة - وعطوت الشئ تناولته بالید -
معاطاة مناولة - وفی المثل عاطٍ بغیر انواط ای
یتناول مالا مطمع فیه ولا تناول وهو یعطینی
بالتشدید ویعاطینی اذا کان یخدمک - وتعاطاه
تناوله - ویتعاطی کذا ای یخوض فیه - وتعاطینا
فعطوته اذا غلبته فیه وقیل فی قوله تعالی فتعاطی
فعقر ای قام علی اطراف اصابع رجلیه ثم رفع
یدیه فضربها - وقیل فی السؤال عمن اردت
ان یُعطیک هل انت مُعطیّة بیاء مشددة مفتوحة
یعنی هستی تو دهندهٔ من آنرا وهل انتم مُعطیَّة
ایضا للجماعة لان النون سقطت من مُعطُونَ

ان طلقکن - قال ابو عبیدة عسی من الله سبحانه وتعالی ایجاب فجاءت علی احدی لغتی العرب لان عسی رجاء ویقین یقال ظنی بهم کعسی ای ظنی بهم یقین -

عشا عشّی - عشیة - عشاء - بالکسر والمد شبانگاه وهی مابین المغرب والعتمة وزعم قوم ان العشاء من زوال الشمس الی طلوع الفجر عشیان تصغیر عشی والجمع عشیانات وقیل ایضاً فی تصغیره عشیشیان والجمع عشیشیانات عشیشیة تصغیر عشیة - عشاء ان مغرب وعتمه عشاء بالفتح والمد طعام شبانگاهی عشوت وتعشیت بمعنی یعنی طعام شبانگاهی خوردم وعشیان هو المتعشی وعشوته فتعشی ای اطعمته عشاء وکذلک عشیته تعشیة - ویقال عشّ ابلک ولا تعشّر - واذا قیل لک تعشّ قلت مابی تعشٍّ ولا تقل مابی عشاء - وعشیت الاهل تعشّی عشا اذا تعشّت فهی عاشیة وهذا عشیهما - وفی المثل العاشیة تهیج الآبیة ای اذا رأت التی تأبی العشاء التی تتعشی تبعثها فتعشت معها - عواشی شتران شب چراکننده عشا بالضم شب کوری (ع ک اف ۲) اعشی نعت منه عشواء مونثه وامرأتان عشواوان واعشاد الله فعشی وهما یعشیان ولا یقال یعشوان لان الواو لما صارت فی الواحد یاء لکسرة ماقبلها ترکت فی التثنیة علی حالها - تعاشی شب کوری نمودن از خود والنسبة الی اعشی اعشوی والی العشیة عشوی - وعشواء ایضاً هی الناقة التی لا تبصر امامها فهی تخبط بیدیها کل شئ یقال رکب عشواء اذا خبط امره علی غیر بصیرة وفلان خابط خبط عشواء - عشوة کار ناپیدانمودن وکردن یقال اوطأتنی عشوة ثلث لغات ای امرا ملتبساً - ویقال مضی من اللیل عشوه بالفتح وهو مابین اوله الی ربعه - وعشوة اللیل ایضاً سواده وظلمته عشوه بالضم ایضا شعلة من النار وعشوته ای قصدته لیلا هذا هو الاصل ثم صار کل قاصد عاشیا - وعشوت الی النار ای استدللت علیها ببصر ضعیف - وعشوت عنه ای صددت عنه الی غیره ومنه قوله تعالی ومن یعش عن ذکر الرحمن - وعشیت عنه ایضا ای رفقت به مثل ضحیت عنه -

عصا - عصاً - مونث قوله تعالی هی عصای اتوکؤ علیها عصوان تثنیته عصی بالضم والکسر - اعصٍ کذلک فی القلة مثل زمن وازمن وعصی هو فعول کسرت العین لمجاورة مابعدها - وفی المثل العصا من العصیة ای بعض الامر من بعض - والعصا ایضا نام اسپے معروف لجذیمة الابرش وفی المثل رکب العصا قصیر - وقولهم انه لضعیف العصا ای ترعیة یعنی نیکو چراننده ستور را ویقال القی عصاه اذا اقام وترک السفر وهو مثل - ویقال فی الخوارج شقوا عصا المسلمین ای اجماعهم واتفاقهم - وانشقت العصا ای وقع الخلاف - وهو لین العصا ای رقیق حسن السیاسة لمادلی -

ویقال ان عشیتنا هذه لعریة ویقال اهلک فقد اعریت
ای غابت الشمس وبردت العریة - عُرُوا مثل غُلُوا
فسره اول تپ ومنه عُرِی الرجل فهو معرو - اعراء
عریت دادن - ودور شدن از کسے یقال اعراه
صدیقه ای تباعد منه ولم ینصره - واستعری الناس
ای اکلوا الرطب وهو من العریة - عری بالضم والقصر
برهنگی عُرْی عریة بالضم فیهما مصدر منه (عع ک ا
ف ۲) عار عریان برهنه عاریة عُرْیانة مؤنث وما کان
علی فعلان بالضم فمؤنثه بالهاء - اعراء تعریة برهنه
کردن تعری لازم منه - ویقال ما احسن معاری
هذه المرأة وهی بداها ورجلاها ووجهها - فرس عُرِیٌّ
بالضم اسپ بی زین اعراء ج - ویقال اِعْرَوْرَیْت
الفرس ای رکبته عریانا بلا سرج - واعرورییت منه
امر اقبیحا ای رکبت - عاریة هی بتشدید الیاء کانها
منسوبة الی العار لان طلبها واخذها عیب وعار
وقیل منسوبة الی العارة من الاعارة کالغارة
من الاغارة وقیل هی من العری بمعنی الخطاء
وقیل من عار یعیر اذا جاء وذهب فسمیت عاریة
تحولها من ید الی ید وقیل من التعاور وهو تداول
قوم الشئ بینهم وقد یخفف ایضا -
عزا - عزاء - بالمد خویشتن را یا دیگرے را بکسے
بچیزے باز خواندن ونسبت کردن (عع ف ا
ض ۲ ک ۲) یقال عزوته وعزیته الی ابیه ای
نسبته الیه فاعتزی وتعزی هو ای انتمی وانتسب
یعنی باز بست خود را والاسم العزاء وفی الحدیث

من تعزی بعزاء الجاهلیة فاعضوه بهن ابیه ولا تکنوا
یعنی بنسب الجاهلیة - عزاء ایضا شکیبائی وصبر
(عع ک ا ف ۲) تعزیة بصبر فرمودن مصیبت زده را
یقال عزیته تعزیة فتعزی - عزة گروهے از مردم
والهاء عوض من الیاء عِزِیً بالکسر والتنوین
عِزُون بالکسر ج - ولم یقولوا اعزات کما قالوا اثبات
فی جمع ثُبَة ومنه قوله تعالی عن الیمین وعن
الشمال عِزِینَ -
عسا - عَسْوٌ - وعساء - بالمد خشک ودرشت شدن
(عع ف ا ض ۲) وسخت پیر شدن عَسِیَ مثله ودرشت
شدن دست از کار ویقال للنبات اذا غلظ قد
عسا وفیه لغة اخری عسی بالکسر ایضا اذا غلظ -
عاسی غوره خرما عَسْیٌ بالقصر شاخ خرما وهو ایضا
فعل من افعال المقاربة معناه باشد که وفیه طمع
واشفاق ویأتی منه وجوه الماضی لا المستقبل
تقول عسی زید ان یخرج وعست فلانة ان تخرج
فزید فاعل عسی وان تخرج مفعوله فهو بمعنی الخروج
الا ان خبره لا یکون اسما ولا یجوز ان تقول عسی
زید منطلقا واما قولهم عسی الغویر ابؤسا فشاذ او
وقد یأتی فی الامثال ما لا یأتی فی غیرها -
وربما شبه عسی بکاد واستعمل فعله بغیر ان یقال
عسی زید یخرج - ویقال عَسِیتُ ان افعل ذلک
بفتح السین وکسرها وللمرأة عَسَیْتِ ان تفعلی ذلک
ولا یأتی منه فاعل ولا یفعل - وعسی من الله سبحانه
وتعالی واجبة فی جمیع القرآن الا قوله تعالی عسی ربه

له والفساد الیبس بالنون الجمد وغلظ الجوهری - ق -

عدوا بغیر علم - وعدا فعل الاستثناء ینصب ما بعدها
تقول جاء وني عدا زیداً او تدخل ما تقول جاء وني
ما عدا زیداً والفاعل مضمر فیها وعداه ای جاوزه
ومالی عنه مُعْدًی ای لا تجاوز الی غیره - تعدی
گذشتن چیزے از یکی بدیگرے یقال عَدَّیته فتعدی
وستم کردن بر کسے یقال منه تعدی علیه - وعَدَّ عنه
ای اَصرف بصرک عنه - وتعادی القوم من العدوی
ای یموت بعضهم فی اثر بعض - واعتدی علیه اے
ظلم - عوادی بازدارندگان عَدْوَة بالضم والکسر
کرانهٔ وادی وجای بلند قوله تعالی اذا انتم بالعدوة
الدنیا عداء بالکسر عدیات ج - مثل بُرمة وبرام -
استعداء یاری خواستن بر کاری یقال استعدیت
الامیر علی فلان فاعدانی ای استعنت به علیه
فاعانني علیه والاسم العَدوی وهی المعونة - وایضاً
مایُعدی من جرب او غیره وهو مجاوزته من صاحبه
الی غیره یقال اعدی فلان فلانا من خُلقه او من
علته به او جرب وفی الحدیث لا عدوی ای لا یُعدی
شئی شیأ - عَدو وویدن خواستن اعدیت الفرس
واستعدیته ای استحضرته - اعداء دلیری کردن در
سخن - وگذشتن چیزے از یکے بدیگرے وهو معدی
علیه ای معدو ابدلت الیاء من الواو استثقالا -
عدواء مثل غلواء جائی که نشیننده وے جنبان
وبے آرام باشد وبروی آرام نتوان یافتن
یقال جئت علی مرکب ذی عدواء ای لیس بمطمئن -
ویقال نمت علی مکان متعادا اذا کان متفاوتا لیس

بستو - ارض متعاویة زمین مختلف باسنگ وکلوخ
وعُدواء الشغل موانعه ودوری جای عَدو وعَدوان
سخت دویدن ذئب ذوعدوان یعدو علی الناس
ومنه قولهم السلطان ذوعَدوان وذو ویَدوان -
عَدوان بالتسکین قبیلهٔ عادیة عادیات شتران
مانده در طاقستان که بشور گیاه میل نکنند - وشتران
سخت دونده عادیة ایضاً ظلم یقال دفعت عنک
عادیة فلان ای ظلمه وشره - عَدی الذین یعدون
علی اقدامهم جمع عاد مثل غزی وغاز وقبیلهٔ از قریش
گروه عمر بن الخطاب رضی الله عنه - عدوی منسوب
بوی بنو العَدویة قومے از تمیم واز حنظله عَدویة
گیاه وعلف تابستانی سَمُوال بن عادیاء بالمد نام مردے
عذا - عذی - بالکسر کشت وکشتی - ونام جائے
عَذاة زمین خوش خاک عَذیة کذلک عَذوات ج -
عرا - عرا - مقصور درگاه - وساحت سرائے
عَراة کذلک وایضا سختی سرما عراء بالمد کشادگے
بے حجاب قوله تعالی لِنُبذ بالعراء - عَروی پشته
عَروة بالضم گوشه قوله تعالی فقد استمسک بالعروة الوثقی
عُرَی ج - وگروه مردم - ودرخت استوار - وشیر
ونام مردے ویقال هو عرو منه بالکسر اے خلو -
عَرانی الامر واعترانی فروگرفت مرا کارے عرو
فرود آمدن چیزے به کسے وفروگرفتن مهمان
میزبان را (ع ف اضر) عریة درخت که میوهٔ آنرا
به محتاجی دهند وهی فعیلة بمعنی مفعولة وفی الحدیث
انه رخص فی العرایا بعد نهیه عن المزابنة وبادس

ظاغیة - دایهٔ شیر ده وزن پرورنده -
تظلّی - سایه دخوش عیشی لازم گرفت -
اظواء - گول شدن -

فصل العین

عبی - عُبادة - عبایة - نوعے از گلیم عبارات ج - تعبیة تعبئ آراستن لشکر بالهمز والیاء -
عتو - عُتُوّ - عِتیّ - بالضم والکسر از حد در گذشتن (عع ف اض ۲) اصله عُتُوو فابدلوا احدی الضمتین کسرة فانقلبت الواو یاءً صار عُتِیًّا ثم اتبعوا الکسرة بالکسرة صار عتیا فهو عاتٍ وهم عُتِیّ قلبوا الواو یاء وفعول اذا کان جمعا فحقها القلب واذا کان مصدرا فحقها التصحیح لان الجمع عندهم اثقل من الواحد - عُتِیّ عَتِیّ بغایت پیری رسیدن (عع ف اض ۲) وتعتیت مثل عتوت - وعَتِیّ لغة فی حتی لهذیل وتقیف وقرئ عَتِیّ حین -
عثو - عثا یعثو فی الارض - ای افسد وهو عاثٍ ای مفسد وکذلک عَثِیَ بالکسر یعثی قوله تعالی ولا تعثوا فی الارض مفسدین - عثواء گفتار وگندپیر اعثی مرد بسیار موی - ومرد احمق گران جان - وگفتار عثیان بالکسر ضبعان -
عجا - عجو - شیر خوراندن کودک را (عع ف اض ۲) عجی کودک که بشیر بیگانه پرورده شود وعجیة مؤنث عجوة خرمائی نیکو بمدینه لینة درخت وی عاجیت ای غذیته بالطعام ومنعته اللبن او ارضعته لبن غیرامه - ویقال لقاه الله ما عجاه وعظاه ای ماساءه یعنی آنچه بد آید او را واند وبگین کند ش (عع ف اض ۲) عجیٰ بالضم والقصر پوستهاے خشک شده که آنرا پزند وخورند عُجَیّة یکے عجایتان بالضم دوپی دست اسپ از دردن عُجایة عُجاوة لغتان وهما قدر مضغة من لحم موصول بعصبة تخدر من رکبة البعیر الی الفرس -
عدا - عَدُوّ - دشمن ضد صدیق اعداء ج - وهو وصف ولکنه ضارع الاسم وهو عدوّ هی عدوة - قال ابن السکیت فعول اذا کان بتاویل فاعل کان مؤنثه بغیر هاء نحو رجل صبور وامرأة صبور الا عدوّة وهی نادرة قال الفراء انما ادخلوا فیها الهاء تشبیها بصدیقة لان الشیء قد یُبنی علی ضده - عدیٰ بالکسر دشمنان وهو جمع لا نظیر له قال ابن السکیت لم یأت فعل فی النعوت الاحرف واحد یقال هؤلاء قومٌ عَدیٰ ای غرباء وقوم عدیً ای اعداء وقوم عُدیً بالضم والکسر ای اعداء مثال سَوِیً وان ادخلت الهاء فیه قلت عداة بالضم وهو جمع عاد وهو العدو ویقال (ع) اشمت ربُّ العالمین عادیک - تعادوا من العداوة وتعادیٰ ما بینهم ای فسد وتباعد - عداء بالکسر والمد دو صید را در پی یکدیگر زدن وانداختن عداء بالفتح والمد درازی وپهنائی هر چیز - وستم کردن واز حد در گذشتن - وباز گردانیدن از کار (عع ف اض ۲) عدوان بالضم ستم آشکارا یقال عدا علیه عَدوا وعُدوا وعَداء قوله تعالی فیسبوا الله

الذی انتواہ - طوی گرسنگی (ع ک اف ۲) طاو نعت منہ طیّان ایضا - وطوی کشحہ اذا اعرض بودہ - طَوِی البطن باریک شکم وتطوت الحیۃ ای تحوّت یعنی حلقہ شد طوی بالضم نام موضعی بشام وقرئ بالضم والکسر یصرف ولا یصرف فمن صرفہ جعلہ اسم وادٍ ومکانٍ منکّرٍ ومن لم یصرفہ جعلہ بلدۃ وبقعۃ معرفۃ - وقال بعضہم ہو الشیٔ المثنی وقالوا فی تفسیر قولہ تعالیٰ بالواد المقدس طُوًی طُوًی مرتین ای قُدّس وقال الحسن ثُنّیت فیہ البرکۃ والتقدیس مرتین - ذو طوی بالضم موضعے بمکہ طویۃ نہانی دل طوی چاہ برآوردہ طایۃ بام - وتودۂ خرما اطوار الناقۃ طرائق شحمہا -

طہا - طہو - گوشت پختن (ع ف اض ۲) طَہِیَ کذلک (ع بفتحہا) وفی الحدیث فما طوی اذا ای ما عَلَی ورفتن ورزمین طاہی طباخ طہاء بالمد ابر برآمدہ یقال ما علی السماء طہاءۃ اے قِزعۃ یعنی یک پارۂ ابر طَہِیّۃ حی از بنی تمیم طَہَوِی بالتحریک والتسکین منسوب بوی -

طہیا - رفت (ع ف اض ۲) -

طہثا - بغوک چوب بازی کرد طَہْثی چوبہای ریزہ -

طہوۃ - بالفتح ابر تنک -

طری - پیش آمد یا بگذشت (ع ک اف ۲) طَرِیَۃ وہی است بیمن -

طسا - چربش بر دل مردم غالب آمدن وبہ ان تخمۂ عارض گردیدن (ع ک اف ۲ و ف اض ۲) -

طاعیۃ - زنے کہ بیماری جگر داشتہ باشد -

طقو - شتافتن (ع ف اض ۲) -

فصل الظاء

ظبا - ظُبی - آہو وادی ثلاثۃ اظب جمع قلۃ ظباء ظُبیٌ ظبیات بفتحات جمع کثرۃ - ظبیۃ فرج زن قال الاصمعی ہی لکل ذات حافر وقال الفراء للکلبۃ وآہو مادہ ومن دعائہم عند الشماتۃ بہ لأبٍ کُظبٍ ای جعل اللہ ما اصابہ لازمالہ - ظُبۃ السیف طرفہ واصلہا ظُبْوٌ اظب جمع القلۃ ظُبات ظبون جمع الکثرۃ ظُبیان نام مردے -

ظمی - ظَمِیَ - سیاہ فام شدن لب (ع ک اف ۲) شفۃ ظمیاء نعت منہ ولثۃ ظمیاء قلیلۃ الدم - عین ظمیاء رقیقۃ الجفن - وساق ظمیاء قلیلۃ اللحم ظل اظمی اسود - ورمح اظمی اسمر ظَمْئی منسوب کشت دشتی کہ از باران آب می یابد وقیل ظمی علی المفعل والاول الصواب وہو خلاف مستوی یعنی کشتی کہ آنرا آب پاشی کنند -

ظنی - تظنی - من الظن فابدل من احدی النونات یا مثل تقضی من تقضض -

ظبی - ظَبْیان - یاسمین دشتی -

ظاری - بدندان گزندہ ظری روان گشت (ع ف اک ۲) ظری بطنہ شکم او از جریان وزمی باز نہ ایستاد ظری زیرک شد (ع ک اف ۲) ظروی نعت منہ اظروری انتفخ بطنہ او صار ذا البطنۃ او غلب علی قلبہ الدسم -

از حد در گذشتن (ع بفتحتها و ف اض ۲) طاغی نعت منه یقال طغی یطغی ویطغو طغیانا ای جاوز الحد وکل مجاوز حده فی العصیان طاغ وطغی یطغی مثله - وموج زدن دریا - وجوشیدن خون وطغا السیل اذا جاء بماء کثیر - واطغاه المال ای جعله طاغیا - طغیة بالا کوه ومکان بلند - وبلندی از هر چیز طغوة مثله - طغیا بالفتح والضم مقصورا صغیر من بقر الوحش - طاغیة ملک روم - وصاعقه وقوله تعالی فاهلکوا بالطاغیة ای صیحة العذاب - طاغوت جادو - ودیو - وهر چه بدی را سر شاید - وهو واحد وجمع قوله تعالی یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت وقد امروا ان یکفروا به وقوله تعالی فی الجمع اولیاءهم الطاغوت یخرجونهم طواغیت ج - وطاغوت وان جاء علی وزن لاهوت فهو مقلوب لانه من طغی ولاهوت غیر مقلوب لانه من لاه بمنزلة الرغبوت طفا - طفی - بالضم برگ مقل ظفیة یکی - وماروی الیحة طفیة لجاورتها - طفاوة بالضم خرمن آفتاب وحیی از قیس غیلان ویقال اصبنا طفاوة من الربیع ای شیأ منه - طفو طفو بر سر آب آمدن چیزے (ع ف اض ۲) والظبی یطفو اذا خف علی الارض واشتد عدوه -

طلا - طلا - بالقصر شخص یقال انه لجمیل الطلا وبچهٔ آهو وگاو وگوسپند یعنی ذوات ظلف اطلاء ج - ویقطران ندوده - طلو پای بچهٔ چهارپایان بستن (ع ف اض ۲) طلی مثله (ع ف اک ۲) یقال طلوت الظبا وطلیته اذا ربطته وحبسته فهو طلی ومطلی - طلیان بالضم جمع طلی للصغیر من اولاد الغنم ویقال باسنانه طلی وطلیان مثل صبی وصبیان ای قلح تقول منه طلی فوه بالکسر یطلی طلی - طلیة بالضم طلاه کردن طلی بالضم ج - اطلاء کژ شدن گردن بمردن ونحو آن طلاوة بالفتح والضم خوبی - وپذیرائی دل - یقال ما علیه طلاوة - طلاء بالمد والکسر سبکی وآنرا می پنجخ خوانند اطبا یعنی می پنجته - وقطران وهر چه آنرا در مالند برجائے ورسن که پاے بره بندند وطلیته بالدهن وغیره طلیا وتطلیت وطلیت به علی افتعلت - تطلیة بیمار کردن کسے را طلاء بالضم خون مطلاء علی مفعال زمین نرم رویاننده مطلے زمین که آهوان بچه را در وی چرانند -

طما - طمو - برآمدن رود وپر شدن آن (ع ف ض ۲) طمی مثله (ع ف اک ۲) ومنه طمت المرأة بزوجها اذا ارتفعت به - وطمی یطمی مثل طم یطم ای مر مسرعا -

طنی - طنی - برچیدن سپرز به پهلو از تشنگی (ع ک اف ۲) یقال منه طنی البعیر وبعیر طنی نعت منه تطنیة مغاکچه طنی کردن -

طوی - طی - نوردیدن ودر نوشتن (ع ف اک ۲) یقال طویته فانطوی وگرسنه داشتن خود را (ع ف اک ۲) طیة بالکسر نورد - ونیت - وموضعی که قصد بدان دارد یقال مضی لطیته ای لنیته التی انتواها - وبعدت عنا طیته ای مقصده ومنزله

فی العمومة وذلک ان العرب تزعم ان ولد الرجل من قرابته یجئ ضاویا نحیفا غیر انه یجئ کریما علی طبع قومه۔

ضهیاء - بالمد درختے وزنے کہ او را حیض نباشد امرأة ضهیاة وضهیاء بالتاء والمد وهذا یقتضی ان یکون الضهیا مقصورا۔ مضاهاة مانستن بیمزولا۔ وقری یضاهؤن بلا همز۔ وهذا ضهی هذا ای شبیهه۔

ضای - لاغر شدن تن او (ع بفتحها)۔

ضاخیة - بلا۔

ضدی خشمگین شدن (ع ک اف ۲) ضوادی سخن ہاے بد او مایتعلل به ولا یحقق له فعل واضدی ملأناره فاترعه وضاداه ضادة وانه لصاحب ضدی کقفا۔

ضدوان بفتحتین نام دو کوه است۔

ضلی - ہلاک شد (ع ف اک ۲) وتضلی لزم الضلال واختاره هم۔

ضمی - ستم کردن (ع ف اک ۲)۔

ضهوة - عوض آب اضهاء ج - ضهوا دختر ے کہ ہنوز نا پستان نشدہ باشد۔

فصل الطاء

طأو - طآة - مثال طعاة لامی وما بالدار طوی مثال طوعی احد۔

طبی - طبی - بالضم والکسر پستان مادیان سباع وخر واسپ وقد تکون لذوات الخف ایضا وفی المثل جاوز الحزام الطبیین اطباء ج - طبی خواندن (ع ف اض ۲ و ک ۲) وباز گردانیدن از کاری (ع ف اک ۲) صلته لبن - اطباه ای دعاه - واطبی بنو فلان فلانا اذا خالوه وقتلوه - وخلف طبی ای مجیب۔

طحو - طحو - گستردن - وبدر از کشیدن - ورفتن وبر پہلوی چپ خفتن (ع ف اض ۲ وبفتحها) یقال طحا الرجل وما ادری این طحا ای ذهب - وطحا به قلبه ای ذهب به فی کل شئ - طحا بالقصر زمین گسترده طامی کشیده ای ممتد یقال ضربه ضربة طحا منها ای امتد - طوامی کرگسان بر ہوا گرد مردار گردنده۔

طخی - طخاء - بالمد ابر بر آمده ودل تنگی ویقال ما فی السماء طخیة بالضم ای شئ من سحاب - لیلة طخیاء شب تاریک کلمة طخیاء سخن باریک نامفهوم ظلام طاخ مثل لیل داج۔

طدو - طادی - ای ثابت قدم مقلوب واطد۔

طرو - طری - تازه طراوة طراوة تازگی (ع بضمهما وک اف ۲) اطراء ستودن وبپرورون دارو وغسل وجزآن غسالة مطراة اے مرباة بالافادیة یغسل بها الرأس والید والوجه - وکذلک العود المطری ای المربی منه بتبخیره مثل المطیر - تطریة نم کردن جامه را اطریة بکسرتین مثل هبریة اکراد هو نوع من طعام۔

طغا - طغیان - وطغوان - بالضم طغوی بالفتح

(عع بفتحها وک) ومنه قوله تعالی ولا تظما فیها ولا تضحی۔
اضحی مد البر وزوال الشمس۔ ویقال اضحی فلان یفعل
کذا کما تقول ظل یفعل کذا۔ وضحی فلان غنمه ای
رعاها بالضحی وضحی بشاة من الاضحیة وهی شاة
تذبح یوم الاضحی وفیها اربع لغات اضحیة بالضم
والکسر اضاحی ج۔ وضحیة علی فعیلة ضحایا ج۔
واضحاة واضحی ج۔ کما تقول ارطاة وارطی و
بهاسمی یوم الاضحی قال الفراء الاضحی یذکر ویؤنث۔
وضحیت عن الشئ رفقت به وضح رویدا ای لا تعجل۔
ضرا۔ ضرو۔ بیرون جستن خون از رگ (عع ف
ض۲) عرق ضری الذی لا ینقطع ومنه ضار کذلک۔
ضرو[1] بالکسر صمغ یمنی وآنرا کمکام نیز خوانند۔ وسگ بچه
دونده ضروة مؤنث اضر ضراء ج مثال ذئب و
اذؤب وذئاب۔ ضراوة بالفتح وربی صید دونده
شدن سگ (عع ک اف ۲) کلب ضار کلبة ضارة
واضراه صاحبه ای عوده واضراه به ایضا ای
اغراه وضراه کذلک ومنه یقال ضریت بذلک اللام
اضری ضراوة تعودت ومنه قول عمر رضی الله عنه
ایاکم وهذه المجازر فان لها ضراوة کضراوة الخمر۔
اضر[2] یراد برامدن شکم از طعام وامتلاشدن ضراو
بالفتح والمد درختان انبوه واوی یقال تواری
الصید منی فی ضراء الوادی۔ وهو یمشی الضراء اذا
مشی مستخفیا فیما یواری من الشجرة ویقال للرجل
اذا اختل صاحبه هو یدب له الضراء یمشی له الخمر۔
واستضریت الصید اذا ختلته من حیث لا یعلم ضریة

وهی بر راه بصره بسوی تکه۔
ضعو۔ ضعة۔ درختی والف عوض الواو وضعوات
ج۔ ضعوی منسوب بوی وایضا مصدر من وضع
یضع وقد ذکر فی باب العین۔
ضغو۔ ضغو۔ ضغاء۔ بالضم والمد بانگ روباه
وگربه (عع ف اض ۲) وآواز هر مقهوری وهر خوار
ضفو۔ ضفو۔ تمام شدن ورسان شدن (عع
ف اض ۲) ثوب ضافٍ ای سابغ وبسیار شدن
مال ویقال فلان فی ضفوة من عیشه۔ ضافی
الرأس بسیار موے۔
ضنا۔ ضناء۔ بالفتح والمد بسیار بچه شدن زن
(عع ف اک ۲) بهمزة ولا۔ ضنو بالفتح والکسر بلا همز فرزند
ضنی بالقصر بیماری (عع ک اف ۲) فهو رجل ضنی
وضنٍ مثل حری وحرٍ یقال ترکته ضنیً وضنیاً وفی
ضنیً یستوی المذکر والمؤنث والجمع لانه فی الاصل
مصدر واذا کسرت النون ثلثت وجمعت۔ واضناه
المرض ای اثقله مضاناة معاناة۔
ضوی۔ ضوة۔ ضواة۔ آواز وفریاد یقال
سمعت ضوة القوم۔ ضوضاة اصوات الناس
یقال ضوضوا بلا همز وضوضیت۔ وضویت الیه
اضوی ضویا اذا اویت الیه وانضممت۔ واضوت
الامر اضعفته ولم تحکمه وبالبعیر ضواة اے سلعة۔
ضوی لاغری (عع ک اف ۲) غلام ضاوی علی
فاعول بار یک اندام وجاریة ضاویة وفی الحدیث
اغتربوا لا تضووا ای تزوجوا فی الاجنبیات ولا تزوجوا

[1] والضرو بالکسر الضاری من اولاد الکلاب کالضری وشجرة الکمکام لا الصمغ وغلط الجوہری۔ ق۔

[2] واضوری باظہار وغلط الجوہری۔ ق۔

صنوان تثنیته صنوانٌ ج - وفی الحدیث عمّ الرجل صنوابیه - صنوان دو چاه نزدیک که آب هر دو از یک موضع باشد صُنیّ تصغیر صنو مغاکچه که آب در وی گرد آید ویقال هو شق فی الجبل - ویقال اخذته بصنایته ای بکلّه -

صوا - صوة - بالضم سنگ توده بر راه بجهت نشان صُوی ج - والصُّوی ما غلظ من الارض وارتفع ولم یبلغ ان یکون جبلا وبا دراغه صاوی خشک صُوِیّ مصدر منه یقال صوت النخامة تصوی تصویة بار ناکردن شتر را وبمر اداو گذاشتن تا گشن شود ویقال منه صویت لابلی فحلا اذا اخترته وبریته للفحلة وخشک گردانیدن شیر گوسپند وناقه تا فربه شود ویقال منه صوّیت الشاة فصوّت -

صهو - صَهوة - میان پشت اسپ - وبالای کوه وبالای هر چیزے - وجای گرد آمدن آب صَهاء بالکسر والمد ج - وبرج بر بالای توده و پشته صَهی زهیدن آب وسائل شدن جراحت (عع بفتحهما وک اف ۲) -

صهو - بالفتح جهان رفتن (عع ف اض ۲) -

صحا النار - فتح عینها (عع ف اض ۲) صحاچرکن وریمناک شدن پارچه (عع ک اف ۲) یقال صحی الثوب صح نعت منه صحاءة چرک ونام تره است -

صرا - نگاه کرد (عع ف اض ۲) صَروة بالکسر رستنی هاے خرد -

صغی - نادیدن وشنیدن (عع ک اف ۲) -

صکاه - لازم گرفت آنرا (عع ف اض ۲) -

فصل الضاد

ضبو - ضَبْو - تغییر کردن وبریان کردن آتش چیزے را (عع ف اض ۲) مضباة بالفتح مغاکے کوہاج پختن واضبیت علی الشئ اشرفت علیه ان اظفر به - ضابی خاکستر گرم -

ضحو - ضَحْوة - نیم چاشت ضحی بالضم والقصر چاشتگاه یذکر ویؤنث فمن انث قال انه جمع ضحوة ومن ذکر قال انه اسم علی افعل مثال صرد وظرف غیر متمکن مثل سَحَر یقال اتیته ضحیً وضحی بلا تنوین اذا اردت ضحی یوم ک - ثم بعده ضحاء بالمد والفتح چاشت فراخ یقال اقمت بالمکان حتی اضحیت کما تقول اصبحت من الصباح وطعام چاشت یقال منه هم یتضحّون ای یتغدّون - لیلة ضَحیار بالمد ای مضیئة لا غیم فیها ولیلة اضحیانة کذلک - اضحی اسپ سفید اشهب ضَحیاء بالمد مؤنث ونام اسپے ضَحیان نام مردی ضاحیة کل شئ ناحیة البارزة کرانهٔ ظاهر هر چیزے یقال هم ینزلون الضواحی - ومکان ضاحٍ ای بارز - وقاتله ضُحیاتة بارزة للشمس - وفعل ذلک الامر ضاحیةً ای علانیةً - ضواحی آسمانها ضَحْو پیدا وکشاده شدن (عع ف اض ۲) یقال ضحت الطریق ضحی اغوی کردن (عع ک اف ۲) ضِحیتُ بالکسر ضحیً عرقت - وضحیت بالفتح ایضاً ضحاءً اذا برزت للشمس

صفوة مالی بالضم والفتح والکسر وصفوما لی بالفتح لاغیر اذا کان بلا ہاء وصفوت القدر اخذت صفوتہا صفاة سنگ روشن یقال فی المثل ما تندی صفاتہ صفا بالقصر ج - اصفاء وصفی کذلک صفوان بالمد سنگہا صفوان کذلک - الواحد صفوانة - و یوم صفوان اذا کان صافی الشمس شدید البرد - صفا مقصور موضعے بمکہ - ونام جوئے مصفاة بالکسر پالونہ صفی ناقہ بسیار شیر صفایا ج - وکذلک الشاة ولقد صفت تصفو ودوست خالص وگزیدہ از غنیمت وہو صفیة ایضا صفایا ج - ونام زنے واصفیتہ الود اخلصتہ لہ وصافیتہ - وتصافینا تخالصنا - واصطفیتہ اخترتہ - واصفیتہ بالشئ اذا اثرتہ بہ - واصفی الرجل من المال والادب ای خلا - واصفی الامیر دار فلان - واستصفی مالہ اذا اخذ کلہ - واصفت الدجاجة اذا انقطع بیضہا - واصفی الشاعر اذا انقطع شعرہ -

صلا - صلوة - نماز ودعا از بندہ - ورحمت از خدا - ودرود بر رسول وفرشتگان وہو اسم یوضع موضع المصدر تقول منہ صلیت صلوة ولا یقال تصلیة - تصلیة نماز گزاردن - ودر دوختن ورست کردن عصا وچوب باتش - مصلی نماز گزار ودو یمین اسپ رہان وصلی الفرس اذا جاء مصلیا وہو الذی یتلو السابق لان راسہ عند صلاة - صلایة بالفتح سنگ پہن صلاوة کذلک وایضا نام مردے صلی بریان کردن گوشت

(عع ف اک ۲) وفی الحدیث انہ اتی بشاة مصلیة وبرسگالیدن وبہ ہلاک افگندن کسے را ومنہ المصالی جمع مصلاة وہی الشرک یعنی دام وفی الحدیث ان للشیطان فخوخا ومصالی وباتش درآوردن صلی بالضم والکسر سوختن باتش (عع ک اف ۲) قولہ تعالی ہم اولی بہا صلیا وکشیدن گرمی وسختی کارے اصلاء تصلیة باتش درانداختن قولہ تعالی فسوف نصلیہ نارا - وقری قولہ تعالی ویصلی سعیرا ومن خففہ فہو من صلی النار بالکسر ای احترق - ویقال تصلیت بالنار واصطلیت بہا - وفلان لا یصطلی بنارہ اذا کان شجاعا ای لا یطاق - صلا بالقصر طرف سرین وہما صلوان - وصلت الفرس اذا استرخی صلوا ہا وذلک اذا قرب نتاجہا - صلاء بالکسر والمد بریان صلاء النار بالمد کسرا وصلا النار بالقصر فتحا - وقولہ تعالی وبیع وصلوات - قال ابن عباس رض ہی کنایس الیہود ای مواضع الصلوات - صلیان نباتی وشتی -

صمی - صمیان - برگشتن وجستن رجل صمیان ای شجاع - ویقال صمی الصید یصمی اذا مات وانت تراہ - اصماء رسانیدن تیر بصید وکشتن معاینة وفی الحدیث کل ما اصمیت - ودوع ما امیت ولگام را استوار گرفتن اسپ بدہان وگزیدن بروی وانصمی علیہ اذا انصب -

صنو - صنو - بالکسر یکے از چند تنہ درخت کہ ہمہ از یک بیخ رستہ باشد - وبرادر پدری ومادری

ویقال منه تصابی من الشوق - صبوة صبوتین میل کردن بکودکی و جوانی و نادانی (ع ع ف ا ض ۲) صباء بالفتح والمد بازی کردن با کودکان (ع ک ا ف ۲) اصباء دل بدون از کسی یقال منه اصبته واصبته الجاریة و بچه ناک شدن زن فهی مصبیة ای ذات صبیة - صبا با القصر باد برین صبوت و زیدت بادبرین (ع ع ف ا ض ۲) صابیة باد میان صبا وشمال وصابیت السیف والرمح اذا خلتهما فی غمدهما مقلوبا وصابیت الرمح ای هیأته للطعن -

صحو - مصحاة - بالکسر خمور صحو هشیاری وهشیار شدن از مستی (ع ع ف ا ض ۲ و ک ا ف ۲) دود شدن ابر یوم صاح روز کشاده وصحت السماء ای انکشف عنها الغیم فهی مصحیة وصحو - واصحینا اے سرنا فی یوم صحو -

صدی - صدیٰ - بوم نر - وآواز کوه وسراب ومانند آن ویقال صم صداه واصم الله صداه اے اهلکه - وقد اصدی الجبل - تصدیة دست زدن وصادیت فلانا اذا داجیته وسایرته وداریته وعارضته ایضا - تصدی پیش آمدن ویقال انه لصدی ابل ای عالم بها وبصلحتها - صدی تشنگی (ع ک ا ف ۲) فهو صاد وصد وصدیان وهی صدیٰ - صوادی خربانان وراز بے آب مانده -

صری - صریٰ - بالفتح والکسر آب ایستاده و رنگ وبوی گردانیده وقد صری الماء بالکسر وهذه نطفة صراة - وصری الماء فی ظهره زمانا ای احتبسه بالامتناع عن النکاح - صری بریدن (ع ع ف ا ک ۲) یقال صری بوله ای قطعه ودفع کردن بدی از کسی یقال صری الله شره وباز داشتن وصریت الماء اذا استقیته ثم قطعت وجدا کردن دو خصم را از هم یقال اختصمنا الی الحاکم فصری بیننا وفصل ومحبوس ماندن در دست کسی بگرو ویقال صری فلان فی ید فلان اذا بقی فی یده محبوسا رهنا - صراة نهری بعراق وهی العظمی والصغری صراء بالمد خطل وقتی که زرد شود وصریة یکی تصریة نادوشیدن گوسپند تا شیر جمع شود در پستان صاحب کشتی بان صراوج - مثال قاری وقراء -

صعو - صعوة - سنگانه صعو صعاء بالکسر ج -

صغو - صغو - میل کردن (ع ع ف ا ض ۲) صغیٰ صغی کذلک (ع ع ک ا ف ۲) یقال صغت النجوم اذا مالت للغروب - ویقال صغوه بالفتح والکسر صغاه معک ای میله الیک - یقال اکرموا فلانا فی صاغیته وهم الذین یمیلون الیه - اصغا گوش داشتن بسخن کسے ویقال اصغیٰ الیه اذا مال بسمعه نحوه وکژ کردن خمور را بوقت پختن یقال اصغیت الاناء ای املته - ویقال هو مصغی اناؤه اذا نقص حقه - واصغت الناقة اذا مالت راسها الی الرجل -

صفو - صفاء - بالمد روشنی خلاف کدر (ع ع ف ا ض ۲) تصفیة روشن کردن وصفوة الشیء خالصه ومحمد علیه السلام صفوة الله من خلقه ومصطفاه -

او مکان فقد استشلیته واشتلیته - ویقال ذهبت ماشیة فلان وبقیت له شلیتة وجمعها شلایا ولا یقال الا فی المال -

شوی - شیّ - بریان کردن (ع ف ن ک ۲) شواة بالکسر پارهٔ از بریان - شواء بالمد بریانی واشتویت ای اتخذت شواء - وقد انشوی اللحم ولا یقال اشتوی - شاوی خداوند گوسپند واشویته اطعمته شواء - وتعشی فلان فاشوی من عشائه ابقی منه بقیة - شواة بالفتح پوست سر شوی ج - وایضا دستها وپایها وسر مردم ویقال لکل مالیس مقتلا شوی - ویقال رماه فاشواه اذا لم یصب المقتل ویقال لا تشوی ولکن تقتل - شوی ایضاً رذال المال یعنی ستور ریزه زندهٔ - وهر چیز مسهل اندک شوة بقایای مردم شوایا ج - شواية بالضم شیٔ صغیر من کبیر کالقطعة من الشاة یقال ما بقی من الشاة الا شواية - وشواية الخبز القرص منه - شیّان دم الاخوین وآن نوعے از دارو ها است ومرد دور نگرنده شوشاة مثل مَوماة ناقهٔ سبک رو عَیَّ شیٔ ابتلع له وبعضهم یقول شوی - وما اعیاه وما اشواه واشیاه وجاء بالعی والشی -

شهو - شَهوة - خواهانی تن وآرزو طعام شهی ای مُشتهًی ورجل شَهوان ویقال منه شهیت الشیٔ اشهی شهوة واشتهیته وتشهیت علی فلان کذا - وهذا شیٔ یُشهی الطعام ای یحمل علی اشتهائه - رجل شاهی البصر ای حدید البصر قلب شائه البصر -

ششا - میانهٔ وادی ولیس تصحیف بل لغتان -

شحی - کرضی شحیاء لغة فی شحا شحوا -

شخا - کعصا زمین شور -

شزا - بلند شد (ع ف ا ض ۲) -

شطو - بالفتح جانب وناحیه -

شکیت - لغة فی شکوت والشکیة البقیة -

شمو - ترقی کردن کار (ع ف ا ض ۲) والشما مقصورة الشمع -

شانیا - ناحیه ایست بکوفه والشوانی مذکور فی الهمز

شَنُوة - لغة فی شنوءة وهو شنوی ورجل مشنوء ومشنی مشنوء -

شیا - دهی است به بخارا منها ابو نعیم بن عبد الصمد بن علی الشیائی والقیاس شیوی -

فصل الصاد

صای - صَمِیَ - علی فعیل آواز چوزه (ع ف ک ۲) یقال صای الفرخ یصیٔ صَیِیًا اذا صاح مثل صعی وآواز خوک وموش وپیل وکلاکوش ویقال فی المثل جاء بما صای وصَمت ای بالمال الناطق والصامت ویقال ایضاً جاء بما صاء وصمت وهو مقلوب منه فی المثل تلدغ العقرب وتصیٔ -

صبو - صَبی - کودک صَبِیّة صبیان ج - تصغیره صُبَیّة وقد جاء صُبیبة - وهی صَبِیّة صَبایا ج - مثل مطیّة ومطایا - وصبی بین الصبا والصباء مقصور بالکسر ممدود بالفتح - وصبیان ووطء ف زنخ صبا بالکسر والقصر کودکی

چفیده است - ولنگیدن اسپ بسبب غیژیدن آن استخوان ومنه قیل شظی الفرس بالکسر وگفتن پی شظا القوم اتباع وملحق شوندگان بیرونی برایشان وهو خلاف صمیم القوم -

شعو - غارة شعواء - ای متفرقة فاشیة ومنه اشعی القوم الغارة - وجاءت الخیل شواعی و شوائع ای متفرقة -

شغو - سن شاغیة - ای زائدة ومنه رجل اشغی وامرأة شغواء وهم وهن شغو شغا مصدر منه (ع ف اض ۲ وک اف ۲) شغواء ایضاً عقاب -

شفا - شفا - کرانه وگوشه ویقال للرجل عند موته وللقمر عند امحاقه وللشمس عند غروبها ما بقی منه الا شفا ای قلیل - وشفا کل شئ حرفه قوله تعالی وکنتم علی شفا حفرة من النار - وثنیته شفوان قال الاخفش الالف فیه مبدل من الواو ولانه لم یجئ فیه الامالة والامالة من الیاء - شفاء بالکسر والمد تن درستی - وتن درستی دادن (ع ف اک ۲) یقال شفاه الله من مرضه - واشفی علی الشئ اشرف علیه یقال اشفی المریض علی الموت - واستشفی ای طلب الشفاء - واشفیتک الشئ اعطیتکه تستشفی به - واشتفیت بکذا وتشفیت من غیظی ای استشفیت به ویقال اشفاه الله عسلا اذا جعله شفاءً - اشفی بالکسر والقصر درفش -

شقا - شقا - شقاوة - بالفتح بدبختی نقیض سعادت وقرأ قتادة شقاوتنا بالکسر وهی لغة - وهی واوی یقال شقی الرجل انقلبت یاء لکسرة ما قبلها ویشقی فقلبت الفا لفتحة ما قبلها - واشقاه الله فهو شقی بین الشقوة بالکسر وفتحه لغة - مشاقاة بختی کشیدن وبسختی مردیدن وشاقانی فشقوته اشقوه ای غلبته فیه

شکو - شکو - شکایة - شکیة - شکاة - گله کردن (ع مص) شکوه گله اشکا وبگله آوردن وگله دور کردن از کسے وهو من الاضداد یقال اشکیته ای جعلته شاکیا وایضاً ازلت عنه الشکایة - واشتکیته مثل شکوته - واشتکی وتشکی اعضوا من اعضائه واشتکی ای اتخذ شکوة - مشکاة بالکسر سوراخ ناگذاره که چراغ در وی نهند رجل شاکی السلاح اذا کان ذا شوکة وحد فی سلاحه وهو مقلوب شائک - شکی گله کننده - وگله کرده شده - ودردناک شکوة بالفتح پوست بره شیرخواره که در وی شیر کنند

شلو - شلو - بالکسر اندام باگوشت اشلاء ج وفی الحدیث ائتنی بشلوها الایمن - واشلاء الانسان اندامهای جدا شده ازهم - وبقایای مردم یقال بنو فلان اشلاء فی بنی فلان ای بقایا فیهم - وقول الناس اشلیت الکلب علی الصید خطاء قال ابو زید شلیت الکلب وعوته - وقال ابن السکیت اوسدت الکلب بالصید واسدته اذا اغریته به ولا یقال اشلیته وانما الاشلاء والدعاء یقال اشلیت الشاة اوالناقة اذا دعوتها باسمائها لتحلبها وقیل الاشلاء انما هو الدعاء لتغریها علی الصید وغیره - واستشلاه واشتلاه اسے استنقذه - وکل من دعوته حتی تجرجه وتنحیه من موضع

کما فتحت میم ثمری فانقلبت الیاء الفا ثم قلبتها واوا۔
شحو۔ شَحْو۔ وہان بازکردن و بازشدن (عع ف ا ض ۲) فرس بعید الشحوة ای الخطوة وجادت الخیل شواحی ای فاتحات افواہہا۔
شدو۔ شَدْو۔ راندن۔ وشعر خواندن در پردۂ (عع ف اض ۲) شادی راننده۔ وآنکہ بعضی از ادب تعلم کرده باشد۔ وبآواز خواننده۔
شذو۔ شَذا۔ بالقصر گزند ورنج یقال شذیت ای آذیت ودنگس سگ واحد ہا شذاة وبقیۂ قوت وشدت۔ ونمک۔ وتیزی بوے۔ ونوعی از کشتی ہا۔ ودرخت۔ وپارہ ہای چوب۔ وگرسنگی یقال ضرم شذا ای اشتد جوعہ۔
شری۔ شِراء۔ بالکسر خریدن وفروختن وہو من الاضداد ویمد ویقصر (عع ف اک ۲) قولہ تعالے ومن الناس من یشری نفسہ ای یبیعہا وشروہ بثمن بخس ای باعوہ وقولہ تعالیٰ اشتروا الضلالة بالہدیٰ اصلہ اشترییوا فاستثقلت الضمة علی الیاء فحذفت فاجتمع الساکنان الیاء والواو فحذفت الیاء وحرکت الواو بحرکتہا لما استقبلہا ساکن وتجمع شری علی اشریة وہو شاذ لان فعلا لا تجمع علی افعلة۔ شَرِی بہ تسکین ۲ حنظل ودرخت وی یقال لفلان طعان اری وشَرِی شریة یکے۔ ونخلہ کہ از دانہ رستہ باشد شَرِیّ فرومایۂ ستوران وآبلہ ریزہ برانداام کہ آنرا خراج گویند ویقال منہ شری جلدہ فہو شر علی فعل وراہ درکوہ سلمی وہو جبل کثیر الاسد وسبک شدن از غضب (عع ک ف ۲) وبسیار وخشیدن ودخش وبسیار جنبیدن مہار واسپ در رفتار فرس شری علی فعیل۔ وشری الرجل واستشری ای لج فی الامر۔ اشراء الحرم نواحیہ واحدہا شَرِیّ۔ اشراء پر کردن کاسہ وحوض۔
شریان بالفتح والکسر درختی کہ از وی کمان سازند وبالکسر منہ رگ جمندہ شرائین ج۔ شروی بالفتح مانند شَرَوْرَی علی فعوعل اسم جبل۔ شَرَاة بالضم بعضے از خوارج شاریکے سَمُّوا بذلک لقولہم انا شرینا انفسنا فی طاعة اللہ ای بعناہا بالجنة حین فارقنا الائمة الجائرة ومنہ یقال تشری الرجل۔ اشتراء خریدن مشتری خرنده۔ وکوکبی کہ سعد اکبر است۔
شصو۔ شَصَو۔ بالضم باز ماندن چشم (عع ف ا ض ۲) شصا بصرہ ای شخص واشصاہ صاحبہ رفعہ۔ وفی المثل اذا ازحنّ شاصیا فارفع یدا ای اذا اسقط ورفع رجلیہ فاکفف عنہ وبر آمدن ابر۔ ودست وپای در واشدن از مردہ۔ ومرد کہ آماس شَصَی کذلک فہو شاصٍ۔ شاصیة خیک درآگندہ کہ پایچہ ہاے وی در واشدہ باشد شواصی ج۔ شاصلی مثل باقلی گیاہے اذا شدد قصر واذا خفف مد۔
شطو۔ شَطا۔ نام دیہے در نواحی مصر شَطَوِی منسوب بوے۔
شظی۔ شَظِیَة۔ پارۂ از عصا شظایا ج۔ تشظی اشی اذا تطایر شظایا۔ شظی استخوان تنک کہ ببازو

لہ واشری کعلی ودوم الجوہری رزال المال وخیارہ کالشراة ضد۔ ق۔ لہ وزید غضب وہی کالشری ودنہ الشراة الخوارج لانہم شروا انفسہم فی الطاعة ودوم الجوہری۔ ق۔ لہ واشاصلی فی المثل ودوم الجوہری۔ ق۔

سیّان ضمّ الیہا ما والاسم الذی بعدہ لک فیہ وجہان الجر علی ان تجعل ما زائدۃ وتجر الاسم بسیّ لان معنی سیّ معنی مثل وینشد قول امرئ القیس (شعر) الا ربّ یوم لک منہنّ صالح + ولا سیّما یوم بدارۃ جلجل + مجرورا ومرفوعا تقول اضرب القوم ولا سیّما اخیکَ ای لا مثل ضربہ اخیک والرفع کقولک ولا سیما اخوک ای لا مثل الذی ہو اخوک فتجعل ما بمعنی الذی وتضمر ہو تجعلہ ابتداء واخوک خبرہ فاعلم - قال الاخفش یقال ان فلانا کریم ولا سیما ان اتیتہ قاعدا فان ما ہہنا زائدۃ لا تکون من الاصل وحذف ہہنا الاضمار وصار ما عوضا من المضمر کانہ قال ولا مثلہ ان اتیتہ قاعدا -

ساساہ - سرزنش وتوبیخ کردن را -

ساغیۃ - شربت خوش مزہ -

ساکاہ - در مطالبہ بر وتنگی کرد -

سمی - بالضم وادئ است یا شہری است ابن جنی لا یعرف س م ی غیرہ -

فصل الشین

شاو - شاو - غایت ہر چیز وتگ - ودر گذشتن (عع ف اض ۲) وخاک چاہ مِشآۃ مثل مشعاۃ ومنبل وزنبر مشائی ج - وشاوت من البئر اذا نزعت منہا التراب - وتشاوی ما بینہما مثل تشاعا ای تباعد - وتشاوی القوم ای تفوقوا - وعداشاوا ای طلقا - وشاوت القوم شاوا اذا سبقتہم - وشاواہ علی فاعلہ ای سابقہ - وشآہ مثل شعاہ وشاوہ مثل شاعہ علی القلب ای سبقہ قال ابو عبیدۃ اشتای ای استمع وقیل سبق -

شبو - شَباہ - تیزی ہر چیز شَبًا شَبوات ج - شَبوۃ العقرب یعنی دم کژدم شَبوات ج - واشبی الرجل ای ولد لہ ولد ذکی - واشبی فلانا ولدہ ای اشبہہ - واشبیت الرجل اے رفعتہ واکرمتہ - واشبت الشجرۃ ای ارتفعت -

شتو - شتاء - بالکسر والمد زمستان قال المبرد ہو جمع شَتوۃ وجمع الشتاء اشتیۃ - شَتوی بالتحریک والتسکین منسوب - وشتوت وشتیت وتشتیت بموضع کذا ای اقمت بہ الشتاء - واشتی القوم دخلوا فی الشتاء ومشاتاۃ معاملۃ فی الشتاء - شَتِیّ شَتوی باران زمستان وہذا الشیء یَشتِینی ای یکفینی شتائی -

شجو - شَجو - اندوہ - واندوہگین کردن (عع ف ض ۲) واشجاہ ای اغصّہ - شجا غصہ مند واندوہگین شدن - واستخوان وجز آن در گلو ماندن (عع ک اف ۲) شَجٍ غمگین وہی شَجِیۃ شجوی منسوب الی شجٍ - ویقال ویل للشجی من الخلی مشددۃ ویاء الشجی مخففۃ وقد شدد فی الشعر (شعر) نام الحیون عن لیل الشجینا + شان الصلاۃ سوی شان الحجینا + وان جعل شجی علی افعیل من شجاہ الحزن ای مشجو وشجی بالتشدید لا غیر مفازۃ شجواء صعبۃ المسالک - رجل شَجَوجی دراز پاے والنسبۃ الی شج شجوی بفتح الجیم

تاءً للفرق بینهما۔

سوو۔ سواء۔ برابری۔ وراستار است قوله تعالیٰ فانبذ الیهم علیٰ سواءٍ ومیانهٔ چیزے قوله تعالیٰ فی سواء الجحیم وجز یقال ما عدلت عنك لسوائك ای لغیرك۔ سوی بالضم والکسر والقصر راست سواء بالفتح والمد کذلك مکان سُوِیّ وسواء ای عدل ووسط فیما بین الفریقین وتقول مررت برجل سِواك وسَواتك ای غیرك وبهما سواء وسواءان وهم سُواء واسواء وستواة ای اشباه علیٰ غیر قیاس قال الاخفش وزنه فَعَلْفلة وذهب عنه الحرف الثالث قال فاما ستواة فان سواء فعال وسِیَة یجوز ان یکون فعةً او فلة الا ان فعة اقیس لان اکثر ما یلقون موضع اللام واو تقلبت الواو یاءً لکسرة ما قبلها لان اصلها سِوْیة۔ لیلة السواء شب سیزدهم از ماه اسوی ای اسقط واغفل یقال اسویت الشئ اذا ترکته واغفلته۔ ولا یساوی هذا الذا ولا یسوی ایضاً۔ ولا یساویه ای لا یُعادله۔ تسویة راست وبرابر کردن یقال سوّیته فاستوا ای اعتدل۔ وبما علیٰ سویّة ای علیٰ سواء وقسمته بینهما بالسویّة۔ ورجل سوی الخلق ای مستوٍ۔ ویقال استوی من اعوجاج۔ واستوی علیٰ ظهر دابته ای استقر وساویت بینهما ای سویت۔ واستوی الی السماء ای قصد۔ واستوی علیه اے اقبل استوی علیه ای استولی علیه وظهر۔ واستوی ای انتهیٰ شبابه وقصدتُ سِوی فلان ای قصدت قصده۔ سویة کساء محشوّ بثمام ونحوه کالبردعة وحویت شتر سَوایا ج۔ ویقال کیف اصبحتم فیقال مسوُون صالحون ای اولادنا ومواشینا سویه صالحة۔ وفی الحدیث اذا تساووا هلکوا وقوله تعالیٰ لو تُسوّیٰ بهم الارض ای تستوی بهم۔ سوی بالضم نام آبے۔

سهو سَهیٰ۔ ستارهٔ ریزه فی بنات النعش الکبریٰ والناس یمتحنون به ابصارهم۔ وفی المثل اُریها السهیٰ وتُریني القمر۔ سَهْوة مانند صفه وخانهٔ خرد۔ وگنجینه وناقهٔ نرم رفتار سَهاء بالکسر والمد ج۔ سَهْو آرام ونرمی سِهاج۔ مثل دلو ودلاء وغفلت (ع ف (ض ۲) یقال سها عنه فهو ساهٍ وسَهْوان۔ ویقال علیه من المال ما لا یسهیٰ ولا یُنهیٰ اے لا یبلغ غایته۔ وحملت المرأة سهوا اذا حبلت علیٰ حیض۔ والمساهاة فی العشرة ترک الاستقصاء۔ سهواء ساعتی از اول شب وفی المثل ان المُوصِین بنو سَهْوان معناه انك لا تحتاج الیٰ ان توصی بها وانما یوصیٰ من کان غافلا ساهیا۔

سوی۔ سِیَة القوس۔ سرهای برگشتهٔ کمان سِیات ج۔ والهاء عوض من الواو والنسبة الیها سِیَوی بیمزولا۔ قال الفراء یقال هو فی سَتی راسه وفی سَواء راسه اذا کان فی النعمة وقد یفسر ای فی عدد شعره من الخیر۔ سَتی بالفتح زمینی از دیار عرب وبیابان وقولهم لا یستانه بهتا۔ وخاصه۔ وخوبی کلة یستثنیٰ بها وهی سَتیٌّ معناه بهتا وبرابر وتثنیته

نام آن آب - و بی غمی و دار و کہ آنرا مفرح خوانند -
سما - سماء - آسمان یذکر و یؤنث اسمیۃ سماوات
ج - وسقف و سایہ بان - و باران یقال مازلنا
نطأ السماء حتی اتیناکم اسمیۃ سمی علی فعول ج -
و پشت اسپ سمو بلندی و برآمدن یقال سموت
وسمیت مثل علوت وعلیت (ع ف اض ۲ و
ک اف ۲) وتسامَوا ای توارو ا - وسمالی شخص
ارتفع حتی اِستَبَنتُہ - وسما بصرہ ای علا - قُروم
سوامی ای فحول رافعۃ رؤسہا - ویقال ردت
من سامی طرفہ اذا ازلت نحوتہ وسما الفحل سَماوۃ
اذا سطا علی شولہ - سماوۃ ایضا شخص ہر چیز -
وموضعی در بادیہ وسماوۃ البیت سقفہ - واما
قول الشاعر (ع) سماء الآلہ فوق سبع سمائیا -
فجمعہ علی فعائل کما یجمع سحاب علی سحائب ثم ردہ
الی الاصل ولم ینون کما ینون جوارٍ ثم نصب الیاء
الاخیرۃ لانہ جعلہ بمنزلۃ الصحیح الذی لاینصرف
کما تقول مررت بصحائف - اسم نام اسماء ج -
تقدیرہ افع والذاہب منہ الواو لان جمعہ اسماء
وتصغیرہ سمی وہو مشتق من سموت لانہ تنویہ ورفعۃ
واختلف فی تقدیر اصلہ قال بعضہم فِعل بالکسر و
قال بعضہم بالضم وافعال جمع لہذین مثل جِذع
واَجذاع وقُفل واَقفال ولا یدرک صیغۃ الاسم
وفیہ اربع لغات - اسم بالکسر والضم وسِمٌ بہما والالف
للوصل وقطع لضرورۃ الشعر ایضا کقول لاحوص
(شعر) وما انا بالمحسوس فی جزم مالک ولا من تسمّی

ثم یلتزم الاسماء سَمَوِیّ منسوب واسمی ایضا علی
حالہ - وجمع الاسماء الاسامی - وحکی الفراء اعیذک
باسماوات اللہ تسمیۃ نامیدن - وبنام خواندن
ونام نہادن یقال سمیت فلانا زیدا او یزید وسمیتہ
مثلہ فتسمی بہ سمّی علی فعیل ہم نام ونام زد یقال
ہو سمیتہ کما یقال ہو کُنیتہ - وقولہ تعالی ہل تعلم لہ
سمیا ای نظیرا یستحق مثل اسمہ ویقال مسامیا
یُسامیہ - واسمی فلان ای اخذ ناحیۃ السماوۃ -
سماۃ بالضم صیادان مثل رُماۃ - وَسَمَوا واستَمَوا ای
خرجوا للصید -
سنی - سنا - بالقصر روشنائی برق وجز آن -
وگیاہی ازادویہ منسوب بکہ وبالمد بلندی سَنی
بلند واسناہ ای رفعہ - وسناہ ای فتحہ وسہلہ -
وسانیت الرجل اذا راضیتہ وداریتہ واحسنت
معاشرتہ - وتسنی ای تغیر واصلہ تسنن فابدلت
من احدی النونات یاء مثل تقضّی من تقضّض -
مُسناۃ بند آب سنانیۃ شتر آب کش وفی المثل
سیر السوانی سفرٌ لاینقطع یقال سنت الناقۃ
تسنو ای سقت الارض - وسحابۃ تسنو الارض
وقوم یسنون لانفسہم اذا استقوا ارض مسنوۃ و
مسنیۃ قلبوا الواو یاءً - ویقال اخذہ یسنایتہ
وصنایتہ ای اخذہ کلہ - سنۃ سال سنون سنوات
شَنَہات ج اذا جعلت نقصانہ الواو فہو من ہذا الباب
یقال منہ اسنی القوم یُسنون اسناءً اذا اجدبوا
مواضع سنۃ واسنتوا اذا اصابتہم الجدوبۃ بقلب الواو

علہ در ضمن بین الاقوس الشاہد لیست من العوامل ودر بعض نسخہا ق -

انحص منه وکم موی شدن پیشانی اسپ فرس اسفی نعت منه - بغل اسفی اشتر سبک رو ولا یقال لشئی اسفی لخفة ناصیة الا للفرس لغة سفرا سرعة سفو شتاب رفتن سفا ای اسرع فی المشی والطیران اسفی الزرع اذا خشن اطراف سنبلة سفیان نام مرد یفتح ویضم ویکسر - سفوان بالتحریک موضعے نزدیک بصرہ مسافات مسافهت -

سقی - سقاء - بالکسر والمد مشک شیر وآب سقیة اسقیات اساقی ج - وطب مشک شیر خاصة محی خیک روغن خاصة قربة مشک آب خاصة سقی آب دادن وسقیا لک گفتن (ع ف اک) یقال سقیت فلانا واسقیته آب خورانیدم وسقیا لک گفتم وسقاه الله الغیث واسقاه آب دہاد والاسم السقیا بالضم - ویقال سقیته لشفته واسقیته لماشیته وارضه والاسم السقی بالکسر اسقیة ج - ساقیة جوے خرد سواقی ج - سقی علی فعیل ابر بزرگ قطرہ استیة ج - علی خلاف القیاس وبردی سقیة یکی از وے وخرما بن رجل سقاء وامرأة سقاءة و سقایة - وفی المثل اسق رقاش انها سقایة یضرب للمحسن ای احسن الیه لاحسانه - مسقوی کشت آبی عذی بالکسر کشت دشتی که از باران آب خورد مسقاة بالفتح جای آب خوردن وبالکسر آلت آب خوردن سقی بالکسر زرداب یقال منه سقی بطنه واستسقی ای اجتمع فیه ماء اصفر فهو مستسق وبہرۂ آب یقال کم سقی ارضک اسیقة ج —

اسقاء عیب وغیبت کردن تسقیت آب دادن شد وللکثرة - وسقاک الله گفتن استقاء کذلک مساقاة تیمار وتعهد کردن درخت بشرکت دخل وے تساقی یکدیگر را خورانیدن استقاء آب خواستن وبرکشیدن از چاہ واستقیت فی القربة وسقیت فیها بمعنی - سقایة بالکسر مے وپیمانۂ شراب ومنه قوله تعالیٰ جعل السقایة فی رحل اخیه وهو الصواع الذی کان الملک یشرب منه -

سلو - سُلُوّ - سُلّی - بالضم فیهما خرسندی وبی غمی (ع ف اض ۲ وک اف ۲) یقال سلوت وسلیت عنه - سلوی ورتیج وعسل قال الاخفش لم اسمع له بواحدة ویحتمل ان یکون جمعه ووحدانه سواء کما فی دفلی - ویقال هو فی سَلْوة من العیش ای فی رَغَد - سِلی بالقصر پوست که بر روی شتر بچه وکشیده زاید وآنرا بپارسی یارک خوانند ناقة سلیا وآنکه سلی در شکم وے مانده باشد وآن مهلک است تسلیة خرسندی وبے پژمانی دادن مسلّی اسپ سیوم رہان ونعت منه وبیرون کشیدن سلی از رحم ناقه وفی المثل وقع القوم فی سلی جمل ای فی امر صعب وان لم یکن فی الجمل سلیً - ویقال فی المثل انقطع السلی فی البطن اذا ذهبت الحیلة کما یقال بلغ السکین العظم - اسلاء بے غم کردن انسلاء لازم منه - وانسلی عنی الهم وتسلّی بمعنی ای انکشف - سلوانة بالضم حرزة کانوا یقولون اذا صب علیها ماء المطر فشربه العاشق انسلی - سلوان بالضم

وتخفیف الراء پارهٔ از لشکر سرایاج - یقال خیر السرایا اربع مائة رجل - سروت الثوب وسرتہ عنی ای القیتہ - وسروت عنی الدرع بالواو ولاغیر ویقال انسریٰ عنہ الہم انکشف وسُرِّی عنہ مثلہ - سروة بالکسر تیر خُرد سریٰ ج - والجرادة اول ماتکون وہی دودة واصلہا الہمزة - وسِرِّیة لغة فیہا - ارض مسرّوة ذات سروة سراة کل شیٔ ظہرہ ووسطہ والجمع سَرَوات وفی الحدیث لیس للنساء سروات الطریق ای یمشین فی الجوانب - سراة النہار وسطہ - سراء بالمد والفتح درخت کہ ازوی کمان سازند استراء برگزیدن مردم وشتر دگوسپند وہی سُرِیّ ابلہ وسراة مالہ - واستری الموت بنی فلان ای اختار سراتہم - ساریة ستون وابر شب سواری ج - ونام مردے سَرِی بالضم مسریٰ بہ شب رفتن (ع ف اک ۲) سریت واسریت بمعنی سُرِیة سریٰ بالضم فیہا اسم فیہ وبالالف لغة اہل الحجاز وجاء القرآن بہا جمیعا ویقال اسراہ و اسریٰ بہ قولہ تعالیٰ سبحان الذی اسریٰ بعبدہ لیلا وان کان السُّریٰ لایکون الا باللیل ذکر للتاکید کما یقال سرتُ امس نہارا والبارحة لیلا - سراية بالکسر درگذشتن از چیزے بچیزی والسراية سُرِی اللیل وہو مصدر ویقل فی المصادر التی علیٰ ہذا البناء لانہ من ابنیة الجمع وبعض العرب یؤنث السُّریٰ والہدیٰ توہما انہما جمع سُرِیة وہَدِیة اسرائیل نام مردے یقال ہو مضاف الیٰ ایل یعنی ولا واسرائین بالنون کما یقال جبرین فی اسمائین سطو - سَطُو - دست در رحم ناقہ کردن راعی تا آب فحل را بیرون کند - ودر نہادن اسپ گام را - وبسیار شدن آب - وسخت گرفتن وحملہ کردن (ع ف اض ۲) یقال سطا بہ - سَطْوة یکبار سَطوات ج - والفحل یسطو علیٰ طَرُوقتہ - ساطی آنکہ بغلبہ شہوت ازمیان شتران بیرون آید از یکے بر دیگرے - واسپ گام دور نہندہ وفرس ساط الذی یسطو علیٰ سائر الخیل ویقال ہو الذی یرفع ذنبہ فی حُضرہ -

سعی - سَعی - دویدن وشتاب کردن - وکسب وکار کردن - وخراج وباج گرفتن (ع بفتحہا) ساعی خراج وباج ستان وآنکہ کارے بر کسے افگند وکثیرا ما یقال ذلک فی وُلاة الصدقة سُعاة ج - مِسعاة واحدة المساعی فی الکرم والجود - سعو بالکسر یک ساعت از شب یقال مضیٰ من اللیل سُعْو کسَعواء مثلہ - یقال ساعانی فسعیتہ اسعیہ اذا غلبتہ فیہ - سعایة بالکسر غمازی وبدی کردن یقال سعیٰ بہ الی الوالی اذا وشیٰ بہ - سعایة ایضاً پارهٔ از بہای خود دادن مکاتب بجہت آزادی واستسعیت العبد فی قیمتہ - ویقال زنیٰ بحرة وامة وساعیٰ فلان بامة ویکون المساعاة فی الاماء خاصة -

سفا - سَفی - باد خاک را بردن (ع ف اک ۲) سفی نعت وابر سَفیٰ بالقصر خارگیاہ وخاک سفاة

سحا۔ سحاۃ۔ شب پرہ سحاۃ یکی وہما مفتوحان مقصوران۔ وسحاۃ کل شئ قشرتہ سحاج۔ وساحت خانہ ومانند آن سحاء الکتاب بالکسر والمد مہرنامہ سحارۃ یکے اسحیۃ ج۔ وگیاہے کہ زنبور عسل آنرا خورد وضبّ سلح خورندۂ آن گیاہ واسحی الرجل ای کثرت عندہ الاسحیۃ۔ ومافی السماء سحاءۃ من سحاب ای قطعۃ۔ وسحوت القرطاس سحیتہ ای قشرتہ (عع بفتحہا وض ۲ وک ۲) ثلث لغات۔ وسحوت الطین عن وجہ الارض وسحیتہ اے جرفتہ یعنی رندیدم وسحوت الکتاب وسحیتہ ای شددتہ بالسحاء یعنی مہر کردم رجل اسحوان بضمتین مرد بسیار خوار ساحیۃ باران سخت بارندہ مسحاۃ بیل آہنین وکلند۔

سخا۔ سخاوۃ۔ سخاء۔ جوانمردی (عع ف اض ۲ وک اف ۲) وباز ماندن از چیزے یقال سخیت نفسی عنہ اذا ترکتہ وجوانمرد شدن (عع بضمہا) سخو فروزانیدن آتش بہ بیرون آوردن خاکستر وآتش از دیگدان (عع ف اض ۲) سخی مثلہ (عع ک اف ۲) ویقال اسخ نارک ای اجعل الماء مکانا توقد علیہ۔ سخی بالقصر لنگی شتر وشتر بچہ یقال منہ سخی یسخی سخیً فہو سخٍ مثل عمٍ۔ وفلان یتسخی ای یتکلف السخاء۔ مکان سخاوی جای نرم وارض سخاویۃ۔ سخواء زمین نرم فراخ سخاوی بفتح الواو وکسرہا ج۔ مثل صحاری۔

سدا۔ سدو۔ دست دراز کردن بہ چیزے یقال سدت الناقۃ تسدو وہو تذرعہا فی المشی وگام فراخ نہادن ستور (عع ف اض ۲) یقال ما احسن سدو رجلیہا واتوید یہا ونوق سواد۔ وفلان یسد وسدو فلان ای نحو نحوہ۔ بسرۃ سدیۃ وبسر سدغورۂ تر سداۃ تری شب۔ وتارجامہ اسدیۃ ج۔ سدی کذلک یقال سدیت الارض بالکسر وہی سدیۃ نمناک شد واسدی النخل ای سدی البسرہ وذلک اذا استرخت تفاریقہ۔ اسداء بافتن یقال اسدیت الثوب واسیتہ۔ ورسیدن یقال طلبت الشئ فاسدیتہ اے اصبتہ فان لم تصبہ قلت اعمستہ ومہل گذاشتن یقال اہل سدی بالضم مہمل گذاشتہ قولہ تعالیٰ ایحسب الانسان ان یترک سدی وبفتح السین ایضاً۔ وتسداہ ای علا۔ سادی ای سادس یعنی ششم ابدلت من السین یاء کما فسّر فی ست۔

سرو۔ سَرْو۔ م سروۃ یکے وجاے بلند تر از آب وفرد تر از کوہ۔ ومحلۂ حمیر۔ وجوانمردی ومردی وہو سخاء فی مُرَّدۃ (عع ف اض ۲ وک اف ۲) سَرِیّ نعت منہ سراۃ ج۔ سَرَوات جمع الجمع۔ سِرِیّ ایضاً جوی خرد اسریۃ سُریان ج۔ سَراوۃ سری شدن (عع بضمہا) تسری بتکلف مردے نمودن۔ وسریت گرفتن کنیزک را قال یعقوب اصلہ تسترر من السرور فابدلت من احدی الراءات یاء کما یقال تقضی من تقضض۔ سُرِّیّۃ بالضم والتشدید کنیزک بہ جہت فراش سراری ج۔ سرّیۃ بالفتح

یک شبار وز- وراندن متعد لازم و کار باطل و دروغ- وجنبانیدن با دو رخت را- وپستان کردن میش نزدیک زادن (عع ف اض ۲) وکبر و تازکردن یقال زَهِیَ الرجل فهو مزهو مجهولا وازدهی فهو مُزدهٍ- وللعرب احرف لایتکلمون بذلک الا علی سبیل المفعول به وان کان بمعنی الفاعل مثل قولهم زُهِیَ الرجل وعُنِیَ بالامر وتُجِبَت الناقة وشبهها اذا امرت به قلت لِتُزه وکذلک الامر من کل فعل لم یسم فاعله وامر الغائب لایکون الا باللام کقولک لیقم زید- وفیه لغة اخری زهایزهو زَهْوا ای تکبر ومنه قولهم ما ازهاه ولیس هذا من زَهِیَ لانه لا یتعجب من فعل مجهول- اهل زاهیة اذا کانت لاترعی الحمض- ویقال هم زهاء مائة ای قدر مائة-

زای- تکبر کرد (عع بفتحها) ازاه بطنه اذا امتلا فلم یتحرک-

زخی- کُسمّی عنبری من وُلد قرط بن عبد مناف صحابی برک علیه النبی صلی الله علیه وسلم ومسح رأسه

زرا- اسم جد جد محمد بن محمود بن ابراهیم بن بنا الفارقانی ووالد ابی الخیر بن زرا المحدثین-

زعا- عدل واقسط (عع ف اض ۲)-

زغا الصبی- کودک گریست (عع ف اض ۲)

زاغیة- خشنی که خود را بر مردان اندازد وزَغی بالضم بوی جبشیان زَغاوة بالضم نوعی از جبشیان زَغاوان بالفتح نام کوهے-

زکی- بالید وافزود (عع ک اف ۲) تزکی مثله

وتشنه گردید زکیة دهی است مابین بصره وواسط- زلیة- زیلو که آن شطرنجی وگلیم وپلاس باشد زلالے ج-

فصل السین

سماو- سما و- نیت- ونور دخاطر- وجایگاه باشد و دوری قصد وهمت وکشش به چیزے یقال منه انت ذو سأو ای بعید الهمة- وساه بمعنی ساءه مقلوب منه-

سبی- یَسبِی- سباء- برده کردن (عع ف اک ۲) استباء مثله ودل بردن معشوق عاشق را وخمر از شهری بشهرے بردن فاما اذا اشتریتها التشریها فبالهمز سَبِیّة آن خمر وبالهمز ایضا وزن برده- وغریب کردن ودور گردانیدن یقال سباه الله ویقال ذهبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وهما اسمان جعلا واحدا- سابیاء بالمد شیمه که بابچه بیرون آید از رحم ونتاج وگوسپند کثیر النسل سوابی ج- اسابیّ الدماء راه های خون اسباءة بالکسر یکے-

ستو- ستا- لغة فی سَدی الثوب یعنی تار واستَیتُ الثوب مثل اسدیته- واستأت الناقة استیتاء استرخت من الضبعة-

سجو- سَجِیّة- خو- وطبیعت سُجُو بضمتین آرام گرفتن ودائم شدن (عع ف اض ۲) قوله تعالی والیل اذا سجی ای طمّ وسکن ومنه البحر الساجی- وطرف ساج ای ساکن- تسجیة پوشانیدن مرده را-

لایعدّه شیئاً وینکر علیه فعله - ازراء خوارمندی نمودن وتقصیر کردن یقال ازریت به اذا قصرت به - وازدریته ای حقرته -

زفی - زَفَیان - سخت وزیدن باد وزفته الریح ای تردته ونام مردے شاعر ناقة زَفَیان سریعة قوس زفیان سریعة الارسال للسهم - زفی بال برداشتن شتر مرغ - وبرداشتن شراب چیزی را وهوا

زقا - زقو - زقی - بانگ کردن (عع ف اض ۲ و ک ۲) زقاء بالمد والضم صوت وکل صائح زاقٍ - زقیة بالفتح ای صیحة یقال فی المثل وهو اثقل من الزواقی وهی الدیوک لانهم کانوا یسمرون فاذا صاحت الدیک تفرقوا -

زکو - زکوة - م تزکیة زکوة دادن از مال - و پاکیزه کردن وستودن خود را وزکوة از کسی گرفتن قوله تعالیٰ وتزکیهم ای تطهرهم - زکاً بالقصر اے شفع یقال خسا اوزکا یعنی طاق یا جفت زکار بالفتح والمد کوالیدن (عع ف اض ۲) ولائق آمدن - وتنعم کردن زکوکذلک یقال هذا الامر لایزکو بفلان ای لایلیق به - ازکاء کوالانیدن غلام زکی زاکٍ والمصدر منه زکوبضمتین - وتزکی تصدق

زنی - زِنا - مقصور عند اهل الحجاز ممدود عند اهل نجد بازن حرام جمع آمدن (عع ف اک ۲) زنوی نسبت از مقصور زنادی از ممدود وتزنیة بزنا منسوب کردن وزانی خواندن کسی را زنّارة بالتشدید همدونه ماده وقولهم هو لزنیة بالفتح والکسر

نقیض قولهم لرشدة - والمرأة تزانی مزایاة وزناءً اے تباغی -

زوا - زاویة - کنج وپیغوله زوایا ج - زویت الشیٔ جمعته وقبضته (صحح ف اک ۲) وفی الحدیث زویت لی الارض فأریت مشارقها ومغاربها - وانضوت الجلدة انقبضت یعنی درکشیده شد زی بالکسر پوشش وهیأت واصله زوی یقال منه زیّته والقیاس زوّیته - زوی الرجل مابین عینیه یعنی آژنگ درافگند وزوی المال عن وارثه زیاای صرفه - زوّنام کوهے - وقضا وقدر یقال حمّ وزُوِیَ ای قضی وقُدِّرَ وزیة زوازیة دیگ بزرگ که یک شتر گوشت پزد وزای حرفی از حروف معجمه بعید وتقصر ولایکتب الا بیاء بعد الالف قال زید بن ثابت فی قوله تعالیٰ ثم تنشرها هی زای فزبها یعنی اقره بالزار - وزواة پشت ستیخ کرده رفتن وگام نزدیک نهادن یقال منه زوزی الرجل یزوزی وراندن -

زهو - زُهو - بالفتح والضم لغة الحجاز غورهٔ خرمائے زرد وسرخ - ورنگ گرفتن غورهٔ خرما یقال اذا ظهرت الحمرة والصفرة فی النخل ظهر فیه الزهو وزها النخل زهوًا ازهاء مثله ودیدار نماینده خوب یقال زها الشیٔ بعینک - وبرداشتن سراب چیزے را یقال زها السراب الشیٔ ای رفعه وهذا بالالف لاغیر وربما قالوا زهت الریح الشجر تزهاه اذا هزته ووزیدن باد - وسبک وسهل داشتن یقال زهاه وازدهاه ورفتن ناقه بعد از ورد

سلہ والزوا کالتوا القرینان وکل زوج والواحد زوج والواحدة علی الاصل لاجل دوم الجمهری - ق - سلہ وقدر زوزیة فی الحرف دوم الجمهری - ق - سلہ الزای اذا کتب بهمزة بعد الالف دوم الجمهری وفیه فلا

اَرویہم رِیّا اذا استقیت لہم الماء۔ تروِیۃ بر روایت شعر داشتن کسی را و سیراب گردانیدن اَرواء گذلک ورو زہشتم از ماہ ذی الحجہ۔ واندیشہ کردن درکار رَایۃ علم رِوایۃ شتر آب کش۔ وتوشہ دان عند التعجب علی الاستعارۃ۔ ماء رواء بالفتح والمد عذب۔ وماء رَوِیّ گذلک بالکسر والقصر۔ رواء بالضم والمد دیدار ورجل راویۃ للشعر الہاء للمبالغۃ وقوم رواء من الماء بالکسر والمد۔ عین ریۃ بالکسر بسیار آب رَوِی حرف قافیہ شعر۔ وابر بزرگ سخت بارندہ ویقال شربت شربا رویا۔ وارتوی الجبل ای غلظت قواہ۔ وارتوت مفاصل الرجل اعتدلت وغلظت۔

رہو۔ رَہْو۔ میان ہر دو پاے کشادہ رفتن ورم رفتن (ع ف اض ۲) ومنہ قولہ تعالیٰ واترک البحر رہوا ای ساکنا علی ہیئتہ وزن فراخ فرج۔ ونوعی از مرغان ویقال ہو الکرکی۔ رَہْو رَہْوۃ جای بلند وپست وہو من الاضداد وآب راہ میان محلہ وفی الحدیث انہ علیہ السلام قضی ان لا شفعۃ فی فناء ولا طریق ولا منقبۃ ولا رَکح ولا رَہْو ہار ج۔ وارہیت لہم الطعام والشراب اذا ادمتہ لہم مثل ارہنت وہو طعام راہن وراہ اے دائم۔ وارہ علی نفسک ای ارفق بہا۔ عیش راہ اے ساکن رافہ۔ ورہا البحر ای سکن۔ رہاء زمین فراخ ورہار بالضم والفتح حیّ از مذحج رُہاوی منسوب الیہ

رزا۔ کعلی جد ابی الخیر محمد بن احمد امام جامع اصبہان رصاہ۔ محکم واستوار کردآنرا (ع ف اض ۲) ارصی بالمکان درجائی پاید ونگذاشت آنرا۔

فصل الزاء

زبی۔ زَبْی۔ بار کردن (ع ف اک ۲) از دباء مثلہ یقال زبیت الشیء وازدبیتہ ای حملتہ۔ زبیۃ بالضم پشتہ زُبَی ج۔ وفی المثل قد بلغ السیل الزبی ومغاکی بجہت صید شیر وددہ یقال تزبیت زُبیۃ۔ اُزبی شتاب زدگی۔ ونشاط وسبکی علی اُفعول ورفتار مختلف۔ وشرد کاری بزرگ ازابی ج۔

زجو۔ تزجیۃ۔ بنرمی راندن کار یقال کیف تُزجّی الایام ای کیف تدافعہا۔ رجل مزجی اے مُزَجّ۔ وتزجیت بکذا اکتفیت بہ۔ ازجاء راندن مزجی چیزے اندک مُزجاۃ مونث منہ قولہ تعالیٰ وجئنا ببضاعۃ مُزجاۃ ای قلیلۃ۔ والریح تزجی السحاب والبقر تزجی ولدہا ای تسوقہ۔ زجاء بالفتح والمد بآسانی گرد آمدن خراج۔ وروانی کار یقال فلان ازجی بہذا الامر فلان ای اشد نفاذا فیہ منہ ویقال عطاء قلیل یزجو خیرا من کثیر لا یرجو۔ ویقال ضحک حتی زجا ای انقطع ضحکہ۔

زدو۔ زَدْو۔ کوزہ باختن کودک وانداختن آن در مغاک (ع ف اض ۲) مزداۃ بالکسر مغاک کوزانداختن واین را خانج گویند یقال ابعد المدی وازدہ۔ ویقال زَدْو لغۃ فی سَدْو وہو مد الید نحو الشیء۔

زری۔ زرایۃ۔ بالکسر خشم وعتاب کردن عیب کردن (ع ف اک ۲) یقال منہ زَرِیت علیہ وتزریت علیہ بمعنی وقال ابو عمرو الزاری علی الانسان الذی

عن القوس ورميت عليها ولا يقال رميت بها۔
وفزون شدن يقال رميت على الخمسين وارميت
ودشنام دادن بفاحشه قوله تعالىٰ والذين يرمون
المحصنات۔ والرمي السقي وهي السحابة العظيمة
القطر الشديدة الوقع من سحائب الجهيم والخريف
والجمع ارمية واسقية۔ ويقال خرجت أترمّى
اذا خرجت ترمي في الاغراض وفي اصول الشجر
وخرجت أرتمي اذا رميت القنص۔ ويقال للمرأة
ترمين في الخطاب للواحدة والجمع سواء۔ ورماه
مراماة ورماء وارتمينا وترامينا۔ وكانت بينهم
رميا ثم صاروا الى حجيزى قال ابو عبيدة رمى الله
لك اى نصرك وصنع لك۔ رماء بالفتح والمد ربوا
وافزوني وارمى فلان اى اربى قال عمر
رضى الله عنه لاتشتروا الذهب بالفضة الا يدا
بيد هاء وهاء اني اخاف عليكم الرماء۔ ارماء انداختن
ارميت الحجر من يدى اى القيت۔ ويقال سابّه
فارمى عليه اى زاد۔ وترامى الجرح الى الفساد
ويقال طعنه فارماه عن فرسه اى القاه عن ظهر دابته
كما يقال اذراه۔ رميّة شكار به تير افگنده۔ يقال
بئس الرميّة الارنب۔ مرماة بالكسر پيكان كرد۔
وبابچه بستور وفي الحديث لوان احدكم دعى الى
مرماتين لاجاب وهو لا يجيب الصلوة۔

رنو۔ رَنْو۔ پيوسته نگريستن (ع ف اض ۲) ارناء
متعد منه۔ يقال ارنا في حسن ما رأيت۔ كأس رَنُوناة
على فعلعلة اى دائمة ساكنة۔ ويقال فلان
رَنْو فلانة على فعول بالفتح اى دائم النظر عليها
ورجل رناء كذلك۔ رناء بالضم والمد آواز زنا
بالفتح والقصر چيزيست كه دروسے نگرند وقولهم
يا ابن تُرَنْيٰ كناية عن اللئيم۔

روى۔ أُرْوِيه۔ بالضم والتشديد بزكوهى ماده
ونام زنے اراوى ج۔ واروى على افعل كذلك
وهذا بغير قياس۔ اروى ايضا نام زنے ريّان
سيراب ريّا مؤنث ولم يُبدَل من الياء واوا لانها
صفة وانما يبدلون الياء في فعلى اذا كانت اسما
والياء موضع اللام كقولك شَرْوى من شريته وتقول
من تقيته وان كانت صفة تركوها على اصلها يقال
امرأة خَرْياء ورَيّاء ولو كانت ريا اسما لكانت رَوّا
لانك كنت تبدل الياء واوا موضع اللام وتترك
الواو التي هي عين فعلى على الاصل۔ ريّا بوى خوش
ويقال ريّا ريح طيبة من نفخة ريحان او غيره۔ ريان
ايضا نام كوهے رويت حاجت۔ واندیشه در كار
وباقى وام رواء بالكسر والمد رسن پاره كه بآن
بار بر شتر بندند ارويه ج۔ يقال منه رويته على الرحل
اى شددته على البعير۔ ورويت على اهلى ولاهلى
اذا أتيتهم بالماء۔ ويقال من اين رَيْتُكم بالفتح اى
من اين تَرْتَوُون الماء۔ رَيّ بالفتح والكسر وروى
بالكسر والتخفيف سيراب شدن (ع ك ا ف ۲)
رويت وارتويت وترويت بمعنى۔ رواية بالكسر
بازگفتن سخن وشعر از كسے (ع ك ا ف ۲) فهو راو
في الماء والشعر من قوم رُواة۔ ورَوِيتُ القومَ

لله ترق فكبرى الاولية۔ ق۔

ارعی اللہ الماشیۃ ای انبت لہا ما ترعاہ - وارعتہ سمعی ای اصغیت الیہ -

رغو - رغاء - بالضم والمد بانگ کردن شتر (عع ف اص ۲) وفی المثل کفی برغائہا منادیا - ترغیۃ کفک برآوردن شیر ومنہ قولہم کلام مرغ اذا لم یفصح عن معناہ - ویقال ایضا امست ابلہم ترغی وتنشف ای لہا نشافۃ ورغوۃ - رغوۃ ثلث لغات کفک وسر شیر رغی ج - وکذلک رغایۃ اللبن ورغاوتہ بالضم مع الیاء وبالکسر مع الواو وعلی العکس ایضا - مرغاۃ بالکسر کفک گیر ارتغاء سر شیر خوردن وفی المثل یسر حسوا فی ارتغاء یضرب ان یظہر امرا ویرید غیرہ - ناقۃ رغوۃ علی فعول ای کثیرۃ الرغاء ای الصوت - وارغیتہ ای حملتہ علی الرغاء - وتراغوا اے رغی کل واحد ہہنا وواحد ہہنا - ومالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ ای لا شاۃ ولا ناقۃ وقد مر ہذا - واتیتہ فما ثغی ولا ارغی ای لم یعط شاۃ ولا ناقۃ -

رفو - رفوت الثوب ارفوہ - بالتلبین والہمزۃ ورفوت الرجل ای سکنتہ من الرعب - مرافاۃ سازواری رفاء بالفتح والمد کفشیر گرفتن - وبرچفسان شدن وسازواری منہ بالرفاء والبنین دعاء للمتزوج - ترفیۃ این دعا گفتن -

رقا - رقی - برآمدن برنردبان (عع کا ف ۲) یقال رقیت فی السلم رقیا ورقیا ارتقاء مثلہ - مرقاۃ بالفتح پایۂ نردبان وبالکسر آلۃ یعمل بہا ومن فتح قال ہذا موضع یفعل فیہ - ورقی علیہ کلاما ترقیۃ اذا رفع - وترقی فی العلم اے رقی فیہ درجۃ درجۃ - رقوۃ ریگ تودہ کرد ویقال ارق علی طلعک ای امش واصعد بقدر ما تطیق - رقیۃ بالضم افسون رقی ج - تقول منہ استرقیتہ فرقانی رقیۃ فہو راق - ورقیۃ نام زنے قیس الرقیات نام مردے منسوب بزنانے کہ بریں نام بودہ اند وہو عبد اللہ بن قیس الرقیات - رقی بالضم وکسر الثانی موضعے -

رکو - رکیۃ - چاہ رکی رکایا ج - رکوۃ کوزۂ آب خوردنی ومشک آب رکاء رکوات ج - وفی المثل صارت القوس رکوۃ یضرب فی الادبار والانقلاب الامور - رکاء بالکسر والمد موضعے مرکو حوض بزرگ وجرموز کوچک رکوبار برافزودن برستور - وبصلاح آوردن واستوار کردن خلل - وباقی روز باشیدن یقال منہ رکوت بقیۃ یومی ای اقمت وگناہ برکسی نہادن یقال رکوت علی فلان الذنب - ارکاء پناہ گرفتن یقال ارکیت الیہ وتاخیر کردن ومہلت دادن یقال منہ ارکنی الی کذا وساختہ وآمادہ کردن لشکر - وگناہ برکسے نہادن ویقال انا مرتکب علی کذا ای معوّل ومالی مرتکی الا علیک ای معوّلی -

رمی - رمی - انداختن (عع ف اک ۲) یقال رمیت الشیء من یدی فارتمی وتیر انداختن رماۃ بالکسر کذلک - قال ابن السکیت یقال رمیت

سلہ وعبد اللہ بن قیس الرقیات لعدۃ رجال وعدۃ نساء وہن رقیۃ بنت الحمیری وقیل

وارشی الحنظل اذا امتدت اغصانہ شبہ بالارشیۃ۔
رشار ستارگان خرد در برج حوت وہی من المنازل۔
رضا۔ رضوان۔ بالکسر والضم خوشنودے مرضاۃ کذلک وپسندیدن (ع ک ا ف ۲) رضی بالکسر مصدر محض یقال رضیت عنہ واصلہ رضوت ویقال رضیت الشئ وارتضیتہ فہو مرضی ومرضو علی الاصل والاسم الرضار بالمد وعن الکسائی رضوانٍ وحموانٍ فی تثنیۃ الرضا والحمی والوجہ حمیانٍ ورضیانٍ وجمیع ذلک من الواو۔ عیشۃ راضیۃ ای مرضیۃ لانہ یقال رضیت معیشتہ علی مالم یسم فاعلہ ولا یقال رضیت بالفتح ویقال رضیت بہ رضا وارضیت علیہ فی معنی رضیت وعنہ ایضا۔ ارضا ترضیۃ خشنود کردن وترضیتہ ازالۃ رضیتہ بعد جہد۔ واسترضیتہ فارضانی وراضانی فلان فرضوتہ ارضوہ بالضم اذا غلبتہ فیہ۔ رضوی کوہے بمدینہ رضوی منسوب بوے۔
رطا۔ ارطی۔ درختے اردرختان ریگ ارطاۃ یکے وہو افعل من وجہ وفعلی من وجہ لانہ یقال ادیم مارطا ای مدبوغ بورقہ وادیم مرطی ایضا ولحوق تاء التانیث فی واحدہا یدل علی ان الالف لیست للتانیث وانما ہی للالحاق او بنی الاسم علیہا وارطت الارض اذا انبت الارطی۔ رطیۃ موضعی اراط بالضم کذلک۔
رعی۔ رعی۔ بالکسر علف وگیاہ ارعاء ج۔ رعی بالفتح چریدن۔ وچرانیدن۔ وچشم داشتن (ع عف ا ض ۲) رعوا مثلہ یقال فلان حسن الرعوۃ وقد ارعوی عن القبیح۔ رعیا بالضم والقصر ورعوی بالفتح الاسم منہ مثل بقیا وبقوی۔ ارعاء بخشودن برکسی یقال ارعیت علیہ اذا ترحمتہ ویقال منہ (ع بفتحہما) یقال منہ ارعی النجوم۔ ورعی البعیر الکلأ وارتعی۔ ورعیت الابل ارعاہا رعیا۔ مرعی گیاہ وچراگاہ وچریدن وفی المثل مرعیً ولا کالسعدان۔ راعی چراننده۔ وگاہ دارنده و لقب مردی رعاۃ ورعیان ورعاء بالکسر والمد۔ مثل قاض وقضاۃ وشاب وشبان وجائع وجیاع قولہ تعالی حتی یصدر الرعاء۔ وفلان یرعی علی ابیہ ای یرعی غنمہ۔ ویقال رجل ترعیۃ بکسر التاء وضمہا والیاء مشددۃ فیہما الذی یجید رعیۃ الابل ترعایہ بالکسر مثلہ۔ رعاوی بالضم والفتح شتران گرداگرد قوم چراکنندہ مراعاۃ چشم داشتن۔ و نگریستن۔ ونگاہ داشتن حق کسے را وباہم چرا کردن ستور۔ وگوش داشتن بکسے منہ قولہ تعالی لاتقولوا راعنا قال الاخفش یقرؤ راعنا لتنوین علی اعمال القول فیہ کانہ قال لاتقولوا ہجرا و ہو من الرعونۃ۔ استرعاء نگاہ داشتن خواستن وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم۔ رعایۃ بالکسر پاسبانی وپاس رعیت داشتن امیر۔ وحرمت کسی نگاہ داشتن یقال رعیت علیہ حرمتہ۔ راعی والی رعیۃ عامۂ مردم ویقال لیس المرعی کالراعی رعوۃ بالفتح والکسر باز ایستادن از بدی (ع ف ا ض ۲) ارعواء مثلہ یقال فلان حسن الرعوۃ وقد ارعوی عن القبیح۔ رعیا بالضم والقصر ورعوی بالفتح الاسم منہ مثل بقیا وبقوی۔ ارعاء بخشودن برکسی یقال ارعیت علیہ اذا ترحمتہ ویقال منہ

وہم مرادی الحروب وکذلک المرداۃ - وفی المثل کل صعب عندہ مرواتہ وتشبہ بہا الناقۃ فی الصلابۃ فیقال ناقۃ مرداۃ - رَداۃ صخرہ ردی ج - مُرْدِیَ بالضم والتشدید خانہ چوب کشتی بانان مَرادی ج - رَدی ایضا سنگ انداختن وبیک پای برجستن کودک - وافتادن در چاہ وفرود افتادن ازکوہ (عع ف اک ۴) تَرَدّی مثلہ - یقال ردی فی البئر وتردی اذا سقط فی بئر او تہور من جبل ورفتن یقال ما ادری این ردی ای این ذہب - رداء بالکسر والمد پوشش رداء ان رداوان تثنیتہ وکل اسم ممدود فلا یخلوا اما ان تکون ہمزتہ اصلیۃ فترکت فی التثنیۃ علی حالہا وما قلبت یقال جزاء ان وخطاء ان واما للتانیث فقلبت فی التثنیۃ واوا لاغیر یقال صفراوان وسوداوان واما ان تکون منقلبۃ من واو ویاء مثل کساء ورداء او ملحقۃ مثل علباء وحرباء ملحقۃ بسرداح وشملال ففیہا وجہان قلبت واوا مثل التانیث ویقال کساوان ورداوان وعلباوان وحرباوان او ترکت علی حالہا مہموزۃ ویقال کساءان وحرباءان ورداءان وعلباءان مثل الاصلیۃ وہو اجود - تردی رداء برافگندن ارتداء مثلہ - رِدْیۃ بالکسر منہ کالرکبۃ والجلسۃ یقال منہ ہو حسن الردیۃ ورَدْیۃ ترویۃ - وراویت عن القوم مراداۃ اذا رایست بالحجارۃ - وراویت فلانا ای راودتہ وہو مقلوب - وراداہ ایضا بمعنی داراہ - ردی باقصر ہلاکی وہلاک شدن (عع ک اف ۴) ارداء متعارفیہ - رجل رداء ای ہالک وامرأۃ ردیۃ -

رذی - رَذِیّۃ - ناقۃ لاغر شدہ از رفتن - وناقۃ فرومانده بر راہ رذایا ج - رذی مذکر منہ - ارذاء نزار ولاغر کردن وانداختن بر راہ والمرذی المنبوذ -

رزی - ارزاء - پناہ گرفتن بہ کسی یقال ارزیت ظہری الی فلان ای التجأت الیہ -

رسو - رَسْو - رُسُو - بالضم والفتح مشدد او مخففا ایستادن برجای - واستوار شدن (عع ف اض) وبرجا ماندن پای در حرب وبرجای ایستادن کشتی در بحر یقال رَسَتْ اقدامہم فی الحرب ای ثبتت وجبال راسیات - وقولہ تعالی بسم اللہ مجریہا ومرسیہا وقد مر فی فصل الجیم واصلاح کردن میان دو کس - وسخن گفتن بہ چیزے از کسے رَسْوۃ نوع از شبہ ومہرۂ کہ در رشتہ در کشند مرساۃ بالکسر لنگر کشتی والقت السحابۃ مراسیہا ای دامت - ورواسی من الجبال کوہ ہاے محکم واحدہا راسیۃ - ویقال رسا الفعل بالثبوت وذلک اذا قعا علیہا - ویقال تمرۃ نرسیاۃ بکسر النون نوعے از خرما -

رشو - رِشاء - بالکسر والمد رسن دلو ارشیۃ ج - رشوۃ بالضم والکسر پارہ رَشًی ج - رَشْوپارہ دادن (عع ف اض ۲) ارتشاء پارہ گرفتن استرشاء پارہ خواستن بر حکم - وشیر جستن کرہ ارما ورارشاء رشوت دادن - ورسن بر دو بستن ویقال ترشیت الرجل نزی کردم باکسی وراشیتہ ای ظاہرتہ

رَقّ له - وبالهمزة ایضا فیقال رثئت المیت وبثثت بالجیم وحلأت السویق تحلئة وانما هو من الحلاوة وامرأة رثآرة فی رثایة ونحوها مما لیس بمهموز لان الیاء اذا وقعت بعد الالف الساکنة همزت وکذلک القول فی سقاوة وسقایة وما اشبهها - ورثیت عنه حدیثا اذا ذکرته عنه وارثی رثایة مثل اروی روایة -

رجو - رَجْو - رجاء - بالمد امید داشتن - وترسیدن (ع ف اض ۲) قوله تعالی وما لکم لا ترجون الله وقارا ای لا تخافون عظمة الله رجاوة کذلک ما أتیتک الا رجاوة الخیر - وارجیت الامر اخرته یهمز ولا - وقری قوله تعالی وآخرون مرجَؤن لامر الله بالهمز وبلا همز - ترجیة ترجی ارتجاء امید داشتن رجیة امید داشتی یقال مالی فی فلان رجیة ای ما ارجوه - رجا بالفتح والکسر کرانه چاه وکل ناحیة رجا ومنه ارجیت البئر - رجوان دو کرانه ویقال رُمی به الرجوان ای طُرح فی المهالک - ارجاء کرانها قوله تعالی والملک علی ارجائها - وارجیت الناقة اذا اولیتها همزولا - ارجوان الضمتین رنگی است سخت سرخ - ودرختی است که شکوفه آن سرخ میباشد معرب ارغوان ارجوانی منسوب بوی -

رحا - رَحیً - بالقصر سنگ آسیا وهمار خیان وهی مؤنث ویقال ثلث آرح وارحاء کثیرة فی الجمع وکل من مد قال رَحاء ورحاآن وارحیة مثل عطاء وعطاآن واعطیة وزمین بلند کرد

ودندان - وبزرگ قوم - وسینه شتر - ونام جائی - وشتران که به انبوهی گرد برگردند والقبیلة التی تستقل بنفسها وتستغنی عن غیرها - ورحی الحرب حومتها - ورحی السحاب مُستدارها - ورجت الرحی ورحوتها اذا اورثتها - ورجیت الحیة ترجو وترجت اذا استدارت -

رخو - رَخْو - بالفتح والکسر سست رخو بالکسر وبالضم سستی رخوة بالکسر رخاء بالفتح والمد رخاوة بالفتح سست شدن (ع ک اف ۲) وبضمها ایضا فرس رخوة سهلة مسترسلة - ارخاء پرده فروگذاشتن یقال ارخیت الستر وغیره اذا ارسلته - وارخت الناقة اذا استرخی صلاها - استرخاء سست شدن وفروهشتن هر چیز یقال استرخی اللحم یعنی فروهشت وسست شد گوشت ویقال هذه أرخیة هر چه فروانداخته شود چون پرده ومانند آن تراخی درنگ کردن ارخاء ایضا نوعی از دویدن بود ومنه فرس مرخاء وخیل مراخ واتان مرخاء کثیرة الارخاء - ورجل رَخِیّ البال ای واسع الحال رخاء بالضم باد نرم قوله تعالی فسخرنا له الریح تجری بامره رُخاء ای جعلنا ها رخاءً -

روی - رَوْی - رَوَیان - نوعی از دویدن اسب وخرو فزون شدن سال یقال منه رویت علی الخمسین ای زدت وارویت مثله وکوفتن وشکستن چیزے را (ع ف اک ۲) مروی بکسر سنگ انداختنی ومنه یقال للشجاع انه لمروی الحجر

أنتن تَرَيْنَ سواء الا ان النون التی فی الواحدة علامة الرفع والتی فی الجمع للجماعة فلم تسقط بحال وتقول انت تَرَيْنِنِی وان شئت قلت تَرِينِّی بتشديد النون كما يقال تَضْرِبِنِّی - سامرا ممدودا ومقصورا شهر بيست بنا كردهٔ معتصم وفيها لغات يقال وسُرَّ مَنْ رَأَى وساء مَنْ رَاى - مرأة بالكسر آئينه مِرْأَى مرايا ج - مَرْآة على مَفْعَلة بالفتح ديدار خواب وامرأة حسنة المرآة والمرأى خوب ديدار وفی المثل تُخبِرُ عن مجهولة مرآتُه اے ظاهر حاله يخبرك عما غاب عنك اى ظاهره يدل على باطنه - تريئة آئينه پيش كسے داشتن رَوْاء بالضم نيكوئی وخوبی ديدار رُؤْيا على فُعلى خواب كه ديده شود بلا تنوين رُؤْيَى بالتنوين مثل رُعَيَّ ج - وفلان منی بِمَرْأًى ومَسْمَع اى بحيث اراه واسمع -

ربا - رَبْو - فزونی - وفزون شدن - وبرآمدن بربلندی - وتاسه برافتادن وربا الفرس اى اخذ الربو فی العَدْو يعنی تاسه (ع ف اض ۲) رابية بلندی ديشته رَبْوة ثلث لغات وربادة مثله - قوله تعالى فاخذهم اخذة رابية اى زائدة - وربوت فی بنی فلان وربيت اى نشات فيهم - ويقال اربيت اذا اخذت اكثر مما اعطيت ومنه الربوا بالكسر والقصر وآن زيادتی گرفتن ست درروام وبيع قوله تعالى واحل الله البيع وحرم الربوا رَبَوان بيان تثنيته وقد اَرْبَى الرجل - رُبِيَّة لغة فی الربوا ونوعی از حشرات رُبًى ج - وفی الحديث فی صلح اهل نجران ليس عليهم ربية ولا دم قال الفراء ربية بالضم والتخفيف سماع من العرب والقياس رُبْوة بالواو وكذا جئية من الاجتباء ومعنى التحديث انهم اسقط عنهم كل دم كانوا يطلبون به وكل ربوا كان عليهم الا رؤس اموالهم فانهم يؤدونها - تربية پروردن رَبَّتَه وتربيته بمعنى الى غذوته هذا الكل ماينمی كالولد والزرع ونحوه - رَبِّيل مُرَبِّی ومُرَبَّب اى معمول بالرَّب ويقال له علی رباء بالفتح والمد اى طول - اربية بالضم والتشديد بُن رَان واصله اُرْبُوة فاستثقلوا التشديد على الواو وهما اُرْبِيَتان - ويقال جاء فلان فی اُرَيَّة قومه اى فی اهل بيته وعشيرته من بنی الاعمام ونحوهم ولا تكون الاربية من غيرهم - اربيان بكسرتين والتخفيف نوعی ازماهی -

رتو - رَتْوة - گام زدن (ع ف اض ۲) و فی الحديث فی معاذ انه يتقدم العلماء يوم القيامة برَتْوة اى بخطوة ويقال بدرجة - وسست كردن - سخت كردن وهو من الاضداد - وفی الحديث ان الحرية تَرْتُو فُؤاد المريض اى تشده وتقويه وآن نوعے از قليه و طعام بيمارست - وكشيدن چيزے را بنرمی - وبسر اشارت كردن -

رثا - رَثِيَة - دردزانو ومفاصل رَثِيات ج - مَرْثِيَة بر مرده ستايش گفتن وگريستن (ع ف ك ۲) يقال رثيته ورثوته ايضا - ورثی راى

ذمی - ذماء - بالمد باقی جان در مذبوح یقال ذبحت اطول شئی ذماء وجنبیدن مذبوح (ع ک اف ۲) وبالعکس ایضاً لغة فیه - ذمیان شتافتن (ع ض ک ۲) وناخوش کردن بوکسی را یقال ذمنی ریح کذا ای آذتنی - واستذمیت ما عند فلان ای تتبعته واخذته - ویقال خذ من فلان ما ذمی لک ای ما ارتفع لک -

ذوی - ذوی - پژمردن (ع ف اک ۲) و بالعکس ایضاً لغة فیه ذاوی نعت منه - واذواه الحر ای اذبله -

ذخا الابل - سخت راندشتر را یا دفع کرد (ع بفتحها وف اض ۲) ذخاء المرأة جامعها -

ذخی - بالفتح به مطرقه پشم را واخیدن (ع ف ک ۲) ذخی شتابی کرد وختهم الریح ذخیاً اصابتهم ولیس لهم منها ستر ندخاة زمین بی درخت -

ذاغیة - زن گول خویشتن آرا -

فرس اذقی - اسپ فروهشته گوش ست یعنی ذقواء مؤنث منه -

ذهو - فیریدن (ع ف اض ۲) -

فصل الراء

رأی - رؤیة - دیدن به چشم متعدی الی المفعول ودانستن متعدی الی مفعولین یقال رآه ای ابصره ورآه عالما ای علمه ورآه مثل راعه کذلک - رائی دیدن بدل - وبینائی دل ارآء وآراء ج - ورئی علی فعیل ایضا مثل ضنأن وضئین - ویقال به رئی من الجن ای مس ویقال رأی فی الفقه رأیا وقد ترکوا الهمزة فی مستقبله لکثرته فی کلامهم وربما احتاجوا الیها فهمزوه ایضا وربما جاء ماضیه بلا همز ایضا یقال هل رینک وهل سمعتک وفی ارأیت وارأیتک ارئیت وارئیتک والامر من الاصل ار ومن الحذف ویقال اریته الشئ فرآه واصله ارأیته وارآیاه وهو افتعل من الرأی والتدبیر - وارأت الشاة اذا عظم ضرعها فهو مرئ ومرئیة - ریاء بالکسر والمد خویشتن را به نیکی بخلق نمودن یقال فعل ذلک ریاءً وسمعة هو مرائی وهم مراؤن - وقوم ریاء وبیوتهم ریاء ای یقابل بعضهم بعضا - ترای الجمعان ای رای بعضهم بعضا - ویترائی ای ینظر الی وجهه فی المرأة او السیف - وترائی له من الجن شئ - ویقال فلان یترائی من الریاء کما تقول یستحق ویستعقل - ویقال بعین ما ارنک ای اعمل وکن کانی انظر الیک - رئة بالکسر شش والهاء عوض من الیاء ورئات رئین ج - ورایته ای اصبت رئته - ترية اندک زردی وتیرگی که حائض بعد از غسل بیند وقوله تعالی هم احسن اثاثا ورئیا اذا قرئ بالهمز فهو من حسن المنظر من الرؤیة وهو ما رأته العین من حال حسنة وکسوة ظاهرة ومن لم یهمز فاما ان یکون علی تخفیف الهمز او یکون من رویت الوانهم وجلودهم ریا ای ابتلت وحسنت - وتقول فی خطاب المؤنث منه انت ترین وفی جمعها

وهو اود وهویة - بالضم از بسکه سخت ویوم وهو بالفتح من ایامهم -

دی دَی - آوازی ست که ازان حدے برآورده اند والاصل انه ما کان للناس حداء فضرب اعرابی غلامه وعض اصابعه فمشی وهو یقول دَیْ دَیْ ارادیایدی فسارت الابل علی صوته فقال له الزمه وخلع علیه -

فصل الذال

ذاو - ذَأْو - راندن ستور (ع بفتحها وف اض ۲) وپژمرده شدن تره -

ذبی - ذِبیان - بالضم والکسر پدر قبیلهٔ -

ذرا - ذَرا - پناه وپوشش ویقال انا فی ذراک فی کنفک وسترک وانچه برباد شود - وسرشک ریخته از چشم ذَری بالضم بالاے هر چیز - وبالای کوهان وکوه ذروة بالضم والکسر یکے تذری برآمدن برباالای کوه وکوهان - وزن از برتران قبیله خواستن ویقال ذرا الشئ ای سقط - وذروته ای طیرته واذهبته - ذاریات بادها ذرو بشتاب رفتن (ع ف اض ۲) یقال مر فلان یذرو ذروا ای یمر مرا سریعا - وذرو من القول اے طرف منه ولم یتکامل وبرداشتن باد کاه را وخاک را - وبرباد کردن خرمن را ذری مثله (ع ف اک ۲) یقال ذرت الریح التراب وغیره تذروه وتذریه ذروا وذریا ای سفته ومنه قولهم ذری الناس الخطة - اذراء اندختن تخم در زمین - واشک ریختن چشم ویقال طعنه فاذراه عن ظهر دابته ای القاه - استذراء گشن خواه شدن میش وبز - وبسایهٔ درخت شدن - وپناه گرفتن بچیزے صلته بالباء - تذریة برباد کردن خرمن وستودن حسب خود را وبرداشتن خود را - وبرباد کردن خاک کان را بطلب زر - وفریز کردن گوسپند را ومانند آن وماندن پارهٔ از پشم بر گوسپند بجهت نشان مِذْرَی بالکسر سکو ذَرِرة بالضم والتخفیف ارزن واصله ذرو او ذری والهاء عوض - مذروان دو کرانهٔ سُرین لا واحد لهما او هو مذری کما قیل وسرهای کمان آنجا که زه بروی نشیند وجاء فلان ینفض مذرویه اذا جاء باغیا یتهدد -

ذکو - ذَکاء - بالمد تیزی خاطر یقال منه ذَکِیَ الرجل فهو ذکی (ع ک اف ۲) وعمر وزندگانی یقال بلغت الدابة الذکاء - ذکاء بالضم غیر مصروف آفتاب معرفة لایدخلها الالف واللام یقال هذه ذکاء طالعة - ابن ذکاء صبح تذکیه گلو بریدن گوسپند وبرافروختن وتیز کردن آتش - وبسال برآمدن مردم مذاکی اسپان ازمیانه سال برگذشته مُذْکی یکے وفی المثل جری المذکیات غلاء - ذکا بالقصر تیز شدن آتش (ع ف اض ۲) اذکاء متعد منه ودیدبان برگماشتن یقال اذکیت علیه العیون ذکوان قبیلهٔ ذُکیة بالفتح وبالضم انچه آتش بوی تیز شود واز فروزیده -

ذلو - اذْلِیلاء - پنهان رفتن -

اضمست لم یجز الا جراء وفی الکسر جاز الاجراء
وسکون - واذا اضفت العم الی معرفة لم یجز الخفض
وهو دنی کقولک هو ابن عمر دنیا و دنیة لان دنیا
لا یکون نعتا للمعرفة -

دوا - دواء - بالمد وارو - ودارو دی فربهی زن
وغری وباریکی اسپ وآن شیر است که میدهند
یقک را که می خورد و باریک می شود نه لاغر اذ
اکثر و بالکسر لغة فیه یعنی دوار ویقال بالکسر هو
فی الصدر مثل مداواة و دواء - رجل دوٍ وامرأة
دویة ای فاسد الجوف من داء ورجل وامرأة
دَوِیٌ یستوی فیه المذکر والمؤنث - ورجل دَوِیٌّ
بالفتح ای احمق - ویقال ترکت فلانا دَوِیّ ای
مارِیٌ بهیجوة - ارض دَوِیة دواناک دَوِی
بالقصر بیماری (ع ک اف ۲) ودوی ای مرض
ودوی صدره ای ضغن - وادواه ای امرضه
وداواه ای عالجه - ویقال هو یدوی ویداوی
ای یمرض ویعالج - وتداوی بهای تعالج به -
دُووِیَ الشیء ای عولج ولا یدغم فرقا بین فُوعِل
وفُعِل - ودواية بالضم والکسر سرشیر وجغرات وشوربا
تدویة سرشستن جغرات وشیراد وداء خوردن سرشیر
دوی الریح دزش وآواز باد وکذلک دوی النحل
ودوی الفحل اذا کان لبذیره دوی - مدوی
سرشیر خورنده - وابر بارعد ودوی الکلب فی الارض
اذا دار وتحول کما دوم الطیر فی السماء اذا دار
فی طیرانه ویقال التدویم فی الهواء والتدویة

فی الارض وقیل هما لغتان بمعنی ومنه اشتقت
دوامة الصبی وذلک لا یکون الا فی الارض -
دواة بالفتح م - ودوی ج مثل نواة ونوی ودُوِیّ
علی فعول جمع الجمع - ودویبابان ودوی ودویة کذلک
لانها مفازة مثلها فنسبت الیها وهو کقولهم قفر
وقفری ودهر دوار ودواری وربما قالوا دواة
قلبوا الواو الاولی الساکنة الفا لانفتاح ماقبلها
ولا یقاس علیه - ودوایضاً جائے ویقال ما بها
دوی ای احد -

دهی - داهیة - کار سخت ودشوار - وسخنی دوای
ج - ویقال دَهَشَه ای اصابته داهیة دَهواء دَهیاء
توکید لها - دَهِی بالسکون زیرکی وکاردانی رجل
داهیة بیّن الدَهی - والدهاء بالمد والهمزة منقلبة
من الیاء - وهما دهیاوان - ویقال ماد هاک ای
ما اصابک (ع ف اض ۲) -

دخا - تاریکی منه لیلة دخیاء یعنی شب تار -
دروان - بچهٔ کفتار از ماده گرگ -
دسوة - نا بالیدن خلاف زکوة (ع ف اض ۲)
داس نعت منه وپنهان شدن (ع بفتحها) -
دسی - نا بالیدن خلاف زکا دساه تدسیة براغالانید
اورا وتباه کرد ودسّی عنه حدیثا یعنی برداشت آنرا -
دستوی - شهری است معروف در عجم -
دشا - در جنگ نیک درآمد (ع ف اض ۲) -
دلی - سرگشته شد (ع ک اف ۲) تدلی ای قرب
وتواضع دالیته ای داویته یعنی چاره کردم من اورا -

یقال جاء بالدلو ای بالدابیة - والیة دولاب دلو برکشیدن دلو از چاه (عع ف اض ۲) یقال دلوت الدلو وبچاه فرو رہا کردن آنرا آدلاء مثله ونرم راندن ستور را - ونرمی کردن باکسے یقال منه دلوته ودالیته ای داریته - وشفیع گرفتن کسی را یقال دلوت بفلان الیک ای استشفعته الیک - اِدْلَوْلی ای اسرع وہر افعوعل - یقال دَلَاہ بغرور ای اوقعه قوله تعالیٰ فدلیهما بغرور - وتَدَلّی من الشجرة تعلّق - وقوله تعالیٰ ثم دنا فتدلی اے تدلّل کقوله تعالیٰ ثم ذہب الی اہله یتمطّی اے یتمطّط - وادلی بحجته اے احتجّ بها - وہو یُدْلِی برحمه اے یمتّ بها - وادلی بماله الی الحاکم دفعه الیه ومنه قوله تعالیٰ وتُدْلُوا بها الی الحکّام یعنی الرشوة -

دما - دم - خون والدمة اخص من الدم کما قالوا بیاض وبیاضة واصله دمو بالتحریک وانما قالوا دمی یَدْمَی للکسرة التی قبل الیاء کما قالوا رضی یرضی وہو من الرضوان وقال سیبویه اصله دمی بسکون المیم لانه یجمع علی دماء ودُمِیّ مثل ظباء وظُبِیّ نظبی ولو کان مثل قفا وعصا لما جمع علی ذلک وقال المبرد اصله فعل بالتحریک وان جاء جمعه مخالفا لنظائره والذاہب منه الیاء ودل علیها قولهم فی التثنیة ودمیان الا تری ان الشاعر لما اضطرّ اخرجه علی اصله فقال (شعر)

فلسنا علی الاعقاب تدمی کلومنا ✽ ولکن علی اقدامنا یقطر الدمی

فاخرجه علی الاصل ✽ وتصغیره دُمَیّ والنسبة الیه دَمَوِی او دموی والمصدر منه الیاء دَمِیّ (عع ک اف ۲) دُمِیّ کذلک یقال دمی یدمی فہو دم علی فعل فمصدره متحرک بالاتفاق بار - اختلفوا فی الاسم - دُمیة بالضم بت وصورة دار دُمِیّ ج - ساتید ما نام کوہے یقال کانهما اسم رجلا واحدا - مُدَمّی تیری کہ بر وی خون خشک آن شده باشد - واسپ نیک سُرخ وہر چه بنی مُدَمّی سُرخ باشد مُستدمی آنکه برفق ومدارا از جریدله خود گیرد - وخون آرنده از بینی خود آدماء تراه خون آوردن - وخون آلوده کردن دامان شجه که خون پیدا آید از وے ونزود دم الا تحت نوعے از دویه -

دنو - دُنُوّ - نزدیک آمدن صلته بمن (عع ف ا ض ۲) ادناه متعدمنه - ودنیا این جہان نزدیک ومونث ادنی از دنو بمعنی اقرب ونزدیک تر دُنیا ج مثل کبری وکبر - ودنیا وی دُنیوی فنسبتی منسوب بوی ادنت الناقة نزدیک شد نتاج وے ودانیت بین الامرین ای قاربت - وبینهما دناوة ای قرابة - ودنی نزدیک بلا ہمز - وبالہمز ناکس وفرومایه ولقیته ادنی دنی وادنی دنی ای اول شئی - ویدنی فلان فی الامور ای یتتبع خسیسها واصاغرہا - وفی الحدیث اذا اکلتم فدنّوا ای کلوا مما یلیکم - ودنی مرد ضعیف وتدانی اے دنا قلیلا قلیلا وتدانوا ای دنا بعضهم من بعض - ودنا موضعی آوینان ودوضع ویقال ہو ابن عم دنی بالکسر والضم

وتدراه واذراه بمعنی ای ختله۔

وسی۔ تدسیة۔ پوشانیدن ودسّاها اے اخفاها وهو فی الاصل دسّسها فابدل من احدی السینین یاء

دعو۔ دعوة۔ بالفتح بطعام خواندن (ع ف ا ض) یقال کنا فی دعوة فلان ودَعاة فلان۔ وبالکسر بپسری خواندن ودعوی نسب کردن یقال فلان دَعِیّ بین الدِعوة والدَعوی هذا کلام اکثر العرب وبعضهم یفتحون الدال فی النسب ویکسرونها فی الطعام۔ دَعِی پسر خوانده قوله تعالیٰ وما جعل ادعیاءکم ای ابناءکم۔ دعوی م ادّعاء دعوی کردن بر کسے۔ ونسب ونام خویش گفتن در حرب پیش خصم وتداعت الحیطان للخراب ای تهادمت۔ اُدعیة بالضم والتشدید چیستان مداعاة چیستان گفتن دُعاء بالضم والمدم ادعیة ج۔ وخواندن دعوته واستدعیته بمعنیً۔ ودعوت الله له بالخیر وعلیه بالشر۔ واصله دُعاوٌ لانه من دعوت الا ان الواو لما جاءت بعد الالف همزت ویقال للمرأة انت تَدْعِین وانت تَدْعُوین علی الاصل وانت تَدْعَین باشمام العین الضمة وللجماعة انتن تدعون کما للرجال الا ان هذا تفعلن کما تقول تنصرن بلا اعلال وذاک تفعلون کما تقول تنصرون بالاعلال۔ داعیة اللبن ما یترک فی الضرع لیدعو ما بعده۔ وفی الحدیث دَعْ داعی اللبن۔ وداعی الذکر صروفه۔ ویقال ما بالدار دَعْوِیٌّ بالضم ای احد ولا یستعمل الا مع الجحد۔ ویقال فی بعض العرب دَعُونا لا نذعینا اے لا جَبُنا کما تقول لو بعثونا لانبعثنا۔

دغا۔ دَغْوة۔ دغیة۔ خوے بد یقال فلان ذو دَغَوات ودَغَیات ای اخلاق ردیة۔ دُغة لقب زنے گول یقال احمق من دُغة واصلها دُغْوا ودُغْی والهاء عوض۔

دفو۔ دفو۔ خستہ را کشتن (ع ف اض ا) دفوت الجریح ودافیته وادفیته وفی الحدیث انه علیه السلام اتی باسیر فقال لقوم منهم اذهبوا به فادفوه یرید الدفء من البرد یعنی گرم کردن فذهبوا به فقتلوه فودَوا رسول الله علیه السلام یعنی دیت داد او را رسول صلعم۔ دفا بالقصر خمیدن (ع ک ا ض ا) ادفی کوز دَعل ادفی هو الذی طال قرنه جدا وذهب قِبَل اذنیه یعنی دراز شده شاخهاے وے وسوی گوشها خمیده وعنز دَفواء۔ وطائر ادفی طویل الجناح۔ دَفواء عقاب بسیی لعوج منقاره ودرخت بزرگ تدافی دریافتن۔ وکشاده رفتن شتر دَفواشتر نیکو دراز گردن۔

دقا۔ دقی الفصیل۔ بالکسر یَدقَی دَقَی اذا اکثر من شرب اللبن حتی یشم یعنی چندان خورد که ناگوارہ کردش فهو دقٍ ودقیة مؤنث وقیل دقوان ودقوی۔

دلو۔ دَلوم۔ دلاة مثله ودلا بالفتح ودلاء بالکسر ج ودُلی کذلک اول جمع قلة منه قلبت الواو یاء لتوهمها طرفا بعد ضمة ویکے از بروج۔ وداغ شتر سختی

خما اللبن خموا - ای اشتد (ع ف ض ۲)-

فصل الدال

دای ودائی - از شتران جائی که چون چوب رحل بوی رسد بریش کند ومنه قیل للغراب ابن دایة و فریفتن (ع بفتحها) یقال دأیت للشئ ادأ ے ودأوت لغة فیه - ویقال الذئب یدأی للغزال یأخذه ای یختله مثل یأدو - ابن دایة زاغ ودأیات بالتحریک ج - وجمع دأی دئی مثل ضان وضئین -

دبی - دبی - بالفتح والقصر الجراد قبل ان یطیر یعنی ملخ پیاده دباة یکے ارض مدبیة زمین ملخ خورد وارض مدبیة مدباة زمین ملخ ناک وادبی الرمث اذا اشبه مایخرج من ورقه الدبی یعنی برگ شوره گیاه چندان شود که ملخ مانند گردد ودبار بالضم والتشدید والمد کدوباة یکے ویقال جاء فلان یدبی دبی اذا جاء بمال کالدبی فی الکثرة یعنی چون ملخ -

وجا - وجی - بالضم تاریکی وجوبضمتین تاریک شدن (ع ف اض ۲) لیلة واجیة نعت منه - ووجا اللیل وادجی وتدجی بمعنی - ویاجی تاریکیها کانه جمع ویجاة قال الاصمعی وجا اللیل اذا اظلم وجا کل شئ ولیس هو من الظلمة ومنه وجا الاسلام اذا قوی والبس کل شئ - وجیة بالضم کارهٔ صیاد وتاریکی وجی ج - ویقال انه لفی عیش وج کانه یراد به الخفض والدعة - مداجاة مدارا کردن ووداجیته ودارینه کانک ساترته العداوة - والمداجاة ایضاً المنع بین الشدة والرخاء -

وحا - وحو - گسترون (ع ف اض ۲) قوله تعالی والارض بعد ذلک دحیها ای بسطها - ودحا المطر الحصی عن وجه الارض - ویقال للاعب بالجوز ادحه ای ارم الجوز ودست وپا انداز ان رفتن اسپ (ع ف اض ۲) ودیة بالکسر نام مردے وهو الذی کان یأتی جبریل علیه السلام علی صورته وکان من اجمل الناس - ودیة دوحة بالفتح فیها نام دو پسر معاویه بن بکر بن موازن مذحی النعامة جای بیضه نهادن وے اذحی النعامة جاے چوزه بیرون آوردن وے وهو افعول -

ودو - ودا - بازی یقال هذا ودا مثل عصا وودو مثل دم وودن مثل حزن وقد ذکر فی النون -

دری - دری - بالفتح دریة بالفتح والکسر ودرایة بالکسر دانستن (ع ف اک ۲) دریته ودریت به ای علمت به ولا ادری ای لا اعلم ویقال بحذف الیاء لکثرة استعمالهم وقالوا لا ادر کما قالوا لم أبل ولم یک - ادراه آگاه ساختن وقری ولا ادراکم به بفتح الزای - مداراه بایکدیگر نرمے کردن تهمز ولا - دریة علی فعیلة بالهمز وبغیر الهمز وهی دابة یستتر بها الصائد فاذا امکنه رمی - مدری مداراه تیز وشاخ باریک که زنان بوی موی سر راست کنند وتدرت المرأة ای سرحت شعرها - وقولهم ادرکوا امکانا کانهم اعتمدوه بالغزو والغارة -

ے دال دوم بابدل دبدل دبدل دب

مابعدہا بالحرفیۃ تقول جاؤنی القوم خلا زیدٍ وبے عند البعض حرف جر بمنزلۃ حاشا وعند بعضہم مصدر مضاف واما ما خلا فلا یکون فیما بعدہا الا النصب لان خلا لا تکون بعد الا صلۃ لہا وہی مع مصدرہا کانک قلت جاؤنی خُلُوَّ زیدٍ ای خالین من زید۔ ویقال افعل کذا وخلاک ذمٌّ ای اعذرت وسقط عنک الذم۔ خلاوۃ بالفتح پدر بطنی خلی بے غم خلاء شجنی۔ خالی مرد بے زن قرون خالیۃ قرنہائے گذشتہ خلی بالقصر گیاہ تر خلاۃ یکے وجاء فی المثل عبد وخلی فی یدیہ ای انہ مع عبودیتہ غنی۔ قال یعقوب یقال خَلِیَتْ الخَلَا واختلیتہ درودم گیاہ تر فانخلی پس درودہ شد (عع ف اک ۲) مخلی بالکسر داس علف درو مخلاۃ بالتاء توبرہ وعلف وان خَلِیتْ دابتی اخلیہا ای جززت لہا الخلا۔ ولسیف یختلی ای یقطع۔ مختلون وخالون گیاہ درو ندگان اخلاء بسیار علف شدن زمین یقال اخلت الارض ای کثر خلاہا وخالی شدن یقال خلا لک الشیٔ واخلی بمعنی وخالی کردن۔ وخالی یافتن۔ وخلوت کردن متعد ولازم وتہی شدن شکم از طعام استخلاء خلوت جستن وخالیت الرجل تارکتہ وتخالیت الفرعۃ وخَلِیتْ عنہ سبیلہ رہا کردم فہو مُخَلًّی۔

خنا۔ خنی سخن بیہودہ گفتن (عع ک اف ۲) کلام خَنٍ وکلمۃ خنیۃ۔ واخنی علیہ فی منطقہ اذا افحش واخنی علیہ الدہر ای اتی علیہ واہلکہ۔ واخنیت علیہ ای افسدت۔

خوا۔ خی۔ بے باران شدن (عع ف اک ۲) یقال خوت النجوم تخوی خَیًّا اذا محلت وذلک اذا سقطت ولم تمطر فی نوئہا واخوت مثلہ۔ خواء بالفتح والمد خشک ماندن۔ وخالی شدن۔ وبیفقار (عع ف اک ۲ وک اف ۲) ومنہ قولہ تعالی فتلک بیوتہم خاویۃ ای خالیۃ۔ ویقال ساقطۃ کما قال اللہ تعالی فہی خاویۃٌ علی عُرُوشہا ای ساقطۃ علی سقوفہا۔ خوی تہی شدن شکم حاملہ بنادن بچہ خویۃ نوعے از طعام تخویۃ ساختن این طعام۔ واز زمین درواماندن شکم شتر چون خسپد ومرد چون سجدہ کند ومرغ چون پرہا فروہلد۔ ومیل کردن ستارہ بفروشدن وغروب نمودن خوی زمین نم۔

ختا۔ اندوہ یا ترس یا بیماری نگونسار کرد پس فروتنی نمود (عع ف اض ۲) اختنی مثلہ ختا الثوب پرزہائے جامہ را برتافت مختوتعت منہ ختا فلانا یعنی بہان را از کار باز داشت واختی اے باع متاعہ کسر اثوبا ثوبا متفرقا مختی ناقص۔

خاتیۃ۔ عقاب اختی از خوف پادشاہ یا جز آن رنگش زرد گشت۔

خثو۔ پایین شکم فرو ہشتہ یقال امرأۃ خثواء ولا یقال ذلک للرجل۔

خروۃ الفأس۔ بالضم سوراخ تیر خراج خراتان بالفتح نام دو ستارہ خراۃ یکے۔

خضا۔ ریزہ پرزہ شدن چیز (عع ف ض ۲)۔

اخفاء۔ زن فراخ کس را جماع کردن۔

علی ان یحیی الموتی ویقرأ ویحیی من حیی عن بینة
وتقول فی الجمع حیوا کما تقول خشوا قال سیبویه
ذهبت الیاء لالتقاء الساکنین لان الواو ساکنة
وحرکة الیاء قد زالت کما زالت فی ضربوا الی الضم و
لم تحرک الیاء بالضم لثقلها علیه فحذفت الیاء وضمت
الباقیة لاجل الواو وقیل حیوا بالتشدید ایضا ترکه
علی ما کانت علیه للادغام - واحیاء القوم اذا حسنت
حال مواشیهم - واذا اردت انفسهم قلت حیوا -
واحیت الناقة اذا حمی ولدها فهی محی ومحیة لایکاد
یموت لها ولد - واحیی القوم ای صاروا فی الحیا
وهو الخصب والمطر - حیا بالقصر باران - و فراخی
سال وحال وتثنیته حیان فتبین الیاء لان الحرکة
غیر لازمة - ویقال اتیت الارض فاحیتها ای
وجدتها خصبة - والحیاء بالمد شرم - وشرم داشتن
(عع ک اف ۲) وفرج ورحم ناقه احیة ج - استحیاء
شرم داشتن یقال استحیته واستحییت منه کذلک
واستحیت بیاء واحدة ایضا واصله استحییت فاعلوا
الیاء الاولی والقوا حرکتها علی الحاء قال سیبویه
حذفت الیاء لالتقاء الساکنین لان الیاء الاولی
تقلب الفا لتحرکها وقال انما فعلوا ذلک لکثرة استعمالهم
وقال المازنی لم تحذف لالتقاء الساکنین لانها
لو حذفت لذلک لردوها اذا قالوا هو یستحی ولقالوا
ویستحیی کما قالوا یستبیع - قال الاخفش استحی یستحی
بیاء واحدة لغة تمیم وبیائین لغة اهل الحجاز وهو
الاصل لان ما کان لامه معتلا لم یعلوا عینه الا تری انهم

قالوا احییت وحویت ویقولون وقلت وبعت
فیعلون العین لما لم یعتل اللام وزنده گذاشتن
قوله تعالی ویستحیون نساءکم حذفت الیاء الاولی
استثقالا وقوله تعالی ان الله لا یستحیی انی لا یستبقی
حیة ما ویکون للذکر والانثی ودخلته الهاء لانه
واحد من جنس مثل بطة ودجاجة علی انه روی
عن العرب رأیت حیا علی حیة ای ذکرا علی انثی -
وهو حیة ذکر حیوی منسوب الیه - حیوت مارز
حاوی مارگیر ارض محیاة ومحواة زمین مارناک
حیوان جانور خلاف موتان - حیوة بسکون الیاء
نام مردے محیا روے تحیة ملک التحیات لله
قال یعقوب ای الملک لله - وحیاک الله ای
ملکک - ویقال امرأة محیة تبین لان الهاء غیر لازمة
ورجل محی - وکل اسم اجتمع فیه ثلث یاءات فینظر
فان کان غیر مبنی علی فعل حذفت منه اللام
نحو تصغیر عطاء عطی وفی اوحی احی وان کان
مبنیا علی فعل ثبتت نحو قولک محیی من حیی یحیی -
وقولهم حی علی الصلوة ای هلم واقبل وقد ذکر حی
هلا فی باب اللام -

حطو - سخت جنبانیدن چیزے (عع ف اض ۲)
حطا سپشهای بزرگ والحطواء من الغنم گوسفند
سرخ واحطوطی انتفخ -
حظی - کسمی نام شخصے حظی کعلی سپش حظاة یکی
وکالی الحظ کالحظوا حظ ج - احاظ جمع الجمع -
حکوت الحدیث احکوه کحکیته -

واجتنبوا یعنی خویشتن را ازوی نگاه داشتند۔
حنا۔ حَنوۃ۔ بالفتح گیاہی خوشبوی حِنو بالکسر کوہہ
زین پالان احناء ج۔ وحِنو کل شئی اعوجاجہ
ومنہ حنو الجبل۔ حنو ایضا موضع۔ وجانب چیزے
حَنِیَّۃ کمان حنی ج۔ حناء بالکسر والتشدید ممدودا
م ومرفی الہمزۃ۔ حنیت ظہری وحنوتہ ایضاً گوز
کردم پشت را وکذا حنیت العود۔ ورجل احنی
الظہر وامرأۃ حنیاء وحنواء التی فی ظہرہا احدیداب
وحنوت علیہ (ع ف اض ۲) ای عطفت علیہ
یعنی شفقت کردم بروی وہو احنی الناس
ضلوعا علیک ای اشفقہم علیک۔ وامرأۃ حانیۃ
اذا اقامت علی ولدہا ولم تتزوج بعد ابیہم ومنہ
یقال حنت علیہم تحنو حنوا۔ وحنت النعجۃ اذا اشتہت
الفحل فہی حانٍ وبہا حناء بالکسر وکذلک البقرۃ
الوحشیۃ لانہا عند العرب نعجۃ۔ وتحنی علیہ ای
تعطف مثل تحنن۔ انحنی الشئی ای انعطف۔ محانی
خمہای وادی محنیۃ یکے۔

حوا۔ حَوِیَّۃ۔ گلیم گرد اگرد کوہان شتر مثل سَوِیَّۃ
وہو بالفارسیۃ جویہ شتر یقال حَوِیَّۃ لاتکون الا
للجمال وسویۃ تکون لہا ولغیرہا وجرب رودہ
حوایا ج وحاویاء البطن وحاویۃ البطن ایضا
حاوی ج۔ حواء بالکسر خانہ ہای مردم بریکجا از
خرگاہ وجز آن احویۃ ج۔ حُوَّۃ نام موضعی وسمرۃ الشقۃ
(ع ک اف ۲) احوی نعت حواء مؤنث منہ ومادر
آدمیان حُوَّۃ ایضا سرخی سیاہ رنگ احوا مصدر

یقال احوی الفرس یحوی۔ احویا وکذلک تقول
احاوی یحاوی۔ ویقال حَوَی الفرس یحوی
حُوَّۃ۔ حَی گرد کردن (ع ف اک ۲) احتواء کذلک
واحتوی علیہ ای استولی علیہ یعنی فرا آمد بروی
وتحوّی علیہ ای تجمع واستدار یعنی حاطہ شدیقال
منہ تحوّت الحیّۃ۔ وبعیر احوی اذا خالط خضرۃ سوادٌ
او صفرۃ وتصغیر احوی اُحَیْوٍ کما یقال اسیود واخیلفوا
فی لغۃ من ادغم قال عیسی بن عمر واُحَیّ فصرف
وقال سیبویہ ہو اخطاء ولو جاز ہذا الصرف
اصم لانہ اخف من احوی ولقالوا اُصَیْم فصرفوا۔
وقال ابو عمرو اُحَیّ کما قالوا اُحَیْوٍ قال سیبویہ
ولو جاز ہذا القلت فی عطاء عُطَیّ وقال یونس احیّ
قال سیبویہ ہذا ہو القیاس والصواب وتقول
فی تصغیر یحیی یُحَیّ لان کل اسم اجتمع فیہ ثلث یاءات
اولاہن یاء التصغیر فانک تحذف منہن واحدۃ وان لم یکن
اولاہن یاء التصغیر اثبتہن ثلثہن تقول فی تصغیر حیّۃ
حُیَیَّۃ وفی تصغیر ایوب اُیَیِّب بار بع یاءات واحتملت
ذلک لانہا فی وسط الاسم ولو کان طرفا لم یجمعن منہن۔
حواء بالضم والتشدید والمد گیاہی خُوَّاۃ یکے۔

حیو۔ حیوۃ۔ زندگانی۔ وزیستن ضد موت (ع
ک اف ۲) حَیّ زندہ۔ وتقییلہ احیاء ج۔ فحیا مفعل
من الحیوۃ تقول محیای ومماتی محایا ج۔ احیاء
زندہ کردن یقال احیاہ اللہ فحیّ وحیی بالادغام
والاظہار والادغام اکثر لان الحرکۃ لازمۃ واذا لم تکن
الحرکۃ لازمۃ لم تدغم کقولہ تعالی ألیس ذلک بقادر

وفی عینی اذا اعجبک وکذلک حلی فلان بعینی و فی عینی یحلو حلاوۃ۔ وقال الاصمعی حلی فی عینی بالکسر وحلا فی فمی بالفتح و با پیرایہ شدن زن (ع ک اف ۲) فہی حلیۃ وحالیۃ والنسوۃ حوال۔ تحلیۃ آراستن ومنہ سیف محلّی وحلیہ مرد را صفت کردن۔ وبہ چشم کسے خوش نمودن چیزے را۔ وشیرین کردن طعام را وقیل حلات السویق مہموزا۔ واستحلاہ شیرین شمردن او را وتحلی پیرایہ بست بر خود وآراستہ شد ویقال لم یحل منہ بطائل ای لم یستفد منہ کثیر فائدۃ ولا یتکلم بہ الا مع الجحد۔ حلواء بالمد والقصر حلاوی بالضم علی فعالی گیاہے ویقال وقع فلان علی حلاوۃ الفقا ای علی وسط القفا وکذلک علی حُلاوی القفا وحلاوای القفا اذا فتحت مددت واذا ضممت قصرت حما۔ حمایۃ۔ بالکسر نگاہ داشتن کسے را از بدی (ع ف اک ۲) یقال حمیتہ ای دفعت عنہ۔ وہذا شیٔ حمیً بکسر الحاء علی فعل ای محظور لا یقرب احماء توزیع کردن جاے را یقال احمیت المکان اذا جعلتہ حمیً وفی الحدیث لا حمیٰ الا للہ ولرسولہ حمی سوزان شدن وسخت گرم شدن روز وتنور۔ وغضب کردن (ع ک اف ۲) یقال حمیت علیہ۔ حمو الشمس وحمیہا ای حرّہا۔ حماۃ المرأۃ خشا من زن ولا لغۃ فیہا غیر ہذہ۔ وکل شیٔ من قبل الزوج مثل الاب والاخ ففیہ اربع لغات حامثل قفا وحمو مثل ابو وحم مثل اب واصلہ حمو بالتحریک وحم وبسکون المیم مہموزۃ وکل شیٔ من قبل المرأۃ فہم الاختان والصہرۃ یجمع ہذا کلہ حماۃ موشک گوشت وفی ساق الفرس حماتان ہما اللحمتان اللتان فی عرض الساق تریان کالعصبتین من ظاہر وباطن حموات ج۔ حامی فحل دیرینہ کہ چون نبیرۂ وے در نتاج آید اورا آزاد کنند وبر نہ نشینند وموی وپشم وے نگیرند وگویند حمی ظہرہ وہو یرعی حیث شاء۔ حایتان راست وچپ سم اسپ ویقال فلان حامی الحقیقۃ وحامی الذمار وحامی الحمیا ای یحمی حوزتہ وما ولیہ والجمع حُماۃ وحامیۃ۔ حمۃ العقرب بالضم نیش کژدم وزہر وے واصلہا حُموۃ وحُمی والماء عوض عن الواو او عن الیاء واما حمۃ الحرّای معظمہ فبالتشدید۔ حُمیّا سورت شراب وقوت او وحُمُوّۃ الالم سختی وتیزی درد وحمیۃ حموۃ بالکسر فیہما پرہیز فرمودن یقال حمیت المریض الطعام۔ احتماء پرہیز کردن حمیّۃ بالتشدید ومحمیۃ بالتخفیف ننگ وعار داشتن از چیزے (ع ک اف ۲) یقال حمیت عنہ۔ وفلان احمیٰ انفا وامنع ذمارا من فلان۔ محاماۃ از کسی دفع کردن چیزے را ونگاہ داشتن یقال حامیت عنہ محاماۃ وحماء۔ وحامیت علی ضیفی فلان اذا احتفلت لہ۔ ویقال الضروس تحامی عن ولدہا۔ ویقال حماک اللہ بالمد فی معنی فداک۔ احمیت الحدید فی النار فہو محمیّ ولا یقال حمیتہ۔ وتحاماہ الناس ای توقوہ

وحفی الفرس انسج حافرہ - واحفی الرجل ای حفیت دابتہ - حفاوۃ بالفتح مہربانی (عع ک اف ۲) حفی نعت منہ ومبالغت کردن در سؤال حال کسے وفی المثل مارَبَّهُ لاحَفاوۃ یقال منہ حَفِیتُ بِحَفِیتُ ای بالغت فی اکرامہ والطافہ - وحفیت الیہ بالتوۃ ای بالغتُ - والحفی العالم الذی یتعلم الشئ باستقصاء وایضاً المستقصی فی السؤال - واحفی الرجل استقصی فی المنازعۃ والکلام - واحفی الشارب یعنی پست برداشت موی لب را وفی الحدیث انہ امران تُحفَی الشوارب وتُعفی اللُحیٰ ای تکثر - وحافیت الرجل ای ماریتہ فی الکلام - حفو منع کردن از خیر (عع ف اض ۲) -

حقو - حَقْوۃ - درد شکم یقال حُقِیَ الرجل فھو محقو وحقو السھم باریکی تیر نزدیک پر - وازار - وجائے ازار بستن از میان یقال ثلثۃ احق واصلہ احقو علی افعل فحذفت الواو لانہ لیس فی الاسماء اسم آخرہ حرف علۃ وقبلہا ضمۃ فاذا ادّی قیاس الی ذلک رُفض فابدلت من الضمۃ کسرۃ فصار الآخر یاءً مکسورا ما قبلہا وصار بمنزلۃ القاضی والغازی فی سقوط الیاء لاجتماع الساکنین وجمع الکثرۃ منہ حُقِیّ علی فعول فقلبت الواو الاولی یاءً لتدغم فی التی بعدہا -

حکی - حکایۃ - باز گفتن از چیزے (عع ف ا ک ۲) یقال حکیت عنہ - وحکوت عنہ لغۃ فیہ وبافستن محاکاۃ کذلک یقال فلان یحکی الشمس حُسنا ویحاکیہا - وحکیت فعلہ وحاکیتہ اذا فعلت مثل فعلہ واحکیت العقدۃ لغۃ فی احکامہا ای شددتہا وقویتہا -

حلو - حلو - بالضم شیرین نقیض مر حلاوۃ مصدر (عع ف اض ۲) وحلا واحلولی بمعنی ولم یجئ علی افعوعل معتدیا الا ہذا الحرف وحرف آخر وہی اعروریت الفرس - واحلیت الشئ جعلتہ حلوا ووجدتہ حلوا - وحالیتہ طایتہ - ویقال ما امرّہ ما احلی ای لم یقل شیأ - حلوی بالضم نقیض مُرّی یقال خذ الحلوی واعطہ المری - وتحالت المرأۃ ای اظہرت حلاوۃ وعجبا - حلو حلوان بالضم فیہما چیزے دادن کسے مزدور را بخوش آمد کاروی (عع ف اض ۲) وفی الحدیث نہی علیہ السلام عن حلوان الکاہن - حلوان ایضا از کابین دختر خود ستدن چیزی بجہت خویش ونام شہری حُلّی پیرایہ حُلّی بالضم والتشدید ج - مثل ثُدی وثُدی وہو فعُول بضم الفاء ویکسر الحاء ہہنا لمکان الیاء قولہ تعالی من حُلیّہم عجلا جسدا یقرؤہ بعضہم بالکسر - حِلیۃ السیف آرایش شمشیر حِلی بالضم والکسر ج مثل لحیۃ ولحی - حلیۃ الرجل پیکر وصفت مرد حلیۃ بالفتح نام جائے شیرناک در نواحی یمن حَلِیَ علی فعیل خشک شدہ گیا ہے کہ آنرا نصی خوانند اَحلیۃ ج - حَلِیَ ایضا پیرایہ کردن زن را (عع ف اک ۲) حَلیت المرأۃ اَحلیہا حَلیا وحلوتہا اذا جعلت لہا حلیا - حلاوۃ خوش آمدن بچشم یقال ہو حَلِیٌ بعینی

حاشیتان ابن المخاض وابن اللبون ومنه یقال قد شبعت حاشیتا بنی فلان من الکلاء - حَشِیَّة فرش آگنده واحدة الحشایا - حشی بالکسر بالشپچه که زنان بر سرین بندند تا کلان نماید محاشی ج - قال الاصمعی المحاشی اکسیة خشنة واحدها محشاة - حشی تاسه برافتادن (عع ک اف ۲) فهو رجل حش وحشیان ایضا - ویقال ارنب محشیة الکلاب خرگوش تاسه برافگن سگان است بدویدن حشی علی فعیل بالحاء والخاء گیاه خشک وحاشاک وحاشالک بمعنی یعنی دور باد ویقال حاشا لله وحاش لله بلا الف ای معاذ الله والاصل بالالف وهی کلمة یستثنی بها وقد تکون حرفا خفضت بها وقد تکون فعلا نصبت بها قال سیبویه لا تکون حاشا الا حرفا جرا لانها لو کانت فعلا لجاز ان تکون صلة لما کما یجوز ذلک فی خلا فلما امتنع ان یقال جاءنی القوم ما حاشا زیدا دل علی انها لیست بفعل - وقال المبرد حاشا فعل لانه یقال حاشا لزید فحرف الجر لا یجوز دخوله علی حرف الجر ولان الحذف یدخلها کقولهم حاش لزید والحذف یقع فی الاسماء والافعال دون الحروف ویستدل ایضا بقول النابغة (ع) وما احاشی من الاقوام من احد - فتصرفه یدل علی انه فعل -

حصا - حصاة - سنگ ریزه حصی حصیات ج - حصاة المسک قطعة صلبة توجد فی فأرة المسک وخرد وهوش یقال فلان ذو حصاة ای ذو عقل ولب - ارض محصاة ای ذات حصی - احصاء شمردن یقال نحن اکثر منه حصی ای عددا وهو اکثر من ان یحصی ای یعد - حصو بازداشتن (عع ف اض ۲) یقال حصوتنی حقی ای منعت - حضو - حَضْو - افروختن آتش (عع ف اض ۲) حضوت النار سعرتها - محضار بالکسر علی مفعال آتش کاو محضأ علی مفعل هموز کذلک -

حظو - حظوة - بالضم والکسر بهره مند - ودولتی شدن زن از شوی حظة کذلک (عع ک اف ۲) یقال هی حظیتی واحدی حظایای - وفی المثل الا حظیة فلا انیة تقول ان احظاک الحظوة فیما تطلب فلا تألُ ان تؤدی الی الناس بعلک تدرک بعض ما تزید - رجل حظی مرزوق وحظیّ واسب هفتم رهان ویقال حظی فلان عند الامیر واحتظی به بمعنی واحتظیته علی فلان ای فضلته علیه - حظوة بالفتح تیرکوتاه واذا لم یکن فیه نصل فهی حُظَیّة بالتصغیر - وفی المثل احدی حُظَیّات لقمان وهو لقمان بن عاد وحظیاته سهامه وقرأ یضرب لمن یُعرف بالشرارة ثم جاءت منه هنة - حظوات جمع حظوة بالفتح حظاء بالکسر والمد کذلک حنظی به لغة فی عنظی به اذا ندد به واسمعه المکروه - حفو - حِفْوة - حِفْیة - حفایة - بالکسر فیهما حفاء بالمد والفتح پای برهنه رفتن (عع ک اف ۲) وان نعت منه حفا بالفتح والقصر سبوگی پای وسم (عع ک اف ۲) فهو حفٍ واحفاه غیره -

ویقال دارہ حذوۃ دارہ وحذوۃ دارہ بالضم وحِذَۃ دارہ ای حذاؤہا - وحِذیۃ بالکسر قطعۃ من قطع اللحم قطعت طولا -

حرو - حَرْوۃ - حراوۃ - گرمی مثل حرارۃ وذلک من حَرافۃ شئی یؤکل یعنی گرمی کہ از تیزی چیزے پیدا شود در حال چون از خوردن سیر وفلفل ومانند آن حَراۃ گشادگی - وناحیۃ موضع حِرِی بالقصر کذلک وبانگ - وآواز سوختن آتش وزفتن آب ووزیدن باد بر درخت - وجای نہادن بیضۂ نعامہ ویقال لاتَطَرْحرانا ای لاتقرب ماحولنا - ویقال فی الکلام بالحری ان یکون کذلک یعنی بسزا است وہذا الامر محراۃ لذلک ای مقمنۃ مثل مجاۃ - وما احراہ واحریہ فی التعجب یعنی چہ سزاوار است مثل ما اجاہ واَنجح بہ - ویقال ہو حری ان یفعل ذلک ای خلیق لایثنی ولایجمع - وہو حَرٍ وحَرِیٌّ علی فَعِل وفَعِیل سزاوار وہما حریان وہم حَرِیّون واحریاء وہی حریۃ وہن حریات وحرایا یثنی ویجمع ویؤنث وانتم اَحراء جمع حرٍ - ومنہ اشتق التحری وہو طلب ما احری بالاستعمال فی غالب الظن یقال فلان یتحری الامر ای یتوخاہ ویقصدہ - وتحری فلان بالمکان ای تمکث - وقولہ تعالی فاولئک تحَرَّوا رَشَدا ای توخوا وعمدوا - وحَرِیَ الشئ حَرَیا ای نقص (ع ف اک ۲) یقال یحری کما یحری القمر واحراہ الزمان - حاریۃ فعی پیر ناقص تن وذلک اخبث ما یکون یقال رماک اللہ بافعی حاریۃ - حراء بالکسر والمد کوہے بمکہ یذکر ویؤنث ویمنع -

حزو - یقال حزی الشئ یحزیہ ویحزوہ - اذا قدرہ وخرص یعنی اندازہ کرد ویقال حزیت النخل - وحزی السراب الشخص اذا رفعہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) حازی آنکہ بنگریستن بخال وکف دست فال گوید حَزوی بالضم ریگ تودۂ م حزاوی منسوب بوے -

حسو - حَسْو - آشامیدن (ع ف اض ۲) ویوم محسو الطیر ای یوم قصیر - حَسْو علی فَعول آشام حساء بالفتح والمد والقصر ایضا مثلہ رجل حَسْو کثیر الحسو قال ابو ذؤیبان ان البغض الشیوخ الی الحسو الفسو وقد حسوت حَسْوۃ واحدۃ - وفی الاناء حَسْوۃ بالضم ای قدر ما یحسی مرۃ اندازۂ یک آشام واحسیتہ الاناء فحساہ واحتساہ بمعنی وتحساہ کذلک فی مہلۃ حِسْی بالکسر ما تنشفہ الارض من الرمل فاذا صار الی صلابۃ امسکتہ فتحفر عنہ الرمل فتستخرجہ وہو الاحتساء وجمعہ احساء وہی الکرار - حساء بالکسر والمد موضع حسیت الجبر بالکسر واحسیتہ مثل حستہ واحستہ -

حشو - حَشْو - آگندہ واگندن (ع ف اض ۲) و شتران ریزہ - ومردم خرد حاشیۃ کذلک - احتشار پنبہ در خود گرفتن حائض حَشا بالقصر ورون تن احشاء ج - وناحیۃ حشوۃ البطن بالضم والکسر ودکانہا وفلان من حشوۃ بنی فلان ای من رذالہم - حاشیۃ کرانہ حواشی ج - عیش رقیق الحواشی ای غذ

حثا - حثو - خاک زدن بر روی کسے (ع ف اض ۲ و ک ۲) تحثاء مثله و چیزے اندک داون یقال منه حثوت له - ارض حثواء بسیار خاک حثا بالقصر کاه ریزه -

حجو - حجوت بالمکان - اقمت به وکذلک تحجیت به وتحجیت الشئ تعمدته - وحجوت بالشئ ضننت به وبه سمی الرجل حجوة - وحجیت بالشئ اولعت به و لزمته یهمز ولا وکذلک تحجیت به - حجاة قبهٔ آب که از باران وجز آن پدید آید حجاج - وایضا کرانهٔ چیزے احجاج - وتحجیت بهذا المکان ای سبقتکم الیه ولزمته قبلکم - وحجت الریح السفینة اے ساقتها - احجیة حجیا بالضم چیستان وبینهم احجیة یتحاجون بها - وحاجیته فحجوته ای غلبته اذا اغلبته ویقال ما حجیاک وهی لعبة واغلوطة - قال ابو عبید هو نحو قولهم اخرج ما فی یدی ولک کذا - ویقال ایضا انا حجیاک فی هذا اے من یحاجیک حجی ک اف ۲ خرد احجاج - ویقال هو حجی بذلک وحج وحجی بذلک ای خلیق کا یعنی الا انک اذا فتحت الجیم لم تؤنث ولم تثن ولم تجمع کما قلنا فی قمن - وکذلک یقال انه لمجاة ان یفعل کذا اے مقمنة وانها لمجاة وانهم لمجاه - وما احجاه لذلک ای ما اخلقه واحج به اے اخلق به فی التعجب یعنی چه سزاوار است بآن وانی احجوبه خیرا ای اظن به - وحجا القوم ای جزاهم -

حدو - حذو - راندن شتر بسرود و آواز (ع ف اض ۲) حداء بالضم والکسر کذلک - حذواء باد شمال ولا یقال للمذکر احدی - حادی سرود گوی ور باقیل للحمار اذا قدم اتانه حاد - تحدی برابری کردن در کارے - وپیش خواندن خصم را و غلبه جستن یقال تحدیت فلانا ای باریته فی فعل ونازعته للغلبة - ویقال انا احدیاک ابرز لی وحدک - وحادی عشر مقلوب من واحد فاخر الفاء وهو الواو وقلبت یاء لانکسار ما قبلها وقدم العین فصار فاعل علی تقدیر عافل -

حذو - حذو - راست کردن باهم دو چیز را و منه حذوت النعل بالنعل حذوا لقدة بالقدة وبراستے چیز بودن یقال حذوته ای قعدت بحذائه (ع ف اض ۲) حذی بالفتح زبان گزیدن تیزی سرکه وجز آن ودست بریدن به کارد (ع ف اک ۲) یقال حذی النحل فاه یحذیه حذیا اذا قرصه - حذیت یده بالسکین وحذت الشفرة النعل - حذی بالقصر دردشکم شدن گوسپندرا از انقطاع سلا در شکم (ع ک اف ۲) حذاء بالکسر نعل - وسپل شتر - وسم اسپ وجز آن احتذاء نعل در پای کردن واحذیته نعلا ای اعطیته - واستحذیته فاحذانی - واحذیته من الغنیمة اعطیته منها - حذیا علی فعلی بالضم وهی القسمة من الغنیمة - حذاء ایضا برابر در جهت حاذاه صار بحذائه واحتذی مثاله اقتدی به - حذیة علی فعیلة مثل حذیا من الغنیمة حذوة بالکسر کذلک

وموضعے وغلاف دیگ جیار مثلہ - جومیان آسمان وزمین - وکشادگی وادی - ونام شہرے - جوی سوزش اندوہ - واندوہ عشق (عع ک اف ۲) یقال جوی فہو جوٍ وآب بوگرفتہ وگندہ یقال ماء جوٍ - وجویت نفسی اذا لم یوافقک البلد - واجتویت البلد اذا کرہت المقام فیہ وان کنت فی نعمۃ -

جہی - جَہِیَ البیت - ای خرب فہو جاہ - خبار مجہ لا ستر علیہ - است جہوی کون برہنہ ومن کلامہم عن السن البہائم قالوا یا عنز جاء الذئب قالت یا ویلا ذنبٌ آلوی واست جہوی - بیت اجہی لا سقف لہ - سمار جہواء ای مصحیۃ - اجہار کشادہ شدن ہوا وہوائے کشادہ رسیدن یقال اجہت لنا السماء ای انفتح عنہا الغیم واجہینا -

جیو - جیاء - بالکسر غلاف دیگ وہی الجیاوۃ - جیۃ بشد دو یخفف آب ایستادہ جَیّ نام شہرے از سپاہان ومعرب وی اصفہان -

جذیتہ عنہ - بازداشتم اورا (عع ف اک ۲) اجذیتہ مثلہ جذیۃ بالکسر بن درخت جذی الشیء بالکسر اصلہ وتجاذی النسل والحمام یتجاذی بالحمامۃ وہو ان یمسح الارض بذنبہ اذا ہدر -

جسو - بالفتح درشت شدن (عع ف اض ۲) جاساہ عاداہ -

جشو - بالفتح کمان سبک لغۃ فی الجش جشوا ج -

جعو - بالفتح پشک ومانند آن فراہم آوردن وتودہ کردن جعۃ کہتہ کبنی جوین جاعیۃ زن گول جفیتہ - انداختم اورا (عع ف اک ۲) جفایۃ بالضم کشتی تہی المجفی المجفو -

جلی - بالکسر تابدان از طرف بام وجلیت الفتہ ای جلوتہا والید یجلی الساعۃ ای یظہرہا وتجلی کذا ای علاہ وتجلی الشیء نظر الیہ والجلی السابق فی الجلیۃ -

جنواء - کوزی پشت رجل اجنا نعت منہ لغۃ فی المہموز -

فصل الحاء

حبو - احتباء - دستہا گرد زانو حلقہ کردہ نشستن یقال یحتبی بیدیہ ای یتشبث بہما علی ساقیہ - واحتبی الرجل اذا جمع ظہرہ وساقیہ بعمامتہ والاسم الحبوۃ بالضم والکسر یقال حَلَّ حبوتہ ای عقدتہ والجمع حُبیً - وانہ لحابی الشراسیف ای مشرف الجنبین - حَبِیّ ابر برکوہ نشستہ جباکعصا مثلہ - حبو غیریدن کودک (عع ف اض ۲) ونزدیک شدن تقول حبوت للخمسین ای دنوت لہا - وکل دان فہو حاب وبلند برآمدن ریگ - ودبر زمین غیزان رسیدن تیر برنشانہ حبوۃ بالفتح وادن حباء بالکسر وہش (عع ف اض ۲) ویقال فلان یحبو ماحولہ ای یحمیہ ویمنعہ وکذلک حَبِیَ ماحولہ - محاباۃ محاباکردن دربیع -

حتو - حَتِیَ - علی فعیل پست مقل وحَتوت حُدِّبَ الکسار حتوا ای کفقہ یہمز ولا -

یقال جفوته فهو مجفو ولا تقل جفیت - وفلان ظاهر الجفوة بالکسر ای ظاهر الجفاء - جفا السرج واجفیته انا عن ظهر الفرس ای رفعته عنه - وجافی عنی فتجافی - تجافی جنبه عن الفراش اسے نبا - واستجفاه ای عده جافیا - واجفیت الماشیة فهی مجفاة اذا اتعبتها ولم تدعها تاکل -

جلا - جلی - آشکار النقیض خفی جلیة خبر یقین جالیة از خان ومان رفتگان جالة کذلک - یقال استعمل فلان علی الجالیة ای علی جزیة اهل الذمة جلاء بالفتح والمد امر جلی ومنه جلا لی الامر ای وضح واقر ار کردن - واز خان ومان رفتن و بیرون کردن لازم ومتعد (ع ف ا ض ۲) یقال جلوا عن اوطانهم وجلوتهم وکذلک جلوا عن البلد واجلیتهم - اجلوا عن القتیل لاغیر ای انفرجوا - وجلوت ای اوضحت وکشفت - جلا نام مردی سمی بالماضی - وجلوت بصری بالکحل - وجلوت هی عنی ای اذهبته - وجلوت السیف جلاء بالکسر صقلته - وجلوت العروس جلاء وجلوة بالکسر فیهما واجتلیتها اذا نظرت الیها مجلوة - وجلاها زوجها وصیفا ای اعطاها - ویقال ما جلوتها بالکسر فیقال کذا وکذا - وما جلاء فلان ای بای شئ یخاطب من الاسماء والالقاب فیعظم به - جلا بالکسر والمد ایضا سرمه - جلا بالفتح والقصر برهنه شدن پیش سر از موی مثل جلة (ع ک ا ف ۲) رجل اجلی نعت منه جلواء مؤنث - مجالی پیشهای سر موی نرده مجلی واحدتها واشتقاقه من الجلاء وهو ابتداء الصلع - واجتلیت العمامة عن رأسی اذا رفعتها مع طیها عن جبینک - سماء جلواء مصحیة مثل جهواء - جلی مصغر البطنی از عرب تجلیة روشن کردن - وچشم انداختن یقال منه جلی ببصره - وهو یجلی عن نفسه ای یعبر عن ضمیره - مجلی اسپ اول رهان انجلی انکشف تجلی انکشف - ویقال جالیته بالامر وجالحته اذا جاهرت به - وتجالینا ای انکشف حال کل منا لصاحبه - جلوی نام آب

جمی - جماء - جماة - بالفتح والمد فیهما شخص هر چیز -

جنی - جنی - بالفتح میوه چیدن (ع ف ا ک ۲) اجتناه کذلک - جنی مقصورة میوه چیده یقال اتانا بجناة طیبة - ثمر جنی خرمای تازه چیده جنایة گناه کردن تجنی گناه بستن بر کسے یقال جنی علیه وتجنی علیه ایضا - وفی المثل اجناؤها ابناؤها ای الذی جنوا علی هذه الدار بالهدم هم الذین بنوها قال الجوهری حکاه ابو عبیدة وانا اظن ان اصل المثل جناتها بناتها لان فاعلا لا یجمع علی افعال واما الاشهاد والاصحاب فانما هما جمع شهید وصحب الا ان یکون هذا من النوادر لانه یجئ فی الامثال ما لا یجئ فی غیرها - واجنی الشجر ادرک ثمره - واجنت الارض کثر جناها وهو الکلاء والکمأة ونحو ذلک -

جوو - جوة - بالضم درپی مشک ومغاکچه دوغے از لونها وقطعة من الارض فیها غلظ - تجویة درپی کردن مشک را وجزآن جواء بالکسر والمد فراخ

جذو - جذوة - بالثلث خدرک آتش جُذّی بالضم والکسر ج - جذا وشاه قال المجاهد فی قوله تعالی او جذوة من النار ای قطعة من الجمر وهی لغة جمیع العرب وقال ابو عبیدة الجذوة مثل الجذمة وهی القطعة الغلیظة من الخشب کان فی طرفها نار او لم تکن - جازی بر سرپای نشیننده و بر سر انگشتان ایستاده وقال ابن الاعرابی الجاذی علی قدمیه والجاثی علی رکبتیه جذا بالکسر والمد ج مثل نائم ونیام - وقال ابو عمرو جذا وجثا لغتان بمعنی - واجذی وجذا بمعنی اذا ثبت قائما وفی الحدیث مثل الارزة المجذیة علی الارض ای الثابتة وکل من ثبت علی شئی فقد جذا علیه جذوا عع ف اض ۲ والتجاذی فی اشالة الجر مثل التجاثی رجل جاذ ای قصیر الباع وامرأة جاذیة مجذوذی الذی یلازم الرحل والمنزل ولا یفارقه قال الکمیت فصیل مجذ اذا حمل فی سنامه شحما -

جرو - جری - جَرَیان - جریة - رفتن آب (عع ف اک ۲) اجراء راندن ویقال ما اشد جریة هذا الماء بالکسر - وقوله تعالی بسم الله مجریها ومرسیها هما مصدران من اجریت السفینة وارسیت وبالفتح فیهما من جرت السفینة ورست - جرایة بالکسر وظیفه روان جرو بالثلث بچه سباع چون سگ وگرگ وفرس وجرآن والجمع اجرٍ واصلها اجرو علی افعل وجراء بالکسر اجریة جمع الجمع وخیار خرد نورسیده جرو الحنظل والرمان مثله - وفی الحدیث اتی النبی صلی الله علیه وآله وسلم بجرزغب - بنو جرزة بطنی از عرب وکان ربیعة بن عبد العزی بن عبد شمس بن عبد مناف یقال له جرو البطحاء - والقی جروته اذا صبر علی الامر - وضرب علیه جروته ای وطن علیه نفسه - وکلبة مجرٍ ومجریة ای معها جراوها - جاریة بینة الجراء بالفتح والکسر والجراية بالفتح والجرائیة دختر خرد جاریة ایضا آفتاب وکشتی جواری ج - مجاراة جراء باهم رفتن وجاراه فی الحدیث وتجاروا فیه - جَرِیّ وکیل ورسول والجمع اجریاء - جراية بالفتح والکسر وکیلی تجریة استجراء وکیل گرفتن وفی الحدیث قوا بقولکم ولا یستجرینکم الشیطان ای لا یتخذنکم وکلاء - وسمی الوکیل جریا لانه یجری مجری موکله - یقال فعلت کذلک من جَرّاک ومن جرّاک ای من اجلک ویخففان ایضا جِرّیة بکسرتین وتشدیدین ای الحوصلة - اِجرِیّا بالکسر والقصر شدن روش وعادت -

جزی - جزاء - بالفتح پاداش جزیته وجازیته بمعنی - ویقال جازیته فجزیته ای غلبته - وجزی عنی هذا الامر ای قضی ومنه قوله تعالی لا تجزی نفس عن نفس شیئا - ویقال جزت عنک شاة وبنو تمیم یقولون اجزأت عنک شاة بالهمز وتجازیت دینی علی فلان ای تقاضیته - متجازی متقاضی وهذا رجل جازیک من رجل ای حسبک - جزیة بالکسر مایؤخذ من اهل الذمة جزی ج -

جفر - جفاء - بالمد بدی - وستم (عع ف اض ۲)

وقولهم احمق لایجاری مرّعه ای لایحبس لعابه آنکه آب دهان نتواند باز داشت وسقاء لایجاری شیأ ای لایمسک۔ جُباوة بالکسر غلاف دیگ جُباوج۔ ویقال جیاء وجواء واحد ولیس بجمع وفی حدیث علی رضی الله تعالیٰ عنه لان اُعطی بجواءِ قدرٍ احبّ الیّ من ان اُعطی بالزعفران۔

جبا۔ جبا۔ بالفتح والقصر خاک گرد اگرد چاه امرأة جُبای زن در وایستان جبا بالکسر والقصر آب گرد آورده بحبت شتر وکذلک الجبوة والجباوة وجَبیت الماء فی الحوض وجبوته ای جمعته۔ جابیة حوض وجای گرد آمدن آب جوابی ج۔ ومنه قوله تعالیٰ وجفانٍ کالجواب وشهرے بشام جِبایة گرد کردن خراج جباوة کذلک جبیت الخراج وجبوته بمعنیً واصله الهمز لکن لایهمز (عع ف اک ۲) اجباء فروختن کشت نارسیده وفی الحدیث من اجیٰ فقد اربیٰ واصله الهمز۔ تجبیة پشت خم کرده ایستادن وفی حدیث ابن مسعود فی ذکر القیامة حین ینفخ فی الصور قال فیقومون فیُجبّون تجبیة رجل واحد قیامه لرب العالمین۔ قال ابوعبید۔ التجبیة هی ان یکون واضعا یدیه علیٰ رکبتیه قائما او یکون منکبّا علیٰ وجهه بارکا وهو السجود واجتباه واصطفاه۔

جثو۔ جثوة۔ بالحرکات الثلث سنگ توده وجثی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الحجاز جثوثی بضمتین وکسرتین بزانو نشستن (عع ۲ ض ۲ و ک ۲) واجثاه غیره۔ وقوم جُثیّ۔ ومنه قوله تعالیٰ ونذر الظالمین فیها جثیا بالضم والکسر وجاثیت رکبتی الی رکبته زانو بزانو نشستم وتجاثوا علی الرکب۔ سورة الجاثیة نام سورتی از قرآن۔

جحو۔ اجتحاه قلب اجتاحه۔ ای استأصله والهکه جحوان بالفتح نام مردے جحی بالضم لقب مردے قال الاخفش هو لاینصرف لانه مثل عمر۔

جخو۔ تجخیة۔ میل کردن ومنه قول حذیفة کالکوز مجخیا لانه اذا مال انصب ما فیه وپشت خم کردن پیر وفی الحدیث انه جخی فی سجوده ای خوی ومد ضبعیه وتجافی عن الارض۔

جدی۔ جَدیة۔ قوم زین در حل وبها جدیتان جَدی جَدیات بالتحریک جماعت وجدیة علی فعیلة مثله جدایا ج۔ وهی ایضا خون خشک بر پوست چفسیده جَدی بزغاله اَجدِی وجدا ج۔ ونام برجے وستارهٔ نزدیک قطب که قبله را بوے توان شناخت ویقال انه جُدَیّ علی التصغیر۔ جدا بالفتح والقصر عطا جَدوی مثله۔ ومطر جَدًا ای عامّ یقال اللهم اسقنا غیثا غدقا وجدا طبقا۔ یقال وجَدا الدهر ای وجدا الدهر اے یدالدهر ای ابدا۔ وفلان قلیل الجَدا ر بالمد ای قلیل النفع جدایة بالفتح والکسر آهو بره وجدوته واجتدیته واستجدیته ای طلبت جدواه کله بمعنی۔ جادے خواهنده اجدار عطا دادن وبعطا رسیدن ومایجدیک هذا عنک ای مایغنیک۔

---

۱ مرعی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع من احجار قوله من حجارة الحجاز ۱۲

۲ عع ف اک ۲ ای عند الفراء یهمز ویجوز ترکه عند الاخفش ۱۲

لان الالف انما اجتلبت لسکون الثاء فلما تحرکت
سقطت - واما قول الشاعر (شعر) کَاَنَّ خصیبہ
من التدلدل + ظرف عجوز فیہ ثنتا حنظل + اراد ان
یقول فیہ حنظلتان فاخرج الاثنین مخرج سائر
الاعداد للضرورۃ واضافہ الی مابعدہ واراد ثنتان
من حنظل کما یقال ثلثۃ دراہم واربعۃ دراہم و
کان حقہ فی الاصل ان یقال اثنا دراہم وثنتا
نسوۃ الا انہم اقتصروا بقولہم درہمان وامرأتان
عن اضافتہما الی مابعدہما ولو سمی رجل باثنین
او باثنی عشر قلت فی النسبۃ الیہ ثَنَوی کما یقال
فی ابن بنوی واِثْنِیٌّ کما یقال ابنی - اثناء کما
یقال ابنی - اثناء دوتاہ شدن و بازگشتن یقال
اثنی واثنونی علی فعوعل - اثناء ستایش گفتن یقال
اثنی علیہ خیرا والاسم الثناء - واثنی الی القی
ثنیتہ - وتثنی فی مشیتہ ای انحنی - مثانی من القرآن
ماکان اقل من المائتین وتسمی سورۃ فاتحۃ الکتاب
مثانی لانہا تثنی فی کل رکعتین ویسمی ایضا جمیع
القرآن مثانی لاقتران آیۃ الرحمۃ بآیۃ العذاب -
ثوی - ثواء - بالفتح والمد ثُوِیّ بالضم بودن
بجائے (عع ف اک ۲) یقال ثویت البصرۃ وثُوِیت
بہا واثْوَیت بہا لغۃ فی ثویت بہا - واثویت غیری
ایضا لازم ومتعد تثویۃ مقیم کردن کسے را بجائے
ثوی علی فعیل مہمان ابو مثوی میزبان ام مثوی
زن میزبان ثویۃ آغل گوسپند ثایۃ بالفتح کذلک
وسنگ تودہ کہ در صحرا باشد بجہت نشان ثوبۃ نام جائے

ثتی - کثری وکظبی پوستہائے خرما یا خرمائے
بلا بہ وردی یا ریزۂ کاہ و ہر چیز ریزہ کہ بدان
غرارہ ہا کنند -
ثجو - خموشیدن (عع ف اض ۲) اشجار غیرہ
خاموشانید آنرا واثجی متاعہ کالائے خود را
پراگندہ وتہ وبالا ساخت -
ثدواء - نام موضعے -
ثطا - خطا کرد (عع ف اض ۲) ثطا بسلحہ ریخ زد
ثطاہ وابۂ است خرد ثطی بالفتح سخت گول شدن
(عع ف اک ۲) ثطنعت منہ وبالضم تثنوہا انثطار
سست وفروہشتہ شدن -
ثعو - بالفتح نوعے از خرما یا خرمائے بزرگ او مالان
من البسر لغۃ فی المعو -
ثاعی - دشنام دہندہ وکسے را بہ بدی نسبت کنندہ
ثغیۃ - گرسنگی وخالی شدن قبیلہ -
ثفوۃ - بالضم سکورہ ثفوات ج -
ثہا - گول گردید (عع ف اض ۲) مثاہاہ باہم
گفتگو کردن یقال ثاہاہ -
ثیۃ - بالکسر آغل گوسفندان -

فصل الجیم

جای - جای - گزیدن (عع بفتحہما) یقال جای
علیہ ای عضہ - جُوَوۃ بالضم رنگے از رنگہای آب
وآن سرخی است کہ بسیاہی زند فرس اَجای
نعت منہ جاواء مؤنث وقد جئی الفرس - وکتیبۃ
جاواء ہی التی یعلوہا السواد لکثرۃ الدروع -

ویقال مالہ ثاغیۃ ولا راغیۃ وہما الشاۃ والبعیر وما بالدار ثاغ ولا راغ ای احد۔

ثفو۔ اُثفیۃ۔ بالضم والتشدید علی افعولۃ دیگپایہ اثافی ج۔ وبالتخفیف ایضا۔ ویقال بقیت من بنی فلان اُثفیۃ خشناء یعنی عدو بسیار درشت مانده است ویقال ہو ثالثۃ الاثافی فیمن لا یصبح الفتنۃ الا بہ یعنی سر فتنہ وبدی اوست مُثَقَّاۃ زنی کہ دو بنانج دارد۔ وداغ سہ گوشہ بستور مُثَفَّیۃ زنے کہ اوراسہ شوے مردہ باشد مُثَفَّف مردے چنین تثفیۃ برسہ پایہ نہادن دیگ را اثفاء سہ پا ساختن دیگ را قال الراجز (ع) وصالیات کلما یُؤَثْفِین + اراد یُثفین فاخرجہ علی الاصل۔

ثنی۔ ثنایۃ۔ بالکسر رسن از موے وپشم برشانند ثناء بالمد شکال شتر دوتا برتافتہ۔ وہر تاہی از رسن ثِنی بالکسر یکتاہ از تاہا۔ ونوردنامہ۔ وکشت وادی وکوہ اثناء ج۔ ولا یقال ثِلث ولا فوق ذلک وناقہ وزنے کہ بار دوم بزاید۔ وبچۂ دوم ثنی بالکسر والقصر کار دوبارہ وفی الحدیث لا ثِنی فی الصدقۃ ای لا تؤخذ فی السنۃ مرتین۔ ثُنیا بالضم وثنوی بالفتح اسم من الاستثناء۔ ویقال جاؤا ثُنیٰ ای اثنین اثنین وثناء بالضم کذلک وہما غیر مصروفین کما قلناہ فی ثُلاث من باب الثاء۔ ثُنی الایادی بخش ہا زیادت آمدہ از جزو رقمار وقیل بخش دوبارہ گرفتن وفی الحدیث من اشراط الساعۃ ان تُوضع الاخیار وترفع الاشرار وان تُقرأ المثناۃ علی رؤس الناس یقال ہی التی تسمی بالفارسیۃ دومیتی وہو الغناء ویقال ایضا ترانہ وابو عبید یذہب فی تأویلہ الی غیر ہذا۔ ثنی دوتاہ کردن (ع بفتحہا) ودرشکستن لبہاے دامن وشلوار وبازگردانیدن یقال جاء ثانیا من عنانہ وبازداشتن از حاجت یقال ثنیتہ ای صرفتہ عن حاجتہ ودوم شدن دیگر را اثنینیۃ دو کردن۔ وبدو نسبت کردن۔ ودوم گردانیدن ثُنیان بالضم الذی یکون دون السید فی المرتبۃ ثِنیۃ بالکسر ج۔ ثُنیٰ بالضم والکسر مثل ثُنیان۔ وفلان ثِنیۃ اہل بیتہ اے ارذلہم۔ ثَنِیّۃ دو دندان پیش ثنایا ج۔ وپشتہ ومنہ قولہم فلان طلاع الثنایا اذا کان سامیا لمعالی الامور کما یقال طلاع انجد۔ ثنی علی فعل دندان پیش افگندہ ویکون ذلک فی الظلف والحافر فی السنۃ الثالثۃ وفی الخف فی السنۃ السادسۃ ثَنیان وثنیاء ج۔ ثَنِیّۃ مؤنث ثَنیات ج۔ اثنان ودمرد اثنتان دوزن ثِنتان مثلہ بحذف الالف۔ یوم الاثنین روز دوشنبہ وہو لا یثنی ولا یجمع لانہ ثنی وان اجبت ان تجمعہ کانہ لفظ بنی للواحد قلت اثانین۔ وقولہم ہذا ثانی اثنین ای ہو احد الاثنین وکذلک ثالث ثلثۃ یضاف الی العشرۃ ولا ینون۔ والعدد منصوب ما بین احد عشر الی تسعۃ عشر فی الرفع والنصب والخفض الا اثنی عشر فانک تعربہ وتقول للمؤنث اثنتان وان شئت ثنتان

تتوا التلتسوة ذوُابتا ہا۔ یعنی ہر دو گیسوی کلاہ۔
تتی۔ کَطَبی پست مقل و پوست خرما تاثاة مثلہ۔
تاحی۔ باغبان۔
تری۔ درنگ کرد (ع ف اک ۲) اتری بمہلت کار ہا پے در پے نمود۔
تاثاہ۔ رنجانید و سبک گردانید او را۔
تطا۔ ستم کرد (ع ف اض ۲)۔
تعا۔ دوید (ع بفتحہا)۔
التفة۔ مذکور فی ت ف ف۔
تناوة۔ بالکسر ترک مذاکرہ گفتن و از مسبق گفتن رسیدن تنایة مثلہ۔
تہا۔ غافل شد (ع ف اض ۲) تہواء بالکسر پارۂ از شب یقال مضی تہواء من اللیل تہیة کسمیة بنت الجون روت۔

فصل الثاء

ثأی۔ ثأی۔ باز شدن و رزیدن (ع بفتحہا) یقال ثأی الخرز و اثأیتہ انا اذا خرمتہ۔ و اثأیت فی القوم جرحت فیہم۔
ثبی۔ ثبیة۔ دائم بودن بر چیزے و ثنا گفتن بمردم در زندگی ثبتہ بالتخفیف جماعت و گروہ و اصلہا ثبی ثبات ثبون ج اثبیة مثلہ اثابی ج کذلک و میانہ حوض فالہاء عوض من الواو و لان اصلہ ثدی۔ ثدی۔ پستان یذکر و یؤنث و ہی للرجل و المرأة ایضا و الجمع اثدٍ و ثدِی علی فعول و ثدِی بکسرتین لاتباع الکسرة۔ امرأة ثدیا و بزرگ پستان

ولا یقال رجل اثدی۔ ثداء بالضم و المد شال مکار گیا ہے ذو الثدیة لقب مروے تندوة بالنون فعلوة بن پستان خاذ ضمت ہمزت۔
ثرا۔ ثری۔ خاک نمناک ارض ثریاء زمین نمناک و یقال التقی الثریان و ذلک ان یجئ المطر فیرسخ فی الارض حتی یلتقی ہو و ندی الارض قال الاصمعی یقول العرب شہر ثری و شہر ثری و شہر مرعی ای یمطر اولا ثم یطلع النبات فتراہ ثم یطول فترعاہ۔ ثراء بسیاری مال و توانگری (ع ک اف ۲) مال ثری علی فعیل بسیار مال رجل ثروان و امرأة ثروی بسیار مال و تصغیرہا ثریا و ہی ایضا نام زنے۔ و پروین ثروة بسیاری عدد یقال انہ لذو ثروة و ذو ثراء یراد بہ لذو عدد و کثرة مال۔ و یقال ہذا مثراة للمال ای مکثرة۔ ثریت بک ای کثرت بک۔ و ثریت بفلان فانا اثریٰ ای غنی بہ۔ و ثری بہ یثری اذا سر و فرح۔ و ثرا المال یثرو و ثرا القوم اذا کثروا۔ و ثراہم اللہ القوم کثرہم۔ ثرونا القوم اذا کنا اکثر منہم۔ و اثری اذا کثرت اموالہ۔ و اثرت الارض ای کثر ثراہا۔ و اثری المطر بلّ الثری۔ و فی المثل ما بینی و بینک مثیر ای انہ لم یقطع و لم یبس الثری بینی و بینک کما قال علیہ السلام بلّوا ارحامکم و لو بالسلام۔ ثرثرة آب زدن بسیار و آشوردن باب ابو ثروان نام مردے
ثغو۔ ثغاء۔ بالضم و المد بانگ گوسفند و بزو گاؤ و جز آن ثاغیة گوسپند و قد ثغت تثغو ثغاء ای صاحت

لکث مائة سنة لایضحک ثم قیل له حیاک الله وبیاک فقال وما بیاک قال اضحک وقیل له اتباع قال ابوعبیدة لیس باتباع لان الاتباع لایکاد یکون بالواو وهذا بالواو - وقولهم ما ادری ایّ هیّ بن بیّ هو ای ای الناس هو - وبیّان بن بیّان اذا لم یعرف هو ولا ابوه -

بتا بالمکان - اقامت کرد (عع ف اض ۲) بتاء کبُناء زمین نرم یا نام موضعے -

بثة - خاکستر بثی کالی ج بثی کعلی مرد بسیار مدح کنندهٔ مردمان و مرد بسیار حشمت دارنده بثا بسیار خوی آورد (عع ف اض ۲) -

ابجاء - بریده شدن و منه قد ابحت علی دابتی -

بسیان - بالضم کوهی است -

بشا - خوی او نیک شد (عع ف اض ۲) -

بصا - بر قرضدار خود سختی کرد (عع ف اض ۲) والبصا بالکسر استقصاء الخصاء وخصاه الله وبصاه ولصاه بمعنی خصی گرداند او را خدای و از بیخ برد ویقال خصیّ بصیّ ولصیّ فی الرماد بصوة ای شررة ولا جمرة وبصوة نام موضعے -

بضیٰ - کربی وهدیٰ دهی است ببلاد بجیلة یا نام وادیی است -

فصل التاء

تغی - تغت الجاریة تغیا سترت ضحکها فغالبها والانسان هلک -

تلو - تلو الشیٔ - بالکسر پس و چیزی و تلوا الناقة بچهٔ او تلوة من الغنم التی تنتج قبل الصفریة - تلاء بالفتح والمد عهد و زنهار تلیتة باقی ماندهٔ و ام تلاوة بالضم کذلک یقال تلیت لی من حقی تلیّة وتُلاوة ای بقیت بقیة - تلاوة بالکسر خواندن قرآن (عع ف اض ۲) تلو بضمتین در پی رفتن (عع ف اض ۲) یقال مازلت اتلوه حتی اتلیته ای تقدمته وصار خلفی - ویقال ایضاً تلوته ای خزلته وترکته - تالی اسپ چهارم رهان متالی الذی یر اسل المغنی بصوت رفیع - وتلت الناقة اذا تلا ها ولدها - ومنه الدعاء علی الانسان لادریت ولا تلیت دعاء علیه بان لا تُتلیٰ ابله ای لاتکون لها اولاد - ومنه المتلیات وهی النوق التی تلتها اتلادها ای اولادها واتلیت حتی عنده اذا ابقیت منه بقیة واتلاه الله اطفالا ای اتبعه اولاداً - واتلیته ای سبقته - واتلیته ای احلته من الحوالة - واتلیته ذمة ای اعطیته ایاها - تلی الرجل بالتشدید اذا کان باخر رمق - وتتلیت حقی حتی استوفیته ای تتبعته - وجاءت الخیل متتالیا ای متتابعا -

تو و - تَوّ - تنها و طاق وفی الحدیث الطواف تَوّ والاستجمار تَرّ - ووجّه فلان من خیله بالف توای بالف واحد - وجاء الرجل تَوّا اذا جاء وحده - تَوی بالقصر هلاکت (عع ک اف ۲) وتواه غیره - وهذا مالٌ تَوٍ علی فعل -

تلی - پیشی گرفت (عع بفتحها) -

تبا - جنگید و غنیمت کرد (عع ف اض ۲) -

وزنه فعل او فعل بالکسر والضم اللذین جمعهما افعال
مثل جزع وقفل لانک تقول فی جمعه بنون بفتح الباء
ولایجوزان یکون بوزن فعل بسکون العین لان
جمع هذا البناء علی افعل نحو کلب واکلب وفعول
مثل فلس وفلوس - وحکی الفراء عن العرب من
ابناوات الشعب وهم حی من بنی کلب ویقال
ابن بیّن البنوة بمعنی پسرے وتصغیره بُنَیّ قال الفراء
یابُنَیّ بالفتح والکسر لغتان فیه مثل یا ابت - وتصغیر
ابناء اُبینا واُبینون - والنسبة الی ابن بَنَوِیّ
وبعضهم یقول ابنیّ واما قولهم ابناوی فهو منسوب
الی ابناء سعد للحی او القبیلة کما ابنیّ للبلد وکذلک
اذا نسبت الی بنت والی بُنَیّات والی بُنَیّات الطریق
قلت بَنَوِی لان الف الوصل عوض من الواو
فاذا حذفتها فلابد من ردها ویقال بنتیّ - ویقال
رأیت بناتاک بفتح التاء ویجرونه مجری التاء الاصلیة
وبنیات الطریق راه هاے خرد که از راه بزرگ
جدا شود بنات لعبت هاکه دختران باوی بازی
کنند وفی الحدیث عن عایشة رضی الله عنها
کنت العب مع الجواری بالبنات - بنت الارض
وابن الارض نوعے از ترها وهذه ابنت فلان
وبنت فلان بتاء ثابتة فی الوقف والوصل
والجمع بنات لاغیر - ابنم پسر بزیادة المیم وهو معرب
من مکانین یقال هذا ابنم ورأیت ابنما ومررت
بابنم تتبع النون المیم فی الاعراب کما تتبع الراء
العشرة فی امرء والالف مکسورة علی کل حال -

وتبنّیته ای اتخذته ابنا -
بو و - بَوّ - پوست شتر بچه که آگنده بوند بوّ الاثافی
خاکستر بوباة بیابان مثل مُوماة وموضع -
بهو - بهاء - خوبی یقال منه بهی الرجل وبهو -
(عع بضمهاوک اف ۲) فهو بهیّ بمعنی ناقه که باد و شنده
اُنس گرفته وآمیخته باشد فهی من باب الهمزة -
وبهی البیت ایضاً اے تخرق وعطل وابهاه غیره
وابهیت الاناء فرغته - وبیت بهِ ای خال
لاشیء فیه - بهو خانه در پیش سرای جداگانه بهاها
مفاخرت وتباهوا تفاخروا - وفی الحدیث انه
علیه السلام سمع رجلا حین فتحت مکة یقول اَبهوا
الخیل ای عطلوها من الغزو فقد وضعت الحرب
اوزارها فقال علیه السلام لاتزالون تقاتلون الکفار
حتی یقال یقیتکم الدجال -
بی - الباء - فهی حرف من حروف المعجم فالمکسورة
منها حرف جر وهی لالصاق الفعل بالمفعول به
یقال مررت بزید وللاستعانة تقول کتبت بالقلم
وتجیء زائدة کقوله تعالی وکفی بالله شهیدا وحسبک
بزید وهی الاصل فی حروف القسم تشتمل علی الظهر
والمضمر تقول بالله لافعلن کذا وبه لافعلن - وقولهم
حیاک الله وبیاک معنی حیاک ملکک وبیاک اعتمدک
بالتحیة عند الاصمعی وجاوبک عند ابن الاعرابی
وبوّاک منزلا عند خلف الاحمر ترکت همزتها وحوّلت
واوها یاء لازدواج حیاک وهذا احسن واوفق -
وفی الحدیث ان آدم علیه السلام لما قتل ابنه

باریدن (عع ف اک ۲) ویقال بکیته وبکیت علیه وبکیت بالتشدید کذلک - ابکار گریانیدن بکیت باهم گریستم ابکیته واستبکیته بمعنی - تباکی گریه دروغ نمودن بُکّی بالفتح بسیار گریه کننده بُکِیَ علی فعول بالضم گریندگان مثل جالس وجلوس قلبت الواو یاءً لمجاورتها -

بلو - ناقة بِلْوُ سَفَرٍ وبِلِیُ سفر - بالکسر فیهما سفر آزموده وکهن گشته دروی آبلاء ج - بلوة بالکسر بلوی بلیة بلاء آزمایش وسختی بلایا ج - بلیة ایضاً ناقهٔ که بر سر گور خداوندش می بستند یا حفره می کنند ودر وی می انداختند تا بمیرد در جاهلیت ومنه یقال ابلیت وبلیت - بَلِیَ علی فعیل قبیلهٔ از قضاعه منسوب بوے بلو بلاء آزمودن (عع ف اض ۲) ابلاء ابتلاء تبالی کذلک - مبالاة باک داشتن یقال لا ابالیه ولا ابالی منه ای لا اکترث له یعنی التفات نمی کنم وباک نمیدارم ویقال لم اُبَل حذفوا الالف لالتقاء الساکنین مع حذف الیاء اولا تخفیفا کقولهم لا ادر من لا ادری - وکذلک یفعلون فی المصدر فیقولون ما ابالیه بالة والاصل بالیة - بلی بالکسر کهنگی (عع ک اف ۲) بَلِیَ الثوب یبلی بِلًی فان فتحت الباء مددتها - ابلاء ایضاً متعد منه یقال للمجدّ اَبْلِ ویُخلِفَ الله یعنی نو پوشند گویند کهنه کن خدای خلف دهد ویقال ابلیت فلانا یمینا ای اعطیته اذا طیّبت نفسه بها - وابلیته معروفا ای اعطیته - ویقال نزلت بلاء علی الکفار مثال قطام بَلَی آری وهو حرف نقیض لا وهی جواب للتحقیق بمعنی نعم الا ان بلی یجاب بها بعد النفی فی السؤال ونعم یجاب بها بعد الاثبات قال سیبویه وبها حرفان -

بنا - بناء - بالکسر والمد برآوردن خانه یقال بنی یبنی وزن خواستن وزفاف کردن (عع ف اک ۲) یقال بنی علی اهله والعامة تقول بنی باهله وهو خطاء وکان الاصل فیه ان الداخل باهله کان یضرب علیها قبة لیلة دخوله بها فقیل لکل داخل باهله بان - وبنی قصور اشد وللکثرة وبنّی وابنی دارا بمعنی - بنیان بالضم دیوار گرد برآورده وقوس بانیة بنت علی وترها اذا لصقت به حتی یکاد ینقطع بنیة علی فعیلة کعبة یقال لاورب هذه البنیة ما کان کذا وکذا - بنی بالقصر والضم والکسر بُنیة کذلک نهاد وآفرینش چیزے یقال فلان صحیح البنیة ای الفطرة بناة بالکسر جامه دان - ونطع وابنیت فلانا ای جعلته بیتی بناءً - وفی المثل المعزی تُبنی ولا تبنی ای لا تجعل منها الا بنیة لان ابنیة العرب طراف واجبیة فالطراف من اَدَم والجبار من صوف او وبر ولا یکون من شعر - ابن پسر واصله بَنَوٌ بفتحتین والذاهب منه الواو کما ذهب من اب واخ لانک تقول فی المؤنث بنت واخت وجمعه ابناء مثل جمل واجمال ولا تلحق هذه الهاء مؤنثا الا وهو مذکره محذوف الواو ویدلک علی ذلک اخوات وهنوات فیمن رَدَّ وزنه فعل بفتحتین ولا یجوز ان یکون

وموے وہر حلقہ کہ باشد چون دستبانہ وخلخال وگوشوارہ واصلہا بُرْوَة بالضم لانہا جمعت علی بُرًی مثل عُرْوَة وعُرًی بُرات بُرُون ج۔ وابریت الناقة ای جعلت فی انفہا برة فہی ناقة مُبراة۔ بزو۔ یقال بزا۔ علیہ یبزو ای تطاول۔ بازی بازبزاة بالضم ج۔ بزوان بفتحتین برجستن۔ وبالتسکین نام مردے واَخذتُ منہ بَزْوکذا ای عدلہ ونحوہ۔ بزی بالقصر برون آمدگی سینہ ودرآمدگی پشت (ع ک اف ۲) رجل ابزی وامرأة بزواء۔ وابزی الرجل اذا رفع عجزہ وتبازی مثلہ۔ وابزی فلان بفلان اذا غلبہ وقہرہ۔ وہو مُبزٍ بہذا الامر قوی علیہ ضابط لہ۔ بطی۔ باطیة۔ پاتیلہ معرب۔ بطو۔ بَطا لحمہ یبطو۔ ای اکتنز یعنی آگندہ گوشت شد۔ ویقال لحمہ حظا بطا۔ بعو۔ بُعْو۔ گناہ وخطا (ع ف اض ۲ وبفتحہا)۔ بغا۔ بَغی۔ ستم وفزونی کردن (ع ف اک ۲) وسخت باریدن باران یقال بغت السماء وآماس وستیم کردن ریش وبَغی الوادی ای جاوز حدہ ویقال براجرحہ علی بَغی وہو ان یبرأ وفیہ شئ من نَغَلٍ یعنی چیزے از پوست رفتگی بَغیة بالضم والکسر حاجت قال الاصمعی البغیة بالکسر المحال التی تبغیہا وبالضم الحاجة نفسہا۔ وبغی ضالتہ ای طلب۔ بغاء بالضم والمد بغایة جستہ بغاء بالکسر والمد زنا وفاحشہ کردن قولہ تعالی ولا تکرہوا فتیاتکم علی البغاء۔ فہی بغیّ وہن بغایا قولہ تعالی وما کانت اُمُّکِ بَغِیًا۔ وہی تُباغِی ای تُزانِی۔ ویقال للامة ایضا بغی ولا یراد بہ الشتم۔ والبغایا ایضاً الطلائع التی تکون قبل ورد الجیش۔ بَغْی ایضاً خرامیدن وخوش مشی اسپ (ع ف ا ک ۲) ولا یقال فرس بائع وجستن یقال بغیتُ المال من مَبغاتہ۔ وبغیتک الشئ طلبتہ لک۔ وینبغی لک ان تفعل کذا من افعال المطاوعة یقال بغیتہ فانبغی کما تقول کسرتہ فانکسر ابغاء طلب داشتن ویاری دادن ورطلب بغیت الشئ وابتغیتہ وتبغیتہ ای طلبتہ۔ وتباغَوا ای بغی بعضہم علی بعض۔ بقی۔ بقاء۔ زیستن وزندگانی ماندن چیزے درجہان (ع ک اف ۲) بقیة ماندہ یقال بَقِیَ الشئ یبقی بقاء وبقی من الشئ بقیة۔ باقیة توضع موضع المصدر قولہ تعالی فہل تری لہم من باقیة ای بقاء۔ ابقاء باقی گذاشتن یقال ابقاہ اللہ۔ وابقیت علیک اذا رعیت علیہ ورحمتہ والاسم البقیا بالضم والقصر بقری کذلک۔ وبَقِیتُہ ای نظرت الیہ وترقبتہ (ع ف اک ۲) وفی الحدیث بَقِینا رسول اللہ علیہ وآلہ السلام ای انتظرناہ۔ وبقیتہ وتبقیتہ والبقیتہ کلہ بمعنی۔ واستبقیت من الشئ ای ترکت بعضہ۔ واستبقاہ ای استحیاہ من الحیاء۔ وطی یقول بَقِیتُ وبقِیتُ بالفتح مکان بَقِیَ وبَقِیتُ وکذلک اخواتہا من المثل۔

بکی۔ بکاء۔ بالضم والمد گریہ بآواز وبالقصر آب چشم

ازالفلل - سایہ برآمد (عع ف اض ۲)۔
الاعاء - بالکسر خنور لغۃ فی الوعاء بالکسر۔
آغیۃ - کصاحبۃ راہ آب وزرعت او اغی ج۔
افا - کعصا گلہ گوسپند عموماً افاۃ یکے او الافا
من السحاب الذی یفرغ مارہ ویذہب یعنی
ابر بکہ ببارد و برود افی بالضم وکسر الفاء موضعی
وافی اونی۔
اقی - بد داشت خورد و نوش بسبب بیمارے
(عع ف اک ۲) والاقاء والوقاء۔
اکی - از قرضدار خود بگواہی وثیقہ گرفت (عع ف
ک ۲) والاکاء والوکاء۔
انو من اللیل - بالکسر ساعۃ۔
اوۃ - بالضم والتشدید بلا او وکصرد ج۔
اہی - قہقہہ خندید (عع ف اک ۲)۔

فصل الباء

باو - باو - فخر و تکبر کردن (عع بفتحہا) یقال باوت
علی القوم۔
بثو - بثاء - زمین نرم و زمین بنی سلیم۔
بجی - بجاء - بالضم قبیلۂ بجاویات شتران
منسوب بدان قبیلہ۔
بخو - بخو - بالفتح رطب بلا بہ بخوۃ یکے۔
بدو - بدو - بضمتین - پیدا شدن (عع ف اض ۲)
ابداء متعد منہ - بدو ببادیہ شدن و بادیہ بدوی
منسوب بوے وفی الحدیث من بدا جفا ای من نزل
البادیۃ صار فیہ جفاء الاعراب - بداوۃ بالفتح والکسر
ببادیہ مقیم شدن خلاف حضارۃ بالفتح والکسر۔
وبداله فی ہذا الامر بداء بالمد ای نشأ له فیہ رأی
ہو ذو بدوات - مبدار خلاف محضر و بادی لفلان
وتبادی بالعداوۃ ای جاہر بہا - وتبدی ای
اقام بالبادیۃ - وتبادی ای تشبہ باہل البادیۃ -
بدی نام وادی - یقال ابدیت فی منطقک ای
اعدیت ومنہ قولہم السلطان ذو عدوات و
ذو بدوات بفتحتین فیہما - وبدیت بمعنی بدأت -
وبادی بدو و بدی اسم للداہیۃ وہما اسمان جعلا
واحدا مثل معدی کرب۔
بذو - بذاء - بالمد بیہودہ گفتن (عع بضمہا) واصلہ
بذاءۃ فحذفت الہاء لان مصادر المضموم انما ہی
بالہاء مثل خطب خطابۃ وصلب صلابۃ - وہو
بذی اللسان والمرأۃ بذیۃ - ومنہ بذیت وابذیت
وبذوت علی القوم - بذو نام اسپے۔
برو - بری - خاک بریۃ آفریدگان واصلہ الہمز
برایا بریات ج - قال الفراء ان اخذت البریۃ
من البری وہو التراب فہی غیر مہموزۃ تقول منہ
براہ اللہ یبروہ برو ا ای خلقہ - مباراۃ برابری
کردن ومعارضہ کردن وہما یتباریان - انبراء
پیش آمدن وتبریت لمعروفہ ای تعرضت له -
براية بالضم تراشہ بر او کذلک ویقال للبعیر اذا کان
باقیا علی السیر انہ لذو بریۃ وہو الشحم واللحم - مبراۃ
بالکسر رندہ برمی تراشیدن قلم - ومانده ولاغر گردن
شتر (عع ف اک ۲) برۃ ض اف ۲ حلقۂ بینی شتر از مس

لہ بجاوۃ کرخاوۃ قرض للغویہ منہا الفوق للجاویات بذوت علی القوم ہجوت علیہ وبذوۃ فرس للابی سوداج وغلط الجوہری فیہ غلطین - ق -

تقدیره تعیا - ویقال لیس هذا منزل تایة ای منزل
تلبث وتحبس - ای کدام وهو اسم معرب یستفهم به
ویشترط ویجازی فیمن یعقل وفیمن لایعقل تقول
ایهم اخوک وایهم یکرمنی اکرمه وهو معرفة للاضافة
وقد تترک الاضافة وفیه معناها ویکون بمعنی الذی
تقول ایهم فی الدار اخوک ویکون نعتا تقول مررت
برجل ای رجل وایتا رجل ومررت بامرأة ایة
امرأة وایتا امرأة وبامرأتین ایتا امرأتین وما زائدة
وتقول ای امرأة جاریتک وجاریک وایة امرأة
جاریتک ومررت بجاریة ای جاریة وجئتک بملاوة
ای ملاوة وایة ملاوة کل جائز قال الله تعالی
بای ارض تموت وتقول فی المعرفة هذا زید ایما
رجل فتنصب ایما وایا علی الحال وهذه امة الله
ایتا جاریة وتعجب به - قال الفراء یفعل فی ای ما لا
ولایعمل فیه ما قبله کقوله تعالی لنعلم ای الحزبین احصی
فرفع وقوله تعالی وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب
ینقلبون فنصبه بما بعده - قال الکسائی تقول
لاضربن ایهم فی الدار ولایقال ضربت ایهم
فی الدار فرقا بین الواقع والمنتظر - وتدخل علیه
ها التنبیه فی نداء الاسم المعرف باللام فتقلت
یا ایها الرجل ویا ایتها المرأة فای اسم مفرد مبهم
معرفة بالنداء مبنی علی الضم وها حرف تنبیه عوض
من المضاف الیه وترفع الرجل لانه صفة ای -
وقد یحکی بای النکرات ویستفهم بها فاذا استفهمت
بها عن النکرة اعربتها باعراب الاسم الذی
هو استثبات منه فاذا قیل لک مَرَرْتُ برجل قلت
ای یافتی ورأیت رجلا قلت ایًا یافتی وایا فتی بالوقف
ومررت برجل قلت ایَّ یافتیٰ وفی التثنیة والجمع
والتانیث کما قلناه فی من اذا قیل جاءنی رجلان
قلت ایان ورجالٌ قلت ایون ورجلین قلت
ایین فی النصب والجر وایة یا هذه للمؤنث وایة
فی الوصل علی الاعراب الثلث وکذا ایات
فی الاحوال الثلث للجمع - ولیس فی ای مع المعرفة
الا الرفع - وان استثبت عن معرفة رفعت ایا لا
غیر علی کل حال وتدخل علیه الکاف فتعقل الی
تکثیر العدد بمعنی کم فی الخبر ویکتب تنوینه نونا وفیه
لغتان کاین مثل کاعن وکایِّن مثل کَعَیِّن تقول
کاین رجلا لقیتُ تنصب ما بعد کاین علی التمییز -
ویقال ایضا کأین من رجل لقیت - وادخال
من بعد کاین اکثر من النصب بها واجود - ویقال
بکایِّن تبیع هذا الثوب ای بکم تبیع - ایا بالتخفیف حرف من
حروف النداء ینادی بها القریب والبعید تقول
ایا زیدُ اقبِل - وای مثال کی حرف ینادی بها القریب
دون البعید تقول ای زیدَ اقبِل وأزیدَ اقبل
بحذف الیاء ایضاً للاقرب الخاطب فی النداء -
وهی ایضا کلمة تتقدم التفسیر تقول ای کذا یعنی
یرید کذا کما ان ای بالکسرة کلمة تتقدم القسم معناها
بلی تقول ای وربی وای والله -

اجا اجا - دعاء للنعجة یعنی کلمه ایست که بدان گوسپند را
خوانند لغة یائیة -

یعنی انه علی الحقیقة عاقل لا علی المجاز - وتقول اما واللہ قد ضرب زید عمرو ا -

انی - انیٰ - بالکسر وقت شدن (عف اک ۲) یقال انی یانی اِنیً ای حان وادرک قوله تعالیٰ غیر ناظرین اناه - وانی الحمیم ای انتهی حرّه ومنه قوله تعالیٰ بین حمیم آنٍ - وآناه یونیه اناءً ای اخّره وجبسه وابطاه والاسم منه اناء وعلی فعال بالفتح - آناء اللیل ساعات واحدها اِنیً مثل معیً وامعاء واِنیٌ واِنوٌ ایضاً یقال مضی اِنوان وانیان من اللیل وتانّی فی الامر توقف وتنظر - واستانی به اے انتظر به والاسم اناة مثل قناة یعنی درنگ یقال تانیتک حتی لا اناة بی - وزن کہ بگرانی خیزد از جای واصله وناة مثل احد ووحد من الونی - رجل آنٍ علی فاعل مرد باسنگ وحلم اناء بالکسر خونسردی ج اوانی جمع الجمع -

اوی - اُویً - بضم اول وکسر ثانی اواء بالکسر پناه گرفتن (عف اک ۲) اُوی پناه جاے - وجاے کہ شب وروز باشش درو می کنند قوله تعالیٰ ساٰوی الی جبل - ایواء جای دادن واَویته واٰویته بمعنیً - ومأوِی الابل بکسر الواو ولغة فی مأوی الابل خاصة وهو شاذ وقد فسر فی مأنی العین من باب القاف - وتأوّت الطیر تاوِ بانجمعت وهن اُوِیّ بالضم جمع آوٍ مثال باکٍ وبکیّ ومتاویات ایضا یقال اویت لفلان فانا آوِی له اَویة واٰیة تقلب الواو یاء لانکسار ما قبلها وسکون اولها وتدغم واُدیة مخففة وماواة ایضاً ای اَرثی له واَرقّ - ابن آوے شغال وبنات آوی ج - او حرف معناه یا وهو مع الخبر دل علی الشک والابهام کقولک رأیت زیدا او عمرا والشک وکقوله تعالیٰ وانا او ایاکم لعلیٰ هدی او فی ضلال مبین للابهام - ومع الامر والنهی دل علی التخییر والاباحة کقولک کل السمک او اشرب اللبن للتخییر وکقولک جالس الحسن او ابن سیرین للاباحة - ویکون بمعنی الی ان کقولک لاضربنه او یتوب ویکون بمعنی بل فی توسع الکلام قوله تعالیٰ وارسلناه الی مائة الف او یزیدون بمعنی بل یزیدون ویقال معناه الی مائة الف عند الناس او یزیدون لان اللہ تعالیٰ لا یشک آخر حرف یمد ویقصر فاذا مددت نونت وکذلک سائر حروف الهجاء والالف ینادی بها القریب ودون البعید تقول ازیدُ اقبل بالالف المقصورة - والالف من حروف المد واللین فاللینة تسمی الالف والمتحرکة تسمی الهمزة وهما جمیعا من حروف الزیادات وقد تکون الالف ضمیر الاثنین فی الافعال نحو فعلا ویفعلان وعلامة التثنیة فی الاسماء نحو زیدان ورجلان - آیة نشان - ویک سخن تمام از قرآن وجماعت حروف از وے واصله اویة بالتحریک آیَیٌ وآیاء وآیات ج - آیة الرجل شخصه یقال تلبیته علی تفاعلته وتأیّته علی تفعّلته اذا قصدت آیته وتعمدته - وخرج القوم بآیتهم ای بجماعتهم - وتأیّا ای توقف وتمکّث

اشی - اشاء - بالفتح والمد خربزہ ریزہ اشاءۃ یکی والهمزة فیه منقلبة عن الیاء لان تصغیرها اُشَیّ ولو کانت اصلیة لکانت اُشَیْئ - وهو ایضا واد بالیمامة فیه نخیل - واشیٰ العظم اذا برأ من کسر کان به روی ابو عمرو والفراء انشیٰ بالنون -

اصی - آصیة - آشامی از خرما -

اضو - آضاة - بالفتح بارکین آضاج - مثل قناة وقنًا اِضاء کذلک مثل اکمة واکم واِکام -

الو - اَلْو - تقصیر کردن - ودرنگ نمودن (ع) فما الوا ضن یقال فلان لا یألوک نصحا فهو آلٍ آلیة مؤنث اوال ج - وتوانستن یقال الاه یألوه الوا اے استطاعه وفی المثل الاحظیة فلا الیة - تالیة تقصیر ودرنگ کردن ویقال لاوَیتُ ولا ألیتُ علی افتعلت ای لا استطعتُ ویقال لا ألیتُ تزویجا للکلام - الیٰ بالفتح والکسر نعمت آلاء بالمد ج وکتب بالیاء مشالة معیً وامعاءٍ - ایلاء سوگند خوردن الی وتالی وایتلی بمعنیً ای حلف - وائتلی فی الامر ای قصّر - الیة علی فعیلة سوگند الایاج - وکذلک ألوة بثلاث حرکات - الوة بضمتین والتشدید وبالفتح وبالضم ایضا چوب عود سُلاة بالکسر خرقه که زن بوقت نوحه برمیان بندد تالی ج - آلاء ورخت فیلو منظر تم تر ألیة بالفتح دنب ولا تقل الیة ولا لیة ایمان بلا تاء وتثنیته - آلاء علی فعال دنب فروش کبش الی ونجته الیاء علی افعل وفعلاء دنبه ناک الی علی فعل ج - ویقال ایضا کبش الیان بالتحریک وکباش الیانات -

رجل آلی بزرگ سرین وامرأة عجزاء ولا یقال الیاء وبعضهم یقوله والی بالکسر یالی الی فعل منه - الیة الحافر مؤخره - الیة ایضا گوشت انگشت بزرگ -

امو - امة - کنیزک اماء وآم ج - قال الشاعر (شعر)

محلة تسود اهلک الدهر اهلها + فلم یبق فیها غیر آم وخادف

اِموان بالکسر کذلک مثل اِخوان واصلها اموة بالتحریک یقال ما کنت امة ولقد اُمتُ اُموة کنیزکی کردی اَموی منسوب الیها اُمَیّة تصغیرها ونام زنے - وقبیلهٔ از قریش اموی بالضم والفتح واُمَیّی بجمع اربع یاءات منسوب الیه وهو فی الاصل اَخوان یقال لهما اُمیّتان ابنا عبد شمس بن عبد مناف - ویقال استأمِ امة غیر امتک ای اتخذ - وتأمیتُ امة اتخذتها - دامت السنور تأمو اماءً ای صاحت وکذلک ماءت تموء مواءً - اما بالکسر والتشدید یا وهو حرف عطف بمنزله او فی جمیع احکامها الا فی واحد وهو ان تبتدئ فی او تیقنا ثم یدرک الشک واما تبتدئ بها شاکا ولا بد من تکریرها تقول جاءنی اما زید واما عمرو - وللشرط الجزاء ایضا تقول اما انت منطلقا انطلقت معک قوله تعالیٰ فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما - اما بالفتح فهو لافتتاح الکلام ولا بد من الفاء فی جوابه لان فیه تاویل الشرط والجزاء تقول اما عبد الله فقائم کانک قلت مهما یکن من شیء فعبد الله قائم وقولهم (ع) اَیّما الی جنة ایما الی النار فهو اما ابدلت من احدی میمیها یاء وقد یکسر - واما مخففا تحقیق للکلام الذی یتلوه تقول اما ان زیدا عاقل

والاسم الاوائل - ویقال ہوا دی منک للامانة علی التفضیل یعنی امانت گزارندہ تر و ادی ابہ الخبر ای انتہی یعنی خبر رسید بوی اداوة مطہرہ یعنی آبدستان اداوی ج -

اذی - ایذاء - رنجانیدن اذی و اذاة و اذیة بخش اسم منہ - و تأذیت بہ آزردہ شدم بوے اذمی بالمد موج دریا او اذی ج - بعیر اذٍ و ناقة اذیة آنکہ بیک جای آرام نگیرد و بے آنکہ دروے بودش و ذلک خلقة لہا -

اری - ارًی - عسل ارًی السحاب باران - و عسل کردن زنبور یقال ارت النحل تاری اریا ای عملت العسل و سوختن بن دیگ و بر چفسیدن طعام بروے یقال ارت القدر ای التزق باسفلہا شئی من الاحتراق مثل شاطت - و اری صدرہ بالکسر ای وغر یعنی پر شد از کینہ و خشم و تاریت بالمکان ای اقمت بہ - و یتاری اے یتحری - ارًی بالمد آخور و علف دان او اری ج - و قد تسنی الاخیة ایضا آریا - تاریة آری ساختن و یقال تاری الدابة الی الدابة ای انضمت الیہا و الفت معہا معلفا واحدا - و اریتہا انا - تاریة ایضا آتش تیز کردن یقال ارِّ نارک - آرة آتش دان و اصلہ ازی بالکسر فالہاء عوض عن الیاء و اجمع ارون - و یروی اروان نام چاہی بفتح الہمزة -

ازی - ازاء - بالکسر جاے ریختن آب در حوض و آن سنگ باشد کہ بروے ریزد یقال ازت الحوض

تازیة و توزیا و آزیة و ایزاء جعلت لہ ازاء - ناقة آزیة التی تشرب من ذلک الموضع - و یقال للقیم بالامر ہو ازاؤہ و ازاؤ مالہ - و یقال ہو بازائہ ای بحذائہ یعنی برابر وے و آزیتہ اے حاذیتہ - ازی اُزِیّ بالضم والتشدید گرفتہ شدن ع ف اک ۲ ازی ای تقبض - و آزیت علی صنیعتہ ایزاء اے اضعفت علیہ و افضلت منہ -

اسو - تاسیة - تعزیت کردن - و اندوہ نمودن مواساة بمال و تن باکسی غمخوارگی کردن یقال آسیتہ بمالی و واسیتہ لغة ضعیفة فیہ - اسوة بالضم والکسر پیشوا در مہمات و ما یاتسی بہ الحزین للتعزی ج اِسًی بالکسر ج - و اُسی بالضم ایضا و صبر ایتساء اقتدا کردن یقال لا تأتس بمن لیس لک باسوة مثل لا تقتد بمن لیس لک بقدوة - و تأسّی بہ ای تعزی و تاسوا ای آسی بعضہم بعضا - اسی بالقصر والفتح دارو و علاج نمودن اسار ممدود و امقصور حادوا و بالمد والکسر پیشگان و آسی مثال فاعل پیشک و ہم اساة مثل راعی و رعاء و اساة بالضم مثل رعاة اسو مثال فعول بالفتح مرہم اسو مرہم نہادن ع ف اص ۲ فہو اسو و اسّی علی فعیل ایضا - و اسوشة بالضم ای اصلحت - آسیة زنے ختنہ کنندہ و خانہ محکم - و نام زنے - و ستون او اسی ج - اسًی اندوہ و اندوہگین شدن ع ک ف م یقال اسی علی مصیبتہ اے حزن و اسیت فلانا حزنت لہ -

ویقال ما احسن اثویدی هذه الناقة واثئی یدیها ایضاً ای رجع یدیها فی السیر - وتاتی لی الشیء ای تهیأ وتاتی له اسے ترفق واتاه من وجهه - وجاء فلان یتاتی لمعروفک ای یتعرض - واتیت الماء تاتیة وتاتیا ای سهلت سبیله لیخرج الی موضع اتی جمدیجه ویقال جاء ناسیل اتی واتاوی اذا جاء ک ولم یصبک مطره - اتی واتاوی ایضاً مرد غریب ونسوة اتاویات - استیتار گشن خواه شدن ناقه آتار بالکسر والفتح تشنگی - وبرنخل ویقال انت النخلة تاتو اتارا - یتاء میدان مردمان پایان میدان اسپ تاختن - وراه شهر - و مجتمع راه ها ویقال بنی القوم بیوتهم علی یتاء واحد میدان واحد - وداری یتاء دار فلان وبایتها ای تلقاء داره ومحاذیة لها -

اثو - اثاوة - اثایة - غازی کردن یقال اثا به وعلیه یاثو واثی بضم الثاء وکسرها ای وشی به -

اخو - اخ - برادر اصله اخو بالتحریک لانه جمع علی آخاء مثل آباء والذاهب منه واو لان تثنیته اخوان وبعضهم یقول اخان علی النقص وتجمع علی اخوان ایضا وعلی اخوة بضم الهمزة وکسرها وقد یستعمل فیه فیراد به الاثنان کقوله تعالی فان کان له اخوة وهذا کقولک انا فعلنا ونحن فعلنا وانتما اثنان وقد یستعمل الاخوان ایضاً فی الاصدقاء والاخوة فی الولادة - وقد جمع بالواو والنون ایضا وقد مر فی اب - ولا یقال اخوا بالاضافة

اُخوة برادری کردن ع ف اضع اخت خواهر اخواة ج - والنسبة الی الاخ اخوی وکذلک الاخت وقیل اختی - مواخاة اخاء برادری کردن دوستی یقال آخاه والعامة تقول واخاه - وتقول لا اخالک بفلان ای لیس هو لک باخ - تاخی برادری کردن دو گروه باهم تاخی برادر گرفتن وصواب جستن آخیة بالمد والتشدید میخ وگوشه دوال که اسپ را در آخور بروے بندند آواخی ج - واخیت للدابة ای جعلت لها آخیة وحرمت وعهد تقول لفلان اواخی واسباب ترعی -

ادا - اداة - دست افزار آدوات ج - ایداء قوت دادن - وقوت گرفتن بسلاح - وبارمند کردن بر چیزے یقال من یودینی علیه ای من یعینني فهو مؤدٍ بالهمزة ای شاک فی السلاح ومودٍ بلا همزة ای هالک فمن اودی - واستاد الامیر علی فلان فآدانی علیه بمعنی استعدیته فاعدانی - واستاداه مالا ای صادره واستخرج منه وآدیت للسفر فانا مؤدٍ علیه اذا کنت متهیئا له - وآدی ای اخذ للدهر آداته - آدی سلاح وآماد یقال نحن علی آدی للعداوة ای تهیؤ لها - غنم آدیة اے قلیلة - وادوث له وادیت ای فتلته یعنی فریفتم او را یقال الذئب یادو للغزال ای یختله - وادی اللبن یادی ادیا ای خثر یعنی سطبر شد ویقال قطع المداویه ای یدیه - ثوب آدی یدی اے واسع - تاویة دام گزاردن

باب الواو والیاء

قال صاحب الصحاح ابو نصر الجوہری رحمۃ اللہ علیہ جمیع ما فی ہذا الباب من الالف اما ان تکون منقلبۃ عن واو مثل دعا ومن یاء مثل رمی وکل ما فیہ من الہمزۃ فہی مبدلۃ من الیاء او من الواو نحو القضاء واصلہ قضای لانہ من قضیت ونحو العزاء واصلہ عزاو لانہ من عزوت ونحن نشیر فی الواو والیاء الی اصولہا انشاء اللہ عزوجل۔

فصل الالف

ابی۔ اباء۔ بالفتح والمد فی اباۃ یکی ویقال نیستان وبوستان اباء بالکسر سرباززدن (ع) بفتحہما مع خلوہ عن حرف الحلق وہو شاذ فہو آب وابی وابیان بفتحتین نعت منہ۔ وتابی علیہ ای امتنع وابی فلان الماء وابیتہ الماء۔ عنز ابواہ وقد ابت تابی ابیً بالفتح وتیس آبی بین الابی اذا شم بول الاروی فمرض منہ۔ یقال اخذہ اباء علی فعال بالضم اذا جعل یابی الطعم۔ وقولہم فی تحیۃ الملوک فی الجاہلیۃ ابیت اللعن یعنی ابیت ان تاتی من الامور ما تلعن علیہ۔ اب اصلہ ابو بفتحتین لان جمعہ آباء مثل قفاء واقفاء فالذاہب منہ الواو فتقول فی التثنیۃ ابوان وبعضہم یقول ابان علی النقص وفی الاضافۃ ابیک۔ والنسبۃ ابوی واذا جمعت بالواو والنون قلت ابون وکذلک اخون وحمون وہنون وعلی ہذا قرأ بعضہم قولہ تعالیٰ والہ ابیک ابراہیم واسمٰعیل واسحٰق بید جمع اب فحذف النون للاضافۃ۔ ویقال مالہ اب یابوہ ای یغذوہ ویربیہ۔ ابوان پدر ومادر ویقال بینی وبین فلان ابوۃ یعنی پدری است والابوۃ ایضا پدران مثل العمومۃ والخولۃ یعنی عمان وخالان وقولہم یا ابت افعل یجعلون التاء عوضا عن یاء الاضافۃ کقولہم فی الام یا امت۔ ویا ابت بالفتح والکسر لغتان فمن فتح اراد الندبۃ فحذف۔ ویقال لا اب لک ولا ابا لک وہو مدح وربما قالوا لا ابا لک لان اللام کالمقحمۃ۔ ویقال فلان بحر لا یوبی بکسر الباء وفتحہا وکذلک کلا لا یوبی ای لا ینقطع من کثرتہ۔ ابواء بالمد والفتح موضع۔

اتی۔ اتیان۔ بالکسر آمدن (ع) ف ک ۲) اتی کذلک واتوتہ اتوۃ لغۃ فیہ۔ وقولہ تعالیٰ انہ کان وعدہ مأتیا ای آتیا کما قال حجابا مستورا ای ساترا۔ واتیت الامر من مأتاتہ ای مأتاہ من وجہہ الذی یؤتی منہ کما یقال ما احسن معناہ ہذا الکلام ای معناہ۔ وقری یوم یات بحذف الیاء کما قالوا لا أدر وہی لغۃ ہذیل۔ وتقول آتیتہ علی ذلک الامر مؤاتاۃ اذا وافقتہ وطاوعتہ والعامۃ تقول واتیتہ۔ ایتاء وأتون۔ وآورون ومنہ قولہ تعالیٰ آتنا غداءنا ای ایتنا بہ۔ اتاوۃ بالکسر خراج اتاوی بکسر الواو وفتحہا ج۔ یقال منہ اتوتہ اتوۃ اتوا واتاوۃ اتوطا ویقال للسقاء اذا نفخ وجاء اللہ بہ جاوا واتوۃ

ومغلوب شدن خصم یقال استوهت الابل واستیهت اذا اجتمعت وانساقت - واستوده الخصم واستیده ای انقاد وغلب -

وره - وره - بفتحتین گولی وناأستادی در کار رجل اوره وامرأة وره یقال ورهت تورة وره (عع ک اف ۲) وریح وره التی فی هبوبها خرق وعجرفة -

وفه - وافه - خادم کلیسا وفی الحدیث ولا یغیر وافه عن وفهیته ولا قسیس عن قسیسیته -

وقه - وقه - فرمان برداری وطاعت مقلوب من قاه - وقهت وایقهت واستیقهت ای اطعت -

وله - وله - بفتحتین بیخودی وسرگشتگی از عشق رجل والهٌ وامرأة والهة ووالهة ایضاً وقد وله یوله ولها وولهانا (عع ک اف ۲) وتوله واتله - توليه جدا کردن بچه از مادر وفی الحدیث لا تولّه والدة بولدها ای لا تجعل والها وولهانا وذلک فی الصبا ویلاه بالکسر اتلهٔ سخت والهٔ شود بجهت فرزند وقته ویلاه اذا اشتد وجدها علی ولدها صارت الواو یاء للکسرة ما قبلها - ار مُوَلِّه ومُوتِّه ارسل فذهب فی الصحراء - موله بالتخفیف ایضاً عنکبوت -

واه - واها له ما اطیبه - اذا تعجبت من طیب الشیء ای شگفتی چه خوش است -

وهیه - ویقال وهیا یا فلان وهو تحریض کما یقال ودونک یا فلان یعنی هاءین اے فلان - سیبویه نام أستاد نحو ونعت نحو اسم بنی مع صوت فجعلا اسما واحدا وکسر آخره وکذا عمرویه وسعدویه ونفطویه ومنهم من اعربه کاعراب ما لا ینصرف ویقول هذا سیبویه ورأیت سیبویه وثناه وجمعه فقال سیبویان وسیبویهون ومن لم یُعربه یقول فی التثنیة ذو اسیبویه وکلاهما سیبویه والجمع ذوو وکلهم سیبویه -

وهه - وهوه الاسد فی زئیره - فهو وهواه - ودونهوه الحمار حول اتنه اشفاقا علیها -

ومه النهار - سخت شد گرمی روز (عع ک اف ۲) ومهنة خلاصه وبرگزیدهٔ هر چیز -

فصل الهاء

هوه - رجل هوهة - بالضم مرد بدل -

هیه - هیهات - دوراست واتار مفتوحة مثل کیف واصلها ها - ویکسرونها ایضاً علی کل حال بمنزلة نون التثنیة وقد تبدل الهاء بهمزة فیقال أیهات والوقف علیها بالتاء ولمن نصبها وبالهاء لمن کسرها فیقال هیهات وهیهاة - قال الاخفش یجوز فی هیهات ان تکون التاء التی فیها تاء الجمع التی للتانیث ولا یجوز ذلک فی اللات لان اللات وکیت لا یکون مثلها جاءته لان التاء لا تزاد فی الجمع الا مع الالف وان جعلت الالف والتاء زائدتین بقی الاسم علی حرف واحد -

فصل الیاء

یاه - یاهِ یاهِ - علی التکرار وکسر الهاء ای اقبل وهو عادة الرعاة صاحبه وبهیهت بالابل اذا قلت یاه یاه -

سله اقرب یقضی القدرة علی وفی ه -

یقال نکمته ای تشمت ریحه وبه کردن تا بوی دهان او معلوم کنند استنکاه فرمودن تا بوی دهان او معلوم کنند یقال استنکهت الرجل فنکه فی وجهی ینکه نکها (ع ف ا ک ۲ و بفتحها) نکه بالضم والتشدید شتران آواز فروگذاشته از ضعیفی وهی لغة تمیم وفی النقه ونکه الرجل مجهولا ای تغیرت نکهته من التخمة ویقال منه فی الدعاء للانسان هنئت ولا تنکه ای اصبت خیرا ولا اصابک بنکهة.

نهه - نهنهة - بازداشتن از چیزی تنهنه لازم منه ونهنهت السبع اذا صحت به لتکفه - نهنه جامه تنک بافته مثل اللملمه والهلل - والاصل فی نهنه نهه ثلاث هاءات فابدلوا الوسطی نونا للفرق بین فعلل وفعل وزادوا النون لان فی الکلمة نونا -

نوه - ناه الشیء ینوه - ای ارتفع فهو ناه ونوهته تنویها اذا رفعته - ونوهت باسمه اذا رفعت ذکره بلند نام کردمش وناهت نفسی ای قویت - وناه النبات ای ارتفع فهو ناه -

النمه - بفتحتین شبه الخیرة (ع ک ا ف ۲) -

نیه - بالکسر شهری است مابین سجستان واسفزار

النائه الرفیع المشرف وناه ینوه ارتفع واعجب ونفس ناهة منتهیة عن الشیء -

فصل الواو

وبه - وَبْه - یقال فلان لا یوبه به وله یعنی باک نیست بوی ای لا یبالی به - وما وبهت له وما وبهت ای ما فطنت له ندانستم اورا (ع ک ا ف ۲ و بفتحها) وانت تیبه بالکسر مثل تیجل ای تبالی -

وجه - وَجْه - روی وجوه ج - ویقلب الواو همزة فیقال اجوه وسوی جهة مثله والهاء عوض من الواو وهذا وجه الرأی ای نفسه والاسم الوجهة بالضم والکسر مواجهة رویارو روی کردن وقعدت وجاهک بالکسر والضم ای قبالتک - واتجه له رأی ای سنح له یعنی روی داد اورا وهو افتعل صارت الواو یاء لانکسار ماقبلها والیاء تاء وادغمت ثم بنی علیه قولک قعدت تجاهک بالضم والکسر وتجهت الیک اتجه ای توجهت الیک - ووجهته فی حاجة - ووجهت وجهی له - وتوجهت نحوک والیک وتوجه الشیخ اذا ولی وکبر - وفی المثل احمق ما یتوجه ای لا یحسن ان یأتی الغائط شیء موجه ای علی جهة لا یختلف - وجاهة روی شناخته وباقدر شدن (ع بضمها) وجیه باقدر وجاه - وبچه که نخست دستهایش بیرون آید از شکم مادر بوقت زادن - ونام اسپی واوجهه الله ای صیره وجها - واوجهته ای صادفته وجیها - وجوه البلد اشرافه - وجیهة مهرة توجیه قال الخلیل هو الحرف الذی بین الف التاسیس والردی وقیل حرکة ماقبل الردی المقید القافیة فلک ان تغیره بای حرف وحرکة شئت کقول امرئ القیس فی قصیدته الرائیة انی افر مع قوله صبر - والیوم قر - ولذلک قیل له توجیه وقیل التوجیه اسم لحرکاته اذا کان الردی مقیدا وامانفس الحرف فسمی الدخیل وحرکته اشباع -

وده - استیداه - گردآمدن ورفتن شتر - وتقاد

وبطالت وگمراهی مته بفتحتین مثله۔
مازهه - مازحه یعنی لاغ کرد او را دالمزه المزح۔
مظه - فی الارض ذهب فیها مظه کمظم ستود وشد۔
المليه - المليح الملهت ای اعذرت وبالغت مثله لعقل
ذاهبه یعنی مرد هوش رفته۔
میه شمشیر وجز آن آب زر نگار کردن وماهت کرته
میه کماهت تموه۔

فصل النون

نبه - شیئ نبه - بالتحریک وک ۲ ای مشهور وگم شده
بی طلب یافته یقال وجدت الضالة نبها ای وجدتها
لاعن طلب - نباهة نام آور وبزرگ شدن (عع
بفتحها) فهو نبیه ونابه وهو خلاف خامل - ونبهته
ای رفعته من الخمول یقال اشیعوا بالکنی فانها
تنبهة - انتباه بیدار شدن انباه بیدار کردن -
وفراموش کردن حاجت کسے را فهی نبهة بفتح اباه
تنبیه بیدار کردن وواقف گردانیدن بر چیزے
تنبه بیدار وهوشیار شدن ونبهت للامر بالکسر
انبه نبها یاد آوردم کارے را که فراموش بود نبهان
پدر جیی ازطے۔
نجه - نجه - راندن - وبازداشتن (عع بفتحها)
یقال ما نجهت الرجل وما انجهته وما تنجهته - ناجه انکه
بشهرے درآید وناخوش آیدش۔
نده - نده - راندن شتر را یقال نذهت البعیر
اذا رجرته عن الحوض وغیره - ونذهت الابل
ای سقتها مجتمعة (عع ف اض ۲ وبفتحها) ویقال

کان طلاق الجاهلیة قولهم اذهبی فلا آندہ سرنگیر
ای لا اردّ ابلک لتذهب حیث شاءت - تذهة
بالفتح والضم بسیاری مال از صامت وناطق۔
نزه - نزهة - بالضم دوری از ناخوشی وبزمانی
(عع ک اف ۲) یقال نزهت الارض - ومکان نزه
واصله من البعد - قال ابن السکیت ومما یضعه
الناس فی غیر موضعه قولهم خرجنا متنزهین فی الریاض
اذا خرجوا الی البساتین وانما التنزه التباعد
من المیاه والاریاف - ویقال منه فلان یتنزه
عن الاقذار ویتنزه نفسه عنها ای یباعد باعنها -
والنزاهة البعد من السوء - ونزهة الفلات ما تباعد
منها عن المیاه - ویقال سقت ابلی ثم نزهتها نزها
ای باعدتها عن الماء (عع بفتحها) وفلان کریم نزیه
ای بعید عن اللوم وهو نزیه الخلق - ومکان نزه
ای خلاء بعید من الناس۔
نفه - یقال نفهت نفسه - ای اعیت وکللت
(عع ک اف ۲) نافه مانده شده نفه ج - انفاه نفیه
متعدیان فیه - وجمل منفه وناقة منفه - منفوه مرد
ضعیف دل ترسنده (عع بفتحها)۔
نقه - نقه - بفتحتین برخاستن از بیماری (عع ک
ف ۲) نقوه بالضم کذلک (عع بفتحها) ناقه نعت منه
نقه ج - انقاء ومتعد منه - ونقه الکلام ونقهه نقها
فهمه - وفلان لا یفقه ولا ینقه - استنقاه پرسیدن
انقه لی سمعک ای ارعنیه یعنی گوش بمن دار۔
نکه - نکهة - بوی دهان نکه بالفتح شنیدن بوی دهان

ده ستقال الشنزه فی الخروج الی البساتین والخضر والریاض غلط نبیه - ق -

قولہم نہی ابوک الاتری کیف ظہرت الیاء لما قلبت الی موضع اللام واما لاہوت فان صح انہ من کلام العرب فاشتقاقہ من لاہ وزنہ فعلوت مثل رغبوت ورحموت - لات نام بت فبعضہم یقف علیہا بالتاء وبعضہم بالہاء قال الاخفش سمعنا من العرب من یقول افرأیتم اللات والعزی ویقول وہی اللاہ فی السکوت وہی اللات فاعلم انہ جر فی موضع الرفع فہذا مثل امس مکسور علی کل حال وہو اجود منہ لان الالف واللام التی فی اللات لاتسقطان وان کانتا زائدتین -

لتاۃ - ملازہ -

لطہ - طپانچہ زدن (عع ف اض ۲) -

لوہ - سراب تلوہہ بریقہ لوہ لوہان لرزیدن و درخشیدن (عع ف اض ۲) تلوہ مثلہ والاسم اللاوۃ ولاہ اللہ الخلق یعنی خدای تعالی آفرید خلق را لاہۃ ما قیل اللات للصنم منہا سمی بہا ثم حذفت الہاء -

فصل المیم

مدہ - تمدہ - اے تمرح - مدہ مثل مدح جمع مادہ -

مرہ - مرہ - بفتحتین تباہ شدن چشم از بی سرگی (عع ک اف ۲) عین مرہاء وامرأۃ مرہاء ورجل امرہ مرہۃ بالضم سپیدی خالص -

مقہ - مقہ - بفتحتین کبودی چشم وجزآن امرأۃ مقہاء وسراب امقہ وہو ایضا مثل المرہ -

مہہ - مہاہ - طراوت وخوبی وہذہ الہاء لم تصرفہ اذا اتصلت بالکلام وانما تصیر ہاء اذا اراد وا بالمہاۃ البقرۃ الوحشیۃ - وفی المثل کل شئی مہہ ومہاہ ماخلا النساء وذکرہن ویقال کل شئی مہہ ومہاہ ای یسیر حسن - مہمہ بیابان دور دست مہامہ - مہہ باز ایست وہو اسم فعل فان وصلت نونت وقلت مہ مہ ویقال مہمہت بہ ای زجرتہ -

موہ - ماء - آب مائی منسوب بوے مادی کذلک والہمزۃ فیہ مبدلۃ من الہاء واصلہ موہ بالتحریک ویجمع علی امواہ فی القلۃ ومیاہ فی الکثرۃ وتصغیرہ مویہ وتانیثہ ماۃ مثل ماتہ مَوَہ مُوہ آب برآمدن از چاہ وبسیار شدن آن (عع ف اض ۲ و ف ک ۲ و ک اف ۲) ماہت الرکیۃ تموہ وتمیہ وتماہ - وماہت السفینۃ اذا دخل فیہا الماء - ومہت الرجل ومہتہ بالکسر والضم اذا سقیتہ الماء - ورجل ماء ای کثیر ماء القلب - وبئر ماہۃ ومیتہۃ ای کثیرۃ الماء واماہ الحافر اے انبط الماء یعنی چاہ کن آب رسید واماہت الارض ای ظہر فیہا الماء یعنی زمین واماہت الرجل والسکین ای سقیتہا - وامہت الدواۃ صببت فیہا الماء - واماہ الفحل اذا القی مادہ فی رحم الانثی - تمویہ سیم وزر اندود کردن چیزے را - وبآب نمودن چیزے را - وتلبیس کردن ماویۃ آئینہ - ونام زمینے ماہ موضعیے بذر ولیث - ماء السماء لقب مردے وزنے -

ممتہ الدلو - دلو را کشید (عع بفتحہا) تمتہ دوری نمتہ ستایش خواہ شدن بہ چیزے کہ دران نبود وآزمودہ شدن وفریدن ومبالغہ در چیزی کردن

من کثرة القوباء واسوداد البدن او تقشره من شدة الضرب۔

القلة۔ القرة فی معانیها قلهی الجمزی او کسکرے موضعے است نزدیک مدینهٔ شریفه قلهیا محرکة مشددة الیاء کمرحیا وبردیا او قلهی بکسر الهاء المشددة حفیرة لسعد بن ابی وقاص وقلهاة شهریست بکنارهٔ دریای عمان۔

فصل الکاف

کده۔ کدة۔ کدوه۔ خراشیدن روی (ع بفتحهما) یقال به کده وکدوه۔ وکدهه الجرح اذا صکه واثر فیه اثرا شدیدا۔

کره۔ کراهة۔ کراهیة۔ ناپسند داشتن (ع ک ا ف ۲) فهو کریه ومکروه۔ کریهة سختی حرب ذو الکریهة شمشیر بران کره بالضم سختی یقال قمت علی کره ای مشقة۔ کره بالفتح ناخواست ویقال هما بمعنی اکراه بناخواست وستم برکارے داشتن تکریه ناخوشت وناپسند نمودن کارے بکسے صلته بالی۔ استکراه ناخوش شمردن کره ایضا شتر سخت سر۔

کمه۔ کمه بفتحتین نابینائی مادرزادی (ع ک ا ف ۲) کمه نعت منه۔ کامه سرگشته یقال خرج یتکمه فی الارض ای لایدری این یتوجه۔

کنه۔ کنه الشئ۔ بالضم نهایته ووقته ولایشتق منه فعل۔ ولایکتنهه الوصف ای لایبلغ کنهه کلام مولد۔

کهه۔ کهکهة الاسد فی زئیره۔ کانه حکایة صوته — کهکاهة ترسنده وکة السکران یکه اذا استنکهته فتکه فی وجهک۔

کافه۔ کصاحب سردار لشکر۔

کوه۔ سرگشته شد (ع ک ا ف ۲) وتکوهت علیه اموره کارهای او پراگنده گشت وپریشید وکهته استنکهته یعنی بوی دهنش گرفتم (ع ف ا ض ۲) کیه۔ کسید بخیل حیله جوکه کسے بطرف او متوجه نشود یا آنکه کسے برائے او خرچ نکند وکهته واکیهه استنکهته یعنی بوے دهنش گرفتم (ع ف ا ک ۲)۔

فصل اللام

لهه۔ لهلهة۔ بضمتین زمین فراخ که در وے سراب بسیار باشد لهالهج۔ لهلهة بفتحتین جامهٔ سست بافته وسخن وشعر رکیک وبلا به یقال لهلهه ولهمل النساج الثوب بمعنی۔

لیه۔ لیه۔ پوشیده شدن (ع ف ا ک ۲) وجوز سیبویه ان یکون لاه اصل اسم الله تعالی اوخلت علیه الالف واللام فجری مجری الاسم العلم کالعباس والحسن الا انه یخالف الاعلام من حیث کان صفة وقولهم یا الله بقطع الهمزة انما جاز لانه ینوی به الوقف علی حرف النداء تفخیما للاسم۔ وقولهم لاهم واللهم فالمیم بدل من حرف النداء وربما جمع بین البدل والمبدل منه فی ضرة الشعر کقول الراجز (ع) غفرت او عذبت یالاهما۔ لان للشاعر ان یرد الشئ الی اصله وقول الشاعر (ع) لاه ابن عمک لافضلت فی حسب اراد لله ابن عمک فحذف لام الجر واللام التی بعدها واما الالف فهی منقلبة عن الیاء بدلالة

ناعمین - مفاکهة مازحت یقال لاتفاکهن امسة ولاتبل علی اکمة - وتفکه ای تعجب وتندم ایضا قوله تعالی فظلتم تفکهون ای تندمون - وتفکهت به ای تمتعت به - افکهت الناقة اذا حدث فی لبنها خشورة عند اکل الربیع قبل ان تضع فهی مفکه - فاکه بن المغیرة نام مردے -

فوه - فوه - بالفتح اصل للفم لان الجمع افواه فاستثقلوا اجتماع الهائین فی قولک هذا فوهٔ فحذفوا الهاء فقالوا فُوهٌ وفوزید وفازید وفی زید فی الاعراب الثلثة وکذا فی الاضافة الی نفسک هذا فی ویستوی فیه الاعراب الثلثة فاذا افرد لم یحتمل الواو والتنوین فحذفوها وابدلوا المیم من الهاء وقالوا هذا فم وفمان وفموان - وقیل لو کان المیم عوضا من الواو لما اجتمعتا - ویقال کلمته فاه الی فیّ ای مشافهة وانصب فوه علی الحال - ویقال فاها لفیک ای الخیبة لک ای جعل الله لفیک الارض والتراب کما یقال بفیک الحجر وبفیک الاثلب - فوه بالتحریک فراخ دهن شدن (ع ک اف ۲) افوه فوها (نعتان منع) وبرآمدن ثنیهٔ علیا ودراز شدن آن محالة فوهاء التی کانت اسنانها التی تجری الرشا وبینها طوالا - فوّهة بالضم والتشدید دهانهٔ کوے ودهانهٔ جوے افواه ج - وایضا بوے افزار وهو مایعالج به الطیب کما ان التوابل مایعالج به الاطعمة یقال فوه وافواه وافاویه - افوه نام شاعرے ویقال ان رداءة الفوهة الشدید ای القالة وهو من فهت بالکلام وتخفیف الواو ایضا ینقل هذا المثل ان رداءة الفوهة - ویقال فوّهته ای جعلته افوه - وفاه بالکلام یفوه اے لفظ به - ویقال ما فُهتُ بکلمة وما تفوهتُ بعنیً ای ما فتحتُ فمی بها - مفوه مرد سخن گوے واستفاه الرجل فهو مستفیه اذا اشتد اکله بعد قلة - فیه بسیار خوار واصله فیوه وهو المنطیق ایضا فیهة مؤنث -

فهه - فهه - فهاهة - درماندگی به سخن (ع ک اف ۲) رجل فهٌ وامرأة فهة نعتان منه ویقال فهت فهها اذا عییت ویقال سفیه فهیه - وافهّه الله وفهّهه - ویقال خرجتُ لحاجة فافهّنی عنها فلان حتی فَهِهتُ ای انسانیها حتی نسیتُ - وفی الحدیث ما سمعت منک فهه فی الاسلام قبلها یعنی السقطة والجهالة ونحوها

فطه بفتحتین فراخ شدن پشت (ع ف اض ۲)

فصل القاف

قمه - قامه - قامح - اے شتر سرد رهوا دارنده قمة بالضم ج -

قوه - قوهة - بالضم شیر مزه گردانیده قوهی توے ازپارچه هاے سپید -

قهقه - قهقهة - خنده سخت باآواز یقال قهّ وقهقه بمعنی ونوعے از رفتار وهو مقلوب هقهقه -

قیه - قاه - فرمان برداری وطاعت یقال مالک علیّ قاه ای سلطان - وایقه الرجل واستیقه ای اطاع - وایقه ای فهم یقال ایقه لهذا الامر ای فهم -

القره فی الجسد - محرکة کالقلع فی الاسنان قره کفرح والنعت اقره وقرهاء ومتقره وثقوب الجلد

یا للعضیهة بکسر اللام وهی استغاثة - تعضیه بدین عضاه عضه بالفتح بهتان نهادن بر کسی (ع بفتحهما) اعضاه بهتان آوردن - عِضَة دروغ وبهتان عِضُون ج - قوله تعالیٰ جعلوا القرآن عِضِین یقال نقصانه الواو وهو من عَضَوتُه اے فرقته لان المشرکین فرقوا اقاویلهم فیه فجعلوه کذبا و سحرا وکهانة وشعرا ویقال نقصانه الهاء واصله عَضَهة ویقولون للساحر عاضِهٌ - حیة عاضهة عاضهة التی تقتل من ساعتها اذا نهشت -

علة - علَه بفتحتین سرگشتگی ودهشت (ع ک ا ف ۲) وتیزی - وجد - وحرص - وپلیدی نفس - وزحمت خمار رجل عِلهانٌ وامرأة علهی مثل غرثان وغرثی ای شدید الجوع - وفرس علهی نشیطة فی اللجام - عَلهانٌ شتر مرغ نر عالة شتر مرغ علهار ثوبان یُندف فیهما وبر الابل یلبسان تحت الدرع

عمه - عَمَه بفتحتین سرگشتگی ودودلہ بودن (ع ک ا ف ۲) فهو عَمِه وعامه عُمَّه بالضم ج - قوله تعالیٰ فی طغیانهم یعمهون - ارض عمهار زمین که در وی نشان وکوه نباشد وذهبت ابله العُمهی بالضم والتشدید والعُیهی بالیاء اذا لم یُدرَ این ذهبت -

عوه - عاهة - آفت عِیَهُ الزرع والیاء مجهولا آفت رسیده ارض معیوهة - واعاه القوم اے اصابت ماشیتهم العاهة واعوه مثله - تعویه بآخر شب فرود آمدن وکل من احتبس فی مکان فقد عوه

عرهون - کرنبور گیاهی عراهین ج وذکر فی النون

عفوه - بضمتین برابر گردانیدن چیزے باچیزے (ع بفتحهما) عفاهیة بالضم سطبر -

عه - مردم کم شرم ستیزنده عه عه زجر للابل عنالجلد یقال عمعة بالابل ای زجرها بعه عه لتحتبس -

فصل الفاء

فره - فاره - مرد زیرک فراهة مصدر منه (ع بضمهما) فهو فاره وهو نادر وقیاسه فریه - ویقال للبرذون والبغل والحمار فاره بین الفروهة والفُرَاهة والفراهیة - وبراذین فُرهة مثل صاحب وصُحبة وفُرُه ولا یقال للفرس فاره لکن رائع وجواد - وافرهت الناقة فهی مُفرِه ومُفرِهة اذا کانت تُنتج الفُرَهَ ومُفرِهة ایضاً - ویقال فره بکسر الثانی ای اشر وبطر ومنه قرئ قوله تعالیٰ وتنحتون من الجبال بیوتا فرهین ومن قرأه فارهین فهو من فُره بالضم -

فقه - فَقَه - بالکسر دانستن (ع ک ا ف ۲) فقیه نعت منه - یقال فلان لا یَفقه - ولا ینقه وفقهه ای اعلمه ثم خص به علم الشریعة والعالم به فقیه - فقاهة فقیه شدن (ع بضمهما) وفَقُه الله وتفقّه هو بنفسه - مفاقهة مباحثة فی الفقه -

فکه - فاکهة - میوه فواکه اجناس میوه ها فاکهانی میوه فروش فکاهة بالضم خوش نشی وبالفتح مصدره (ع ک ا ف ۲) رجل فکه ای طیب النفس مزاح وایضاً الاشر البطر وقرئ قوله تعالیٰ ونعمة کانوا فیها فکهین ای اشرین وفاکهین اے

تقول ثلث شیاہ الی العشر فاذا جاوزت فبالتاء تقول احدی عشرۃ شاۃ - واذا کثرت قیل ہذہ شاۃ کثیرۃ وجمع الشاء شَوِیّ - وتشوّہت شاۃ اے اصطدتہ - ارض مشاہۃ بالفتح ای ذات شاء - شاوی منسوب الی الشاء ونسبۃ الشاہ شاہی -

تشقیہ - غورہ کردن خرما بنان یقال شقہ النخل - اشنہ - کفندذہی است نزدیک اصفہان -

شاہہ - عیب ناک کرد آنرا (ع ف اک ۲) وہو شیوہ ای عیوب من اشیہ الناس -

فصل الصاد

صہ - صَہْ - خاموش باش وہو اسم فعل بُنی علی السکون فان وصلت نوّنتہ وقلت صَہٍ صَہٍ - فان قلت صہ یا رجل فانما تزید الفرق بین التعریف والتنکیر لان التنوین تنکیر -

اصبہان - مذکور فی اص ص -

صتہہ - خوار کرد او را (ع بفتحہا) صَتَہَہ شلہ -

فصل الضاد

ضہہ - ہم شکل ومانند آن شد لغۃ فی ضاہاہ -

فصل الطاء

طلہ فی البلاد - رفت وبارنج آہستہ رفت (ع بفتحہا) وفی السماء طلہ کصرد ای مارق من السحاب وطلۃ من المال بالضم بقیۃ منہ وواد اطلہ اطلس طلہ ج واطلہ اطلع -

مطلمہ - کمعظم دراز -

طہطاہ - اسپ جوان خوش منظر کامل سرشت طہ کبل ای اطمئن اومعناہ یا رجل بالحبشیۃ

ومن قرأطہ باشباع الفتحتین فحرفان من الہجاء وطاطہ الخیل اصواتہا -

فصل العین

عتہ - معتوہ - دل شدہ وبے عقل وہو من عُتِہَ مجہولا وبہ عتہ بالفتح والضم - تعتہ دل شدگی وبیعقلی رجل عَتَاہِیَۃ ای احمق - ابو العَتَاہِیَۃ کنیت مردے -

عجہ - عُجَنْجَی - بالضم مردگول کالیوہ - ونادان - ومتکبر وفیہ عُجَنْجِیَّۃ وعُجَنْجَانِیَّۃ ویخفف وہی الکبر والعظمۃ والجہل -

عدہ - عَیْدَہ - بدخواز شتر وجزآن وفیہ عَیْدَہ وعَیْدَہِیَّۃ ای سوء خلق وکبر فہو عَیْدَہٌ وعَیْدَاہ -

عزہ - عزاہۃ - بالکسر والقصر عزاہۃ بالکسر والمد وعِزْہِیٌّ منون الذی لا یطرب للہو ویبعد عنہ یعنی آنکہ طرب وجماع ودوست ندارد والجمع عزاہٍ وعُزْہُون وفیہ عِزَّہُوَۃ بالنون ای کبر -

عضہ - عِضَاہ - درختان بلند باخار عِضَاہَۃ وبِضَہَۃ وعضۃ بالکسر فیہن ویحذف الہاء الاصلیۃ ایضا کما تحذف من الشفہ یکی بعیر عِضَوِیّ الذی یرعی العِضَۃ وعِضَاہِیّ وابل عِضَاہِیَّۃ - وبعضہم یقول نقصانہا الواو لانہا تجمع علی عضوات - بعیر عَضَوِی وابل عَضَوِیَّۃ بفتح العین علی غیر قیاس - وعضت الابل تعضہ عَضًّا ای رعت العِضَاہ فہو بعیر عاضۃ وعَضِہَۃ وجمال عواضہ وناقۃ عاضہ ایضا - واعضہ القوم ای رعت ابلہم العِضَاہ - ارض معضۃ بکسر الضاد کثیرۃ العضاہ - عضیہۃ درع وبہتان یقال

سلام ہو اس کتاب پر جس کا نام صراح ہے اور اس کے مصنف پر جو ابو الفضل قرابہ تقب بالجوہری ہے -

جمع نحو کلیب وعبید الا ان صاحب ہذا القول یجعل النون فی آخرہ بدلا من الواو وفی المائۃ بدلا من الیاء - وقولہ تعالیٰ لم یتسنہ ای لم یتغیر السنون - والتسنہ التدرج الذی یقع علی الخبز والشراب وغیرہا یعنی کرہ بستن شراب و نان وجز آن -

سنہساہ وسنساہ - بالکسر فیہما وضم الہاء وکسرہا آخر کل شئ -

سوہای - بالضم دہی است باخمیم از زمین مصر -

فصل الشین

شبہ - شبہ - بکسر الاول وسکون الثانی وفتحہ ایضاً مانند شبیہ مثلہ بینہما شبہ بفتحتین - مشابہ مشابہ جمع علی غیر قیاس کمحاسن ومذاکیر - شبہۃ بالضم پوشیدگی کار اشتباہ پوشیدہ ومانند شدن مشتبہات کارہاے مانندہ ومشکل متشابہات مثلہ - تشبیہ مانند کردن تشبہ مانستن اشتباہ مشابہت تشابہ مانند شدن شبہ بفتحتین برنج - کوز شبہ بفتحتین وشبہ بالکسر کوزۂ برنجین شبہان بفتحتین نوعے از طاق وشورگیاہ ہا -

شدہ - شدہ - بے خودی ودہشت والاسم الشدۃ بالضم وشدہ بفتحتین مثل نُحل ونَحل یقال شُدہ الرجل ای دہش وشغل فہو مشدوہ -

شرہ - شرہ - آزناک وحریص شدن (ع ک ا ف ۲) شرہ آزمند -

شفہ - شفۃ - بفتحتین لب واصلہا شفہۃ لان تصغیرہا شفیہۃ شفاہ ج - شفی وشفہی منسوب بہ رجل شفاہی بالضم بچور یعنی سطبر لب اشفی آنکہ لبہایش فراہم نیاید وزعم قوم ان الناقص من الشفۃ واو لانہ یقال فی الجمع شفوات ولا دلیل علی صحتہ - ویقال فلان خفیف الشفۃ ای قلیل السؤال للناس - ویقال لہ فی الناس شفۃ ای ثناء حسن - بنت الشفۃ سخن شفہ مشغول کردن - والحاح کردن در سؤال (ع بفتحہا) یقال شفہنی عن کذا ای شغلنی - وقولہم نحن شفہ علیک المرتع ای نشغلہ عنک ای ہو قدر نالا فضل فیہ - رجل مشفوہ اذا کثر سؤال الناس ایاہ - ماء مشفوہ ہو الذی کثر علیہ الناس - مشافہۃ روبارویی سخن گفتن والحروف الشفویۃ الباء والفاء والمیم ولا تقل شفویۃ -

شکہ - یقال شاکہہ - مشاکہۃ وشکاہا - ای شابہہ وقاربہ واشکلہ الامر ای اشکل -

شوہ - شوہ - وشوہۃ - زشت شدن روی (ع ف اض ۲) تشویہ متعد منہ - فرس شوہاء صفۃ محمودۃ فیہا ویقال یراد بہا سعۃ اشداقہا ولا یقال للمذکر اشوہ - شوہاء ایضاً قبیحہ ونیک ضد - رجل اشوہ ای سریع الاصابۃ بالعین یعنی چشم رساندہ ویقال لا نشوہ علی ای لا تقل ما احسنک فتصیبنی بعین - وتشوہ لہ اے تنکر لہ وتغول - ورجل شاۃ البصر ای حدید البصر - شاۃ گوسپند - وگاو وحشی یذکر ویؤنث وہو فی معنی الجمع واصل الشاۃ شاہۃ لان تصغیرہا شویہۃ والجمع شیاہ بالہاء فی العدد

فی الاسنت استاه ج - یحذف التاء قلت سَتَهٌ وفی الحدیث العین وکاء السته ویروی وکاء است بحذف لام الفعل - استه کلان سُرین شُتهم بضمتین شاهی کذلک - وامرأة ستهاء وستهم - سته ازپس کسے رفتن - وزدن برکون (عع بفتحها) واذا نسبت الیها قلت سَتَهِی وان شئت قلت استی ترکته علی حاله وسَتَهٌ ایضاً بکسر التاء کما قالوا حرّ - وقولهم باست فلان شتم للعرب - ومازال فلان علی إستِ الدهر مجنونا ای لم یزل یعرف بالجنون - سفه - سَفَه بفتحتین بے خردی وسبکی وهو ضد الحلم ویقال تسفهت الریح الشجر ای مالت به - وتسفهته عن ماله ای خدعته عنه - وتسفهت علیه والیه اذا اَسمتْ وسَفَّهته ای نسبته الی السفه - وسافهه مسافهة یقال سفیه لم یجد مُسافها - ویقال سَفَّه نفسه وغبن رأیه وبطر عیشه والم بطنه ودوفق امره ورشد امره کان الاصل سَفِهت نفس زید ورشد امرهُ فلما حول الفعل الی الرجل انتصب مابعده بوقوع الفعل علیه لانه صار فی معنی سَفَّه نفسه بالتشدید هذا قول البصریین والکسائی ویجوز عندهم تقدیم هذا المنصوب کما یجوز غلامه ضرب زیدٌ وقال الفراء لما حول الفعل من النفس الی صاحبها خرج مابعده مفسرا الیدل علی ان السفه فیه وکان حکمه ان یکون سَفِه زیدٌ نفسا لان المفسر لایکون الا نکرة ولکنه ترک علی اضافته ونصب کنصب النکرة تشبیها بها ولایجوز عنده تقدیمه وشاهد قولهم ضقت به ذرعا وطبت به نفسا والمعنی ضاق ذرعی به وطابت نفسی به - سفاه سفاهة بالفتح فیهما بے خرد وسبک شدن (عع بضمها) سفه بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) سفیه نعت منه وسیر ناشدن از آب به بسیاری خوردن یقال سَفِهتُ الشراب بالکسر اذا اکثرت منه فلم تَرْوَ - واسفهک الله الشراب وسافهتُ الدنّ او الوَطْب اذا قاعدته فشربت منه ساعة بعد ساعة -

سمه - سُمُوه - رفتن اسپ چنانکه مانده نشود (عع بفتحها) فهو سامه سُمّه ج - وسمه فهو سامه ای وحش - وجری فلان السُّمهی اذا جری الی غیر امر بعرفه سُمّهی سُمَّیهی بالضم والتشدید دروغ وباطل وذهبت ابله السُّمهی ای ذهبت متفرقة - وسُمهی هواءٌ بین السماء والارض -

سنه - سَنَة - بفتحتین واحد السنین سال وقحط واصلها سنوة وجمعها سَنَوات او سنهة من سنهت النخلة وتسنهت اذا اتت علیها السنون - ونخلة سنهاء سال برای تحمل سنة ولا تحمل اُخری - ویقال ارض بنی فلان سَنَة اذا کانت مجدبة یعنی قحطناک ویقال تسنیت عنده وتسنهت عنده سال کردم یا تنگ سالی کشیدم واستأجرته مساناة وسانهته فاذا جمعت بالواو والنون قلت سنون بالکسر والضم وسنین بکسرتین واما من قال سِنِین ومِئِین برفع النون ففیه قولان احدهما انه فعلین مثل غسلین محذوفة وهو جمع شاذ والثانی انه فعیل وکسرت فاؤه لکسرة مابعده وقد جاء علی فعیل

ض ۲) وبازیچہ است مرکودکان را ذمومہ نزدیک بود کہ از سختی گرما جوش زند آدمومہ فلان اے غشی علیہ۔

تدوہ۔ متغیر شدن وسطبر گردیدن دوہ بالفتح وبضم دعاء للربع یعنی شتر را برای آب چہار روزہ خواندن تدویہ شتر را بسوی بچہ خواندن بہ لفظ داہ داہ بالکسر وبالتسکین یا دہ دہ بالضم۔

فصل الذال - ذمہ الحر - گرما سخت شد (ع ک اف ۲) وذمہ الرجل بالحر گرما بر مرد سخت شد والمعجمۃ لغۃ فی جمیع معانی المہملۃ۔

ذہ - تیزی خاطر وسخت دانائی۔

فصل الراء

روہ - رَوْہۃ - مغاکے در سنگ کہ آب در وی گرد آید رَوْہ ج - رواہ بالکسر کذلک - قال الخلیل رَوْہۃ شبہ آکمۃ کثیرۃ الحجارۃ وفی الحدیث انہ علیہ السلام ذکر المقتول بنہروان فقال شیطان الرَّوْہۃ۔

رفہ - رَفَہ - رفوہ - سیر علف وآب شدن شتر وتن آسانی (ع بفتحہما) والاسم فیہ رفہ بالکسر والسکون ارفاہ تن آسان وسیر ماندن شتر بآب وعلف - وبر سر روغن کردن وموی شاندن ہر روز وقد نہی عنہ رجل رافہ اے وادع - وہو فی رَفاہۃ من العیش ورفاہیۃ ورفہنیۃ بالضم والنون الزائدۃ ویقال بینی وبینک لیلۃ رافہۃ وثلث لیال رواقہ اذا کان یسار فیہن سیرا لینا - ورَفَّہ عن غریمک ای نفّس عنہ - وفی المثل اغنیٰ من التفہ عن الرفہ التفہ السبع والرفہ التبن۔

ریہ - تَرِیَۃ السراب ای تربع - سراب مُرِیَّۃ اے مربع یعنی رخشندۂ ناپدید شوندہ۔

رجہ - بر دم چنگل زدن وکوالیدن کودک (ع ف اض ۲) وارجہ آخر الامر عن وقتہ۔

رہرہۃ - درخشندگی وبشاشت چہرہ وجز آن ترہرہ جسمہ تن او از نعمت سرخ وسپید شد وترہرۃ السراب درخشندگی آن پے در پے ظاہر شد وجسم رہرہ اہ ورَہرہ ورہرہ تن نازک سپید وطست رہّہ ورہرہ ورہراہ طشت فراخ کم مغاک ورہرہ مائدۃ وسعہا گرما۔

روہ - بالفتح ورواہ بالضم لرزیدن آب بر روی زمین (ع ف اض ۲)۔

فصل الزاء

زلہ - بالفتح شگوفۂ ریحان وخوبی آن وسنگے کہ بران آبکش ایستادہ شود وتحیر شدن وبفتحتین غم واندوہ۔

زمہ - بفتحتین لغۃ فی الذمۃ زمہ الحر گرما سخت شد وزمہ الرجل بالحر گرما بر مرد سخت شد (ع ک اف ۲) وزمہتہ الشمس کمنع کل ذلک لغۃ فی الدال والذال۔

زاہ - کجاوہ وہی است نزدیک نیشاپور۔

الزہزاہ - المختال فی غیر مرآۃ۔

فصل السین

سبہ - سَبَہ - بفتحتین رفتن عقل از پیری مسبوہ پیر خرف مُسَبَّہ کذلک۔

ستہ - اِستْ - حلقۃ الدبر - ستہ بفتحتین اصل

فصل الثاء - ثاهة - ملازه یا بن دندان -
تهشه الثلج - یعنی برف گداخته شد -

فصل الجیم

جبه - جبهة - پیشانی رجل اجبه بزرگ پیشانی
جبهاء مؤنث - وتصغیره سمی جُبیهاء الاشجعی -
جبهة الاسد یکے از منازل قمر - واسپ وفی الحدیث
لیس فی الجبهة صدقة اے الخیل وجماعت مردم
جبهة بر پیشانی زدن - وبکروه پیش آمدن - وناباب
بروے کسے آوردن - وبے دلو وخونریز باب
آمدن (ع بفتحها) یقال جَبَهنا الماء اذا وردنا ولیست
علیه اداة الاستقاء -
جره - یقال سمعت جراهیة القوم - بالفتح والتخفیف
ای جلبتهم وکلامهم علانیة -
جله - جلهة - کرانهٔ وادی جلاه بالکسر - وجلهت
الحصی عن المکان ای تحیته عنه وذلک الموضع جَلِیهة
(ع بفتحها) جله بفتحتین برهنه شدن پیش سر از موے
(ع ک اف ۲) وقد جَلِهَ فهو اَجلَهُ - ثور اجله بی شاخ
مثل اجلح -
جنه - جَنِیّ - بتشدید الیاء شاخ باریک درخت -
جوه - جاه - بزرگی ومنزلت وفلان ذوجاه -
وجاه زجر للبعیر دون الناقة وهو مبنی علی الکسر
بالتنوین ایضاً - جوه بناخوشی بروے کسے آمدن
یقال جاهه بالمکروه جَوْهاً ای جبهه -
جهجه - جهجهة - دوده را بانگ برزدن یقال جهجهت
بالسبع اذا صحت به لیکفّ - ویقال تجهجه عنی ای انته -

مجدوه - بے خود وترسنده -

فصل الحاء

حیه - الحیة - بکسر الهاء زجر للضأن -
وحیه بسکون الهاء زجر للحمار -

فصل الدال

دره - درهت عن القوم (ع بفتحها) ای دفعت
عنهم مثل درأت وهو مبدل منه نحو هراق الماء
واراق - مدره بالکسر رئیس وپایکار قوم مداره ج -
دله - یقال ذهب دمه ولهاً - بالتسکین ای هدراً -
تدلیه بیخودی ورفتن عقل از عشق یقال دَلَّهَه الحبّ
ای حیّره وادهشه فدَلِه وتدلّه - ودلوه بالفتح ناقة
تالان ودَلِهَت بالکسر عن الفها وولدها تدلّه دلوها -
دهده - دهدهة - غلطانیدن سنگ تدهده لازم منه
قد تبدل الیاء من الهاء فیقال تدهدی الحجر وغیره
تدهدیاً ودهدیة ودهداة ودهداءً - ودهان بضمتین
ودهان بفتحتین شتران بسیار ودهداه شتران ریزه
ویقال ما ادری ایّ الدهداء هو ای ایّ الناس
هو - وقولهم الّادهٔ فلادهٔ معناه ان لم یکن هذا الامر
الآن فلا یکون بعد الآن -
دبه - بفتحتین ریگستان تدبیه در ریگستان افتادن
ولزم الدبه یعنی راه نیک اختیار کرد وباهته
دهی است بسواد -
تدجیه - بکاژهٔ صیاد خفتن -
دانه - مسافر هادف مثله -
دکه فی وجهه - ای نکه لفظاً ومعنی -
دمه - بفتحتین سخت گرم شدن ریگستان (ع ف ا)

تبالہ ابلہی نمودن کہ نباشد وہو فی بُلْهُنِيَةٍ من العيش
ای فی سعة - بَلَه کلمة مبنية علی الفتح معناها دع
یعنی بمان و فی الحدیث اعددت لعبادی الصالحین
ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب
بشر بَلَهَ ما اطلعتم علیه -
بوه - بوه - بالضم مرغے مانند بوم بوهة مؤنث
ویشبه به الرجل الاحمق - وقولهم صوفة فی بُوهة
یراد بها البباء المنثور الذی یُرمی فی الکُوّة -
ویقال ما بُهتُ له و ما بِهتُ له بالضم والکسر ای
ما فطنت له - باه لغة فی البادة وهو الجماع -
بهه - اَلَاَبَّه - الاَبّ یعنی گلوگرفته بهبهی تن آور
بهباه فی الهدیر مثل بنجلخ -

ماباهت له - یعنی نذریافتم (عع بفتحها) -
بجیه - کزبیر ابن علی بن بجیه الطبری محدث -
ابرقوه - کسقفور معرب برکوه ای کنارهٔ کوه
شهری است بفارس منه ابو القاسم احمد
بن علی الوزیر ودهی است برشش مرحله از نیشاپور
بنها - بالکسر والقصر وهی است برشش فرسنگ
از قسطاط مصر شهد آنجا خوب میشود -
بویه - کزبیر ویقال بسکون الواو وفتح الیاء
والد ملوک العجم -
بیه - بالفتح دانستن وآگاه شدن (عع ک اف ۲)
یعدی باللام ابن بابیه او باباه محدث -

فصل التاء

تره - تُرهات - بالضم والتشدید راه هائے کہ
ازراه بزرگ بیرون رود تُرّهت یکی فارسی معرب
ثم استعیر فی الباطل وناس یقولون تُرّهة ای
باطل والجمع تَرّاریه -
تفه - تافه - چیز حقیر اندک (عع ک اف ۲) یقال
قد تفِه وفی الحدیث فی ذکر القرآن لا یَتفَهُ لا یتشان
تفه بکسر ثانی بے مزه -
تمه - تُمه - بفتحتین تباه شدن طعام وگوشت
تماهة کذلک (عع ک اف ۲) وتباه شدن شیر و
بوی گردانیدن شاة مثناه بالکسر التی یَتمَه لبنها اذا حلب -
تهته - تهتهة - درماندگی زبان به سخن مثل لکنت
تهاته تره ات واباطیل -
تیه - تیه - بالکسر وبفتح تکبر کردن - ورفتن بهر جای
سرگردان تَیهان مثله (عع ف اک ۲) وهو اتیه النّاس
ویقال تَیّه نفسه وتوّه ای حیرها وطوّحها وما اتیهه و
ما اتوهه بمعنیً - تیه بالکسر ایضا بیابان اتیاه واتاویه
ج - وفلاة تیهاء وارض تیهة واصله مفعلة -

تجه له - لغة فی اتجه ذکرهنا علی اللفظ -
تله - بفتحتین تلف وبی خودی وسرگشتگی (عع ک ا
ف ۲) وتله کذا وتله عنه فراموش کرد آنرا واتلهه المرض
بیماری هلاک کرد آنرا ومتلوه العقل وتالهه ذاهبه
یعنی مردهوش رفته -
توه - بالفتح وبضم هلاک شدن ورفتن ومتکبر
شدن وشوریده عقل گردیدن (عع ف اض ۲)
توهه هلاک کردن ویقال فلان توهٔ توهٔ بالضم و
اتواه واتاویه ج وما اتوهه ما اتیهه -

تعبد وتنسک - الہ بفتحتین سرگشتہ شدن (عع ک اف ۲) واصلہ ولہ یولہ - ویقال الہت علی فلان ای اشتد جزعی علیہ -

امہ - امہ بفتحتین فراموشی - وفراموش کردن (عع ک اف ۲) وقرئ واذکر بعد امتہ - امیہ آنکہ برگوسپند برآید کالحصبۃ والجدری یقال - امہت الغنم تومہ امہا فہی ماموہۃ - ویقال فی الدعاء علی الانسان آہۃ وامیہۃ - امہۃ بالضم مادر امہات ج -

انہ - أنہ - انیہ - انوہ رنجیدن از گرانی بار (عع ف ا ک ۲) قوم انہ مثل انح -

اوہ - وقولہم عند الشکایۃ اوہ من کذا ساکنۃ الواو وانما ہو توجع وربما قلبوا الواو الفا وقالوا آہ من کذا واوہ من کذا بالتشدید وبحذف الہاء ایضا آوہ من کذا ویقال آوہ بالمد والتشدید وفتح الواو - ویقال آوناہ ایضا بادخال الالف ولا یمد ولا تادیہ - تاوہ آہ بفتحتین والاسم آہۃ ویروی آہۃ مشددۃ من آہ اذا توجع - ویقال فی الدعاء علیہ آہۃ لک وآوۃ لک بحذف الہاء مشددۃ الواو -

ایہ - ایہ - بالکسر اسم للامر بمعنی دیگر گوی وایہ حدیثا بالتنوین اذا وصلت - قیل اذا قلت ایہ بلا تنوین فانما تامرہ بان یزیدک من الحدیث المعہود بینکما کانک قلت ہات الحدیث وان نونتہا کانک قلت ہات حدیثا مالان التنوین تنکیر فاذا اسکتہ وکففتہ قلت ایہا عنا واذا اردت التبعید قلت ایہا بفتح الہمزۃ بمعنی ہیہات وایہات یعنی ہیہات وایہان بالنون

مکسورۃ کالتثنیۃ کذلک - تایہ خواندن شتر بالقال ایہت الجمل وایہت بالجمل اذا صحت بہا -

اوہ بفتحتین فراہم آمدن کار قوم (عع ف اض ۲) اتر ہوۃ کقدوۃ گردن کشی وخودستائی - آہۃ) اندوہ آہ آہا وآہۃ واہۃ اندوہگین شد تاہہ توجع توجع الکئیب فقال آہ اوہاہ -

فصل الباء

بدہ - بداہۃ - بالضم اول رفتار اسپ بدہ ناگاہ وناندیشیدہ آمدن (عع بفتحہا) وبدہہ بامر اذا استقبلہ وبادہہ فاجاہ والاسم البداہۃ والبدیہۃ بالفتح فیہما - وہما یتبادہان بالشعر - ورجل مبدہ بالکسر

برہ - برہۃ - بالضم والفتح مدتے دراز از روزگار ابرہۃ یکی از ملوک یمن وہم ثلثۃ ابرہۃ بن الحارث ویقال لہ ذو المنار - وابرہۃ بن الصباح ایضا من الیمن وکان جوادا عالما - وابرہۃ الاشرم الحبشی ایضا من ملوک الیمن وہو ابو یکسوم صاحب الفیل

برہرہۃ زن باگوشت لرزان اندام بربوت بفتحتین چاہے بحضرموت وفی الحدیث خیر بئر فی الارض زمزم وشر بئر فی الارض بربوت یقال فیہ ارواح الکفار ویقال برہوت بالضم والتخفیف مثل سبروت -

بلہ - بلہ - بلاہۃ بالتحریک نادان وسلیم دل شدن (عع ک اف ۲) تبلہ مثلہ ابلہ بلہا ونعتان منہ بلہ بالضم ج - وفی الحدیث اکثر اہل الجنۃ البلہ یعنی البلہ فی امر الدنیا لقلۃ اہتمامہم بہا وہم اکیاس فی امر الآخرۃ

شباب ابلہ وعیش ابلہ لسلوۃ وقصۃ غموم -

کان الخطاب کما فی حدیث عروة بن الزبیر لیمنک
لئن کنت ابتلیت لقد عافیت وربما حذفوا منه النون
فقالوا ایم الله بالفتح والکسر وربما حذفوا منه الیاء وقالوا
أم الله وربما ابقوا المیم وحدها مضمومة وقالوا أم الله
ثم یکسرونها لانها صارت حرفا واحدا فیشبهونها بالباء
فیقولون مِ الله وربما قالوا من الله بضم المیم والنون
ومَن الله بفتحها ومن الله بکسرهما - قال ابو عبیدة
کانوا یحلفون بالیمین ایضاً ویقولون یمین الله لافعلن
کذا ثم یجمع الیمین علی أیمُن وحلفوا به فقالوا ایمن الله
لافعلن کذا قال فهذا هو الاصل فی ایمن الله لافعلن
کذا قال فهذا هو الاصل فی ایمن الله وقیل الف
الف قطع وهو جمع یمین وانما خففت همزتها وطرحت

فی الوصل لکثرة استعمالهم لها -

یسن - بفتحتین متغیر شدن آب چاه (مع کذا)
یاسین نام وذکر فی س ی ن -
ینتة - ابو عبد الرحمن الحمراوی شهد فتح مصر والیه
ینسب حمام ینتة بمصر وعبد العزیز بن ابراهیم
بن هبة الله ابن ینتة روی -
یون - بفتحتین دهی است بر مین یوان وهی است
بباب اصبهان یونان بالضم دهی است ببعلبک
ودهی است دیگر بابین برذعه وبیلقان والیونانیون
جیلٌ انقرضوا -
یمین - بفتحتین چشمه ایست یا وادیی است مابین
ضاحک وضویحک -

باب الهاء

فصل الالف

اه - آه - فراموش کردن وبازیاد آوردن
کاری را یقال ما آهتُ لامر آبَهُ آهها - وما اهتُ له
بالکسر مثل نَهِتُ آبَهُ اهها - **اهة** بالضم والتشدید
بزرگی وبزرگواری وتأبّه الرجل ای تکبر -
اتّه - تأتّه - مبدل من تعتّه -
اقّه - اقّه - فرمان برداری وطاعت کانه
مقلوب قاه -
اله - آله - بالکسر علی فعال پرستیده شده
بمعنی مفعول مثل امام بمعنی مأموم ومؤتمّ به -
ومنه الله واصله الاله لانه مألوه ای معبود فادخلت
علیه الالف واللام وحذفت الهمزة تخفیفا لکثرة

فی الکلام ولو کانتا عوضا منها لما اجتمعتا مع المعوض منه
فی قولنا لااله وقطعت الهمزة فی النداء للزومها
تفخیما لهذا الاسم وقیل الالف واللام عوض منها
ویدل علی ذلک استجازتهم بقطع الهمزة الموصولة
الداخلة علی لام التعریف فی القسم والنداء کقولهم
أفالله لافعلن ویا اللهُمّ اغفر لی الا تری انها
لو کانت غیر عوض لم تثبت کما لم تثبت فی غیر
هذا الاسم - واله الهة اسے عبد عبادة وقری
قوله تعالی ویذرک والهتک ای وعبادتک -
والهة ایضا نام موضعے بجزیره - ونام آفتاب غیر مصروف
بلا الف ولام - وربما صرفوه وادخلوا علیه الالف
واللام - آلهة بتان تالیه پرستش فرمودن تألّه ای

نام شخصے ہاران بن تارخ اخو ابراہیم و ابو لوط علیہما السلام و آلہرنوی او الہرنوۃ او الہرنوی نبت او ہو القرنوۃ او الفلیفلۃ جید لوجع الحلق ویلین البطن۔

ہرشن۔ کزبرج فراخ کنج دہان۔

تہکن۔ پشیمان شدن۔

ہنرمن۔ کجر و حل جاعت معرب ہنجمن او انجمن یعنی جاعت مردم۔

فصل الیاء

یتن۔ یتن۔ نخست پایہا بیرون آمدن کودک از رحم یقال ایتنت المرأۃ والناقۃ۔

یرن۔ یرون۔ ف اض ۲ آب گشن و ہو سم۔

یزن۔ ذو یزن۔ بفتحتین نام ملکی از ملوک حمیر رماح یزنیۃ منسوب الیہ یقال رمح یزنی و ازنی ویزانی وازانی۔

یفن۔ یفن۔ بفتحتین پیر فرتوت۔

یقن۔ یقین۔ بی کمانی یقن مصدر منہ (ع ک اف ۲) ویقنت ایقنت واستیقنت وتیقنت کلہ بمعنی۔ وانا علی ایقن منہ۔ وربما عبروا عن الظن بالیقین وبالظن عن الیقین۔

یمن۔ یمن۔ بفتحتین بعضے از شہرہا یمنی ویمان بتخفیف الیاء منسوب بوی والالف عوض من یاء النسبۃ فلا یجتمعان وقیل مشددۃ۔ قوم یمانیۃ ویمانون مثل ثمانیۃ وثمانون۔ وامرأۃ یمانیۃ ایضا۔ ویمن الرجل ویمن ویامن اذا اتی الیمن وکذلک اذا اصار یمینا۔ ویقال یامن باصحابک ای خذ بہم یمنۃ ولا تقل تیامن بہم والعامۃ تقول تیمن خویشتن را بہ یمن منسوب کردن وتبرک کردن تیمنی کرانہ یمن یمن بالضم برکت یقال یمن علی قومہ مجہولا ویمنہم معلوما ای صار یسارہم علیہم فہو میمون ویامن۔ یمین خلاف یسار۔ ایامن خلاف اشائم۔ یمنۃ سوی راست خلاف یسرۃ یقال قعد فلان یمنۃ۔ ایمن یمنۃ خلاف ایسر ومیسرۃ۔ یمن قوت وفلان عندنا بالیمین ای بمنزلۃ حسنۃ۔ وقدم فلان علی ایمن الیمین ای علی الیمن وسوگند ایمان ج۔ یقال سمی بذلک لانہم اذا تحالفوا ضرب کل امرئ منہم یمینہ علی یمین صاحبہ وسوی دست راست ولا یجمع لانہ ظرف والظروف لا تکاد تجمع لانہا جہات واقطار مختلفۃ الالفاظ ودست راست وتصغیرہ یمین بالتشدید بلا ہاء واما الذی فی حدیث عمر رضی اللہ تعالی عنہ زوی دستنا یمینتیہا من العبید فانہا تصغیر یمنی فابدل من الیاء الاولی تاء اذا کانتا للتانیث۔ یمنۃ بالضم نوعے از بردہای یمنی ام ایمن نام دایۂ فرزندان رسول علیہ السلام ایمن اللہ اسم وضع للقسم کہذا بضم المیم والنون والف الف وصل ولم یجئ فی الاسماء الف الوصل مفتوحۃ غیرہا وقد تدخل علیہا لام الابتداء للتاکید یقال لَیمنُ اللہ فتذہب الالف فی الوصل وہو مرفوع بالابتداء وخبرہ محذوف والتقدیر لیمن اللہ قسمی ولیمن اللہ ما اقسم بہ وتدخل فیہا

سحاب هتون وهاتن نعت منه هُتُن هُتُن ج -
هجن - هجان - بالکسر شتران سپید موے یستوی فیه المذکر والمؤنث والجمع یقال ناقة هجان وابل هجان وهجائن ایضا - وارض هجان طیبة التُرب مَرَبّ - وامرأة هجان اے کریمة - وقول علی رضی الله تعالیٰ عنه هذا جَنای وهجانُه فیه وکل جانٍ یدُه الیٰ فیه یعنی خیارُه - هجانة گرانمایگی ونیکوئی هجنة بالضم ناکسی وفرومایگی - وپدر آزاد ومادر بنده بودن (عع بضمهما) هجین نعت منه - هاجن دختر نارسیده که او را شوہر دہند وکذلک الصغیرة من البهائم - وفی المثل جَلَبَتِ الهاجن عن الولد وجلبت الهاجن عن الرَفد وهو القدح الضخم - وقال ابن الاعرابی جلّت العُلبة عن الهاجن ای کُبرت قال هی بنت لبون یحمل علیها فتلقح ثم تُنتج وهی حقة - تهجین هجین ساختن - وزشت وباعیب کردن استهجان نارسیده را وطی کردن مُهجنة بالکسر نخله که اول بار آرد ونوباوه نماید -
هدن - هدون - آرامیدن وآرام دادن لازم ومتعد (عع ف اک ۲) مهادنة مصالحه هدنة بالضم آشتی وصلح یقال هدنة علی دَخَنٍ اے سکون علی غل - وتهادنت الامور ای استقامت - هدان بالکسر گول گران سنگ هدن بضمتین ج - تهدین آرام دادن زن کودک را بسخن وآهستگی
هزن - هوازن - قبیلهٔ از قیس -
هلن - هلیون - مثل برذون گیاهے -

همن - مهیمن - گواه وآنکه امین کند دیگری را از خوف واصله ماامن وقد ذکر فی اصل الالف من هذا الباب وهو من صفات الله تعالیٰ -
هنن - هنین - نالیدن (عع ف اک ۲) وگریستن ویقال ما بالبعیر هنانة بالضم اے ما به طرق - واهنه الله فهو مهنون - هنة ک (اف ۲) نوعے از خار پشت -
هون - هون - آرام وآهستگی کردن (عع ف ا ض ۲) ومنه قوله تعالیٰ یمشون علی الارض هَوناً وسبک شدن یقال هان علیه ای خف - تهوین آسان وسبک کردن بر کسے شئی هیّن اے سهل وهَیِّن بالتخفیف اهوناء ج - هَیْنون لَیْنون - هون بالضم خواری - ونام مردے اهانة سبک داشتن هوان مهانة بالفتح خواری وسبک داشت رجل فیه مهانة ای ذُلّ وضعف - واستهان به وتهاون استحقره - وقوله لاتُهِینَ الفقیر علک ان ترکع یوما والدهر قد رفعه - اراد تُهینن بنون التاکید المخففة فحذفت عند الوصل - ویقال امش علی هینتک ای علی رسلک - اهون روز دوشنبه هاوَن م معرب وکان اصله هادون لان جمعه هوادین مثل قانون وقوانین فحذفوا منه الواو الثانیة استثقالا وفتحوا الاولیٰ لانه لیس فی کلامهم فاعل بالضم

هبون - کصبور تنده -
هثمنة - بسیار گوئی -
هیرون - کزبون نوعی است از خرما هارون

برچیزے ویقال من این میطانک ای غایتک۔ میطان اول غایت حلبہ رہان کہ اسپ از انجا دوانند یتا رمیدا آخر غایت آن موطن بکسر الطاء حرب جاے قال اللہ تعالیٰ ولقد نصرکم اللہ فی مواطن کثیرۃ۔

وعن۔ وَعْنَۃ۔ زمین درشت سخت توعنت النّاقۃ ای سمنت غایۃ السمن۔

وکن۔ وَکَن۔ خانۂ مرغ موکن مثلہ وبیضہ در زیر گرفتن مرغ (عع ف اک ۲) وتوکن اے تمکن۔ واکن نشستہ قال الاصمعی الوکن ما دی الطائر فی غیر عُشّ والوکر بالراء ما کان فی عش قال ابو عمرو الوکنۃ والاکنۃ بالضم فیہما مواقع الطیر حیثما وقعت وکنات بضمتین وسکون ۲ وفتحہ وکن ج۔

وہن۔ وَہَن۔ سستی وسست شدن وکردن (عع ف اک ۲) یقال وہن ووہنہ لازم متعد وشتر انبوہ۔ ونزدیک نیم شب موہن بکسر الہاء وشاۃ وہن بفتحتین سستی (عع ک اف ۲) واوہنتہ ووہّنتہ انا۔ واوہنا ای صرنا فی تلک الساعۃ واہنۃ استخوان کوتاہ پہلو وامرأۃ وَہْنانۃ فیہا فتور وانا ۃ۔

وأن۔ مرد پہنا ور یا چیز پہنا وأنۃ مؤنث منہ۔

وبنۃ۔ بالفتح رنج وگرسنگی وما فی الدار وابن کصاحب ای احد۔

توحن۔ کلانی شکم وخواری وہلاکی وحنۃ گل لغزاندہ وحن علیہ کوحل اے وقع فی الوحل (عع ک اف ۲)۔

وخنۃ۔ تباہی توخن آہنگ نیکی یا بدی کردن۔

توذن۔ حیلہ جستن وگردن کشی کردن واذان بکسر الذال دہی است باصفہان۔

تورن۔ بسیار روغن مالیدن ونعمت دادن وداران دہی است بہ تبریز وورانیۃ سرین و ورنۃ نام ماہ ذی القعدہ۔

وشن۔ بالفتح زمین بلند وشتر درشت والاوشن الذی یأتی الرجل ویقعد معہ ویأکل طعامہ وشنان شلشۃ اشنان توشن کمی آب۔

وضنۃ۔ رکوی خرد۔

وغنۃ۔ دوستی فراخ توغن بجنگ اقدام کردن۔

وفنۃ۔ کمی در ہر چیز توفن کاستن در ہر چیز۔

توقن۔ برکوہ رفتن توقن اصطاد الحمام من محاضنہا موقونۃ زن نوجوان پردہ نشین وقنۃ بالضم آشیانہ وگوے در زمین یا گومانندی برشتہ اقنۃ بالضم مثلہ فیہا وقنات واقنات ج۔

تولن۔ ہنگام آفتہا شور وفغان کردن۔

تومن۔ بسیار اولاد۔

ون۔ سستی وچنگ کہ بانگشتان نوازند ونام وہی است منہا الحسین الفرضی الونی۔

وین۔ بالفتح انگور سیاہ وینی کسکری ای موضع۔

فصل الہاء

ہتن۔ تہتان۔ باران یکساعت۔ وباریدن وچکیدن ہتن ہتون کذلک (عع ف اک ۲)

اصبت وتینہ۔ وشئ واتن ای ثابت۔ وتون وتنۃ دائم بودن (عع ف اک ۲) واتن آب روان دائم مواتنۃ ملازمت کردن۔

وثن۔ وثن۔ بفتحتین بت وثن اوثان ج۔ واستوثن من المال ای استکثر منہ واستوتن بالتاء ایضا۔ واثن واتن بمعنی۔

وجن۔ وجین۔ زمین درشت ہموار وبلند ناقۃ وجناء سخت واستوار وقیل ہی العظیمۃ الوجنتین وکرائہ وادی وجنۃ ثلث حرکات خسار اجنۃ بالہمزۃ مضموما کذلک ففیہا اربع لغات۔ رجل موجن عظیم الوجنات۔ ویقال ما ادری ایّ مَن وجَنَ الجلد ہوای ایّ الناس ہو۔ وجن کوفتن گاز رجامہ را (عع ف اک ۲) میجنۃ کوتنک گاز رمواجن بالفتح ج۔

وون۔ ودن۔ بالفتح ودان بالکسر ترنہادن چیزے را (عع ف اک ۲) موودون ودین ترنہادہ ودر کار عروس اہتمام وایستادگی کردن۔ وفرزند لاغر زادن (عع ک اف ۲) ابان شلہ ولد موودون ومُوَدَن بمعنی۔ واتدن الشئ ای ابتل واتدنہ ایضا لازم متعد۔ موودن ایضا نام اسپے وجاز ان یکون میدان بالکسر مشتقا من ہذا المعنی کالمضمار لما فیہ من معنی التضمیر والاعجاف للفرس فی الرہان

وزن۔ میزان۔ بالکسر ترازو واصلہ موزان انقلبت الواو یاء لکسرۃ ما قبلہا۔ قام میزان النہار ای انتصف۔ وزن زنۃ سنجیدن (عع ف اک ۲) یقال وزنت فلانا ولفلان بمعنی قولہ تعالی واذا کالوہم او وزنوہم۔ درہم وازن پاسنگ موازنۃ برابر کردن میان دو چیز ویقال وزن العطی واتزن الآخذ کما یقال نقد العطی وانتقد الآخذ۔ وزین حنظل آس کردہ وفلان وزین الرأی ای رزین الرأی وقولہم ہو وزن الجبل بالنصب علی الظرف ای ناحیۃ منہ۔ وہو زنۃ الجبل ای حذاؤہ۔ وزن وحضار دو ستارہ کہ نزدیک سہیل برآیند موزن بفتحتین موضع وہو شاذ مثل موحد ومُوہب۔

وسن۔ وسن۔ بفتحتین خواب سنۃ مثلہ (عع ک اف ۲) وسن وسنان نعت منہ۔ ووسن واستوسن بمعنی۔ ووسن الرجل ایضا اے غشی علیہ من نتن البئر مثل اسن واوسنۃ البئر وہی رکیۃ موسنۃ۔ توسن الفحل ای اتاہا وہی نائمۃ۔ وامرأۃ یسان بالکسر کان بہا سنۃ من زنانتہا۔ یسان بالفتح موضع۔

وضن۔ وضین۔ نوار ہودج وہو بمنزلۃ البطان للقتب والتصدیر للرجل والحزام للسرج وضن بضمتین ج۔ وضن نوار بافتن (عع ف اک ۲) موضونۃ زرہ دربافتہ وجامہ۔ وتخت مرصع قولہ تعالی علی سرر موضونۃ۔

وطن۔ وطن۔ بفتحتین جاے باش مردم وقد تخفف اوطان ج۔ واوطان الغنم مرابضہا۔ توطین جای باش ساختن استیطان التطان کذلک۔ توطین النفس علی الشئ دل نہادن

بالفتح نعت منه - وهو متمائن ودّه منقوشه -

ماجشون - بضم الجيم وكسرها نام محدثی است معرب ماه گون یعنی برنگ ماه ماجشونته موضعی ست بمدینه -

مشک دانه - بالكسر لقب به الحافظ عبد الله بن عمرو بن ابان المحدث لطيب ريحه واخلاقه لغة فارسية يعني جاي مشك -

فصل النون

تتن - نَتْن - بوے ناخوش (ع ف اک ۲ د بضمها) أَنْتَن وانْتَن بمعنًى فهو مُنْتِن ومنتن بكسر الميم اتباعا - وتَنَّنه غيره - وقوم مناتين - ويقال ما انتنه في التعجب -

نحن - نَحْن - وهو جمع انا لا من لفظها وحُرّك آخره بالضم لالتقاء الساكنين لان الضمة من جنس الواو التي هي علامة الجمع -

نون - نُون - ماهی انوان نينان ج - وتيزی تيغ - ونام شمشيرے - ودوات در بعضے از تفاسير ن والقلم آورده اند وحرفے از حروف معجمه وهو من حروف الزيادات - وذو النون لقب يونس عليه السلام - وتكون للتاكيد مشددة ومخففة في الفعل المستقبل بعد لام القسم كقولك في المشدة والله لاَضربَنّ زيدا وتلحق الامر والنهي تقول اضربن ولا تضربن وتلحق في الاستفهام تقول هل تضربن وبعد الشرط اذا زدت على ان ما كقولك انْ تضربن زيدا أضربْه قال الله تعالى فاما تثقفنهم في الحرب فشرد بهم وفي التثنية اضربان وفي الجمع اضربن بضم الباء وللمؤنث بكسرها ولجمعها اضربنان اصله اضربنن بثلاث نونات فتفصل بينهن بالف وتكسر نونها - واما المخففة اذا استقبلها ساكن فستقطت واذا وقفت عليها وقبلها فتحة ابدلتها الفا كقول الاعشى (ع) ولا تعبد الشيطان والله فاعبدا وربما حذفت في الوصل كقول الشاعر (شعر) اضرب عنك الهموم طارقها + ضربك بالسوط قونس الفرس + تقديره اضربن عنك - والمخففة تصلح مكان المشددة الا في موضعين في فعل الاثنين كقولك اضربان وفي جماعة المؤنث اضربنان فلا تصلح فيهما الا المشددة لئلا تلتبس بنون التثنية - ويقال نوّنت الاسم تنوينا والتنوين لا يكون الا في الاسماء

عنقود منبن - كمعظم بريفی كه بعض انگور آن خورده شود -

نقنة - بفتح النون والقاف والنون المشددة والدا بی جعفر احمد وزير دولة العلويين من بني حمود بالاندلس نوقان بالضم شهری ست منه الفقيه محمد بن ابی علی بن ابی نصر ابو المكارم فضل الله الحافظ ابی سعيد وناصر بن اسمعيل ومحمد بن المنتصر وعلی بن ناصر بن محمد الفقهاء النوقانيون -

نن - موے كم زور ومحمد بن عبد الله بن النن رويناعن اجازه -

فصل الواو

وتن - وَتِين - رگ دل وقد وَتِنَه آتِنَة اى

تهدم الصنیعة وترا نکبین مَنّ ومَنا دورطل امنان
امناء ج - منّة بالکسر نعمت داون امتنان مثله
وبیان کردن نیکی خویش بر کسے منون بالفتح
بسیار منت دہندہ - وروزگار - ومرگ وہی مؤنثة
وتکون واحدة وجمعا - مَنْ مخففة معناه کسے و
ہو اسم لمن یصلح ان یخاطب بہم غیر متمکن وہو
فی اللفظ واحد ویکون فی معنی الجماعة کقوله تعالی
ومن الشیاطین من یغوصون له وکیست و
ہذا للاستفہام نحو من عندک وآنکه وہو للخبر نحو رأیت
مَنْ عندک وہرکه وہو للشرط والجزاء نحو مَنْ
یکرمنی اکرمه ویکون نکرة نحو مررت بمنٍ محسن ای
بانسان محسن - ویحلی بہا الاعلام والکنی وانکرات
اذا قال رأیت زیدا قلت من زیدا وفی النکرة
اذا قال رأیت رجلا قلت مَنا وفی جاءنی رجل
قلت منو وفی مررت برجل قلت منی وفی جاءنی
رجلان قلت منان وفی رجلین قلت مَنَیْن
بتسکین النونات فی الجمیع وکذا قلت منون منین
فی الجمع وتقول فی المرأة مَنة مَنتان منات وان وصلت
قلت مَنة یا ہذا بالتنوین ومنات وان قال رأیت رجلا
وحمارا قلت من دابا وفی مررت بحمار ورجل قلت ای ومنی
فقس علیه وہذا کله لغة اہل الحجاز - وغیر اہل الحجاز
لایرون الحکایة فی شئ منه ویرفعون المعرفة بعد
مَنْ اسما کان او کنیة او غیر ذلک وانوا جعلت
مَنْ اسما متمکنا شددته - من بالکسر مخففا معناه ازو
ہو حرف خافض وہو لابتداء الغایة کقولک خرجت
من بغداد الی الکوفة - وللتبعیض کقولک هذا
الدرہم من الدراہم - وللبیان والتفسیر کقولک
لله دَرُّک من رجل - وفی قوله تعالی وینزل من السماء
من جبال فیہا من بَرَد فالاولی لابتداء الغایة
والثانیة للتبعیض والثالثة للتفسیر والبیان -
وجاء للتوکید ایضا لغوا کقولک ما جاءنی من احد
احد ونحه من رجل اکد تہما بمن وکقوله تعالی فاجتنبوا
الرجس من الاوثان ای الرجس الذی ہو الاوثان
وقوله تعالی ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه -
ویقال ایضا ما رأیته من سنة ای منذ سنة قال
الله تعالی أُسِّس علی التقوی من اول یوم -
وجاء بمعنی علی کقوله تعالی ونصرناه من القوم الذین
کذبوا بآیاتنا ای علی القوم - وقولہم فی القسم
من ربی ما فعلت وضعت موضع الباء ہہنا لان
حرف الجر ینوب بعضہا عن بعض اذا لم یلتبس المعنی
وقد یحذف نونه عند الالف واللام ویقال یلکذب
مون - مون - مُونة - برداشتن (ع ف ا
ض ۲) فہو رجل مَؤُون -
مہن - مَهْنة - بالفتح والکسر خدمت کردن (ع
ف ا ض ۲) ماہن خادم - ودوشیدن شتر بوقت
بازگشتن امتہان بذل کردن چیزے - وخوار
وضعیف داشتن مَهانة بالفتح سستی وخواری
(مع بضمہا) مہین نعت منه -
مین - مَیْن - دروغ میون ج - یقال کذب الرجل
میون ودروغ گفتن (ع ف اک ۲) ماین میون

مُنشان بریدن دربودن - وشمشیر برکشیدن مشنة پوست بازرفگی ازاندام بزدن یقال مشنه بالسیف اذا ضربه فقشر الجلد - تمشین بکراهت شیر دادن ناقه مشان بالضم نوعے ازخرما وفی المثل لبعلة الوشمان یاکل رطب المشان بالاضافة - ویقال امتشن منه ما مشن لک ای خذ ما وجدت -

معن - معن - چیزے اندک وآسان ورجل مُعَنٌ فی حاجته ونام جوانمردی معروف عرب قال الشاعر (ع) فان ہلاک مالک غیر معن - اے لیس بہین - وقولہم حدث عن مَعَن ولا حرج - ویقال مالہ سَعَنة ولا معنة ای شئ - ماعون قماش خانہ وآب وطاعت وفرمان برداری قولہ تعالے ویمنعون الماعون قال ابو عبیدة الماعون فی الجاہلیة کل منفعة وعطیة وفی الاسلام الطاعة والزکوة - ویقال اصل الماعون معونة والالف عوض عن الواو - امعان دوررشدن اسپ درودویدن - وحق کسے رابردن - وسیراب شدن زمین ماد معین آب روان ویقال ہو مفعول من عنت الماء ای استنبطته - کلاء معون جری فیه الماء معان بالضم روش ہاے آب درواوی معان بالفتح منزل وجاے باش - وموضع بشام -

مکن - مُکن - بیضۂ سوسمار تمکین پاے برجای کردن یقال مکنه الله من الشئ وامکنه منه بمعنی واستمکن من الشئ وتمکن منه بمعنی - امکان دست دادن - وزیر بال گرفتن سوسمار بیضه را یقال امکنت الضبة والجرادة ایضا فہی مُمکن - وقال الکسائی فہو مکون - وقولہم ما امکنه عند الامیر شاذ - مکنه ک ۲ واحدة المکن والمکنات یعنی خانہ ہاے مرغ وفی الحدیث اقروا الطیر علی مکناتها بضم الکاف وکسرہا وقیل وکنات بضمتین للطیر ومکنات للضب قال ابو عبیدة یجوز فی الکلام ان المکن وان کان للضباب ان یجعل للطیر تشبیہا بذلک کقولہم مشافر للحبشی وانا ہی للابل - ویقال الناس علی مکناتهم ای علی استقامتهم - مکنان بالفتح گیاہے مُتمکن قابل واسمے کہ درآخروے اعراب پیدا آید فاذا انصرف مع ذلک فہو المتمکن الامکن وغیر المتمکن ہو المبنی ومعنی قولہم فی الظرف انه متمکن انه یستعمل مرة ظرفا ومرة اسما فینصب ویرفع وغیر المتمکن ہو الذی لا یستعمل فی موضع الا ظرفا فینصب ولا یجوز الرفع ہذا اذا کان معرفة واما اذا کان نکرة او دخلت علیها الالف واللام تکلمت رفعا ونصبا وجرا -

منن - مُنّة - بالضم قوت یقال ہو ضعیف المنة ومنة السیر اضعفه واخبله - ومنّت الناقة حسرتها یعنی ماندہ کردم منین ای ضعیف وقوی ضد ورسن سست وکردسست مَتن بریدن - وکم کردن قولہ تعالی لہم اجر غیر ممنون ونعمت دادن ومنت نہادن (ع ف اض ۲) صلتها بعلی - منان اسمی است از اسماء الٰہی بمعنی بسیار نعمت دہندہ متینی کخصیصی بالقصر بمعنی المنة یقال المنة

وکفانیدن خانۂ قچقار و بیرون آوردن خصیۂ وی
ثُمُن السهم فرود و پر از تیر تا درمیان و رحل ثُمُن ای
صلب - وثمن به ثناسار به یومه اجمع ماتنة مباعدة
فی الغایة سار سیرا ماتنا ای شدیدا و ماتنه اے
ماطله - تمتین استوار کردن کمان و پی و اصلاح
السقاء بالرُّب -
ثمن - مثانة - آبدان ثُمن برآب ان زدن
(عع ف اض ۲) فهو مثون - ثمن بالتحریک
چکمیز ک شدن (عع ف اک ۲) اثمن نعت منه
ثمناء مؤنث - ویقال رجل ثُمُنٌ ومثون اللذی
یشتکی مثانته -
مجن - مُجون - بیباکی (عع ف اض ۲) مَجانة
کذلک فهو ماجن وهم مجان بالضم والتشدید
مُجان بالفتح رایگان مَاجن ناقۂ کہ گشن بسیار جهد
بروے و بار نگیرد و طریق مجن اے ممدود -
منجنون دولاب مناجین ج - ویروی منجنین -
محن - مَحْن - گل و خاک چاه بیرون آوردن -
و پاک کردن (عع بفتحها) محنة بالکسر آزمایش وبلا
محن ج - یقال مَحَنْتُه وامتحنته اے اختبرته -
ومحنه عشرین سوطا ای ضربه - وما محنی شیأ ای
ما منحنی علی القلب ای ما اعطانی -
مخن - مَخْن - مرد در از بالا - وگریستن وکشیدن
از چاه (عع ف اض ۲) -
مدن - مدون - همیشه بودن بر جائے مدینة
شهر - وشهر رسول علیه السلام مدائن بالهمزة ومدن

بضمتین والسکون ج - وهی فعیلة - وقیل انه
مَفعِلة من وِنْث ای ملکت - وفلان مَدَن المدائن
کما یقال مَصَر الامصار - وقیل مدائن هی ممهوزة
اذا کانت فعیلة من مدن بالمکان ای اقام
وغیر مهموزة اذا کانت مفعلة من قولک دین ای
ملک کما لا یمز معایش - اذا نسبت الی مدینة الرسول
قلت مَدَنی والی مدینة المنصور مدینی والی مدائن
کسریٰ قلت مدائنی - مَدیَن بالفتح قریة شعیب النبی
علیه السلام -
مرن - مُرون - نرم شدن وعادت کردن بر
چیزے (عع ف اض ۲) یقال مَرَن علیه مَرانة مثلثة
ویقال مَرَنَتْ یدُه علی العمل ای صلبت - ومرن
وجهه علی هذا الامر - وانه لممرَّن الوجه ای صلب الوجه
مرن ف اک ۲ حال - وخو مرن بسکون ۲ پوستین
وچرب کردن پای ستور بسبب سودگی (عع ف ا
ض ۲) امران الذراع پے بازو و دوش مَرانة نرمی
وموضعے - ونام ناقۂ تمرین نرم کردن مارن نرمۂ
بینی - ونیزۂ نرم مَمارن مثل ماجن - مارنة بگشن
رسیدن ناقه وآبستن ناشدن وی مَران بالضم
والتشدید نیز ہا مَرانة یکے مَران بالفتح موضعے -
مزن - مزنة - بالضم باران - وابر سپید مُزن ج -
حب المزن پنجه ابن مزنة ماه نومازن بیضۂ مورو بیه
قبیلۂ از تمیم مُزون نام عمان مَزینة مصغرا قبیلۂ از
مضر مُزنی منسوب بوے -
مشن - مشن[۱] - نوعے از تازیانه زدن (عع فاض ۲)

[۱] المشن الضرب بالسوط او هو بالشین المعجمة -

باقبلها ومنه قوله تعالى ما قطعتم من لينة وتمر اليسمى العجوة والجمع لين وجمع اللين ليان - تلوين گوناگون کردن تلون لازم منه - ويقال فلان متلون آنکه بریک خو نباشد ولون البسر تلوينا اذا بدا فيه اثر النضج -

لهن - لهنة - بالضم ناشتاشکن تلهين ناشتاشکستن کسے را تلهن لازم منه يقال لهنته فتلهن اى سلفته الهان هديه دادن از سفر آينده او قولهم لهنك ف اک ۲ كلمة التوكيد مبدلة من لاناك كما ابدلت الهمزة هاء فى ايا ك هياك -

لين - لين - بالكسر نرمى ضد خشونت لينة مصدر منه (ع ف اک ۲) لين ولين بالتخفيف والتشديد نعت منه ألينار لينون ج - ويقال فى ليان من العيش بالفتح اى فى نعيم وخفض - تليين الانة متعديان منه لينته والنته والينته على التمام ايضا - ليان بالكسر نرمى كردن باهم ويقال فلان ذو ليانة اى ليّن الجانب استلانة نرم شمردن وتليين له اى تملق له -

لتن - لكتف شيرين لتنة بضمتين وشد النون خار پشت يقال متى لم نقض التلتنة اخذتنا اللتنة والتلتنة الحاجة -

اللاذن - رطوبة تتعلق بشعر المعزى ولحاها اذا عظمت بنا تا يعرف بقلسوس او قستوس وما علق بشعرها جيد مسخن ليين مفتح للسدد وافواه العروق مدر نافع للنزلات والسعال ووجع الاذن وما علق

باظلافها روى -

لغشون - بالضم بن بيني لغاثين ج او تصحيف لغثون

فصل الميم

مأن - مُؤنة - بار وگرانى يهمز ولا يهمز وهى فعولة قال الفراء وهى مفعلة من الأين وهو التعب والشدة ويقال هى من الاون وهو الحرج والعدل لانه ثقل على الانسان - ومأنت القوم آمأنهم مأنا اے احتملت مؤنتهم ومن ترك الهمزة قال مُنتهم امونهم - وما مأنت مأن فلان اى لم اكترث له ويقال ماتيهما تله ويقال اى اعلمت بذلك وهو يمأنه اے يعلمه - ومأنت فلانا تمئنة اے اعلمته اعلاما - يمئنة نشانى وقال الجوهرى رحمة الله تعالى عليه حقه عندى ان يقال مَيئنة مثال معينة على فعيلة لان الميم اصلية الا ان يكون اصل هذا الحرف من غير هذا الباب فيكون مئنة على مفعلة من ان المكسورة المشددة ومر ذكره فى بابه وكان ابو زيد يقول مئنة بالتاء اى مخلقة ومجدرة وهى مفعلة من اتيته اتا اذا غلبته بالحجة - ممارنة باندیشه کارے کردن ويقال ايمأن مأنك واشأن شأنك اى اعمل ما تحسنه - مأن مأنة تهى گاه مأنات ج - مؤن كذلك برتهى گاه زدن - وچوب يا آهن كه زمين شيار كنند بوے -

متن - متن - زمين سخت وبلند متان بالكسر ج متانة مصدر منه (ع بضمها) متين نعت منه - متان الظهر دو تندى رگ پشت از دو جانب يذكر ويؤنث وبر پشت زدن - وهمه روز بر دن كسے را (ع ف اض ۲)

ثلثة السنة مثل حمار واحمرة ومن انثه قال ثمث السن مثل ذراع وذرع لان ذلك قياس ماجاء على فعال من المذكر والمؤنث وزبانهٔ ترا زو سن بفتحتين زبان آوری وفصاحت (عع ک اف ۲) فهو لسن والسن وقوم لسن بالضم - وفلان لسان القوم یعنی پیلماچی وسخن گزار لسن بزبان گرفتن (عع ف اض ۲) یقال لسنته اذا اخذته بلسانك - ملسون دروغ گوے لسن بالکسر لغة یقال لکل قوم لسن یتکلمون بها - ملسن بالضم والتشدید نعل باریك ولطیف وکذلك امرأة ملسنة القدمین -

لعن - لعن - راندن ودور کردن ازنیکی ورحمت (عع بفتحها) لعنة اسم فیه لعان بالکسر لعنات ج - لعین لعنت کرده شده وراننده از رحمت یعنی ملعون یستوی فیه المذکر والانثی ومسخ کرده رجل لعین وخوشه یعنی صورت که در پالیز ها بر پاے کنند بجهت گریختن سباع ووحش وآنرا مترس نیز گویند ملاعنة لعان بریکدیگر لعنت خواندن ملعنة راه کوفته - ومنزل مردم وفی الحدیث اتقوا الملاعن یعنی عند الحدث - رجل لعنة مثال همزة بسیار لعنت کننده بر مردم لعنة بالسکون بسیار لعنت کرده شده بروے -

لغن - لغنون - بضمتین لغة فی لغد ولیعنی گوشت کرانه گردن لغانین ج - وبعض بنی تمیم یقال لغنك بمعنی لعلك -

لقن - لقنت الکلام - بالکسر ای فهمته وتلقنته ای اخذته لقانیة - تلقین تفهیم کردن غلام لقن کذا سریع الفهم لقانة اسم فیه -

لکن - لکن - بالتحریك لکنة بالضم درماندگی بسخن (عع ک اف ۲) رجل الکن نعت منه - وقد تلاکن الرجل اذا اری من نفسه الالکنة لیضحك الناس -

لکن بسکون النون جزآنکه وهی خفیفة وثقیلة حرف عطف للاستدراک والتحقیق یوجب بها بعد نفی والثقیلة منها تعمل عمل ان فی النصب والرفع یستدرک بها بعد النفی والایجاب تقول ماجاءنی زید لکن عمرا قد جاء والخفیفة لاتعمل لانها تقع علی الاسماء والافعال وتقع ایضا بعد النفی اذا ابتدأت بما بعدها تقول جاءنی القوم لکن عمرو لم یجئ فترفع وماجاءنی القوم لکن زید جاء ولایجوز ان تقول لکن عمرو فتسکت حتی تاتی بجملة تامة فاما ان کانت عاطفة اسما مفردا علی اسم لم یجز ان تقع الا بعد نفی وتلزم الثانی مثل اعراب الاول تقول ماراءیت زیدا لکن عمرا وماجاءنی زید لکن عمرو وقد یحذف نونه للضرورة وهو قبیح وبعض النحویین یقول اصله ان والکاف واللام زائدة وقوله تعالی لکنا هو الله ربی یقال اصله لکن انا فحذفت الالف فالتقت النونان فجاء التشدید لذلك -

لن - لن - حرف تنفی الاستقبال ومعناه هرگز وهی تنصب الفعل المستقبل تقول لن یقوم -

لون - لون - گونه چون زردی وسرخی ومانند آن ونوع - ونوعے از خرما واحدتها لینة انقلبت الواو یاء

سقة یصیبهم من البان الابل مایصیب اصحاب النبیذ
ویقال هذا عشب ملبنة بالفتح علف شیرناک کننده
ستور را استلبان شیر جستن لبنة ک ۲ خشت لبن ج
مثل کلمة وکلم - لبنة ولبن بالکسر فیهما کذلک تلبین
خشت زدن تلبن بالکسر کالبد خشت - وشیر دوشیدن
لبنة القمیص خشنک پیراهن تلبن درنگ کردن
تلبن بالتشدید فلانة لبان بالفتح سینه لبان بالکسر
شیر دادن یقال هو اخوه بلبان امه ولا یقال
بلبن امه وانما اللبن الذی یشرب - لبان بالضم
کندر لبانة حاجت لبنان کوهیست م لبنی درختی باشیر
چون عسل - ونام زنی لبینی مثله - یلبن موضع -
لجن - تلجن - برچفسیدن وپاک ناشدن ریم او
بشستن - وبرگ را بانواة خرما کوفتن بجهت
علف ستور تلجین زدن خطمی وگل تاسطبر شود
لجین برگ افتاده ناقة لجون گران رفتار لجون
بالضم مصدر منه (عع ف اض ۲) لجین بالضم نقره -
لحن - لحن - خطا کردن در اعراب (عع بفتحها)
یقال فلان لحان ولحانة ای یخطئ - تلحین بخطا
نسبت کردن لحن آواز الحان لحون ج - وآواز
گردانیدن وفی الحدیث اقرؤا القرآن بلحون العرب
ولحن فی قراءته اذا طرب بها وغرد - وهو لحن الناس
ای احسنهم قراءة وغناء - ولحن الیه ای مال -
ولحن فی کلامه ای اخطأ - لحن بالتحریک زیرکی -
(عع ک اف ۲) وفی الحدیث ولعل احدکم الحن
بحجته ای افطن لها - ولحنت له بالفتح لحنا اذا قلت له
قولا یفهمه عنک ویخفی علی غیره (عع بفتحها) ولحنه
عنی بالکسر یلحنه لحنا ای فهمه والحنته انا ایاه فهمته
ولاحنتهم ای فاطنتهم - ویقال خیر الحدیث ما کان
لحنا ای ما یتکلم بشئ ویراد غیره - وقوله تعالی
ولتعرفنهم فی لحن القول ای فی فحواه ومعناه -
وکان اللحن فی العربیة العدول عما یتکلم معنی
وعن الصواب ایضا -
لخن - لخن - بفتحتین گندیده شدن مشک (عع
ک اف ۲) ومنه امة لخناء وقیل هی التی لم تختن
ورجل الخن نعت منه -
لدن - رمح لدن - ای لین ورماح لدن بالضم
تلدن درنگ کردن یقال تلدن علیه اذا تلکأ علیه
لدن نزد وهو ظرف خص بمنزلة عند ودخل علیها
من وحدها قوله تعالی من لدنا وجاءت مضافة
تخفض مابعدها وفیه ثلث لغات لدن ولدی
ولدو قال الراجز من لدلحیه الی منحوره وقال
ذو الرمة لدن غدوة فنصب غدوة لانه توهم
ان هذه النون زائدة تقوم مقام التنوین فنصب
کما تقول ضارب زیدا ولم یعملوا لدن الا
فی غدوة خاصة -
لزن - لزن - سختی عیش وتنگی وبالتحریک گرد
آمدن قوم بر سر چاه بجهت آب - وآنبوهی کردن
در هر کاری (عع ک اف ۲) -
لسن - لسان - بالکسر زبان ویکنی بها ایضا
عن الکلمة فتؤنث حینئذ فمن ذکره قال فی الجمع

ہوکنتی کانہ نسب الی قولہ کنت فی شبابی کذا وکذا۔
کہن - کاہن - فال گوے کہان بالضم والتشدید
کہنۃ بفتحات ج - کہانۃ بالکسر فال گوئی کردن (ع
ف اض ۲) کہانۃ بالفتح کاہن شدن (ع بضمہما)
کاہنان دو قبیلہ۔
کین - کینۃ داخل الفرج للمرأۃ والجمع کیون
وہی کالغدد - وبات فلان بکینۃ سوء بالکسر ای
بحالۃ سوء - کائن کائین مثال کاعن وکعین بسکون
النون چند وہما بمعنی کم فی الخبر والاستفہام یقال
کاین تعد ای کم تعد فی الاستفہام وتقول کاین
من رجل لقیتہ تزید بہا التکثیر فتخفض النکرۃ بعدہا
بمن داد خال من بعدہا اکثر من النصب بہا واجز
کائنت - اشتدت (ع بفتحہا)۔
کثنۃ - بالضم شئ یتخذ من آس واغصان خلاف
تبسط وتنضم علیہا الریاحین اصلہ کثنا اوہی نورۃ
من القصب والاغصان الرطبۃ الوریقۃ تحزم
ویجعل جوفہا النور۔
الکرسنۃ - شجرۃ صغیرۃ لہا ثمر فی غلف مصدع
مسہل مبول للدم مسمن للدواب نافع للسعال
عجینہ بالشراب یبری من عضۃ الکلب الکلب
والافعی والانسان ونبت وہو الکشنی۔
کرکدن - بالفتح مشددۃ الدال والعامۃ تشدد النون
دابۃ ایست بزرگ کہ پیل را بر سر دن خود بردارد۔
کرنۃ - بالفتح لقب محمد بن داؤد الرازی المحدث۔
کشنی - کبشری کشن وان نوعیست از جوب

کشانیۃ بالضم شہریست الکشونیۃ شہریست بمغرب۔
کشخان - فلتبان کشخنۃ قال لہ یا کشخان کشخنۃ مثلہ۔
کشیمینۃ - بالضم وفتح الہاء وکسر الیم وقد یفتح
وہی است بمرو منہا محمد بن مکی بن زراع وکریمۃ
بنت احمد۔
اکعان - مست شدن خوشی وذوکعان
من ملوک الیمن کان طولہ عشرۃ اذرع کعانۃ
بالضم نام زنے۔
کلان - بالفتح ریگستانیست مرغطفان را کلین
کامیر وہی است بہری منہا محمد بن یعقوب الکلینی من
فقہاء الشیعیۃ۔

فصل اللام

لبن - لبن - بفتحتین شیر وہو اسم جنس البان ج
ودر دگردن از بالش (ع ک اف ۲) وشیر ناک
شدن میش یقال لبنت الشاۃ بالکسر وناقۃ لبنۃ
ای غزیرۃ - لبون بالفتح شیر دار لبن بالضم والکسر
ج - یقال کم لبن غنمک ولبن غنمک ای ذوات الدر
منہا وقال الکسائی کم لبن غنمک ای رسل غنمک۔
ابن اللبون بچۂ دوسالہ بہ سوم در آمدہ بنت لبون
مؤنث - لبن شیر خوراندن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
فانا لابن وزون بعصا (ع ف اک ۲) رجل لابن
ای ذو لبن کتامر - البان باشیر شدن مردم - وشیر
فرود آمدن بہ پستان ناقہ فہی ملبن - وفرس
ملبون لبین پروردہ شدہ از شیر مثل علیف
من العلف - ویقال قوم ملبونون اذا ظہر منہم

ومنه الکمین فی الحرب - ناقۃ کمون انچہ آبستنی خود پنہان دارد حزن مکتمن اندوہ پنہان کمون بالفتح والتشدید زیرہ -

کمن - کن - بالکسر پوشش اکنان ج - قولہ تعالے وجعل لکم من الجبال اکنانا - اکنۃ پردہا قولہ تعالی وجعلنا علی قلوبہم اکنۃ واحدہا کنان بالکسر یقال کننت الشئ سترتہ وصنتہ من الشمس - واکننتہ فی نفسی اسررتہ وہما ایضا بمعنی فی الکن وفی النفس جمیعا - وکنت العلم واکننتہ فہو مکنون وکمن وکننت الجاریۃ واکننتہا فہی مکنونۃ ومکنۃ - کنہ بالضم پوشش زبر درخانہ یعنی بچہ کنات ج - بنو کنۃ قومی از عرب کنۃ بالفتح زن پسر ویجمع علی کنائن کانہ جمع کینۃ قال الزبرقان ابغض کنائنی الی القبعۃ المطلقۃ - کنانۃ بالکسر تیردان وقبیلۃ از مصر بنو کنانۃ قبیلۃ از تغلب واکتن واستکن ای استتر - مستکنۃ کیتہ کانون کانونۃ آتشدان - ومردگران سنگ - کانون الاول کانون الآخر نام دو ماہ از ماہہاے رومی -

کون - کون - کینونۃ - بودن وہست شدن (ع ف ض ۲) شبہوہ بالحید ودۃ والطیر ورۃ من ذوات الیاء ولم یجئ من الواو وعلی ہذا الاخر کینونۃ وہیعوعۃ ودیمومۃ وقید ودۃ والاصل کینونۃ بتشدید الیاء فحذفوا کما حذفوا من ہین ومیت ولولا ذلک لقالوا کونونۃ واما الحیدودۃ فاصلہ فعلولۃ بفتح العین فسکنت للتخفیف لانہ لیس فی الکلام فعلول - وکان اذا جعلتہ عبارۃ عن ماضی من الزمان احتاج الی خبر لانہ دل علی الزمان فقط تقول کان زید عالما واذا جعلتہ عبارۃ عن حدوث الشئ ووقوعہ استغنی عن الخبر لانہ دل علی معنی وزمان تقول کان الامر وانا اعرفہ ای خلق - وقد تقع زائدۃ للتوکید کقولہ تعالی وکان اللہ غفورا رحیما وکان زید منطلقا ای اللہ غفور رحیم وزید منطلق - وقولہم لم یک اصلہ یکون فلما دخلت علیہا لم جزمتہا وحذفت الواو لالتقاء الساکنین فبقی لم یکن فحذفوا النون ایضا لکثرۃ استعمالہا واذا تحرکت اثبتوہا وقالوا لم یکن الرجل واجاز یونس حذفہا مع الحرکۃ وقال (شعر) اذا لم تک الحاجات من ہمک الفتی - فلیس بمغن عنک عقد التمائم - وتقول جاؤنی لا یکون زیدا تعنی بہ الاستثناء کانک قلت لا یکون اتوا زیدا - تکوین ہست کردن تکون شدن وبودن کیانۃ بالکسر پذیرفتاری یقال کنت علی فلان اکون کونا وکیانا ای تکفلت بہ - واکتنت بہ اکتیانا مثلہ - ویقال کنتک وکنت ایاک کما تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک - کون واحد الاکوان یسمع الکیان نام کتابی مرعجم را استکانۃ فروتنی کردن مکانۃ پایگاہ ومنزلت فلان مکین عند فلان بین المکانۃ - مکان - مکانۃ جایگاہ قولہ تعالی ولو نشاء لمسخناہم علی مکانتہم ولما کثر لزوم المیم توہمت اصلیتہ فقیل تمکن کما قالوا تمسکن من المسکین ویقال للرجل اذا اشاخ

ازبلاد جبل بکنارهٔ دیلم قزوینک وهی است بدینور-
قسطینیة- بالفتح سرنره-
قسطنطینیة- بزیادت یای مشدده وقد یضم الطاء الاولی منها دار ملک الروم وفتحها من اشواط الساعة وآنرا درزبان رومی یوزنطیا گویند ارتفاع سوره احد وعشرون ذراعا وکنیستها مستطیلة وبجانبها عمود عال فی دور اربعة اذرع تقریبا وفی رأسه فرس من نحاس وعلیه فارس وفی احدی یدیه کرة من ذهب وقد فتح اصابع یده الاخری مشیرا بها وهو صورة قسطنطین بانیها
قشوان- بالضم مرد لاغر القشونیة من الابل شتر تنک پوست وتنک وهان قشن بالکسر وهی است بکنارهٔ دریاے یمن قاشان شهریست نزدیک قم وحکی صاحب اللباب اهمال السین لغة-
اقطعن- کاقشعر انقطع نفسه من بهر-
قلنة- بفتحتین وتشدید النون شهریست بالاندلس
قلونیة بفتح القاف وبضم اللام شهریست بروم
قالون لقب راوی نافع رومیة معناها الجید-
قونة- بالضم پارهٔ آهن یا پارهٔ روی یرقع بها الاناء
تقون بزبان تعدی کردن وستودن خوب قونیة بالضم وکسر النون وتخفف الیاء شهریست کلان بروم
قیوان شهریست بیمن نخولان وقون وقوین کنیز وقیوان مواضع قونیة بالفتح شهریست-

فصل الکاف

کبن- کبن- درنوشتگی لب ولو- ودرنوشتن (ع ف اک ۲) وبازگشتن از چیزے- وناپیدا کردن چیزے را وکبن فلان اے سمن- کبنة بفتحتین والتشدید مرد گرفته بخیل واکبان اے انقبض- ورجل مکبون الاصابع وهو مثل الشثن- ویقال کبن الظبی اذا لطی بالارض- کبان بالضم بیماری شتر وبعیر مکبون-
کتن- کتان- بالفتح والتشدید دم- کتن بفتحتین ریم- ودود گرفتگی خانه (ع ک ن ۳) وکتنت جحافل البعیر من اکل الخشب اذا لزق به اثر خضرة سقاء کتن ریناک-
کدن- کدن- بالکسر نهالین که در هودج زیر خود نهد زن- وهاون چرمین کدون ج- کدنة بالکسر پیه وگوشت یقال للرجل انه لحسن الکدنة بعیر ذو کدنة ورجل کدن وامرأة کدنة ای ذات لحم وشحم- کودن بالفتح ستور پالانی- ومرد کاهل گول یقال ما ابین الکدانة فیه اے البغثة- کدیون مثال دلفجون دقاق التراب علیه دردی الزیت ینجلی به الدروع-
کرن- کران- بالکسر رباب وقیل چنک کرنة زن مطربه-
کرزن- کرزن- کرزین- ف اک ۲- تبر-
کفن- کفن- صوف رشتن (ع ف اک ۲) کفنة بالضم درخت کفن بفتحتین جامهٔ مرد تکفین کفن ساختن مرده را-
کمن- کمون- پنهان شدن (ع ف ا ض ۲)

سله والکفنة بالضم من الکرار التی تثبت کل شتی والفتح شجر غلظ اصله یعمل منه القسی-

قعن - قَعَنَ - ض اف ۲ بطنے از بنی اسد یقعنون بالفتح گیاہے۔

قفن - قفینۃ - گوسپند از قفا فزج کردہ قفن مصدر منہ (ع ف اک ۲) وہو منہی عنہ - قَفَّنَ بفتحتین وتشدید النون موضع قفا فزاد فیہ نون مشددۃ - وقول عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انی استعمل الرجل الفاجر لاستعین بقوتہ ثم اکون علی قفانہ یعنی علی قفاہ والنون زائدۃ وقال ابو عبیدۃ ہو معرب قپان الذی یوزن بہ یعنی کپان۔

قمن - یقال انت قَمِنٌ - ان تفعل کذا ای خلیق وجدیر لا یثنی ولا یجمع ولا یؤنث فان کسرت المیم او قلت قمین ثنیت وجمعت - وہذا امر مقمنۃ لک ای مخلقۃ لک ومجدرۃ یقمن موافقت جستن۔

قنن - قِنٌّ - بالکسر بندہ کہ از پدر و مادر بندہ زادہ باشد یستوی فیہ التثنیۃ والجمع والمؤنث وربما قالوا عبیدٌ اقنان ثم یجمع علی اِقنۃ - قُنٌّ بقمیص وقنانہ آستین قنان ایضاً بوے بغل قِنَّۃ بالکسر تاہ رسن قِنن ج - ونوعے از وار وہا یقال لہ بیزد بالفارسیۃ - قنۃ بالضم بالاے کوہ مثل قلۃ قُنون قِنان ج - قَنَن قَنات کذلک - اقتنان رقتہ بر شدن بز کوہی قَنان بالفتح کوہی وبزی آہو قُنفن بکسرتین نوعے از موش دشتی - وراہ نمائے وآب شناس در صحرا ناقۃ قنون بالضم کذلک و بالفتح ج قَنِینۃ بالکسر شیشہ قنانی ج - قانون اصل ہر چیزے قوانین ج - ولیس ہو بعربی۔

قمین - قَمِین - آہنگر قُیون اقیان ج - وآہنگری ونیکو کردن چیز - وفراہم آوردن شنگافتگی خفور (ع ف اک ۲) یقال منہ قَمِنت الشیٔ اے لمتہ واصلحتہ - وقِن انا ذکر ہذا عند القین وفی المثل اذا سمعت بسری القین فاعلم انہ مصبح وہو سعد القین صار مثلا فی الکذب والباطل یقال لہ دُرَیْن وسعد القین - بنات قَین نام جائے ویقال لبنی القین من بنی اسد بَلقین کما قالوا لبنی الحارث وہو من شواذ التخفیف واذا نسبت الیہم قلت قینی ولا تقل بلقینی - والقینان موضع القید من وظیفی ید البعیر - اقتیان نیکو شدن نبات - وتبقات سبزی رسیدن مرغزار مقیقنۃ مشاطۂ عروس تقیین آراستن تقیّن آراستہ شدن قینۃ کنیزک سرود گوے قیان بالکسر ج - قال ابو عمرو وکل عبد عند العرب قَین والامۃ قینۃ۔

قدن - بالفتح بس شدن (ع ف اض) قدونین موضعے است بلاد روم۔

اقذان - بسیار عیب کردن۔

قرصعنۃ - شویکۃ ابراہیم وہی انواع منہ نوع طویل سبط لونہ کالسوسن البری یعلق علی الابواب لمنع الذباب ونوع ابیض کثیر الورق حاد الشوک کانہ حرشفۃ طویلۃ کثیرۃ بالیبا ومجرب لوجع الظہر۔

قرطعن - کجر وجل مرد گول وناغلیہ قرطعنۃ یعنی ہست بران چیزے۔

اقزن ساقہ - کسر با قرزین بکسر الواو وہی است

وعمره وبهم آمدن دو ستاره در برجے - ودو خرما را بهم خوردن - ویک جفت تیر برابر و تیرهائے که تراشیدہ یک کس باشد - ورسنی که دو ستور بوی بسته باشند باهم قرن بالفتح ایضاً بستن دو ستور را باهم (ع ف اض ۲) وسُم پاے اسپ برجاے وست افتادن در رفتن - وپیوستن چیزی بچیزے و قُرنت الأسارى فى الجبال شد وللكثرة قال الله تعالے مُقرنين فى الأصفاد - اقتران یار شدن بدیگرے مقارنة یار کردن دو چیزے را باهم اقران برداشتن نیزه ونزدیک آمدن آنکه دل سرکند وبسیار شدن خون در رگ يقال اقرن الدم فى العرق واستقرن اى كثر وتوانائى وقوت دادن قوله تعالى وما كنا له مُقرنين اى مطيقين - مُقرن بكسر الراء آنکه او را یارى گر نباشد درستور راندن وكشاورزے قرین یار قرینان ابوبكر وطلحة لان عثمان بن عبيد الله اخا طلحة اخذ هما فقرنهما فى حبل فلذلك سميا القرينين قرينة الرجل امرأته يقال اذا جاذبته قرينته بهرها اى اذا قرنت به الشديدة اطاقها وغلبها - ودُوَر قرائن اذا كان ليستقبل بعضها بعضا - ويقال اشحت قُرونته وقرينته بالفتح وقرونه وقرينه اے ذلت نفسه وتابعته على الامر - قرون بالفتح ناقه که شیر گرد آرد در پستان میان دو دو شیلدن - وستور خوے کننده - وسُم پاے برجاے وسنه نهنده در رفتن - وشتر که زانوها بهم نهد چون بخسپد - وناقه دو پستان پیش ودو پس را بهم نزدیک آرنده - ودو خرما بهم خورنده ويقال لها أبرما قُرونا - قارون آنکه بزمین فرو شده در عهد حضرت موسى عليه السلام ومثل شده بتوانگرى غير منصرف وفريز ستار قرنوے ومقرنى مشك كه به قرنوة دباغت كنندش وآن گیاهے است که در ریگ برآید ولم يجئ على هذا المثال الا ترقوة وعرقوة وعنصوة وثندوة -

قسن - اقسنتان - كلان سال ودوتاه شدن قسأينة مثال طمأنينة خشك وسخت شدن چوب - وسخت تاريك شدن شب -

قطن - قطون - اقامت كردن بجائے (ع ف ض ۲) فهو قاطن قُطّان قاطنة ج - قطين كذلك قطين ايضاً چاكران قطينة باشندگان خانه يقال جاؤا بقطينتهم - قطان بالكسر چوب فدرنك - وشكنجه موج قطن بفتحتين ميان دو ران - ومغزه مرغ - وكوهے قطنة ف اك ۲ هزار خانه شكنبه وتقولها العامة رُمانة قطنة بالكسر والسكون كذلك والاول اصح - قطنة بالضم لقب مروے وهو ثابت قطنة العنكى والاسماء المعارف يضاف الى القابها وتكون الالقاب معارف ويتعرف بها الاسماء كما قيل قيس قُفّة وزيد بَطّة وسعيد كُرز - قطن بضمتين وسكون ۲ پنبه قطنة اخص منه - مقطنة پنبه زار قطينة بكسرتين يكے از جوب مانند عدس يقطين گياه بے ساق چون درخت كدو ومانند آن يقطينة كدوے قيطون گنجينه بلغت اهل مصر ويقال للكرم اذا بدت زمعانه قد قطّن تقطينا -

فرغانة - شهریست به مغرب -
فارفاران - دهی است باصبهان منها جماعة محدثون -
فسکن - کزبرج دهی است نزدیک اسعرد -
فشن - بالفتح دهی است به مصر فشنة دهی است به بخارا فاشان دهی است بمرو فیشون جویست افشین نامیست عجمی -
فطر اسالیون - بالضم شگوفهٔ کرفس کوهی لغة یونانیة
فعن بفتحتین دهی است به یمن از قلعه های بنی زبید
فلسن - دهی است در اصبهان از وست جماعتے از محدثین -
فندین - بالضم وکسر الدال المهملة دهی است بمرو منها الفقیه محمد بن سلیمان الفندینی -
تفون - برکت ونیک بالیدن فاوانیا عود صلیب حار ملطف محلل مدر قاطع نزف الدم نافع من انهتس والصرع ولوتعلیقا -

فصل القاف

قبن - قبون - رفتن در زمین (ع ف اک ۲) حمار قبّان وهو فعال والوجه ان یکون فعلان وهو دویبة وقد ذکر فی البار - قبان کپان معرب وقد یخفف ایضا - وفلان قبّان علی فلان اے امین علیه واقبانّ ای تقبّض -
قتن - قتانة - کم خوار واندک طعام شدن (ع ح بضمهما) رجل وامرأة قتین سواء - قتین ایضا کنه -
قحزن - قحزنة - بالفتح چوب دستی - وافگندن بزمین یقال ضربه فقحزنه ای صرعه وضربه حتی تقحزن ای سقط ووقع -
قرن - قرن - شاخ وگیسو وله قرنان اے ضفیرتان وکوهے خرد تنها - ویک تگ اسپ یقال حلبنا الفرس قرنا او قرنین وهشتاد سال وقیل سی سال - ودهم سال مرد یقال هم علی قرنی اے علی اسنی واهل یک روزگار از مردم یقال مضی قرن بعد قرن وفنج زن وآن چیزے باشد که از فرج بیرون آید چون غر وآن عیبے بزرگست قیل اخصم الی شریح فی جاریة بها قرن قال اقعدوها فان اصاب الارض فهو عیب وان لم یصب فلیس بعیب ویک سوے هودج - ویک سوے سر منه سمی ذو القرنین لانه دعاهم الی الله تعالی فضرب علی قرنیه وهو لقب اسکندر الرومی - وایضا اسم رجل من عرب وله قرنان ای ضفیرتان - وقرنان ایضا منارتان علی رأس البئر یوضع فوقهما خشب تعلق البکرة منه - قرن الشمس انچه نخست پیدا شود از آفتاب قرن بفتحتین کش از چرم وشمشیر - وتیر با پیکان ورجل قارن معه سیف ونبل ورسن که دو شتر بهم بندند - وشتر ببسته با دیگرے - وموضع که میقات اهل نجد است بجهت احرام حج ومنه اویس القرنی وپیوسته ابرو شدن (ع ک ا ف ۲) اقرن نعت منه - قرن بالکسر خریف وهم دست در شجاعت وکشتی قرنة بالضم یک سو برون آمده از هر چیزے یقال قرنة الجبل وقرنة الفصل وقرنة الرحم وهی احدی شعبتیه - قران بالکسر بهم آوردن حج

سله این لغة در سر فی بیمه متروک است ۱۲

سله وغلط اجهوری فی تکبیره فی نسبة اویس بالقرنی الیه انه منسوب الی قرن بن ردمان بن ناجیة بن مراد واجداده ق -

قال الفراء اهل الحجاز یقولون ما انتم علیه بفاتنین واهل نجد یقولون بمفتنین وقوله تعالی بایکم المفتون الباء زائدة کالباء فی وکفی بالله والمفتون الفتنة وهو مصدر کالمعقول والمجلود وبایکم الابتداء والمفتون خبره وقیل المفتون رفع بالابتداء وما قبله خبره کقولک بمن مررت وعلی ایهم نزدلک لان الاول فی معنی الظرف فیقدم۔ تفتین وفتنه افگندن مُفتّن ای مفتون جدا۔ فتان بالکسر غلاف ازپوست که در پای کشند۔

فجن۔ فیجن۔ بالفتح سداب۔

فدن۔ فدن۔ بفتحتین کوشک فدان بالتشدید ساخت آماج کشاورز۔ وگاو قلبه ران وهو فعال فدادین مخففاً ج۔

فرن۔ فرن۔ بالضم فرین که بروے نان پزند فرنی بالضم نان فرین پخت۔

فرتن۔ فرتنی۔ مقصور نام زنے وکوشکے دکیرے

فرجن۔ فرجون۔ مثال فرعون پشت خارستور ومنه فرجنت الدابة۔

فرسن۔ فرسن۔ بکسرتین سپل شتر وسم گوسپند والنون زائدة وقد ذکر۔

فرعن۔ فرعون۔ لقب کافرے م واسمه ولید بن مُصعَب وستمگار فراعنه ستمگاران وقد تفرعن وهو ذو فرعنة ای دهاء ونکر۔

فطن۔ فطنة۔ بالکسر زیرکی وتیزی خاطر وداننتن (ع ف اض ۲) فطن ک ۲ وض ۲ نعت منه۔

فطنة ایضا فطانة فطانیة بالفتح فیهما وانا وزیرک شدن ع ک اف ۲ وبضمهما مفاطنة باهم زیرکی نمودن۔

فکن۔ تفکّن۔ پشیمانی برگذشته وقرئ قوله تعالی فظلتم تفکهون بالنون۔

فنن۔ فن۔ کونه فنون ج۔ افانین روشهاے سخن وراه هاے وے رجل متفنّن ذو فنون۔ وافتنّ ای جاء بالافانین۔ فن ایضا راندن ع ف اض ۲ فنن بفتحتین شاخ افنان افانین ج۔ شجرة فناء ذات افنان وفنواء کذلک علی غیر قیاس تفنین درآمیختن وثوب فیه تفنین اذا کان فیه طرائق۔ رجل مفنّن ک اف ۲ الذی یاتی بالعجائب وامراة مفنّنة۔ فنان الحمار الوحشی الذی یأتی بفنون من العَدو۔

فلن۔ فلانٌ۔ فلان بالضم کنایت از کسے که سخن وے گفته شود ویقال فی النداء یا فُلُ بحذف الالف والنون بغیر ترخیم ولو کان ترخیما لقالوا یا فلا وربما جاء ذلک فی غیر النداء۔

فلکن۔ فیلَمُون۔ بردی وهی فیعلول۔

فین۔ فینات۔ ساعت ها یقال لقیته الفینة بعد الفینة ای الحین بعد الحین ولقیته فَینةً بلا الف ولام کما قالوا لقیته الندری وفی الندری۔ ورجل فینان حسن الشعر طویله وهو فعلان۔

الفرفیون۔ دواء ملطف نافع لعرق النساء وبرد الکلیٰ والقولنج ولسع الهوام وعضة الکلب الکلب ویسقط الجنین ویسهل البلغم اللزج۔

فرزان الشطرنج۔ معرب فرزین فرازین ج۔

له اقرب یفتنی تقدم علی ف ن ن۔

فیعال۔

غصون ج - غصنة بالکسر کذلک مثل قرط و قرطة - وغصنته اغصنه ای قطعته ابو[1] الغصن کنیته عجمی -

غضن - غضن - بازداشتن (عع ف اک ۲) وض ۲) یقال ما غضنک عنا ای ما عاقک عنا - اغضان دائم باریدن تغضین آژنگ وی گردانیدن تغضن لازم منه - غضن بفتحتین و السکون آژنگ پوست - وشکن زره و غضن العین جلدتها الظاهرة مغاضنة شکنهای چشم نمودن ویقال للمجد و اذا البس الجدری جلده اصبح جلده غضنة واحدة ویقال بالباء ایضا -

غمن - غمن - پوست تر را در زیر چیزے نهادن تا پشم های وے ریزد (عع ف اض ۲) فهو غمین کغمیل و خوابانیدن میوه و خرمای نارسیده تا رسد -

غنن - غنة - بالضم آواز در بینی اغن از همینی سخن گوینده یقال طیر[2] اغن و واد اغن بسیار علف که در وے مگس و آواز وے بسیار باشد قریة غناء دیه بسیار مردم و اغن السقاء ای امتلأ - واغن الوادی فهو مغن -

غین - غین - تشنگی یقال منه غنت اغین - وغانت الابل مثل غامت و ابردتیرگی ویقال غین علی کذا ای غطی ومنه الحدیث و انه لیغان علی قلبی - واغان الغین السماء ای ابسها و حرفی حلقیه از حروف معجمه غینة بالکسر انچه از مرد ار پالاید چون ریم و خون و جز آن و غالت نفسه تغین ای غثت - اغین سبز شجرة غینار کثیرة الورق غینة بالفتح و خستانی بے آب و غیضة و خستان با آب -

غدفن کسبحل تمام و کامل لغة فی الغدفل -

غرن بفتحتین پرنده ایست یا عقاب یا مانند آن اغران ج و خرچنگ غران بالضم موضع غرن لکتف ناتوان و غرن العجین علی الفرد یعنی خمیر بر پوستین خشک شد (عع ک اف ۲) -

غزنة - شهریست از فراخ ترین و پاکیزه ترین بلاد غزنیان دهی است ما وراء النهر -

غشن - بچوب دستی و به شمشیر زدن (عع ف اض ۲) غشانة پس از بریدن زراعت انچه باقی ماند و تغشن الماء رکبه البعر فی غدیر و نحوه -

غلن الشباب - جوانے جوش زد (عع ف اض ۲) غلوان الشباب ابتداؤه غلوان الامر کذلک -

تغون - برگناه ستیهیدن و برجنگ اقدام نمودن -

فصل الفاء

فتن - فتنة - بالکسر آزمایش و فتنت الذهب ادخلته النار - دینار مفتون با آتش در آورده - فتان زرگر - و دیو فتن سوختن (عع ف اض ۲) قوله تعالی یوم هم علی النار یفتنون - ورق فتین ای فضة محرقة فتین ایضا زمین سنگ ناک افتتان در فتنه افتادن - ومال وعقل رفتن یقال افتتن الرجل و فتن و فهو مفتون و به فتنه انگندن کسی را فتون آزمودن و به فتنه انگندن و به فتنه شدن متعد لازم قلب فاتن اسے مفتتن - فتنة المرأة و افتتنه ای دلهته فاجبها - فاتن گمراه کننده

[1] ابو الغصن و جین بن ثابت دلیس بنحوی - ق -

[2] طیر اغن مخرج صوته من خیاشیمه و قول ابو موسی طیر اغن غلط - ق -

تعیین مخصوص کردن چیزے از جملہ۔ وآب در مشک نو ریختن تا چشمہ ہاے وے بگیرد۔ ومرواڑ سوراخ کردن۔ ودر روے کسے بدی ہاے وے اورا گفتن معیّن بالفتح فحل گاو دبالترکیۃ بوقا معاینۃ عیان دیدن بہ چشم ابنا عیان دوخط کہ بجہت قال قمار برزمین کشند عیان بالکسر ایضاً آہن آماج عین ج۔ عین بالتحریک اہل سراے۔ وجماعت یقال جاء فلان فی عین ای فی جماعۃ۔ اعین فراخ چشم عیناء مؤنثہ عین جمعہا واصلہ فعل بالضم ومنہ قیل لبقر الوحش عین والثور اعین والبقرۃ عیناء۔ عینۃ بالکسر پیشی یقال اعتان الرجل اذا اشتری الشی بنسیئۃ ویقال ہذا عینۃ المال ای خیارہ مثل عیمۃ۔ وثوب عینۃ اذا کانت حسنا فی مرآۃ العین۔ اعیان بہ نسیہ خریدن چیزے۔ وگزیدہ گرفتن۔ ودیدبان شدن یقال اعتان لنا فلان ای صار راعینا۔ ویقال ایضا عان علینا فلان یعین عیانۃ ای صار لنا عینا۔ ویقال اذہب واعتن لنا منزلا ای ارتد۔

عتن بضمتین سختی کنندگان عتون وعاتن یکے وعتنہ الی السجن بسوے قید خانہ سخت راند او را (ع ف اک ۲ وض ۲) واعتن علی غریمہ رنجانید قرضدار خود را وبہ سختی کرد عتان بالکسر آبے ست محاذی خیبر۔

عذانۃ۔ بالفتح است یعنی سرین۔

اعزن فلانا۔ ای قاسمہ فی النصیب فاخذ کل نصیبہ

اعصن الامر۔ کار کجی خورد و دشوار شد۔

عفاہن۔ کعلابط شتر مادۂ توانا وچالاک۔

عقنۃ۔ بالفتح قلعہ ایست باردان عقیون بالکسر وفتح الیاء بحر من الریح تحت العرش فیہ ملائکۃ من ریح مصمم ریاح من ریح ناظرین الی العرش تسبیحہم سبحان ربنا الاعلی والعقیان فی الیاء۔

فصل الغین

غبن۔ غَبَن۔ نقصان آوردن در بیع (ع ف اک ۲) یقال غَبَنَہُ فی البیع ای خدعہ وغُبن فہو مغبون۔ غبن بالتحریک نقصان در رای (ع ک اف ۲) وغَبِن رأیہ اذا نقصہ فہو غبین ای ضعیف الرای وفیہ غَبانۃ۔ والغبینۃ من الغبن کالشتیمۃ من الشتم تغابن یکدیگر را در زیان افگندن یوم التغابن روز قیامت۔ مغابن بن ہاے ران غبنت الثوب والطعام مثل خبنت وقد ذکر۔

غدن۔ اغدیدان۔ تمام رسیدن ودراز شدن موے وگیاہ والشباب الغدانی النعض۔ غدن بفتحتین سستی غدانۃ بالضم حی از بنی یربوع۔

غرن۔ غرین۔ مثال حریم لاے سیل آور در طبا کان او یابسا غریل کذلک۔

غسن۔ غَسَن۔ ض اف ۲ دستہاے موی پیشانی وفش اسپ وگیسو ومانند آن غسنۃ بالضم غساۃ یکے غیسان بالفتح تیزی جوانی وہو فیعال منہ۔ غسان نام آبے۔ وقبیلۂ۔

غصن۔ غُصن۔ بالضم شاخ درخت اغصان

یقال ربّ اعنی ولا تعن علی - ویقال ما عندک معونة ولا معانة ولا عون - رجل معوان بالکسر کثیر المعونة للناس - استعانة یاری خواستن - و موے زہار ستردن معاونة یاری کردن تعاون یکدیگر را یاری کردن اعتوان مثله والمتعاونة من النساء التی طعنت فی السن ولا تکون الا مع کثرة اللحم - عانة کلهٔ خرکره عُون ج - وموی زہار - ونام دیہی بر لب فرات ینسب الیها الخمر فیقال عانیّة وربما قالوا عاناثی وہی من اسمائها -

عهن - عاهن - شاخ درخت خرما کہ نزدیک تنہ باشد عواهن ج - وایضاً اعضاے جوارح مردم - ورگہاے رحم ناقه ویقال عَهَنَتْ عواهن النخل تَعْهُن بالضم ای یبست ورمی فلان بالکلام علی عواهنه اذا لم یبال اصاب ام اخطأ - عهن بالکسر پشم عهنة پارهٔ از وے عُهون ج - وفلان عهن مال اذا کان حسن القیام علیه ویقال اعطاه فلان من عاهن ماله وآهنه ای من تلاده - عاهن حاضر ومقیم ثابت وعهن بالمکان یعهن ای اقام به -

عین - عَیْن - چشم مؤنث اَعْیُن عُیون اعیان ج - عُیینة تصغیرها - ومنه قیل ذوا العُیَیْنَتین للجاسوس - واسم رجل وچشمه - وچشم زانو - وچشمهٔ آفتاب - وزر درست - ومال پیدا - ودیدبان - وجاسوس - وگزیدهٔ ہر چیزے - وشخص - ونفس ہر چیز یقال ہو ہو عیناً وہو ہو بعینه - وقول الحجاج لَعَیْنُک اکبر من اَمَدک یعنی منظرک اکبر من سنک ومردم یقال بلد قلیل العین ای قلیل الناس وچشمهٔ ترازو ویقال فی المیزان عین اذا لم یکن مستویا وباران چند روزه که نه ایستد - وحرفے حلقیه از حروف ہجا ویقال فعلته عمداً عین اذا تعمدته بجد ویقین - وکذلک عمداً علی عین - ویقال لقیته اول عین واول عائنة واول عائنة ای قبل کل شئ - وفی المثل الجواد عینه فُراره ویقال لا طلب اثر البعد عین ای بعد معاینة - وعائنة بنی فلان اموالهم ورُعیانهم - وما بها عائن وکذلک ما بها عین ای احد - اسود العین کوسه رأس عین شہرے عیون البقر نوعے از انگور اعیان القوم اشرافهم - اعیان برادران مادر پدری معاینة برادر مادر پدری بودن ویقال ہو عبد عین ای ہو کالعبد لک ما دمت تراه واذا غبت فلا - ویقال انت علی عینی فی الاکرام والحفظ جمیعا قال الله تعالی ولتُصْنَعَ علی عینی - ویقال بالجلد عین وہی دوائر رقیقه وذلک عیب فیه تقول منه تعیّن الجلد وسقاء عَیِن ومتعیّن - وتعیّن الرجل المال بچشم کرد وتعین علیه الشئ لازم شد بروے بعینه وحفرت حتی عنت ای بلغت العیون - واعینت الماء مثله - ماء مَعین معیون علی النقص والتمام آب روان روشن عینان بالتحریک روان شدن آب واشک یقال شرب من عائن ای من ماء سائل - وعنت الرجل بالکسر چشم کردم فانا عائن وہو مَعین ومعیون -

علجن - عَلْجَن - ناقهٔ آکنده گوشت ویقال نوق زائدة - والعلجن المرأة الماجنة -

عمن - عَمَن - بالمکان یعمن - ای اقام به - عمان بالضم مخففا شهرے بہ یمن واما الذی بالشام فهو عمان بالفتح والتشدید واعمن الرجل اذا صار الی عمان -

عنن - عنن بفتحتین پیش آمدن چیزے - وپیش گرفتن کسے را (ع ف ض ۲ و ک ۲) رجل معن ک اف ۲ ای عریض وایضا خطیب وامرأة معنة - عنین بکسرتین نامرد وعنینة زن کہ او را از مرد نباید وهو فعیل بمعنی مفعول - عنن الرجل عن امرأته اذا حکم القاضی علیه بذلک اومنع عنها بالسحر وغیره والاسم العنة بالضم وهی ایضا حظیرة الابل - عنان بالکسر ج - ومعناک کردن عنانا المتن دورگ پشت ویقال انه طرق العنان یعنی سبک شرکة العنان وهوان یشترکا فی شئ خاص دون سائر اموالهما کانه عن لهما شئ فاشتراه مشترکین فیه - وعناناک بالضم ان تفعل کذا ای جهدک وغایتک کانه من المعانة ای المعاضة عن یعن ای اعترض - وعننت الفرس جهسته بعنانه وعننت اللجام ای جعلت له عنانا - تعنین مثله - عنست الکتاب واعنسته لکذا ای عرضته له وصرفته الیه - عنوان الکتاب بالضم ومی اللغة الفصیحة وقد یکسر ویقال عنیان بالضم والکسر وعنونت الکتاب وعنسته بمعنی -

اعتنان پیش گرفتن وهو الاعتراض - عنون بالفتح ستور پیش رونده ویقال اعطیته عین عنة ای خاصة من بین اصحابه ورأیته عین عنة ای السانحة من غیران طلبته واعننت بعنة لا اوری ماهی ای تعرضت لشئ لا اعرفه ولقیته عین عنة اذا رأیته عیانا ولم یرک - عنان بالفتح ابر عنانة واحدها عانة مثله - واعنان السماء صفائحها وما اعترض من اقطارها کانه جمع عَنَن والعامة تقول عنان السماء بالکسر عَنَنة همزه را عین گردانیدن در لفظ چنانکه لغت تمیم است تقول عَن فی موضع اَن - عن مخففة از وهی کلمة لبعد والمجاوزة تقول رمیت عن القوس لانه بها قذف سهمه عنها وعداها - واطعمته عن جوع جعل الجوع منصرفا به تارکا له وقد جاوزه - وقد یقع من موقعها الا ان عن قد یکون اسما یخالف جرالاک تقول جئت من عن یمینه - ای ناحیة یمینه - وقد یوضع عن موضع بعد کما یقال لقحت عن حیال ای بعد حیال - وقد یقع عن موضع علی یقال لا افضلت فی حسب عنی ای علی -

عون - عوان - بالفتح میانه سال از هر چیز عون بالضم ج - وفی المثل لا تعلم العوان الخمرة - تعوین عون میانه سال شدن یقال عَوَنت المرأة وعانت ایضا - حرب عوان وهی التی قوتل فیها مرة کانهم جعلوا الاولی بکرا - بقرة عوان لا فارض ولا بکر کقوله تعالی انها بقرة لا فارض ولا بکر عوان - عون یاری کرا عوان ج - معونة اعانت یار علی ان

و درختستان یقال لبیت عرینة ولبیت غابة۔ عرین ایضاً گوشت و بطنی از تمیم عرینة مصغرة قبیلہ از بجیلہ عرنة بالکسر افتادہ از بے طاقتی و بیخ درخت کہ بوے خورش دہند پوست را عرنان بالکسر کوہی سقار معرون مشک پیراستہ از عرنہ۔

عرن۔ عُربون۔ عربان بالضم فیہما۔ عربون بالفتحتین ربون تقول منہ عربنة اذا اعطیتہ ذلک۔

عرتن۔ عرتن۔ گیاہے کہ بوے و باغت کنند و اصلہ عَرَتَن مثل قرنفل حذفت منہ النون وترک علی حالہ۔ ادیم مُعرتَن ای مدبوغ بالعرتن۔ عُرَیتنات موضعے۔

عرجن۔ عرجون۔ بالضم درخت کژشدہ و شاخہاے بریدہ ازوے ومنہ قولہ تعالیٰ حتی عاد کالعُرجون القدیم۔ وعرجنہ ای ضربہ بالعرجون۔

عرہن۔ عراہن۔ بالضم شگرف۔

عسن۔ عسن۔ بفتحتین گواریدن آب و علف و در خوردن آن و رستور (عع ک اف ۲) عسنت الابل ای نجع فیہا الکلأ و سمنت و دابة عَسن ای شکور۔ عسن بضمتین پیہ و فربہی و یرینہ اعسان الشئی آثارہ و مکانہ وتعسن فلان اباہ ای نزع الیہ فی الشبہ۔ وتعسنت الشئی ای طلبت اثرہ و مکانہ۔

عشن۔ عَشَن۔ واعتشن۔ ای قال برأیہ یعنی بخواست خود گفت عشانة بالضم تنہ و رخت ابوعشانة کنیت مردے۔

عشزن۔ عَشوَزن۔ مرد درشت سخت عشوزنة مؤنث۔

عطن۔ عَطَن۔ پوست را در شورہ نہادن بجہت دباغت تا موے از وے بریزد (عع ف ا ض ۲ و ک ۲) معطون نعت منہ۔ عطن بفتحتین گندہ شدن پوست در پیراستن و معطون شدن وے (عع ک اف ۲) انعطان کذلک و خوابگاہ شتر و آغل گوسپند نزدیک آب معطن بکسر الطاء کذلک (عطان معاطن ج۔ عطون بالضم سیراب شدن و فروخفتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) ابل عاطنة عُطون و عواطِن ج۔ اعطان خوابانیدن شتر را و خداوند شتران عاطنہ شدن و اَعطن الرجل بعیرہ اذا لم یشرب فردہ الی العطن ینتظر بہ۔ وفلان واسع العطن والبلد اذا کان رَحب الذراع۔

عفن۔ عفونة۔ دلگیری ہوا و بوسیدگی عفن بفتحتین مصدر منہ (عع ک اف ۲) عفن نعت منہ وعفن الجبل ای بلی۔

عکن۔ عکنة۔ بالضم تور و شکم از فربہی عُکن عکان ج۔ وتعکن البطن صار ذا عکن نِعم عکنان کثیرة بالتحریک والتسکین۔

علن۔ علانیة۔ آشکارگی خلاف سر علون بالضم مصدر منہ (عع ف اض ۲) علن بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) اعلان معتد منہ۔ علان بالکسر آشکارا کردن باہم و پیدا کردن علنة بمثال ہمزة راز پنہان ناوارندہ عاوان الکتاب عنوانہ وعَلوَنة وعَنوَنة بمعنی۔

قال الشاعر (شعر) ولا کل من یظنی انما عتب۔ ولا کل بایروی علی اقول یتظنی گمان بردن واصلہ تظنن فابدل من احدی النونات یاء۔ مظنۃ الشئی بکسر ۲ موضعہ ومألفہ الذی یظن کونہ فیہ مظان ج۔ ظنون بالفتح مرد بدگمان وچاہ کہ در وے آب ہست یا نہ معلوم نباشد وکم آب ودام کہ گزاردہ شدہ یا نہ معلوم نباشد۔

ظران۔ بالفتح نام موضعے است۔

فصل العین

عبن۔ نصر عبن۔ مشدد النون کرگس ضخم وکذلک الجمل وعبنی مثلہ ملحق بفعلی بیاء اذا وصلتہ نونت عبناۃ مؤنث عبنیات ج۔

عثن۔ عثان۔ بالضم دود۔ وگرد عثن کذلک عواثن ج۔ یقال عثنت النار تعثن بالضم اذا ادخنت۔ تعثین بوے دود دادن جامہ را عثنون بالضم موے ہاے دراز زیر زنخ شتر۔ واول باد وباران عثانین ج۔

عجن۔ عجین۔ بالفتح خمیر عجن خمیر کردن وسرشتن ہر چیزے۔ ودست زدن شتر بر زمین در رفتن وبر زمین تکیہ کردن بوقت برخاستن از ضعف وپیری (عع ک اف ۲) اعتجان خمیر گرفتن عجن بفتحتین فربہ شدن (عع ک اف ۲) بعیر عجن ناقۃ عجناء وعجنۃ نعت منہ وآماس میان فرج ودبر ناقہ یقال ناقۃ عجناء۔ عجان بالکسر میان خصیہ ودبر۔ عجان بالتشدید کول علجن زن گول

لام زائدہ۔

عجمن۔ عجاہن۔ بالضم خادم وخوان سالار عجاہنۃ بالفتح ج۔ وبالضم نعت مؤنث منہ وقد تعجمن۔

عدن۔ عدن۔ اقامت کردن وبر جائے ہمیشہ بودن (عع ف اک ۲ وض ۲) ومنہ جنات عدن ای جنات اقامۃ۔ معدن جاے باشش تابستان وزمستان ومرکز ہر چیزے عادن نام بریک جاے باشندہ از علف عدن بفتحتین شہرے عدان البحر کرانۂ دریا عیدان خرما بنان دراز وقد مر فی الدال۔ عدنان نام مردے عدینۃ پارۂ بن دلو عدائن ج۔ یقال غرب معدن اذا قطع اسفلہ ثم خرز برقعۃ۔ عدانات گروہ ہاے مردم۔

عرن۔ عرنین۔ بالکسر اول ہر چیزے ومہتر قوم یقال ہم عرانین القوم وبن بینی نزدیک ابر وعرانیۃ بالضم انچہ موج از تگ آب برآرد عران بالکسر چوب بینی شتر عرن مصدر منہ (عع ف اض ۲) عران البکرۃ چوب بکرہ رمح معرن نیزہ سنان میخ دوز کردہ بر عران وے یعنی چوب وے عران ایضا دوری یقال دار ہم عارنۃ ای بعیدۃ عرن بفتحتین کفتگی پاے ستور (عع ک اف ۲) و ریش کردن ستور عرینۃ بالضم قبیلۂ وگروہے کہ ارتداد آوردند در عہد رسول علیہ السلام وہم العرنیون۔ عرین عرینۃ جاے شیر یعنی بیشہ

واحدی النونین من آخره وطُمَيْنَة تصغير طمأنينة بحذف احدی النونین لانها زائدة - وطأن ظهره وطامن بمعنیً علی القلب - وطامنت منه سکنت -

طنن - طَنِين - بالفتح آواز مگس - وبانگ طشت وپیکان وبط ومانند آن - ومردن یقال طنّ فلان ای مات - اطنان بانگ آوردن طشت وجز آن طُنّ بالضم بند فی طنة تیکے ویقال ضربه فاطنّ ساقه ای قطعها -

طین - طِين - بالکسر گل طِينة اخص منه وخوشت وخوتطیین اندودن وبعضهم لایشدد ویقول طِنتُ السطح فهو مَطِين - وطان فلان کتابه ختمه بالطین - ویقال طانه الله علی الخیر وطامه ای جبله علیه - یوم طان ومکان طان وارض طانة گل ناک فلسطین ک اف ۲ شهرے -

طثن - شادمان وخوش عیش شدن (ع ف اض ۲) -

طرن - بالضم ابریشم طارونی نوعے ازان طَرِين الشرب ای اختلطوا من السکر یعنی شراب خورندگان باهم از مستی اختلاط نمودند طرین کدرهم لای تنک وآتی بالطرین والغرین ای غضب طرنبانة بالکسر شهریست بمغرب اطرون بالضم شهریست فلسطین طرون کصبور موضعیست بارمنیه طورین بالضم دیهیست بهری -

طرکونة - بالفتح وشد الراء وضم الکاف شهریست باندلس وموضعیست دیگر بمغرب -

طیسانیة - بالفتح شهریست باشبیلیة طِس لایجمع الا علی ذوات طس ولا تقل طواسین یعنی جمع طس ذوات طس است نه طواسین -

طغثنة - بالفتح زن بدخو وغنم طغثنة گوسفند بسیار

طفن - مرگ وحبس طفانیة کعلانیة دشنام است بر امے مردان وزنان طفانین دروغ وسخن بیهوده وحبس وخلاف جستن واطفئن الطین واطفئن خلقه خوے او نیک شد -

طوانة - کثمامة نام موضعیست -

فصل الظاء

ظعن - ظَعن - بالسکون او الحرکة رفتن وکوچ کردن (ع بفتحها) اظعان بردن - وراندن ظعینة هودج وزن که در هودج باشد ظعن بضمتین وسکون الثانی ظعائن اظعان ج - قال ابوزید ولایقال حمول ولا ظعن الا للابل التی علیها الهوادج - وهذا بعیر تظعنه المرأة ای ترکبه من الافتعال ظعون بالفتح شتر هودج کش ظعان بالکسر رسن که بار بوے بندند -

ظنن - ظَنّ - گمان - وگمان بردن - ودانستن تقول ظننتک زیدا وظننت زیدا ایاک وقوله تعالی وظنّ داود ای علم وایقن داود - ظنین مرد تهمت کرده شده ظنة بالکسر تهمت ظنن ک اف ۲ ج - یقال اظنّه واظنه بالظاء والطاء ای اتهمه علی افتعاله وفی حدیث ابن سیرین لم یکن علی یظنّ فی قتل عثمان وهو یفتعل من الظن فادغم

صلی اللہ علیہ وسلم کتب ان لنا الضاحیۃ من النخل ولکم الضامنۃ من النخل والضاحیۃ ہی الظاہرۃ التی فی البر من النخل والبعل الذی یشرب بعروقہ من غیر سقی والضامنۃ ما تضمنہا امصارہم وقراہم من النخیل۔ مضامین ما فی اصلاب الفحول ونہی عن بیع المضامین والملاقیح۔

ضنن۔ ضَنن۔ بالکسر ضنانۃ بالفتح بخیلی کردن (عع ک اف ۲) وہو ضنین و (عع ف اک ۲) لغۃ فیہ وفلان ضِنّی ای خاصتی وفی الحدیث ان اللہ تعالے ضنائن من خلقہ یحییہم فی عافیۃ ویمیتہم فی عافیۃ وہذا علق مضنۃ بکسر الضاد وفتحہا اے نفیس مما یضن بہ۔ ضنّۃ بالکسر قبیلہ ستمگرون غالیہ کہ برسر وریش در مالند۔

ضون۔ ضَیون۔ بالفتح گربۂ نر ضیاون ج۔

ضحن بفتحتین شہریست منقول عن ابن سیدۃ وانشد بیت ابن مقبل الذی انشدہ الجوہری فی ض ج ن فاحدہما مصحف۔

ضدنہ۔ نیک کرد آنرا و آسان کرد آنرا (عع ف اک ۲) ضدنی اکسکری موضع قندہار وضدیان نام دو کوہ والنون زائدۃ فتعادی الیاء۔

ضیطنۃ وضیطان بفتحتین راہ رفتن مردم فربہ باجنبش ہر دو دوش وتن ضیطن وضیطان نقانۃ۔

ضین۔ بالکسر کوہیست بزرگ بصنعاء۔

فصل الطاء

طبن۔ طَبن بفتحتین زبر کی (عع ک اف ۲) طباۃ طبانیۃ طبونۃ بالفتح فیہن کذلک (عع ف ا ک ۲) فہو طابن وطبن ای حاذق وآتش خوابانیدن (عع ف اک ۲) طابون جاے آتش خوابانیدن ویقال طابن ہذہ الحفیرۃ طَأمنہا وطاطئہا۔ مطبئن مثال مُطمئن واطبان مثال اطأن وبمعناہ۔ وما ادری ای الطبن ہو ای ای الناس ہو۔ طُبنۃ بالضم بازیچۂ طَبَن ج۔

طجن طیجن۔ طاجن۔ بفتح الجیم تا بہ معرب لان الطاء والجیم لایجتمعان فی اصل کلام العرب۔

طحن۔ طَحن۔ آرد کردن (عع بفتحہا) طحنت الرحی وطحنت البر۔ طحن بالکسر آرد طحنت الافعی ترحت واستدارت فہی مطحان بالکسر۔ طاحونۃ آسیا طواحن ودندانہاے بزرگ طحانۃ طحون بالفتح اشتران بسیار طحون ایضا لشکر طحن ض اف ۲ جانورے طحان آسیابان۔

طعن۔ طَعن۔ زدن بہ نیزہ (عع ف اض ۲ و بفتحہا) وطعن کردن در کسے طعنان مشاہ و در بیابان رفتن۔ وگام زدن اسپ چون عنان را بکشی دنیک رفتن یقال یطعن الفرس فی اعنانہ مطعان بالکسر بسیار نیزہ زننده وطعن کنندہ مطاعین ج۔ وتطاعنوا واطعنوا وفی الحدیث لایکون المؤمن طعانا یعنی فی اعراض الناس طاعون مرگ وبا طواعین ج۔

طمأن۔ اطمئنان۔ طمانینۃ۔ بالضم آرامیدن وہو مطمئن وتصغیر مطمئن طُمَیئن بحذف المیم من اولہ

ف نفس قائل لا قبیلۃ۔ ق۔

صغانیة شهریست بزرگ بماوراء النهر ومنسوب الیها الامام الحافظ فی اللغة الحسن بن محمد بن الحسن ذو التصانیف والنسبة صغانی وصاغانی معرب چغانیان واسحق بن ابراهیم بن صیغون الصیغونی زاهد محدث۔

فصل الضاد

ضأن۔ ضأنٌ۔ میش نر خلاف ماعز والجمع ضئان خلاف معز مثل راکب ورکب وضان بالتحریک ایضا مثل حارس وحرس وقد یجمع علی علی ضئین وهو فعیل مثل غاز وغزی۔ ضائنة مؤ ج ضوائن ج۔ واضأن الرجل ای کثر ضأنه۔

ضبن۔ ضبنٌ۔ بالکسر کش وهو مابین الکشح والابط واول الجنب الابط ثم الضبن ثم الخصر۔ واضبنت الشئ واضطبنته زیر کش گرفتم۔ ضبنة الرجل بالکسر وضبنته بفتح الضاد وکسر الباء عیال مرد مکان ضبن ای ضیق۔ والضبون الزمن۔

ضجن۔ ضجنٌ۔ بفتحتین کوهیست ضجنان بالکسر کوهیست در ناحیهٔ مکه۔

ضغن۔ ضغنٌ۔ دشمن زحمت دهنده۔ وآنکه بازن پدر یکی باشد۔ وآنکه بر سر چاه زحمت وبد وانبوهی کند۔ ونام بت۔

ضغن۔ ضغنٌ۔ بالکسر کینه ضغینة مثله ضغن بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) ومیل کردن وآرامیدن یقال ضغن فلان الی الدنیا ای رکن الیها۔ وتضاغنوا واضطغنوا ای انطووا علی الاحقاد۔ واضطغن الشئ ای اخذ تحت حضنه یقال کانه مضطغن صبیا ای حاملا فی حجره۔ فرس ضاغن اسپ که تا نزنی نیکوتر نرود وقناة ضغنة ای عوجاء وضغنی الی فلان ای میلی الیه۔

ضفن۔ ضفنٌ۔ دست انداختن شتر۔ وغالطه افگندن (ع ف اک ۲) وبار کردن شتر یقال صفن البعیر برجله۔ وضفن بغالطه ای رمی به وضفن علی ناقته ای حمل علیها۔ ضفنت الیهم ای تهمتهم۔ وضفنته ای ضربته برجلی علی عجزه۔ واضطفن هو اذا ضرب بقدمه مؤخر نفسه۔ وضفنت بالانسان الارض ای ضربتها به۔ ضفن مثال هجف گول ورشت خلقت ضیفن طفیلی وذکر مع الضیف۔

ضمن۔ ضمانٌ۔ بالفتح پذیرفتن (ع ک اف ۲) وانا ضامن وضمین۔ تضمین پذیرانیدن۔ ودر پناه وجائے آوردن۔ ودر آوردن بیتے معروف دیگران در شعر خویش مضمن شعر باتضمین وبیتے که موقوف بیت دوم باشد ودر معنی تضمن پذیرفتن وفراهم گرفتن مکتوب ولفظ معنی را ضمن الکتاب بالکسر طیه یقال کان فی ضمنه۔ ضمنة برجائے ماندگی بمرض یقال به ضمنة ای زمانة۔ ضمانة مثله وهو ضمن ای زمن والاسم الضمن۔ ضمن بفتحتین ایضا مصدر منه (ع ک اف ۲) وفی الحدیث من اکتتب ضمنا بعثه الله ضمنا ای من کتب نفسه فی دیوان الزمنی والضمنی۔ ضامنة خرما بن که در شهر باشد وفی الحدیث انه

ضمن بیتا فاباه فی الرابعة ق

زیر شطنوف -

شونة - بالفتح زن گول و جاے غلہ لغة مصریة وسواری دریاکہ برای جہاد آمادہ باشد تشون ببکی راے و ہو یشون الرؤس ای یفرج شؤنہا شاہین - پرندہ ایست مشہور و عمود ترازو -

فصل الصاد

صبن - صَبْن - بازو داشتن نیکی و ہدیہ از کسے (عع ف اک ۲) واذا استوی القام رالکعبتین فی الکف ثم یضرب بہا قیل صَبَن ویقال لہ اجل ولا صبن صابون م -

صحن - صَحْن - نیکو کردن و صلح کردن میان دو قوم - وزدن و ناقہ صَحون ناقۂ لگد زنندہ و طبق بزرگ - و دادن چیزے در طبق (عع بفتحہا) و سنج و ہما صحنان یضرب احدہما علی الآخر صحنا بالکسر نان خورش بید و یقصر صَحناۃ ماہیانہ -

صدن - صَیْدَنانی - ہیلور - و جانورے کہ در زمین خانہ سازد و آنرا ناپدید کند صیدن مثلہ و پادشاہ -

صعن - صَعْوَن - بالکسر و تشدید النون شتر مرغ نر -

صفن - صُفْن - بفتحتین پوست خایۂ مرد م صُفنان بالضم ج - صفن بالضم سفرہ و خوراز چرم و ادیم کہ در وے آب کنند - و توبرۂ شبان و شتربان کہ زاد و اسباب خود در وے نہد - و صافن بخش بخش کردن آب صافن اب ہر بہا استادہ و سر سم چہارم بر زمین نہادہ و ایضاً القائم الذی یصف قدمیہ صفون بالضم مصدر (عع ف اک ۲) ومنہ قولہ تعالی الصافنات الجیاد وفی الحدیث کنا اذا صلینا خلفہ فرفع رأسہ من الرکوع قمنا صفونا فاذا سجد تبعناہ ای قمنا صافنین اقدامنا صافن ایضاً رگ ساق صفین بالکسر موضع -

صنن - صِنّ - بالکسر کمیز دبرد و ہو منتن جدا ور وزے از ایام عجوز - وسلہ سر پوشیدہ کہ در وے نان نہند صنان بالضم گند بغل و قد اصن الرجل ای صار لہ صُنان - و اصن اذا شمخ بانفہ تکبرا - و اصنت الناقۃ اذا حملت فاستکبرت علی الفحل - فلان مصن غضبا ای ممتلئ -

صون - صَوْن - صیانۃ نگاہ داشتن و ہو مصون و مصؤون بالنقص والتمام وقد فسر فی (دوف - صوان بالضم والکسر صیان بالکسر جامہ دان و تخت جامہ و صوان الفرس اذا قام علی طرف حافرہ من وجی أو حفا - صوان بالفتح والتشدید نوعے از سنگہا صوانہ یکے -

صین - صِین - بالکسر چین و ہی بلاد الترک صوانی چینی ہا و ہی الاوانی المنسوبۃ الیہا -

اصبہان - شہرے است در پارس قد ذکر فی (اص ص -

صوتن - کعلبط زفت و یفتح تاؤہ ولا تطبرلہ فی الکلام -

صغانۃ - بالفتح معرب چغانہ و آن نام سازیست

شین شین - عیب و زشتی و هو خلاف الزین (ع ف اک ۲) شمائل معائب و مقابح شین حرفی از حروف معجمه هجا -

شابن - کودک نازک اندام فربه قد شبن الغلام (ع ف اض ۲) شبانة نام شخصی و بالضم احمد بن الفضل بن شبانة الهمدانی الکاتب و عبد الرحمن بن محمد شبانة له جزء و علی بن عبد الملک بن شبانة محدثون و ابن شبان کشداد و عبد العزیز بن محمد العطار و بالضم شبان بن جسر بن فرقد و اسمه جعفر و هذا القبه و احمد بن الحسین البغدادی یعرف بشبان و اشبونة بالضم شهریست به مغرب و شبن نزدیک شد شبانی و اشبانی بالضم مرد سرخ چهره و مگون بروت -

شتن - بالفتح بافتن جامه (ع ف اض ۲) شاتن و شتون نعتان منه یعنی جولاهه اشتون بالضم قلعه ایست باندلس و موضعیست نزدیک انطاکیه شتان بالفتح کوهیست بمکه بین کدی و کداء شتون بالضم پارچه های نرم رجل شتن الکف مرد درشت کف و محمد بن ابی المظفر بن شتا کرمانی محدث فرشتنی بالفتحات دهی است بمصر -

اشتیخن - بکسر الالف و التاء روستائی است بسمرقند منه محمد بن احمد بن مسّ المحدث -

شیخون - شیخ یعنی پیر و المشیخن لغة فی المشحن -

شذونة - بالفتح شهریست باندلس منه ابو عبد الله بن حاجة النحوی -

شاذکونة - بفتح الذال پارچه های گنده سوزنی تعمل بالیمن و الی بیعها نسب ابو ایوب الحافظ لان اباه کان یبیعها -

شرن - شگاف سنگ و قد شرن شگاف در سنگ شد (ع ک اف ۲) و بفتحتین شهریست بطبرستان شوران بالضم کاجیره و کل کافشه و محمد بن عبد الله بن الشارنان محدث -

شستان - بالکسر علی بن ابی سعید بن مشتان المحدث -

ششانة - عمل من اعمال بطلیموس -

شاصونة - آوندهای سفالی برینه شواصن ج - و نام مردی -

شعثن - کجعفر والد ابی رویج ذؤیب الصحابی -

شغنة - بالضم پشتوارهٔ جامه و شاخ تر شغن کصرد ج -

شغزنة - بالزاء و النون بروزن و معنی شغربة بالزاء و الباء و ذلک فی الصرع یعنی آن بندیست از کشتی -

شفنة - جماع کردن -

مشکدانة - بالضم لقب عبد الله بن عامر المحدث -

شلوبین او شلوبینة - شهریست بمغرب منه ابو علی الشلوبینی النحوی -

شمن - بفتحتین دهی است باستراباد منها ابو علی حسین بن جعفر الشمنی شمونة شهریست باندلس اشمونین بالضم بلفظ التثنیة شهریست بصعید اوسط و اشمون جریس بالضم دهی است بمصر

کاشتباک العروق۔

شحن ۔ شحن ۔ پُر کردن (ع بفتحها) قوله تعالیٰ فی الفلک المشحون۔ وشحنت البلد بالخیل ای ملأته وبالبلد شحنة بالکسر من الخیل ای رابطة و راندن یقال مر یشحنهم شحنا ای یطردهم ۔ شحنا ء دشمنی شحنة بالکسر کذلک ومنه عدو مشاحن۔ واشحن الصبی اذا تهیأ للبکاء۔

شدن ۔ شدون ۔ قوت گرفتن ۔ وشاخ برآوردن آهو بره (ع ف اض ۲) شادن آهو بره وشدن المهر ای قوی ۔ واشتدت الطبیة فهی مشدن اذا شدن ولدها مشادن مشادین ج شدنیات شتران منسوب بموضعے از یمن۔

شزن ۔ شزن ۔ بفتحتین درشتی زمین و ماندہ شدن وشتالنگ[1] کہ بوے بازی کنند۔ شزن بضمتین کرانہ۔

شطن ۔ شطن ۔ بفتحتین رسن دراز شطان ج ۔ ووصف اعرابی فرسا فقال کانه شیطان فی اشطان ۔ شطن برسن بستن ۔ ومخالفت کردن از قصد (ع ف اض ۲) شطون دور شدن اشطان متعد منه ۔ بر شطون ونوی شطون دور ونگ وبے پایان شیطان دیو وکل عات متمرد من الجن والانس والدواب فهو شیطان ومارد قوله تعالیٰ طلعها کانه رؤس الشیاطین قال الفراء یشبه طلعها برؤس الشیاطین فی القبح لانها موصوفة او برؤس الحیات وهی ایضا موصوفة به او بنبت قبیح یسمی برؤس الشیاطین ونونه اصلیة اذا کان فیعالا من قولهم تشیطن الرجل منصرفا وزائدة اذا کان فعلان من شاط وشیط غیر منصرف۔

شعن ۔ اشعینان ۔ ژولیدہ موے شدن۔

شفن ۔ شفن ۔ زیرک ودانا شفون بکسر چشم نگریستن (ع ف اک ۲) فهو شافن وشفون بالفتح ویقال شفنت الیه وشفنت بمعنی وهو نظر فی اعراض قال ابو عبیدة هو ان یرفع الانسان طرفه ناظرا الی الشئ کالمتعجب منه او کالکاره له۔

شقن ۔ یقال قلیل شقن ۔ اتباع له مثل وفخ وودع ۔ شقونة کمی (ع بضمها) یقال شقنت عطیته ای قللت ۔ اشقان کم کردن وکم دادن یقال شقنتها واشقنتها (ع ف اض ۲)۔

شنن ۔ شن ۔ شاشیدن آب وپراگندہ کردن (ع ف اض ۲) ومنه قیل شن علیهم الغارة واشن اذا فرقها علیهم من کل وجه ومشک کهنه دریدہ شنه مثله شنان بالکسر ج ۔ وحبی از عبد القیس ومنه المثل وافق شن طبقه ۔ شنین چکیدن آب واشک مار شنان متفرق ۔ شنانة بالضم آب کہ از مشک واز درخت چکد شنان بالفتح بلا همز لغة فی شنآن ۔ تشنن کهنه شدن مشک ۔ ویراگرفتن وخشک شدن اندامها استخوان از پیدی وتشانت القربة ای اخلقت وتشان الجلد ای یبس ۔ شنون بالفتح شتر میانه گوشت ۔ وگرسنه شنشنة خو وطبیعت واستشن الرجل ای هزل۔

[1] فی اصل الشزن الکعب بلعب به ۔ الشزن بالفتح وبضمتین الکعب یلعب به ودکر احدهما الجوهری غیر مفید ۔ ق۔

محدثان وسیبنة بالکسر وفتح الباء والنون المشددة لغة فی سیفنة اسبان بالفتح روپوشهاے تنک۔
ساربان۔ بسکون الراء جد والد علی بن ایوب بن الحسین الشیعی القمی راوی شعر المتنبی۔
سوسن۔ گلیست معروف ومنه بری وبستانی صنفان الآزاد وهو الابیض والابرساد وهو الاسمانجونی نافع من الاستسقاء ملطف للمواد الغلیظة والآزاد لطیف نافع من العلل الباردة فی الدماغ محلل للریاح الغلیظة المجتمعة فیه واصله جلاء محلل وورقه نافع من حرق النار الحار ومن لسع الهوام والعقرب خاصة الواحدة سوسنة وابو القاسم الحسن بن محمد بن الحسن بن سنویه کمرویه محدث۔
مستان۔ فی نسب ملوک بنی بویه۔
اسغان۔ خورش هاے ردی وبلابه۔
اسفراین۔ بکسر الهمزة والیا شهری ست بخراسان۔
اسقان شمشیر رانیک زدودن اسقان کرهای لاغر
سلعن فی عدوه۔ عداعدوا شدیدا۔
السلتین من النخل۔ مایحفر فی اصولها حفرا یجذب الماء الیها اذا کانت لایصل الیها الماء۔
سمجون۔ محرکة جد والدابی القاسم احمد بن عبد الودود بن علی بن سمجون الهلالی الاندلسی الشاعر۔
سمحون۔ کصعفوق نادر والدابی بکر الاندلسی الادیب النحوی۔
سسون۔ فروهشتگی شکم والفضل بن محمد بن سسون کزفر محدث سوان بالضم موضع واسوان بالضم ویفتح اوغلط السمعانی فی فتحه شهری ست بصعید مصر منه فقیر بن موسی المحدث وسونا یا بالضم وهی ست به بغداد اودخلت فی البلد۔
اسهان۔ بالفتح ریگهاے نرم۔

فصل الشین

شأن۔ شأن۔ کار وحال۔ ودرز۔ وآب راهه سر شؤن ج۔ ویقال لاشأن شأنهم ای لافسدن امرهم۔ شأنان دورگ که از سر تا قرو ها وچشم ها فرود آید وشأنت شأنه ای قصدت قصده وماشأنت شانه ای لم اکترث له۔
شثن۔ شثن۔ بفتحتین درشت شدن وشوخ بستن دست (عع ک اف ۲) رجل شثن الاصابع بالسکون وکذلک العضو۔ وشثنت مشافر الابل من اکل الشوک۔
شجن۔ شجن۔ بفتحتین حاجت شجون ج۔ واندوه اشجان ج واندوهگین شدن (عع کای ۲) شاجن لغت منه۔ اشجان اندوهگین کردن شجن بازداشتن حاجت کسے را از کار۔ واندوهگین کردن (عع ف اض ۲) وراه وادی شجون ج۔ یقال الحدیث ذو شجون اے یدخل بعضه فی بعض شاجنة وادی بسیار درخت شجنة بالکسر نام مردے ورگها وبیخ هاے درخت درهم شده وبضم الشین کذلک۔ ویقال بینی وبینه شجنة رحم اے قرابة مشتبکة وفی الحدیث الرحم شجنة من الله ای الرحم مشتقة من الرحمن والمعنی انها قرابة من الله مشتبکة

والقیام علیها۔ وسنوا المال ای ارسلوه فی المرعی۔ حمأ مسنون غربال بوے ناک کہ سنۃ الوجه صورت روے مسنون صورت کردہ وروشن وتابان کردہ سَنّ مصدر منه (ع ف اض ۲) وقد سننته اسنّه سنّا اذا صورته۔ ورجل مسنون الوجه ایضا اذا کان فی وجهه وانفه طول وتیز کردن کارد بافسان مَسن بالکسر فسان سنان شله وایضاً سرنیزه وعصا وتیزی ہر چیزے اَسِنّتج۔ سنین بالفتح سونش سنگ وآہن وجز آن سَنون بالفتح دارد کہ بر دندان مالند اَستنان برجستن وتوسنی کردن ستور۔ وسواک کردن دندان را وفی المثل اِستنّت الفصال حتی القرعیٰ مُسانّة تسنان راندن خوابیدن فحل ناقه را بجست گشتنی سِن بالکسر دندان اسنان ج۔ وتجمع الاسنان علی اسنّة مثل قِنّ واَقنان واقنّة فی الحدیث اذا سافرتم فی الخصب فاعطوا الرکب اسنّتها ای امکنوها من المرعیٰ۔ وتصغیر سن سنینة وسال وعمرو قولهم لآتیک سنّ الجمل ای لآتیک ابدا الان الجمل لاتسقط له سنّ۔ ویقال کم سنک یعنی سال توسن القلم زبان قلم وهو موضع البَرْی منه یقال اَطِلْ سنّ قلمک وسمّنها وحرّف قطک واَمِنها۔ سِنّة مهردرم۔ ویک دانه سیر۔ یقال اعطنی سنّة من ثومک۔ ویقال اسن الرجل ای کبر۔ واسنّ سدیس الناقة ای نبت وذلک فی السنة الثامنة واسنها المدای انبتها۔ سناسن سرہاے چرخ دلو۔ وتیزی ہای مهره پشت سنسن بکسر تین یکے سنینة ریگ تودهٔ بلند سنائن ج۔ سَنّ ایضا ریختن خاک برزمین وبلند کردن (ع ف اض ۲) وآب بر روے ریختن یقال سننت الماء علی وجهی اذا ارسلتها ارسالا من غیر تفریق فاذا فرقتها فی الصب قلت بالشین المعجمة وسخت راندن ستور را مسانّ بالفتح شتران کلان سال۔

سین ۔ سین۔ حرفے از حروف ہجا وہی من حروف الزیادات وقد تخلّص الفعل للاستقبال تقول سیفعل قال ابوزید من العرب من یجعل السین تاءً فی روی الشعر ومن العرب من یجعله کافا۔ وقولهم فلان لایحسن سینة ای شعبة من شُعَبِ الثلاث۔ وسین کقوله تعالیٰ آلم وحم فی اوائل السور ومعناه قال عکرمة یا انسان لانه قال انک لمن المرسلین۔ طور سیناء بالفتح والکسر کوهے بشام طور سینین کذلک والفتح اجود فی الاولیٰ لانه بنی علی فعلاء و درختے وکذلک سینین واحدتها سینینة ولیس فی الکلام فعلاء بالکسر والمدوکان ابوعمرو بن العلاء یختار الکسر فیها ویعتبره بطور سینین وهو اکثر فی القراءة والکسائی یختار الفتح وهو اصح فی النحو۔

سبن ۔ بفتحتین وہی است بہ بغداد ومنها الثیاب السبنیة وہی از رسود للنساء وقول اللیث ثیاب من کتان بیض سهو وقال ابوبردة الثیاب السبنیة ہی القسیة وہی من حریر فیها امثال الاترج السبین دام علی لبسها وابوجعفر واحمد بن اسمعیل السبنیان

که بر قبضه شمشیر نهند۔ سفن پوست باز کردن از درخت وجز آن (عع ف اک ۲) و خاک روفتن با داز زمین (عع ف اض ۲) سوافن باد های خاکروب احدها سافنة۔ سفینة کشتی سفین ج سفن سفائن کذلک سفّان خداوند کشتی سَفَانة نام دختر حاتم طائی۔ سکن۔ سُکُون۔ بالضم آرمیدن (عع ف اض ۲) تسکین آرام دادن سکینة آرمش و آهستگی سکنت الدار و اسکنتها غیره۔ سکنی بالضم باشش و هو اسم من الاسکان۔ سکان بالضم و التشدید باشندگان دوم کشتی مسکن بکسر الکاف موضعے از کوفه۔ و ایضاً جاے باشش۔ و خانه و بالفتح عند اهل الحجاز سَکَن بسکون کاف باشندگان خانه و فی الحدیث حتی ان الرمانة لتشبع السکن۔ سکن بفتحتین آتش و هر چه بوے آرام گیرد مرد چون زن و فرزند وجز آن۔ و نام مردے سُکَین مصغراً حی از عرب سکین بالکسر درویش۔ و ضعیف و بیچاره و یقال تسکّن الرجل و تمسکن کما قالوا تمدرع و تمندل من المدرعة و المندیل و فی الحدیث لیس المسکین الذی ترُدّه اللقمة و اللقمتان و انما المسکین الذی لایسأل و لایفطن له فیعطی۔ مسکینة سکین ایضاً مؤنث و مفعال و مفعیل یستوی فیها المذکر و المؤنث و یقال مسکینة تشبیها بالفقیر و الفقیرة مساکین مسکینون ج۔ و مسکینات للاناث۔ سکنة ف ا ک ۲ جاے قرار کردن و فی الحدیث استقروا علی سکناتکم فقد انقطعت الهجرة اے علی مواضعکم و مساکنکم و یقال الناس علی سکناتهم اے علی استقامتهم۔ سکین مثال فسیق کار دیدکرو نیوشنده و الغالب علیه التذکیر۔ سکون بالفتح جی از یمن سکینة دختر حسین بن علی رضی الله تعالی عنهم طرة سکینیة منسوبة الیها۔

سمن۔ سَمْن۔ روغن و مسکه سُمنان ج۔ و روغن کردن بر طعام (عع ف اض ۲) و سَمنت لهم الطعام سمان روغن فروش تسمین روغن توشه دادن۔ و فربه کردن و فی المثل سَمِّن کلبک یأکلک و خشک کردن بلغة اهل الطائف و الیمن و حکی انه اُتی الحجاج بسکة فقال للطباخ سمنها ای برّدها۔ سَمین فربه سمن ک اف ۲ مصدر منه (عع ک اف ۲) تسمّن مثله۔ سمنة بالضم دارو سے فربهی زنان آسمان خداوند ستور فربه شدن یقال اسمن الرجل ملک شیأ سمینا و اعطاه غیره استسمان فربه شمردن۔ و روغن خواستن۔ خویشتن را سمانی بالضم مرغے سمانات یکے سمانیات ج۔ سُمَنیّة و هم فرقة من عبدة الاصنام و اهل التناسخ

سنن۔ سَنَن۔ بفتحتین روش یقال امض علی سننک و بالضم ایضاً اے علی وجهک استقام علی سنن واحد و یقال تنح عن سنن الطریق بالفتح و الضم و بضمتین ایضا۔ و جاءت الریح سنائن اذا جاءت علی طریقة واحدة لاتختلف۔ سنة بالضم روش۔ و نوعے از خرماے مدینه و یقال سن الرجل ابله اذا احسن رعیتها

بن عبد العزیز الزعفنی کجوینی الفقیه مؤلف احکام التقضا
زندنة - بالفتح وهی منها محمد بن احمد بن غازم وهو
من زندلامن زندنة وابو حامد احمد بن موسی ومحمد
بن سعید المحدثان ومحمد بن محمد مقرئ ماوراء النهر

فصل السین

ستن - استن - بالفتح بیخ درخت بوسیده
استنة یکے -

سجن - سجن - بالکسر زندان وبازداشت و
بالفتح مصدره (ع ف اض ۲) ضرب سجنین اے
شدید وسجنین موضع که دروے نامهاے فجار وکفار
بود وقوله تعالی کلا ان کتاب الفجار لفی سجین -

سخن - سخنة - ف او سکون ۲ هیئت ونهاد مردم
مردم یقال هؤلاء قوم حسن سخنتهم سخاء وکذلک
وهو حسن السخاء بالسکون والحرکة وانما حرک لکان
حرف الحلق - مساخة نیکوئی معاشرت فرس مسخنة
حسن المنظر - وسخنت الحجر کسرته مسخنة بالکسر تیشه
سنگ شکن -

مسخن - سخن - بالضم کرم سخونة مصدر منه (ع
بضمها) وفتح الاول - اسخان تسخین گرم کردن
ماء مسخن وسخین آب گرم ودار سخاخین بالضم کذلک
علی فعاعیل ولیس فی الکلام غیره مسخنة بالکسر
دیگ آب گرم کن یوم سخن بالضم وساخن وسخنان
روز گرم ولیلة سخنة وساخنة وسخنانة - وانی لاجد
فی نفسی سخنة بفتحتین وهی فضل حرارة - وسخنة العین

نقیض قرتها ویقال سخنت عینه ک ۲ فهو سخین العین
واسخن الله عینه ای ابکاه - سخون بالفتح شوربائے
گرم کردہ سخینه آردبالہ یعنی ادماج سخینین ای مسحاة
یعنی بیل برگشته لب تساخین موزنا لا واحد لها من لفظها
وفی الحدیث انه امرهم ان یمسحوا علی المشاود وتساخین
مثل التعاشیب -

سدن - سادن - خادم کعبه وبت خانه سدنة
ج - سدن سدانة بالفتح مصدر منه (ع ف اض ۲)
وکانت السدانة واللواء لبنی عبد الدار فی الجاهلیة
فاقرها النبی صلی الله علیه وآله وسلم لهم فی الاسلام
اسدان لغة فی الاسدال وهو سدول الهوارج
یعنی پرده هاے بارگیر وسدن الرجل ثوبه وسدن الستر
اذا ارسله -

سرجن - سرجین - بالکسر سرگین لانه لیس
فی الکلام فعلیل بالفتح ویقال سرقین ایضا -

سطن - اسطوانة - بالضم ستون والنون اصلیة
وهو افعوالة مثل اقحوانة لانه یقال اساطین مسطنة
وقیل هو فعلوانة وقیل افعلانة - وجبل اسطوان
اے مرتفع -

سعن - سعن - بالضم خیک ومشک وهی التی
تقطع من نصفها ویُنبذ فیها وربما استقی بها کالدلو
وجعلت المرأة فیها غزلها وقطنها سعنة ج - ویقال
ما له سعنة ولا معنة بالفتح فیهما ای شئ -

سفن - سفن - بفتحتین تیشه چوب تراشی
مسفن بالکسر مثله وپوست درشت مثل پوست تنگ

سده واسخنین السماوی الواقع بمرکز تقسیم الجهری بالصحیح -

مثله - وزرحن علی الشئی اذا فعله مع کراهیة له -
زرجن - زرجون - بفتحتین خمر ورز وقیل هو معرب زرگون ویقال صبغ احمر -
زرفن - زرفین - فارسی معرب یعنی زنجیر ور وقد زرفن صدغه ای جعّده -
زفن - زفن - پای کوفتن (ع ف اک ۲) زیفن مثال هزبر سخت -
زقن - زقنت الحمل ازقنه اذا حملته - وازقنت فلانا ای اعنته علی الحمل -
زکن - زکن - بفتحتین دانستن (ع ک اف ۲) وگمان بردن یقال زکنته صالحا ای ظننته والقرد وازکنته شیأ بمعنی اغلمته ایاه وافهمته حتی زکنه - تزکین تشبیه کردن یقال زکن علیهم وزکم ای شبّه علیهم ولبّس -
زمن - زمان - زمن - روزگار ودهر اسم لقلیل الوقت وکثیره ازمان ازمنة ازمن ج - ولقیته ذات الزمین یرید بذلک تراخی الوقت کما یقال لقیته ذات العویم یعنی زمانگی وسالگی ای بین الازمان وبین الاعوام - وعالمته مزامنة کما یقال مشاهرة - زمانة بالفتح برجای ماندگی (ع ک اف ۲) رجل زمن لغت منه وآفتی در حیوانات زمان بالکسر وتشدید المیم پدرحیی ازبکزنن - ویقال ازمنته - برای اتهمته به وهو یزمن بکذا - ابوزمنة کپی یعنی حمدونه -
زون - زون - بالضم بت زون مثال هبت کوتاه بالا زوانة مؤنث - زونزی بالفتحتین کوتاه زوان بالضم والکسر دانهٔ تلخ که باگندم آمیزد ویمز ایضاً وقدمر -
زین - زینة - بالکسر آرایش یوم الزینة روز عید زین آراستن نقیض الشین زانه وزیّنه بمعنی - مزیّن ف ۲ مقدّد الشعر وبالکسر آئینه دار وازدان وتزیّن بمعنی والاول افتعل من الزینة الا ان التاء لم توافق الزاء لشدتها ابدلوا منها دالا فهو مزدان وان ادغمت قلت مزّان - تصغیر مزدان مزیّن مثل مخیر تصغیر مختار ومزیّن مشبعاً اذا عوّضت کما تقول فی الجمع مزاین ومزایین - ویقال ازینت الارض بعشبها وازّینت مثله واصله تزینت فسکنت التاء وادغمت فی الزاء واجتلبت الالف لیصح الابتداء بها -

زبران - مذکور فی باب الراء -
زجنة - سخن یقال ما سمعت له زجنة ای کلمة ونسبة -
زرین - مشددة الراء لقب احمد الرملی المحدث وعبد الله بن زرین الدوینی شیخ ابن ابی لقمة معرب معنی آن از زرساخته وغداة مزرینة پگاه خنک -
الزطنی بفتحتین هو عبد الله بن محمد بن الفرج الزطنی المکی المحدث -
ابوزرعة عامر بن کعب او عبد الله بن عمرو - صحابی بدری شاعر -
زاغونی علی بن عبد الله محدث حنبلی ومحمد

(عع ف اک ۲) وقیل کل ما غلبک فقد رآن بک ورآن علیک - ویقال رین به اذا وقع فیما لایستطیع الخروج منه - ورین به اے انقطع به وران النعاس ورانت الخمر ای غلبته - ورنت نفسه ای خثت - واران القوم ای ہلکت ماشیتهم وہم مرینون -

رآنه - یعنی رعنه عن النضر بن شمیل عن الخلیل

ربون - بالفتح واربان واربون بضمهما بیعانه یقال اربنته ای اعطیته ربونا المربن المرتفع فوق مکان ربان کربان رکنی ست ازکوہ اجاؤ کشتیبان

ویقال قدتربن ربانیته آبی ہست مرہنی کلب بن یربوع راوکتاب نام شخصے ست ازجرم ولیس فی العرب ربان بالراء غیره ومن سواه بالزاء وعلی بن ربن الطبری محرکا مؤلف کتاب الامثال وغیره اربونة بالضم شہری ست بمغرب وموضع الران منک ہوموضع الران -

ترانقین - وہیست ببلاد عجم وہی قصبة کردق

ارجعن - لغة فی ارجحن بمعانیه ای مال واہتزو وقع بمرة یعنی ناوید وجنبید ویکبارگی افتاد -

رخان - بالفتح دیہے منها الحسن بن قاسم الرخانی

رذان - بالفتح دیہیست بہ نیشاپور راذان نام جائے وابن راذان من القراء عبدالله بن محمد فرو ورذون رودن راذنات روستاہا -

رستن - بکعفر شہری ست مابین حماة وحمص منه عیسی بن سلیم الرستنی -

مرضون - ردۂ تو بر تو نہادہ از سنگ وجز آن یضم بعضها الی بعض فی بناء وغیره -

رعشن - بکعفر والنون زائدة بدول والرعشن من الظلمان والجمال السریع رعشنة مؤنث منه وفرس لمراد رعشنة آبی مست مر بنی عمرو بن قریظ من بنی ابی بکر بن کلاب سمے برعشن ملک لحمیر کان به ارتعاش -

ارمعن دمعه - یعنی اشک او روان شد -

رنجان - شہری ست بمغرب وذکر فی الجیم -

فصل الزاء

زأن - کلب زنئ - بالهمز هو القصیر والاثقل مثنی زؤان الذی یخالط البر -

زبن - زبن - سپوختن (عع ف اک ۲) وبزانو زدن شتر کسے را زبنت الناقة اذا ضربت بثفنات رجلها عند الحلب والزبن بالثفنات والرکض بالرجل والخبط بالید ومنه ناقة زبون وحرب زبون تزبن الناس ای تدفعهم وتصدمهم - زبانیة عند العرب الشرط یعنی چاوش - ودوزخ بانان الواحد زبان وزابن وزبنیة بالکسر - ورجل فیه زبونة بالفتح وتشدید الباء اے کبر - ورجل فوزبونة ای مانع جانبه - زبانیا العقرب بالضم قرنا ہا - زبانیان دوستاره در برج عقرب از منازل قمر زبان نام مردے مزابنة بیع رطب بر درخت خرما ونہی عن ذلک - زبون بالفتح گول ونادان -

زحن - زحن - ورنگ کردن (عع بفتحها) تزحن

لکسرته وسمیت البصرة برعناء۔
رغن۔ رَغْن۔ گوش داشتن وقبول کردن سخن ارغان مثلہ ولا ترغن لہ فی ذلک ای لا تطمعنہ۔ ورَغَن الی الصلح رکن الیہ۔
رفن۔ فرس رِفَنّ۔ ک اف ۲ مشدد النون اسب دُم دراز رفل کذلک وہذا ہو الاصل۔ ارفینان رسیدن وباز آرامیدن۔
رفہن۔ رُفَہِنَیَة۔ ض اف ۲ فراخی وتن آسانی
رقن۔ رَقُون۔ بالفتح رِقان بالکسر خضاب یقال ترقّنتِ المرأة اذا اختضبت بالحناء۔ وارقن لحیتہ ورَقّن ای اختضب۔ مرقون مرقوم۔ ترقین فی کتاب الحساب تسوید الموضع لئلا یتوہم انہ بیض کیلا یقع فیہ حساب۔
رکن۔ رکون۔ میل کردن بچیزے یقال رکن الیہ وساکن شدن (ع ک اف ۲ و ف اض ۲) قولہ تعالیٰ ولا ترکنوا الی الذین ظلموا۔ رکن یرکن بفتحہما ایضاً علی الجمع بین اللغتین۔ رُکُن الشئ بالضم کرانہ توی تر چیزے قولہ تعالیٰ اَوْ آوِی الی رُکن شدید۔ جبل رکین ای لہ ارکان عالیة۔ مُرکّن پستان بزرگ وناقة مرکنة الضروع۔ مرکن بالکسر لگن وتغارہ کہ در وے جامہ شویند رکین مرد آہستہ آرمیدہ
رکانة بالفتح مصدرہ (ع بضمہما) رکانة بالضم نام مردے
رمن۔ رمان۔ بالضم والتشدید انار رمانة یکے رَمّان بالفتح کوہے در طی از میمنة بالکسر شہرے از روم ارمنی بفتح المیم منسوب بوے۔

رنن۔ رنة۔ آواز دادن آواز کردن (ع ف اک ۲) ارنان فریاد کردن۔ وآواز کردن قوس ورنینہا اناتہا۔ ویقال شجراؤہ مُغنة واطیارہ مُرنة۔ مُرنة ایضا کسان مرنان بالکسر مثلہ۔ رنن بفتحتین جانورے کہ تابستان بانگ کند وآب۔
رون۔ ارونان۔ بفتح الہمزة والواو آواز یوم ارونان ولیلة ارونانة ای صعبة شدیدة۔
رہن۔ رَہْن۔ گروی وگرو دادن (ع بفتحہما) رہان بالکسر ج۔ رہن بضمتین جمع الجمع یقال رَہَنتُ الشئ عندہ ورَہَنتُہ الشئ وارہنتہ بمعنیً ولم یجز الاصمعی ارہنتہ۔ ورہن ایضا دام وثبت۔ راہن ای ثابت ومہزول من الابل والناس وقال ابو زید ارہنت فی السلعة ای غالیت بہا وہو من الغلاء خاصة وقال ابن السکیت ارہنت فیہا بمعنی اسلفت۔ مرتہن گرو گیرندہ مرہون رہین رہینة گروی مراہنة رہان گرو بستن بتاختن یقال راہنت فلانا علی کذا وارہنت بہ ولدی۔ وارہنت لہم الشراب والطعام ای ادمتہ لہم وہو طعام راہن ای دائم۔
رہدن۔ رہادن۔ بالفتح طیر بکة امثال العصافیر رہدن یکے والرَہْدَن والرہدنة طائر یشبہ الحمر الا انہ ادبس وہو اکبر من الحمر۔
رین۔ رَین۔ ریم وزنگ گرفتن ومنہ قولہ تعالیٰ کلا بل ران علی قلوبہم ای غلب وقیل ہو الذنب علی الذنب حتی یسود القلب رَیون کذلک

رون ساختن وار دنت الحمی مثل ارومت اے دامت۔ مرون بکسر الدال تاریک رَدن بفتحتین برگرفتن و درکشیدہ شدن پوست بر الدام (عع ک اف ۲) وخز۔ ورسیمان۔ مرون بالکسر دوک رَدن ایضاً آب تنک کہ از رحم بابچہ بیرون آید رَدن برہم تافتن و درہم نشاندن (عع ف ا ض ۲) یقال رَدنت المتاع ردنا ای نضدتہ وآواز کوفتن سلاح بریکدیگر اردن بفتحتین وتشدید الدال خواب۔ ونام جوئے وشہرے بشام اَرْدَن خرسرخ وقناۃ ردینیۃ ورمح ردینی منسوب۔ رُدَینۃ نام زنے ویقال خطیۃ رُدَنٌ ورماح لُدُن۔ رادن زعفران ویقال بعیر رادنی وناقۃ رادنیۃ اذا خالطت صفرۃ حمرۃ کالورس۔

رزان۔ رَزَن۔ جاے بلند وہموار کہ آب ایستد بروے رَزُون بالضم رزان بالکسر ج قال ابو عبیدۃ الزبان مناقع الماء واحدتہا رزنۃ بالکسر۔ رزانۃ بالفتح آہستگی (عع بضمہا) فہو رزین ای وقور وامرأۃ رزان بالفتح اذا کانت رزینۃ فی مجلسہا۔ رَزُن بدست گرفتن چیزے تا گرانی وسبکی وے معلوم شود (عع ف ا ض ۲) شئ رزین گرانمایہ وپاسنگ ارزن درختے سخت چوب کہ از وے عصا سازند روزنۃ بالفتح روزن خانہ وہی معربۃ۔

رسن۔ رَسَن۔ بفتحتین م ارسان ارسن ج ورسنت الفرس ارسنہ فہو مرسون وارسنتہ شددتہ بالرسن۔ مرسن جاے رسن بستن از بینی ستور ثم کثر استعمالہ حتی قیل مرسن الانسان بثقل فعلت ذاک علی رغم مرسنہ ای انفہ۔

رشن۔ رَشَن۔ ناخواندہ مہمان آیندہ وہو ایطفلی واما الذی یتحین وقت الطعام فیدخل علی القوم وہم یاکلون فہو الوارش یقال رَشَن فلان اذا تطفل ودخل بغیر اذن۔ ورَشَن الکلب فی الاناء یرشن رَشْنا ورُشونا اذا ادخل راسہ فیہ۔ روشن روزن۔

رصن۔ رَصَن۔ تمام کردن۔ ودشنام دادن یقال رصنتہ بآسانی وغالب آمدن بشناخت چیزے (عع ف اض ۲) ارصان استوار کردن۔ رصین استوار رصانۃ مصدر منہ (عع بضمہا) والرصینان فی رکبۃ الفرس اطراف القصب المرکب فی الرکبۃ وفلان رصین بجاجتک ای حفی بہا۔ وہو رصین الجوف ای مُوجَع الجوف۔

رطن۔ رطانۃ۔ سخن جز بزبان عربی گفتن (عع ف اض ۲) یقال رَطَنَت لہ ورطانتہ وترطن القوم۔ قال الفراء ابل اذا کانت رفاقا ومعہا اہلہا فہی الرطانۃ والرطون بفتحہا۔

رعن۔ رَعَن۔ بفتحتین سستی رَعونۃ گولی وسستی (عع بضمہا) ارعن رَعَن لغت منہ وما ارعنہ۔ ورَعَنَۃ الشمس فہو مرعون ای مسترخ۔ ذو رُعَین بالتصغیر نام یکے از ملوک حمیر رُعَین نام حصنے رَعَن بینی سار کوہ رُعون بالضم رِعان بالکسر ج۔ ویشبہ بہ الجیش فیقال جیش ارعن۔ ویقال الجیش الاعن ہو المضطرب

وقن فی لحی الرجل - ای ضرب فیه وکذلک اذا منعه وحرمه -

اولهنان - پیر وکلان سال شدن لغة فی الهمام -

وهمن - لقب بادشاهان فارس مانند قیل یمن را -

فصل الذال

ذائن - ذوّنون - بضمتین والهمزة کیاهے یقال خرج الناس یتذاونون ای یأخذون الذائن -

ذعن - اذعان - گردن دادن -

ذقن - ذَقَن - زنخ وفی المثل مُثَقَّل استعان بذقنه یُضرب لرجل ذلیل یستعین بآخر مثله - ذَقَن بر زنخ زدن (ع ف اض ۲) ذاقنة تندی حلقوم ذواقن فرودهاے گلو وشکم ناقة ذقون سُست زنخ ذلوذقون وقد ذقنت بالکسر اذا خرزتها فجاءت شفتها مائلة -

ذنن - ذنین - آب بینی روان ذنان بالضم مثله ذن یذنّ ذنینا اذا سال - ذنن بفتحتین بدان صفت شدن (ع ک اف ۲) اذنّ لغة منه ذَنّاء ومؤنث وایضاً زنے که حیض اونه ایستد ذنانة بالضم باقی ماندهٔ چیزے هلاک شده وباقی وام ووعده ویقال ان فلانا لیذنّ اذا کان ضعیفا هالکا هَرَماً او مَرَضاً - وفلان یُذانّ فلانا علی حاجة ای یطلبها منه ویسأله ایاها - ذَنانِذُ القمیص مثل ذلاذله ذندن بضمتین وکسرتین یکے -

ذون - ذان - عیب -

ذهن - ذهن - تیزی خاطر - ویاد داشتن - وقوت ذهن بفتحتین مثله اذهان ج -

ذبنة - بالضم خوشیدن هر دو لب از تشنگی لغة فی الذبلة -

ذیمون - بالفتح دیهیست بمسافت دو دو نیم فرسنگ از بخارا منها الفقیه ابو محمد حکیم بن محمد الذیمونی

ذهبن - کجعفر ابن فرضم صحابی -

الذین - بالکسر العیب -

فصل الراء

رتن - رَتَن - آمیختن مرتنة نان روغنی -

رثن - رثان - باران بیابی ارض مرثنة -

رثعن - ارثعنان - سُستی مرثعنّ ابر فروافگنده دامن ها -

رجن - رجون - اقامت کردن بجائے (ع ف اض ۲) راجن خوگرده والف گرفته بجائے یقال رجنت الابل ورجنت ایضاً بالکسر وارجنتها ای حبستها للعلف - رَجن بازداشتن ستور را ازچرا وبآخور علف دادن - وبازایستادن ستور ازچرا متعد لازم - ارتجان آمیخته وشوریده شدن کار بر کسے - وصافی ناشدن وتباه شدن مسکه بجوشانیدن -

رجحن - ارجحنان - گرائیدن - ومیل کردن وجنبیدن - وبیکبار افتادن وجیش مُرجحنّ ورحیً مرجحنة ای ثقیلة -

رون - رون - بالضم تریز - وبن آستین ارادان ج - تردین اردان پیراهن را

ای استقرض وھو افتعل وفی الحدیث اداین معرضا وھو الذی اعترض الناس فیستدین ممن امکنہ۔

تدین بہ نسیہ و وام خرید و فروخت کردن استدانۃ وام خواستن مداینۃ معاملہ بہ نسیہ کردن۔ ووام دادن دین بالکسر کیش۔ وعادت۔ وکار۔ ونرم شدن۔ وگردن دادن۔ ونرم کردن۔ ورام گردانیدن لازم ومتعد یقال دان لہ ای انقاد لہ واطاعہ۔ ودانہ ای اذلہ واستعبدہ و یقال دنتہ فدان وفی الحدیث الکیس من دان نفسہ وعمل لما بعد الموت وپاداش۔ وپاداش دادن یقال دانہ ای جازاہ۔ ویقال کما تدین تدان ای کما تجازی تجازی یفعلک۔ وقولہ تعالیٰ انا لمدینون ای مجزیون محاسبون ومنہ الدیان فی صفۃ اللہ تعالیٰ وقوم دین ای دائنون۔ مدین بالفتح بندہ مدینۃ کنیزک۔ وشہرستان۔ وشہر ہجرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم قال الفراء دنتہ ای ملکتہ۔ دیانۃ بالکسر راستی و دینداری وتدین بہ فہو متدین۔ تدین کسے را بر دین خود ماندن۔

دبنۃ۔ بالضم نوالۂ بزرگ دبن بالکسر غل گوسفندان

دخشن۔ کجعفر کوزی ومرد درشت وکثیف نام شخصے۔

درجنت الناقۃ علی ولدہا۔ ای رئمتہ بعد نفار یعنی شتر مادہ بر بچہ بعد نفرت مہربان شد۔

درخین کسکر جیل بلا وآہستہ درخین مثلہ فیہما۔

دراقن۔ کعلابط ویشد وزرد آلو وشفتالو لغۃ شامیۃ۔

دشن۔ بخشید (ع ف اض ۲) تدشن گرفت دہستان شہریست والداشن معرب الدشن یعنون بالخوخ الجدید لم یلبس والدار الجدیدۃ لم تسکن ودشنی کسکری شہریست بمصر اعلی منہ الفقیہ الورع احمد بن عبد الرحمن الدشناوی۔

دعن۔ شاخہاے خرما کہ بعضے ازان بر بعضے دگر پیوستہ بر سن خرما بندند وبران خرما گسترند وگتف بدخو وبدغذا مدعن کمکرم مثلہ ودعن کخدب مرد بیباک دعنۃ ج دعانۃ بالفتح بے باک شدن۔ (ع ف اض ۲) وما ادعنہ للتعجب ودعان بالفتح وادیست مابین مدینہ ویذبع۔

دعکن۔ کجعفر نرم ونیک خوہپ رام ودعکنۃ بالفتح وبکسر شتر مادۂ فربہ و درشت۔ ودکارۂ کس سطبر۔

دغن۔ ابر ناک شد روز یقال دغن یومنا دغنۃ بروزن ومعنی دجنۃ یعنی ابر بے باران ودام ربیعۃ بن رفیع الذی اجارا ابا بکر رضی اللہ عنہ اوہی کلمۃ او کحرقۃ والصحیح الاول والمحدثون یلحنون ودغانین چند کریوہاست ببلاد عمرو بن کلاب ودوفان دیہیست براس عین ودغنۃ کجہینۃ نام امیقیست یا نام زنی ست گول کہ مشہور بود وعبد اللہ بن محمد شیخ ابی الہیثم وابراہیم بن احمد الداغونیان محدثان۔

بالکسر ومن ک اف ۲ ج) ویقال دَمَنَ القوم الدار ودمن الشار الماء هذا من البعر - ومار مُدَمَّن آب سرگین ناک ویقال دمنتُ علیٰ فلان ای ضغنت - ودَمَنت الارض مثل دملتها (عع ف ا ک ۲) دمان پیوسته شراب خوردن وپیوسته کارے کردن دمان بالفتح عفونتے کہ بہ خرمار سد دمون مشدد اموضعے -

دَنَن - فرس ادنّ - کوتاہ دستہا دنّ بفتحتین مصدر منه وهو دنو الصدر من الارض وهو من اسوء العیوب - رجل ادن کوز پشت وبیت دَنّ پست دَنّ خم دنان بالکسر ج - ودندنة بآوازے سخن گفتن کہ فہم نشود وفی الحدیث حولها نُدندِن ودِندِن علف سیاہ خشک شدہ -

دون - دُونَ - فرود - وجز - ونقیض فوق ومعناه تقصیر عن الغایة ویکون ظرفا وحقیرا وانکر ولا یشتق منه فعل وبعضهم یقول منه دان یدون دُونا وادانَ ادانة - ویقال هذا دون ذلک ای اقرب منه - ویقال فی الاغراء بالشئ دونکه یعنی بگیر او را دُونَیوان مَ اصله دووان فعوض من احدی الواوین یاءً لانه یجمع علیٰ دواوین ولو کانت الیاء اصلیة لقالوا دیاوین - ویقال دَوَّنتُ الدواوین -

دهن - دهن - بالضم روغن - وباران ضعیف دهان ج - وحی از یمن - ودهان بالکسر ایضاً ادیم سرخ - ومنه قوله تعالیٰ فکانت وردة کالدهان -

ادهان تدهن چرب شدن وطلی کردن بروغن بر خود دُهن چرب کردن بروغن (عع ف اض ۲) یقال دهنته بالدهان ادهنه وزدن یقال دهنته بالعصا ای ضربته بها وتر کردن باران زمین را اندکے فهی مدهونة - قوم مُدهنون علیهم آثار النعم - مدهن بضمتین شیشۂ روغن - ومغاکے در کوہ کہ آب در وے گردآید وهو احد ما جاء علیٰ مُفعَل مما یستعمل من الادوات - وتَدهن الرجل اخذ مُدهنا مداهن ج - مداهنة چرب زبانی ومصانعت نمودن ادهان صنعت کردن قوله تعالیٰ ودّوا لو تدهن فیدهنون - وقال قوم داهنتُ بمعنیٰ واریتُ واوهنتُ بمعنیٰ غششتُ - ناقة دهین قلیلة اللبن ودهانة مصدر منه (عع بضمها) دهنار موضعے در تمیم یمد ویقصر نام زنے -

دهقن - دهقان - بالکسر وبالضم کشاورز معرب یقال تدهقن الرجل وله دهقنة - بموضع گزا

دهدن - دُهدُن - بضمتین وتشدید النون باطل وربما قالوا دُهدُر بالراء فی المثل دُهدُرین معد القین یضرب للکذاب -

دین - دین - وام ویون ج - دوام دادن (عع ف اک ۲) فهو مَدین ومدیون وام دار - و وام خواستن فهو دائن - مدیون ایضا مرد بسیار وام مدیان بالکسر کسے کہ عادت بدین گرفتن دارد ادانة بہ مهلت چیزے خریدن وبہا را وام دار شدن یقال منه ادنی عشرة دراهم - وادّان

دُمجنة ای دائمة المطر - واجنت السماء دام مطرها - وجنة بالضم تاریکی دُجن دُجنات ج - ورنگ تیره وهی فی الابل الی السواد وبعیر ادجن ناقة وجناء - وجون مقیم بودن بجائے (عع ف اض ۲) اِدجان کذلک - شاة واجن وراجن بالراء ایضاً اذا الفت واستانست بمکان وکذلک غیر الشاة وبالهاء ایضاً - مداجنة مداهنة - ابو دجانة کنیت مردے از صحابہ -

وحن - وَحَن - مرد خاموش بد اندرون وَحِن ک ۲ فربہ پست کلان شکم وحَوَنة بالکسر وبتشدید النون مثله وحن بفتحتین مصدر سنه (عع ک اف ۲) -

وخن - وخن بفتحتین وخان بالضم ووددوا خن ج - علی غیر قیاس - وابنا وخان غنی وباهانة - وهدنة علی وَخَن محرکة ای سکون لغة لا یصلح - وَخَن وود برآمدن (عع بفتحها وض ۲) اِدخان مثله ودخنت النار بالکسر اذا القیت علیها حطبا وافسدتها حتی یهیج لذلک دخان - ودَخِن الطبیخ اذا تدخنت القدر رجل ودخِن الخلق مرد تلخ خو ودخن بالضم ارزن ودخنة بالضم چیز خوشبو که خانه ها را بدان دود کنند وتیرگی (عع ک اف ۲) دخن بالتحریک مثله کبش ادخن وشاة دخناء ولیلة دخنانة -

ودن - ودن - بفتحتین بازی دوان مرد بے فائده - وشمشیر کند ولم یوجد الفار والعین فی کلمة من جنس واحد بلا فاصلة بینهما وهما متحرکان الا فی هاتین الکلمتین - ودین بفتحتین دیدان بالفتح خو وعادت دیدن بون بازی -

ودن - ودن - بفتحتین ریم ودرن الثوب بالکسر فهو درن وادرن صاحبه - دارین نام جائے ینسب الیه العطر والمسک یقال مسک دارین والنسبة الیها داری - درین علف خشک ریزه ام درین زمین تنگی وقحط ناک - درنی بالضم موضع دَرنی دَرنیه منسوب الیه -

دربن - دَربانة - دربانان فارسی معرب -

درخمن - دُرخُمین - بالضم وفتح ۲ سختی -

دفن - دَفن - درخاک پنهان کردن (عع ف ک ۲) دفین مدفون بمعنی - وادفن الشئ علی افتعل واندفن بمعنی - وار دفین بیماری که معلوم نباشد رکیة دفین ودفان بالکسر چاه که بعضے از وے انباشته باشد ورکایا دُفن - اِدّفان گریختن بنده عبد دفون - وناقة دفون اذا کان من عادتها ان تکون فی وسط الابل - تدافن پنهان شدن یقال لو تکاشفتم لما تدافنتم اے لو تکشف عیب بعضکم لبعض - بقرة دافنة الجذم دندان سوده از پیری مَدفان بالکسر مشک کنه - دفنی بفتحتین مشد والیار نوعے از جامه ها مخطط -

وکن - وکنة - بالضم رنگ که بسیاهی زند وقد وکن الثوب بالکسر یکن وَکنا وشئ ادکن - وکان فارسی معرب وهو فعلان لا فعال بدلیل قولهم الکتکان فی معناه وکاکین ج -

ومن - ومن - بالکسر سرگین ومنة سواد مردم وآثار باشش مردم - وکینه وقد ومنت قلوبهم

له والبربون فی الدار ودبرها الجعرى فی وکره وبناؤ ق -

وعادت کردن به درشت پوشیدن وفی الحدیث
اُخشِنُ فی ذات اللہ تعالیٰ - کتیبة خشناء لشکر
بسیار سلاح ومعشر خُشن ویجوز تحریکه - وخاشنته
خلاف لاینته وخشنت صدره اوغرته -

خضن - مخاضنة - عشقبازی کردن -

خمن - تخمین - به گمان وقیاس سخن گفتن
خَمّان ضعیف یقال رمح خمّان وقناة خمّانة -
وخمّانُ الناس خُشارتهم ورُذالتهم -

خنن - خُنّة - بالضم منکیدن کالغُنّة اخن اغن
لغت منه خُنّ ج - مَخَنّة بالفتح بینی وفلان مخنة
لفلان ای مأکلة له - مَخَنّة القوم حریمهم - غنین
خندیدن وگریستن در بینی (ع ف اک ۲) وخَنّنت
الجُلّة اذا استخرجت منها شیأ بعد شیٔ - خَنخنة در بینی
سخن گفتن خَنان بالضم بیماری بینی وبیماری
مرغ در گلو -

خون - خَوْن - خیانة - خانة - مَخانة - ناراستی
(ع ف اض ۲) خانه واختانه بمعنی قوله تعالیٰ
تختانون انفسکم ای بعضکم بعضا - رجل خائن
وخائنة ایضاً والتاء للمبالغة مثل علامة - قوم
خَوَنة کما قالوا حَوَکة - تخوین بخیانت منسوب کردن
خوان شیر تخون تیمار داشتن وکم کردن حق کسے
خُوان بالکسر مخففا هر چه بروے طعام نهند معرب
خوان اخونة خُوَن ج - خان یتیم -

خدعونة - بالفتح قاشے از کدو -

خذنان بضمتین وفتح النون المشددة دوکرانه کس

یا دوخایه یا دوگوش لغة فی الحار وجمل خذانیة
بالضم شتر دفرک چابک -

خربان - کسحبان ابن عبید اللہ والبصری بن سهل
بن خربان والقاضی احمد بن اسحق بن خربان
محدثون والکلمة اعجمیة یعنی نگهبان خر -

خرشنة - کخرولة شهریست بروم -

خراطین - کرمهاست که در زمین نمناک بهمرسد
در محامل مفتت للحصی نافع للیرقان -

اخسن الرجل - مرد پس ارجمندی خوار شد -

خصیین - کامیر تبر خرد ویذکر خصن وخصن ج

خفن - فروهشتگی شکم خیفان ملخ خفان بروزن
ومعنی خفان یعنی بچگان شتر مرغ -

خاقان - نام شخصے واسم لکل ملک خقنة الترک
علی انفسهم ای ملکوه ورأسوه یعنی بازنامه پادشاه
که ترکان اورا بر خود رئیس گردانند -

خینین - دیهیست بلوس منها مظفر بن منصور -

فصل الدال

دثن - دَثِینة - بالفتح موضعے یا آبے -

دجن - دُجُن - فرو پوشیدن ابر آسمان را
(ع ف اض ۲) ویقال دجن یومنا دُجنا ودُجونا -
دُجنة ابر بر هم نشسته وابر تاریک بے باران یقال
یومٌ دَجِن بالاضافة ویومٌ دجنٌ بالصفة ویومٌ
دجنة بضمتین ویومٌ دجنةٌ وکذلک اللیلة علی
الوجهین بالوصف والاضافة - واجنة ابر بارنده
بر هم نشسته ودُجن ایضا باران بسیار سحابة واجنة

العاطفون تحنين بامن عاطف - ومدت وزمان ومنه قوله تعالى هل اتى على الانسان حين من الدهر وهنگام آمدن (ع ف اک ۲) يقال حان حينه اى قرب وقته - واحنيت بالمكان اذا اقمت به حينا - وحنيت الناقة اذا جعلت لها فى كل يوم وقتا تحلبها فيه - وفلان يأكل الحينة والحينة بالفتح والكسر اى المرأة الواحدة فى اليوم والليلة - ويفعله احيانا وفى الاحايين - وتحنن الوارش اذا انتظر وقت الاكل - حين بالفتح هلاكى وحان اى هلك واحانه الله - حانية بالتشديد خمر منسوبة الى الحانة وهى حانوت الخمار - حانات دوكانهاى خمر فروشى يعنى خرابات حانه تيكے حانوت ايضا دوكان واصله حانوة مثل ترقوة فلما سكنت الواو وانفتحت الهاء تارة حوانيت ج -

حتن - بضمتين موضعيست ببلاد هذيل -

حجشنة - جد يحيى بن الفضل الموصلى -

حردون - بالدال لغة فى الحرذون بالذال وآن سوسمار نر است يا دابه ايست ديگر -

حراسن - نوعيست از ماهى حراسين شتران لاغر لا واحد لها وخشك سالى ها -

حشتن - كجند ب جد والد يعقوب بن اسحق بن محمد بن حشتن الخراسانى -

حفيتن - كسفينة ع نام زمينيست -

حمدونة - دختر هارون رشيد وپسر ابى ليلى محدث

تحون - خوارى وهلاك وحونة لقب دميتة بنت سابط -

فصل الخاء

خبن - خبنا - در نوشتن جامه وجز آن دو دوختن تا كوتاه شود وپنهان كردن ونهادن طعام رور سختى را (ع ف اک ۲) خبن ايضا نوعى از تصرفات عروض خبنة بالضم انچه زير كش گرفته شود وفى الحديث ولا يتخذ خبنة وانه لذو خبنات وهو الذى يصلح مرة ويفسد اخرى -

خبعثن - خبعثنة - بالضم وكسر الثاء شگرف سخت -

ختن - ختن - بفتحتين داماد وعند العرب كل من كان من قبل المرأة مثل الاب والاخ فهم الاختان واما عند العامة فختن الرجل زوج ابنته - ختن ختنه كردن (ع ف اک ۲) ختان ختانة بالكسر فيهما الاسم فيه وجاء ختنه ازنره دنبه اذا التقى الختانان -

خدن - خِدن - خدين - دوست ومعشوق ومنه قوله تعالى ولا متخذات اخدان - مخادنة دوستى كردن خدنة مثال همزة بسيار دوست گيرنده -

خزن - خزن - بگنجينه نهادن مال ونزد (ع ف اض ۲) اخزان كذلك اختزان مثله - وخزنت السر واختزنته اى كتمته - مخزن خزانة بالكسر گنجينه خزائن ج - وخزن اللحم بالكسر اى انتن وهو مقلوب خزن -

خشن - خشونة - خشنة - بالضم فيهما درشتى وهو ضد لين (ع بضمهما) فهو خشن لغت منه اخشن مثله خشن ج - اخشيشان نيك درشت شدن جامه -

حقین نام جبن شیر محقن بالکسر مشک آن و
فی المثل ابی الحقین العذرة ای العذر و باز داشتن
خون از ریختن و نگاه داشتن بول و مانند آن
حاقن آنکه اورا کمیز بشتاب گرفته باشد یقال
لارأی لحاقن - حاقنة مغاک میان چنبر گردن
وکتف وہما حاقنتان و فی المثل لاتحقن حوقنک
بذواقنک ذاقنة طرف الحلقوم ومنه قول عائشة
رضی اللہ تعالیٰ عنہا توفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم بین سحری ونحری وبین حاقنتی وذاقنتی
ویروی شجری وہو مابین اللحیین ویقال الحاقنة
ہی ماسفل من البطن - حقنة بالضم دارویی تحقنی
احتقان مصدر منه - محقان بالکسر کمیز نگاہ دارندہ
وبسیار میزندہ -

حلن - حُلان - بردہ از شکم مادر گرفتہ وہما
جمیعا صغار الغنم ایضاً وسوسمار -

حلزن - حَلَزُون - بفتحتین کرم کہ در رمشہا افتد

حلقن - حلقنة - نیم رس شدن غورۂ خرما -
بسر محلقن لغت منه -

حمن - حمنة - بالفتح نام زنے حمنانة کنیہ
قال الاصمعی اوله قمقامة صغیر جدا ثم حمنانة ثم قراد
ثم حلمة ثم عَلّ ثم طلح - حومانة جاے درشت گوفتہ
حامین جمع -

حنن - حنین - آرزومندی (ع ف اک ۲)
فنوحان ونالۂ ناقہ کہ از بچہ جدا شود وحنة کذلک -
حانة ناقہ مستحن مثله - حنان بالفتح بخشودن

(ع ف اک ۲) ومنه قوله تعالیٰ حَنَانًا مِّن لَّدُنَّا -
حَنّان بالتشدید بخشایندہ طریق حنان راہ پیدا
ابرق الحنان نام موضعے قوس حنانة کمان
بانگ آرندہ تحنن مہربانی نمودن ویقال حنانیک
یارب وحنانک یارب بمعنی ای رحمتک - حنانة
نام شبانے حَنَّة الرجل زن وے ویقال حن
عنی ویحن بالضم ای صَدّ - وما تحننی شیأ من شرک
ای ما تصرفه عنی - حنون بالفتح بادے کہ آواز
جنین شتر آید از وے حُنَین علی التصغیر موضعے
یذکر اذا اردت به الموضع والبلد ویُصرف قال
اللہ تعالیٰ ویوم حنین ویُؤنث اذا اریدبه البلدة
والبقعة ولا یصرف ونام مردے وفی المثل رجع
بخفی حنین یقال کان حنین اسم اسکاف من
اہل الحیرة ساومه اعرابی بخفین فلم یشترہ فقاطه
ذلک وعلق احد الخفین فی طریقه وتقدم فطرح
الآخر وکمن فجاء الاعرابی فرای احد الخفین
فقال ما اشبه ذلک بخف حنین لو کان معه آخر
لاخذته فتقدم فرأی الخف الثانی مطروحاً
فی الطریق فنزل وعقل بعیره فرجع الی الاول
فذہب الاسکاف براحلته وجاء الی الحی بخفی
حنین - حِنّ بالکسر قبیلۂ از پریان رجل محنون
ای مجنون وبه حنة بالکسر ای جنة ویقال الحن
خلق بین الجن والانس - حِن بالضم نام مردے -
حین - حِین - بالکسر ہنگام ومنه حینئذ انگاہ
وربما اوقعوا النار علیه کقول الشاعر (ع)

فان جعلته فعالا من الحسن اجريته وان جعلته فعلان من الحس لم تجره وتصغير فعال منه حُسَيسين وفعلان منه حُسَيسان حسن حُسَين پسران فاطمۂ زہرا علیہم السلام ونام دو ریگ تودہ وقال المبرد هما جبلان وذاكر الكلبي انهما في طيّ بطنين۔

حسن۔ حِسنة۔ بالكسر كينہ وخشم استقاء اى القاء من

حصن۔ حِصْن۔ بالكسر پناہ حُصون ج۔ يقال حصن حصين۔ حصانة استواری واستوار شدن (ع بضمهما) تحصين گرداگرد شہر را برآوردن تحصّن درحصن شدن احصان زن خواستن مرد فهو مُحصِن بفتح الصاد وهو احدما جاء على افعل فهو مُفعَل بالفتح۔ واحصنت المرأة اے عفت واحصنها زوجها فهى محصنة بالفتح والكسر فعل متزوجة مُحصَنة بالفتح لاغير۔ وقرئ قوله تعالى فاذا احصن مجهولا اى زوجن۔ حصن بالضم پارسائی زن (ع بضمهما) فهى حاصن وحصان بالفتح وحصناء ايضاً بيّنة الحصانة۔ وفرس حصان بالكسر بيّنة التحصين والتحصّن۔ حِصْنان شہرے حِصْنى منسوب اليه وينسب البحرانى الى البحرين قال اليزيدى سألنى والكسائى المدنى عن النسبة الى البحرين والى حصنين لم قالوا حصنى وبحرانى فقال الكسائى كرهوا اجتماع النونين فى حصنانى وقلت انما كرهوا ان يشتبه النسبة الى البحر ولم يقولوا بحرى ابو الحُصَين كنيت روباہ حُصَين نام مرد

حضن۔ حَضْن۔ بالكسر كنار مُحتضَن كذلك حضنا الشئ دو كرانہ چيزے احضان كرانہ ها وحضن الضبع وجاره۔ حَضْن حضانة بالكسر در كنار گرفتن مادر بچہ را۔ وزير بال گرفتن ماكيان چوزہ را وبيضہ را (ع ف اض ۲) حاضنة دايہ وآنكہ بجاے او باشد در تعہد بچہ ويقال حَضَنتُ الرجل عن كذا اذا نحّيته عنه واستبددت به دونه۔ وحضنته عن حاجته احضنه بالضم اى حبسته عنها واحتضنته عن كذا مثله۔ واحتضنت الشئ جعلته فى حضنى۔ حضون بالفتح گوسپند كہ يكے از دو پستان وے دراز تر از ديگر باشد (ع بضمهما) حضن بفتحتين كوہے در نجد يقال انجد من راى حضنا اى من رآه لايحتاج الى ان يسال عن نجد هل بلغه ام لا وعاج ويقال احضنت بالرجل اے ازريت به۔

حفن۔ حُفْنة۔ دو مشت از طعام وجز آن ومنه يقال نحن حفنة من حُفَنات الله تعالى اے يسير بالاضافة الى رحمته وملكه۔ حَفْن بر دو دست برندیدن چيزے را واندک چيزے دادن (ع ف اض ۲) احتفان گرفتن۔ وبركندن درخت از بيخ حفنة بالضم سوراخ وگندگی حفن (ض ف ۲) ج۔ حِفَان وهو فعلان من باب الفاء بيجگان شتر مرغ وشتران ريزہ حَفانة يكے للمذكر والانثى جميعا

حقن۔ حَقْن۔ ريختن شير در مشك۔ وريختن شير دوشيده بر شير خفته (ع ف اك ۲ وض ۲)

له واحقان كشادن فى الفاروق۔

حتن - حَتَن - بالفتح والکسر قرین - وحریف ویقال هما حتنان ای سیّان اذا تساویا فی الرمی اوغیر ذلک - وتحاتنوا ای تساووا - وکل اثنین لایتخالفان فهما متحاتنان - ودفعت النبل حتنی ای قساویة - وحتن الحرّ ای اشتد - یوم حاتن ای مستوٍ ذله وآخره فی الحر - والمحتن المستوی الذی لایخالف بعضه بعضا - وحُتنان بلد -

حجن - حَجَن - بفتحتین کژی یقال صقر اجحن المخالب ای مُعوجّها - محجن بالکسر چوگان ومانند آن وآکس یقال حَجَنتُ الشیٔ اَحجنه واحتجنته ای جذبته بالمحجن - حجنة المِغزل بالضم کژی سر دوک پشم و ابجن الثمام اذا خرجت حُجنته وهی خوصه حجون بالفتح کوهے بمکه وهی مقبرة ودور -

حذن - حذنة - بضمتین وتشدید النون گوش وهما حذنتان -

حرن - حرون - بالفتح توسن - ونام اسپے ولقب مردے وبالضم توسنی کردن (ع ف ا ض ۲) حران بالکسر توسنی وتوسن شدن (ع بضمهما) مجارین زنبور که برانگبین چفیده باشد ویقال حَرَنَ فی البیع اذا لم یَزد ولم ینقص - حران بالفتح والتشدید نام شهرے والنسبة الیه حرنانی علی غیر قیاس -

حرذن - حرذون - مثال برذون سوسمار -

حزن - حزن - بالضم حزن بفتحتین اندوه خلاف السرور (ع ک ا ف ۲) حَزِن حزنین فعلان منع حَزَنه واَحزنه اندوهگین کرد فهو محزون - حزن زمین درشت - وشهرهاے عرب - وحیّ از غسان احزن وتحزن بمعنی - حزونة بالضم درشتی بصیر حزنی یرعی فی الحزن من الارض - حُزنة بالضم کوه درشت حُزُن ج - حزون بالفتح گوسپند بد خو حزانة بالضم عیال مرد که بهمت ایشان اندوه خورد ویقال فلان یقرأ بالتحزین اذا ارق صوته -

حسن - حسن - بالضم خوبی ونیکوئی نقیض قبح محاسن ج علی غیر قیاس وقد حسن الشیٔ وان شئت خففت الضمة فقلت حَسَن الشیٔ ولایجوز ان تنقل الضمة الی الحاء لانه خبر وانما یجوز النقل اذا کان بمعنی المدح او الذم - ورجل حَسَنٌ بَسَنٌ اتباع وامرأة حَسَنة وحَسناء ولایقال رجل اَحسن لانه اسم انث من غیر تذکیر کما یقال غلام امرد ولایقال جاریة مرداء فهو مذکر من غیر تانیث - حاسن ماه تحسین آراستن ونیکو کردن - وبه نکوئی نسبت کردن - احسان نکوئی کردن یقال احسن الیه قوله تعالی واَحسن کما احسن الله الیک واَحسن کقوله تعالی وقد اَحسن بی - وهو حَسین الشیٔ ای یَعلمه - استحسان نیکو شمردن ونیکو داشتن حَسَنة نیکی خلاف سیّئة - محاسن خلاف المساوی حسنی خلاف سوأی - حسان بالضم والتشدید اَحسن من الحسن حسانة مؤنث - ویقال انی اُحاسن بک الناس وهذا طعام مَحسَنة للجسم بالفتح - حَسّان بالفتح نام مادح حضرت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم

تجنّن علیہ وتجانن اے ارمی من نفسہ انہ مجنون۔
مَجنّة بالفتح جاے پریان۔ ودیوانگی۔ ونام جائے
نزدیک مکہ۔ وجاے نہان شدن اجتنان پوشیدہ
شدن استجنان استطراب۔ وقولہم اجتنک کذا
ای من اجل انک فحذفوا اللام والالف اختصارا
ونقلوا کسرۃ اللام الی الجیم۔ جناجن استخوانہاے
سینہ واحدہا جِنجِن وجِنجِنة بکسرتین فیہما وقد یفتح۔
منجنون بالفتح ودولاب منجنین کذلک۔

جون۔ جَوْن۔ سپید۔ ونام اسپے۔ وسیاہ
وہو من الاضداد وجُون بالضم ج۔ مثل رجل صتم
بالفتح وقوم صتم بالضم۔ جَوْن ایضاً سخت سیاہ
از شتر واسپ جَوْنة بالضم مصدر منہ مثال غبسة
ووردة۔ جُونة العطار طبلۂ عطار جَوْن تحریک الواو
ج۔ وربما ہمزوا۔ ویقال لا افعلہ حتی ابیض جونة
القار ای سوادہ جُونی نوعے از سنگ خوار جَوْنة
بالفتح چشمۂ آفتاب۔ وخم قار اندود۔

جہن۔ جُہینة۔ قبیلۂ۔

جُونة۔ بالضم طبلۂ پوست پیچیدہ مر عطاران را
کہ دران خوشبوئی ہانہند جون کصرد ج اصلہ الہمز
ویلین قالہ ابن قرقول۔

جنجنة۔ بضمتین مشددۃ النون زن بدجاع۔

جذن۔ بالکسر تنہ ویخ درخت جوذنة مولاۃ ابی
الطفیل او ہی جونة وجوذان او ابن جوذان
صحابی۔

اجرِعنّ۔ قلب ارجعن وبمعناہ۔

جازان۔ واویست دریمن وحطب جزان ای
جزل یعنی ہیزم خشک وسطبر اجزن ج۔

جسنة۔ بالضم ہائیست کہ دکہ دوز بانہ دارد
جَسّان کرمان دف زنندگان واجسانّ
اے صُلب۔

جعن۔ ترنجیدگی وسستی وفروہشتگی پوست
وتن فعلہ غیر مستعمل ومنہ اشتقاق جعونة مرکوتاہ
فربہ واجعن تعلج لحمہ واشتد۔

جعاشن۔ قبیلہ ایست دریمن۔

جلن۔ حکایت صوت باب ذی مصر اعین
یرد احدہما فیقول جلن ویرد الآخر فیقول بلق۔

جلحن وجلحان بکسر ہما مرد تنگ دل بخیل۔

جمہان۔ کعثمان محدث من التابعین۔

جیان۔ کشداد شہریست باندلس منہ ابن مالک
وابو جیان اماما العربیة وقد ینسب الثانی الی
جد ابیہ حیان بالمہملة وہیہیست باصفہان منہا
طلحة بن الاعلم الحنفی وموسیٰ بن محمد بن جیان
ومحمد بن خلف بن جیان محدثان۔

فصل الحاء

حبن۔ حبن بفتحتین مرض تشنگی (ع کراف)
احبن حبنا لغت منہ یعنی استسقا گرفتہ وبہ حَبَنٌ
ای استسقاء۔ حبن جنة بالکسر وہل ام حُبَین جانور کے
ویقال لہا حُبَینة وہی معرفة مثل ابن عرس و
اسامة الا انہ تعریف جنس وربما ادخل علیہ الالف
واللام ثم لایکون بحذف الالف واللام نکرۃ وہو شاذ۔

جاے خرما خشک کردن جران البعیر بالکسر پیش کردن شتر از مذبح تا منحر جرن بضمتین ج - جران العود لقب شاعرے جریان لغة فی الجریال یعنی خمر جیرون بالفتح دروازۂ از دمشق -

جشن - جوشن - بالفتح سینہ وزرہ - ونام مردے ومیانۂ شب واول شب یقال جوشن من اللیل ای صدرہ -

جغثن - جغثن - بکسرتین بیخ صلیان - ونام خواہر فرزدق -

جفن - جَفن - پلک چشم - ونیام تیغ - ونام جاے وزغاکہاے تاک انگور جفنة یکے ازوے - وایضاً کاسۂ بزرگ جفان بالکسر جفنات بفتحات ج - وایضاً قبیلۂ از یمن ویقال عند جُفینة الخبر الیقین بالفاء قال ابن السکیت ہو اسم خمار ولا تقل جهینة بالهاء قال ابو عبیدة فی کتاب الامثال هذا قول الاصمعی واما قول هشام بن الکلبی انه جهینة بالهاء وکان من حدیثه ان حُصین بن عمرو بن معاویة بن عمرو بن کلاب خرج رمصه رجل من جهینة یقال له الاخنس فنزلا منزلا فقام الجهنی الی الکلابی فقتله واخذ ماله وکانت عمته صخرة بنت معاویة تبکیه فی المواسم وتسائله فقال الاخنس (شعر) تسابل عن حُصین کل رکب - وعند جهینة الخبر الیقین - قال وکان ابن الکلبی بهذا النوع من العلم اکبر من الاصمعی -

جمن - جُمانة - غوزۂ نقرہ جُمان ج -

جنن - جنون - پوشیدن (ع ف اض ۲) یقال جنّ علیه اللیل وَجَنَّه وَاَجَنَّه بمعنًی جن بالکسر پری وہو خلاف الانس الواحد منه جنی بکسرتین وجن الرجل جنونا دیوانہ شد واجنه الله فهو مجنون ولا تقل مُجَنّ - واجنه فی المجنون شاذ لا یقاس علیه لانه لا یقال فی المضروب ما اضربه - نخلة مجنونة ای طویلة - وجُنّ النبت جنونا ای طال والتف وخرج زہرہ - وجُنّ الذباب ای کثر صوته یستعمل کلها مجهولا - ویقال کان ذلک فی جنّ شبابه ای فی اول شبابه - ویقال اِفعل الامر بجنّة ای بجِدّ ثانہ - اجنان وفن کردن مردہ را یقال اجنّت المیت ای واریته وجنّته کذلک وپنہان داشتن چیزے را در دل - وکودک افگندن زن جنین بالفتح کودک در شکم - ومردہ در گور اجنة ج - جَنن بفتحتین گور جُنن بضمتین مقصور جنون - جنة بالضم سپر - وپردہ جنن ض اف ۲ ج - یقال اسجَنّ بجُنّته ای استتر بستره - مجن بالکسر سپر مجان بالفتح ج - جنة بالفتح بہشت وبستان جنان بالکسر جنات ج - وجنان الناس بالفتح دہماُ وہم یعنی جماعۂ مردم وجنات عدن ای اقامة - جنان بالفتح دل ویقال ما علی جنان ای ثوب یوارینی - وجنان اللیل تاریک شدن شب جنة بالکسر پریان قوله تعالیٰ من الجنة والناس ودیوانگی قوله تعالیٰ ام به جنة فالاسم والمصدر علی صورة واحدة - جانّ پدر پریان جِنّان بالکسر ج - ومار سپید

علی التوہم انہ جمع - ثمینیۃ تصغیر ثمانیۃ بحذف الالف وان شئت حذفت الیاء فقلت ثمینۃ قلبت الالف یاء وادغمت فیہا یاء التصغیر والاول احسن -

ثمن بالضم ہشت یک ثمن بالکسر تشنگی ہشت وزر شتر ثمن بالفتح ہشت یک گرفتن (عع ف اض ۲) یقال ثمنت القوم اخذت ثمن اموالہم وہشتم قوم شدن (عع ف اک ۲) اثمان ہشت عدد شدن - وخداوند شتران ثمن شدن یعنی آنکہ در ہشت روز یکبار نوبت آب یابند - وبہا کردن متاع ایقال اثمنت الرجل متاعہ واثمنت لہ - ثمن بفتحتین بہا مثمن ہشت سو ثمانون ثمانین ہشتاد وفی المثل ہو احمق من صاحب ضأن ثمانین وذلک ان اعرابیا بشر کسری ببشری سر بہا فقال سلنی ما شئت فقال اسألک ضأنا ثمانین - ثمین ہشت یک - وگران ثمینۃ نام جائے مثمنۃ بالکسر توبرہ -

ثفن - ثفنۃ - بالضم مویہائے دراز کہ بر تندی پاشنۂ اسپ باشد ثفن ج - ومیان ناف وزہار ثن بالکسر علف خشک -

التثاؤن والتشاون والتتاون - بمعنی -

ثجن - بالفتح وبفتحتین راہ در زمین درشت سنگستان -

ثرن - دوست وہمسایۂ خود را رنجانید (عع ک اف ۲) -

ثوینا - گرد خشک کہ زیر زوالہ ہنگام پہن کردن

افشانند تشاون حیلہ جستن وفریب دادن تثاون للصید اذا خادعتہ جاءہ مرۃ عن یمینہ ومرۃ عن شمالہ -

الثین - بالکسر مستخرج الدرۃ من البحر و مثقب اللؤلؤ -

فصل الجیم

جبن - جُبن - بالضم پنیر جبنۃ اخص منہ و بفتحتین بتشدید النون وضم الباء ایضا - وبدولی وترسندگی جبان بالفتح بدول وقد جبن الرجل فہو جبان عع ف اض ۲ وجبن بالضم ایضا فہو جبین وامرأۃ جبان ایضا کما قالوا حصان ورزان وجبنتہ ای وجدتہ جبانا - وجبنتہ ای نسبتہ الی الجبن وفی الحدیث الولد مجبنۃ مبخلۃ - جبان جبانۃ بالتشدید فیہما صحرا وتجبن اے غلظ - جبین بخریسہ دہا جبینان عن یمین الجبہۃ وشمالہا -

جحن - جحن - بفتحتین ناگوارہ شدن کودک صبی مجحن لغت منہ (عع ک اف ۲) اجحان متعد فیہ - مجحن ایضا بطئ الشباب مجحن گیاہ بے آب جیحون رود میان ماوراء النہر وخراسان جیحان نام جوئے بشام -

جدن - ذو جدن بفتحتین مہتری از مہتران جیر

جرن - جرون - بالضم نرم شدن وعادت کردن ستور بر کارے (عع ف اض ۲) وسودہ ونرم شدن جامہ وزرہ جارن بچۂ مار - وراہ ناپیدا شدہ جرن زمین درشت جرن جرین

تین - تین - انجیر تینة یکے قولہ تعالیٰ والتین والزیتون قال ابن عباس ہو تینکم وزیتونکم ہذا۔ ویقال ہما جبلان بالشام۔

تتاؤن - حیلة جستن و فریب دادن تتاون مثلہ قد تتارن وتتاون جارہ من ہنا مرة ومن ہنا مرة۔

ترن - کز فر موضعیست در یمن ترنی بالضم وبالفتح کنیز وخشنی وابن ترنی بالضم خشنی بچہ ویجوز ان یکون ترنی من زینت اذا ادیم النظر الیہا۔

تفن - بالفتح چرک۔

تاکرنی - بضمتین وشد والنون مقصورہ شہریست بہ اندلس۔

تون - بالضم خرقہ کہ بران بکچہ بازی کند وشہریست بخراسان نزدیک قائن منہ اسمعیل ابی سعد واحمد بن محمد بن احمد تونة بالضم جزیرہ ایست نزدیک دمیاط واینک تہ آبست منہا عمرو بن احمد وعمر بن علی وسالم بن عبد اللہ وعبد المؤمن بن خلف تناون تناون یعنی حیلہ جستن وہو یتناون للصید اذا جارہ مرة عن یمینہ ومرة عن شمالہ۔ واتون الحمام گلخن گرمابہ فی اتان۔

تہن - خوابید (عع ک اف ۲) تہن لکتف لغت منہ

فصل الثاء

ثبن - ثبن - ثبان - در نوشتن عطف جامہ ودوختن (عع ف اک ۲) ثبان بالکسر ان تعطف ذیل قمیصک فتجعل فیہ شیأ تقول منہ ثبنت الشئ اذا جعلتہ فیہ وحملتہ بین یدیک۔ ثبن ایضا دامن بر چیزے در پیچیدن۔

ثتن - ثتن - بفتحتین گندہ شدن گوشت و بن ہاے دندان وبوے گرفتن آن (عع ف اک ۲)۔

ثخن - ثخانہ - ستبر شدن (عع بضمہا) ثخین لغت منہ۔ رجل ثخین مرد با سلاح آثخان سست کردن جراحت کسے را۔ وبسیار کشتن قولہ تعالیٰ حتی یثخن فی الارض۔

ثدن - ثدن اللحم - تغیرت رائحتہ - ثدن ک ۲ مثدن مرد بسیار گوشت۔

ثفن - ثفنة - ف اک ۲ انچہ بر زمین رسد از شتر چون بخپد چون زانوہا وسینہ وجز آن ثفنات ج - ذو الثفنات نام رئیس خوارج شافتہ ہم زانو نشستن ویاری کردن ثفن المزادة گرد اگرد سفرہ وتوشہ دان ثفن زدن شتر کسے را بہ ثفنات (عع ف اک ۲) ثفن بالتحریک شوخ بستن وستہا (عع ف اک ۲) اثفان متعدیہ۔

ثکن - ثکنة - بالضم گروہے از کبوتران ثکن ج ثکن بفتحتین کوہے۔

ثمن - ثمانیة رجال - ہشت مرد ثمانی نسوة ہشت زن وثمانی مایة کما تقول قاضی عبد اللہ وتسقط الیاء مع التنوین عند الرفع والجر وتثبت عند النصب لانہ لیس بجمع فیجری مجری جواری ترک الصرف وما جاء فی الشعر غیر مصروف فہو

بستان - بالضم معرب بوستان بساتین وبساتون ج - ویوسف بن عبد الخالق البستانی محدث و بستان بن عامر قرب مکة مجتمع النخلتین الیمانیة والشامیة وبستان ابراهیم ببلاد اسد وبستان المناة بدار الخلافة من بغداد -

باشان - دیهیست بهرات -

باشتان - دیهیست بنیشاپور - وابن البشتنی هشام بن محمد من قریة بقرطبة -

بصان - بالضم او بالشد شهر ربیع الآخر بصانات وابصنة ج - بصنی بفتحتین مشددة النون دیهیست منها الستور البصنیة -

رملة بعکنة - ریگ دشوار گذار -

بغدان - لغة شائعة فی بغداد وتبغدن دخل فی البغداد -

البقان - بسیار خیر شدن یقال البقن الرجل ای اخصب جنابه واحمد بن بقنة محرکة بشد النون وزیر العلویین من بنی حمود بالاندلس -

مبکونة - زن خوار -

بلان - کشاد گرمابه وذکر بال ل -

بلفین - بالضم وفتح الفاء دیهیست بمصر -

بلقینة - بالضم وکسر القاف دیهیست بمصر منها علامة الدنیا صاحبنا عمر بن رسلان -

بهمن - بیج گیاهیست همچو ترب سطبر گرده دارد ناهموار وهو احمر وابیض ویقطع ویجفف نافع للخفقان البارد مقو للقلب جداباهی وبهمن نام شخصی وبهمن ماه نام ماه یازدهم است از ماه های فارس -

فصل التاء

تبن - تبن - بالکسر کاه تبنة یکی برگ کاه تبن ایضاً قدح بزرگ اندازه بیست کس انگاه صحن نزدیک بوی انگاه عس اندازه شش یا چهار تن انگاه قدح اندازه دو تن - انگاه قعب یک مرده انگاه غمر فروتر ازان تبن بالفتح کاه دادن ستور را (ع ف اک ۲) تبانة زیرکی (ع ک اف ۲) فهو تبن بلغت منه - ای فتن دقیق النظر فی الامور تتبین زیرکار ودباریک بینی کردن وفی حدیث سالم بن عبد الله کنا نقول فی الحامل المتوفی عنها زوجها انه ینفق من جمیع المال حتی تبنتم ما تبنتم ای اوقعتم النظر فقلتم غیر ذلک - تبان کاه فروش تبان بالضم عورت پوش کشتی بانان -

تقن - اتقان - استوار کردن کار را رجل تقن بالکسر ای حاذق - ابن تقن نام مردی تیرانداز یقال هو رامی من ابن تقن - تقن ایضاً طبع اصل یقال الفصاحة من تقنة ای من سوسه وطبعه -

تلن - تلنة - بضمتین وفتح الاول حاجت ودرنگ یقال لی قبلک تلنة ای حاجة وفیهم تلنة ای لبث وتلان بمعنی الآن -

تنن - تن - بالکسر حریف یقال فلان تن فلان وهما تنان ای حنان وحریفان - واتن المرض الصبی ای قصعه یعنی کلان نمیشود وتنین بکسرتین اژدها وجائے در آسمان -

وتبيّن مثله - واستبنته انا عرفته وتبينته انا كذلك - وبينته اى اظهرته وهو ايضاً لازم متعد - تبيين پيدا شدن وكردن وفى المثل قد تبيّن الصبح لذى عينين اى تبيّن - تبيان بالكسر مصدر فيه وهو شاذ لان المصدر انما يجئ على تفعال بفتح التاء مثل تذكار وتكرار وتذكار وتوكاف ولم يجئ بالكسر الا حرفان وهما تبيان وتلقاء - مباينة جدا شدن از هم تباين بريدن از يكديگر بائن آنكه از چپ در آيد بدوشيدن شير معلّى آنكه از راست در آيد وتطليقة بائنة وهى فاحلة بمعنى مفعولة - بائنة ايضا كمانى كه دير باز بے زه بوده باشد بائن كذلك وچاه مع فراخ تبيون بالفتح كذلك - غراب البين زاغ پيسه بين ميان يقال جلست بين القوم كما يقال وسط القوم وهو ظرف - وتقول لقيته بعيدات بين اذا لقيته بعد حين ثم امسكت عنه ثم اتيته - وهذا بين بين اى بين الجيد والردى وهما اسمان جعلا اسما واحدا وبنيا على الفتح والهمزة المخففة تسمى همزة بين بين - وبنيا على فعلى من البين اشبعت الفتحة فصارت الفا يقال فبينا نحن نرقبه اتانا اى بين اوقات رقبتنا اياه والجمل مما يضاف اليها اسماء الزمان كقولك آتيتك زمن الحجاج امير ثم حذف المضاف اليه هو اوقات ودلّى الظرف الذى هو بين الجملة التى اقيمت مقام المضاف اليها كقوله تعالى واسئل القرية - وكان الاصمعى يخفض ما بعد بينا اذا صلح فى موضعه بين وينشد قول ابى ذؤيب

(شعر) بينا تعنّقه الكماة وروغه + يوما اتيح له جرئ سلفع + وغيره يرفع ما بعد بينا وبينما على الابتداء والخبر وقد زيدت عليه ما يقال بينما نحن فيه ومعناهما واحد

بين بالكسر پارهٔ از زمين مقدار مد بصر يبون ج - وكرانه -

تبانت الطريق والاثر - بمعنى تابنتها يعنى در پى راه ونشان قدم شدن -

بأذنة - فروتنى نمودن واقرار كردن وشناختن وباذان الفارسى من الابناء اسلم فى حيوة رسول الله صلعم -

البُبنىّ - هو محمد بن بشر بن بكر الببنى محدث -

بتان - بالضم وبيست از مضافات طوس ثبت منها ابو الفضل البتانى الفقيه الزاهد وبالكسر او بالفتح والشد وهى است بحران منها احمد بن جابر المنجم ومحمد بن المنا بن البتانى بكسر التاء شد النون لہ سماع -

بختنة - در كار ورنگ كردن يقال بختن فى الامر اے تراخى فيه -

بخن - مردم دراز بالا ابخان كاف شعوا دهم اے مات وابخن كاسود اے نام وانتصب من الاضداد وابخنت الناقة تمدوت للحالب ابخانت شدله -

بخدن - كجعفر دختر نازك تن ونام زنے -

بخاشن - كعلابط تيز نگاه وپيوسته بين برشان شهرے يا قبيلہ -

برطنة - نوعيست از بازى برطة مثله -

بطن بفتحتین کلان شکم شدن (عع ک اف ۲) بطان بالکسر تنگ ستور و فی المثل التقت حلقتا البطان یقال اذا اشتد الامر و ضاق - البطان تنگ بر کشیدن ستوررا - و درونی و خاصه کردن کسے را - و شمشیر زیر کش گرفتن - و جامه استر کردن تبطین مثله - بطانة استر هر چیز خلاف ظهارة و دوست درونی و خاصه البطن رگ بازوے اسپ بطنة بالکسر سیری و پری شکم از طعام یقال لیس للبطنة خیر من خمصة تتبعها بطن ک ۲ شکم پرست مبطان بسیار خوار - و کلان شکم مبطن باریک شکم بطین بزرگ شکم - و دور یقال شأو بطین ای بعید - بطین مصغر ایکے از منازل قمر و هو بطن الحمل استبطان در نهان داشتن تبطن کسے را در زیر خود گرفتن و تبطنت الکلاء جولت فیه - و ابتطنت الناقة عشرة اسنجتها عشر مرات -

بلسن - بلسن - بفتحتین جبه مانند عدس - بلهن - یقال هو فی بلهنیة من العیش ای فی سعة و رفاغیة -

بنن - بنة - بوے خوش و ناخوش بنان ج - و ابن و بنن بالمکان ای اقام به و احبس فیه - بنانة سر انگشت بنان ج - یقال بنان مخضب بالحناء لان کل جمع لیس بینه و بین واحده الا الهاء فانه یوحد و یذکر - بنانة بالضم نام زنے ثابت البنانی منسوب الیها -

بون - بوانة - بالضم نام جائے بوان بحذف الهاء مثله شعب بوان بالفتح و التشدید موضع در فارس بوان بالکسر ستون خیمه بون ج - بان نوعے از درخت بانة یکے -

بهن - بهنانة - زن خوش بوے خوش نفس بهان نام زنے مثل قطام -

بهکن - بهکن - تازه و تر و ربما قالوا ابهکل امرأة بهکنة ای غضة -

بین - بین - جدائی و پیوستن و هو من الاضداد (عع ف اک ۲) بینونة کذلک و قرئ قوله تعالی لقد تقطع بینکم بالرفع و النصب فالرفع علی الفعل ای تقطع وصلکم و النصب علی الحذف ای ما بینکم - بون فضل و فزونی یقال بانه بینه و بیونه و بینها بین بعید و بون بعید و الواو افصح فاما فی البعد فیقال ان بینهما بیناً لا غیر - بیان سخن پیدا و کشاده گفتن - و فصاحت و فی الحدیث ان من البیان لسحرا و یقال فلان ابین من فلان ای افصح منه و اوضح کلاما - ابین ایضاً نام مردے که عدن منسوب باوست یقال عدن ابین - و یقال بان الشئ بیانا ای اتضح فهو بین پیدا ابیناء ج مثل هیّن و اهیناء - و کذلک ابان الشئ فهو مبین - ابانة پیدا و کشاده کردن و شدن متعد لازم و جدا کردن یقال ضربه فابان رأسه ای جسده ای فصله فهو مبین و ذاک مبان - مبین ایضاً نام آبے و استبان الشئ ای ظهر

تعظمه بالنظر اليه وتنثره في المنزل وليس بطيب الرائحة۔
اشنة۔ بالضم دوالة وآن چیزیست مانند رگ خوشه
که بر درخت بلوط وصنوبر وجز آن مے پیچد اشنی
بالضم کحسنی وہیبست بہ صعید مصر وہی غیر اسنی
اشنونة بالضم قلعه ایست باندلس اشنان بالضم
والکسر دوائیست معروف نافع للجرب والحکة جلاء
منق مدر للطمث مسقط للاجنة وینسب الی بیعه
المحدثون وتاشن غسل یده به۔
اُصَیْلان۔ لغة فی الأصیلان یقال لقیته اصیلانا
یعنی با او در اندک آخر روز ملاقات کردم۔
اظان۔ بالکسر والظاء معجمة موضعے۔
اکنة۔ بالضم وکنة واکینة کجهنة ابن زید التیمی التابعی
الیمن۔ کامیر دہیست ببرو۔

فصل الباء

بثن۔ بثنة۔ بالفتح زمین نرم بثینة تصغیرها
وسمیت بها بثینة گندم منسوب بموضعے درشام
وہر گندمے که در زمین نرم روید خلاف الجبلیة۔
بجن۔ بجنة۔ بالفتح نام زنے بجونة مثال قسورة
مشک فراخ واو زائده بجون کلان شکم۔
بدن۔ بدن۔ بالتحریک تن قوله تعالی فالیوم
ننجیک ببدنک قالوا بجسدلا روح فیه وقال الاخفش
قول من قال بدرعک لیس بشیئ۔ رجل بدن ای
مسن وہو عیل۔ بدن مثله وزره کوتاه بدنة شتر
وگاو قربانی که بمکه قربان کنند بدن بالضم ج
ایضاً فربہی وگوشت آگندگی مثل عسر وعسر ای ع

ف اض ۲) بدانة کذلک (ع بضمهما) بادن
لغت منه وامراة بادن وبدین ایضاً۔ وبدّن
ای اسنّ وفی الحدیث انی قد بدّنت فلا تبادروني
بالرکوع والسجود۔ بادنة نام زنے۔
برن۔ برنی۔ نوعے از خرما برنیة خنور سفالین
یبرین موضعے در ریگ۔
برثن۔ براثن۔ بال۔ وچنگال۔ وده۔ ومرغان
شکاری برثن بضمتین یکے وایضاً حمی از بنی اسد
برذن۔ برذون۔ بالکسر وفتح الذال ستور
ونوعے از اسپان برذونة مؤنث منه۔
برزن۔ برزین۔ کوزه از پوست طلع۔
برہن۔ برہان۔ بالضم حجت وبرہن علیه
ای اقام الحجة۔
بزن۔ بزیون۔ بالضم دیباه۔
بسن۔ حسن بسن۔ اتباع۔ بیسان موضعے
در نواحی شام۔
بطن۔ بطن۔ شکم خلاف ظهر وگروه کمتر از قبیله
وزمین مغاک۔ وجانب درازی پر بطنان بالضم
ج۔ وبطنان الجنة وسطها وبر شکم زدن (ع ف ا
ض ۲) بطنه وبطن له وورون وادمی در آمدن
واز درون کار شناختن یقال بطنت الامر اے
عرفت باطنه وورونی وخاصهٔ کسے شدن یقال
بطنت به ای صرت من خواصه۔ انباحسن نامے
از نامهاے خداے عزوجل۔ ونهان ویقال
بطن الرجل مجهولا فهو مبطون شکم درد مند

ناصبة للمستقبل والالف الاخيرة انما هي لبيان الحركة في الوقف فان توسطت سقطت كقول علي عليه السلام ان الذي سمتني امي حيدرة انا لفي لغة ردية كقول الشاعر (ع) انا سيف العشيرة فاعرفوني - وقد توصل بها تاء الخطاب فتصيران كالشيء الواحد من غير ان تكون مضافة اليه تقول انت بفتح التاء للمذكر ومعناها تو وبكسرها للمؤنث وانتما للتثنية منهما وانتم للرجال وانتن للنساء وقد تدخل عليه كاف التشبيه تقول انت كانا وانا كانت وقيل لا تتصل الكاف الا بالمظهر تقول انت كزيد ولا تقول انت كي الا ان الضمير المنفصل عندهم كان بمنزلة المظهر فلذلك حسن وفارق المتصل -

اون - اَوُن - تن آسانی وآرام (ع ف اض) رجل آئن اي رافه وادع ورفتار آهسته ويقال آن علي نفسك اي ارفق في السير ويك گوشه خرجينه يقال خرج ذو آونين وهما كالعدلين ويقال بيننا وبين مكة ثمث ليال او اثن اي رواقد وعشر ليال آنات اي وادعات - تاوين علف وآب خوردن وشكم دراگندن خر آوان هنگام آونة ج - مثل زمان وازمنة ويقال فلان يفعل ذلك آونة اذا كان يصنع ذلك مرارا وايدا مرارا - ايوان اوان بالكسر فيها صفة بزرگ ومنه ايوان كسرى اُوُن بالضم جمع اوان مثل خوان وخون وايوانات جمع ايوان - اواوين كذلك مثل ديوان ودواوين واصله اوّان فابدل من احدى الواوين ياء -

اهن - اهان - تنهٔ درخت بريده شاخ ها وبالاي وي -

اين - اَيْن - ماندگي لا يبنى منه فعل وما ويقال آن اينك وآن آنك اي حان حينك (ع ف ك م) وآن لك ان تفعل كذا اي حان لك مثل انى لك وهو مقلوب منه - اين كجا وهو سؤال عن مكان مبني على الفتح اذا قلت اين زيد فانما تسأل عن مكانه - اَيّان كي وهو سؤال عن زمان مثل متى ومعناه اي حين قوله تعالى اَيّان مرساها وبكسر الهمزة لغة سليم وبه قرأ السلمي قوله تعالى اَيّان يبعثون - الآن اكنون وهو اسم للوقت الذي انت فيه وهو معرفة ولم تدخل عليه الالف واللام للتعريف لانه ليس له مايشركه وربما فتحوا اللام وحذفوا الهمزتين -

اثين - كامير استوار بن اثان بالفتح ابن نعيم تابعي

اثنة من طلح بالضم درختان موز انبوه وبهم پيچان

اثن ج وجمعوا الوثن بالضم وثنا بضمتين ثم همزوا فقالوا اثن وقرأ جمعات ان يدعون من دونه الا اثنا -

آخني - كعاجني جامه ايست مخطط وكتان بلابه آخنية كسان ها -

مؤدن - بالضم وفتح الدال كوتاه لغة في المودن -

آذريون - نوعي ست از رياحين معروف معرب زهره اصفر في وسطه خمل اسود حار رطب والقرص

کقولہ تعالیٰ وما یشعرکم انہا اذا جاءت لمن قرأہا مفتوحۃ
ای لعلہا وفی قراءۃ أبی لعلہا اذا جاءت - وتزاد
علی المکسورۃ منہا ہاء ساکنۃ وتسمی ہاء السکوت
کما فی قول قیس الرقیات (شعر) بکرت علیّ عواذلی
یلحینني والومنہ + ویقلن شیب قد علا + ک
وقد کبرت فقلت انہ - ای انہ قد کان کما یقلن
قال ابو عبیدۃ وہذا اختصار من کلام العرب
یکتفی منہ بالضمیر لانہ قد علم معناہ وقال الاخفش
انہ ہہنا بمعنی نعم یرید تأویلہ لا وضعہ فی اللغۃ لذلک
والہاء للسکوت - وینہ کلمۃ نشانی وہی مفعلۃ
من ان المکسورۃ المشددۃ کما یقال مخلقۃ ومحرۃ
قال ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ ان طول الصلوٰۃ
وقصر الخطبۃ مئنۃ من فقہ الرجل معناہ ان الذی
یقصر الخطبۃ ویطیل الصلوٰۃ فقیہ ای یقال فیہ
اذا سئل افقیہ ہو انہ بہاء السکت ای نعم او انہ فقیہ
علی التحقیق والہاء للضمیر اختصار الجواب کما قال
ابو عبیدۃ - وتزاد علی المفتوحۃ کاف التشبیہ تقول
کانہ شمس وقد یخفف مع الکاف فلا تعمل شیأ کقولہ
کأن ثدیاہ حقان - ویروی ثدیہ علی الاعمال
والرفع اجود - وقد یخففان کلاہما واذا خففتا
فان شئت اعملت وان شئت لم تعمل - اما المکسورۃ
المخففۃ معناہا اکر فہی حرف الجزاء ویوقع الثانی لاجل
وقوع الاول کقولک ان تأتنی أنک وان جئتنی
اکرمتک وتکون بمعنی ما فی النفی مع الا بعدہا
کقولہ تعالیٰ ان الکافرون الا فی غرور وقد تکون

فی جواب القسم تقول واللہ ان فعلت ای ما فعلت
ویہا جمع بینہما للتاکید قال (شعر) ما ان رأینا
ملکا اغارا + اکثر منہ قرۃ وقارا + وقد تکون زائدۃ
مع ما کقولک ما ان یقوم زید ای ما یقوم وقد تکون
مخففۃ من المشددۃ فہذا لا بد من ان تدخل اللام
فی خبرہا عوضا مما حذف من التشدید کقولہ تعالیٰ
ان کل نفس لما علیہا حافظ وان زیدا لاخوک
لان لا تلتبس بان التی بمعنی ما للنفی - واما المفتوحۃ
المخففۃ معناہا کہ قد تکون مع الفعل الماضی والمستقبل
فی معنی مصدر فتنصب المستقبل تقول اعجبنی ان قمت
ای قیامک الذی مضی واریدان تقوم ای قیامک
وتکون مخففۃ عن المشددۃ فلا تعمل تقول بلغنی
ان زیدا خارج وقولہ تعالیٰ وتودوا ان تلکم الجنۃ
وتکون مع ما ای کقولہ تعالیٰ وانطلق الملأ منہم
ان امشوا وتکون صلۃ للما کقولہ تعالیٰ فلما ان جاء البشیر
وتکون زائدۃ کقولہ تعالیٰ وما لہم ان لا یعذبہم اللہ
ای لا یعذبہم - وقد تزاد علی المکسورۃ المشددۃ
ما فصار للتعیین کقولہ تعالیٰ انما الصدقات للفقراء
وتوجب اثبات الحکم للمذکور ونفیہ عما عداہ - وتزاد علیہما
یاء المتکلم الواحد کقولک انی وانني بکسر الفتح فیہما ونون الجمع
کقولک انا وانا بالکسر والفتح فیہما فحذفت احدی النونین تخفیفا
لکثرۃ استعمالہم وکذلک کاني وکانني بالفتح ولکني
ولکنني وکذلک لعلي ولعلني لان اللام قریبۃ من النون
انا مفتوحۃ مخففۃ معناہا من فہو اسم مکنی وہو للمتکلم
الواحد وانما بني علی الفتح فرقا بینہ وبین ان التی ای

(عع ف اض ۲ و ک ۲) آسن لغت منه مثل آجن
آسن کذلک (عع ک اف ۲) اسن الماء فهو آسن
واسن الرجل ایضا یعنی بوے بد چاه گرفت مرد
تأسن کذلک و درنگ کردن - وبهانه جستن بر کسے
یقال منه تأسن علیّ دخوی و روش پدر گرفتن پسر
یقال تأسن اباه وهو علی آسان من ابیه اے
علی شمائل واخلاق منه واحدها اسن بضمتین مثل
خلق واخلاق - اُسن ایضا تاه رسن آسان ج -
وباقی پیه در ستور یقال سمنت ناقته علی اُسن
قدیم ای عن شحم -

افن - افن - بالتحریک ضعف رای (عع ک اف ۲)
آفن الرجل واُفن فهو مأفون وافین وفی المثل
انّ الرقین یغطّی آفن الافین - وافنه الله فهو
مأفون (عع ف اک ۲) جوز مأفون تباه شده افن
بالفتح کمی متأفن متنقص وهمه شیر پستان را خوردن
ودوشیدن - وبیوقت وبا وقت دوشیدن ستور را
(عع ف اک ۲) وکم شدن شیر ستور (عع ک اف ۲)
یقال افنت الناقة ای قل لبنها فهی افنة - ویقال
جاءنا علی افان ذلک بالکسر ای علی اتان ذلک -

افن - افنة - بالضم خانه از سنگ برآورده
افن ج -

امن - امان - امانة - زینهاری وبے بیمی
یقال امنت فانا آمن - ایمان گرویدن وبے بیم
گردانیدن مؤمن یکے از نامهاے خداے عزوجل
وآمن کننده - وگرونده بخداے تعالی واصل

آمن امن بهمزتین لیّنت الثانیة ومنه المیمن
واصله مأمن لینت الثانیة وقلبت یاء وقلبت الاولی
هاء - امن امنة ضد خوف وبے بیم شدن ومنه
قوله تعالی امنة نعاسا وقوله تعالی اذ یغشیکم النعاس
امنة منه امنة بفتحتین وبالضم ایضا مثال همزة
آنکه بر هر کس اعتماد کند وامنته علی کذا اعتمادکردم
اورا برین واتمنته کذلک - وقرئ قوله تعالی
مالک لا تأمنا بین الادغام والاظهار قال الاخفش
الادغام احسن - ویقال اؤتمن فلان مجهولا -
ویقال استأمن الیه ای دخل فی امانه وهذا البلد
الامین قال الاخفش یرید الامن وهو من الأمن
امین امانت دار واعتماد کرده بمعنی مامون اُمان
بالضم والتشدید کذلک - امون بالفتح شتر ستوار
آمین فی الدعاء اجابت کن وچنین باد ایمد ویقصر
مبنیا علی الفتح - تأمین آمین گفتن -

انن - أنین - ناله ونالیدن (عع ف اک ۲)
انان بالضم کذلک تانان بالتاء کذلک - ویقال
ماله انّة ولا حانّة ای ناقة وشاة - ویقال لا افعله
ما ان فی السماء نجم ای ما کان نجمة فی عن وما ان فی الفرات
فطرة ای وما کانت - ولا افعله ما ان السماء سماء
ای ما کان - آن وان بالکسر والفتح مشدد تین
معناهما بدرستی وراستی وهما حرفان تنصبان
الاسم وترفعان الخبر والمکسورة منهما یؤکد بها الخبر
ولها صدر الکلام وتجیء بعد القسم والقول - والمفتوحة
وما بعدها فی تأویل المصدر وقد تجیء بمعنی لعل

فاستأتن ای صار اتاناً و آبخور سر چاه - وصخرهٔ بزرگ
أتن اتون بجائے مقیم بودن آتنام گام نزدیک
نهادن (عع ف اک ۲) اتون بالتشدید آتش دان
آهنین والعامة تخففه اتانین ج - ویقال هو مولد
اجن - آجن - آب مزه برگشته اَجَن اُجون مصدران
منه (عع ف اض ۲ ک ۲) اجن بالتحریک کذلک
(عع ک اف ۲) اَجِن لغت منه - اِجانة بالکسر والتشدید
تلکان اجاجین ج - اجنة بالضم خسار لغة فی وجنة
واَجَن القصار الثوب ای دقه -
احن - احنة - بالکسر کینه احن ک اف ۲ ج -
وقد اَحِنتُ علیه بالکسر مواخنة دشمنی کردن باهم
اذن - اذن - بالکسر دستوری (عع ک اف ۲)
یقال اَذِن له ویقال ائذن لی علی الامیر وقول الشاعر
(شعر) قلت لبواب لدیه دارها + تأذن فانی حمؤها
وجارها - ای لتأذن بحذف اللام وکسر التاء علی
لغة من یقول فِعلم بالکسر ودانستن ومنه قوله تعالی
فاذنوا بحرب من الله ورسوله - واَذِن له اذناً ای
استمع - اذان آگاهی دادن - اذان الصلوة بانگ
نماز اذین مثله وقد آذَنَ اذانا - میذنة بالکسر جای
اذان آذین پذرفتار - وجائے که از هر جهتے بانگ
نماز در وے شنوده شود اُذن بالضم وبضمتین
گوش وهی مؤنثة آذان ج - ویقال اُذُنُه ای
ضربت اذنه - رجل اذن بضمتین مرد سخن شنو
یستوی فیه الواحد والجمع - اُذانی بالضم کلان گوش
نعجة اذناء وکبش آذن لغت منه - تاذین گوشه
ساختن نعل را - وگوش مالیدن کودک را - وتأذین
دادن کسے را بر کارے آذن حاجب ایذان تأذین
آگاهانیدن یقال تأذن الامیر فی الناس اذا ناداهم
فیهم ویکون ذلک فی التهدد وقوله تعالی واذ تأذن
ربک ای اَعلَم - اِذَن بالکسر آنگاه وهی حرف
مکافاة وجواب اَن قدمتها علی الفعل المستقبل
نصبت بها لا غیر اذا قیل لک ازورک الیوم قلت
اِذَن اُکرمک وان اخرتها الغیت وقلت اُکرمک
اذن وان وسطتها وجعلت الفعل بعدها معتمداً علی
ما قبلها الغیت ایضاً کقولک انا اذن اُکرمک وان
ادخلت علیها حرف عطف کالواو والفاء فانت
بالخیار ان شئت اَلغیتَ وان شئت اعملت ان وقفت
علی اذن قلت اذا -
ارن - ارن - بالتحریک شادمانی ونشاط نمودن
(عع ک اف ۲) یقال اَرِن البعیر فهو اَرِنٌ - ارآن
بالکسر تابوت مرده - وخانهٔ وحش اُرُن ج - میزان
مثله آرین ج - ارنة الحرباء بالضم جاے کریشه
از چوب که در آنجا باند -
اربن - اُربون - اربان - بالضم فیهما لغة فی عربون
وعربان وهو ان یُسادم الرجل فی السلعة ثم یدفع
الی صاحبها دینارا او درهما عربونا علی انه ان اشتری
السلعة کان الدینار او الدرهم من الثمن وان لم یشتر
کان لصاحب السلعة یعنی بیعانه وهو منهی عنه
فی البیع والعامة تقول ربون -
اس - اُسون - مزه وبوے گردانیدن آب

سه واو العربان وواو العربون فیهما والعربون بحرکة وبدال مهملة مخففة ما عقد به البیع من الثمن - ق -

بے نظیر آیتام یتامیٰ ج - یتم بالضم ویفتح مصدرہ (عع ک اف ۲) یتمت المرأۃ فہی موتم یتیم دارشد زن تیتیم یتیم گردانیدن ویقال فی سیرۃ یتم بالتحریک ای ابطاء -

یسم - یاسمین - کلی م وہو معرب وبعضہم یجرونہ مجری الجمع تقول شممت وہذا یاسمون وقد جاء فی الشعر یاسم -

یلملم - یَلَمْلَم - میقات اہل الیمن لغۃ فی الملم -

یمم - یممتہ - ای قصدتہ تیمم قصد کردن - وبخاک دست وروے مالیدن بہ نیت عبادت قولہ تعالیٰ فتیمموا صعیدا طیبا ای اقصدوا صعیدا - ویممتہ بالرمح ای توخیتہ وقصدتہ دون من سواہ - تیمیم تیمم دادن نماز وعبادت را یمام کبوتر وحشی یمامۃ یکے - ونام کنیزکے کبود چشم کہ از سہ روزہ راہ سوار را میدید ویقال ابصر من زرقاء الیمامۃ ویقال الیمامۃ بلاد اسمہا الجو فسمیت باسم ہذہ المرأۃ لکثرۃ ما اضیف الیہا وقیل جو الیمامۃ والنسبۃ الی الیمامۃ یمامی - یم دریا وقدیم الرجل فہو میموم اذا طرح فی البحر -

یمم - یَمَم - بالتحریک نوعے از نبات نیمتہ یکے -

یوم - یوم - روز ایام ج - واصلہ ایوام فادغم قال الاخفش فی قولہ تعالیٰ اُسِّسَ علی التقوی من اول یوم ای من اول الایام کما تقول لقیت کل رجل ای کل الرجال - میاومتہ روز مزد کردن ویقال یوم ایوم کما یقال لیل ایل ولیلۃ لیلاء عبروا عن الشدۃ یام قبیلۂ ازمین - ونام پسر نوح علیہ السلام -

یہم - قال ابن السکیت اَیْہَمان سیل وسوختن ویقال السیل والجمل الصول الہائج یتعوذ منہا - یَہماء دشت بے پایان اَیْہَم مثلہ وایضاً مرد کر - و دلیر - وکوہ بلند - ونام مردے یعنی جبلۃ بن الایہم آخر ملوک غسان -

یرم - بفتحتین دہیست باصفہان وموضعیست دیگر ذکرہ ابو تمام -

ایلمۃ - جنبش وما سمعت لہ ایلمۃ ای صوتہ وزنہ افعلۃ لا فیعلۃ ویلمل فی ل م م -

باب النون

فصل الالف

ابن - ابنۃ - بالضم گرہ چوب اُبُن ج - ویقال ایضا بینہم اُبُنٌ ای عداوۃ - ویقال اَبَنہ یابُنہ (عع ف اض ۲ د ک ۲) ای اتہمہ - وفلان یوبن بکذا ای یذکر بقبیح - وفی ذکر مجلس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تؤبن فیہ الحرم ای لا تذکر - تأبین درپی چیزے شدن - وچشم داشتن - وبر مردہ گریستن ومرثیہ گفتن اَبان بالکسر والتشدید وقت وہنگام ابانان دوکوہ -

اتن - اَتان - مادۂ خر وثلث آتن مثل عنق اُتُن ج بالحرکۃ والسکون مأتونا مثلہ - واستأتن الرجل ای اشتری اتانا - وفی المثل کان حمارا

لک ہلم الی کذا اقلت الام اَلُمّ مفتوحۃ الالف والہاء کانک قلت الی ما اَلُمّ - ولا اَلُمّہ اے لا اُعطیکہ ویقال جاء بالہیل والہیلمان بضم اللام وفتحہا ای بالمال الکثیر -

ہلقم - ہلقام - بالکسر سطبر دراز - وشیر - ونام مردے -

ہمم - ہَمّ - اندوہ ہموم ج - وگداختن بیماری تن را یقال ہمنی المرض وقصد (ع ف اض ۲) یقال ہَمَمْتُ بالشئ وقولہ تعالیٰ ولقد ہَمّت بہ وہَمّ بہا - ویقال لاَہَمّتہ لی بالفتح ولاہِمام ای لا اُہِمّ بذلک ولا افعلہ وہو مبنی علی الکسر مثل قطام - اہمام بے آرام کردن کار کسے را واندوہگین کردن یقال ہَمّک ما اَہَمّک مُہِمّ کار سخت اہتمام غمخوارگی کردن یقال اہتم لہ بامرہ - انہمام گداختہ شدن قال الشاعر (ع) یَضحکن عن کالبرد المُنہَمّ - ہاموم شتر گداختہ کوہان ہمۃ بالکسر قصد دل یقال فلان بعید الہمۃ بالکسر والفتح ہِمَم ج - ہمیم نرم رفتن (ع ف اک ۲) ہَمّ بالکسر پیر فانی ہمۃ گند پیر ہمام بالضم مرد بزرگ ہمت ہوم بالفتح چاہ بسیار آب اذا قیل لنا اَلقِی عندکم شیئ تقول ہمام ای لم یبق شئ - ہامۃ خزندہ وگزندہ ویقال للدابۃ ایضاً نعم الہامۃ ہذا - ہمیمۃ باران نرم ہمہمۃ گردانیدن آواز در سینہ حمار ہَمہَم بکسرتین یُہمہِم فی صوتہ - وہمت المرأۃ فی رأس الصبی در خواب کردن کودک را آواز ویقال ذہبت اَہَمّتہ اطلبہ -

ہنم - ہینمۃ - آواز نرم ہنمۃ مثال ہلعۃ شبہ از شبہ ناکے زنان کہ بہمت فسون دارند -

ہوم - تہویم - سر فرود انگندن از خواب -

ہیم - ہامۃ - سرہام ج - وچغد وہامۃ القوم رئیسہم - ہَیم ہَیمان سرگشتگی از عشق (ع ف اک ۲) ہائم مستہام سرگشتہ ہیام بالضم تشنگی سخت - ونوعے از جنون وعشق - ونوعے از بیماری ستور مہیوم شتر بیمار ناقۃ ہیمار مؤنث - ہیماء ایضاً دشت بے آب ہیام بالفتح ریگ روان ہُیُم بضمتین ج - ہیام بالکسر شتران تشنہ ہَیمان نعت مذکر ہیمیٰ مؤنث وقوم ہِیَم وابل ہیم قولہ تعالیٰ فشاربون شُربَ الہیم وہی الابل العطاش - تہیم رفتار نیکو ہَیمَیٰ بمد ویقصر قومے -

ہبرمۃ - بسیار خوردن وبسیار گفتن -

ہثرمۃ - بسیار گفتن -

ہجدم - کدرہم لغۃ فی اجدم وہوزجر للفرس عند اقدامہ یقال اول من رکبہ ابن آدم القاتل حمل علی اخیہ فزجر الفرس وقال ہج الدم فخفف -

ہجعمۃ - دلیری واقدام -

ہذلمۃ - بزودی رفتار کردن -

الہرطمان - بالضم حب متوسط بین الشعیر والحنطۃ نافع للاسہال والسعال -

ہسم - شکستن لغۃ فی الہشم وبضمتین داغ کنندگان لغۃ فی الحسم ہوسم شہریست در پس طبرستان -

ہلدم - کزبرج چادر یارۂ دوختہ ونمد سطبر جافی -

فصل الیاء

یتم - یتیم - مرد بے پدر - وستور بے مادر - وجمعہ

تهزم شکسته شدن یقال تهزم السقاء اذا یبس فتکسر - هزم هزیمة شکستن لشکر را (ع ف اک ۲) انهزام لازم منه - هزیمة چاه آهتزام آواز رفتار اسپ - وکاه بریدن گویند هزیم الرعد آواز رعد ومنه تهزم الرعد - غیث هزم ک ۲ باران که نه ایستد تهزام نوعے از لعب -

هشم - هَشْم - شکستن نان خشک (ع ف اک ۲) یقال هَشَم الثرید ومنه سمی هاشم بن عبد مناف واسمه عمرو وقال فیه الشاعر (شعر) عمرو العلا هشم الثرید لقومه ورجال مکة مسنتون عجاف + هشیم گیاه خشک ودرخت بوسیده رجل هشیم اے ضعیف البدن - وتهشم علیه ای تعطف - هشام همه شیر پستان دوشیدن هاشمة الشجة التی تهشم العظم -

هصم - هَصْم - شکستن (ع ف اک ۲) هیصم غیر - ومرد دلیر قوی - ونوعے از سنگ املس - هضم - هَضْم - شکستن طعام در معده - وچیزے از حق کسے باز شکستن انهضام مثله وماندن بعضے از حق بر کسے تهضم ستم کردن - ونقاد شدن وکم آمدن از خصم هضیم مُتهضَم ای مظلوم - هضیمة پستم انهضام دندان شیر افگندن ودیگرے برآوردن شتر کره وگویند یقال انهضمت الابل للاجذاع والاسد اس جمیعا اذا ذهبت رواضعها - هاضوم گوارش طعام سریع الانهضام ودوگوار وکذا بطئ الانهضام - هضیم ایضاً غنچه ناشگفته - وزن نازک تهیگاه وکشخ مُهضَم - هضم بالکسر زمین پست انهضام هُضوم ج - یقال فی التحذیر الیلیل واهضام الوادی ای احذرها - هضم بالتحریک پهلو با هم درآمدن (ع ک اف ۲) انهضم اسپ تهیگاه درآمده والانثی هضماء ورجل انهضم بیّن الهَضَم - ویقال لم یسبق فی الخابة انهضم قط - هضم بالتحریک نوعے از طیب انهضام ج -

هقم - هَقْم - ک ۲ مرد سخت گرسنه هقم بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) هقم مثال هجف مرد بسیار خوار - ودریا هیقم شتر مرغ دراز والمیم زائدة وآواز موج دریا - وآواز لقمه بگلو بردن وفلان یتهقم الطعام اذا ابتلعه لقما عظاما -

هکم - تهکمت البئر - ای تهدمت - وتهکم علیه اے اشتد غضبه - وتهکم به ای تهزأ به - متهکم ای متکبر - وتهکمت تغضت وترمت - تهکیم متعدد منه -

هلم - هَلُمَّ - بیا قوله تعالی هلم الینا قال الخلیل اصله لُمَّ من قولهم لمّ الله شعثه ای جمعه اراد لُمَّ نفسک الینا ای اقرب وها للتنبیه وحذفت الفها وجعلا اسما واحدا یستوی فیه الواحد والجمع والتانیث فی لغة اهل الحجاز واهل نجد یصرفونها فیقولون للاثنین هلما وللجمع هلموا وللمرأة هلمی وللنساء هلمن والاول افصح وقد یوصل باللام فیقال هلم لک وهلم لکما الی کذا کما قالوا هیت لک - وهَلُمَّ یا رجل وهَلُمِّی بکسر المیم یا امراة وهلمّا للاثنین وهلمّ للجمع وهَلُمْنَ یا نسوة اذا ادخلت علیه النون الثقیلة - واذا قیل

وعم - خطے کہ در کوہ مخالف ہمگی رنگ آن باشد
وعام ج - ووعم الدیار کو عدو ورث قال لها
انعمی ومنه عم صباحا ومساء وظلاما -
ویمة - بالفتح تہمت وسخن چینی وشہریست بہ طبرستان
وکورۂ است باندلس او ہی ویمیة -

فصل الهاء

هتم - هَتْم - بالفتح شکستن دندان از بن (ع ف ا
ک ۲) یقال ضربه فهتم فاه تهتم لازم منه - هتم
بالتحریک شکستہ شدن دندان پیشین (ع ک ا
ف ۲) اهتم فعت منه ونام مردے هتامة بالضم
شکستہ وافتادۂ ہر چیز -
هَثْم - هَثَم له من ماله - کما یقال قَثَم (ع ف اک ۲)
هَیْثَم چوزۂ عقاب - وریگ تودۂ سرخ - ونام مردے -
هجم - هَجُوم - درآمدن ہر کسے یا چیزے بناگاہ (ع
ف اض ۲) ویقال هجم الصباح وهجم الشتاء وهجمت
عینه ای غارت - هَجَم قدح بزرگ - وهمه شیر پستان
دوشیدن - وویران کردن خانہ را ریح هَجُوم باد
کہ خانہ ہا ویران کند - وانهجمت عینه ای دمعت -
هَجَمة گلۂ شتر از چہل تا بیشتر وهُنَیْدة صد شتر هجمة الشتاء
والصیف سختی سرما وگرما هجیمة شیر کہ در مشک نو
ریزند ثم تشربه ولا تمخضه وقیل ما لم یرب هیجانة
بالیاء وضم الجیم مرواریدِ بزرگ - ونام زنے -
هدم - هَدْم - ویران کردن (ع ف اک ۲) تهدیم
مبالغة فیه - انهدام تهدم ویران شدن وتهدم
علیه من الغضب ای اشتد غضبه - هدم بالکسر

جامۂ خلق اهدام ج - مهدوم شیر خفتہ وسطبر شدہ
هدم بالتحریک انچہ از کرانۂ چاہ فرو دریدہ باشد
ویقال داؤهم ینهم هدم ای یَهْدِرُ وهَدْم بالسکون
ایضاً - هدمة یک دفعۂ باران ناقۂ هدمة کہ سخت
گشن خواہ وقد هدمت الناقة بالکسر هُدَامًا
واندازہ وہو معرب -
هذم - هَذْم - بریدن - وبشتاب خوردن (ع ف ا
ک ۲) سیف مهذم بالکسر تیغ هَذَّام کذلک
هیذام بالیاء ولیر -
هذرمة - هَذْرَمة - بشتاب خواندن یقال هذرم
وردہ وکذلک هَذْرَمَ فی الکلام -
هرم - هَرْم - بالتسکین گیاہے از شورہا هَرْمة
یکے بعیر هارم شترے کہ آن گیاہ خورد وابل هوارم
ابن هَرْمة شاعرے هَرِم بالتحریک کلان سالی
(ع ک اف ۲) اهرام متعد منه فهو هَرِم وقوم هَرْمی
هِرم ایضاً نام مردے ویقال بم یُولَع هرک ای
نفسک وعقلک - هِرمان بالضم هوش وعقل
یقال ماله هِرمان - وفلان یتهارم خود را خرف
وپیر مینماید هرمان بفتحتین بنائی ورمصر یقال
بَنی الهرمان والنسر فی السرطان - وترک العشاء تهرم
هرثم - هَرْثَمة - شیر - ونام مردے -
هرشم - هَرْشَم - بالکسر مشد والیم سنگ نرم وکوہ
نرم هرشمة گوسپند شیر ناک -
هزم - هَزْمة - مغاکچہ سینہ وسیب هزم الضریع
ما تکسر منه یعنی ریزہ ہاے شبرو قی آن گیاہیست

وما اصابتنا العام وشمة ای قطرة وبنیها وشیمة ای عداوة واوشم البرق لمع واوشمت الارض ظهر نباتها واوشمت فیه ای نظرت فیه۔

وضم۔ وضم۔ شگاف وشگاف چوب بے جدائی یقال بهذه القناة وضم ویقال وصمت الشیء اذا شددته بسرعة وعار وعیب یقال ما فیه وصمة توصیم شکستن اندامها وگرانی وکاهلی ویقال وضمتنی الحمی

وضم۔ وضم۔ بالتحریک تخته که بروے گوشت نهند یا بوریا ومانند آن وضم مصدر منه (عع ف ا ک ۲) یقال وضمت اللحم اضمه ای وضعته علی الوضم واوضمته ای جعلت له وضما۔ واوضمته ای وضمته ویقال الحمی وضمته واحدة ای جماعة متقاربة۔ وضمة وضیمة یک گروه مردم از دو ویست تا سه صد عدد۔ وگروهے اندک که برگروهے نزول کند یقال وضم بنو فلان علی بنی فلان اذا حلوا علیهم۔ وضیمة من الطعام مثل وثیمة من الکلاء وطعام ماتم واستوضمت الرجل ای ظلمته۔ وتوضم الرجل المرأة اذا وقع علیها۔

وغم۔ وغم۔ کینه او غام ج۔ وخبر غیر یقین داون کسے را (عع ف اک ۲) وغم علیه بالکسر اے حقد۔ وتوغم اے اغتاظ۔

وقم۔ وقم۔ کشیدن عنان۔ وباز داشتن کسے را از حاجت۔ وباز گردانیدن (عع ف اک ۲) وقمه ای رده وقهره وشکستن وخوار کردن یقال وقم الله العدو ای اذله۔ موقوم نیک اندوگین وشکسته حال وقمت الارض ای وطئت واکل نباتها فهی موقومة وربما قالوا وکمت بالکاف وکذلک الموکوم۔ وتوقمت الصید قتلته۔ وفلان یتوقم کلامی ای یحفظه ویعیبه۔ واقم حصنے در مدینه۔ وکم۔ موکوم۔ مثل موقوم ووکمه الدهر ای حزنه۔ وکمت الارض مثل وقمت ای وطئت۔

ولم۔ ولیمة۔ طعام عروسی وقد اولمت فی الخیر اولم ولو بشاة۔

ونم۔ ونیم الذباب۔ کونه مگس دریدن وے (عع ف اک ۲)۔

وهم۔ وهم۔ بالتحریک غلط کردن در حساب (عع ک اف ۲) وهم بالتسکین رفتن دل بسوے چیزے بے قصد آن (عع ف اک ۲) توهم گمان بردن ایهام توهیم بگمان افگندن ویقال اوهم من الحساب مائة ای اسقط۔ واوهم من صلوته رکعة ای ترک۔ واوهمت الشیء اذا ترکته کله۔ اتهام تهمت نهادن کسے را تهمة ض اف ۲ اسم فیه واصل التاء فیه واو علی ما ذکر فی وکل۔ ویقال اتهمت اتهاما مثل اودیت ادواء۔ اتهام مثله یقال قد اتهم الرجل اذا صار به الریبة۔ وهم ایضا شتر ضخیم نرم وهمة موضع وراه فراخ ویقال لا وهم من کذا ای لا بد منه۔

ودم۔ بالفتح نام شخصے وبطن من کلب فی تغلب وجشم بن ودم بن بلی فی قضاعة۔

وطم۔ بپاسپردن (عع ف اک ۲) ووطم الستر ارخاه۔

الوظمة۔ بالفتح التهمة۔

وحمی ولاجل ویقال وحمت وحمۃ ای قصدت
قصدۃ تومیم ارزوانہ زن آبستن دادن از طعام
وذبح کردن۔
وخم۔ وخم۔ بالتسکین وک ۲ وخیم ای ثقیل وخام
بالکسر او خام ج وخامۃ وخومۃ گران سنگ و ناگوارہ
شدن ع بضمہا یقال واخمنی فرخمتہ شئی وخیم
ای وبی وبلدۃ وخمۃ وخیمۃ اذا لم توافق ساکنہا
استیخام گران و ناگوار شدن طعام وجز آن توخم
کذلک تخمۃ (ض اف ۲) علی ما ذکر فی وکالۃ ناگوار و
تخم تخمات ج۔ وخم الرجل وانخم من الطعام وانخم
الطعام واصلہ اوخمہ علی افعلہ وطعام متخمۃ بالفتح
واصلہ موخمۃ وتقول العامۃ تخمۃ بالسکون ایضا۔
وذم۔ وذم۔ دوالہاے گوشۂ دلو وذمۃ یکے
وذمت الدلو ای التقطع وذمہا (ع ک اف ۲)
وگوشت ہا و آزخماے رحم شتر کہ از ولادت باز دارد
وتوذیم علاج کردن آن وگردن بند ساختن
سگ را و افزون شدن یقال وذمت علی الجمیسین
ای ذوت علیہا وذام بالکسر شکنبہ و رودہ وذمۃ
یکے مثل ثمرۃ وثمار وفی حدیث علی رضی اللہ تعالی عنہ
لیس ولیت بنی امیۃ لاتفضضنہم نفض القصاب
الوذام التربۃ ایذام واجب کردن حج بر خویشتن
وذیمۃ ہدیۂ بیت الحرام کعبہ وذائم ہدایا۔
ورم۔ ورم۔ بفتحتین آماس ع بکسرہا وہو
شاذ تورم مثلہ اورام ج توریم متعدیہ وبینی
برباد کردن از تکبر ودورم انفہ ای غضب وفی مستلقا

اے ورم۔
وزم۔ وزمۃ۔ بروے در افتادن در خوردن
وزیم وزیمۃ گوشت خشک سوسمار و ملخ وجز آن
وزیم ایضا تره وسبزی گرد کردہ رجل وزیم مرد
بسیار گوشت رجل متوزم ای شدید الوطء۔
وسم۔ وسم۔ وسمۃ۔ نشان کردن وداغ کردن
(ع ف اک ۲) والہاء عوض عن الواو وسمۃ ک ۲
وسکونہ یعنی رنگ ابروے وموے واذا امرت
قلت توسئم وسمی باران نخستین بہار ارض موسومۃ
زمین وسمی باریدہ توسئم علف وسمی جستن موسم
بکسر السین جاے گرد آمدن ہنگام حج وغیر حج
توسیم بموسم حاضر شدن یقال وسموا وعرفوا
کما یقال عیدوا فی العید تسیم بالکسر آہن داغ
وجمال وزیبائی یقال امراۃ ذات تسیم میاسم ج
علی اللفظ ومواسم علی الاصل وفلان وسیم ای
حسن الوجہ والسیما وقوم وسام وامراۃ وسیمۃ
ونسوۃ وسام وسام وسامۃ بالفتح فیہما مصدران
ع بضمہما وواسمت فلانا فوسمتہ ای غلبتہ بالحسن
اتسام خود را بہ نشانے مخصوص کردن وفلان
موسوم بالخیر وقد توسمت فیہ الخیر ای تفرست۔
وشم۔ وشم۔ نقش ونگار وشام بالکسر ج ونام
شہرے یقال لہ وشم الیمامۃ ودستہا بسوزن
نگاشتن ونقش کردن (ع ف اک ۲) واستوشمہ
ای سالہ ان یشمہ وفی الحدیث لعن اللہ الواشمۃ
والمستوشمۃ ویقال ما عصیتہ وشمۃ اے کلمۃ

تنادم خویشتن خوابیده نمودن ویقال نامته نومته اى غلبته ونامت السوق اى کسدت و نام الثوب اى اخلق واستنام علیه اى سکن و اطمأن الیه رجل نومة بالضم مرد بے اعتبار مغفل ورجل نومة مثال همزة بسیار خواب منامة جاے خواب وجامهٔ خواب وبستر ودکان وفلان حسن النومة مثل الجلسة لیل نائم شب آرمیده وهو فاعل بمعنی مفعول فیه کیوم عاصف۔

نهم - نَهْمة - رسیدن همت در چیزے وحرص نمودن یقال نهم کذا مجهولا فهو منهوم اى مولع به وفی الحدیث منهومان لایشبعان منهوم بالمال ومنهوم بالعلم ونهم نهیم (ع ک اف ۲) لغة فی نخم ینخم اى زحیر نهم بفتحتین نیک اشتها آمدن بطعام (ع ک اف ۲) نهم نهیم راندن وزجر نمودن در راه ستور (ع بفتحها وف اک ۲) منهام ستور که بر راندن جلد رو ودوانهم ایضاً الحذف بالحصی ونحوه نهیم ایضاً مثل نخیم ونهیم وهو صوت الاسد والفیل ع بفتحها یقال نهم الفیل ینهم نهاً ونهیماً نهامی بالفتح آهنگر نهام بالضم نوعے از مرغان۔

نیم - نیم - بالکسر توده هاے ریگ که از وزیدن باد شود وپوستین کهنه ودرخت۔

انتثم - فلان یقول سوء یعنی بهان پند زبانی گویا شد کانه افتعل من ثم۔

ثُتم - به بدی گویا شد (ع ف اک ۲) انتثم مثله

نجیرم - محله است ببصره خرج منها علماء۔

نریمان - نام شخصے نیرمان دهی هست بهدان۔

نزم - سخت گزیدن (ع ف اض ۲) منزم بالکسر ودندان نزیم کامیر دستهٔ نره قاله ابن عباد والصواب فی الکل بالباء الموحدة۔

نصمه - پیکر که پرستیده شود۔

نضم - گندم کلان دانه نضمة یکے۔

نکمة - بالفتح رنج وسخت مصیبت۔

فصل الواو

موائم - مواءمة - اى موافقت ومباهات وفی المثل لولا الالوام لهلک الانام۔

وثم - وَثْم - کوفتن وشکستن ودویدن (ع ف ا ک ۲) خفف یثم شدید الوطء کانه یثم الارض اى یدقها وثیمة علف وطعام گردکرده وسنگ ویقال ثِمْ لها اى اجمع وثامة بالفتح گوشت آگنده شدن ع بضمهما وثیم نعت منه۔

وجم - وجوم - خاموش شدن از اندوه وخشم (ع ف اک ۲) یقال مالی اراک واجما ویقال لم أجم عنه فزعا اى لم اسکت عنه یوم وجیم اى شدید الحر وبالحاء ایضاً وجمة بالتحریک عار وبالتسکین بردے ودرافتادن ودرخوردن وجم بالتحریک نشان درراه هاے صحرا او جام ج۔

وحم - وحام - بالکسر من الدواب ان یستصعب عند الحمل وقد وحمت بالکسر وگرانیش شدن زن آبستن وحام بالفتح کذلک وحم بفتحتین مصدر (ع ک اف ۲) وهی امرأة وحمی ونسوة وحامی وفی المثل

وحملان والانعام تذکر وتؤنث قال اللہ تعالیٰ فی مخمص
مما فی بطونہا وفی موضع مما فی بطونہ وجمع الجمع انا عیم
ویراد بہ التکثیر فقط لان جمع الجمع اما ان یراد بہ التکثیر
او الضروب نعم بفتحتین وسکون الآخر اری وہو عند
او تصدیق وجواب الاستفہام وربما ناقص بلی اذا
قال لیس لی عندک ودیعۃ فقولک نعم تصدیق
لما قبلہ وبلی تکذیب وبکسر العین لغۃ فیہ نعام بالفتح
شتر مرغ وہو اسم جنس مثل حمام نعامۃ یکے وہو مذکر
ویؤنث وایضاً چوب بر پہنائی سر چاہ ویقال
شالت نعامتہم وزیر قدم ونشان کہ در راہ نہ نصب
کنند نعام کذلک وایضا موضع نعائم منزلے از
منازل قمر نعامۃ نام مردے واسپے ابو نعامۃ کنیت
مردے نعمۃ العین قرتہا ویقال نُعمۃ عین ونَعمَ
عین بالضم فیہما ونَعام عین ونعامۃ عین بالفتح فیہما
ولعمی عین کلہا بمعنی ای افعل ذلک کرامۃ لک
وانعاما لعینک نعامی بالضم باد دست راست
ویقال نعاماک بمعنی قصاراک نُعمان الاراک بالفتح
نام وادیے ویقال عم صباحا کلمۃ تحیۃ کانہ من نعم
ینعم بکسر العین فیہما تنعیمۃ درختے تنعیم موضعے، بکہ
انعم بالضم موضعے۔

نغم - نُغم - بالفتح سخن آہستہ (عع بفتحتہا وف اک ۲)
یقال سکت فما نغم بحرف وما تنغم نغمۃ آواز۔

نقم - نقم - عتاب کردن بر کسے (عع ف اک ۲) ویقال
ما نقمت منہ الا الاحسان ونقمت بالکسر لغۃ فیہ
ناپسند داشتن کار انتقام کینہ کشیدن نقمۃ ک ۲
اسم فیہ نقمات نُقَم ج مثال کلمات وکلم نقمۃ بالکسر
مثال کلمۃ کذلک والجمع نقم اک اف ۲ مثال نعمۃ
ونعم ویقال فلان میمون النقیبۃ وہو ابدال النقیبۃ
ناقم نام مردے ناقمۃ زنے۔

نمم - نمّ - سخن چینی کردن (عع ف اض ۲ او ک ۲)
والاسم النمیمۃ وایضاً نفس وحرکت یقال اسکت اللہ
نامتہ ای ما یتم علیہ من حرکتہ ونفسہ وقد یہمز فیجعل
من النئیم نَمّ تمام ایضاً گیاہے خوشبو نَمنَمۃ نقش
کردن وآراستن جامہ ثوب مُنمنَم نَمنَمۃ بکسر تین
سپیدی کہ بر ناخن افتد نُمی پشیز والدرہم الذی
فیہ رصاص او نحاس ویقال ما بہا نمی ای احد۔

نوم - نوم - خواب وخواب شدن (عع ک اف ۲)
علی الاصل وتصریفہ نام ینام فہو نائم والجمع نیام
وجمع نائمۃ نوم علی الاصل ونُیّم علی اللفظ ویقال
نمت واصلہ نومت بکسر الواو فلما استقلت لاستثقال
الحرکۃ علیہا نقلت حرکتہا الی ما قبلہا وکان حق النون
ان تضم لتدل علی الواو الساقطۃ کما ضمت القاف
فی قلت الا انہم کسروہا فرقا بین الساقط المضموم
والمکسور والمفتوح واما کلت فکسروہا لتدل
علی الیاء الساقطۃ وعلی مذہب الکسائی القیاس
مستمر لانہ یقول اصل قال قول بضم الواو واصل
کال کیل بکسر الیاء والامر منہ نم مثل خف یخاف
خف ویقال یا نومان لکثیر النوم ولا تقل رجل
نومان لانہ یختص بالنداء انامۃ تنویم بخواب کردن
وخوابانیدن ویقال اخذہ نوام بالضم خواب گرفتش

نشم تنشیم - کونہ گردانیدن و بوے گرفتن گوشت ویقال یدی نشمۃ ک ۲ بوے ناک است ازچربش وجز آن - و در کار بد شدن مردم ومنہ قولہم نُشِّم الناس فی عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ - نشم بفتحتین درخت کہ از وے کمان سازند - وخال خال شدن پوست گاو وجز آن (عع کا ف ۲) وہو قلب نمش - تو نشم ک ۲ ای فیہ نقط بیض وسود نَشم نام زنے عطارہ و فی المثل اشأم من عطر منشم ودانۂ بلسان ز

نظم - نظم شعر و رشتہ مروارید و گروہ بسیار از ملخ وستارہ سہ گانہ از جوزا و در کشیدن جواہر بر رشتہ وسخن در وزن وترتیب او ن (عع ف ا ک ۲) تنظیم مثلہ نظام بالکسر رشتہ جواہر انتظام در کشیدہ و راست شدن ویقال طَعنَۃ فانتظم ای اختلہ وانظمت الدجاجۃ اذا صار فی بطنہا بیض -

نعم - نعمۃ - بالکسر دست و دسترس ونیکی وناز ومال ومنت وانچہ کردہ شود از نیکوئی در حق کسے نعمیٰ بالضم والقصر کذلک وان فتحت مددت فقلت نعماء نعیم کذلک ویقال ان فعلت ذاک فبہا ونعمت ای نعمت الخصلۃ نعم وبئس یعنی نیکی است وبد است وہما فعلان ماضیان لا یتصرفان تصرف سائر الافعال لانہما استعملا للحال بمعنی الماضی وفی نعم اربع لُغات نعم بالفتح والکسر مع سکون ۲ نعم بکسرتین وفتح الاولیٰ تقول نعم الرجل زید ونعمت المرأۃ ہند ونعمت المرأۃ ہندۃ فالرجل فاعل نعم وزید مرفوع اما بان یکون مبتدأ قدم علیہ خبرہ او بان یکون خبر مبتدا محذوف کانک قلت نعم الرجل قیل لک من ہو فقلت ہو زید واذا قلت نعم رجلا کانک قلت نعم الرجل رجلا لان فاعل نعم وبئس لا یکون الا معرفۃ بالالف واللام او ما یضاف الیٰ ما فیہ الالف واللام ویدخل ما علیہ فتجمع بین الساکنین کقولہ تعالیٰ فنِعِمّا ہی وان شئت حرکت العین بالکسر وان شئت فتحت النون مع کسر العین تقول غَسلتُ غَسلا نَعِمّا مکتفی بما مع نعم عن صلتہ ای نعم ما غسلتہ نَعِم بالضم نام زنے ونازکی ونرمی ونیکوئی خلاف بؤس یقال یوم نعم ویوم بؤس والجمع النعم والبؤس نعومۃ نرم وناز ک شدن (عع بضمہما وعع ک اف ۲ وعع ک اض ۲) مرکبۃ من بابین مثال فضل یفضل وعع بکسرہما وہو شاذ نعمۃ بالفتح ای تنعّم ویقال نعمہ وناعمہ فتنعّم رجل منعام بالکسر ای مفضال ویقال ابنت ارض فلان فتنعمتنی اذا وافقتہ ویقال انعم اللہ علیک من النعمۃ وانعم اللہ صاحبک من النعومۃ وانعم لہ ای قال لہ نَعَم وانعم ای زاد وانعم اللہ بک عینا ای اقر اللہ عینک وکذلک نعِم اللہ بک عینا نُعمۃ بالضم مثل غَلَم غُلمۃ ونُزہ ونزہۃ ونَعَمک عینا نعمان ایضا نام مردے وہو نعمان بن المنذر ملک العرب ونسب الیہ شقائق النعمان لانہ حماہ نعم بالتحریک چہارپایہ واحد الانعام وہی المال الراعیۃ واکثر ما یقع ہذا الاسم علی الابل قال الفراء ہو مؤکر لا یؤنث یقولون ہذا نَعَم وارد ویجمع علی نُعمان مثل حَمَل

ای استذم - ملاومۃ یکدیگر را نکوہیدن تلاوم کذلک - تلوم انتظار و درنگ رجل لومۃ بالضم ای ملوم ولومۃ مثال ہمزۃ نکوہندہ مثل ہزأۃ وہزاۃ الاول مفعول والثانی فاعل - لام الانسان شخصہ - واللام حرف من حروف الزیادۃ وہی علی ضربین متحرکۃ وساکنۃ فاللامات المتحرکۃ ثلث لام الامر للغائب کقولہم لیقم زید بالکسر - ورباما مروا بہا المخاطب وقرئ فبذلک فلتفرحوا بالتاء خطابا وقد یجوز حذف لام الامر فی الشعر کقولہ (ع) لک الویل حرّ الوجہ او یبک من بکی - اراد لیبک وکذلک لام امر المواجہۃ کقولہ (شعر) قلت لبواب لدیہ دارہا ائذن فانی حمؤہا وجارہا - اراد ائذن فحذف اللام وکسر التاء علی لغۃ من یقول انت تعلم - ولام التوکید فہو علی خمسۃ اضرب منہا لام الابتداء کقولک لزید افضل من عمرو ومنہا التی تدخل فی خبر ان المشددۃ والمخففۃ کقولہ تعالی ان ربک لبالمرصاد وان کانت لکبیرۃ - ومنہا التی تکون جوابا للو ولولا کقولہ تعالی لو تزیلوا لعذبنا الذین کفروا - ولولا انتم لکنا مؤمنین ومنہا التی تکون فی الفعل المستقبل المؤکد بالنون کقولہ تعالی لیسجنن ولیکونا من الصاغرین ومنہا لام جواب القسم وجمیع لامات التوکید تصلح ان تکون جوابا للقسم کقولہ تعالی وان منکم لمن لیبطئن فاللام الاولی للتوکید والثانیۃ جواب لان القسم جملۃ توصل باخری وہی المقسم علیہ لتوکید الثانیۃ بالاولی ویربطون بین الجملتین بحرف ان المکسورۃ المشددۃ واللام المفتوحۃ وہما بمعنی واحد کقولک واللہ ان زیدا خیر منک ووا للہ لزید خیر منک وقولک واللہ لیقومن زید اذا ادخلوا لام القسم علی فعل مستقبل ادخلوا فی آخرہ النون شدیدۃ او خفیفۃ لتاکید الاستقبال واخراجہ عن الحال لابد من ذلک وبحرف ان المخففۃ المکسورۃ وہما بمعنی کقولک واللہ ان فعلت ووا للہ ما فعلت وبحرف لا کقولک واللہ لا افعل ولا یتصل الحلف بالمحلوف الا باحد ہذہ الحروف الخمسۃ وقد تحذف وہی مرادۃ - والثالث لام الاضافۃ وہی علی ثمانیۃ اضرب منہا لام الملک کقولک المال لزید - ومنہا لام الاختصاص کقولک الخ لزید ومنہا لام الاستغاثۃ کقول الشاعر (شعر) یا للرجال لیوم الاربعاء اما دینفک یحدث لی بعد النہی طربا - واللامان جمیعا للجر لکنہم فتحوا الاولی وکسروا الثانیۃ للفرق بین المستغاث بہ والمستغاث لہ وقد یحذفون المستغاث بہ یقولون یا للماء بالکسر ای یا قوم للماء ادعوکم فان عطفت علی المستغاث بہ بلام اخری کسرتہا لانک قد ہنت اللبس بالعطف کقول الشاعر (شعر) یا للکہول وللشبان للعجب - وکقول الآخر یا للرجال ولی الی کلیبا وقال بعضہم اصلہ یا آل بکر فخففت فحذفت الہمزۃ - ومنہا لام التعجب مفتوحۃ کقولہم یا للعجب ای یا عجب احضر فہذا اوانک - ومنہا لام العاقبۃ بمعنی کی کقولہ تعالی لتکونوا شہداء علی الناس ای لکی تکونوا وضربتہ لیتأدب ای لکی یتأدب - ومنہا لام العاقبۃ کقول الشاعر

قولهم ان دارکم لمومة ای تلمّ الناس وتربّهم وخورند
بخش محمود و یاران خود ومنه قوله تعالی وتاکلون
التراث اکلا لمّا ای نصیبکم ونصیب صاحبکم - قال
ابو عبیدة یقال للمتة اجمع حتی اتیت علی آخره -
المام فرود آمدن یقال الّم به ای نزل به - غلام
ملّم نزدیک به بلوغ وفی الحدیث وان مما ینبت البقل
ما یقتل حبطا او یلمّ ای یقرب من ذلک وگناه صغیره
کردن ومنه قول من قال (شعر) ان تغفر اللهم
فاغفر جمّا - وای عبد لک لا ألمّا - لم بفتحتین زلت -
ونزدیکی بگناه قوله تعالی الذین یجتنبون کبائر الاثم
والفواحش الا اللمم ونوعے از جنون رجل ملوم
ای به لمم ای جنون - لمّة ایضا الجنون یقال اصابته
من الجن لمّة وهو المس وچیزے اندک ویقال
اعیذه من حادثات الّمّة فیقال هی الدهر والشدة
وانشد الفراء (شعر) عَلَّ صروف الدهر او دولاتها
یدلنا اللمّة من لماتها - لمّة واقعة ونازلة کلها
بمعنی ملمات ج - عین لامّة چشم زخم یقال اعیذه
من کل هامّة ولامّة - لمّة بالکسر موے پیچه لمم ج
لمام کذلک ویقال رُمّته لما یعنی گاه گاه لُمْلُمَة
الفیل خرطومه - وکتیبة لُمْلُمَة ولمومة مجتمعة
مضمومة بعضها الی بعض صخرة لمومة ولُمْلُمة
مستدیرة صلبة - یَلَمْلَم والملم میقات اهل یمن درج
لم نه وهی حرف نفی لما مضی وهی جازمة تقول لم
یفعل ذلک تریدانه لم یکن ذلک الفعل منه فیما
مضی من الزمان وکذلک لاولن حرفان للنفی الا
ان لم نفی لقولک فعل ولا نفی لقولک یفعل ولم
یقع الفعل منه ومانفی لقولک هو یفعل اذا کان
فی حال الفعل ولن نفی لقولک سیفعل - ولما ایضا
حرف الجزم والّمّا کذلک ولما اصله لم ما وهی
نفی لقولک قد فعل تقول للرجل قدمات فلان یقول
لما یمت وهو یقع موقع لم یقال اتنک ولمّا اصل
ایلک ای لم اصل ایلک وقد یتغیر معناه عن معنی
لم فیکون جوابا وسببا لما وقع ولما لم یقع تقول
ضربته لمّا ذهب ولما لم یذهب وقد یختزل الفعل
بعده تقول قاربت المکان ولمّا تزید ولما اوغله
ولا یجوز ان یختزل الفعل بعد لم واما قوله تعالی
وان کلا لمّا لیوفینهم بالتشدید قال الفراء اصله
لمن ما فلما کثرت فیه المیمات حذفت منها واحدة
وقرأ الزهری لمّا بالتنوین ای جمیعا ویحتمل ان یکون
اصله لمن من فحذفت منها احدی المیمات وتقول
من قال لما بمعنی الا فلیس یعرف فی اللغة - لِمْ
چرا وهو حرف یستفهم به تقول لِمْ ذهبت والاصل
لما فحذفت الالف قوله تعالی عفا الله عنک لِمْ اذنت
لهم وتدخل الهاء علیه فی الوقف فتقول لمه -
لوم - لَوْم - نکوهیدن (ع ف اض ۲) لَوْمة کذلک
ملامة نکوهش ملاوم ج - یقال لامه ولَوّمه ایضا
للمبالغة فهو ملوم وذلک لائم لُوَّم ج - لائمة لَوْمی
نکوهش لامة کارے ملامت ناک وزره الامة
سزاوار ملامت شدن وملامت کردن فی المثل
رُبّ لائم مُلیم - ویقال استلام الرجل الی الناس

لذم - لَذَم - لازم بودن بجائے (ع ک اف ۲) وشگفت نمودن چیزے کسے را یقال لذمہ الشئ ای اعجبہ - الذام ترغیب کردن کسے را یقال الذمہ ای اولع بہ فھو ملذم بہ ولازم گردانیدن -

لزم - لزوم - بالضم لازم بودن چیزے را (ع ک اف ۲) یقال لزمت الشئ ولزمت بہ ولازمتہ لزاما وملازمۃ - لزام ایضاً ملازم - ویقال صار کذا وکذا ضربۃ لازم لغۃ فی ضربۃ لازب - الزام در گردن کسے کردن کارے را التزام دست بگردن زدن ویقال الزمہ الشئ فالتزمہ - ویقال سبیبۃ تکون لزام مثل قطام ملزم بالکسر نوعے از دوست افزار سوزن گروصیقلی -

لطم - لَطم - طپانچہ زدن (ع ف اک ۲) وفی المثل لو ذات سوار لطمتنی قالتہ امرأۃ لطمتھا من لیست لھا بکفوء - لطیم سپید روے وایضاً یک روے سپید ومنہ یقال لطم الفرس مجہولا فھو لطیم وخدّ ملطم شد وللکثرۃ وآنکہ پدر ومادر او مردہ باشد - وشتر بچہ سہیل دیدہ یقال انہ فصیل اذا طلع سہیل اخذہ الراعی وقال لہ اتری سہیلا واللہ لاتذوق عندی فطرۃ ثم لطمہ ونحاہ ونہم اسپان رہان لطیمۃ ستور کہ بار ورخت عطر وبزازی برداشتہ باشد - وبازار عطاران لطیمۃ المسک طبلۂ مشک ویقال بالہ لطیمۃ - ولاطمہ فلاطمہ - التطام برہم زدن موج -

لعثم تلعثم - الرجل فی الامر اذا تمکث وتانی وقال الخلیل تلکل عنہ وتبصرہ -

لغم - لغام - بالضم کف دہان شتر ملاغم گرد آگرد درون دہان وتلغمت بالطیب اذا جعلتہ فی الملاغم ویقال فی جواب قولک متی المسیر تلغموا یوم السبت یعنی ذکروہ واشتقاقہ من انہم حرکوا الملاغم بہ - قال الکسائی لغمت الغم اذا اخبرت صاحبک بالشئ لاستیقنہ الغم مصدر منہ (ع بفتحہا) -

لفم - لفام - بالکسر روسے بند یقال لفمت المرأۃ وجہہا بلفامہا ای نقبتہ - ولفمت وتلفمت والتفمت ای شدت اللفام - قال الاصمعی اذا کان النقاب علی الفم فھو اللفام والالثام وقال ابو زید تلفمت تلفما اذا اخذت عمامتہ علی فیک شبہ النقاب ولم تبلغ بہا از نبۃ الانف ولا مارنہ قال وبنو تمیم تقول فی ھذا المعنی تلثمت تلثما فاذا انتھی الی الانف وغشیہ فھو النقاب -

لقم - لَقم - بفتحتین میانۂ راہ لقم بالتسکین دہانۂ راہ بستن (ع ف اض ۲) التقام فرو خوردن لقمہ و لقمتہا بالکسر لقا ولقمتہا اذا ابتلعتہا فی مھلۃ ولقمت غیری تلقیما والقمتہ - ورجل تلقامۃ ای کثیر اللقم - لقمان نام حکیمے -

لکم - لَکم - مشت زدن (ع ف اض ۲) لکمۃ یکبار مشت بازبردہ لکام بالضم والتشدید کوہے ملکوم نام آبے بمکہ -

لمم - لَمّ - جمع آوردن - ونیکو کردن یقال لم اللہ شعثہ ای اصلح وجمع ما تفرق من امورہ ومنہ

ایضا یقال لثمت فاہا ای قبلتہا و دہان بند نہادن
(عع ف اک ۲) یقال لثمت المرأۃ تلثم لثما و التثمت
و تلثمت اذا شدت اللثام و ہی حسنۃ اللثمۃ و کوفتن
شتر سنگ را بسپل و خف ملثم الذی یصک الحجارۃ
و شکستن و خون آلود کردن سنگ سپل شتر را
ملثوم نعت منہ - لثم بالضم جمع لاثم - لثام بالکسر
دہان بند -

لجم - لجام - بالکسر لگام فارسی معرب و آنچہ
بوقت حیض بندند زنان و فی الحدیث تلجمی ای
شدی لجاما - ویقال جاء فلان و قد لفظ لجامہ
اذا انصرف من حاجتہ مجہودا من الاعیاء و العطش
ملجم نام مردے -

لحم - لحم - گوشت لحمۃ اخص منہ لحام لحوم لحمان
بالضم ج - لحمۃ بالضم خویشی - و پودکر باس و ہو
یضم و یفتح و گوشت صید باز کہ او را خورانند -
ملحمۃ فتنہ و حرب بزرگ و استلحم الرجل اسے
حرشہ العدو فی القتال - ملحم بالضم نوعے از جامہا
متلاحمۃ شجہ یعنی شکستگی کہ بگوشت رسیدہ باشد
رجل ملحم ای مرزوق من الصید - ملاحمۃ بر چسپانیدن
دو چیز را باہم جبل ملاحم مشدود الفتل - ملحم
بالقوم ای ملصق - لحیم کشتہ و قد لحم ای قتل و
گوشت ناک و منہ لحم الرجل بالضم فہو لحیم -
ولحم بالکسر ای اشتہی اللحم فہو لحم و لحمت القوم لحمہم
ای اطعمتہم اللحم - لحام کذلک لاحم نعت منہ
و ایضا ذو لحم مثل تامر و لابن - لحام گوشت فروش

ولحمت العظم الحمہ بالضم اذا عرقتہ - الحام ساکن
شدن ستور - و کسے را بعوض کسے دشنام دادن
و پودکردن جامہ را و فی المثل الحم ما اسدیت
ای تمم ما ابتدأتہ و با گوشت بسیار شدن مردم -
و دانہ آگندہ شدن خوشہ - و کشش کردن
بحرب یقال الحمت الحرب فالتحمت و سر استوار
کردن جراحت -

لخم - لخم - حیی از یمن لخم بالضم نوعے از ماہی
یقال لہ الکوسج -

لدم - لدم - آواز سنگ و جز آن کہ بر زمین
افتد - و در پے کردن جامہ را تلدیم مثلہ ثوب
ملدم و لدیم ای مرقع و زدن (عع ف اک ۲)
و فی الحدیث و اللہ لا اکون مثل الضبع تسمع اللدم
حتی تخرج فتصاد - فہو لادم و قوم لدم لغت منہ
مثال خادم و خدم و روے بر زدن - و کوبانیدن را
بکف زدن تا بہن شود و التدام اضطراب کردن
و بر سینہ زدن زنان در نوحہ لدام بالکسر پارہ ہاے
در پے کردن بر جامہ و موزہ تلدم کہنہ شدن جامہ
و موزہ - و در پے کردن بر جامہ و پارہ زدن بر
موزہ لازم متعد - الدمت علیہ الحمی ای داست -
ملدم بالکسر کنیت تپ - لدم ایضا مرد احمق گران
و سنگ کہ دانہ خرما یا بہ سے کوبند بہمت علف ستور
لدام مثلہ - لدم بالتحریک حرمتہاے خویشان -
و تقول العرب اللدم اللدم اذا اراد و التوکید الحقہ
ای حرمتنا حرمتکم و بیتنا بیتکم لا فرق بیننا -

کیدر یوصف به الملک والسلطان یقال ملک کیخم اے عظیم۔

کرتیم۔ بالکسر تبر کرتوم بالضم سنگ لخشان و زمین بلند و دراز و نام حرۂ بنی عذرہ۔

کرثمۃ بن جابر بن ہزاب بالفتح من بنی سامۃ بن لوی۔

کرسمۃ۔ خموشیدن و سرنگون شدن۔

کرشمۃ۔ چہرہ کرشوم بالضم زشت رو۔

کرضمۃ۔ رویا رویی کشش گشت و بر دشمن حملہ کردن

کسعوم۔ کزنبور خرلغۃ حمیریۃ والمیم زائدۃ۔

کشاجم۔ کعلابط نام شخصے۔

کصوم۔ روگردانیدن و پشت دادن یا بے میل مقصود بجائے بازگشتن کہ از انجا آمدہ بود (ع ف اض ۲) وکصم فلانا ای دفعہ بشدۃ۔

کعسم۔ کجعفر گورخر کالکعسوم للاہلی کعاسم وکعاسیم ج۔ وکعسم ادبرہار یعنی گریزان پشت داد۔

کلحم۔ کزبرج خاک۔

کلدم۔ کجعفر سخت کلدوم کزنبور کوتاہ۔

کلسمۃ۔ بسستی از ادائے حقوق درنگ کردن و بزودی رفتن وکلسم الیہ قصد۔

کلشمۃ۔ بالفتح کندہ پیر۔

کلصمۃ۔ گریزان رفتن۔

کلمۃ۔ بالفتح زخم کالکلم کصاحب نوعیست از سودان کانمی شاعریست مشہور از سودان۔

کعلم۔ کجعفر بانگان وسال خوردہ و کلان و مرد ترسناک

کلکامۃ مثلہ۔

کیم۔ بالکسر یا لغۃ حمیریۃ۔

فصل اللام

لأم۔ لئیم۔ ناکس و بخیل لؤم بالضم مصدر منہ (ع بضمہما) ملأمۃ و لآمۃ علی مفعلۃ و فعالۃ کذلک ویقال للرجل یا ملأمان خلاف یا کرمان۔ لِلام بالکسر والمد آنکہ عذر ناکسان خواہد۔ الآم کارے کردن کہ بان ناکس خوانند۔ لؤمۃ بالضم ساختگی آماج۔ وآنچہ از متاع خانہ بعاریت ندہند از منعمی آن لؤمۃ زرہ لأم ج۔ ولئیم ایضا لؤم کذلک۔ استلأم پوشیدن سلاح۔ زرہ ملأم بالتشدید زرہ و راے مدرع۔ لأم نام مردے لؤام بالضم پرہاے راست کردۂ تیر و منہ لامت السہم اللام وسہم لأم ای علیہ ریش۔ ویقال لأمت الجرح والصدع استوار کردم جراحت را و کفشیر کردم کفتگی را التئام کفشیر گرفتن۔ و سر استوار کردن جراحت ملتئم نعت منہ۔ ملأمۃ سازواری و صلح کردن میان قوم والتأم الشیئان ای اتفقا۔ طعام ملائم سازوار و فی الحدیث یلتزوج الرجل لمۃ بالضم والتخفیف ای مثلہ وشکلہ والہاء عوض عن الہمزۃ لئیم بالکسر صلح واتفاق میان دو کس و با تلیین ایضا۔

لثم۔ لَثم۔ زدن بر سوراخ بینی (ع ف اض ۲ و ک ۲)۔

لثم۔ لُثم۔ بوسہ دادن (ع ک اف ۲) و بعکس

وکعمۃ الخوف فلا یرجع - مکاعمۃ بوسہ دادن یقال کعمہا وکاعمہا اذا التقم فاہا فی التقبیل -

کلم - کلام - سخن با فائدہ یقع علی القلیل والکثیر وقیل فی حد الکلام انہ صفۃ یتمکن بہا الحی من الاعلام فی نفسہ تارۃ بواسطۃ الاصوات المقطعۃ وتارۃ بواسطۃ الکتابۃ وتارۃ بواسطۃ الاشارۃ - کلمۃ (ف اک ۴) یک سخن کلم کلمات ج - کلمۃ بالفتح والکسر وسکون ۲ کذلک ثلث لغات مثال کبد وکبد وکبد ویک قصیدۂ تمام کلیم ہم سخن تکلیم کلام بالکسر والتشدید سخن گفتن مثال کذبۃ تکذیبا وکذابا ویقال تکلمت کلمۃ وبکلمۃ - وکالمتہ ای جاوبتہ - ویقال کانا متصارمین فاصبحا یتکالمان ولا تقل یتکلمان - وما اجد متکلما بفتح اللام ای موضع کلام کلمانی بالفتح والکسر سخن گوے وفصیح کلم بالفتح خستگی وخستہ کردن کلوم کلام خستگی ہا یقال کلمتہ کلما - وقرئ قولہ تعالی اخرجنا لہم دابۃ من الارض تکلمہم ای تجرحہم - تکلیم ایضاً جراحت کردن کلمۃ اسم نام عیسی علیہ السلام -

کلثم - کلثوم - بالضم پر گوشت روے ورخسار کلثمۃ گوشت گرد آوردن روے امرأۃ مکلثمۃ نعت منہ - ام کلثوم نام زنے -

کمم - کم - بالضم آستین اکمام کممۃ ج - کممۃ بالضم کلاہ کردکم کمامۃ بالکسر غلاف شگوفہ کمام اکمۃ اکمام ج - اکاییم جمع الجمع کممت النخلۃ فہی مکممۃ وکم الفصیل اذا ستر بشیٔ فہو مکموم - ویقال اکمت النخلۃ وکممت ای اخرجت کمامہا - کمام کمامۃ بکسرہما ایضا ما یکم بہ فم البعیر لئلا یعض - کممت الجب پوشیدم سر خم را واکممت القمیص جعلت لہ کما - کمکام بالفتح گرد اندام کم چندہ وہو اسم ناقص مبنی علی السکون ولہ موضعان الاستفہام والخبر تقول فی الاستفہام کم رجلا عندک نصبت ما بعدہ علی التمییز وفی الخبر کم درہم انفقت تُرید الکثیر خفضت ما بعدہ کما تخفض بربّ الا انہ للتقلیل وہذا للتکثیر وان شئت نصبت ما بعدہ وان جعلتہ اسما تاما شددت آخرہ وصرفتہ فقلت اکثرتُ من الکمّ وہو الکمیۃ -

کوم - کُوم - کومۃ - برجستن اسپ ومانند آن بر مادیان (ع ف اض ۲) کومۃ بالضم من تراب مثل صُبرۃ من طعام یقال کوّمت کومۃ اذا جمعت قطعۃ من تراب ورفعت رأسہا - کوماء ناقۂ بزرگ کوہان کوم بالضم گلۂ از شتر کیمیاء بالکسر اصل زر وسیم -

کہم - سیف کہام - بالفتح کند لسان کہام کذلک فرس کہام کاہل رجل کہام وکہیم مرد کلان سال قوم کہام ایضا - اکہم بصرہ ای کل ورق -

کشمۃ من دربن - بالضم اے حطام من ہبیس یعنی ریزۂ از گیاہ خشک کشمۃ ریشے کہ انبوہ وکوتاہ ومرغول باشد ومنہ رجل کشم اللحیۃ - کشم - کجفر سطبر بانہ وپلنگ ویوز -

کحمۃ - چشم لغۃ یمانیۃ -

کخمہ - آنرا از جایش بدر کرد (ع بفتحہا) الکیخم

ویقال ما للبعیر کبتة اذا لم یکن به اثرة ولا وسم۔
کرم۔ کرم۔ بالتحریک جوانمردی و مردمی و عزیزی نقیض لوم (عع بضمهما) فهو کریم و هم کرام و کرماء وهن کرائم ویقال رجل کرّم و هم وهی وهن کرم ایضا علی المصدر و کرام بالضم مثل کریم فاذا افرط فی الکرم یقال کرّام بالتشدید کرامون ج۔ والکریم الصفوح۔ وکرم السحاب اذا جاد بالغیث ویقال فی التعجب ما اکرمه وهو شاذ۔ ویا مکرمان بفتح الراء نقیض ملأمان کارمته فکرمته اکرمه ای فاخرته فی الکرم فغلبته فیه۔ وقرئ قوله تعالی ومن یهن الله فما له من مکرم بفتح الراء ای اکرام وهو مصدر مثل مخرج ومدخل کرم رز۔ وجمیل یقال رأیت فی عنقها کرما حسنا من لؤلؤ۔ کرمتة مغربی سرسرین مکرمة بضم الراء بزرگی مکارم ج۔ ارض مکرمة زمین صالح مرنبات را مکرم کذلک قال الکسائی لم یجئ بمفعل للمذکر الا حرفان نادران لا یقاس علیهما مکرم ومعون وقال الفراء هو جمع مکرمة ومعونة۔ اکرومة من کرم کالعجوبة من عجب۔ تکرم کرم نمودن بتکلف اکرام گرامی کردن تکریم مثله وفرزندان کریم آوردن والاسم الکرامة وهی ایضا کسر پوش خم استکرام بزرگواری بدست آوردن۔ وچیزے نفیس گرامی پیدا کردن وفی المثل استکرمت فاربط۔
کردم۔ کردم۔ کوتاه سطبر کردمة دویدن کوتاه ودویدن خر کردخة مثله۔
کرزم۔ کرزم۔ کرزن۔ ببر کرزیم کرزین بکسرتین فیهما مثله۔
کرکم۔ کرکم۔ بالضم زعفران کرکمة قطعة منه۔
کزم۔ کزم۔ بدندان پیش شکستن (عع ف اک ۲) کزم بفتحتین کوتاهی وسطبری لب۔ وکوتاهی بینی وانگشتان یقال فرس اکزم وانف اکزم ویدٍ کزماء کزوم بالفتح ناقة که هیچ دندانش نماند از پیری۔
کسم۔ کسم۔ بدست مالیدن وپاک کردن چیزے خشک را (عع ف اک ۲) کیسوم علف خشک بسیار خیل الکاسم کأنه یرکب بعضها بعضا من الکثرة۔ ابو کیسوم الحبشی صاحب الفیل۔
کشم۔ کشم۔ بفتحتین نقصان در خلقت وحسب رجل اکشم لغت منه یقال احد جانبیه واف وآخرهما اکشم اذا کان ابوه حرا وامه امة۔ کشم از بن بینی بریدن (عع ف اک ۲)۔
کظم۔ کظم۔ خشم فرو خوردن رجل کظیم فرو خورنده غلیظ مکظوم فرو خورده کظیم ایضا کلیدان کظوم بالضم خاموش بودن (عع ف اک ۲) واز نشخوار باز ایستادن شتر یقال اری الابل کظوما لا تجتر۔ وقوم کظم ای ساکتون۔ ویقال اخذت بکظمه ای بمخرج نفسه کظام ج۔ کاظمة موضع کظامة بالکسر چاهے پهلوے چاهے که آب راه هر دو یکے باشد۔ وحلقهٔ سر عمود ترازو که رشته بروے بندند۔ وپی که بر سرهاے تیر زنند۔ ودوال که بر کمان بندند۔
کعم۔ کعام۔ بالکسر تپفوز بند شتر یقال کعمت البعیر فهو مکعوم۔ وکعمت الوعاء اذا شددت رأسه۔

تقحزم فی امرہ بکار خود فرو رفت و در آویخت۔
قیحم۔ کجدر بلند و بالا برآمدہ قیحمان مرد بزرگ دانا کہ در کار خطا نکند۔
القذحمۃ۔ کقمطرۃ فی قولہم صرحت بقذحمۃ ای وضحت الفصۃ بعد التباس و تقدم فی ج دد۔
صرحت بقردحمۃ و قرذحمۃ۔ و بکسر قافہما بمعنی قذحمۃ یعنی بعد التباس داغ گردید۔
قرصمۃ۔ شکستن و بریدن۔
قرضمۃ۔ بریدن قرضم گزبرج پدر قبیلہ ایست ازمرہ بن حیدان او ہو بالفاء و ہو یقرضم کل شئی ای یاخذہ قراضم موضعیست بمدینہ۔
قرعامۃ۔ بالکسر درخت و جز آن کہ سخت کندہ باشد۔
قسحم۔ کقنفذ و الحاء مہملۃ ابن جزام بن الصدف ولیس بکصیف قسحم۔
قصلام۔ بالکسر فحل گزندہ کہ ہر چیز را قطع کند و بشکند۔
قصعم۔ کجعفر پیر سال خورد و گزبرج شتر مادۂ پیر۔
قعضم۔ کجعفر و زبرج ناتوان یا سال خورد و دندان ریختہ۔
قلخم۔ کجردحل شتر و فزک کلان کوہان۔
قزمۃ۔ از حلق فرو بردن و ملامت کردن و بانگ کردن و کقنفذ نام شمشیر عمرو بن معدیکرب و شہریست میان مصر و مکہ نزدیک کوہ طور و بسوے آن مضاف است بحر القزم بدان جہت کہ بر طرف آن واقع است یا آنکہ فرو مے برد ہر کہ ویرا سوار شود و گزبرج فرو مایہ ناکس تقلزم فرو بردن و بہ بخل و ناکسی مزن۔
قلعم۔ کاروب پیر سال خورد و کجعفر گندہ پیر و کدرہم نام شخصے۔
قلہمۃ۔ شتابی کردن و کجعفر نام شخصے۔
قلہزم۔ کسفرجل مرد میانہ قد یا مرد سطبر سر یا سطبر ہر دو استخوان بناگوش و کوتاہ قد و اسپ خوش اندام۔
قمطم۔ کزبرج مرد ناکس خروشندہ و نام شخصے۔
قہقم۔ کاروب او بارندۂ ہر چیز۔

فصل الکاف

کتم۔ کتمان۔ پنہان داشتن (ع ف اض ۱) اکتمام کذلک تکمیم مبالغۃ فیہ۔ استکتام نہان داشتن خواستن مکاتمۃ سر خود را نہان داشتن از کسے یقال کاتمنی سرہ۔ سر کاتم ای مکتوم و سحاب کتیم بالکسر ای لا رعد فیہ۔ رجل کتمۃ مثال ہمزۃ نیک نگاہ دارندہ و یقال للفرس اذا ضاق منخرہ عن نفسہ قد کتم الربو و یقال منخرہ واسع لا یکتم الربو۔ کتوم بالفتح کمان سوفار ناکردہ ناقۃ کتوم آنکہ وقت برنشست بانگ نکند خز کتیم و سقا رکتیم درزد مشک کہ آب از وے بیرون نیاید کتم بفتحتین گیاہے کتمان بالضم نام کوہے کتامۃ قبیلۂ۔
کثم۔ اکثام۔ پہ کردن مشک اکثم فراخ شکم و سیر شکم کثم باز داشتن از کارے (ع ف اض ۲) اکثم ایضاً نام مردے۔
کدم۔ کدم۔ گزیدن (ع ف اض ۲ و ک) کودختن بآہن مکدم گزیدہ کدامۃ باقی ہر چیز کہ خوردہ باشند

لہ وان لفت وصل فی فمہ مزق کہ سوف۔

اسماء الجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا کانت
للآدمیین یذکر ویؤنث مثل رَهْط ونَفَر وقوم قوله تعا
وکَذَّبَ به قَوْمُکَ وقال الله تعالی کذبت قبلهم قوم
نوح ذَکَّرَ وأنّث ولم یدخل الهاء فی تصغیره یقال
قُوَیم ورُهَیط ونُفَیر ویدخل الهاء فیما یکون لغیر الآدمیین
مثل الابل والغنم لان التانیث لازم له وقد مر الکلام
فی غنم - قیام بالکسر برخاستن (ع ف اض ۲) قومة
یکبار خاستن - ورواشدن میان رکوع وسجود وقام
بامرکذا - وقام الماء ای جمد - وقامت الدابة ای
وقفت من کلال - وقامت السوق ای کسدت
وقال القراء قامت السوق نفقت - وقاومه
فی المصارعة وغیرها برابری کردبا او وتقاوموا
فی الحرب ای قام بعضهم لبعض - اقامة آرام کردن
بجائے والماء عوض من عین الفعل لان اصله
اقوام وبرخیزانیدن وپیوسته برپاے داشتن
قوله تعالی یقیمون الصلوة ای یواظبون علیها -
مقامة بالضم مثله وبالفتح مجلس - وگروهے ازمردم
مقام بالفتح والضم قد یکون کل واحد منهما بمعنی
الاقامة وبمعنی موضع القیام لانک اذا جعلته
من قام یقوم فمفتوح وان جعلته من اقام یقیم
فمضموم لان الفعل اذا جاوز الثلثة فالموضع
مضموم المیم لانه مشبه بنبات الاربع نحو دحرج
یقال هذا مَدحَرَجنا - وقوله تعالی لا مقام لکم بالضم
ای لا اقامة لکم وبالفتح ای لا موضع لکم - وقوله تعالی
حسنت مستقرا ومُقاما ای موضعا - قیمة بالکسر ارز

هر چیز قیمک اف ۲ ج - واصله الواو لانه یقوم
مقام الشئ - قومت السلعة واستقمتها قیمت کردم
رخت را استقامة رست ایستادن قوله تعالی
فاستقیموا علیه ای فی التوجه الی الله تعالی دون
الآلهة - وقومت الشئ فهو قویم ای مستقیم - وما اقومه
شاذ - وقوله تعالی وذلک الدین القیمة انما انثه
لانه اراد به الملة الحنفیة - قوام بالفتح راستی قوله تعا
وکان بین ذلک قواما وبالاے مردم قومیة شنا
قوام الامر بالکسر نظامه وعماده یقال فلان قوام
اهله وقیامهم وهو الذی یقیم شانهم ومنه قوله تعالی
ولا تؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاما -
وقوام الامر بالکسر ایضاً ملاکه الذی یقوم به وبفتح
ایضاً - قامة بکرۂ دلو باتمام ساخت وسے قیم
ک اف ۲ ج مثل تارة وتیر - قامة الانسان بالاے
مردم ویجمع علی قامات وقیم مثل تارات وتیر —
قائم السیف وقائمته قبضة تیغ - قائمة ایضاً یکے
از چهار دست وپاے ستور قوائم ج - مقوم بالکسر
چوبے که آنرا گیرند در سرآماج قوام بالضم بیماری
در قوائم ستور قیوم نامے از نامهاے عزوجل -
وقرأ عمر رضی الله تعالی عنه الحی القیام وهو لغة فیه -
یوم القیمة روز رستخیز -

قهم - اقهام - نا بایستن از طعام وازکسے دافهمه
اذا انقشع الغیم عنها -

قحذم - کجعفر نام شخصے -
قحزم - کجعفر نام شخصے وقحزمه بازگردانید آنرا

اقضمت الدابة ای علفتها القضیم قضم ک ۲ تیغ کہ روئیدگی برآمدہ باشد و روے ہا فرو ریختہ و فی مضارعہ قضم بالتحریک ای تکسر۔

قطم۔ قطم۔ گزیدن۔ و چشیدن (ع ف اک ۲) قطم بالتحریک تیزی شہوت و آرزوے گوشت رجل قطم ک ۲ ای شہوان اللحم والجماع۔ ویقال قطم الفحل الی الضراب وقطم الصقر الی اللحم۔ قطامی بالضم لقب شاعرے۔ و چرغ و بالفتح ایضا کذلک مقطم بفتح الطاء کوہے بمصر قطام نام زنے و اہل الحجاز یبنونہ علی الکسر فی کل حال و اہل نجد یجرونہ مجری ما لا ینصرف و قد ذکرناہ فی نقاش فی باب الشین۔

قعم۔ اقعمتہ الحیۃ ای لدغتہ۔ و اقعم الرجل اے اصیب بداء و یقتلہ۔ قعم بفتحتین کژی بینی۔

قلم۔ قلم۔ ناخن چیدن (ع ف اک ۲) تقلیم کذلک للمبالغۃ۔ قلامۃ بالضم چیدگی ناخن مقلوم الظفر ضعیف کلیل الظفر مثلہ۔ قلم بالتحریک خامۂ تراشیدہ و تیر قمار۔ و کارد فریز گوسفند و جز آن اقلیم بالکسر اقالیم ج۔ قلام بالضم والتشدید نوعے از شور گیاہ مقلم بالکسر غلاف قضیب شتر مقلمۃ قلمدان مقالم ج کعب ہاے نیزہ بوقلمون بفتحتین نوعے از جامہ ہا کہ در روم خیزد و یتلون الوانا للعیون۔

قلنجم۔ قلنجم۔ بالکسر کلان سال بیم زائدہ و ذکر فی باب الحاء۔

قلذم۔ قلنذم۔ بہ فتحات چاہ بسیار آب۔

قلہذم۔ قلہذم۔ دریاے بزرگ۔ و ایضا سبک۔

قمم۔ قمۃ۔ بالکسر بالاے مرد یقال فلان حسن القمۃ والقامۃ والقومیۃ بمعنی وگروہے از مردم قمامۃ کذلک و تارسر۔ و بالاے ہر چیز مقمۃ لبہاے گاو و گوسفند و مانند آن و بالفتح لغۃ و جاروب قممت البیت اے کنستہ (ع ف اض ۲) قمامۃ بالضم خاک روبہ قمامۃ قمیم ترۂ خشک و قممت الشاۃ من الارض و اقتممت ای اکلت من المقمۃ ثم یستعار فیقال اقتمم الرجل ما علی الخوان و قمہ ای اکلہ کلہ فہو رجل مقم۔ و اقمم الفحل الابل ضربہا کلہا حتی قممت۔ ویقال شد الفرس علی الحجر فقممتہا یعنی سخت کرد بر ما دیان و بر آمد و تقمم ای تتبع القمامات۔ و قمقم اللہ عصبہ ای جمعہ و قبضہ۔ قمقمۃ بضمتین کماسہ و فی المثل علی ہذا دار القمقم ای الی ہذا صار معنی الخبر یضرب للرجل اذا کان خبیرا بالامر وکذلک قولہم علی یدی دار القمقم والجمع قماقم۔ ویقال سید قماقم بالضم مہتر باخیر قمقام دریا۔ و مہتر۔ و کار بزرگ۔ و عدد بسیار قمقمان بالضم مثلہ و کنۂ ریزہ و نوعے از سپش قمقامۃ یکے۔

قمم۔ قمۃ۔ بفتحتین بوے روغن و چربش و زیت یقال ہو بذی قمۃ و یدی من الزیت قمۃ۔ و قمم السقاء ای تمہ بوے گرفت (ع ک اف ۲) و قمم الجوز تباہ شد فہو قامم اے فاسد و الاقامیم الاصول واحدہا اقنوم۔

قوم۔ قوم۔ گروہ از مردمان نہ زنان قولہ تعالی ولا نساء من نساء و ربما دخلت النساء فیہ للتبعیۃ اقوام ج۔ اقاوم جمع الجمع و ہو یذکر و یؤنث لان

وسکون الحاء ای تفرقوا۔

قرزم۔ قِرْزوم۔ بضمتین تخته کفش دوزان۔

قرشم۔ قِرْشوم۔ بالضم کنهٔ بزرگ۔

قرطم۔ قُرْطُم۔ تخم عصفر قُرْطُم مثله۔

قرقم۔ مقرقم۔ بفتح القاف کودک شیر زده۔

قرم۔ قِرْم۔ بالتحریک فرومایگی و فرومایگان یستوی فیه الواحد والجمع والذکر والانثی لانه فی الاصل مصدر۔ والقِرَم اردأ المال وشاة قِرْمة۔ قِرام بالکسر فرومایگان۔

قسم۔ قَسْم۔ بخش کردن (عع ف اک ۲) مقسم موضع آن یقال قسمت الشئ فانقسم واندازه کردن ونوبت میان زنان نگاه داشتن مِقسم بالکسر نام مردے قِسم بالکسر بهره قسم بفتحتین سوگند مقسم بالضم مثله۔ وایضا موضع القسم۔ اقسمت ای حلفت یقال اصله من القَسامة وهی الایمان تُقسم علی الاولیاء فی الدم۔ قسمة بفتحتین وکسر ۲ روے قَسام بالفتح خوبی (عع بضمها) یقال هو قسیم الوجه ومُقسَّم الوجه بالتشدید۔ قسام ایضاً شدت گرما و وَشی مُقسَّم ای محسَّن۔ ویقال قاسمه ای حلف له قوله تعالی وقاسمهما انی لکما لمن الناصحین۔ وقاسمه المال وتقاسماه واقتسماه بخش کردند والاسم القِسمة۔ وتقسَّمهم الدهر ای فرّقهم فتقسَّموا ای تفرقوا متعد لازم والتقسیم التفریق۔ استقسم ای طلب القسم بالازلام قوله تعالی وان تستقسموا بالازلام۔ قسامی بالفتح آنکه جامه را در نوردد۔

قشم۔ قَشْم۔ خوردن وکفانیدن فی بجمت بافتن (عع ف اک ۲) وقَشِمت الطعام اذا نقیت منه الردی۔ وما اصابت الابل منه مقشما بالفتح ای لم تصب ما ترعاه۔ قِشم بالکسر تن وگوشت یقال رأیته قد ذهب قِشمه ای ناحلاً۔ قُشْم بفتحتین غوره ورا وچه وجز آن که بدان مزه گیرند ویقال اصاب النخل القُشام بالضم اذا انتقض ما علیه لبسر۔ قشام قُشامة باقی ماندهٔ خوان قُشام ایضا نام مردے۔

قشعم۔ قَشْعَم۔ بالفتح گرگس پیر۔ ومرد پیر۔ ام قشعم مرگ وبلا قشعمان بضمتین گرگس نرهٔ بزرگ۔

قصم۔ قَصْم۔ شکستن بجدائی (عع ف اک ۲) انقصام لازم منه تقصم کذلک۔ اقصم بمهٔ دندان شکسته قصماء بز شاخ شکسته قصمة بالکسر پاره شکسته وجدا شده قصمة بالفتح پایهٔ نردبان رجل قصیم ک ۲ سریع الانکسار۔ قصم ض اف ۲ مثال قشم آنکه هر چه بیند پاره پاره کند قصیمة ریگ تودهٔ سخت قَصِیم ج۔ قیصوم گیاهے۔

قضم۔ قَضْم۔ خوردن ستور علف را۔ وخائیدن وخوردن چیزے خرد وریزه که بگرانهاے دندان کفانیده شود (عع ک اف ۲) ویقال ما ذقت قضاما بالفتح ای شیأ۔ قال اعرابی ان هذه بلاد مقضم ولیست ببلاد مخضم والخضم الاکل بجمیع الفم والقضم دون ذلک وقولهم یبلغ الخضم بالقضم ای ان الغایة البعیدة تدرک بالرفق۔ قضم بفتحتین جمع قضیم وهو الجلد الابیض الذی یکتب فیه۔ قضیم ایضاً علف ستور وجو

له فی الاصل ج القشم بالفتح کبسر الا بعض الذی یکل قبل ان یدرک وهو حلو وفی القاموس بالتحریک وتسکن السین الا بعض الخ۔

وهو اسم من القِدَم جُعل اسما من اسماء الزمان -
ومضى قدما بالضمتين اى تقدم ولم يثن - اقدام پيش
درآمدن وشجاعت نمودن ويقال اَقدم وهو زجر
للفرس واقدمه وقَدّمه پيش فرستاد اورا وقَدّم
بين يديه اى تقدم يعنى پيش درآمد قوله تعم لا تُقدموا
بين يدى الله ورسوله - قدم بفتحتين پيش پاى -
اقدام ج - وپى - واثر يقال لفلان قَدَم صدق
اى اثرة حسنة وكذلك القدمة بالضم ويقال مشى
القُدَيمة اى تقدم - رجل قدم ف اك ٢ اے
متقدّم - مقدام مقدامة بالكسر نيك مبارز ويقال
ضُرب فرقب مقاديمه اى وقع على وجهه - استقدم
وتقدم بمعنى - ويقال هو جرئ المُقدَم بالضم اى
جرئ عند الاقدام - مقدم العين بكسر الدال محاذى
الانف يعنى كنج چشم كموخرها محاذى الصدغ يعنى وبناگه
چشم ويقال مَشَطتها المقدمة وهى مشطة - وقوادم الطير
مقاديم ريشه يعنى پرهاى دراز بال مرغ وهى عشر
فى كل جناح الواحدة قادمة وهى القدامى ايضا -
قادم الانسان رأسه - قيدوم الجبل انفه ومن
كل شئ صدره ووجهه مُقدّمة نقيض مؤخرة -
مقدمة الجيش بكسر الدال يزك لشكر تُقدمية بضم التا
والدال مشددة الياء اسم فى التقدم پيش شدن
يقال مضى القوم التقدمية - يُقدّم بالياء نام مردے
قدام بالضم والتشديد پيش قُديدمة وقديديمة
مُصغّرة وهما شاذان وبازآيندگان از سفر قادمان
قادمتان دو پستان پيش قادمتى الرحل وفيه

ست لغات مُقدَم ومُقدمة بكسر الدال مخففة و
مقدم مُقدّمة بفتح الدال مشدودة وقادم وقادمة
وكذلك هذه اللغات كلها فى آخرة الرحل - قدوم
بالفتح تيشه قدم بضمتين ج وجمع القدم قدائم
ونام جائے -
قذم - قَذَم - مثال هجف سخت - وتيز رو - القذم
اى اسرع - وقَذَمتُ له من المال مثل قسمت - ورجل
قُذَم مثل قُثَم ورجل قِذَم مثال خِضَم اذا كان سيدا
يعطى الكثير من المال ويأخذ الكثير -
قرم - مُقرَم - بفتح الراء اشتر گرامى
كه بروے بار نكنند وبجهت گشنى بدارند اورا
يا بجهت آنكه فربه شود وبكشند اورا يقال اقرمته
فهو مُقرَم قَرَم مثله ومنه قيل لسيد القوم قُرَم مُقرَم
تشبيها بذلك - قُرمة قِرامة بالضم پارهٔ چرم بريده
كه از بينى شتر آويزان ماند بجهت نشان يقال
قرمت البعير وهو مقروم - قَرَم قردم نخست بخوردن
آمدن كودك وبچه ستور ع ف اض ٢) تقرم مثله
قرامة بالضم نان سوخته بر تنور مانده - وعيب
قرم بالتحريك آرزوے گوشت آمدن مردم را
(ع ك اف ٢) صلته بالى - قرام بالكسر پرده باريك
مقرم مقرمة مثله - ويقال استقرم بكر فلان قبل
اناه اى صار قَرما -
قردم - قُردمانى - بضمتين داروے قردمانى
قباے آزوده بنجيه آگنده بجهت حرب -
قردحم - ويقال ذهبوا شعاليل يقردحمة بكسر

علی کل حال ومنهم من یکسرها ومنهم من یعربها علی وفق آخرها تقول هذا قُمٌ ورأیت قُمًا ومررت بقُمٍ وقد یشدد المیم فی الشعر۔

قوم - قوم - بالضم سیر مثل ثوم ونخود - وگندم فومة خوشه - فامی سیر فروش قوم ایضاً نان - یقال قوموا لنا ای اخبزوا - قیوم بالفتح والتشدید زینبے از مصر۔

فهم - فَهِم - قبیلهٔ - ودانستن فهامیة کذلک (ع ک اف ۲) فلان فَهِم لغت منه - واستفهمنی الشیٔ فافهمته وفهّمته تفهیما - تفهّم اندک اندک دریافتن۔

فجم - مردے کہ کنج دہانش سطبر باشد۔

افرنجم اللحم - گوشتے کہ از بالا سوخت وبریان نشد

فرصم - شکست وبرید وہوفی شعر رؤبة۔

فرضم - کزبرج بزکلان سال خورد یا شکستہ سر نہ دبے دندان ہا وابو بطن من مهرة بن حیدان الفرضوم وبالقاف تصحیف والد ذہبن الصحابی وبعیر فرضمی بالکسر شتر بزرگ سخت برجہندہ برمادہ۔

فرقم - کجعفر سرزنهٔ مرد مفرقم بفتح القاف دیر پیر شونده بدخوراک۔

فلهم - کجعفر فرج زن وچاہ فراخ۔

قیّم - کگیتس مرد درشت فیوم ج - فیمان پیمان معرب

فصل القاف

قتم - قتام - بالفتح کرد وقتمة بالضم نوعے از رنگہا قتم چیزے بدان رنگ اقتمام بدان رنگ شدن وبازا قتم الریش - واسود قاتم وقاتن ایضاً بالنون وقاتم الاعماق ای مغبرّ النواحی۔

قثم - قثم له من المال - ای اعطاه دفعة من المال جیّدة (ع ف اک ۲) مثل قدم وغدم وغثم - قثم ض اف ۲ نام مردے معدول عن قاسم وہو المعطی ایضاً - ویکے از نام ہاے کفتار قثام مثل قطام مؤنث منه - ویقال للامة قثام کما یقال دفار - مائح قُثَم بسیار عطا وبسیار خیر قثوم مثله - ویقال ایضا فی الشر قثم واقتثم۔

قحم - شیخ قحم - پیر فرتوت مثل قحل - قحوم خویشتن بادر کارے افگندن بے اندیشہ (ع ف اض ۲) قحمة بالضم ہلاکت جاے - وتنک سال سخت قحم الطریق ض اف ۲ دشواری ہاے راہ واقحم اہل البادیة ای اجدبوا فدخلوا بلاد الریف - اقحام درافگندن بسختی یقال اقحم فرسه النهر فانقحم واقتحم النهر ایضاً وخله قوله تعالیٰ فلا اقتحم العقبة - والقحم بفتح الحاء البعیر الذی یربع ویثنی فی سنة واحدة فیقحم سنا علی سن - تقحیم درآوردن چیزے در چیزے بے اندیشہ - واندا ختن اسپ سوار را واقتحمته عینی ای ازدرته - مقحام فحل کہ بسوے مادہ رود بے آنکہ رہا کنند او را

قدم - قدوم - مقدم - ازسفر آمدن (ع ک اف ۲) ویقال ورث مقدم الحاج تجعله ظرفا وہو مصدر ای وقت مقدم الحاج - قدم بالضم پیش شدن (ع ف اض ۲) قوله تعالیٰ یقدم قومه یوم القیمة - قدم (ک اف ۲) دیرینہ شدن (ع بضمها) قدیم نعت منه تقادم مثله - ویقال قدما کان کذا بالکسر

زنگ سرخ سیر کردن ثوب مُفدَم وصمغ مقدم
ای خاثر مُشبع - مُفدّمات خنورہاے سربوشیدہ
تقدیم سرپوش ساختن خنور را قدم دہان بند
نہادن (عع ف اک ۲) رجل قُدم کالکلاج قُدامۃ
مصدر منہ -

فدغم - فدغم - مردنیکو صورت بزرگ ہیأت -
فرم - فُرمۃ - فَرم - انچہ زنان فرج را بدان تنگ
کنند استفرام تنگ کردن فرج راکتب عبد الملک
الی الحجاج یا ابن المستفرمۃ بعجم الذبیب - افرام
پر کردن خنور بلغت ہذیل فَرماء بالتحریک موضع
قال ثعلب لیس فی الکلام فعلاء بالتحریک الا ثلاثۃ
وفرماء وذکر الفراء سَخناء ایضا قال ابن کیسان
اما ثأداء وسخناء فانما حرکتا لمکان حرف الحلق
کما یسوغ التحریک فی مثل نہر وشعر وفرماء لیست
فیہ ہذہ العلۃ واحسبہا مقصورۃ مدہا الشاعر ضرورۃ
ونظیرہا الجمزی فی باب القصر -

فرزم - فرزوم - بضمتین کندۂ موزہ دوز -
فرطم - فرطوم - بالضم بینی موزہ خفاف مُفرطمۃ -
فسحم - فَسَحم - بالضم فرامسینہ میم زائدہ -
فصم - افصم - شکستن بی جدائی (عع ف اک ۲)
یقال فصمتہ فانفصم وتفصّم قولہ تعالی لا انفصام
لہا - فصم المطر ای اقلع یعنی ایستاد وفصمت الحمی کذلک
فطم - فطام - بالکسر از شیر باز کردن کودک را
(عع ف اک ۲) فطیم کودک از شیر باز شدہ فطّم بضمتین
ج - وباز ایستادن از عادت یقال فطمت الرجل

عن عادتہ - ناقۃ فاطم ناقۃ کہ سہ یک سال بچہ را از وی
باز کنند فاطمۃ مؤنث منہ - ونعت بتول بنت
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فطم بریدن رسن را -
فعم - فعم - آگندہ یقال ساعد فَعَم - فعامۃ - فَعومۃ
مصدر منہ (عع بضمہا) انعام پُر کردن خنور را فعم السکک
والعود البیت بریحہ - وفعمت الرجل ملأتہ غضبا -
فغم - یقال وجدت فغمۃ الطیب - ای ریحہ -
وفغمنی الطیب اذا سدّ خیاشیمک (عع بفتحہا) وفغم الورد
وتفغّم ای تفتّح - وفغمہ ای قبلہ وفاغمہ کذلک - فغم
بالتحریک الحرص یقال فَغِم بکذا ای اولع بہ وحرص
علیہ - کلب فَغِم ای حریص -

فقم - فقم - بالضم زنخ وفی الحدیث من حفظ
ما بین فقمیہ ای ما بین لحییہ - فقم بالتحریک وندا آنہا
پیش زیرین بیرون آمدن (عع ک اف ۲) افقم
نعت منہ فقماء مؤنث افقم ایضا کارکرد تفاقم کلان
شدن اکار مفاقمۃ مجامعت کردن فقیم بالتصغیر حی
از بنی کنانہ والنسبۃ الیہم فُقَمی گہذلی -

فلم - فَیلَم - بزرگ بُر فیلم ای واسعۃ - فیلم ایضا شاۃ
فلقم - فَلقَم - فراخ -

فلہم - فَلہَم - اندام پیش زن وماکوی بافندگان -

فم - فم - دہان واصلہ فوہ نُقصت منہ الہاء
لم یحتمل الواو والاعراب لسکونہا وعُوّض منہا المیم
فاذا صغرتہ او جمعتہ رددتہ الی الاصل وقلت فیہ
وافواہ فمی فموی منسوب الیہ وفی التثنیۃ فموان -
وہذا فم مخففا ورأیت فما ومررت بفم ومنہم من یضیم الفاء

سطبر شده کراع الغمیم موضعے تغمیم پوشانیدن
انغام پوشیده شدن غمغمة بانگ گاوان - و
بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن -
غنم - غنم بفتحتین گوسپند و هو مؤنث موضوع
للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیهما جمیعا
یقال خمس من الغنم ذکور فتؤنث العدد اذا قلت
من الغنم وان غبیت الکباش والابل کالغنم
فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتها او خلتها الهاء قلت
غُنیمة - غنیمة بالفتح مال که از حرب کفار حاصل شود
مغنم کذلک - غُنم بالضم غنیمت گرفتن (ع ک ف ا ۴)
ویقال غُناماک ان تفعل کذا ای غایتک تغنیم
غنیمت دادن اغتنام تغنم غنیمت شمردن غُنام
نام شتر - غنم بالسکون پدر حی از تغلب -

غیم - غَیم - ابر غامت السماء وا غامت واغیمت
وتغیّمت وغیّمت کله بمعنی - اغیم القوم اصابهم غیم
وتشنگی وگرمی درون (ع ف ا ک ۲) غیمان غیمی
نعتان منه -

العجوم - بالضم النموج مقلوبة جمع النجم وهو فی شم
حنظلة بن مُضَبِّح -
اغرنشم الرجل - مردے که لاغر شد و نزار گردید
شکم آن -
غرطمانی - بالضم جوان خوش چهره -
غرقم - کجعفر سرزده -
غوزم - بالضم دهی ست بهرات -
غضرم - کجعفر وزبرج جائے که دران گل چسپند

سطبر باشد وانچه که از کل تراشه سُرخ برآمده
بکفد یا جائے که مانند سنگ نرم وکج باشد -
غفتم - کقنفذ ابن ثوابة الطائی محدث -
غیهم - کحیدر تاریکی -

فصل الفاء

فام - افام - تفئیم - فراخ ترکردن رجل وپالان
ازانچه بوده باشد رَحل مُفام ومُفَام وبعیر کذلک
پیه آگنده وفَأَمَ البعیرُ ای ملأ فاه من العشب
(ع بفتحها) فِئام بالکسر گروه مردم لا واحد له من لفظه
والعامة تقول فیام بلا همز وکلیم که بر هودج درکشند
فُؤم جمع -
فحم - فَحَم - انگشت فحمة یکے وقد یحرک فحیم مثله -
فحمة العشاء ظلمته یقال أفحموا من اللیل ای لا تسیروا
فی اول فحمته وفحموا کذلک - تفحیم ایضا سیاه کردن
شعر فاحم ای اسود - فحوم فحام بضمهما گرستن کوکب
چندانکه آوازش سپری شود وفحوم ایضا سیاه
رنگ شدن (ع بفتحها) ویقال ثغا الکبش حتی افحم
ای صار فی صوته بحوحة - افحام خاموش گردانیدن
بحجت وخصومت - وفحم یافتن کسے را یعنی
فرو مانده از سخن وحجت -
فخم - فخامة - بالفتح سطبری وپر شدن (ع بضمهما)
جبل أفخم ای عظیم القدر - تفخیم بزرگ داشتن - و
حرف را بے امالہ خواندن منطق فخم ای جزل -
فدم - فدام - بالکسر سرپوش ابریق فدام بالفتح
والتشدید مثله وایضا دهان بند مجوس افدام جامه

غُثمة بالضم شبیهة بالورفة۔ غَثم بیکبار مال نیکو دادن کسے را ع ف اک ۲ غَثیمة طعامے کہ در وے ملخ اندازند عرب۔

غذم۔ غَذم۔ مثل غثم ع ف اک ۲ یقال غَذمت لہ من المال و خوردن بدشواری و سختی ع ک اف ۲ تغذم بسیار خوردن اغتذام ہمہ شیر پستان را خوردن غذامة بالضم چیزے از شیر غذم بفتحتین گیاہے غذیمة زمین رویانندۂ آن گیاہ۔

غذرم۔ غذرمة۔ وغذمرة۔ بگزاف فروختن چیزے را کیل غُذارِم ای حزاف۔ غُذارِم ایضاً آب بسیار مثل غذام۔

غرم۔ غَرام۔ بالفتح بدی پیوستہ و عذاب قولہ تعالیٰ اِنّ عذابہا کان غراماً ای ہلاکاً و لازماً مُغرَم بالحُب و بالدَین بفتح الراء ای معذّب و ملزَم و بالغُرم ایضاً۔ غَرام ایضاً شیفتگی یقال اُغرم بالشئ ای اُولع بہ۔ غَریم ہو الذی لہ الدین والذی علیہ الدین ایضا۔ و فی المثل خُذ من غریم السّوء ما سَنَح۔ اغرام تغریم تاوان زدہ۔ و وام دار کردن غرامة مُغرَم غرم بالضم تاوان و قد غَرِم الرجُل یغرم الدیة (ع ک اف ۲۔

غسم۔ غَسَم بفتحتین تاریکی شب یقال منہ غَسَم اللیل۔

غشم۔ غَشم۔ ستم یقال الحرب غشوم مغشم بکسر غشمشم بفتحتین خودسائے و دلیر۔

غطم۔ غِطَم۔ ک اف ۲ مشدد المیم دریائے بزرگ بسیار آب۔ و مرد فراخ خو۔

غلم۔ غلام۔ بالضم کودک تصغیرہ غُلَیِّم غلمة غلمان بالکسر اَغلِمة ج۔ غلومة غلومیة بالضم کودکی غلامة مؤنث غُلمة تیزی شہوت جماع (ع ک اف ۲) یقال غلم البعیرُ غُلمة و اغتلم بمعنیً۔ غیلم بفتحتین درخت بشہوت رسیدہ و سنگ پشت نر و موضعے غُلَیِّم مثال فسیق غالب شہوت۔

غلصم۔ غُلصمة۔ سر حلقوم و تندی آن و غُلصمہ ای قطعہ۔

غمم۔ غَمّ۔ اندوہ غموم ج۔ واندوہگین کردن و تپفوز خرا بغامہ بستن۔ و فرو پوشیدن۔ و ابر تاریک شدن ہوا ع ف اض ۲) اغتمام اندوہگین شدن غُمّة بالضم اندوہ و امر غُمّة کار پوشیدہ قولہ تعالیٰ ثم لایکن امرکم علیکم غُمّة و تاریک دریا یوم غم بالفتح روز تیرہ و دم گیر از گرما و غَمّ یومنا بالفتح و اَغَمّ اذا کان یاخذ بالنفس من شدة الحر۔ و لیلة غَمّ ایضا غاتة کما تقول ماء غور و صف بالمصدر و لیلة غَمّی و غُمّة کذلک۔ غمامة بالکسر بتفوز بند غمائم ج و غمّ علیہ الخبر مجہولا ای استعجم مثل اُغمی۔ و غُمّ الہلال اذا استتر بغیم فلم یر۔ و یقال ضُمنا للغمّی بالفتح و الضم و للغماء بالفتح ممدودة۔ غمام بالفتح ابر غمامة یکے اغمام ابرناک شدن غمّ بفتحتین فرو گرفتن موے پیشانی و قفا را (ع ک اف ۲) رجل اغم و جمہ غماء نعت منہ۔ غمیم علف تر زیر خشک ماندہ۔ و شیر گرم

بزرگ منشی مثل عُمَیّة - عمائم جماعات پراگندہ معمّم اسپ کہ گوش و موے پیشانی و گرداگرد آن سپید شدہ باشد و کذلک شاۃ مُعَمّمۃ -

عنم - عَنَم - بفتحتین درختے و گیاہے بنان مُعَنَّم انگشت رنگ کردہ -

عوم - عَوْم - شناہ کردن در آب (ع ف ض ل) وسیر الابل والسفینۃ عَوْماً ایضاً - عُومۃ کرکے سیاہ کہ بر روے آب شناہ کند عُوَم بتحریک الوسط ج - عام سال ویقال سنون عُوَم بالضم والتشدید وہو توکید للاول کما یقال شغل شاغل - نبت عامی گیاہ خشک یکسالہ عائم بت معاومۃ سال بر شدن درخت - وسالیانہ کردن عَوّام بالتشدید نام مردے - واسپ رہوار و قولہم لقیتہ ذات العُوَیم اذا لقیتہ بین الاعوام - عامۃ یک بند گندم یا علف درودہ - و پیچ دستار - وشناہ کہ بر شکم بندند و از آب گذرند تعویم دستہ دستہ نہادن کشتے رودہ

عہم - عَیْہَم - ناقۂ تیز رو - واستوار ہر چیزے - ونام موضعے - عیہان مردے کہ شب راہ نرود و در خواب شود -

عیم - عَیْمۃ - آرزوے شیر آمدن کسے را یقال منہ عام یعیم ویعام عَیْمۃ فہو عیمان وامرأۃ عیمیٰ ویقال اعامہ اللہ ای ترکہ ہلا لبن - عیمۃ بالکسر گزیدہا از مال اعتیام عیمۃ گرفتن از مال ویقال رجل عَیمان أیمان للذی ذہبت ابلہ وماتت امرأتہ -

عیلم - کجعفر نام شخصے -

عیشلۃ - موضعے -

عجسمۃ - سبکی و شتابی -

عجالم - گروہیست از اہل یمن والنسبۃ عجلمی -

عجہوم - بالضم نوعیست از مرغ آبی -

عرجوم - بالضم شتر مادۂ درشت و آخر نجم فسد -

عرصم - کجعفر بسیار خورندہ و شادمان و کقرشب لاغر تن و توانائی سخت تن من الاضداد و شیر عرصام و عراصم مثلہ عرصوم مرد بخیل -

عسجمۃ - سبکی و شتابی -

عشرم - کجعفر سخت ناہموار و کسفنج دلیر رسا در کارہا و شیر عشارم مثلہ و نام شخصے -

عطم - بالضم پشم زدہ و نام موضع عطم بضمتین مردم ہلاک شدگان عاطم و عطیم یکے -

عطرم - کزبرج سرگین شیر -

عفاہم - کعلابط شتر مادہ و استوار و چابک و فراخی عیش و سخت دویدن -

عقرماء - موضعیست بہ یمن -

علثم - کجعفر نام شخصے -

علذمی - بالفتح حریصے کہ ہر چہ بیابد بخورد -

علہم - کقرشب و جرد حل شتر و فزک کلان علاہم بالضم مثلہ -

فصل الغین

غتم - غَتَم - کرماے دم گیر سخت غتمۃ بالضم یعنی عجمت اغتم آنکہ سخن پیدا نتواند گفت غُتُم ج -

غشم - اغشم - موئے کہ بر سیاہی او سپیدی غالب شد

عُلرم - عُلرمة - بکسرتین کبوتر مادہ - ونام مرد و پدر قبیلہ۔

علم - عَلَم - بالکسر دانستن (ع ک اف ۲) ویقال عالمتُ الرجل فعلمته اعلمه بالضم ای غلبته بالعلم - علم بالفتح کفانیدن لب (ع ف اک ۲) علم بفتحتین نشان و درفش - وکوہ - وروکاہ جامہ - ونام مرد بوے معروف باشد وعلم الرجل یعلم عَلَما اذا صار اَعلم وہو مشقوق الشفة العليا والمرأة عَلماء - علّامة بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن از چیزے اعلام آگاہ گردانیدن - ونشان کردن گاز رجامہ را ونشان لشکریان بر خود بستن یقال منه اَعلَمَ الفارسُ - تعلیم آموزانیدن تعلّم آموختن ویقال تعلّم بمعنی اِعلم واذا قیل لک اعلم ان زیدا خارج قل علمتُ واذا قیل تعلّم لا تقل تعلمتُ - وتعالمه الجمیع ای علموه - ایام معلومات دہۂ ذی الحجہ وقولهم عَلماء بنو فلان یریدون علی الماء تخفیفا - مِعلَم بالفتح نشان کہ بر راہ نہند عَلّامة کذلک - عَلّام بالتشدید حنا - عَیلَم چاہ بسیار آب - وفربہ نازک اندام عیلام کفتار زعالم بالفتح یک گونہ خلق عالمون عوالم ج -

علجم - عِلجوم - بالضم چغز - وآب بسیار - وتاریکی شب وکشتر استوار علاجیم ج -

علقم - عَلقَم - درخت تلخ مزہ وہر چہ تلخ باشد علقمة نام مردے -

علکم - عَلکوم - بالضم شتر سخت استوار یستوی فیه المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل -

عمم - عَمّ - برادر پدر اَعمام عمومة ج - والنسبة الی عَم عَمَوِی وگروہے از مردم عمومة مثل ابوة وخُؤلة یقال عممتُ عمومة وبینی وبینه عمومة - ویقال یا ابن عمی ویا ابنَ عَمّ بلا یاء ویا ابن عم ویا ابن عمّاه بالهاء للندبة ویحذف الهاء ایضاً ویقال یا ابنَ عما کقوله یا ابنة عما لا تلومی والعجی - عَمّة خواہر پدر وقولهم عَمّ یتسارلون اصله عن ما بادغام النون وحذف الالف وہو للاستفهام - مُعَمّم مُخَوّل بالفتح والکسر مرد بسیار عم وخال ویقال هما ابنا عم ولا یقال هما خال ویقال هما ابنا خالة ولا یقال هما ابنا عمة - استعمام بعمی گرفتن تعمم عم خواندن وعمامہ بر سر بستن عمامة بالکسر دستار سر عمائم ج - تعمیم عمامہ پوشانیدن کسے را - وروغن بر سر آوردن شیر ویقال عُمّم الرجل ای سُوّد یعنی مہتر کردہ شد لان العمائم تیجان العرب کما قیل تُوّج فی المعجم - اعتمام عمامہ بستن وفلان حسن العمّة ای حسن الاعتمام وبہ تمام رسیدن نبات وبالا کشیدن کودک رسیدہ عَمیم تمام عمم بضمتین ج - مثل سریر وسُرُر وعلف خشک شدہ ویقال ہو من عمیمهم ای من صمیمهم - وجسم عَمیم ای تمام - مُعَمّم نام مردے ویقال استوی علی عممه بضمتین یریدون به تمام جسمه وشبابه ومالہ - ویقال نخلة عمیمة وامرأة عمیمة ای طویلة - ونخیل عُمّ ای طوال - عامّة خلاف خاصة - عموم فراگرفتن ہمہ را (ع ف اض ۲) عُمیمة بالضم والتشدید

چیزے ساختن کہ راکب دست بروے زند تا
نیفتد۔ و دست دران چیز زدن از خوف افتادن
اعتصام استعصام کذلک و ملازم یار و رفیق خود
بودن عواصم دیہ ہاے انطاکیہ۔
عصم۔ عَصَم۔ سرآماج۔ و بیل گندم پاک کن۔
و قبضۂ کمان۔ و دو مغزۂ شتر اعصمۃ ج۔
عظم۔ عَظُم۔ استخوان عظام ج۔ و چوب رحل
عَظامۃ بزرگ شدن عظم ک اف ۲ مثلہ (ع بضمہما)
فہو عظیم و عظام بالضم۔ و عُظم الشیٔ بالضم بزرگی
و بیشتری چیزے و یقال فی التعجب عُظم البطنُ
بطنک بمعنی عَظُم انما ہو مخفف منقول و انما یکون
ذلک فیما کان مدحا او ذما و کل ما حسن ان یکون
علی نعم و بئس صح تخفیفہ و نقل حرکۃ اوسطہ الی
اولہ و ما لا یحسن لم یُنقل و ان جاز تخفیفہ تقول
حسُنَ الوجہ وجہک و حَسُن الوجہ وجہک بلا نقل
و حسن الوجہ وجہک منقولا و لا یجوز ان تقول قد
حُسُنَ وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ
نعم و یجوز ان تخففہ فتقول قد حَسَن وجہک فقس علیہ
اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم
بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن۔ و بزرگی
نمودن و یقال تعاظمہ امر کذا۔ و اصابنا مطر لا
یتعاظمہ شیٔ ای لا یعظم عندہ شیٔ۔ عظیمۃ معظمۃ نازلۃ
شدیدۃ اعظامۃ عظامۃ بالشجۃ کہ بر سر بین بندند
زنان تا کلان نماید عظمۃ بالضم عُظامۃ بالتشدید
کذلک۔ عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع
سطبری بازو۔
عظلم۔ عَظْلَم۔ بکسر تین نیل و وسمہ۔ و شب تاریک
عقم۔ عَقِم۔ عقمۃ۔ بالفتح و الکسر نوعے رنگ و نگار
عقام بالفتح نازاینده۔ و حرب سخت۔ و بد خو۔
و بیماری دشوار و قیاسہ بالمعنی الاخیر الضم الا
ان المسموع ہو الفتح۔ معاقم پیوندہا معقم یکے۔
و گرہ گاہ عَقَم بالضم و الفتح نازایندگی (ع ف اک ۲
و ک اف ۲) کلام عقمیٌ بالفتح و الضم غامض۔ رجل
عقیم و امرأۃ عقیم و نسوۃ عقیم بالضم و بضمتین
و سیح عقیم لا تلقح شجرا و لا سحابا۔ و قیل الملک
عقیم لان الرجل یقتل ابنہ و اخاہ مخافۃ الملک۔
و یوم القیمۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ و الجمع عقم بضمتین
و السکون۔ و عُقمت مفاصلہ ای یبست و فی الحدیث
تُعقم اصلاب المشرکین۔ و اعقم اللہ رحمہا فعُقمت
مجہولا اذا لم تقبل الولد۔ رحم معقومۃ ای مسدودۃ
لا تلد۔ اعتقام و ہوان تحفر البئر فاذا قربت من الماء
احتفرت بئرا صغیرۃ بقدر ما تجد طعم الماء فان کان
عذبا حفرت بقیتہا۔ و عاقمت فلانا اذا خاصمتہ۔
علم۔ عَلَم۔ بالکسر تنک بار علمان دو تنگ جامہ دان
و علمت المتاع شددتہ۔ علام بالکسر باربند۔ عَلَم
تنک بار بر ستور بستن۔ و برائے کسے تنک بار
بستن و انتظار کردن (ع ف اک ۲) اعکام باری
دادن و دربار کردن و یقال عُلم فلان عنا مجہولا
اذا صُرف عن زیارتک۔ تعکیم فربہ شدن شتر
رجل معکم بالکسر مرد آگندہ گوشت۔

وگوسفند آمیخته باشد عرمة بالضم سفیدی لب گوسفند عرمة بفتحتین ریگ تودہ - وخرمن کوفته گردکرده عریمة مصغراً ریگ تودهٔ م - عرمرم لشکر بسیار عرام الجیش بالضم بسیاری لشکر -

عرتم - عرتمة - نوک بینی یقال کان ذلک علی اغم عرتمة وعرتبة بالباء وعرثمة بالثاء ایضاً ای علی رغم انفه -

عردم - عردام - بالکسر شاخے کہ بروے خوشہ ہا باشد -

عزرم - عزرم - بفتحتین چیزے گرد سخت - اعزنزام گرد آمدن -

عرہم - جمل عراہم - مثل جراہم وناقة عراہمة اے ضخمة -

عزم - عزم - بالفتح والضم عزیمت وآہنگ کردن (ع ف اک ۲) ودل نہادن برچیزے قولہ تعالیٰ ولم نجد لہ عزماً ای صریمة امر اعتزام قصد کردن اعتزمت علی کذا وعزمت بمعنیٰ وبر جادهٔ راہ رفتن وعزمت علیک بمعنی اقسمت علیک - عزائم افسون ہا - عوزم ناقهٔ کلان سال - وگندہ پیر -

عسم - عسم - بفتحتین خشک شدن کف وقدم وکژشدن آن (ع ک اف ۲) اعسم عسماء لغة فیہ عسم بالسکون طمع داشتن (ع ف اک ۲) یقال ہذا الامر لا یعسم فیہ ای لا یطمع - ومالی فیہ معسم ای مطمع ودرآمدن درمیان جنگ وصف حرب بے باک - وکسب کردن - یقال فلان یعسم ای یجتہد ویعمل نفسہ فیہ - اعسام دادن انچہ مطموع باشد والاعتسام ان تضع الشاة ویأتی الراعی فیلقی الی کل واحدة ولدہا - عاسم نام موضع -

عشم - عشمة - بفتحتین مثل عشبة پیری وخرفی یقال شیخ عشمة وعجوز عشمة ای ہم وہمة - عشم بفتحتین نان خشک عشمة پارهٔ نان خشک عاشم ریگ تودہ عیشوم شور گیاہ خشک شدہ عیشومة یکے

عصم - عصیم - باقی ماندهٔ اثر جنا وقطران ومانند آن بر دست عصم بالضم مثلہ - عصمة بالکسر بازداشتن یقال عصمہ الطعام ای منعہ من الجوع ونگاہ داشتن از گناہ وخوف کسے را یقال عصمتہ فانعصم - عصم ورزیدن (ع ف اک ۲) اعتصام چنگ درزدن قولہ تعالیٰ واعتصموا بحبل اللہ جمیعا ای تمسکوا - وقولہ تعالیٰ لا عاصم الیوم من امر اللہ یجوز ان یراد لا معصوم ای لا ذا عصمة ابو عاصم کنیت پشت عیصوم بسیار خوار وبالضاد المعجمة ایضا - عصمة بالضم جمیل - وسپیدی بازوے آہو ومانند آن اعصام ج - معصم بالکسر جاے دست برنجن غراب اعصم زاغ کہ نوک بال او سپید باشد اعصم ایضا آہو ورنگ کہ باز وہا سپید دارد عضماء مؤنث - عصام بالکسر بند مشک ودل کہ بوے بردارند مشک را - ونام حاجب نعمان بن المنذر وفی المثل کن عصامیا ولا تکن عظامیا - اعصام بند ساختن مشک را - وبر رحل یا زین

سطبر شده کراع الغمیم موضعے تغمیم پوشانیدن انعام پوشیده شدن غمغمة بانگ گاوان - و بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن - غنم - غنم بفتحتین گوسپند و هو مؤنث موضوع للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیها جمیعا یقال خمس من الغنم ذکور فتؤنث العدد اذا قلت من الغنم وان غلبت الکباش والابل کالنعم فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتها ادخلتها الهاء قلت غُنیمة - غنیمة بالفتح مال که از حرب کفار حاصل شود مغنم کذلک - غُنم بالضم غنیمت گرفتن (ع ک ا ف ا) ویقال غُناماک ان تفعل کذا ای غایتک تغنیم غنیمت دادن انعنام تغنم غنیمت شمردن غُنام نام شتر - غنم بالسکون پدر حی از تغلب -

غیم - غَیم - ابر غامت السماء واغامت واغیمت وتغیّمت وغیّمت کله بمعنی - اغیم القوم اصابهم غیم وتشنگی وگرمی درون (ع ف اک ۲) غیمان غیمی نقصان منه -

العجوم - بالضم الغموج مقلوبة جمع الغجم وهو فی شعر حنظلة بن مُضَبّح -

اغرنثم الرجل - مردے که لاغر شد و نزار گردید شکم آن -

غرطمانی - بالضم جوان خوش چهره -

غرقم - کجعفر سرنره -

غوزم - بالضم دهی ست بهرات -

غضرم - کجعفر و زبرج جانے که دران گل چسپنده سطبر باشد و انچه که از کل تراشه سُرخ برآمده بکفد یا جائے که مانند سنگ نرم و کج باشد -

غلتم - کقنفذ ابن ثوابة الطائی محدث -

غیهم - کحیدر تاریکی -

فصل الفاء

فام - افأم - تفئیم - فراخ ترکردن رجل و پالان از انچه بوده باشد رَحل مُفام و مُفأم و بعیر کذلک پیه آگنده و فأم البعیر ای ملأ فاه من العشب (ع بفتحها) فئام بالکسر گروه مردم لا واحد له من لفظه والعامة تقول فیام بلا همز وکلیم که بر هودج درکشند فُؤم جمع -

فحم - فُحم - انگشت فحمة یکے وقد یحرک فحیم مثله - فحمة العشاء ظلمته یقال افحموا من اللیل ای لا تسیروا فی اول فحمته وفحموا کذلک - تفحیم ایضاً سیاه کردن شعر فاحم ای اسود - فحوم فحام بضمهما گریستن کودک چندانکه آوازش سپری شود و فحوم ایضاً سیاه رنگ شدن (ع بفتحها) ویقال ثغا الکبش حتی افحم ای صار فی صوته بحوحة - افحام خاموش گردانیدن بحجت وخصومت - ومفحم یافتن کسے را یعنی فرو مانده از سخن وحجت -

فخم - فخامة - بالفتح سطبری وبرشدن (ع بضمهما) جمل فخم ای عظیم القدر - تفخیم بزرگ داشتن - و حرف را بے امالہ خواندن منطق فخم ای جزل -

فدم - فدام - بالکسر سرپوش ابریق فدام بالفتح والتشدید مثله وایضاً دهان بند مجوس افدام جامد

غُثمة بالضم شبیهة بالورفة۔ غَثم بیکبار مال نیکو دادن کسے را ع ف اک ۲ غَثیمة طعامے کہ در وے ملح اندازند عرب۔

غذم۔ غَذم۔ مثل غثم ع ف اک ۲ یقال غَذمت لہ من المال و خوردن بدشواری و سختی ع ک اف ۲ تغذم بسیار خوردن اغتذام ہمہ شیر پستان را خوردن غَذامة بالضم چیزے از شیر غذم بفتحتین گیاہے غذیمة زمین رویانندۂ آن گیاہ۔

غذرم۔ غذرمة۔ وغذمرة۔ بگزاف فروختن چیزے را کیل غُذارِم ای حزاف۔ غُذارِم ایضاً آب بسیار مثل غذام۔

غرم۔ غَرام۔ بالفتح بدی پیوستہ و عذاب قولہ تعالیٰ اِنَّ عذابَہا کان غراماً ای ہلاکاً ولزاماً مُغرَم بالحُب و بالدَین بفتح الراء ای معذَّب و مُلزَم و بالغُرم ایضاً۔ غَرام ایضاً شیفتگی یقال اُغرم بالشئ ای اُولع بہ۔ غَریم ہو الذی لہ الدین والذی علیہ الدین ایضا۔ وفی المثل خُذ من غریم السوء ما سَنَح۔ اغرام تغریم تاوان زدہ۔ و وام دار کردن غرامة مُغرَم غرم بالضم تاوان وقد غَرِم الرجلُ یغرم الدیة (ع ک اف ۲۔

غسم۔ غَسَم۔ بفتحتین تاریکی شب یقال منہ غَسَم اللیل۔

غشم۔ غَشَم۔ ستم یقال الحرب غشوم مغشم بکسر غشمشم بفتحتین خودسازے و دلیر۔

غطم۔ غِطَم۔ ک اف ۲ مشد والیم دریاے بزرگ بسیار آب۔ و مرد فراخ خو۔

غلم۔ غلام۔ بالضم کودک تصغیرہ غُلَیِّم غلمة غلمان بالکسر اَغلِمة ج۔ غلومة غلومیة بالضم کودکی غلامة مؤنث غُلمة تیزی شہوت جماع (ع ک اف ۲) یقال غلم البعیرُ غُلمة و اغتلم بمعنیٰ۔ غیلم بفتحتین درخت بشہوت رسیدہ و سنگ پشت نر و موضعے غُلَیِّم مثال فسیق غالب شہوت۔

غلصم۔ غلصمة۔ سر حلقوم و تندی آن و غلصمہ ای قطعہ۔

غمم۔ غَمّ۔ اندوہ غموم ج۔ واندوہگین کردن و تپفوز خر را بغامہ بستن۔ و فرو پوشیدن۔ و ابر ناک شدن ہوا (ع ف اض ۲) اغتمام اندوہگین شدن غُمّة بالضم اندوہ و امر غُمّة کار پوشیدہ قولہ تعالیٰ ثم لایکن امرکم علیکم غُمّة و تاک دریا یوم غم بالفتح روز تیرہ و دم گیر از گرما و غَمٌّ یومنا بالفتح و اَغَمّ اذا کان یاخذ بالنفس من شدة الحر۔ و لیلة غَمّ ایضا غامة کما تقول ماء غور و وُصف بالمصدر و لیلة غَمّی و غَمّة کذلک۔ غمامة بالکسر تپفوز بند غمائم ج و غُمّ علیہ الخبر مجہولا ای استعجم مثل اُغمی۔ و غُمّ الہلال اذا استتر بغیم فلم یُرَ۔ ویقال ضُمنا للغمّی بالفتح و الضم وللغماء بالفتح ممدودة۔ غمام بالفتح ابر غمامة یکے اغمام ابر ناک شدن غَمّ بفتحتین فرو گرفتن موے بپیشانی و تفارا (ع ک اف ۲) رجل اغم وجہہ غماء نعت منہ۔ غمیم علف تر زیر خشک ماندہ۔ و شیر گرم

بزرگ منشی مثل عُمَیّة - عمائم جماعت پراگندہ معمّم اسپ کہ گوش و موے پیشانی و گرداگرد آن سپید شدہ باشد و کذلک شاۃ مُعَمّمۃ -

عنم - عَنَم - بفتحتین درختے و گیاہے بنان مُعَنّم انگشت رنگ کردہ -

عوم - عَوْم - شناہ کردن در آب (ع ف ض) وسیر الابل والسفینۃ عَوْماً ایضاً - عَومۃ کرمک سیاہ کہ بر روے آب شناہ کند عُوَم بتحریک الوسطج - عام سال ویقال سنون عُوَم بالضم والتشدید وہو تاکید للاول کما یقال شغل شاغل - نبت عامی گیاہ خشک یکسالہ عائم بت معاومۃ سال برشدن درخت - وسالیانہ کردن عَوّام بالتشدید نام مروے - واسپ رہوار و قولہم لقیتہ ذات العُوَیم اذا لقیتہ بین الاعوام - عامۃ یک بند گندم یا علف درودہ - و پیچ دستار - وشناہ کہ بر شکم بندند و از آب گذرند تعویم دستہ دستہ نہادن کشتے رودہ

عہم - عیہم - ناقۂ تیز رو - واستوار ہر چیزے - ونام موضعے - عیہان مردے کہ شب راہ نرود و در خواب شود -

عیم - عیمۃ - آرزوے شیر آمدن کسے را یقال عام یعیم ویعام عَیْمۃ فہو عیمان وامرأۃ عیمیٰ ویقال اعامہ اللہ ای ترکہ ہالبن - عیمۃ بالکسر گزیدہا از مال اعتیام عیمہ گرفتن از مال ویقال رجل عیمان آیمان للذی ذہبت ابلہ وماتت امرأتہ -

علثم - کجعفر نام شخصے -

عثلۃ - موضعے -

عجسمۃ - سبکی و شتابی -

عجالم - گروہیست از اہل یمن والنسبۃ عجلمی -

عجہوم - بالضم نوعیست از مرغ آبی -

عرجوم - بالضم شترمادۂ درشت واعرنجم فسد -

عرصم - کجعفر بسیار خورندہ و شادمان و کقرشب لاغر تن و توانائی سخت تن من الاضداد و شیر عرصام وعراصم مثلہ عرصوم مرد بخیل -

عسجمۃ - سبکی و شتابی -

عشرم - کجعفر سخت ناہموار و کسفنج دلیر رسا در کارہا و شیر عشارم مثلہ ونام شخصے -

عطم - بالضم پشم زدہ ونام موضع عطم بضمتین مردم ہلاک شدگان عاطم وعطیم یکے -

عطرم - کزبرج سرگین شیر -

عفاہم - کعلابط شترمادہ واستوار و چابک و فراخی عیش وسخت دویدن -

عقرماۃ - موضعیست بہ یمن -

علثم - کجعفر نام شخصے -

علذمی - بالفتح حریصے کہ ہر چہ بیابد بخورد -

علہم - کقرشب وجرد حل شتر و فزک کلان علہم بالضم مثلہ -

فصل الغین

غثم - غَثَم - کرہائے دم گیر سخت غثمۃ بالضم یعنی عجمیت اغثم آنکہ سخن پیدا نتواند گفت غثم ج -

غشم - اغشم - موئے کہ بر سیاہی او سپیدی غالب شد

عُلرم - عُلرمة - بکسر تین کبوتر ماده - ونام مردے
وپدر قبیلۂ -
علم - علم - بالکسر دانستن (ع ک اف ۲) ویقال
عالمتُ الرجل فعلمته اعلمه بالضم ای غلبته بالعلم -
علم بالفتح کفانیدن لب (ع ف اک ۲) علم بفتحتین
نشان و درفش - وکوه - وروکاه جامه - وناحیے
که مردبوے معروف باشد وعلم الرجل یعلم علما
اذا صار اعلم وهو مشقوق الشفة العلیا والمرأة
عَلماء - علامة بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن
از چیزے اعلام آگاه گردانیدن - ونشان کردن
گاز رجامه را ونشان لشکریان برخود بستن یقال
منه اعلم الفارس - تعلیم آموزانیدن تعلّم آموختن
ویقال تعلّم بمعنی اِعلم واذا قیل لک اعلم ان زیدا
خارج قل علمتُ واذا قیل تعلّم لا تقل تعلمتُ -
وتعالمه الجمیع ای علموه - ایام معلومات دهۂ
ذی الحجه وقولهم عُلماء بنو فلان یریدون علی الماء
تخفیفا مَعلم بالفتح نشان که برراه نهند عُلامة
کذلک - عُلام بالتشدید حنا عَیلم چاه بسیار آب -
وفربه نازک اندام عیلام کفتار نر عالم بالفتح
یک گونه خلق عالمون عوالم ج -
علجم - علجوم - بالضم چغرز - وآب بسیار - وتاریکی
شب وشتر استوار علاجیم ج -
علقم - علقم - درخت تلخ مزه وهرچه تلخ باشد
علقمة نام مردے -
علکم - علکوم - بالضم شتر سخت استوار بستوی

فیه المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل -
عمم - عَمّ - برادر پدر اَعمام عمومتہ ج - والنسبة
الی عَم عَمَوی وگروهے از مردم عمومة مثل ابوة
وخُؤلة یقال عممتُ عمومة وبینی وبینه عمومة - ویقال
یا ابن عمی ویا ابن عَمّ بلا یاء ویا ابن عم ویا ابن عمّاه
بالهاء للندبة وبحذف الهاء ایضاً ویقال یا ابن عما
کقوله یا ابنة عما لا تلومی والجمع - عَمّة خواهر پدر وقولهم
عَمّ یتسارلون اصله عن ما بادغام النون وحذف
الالف وهو للاستفهام مُعمّم مُخوّل بالفتح والکسر مرد
بسیار عم وخال ویقال هما ابنا عم ولا یقال هما خال ویقال هما ابنا
ابنا خالة ولا یقال هما ابنا عمة - استعمام بعمی گرفتن
تعمیم عم خواندن وعمامه بر سر بستن عمامة بالکسر
دستار سر عمائم ج - تعمیم عمامه پوشانیدن کسے را -
وروغن بر سر آوردن شیر ویقال عُمّم الرجل ای
سُوّد یعنی مهتر کرده شد لان العمائم تیجان العرب
کما قیل تُوّج فی المعجم - اعتمام عمامه بستن وفلان
حسن العمّة ای حسن الاعتمام وبه تمام رسیدن نبات
وبالا کشیدن کودک رسیده عَیمم تمام عمم بضمتین
ج - مثل سریر وسُرُر وعلف خشک شده ویقال
هو من عیمهم ای من صمیمهم - وجسم عَمُم ای تمام -
مُعتمّ نام مردے ویقال استوی علی عممه بضمتین
یریدون به تمام جسمه وشبابه ومآله - ویقال
نخلة عیمة وامرأة عیمة ای طویلة - ونخیل عُمّ ای
طوال - عامّة خلاف خاصة - عموم فراگرفتن
همه را (ع ف اض ۲) عُمیّة بالضم والتشدید

چیزے ساختن کہ راکب دست بروے زند تا
نیفتد۔ و دست دران چیز زدن از خوف افتادن
اعتصام استعصام کذلک و ملازم یار و رفیق خود
بودن عواصم دیہ ہاے انطاکیہ۔
عضم۔ عَضْم۔ سرآماج۔ و بیل گندم پاک کن۔
و قبضۂ کمان۔ و دو مغزۂ شتر اعضمۃ ج۔
عظم۔ عَظْم۔ استخوان عظام ج۔ و چوب رحل
عَظامۃ بزرگ شدن عَظُم ک ا ف ۲ مثلہ (ع بضمہما)
فہو عظیم و عظام بالضم۔ و عُظم الشئ بالضم بزرگی
و بیشتری چیزے و یقال فی التعجب عُظُمَ البطنُ
بطنک بمعنی عَظُم انما ہو مخفف منقول و انما یکون
ذلک فیما کان مدحا او ذما و کل ما حسن ان یکون
علی نعم و بئس صح تخفیفہ و نقل حرکۃ اوسطہ الی
اولہ و ما لا یحسن لم یُنقل و ان جاز تخفیفہ تقول
حسُنُ الوجہ وجہک و حَسُنَ الوجہ وجہک بلا نقل
و حسن الوجہ وجُہک منقولا و لا یجوز ان تقول قد
حُسُنَ وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ
نعم و یجوز ان تخففہ فتقول قد حَسَن وجہک فقس علیہ
اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم
بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن۔ و بزرگی
نمودن و یقال تعاظمہ امر کذا۔ و اصابنا مطر لا
یتعاظمہ شئ ای لا یعظم عندہ شئ۔ عظیمۃ معظمۃ نازلۃ
شدیدۃ اعظامۃ عظامۃ بالشیحۃ کہ بر سرین بندند
زنان تا کلان نماید عظمۃ بالضم عُظامۃ بالتشدید
کذلک۔ عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع

سطبری بازو۔
عظلم۔ عَظْلَم۔ بکسرتین نیل و وسمہ۔ و شب تاریک
عقم۔ عَقْم۔ عقمۃ۔ بالفتح و الکسر نوعے رنگ و نگار
عقام بالفتح نازایندہ۔ و حرب سخت۔ و بدخو۔
و بیماری دشوار و قیاسہ بالمعنی الاخیر الضم الا
ان المسموع ہو الفتح۔ معاقم پیوندہا معقم یکے۔
و گرہ گاہ عَقَم بالضم و الفتح نازایندگی (ع ف اک ۲
و ک اف ۲) کلام عقمی بالفتح و الضم غامض۔ رجل
عقیم و امرأۃ عقیم و نسوۃ عقیم بالضم و بضمتین
و سیح عقیم لا تلقح شجرا و لا سحابا۔ و قیل الملک
عقیم لان الرجل یقتل ابنہ و اخاہ مخافۃ الملک۔
و یوم القیمۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ و الجمع عقم بضمتین
و السکون۔ و عُقمت مفاصلہ ای یبست و فی الحدیث
تُعقم اصلاب المشرکین۔ و اعقم اللہ رحمہا فعقمت
مجہولا اذا لم تقبل الولد۔ رحم معقومۃ ای مسدودۃ
لا تلد۔ اعتقام و ہوان تحفر البئر فاذا قربت من الماء
احتفرت بئرا صغیرۃ بقدر ما تجد طعم الماء فان کان
عذبا حفرت بقیتہا۔ و عاقمت فلانا اذا خاصمتہ۔
علم۔ عَلْم۔ بالکسر تنک بار علمان دو تنگ جامہ دان
و علمت المتاع شددتہ۔ عکام بالکسر باربند۔ عُکم
تنک بار بر ستور بستن۔ و برائے کسے تنک بار
بستن و انتظار کردن (ع ف اک ۲) اعکام باری
داون و بار کردن و یقال عُکم فلان عنا مجہولا
اذا صُرف عن زیارتک۔ تعکیم فربہ شدن شتر
رجل معکم بالکسر مرد آگندہ گوشت۔

وگوسفند آمیخته باشد عَرمة بالضم سفیدی لب گوسفند عَرمة بفتحتین ریگ تودہ - وخرمن کوفته گردکرده عَریمة مصغراً ریگ تودهٔ م - عرمرم لشکر بسیار عُرام الجیش بالضم بسیاری لشکر -

عرتم - عَرتمة - نوک بینی یقال کان ذلک علی اُرغم عَرتمته وعَرتبته بالباء وعرثمته بالثاء ایضاً ای علی رغم انفه -

عردم - عَردام - بالکسر شاخے کہ بروے خوشہ ہا باشد -

عزم - عَزم - بفتحتین چیزے گرد سخت - اعزنزام گرد آمدن -

عرہم - جمل عراہم - مثل جراہم وناقة عُراہمة اے ضخمة -

عزم - عَزم - بالفتح والضم عزیمت وآہنگ کردن (عع ف اک ۲) ودل نہادن برچیزے قولہ تعا ولم نجد لہ عَزماً ای صریمة امر اعتزام قصد کردن اعتزمتُ علی کذا وعزمت بمعنیٰ وبرجادهٔ راہ رفتن وعزمتُ علیک بمعنی اقسمت علیک - عزائم افسون ہا - عَوزَم ناقهٔ کلان سال - وگندہ پیر -

عسم - عَسم - بفتحتین خشک شدن کف وقدم وکژشدن آن (عع ک اف ۲) اعسم عسماء لغة عَسم بالسکون طمع داشتن (عع ف اک ۲) یقال ہذا الامر لا یُعسَم فیه ای لا یُطمع - ومالی فیه مَعسَم ای مطمع ودرآمدن درمیان جنگ وصف حرب بے باک - وکسب کردن - یقال فلان یعسم ای یجتہد ویُعمِل نفسه فیه - اعسام دادن انچہ مطموع باشد والاعتسام ان تضع الشاۃ ویأتی الراعی فیُلقی الیٰ کل واحدة ولدہا - عاسم نام موضع -

عشم - عَشمة - بفتحتین مثل عشبة پیری وخرفی یقال شیخ عَشمةٌ وعجوز عشمة ای ہمٌ وہمة - عشم بفتحتین نان خشک عَشمة پارهٔ نان خشک عاشم ریگ تودہ عیشوم شورگیاہ خشک شدہ عیشومة یکے

عصم - عَصیم - باقی ماندهٔ اثر حنا وقطران ومانند آن بر دست عَصم بالضم مثلہ - عِصمة بالکسر بازداشتن یقال عصمه الطعام ای منعه من الجوع ونگاہ داشتن ازگناہ وخوف کسے را یقال عَصمتُه فانعصم - عَصم ورزیدن (عع ف اک ۲) اعتصام چنگ درزدن قولہ تعالیٰ واعتصموا بحبل اللہ جمیعا ای تمسکوا - وقولہ تعالیٰ لا عاصِم الیوم من امر اللہ یجوز ان یراد لا معصوم ای لا ذا عصمة ابو عاصم کنیت پست عَیصُوم بسیار خوار وبالضاد المعجمة ایضا - عصمة بالضم جمیل - وسپیدی بازوے آہو ومانند آن اعصام ج - معصم بالکسر جاے دست برنجن غراب اَعصَم زاغ کہ نوک بال او سپید باشد اَعصَم ایضا آہو ورنگ کہ باز وہا سپید دارد عضباء مؤنث - عصام بالکسر بند مشک ودل کہ بوے بردارند مشک را - ونام حاجب نعمان بن المنذر وفی المثل کن عصامیا ولا تکن عظامیا - اعصام بند ساختن مشک را - وبر رحل یا زین

مثل المخرج والمدخل - ویقال اعجمت الکلام ای صیرته عجمیا خلاف اعربته - عجم بفتحتین دانهٔ خرما و تاک انگور ومانند آن عجمة یکے - وغیر عرب از روم عجمی یکے عجم بالضم خلاف عرب - ویقال فی لسانه عجمة بالضم یعنی عجمیت عجمة ایضاً آخر ریگ تودہ عجمة بالتحریک ایضاً درخت خرما کہ از تخم رستہ باشد عجمات ج - وصخرہاے سخت اہل عجم بضمتین والتشدید شتران کہ بخورون خار از شورہ خرسند شوند عجماء چہارپاے وفی الحدیث جرح العجماء جبار وسمیت بذلک لانها لاتتکلم فکل من لایقدر علی الکلام اصلا فهو اعجم ومستعجم - عجم ایضاً آنکہ سخن پیدا وفصیح نتواند گفتن واگرچہ از عرب باشد عجماء مؤنث منه اعجمان مثنی اعجمون اعاجم ج - وقوله تعالی ولو جعلناه قرآنا اعجمیا ای منسوبا الیهم بلسانهم وقوله تعالی ولو نزلناه علی بعض الاعجمین - ویقال لسان اعجمی وکتاب اعجمی ولایقال رجل اعجمی فتنسبه الی نفسه الا ان یکون اعجم واعجمی بمعنی واحد مثل جمل قعسر وقعسری هذا اذا ورد ورودا لایمکن رده - اعجم ایضا موجے کہ آواز او شنوده نشود ومنه یقال صلوة النهار عجماء لانه لاتجهر فیها القراءة ناقة معجمة ای سمینة وقویة علی السیر - وما عجمتک عینی منذ کذا ای ما اخذتک - ویقال رایته فعجلت عینی معجمة کانها تعرفه وباب معجم ای مقفل - واستعجم علیه الکلام ای استبهم - عجمجمة ناقهٔ استوار -

عجرم - عجرم - بالکسر کوتاہ سخت اندام عجارم بالضم مرد سخت استوار وربما کنی عن الذکر بذلک - عجرمة درختے عجرمة بالفتح شتافتن -

عدم - عدم - بفتحتین نیستی وگم کردن (ع ک ا ف ۲) ودرویشی عدم بالضم مثله اذا ضممت اوله خففت واذا فتحت ثقلت وکذلک الجحد والجحد والصلب والصلب والرشد والرشد والحزن والحزن اعدام نیست گردانیدن - ودرویش شدن فهو معدم وعدیم - ویقال مایعدمنی هذا الامر ای مایعدو - عدائم بالفتح نوعے از رطب کہ در مدینہ باشد عدامة نام آبے عندم چوب بقم ویقال دم الاخوین وآن نوعیست از رنگها ودارو ها -

عذم - عذم - گزیدن وخوردن بسختی (ع ف ا ک ۲) فرس عذم ک ۲ لغت وملامت کردن - والاسم العذیمة عذائم ج - ودفع کردن از خود یقال عذمه عن نفسه ای دفعه -

عرم - عرم - ف اک ۲ بندہاے آب لا واحد له من لفظه وقیل واحده عرمة - عرم گوشت از استخوان باز کردن ودرخت خائیدن ستور (ع ف اض ۲ وک ۲) عرام بالضم استخوان گوشت از وے باز کردہ ودرخت خائیدہ وشوخی عرامة مصدر منه یقال صبی عارم بین العرام عرم ک ۲ مثله - تعرم ای تعرق یعنی گوشت از استخوان باز کرد اعرم آنکہ در وے سیاہی وسپیدی باشد عرم بالضم ج - وبیضہ هاے سنگ خوارجیة عرماء مار سیاہ سفید قطیع اعرم رمہ کہ در وے بز

قوله تعالیٰ فاذا هم مُظلِمون - ظلام بالفتح تاریکی اول شب ظلماء شب تاریک و تاریکی ویقال لقیته ادنی ظلم بالتحریک ای اول کل شئی او اقرب وقیل اول ذی ظلمة بضمتین ای اول شئی یسد بصرک فی الرویة - وقیل ثلث من لیالی الشهر اللائی تلین الدرع ظُلَم لانظلامها علی غیر قیاس لان قیاسها ظُلَم بالسکون لان واحدتها ظلماء - مظلوم شیر که پیش از جغرات شدن خورده شود ظلیم ظلیمة کذلک یقال منه ظَلَم وطبه ظُلما اذا سقی منه قبل ان یروب ویخرج زبده وظلمت البعیر ای نحرته من غیر داء - وظَلَم الوادی اذا جاوز الماء حدّه - وارض مظلومة ای لم تُحفر قط ثم حفرت وذلک اترب ظَلیم وهو ایضاً شتر مرغ نر ظُلمان بالکسر والضم ج - ظلم بالفتح آبداری دندان و درخشندگی آن ظُلوم بالضم ج - اظلم جایگاه ہے -

ظعام - بالکسر رسن که پالان بدان بندند - ظُمنة بضمتین آشامی از شیر یکه مسکه آن نکشیده باشند

فصل العین

عبم - عَبام - درمانده -

عتم - عَتمة - وقت نماز خفتن وبعد از غیبت شفق از ثلث اول شب - وباقی شیر که بعد از دوشیدن فرود آرد دستور بپستان یقال حلبنا عتمة - عتوم هی لاتدر الا عتمة - ویقال عتم اللیل یعتم وعَتَمة ظلامه عَتم درنگ وتاخیر کردن (ع ف اک ۲) یقال جاء ناضیفنا عاتم وقری عاتم ای ممس بطئ - وعَتم قراه واعتم وعتم ای ابطاء وعتم عن الامر ای کف - وما عتم ای فعل کذا ای مالبث - وضربه وحمل علیه فما عتم ای فما احتبس فی ضربه والعامة تقول ما عتب ویقال اعتمنا من العتمة کما یقال اصبحنا من الصبح - تعتیم بوقت عتمه رفتن عتم بالضم وبضمتین زیتون دشتی -

عثم - عَثم - کژ بسته شدن استخوان شکسته (ع ف اک ۲) وکژ بستن لازم متعد وست دوختن نوشه دان را اعتثام کذلک عَثمَثة ناقة استوار عَثمَثم مذکر وشیر وفی المثل الا اکن صنعا فانی اعتثم ای ان لم اکن حاذقا فانی اعمل علی قدر معرفتی - ویقال خذ هذا فاعتثم به ای استعن به - جمل عیثوم شتر بزرگ وپیل ماده - وکفتار عیثام درختی عثمان نام مردے وبچه شتر -

عجم - عَجم - بن ومغزه مثل عَجب وهو العُصعُص وشتران خرد سال عُجوم ج - ودندان فرو بردن بر چوب وجز آن بجمت دانستن سختی وسستی آن ع ف ض ۲ ویقال عَجمت عوده ای بلوت امره عواجم دندان ها ویقال هو المُعجَم اذا کان عزیز النفس والثور یعجم قرنه اذا ضرب به الشجرة یبلوه وجنبانیدن شمشیر بجمت تجربه - ونقطه نهادن بر حرف ویقال اعجمت الحرف وعجّمته ولا یقال عجمت الحرف ومنه حروف المُعجَم ومعناه حروف الخط المُعجَم کما نقول مسجد الجامع وصلوة الاولی ای مسجد الیوم الجامع وصلوة الساعة الاولی - والمعجم ایضا بمعنی الاعجام

له وقول الجوهری لاتقل عتمة وهم قی

سواء مثل نعامة ولا یعرف له اشتقاق۔
طلم ـ طلمة ـ بالضم کوماج وفی الحدیث انه علیه السلام مرّ برجل یعالج طلمةً لاصحابه فی سفر قد عرق فقال لا یصیبه حرّ جهنم ابداً۔
طلخم ـ اِطلخم ـ ای شمخ بانفه مثل اطرخم ـ واطلخم اللیل ای اسحنک ـ طلخام بالکسر موضعیست وبالحاء ایضاً ومادهٔ فیل طلخوم بالضم آب بے مزه۔
طمم ـ طَمّ ـ ورانباشتن (ع ف اض ۲) یقال فوق کل ذی طامّة طامّة وبریدن موے طُمُوم گره زدن موے را الطامة روز قیامت اطام وقت بریدن موے وپشم شدن استطام کذلک تطییم برشاخ درخت فرود آمدن مرغ طمیم نرم نرم رفتن ودویدن ع ف اک ۲ رجل طمطم بکسرتین کنکلاج طمطانی بالضم مثله ـ طم بالکسر دریا یقال جاء فلان بالطمّ والرمّ بالمال الکثیر۔
طهم ـ فرس مُطَهَّم ـ ورجل مطهم ـ تمام الخلق ـ وهو التام من کل شئ ـ وجه مُطَهَّم ای مدوّر تام ومنه الحدیث فی وصف النبی صلی الله علیه وسلم لم یکن بالمطهّم ولا بالمکلثم ای لم یکن بالمدوّر الوجه ولا بالمُوَحَّش ولکنه مسنون الوجه ـ ویقال تطهمت الطعام اذا کرهته ـ وما ادری ای الطَّهم هو ای ای الناس ـ طهمان بالفتح نام مردے۔
طیم ـ طامه الله علی الخیر یطیمه ـ ای جبله مثل طانه۔
طحلمة ـ بالکسر ابر یقال ما فی السماء طحلمة ای غیم۔
طخارم ـ کعلابط مرد خشمگین۔

طرثمة ـ از خشم یا گردن کشی سر فرود آوردن۔
طرحوم ـ بالضم دراز وآب مزه برگشته۔
طرشمة ـ تاریک شدن یقال طرشم اللیل۔
اطرغم ـ گردن کشی کرد۔
طلخام ـ بالکسر موضعیست طلخوم بالضم آب مزه برگشته۔
طومة ـ بالضم مرگ وبلا ومادهٔ باخه۔

فصل الظاء

ظأم ـ ظَأم ـ مثل ظأب وهو الکلام والجلبة۔
ظلم ـ ظُلم ـ مظلمة ـ ستم کردن (ع ف اک ۲) وصله وضع الشئ فی غیر موضعه وقوله تعالیٰ ولم تظلم منه شیأ ای ولم تنقص ـ ویقال من اشبه اباه فما ظَلَم ـ وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظَلَم ـ ظُلامة ظلیمة مظلمة بکسر اللام داد خواهی تظلمنی فلان ای ظلمنی مالی ـ وتظلّم منه فریاد کرده شد از وے وتظالم القوم ـ تظلیم بظلم نسبت کردن انظلام اظلام ستم کشیدن واحتمال کردن وفی الافتعال منه ثلث لغات منهم من یقلب التاء طاءً فیظهر الظاء والطاء جمیعاً فیقول اظّطلم ومنهم من یدغم الظاء فی الطاء فیقول اطّلم وهو اکثر اللغات ومنهم من یکره ادغام الاصلی فی الزائد فیقول اظّلم ـ ظلیم مثال فسیق بسیار ستم ظُلمة بالضم تاریکی خلاف النور وبضم اللام لغة فیه ظُلَم ظُلُمات ج ـ ظلمات بفتح اللام وسکونها کذلک ـ اِظلام تاریک شدن قالوا ما اظلمه وما اضواه وهو شاذ واَظلم وظِلم بالکسر بمعنی ـ ودر تاریکی شدن ـ

من الارکاب بانہ سطبر برآمدہ۔

ضمام یضوم ضوما۔ لغۃ فی ضام یضیم ضیما۔

ضہزم۔ کزبرج ناکس۔

فصل الطاء

طحم۔ طحمۃ اللیل معظمہ طحمۃ اللیل کذلک۔ و یقال اتتنا طحمۃ من الناس ای جماعۃ۔ طحماء نوعے ازگیاہ و رجل طحمۃ مثال ہمزۃ شدید العراک۔

طحرم۔ طحرمت السقاء۔ وطحرتہ ای ملأتہ وکذلک القوس اذا وترتہا۔

طخم۔ طخمۃ۔ بالضم سیاہی نوک بینی کبش اطخم و فرس اطخم لغۃ فی ادغم۔

طرم۔ طرم۔ بالکسر مسکہ وعسل طریم بفتح الیاء ابرسطبر طرامۃ بالضم کبودی دندان یقال طرمت اسنانہ واطرمت ایضا۔ طارمۃ خانہ از چوب معرب طارم۔

طرخم۔ اطرخم۔ ای شیخ بانفہ وتعظم۔ وشاب مطرخم ای حسن تام۔

طرسم۔ طرسم۔ سرفرو برد وطلسم مثلہ۔

طرہم۔ اطرہمام۔ باعتدال کوالیدن شاب مطرہم لغت منہ۔

طسم۔ طسم۔ قبیلۂ از عاد۔ وناپدید شدن راہ عع ک اف ۲ طواسیم طواسین بعضے از سور جمع قرآن جمعت علی غیر قیاس والصواب ان تجمع بذوات فیقال ذوات طسم۔ وذوات حم۔

طعم۔ طعام۔ بالفتح خوردنی وگندم طعم بالضم خوردنی و فی الحدیث کما نخرج صدقۃ الفطر علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صاعا من طعام او صاعا من شعیر طعم بالفتح مزہ واشتہائے طعام یقال لیس لہ طعم وما ہو بذی طعم وخوردن طعم بالضم چشیدن (عع ک اف ۲) طاعم لغت من المغنیین قولہ تعالی فاذا طعمتم ای اکلتم وقولہ تعم ومن لم یطعمہ ای لم یذقہ۔ ویقال قل طعمہ ای اکلہ طعمۃ بالضم خورش یقال جعلت ضیعتی طعمۃ لہ ووجہ کسب یقال فلان عفیف الطعمۃ وخبیث الطعمۃ ای المکسب ویقال فلان حسن الطعمۃ بالکسر والشربۃ ایضا۔ استطعام طعام خواستن وتلقین خواستن امام در قرأت وفی الحدیث ان استطعمکم الامام فاطعموہ ای اذا استفتح فافتحوا علیہ۔ اطعام خورانیدن۔ ورسانیدن درخت میوہ را یقال اطعمت النخلۃ اذا ادرک ثمرہا۔ اطعام وہو افتعال مزہ گرفتن غورہ ویقال اطعمت البسرۃ یستطعم الفرس بفتح العین جحافلہ۔ ورجل مطعم بکسر المیم شدید الاکل وبالضم مرزوق مطعمۃ بفتح العین وکسرہا کمان قال الشاعر۔ وفی الشمال من الشریان مطعمۃ۔ کبداء فی عجسہا عطف وتقویم۔ مطعام بالکسر بسیار طعام دہندہ قال الفراء جزور طعوم وطعیم اذا کانت بین الغشۃ والسمینۃ۔ وقولہم تطعم تطعم ای ذق حتی تشتہی وتاکل مطعمتان دو انگشت پیش ہر مرغ۔

طغم۔ طغام۔ بالفتح فرومایہ واحدہ وجمعہ سواء وفرومایہ مرغان طغامۃ واحدہا للمذکر والمؤنث

والمیم زائدة۔

ضجم۔ ضَجَم۔ بفتحتین کژی ع ک اف ۲ وآن مایل الانف الی احدی جانبی الوجه واعوجاج احد المنکبین تضاجم الامر بینهم ای اختلف۔ ضجم کژبینی وکژکتف متضاجم کژدهان وضبیعة اضجم قومے از عرب۔

ضخم۔ ضَخْم۔ سطبر از هر چیزے ضخمة مؤنث ضخمات بالتسکین ج۔ لانه صفة وانما یحرک اذا کان اسما مثل جفنات وتمرات ضخامة ضخم ک اف ۲ مصدران منه ع بضمهما فهو ضَخْم وضُخام بالضم وهم ضخام بالکسر وهذا اضخم منه وقد شد وآخره فی الشعر کقول رؤبة (شعر) ثمة جبت جیئة اصا ضخما یحب الخلق الاضخما لانهم اذا وقفوا علی اسم شدوه وآخره اذا کان ماقبله متحرکا یقولون هذا محمد وعامر وجعفر۔ اضخمته عظامة المرأة یعنی بالشیحه سرین که زنان بندند تا کلان نماید۔

ضرم۔ ضِرام۔ بالکسر فروغ آتش وهیزم ریزه ضَرِمة بفتحتین نیم سوخته یقال بابها نافع ضرمة ای احد ضَرَم ج۔ ضریم سوخته ویقال ضرم الشیء ای اشتد حرّه۔ وضرم الرجل اشتد جوعه۔ وضرمت النار واضطرمت وتضرمت ای التهبت۔ اضرام تضریم فروزانیدن وتضرم علینا بخشم شد بروے فرس ضرم ک ۲ شدید العدو۔ ضرم ایضا گرسنه و چوزهٔ عقاب۔

ضرزم۔ ضَرْزَمة۔ سخت گزیدن ودندان فرو بردن اعنی ضرزم بکسرتین لغت منه۔ ناقة ضِرزم اندک شیر کلان سال۔

ضرغم۔ ضِرغامة۔ شیر ضرغام کذلک۔ وضرغم الابطال شیری نمودند دلیران۔

ضغم۔ ضَغْم۔ گزیدن ع بفتحها ضُغامة بالضم گزیده واندا خته ضیغم گزنده وشیر۔

ضمم۔ ضَمّ۔ فراهم آوردن چیزے را بچیزے انضمام فراهم شدن یقال ضمّ الیه فانضم۔ ضامّه وتضام القوم۔ واضطمت علیه الضلوع ای اشتملت۔ اِضمامة من الکتب الاِضبارة یعنی پشتواره یقال جاء فلان باضمامة من کتب۔ والاضمامة الجماعة ویقال للفرس سبّاق الاضامیم ای الجماعات۔ ضمام بالکسر آلت فراهم آوردن اسد ضُماضم بالضم ای یضم کل شیء ضمضم مثله۔ وایضا غضبان ونام مردے۔

ضیم۔ ضَیْم۔ ستم کردن ع ف اک ۲ فهو مضیم ومستضام ای مظلوم وقد ضمت ای ظلمت مجهولا وفیه ثلث لغات ضِیَم وضُیْم وضُوم کما قیل فی بیع ضیم بالکسر کرانه کوه۔

صبثم۔ کجعفر وعلابط اسد وضبثم بن ابی یعقوب تابعی۔

ضجعم۔ کقنفذ وجعفر پدر قبیلهٔ وهم الضجاعم والضجاعمة کانوا ملوکا بالشام زادوه ها والنسبة۔

ضرسام۔ بالکسر آبیست معروف ضرسامه بالکسر مردسست فرومایه وناکس۔

ضرصم۔ کجعفر اسد ودرندهٔ نر۔

ضرطم۔ کزبرج کلان شکم والضراطمی بالضم

صوت مستغیث ولا حرکة قتال ولا قعقعة سلاح لانه من الأشهر الحرم - ویقال صمه بالعصا اے ضربه بها - وصم صداه ای هلک عع ف اض ۲ وقولهم اشتمل الصماء ای اشتمل الشملة التی تعرف بهذا الاسم لان الصماء ضرب من الاشتمال وهو ان یرد الکساء عن یمینه علی یده الیسری وعاتقه الایسر ثم یرده ثانیة من خلفه علی یده الیمنی وعاتقه الایمن فیغطیهما جمیعا وعند الفقهاء هو ان یشتمل بثوب ثم یرفعه من احدی جانبیه فیضعه علی منکبیه فیبدو منه فرجه - صم بالکسر نام شیر و داهیه صمة مرد دلیر - ومار زصمم ج - دربد بن الصمة نام مردے صمیم الشئی خالصه ولبه یقال هو فی صمیم قومه وصمیم الحر والبرد اشدهما - صمان بالفتح زمین درشت ونام جائے صمصام صمصامة تیغ برّان که باز نگردد ونام شمشیرے م - تصمیم گذشتن در کار و در عزیمت وگذشتن شمشیر از انچه بروے آید از استخوان و آهن وجز آن فاما اذا اصاب السیف المفصل یقال طبق ولا یقال صمم وگزیدن دندان فرو بردن رجل صمصم بالکسر مرد درشت گذارده یا بیرون شو -

صنم - صنم بفتحتین بت اصنام ج - ویقال انه معرب شمن -

صمیم - صمیم - خالص هر چیزے از نیکی و بدی ویقال الهار فیه زائدة صمیم ایضا شتر باخوے والذی لا یثنی عن مراده -

صوم - صوم - روزه - و درخت بلغت هذیل واحدها صومة وکلیسائے ترسایان - وسرگین شتر مرغ - وروزه داشتن صیام شله وایستادن بے کار یقال صام الفرس ای قام بلا اعتلاف ومیان روز رهست ایستادن یقال صام النهار وایستادن باد - وخاموش بودن ومنه قوله تعا وندرت للرحمن صوما قال ابن عباس رضی الله عنهما ای صمتا - قال ابو عبیدة کل ممسک عن طعام او کلام او سیر فهو صائم وقوم صوّم وصیّم بالتشدید ورجل صوّمان ایضا وخیل صائمة وصیام ایضا - ومصام الفرس ومصامته موقفه -

صئم - بسیار آب نوشیدن عع ک اف ۲ صائم تشنه وصائم الجیش علیهم شکر را برآنان راه نمونی کرد عع بفتحها -

صندوم - لغة فی سندوم یقال هذا قضاء صندوم وسندوم ولا یقال بالدال المهملة -

الاصطمة والاسطمة معظم الشئی ومجتمعه او وسطه -

اصطمکة - بالضم نان خزیر -

صیقم - بالقاف کیمدر بدبو -

صلهام - بالکسر اسد و دلیر اصلهم صلب -

صیم - کقنب بسیار سخت فراهم اندام -

فصل الضاد

ضبرم - ضبارم - شیر سخت خلقت -

ضثم - ضیثم - شیر مثل ضیغم ابدلت غینه ثاء وهم من یقول ضبثم بالباء من الضبث وهو القبض

له فی الاصل جرصمصم بالکسر وکذا فی غیاث وقال ہروی الصمصام السیف القاطع والصمصام الحدی ۱۲

والاسم الصرم بالضم و بریدن درخت خرما از بن
اصرام وقت بریدن درخت شدن - و درویش
شدن یقال اصرم الرجل اذا افتقر - اصطرام بریدن
انصرام تصرم بریده شدن و تصرم ای تجلد -
تصارم ای تقاطع - تصریم پاره پاره کردن کوه را
و بریدن درخت را ناقه مُصَرَّمة شتر بستان بریده
بے شیر صرم بالکسر خانه های مردم جمع بیکجا
اَصْرام اصارم ج - صرمة بالکسر یک گله شتر مقدار
سی عدد - و یک پارهٔ ابر صرم ک اف ۲ ج -
اَصْرِمَان گرگ و زاغ صَرْماء دشت بے آب صِرام
بالفتح و الکسر ریزه های درخت بریده صَرام بالضم
باقی ماندهٔ شیر که بار دیگر دوشیده شود - و نامے
از نامهای حرب - و سختی مَصرم بالکسر داس خشاوه
صارم تیغ بُران رجل صارم مرد پر جلد صَرامة
مصدر منه عع بضمها صریم شب تاریک - و صبح
و هو من الاضداد و بریده قوله تعا فاصبحت
کالصریم ای احترقت فاسودت - صریمة غزیمت
برکارے و پارهٔ ریگ توده جدا یقال افعی صریمة
و پارهٔ از طاقستان و سلستان - و زمین درودهٔ
کشت صَیرم و شبانروزی یکبار خوردن یقال
فلان یأکل الصیرم -

صکم - یقال صَکَمَهُ - ای ضربه و دفعه - صَکْمة
کوفتن سخت یقال صَکَمَتْهُ صواکم الدهر و یقال الفرس
یصکم اذا عض علی لجامه و مدّ رأسه -

صلم - صَلَم - گوش از بن برکندن عع ف اک

رجل اصلم لغت منه مُصَلَّم گوش از بن بریده و
یقال للظلیم مُصَلَّم الاذنین و انه کذلک خلقة -
صلامة بالکسر گروهے از مردم صلامات ج - صلیم
داهیه - و شمشیر اصطلام از بن برکندن -

صلخم - اصلخمام - بر پاے ایستادن -

صلخدم - صَلَخْدَم - شتر استوار میم زائده -

صلدم - فرس صلدم - بکسرتین اسپ استوار
صَلْدَمة مؤنث - رأس صُلادم بالضم سر سخت
صُلادم بالفتح ج -

صلقم - صَلْقَمة - برهم زدن دندان ها و یقال
فیه میم زائدة -

صمم - صمام - بالکسر سربند قاروره تقول
صممت القارورة ای سددتها عع ف اض ۲
و اصممت القارورة ای جعلت لها صماما - صمم
بفتحتین کری عع ک اف ۲ اصمّ نعت منه صُمّ
ج - حجر اصم ای صلب مُصْمَت - صمّ ناشنودن اصمام
کر کردن - و کر شدن و کر یافتن کسے را تصامم
خویشتن را کر ساختن یقال اصمه الله فصم و اصم
ایضاً بمعنیً - و یقال صَمَتَتْ حصاةٌ بدم ای الدمار
کثرت حتی لو القیت حصاة لم یسمع لها وقع لانها
لا تقع علی الارض - و یقال صَمام صمام ای تصامّوا
فی السکوت - صمار فتنه و داهیه و یقال للداهیة
صُمّی صمام مثل قطام ای زیدی و قول امری القیس
صَمّی ابنة الجبل لهذا المعنی - شهر الله الاصم ماه
رجب قال الخلیل انما سمی بذلک لانه لا یسمع فیه

و مالہ شامۃ ولا زہراء ای ناقۃ سوداء ولا بیضاء
شوم بالضم سیاہان یقال بنات المخاض شوما
خضعارہا ای سودہا و بیضہا ورواہ ابو عمرو شیمہا
شیمۃ پوستے کہ بچہ در وے باشد در رحم مشائم ج
شیم در نیام کردن و برکشیدن شمشیر و ہو من الاضداد
و سر در و انگریستن بامید باران در برق و جز آن
عع ف اک ۲ و تشیمہ الضرام ای دخلہ۔ و انشام
الشئی ای صار منظورا الیہ۔ انشیام در آمدن و چیزے
شیمۃ بالکسر خوے۔ و خاک برکندہ از زمین شیم
ج۔ اشیمان نام دو موضع اشیم نام مردے۔

شجم۔ بضمتین بلاہاے بد و کلان و بفتحتین ہلاک۔
شجعم۔ کجعفر شیر و دراز و تن مردم یا گردن او۔
شطم۔ امرأۃ۔ جماع کردن از عع ف اض ۲۔
شعم۔ بالفتح میان مردم آشتی کنانیدن
شعموم بالضم دراز۔
شعثم بن حیان۔ شہد فتح مصر و ابن اصیل محدث
و ذویب بن شعثم او شعثن بالنون صحابی و
قولہ مہلہل بیوم الشعثمین لم یفسرہ و الظاہر انہ
موضع کانت بہ وقعۃ۔
شقم بفتحتین نوعے است از خرما و ہو البرشوم
شقمۃ یکے۔
شثم۔ خراشیدن عع ف اض ۲ و بضمتین گوشہا
بریدہ و رمی فشثم کیسوے پوست پارہ شد۔
و تطایر شثمہ کشملہ زنۃ و معنی یعنی اخگرہاے او پیرو
شثتم۔ کجندل ابو عاصم ابو سعید السہمی صحابی

او ہو بالیاء۔
شنخم۔ کجردحل فربہ۔
شنعم۔ کجردحل دراز۔
رغالہ شنغما۔ کجردحل اتباع او ہو بالسین۔
شنقم۔ کجردحل اندک۔
شاہسرم۔ ویقال بالفاء نوعیست از ریحان۔

فصل الصاد

صتم۔ صَتَم۔ درشت عبدٌ صَتَم۔ جمل صتم رجل صتم
بسکون التاء و تحریکہا و الجمع صُتُم۔ ناقۃ صَتْمۃ۔
ویقال اَلفٌ صَتَم بالتسکین ای تام۔ و مال صَتَم
و اموال صتم بالضم ای تام۔ و الحروف الصُتُم ما عدا الزلق
تصتیم تمام گردانیدن یقال الف مُصتَّم ای مکمل
و شئ مُصتَّم ای محکم۔
صحم۔ اَصحَم۔ سیاہی کہ بزردی زند اَصحمۃ نام مرد
صحاد ترۂ از ترہ ہا بلدۃ صحاء گردناک اَصیحم
زرد رنگ شدن و زرد شدن ترہ۔
صخم۔ یقال اصطخمت فاہ مصطخم ای قائم منتصب
صدم۔ صدم۔ کوفتن عع ف اک ۲ مصادمۃ
تصادم اصطدام باہم کوفتن و برزدن صدمتان
بکسر الدال دو کرانہ پیشانی و فی الحدیث الصبر
عند الصدمۃ الاولی یعنی الصبر یحمد عند اول الزلۃ
صدام بالکسر بیماری در سر ستور باشد و العامۃ
تضمہ و ہو القیاس۔
صرم۔ صَرَم۔ چرم معرب و بریدن عع ف اک ۲
و سخن را قطع کردن یقال صَرَمتُ کلامہ ای قطعتہ

وتشقق - شرمتہ باضم نام کوہے شرم کفتہ یعنی شدن عع ک اف ۲ اشرم لت منہ -

شرذم - شرذمۃ - بکسرتین گروہے از مردم وپارۂ از ہر چیز ثوب شراذم ای قطع یعنی پارہ پارہ -

شظم - شیظم - سخت دراز شیظمۃ ناقۃ شیظمی جوان تن آور دراسپ خوش آیندہ -

شغم - رجل شغموم - وجمل شغموم - بالضم دراز شغاییم وراز ان نیکو صورت -

شکم - شکم - بالضم پاداش شکم پاداش دادن عع ف اض ۲ اشکام کذلک - فاذا کان العطاء ابتداء فھو شکد بالدال یقال منہ شکمتہ ای جزیتہ وفی الحدیث انہ صلی اللہ علیہ وسلم احتجم فقال اشکموہ ای اعطوہ اجرہ - شکیم دہانۂ لگام شکیمۃ کذلک وگوشۂ دیگ شکائم ج - وفلان شدید الشکیمۃ اذا کان ألفا أنیا وفی المثل ذو شکیمۃ لاینقاد - وشکمت الوالی ای رشوتہ - شکم تشکیم ایضا گزیدن مشکم بالکسر نام مردے -

شلم - شلم - بالفتح والتشدید نام موضعے بشام ویقال ھو اسم مدینۃ بیت المقدس بالعبرانیۃ وھو لاینصرف للعجمۃ ووزن الفعل -

شلجم - شلجم لہ - شلغم -

شمم - شم - بوئیدن شمیم کذلک (عع ک اف ۲) قال ابوعبیدۃ (عع ف اض ۲) لغۃ وقولھم یا ابن شامۃ الذرۃ کلمۃ معناھا القذف - اشمام بو بانیدن استشمام تشمیم بوئیدن مشامۃ مفاعلۃ منہ وایضا الدنو من العدو حتی یترا ای الفریقان - ویقال شامم فلانا ای انظر ماعندہ - وشامت الرجل ای قاربتہ ودنوت منہ تشام تقارب - شمام بالفتح نام کوہے وبکسر المیم ایضا ولہ راسان یسمیان ابنی شمام - شمم بفتحتین بلندی بینی اشم لغت منہ جبل اشم وھو الاشم وھی الشماء - اشمام ایضا سر استینج رفتن وبجیب وراست برگشتن قال الخلیل یقال للوالی اشمنی یدک وھو احسن من ناولنی یدک - ویقال عرضت علیہ کذا فاذا ھو مشمم ای لایریدہ - اشمام الحرف ھو ان تشمہ الضمۃ او الکسرۃ وھو اقل من روم الحرکۃ لانہ لایسمع وانما یتبین بحرکۃ الشفۃ ولا یعتد بھذہ الحرکۃ لضعفھا والحرف الذی فیہ الاشمام ساکن او کالساکن مثل قول الشاعر (ع) متی انام لایورقنی الکری + قال سیبویہ العرب تشم القاف شیأ من الضمۃ والبیت من الرجز فلو اعتدت القاف بحرکۃ الاشمام لانکسر البیت ولصار من الکامل لان تقطیع رقنی الکری متفاعلن وذلک من ارکان الکامل - قتب شمیم ای مرتفع مشموم مشک -

شھم - یقال شھمہ - ای افزعہ - مشھوم مذعور - شھامۃ تیز خاطر وچالاک شدن (عع بضمھما) فھو شھم لغت منہ ای جلد ذکی الفؤاد - شیھم خار پشتک نر - شھام غول -

شیم - شامۃ - خال شام ج - شیم مشیوم اشیم باخال شیم ج - وھی ایضا ضرب من السمک -

لہ ای کجوید نبات را وقتیکہ خشک باشد وقتیکہ تر -

مسلحم - کقشعر گردن کش -

سلعام - بالکسر فراخ حلق کلان شکم و دراز بینی دگرگ باریک و دراز تفوز و ابو سلعامۃ کنیتہ -

سلقم - کجعفر اسد سلاقم کعلابط مثلہ و شتر سخت چابک و دراز بینی سلقمۃ سائیدن دندان بر دندان و تہمت سلقامۃ بالکسر گرگ مادہ -

سنبمو - دودہ ایست بمصر -

رغمالہ سنغماً - اتباع او ہو بالشین -

فصل الشین

شام - الشأم - شہرہاے م یذکر و یؤنث رجل شأمی و شآم علی فعال و شآمی منسوب و لا یقال شأمِ و ما جاء فی الشعر ضرورۃ فمحمول علی اقتصار النسبۃ علی ذکر البلد و امرأۃ شأمیۃ و شآمیۃ بالتخفیف فیہما - مشأمۃ سوے دست چپ و کذلک شآمۃ یقال فعد فلان شأمۃ - و یقال یا فلان شایم باصحابک ای خذ بہم شأمۃ - و یقال نظرت یمنۃ و شأمۃ - شؤم بالضم بد فال نقیض یمن رجل مشؤم و مشؤم اشائم نقیض ایامن و یقال شأم فلان علی قومہ یشأمہم فہو شائم اذا جار علیہم الشؤم و شئم علیہم فہو مشؤم قوم مشائیم و لا تقل فہو میشوم - و تشاءم بہ فال بد زد بوے تشؤم خویشتن را بشام نسبت کردن اشآم بشام رفتن -

شبم - شبم - بفتحتین سرما - و سرد شدن عع ک ا ف ۲ یقال غداۃ شبمۃ ک ۲ و ماء شبم - شبام بالکسر چوب پفوز بند بزغالہ - و حی از عرب شبامان دورشتہ بند برقع -

شبرم - شبرم - بالضم دانۂ مانند نخود و مرد کوتاہ و بخیل و نام مردے شبرمان نام جائے -

شتم - شتم - و شنام دادن عع ف اض ۲ و ک ۲ شتیمۃ و شنام تشاتم تسابّ - مشاتمہ مسابۃ شتیم مرد ناخوش روے شتامۃ مصدر منہ (ع بضمہما) و شتم - شتم - پیہ شتمۃ اخص منہ - شتمۃ الارض سماروغ سپید شتمۃ الاذن نرمۂ گوش مشتم پیہ بسیار خورندہ و دارندہ شتیم فربہ شحامۃ مصدر منہ (ع بضمہما) و یقال شتم فلان اصحابہ ای اطعمہم الشتم ع بفتحہما فہو شاتم - شتام پیہ فروش شتم ک ۲ پیہ خوار شتم بفتحتین مصدر منہ ع ک ا ف ۲ -

شنخم - اشنخام - بوے گردانیدن شیر و یقال شنخم الطعام و شنخم ای فسد بالفتح و الکسر و شنخمہ غیرہ -

شدقم - شدقم - نام فحل نعمان بن المنذر شدقمیات شتران منسوب بدان فحل و ایضا فراخ گوشۂ دہان میم زائدہ -

شذم - شیذمان - بضم الذال گرگ -

شرم - شروم - شریم - زن مفضاۃ یعنی ہر دو فرجش یکے شدہ شرم شاخابۂ از دریا - و شگافتن و اندک مال دادن عع ف اک ۲ صلتہ باللام - عشب شرم گیاہ بلند کہ سرہاے وے خوردہ شود شارم تیر کہ گوشۂ نشانہ را بشگافد تشریم خستہ باز گشتن صید - و شگافتن و فی حدیث ابن عمر انہ اشتری ارضا فرأی بہا تشریم الطیر فردہا و تشرم ای تمزق

وتسنیم القبر خلاف تسطیحه یعنی خرپشته کردن گور را۔
سوم۔ سومة۔ بالضم نشان گوسپند و نشان
مرد حرب تسوّم نشان حرب بستن بر خود و فی الحدیث
تسوّموا فان الملائکة قد تسوّمت۔ تسویم گذاشتن
حکم بر کسے در مال تا هر چه باید کند۔ ورها کردن ستور را
بچرا در الخیل المسوّمة المرعیّة و المسومة ایضاً
المُعلّمة۔ قوله تعالیٰ من الملائکة مسوّمین قال الاخفش
مُعلَمین و یکون مرسلین خیلهم من قولهم سوّمت الخیل
ای ارسلتها و منه السائمة و انما جاء بالیاء و النون
لان الخیل سُوّمت و علیها رکبانها و غارت
کردن یقال سَوّمتُ علیهم اذا غرت علیهم و
عِشتُ فیهم۔ قوله تعالیٰ حجارة من طین مُسوّمة ای
علیها امثال الخواتیم۔ سام رگ هاے زرد رکان
سامة یکے۔ و نام مردے۔ و مرگ و منه قولهم
علیک السام و نام پسر نوح عم و هو ابو العرب۔
سوام سائم چرنده سَوْم چریدن عف اض ۲
سائم سائمة لغت سوائم ج۔ اسامة بعلف برون
آوردن ستور را قوله تعالیٰ فیه تُسیمون و السَوم
فی المبایعة المکاس یقال ساومته سواما اے
ماکسته مکاسا۔ و استام علی مکاس کرد و تساومنا
کذلک۔ و سُمتک بعیرک سیمة حسنة۔ و انه لغالی السِمة
و سُمتهُ خَسفاً ای اولیته ایاه یعنی خواری و مذلت
دادم او را و ساءمه ای کلّفه۔ و سام ای مَرّ و منه
سامت الریح۔ سیما مقصور علامت و نشان در
روے قوله تعالیٰ سیماهم فی وجوههم و قد یجیء سیماء

و سیمیاء ممدودین۔
سهم۔ سَهم۔ تیر سهام ج۔ و بهره سُهمان بالضم ج
سهم البیت گرد اگرد خانه مُسهَّم بر دو خط سمة بالضم
خویشی۔ و نصیب سَهام بالفتح گرمی سموم یقال
سهم الرجل مجهولا اذا اصابه حرّ السموم۔ سُهام
بالضم باریکی و تغیّر روے یقال منه سهم وجهه
بفتح الهاء و ضمها یسهم بالضم و الفتح سهوما و سیماء
شتر بعیر مسهوم لغت منه و به سُهام و ابل مُسَهَّمة
ساهمة ناقهٔ باریک اهل سواهم التی غیّرها السفر
مساهمة تیر قرعه زدن باهم یقال ساهمته فسهمته
و اسهم بینهم ای اقرع۔ استهام اقتراع۔ تساهم
تقارع۔ سهم قبیله در قریش و باهله۔

سندوم۔ دیهے منه قاضی سندوم سهر یسی حمص
بنو سعدم۔ کجعفر من بنی مالک بن حنظلة
او المیم زائدة۔
سغم جاریة۔ جماع کرد او را ع بفتحها او هوان
لایجب ان ینزل فیدخل ثم یخرج و کلتف مرد
بد خوراک و سَغم کمعظم و کرم مرد نیک غذا و کودک فربه
بناز و نعمت پرورده و قد اسغم و سغم بضمهما و غماله
و غماسغما توکیدان لرغابلا و اوسغما ابلغ الی قلبه الادمی
و التسغیم التجریع۔
سیغم۔ کضیغم نام شهرے۔
سقطم۔ کزبرج موش۔
سکم۔ گام نزدیک انداختن بسبب سستی ارع ف
ض ۲ سیکم کحیدر لغت منه و ایضاً نام مردے۔

ومثله قول الشاعر (شعر) بایة تقدمون الخیل زورا + کان علی سنابکها مداما + اضاف آیة الی تقدمون
سلامة بے گزند و بے عیب شدن - و رہایش
یافتن (ع ک اف ۲) یقال سلم فلان من الآفات
سَلامةً تسلیم رہانیدن یقال سلّمه الله منها و
بے گزند داشتن یقال سلمه الله و سپردن یقال
سلّم الیه الشئ فتسلّمه ای اخذه و گردن دادن بحکم
وقضا - و سلام کردن یقال سَلّم علیه - اسلام بیع
سلم کردن - و کار بکسے سپردن یقال اَسلَم امره له
قوله تعالی و مَن یُسلِم وجهه لله و بصلح در آمدن -
و اسلام آوردن - و فروگذاشتن تسالم تصالح -
مسالمة مصالحة - استلام سودن سنگ را بلب یا
بدست استسلام گردن و دادن یقال سَلِمَت الجلد
اَسلِمه بالکسر اذا دبغته بالسلم - اُسلِم عرق بین الحنصر
والبنصر - سِلام بالکسر نام آبے -
سلتم - سَلتَم - بکسرتین و الف ساکن و غین معجمه
وقحط سال -
سلجم - سَلجَم - بالفتح دراز سلاجم تیرہاے دراز پیکان
ویقال جبل سلجم و سلاجم بالضم دراز و الجمع فیهما
سلاجم بالفتح -
سلهم - سِلهِم - بالکسر نام مردے سَلهم بالفتح نام
قبیلة از ندج مُسلَهِم گونه برگشته اسلام گونه برگشتن -
سمم - سَمّ - بالفتح سورانخ - و زہر دہا بالضم ایضاً
سُموم سِمام ج - و زہر دادن و زہر در طعام کردن
و قصد کردن یقال سَمَمتُ سَمَکاً ای قصدت قصده

وصلح کردن درمیان دو کس - و سر قاروره را
استوار کردن (ع ف اض ۲) سَمّ الخیاط سوفار
سوزن سَمُوم الانسان و سمامه سوراخ ہاے
گوش و بینی و دہان مردم سَمّ یکے بالفتح و الضم -
مَسامّ الجسد سوراخہاے بن ہر موے و السم
ایضاً بالفتح کل شئی یخرج من البحر کالودعة یقال
ماله سَمٌّ ولا حَمٌّ غیرک ویضمان - سَمّان دو رگ پہنی
اسپ و سَمّت النعمة ای خُصّت - سامّة خاصة
یقال کیف السامّة والعامّة و جانور زہردار
سَامّ ابرص کربسه اہل السَّمّة خاصه و خویشان
اہل المَنجاة آنہا که خویش نباشند فلان یَسُمّ
ذلک الامر بالضم ای یَسبُرُه و ینظر ما غوره - سموم
بالفتح باد گرم و تؤنث یقال منه سُمّ یومنا بالضم
فهو یوم مسموم سمائم ج - قال ابو عبیدة السموم
بالنهار وقد تکون باللیل والحرور باللیل وقد تکون
بالنهار - سمامة بالفتح نوعے از مرغان سمام ج - و
ایضاً ناقة سریعة - سمسم بالفتح رواه و نام موضع
رجل سمسام ای خفیف سریع سَمسانی بالضم ایضاً
سمسم بکسرتین کنجد - سمسمة بکسرتین مورچه سرخ
سماسم ج -
سنم - سَنام - بالفتح کوہان اسنمة ج - سَنام الارض
نحر او وسطها - اسنمة بالفتح وضم النون پشته ریگ -
سَنَم بکسرتین گیاه بلند بعیر سَنِم بزرگ کوہان -
ویقال ما سنم علی وجه الارض اَسنَم الدخان ای
ارتفع تسنم برآمدن بر چیزے تسنیم آبے در بہشت -

ک اف ۴) نام سادم ندمان سدمان نعت ویقال هو اتباع - ویقال مالہ ہمّ ولا سدمٌ الا ذاک - کیتہ سدم بضمتین وسکون ۲ اذا دفنت یعنی اگندہ شد سدم ک ۲ فحل غالب شہوت ورجل سدم خشمگین فلیق مسدّم فحل وہن بستہ سدوم بالفتح شہر قوم لوط -

سرم - سرم - بالضم وہان رودہ کہ مخرج نفل است

سرجم - سرجم - دراز مثل سلجم -

ساسم - ساسم - درختیست سیاہ -

سرطم - سرطم - دراز -

سطم - یقال فلان فی اسطمۃ قومہ - ای وسطہم واشرفہم وبالصاد کذلک اطسمۃ مثلہ علی القلب اساطم ج - ومع التاء ایضاً یعنی اساتم بلغۃ تمیم - اسطم بضمتین میانۂ دریا سطام بالکسر تیزی تیغ و فی الحدیث العرب سطام الناس ای احدہم -

سعم - سعم بفتحتین نوعے از رفتار شتر (ع بفتحہا) ناقۃ سعوم بالفتح نعت -

سقم - سقام - بالفتح بیماری سقم بالضم سقم بفتحتین کذلک مثل حزن وحزن (ع ک اف ۲) فہو سقیم واسقمہ اللہ سقام بیمار غنج سقام نام دادی -

سلم - سلم - دلوکہ یک گوشہ دارد - ونام مردے سلمی نام زنے - ویکے از دو کوہ طی - وحی از دارم سلمۃ بفتحتین نام مردے از بنی قشیر وہما سلمتان سلمۃ الشر وسلمۃ الخیر - سلمۃ بکسر اللام ایضاً نام مردے وسنگ سلام ج - سلیم بالتصغیر قبیلہ - ونام مردے ابو سلمی نام مردے سلمان نام کوہے ونام مردے سلم بفتحتین پیش دادن بہا ومنہ بیع السلم وگردن نہادن استسلام مثلہ ودرخت عضاۃ سلمۃ یکے سلّم بالضم والتشدید نردبان سلالیم ج - وربما سمی الغرز بذلک - سلام سلامۃ بالتشدید فیہما نام مردمان سلم بالکسر آشتی وصلح وہو بفتح ویکسر ویذکر ویؤنث وسلام کردن واسلام ومنہ قرأ ابو عمرو وادخلوا فی السلم کافۃ یذہب بمعناہا الی الاسلام وصلح کنندہ یقال انا سلم لمن سالمنی - سلام بالفتح تحیت وبے گزندگی - وگردن نہادن ونامے از نامہاے خداے تعالیٰ - ودرختے وہو بالکسر ایضاً سلامۃ یکے - وپاکی از عیبہا سلامان ودرخت سلامیات بالضم وفتح المیم استخوان ہاے انگشتان سلامی علی فعالی استخوان کہ در سپل شتر باشد سالم پوست میان بینی وچشم - ونام مردے سلیم مار گزیدہ کانہم تفاءلوا لہ بالسلامۃ ودرست - ونام مردے قلب سلیم ای سالم - قال ابن السکیت یقال لا بدّ لک تسلم ما کان کذا وکذا ولا بدی تسلمان ولا بدی تسلمون ولا بدی تسلمین ولا بدی تسلمن قال معناہ لا واللہ الذی یسلمک ما کان کذا وکذا - ویقال لا وسلامتک ما کان کذا ویقال اذہب بذی تسلم یافتی وبثنی وتجمع ایضاً ای اذہب بسلامتک قال الاخفش قولہ ذی مضاف الی تسلم وہو نادر لانہ لیس شئی من الاسماء یضاف الی الفعل غیر ہذا الزمان کقولہ تعالیٰ ہذا یوم ینفع الصادقین صدقہم

وناقة زنمة وزنماء ومزنمة واما الذی فی الحدیث
الضائنة الزنمة فهی الکریمة لان الضأن لازنمة
لها وانما یکون ذلک فی المعز۔ زنیم ومزنم مردیکه
بقومے ملحق شده باشد که نه از ایشان بود قوله تعا
عُتُلٍّ بعد ذلک زنیم ویقال هو اللئیم الذی یعرف
بلؤمه کما تعرف الشاة بزنمتها۔ مُزَنَّم ایضاً شتران
ریزه ونام فحلے ازرم بطنے از یربوع۔

زهم۔ زَهَم۔ بالضم بیه زُهمان نام سگے زهمة باد
گنده زهومة بوے ریم وچرپس زهم بالتحریک
چرب شدن دست وریم گرفتن (ع ک اف ۲)
زهم ک ۲ نعت منه وفرسه مزاهمة نزدیکی یقال
زاهم الخمسین ای دانا ها۔

زهدم۔ زَهْدَم۔ نام اسپے۔ ونام مردے وچرغ
وبچهٔ باز زَهْدَمان دوبرادر از بنی عبس۔

زیم۔ لحم زیم۔ ک اف ۲ گوشت متفرق بهر موضع
زیم ایضاً نام اسپے۔ وموضعے۔

زهمة۔ کمرحلة گردون۔

زخم۔ موضعے وزخمة سخت دور کردآنرا (ع بفتحها)
زخم اللحم گوشت بوسید وگندید (ع ک اف ۱) ازخم
شله زخم نعت منه وفیه زخمة محرکة خاص بلحم السبع
او هو ان یکون منتنا کثیر الدسم والزهومة نتن
زن بدبو وازدخم الحمل بار را برداشت۔

الزراهمة۔ کعلابطة الغلیظة والعتیقة

زغلمة۔ وبضم گمان ووهم وکینه وهشی۔

مزلهم کمشعل سبک۔

زام من النهار۔ ربع روز وزامان من النهار
دو ربع یعنی نیمه روز زام ربع هر چیز وشهریست
بنیشاپور والعامة تقول جام زوم بالفتح خوردنیست
لذیذ مراهل یمن راکه از شیر سازند وبالضم موضعیست
در حجاز وناحیه ایست بارمینیه زومان بالضم
گروهیست از گردان زویم فراهم آمده از هر چیز
زامات فرقه ها زامة یکے۔

فصل السین

سأم۔ سَأَم۔ سَأْمة۔ سَآم۔ سآمة۔ بستوه آمدن
(ع ک اف ۲) رجل سَؤُم نعت منه سئیم کذلک۔

متهم۔ متهم۔ بفتحتین کلان سُرین میم زائده۔

سجم۔ سجوم۔ سجام۔ روان شدن اشک (ع ف ا
ض ۲) انسجام کذلک سَجْم متعد منه (ع ف اض ۲
و ک ۲) عین سجوم نعت منه۔ ارض مسجومة ای
ممطوره۔ وانسجمت السماء مثل انهمت۔ انجم وهو
الجمل الذی لایرغو۔

سجم سجمة۔ بالضم سیاهی اسجم نعت منه وعبارت
از گیسو وابر وشب سحام بالضم نام سگے سحم بفتحتین
درختے سمحاء مثله۔ اسحمان بکسرتین کوهے۔

سخم سخمة۔ سیاهی اسخم نعت منه سخام سیاهی رنگ
تسخیم سیاه گردانیدن ثوب سُخام الملمس بالضم
جامهٔ نرمینه چون خز وقز ومانند آن ریش سُخام
قطن سُخام لین الملمس لامن السواد وسُخام سُخامة
خمر نرم خوار سخمة کینه۔

سدم۔ سدم۔ بفتحتین پشیمانی راندن (ع

زعم - زعموم - فرو ماندگی در سخن تزعم بالمعجمة خشمگین شدن در سخن گفتن و تزعم التفصیل ای حنّ حنینا خفیفا -

زقم - زقوم - بالفتح والتشدید طعام که در وے خرما و مسکه باشد زقم خوردن آن (عع ف اض ۲) قال ابن عباس لما نزل قوله تعالی ان شجرة الزقوم طعام الاثیم قال ابوجهل التمر بالزبد تزقمه فانزل الله تعالی انها شجرة تخرج فی اصل الجحیم طلعها کانه رؤس الشیاطین - ازقام فرو خورانیدن ازدقام فرو خوردن تزقم لقمه کردن و افراط کردن در خوردن قال ابن درید الزقوم بالضم واللام الحلقوم

زکم - زکام - بالضم بیماری سر و دماغ زکم الرجل یستعمل مجهولا - وازکمه الله فهو مزکوم - ویقال فلان زکمة ابویه اذا کان آخر ولدهما -

زلم - زلم - بالتحریک وض اف ۲ تیر قمار زلام ج - وهو ایضا الذی یکون خلف الظلف ازلم ایضا واحد الوبار والجمع الازلام - والازلم الجذاء روزگار وزلمت الحوض ملأته (عع ف اض ۲) و یقال هو العبد زلمة بالضم والفتح مع سکون الثانی وحرکته وزلما بالفتح ای حقا وقدا وحذوا وکذلک یقال فی الامة - ویقال امراة مزلمة زنے که دراز نباشد رجل مزلم ای مخفف الیئة - وقدح مزلم وزلیم الذی اجید قدّه وصنعته وکذا عصا مزلمة - وما احسن ازلم تسهمه - مزلم ایضا بدغذا زلمة بالتحریک نشان و درش بز که بر گلو باشد و نشان که بر گوش باشد آنرا زنمة گویند بالنون ازلم ازنم نقصان منهما زلما و زنما مؤنث - زلمت عطاءه ای قللته - ازلیمام زود برگشتن و کوچ کردن - و بر پاے شدن چیزے - و بلند بر آمدن چاشت یقال ازلام النهار ای ارتفع ضحاه -

زمم - زمام - بالکسر مهار و رشته که در چوب بینی شتر بندند و بروے مهار بندند زمام النعل انچه دوال بروے بندند یقال زممت النعل والبعیر (عع ف اض ۲) زمّ پیش شدن و در رفتن وزمّ بالفه ای تکبر فهو زامّ قوم زُمّم ای شُمّخ بانوفهم من الکبر وزُمّم الجمال شد د للکثرة - ویقال اخذ الذئب سخلة فذهب بها زاما رأسه ای رافعا وزمّها الذئب و ازدمّها بمعنی - زمزمة بفتحتین آواز رعد و کلام المجوس عند اکلهم - زمزم بفتحتین چاہے بمکہ وزمزم وعیطل اسمان للناقة - زمزمه بکسرتین جماعتے از مردم - زِمزِم الجلّة من الابل زمزیم کذلک - ویقال وای من داره زَمَم بفتحتین ای قریب - ویقال لا والذی وجهی زَمَم بیته ما کان کذا وکذا ای تجاهه وتلقاءه وامر بنی فلان زَمَمٌ ای قصد مثل اَمَمٍ - زمم بالضم موضع -

زمّ - ویقال هو العبد زنمة - بالفتح والضم مع سکون الوسط وحرکته ای قدّه قد لبید قال الکسائی ای حقا مرفی زلمة - زنمة در وش گوش بز بقطع فی الاذن لتترک معلقا ویفعل ذلک بالکرام من الابل ورها - یقال بعیر زنم وازنم ومزنّم

سلم الاصول والزنم والمعی اللسان - ف -

ریم - رَیْم - دور شدن (ع ف اک ۲) یقال ترمه ای لا تبرحه - ویقال رمت فلانا و رمت من عند فلان بمعنی دا ستخوان که بعد از قسمت جزو در ماند وکور - دیا یہ نر دبان - و فزونی - وفضل یقال لهذا علی ذاک رَیْم و یک ساعت دراز یقال قد بقی رَیْم من النهار قال فی الجمهرة ابن دُرَید عن الاصمعی قال قال ابو عمرو بن العلاء کنت بالیمن فاتیت دار رجل اسأل عنه فقال رجل من الدار اُمسک فی الرَیْم ای اصعد الدرجة - قال فی الجمهرة وفی السامی ریم بالکسر آہو سپید یُهمز ولا و الجمع اَرآم - ویقال ریم بالرجل وبالساقی اذا قطع به - تریم مقیم بودن بجائے - وتیره بودن ومقیم بودن ابر بے باران تریم بالکسر وفتح الیاء موضع ومَرْیَم مفعل من رام یریم -

ریم - بفتحتین گیاه باهم پیوسته -

رستم - بالضم وفتح التاء وقد تضم اسم جماعة محدثین والرستمیون جماعة -

رصم - محرکة درشعب تنگ درآمدن -

فصل الزاء

زأم - زَأْمة - آواز سخت - وسخت خوردن چیزرا یقال زُئم به بالکسر ای صاح به وزعم مجهولا اذا دُعی زَأَم لی فلان بالفتح زَأْمة اذا طرح کلمة لا یدری احق هی ام باطل - وزُأم ای مات - موت زُؤام بالضم کریه - وازْأَمته علی الامر ای اکرهته علیه مثل اَزْأَمته -

زجم - زَجْمة - وهی بمنزلة نَبْأة یقال ما تکلم بزجمة ای بنبسته - وسکت فما زَجَم بحرف ای ما نبس ویقال ما یعصیه زجمة ای شیأ - زجوم کمان سست آواز -

زحم - زَحْمة - انبوهی یقال زَحَمْتُه وزاحمته وازدحم القوم علی کذا وتزاحموا علیه -

زرم - زَرِم البول - ک ۲ اذا انقطع وکذلک کل شئ ولی وازرمه غیره قال النبی صلی الله علیه وسلم لا تُزرِموا ابنی یعنی الحسن بن علی رضی الله تعالی عنهما ای لا تقطعوا علیه بوله - وزَرِم الکلب اذا یبس جحره فی جاعرته ای فی استه - زرم ک ۲ مرد تنگ خوے وبخیل تزریم تنگ کردن وبخیل کردن ویقال زرمت به امّه اذا ولدته - مُزْرِم مرد گرفته از زُکام مصدر منه -

زدرم - ازدرام - فرو خوردن -

زردم - زردمة - موضع الازدرام وفشردن گلو -

زعم - زَعْم - ثلث لغات گفتن (ع ف اض ۲) قال فی المجمل الزعم القول من غیر صحة ولا اعتماد قوله تعالی زعم الذین کفروا ان لن یُبعثوا - زعم بالفتح زعامة پذرفتاری زَعیم پذرفتار وفی الحدیث الزعیم غارم - زعامة ایضا مهتری زعیم القوم سیدهم زعامة ایضا سلاح زَعَم بفتحتین طمع داشتن (ع ف اک ۲) ازعام متعدیه - مزعم کارے که بران اعتماد نباشد ویقال فی قول فلان مَزاعِم تزعّم دروغ بر بافتن ناقة زعوم وشاة زعوم اذا کان یشک فیها ابها طرق ام لا فتغبط بالا یدی

واسترم الحائط مرمت خواه شد مرمّة بالکسر لب گاو وهرچه باسم باشد و بالفتح لغة فیه - ارتمام خوردن ومالی منه حمّ ولارمّ ای یدّ بالفتح والضم فیهما - و یقال مالهٗ حمّ ولارمّ ای شئ - رمّة بالضم رسن پارهٔ بوسیده رُمم رِمام ج - وبها سُمّی ذوالرمّة - و یقال دفع الی برمّته ای بجملته - رمّة بالکسر استخوان بوسیده رِمَم رِمام ج - وبوسیدن (ع ف ا ک ۲) رمیم لغت منه قوله تعالیٰ قال من یحیی العظام وهی رمیم - رِمّة بالکسر خاک نمناک - ومغز استخوان یقال اَرَمّ العظم وناقة مُرِمّ - و یقال جاءه بالظمّ والرمّ بکسرهما ای بالمال الکثیر ونعجة رَمّاء ای بیضاء - ویقال للشاة اذا کانت مهزولة ما یُرِمّ منها مضرب ای کُسِر من عظامها لم یُصَبْ فیه مُخّ - واُرِمّ القوم ای سکتوا - ترمرم جنبانیدن لب ها بحجت سخن رَمرام بالفتح نوعے از درختان وگیاه اَرام بالفتح موضعے یَرَمرَم کوهے وربما قالوا یلملم باللام -

رنم - رَنَم - بفتحتین آواز وسرائیدن (ع ف ک ا ف ۲) ترنّم آواز گردانیدن ترنیم مثله یقال ترنّم الطائر وترنم القوس - ترنموت ترنم کردن زاد وافیه الواو والتاء کما فی ملکوت -

روم - رَوْم جستن ع ف اض ۲ ورَوَم الحرکة الذی ذکره سیبویه هی حرکة مختلسة مختفاة لضرب من التخفیف وهی اکثر من الاشمام لانها تُسمع وهی بزنة الحرکة وان کانت مختلسة مثل همزة بین بین - قول الشاعر (ع) وَان زُمّ اجمال وفارق جیرةً + قوله وان زم تقطیعه فعولن ولایجوز تسکین العین قوله تعالیٰ شهر رمضان فیمن اخفی انما هو بحرکة مختلسة ولایجوز ان تکون الراء الاولیٰ ساکنة لان المیم قبلها ساکن وکذلک قوله تعالیٰ انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون ویهدی یختصمون و اشباه ذلک لایعتبر بقول القراء ان هذا ونحوه مدغم لانهم لایحصّلون هذا الباب ومن جمع بین الساکنین فی موضع لایصح فیه اختلاس الحرکة فهو مخطئ کقراءة حمزة فی قوله تعالیٰ فما اسطاعوا الآن سین الاستفعال لایجوز تحریکها بوجه من الوجوه - ویقال رَوَمتُ فلانا ورَوَمت بفلان اذا جعلته یطلب الشئ - مرام موضع جستن رامة موضعے در بادیه یقال فی المثل تسألنی برامتین شلجا والنسبة الیه رامی علیٰ غیر قیاس وکذلک النسبة الی رام هرمز وهو بلدان شُئت هُرمُزی - رام نوعے از درخت رُومان بالضم نام مردے روم هم من ولد روم بن عیصو ویقال رومی ورُوم مثل زنجی وزنج فلیس بین الواحد والجمع الا الیاء المشددة کما بین تمرة وتمر لم تکن الا الیاء -

رهم - رَهَمة - بالکسر باران نرم دائم رِهَم رِهام ج - روضة مرهومة لغت منه - وارهمت السحابة ای انت برهام - ویقال کنا فی ارهم جانبی فلان ای فی اخصبها - رهم بالضم نام زنے مُرهِم انچه بر جراحت نهند معرب -

ملاحظہ: یہ تحریر بھی فی سبیل اللہ ہے اس کو آگے بڑھانے میں اپنا حصہ ڈالیں۔ ت۔

وبوے بردن طعام وحریص شدن بران (ع) ک (اف ۲) ارشم نعت منه وهرچه بروے خط ها و نگار باشد - وچیزے اندک نکوهیده غیث ارشم ای قلیل مذموم - وارشم البرق ای لمع مثل اوشم - رضم - رَضْم - رضام سنگهاے بزرگ که در عمارت برهم نهند رضة یکے یقال رضم علیه الصخر یرضم بالکسر رضما ورضم فلان بیته بالحجارة - والرضیم البناء بالصخر - ورضمت الارض اثرتها للزرع - ورضم به الارض ای جلد به الارض - ورضم البعیر بنفسه اذا رمی بها الارض - برذون مرضوم العصب کانه قد تشنج عصبه -

رطم - رَطْم - درگل افگندن (ع ف اض ۲) ارتطام درگل افتادن و در کارے که نتوان ازوے بیرون شدن یقال ارتطم علیه امر - رطوم بالفتح مرد احمق وزن فراخ فرج ورطم الرجل یرطم بالضم ای نکح - والراطم اللازم للشئ -

رعم - رعام - بالضم آب که از بینی گوسپند رود به علتے ع بفتحها رعمت الشاة وارعمت بمعنی شاة رعوم لغت منه - رُعامی مثل فُعالی فزونی جگر وبالغین المعجمة کذلک - ورعمت الشمس ای رقبة رقبت غیبوبتها -

رغم - رغام - بالفتح خاک ویقال ارغم الله انفه ای الصقه بالرغام ومنه حدیث عائشة رضی الله تعالی عنها الخطاب اسلمیه وارغمیه - رُغامی ذکر فی العین وهی ایضا قصبة الرئة - مراغمة خشم کردن باهم ترغم غضب نمودن رغم ثلث لغات خاک آلود شدن ع بفتحها مرغمة مثله قال النبی علیه السلام بعثت مرغمة - ویقال فعلت ذلک علی الرغم من انفه - ویقال رغم فلان بالفتح اذا لم یقدر علی الانتصاب - ویقال رغم انفی لعد رغما بالفتح والضم - مُراغَم بالضم وفتح الغین گریز جاے وقتن جائے قوله تعالی یجد فی الارض مراغما کثیرا وسعة -

رقم - رَقْم - نبشتن - ومُهر کردن (ع ف اض ۲) قوله تعالی کتاب مرقوم ونوعے از بردها - وکتابه - کردن ترقیم کذلک - رقمة کرانهٔ وادی - ومرغزار مرقومة زمین کم نبات رقمتان دو تندی دو بازوے ستور رقمیات تیرهاے منسوب بموضعے در مدینه یوم الرقم روزے از روزهاے عرب رقم ک ۲ سختی بنت الرقم الداهیة - ویقال وقع فی الرقم والرقماء - اذا وقع فیما لا یقوم به ارقم مار پیسه ارقم ج - وایضا حیی از ثعلب رقیم نبشته - ولوح که نامها وقصهٔ اصحاب الکهف بر انجا نبشته است -

رکم - رکم - برهم نشاندن (ع ف اض ۲) ارتکام تراکم لازم فیه وگرد آمدن رکمة بالضم گل گرد آمده رکام ریگ توده - وابر برهم نشسته مرتکم الطریق جادهٔ راه -

رمم - رَمّ - مرمة - نیکو کردن چیزے باخلل را (ع ف اض ۲ و ک ۲) وخوردن وفی الحدیث انه ترمم من کل شجر - ویقال کنا اهل تمة ورمة ثلث لغات فالتمّ من الاصلاح والرمّ من الاکل -

واندا ختن حرف از آخر کلمه و ندا ارخام بیضه زیر بال گرفتن ماکیان فهی مُرخمة و مُرخم ایضا۔ ویقال ما ادری ای تُرخم هوای ای الناس هو بفتح الخاء و ضمها مثل جُندب و جُلاب۔ ترخم ایضاً چیی از حمیر رخام بالضم سنگ سپید۔ و نام موضعے رخامی در ختیست۔

ردم۔ رَدْم۔ رخنه برآوردن و در پی کردن جامه (ع ف اک ۲) و سد برآورده رُدام بالضم تیزوادن (ع ف اض ۲) ردیم جامه کهنه ثوب مردوم مثله۔ و ترّدم الثوبُ ای اخلق و استرقع فهو مترّدم بالکسر و بالفتح موضع درپی کردن ترّدم درپی کردن جامه را و هو متعد لازم۔ ارداد ساکن بودن برجائے۔ و برقرار بودن تب و منه ورد مُردِم و سحاب مُردِم۔

ردم۔ رَدْم۔ از سر بیرون شدن آب از خمور (ع ف اض ۲) جفنة ردوم و جفان ردوم و رُدُم ویقال اَرْدَمَ علی الخمسین ای زاد۔

رزم۔ رازم۔ شتر برزمین مانده از لاغری رُزُوم رزام بالضم فیهما مصدران منه (ع ف اض ۲) و (ک ۲) فهی رازم۔ ویقال للثابت القائم علی الارض رازم (ض اف ۲) مرازمة اقامت و درازکردن برجائے۔ و پے یکدیگر خوردن دو چیز را۔ و جمع کردن میان دو چیز بخوردن چون نان و انگور و مانند آن یقال رازمت الابل اذا خلطت بین مرعیین و فی الحدیث اذا اکلتم فرازموا یرید موالاة الحمد۔

ویقال رزم الرجل مجهولا اذا اصرّه المرض۔ رزمة بفتحتین آواز ناقه پیش بچه که دهان بازکند برمثال ناله و هو اخفی من الحنین و فی المثل رَزَمَةٌ ولا دِرّة یضرب لمن یعد ولا یفی۔ ویقال ارزمت الناقة اذا انّت عند ولدها و ارزم الرعد ایضاً۔ رزمة السباع اصواتها۔ رزیم بانگ شیر بمعنی زئیر مرزمان بالکسر دوستاره اند مرزم باد شمال رزم بالفتح گرد کردن ع ف اض ۲ و ک ۲ رزمة بالفتح و الکسر پشتوارهٔ جامه و جز آن ترزیم پشتوارها بستن ارزیام بخشم شدن رزام بالکسر پدر حی از تمیم۔

رسم۔ رَسْم۔ نشان و آئین رَسْم کذلک و ایضا تمغا یعنی مُهر که برچوب کنده باشند بجهت انبار و جز آن و هو ایضاً بالشین المعجمة و شئ شجلی به الدابر و نبشتن یقال رَسَم علیّ کذا و کذا ای کتب و کار فرمودن رواسیم کتابهاے وقت جاهلیت رَسْم الدار نشان سراے بازمین هموار شده ترسیم نشان سراے جستن رَسْم آب روان ناقه رسوم آنکه اثر سپل وے برزمین ماند از سختی رسیم مصدر رسنه (ع ف ا ض ۲) و نوعے از رفتار شتر (ع ف اک ۲) والرسوم الذی یبقی علی السیر یوما و لیلة۔ ارتسام فرمان بردن و تکبیر آوردن و دعا کردن برچیزے و ثوب مرسّم منقط۔

رشم۔ رَسْم۔ مُهر کردن انبار را (ع ف اض ۲) رو شم مُهر چوبین رشم بالتحریک علف که حشین برآید۔

رثم - رَثْم - شکستن بینی و خون آلود کردن (عع ف اک ۲) و طلا کردن بوے خوش بر بینی و آلودن (عع ف اض ۲) رثم بالتحریک سپیدی لب برین اسپ ارثام مصدر منه ارثم لغت منه رثمة بالضم سپیدی خف مرثوم مثل ملثوم سپل شتر که بر سنگ آید و خون آلود شود -

رجم - رَجْم - سنگ سار کردن (عع ف اض ۲) فهو رجیم و مرجوم ای مقتول - رُجْمة واحدة الرجم والرِّجام و آن سنگهاے کلان باشد که برگور نهند تا خر پشته شود و قیل فی وصیته لا ترجموا قبری ای لا تجعلوا علیه الرجم اراد ان لا یسنم قبره والمحدثون یقولون لا ترجموا قبری والصحیح انه مشدد - رَجْم ایضاً بگمان سخن گفتن قوله تعالیٰ رَجْماً بالغیب یقال صار رجما لا یوقف علی حقیقة امره - رجم بفتحتین کور رَجام ایضاً مرجاس رجل مِرْجَم بالکسر ای شدید کانه یُرجم به معادیه - و فرس مِرجم یرجم الارض حوافره - و تراجموا بالحجارة ای تراموا بها - و راجم فلان عن قومه اذا ناضل عنهم - رجام بالکسر ایضاً موضعے رجامان خشبتان تُنصبان علی رأس البئر علیهما القعو - رجمة بالضم وجار الضبع یعنی خانه گفتار و یقال تَرَجَّم کلامه ای فسره بلسان آخر - ترجمان بفتحتین تیلماچی تراجم مثل زعفران و زعافر و یقال تُرجمان بضم الجیم و تَرجَمان بفتحتین لاتباع الجیم مثل یَسْرُوع و یَسْرُوع -

رحم - رَحْمة بخشودن و مهربانی کردن مرحمة کذلک رحم بالضم کذلک قوله تعالیٰ و اَقْرَب رُحما و قد یحرک الحاء بالضم ایضا (عع ک اف ۲) ترحم کذلک یقال رَحِمَه و تَرَحَّمتُ علیه - و تراحم القوم ای رحم بعضهم بعضا - رَحِمْت من الرحمة یقال رحبوت خیر من رحموت ای لان ترهب خیر من ان ترحم رجل مرحوم و مُرَحَّم شدد للمبالغة - رحمٰن رحیم بخشاینده و هما اسمان مشتقان من الرحمة و نظیر هما ندمان و ندیم و هما بمعنیً و یجوز تکریر الاسمین اذا اختلف اشتقاقهما علی طریق التوکید کما یقال فلان جادٌّ مُجِدٌّ الا ان الرحمٰن مختص بالله تعالیٰ لا یجوز ان یسمیٰ به غیره الا تریٰ انه تعالیٰ قال قل ادعوا الله او ادعوا الرحمٰن فعادل به الاسم الذی لا یشرکه فیه غیره - و یقال لمسیلمة الکذاب رحمان الیمامة - و رحیم ایضاً بمعنی مرحوم - اتم رحم بالضم نام مکه - رحم ک ۲ زه دان و هی مؤنثة و خویشی رحم بالکسر مثله - رحوم بالفتح ناقة رحم درومند بعد از نتاج رخامة مصدر رفیم (عع بضمها) رحم بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) -

رخم - رَخْمة بفتحتین مرغ مردار خوار و الرَّخْمة ایضاً قریب من الرحمة یقال وقعت علیه رَخْمَتُه ای محبته و لینه و یقال رَخَمَه رَخْمَةً و رَحِمَه رَحْمَةً و هما سوار - شاة رخماء سپید سر مُخَمَّرة کذلک و لا یقال مرخمة و فرس ارخم - و کلام رخیم ای رقیق رخامة نرمی آواز عع بضمها ترخیم نرم گردانیدن

له و الفعل یدل علی هما لا الذی - فی -

اهل الذمه جهود و ترسا ذمة بالکسر ایضا امان - و عهد - و زینهار آذمام زینهار دادن - و نکوهیده یافتن یقال اتیته فاذمته ای وجدته مذموما و سزاوار نکوهش شدن - و خوارمندی نمودن صلته بالباء و سپس ماندن مرکب سوار را از کاهلی و ماندگی یقال اذمّ به بعیره و اذمّت رکاب القوم ای اعیت و تاخرت عن جماعة الابل ولم تلحق بها - ویقال اخذتنی منه مذمّة بفتح الذال وکسرها ای رقة و عار من ترک الحرمة - یقال اذهب مذمّتهم بشئ ای اعطهم شیأ فان لهم ذماما - وفی الحدیث ما یذهب عنی مذمة الرضاع فقال غرة عبد او امة یعنی بذمة الرضاع ذمام المرضعة وقیل فی تفسیره کانوا یستحبون عند فصال الصبی ان یأمروا للظئر بشئ سوی الاجر کانه سأله ای شئ یسقط عنی حق التی ارضعتنی حتی اکون قد ادیته کاملا - مذمة بالفتح لاغیر وهی البخل خلاف المحمدة - استذمّ الرجل الی الناس ای اتی بما یذمّ علیه - وتذمم ای استنکف یقال لولم اترک الکذب تأثما لترکته تذمما - رجل مُذمّم ای مذموم جدا - ورجل مُذمّم الذی لاحراک به - وشئ مذمّ ای معیب -

ذیم - ذَیْم - ذام - عیب وفی المثل لاتعدم الحسناء ذاما یقال ذِمّته اَذِیمُه وذأمته وذممته کلّه بمعنی عن الاخفش وهو مذیم ومذیوم ومذؤم ومذموم -

وحمه - غیبت کرد او را و حقیر پنداشت و راند ورسوا نمود و ذحمة بالفتح مثل وجمة یقال ما سمعت له ذحمة ای کلمة -

ذحلمة - ذبح کردن و از بالا به نشیب انداختن تذحلم لازم من معنی الاخیر -

ذرمت المرأة بولدها زن طفل خود را انداخت اذرمة دهیست باذنه -

ذلم - بفتحتین بغیض مصب الوادی -

ذو ذنم - بفتحتین لقب سعد بن قیس الهمدانی -

فصل الراء

رأم - رَأْم - بچه شتر - و پوست شتر بچه آگنده که آنرا بوگویند رُئمان بالکسر مهر آوردن ناقه را بچه وبران پوست آگنده (ع ک اف ۲) ناقة رؤوم رائمة لفت منه و نیکو شدن و فراهم آمدن سر جراحت رُؤوم گویند که جامه و هر چیزی را بسد ومهربانی نماید قال الشیبانی رأمت شعب القوج اذا اصلحته - رأم کفشیر کردن - و بسر پشم استوار کردن (ع بفتحها) ارآم آهوان سپید خالص الواحد رئم - رؤمة بالضم سر پشم ارآم مهربان گردانیدن ناقه را بر بچه - و دارو کردن جراحت را تا سر فراهم آرد -

رتم - رَتیمة - رشته که بر انگشت بندند به جهت یاد کردن چیزی که گفته باشند رَتْمة کذلک رتمة بفتحتین نوعی از درخت رَتم ج - ارتام رتیمه بستن رتم شکستن (ع ف اک ۲) یقال رَتم انفه بالتاء والثاء - رَتَم ایضا بمعنی مرتوم - ویقال ما رَتَم فلانٌ بکلمة ای ما تکلم بها -

تاریک شد شب (ع ف اض ۲) و الدجم من الشئی الضرب منه و جم العشق کصر و شد اند عشق و هجوم آن جمع دجمة و قیل دجمة و جم کعنب دوستان و معشوقان و عادات دجمة بالکسر یکے دجمة بالضم و الفتح کلمة و منه ما سمعت له دجمة ای کلمة۔

و حقوم۔ کعصفور مرد کلان جثه و محوق مثله۔

و حمله۔ انداختن کسے چیزے را از بالاے کوه یا اندرون چاه۔

و خمه۔ بزور دور کرد آنرا (ع بفتحها) و دخم المراة جامعها

و دوم۔ کعلبط و علابط چیزیست که مانند خون از درخت مغیلان یا از درخت عضاة برآید یستعمل فیما یستعمل فیه المومیا مجرب و اکثر ما یکون بجبل بیروت من الشام۔

و روم۔ بالکسر زنے که به شب آمد و رفت کند و شتر ماده کلان سال۔

و رعم۔ کزبرج ناکارهٔ بدزبان۔

و رقم۔ کزبرج ساقط و نا ایست مرد جال را۔

و شمة۔ بالضم مرد بے فیض۔

و عرم۔ کزبرج زشت روے کوتاه قد ناکاره و شترے که آب پس خورده شتران خورد و عرمة کوتاه انداختن گام بزودی۔

و عسم۔ کجعفر بالسین المهملة نام شخصے۔

و علم۔ کجعفر نام شخصے۔

و عانیم۔ مار لبنی الجالیس من خثم۔

و کم فی صدره۔ دست بر سینه زده دور کرد

و دکم الشئی بعضے چیز را بر بعضے کوفت تدا کموا باهم دور کردند اندکم داخل کردید دکمة شهرے ست بمغرب تدکیم در آوردن چیزے بچیزے و دکم فلانا برأسه بسر خود به خشک نائے فلان زد (ع ف ا ض ۲) و کزبر نام مردے۔

و لثم۔ کجعفر و علبط و علابط زودی کننده۔

و لخم۔ کجرد حل شتر و فزک و بزرگ و بیمار ئیست سخت و شکر خوابی یا خواب دراز و هر چیز گران۔

و لظم۔ کجعفر و زبرج و سجل و جرد حل و اروب شتر ماده پیر فانیه و کسجل شتر توانا مرد درشت۔

و ندم۔ کزبرج رستنی کهنه سخت سیاه۔

و هدمة۔ شکستن و برگردانیدن بعضے بر بعضے و تدهدم سقط۔

و هسم الشئی۔ پنهان کرد آنرا۔

و هشم۔ کجعفر نام شخصے۔

فصل الذال

ذأم۔ ذأم۔ بالفتح عیب کردن (ع بفتحها) یهمز ولا یقال ذأمه و ذامه فهو مذؤوم۔ و یقال أذأمتنی علی کذا ای اکرهتنی علیه۔

ذمم۔ ذمم۔ نکوهیدن (ع ف اض ۲) ذمیم نکوهیده قال ابن السکیت یقال افعل کذا و کذا و خلاک ذم یعنی خلا منک ذم ای لا تذم۔ بئر ذمة اے قلیلة الماء ذمام بالکسر ج۔ ماء ذمیم ای مکروه و آب بینی۔ و بول ذمیم ایضاً چیزے چون بیضهٔ مور که از سام نرمهٔ بینی بیرون آید ذمام بالکسر حرمت

وفی الحدیث نهی علیه السلام ان یبال فی الماء الدائم
ای الساکن - ویقال ظل دائم و دَوُوم ای صعنی -
ادامة همیشه داشتن - وجوش دیگ فرونشاندن
تدویم همیشه بودن برجائے یقال دَوَمت الشمس
فی کبد السماء کانها لاتمضی ومست کردن خمر و سر
برگشتن از مستی دوام بالضم گروش سر یقال
اخذه دُوامٌ ای دُوار - تدویم ایضاً جوش دیگ
فرونشاندن - وترکردن چیزے - وسودن زعفران
وزبان گرد دهن درآوردن - ونیک برآمدن
کبوتر و جزآن درهوا - وکرد برگشتن ویقال
دَوَم فی الارض وفی الهواء ایضاً وانکره
الاصمعی ویقال دَوَی فی الارض و دَوَم فی السماء
ومنه اشتقت الدُّوَامة وهی فلکة ترمیها الصبی
علی الارض فتدوم ای تدور وتصوت ویقال
هی مشتقة من دَوَمت القدر ای سکنتها من غلیانها
ودَوَّم الکلبُ ای بعد بعیدا - دومة الجندل بالضم
نام حصنے واهل الحدیث یفتحون والها - مدام مدامة
خمر مدیم آنکه از بینی وے خون آید استدامة
بدرنگ انداختن کاررا - ودوام خواستن
مداومت پیوسته برکارے بودن تداوم گرد
برگشتن دُوَّدم مثال بُدبُد آب سُرخ که از
سمره بیرون آید یقال حاضت السمرة اذا خرج
منها ذلک -

دهم - دَهَم - عدو بسیار از هر چیز دهوم ج - و
فروگرفتن بانبوهے (ع ک ا ف ۲) یقال دَهَمهم

الامرُ دَهمتهم الخیل - دُهمة سواد فرس او هم
بعیر او هم ناقة ودهماء لیل ادهم - ادهام ادهم شدن
او هیام سیاه شدن قوله تعالی مدهامتان اے
سوداوان من شدة الخضرة والرّی والعرب
تقول لکل اخضر اسود ومنه سواد القری لکثرة
خضرتها - دهماء دیک وطاة دهماء دیرینه وطاة
حمراء نو دهماء ایضا هیأت مردشاة دهماء سُرخ
خالص دهماء الناس جماعت مردم دهیماء تصغیر
دهماء وهی الداهیة - ادهم ایضا بند - قال الشاعر
(ع) اوعدنی بالسجن والادهم + دُهیم وام التهیم سختی
دواهیه - ونام ناقهٔ عمرو بن الزیان الذهلی که اورا
وبرادران اورا کشتند وسرهاے شان را بر دهیم
بار کردند ومثل شده است که اثقل من حمل التهیم
واشأم من الدهیم -

دهشم - ارض دَهشَمة - بالفتح زمین نرم رجل دَهشَم
مرد نرم خوے -

دهکم - تدهکم - بناخواست درآمدن درچیزے
دهکم بالفتح پیرسال خورد -

دیم - دیمة - بالکسر باران پیوسته بے برق و
رعد دیم ج - وفی الحدیث کان عمله دیمة - تدئیم
پیوسته باریدن یقال دیمت السماء - مفازة دیموم
ای دائمة البعد ودیامیم ج - ارض مُدیمة زمین
باران زده -

وثیمة - بالمثلثة کسفینة موش -

وجم - کسمع وعنی اندوهگین گردید ووَجَم اللیل

معرب وبکسر الہاء لغۃ فیہ وجمعہا دراہم ودراہیم۔
ادرہام افتادن از پیری بر جا شیخ مدرہم پیر
بر جاے ماندہ۔
دسم۔ دسم بفتحتین چربش وچرب شدن۔
(عع ک اف ۲) تدسیم روغن ترکردن ودسمہا
المطر ای بلہا۔ دسمۃ بالضم مرد فرومایہ ثیاب دسم
ریم ناک ودسام بالکسر انچہ گوش را بدان استوار
کنند وجراحت را۔ وسرپوش شیشہ ومانند آن
مصدرہ دسم عع ف اض ۲) ادسیم بچہ خرگوش
وگیاہے دسیمۃ مورچہ دسم الاثر ای طمس
وطسم ایضاً۔
دعم۔ دعم۔ بالفتح ستون فرانہادن (عع بفتحہا)
دعامۃ بالکسر ستون خانہ۔ ومہتر قومے کہ تکیہ
بروے کنند درکارہا ادعام تکیہ کردن بر چیزے
دعامتان دو چوب بکرہ ویقال لا ادعم بفلان
اذا لم تکن لہ قوۃ ولا سمن۔ دعمی بالضم قبیلۃ۔
دغم۔ دغم۔ بالفتح فروگرفتن (عع بفتحہا وک ا
ف ۲) ادغام کذلک یقال دغمہم الحر وادغمہم
ای غشیہم ادغم اسپ دیزہ دغماء مونث شاۃ
دغماء وفی المثل الذئب ادغم۔ دغمان بالضم
مرد سیاہ چردہ ادغام لگام در دہن اسپ
کردن۔ وحرفے را بحرفے در آوردن ادغام
کذلک وہو افتعال منہ۔ دغم شکستن بینی۔
دقم۔ دقم۔ دندان شکستن بشست (عع ک ا
ف ۲ وض ۲) یقال دقم فاہ مثل دق وہو علی القلب

دلم۔ ادلم۔ مرد سیاہ وخر سیاہ ودلم بفتحتین مصدر
منہ (عع ک اف ۲) ادلیہام کذلک۔ ودیلم گروہے
وداہیہ وسختی ودشمنان۔ وجماعت مورچہ و
کنہ۔ ودراج نر۔
ولقم۔ ولقم۔ بکسرتین ناقۂ وندان شکستہ از پیری
میم زائدہ وقد مر فی القاف۔
دلہم۔ ادلہام۔ تاریک شدن لیلۃ مدلہمۃ شب
تاریک ودلہم بالفتح نام مردے۔
دمم۔ دمام۔ بالکسر دارو کہ بر چشم خانہ وپیشانی
کودک مالند وجزآن دمم طلا کردن عع ف اض ۲
مدموم سرخ رنگ وپیہ آگندہ از شتر وجزآن ودقدم
بالشحم ای ادقر۔ قدر مدمومۃ ودیم دیگ سپرزد
جزآن طلا کردہ بروے دمامۃ زشت روئی (عع
بضمہا وف اک ۲) ودیم نعت منہ۔ ومۃ بالضم بانبچہ
وروش ومۃ بالکسر پشک دآماء مثال راہطا یکے
از سوراخ ہاے کلاکموش ودوام ج علی فواعل
وکذلک دممۃ ودمامۃ۔ ودم الیربوع جحرہ ای کبسہ
ومادم پشتہ ہاے نرم خاکین ودمدمۃ بزمین چسپانیدن
چیزے را۔ واندوہگین وہلاک کردن یقال دمدم اللہ
علیہم ای اہلکہم۔ ودیمومۃ دشت بے آب والدمم
المطوی من الکرار۔
دنم۔ دنامۃ۔ ودنمۃ۔ بالکسر والتشدید فیہما کوتاہ
مثل دنابۃ ودنبۃ۔
دوم۔ دوم۔ دوام۔ ودیمومۃ۔ ہمیشگی (عع ف ا
ض ۲ وک اف ۲) ودوم ایضاً درخت مقل۔ ومقیم بودن

خیم - خَیمَة - م خَیم مثله خیام بالکسر ج - وعند العرب هو بیت من عیدان الشجر خیمات خیم ج - تخییم خیمه ساختن و بجائے مقیم بودن و تخیم بمکان ضرب خیمة به - خیم بالکسر خو و طبیعت لا واحد له من لفظه - خیم ک اف ۲ نام کوہے خیومة تر سیدن و بدولی کردن (ع ف اک ۲) خَیم پاے برداشتن -

خترمة - از درماندگی یا ترس خموشیدن -

ختلم الشئ - بہ پنہانی چیزرا گرفت -

خثلمة - آمیختن و پنہانی چیزے را گرفتن و کجعفر نام شخصے -

خجام - ککتاب و صبور زن فراخ فرج -

ثوب خذاریم - جامہ ہاے کہنہ -

خذلمة - شتابی کردن و بالحاء المهملة لغة -

خرثمة النعل - و بکسر خاؤہا سر نعل فاذا لم یکن لها خرثمة فهی لسنة -

اخسوم - بالضم گوشۂ جوال -

خشبرم - بفتحتین و سکون السین ثم فتحتین نوعیست از ریحان بری -

خشنام - بالضم نام شخصے معرب خوش نام یعنی نیک نام -

خوعم - مرد گول و الخیعامة نعت سوء للرجل السوء و المأبون -

خیقم - کیجدر حکایة صوت خیقمانة چاہیست کنہ بدیار بنی تمیم -

خندمة - کوہے ست بمکہ -

خندمان - بالکسر قبیلہ -

خنمة - بفتحتین تنگی نفس و قت بدر کردن چیزے از سینہ یا بینی تخنم کتضرب موضعے یا کوہیست بمدینہ -

فصل الدال

دأم - تدأم الماء الشئ - بوزن تفعل ای غمره - وتدأم الفحل الناقة ای تجللها - وتدأمه الامر ای تراکم علیه وتزاحمه ایضاً - ودأماء علی فعلاء دریا دائمت الحائط ای رفعته -

دحم - دَحم - سخت سپوختن و دخان دُخیم اسم - وحسم - دُحسمان - بضمتین قلب دُحمسان یعنی مردگندم گون فربہ -

دخشم - دَخشم - بالفتح نام مردے -

درم - دَرم - درمان - نزدیک نہادن خرگوش گام را و نرم رفتن ستور (ع ف اک ۲) دارم بن مالک نام مردے دَرم بفتحتین پوشیدن گوشت شتالنگ پاے را (ع ک اف ۲) کعب ادرم وامرأة درماء نعت منه دُرم ج - وسودہ شدن دندان رجل ادرم - ودرع درمة ای لینة متسعة - والادرم من العراقیب الذی عظمت ابرته - بنو الادرم قبیلۂ درماء گیاہے از شورہا - وخرگوش وادرمت الابل للاجزاع اذا ذہبت رواضعها وطلع غیرہا - ودِرْدم ناقة مسنة - درامة بالفتح زن کوتاہ بالا ودرم ک ۲ نام مردے -

درخم - دُرخمین - مثال شرجیل سخی -

درہم - دِرہم - بالکسر درہام درم و ہو فارسی

وجزآن یقال وقع المتاع فی خُصم الوعاء ای فی زاویۃ الوعاء۔ وخُصم کل شئی ناحیتہ وجانبہ۔ اَخصام العین ماضمّت علیہ الاَشفار۔ اَختصام تحاصم بمعنیٰ۔ والسیف یختصم جفنہ اذا اکلہ من حدّہ

خصم۔ خَضم۔ بہمہ دہان خوردن (ع ک ا ف ۲) خُضمۃ بضمتین والتشدید سطبر بازو۔ و معظم ہر چیزے خضم مثال ہجف مردے بسیار عطا وجماعہ کثیر۔ وسنگ فسان خَضیمۃ کشکینہ خَضّم بالفتح والتشدید نام مردے۔ ونام آبے۔

خضرم۔ لحم مُخضرم۔ بفتح الراء لایدری امن ذکر ہوام من انثیٰ۔ مخضرم ایضاً شاعرے کہ جاہلیت واسلام را دریافتہ باشد چون لبید و پدر آن وہو مُخضرم النسب ای دعی۔ نافۃ مُخضرمۃ گوشۂ از گوش بریدہ امرأۃ مُخضرمۃ ختنہ کردہ

خضرم بکسرتین بسیار عطا بحر خضرم بسیار آب وہر چہ فراخ وبسیار باشد خضارم ج۔ خضارمۃ قومے بشام وذلک ان قوما من العجم خرجوا فی اول الاسلام فتفرقوا فی بلاد العرب فمن اقام منہم بالبصرۃ فہم الاساورۃ ومن اقام منہم بالکوفۃ فہم الاحامرۃ ومن اقام منہم بالشام فہم الخضارمۃ والجراجمۃ وکذلک من اقام منہم بالجزیرۃ فہم الجراجمۃ والخضارمۃ ومن اقام منہم بالیمن فہم الابناء ومن اقام منہم بالموصل فہم الجرامقۃ

خُضرم مثال ہدہد بچہ سوسمار واو لہ خسل ثم مُطنخ ثم خُضرم ثم ضب۔

خطم۔ خَطم۔ بتفوز وہو من کل طائر منقارہ ومن کل دابۃ مقدم انفہ وفمہ۔ والمحاطم الاثوت مخطم بکسر الطاء واحدہا۔ اخطم دراز بینی خطام بالکسر ہمان خطم ایضاً ہموار کردن شتر را (ع ف اک ۲) ناقۃ مخطومۃ ونوق مخطمۃ شد دللمبالغۃ۔ مخطم غورہ خرما کہ بروے خطہاے سپید پیدا آید خطیم نام مردے از انصار خطمۃ بالضم بلندی کوہ خطمی بالکسر خبرو۔

خلم۔ خلم۔ بالکسر ودست۔ وخانۂ آہو مخالمہ دوستی کردن اخلام یاران ودوستان۔

خلجم۔ خلجم۔ دراز۔

خمم۔ لحم خامّ ومُخمّ۔ گوشت کندہ خم کندہ شدن گوشت پختہ یا خام (ع ف اک ۲) اخمام مثلہ و فی المثل ہو السمن لایخم یضرب للرجل اذا ذکر بخیر واثنی علیہ وروفتن وپاک کردن چاہ وخانہ (ع ف اض ۲) اختمام مثلہ۔ قلب مخموم نقی من الغل والحسد۔ خُمامۃ بالضم خاک روبہ وخاک چاہ ویقال ہو من خمان الناس بالضم وبالفتح ای من رذالہم۔ خمان ایضاً نیزہ سُست خمخمۃ مثل خنخنۃ وہو ان یتکلم الرجل کانہ مخنون او نوع من الاکل قبیح۔ خمخم بکسرتین گیاہے کہ دانۂ او را علف شتر سازند وبالحار ایضاً۔ غدیر خُم جائے میان مکہ ومدینہ بجحفہ خمخام بالفتح نام مردے۔

خوم۔ خامۃ۔ گیاہے تازہ وتر وفی الحدیث مثل المؤمن المنافق مثل الخامۃ من الزرع تُمیلہا الریح مرۃً ہکذا ومرۃً ہکذا۔

لہ ای فاقدہ لہن ای بائتہ ودہر اہل الجاہلیۃ ق

وتخرّم زبد فلان ای سکن غضبه - وتخرّم ای دان بدین الخرّمیّة وهم اصحاب التناسخ والاباحة - خُرمان بالضم وروغ یقال جاء فلان بالخرمان خورم صخرهٔ با درزها خورمة کرانهٔ بینی مردم - خرشم - مخرنشم - بالضم وکسر الشین بزرگنش وکونه کشته لاغر -

خرطم - خرطوم - بالضم بینی - وخمر خراطیم القوم مهتران قوم مخرنظم مرد متکبر خشم ناک سر در واکرده ویقال لجشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خرطومان خزم - خزم - بالتحریک درخت که از پوست وی رسن سازند - خزمة یکے سوق الخزامین بازارے در مدینه اخزم مار نر ونام مردے خزامة بالکسر حلقهٔ موئین که در بینی شتر کشند ومهار بروے بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة (عع ف اک ۲) ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلها مخذومة لان وتراث انوفها مثقوبة - وخزمت الجراد فی الغود بسیخ در کشیدم ملخ را مخازمة دو کس از دو راه مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند خزومة ماده گاو به لغت هذیل خزامی خیروے وشتی مخزوم پدر جبی از قریش بشر بن ابی خازم شاعرے از بنی اسد -

خشم - خیشوم - بن بینی یقال خشمته خشما ای کسرت خیشومه (عع ف اک ۲) خیاشیم الجبال انوفها - رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذلک الجمل - رجل اخشم باعلت بینی خشم بالتحریک مصدر منه (عع ک اف ۲) مخشم مست بے خبر خشم اللحم بالکسر اے تغیر -

خشرم - خشرم - جماعت زنبور انگبین لا واحد له من واحد له من لفظه وخانهٔ زنبور ایضا - وسنگ کچ - ونام مردے خشارم بالضم آوازها -

خصم - خصم - م یستوی فیه الجمع والمؤنث لانه فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه فیقول خصمان وخصوم خصیم مثله خصماء ج - مخاصمة خصام پیکار کردن باهم والاسم الخصومة یقال خاصمت فلانا فخصمته اخصمه بالکسر ولا یقال بالضم وهو شاذ ومنه قرأت همزة تأخذهم وهم یخصمون لان ما کان من فولک فاعلته ففعلته فان لفعل منه یرد الی الضم اذا لم یکن عینه حرف من حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول عالمته فعلمته اعلمه بالضم وفاخرته ففخرته افخره بالفتح لاجل حرف الحلق واما ما کان من المعتل مثل وجدت وبعت ورمیت وخشیت وسعیت فان جمیع ذلک برد الی الکسر الا ذوات الواو وفانها ترد الی الضم تقول راضیته فرضوته ارضوه وخافنی فخفته اخوفه ولیس فی کل شئ یکون هذا لا یقال نازعته فنزعته لانهم استغنوا عنه بغلبته فاما من قرأ وهم یخصمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا فیدغمه وینقل حرکته الی الخاء ومنهم من لا ینقل ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم ک ۲ سخت خصومت خصم بالضم گوشهٔ جوال وجامه دان

حُلْم - کقنفذ و جعفر ہر چیز سیاہ رنگ یقال فیہ حلکۃ ای سواد -

خیمۃ - بفتحتین خواب -

خندم - کجعفر درختے ست کہ بیخ ہاے سرخ دارد خندمۃ یکے و نام شخصے -

خیمۃ - دیہے ست از دیہ ہاے جند میم گکیل کودک تیز ہوش خردمند -

فصل الخاء

ختم - خَتْم - مہر کردن ع ف اک ۲ یقال ختمت الشئی فہو مختوم و مختّم شدد للمبالغۃ و تمام گردانیدن یقال ختم اللہ لہ بالخیر و تمام خواندن قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح خاتم بفتح التاء و کسر ہا خَیتام با لیاء خاتام بالالف انگشتری خواتیم ج - تختم انگشتری در انگشت کردن خاتمۃ الشی آخرہ و محمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات اللہ علیہ و علیہم اجمعین - خِتام گل و موم کہ بر در مہر کنند و قولہ تعالی ختامہ مسک ای آخرہ لاتی آخرہا یجد ونہ رائحۃ المسک - و یقال علیہا ختم بالتحریک ای طینۃ مختومۃ مثل نَفَض و قَبَض بمعنی منفوض و مقبوض -

خثم - خَثْم - بالتحریک پہناے بینی یقال ثور اخثم نعت منہ - خَثِم المعول رخنہ شدن دے کلند نعل مخثمۃ پہناور خَیثمۃ نام مردے -

خثرم - خَثارم - مردے فال گیرندہ و نام مردے

خثعم - خَثْعَم - پدر قبیلہ از یمن -

خدم - خدمۃ - بالکسر چاکری کردن (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) خادم چاکر خُدّام ج - خدم بفتحتین چاکران غلاماً کان او جاریۃ - اخدام خادم دادن کسے را خدمۃ بالتحریک دوال کہ بر دست و پاے شتر بندند - و پاے برنجن خدام بالکسر ج - و حلقۂ قوی و فی الحدیث الحمد للہ الذی فض خدمتکم ای فرق جمعکم - مُخَدَّم مخدمۃ جاے خلخال از ساق تخدیم سپیدی زیر خردہ گاہ پاے اسپ فرس مُخدّم و اخدم ایضاً نعت منہ - قوم مُخدّمون یاد کثرۃ الخدم و الحشم - رجل مخدوم آنکہ او را خادم پری باشد خُدّاء گوسپند سم ہاے سپید -

خذم - خَذْم - بریدن (ع ف اک ۲) تخذیم پارہ پارہ کردن مِخذَم بالکسر تیغ بُران فرس خَذِم ک ۲ اسپ تیز رو و رجل خِذَم جوانمرد خذماء و ادن گوش از پہنا کفانیدہ خذم بالتحریک رفتار تیز ظلم خذوم نعت منہ - ابن خذام بالکسر مرد از اشراف

خرم - خرم - بینی سار کوہ و درز باز کردن موزہ و کم کردن و بریدن و برگشتن (ع ف اک ۲) اخرم بینی بریدہ - و گوش سوراخ و قد اخرم ثقبہ ای انشق فاذا لم ینشق فہو اخرم و ذلک الموضع منہ الخرمۃ - و اخرم الکتف طرف غیرہ - مَخْرِم بکسر الراء بریدگی بینی سار کوہ مخارم ج - یعنی دہان ہاے راہ کوہ عین ذات مخارم ای ذات مخارج - مخرمۃ بالفتح نام مردے اختزام تخرم بریدن و از بن برکندن یقال اخترمہم الدہر و تخرمہم ای قطعہم و استاصلہم

علی فعلان بن مردم حُمّ ج - والجمیمة واحد الحمائم و
ہی کرائم المال یقال اخذ المصدق حمائم الابل
ای کرائمها - ویقال مالہ سَمٌ ولا حمٌ غیرک ای ہم وقد
یضمان ایضاً ویقال بالی منہ حمٌ بالفتح والضم ای
بد - احتمام مثل اہتمام حامتہ ای طابتہ - حمام بالکسر
تقدیر مرگ حُمّة بالضم سیاہی حمة الحر مغظمہ -
حُمّة الفراق ما قُدّر وقُضی - واما حمة العقرب بالتخفیف
والہاء فیہ عوض وقد تذکر فی المعتل اللام - حمام
بالفتح کبوتر وہی عند العرب ذوات الاطواق من
نحو الفواخت والقماری وساق حُرّ والقطا
والورشین واشباہ ذلک یقع علی الذکر والانثی
والہاء فیہ علی انہ واحد من جنس لا للتانیث
وعند العامة انہا الدواجن فقط الواحدة حامة
وجمعہا حَمام وحَمامات وحَمائم وربما قالوا حُمام
للواحد - حمام بالتشدید گرمابہ حمامات ج - واما الیمام
فہو الحمام الوحشی وعند الکسائی الحمام البری منہ
والیمام الذی یألف البیوت - حمام بالضم تپ شتر
وشتر تپ گرفتہ وفی الحدیث یزفون کما یزف الحُمام
ای الجمل المُحمّی - ارض مَحمّة ذات حُمّی - والحامّة
الخاصة یقال کیف الحامة والعامة - وہؤلاء
حامة الرجل ای اقرباؤہ - ابل حامّة شتران گزیدہ
وآل حم سورتہائے ہفتگانہ از قرآن قال الفراء
انما ہو کقولک آل فلان کانہ نسب السور کلہا
الی حم واما حوامیم لیس من کلام العرب فہو قول
العامة - حمان بالفتح نام مردے -

حنتم - حُنتُم - بالنون والتاء کوزہ سبز خاتم ج
وایضاً ابرہائے سیاہ -
حندم - حندمان - بکسر تین گروہ مردم -
حوم - حُومان - گرد چیزے برگشتن مرغ وجز آن
(ع ف اض ۲) حُوم گلہ انبوہ از شتر حُومة القطا
مُعظمہ وکذلک من الماء والرمل وغیرہ - حومان
بالکسر موضع حام یکے از پسران نوح نبی علیہ السلام
وہو ابو السودان یقال غلام حامی وعبد حامی

مجبرم - کمر عفر شوربائے دانۂ انار حبرمة شوربائے
دانۂ انار ساختن -
حتلم - کزبرج وجعفر موضعیست -
حثلم - کزبرج دُرد روغن ودُرد روغن زرد -
حذرمة - زیادہ گوئی حذارمة بالضم بسیار گو -
حرومة - درکار ستیہیدن -
حرزمہ اللہ - خدائے تعالیٰ او را نفرین کند
حرزوم الانار آوند را پہ کرد وکجعفر وبیست نزدیک
ماردین ونام شتریست واسم والد الاغلب
الکلبی الشاعر -
حرسم - کزبرج وضفدع زہر ومرگ وکجعفر گوشہ
حرقم - کجعفر موضع حراقم گندم گونی وشراب
سُرخ بے آمیغ -
حزرم - کجعفر کوہیست معروف -
حصلم - کزبرج خاک -
حضجم - کزبرج وعلابط جانی سطبر گوشت -
حلسم - کجرد خل آزمند -

درمال خویش احتکام حکم کردن صلته بعلی و
بنزدیک حاکم شدن صلته بالی تحاکم کذلک۔
محاکمة باخصم بنزدیک حاکم شدن محکم نام مردے
محکمة قوم خوارج محکم بالفتح برکار آزموده بانکمت
واما الذی فی الحدیث ان الجنة للمحکمین فهم قوم
من اصحاب الاخدود۔

حلم۔ حلم۔ بالضم خواب که دیده شود و خواب
دیدن (عع ف اض ۲) احتلام کذلک یقال حلمت
بکذا۔ وحلمة واحتلمت به حلم بالکسر آهستگی وبردباری
(عع بضمها) تحلم بردباری کردن به تکلف۔ وفربه
شدن سوسمار وجزآن بعیر حلیم ای سمین تحالم حلم
نمودن ازخود که نباشد حلم بالتحریک تباه شدن
پوست وکرم افتادن دروے (عع ک اف ۲)
حلمة سرپستان وهما حلمتان ونوعے ازنبات۔
وکنیهٔ بزرگ وکرم حلم ج حلیمات نام موضعے محلم
نام جوئے ونام مردے تحلیم بردبار گردانیدن۔
وبحلم منسوب کردن کسے را احلام بالضم والتشدید
بزغاله که ازشکم مادرش بیرون آرند۔ وگوسپندان
ریزه حلان بالنون کذلک۔ حالوم شیر سطبر شده۔

حلقم۔ حلقوم۔ بالضم خشک نائے گلو یقال
حلقمه ای قطع حلقومه۔

حمم۔ حمم۔ دنبهٔ وپیه گداخته۔ وچردهٔ آن حممة
یکے۔ وایضا چشمهٔ گرم ویقال حممت الآلیة ای
اذبتها۔ وحممت حمک ای قصدت قصدک۔ وحممت
ارتحال البعیر ای عجلته۔ وحممت الماء ای سخنته
(عع ف اض ۲) وحمم الماء ای صار حارا۔ وحممت الجمرة
تحمم ای صارت حممة (عع ک اف ۲) وحمم الشیء واحمه
ای قدره ومحموم۔ وحمم الرجل من الحمی ایضا وهی المرارة
العارضة فی البدن۔ محم بالکسر ظرفے که درآن آب
گرم کنند حمام نزدیک آمدن کار۔ ومحم شدن
کار یقال احمم الامر واجم بالجیم ایضا اذا حان وقته
وتب واون یقال احمة الله فهو محموم وهو من الشواذ
وتپ زده وبیمار غنج شدن مردم وجاے ومنه
احم الرجل واحمت الارض ای صارت ذات
حمی وآب را گرم کردن۔ وباب گرم شستن۔
وسیاه گردانیدن حمیم آب گرم۔ وباران که در
گرما بارد۔ وخوے۔ وخویشاوند۔ وگرما حمیمة
آب گرم۔ ومال وستور گزیده استحمام به آب گرم
غسل آوردن۔ وگرما به شدن وخوے کردن
تحمیم متعه دادن زن مطلقه را۔ وپر برآوردن
چوزه۔ وبرآمدن موے سترده۔ وروے را
بانگشت سیاه کردن یقال حمم امرأته ای متعها
بعد الطلاق وحمم الفرخ ای طلع ریشه وحمم رأسه
ای اسود بعد الحلق وحمئة ای سخنة وجمه بالضم۔
حمم بکسرتین سخت سیاه احمم سیاه۔ کمیت احم
بین الحمة قال الاصمعی فی الکمتة لونان یکون احمر
کمیتا مدمی وکمیتا احم واشد الخیل جلدا وافرهن
الکمیت المحم۔ حمم ض اف ۲ خاکستر۔ وانگشت
وهرچه سوخته باشد حممة یکے حممة تحمیم بانگ کردن
اسپ بحمت علف یحوم نام اسپے۔ ودود حمار

(عع ف اک ۲) وفی الحدیث انہ اُتی بسارق فقال اقطعوہ ثم احسموہ ای اکووہ بالنار لینقطع الدم رفی حدیث آخر علیکم بالصرم فانہ محسمۃ للعرق ومذہبۃ للاشر۔ محسوم بچۂ بد غذا و قولہ تعالیٰ سبع لیال وثمانیۃ ایام حسوما ای متتابعۃ۔ والحسوم الشؤم ایضا یقال اللیالی الحسوم لانہا تحسم الخیر عن اہلہا۔ حسام بالضم شمشیر برّان وتیزی شمشیر حسم بضمتین موضعے حسمی بالکسر نام زمینے در بادیہ۔

حشم۔ حَشْم۔ بہ خشم آوردن کسے را (عع ف ا ک ۲) والاسم الحِشْمۃ وہو الاستیاء۔ وانغضب ایضاً قال الاصمعی انما ہو بمعنی الغضب لا بمعنی الاستیاء ویقال ذاک مما یحشِم فلانا ای یغضبہ احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن وبخشم آوردن یقال احتشمتہ واحتشمت منہ بمعنیً۔ ورجل محتشم و حشیم بمعنی۔ حَشَم الرجلِ چاکران مرد وکسانے کہ بہمت وے غضب کنند بر دیگران ویقال حشمت الدابۃ ای صلحت۔

حصم۔ حِصْم بہا۔ ای جَق (عع ف اک ۲) و الخصم العود انکسر۔

حصرم۔ حِصْرِم۔ بکسرتین غورۂ انگور۔ ومرد ترش تنگ خوے بخیل مُحصرم کذلک۔ حَصْرَم قوسہ زہ بر کمان استوار کرد۔

حضرم۔ حضرم الرجلُ حَضرمۃ۔ اذا لحن و خالف الاعراب فی کلامہ۔

حطم۔ حَطْم۔ شکستن (عع ف اک ۲) یقال حطمہ فانحطم وتحطم تحطیما مبالغۃ فی الحطم حَطْمۃ قحط سال یقال اصابتہم حطمۃ ای سنۃ و جَدْب وحطمۃ السیل دُفعتہ۔ حطَم اسپ شکستہ حال از پیری حَطَم بالفتح کلان سال شدن ستور (عع ک اف ۲) حطمتہ السنۃ شکست واد او را سال حطمۃ مثال ہمزۃ دوزخ رجل حُطَمۃ بسیار خوار وآنکہ بر ستور رحم نکند حُطَم مثلہ وفی المثل شر الرعاء الحُطَمۃ ویقال للعکرۃ من الابل الحُطَمۃ یعنی شتر گلہ لانہا تحطم کل شئی۔ حطیم دیوار بیرون کعبہ از سوے مغرب حطام بالضم ریزہ وشکستہ ہر چیزے۔ واندک مال دنیاوی۔

حقم۔ حِقْم۔ نوعے از مرغان وکبوتر۔

حکم۔ حُکْم۔ بالضم فرمودن یقال حکم علیہ وحکم کردن میان کسے قولہ تعالیٰ یحکم بینہم یوم القیمۃ (عع ف اض ۲) ودانش وحکمت حکمۃ بالکسر دانش حقیقت ہر چیزے حکیم دانا۔ ودرست کار واستوار کار۔ وخداوند حکمت ویقال حکم فلان بالضم صار حکیما۔ احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منہ وباز داشتن سفیہ را از سفاہت یقال احکمت السفیہ وحکمتہ ایضاً۔ حکم بفتحتین وحاکم بمعنیً۔ حَکَم ایضاً پدرمی از ہمین حکمۃ بفتحتین زنخ گوسپند وکام لگام حکم مصدر منہ ومنع کردن از بدی کسے را یقال حکمت الدابۃ واحکمتہا۔ تحکیم باز داشتن ستور را از انچہ خواہد۔ وحاکم گردانیدن کسے را

مثل قذال و قذل - ومن الشهور اربعة حُرُم ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم ورجب ثلثة سرد و واحد فرد - حرام ایضا نا بایست ضد حلال حَرُم بالکسر کذلک - وقرئ وحرم علی قریة اهلکنا ها قال الکسائی معناه واجب حِرمة بالکسر غلبة شهوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکهم الساعة تُبعث علیهم الحرمة ویسلبون الحیاء و نومیدی حرم بفتحتین گرد اگرد کعبه یقال مکة حَرَمُ الله تعالی - حَرَمان مکه و مدینه والحَرَمُ الحرام ایضا مثال زمن وزمان - حِرمی بالکسر منسوب الی الحَرَم حریمة مؤنث وایضا سمام تنسب الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وماه ها حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم لغت منه تحریم حرام کردن تحرّم حرمت جستن صحبت کسے حریم البیت والبئر گرد اگرد وے حریم ایضا جامهٔ محرم - ونام مردے محرم بالفتح ناشایست ذومَحرَم آنکه نکاح با وروا نباشد محارم اللیل مخادنه - مُحرّم اول دوازده ماه عرب وسال جلد مُحرّم پوست که تمام پیراسته نشده باشد ناقة مُحرّمة التی لم یتم ریاضتها بعد - سوط مُحرّم لم یلین بعد - حرمة بفتحتین گشن خواه شدن میش (ع ع ک اف ۲) وهی کالضبعة فی النوق والحناء فی النعاج شاة حَرمی شیاه حرام وحُرامی - واستحرمت الشاة وکل انثی من ذوات الظلف والذئبة والکلبة ایضا

اذا ارادت الفحل - وقولهم حرام الله لا افعل کقولهم یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حَرِمیة حِرمان حَرِم نومید کردن کسے را از چیزے احرام کذلک (ع ع ف اک ۲) وحرِم الرجل بالکسر اذا قمر واحرمته ای قمرته یعنی بردم وچیره شدم بقمار بروے وحرمت الصوف لغة فی حُرمت وقوله تعالی للسائل والمحروم قال ابن عباس رضی الله عنهما هو المحارف - حیرمة مادهٔ گاو حَیرَم ج -

حرجم - احرنجام - انبوهے کردن وبریکدیگر افتادن شتر در بازگشتن مُحرنجَم عدد بسیار حرجمة بریکدیگر افتادن بازگردانیدن شتر یقال حَرجمتُ الابل فاحرنجمت -

حزم - حَزم - استواری - واستوار کردن تنگ بر ستور (ع ع ف اک ۲) وزمین درو - وهشیاری وآگاهی در کار و فراهم آوردن کار خویشتن را عن بضمها حزامة مثله حازم لغت منه - احتزام تحزم میان دربستن حزمة بالضم بند هیزم وکاغذ وعلف وجز آن - ونام اسپے ابن حُزام نام مردے حِزام بالکسر تنگ ستور ودست بند گهواره وفی المثل جاذا لجزام الصبیین یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص فی الصدر (ع ع ک اف ۲) وتهی گاه درآمدگی اسپ یقال منه فرس احزم وهو خلاف الاهضم - حزیم میانهٔ سینه که موضع تنگ بستن بود حیزوم مثله ونام اسپے -

حسم - حَسَم - بریدن یقال حسمته فانحسم وبازایستادن

وسلیمان بن حمزة ویوسف بن عمر المحدثان البجائیون
جوم چیز نیک یا بد را طلبیدن (ع ف اض ۲)
جویم کز بر شهریست بفارس والعامة تضم الیاء-
جهدمة - کمر حلة امر أبثیر بن الخصاصیة
رأت النبی صلی الله علیه وسلم -
جهرم - کجعفر شهریست بفارس والجهرمیة ثیاب
منسوبة من نحو البسط او هی من الکتان -
جیم - بالکسر شتران تیز شهوت و دیباسمعته
من بعض العلماء نقلا من ابی عمرو مؤلف کتاب الجیم
ونام حرفیست ویونث وجیم جیما کتبها -

فصل الحاء

حتم - حَتْم - استوار کردن کار - وحکم کردن -
وواجب کردن کار بر کسے (ع ف اک ۲) حَتْم
ایضا قضاء حُتُوم ج - حاتم قاضی وزاغ سیاه
حاتم الطائی مردے کہ مثل است بجوانمردی حَتامة
بالضم باقی ماندهٔ طعام بر خوان تحتم خوردن نان بره
وجز آن از خوان ویقال هو ذو تحتم ای هشاش -
حثم - حَثْم - دادن - ونرم ورام کردن (ع ف
ک ۲) یقال حثمته ای دلکته - حُثْمة پشتهٔ از خاک
سرخ - ونام زنے -
حشرم - حِشْرِمة - تندی لب برین مردم -
حجم - حَجْم - برون آمدگی هر چیزه وحجامت کردن
(ع ف اض ۲) یقال حجمه فهو محجوم والاسم الحجامة
بالکسر - محجم مجمة بالکسر شیشهٔ حجامت حجام لغت فیه
احتجام حجامت کردن حَجْم ایضا مکیدن یقال
ماحجم الصبی ثدیها ای مامص وباز داشتن از چیزے
یقال حجمته عن الشئی فاحجم ای کففته فکف وهو
من الشواذ - حجام بالکسر چیزیست کہ بر دهان
شتر بندند وبستن آن تا نگزد (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث کالجمل المحجوم - وقولهم افرغ
من حجام ساباط وانه کان یمر به الجیوش فیحجمهم
من الکساد حتی یرجعوا فضرب به المثل - حوجمة
گل سرخ حوجم ج -
حدم - احتدام - افروخته شدن آتش وروے
از غضب - وسخت سرخ شدن خون یوم محتدم
روز سخت گرم حَدْمة بفتحتین آواز آتش افروخته
قدر حدمة مثال همزة دیگ زود جوش آینده -
حذم - حذم - بریدن (ع ف اک ۲) سیف
حذیم لغت منه وسبک رفتن - وسبک خواندن
یقال اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم -
حذمة ض اف ۲ زن پست بالا حذیمة نام مردے
حذام مثل قطام نام زنے -
حذلم - حَذْلَم - نام مردے حَذْلَمة مثل هذلمة
شتافتن یقال مر یحذلم کانه یتدحرج -
حرم - حرم - بالضم احرام گرفتن قالت عائشة
رضی الله تعالی عنها کنت اطیبه لحله وحرمه ای عند احرامه وحرام
شدن (ع بضمها) حرمة بالضم کذلک وانچه
شکستن اورا نباشد محرمة بفتح الراء وضمها
کذلک - حُرمة ایضا ناشایستگی وحُرمة الرجل
حُرمه واهله رجل حَرام بالفتح ای محرم حرم بفتحتین ج

بعد الامتلاء - جمت المکیال و اجمته فهو جمان اذا بلغ جمامه قال الفراء جام القدح ماء بالکسر ملؤه وجام المکوک دقیقا بالضم وجام الفرس بالفتح لاغیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جم الفرس جما وجماما اذا ذهب اعیاؤه - وجم الفحل اذا ترک الضراب - اجمام آسایش دادن ستور را بحمت برنشست یقال اجم الفرس وجم ایضا مجهولا واجم نفسک یوما او یومین ونزدیک شدن کار ویقال اجم الفراق اذا حان بنیان اجم بے کنگره رجل اجم مرد بے نیزه در حرب شاة جماء بے شاخ وامراة جماء المرافق والجماء الغفیر جماعة الناس جمم بالتحریک مصدر منهن - استجمام ماندگی افگندن - وپر آب شدن چاه ویقال انی لاستجم قلبی بشئی من اللهو لاتقوی به علی الحق وجمجمة تجمجم سخن را ناپید. افگنن جمجمة بضمتین کاسهٔ سر - وقداح جوبین - وچاه وشوره زمین دیر الجماجم موضع جاجم العرب قبائلهم - جمیم گیاهے نیم رسیده -

جهم - جهامة - جهومة - بالفتح والضم ترش روی شدن عع بضمها وهو جهم الوجه - جهم روے ترش کردن بروے کسے (ع ک اف ۲) وبفتحها جهمة وتجهمته بمعنی رجل جهوم بالفتح ای عاجز - جهمة بالفتح وبضم اول آخر اللیل - جهام بالفتح ابر بے آب جهیم موضعے -

جهضم - جهضم - مرد شگرف بزرگ سر کردروے - وشیر تجهضم بزرگی نمودن -

جهم - جهنم - دوزخ رکیة جهنام بکسر الجیم والحا والتشدید چاه مغاک - ولقب مردے -

جحدمة - زود دویدن جحدم کجعفر ابن فضالة تو آخر غیر منسوب صحابیان -

جخدمة - زودی کردن در کار ودوش در رفتار -

جرذم - بالذال شتابی کرد جرذوم بالدال مثله -

جرزم - کجعفر وزبرج نان تنی خشک -

جضم بضمتین بسیار خورنده کخدب سطبر پهلو وکمر تجضم بدهن گرفتن -

جعثم - کزبرج بیخ صلیان جعثوم نرهٔ سطبر جعثمة بالضم قبیله ایست از ذیل یا قبیله ایست ازازد سراة جعثمیات کمان ها تجعثم ترنجیده شدن چیزے ودر آمدن بعضے ازان در بعضے -

جلثم - کجعفر نام شخصے -

جلجم الحبل - رسن را تاب داد اجلجموا اجتمعوا -

جلسام - بالکسر الذی تسمیه العامة البرسام -

جلاعم - قبیله ایست از بنی شجمه بامین یمامه وبحرین

جثمة - بالفتح وبفتحتین جماعت چیز واخذه بجثمة یعنی همگی آنرا فراگرفت -

جوم - شبانان که کار آنها یک ماشد جام آوند سیمین اجوم واجوام وجامات وجوم ج - جام موضعیست از مضافات نیشاپور ومنه العارف ابو نصر احمد بن الحسن وابنه شیخ الاسلام اسمعیل

جرہم - جُرْہُم - حی از یمن ویقال جمل جراہم وناقۃ جراہمۃ ای ضخمۃ -

جزم - جزم - بریدن ومنہ جزم الحرف وہو فی الاعراب کالسکون فی البناء ویقال جزمت الحرف فانجزم - وجزمت القربۃ ملأتہا تجزیم مثلہ - جزمت النخل وجرمتہ بالراء والزاء ای خرصتہ وجززتہ - جزمۃ یکبار خوردن وجزم القوم ای عجزوا - قلم جزم راست بریدہ جزم ایضاً شی یدخل فی حیاء الناقۃ لتحبس ولدہا فترأمہ کالدرجۃ جزمۃ بالکسر یک گلہ از شتر ویک رمہ از گوسپند -

جسم - جسم - بالکسر تن جسان بالضم کذلک جثمان مثلہ ومر ذکرہ - جسامۃ بالفتح تن آور شدن ع بضمہما وہو جسیم وجسام بالضم وبالکسر جمع جسیم تجسم برگزیدن کسے از میان قومے یقال تجسمتہ من بین القوم ای اخترتہ کانک قصدت جسمہ وتجسمت الارض ای اخذت نحوہا اریدہا وتن آور شدن وبر کارے بزرگ شدن - وبر بلندی رگ وکوہ برشدن - جسم تن آور - جاسم نام دیو بشام -

جشم - جَشْم - بتکلف کارے کردن ع ک ا ف ۲ تجشم کذلک - تجشیم تکلیف کردن بر کسے اجشام کذلک - ویقال القی علیّ فلان جشمہ بالتحریک (وض ا ف ۲) ای ثقلہ - جشم البعیر ض ا ف ۲) سینہ شتر - جشم ایضاً حی از انصار وثقیف وتغلب وہوازن -

جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن وسخت آرزومند گوشت گردیدن مردم وشتر بشور گیاہ ع ک ا ف ۲) وبے اشتہا شدن بہ طعام جعار ناقۃ کلان سال ولا یقال اجعم للذکر -

جعشم - جعشم - بضمتین (و ف ۲) مرد کوتاہ وسطبر وفتح الجیم والشین افصح -

جلم - جَلْم - بریدن (ع ف ا ک ۲) ویقال جَلَمْتُ الجزور ای اخذت ما علی عظامہا من اللحم - ویقال اخذت الشیء بجملتہ ای باجمعہ - وہذہ جملۃ الجزور بالتحریک ای لحمہا اجمع - جَلَمۃ الشاۃ مسلوخ گوسپند بلا حشو وقوائم جَلَم کارد فریزد وہا جلمان جلام بالکسر الجداء -

جلنجم - اجلنجام - گرد آمدن قوم وسرکشی کردن -

جلہم - جلہمۃ - بضمتین نام مردے وقولہم فی حدیث ابی سفیان جلہمتین قال ابو عبید اراد جانبی الوادی والمعروف جلہتان بالفتح -

جمم - جَمّ - بسیار قولہ تع ویجبون المال جاجا وآب گرد آمدہ در چاہ ونام پادشاہے جموم بالضم بسیار شدن آب در چاہ ع ف اض ۲ وک ۲ ونزدیک آمدن وقت کار یقال جَمّ قدومُ فلان ای دنا وحان - جموم بالفتح چاہ بسیار آب - واسپ کہ ہر زمان رفتار دیگر آرد جمۃ موضع جمع شدن آب حمام بالکسر ج - وجماعتے انبوہ یقال جاء فی جمۃ عظیمۃ بالضم والفتح - جُمّۃ بالضم ایضا تمامی موے سر وانبوہے آن جُمانی بالتشدید لغت فیہ - جمام المکوک علی ثلث حرکات وجمتہ ما علا من

وقد یفتح - جذمة بالکسر پارهٔ از رسن - وتازیانه
جِذَم ج - جذم بالفتح بریدن ع ف اض ۲ و
ک ۲ جَذِیم لغت منه وجذم الرجل بالکسر اے
صار اجذم وهو المقطوع الید وفی الحدیث من
تعلم القرآن ثم نسیه لقی الله تعالی وهو اجذم -
جُذمی جمع اجذم مثل حمقی ونوکی - الجذام
بریده شدن جُذام بالضم بیماری م وقد جُذِم
الرجل فهو مجذوم ولا یقال فهو اجذم وقبیلهٔ
ازیمن جُذامة مابقی بعد الحصد - جذیمة قبیلهٔ
جَذَمی بالفتح وقد یضم منسوب بوے رجل مجذامة
بالکسر دوستی زود برنده آجذام تیز رفتن شتر
وبر کندن از چیزے جذیمة الابرش ملک حیرة
صاحب زباد -

جرم - جرم - بالضم گناه جَریمة مثله جرم واجترم
واَجرم بمعنی - جرم بالسکون معرب کرم وهو الحائ
والجروم من البلاد خلاف الصُّرود وبطن است
درعرب - وبریدن جَرَم النخل واجترمه ای صرمه
جارم لغت منه وقوم جُرَّم بالضم مشدد اجرام
مثله - وبنو جارم قوم من العرب - وهذا من الجرام
بالکسر والفتح وفریز کردن پشم گوسپند - وکسب
کردن چیزے ع ف اک ۲ یقال فلان جریمة
اهله ای کاسبهم وقد جرمت منه ای اخذت وقوله
ولا یجرمنکم شنآن قوم ای لا یحملنکم ولا یکسبنکم
جرم بالکسر تن وکونه وآواز قال ابو حاتم قد
اولعت العامة بقولهم فلان صافی الجرم بالکسر

ای الصوت او الخلق وهو خطأ - جرمة بالکسر خرما
وانگور وروندگان جَرامة بالضم انچه ریخته شود
از انگور وخرما وبریدن جریم بریده
ازین دو میوه جریم جرام ایضا دانهٔ خرما
جُرام بالکسر جمع جریم - ویقال جلة بالکسر
جریم شتران کلان سال بزرگ تن حول مُجرِم
وسنة مُجرِمة تمام تجرم گذشتن - وسپری شدن
ودعوی گناه کردن برکسے که نکرده باشد یقال
تجرّم علیه - لاجرم قال الفراء هی کلمة فی الاصل
بمعنی لابدّ ولامحالة فجرت علی ذلک وکثرت
حتی تحولت الی معنی القسم وصارت بمنزلة حقا
فلذلک یجاب عنها باللام یقولون لاجرم لآتینک
ولاجرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم - جُرثومة - بالضم اصل - وخانهٔ مورچه
وتجرثم الشئ واجرثم اذا اجتمع -

جرجم - جَراجمة - گروهے از عجم باشندگان
جزیره وشام وتجرجم الوحشی فی وجاره
تقبض وسکن -

جرذم - جرذمة فی الطعام - مثل جردبة
وبسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -

جرشم - جَرشَم - وجَرشَب ای اندمل بعد الا
والهزال - وجرشم مثل برشم ای احد النظر
وایضا گره وجهه -

جرضم - جرضم بضمتین وجُراضِم بسیار خوا

عطف را از بن شاة ثموم لغت منه وگرد کردن
چیزے را ع ف اض ۲ یقال هو ثُمَّه ویُقمَّه ای
یکنسه وتجمع الردی والجید رجل مُثَمَّم مُقَمَّم بالکسر
لغت منه مثمَّمة مقمَّمة بالهاء ایضاً للمبالغة ودست
ه عطف مالیدن ثمت یدی ای مسحت بذلک لتتشش
ثمام ریخته شدن وگداختن تن ثُمَّة یک مشت
لیاه ویقال مالهم ثم والارم فالثم قماش آنیتهم
الرُّم مرمة البیت ثم بازو هو حرف عطف یدل
لی الترتیب والتراخی وربما ادخلوا علیها الهاء
م بالفتح انجا وهو للتبعید بمنزلة هنا للتقریب وکذلک
ة - ثُمَّ الفرس جاے بریدگی ناف اسپ مُثَمَّة
شلة - ثمّام آنکه هرچه راگیرد بشکند تثمیم العظم ابانته -
وم - ثوم - بالضم سیر ثومة بند تیغ -

دم - کنکلاج و درمانده بسخن وحجت باگرانی
سستی یا مرد فربه گول جفاکار ثدمة مؤنث منه
رام بالکسر بالونه ابریق مثدم وضع علیه الثدام -
رقم - کزبرج کنکلاج ونام مردے -
رطمة - بغیر خشم وگردن کشی سر فرود آوردن
رطم نیک فربه او خاص بالدواب کما یقال قد
طم الکبش -
رغامة - بالکسر زوجه یازن -
طغمة - چرب زبانی وتفوق درسخن یقال تَطَغَّمَ
لی اصحابه ای علاهم بکلام -

فصل الجیم

ثم - جُثوم - سینه برزمین نهادن مرغ ومردم

ویُعبّر عن الهلاک قال الله تعالیٰ فاخذتهم الرجفة
فاصبحوا فی دارهم جاثمین ع ف اض ۲ ک ۴
جثمة مثال همزة جثامة خواب ناک مجثمة بتشدید الثاء
ای مصبورة الا انها فی الطیر خاصة والارانب
واشباه ذلک تُجثَّم ثم تُرمی حتی تُقتل وقد نُهی
عن ذلک - جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال
ما احسن جُثمانه وجسمانه ای جسده قال الاصمعی
الجثمان الشخص والجسمان الجسم یقال سنام
کجُسمان البَنیّة ای الکعبة وهو شخص ولیس بجسد -
جحم - جَحیم - یکے از نامهاے دوزخ - وآتش
وهر آتش بزرگ که در مغاکے افروخته باشد
من قوله تعالیٰ قال ابنوا له بُنیانا فالقوه فی الجحیم -
جاحم جاے سخت گرم وقال الاعشیٰ الموت جاحم
جَحمة چشم بلغت حمیر جَحَم الرجل ای فتح عینیه
کالشاخص ع بفتحها وعین جاحمة - تجحیم تیز
نگریستن انجم مرد سُرخ چشم وفراخ چشم جَحماء
مؤنث - جحام بالضم بیماری که چشم را آماساند
اجحام باز ایستادن از چیزے مثل احجام -
جحرم مجحرمة - تنک خوئی مجحرم لغت منه -
جحشم - مُجحشم - شترتهی گاه برآمده -
جحظم - مُجحظم - بزرگ چشم -
جحلم - مُجحلمة - ای صرعه -
جدم - جدمة - بالتحریک مردکوتاه جدم ج -
دگوسپند بلایه -
جذم - جذم - بالکسر اصل وبن هر چیزے

تمتام سخن تاناک گوینده ویقال تتاتوا ای جادلوا کلهم وتموا ایضاً مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف والوبر والموہوب تُمتة۔

تنم۔ تنوم۔ بتشدید النون درخت بادیہ تنومیکے۔

توم۔ تُومة۔ بالضم غورۂ نقرہ تُوم ج۔

تہم۔ تہامة۔ بالکسر شہرے والنسبة الیہا تہامی وتہامٍ اذا فتحت التاء ولم تشد ونحو یمانٍ وشآمٍ الا ان الالف فی تہام من لفظہا وفیہا عوض من یاء النسبة وقولہم تہامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون تہامی یمانی وشآمی بالفتح مع التشدید۔ تہمة بالفتح یستعمل فی موضع تہامة کانہا المرة فی قیاس قول الاصمعی والتہم بالتحریک مصدر من تہامة۔ اتہام بہ تہامہ شدن متہام بالکسر بسیار بہ تہامہ شونده التہمة واوی قد کرہناک۔

تیم۔ تیم اللہ۔ قبیلہ معناہ عبد اللہ واصلہ من قولہم تیمہ الحب ای عبدہ وذللہ تتیم ای مذلل۔ ویقال تامشہ فلانة ای عبدتہ۔ تیم قریش قبیلہ گروہ ابو بکر الصدیق رض۔ تیمة بالکسر گویند باشیرکہ درخانہ دارند اورا وفی الحدیث الیتیمة لاہلہا۔ تتییم تعبید وتذلیل۔ اتیام ذبح کردن تیمہ تیماء دشت وموضع۔

تغلم۔ کجعفر موضع وکوہے او اسم الجبل تغلمان۔

تغمی۔ بالضم قبیلہ من مہزة بن حیدان وطعام متغمة طعام ناگوار او التغمة ای التخمة۔

تُلمة۔ بالضم بنت مرام عطفان او سلیم۔

فصل الثاء

ثتم۔ ثتمت خرزہا۔ افسدتہ عع ف اض ۲

ثجم۔ اثجم المطر۔ ای کثر ودام۔ ویقال ثجمت السماء ایاما ثم انجمت۔

ثرم۔ ثرم۔ بفتحتین افتادن دندان پیش عع ک اف ۲ اثرم لغت منہ۔ ثرم شکستن دندان پیش بہ زدن عع ف اک ۲ یقال ثرمت ثنیتہ فانثرمت اثرام کذلک۔

ثرتم۔ ثُرتم۔ بضمتین زیادت ماندہ طعام وخورد۔

ثعم۔ ثعمت الشیٔ نزعتہ عع بفتحہا وثعمتنی ارض فلان ای اعجبتنی۔

ثغم۔ ثغام۔ بالفتح گیاہے کہ آنرا در منہ سپید گویند ثغامة یکے وفی المجمل الثغامة بالضم شجرة بیضاء الثمر والزہر یشبہ بہ الشیب ثغم ک ۲ سگ گزندہ۔

ثلم۔ ثُلم الطریق۔ میانہ راہ وثُلمة الطریق اے لزمتہ۔

ثلم۔ ثلمة۔ بالضم رخنہ ثلم بالفتح رخنہ کردن عع ف اک ۲ یقال ثلم السیف وثلم الاناء۔ وثُلم الوادی بالتحریک ہوا ثلام جرفہ ورخنہ شدن عع ک اف ۲ اثلم لغت منہ تثلیم متعد منہ للمبالغة انثلام تثلم لازم منہ مثلم نام جائے۔

ثمم۔ ثمام۔ بضم بزمامہ یک بن ونام جائے ومردے ثُمم نیکو کردن چیزے را ومرمت کردن بہ تمام ومنہ قولہم کنا اہل ثمة ورمة۔ ویقال جمع الدہر بنا عن ثمة ورمة ای عن قلیلہ وکثیرہ وبرکندن گو شفند

خاتم فینتکلم وبشیر به فی وجوه الناس۔
بعیم۔ کامیر بتے وپیکر چوبی یا تصویر رنگ ومفخم کہ شعر نگوید۔
بغشم۔ بالضم والدعیان صاحب مسجد الحیرۃ۔
بغشم۔ کجعفر نام شخصے۔
بلتم۔ کجعفر مردم ومرد درماندہ گران زبان وگران اندام۔
بلجم البیطار الدابۃ۔ عصب قوائم الدابۃ من داء یصیبہا۔
بلسمۃ۔ ازترس خموشیدن وچین ابروشدن تبلسم مثلہ بلسام بالکسر برسام بلنسم کسمندل قطران
بلصم۔ قرہ یعنی گریخت۔
بنام۔ سرانگشتان وہذا ابنم ای ابن والمیم زائدۃ فی ب ن ی۔
بہرم۔ کجعفر گل کافشہ بہرمان مثلہ وحنا مبہرم کل کافشہ رنگ کردہ شدہ بہرم لحیتہ ریش را بحنا سرخ رنگ کرد تبہرم الرأس سرسخت سرخ گردید
بہرام نام شخصے وفرس النعمان بن عتبۃ العتکی
بہرمۃ شکوفہ وپرستش اہل ہند۔
بہصم۔ کقنفذ بسیار سخت۔

فصل التاء

تأم۔ تأمت المرأۃ دوگانہ زاد فہی متئم متئام دوگانہ زاینده توامان دوہمزاد یقال ہذا توأم ہذا علی فوعل وہذہ توأمۃ ہذہ توائم ج۔ وتؤام بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع ہذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مونثہ یجمع بالتاء۔ توام ایضاً دوم تیر قمار ویقال اصلہ وؤام فابدلت التاء من احدی الواوین ونام شہرے برلب عمان فرس متائم اسپ کہ روشے بعد از روشے آرد متأمۃ دوگانہ تار پود بافتن جامہ را وثوب متأم۔ واتأمہا ای افضاہا۔
تجم۔ اتجمی۔ نوعے از بردہا۔
تخم۔ تخم۔ نہایت ہر زمینے وشہرے یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور وصبر۔ تخمۃ واوی فنذکر فی موضعہا۔
ترم۔ ترئم۔ بالکسر نام جائے۔
تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ اسقطت الذال۔
تمم۔ تمام۔ تمامی وتمام شدن عف اک ۲ یقال تم الشئ تمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعرے ویقال اتمت الجبلی فہی متم اذا تمت ایام حملہا۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام وقمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لاغیر درازترین شبہا در سال ویقال ابی قائلہا الا تماثلث لغات ای نما ما والکسر افصح۔ تمیمۃ سخت۔ وقبیلۃ تمیمۃ طومار وتعویذ وفی الحدیث من علق تمیمۃ فلا اتم اللہ لہ ویقال ہی خرزۃ واما المعاذات اذا کتب فیہا القرآن واسماء اللہ تعالی فلا بأس بہا۔

۱؎ در بعض نسخہ تمیم یعنی فریفت۔ ۲؎ الکاربید خوف ذالواو یکرار الجوہری فغیرہا ولیس من ہذا الباب ولا من ہذا المادۃ وذا ہو من باب الاوزال۔ ق۔

تبلیم زشت نمودن کار را بر کسے یقال لا تبلم علیه امره ای لا تقبح - ابلم بکسرتین وضمتین وفتحتین پوست مقل ابلمة یکے ویقال المال بینی وبینک شق الابلمة ای نصفان - بیلم آہن سوراخ کاؤ مثل بیرم -

بلدم - بلدم - الرجل اذا فرق فسکت بدال غیر معجمة - بلدم بالمعجمة والمهملة آنکہ جنبان باشد از حلقوم وسینۂ اسپ بکندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فیهما مجری الطعام فی الحلق یعنی راہ گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ است بلعمة فرو بردن لقمہ بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برندہ میم زائدہ -

بلغم - بلغم - یکے از چہار خلط -

بمم - بمّ - ابریشم سطبر رو وجامہ -

بوم - بوم - بومة جغد یقع علی الذکر والانثی حتی تقول صدی او فیاد افتخص بالذکر -

بهم - بهمة - ستور ریزہ چون برہ وبزغالۂ نر وماده بَهم بالسکون والحرکة ج - مثل تمرة وتمر وشعرة وشعر وجمع بهم بهام - ابهام پوشیدہ گفتن تبهیم جدا کردن برہ از مادرش بچرا بهمة بالضم سوار دلیر بهم ض اف ۲ ج - ولشکر یقال فلان فارس بهمة ولیث غابة - ابهام انگشت زرا باهیم ج - وفرو بستن ورو کار امر مبهم کار فرو بستہ الاسماء المبهمة هی اسماء الاشارة نحو هذا وذاک وهؤلاء واولئک - واستبهم علیه الکلام ای استغلق اتبهم ایضا اذا اتج - وفی الحدیث یحشر الناس عراة حفاة بهما ای لیس معهم شئی ویقال اصحاد بهیمة ستور بهائم ج - فرس بهیم یکرنگ بهم ج - بهی بالضم گیاہے قال سیبویه تکون واحدة وجمعا والفها للتانیث فلا تنون وقیل الفها للالحاق والواحدة بهاة قال المبرد لا یکون الف فعلی بالضم بغیر التانیث - ویقال ابهمت الارض کثو بهاها -

ابنیم بفتحتین موضعیست نزدیک تنلیث بنیم شلہ -

بتم - بالضم وبفتحتین وکز مج ناحیۂ است یا قلعہ است یا کوہیست بفرغانہ -

بجم وبجوم - ازدرماندگی یا ترس یا بیم خموشیدن ودرنگ کردن وترنجیدن عع ف اک ۲ تبجیم مثله فیهما والتبجیم ایضا تحدیق النظر -

غدیر بجوم - کجعفر آبگیر بسیار آب -

بخذم - کجعفر نام شخصے -

برثم - کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث ونام کوہے است -

برصوم - بالضم سر بند شیشہ ومانند آن -

ابو البرهسم - کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القرآت الشواذ -

بضم - بالضم نفس وخوشہ وقتے کہ از دانہ برآید وبضم الزرع دانۂ زراعت سطبر واندک سخت شدہ عع ف اض ۲

بظرم - کجعفر انگشتری وتبظرم اذا کان احمق وعلیہ

برشم - برشمة سخت اندوہگین شدن و پیوستہ نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر۔

برطم - برطام - بالکسر مرد سطبر لب برطمة برآماسیدن از خشم برطم الرجل ای تغضب۔

برعم - برعوم - برعم - بالضم غنچۂ ناشگفتہ وبرعمت الشجر اذا خرجت براعیمها۔

برہم - برہمة - پیوستہ نگریستن ومژہ برہم نازدن ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام وہو اسم اعجمی وفیہ ثلث لغات ابراہام ابراہیم بفتح الہاء وکسرہا مع حذف الیاء وتصغیرہ اُبَیرہ لان الالف من الاصل لان بعدہا اربعة احرف اصول والہمزة لاتلحق بنات الاربعة زائدة فی اولہا وذلک یوجب حذف آخرہ کما فی سفرجل فیقال سفیرج وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وہذا قول المبرد وبعضہم وبتوہم ان الہمزة زائدة اذا کان الاسم اعجمیا فلایعلم اشتقاقہ فیصغر علی بُرَیہیم وسُمَیعیل وسُرَیفیل وہذا قول سیبویہ وہو حسن والاول قیاس ومنہم من قول بُرَیہ بطرح الہمزة والمیم - براہمة گروہے از حکما وہم الذین لایجوزون علی اللہ تعا بعثة لرسل۔

بزم - بَزْم - بدندان پیش گزیدن عع ف اک ۲ ض ۲ یقال بزم علیہ ای عض وبانگشت سبابہ وابہام دوشیدن شیر را یقال بَزَمَت الناقة۔

بزمة کیبار خوردن وکذلک وَزمة - ابزیم بکسرتین کمر سارا بازیم ج - بزیم رشتۂ جل۔

بسم - بَسْم - لب شیرین کردن (عع ف اک ۲) باسم نعت منہ ابتسام تبسم کذلک بسم بکسر السین ودندان مسام بسام مرد بسیار تبسم۔

بسطم - بسطام - بالکسر نام مردے وبالفتح نام شہر ابویزید بسطامی رحمہ اللہ تعالیٰ۔

بشم - بَشْم - بفتحتین ناگوار شدن (عع کا ف ۲) وبستوہ آمدن یقال بشم منہ - ابشام متعد منہ۔

بَشام درخت خوشبوے کہ از وے مسواک سازند

بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر وبنصر یعنی چلک ودوم عتب بفتحتین میان بنصر ووسطی ورنب میان وسطی وسبابہ وفتر بالکسر میان سبابہ وابہام وشبر میان ابہام وخنصر وفوت بدراز امیان ہر دو انگشتی۔

بطم - بَطْم - بالضم درختے۔

بغم - بُغام - بالضم بانگ آہو وشتر عع ف ا ک ۲ ظبیة بغوم نعت منہ وکشادہ ناگفتن سخن مبالغة بمخن نرم گفتن۔

بقم - بَقْم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامہم اسم علی فَعْل بتکریر العین الا خمسة خَصَم نام مردے وبَقَم وشَلَم موضعے بشام وبَدْر نام آبے ورعب وعثر موضعے۔

بکم - بَکْم - بفتحتین گنگے عع ک اف ۲ ابکم بکیم گنگ۔

بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقہ وآماسیدن لب یقال بہا بَلَة شدیدة ورأیت شفتیہ بلتین۔

مبلام بالکسر ناقۂ کہ بانگ نکند از غایت آرزو وکشن

بیوه کردن یقال ایّمه الله تایما - وتایّمت المرأة وتایّم الرجل زمانا اذا مکث لایتزوج - ویقال کل امرئ ستئیم منه العرس او منها بئیم - قال الشاعر (شعر) نجوت بقوف نفسک غیر انّی - اخال سیتم او تبئم - ای سیتیم ابنک وتئیم امرأتک - وقولهم مالهٔ آم وعام ای هلکت امرأته وماشیته حتی یئیم ویعیم فعیمان الی اللبن وایمان الی النساء - ویقال الحرب أیمة ای تقتل الرجال فتدع النساء ایامی - ویقال اأیمها وأیّمها مثل أعصها واعیمها - الأیم مخففا مار قال ابن السکیت اصله این بالتشدید فخفف مثل لیّن ولیْن وهیّن وهیْن وبیّن وبیْن الیوم ج - ایام ودود ایم ج - ودود کردن زنبور خانه را یقال منه أیم الرجل ای دخن علی النحل ابام وأبّم - بضمها ویقال ابیمة دوراه است به نخلهٔ یمانیه ودرمیان آن هر دوراه کوهیست وابامة بالضم ابن غطفان فی جذام وابن سلمة وابن ربیعة فی السکون وابن وهب الدنی خثعم وابن جشم فی بنی قضاعة وماسواهم فاساتهٔ بالسین -

اذیم الثعلبی - کزبیر صحابی -

اشم بی علی فلان - دردناک شد ع ک اف ۲ لغة فی ازم اشموم بالضم ودوده است بمصر -

اصطکمه - بالکسر وفتح الطا نان خزیر -

انام - کسحاب وسابا طوامیر آفریده باپری و مردم او جمیع ما علی وجه الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها -

بذم - ثوب ذو بذم - بسیار ریسمان رجل ذو بذم بسیار گوشت وقیل صاحب رأی وجزم وقیل متحمل عاقل وقت الغضب -

برم - برم - بفتحتین ستوه وبستوه آمدن ع ک اف ۲ یقال برم به ای سئمه وتبرّم مثله وایضا برّم الذی لایدخل مع القوم فی المیسر لبخله والجمع ابرام وفی المثل أبرم أقرونا ومیوهٔ عضاة واحدة برمة - ابرام بستوه آوردن - واستوار کردن وجامه را ریسمان ودوتاه تافتن مبرم رسن دوتاه برهم تافته وجامهٔ تار وپود برهم نشانده بریم ایضا رسن پلیسه - ولشکر برمة ویک برام ج - برام بالضم کنه بیرم سوراخ کن وآن نوعے ازنیشهاست معروف -

برجم - برجمة - بضمتین پیوند انگشت براجم ج وایضا قومے ازبنی تمیم وفی المثل ان الشقی وافد البراجم -

برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد برسم الرجل فهو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلث لغات ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام افعیل بتوالی الکسرات ولکن افعیل بفتح اللام مثل الهیلج وهو منصرف فی المعرفة والنکرة وان سمیت به -

ایتمام اقتدا کردن و ائتمت المرأة ای صارت اُمّا۔
امام بالکسر پیش رو ائتمتج۔ والاصل إمّمة
علی اَفعلة مثل انار وآنیة فاُدغمت المیم ونُقل
حرکتها الی ماقبلها فلما حرکوها جعلوها یاءً استثقالا
للہمزتین ومنہم من جمع بین ہمزتین وتصغیرہا
اُوَیمّة فقلبت واوًا لضمة ماقبلها وقیل اُیَیمّة
بالیاء بلا قلب وکتاب قولہ تعالیٰ وکل شئی
احصیناہ فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن
وسطر چوب ورشتۂ راز۔ وکرانۂ زمین۔ وکرانۂ
راہ قولہ تعا وانہما لبامام مبین ای طریق۔ امام
بالفتح پیش یقال کنت امامہ ای قُدّامہ۔ امامة
بالضم نام زنے اَمم بفتحتین نہ دور نہ نزدیک۔
وچیزے اندک یقال اخذتہ من اَمَمٍ ای من قُرب
وماسألتہ الا امما ای یسیرا او داری اَمَمُ دارہ ای
مقابلتہا۔ مُؤامّ بالتشدید والمد مقارب۔ تأمّم
مادر خواندن اَمْ بالتخفیف معناہا یا فہی حرف عطف
فی الاستفہام ولہا موضعان احدہما ان یقع معادلة
لالف الاستفہام بمعنیٰ ای تقول أزید عندک
ام عمرو والمعنی ایہما عندک والثانی ان تکون
منقطعة عما قبلہا خبرا کان او استفہاما تقول فی
الخبر انہا لابلٌ ام شاءٌ یا فتیٰ وذاک اذا توہمتہ
ابلا ثم ادرکک الظن انہ شاءٌ فانصرفت عن الاول
فقلت ام شاء بمعنی بل الا ان مایقع بعد بل یقین
وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفہام ہل زید
منطلق ام عمرو فاضربتَ عن سؤالک عن انطلاق
زید وجعلتہ عن عمرو فام معاظن واستفہام
واضراب وقال اللہ تعالیٰ لاریب فیہ من
رب العالمین ام یقولون افترلہ وہذا لم یکن
اصلہ استفہاما ولیس قولہم ام یقولون افترلہ
شکا ولکنہ قال ہذا التقبیح صنیعہم ثم قال بل
ہو الحق من ربک کانہ اراد ان ینبّہ علی ما قالوا
نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت
تعلم انہ یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عندہ
ماصنع۔ وتدخل ام علی ہل وہل علی ام کقولک
ام ہل عندک عمرو وہل تأتینی ام عمرو۔ ولایدخل
ام علی الالف لان الاصل ماوضع للاستفہام
حرفان احدہما الالف فلاتقع الا اول الکلام
والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وہل انما
اقیم مقام الالف فی الاستفہام فقط فلذلک
لم تقع فی کل مواقع الاصل۔ وام قد تقع زائدة
فی الشعر کما فی قولہ (ع) یا ہندَ اُمّ ماکان مَشْبیٰ
وقصا + یعنی ماکان۔

اُوم۔ تاویم۔ فربہ وکلان خلقت گردانیدن
علف ستور را تاوم بزرگ خلقت وبزرگ سر
اُوام بالضم حرارت تشنگی۔

ایم۔ اَیِّمٌ۔ بیوہ رجل ایم سواء کان تزوج من قبل ولم یتزوج
وامرأة اَیِّم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامیٰ ج۔
واصلہا اَیایم فقلبت۔ اَیِّم اَیِّمة الیوم بیوہ شدن
عف اک ۲ یقال آمت المرأة من زوجہا
وفی الحدیث انہ کان یتعوذ من الایمة۔ تایم

یقال اوتطم علی الرجل - وبعیر ماطوم واطم البعیر اذا لم یبل من داء - اطیمۃ جاے آتش افروختن اطوم بالفتح سنگ پشت و فلان یتاطم علیہ ای یتاجم ای شدۃ غضبہ علیہ - وتاطم السیل شترک کرد یعنی موج -

اکم - اکمۃ - بفتحات پشتہ والجمع اکمات واکم بفتحتین وجمع اکم اکام بالکسر مثل جبل وجبال وجمع اکام اکم بضمتین مثل کتاب وکتب وجمع اکم آکام مثل عنق واعناق - ماکم ماکمۃ سرین ماکم جمع -

الم - الم - درد و درد کردن (ع ک اف ۲) وقولہم المت بطنک دردشکم شدی کقولہم رشدت امرک ای الم بطنک ورشد امرک - تالم دردیافتن ایلام دردرسانیدن الیم دردکین -

امم - اُمّ - بالضم اصل ہر چیزے و مادرآمات ج - واصل الام اُمّہۃ وتجمع علی اُمہات ویقال الامہات للناس والامات للبہائم وتصغیرہا اُمیمۃ وہی ایضاً اسم امرأۃ - ویقال یا اُمت لاتفعلی ویا ابت افعل یجعلون التاء من یاء والاضافۃ ویوقف علیہا بالہاء - ام الجیش علم لشکر ام التالیف بیابان و دردست اُمّ المشوی زن ام القری مکہ ام البیض شترمرغ ام القوم رئیسہم - ام النجوم المجرۃ - ام الطریق راہ بزرگ ویقال ہو الضبع - ام الدماغ پوست مغز سر ام الرأس ایضاً - ام الخبائث خمر ام الکتاب لوح محفوظ وسورۃ الفاتحۃ قولہ تعالیٰ ہن ام الکتاب ولم یقل امہات لانہ علی الحکایۃ وہو کما یقول الرجل لیس لی معین فتقول نحن معینک فتحکیہ وکذلک قولہ تعالیٰ واجعلنا للمتقین اماما - اُمّۃ گروہ از ہر جنس حیوان اُمم ج - وفی الحدیث لولا ان الکلاب امۃ من الامم لامرت بقتلہا وہو فی اللفظ واحد وفی المعنی جمع کالقوم وبالاے مردم یقال ہم حسان الوجوہ طوال الامم وراہ دین وشریعت یقال فلان لا امۃ لہ اے لا دین لہ ولا نحلۃ قولہ تعالیٰ کنتم خیر امۃ اے خیر اہل دین وہنگام قولہ تعالیٰ واذکر بعد امۃ وقولہ تعالیٰ ولئن اخرنا عنہم العذاب الی امۃ معدودۃ - امۃ بالکسر نعمت وطریقت ودین وہی لغۃ فی امۃ وقولہم ویلمہ ای ویل لامہ فحذف لکثرتہ فی الکلام ویقال فی الشعر عند مم زید تریدعند ی ام زید فلما حذفت الالف سقطت الیاء من عندی - ویقال لا اُمّ لک وہو ذم ودعاء علیہ وربما وضع موضع المدح - ام بالفتح آہنگ کردن یقال امّہ واممہ وتامہ بمعنیٰ ای قصدہ وسر شکستن امۃ بالمد شکستگی سر کہ بہ پوست دماغ رسیدہ باشد امیم مرد دماغ تباہ شدہ مأموم مثلہ - امیم ایضاً مجمۃ یشدخ بہ الرأس امائم ج - ویقال للبعیر المعد المتأکل السنام مأموم امامۃ بالکسر پیش نمازی کردن (ع ت اض ۲) یقال امّ القوم فی الصلوٰۃ

والجمع اُدم ویقال ہو الابیض الاسود المقلتین من الابل - آدم مرد گندم گون ادمان بالضم ج - وپدر آدمیان وہو ابو البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام واصلہ بہمزتین لانہ افعل الا انہم لینوا الثانیۃ فاذا حرکتہا جعلتہا واوًا وقلت اوادم فی الجمع لان الغالب علیہا الواو ولیس لہا اصل فی الیاء معروف عن الاخفش - اُدم بالضم آہوان سپید باخطا یقال ظبیۃ آدماء وجاء فی الشعر اُدمانۃ ایضاً - ادم بالضم اُدام بالکسر نان خورش آدم بالفتح نان خورش کردن و سازواری کردن (ع ف اک ۲) یقال آدَمَ الخبز باللحم وادَمَ اللہ بینہما وکذلک آدم اللہ بینہما وفی الحدیث لو نظرت الیہا فانہ احری ان یؤدم بینکما یعنی ان یکون بینکما الوفاق والمحبۃ - ادمی (ض اف ۲) موضع آیا دیم متون الارض لا واحد لہا -

ارم - اِرَم - نشان وعلم کہ در بیابان ہا بجہت راہ برپاے کنند آرام اُروم ج - وقولہ تعالیٰ اِرَمَ ذات العماد فمن لم یصرف جعل ارم اسم القبیلۃ ولم یصرفہ لانہ جعل عادا اسم ابیہم وارم اسم القبیلۃ وجعلہ بدلا منہ ومن قرأہ بالاضافۃ ولم یصرفہ جعلہ اسم امہم واسم بلدۃ - اروم بالفتح بیخ درخت وبیخ سروبن ویقال ما بالدار آرِم وآرِیم ای احدٌ وآرَم علی الشیٔ یارم بالکسر ای عض علیہ وارمہ بالفتح ای اکلہ (ع ف اک ۲) ویقال اَرِمت السنۃ باموالنا ای اکلت کل شیٔ ومنہ سنۃ آرمۃ ای مستأصلۃ - آرم سخت تافتن رسن را (ع ف اک ۲) وبالزاء المعجمۃ ایضاً - اُرم بالضم والتشدید دندان ہا یقال فلان یحرق علیہ الارم ودندان میخاید بروے وسنگ وجاریۃ مُرومۃ اذا کانت مجدولۃ الخلق -

ازم - اَزْمَۃ - سختی - وقحط ازم سخت شدن سال (ع ف اک ۲) یقال اَزَمَ علینا الدہر ویقال ازمتہم سنۃ آزمتہم ازما ای استاصلتہم وملازمت کردن یقال ازَمَ لصاحبہ ای لزمہ وگزیدن وباز ایستادن از چیزے - وپرہیز کردن وفی الحدیث ان عمرؓ سأل الحرث بن کلدۃ ما الدواء فقال الازم یعنی الحمیۃ وکان طبیب العرب ورشتہ سخت تافتن وبغیر المعجمۃ ایضا ومرذکرہ ونوعے از گیسوے تافتہ آزم ک ۲ آنکہ لبہا فراہم دارد تازم بسیار مقیم بودن بجاے آزم تنگی جاے و وراہ تنگ - وحرب جاے آزمین جاے میان مشعر ومیان عرفہ -

اسم - اسامۃ - بالضم اسم علم شیر یقال ہذا اسامۃ عادیار ونام مردے -

اضم - اَضْم بفتحتین خشم اضمات ج - وخشم گرفتن (ع ک اف ۲) اِضم نام کوہے -

اطم - اُطُم - مثل اُجُم حصون لاہل مدینۃ والجمع آطام والواحد اَطَمَۃ مثل اکمۃ - اطم الاضبط بالضم وبضمتین نام حصنے دیمن آطام بالضم قبض شکم

ملا در بیرا بجیری فی قولہ الواصلہا - ق -

هدبل - کسبحل مرد بسیار موے وژولیدہ موے
کہ سر خود را شانہ نکند و گران جان -
هراعاة - فرومایگان -
هزامل - آوازہا و اصلها الازامل -
هنبل الرجل - برآمد و بجہود در رفتار کرد -
هنتل - بالفتح موضعے -
هنجل - کقنفذ گران -
هندویل - کزنجبیل دفزک و مرد گول و
سست و ناتوان -

فصل الیاء

یلیل - یلیل بفتحتین کوتاہی دندان بالا و کژی
آن رجل ایّل بتشدید اللام و امرأة بلاء و نعتان -
یئیل نام موضعے -
یسل - قبیلہ ایست از قریش ظواہر و بالباء الموحدة
قبیلہ ایست دیگر اعنی بنی عامر بن لوی -
یولة - بالضم جد احمد بن محمد الیمنی -

باب المیم

فصل الالف

اتم - اُتوم - بالفتح زنے کہ ہر دو فرج وے یکے
شدہ و اصلہ فی السقاء تنفتق خرزتان فتصیران
واحدة - ائتم شیون - وزنان گرد آمدہ بجائے
بنم یا بشاوی و یقال سُقفت جُبوبٌ و خدود
بایدی ماتم ای نساء و عند العامة المصیبة
یقولون کنا فی ماتم فلان و الصواب ان یقال
فی مناحة فلان و تم ج - اتم نام وادیے -
اثم - اثم - بالکسر بزہ - و خمر مأثم بزہ کارشدن
(ع ک اف ۲) آثم اثیم اثوم نعت منہ - و اثمہ
یاثمہ (ع ف اک ۲ ض ۲) ای عدہ علیہ اثما
فہو مایوم - ایثام در بزہ افگندن تاثیم بزہ
نسبت کردن تاثم خود را بزہ کار دادن -
و باز ایستادن از بزہ آثام پاداش بزہ قولہ تعالیٰ
یلق اثاما - ناقة آثمة نوق اثمات آہستہ رو -
اجم - اجمة - غیشہ اجمات اجم اجام اجم اجاج

ج - کما قلنا فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضاً بستوہ آمدن
از یک نوع طعام (ع ک اف ۲) آجم نعت منہ
علی فاعل و نام موضعے بشام اجم بضمتین ایضاً
نام حصنے از سنگ در مدینہ - و ہر خانہ کہ چہار سوے
مسطح باشد قال الاصمعی ہو یخفف و یثقل آجام
ج - تاجم النار ای اشتد حره - و تاجمت النار
مثل تاججت و ان لها لاجیما و اجیجا - و فلان
یتاجم علی فلان ای اشتد غضبہ علیہ و تلہب -
ادم - اَدیم - روے پوست اَدَم آدمة ج -
مثل رغیف و ارغفة و روے زمین آدمة در
پوست از جانب گوشت بشرة بیرون پوست
اُدمة ایضاً گریدۂ قوم یقال جعلت فلانا اُدمة
اہلی ای اُسوتہم یعنی رو کاہ اہل خود و فلان
مُؤدَم مُبشَر ای جمع لبن الادمة و خشونة البشرة -
اُدمة بالضم گندم گولی - و وسیلت بچیزے -
و سخت سپیدی شتر یقال بعیر آدم و ناقة ادماء

قد اتی وبمعنی ما۔ یقال ہَل ہی الا کذا او کذا ای ماہی قولہ تعا ہَل من الہ غیر اللہ۔ ویقال ہَلا قلت چرا نگفتی وہَلا استعجال وحث یقال حَیَّ ہلا الثرید ومعناہ ہلم الی الثرید یعنی بشتابید وبشتابید یستوی فیہ الجمع والواحد والمؤنث فتحت یاء حَیَّ لالتقاء الساکنین وبنیتہ مع ہل علی الفتح وجعلتہما اسما واحدا مثل خمسۃ عشر واذا وقفت علیہ قلت حَیَّ ہَلَا والالف لبیان الحرکۃ کالحار فی کتابیہ وحسابیہ لان الالف من مخرج الہاء وفی الحدیث اذا ذکر الصالحون فحَیَّ ہَل بعمر معناہ علیک بعمر ای انہ من اہل ہذہ الصفۃ ویجوز التنوین فی فحَیَّ ہَلا یجعل نکرۃ وبلا تنوین فی الوقف وقد یقولون حی من غیر ہل کقولہم فی الاذان حَیَّ علی الصلوۃ حَیَّ علی الفلاح وانما ہو دعاء الی الصلوۃ والفلاح وحکی ان بعض العرب یقول حی ہل الصلوۃ یصل بہل کما یصل بعلی ومعناہ ائتوا الصلوۃ واقربوا منہا وہلموا الیہا وقد جعل المؤذن کما یقال حوقل وتعشم مرکبا من کلمتین وربما الحقوا بہا الکاف فقالوا حَیَّ ہَلَکَ کما یقال رویدک والکاف للخطاب فقط ولا موضع لہا من الاعراب۔

ہمل ـَ ہَمَل ـ روان شدن اشک عف ا ض ا ک ۲ ہَملان کذلک یقال ہَملَت عینہ ای فاضت وانہملت مثلہ۔ ہمل بفتحتین شتران بچرا گذاشتہ بے شتربان مثل نفش الا ان النفش لایکون الا لیلا والہمل یکون لیلا ونہارا یقال ابل ہمل ہاملۃ ہمال ہوامل کلہا نعت وترکتہا ہَمَلاً ای سُدًی بلا راع وفی المثل اختلط المرعی بالہَمل وہَمل ایضاً آب کہ اورا باز دارندہ نباشد۔ اہمال فروگذاشتن چیزے را بخود مہمل سخن کہ آنرا استعمال نکنند۔

ہول ـ ہَوَل ـ ترسانیدن (ع ف اض ۲) مکان مَہیل ای مخوف مہال بالفتح کذلک ـ اہتیال ترسیدن تہویل ترسانیدن تہاویل کارہاے ترساندہ ورنگہاے گوناگون مُہَوَّل سوگند باتش خورندہ ہولۃ آتش کہ بوے سوگند خورند وآن در جاہلیت بودہ است تہویل ایضاً خودرا بہ پیرایہ ولباس آراستن تَہَوُّل ترسانیدن بشتر بدانچہ خودرا در صورت گرگ نمائی بوے ہالۃ بالتخفیف خرمن ماہ ہَوَلَ علی فَعَلَ مرد سبک

ہیل ـ ہَیَل ـ فرو ریختن آرد در انبان وریگ وخاک وجز آن ع ف اک ۲ انہال ریختہ شدن وفی المثل مُحَسَّنۃ فُہَیلی یضرب لمن عمل وہو فیہ مصیب۔ تہیل روان شدن اہالۃ ریختن فہو مُہال ومُہیل ویقال جاء بالہَیل والہَیلمان ای بالمال الکثیر وقیل بالرمل والریح۔ ہَیلان نام قبیلۂ ونام جائے۔

ہبرکل ـ کسفرجل جوان خوش اندام۔
ہثملۃ ـ تباہی وآہنگی۔
قوس ہیجفل کجرش کمان سبک تیر۔

هشل - هَشِیلة - الاغ شتر که بے دستوری خصم برند و باز گردانند -

هضل - هَیضلة - زن ضخم میانه سال - و ناقهٔ بسیار شیر - و آوازهاے مردم هَیضل لشکر بسیار -

هطل - هَطْل - پیاپے شدن باران - و اشک و رفتن آن (ع ف ف اک ۲) هَطلان تهطال کذلک سحاب هَطِل و مطر هطل نعت منه هُطَّل جمع هاطل دیمة هَطلاء و لا یقال سحاب اَهطَل کقولهم امرأة حَسناء و لا یقال سحاب اَهطَل کقولهم امرأة حَسناء و لا یقال رجل احسن - هطل بالکسر شتر ماندهٔ کنده ناقة هطلی آهسته رو و کاهل هَطّال نام کوهے و ابر نیک بارنده هیاطلة گروه از مردم ترک و خلج و اهل طخرستان هیطل روباه و گروهے اندک از مردم

هقل - هِقْل - بالکسر شتر مرغ جوانه -

هکل - هَیکل - شکوه و کالبد و پیکر - و اسپ دراز ضخم - و بناے بلند و خانهٔ ترسایان -

هلل - هِلال - بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و چنبر آهنه تج - و نام قبیلهٔ از هوازن - و آب اندک در تگ چاه و سنان دو شاخ - و گوشهٔ سنگ آسیا که شکسته بود تهلل درخشیدن برق و روے از شادی یقال تهلل وجهه و استهل ایضا و روان شدن اشک انهلال ریخته شدن باران و ابر تهلیل لا آکه الا الله گفتن یقال قد اکثرت من الهَیللة ای من قول لا آکه الا الله و بار گشتن

یقال حَمَل فاستَهَلّ ای فاجبن - هلل بفتحتین ترس یقال هَلَّل فلان هَلَلا ای رجع فرقا و اول باران استهلت السماء و ذلک فی اول مطر ها یقال هو صوت وقعه - و استهل الصبی ای صاح عند الولادة - و اهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - و اَهَلّ بالتسمیة علی الذبیحة قوله تعالی و ما اُهِلّ لغیر الله به ای نودی علیه بغیر اسم الله و اصله رفع الصوت - و اُهِلّ الهلال و استُهِلّ مجهولا و استهل معلوما ای تبیّن و لا یقال اَهَلّ - و یقال اَهلَلنا فَنَهِلّ کما یقال ادخلناه فدخل و هو قیاسه - هلهل بفتحتین زهر و هو معرب - ثوب هلهل جامه تنگ بافته هَلهلة تنگ بافتن جامه راشعر هلهل ای رقیق مُهلهِل اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر و یقال هلهلت اُدرکه ای کدرت - هُلاهِل آب بسیار و صافی و یقال ذهب بذی هِلّیان بکسر تین و تشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری - هلا راندن اسپ هال شله ای اُقربی - هل مخففا هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته و نونته - قال الخلیل قلت لابی الدُقَیش هل فی ثریدتک کانّ وَدَکها عیون الضیاون فقال اشدد اللّٰ قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا ای هل لک فیه حاجة قل لی فیه او مالی فیه او ان لی فیه و لا تقل انّ لی فیه هَلا - و یقال ما اصاب عنده هَلَة و لا بَلَة ای شیئا و قد ذکر فی بَلَه - و هَل ایضا بمعنی قد قوله تعالی هل اتی علی الانسان ای

هبل مثال هجف مردم وشتران گران سنگ سال خورد تهبیل اهبال ایضا گران کردن گوشت کسے را زجل مُهبَّل نعت منه - اهتبال غنیمت شمردن وحیلت کردن یقال اهتبلت غفلته ای اغتنمت - مهتبل کذاب هتبال صیاد فریبنده وذیب هَبَّل ای محتال - هبل ض ف ۲ نام بتے کہ در کعبہ بود هَبَلة رفتار گفتار لنگ نون زائدہ -

هتل - تهتال - مثل تهتان نیک باریدن ابر ع ف اک ۲ هَتْل هَتلان کذلک سحاب هتل ف اک ۲ نعت منه -

هتمل - هَتْملة - سخن پوشیدہ گفتن -

هجل - هَجَل - زمین پست میان کوہ تهجیل فحش شنوانیدن و دشنام دادن - وبچوب وتازیانہ انداختن هوجل شتر تیز رو - ومرد احمق - ودشت بے نشان وزمین ناهموار -

هدل - هَدِیل - کبوتر نر و بانگ کردن وے ع ف اک ۲ یقال الهدیل فَرْخ کان علی عهد نوح النبی علیه السلام فصاده جارح من جوارح الطیر قالوا فلیس من حمامة الا وهی تبکی علیه - هَدْل فرو رہا کردن چیزے را ع ف اک ۲ ولفج اونکان کردن شتر فصیل هادل دراز لفج وذلک ممایُمدح - هدل بفتحتین مصدر منه ع ک اف ۱ ابدل هَدِل نعتان منه - تهدل سست شدن لبها - وفرو افتادن شاخ هاے درخت هدال بالفتح شاخ سر فرود آوردہ -

هدمل - هَدْمَل - بکسر تین جامہ کہنہ هَدْمَلة مثال سَبَحْلة ریگ بسیار درخت -

هذل - هُذُول - بالضم مرد سبک - وتیر سبک - وتل غرد هذا ایل ج - هَوْذَلة جنبان بیرون آمدن بول شتر - واضطراب کردن درد دیدن وجنبیدن دلو وهوذل السقاء اذا تمخض - هُذَیل مصغر اجی از مضر - ونام مردے هُذَلی منسوب -

هذمل - هَذْمَلة - نوعے از رفتار -

هرجل - هَرْجَلة - رفتار شوریدہ هرجل شتر تیز رو میم زائدہ هرجلة ناقہ گزیدہ نیکو -

هرطل - هَرْطال - بالکسر دراز -

هرقل - هِرَقْل - بکسر تین علی وزن خندف ملک روم ویقال هرقل بوزن دمشق -

هرکل - هَرْکَلة - علی وزن برذونة دختر شگرف اندام لرزان سُرین هرکلة جاے موج دریا

هرمل - هَرْمَلة - برکندن موے شعر هرامیل مویهاے افتادہ -

هرول - هَرْوَلة - نوعے از رفتار و دویدن -

هزل - هَزْل - بیہودہ ضد جد ع ف اک ۲ هزال بالضم لاغری یقال هُزِلت الدابة هُزالا مستعمل مجهولا وهَزَلته هزلا فهو مهزول وابل مهازیل - واهزال القوم اذا اصابت مواشیهم سَنَة ای قحط فهُزلت -

هزبل - ویقال مافیه هَزْبَلیلة - ای شئ -

وکال بالفتح والکسر ای کَسَلَ - وَکیل م توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالة بالفتح والکسر اسم فیہ - توکل اعتراف بعجز و اعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیہ وانکلت علی فلان فی امری ای اعتمدتہ واصلہ اتوکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلہا وابدلت منہا تاء وادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی ہذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیہا تلک العلة توہما ان التاء اصلیة لان ہذا الادغام لایجوز اظہارہ فی حال فمن تلک الاسماء تکلة تکلان - تخمہ - تہمتہ - شجاعہ - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلة وتیخمة لانک تعید الواو لان ہذہ حروف الزمت البدل فثبتت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بہ کسے گذاشتن عع ف اک ۲ یقال وکلہ الی نفسہ وامر موکول الی رائک - موا کلة بریکدیگر اعتماد کردن -

ولول - وَلوَلہ - ولوال - بانگ وفریاد کردن زن -

وہل - وَہلة - ترس وقیتہ اوّل وہلة اے اول شئی - وہل بفتحتین ترسیدن عع ک ف ۲ وہل نعت منہ مستوہل مثلہ - وَہل ایضاً غلط و سہو کردن در چیزے یقال وَہل فیہ وعنہ - وَہل بالسکون دل بجائے رفتن کہ مراد آن نباشد عع ف اک ۲ -

ویل - وَیل - وای - وسختی - ونام وادیے درجہنم یقال ویلة وویل لہ وفی الندبة وَیلاہ وتدخل علیہا الہاء فتقول ویلة ویقال ویل لہ وویلاہ الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفتہ لم یکن الا النصب -

وتل - بضمتین کسانے کہ از شراب شکم سیر شوند اوتل یکے -

وَوَل السقاء یدله وولا مخضہ یعنی مشک شیر را جنبانید -

ورنتل کسمندل بلاوکار بزرگ ورنتلی مثلہ وموضعے -

وفل - چیز اندک ووَفلتہ اَفلَہ ای قشرتہ وقصبة وافل بالغ اووافر ووفلتہ توفیلا فراوان کردم اورا توفیل نوعے از ریحان ست کہ بہ فارسی اردشیران گویند -

وہبیل بن سعد بن مالک بن النخع ابو بطن منہم علی بن مدرک الوہبیلی المحدث -

اول - ہذا موضعہ وذکرنی وال قال النحاة الاول بالہمز اصلہ اوارل لکن لما اکتنفت الالف واوان ووليت الاخيرة الطرف نضعت وكانت الكلمة جمعا والجمع مستثقل قلبت الاخيرة همزة وقد يقلبون فيقولون الاوالى -

فصل الہاء

ہبل - ہَبل بفتحتین بے فرزند شدن یقال ہَبلتہ امّہ ای ثکلتہ - اہبال ای اثکال - ہبول بالفتح تکول - مَہبَل بالفتح راہ رحم ہَبالة نام شتر ع

وشل - وشل بفتحتین آب اندک و فی المثل وَبل بالرمل اوشال ونام کوہے بہ تہامہ **وشلان** چکیدن آب عع ف اک ۲ جبل واشل یقطر منہ الماء - وجار القوم اوشالا ای یتبع بعضہم بعضا - وشول بالضم کمی بہرہ - وسستی یقال فلان واشل الخط ای ناقصہ - ناقۃ وشول بالفتح بسیار شیر -

وصل - وَصْل - پیوند او صال ج - وصل الحبل پیوند کردن جامہ ویقال ہذا وَصْل ہذا ای مثلہ وصول رسیدن (ع ف اک ۲) یقال وصلتہ ووصلت الیہ - وصلۃ بالضم پیوستگی وبینہما وصلۃ ای اتصال **وصل** ج - وَصْل - صلۃ پیوستن و پیوستہ شدن - وعطا دادن او صال مفصل والوَصیلۃ الشاۃ التی تلد سبعۃ ابطن عناقین عناقین فان ولدت فی الثامنۃ جدیا ذبحوہا لآلہتہم وان ولدت جدیا وعناقا قالوا وصلت اخاہا فلا یذبحون اخاہا من اجلہا ولا تشرب لبنہا النساء - اتصال رسیدن وپیوستن وَصیلۃ ایضاً عمارت - وفراخی - وزمین فراخ وصائل جامہ ہاے مخطط یمانی واصلۃ موے پیوند کنندہ مُستوصلۃ آن زن کہ بر موے او پیوند کنند وفی الحدیث لعن اللہ الواصلۃ والمستوصلۃ - توَصُّل پیوستگی جُستن بلطف تواصل پیوستگی کردن ایصال رسانیدن وپیوند انیدن توصیل مبالغۃ فی الوصل - مواصلۃ وصال پیوستہ داشتن ومنہ المواصلۃ فی الصوم - موصل بکسر ۲ نام شہر - وپیوند رسن - ومیان ران وسُرین شتر واصل نام مردے او اصل ج -

وعل - وَعْل - ک ۲ بزکوہی وُعول اَوعال ج - وفی الحدیث یظہر التحوّث الوعول ای یغلب الضعفاء علی الاقویاء - وعل بسکون ۲ پناہ - و چارہ یقال مالی عن ذلک وَعْل ووَعیٌ ای مالی منہ بدّ - توعّل برآمدن بزکوہی وجزآن برکوہ وعلۃ نام شاعرے -

وغل - وَغْول - ورد درخت رفتن ونہانشدن وَغْل بسکون ۲ بر مجلس شراب کسے ناخواندہ درآمدن واغل نعت منہ عع ف اک ۲ وشرابے کہ واغل خورد - ومرد فرومایہ وچارہ یقال مالی عن ہذا الامر وُغْل ای بد - وغل ک ۲ بدخوار - ایغال تیز رفتن توَغّل دور در شدن ورفتن -

وقل - وَقْل - درخت مقل - وبرآمدن برکوہ عع ف اک ۲ توقل بکوہ برآمدن یقال منہ وَعِلَ وَقِلَ بضم القاف وکسرہا مثل نَدُس - و فی المثل اوقل من عُفر وہو ولد الارویۃ اے الوعل - وفرس وَقِلٌ اذا احسن الدخول بین الجبال -

وکل - رجل وکل بفتحتین ووکالۃ مثال ہمزۃ وکُلَۃ ای عاجز یتکل امرہ الی غیرہ ویتّکل علیہ - وموکل بفتحتین نام جائے ووا کلت الدابۃ ای اساءت السیر - فرس واکل یتکل علی صاحبہ فی العَدْو ویحتاج الی الضرب - ویقال دابۃ فیہا

قلت اول من عامنا وبالنصب للصرف کانک قلت ندعامٌ قبلَ عامنا وضممته علی النیابة فی قولک ابدأ بهذا اول ای قبلُ وان اظهرت المحذوف نصبت کما تقول اول فعلک وان لم ترشیأ یوما قبل امس قلت ما رأیته مذ اول من امس فان لم ترد مذ یومین قبل امس قلت ما رأیته مذ اول من اول من امس ولم تجاوز ذلک۔ ویقال هذا اول بین الاولیة اولی مؤنث اول ج۔ مثل اخری واخر۔ وائل پدر قبیلہ۔

وبل۔ **وبلة**۔ بفتحتین گرانی وناگوار ندگی وبل وبال گران وناگوار شدن عع بضمها وبیل لغت منه وایضا عصاے سطبر موبل مثله وایضا بند هیزم وبیل مثله۔ ویقال بالشاة وَبَلة ای شهوة بالفحل وقد استربلت الغنم۔ واستوبلت البلد ای استوخمته وذلک اذا لم یوافقک فی بدنک وان کنت تحبه۔ وابل باران بزرگ قطره وَبل مصدر منه عع ف اک ۲ ومنه ارض موبولة۔ وقوله تعا واخذناه اخذا وبیلا ای شدیدا۔ ضربٌ وبیل وعذاب وبیل شدید۔ وابلة کرانه کتف ازسر باز و وبال بالفتح نام آبے۔

وثل۔ **وثل** بفتحتین رسن از لیف وثیل لیف ونام مردے وآثلة نام مردے۔

وجل۔ **وجل** بفتحتین ترسیدن عع ک ا ف ۲ موجل کذلک وبکسر الجیم جاے ترس و فی المضارع اربع لغات یوجل ویاجل ویئجل وکذلک فیما اشبهه من باب المثال اذا کان لازما فمن قال یاجل جعل الواو الفا لفتحة ماقبلها۔ ومن قال یئجل بکسر الیاء فهی لغة بنی اسد فانهم یکسرون یاء المستقبل اذا کان بعدها یاءٌ اخری لتقوی احدی الیاءین الاخری ویقولون انا ائجل ونحن نئجل وانت تئجل ولا یکسرون الیاء فی یعلم۔ والامر منه ایجل صارت الواو یاء لکسرة ماقبلها۔ وتقول انی منه لاوجَل ولا یقال فی المؤنث وجلاء ولکن یقال وِجلة ورجل وَجل۔

وحل۔ **وحل**۔ بفتحتین گل تنک موحل بالفتح مصدر منه وبالکسر المکان والاسم۔ وحل بسکون لغة رديئة فيه۔ واستوحل المکان۔ وحل الرجل بالکسر ای وقع فی الوَحل واوحله غیره۔ وداء فوحله ای غلبه فیه۔

وذل۔ **وذیلة**۔ آئینه وپاره نقره وذائل ج وذالة بالکسر پاره گوشت یقال قد توذلوا منه اذا اقتطعوا بغیر قسم۔

ورل۔ **ورل** بفتحتین جانورے چون سوسمار ورلان بالکسر اورال اَرْوُل ج۔

وسل۔ **وسیلة**۔ سبب ودستاویز وَسیل وسائل ج۔ توسیل توسل نزدیکی جستن بچیزے یقال وسل الی الله تعا وسیلة وتوسل الیه بوسیلة اذا تقرب الیه بعمل۔ توسل ایضا وزدی یقال اخذ فلان ابلی توسلا ای سرقة۔ الواسل الراغب الی الله تعا۔ موسیل نام آبے۔

نهل بفتحتین ج - مثل طالب وطلب جمع نهل
نهال مثل جَمَل وجِمال - نهل بالسکون والحرکة
نخست خوردن - وتشنه وسیراب شدن ع
ک اف ۲ نهال متعدمنه - منهال نام مردے -
نهشل نَهْشَل - گرگ - وچرغ - ونام مردے
ابونهشل کنیت مردے -
نیل - نَیْل - یافتن ع ک اف ۲ مثل خاف
یخاف - انالة دادن نیل بالکسر رد مصر نائلة
نام زنے - وبت -
نُدَل - کزبرج بلاد النُّدلان وبضم واله لغتان
فی النیدلان -
النارجیل - بالنون لغة فی الناجیل -
نُطَل - کزبرج بلاے بد ومرد کریز -
نَأْمَلة - رفتار بندی وقد نأمل یعنی چنین رفتار کرد -
نبتل - کجعفر بسیار سخت وموضعے ونام شخصے و
عبداللہ بن نبتل کان منافقا -
نارجیل - جوز ہندی نارجیلة یکے وقد یمز ویکون
فی القنوالکریم منها ثلثون ناجیلة ولها لبن یسمی
الاطواق ذکر فی القاف وخاصیته الزنخ منها
اسهال الدیدان والطری باهی جدا -
النعابل - رہط طارق بن ویسق -
تغطلة - بآہستگی دویدن وبہ چپ ورست
ناونا وان خرامیدن -
تغبول - کزنبور پرندہ ایست ونباتیست -
رجل منغذل الرأس - فروہشتہ سر بابزرگی وسطبری -

برذون نغضل - کجعفر گران -
نکیتل - مصغر اصحابی -
نلنل - کہدہد مرد ناتوان -
نهبلة - کنہ سال شدن یقال شیخ نهبل
وعجوز نهبلة نهبلة ایضا رفتاریست باگرانی وشتر
هادة دفزک وفی الترمذی فی حدیث الدجال
فیطرحهم بالنهبل وهو تصحیف والصواب بالمیم -
نهصل - کجعفر مرد سال خورد وکلان از
گرگس وباز -

فصل الواو

وأل - وأل - وُؤُل - پناہ گرفتن ع ف ا
ک ۲ مَوْئل پناہ موألة کذلک مثل مَهْلَكة موالة
رہایش جستن وألة مثل وغلة سرگین ومزبله
یقال ان وقردهم الوألة - آوألت الماشیة
فی المکان ای اثرت فیه بابوالها وابعارها -
استوال گرد آمدن شتران اول نخست نقیض
آخر واصله أوأل علی أفعل مهموز الاوسط
فقلبت الهمزة واوا وادغمت یدل علی ذلک
قولهم هذا اوّل منک والجمع الاوائل والاوالی
ایضاً علی القلب والاوّلون ایضا وقیل اصله
وَوْل علی فَوْعَل قلبت الواو الاولی همزة و
لم یجمع علی اواول لاستثقالهم اجتماع الواوین
بینهما الف الجمع وهو اذا جعلته صفة لم تصرفه
تقول لقیته عاما اوّل ولا تقل عام الاول
وتقول ما رأیته مذ عامٌ اول بالرفع للصفة کما

فهی فی منقلیها قال ابو عبید لولا ان الروایة تفقت فی الحدیث والشعر ما کان وجه الکلام عندی الا منقل ایضاً راه درکوه منقلة مرحاله نقل بالضم ما یتنقل به علی الشراب ونقلة اسم من الانتقال من موضع الی موضع - نقل بفتحتین برکه از تیرے به تیرے دیگر نهند وسنگستان باورخت یقال مکان نقل بالکسر وسنگ وبیماری شتر در پسل وے وحاضر جوابی درسخن رجل نقل ک ۲ نعت منه مناقلة - بایکدیگر سخن گفتن نقیل راه ونوعے از رفتار نقیلة زن غریبه - وپاره که برنعل خف شتر زنند نقائل ج - انقال نیکو کردن موزه تنقیل کذلک ایضاً بسیار نقل وحرکت کردن منقلة بکسر القاف سر شکستگی که استخوان از وے شکسته باشد تنقل برگشتن - وچیزے را نقل کردن مناقلة الفرس ان یضع یده ورجله علی غیر مجر لحسن نقله فی المجارة - نقال بالکسر یکباره ودوباره آب وعلف خوردن شتر بے چرانیدن کسے یقال منه فرس منقل - ناقله مردم از جائے بجائے رونده خلاف قطان - انقلاء نوعے از خرما بشام -

نقثل - نقثلة - رفتار پیر گردانگیزان -

نکل - نکل - بالکسر وند وآهن لگام - ولگام مرد راهبر ورجل نکل ونکل بالکسر وبفتحتین مثل شبه وشبیه مردے که ازوے دربند شوند دشمنان وے ویقال راه الله بنکله ای بها ینکله تنکیل عقوبت کردن وعبرت دیگران گردانیدن نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل به الانسان نکول بازایستادن از دشمن وازسوگند عع فاض ۲ ناکل ترسنده ضعیف دل عع ک اف ۲ لغة فیه - نکل بفتحتین مرد دلیر - واسب قوی فی الحدیث ان الله تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی المجرب علی الفرس القوی المجرب -

نمل - نمل - مورچه نملة یکے ارض نملة ف اک ۲ ذات نمل - طعام منمول اصابه النمل ودمیدگی اندام که آنرا اطبا ذباب خوانند نملة ایضاً گفتگی سم اسپ وهو عیب رو فرس نمل القوائم اذا کان لایستقر - وفلان ذو نملة بالضم ای کثیر الحرکة - نملة ایضا سخن چینی نمل ک ۲ تمام انمال کذلک - انملة بضم المیم سر انگشت انامل ج -

نول - منوال - نورد بافنده نول کذلک انوال ج - نول ایضاً نوردیدن عع فاض ۲ وعطا دادن یقال ناثه له بالعطیة ونائله العطیة ایضاً - ویقال هم علی منوال واحد ای علی طریقة واحدة بریک نورواند وقولهم نولک ان تفعل کذا ای حقک وینبغی لک واصله من التناول - نوال بالفتح عطا نائل مثله - نوال ایضاً صواب تنویل دادن رجل نال بسیار عطا وهما نالان وهم انوال - وناولته الشئ فتناوله ای اعطیته فاخذه

نهل منهل - آب خور - ومنزل نا هلة آینده ورونده ناهل تشنه وسیراب وهو من الاضداد

وهو کقولهم قرّوت البعیر وقذیت العین اذا رمیت منه القراد والقذی وپیکان در نشاندن در تیر وهو من الاضداد - انصال سنان از نیزه بیرون کردن وکان یقال لرجب فی الجاهلیة منصل الاسنة ومنصل الآل لانهم کانوا ینزعونها فیه لا یغزون - نصیل پیوند میان گردن وسر من تحت اللحیین - تنصّل بیزار شدن از گناه وبیرون کشیدن خود را استنصال بیرون کشیدن یقال استنصل الهیف السفا یعنی افگند باد گرم خاک را -

نضل - مُناضَلة - نضال - تیراندازی باهم کردن یقال ناضلته فنضلته ای غلبته فی النضال انتضال تناضل کذلک وبسخن وشعر نبرد کردن یقال انتضلوا بالکلام والاشعار - وفلان یُناضل عن فلان اذا تکلم عنه بعذره ودفع - انتضال ایضاً دست انداختن شتر در رفتن - وبرگزیدن نَضَلة نام مردے ابو نَضَلة کنیت هاشم بن عند مناف -

نطل - ناطل - کوزهٔ که شراب پیمایند بوے نیاطل ج - نیطل ولو - وسخت نطول بالضم آب جوشانیده بداروها بجائے ترختن عع ف اض ۲ نطول بالفتح آن آب -

نعل - نَعْل - م وهی مؤنثة تعیلة تصغیر ها وزمین درشت که سنگ ریزها از وے درخشند - وپی که برگوشهٔ کمان زنند یقال نعلت وانتعلت نعل پوشیدم عع بفتحها ناعل بانعل ویقال لحمار انوش ناعل لصلابة حافره - انعال نعل بستن یقال منه انعلت خفی ودابتی ولا یقال نَعَلت نعل السیف آهن وغیره بن نیام شمشیر فرس مُنعَل یداورجل اسپ که میان سُم درسنغ وے سپید باشد وازان برتر نگذرد وچون از سنغ برگذرد آنرا مخدّم گویند ودیة منعلة نهال از بیخ برکنده -

نعثل - نَعْثَل - کفتار نر - ونام مردے در ازریش نَعْثَلة رفتار پیران سست -

نغل - نَغَل - بفتحتین تباه شدن پوست وفلان نَغِلٌ ای فاسد النسب والعامّة تقول نَغْل بالسکون کینه ورشدن عع ک اف ۲ یقال نَغَل قلبه علی وسخن چینی وتباهی کردن میان مردم -

نفل - نَفْل - نافلة - عطیّه وعبادتے که واجب نبود ومنه نافلة الصلوة ونبیره انتفال دور شدن وبیزار شدن از چیزے نفل بفتحتین غنیمت انفال ج - تنفیل غنیمت دادن تنفل تطوع گذاردن نَفَل ایضاً گیاهے نفل ض اف ۲ بعد از غزوهٔ ماه سه شب دیگر نوفل دریا - ومردم بسیار عطا - ونام معروفے نوفلة نمکدان -

نقل - نَقْل - از جائے بجائے بردن عع ف اض ۲ وموزه - ونعل کهنه - ودرپی کرده - ودرپی کردن نقل بالکسر مثله یقال جاء فی نقلین له نقال ج - مَنقَل بفتحتین کذلک وفی حدیث ابن مسعود رض ما من مُصلّی لامرأة افضل من اشد مکان فی بیتها ظلمة الی امرأة قد یئست من البعولة

سلام نضل الیم الفتحہ کی نومہ انجوری - ق -

ومشی الرجل منوّدلا ای مشی مستر خیا - اندوّال روان شدن شکم -

نذل - نذالہ - فرومایہ شدن (ع بضمہما) فھو نذل ونذیل نعت منہ -

نزل - نزل - بالضم انچہ پیش مہمان فرود آیندہ نہند از طعام وجز آن انزال ج - وفرودنی وبرکت نزل بفتحتین مثلہ یقال طعام کثیر النذل والنزل - نزالہ صاف وصاف شدن زمین چنانکہ باندک باران سیل ازوے روان شود (ع ک اف ۲) ارض نزلۃ ک ۲ ومکان نزل نعت منہ - خط نزل ای مجتمع ویقال وجدت القوم علی نزلہم ای منازلہم وعلی استقامتہم - نزول فرود آمدن منزل بفتحتین کذلک (ع ف اک ۲) منزل (ف ک ۲) جاے فرود آمدن - وسراے - وآب خورد منزلۃ مثلہ وایضاً مرتبہ وحرمت وہی لا تجمع - نزول ایضاً فرود آمدن بمعنی استنزال از مرتبہ فرود افتادن - وفرو فرستادن منزل بفتح الزاء کذلک وفرد فرستادہ قولہ تعالیٰ انزلنی منزلا مبارکا - تنزیل فرو فرستادن - وترتیب ادن تنزل بدرنگ فرود آمدن انزال فرود آوردن نزالہ بالضم آب مرد نزال مثل قطام بمعنی انزل وہو معدول عن النازلۃ نزال بالکسر فرود آمدن دو گروہ باہم در حرب نازلۃ تختی نزلۃ زکام یقال بہ نزلۃ وقد نزل یستعمل مجہولا ویکبار فرود آمدن ومنہ قولہ تعالیٰ ولقد رآہ نزلۃ اخری ای مرۃ -

تنزیل مہمان فرود آیندہ وقولہ تع جنات الفردوس نزلاً قال الاخفش ہو نزول الناس بعضہم علی بعض

نسل - نسل - فرزند - وزہ - وزادن (ع ف ض ۲) وبر انداختن مرغ وافتادن آن - وریختن پشم متعد لازم انسال کذلک ووقت پشم ریختن شدن ستور را - وپیشی کردن بر قوم یقال انسلت القوم ای تقدمتہم - تناسل از یکدیگر زادن نسولۃ بالفتح ناقۃ کہ بجہت زہ نگاہ دارند - نسل بفتحتین شیر کہ از پستان بے دوشیدن بیرون آید نسیل عسل گداختہ واز موم جدا شدہ - وانچہ افتد از پر وپشم وجز آن نسال بالضم کذلک - نسل نسلان جامہ از کتف افتادن - وبشتاب دویدن (ع ف اک ۲ وض ۲) قولہ تعالیٰ الی ربہم ینسلون -

نشل - نشل - گوشت برکشیدن از دیگ (ع ف اض ۲) انتشال کذلک - منشل منشال بالکسر آلہ گوشت برکشیدن از دیگ فخذ ناشلۃ ران کم گوشت نشیل گوشت بے توابل پختہ منشلۃ بفتحتین جاے خاتم از خصر -

نصل - نصل - پیکان وتیغ وکارد ونیزہ نصول نصال ج - منصل بضمتین وض اف ۲ تیغ نصول زائل شدن رنگ حنا از دست - وبیرون افتادن پیکان از تیر وسم از ستور وموے از خضاب یقال لحیتہ ناصل بلا ہا (ع ف اض ۲) ودر ماندن پیکان در جائے وہو من الاضداد تنصیل پیکان از تیر بیرون کشیدن ویقال للسہم

لہ وانذال بظہ موضعہ (دل) وذکرہ بہ ذہ ہم بالجیم ہری - ق -

وکذلک اذا انقضت ما فی الجراب من الزاد - وتناثل الناس الیه ای انصبوا -

نجل - نَجَل - نسل - وفرزند - وزه ویقال نَجَلَه ابوه ای وَلَدَه - فرس ناجل ای کریم النجل واندا ختن چیزیرا (ع ف اض ۲) یقال نَجَلَ الناقة الحصی بمناسمها وبه نیزه زخم فراخ زدن یقال نَجَلَه ای طعنه واوسع شقه وشگافتن پوست او باز کردن اباب منجول ونَجَلَتِ الارضُ اخضرت ای انبتت یعنی زهاب ناک شدن زمین - وپیش پاے زدن کسے راچنانکه دور غلطد ویقال من نَجَلِ الناس نجلوه ای من شارهم شارّده وبیرون آوردن استنجال بسیار زه شدن زمین نجیل شکستهاے برگ هرم وآن نوعے از درختان شوره است نواجل شتران که آن برگ را بخورند منجل بالکسر داس نَجَل بفتحتین فراخ چشم زدن (ع ک ا ف ۲) رجل انجل وعین انجلاء وطعنة نجلاء نعت منه نَجَل ج - وسنان منجل ای واسعة الطعنة نجیل بالکسر کتاب عیسی علیه السلام یذکر ویؤنث فمن انث اراد الصحیفة ومن ذکر اراد الکتاب -

نحل - نَحَل - زنبور نحلة یکے یقع علی الذکر والانثی حتی تقول یعسوب وهو ذکر منه ولاغر - وسخن بستن بر کسے که او نگفته باشد منحول شعر وسخن بربسته بر خود که دیگرے گفته باشد نحل بالضم عطیه داون (ع بفتحها) نحلی علی فعلی بالضم عطیه نحلة بالکسر کابین زن دادن بے عوضی وبطیبی وپیدا کردن ونامیدن کابین را ودعوی کردن نَحَل لاغری ولاغر شدن (ع بفتحها) انحال متعدیه ونحل جسمه بالکسر ایضا وبالفتح افصح - جمل ناحل ای مهزول - سیوف نواحل شمشیرها باریک وتنک شده انتحال شعر دیگر را بر خود بستن تنحل مثله وایضاً خود را بمذهبے بستن -

نخل - نَخَل - نخیل - درخت خرما نخلة یکے نَخَل ایضاً نوعے از زیور - وبیختن نُخالہ بالضم سبوس منخل بفتحتین پروین وهو احد ما جاء من الادوات علی مفعل بفتحتین وبفتح الخاء ایضاً لغة - انتخال استقصا کردن وبهتر را گزیدن تنخل گزیدن ناخل الصدر ای ناصح - بطن نخلة نام موضعے میان مکه وطائف منخل بفتح الخاء مشدد وانام شاعرے متخل بکسر الخاء نام شاعرے از هذیل -

ندل - ندل - ازجائے بجائے بردن - وربودن وتذلت الدلو اخرجتها من البئر رجل مندل - (ک ا ف ۲) نعت منه - منديل بکسر تین دستارخوان ودستار که بر میان بندند یقال تندلت بالمنديل وتمندلت ایضا - مَنْدَلی بوے خوش مندل شهرے از هند که آن عطر بوے منسوبست یندلان بضم الدال وفتحها فدرنجاب یعنی آنکه بشب باچیزان نماید که مردم را فریب میکرد وهو مقدمة الصرع - نودلان دوپستان منوول بکسر الدال پیر جنبان از غایت پیری ویقال نوولت قصیاه ای استرختا

تمثیل کم شیر فرود آوردن شتر ماده یا پراگندن شدن شیر آن یقال مثلت لناقة واستثل السیف شمشیر را برکشید مثلة مثله موثیل بالضم وبیت منها غانم بن حسین الفقیه ابو الغنائم الموثیلی او منسوب الی موثیل وهو کتاب للنصاری وجد کان نصرانیا ممثول کم شدن گوشت وفخذ ممثلة ران کم گوشت ورجل ممثول الفخذ۔

امضحل۔ بروزن ومعنی اضمحل۔

میکائیل ومیکائین۔ بکسر هما نام فرشته ایست معروف عم۔

حمار مهصل۔ بالضم خرورشت۔

فصل النون

نأل۔ نألان۔ نوعے از رفتار که گوئی برپشت بازدار ورجل نؤل وضیع نؤل نعت منه۔

نبل۔ نبل۔ تیر وهی مؤنثة ولا واحد لها من لفظها وقیل هو واحد وجمعها نبال وانبال۔ نبال تیردار۔ وباختان نابل مثل لابن وتامر۔ نابل ایضاً تیرگر وکان حقه ان یکون بالتشدید مثل جعاب وقواس نبالة مصدره وایضاً زیرک دکار وانبل القوم اعلمهم بالنبل ویقال ما انتبل نبلة الا باخرة ای ما انتبه له وما بالی به وفیها اربع لغات یقال ما انتبل نبلة ونبالة ونبالة ونبالة۔ نبلة بالضم عطیه نبل ج۔ نبل آگاهی وفضل نبالة مصدر عم بضمها نبیل نعت منه نبل بفتحتین ج۔ نبل کریم وکرم۔ وایضاً کبار القوم وصغارهم وهو من الاضداد۔ نبیلة شگرف۔ ومروارنبل (ض ا ف ۲) سنگ استنجا وفی الحدیث اتقوا الملاعن وعدوا النبل والمحدثون یقولون بالتحریک۔ منابلة تبر وکردن به تیر انداختن یقال نابلته فنبلته ای کنت اجود منه نبلا ویکون ذلک فی النبل ایضاً۔ نَبل بالفتح تیر انداختن وغالب آمدن به تیراندازی وفضل۔ وبمصلحت شتر قیام نمودن۔ وراندن سخت ستور را (عم ف ا ض ۲) استبنال تیر خواستن انبال تیر دادن تنبیل دادن یقال نبلنی حجارة الاستنجاء ای اعلنی وقبلت فلانا بطعامه ای ناولته شیئا بعد شئ۔ تنبّل تیر دستی نمودن۔ وتیر با خود داشتن وفضل نمودن از خود۔ ومردن شتر ومردم وجز آن تنبال بالکسر کوتاه۔

نتل۔ نتل۔ کشیدن به پیشانی۔ وبیضة شتر مرغ که در وے آب پر کنند ودر بیابان دفن کنند نتل بالتحریک مثله استنتال پیش از صف شدن یقال استنتل من الصف ای تقدم اصحابه وآمادگی کردن کار را صلته باللام۔ تناتل انبوه شدن علف تاتل بفتح التاء نام مروے از عرب۔

نثل۔ نثلة۔ زره فراخ مثل نثرة یقال نثّل درعه ای القاها عنه ولا یقال نثرها۔ نثیلة خاک چاه نثل خاک از چاه بیرون آوردن (عم ف ا ض ۲) انتثال کذلک۔ ویقال حفر تک نثل بفتحتین ای محفورة۔ نثیل سرگین یقال لکل حافر نثل ونثل اذا راث۔ ونثلت کنانتی اذا استخرجت ما فیها من النبل

علیہ الکتاب والمیلۃ بمعنی۔ ومَلَلتُ الثوب بالفتح اذا خطتہ الخیاطۃ الاولی قبل الکف۔ مَلّۃ خاکستر و ریگ گرم ملت الخبزۃ ملا کوباچ کردم امتلال کذلک ملیل مملول کوباچ یقال اطعمنا خبزا ملیلا ولا تقل اطعمنا ملۃ قال ابو عبیدۃ الملۃ الحفرۃ نفسہا ملیلۃ حرارۃ یجدہا الرجل وہی حمی فی العظم یقال بہ ملیلۃ وملال بالضم۔ وہو یتململ علی فراشہ وتململ اذا لم یستقر من الوجع کانہ علی ملۃ ملل بفتحتین نام جائے طریق مملل کشادہ ومسلوک ومل فلان یمل اذا مر مرا سریعا امتلال کذلک۔ ملۃ بالکسر کیش و شریعت مُلول بضمتین میل سرمہ۔

مول۔ مال۔ خواستہ اموال ج۔ مُویل تصغیر والعامۃ تقول مُویل بالتشدید۔ رجل مال ای کثیر المال۔ مَوَل مُوَل بالضم بامال شدن تمول مثلہ (عع ف اض ۲ و عع ک اف ۲) مثل خاف یخاف تمویل مال دار گردانیدن مُوَل بالضم عنکبوت مولۃ یکے۔

مہل۔ مہل بفتحتین آہستگی۔ وزمان امہال تمہیل زمان دادن مہلۃ بالضم اسم فیہ۔ استمہال مہلت خواستن تمہل درنگ کردن امہلال معتل ورست ایستادن۔ وآرامیدن وسستی وقولہم مَہلاً یا رجل ویا رجلان ویا رجال ویا امرأۃ سوار ای امہل فاذا قیل لک مہلا قلت لا مَہل واللہ وتقل لا مَہلا واللہ وتقول ما مَہل واللہ مُغنیۃ عنک شیأ۔ مہل بالضم مس گداختہ قولہ تعالی بماء کالمہل و دردی زیت۔ وریم وزرد آب وفی حدیث ابی بکر رض ادفنونی فی ثوبی ہذین فانما ہما للمہل والتراب۔

میل۔ مَیَلان۔ مَیِل۔ حمال مثل مَعیب معاب فی الاسم والمصدر خمیدن وازراہ چمیدن صلتہ بعن وجور کردن صلتہ بعلی۔ امالہ خم دادن میل بفتحتین کژی وخم ورخلقت یقال رجل امیل العانق وفی عنقہ مَیَل۔ امیل ایضاً آنکہ شمشیر نباشد باوے۔ وآنکہ برزین نتواند نشست مَیلاء ریگ تودۂ وفزک۔ ودرخت بسیار شاخ تمایل پیچ پیچان رفتن استمالت سوے خود جنبانیدن کسے را بسخن خوش ونیکوئی تمییل متردد بودن میان دو چیز مَیل بالکسر منتہاے درازی بصر از زمین۔ وچوب سرمہ کش وآہن وجراح وکحال وسہ یک فرسنگ وقلم تختۂ خاک۔

مُوَلۃ ومألۃ۔ فربہ ودفزک شدن مرد (عع بفتحہا وک اف ۲) مَأل بالفتح وکلتف نعت منہ مألۃ مؤنث منہ وجاء امر ما مأل لہ مألا وما مأل مألۃ ای لم یستعد ولم یشعر بہ مألۃ باغ وآسیا میال ج۔

مثلہ۔ جنبانید وحرکت داد آنرا عع ف اض ۲۔

ماخل۔ گریزندہ مالخ مثلہ۔

مرولۃ۔ کار خود را استوار نکردن۔

امرحل السحاب۔ ابر پریشید امرحل الثلج برف گداخت قلب از مہل۔

مشل۔ کم دوشیدن ممشل کمنبر بزمی دوشندہ

نیابد وضعیف۔

مرجل۔ مُمَرجَل۔ بالضم نوعے از جامہ ہائے منقش قال سیبویہ مراجل میمہا من نفس الکلمۃ وہی ثیاب الوشی۔

مرطل۔ ویقال مَرطلہ بالطین ای لطخہ۔

مسل۔ مِسل۔ بفتحتین آب راہ ای مسیل۔

مصل۔ مُصل۔ ترف مصالۃ آب کہ از مست یعنی سوزمہ بیرون ترا ید وانچہ از خُم وجراحت بزہد یقال مَصَلَ الجرحُ ای سال منہ شیٔ یسیر۔ ومَصلتُ استہ اذا قطرت قلیلا۔ عطاء ماصل ای قلیل۔ امصال تباہ کردن وبہ نا بایست خرج کردن مال را۔ وبچہ افگندن زن کہ ہنوز مضغہ باشد۔ ودوشیدن شبان گوسپند را شاۃ مُمصل ومِمصال وہی التی یصیر لبنہا متزائلا فی العلبۃ قبل ان یُحقن۔

مطل۔ مَطل۔ دراز کشیدن آہن را (ع ف اض ۲) ممطول ای ممدود و برداشتن دام یقال مَطَلہ وماطلہ بحقہ۔

معل۔ مَعل۔ ربودن وبشتاب رفتن ومَعلنی عن حاجتی وأعلنی ای اعجلنی وخصی کردن خررا حمار معول وشتاب کردن درکار۔ وبریدن و تباہ کردن یقال لا تَمعلوا رکابکم ای لا تقطعوا بعضہا من بعض۔

مغل۔ مَغل۔ بفتحتین درد شکم ستور از علف باخاک خوردن (ع ک اف ۲) یقال بہ مَغلۃ شدیدۃ۔ امغال خداوند ستور با درد شکم شدن وغمازی کردن یقال اَمغَلَ بہ۔ مغلۃ میش وبز کہ بسالے دوبار نتاج دہد امغلت غنم فلانٍ وہی غنم مِغال بالکسر۔ مُغِل زنے کہ بچہ از شیر باز نکردہ بدیگرے آبستن شود وہر سال بزاید مُغل بد گفتن کسے را پیش کسے (ع بفتحہا) یقال انہ لصاحب مغالۃ بالفتح۔

مقل۔ مُقل۔ بالضم نوعے از دار وہا مُقلہ پیہ درون چشم مُقل بالفتح نگریستن (ع ف اض ۲) یقال مَقلتہ ای نظرت الیہ بمقلتی وفرو بردن آب وجز آن وفی الحدیث اذا وقع الذباب فی طعام احدکم فامقلوہ ثم انقلوہ فان فی احد جناحیہ سما وفی الآخر شفاء وانہ یقدم السم ویؤخر الشفاء۔ مَقلہ سنگے کہ بدان آب بخش کنند تا قل یکدیگر را بآب فرو بردن۔

مکل۔ مَکلۃ۔ بالفتح والضم آب کہ در تگ چاہ اندک اندک گرد آید مکلت البئر ای قل ماؤہا واجتمع فی وسطہا۔ ویقال اعطنی مَکلۃ رکیتک ای جمۃ رکیتک والبئر مَکول والجمع مُکل۔

ملل۔ مَلّۃ۔ مَلالۃ۔ مَلل۔ بستوہ آمدن (ع ک ا ف ۲) یقال مَلِلتُہ ومَلِلتُ منہ استملال کذلک یقال رجل مالٌّ مَلٌّ مَلول مَلولۃ وذو ومَلّۃ وامرأۃ مَلولۃ کلہا نعت منہ۔ املال بستوہ آوردن یقال اَمَلّہ وامَلّ علیہ ای اسآمہ۔ ویقال اَوَلَّ فَامَلَّ وأَمَلَّ علیہ بمعنی املی علیہ ایضا یقال املت

لثلثة - بالفتح موضعیست -
لمال - بالفتح سرمه وبضم وتلمل بفمه تلمظ -
لولاد - سختی وگزند ولال جد والد احمد بن علی بن احمد الفقیه ومعناه بالفارسیة کنک والبعدی والمازنی والغفاری -

فصل المیم

مثل - مِثل - بالکسر مانند یقال هذا مثله ومثله بفتحتین والعرب تقول هو مُثیل هذا بالتصغیر وهم أمثالهم یریدون ان المشبه به حقیر کما ان هذا حقیر - مثل بفتحتین داستان امثال ج - وصفت مثال بالکسر مانند - وکالبد وبستر مثل بضمتین وسکون ج - مثال ایضاً فرمان أمثلة مُثل ج - تمثیل نگاشتن پیکر نگاشته مانند پیکرے تمثال بالکسر پیکر نگاشته تماثیل ج - مثول بالضم بخدمت پیش ایستادن وبرزمین چفسیدن وهو من الاضداد - مائلة چراغ پایه مائل رسوم مَثل گوش وبینی بریدن ع ف اض ۲ والاسم المثلة بالضم ومانند شدن بچیزے صلته بالنار - مَثلة (ض ۲) عقوبت مُثلات ج - امثال مثله کردن کشته را وقصاص کردن ویقال للحاکم أمثلني واقصصني واقدني - وفلان أمثل القوم ای اوناهم الی الخیر - وهم اماثل القوم ای خیارهم - مثلی تانیث الامثل - مثالة بالفتح گرامی وافزون شدن ع بضمها تماثل ازبیماری بهشدن وهو الیوم أمثل لغت منه تمثل بهذا البیت وتمثل هذا البیت بمعنی - امتثال فرمانبرداری نمودن -

مجل - مَجَل - آبله آفتادن وشوخ بستن دست ازکار ع ف اض ۲ ویقال ایضا مجلت یده بالکسر مَجَلاً ومجال متعد منه - وجاءت الابل کانها المجل ای ممتلئة کامتلاء المَجل -
محل - مَحَل - خشک سال وتنگی یقال بلد ماحل وزمان ماحل وارض مَحل وارض مُحُول کما قالوا بلد سبسب وسباسب یریدون بالواحد الجمع - امحال خشک شدن شهر فهو ماحل ولا یقال مُمحل وربما جاء فی الشعر وبقحط رسیدن مردم مَحل ایضاً مکر وبدی یقال مَحل به الی السلطان ای سعی به فهو ماحِل ومَحول - وفی الدعاء ولا تجعله ماحلا مصدقا - ماحلة مماکرة - تمحل مکر نمودن متماحل دراز سبسب متماحل بیابان دراز بے پایان وفی الحدیث امور متماحلة ای فتن یطول امرها - مَحال محالة چیخ ولوبزرگ محالة ایضاً فقارة -
ممحل شیر مزه گردانیده -
مدل - مِدَل - بالکسر مرد خرد اندام کم گوشت وبالذال المعجمة کذلک - تمدل دستار بر سر ومندیل برتن درپیچیدن لغة فی تندل -
مذل - مَذِل - بکسرتین وهنده - وآنکه خود را باز نتواند داشت مَذل بفتحتین بستوه آمدن از نگاهداشت سر کسے - وخواب شدن پاے ع ک اف ۲ ویقال ایضا مَذلت بسری أمذل بالضم مَذلا ای قلقت وضجرت حتی افشیته - والاذلال الاستراخاء والفتور والمَذل مثله - مذیل بیمارے که آرام

ه وفی کلام علی کرم الله وجهه ان من ورائکم امورا متماحلة ای فتنا یطول امرها - منه -

کدمل - کصُفرق کوہیست درمیان بحرین برابر قریۂ دصم -

کرمل - کزبرج آبیست میان دو کوہ ملی وقلعۃ است بکنار دریاے شام و دیہیست بفلسطین -

کسطل وکسطال - غبار لغۃ فی القاف -

کسملۃ - نزدیک گام رفتار کردن -

کوشلۃ وکوشالۃ - نرۂ کلان -

ثُفل - بالفتح دور کردن ع ف اض ۲ -

ثُعل - بالفتح سرگین ہر حیوان وقتیکہ آید - و چرکے کہ بخایہ ہاے قچقار چسپیدہ باشد و مرد کوتہ سیاہ جردہ کعل کصرد مثلہ وشبان بد و خرہاے چسپیدہ و تونگر زفت - وتکعل اشتد التزاقہ تکعل کمحدث سخت خشمگین وآنکہ سرین خود را بجنباند

ثُعطلۃ - سخت دویدن یا آہستہ رفتن ضد

کعطل بیدہ بدست خود خمیازہ کرد و بازید ومنہ اسد کعطل ومکعطل -

ثُعظل - لغۃ فی کعطل فی جمیع معانیہ -

کمتل - کجعفر و علابط بسیار سخت و ناقۃ کمتلۃ الخلق متداخلۃ مجتمعۃ -

کمثل - بفتحتین کوتاہ -

کمہل - پارچہ ہاے خود را فراہم آورد و برائے سفر بست آنرا وکمہل علینا ای منعنا حقنا و کمہل الحدیث ای اخفاہ وعماہ وکمہل المال جمعہ واکمہل منقبض شد و نشست واز سرما تر نجید شد وتکمکل فراہم آمد و المکمل کزعفر نبیذ ناطلیدہ -

کنبل - کقنفذ و علابط سخت درشت کنابل بالضم موضعیست -

کنتأل - کجعفر حل کوتاہ -

کندلی - وبمد نباتیست کہ بآب دریا روید ویعرف بالشورۃ قشرۃ الایدع یدبغ بہ دصمغہ جید للبائت -

رجل کنفلیل اللحیۃ - مرد انبوہ ریش وکحیۃ کنفلیلۃ ریش انبوہ -

کنہدل - کسفرجل دفرک سطبر وبسیار سخت -

کُنہبل - کوتاہ و درختہاے بزرگ کنہبل مثلہ -

کہدل - کجعفر زن جوان فربہ و پیرزال من الاضداد وتنندہ و دختر نوجوان دنام شخصے وشاعرے -

کُہل - گران جان ناگوار واخذ الامر کہلا یعنی ہمگی آن کار را گرفت -

فصل اللام

لعل - لَعَلَّ - کروہی کلمۃ شک واصلہا عَلَّ واللام زائدۃ لعلی افعل ولعلنی افعل -

لیل - لَیْل - شب وہو واحد بمعنی جمع واحدہا لَیْلَۃ مثل تَمْرۃ وتَمْر وقد جمع علی لیال فزادوا فیہا الیاء علی غیر قیاس کاَہْل واہال ویقال کان فی الاصل لیلاۃ فحذفت لان تصغیرہ لُیَیْلَۃ - لَیْل اَیْل ولَیْلَۃ لَیْلاء ولیل لائل شب تاریک

لَیْلاۃ - شب مزد کردن مثل میاومۃ من الیوم -

لَیْلی نام زنے لیالی ج - لیل ایضا ولد الکروان والنہار ولد الجاری وہما طائران -

تاج پوشانیدن روضة مکللة مرغزار با گلهای شگفته
رجل مکلل مرد کوشا وجد کننده در کار ویقال حمل
فکلل ای مضی قدما لم یخم وقد یکون کلل ایضا
بمعنی جبن یقال حمل فما کلل ای ما جبن کانه
من الاضداد - انکلال تبسم کردن یقال کشر وقهر
وانکل بمعنی ای تبسم ومنه الاسنان وبروشنائی
برق نمودن تاریکی ابر -
کمل - کمال - بالفتح تمام - وتمام شدن کمل
بالفتح والضم والکسر اردوها - تکامل ای تم - اکمال
تکمیل تمام گردانیدن کامل تمام - ونام اسپے
وہم کملة - ویقال اعطه هذا المال کملا ای کلا -
استکمال تمام کردن خواستن کملول بالضم بیابان
وگیاہے کہ آنرا برغست خوانند -
کهل - کهل - مرد میانہ سال کهلة مؤنث و
فی الحدیث هل فی اهلک من کاهل - قال ابو عبید
من کاهل ای من اسن وصار کهلا - کاهل میان
دو کتف ستور وفی الحدیث تمیم کاهل مضر وعلیها تحمل
وپدر قبیلۂ از اسد اکتهال دو مویہ شدن وتمام
رسیدن نبات یقال اکتهل النبات ای تم طوله
وظهر نوره - کنهل بکسر تین نام جائے یا آبے -
کهبل - کنهبل - بفتحات وبضم بائه ایضا نوعے
از درخت نون زائدہ -
کول - کولان - بالفتح بروے وعلف تکول
گرد آمدن -
کیل - کیل - پیمانہ - وپیمودن (عع ف اک ۲)

مکال بکیل بالفتح کذلک وهو شاذ لان المصدر
من هذا الباب مفعل بفتح العین - مکیال بالکسر پیمانہ
والاسم کیلة - ویقال انه لحسن الکیلة مثل الجلسة
والرکبة وفی المثل حشفا وسوء کیلة کیلة ای تجمع ان تعطیني
حشفا وان تسئ لی الکیل - وکلته بمعنی کلت له منه
قوله تعالی واذا کالوهم او وزنوهم - واکتلت علیه ای اخذت
منه یقال کال المعطی واکتال الآخذ کیل یکیل مثل
محیط ومحیوط بالنقص والتمام پیمودہ ویقال
کیل الطعام وکبل الطعام ویقال کول ایضا
وبوع واصطود الصید واستوق ماله بقلب الیاء
واوا حین ضم ما قبلها لان الیاء الساکنة لا تکون
بعد مضموم - مکایلة تکایل بیکدیگر پیمودن فهو مکایل
ومتکایل بلا همز کال الزند ای لم یخرج نارا - کیول
بالفتح والتشدید آخر صف فی الحرب - وفی الحدیث
ان رجلا اتی رسول الله علیه السلام وهو یقاتل
العدو فسأله سیفا یقاتل به فقال له فعلک
ان اعطیتک تقوم فی الکیول فقال لا فاعطاه
سیفا - ویقال نکلی الرجل ای قام فی الکیول والاصل
تکیل وهو مقلوب -

کبرثل - کسفرجل خبز دوک تر وبچہ کوہ کردانک
یا کوہ کردانک -
کبوثل - کسمول لغة عن ابن خالویہ رض -
کحثلة - کلان شدن شکم -
مکدل - کمعظم تیرہ وکندلی وبد رستنی ست
کہ بآب دریا روید -

لہ کذا وجد بہامشہ ایضا فی القاموس لکن الترتیب یقتضی تقدیمہ علی کول -

کحل بفتحتین مصدر ف ع ک اف ۲ ویقال (ع) لیس النکحل فی العینین کالکحل فی العین کحیل و امرأة کحلاء - یکحل یکحال بالکسر فیهما سرمه کش - نگحول نام مردے - نگحلة بضمتین سرمه دان - کمحلان دو استخوان بازوے اسپ - وتکحل الرجل ای اخذ نگحلة - کحل ایضا سرمه درکشیدن (ع بفتحها) تکحل اکتحال کذلک - کحیل مصغر انفط که درشتر باشد -

کربل - گزنبلة - سستی پاے یقال هو یمشی کمربلا کانه یمشی فی الطین - وپاک کردن گندم - کربال بالکسر مندف که بدان پنبه وپشم زنند - کربلا مقتل حسین بن علی رض -

کسل - کسل بفتحتین کاهلی (ع ک اف ۲) کسلان نعت منه کسالی بالضم والفتح ج - وان شئت کسرت اللام مثل صحاری - امرأة کسال بالکسر لاتکاد تبرح مجلسها وهو مدح لها مثل نوم الضحی - اکسل الرجل فی الجماع اذا خالط اهله ولم ینزل واکسل الفحل ایضا -

کفل - کفل - بالکسر بهره وهم چندچیزے قوله تعم یؤتکم کفلین من رحمته وآنکه به ستور نتواند قرار گرفتن اکفال ج - وگویند که گرد کوهان شتر وپیچند تا برنشیند ذوالکفل نام پیغمبرے علیه السلام کفیل پذیرفتار کفالة بالفتح پذیرفتاری (ع ف اض ۱) یقال کفلت عنه بالمال لغریمه وکفلت بنفسه - کفل پیوسته روزه داشتن تکفیل به پذیرفتاری دادن یقال کفلته المال واکفلته ایضا ضمنته ایاه فکفل هو به کفلا وکفولا وتکفل قوله تعم فقال اکفلنیها وعزنی فی الخطاب پس گفت بهره من کن آزاد وغلبه کرد مرا بسخن رویاروی کافل پذیرنده تعهد کسے وقرئ قوله تعالی وکفلها زکریا مخففا وبکسر الفاء ایضا کفل بفتحتین سرین ویقال کفلت بکذا اذا ولیته کفلک - کنفلیلة ریش بزرگ -

کلل - کل - بالفتح عیال مرد - وگرانی قوله تعم وهو کل علی مولاه کلول ج - ویتیم - وآنکه او را نه پدر باشد ونه فرزند کلالة تصدر منه وپسران عم دور تر والعرب تقول هو ابن عمی کلالة وابن عم الکلالة اذا لم یکن لحا وکان رجلا من العشیرة - کلال کلالة مانده شدن کل ایضا کلة بالکسر کلالة کلول گند شدن شمشیر وزبان وچشم ع ف ا ک ۲) کلیل نعت منه - کلة بالکسر ایضا پرده تنک وپشته خانه کل بالضم همه لفظه واحد ومعناه جمع یقال کل حضر وحضر واعلی اللفظ والمعنی وکل بعض معرفتان بلا الف ولام وفیهما معنی الاضافة اضفت اولم تضف - اکلیل بکسرتین تاج مرصع - ویکے از منازل قمر - وابر اکلیل الملک گیاهے از دار وها کلکل بفتحتین کلکال سینه رجل کلکل و وکلاکل مرد کوتاه درشت سخت گوشت اکلال مانده کردن وخداوند شتران مانده شدن - وصاحب عیال وخویشان محتاج شدن سحاب مکلل ای ملمع بالبرق - واکتل الغمام بالبرق ای لمع تکلیل

قرض تنگ ساخت وقعطل فی الکلام اکثر منه و
عواس بن القعطل شاعر اسمه ثابت ولقب بالقعطل
یقول رجل من بنی زید بن ثمامة (شعر) فظل یمنی
الامانی خالیا + وقعطل حتی قد سئمت مکانیا +
قفشلة - بزودی تمام بدر بردن چیزے -
قفرجل - کسفرجل نام شخصے -
قفصل - بالضم اسد -
قفطلة - من بین یدی - ربود آن چیز را از روبروئے من
قمعل - کقنفذ کاسنهٔ بزرگ قمعول مثله یا کاسنهٔ
خرد و دیگ تنگ گردن و پرندهٔ خرد کوتاه گردن
و کوچک نول و چچله و تفتح عینه و فی رأسه قماعیل
یعنی بر سر آن گره هاست قمعولة یکے قمعال بالکسر
مهتر گروه و سردار شبانان وقد قمعل یعنی مهتری
شبانان کرد قمعالة سرنرهٔ کلان تر قماعیل غنچه های
ناشگفته یقال قمعل النبت ای خرجت براعمه -
قنبل - کزبرج گردن پیل وزن کوتاه قد -
قنثلة - پریدن خاک وقت رفتار قنثلة مثله -
قنجل - کقنفذ بنده -
قنحل - کقنفذ بنده یا بندهٔ بد -
قندفیل - دفزک یا ناقهٔ سطبر سر معرب گندپیل
تشبیه لها بالفیل -
قندعل - کجردحل مردگول قندعل مثله -
قنصل - کقنفذ کوتاه -
قنعدل - کسفرجل مردگول -
قنفلة - رفتار باگرانی وکقنفذ نام شخصے وبنا

ده وفزک -
قهبلة - گور خرد رشت و نوعیست از رفتار قهبل
چهره یقال حیا الله قهبلک وقهبلة قال له ذلک
او حیاه بتحیة حسنة -

فصل الکاف

کأل - کوأل[1] - بوزن فعّل کوتاه اکوئال
مصدر منه کوئل لغت منه -
کبل - کبّل - بند سطبر کبلت الاسیر وکبلته ای
قیدته فهو مکبول ومکبّل (ع ف اک م) و در لوشگی
لب دلو فرو کبل بضمتین پوستین کوتاه مکابلة
باز داشتن و تاخیر کردن در خریدن خانهٔ همسایه
تا چون دیگر خواهد بخرد او شفعه طلب کند وقد کره
ذلک - ویقال کبلتک دینک ای اخرته -
کتل - کتلة - بالضم یک لخت از صمغ وجز آن
مکتل بالکسر زنبیل پانزده صاع مکتل کوتاه کتیلة
نخلهٔ که دست بوے نرسد مکتل نوعے از رفتار
کتال کوتاه بزیادة النون -
کثل - کوثل - بن کشتی وبتشدید اللام ایضاً -
کحل - کحّل - سال قحط وهی معرفة لا یدخلها
الالف واللام لا ینصرف ولا یقال کحلتهم السنون
ای اصابتهم (ع بفتحها) وآسمان ویقال صرحت
کحّل اذا لم یکن فی السماء غیم - وفی المثل بادت
عرار بکحل - کحل بالضم سرمه - ومال بسیار الکحل
رگ میانگی دست که از رگ هفت اندام گویند
ولا یقال عرق الاکحل ومرد سرمه گون چشم

[1] واکوئل التصغیر کے کوئل کا تصغیر واکوئل ہی کے ہمزہ کو الف سے بدل دیا گیا ہے - ق - فی کوئل -

یقال قیّاله فتقیّل ای سقاه نصف النهار فشرب- قیّلة ماء راوس- وخرج اقاله براندا ختن بیع یقال اَقلتُه البیعَ وقِلتُه وهی لغة قلیلة و درگذاشتن گناه ولم یأت هذا المعنی فی الصحاح والمجمل والدیوان وذکره الزوزنی فی المصادر- استقالة اقاله خواستن یقال استقلته البیع فاقالنی ایاه- وتقیّل فلان آیاه ای اشبهه قیال بالکسر کوهے بلند در بادیه-

قبعلة وقعبلة- باهم نزدیک شدن پیش پا ها بادوری هر دو شتا لنگ و یار فتاریست سست یار فتار کسے که گویا خاک را پیا جویان مے رود-

مقشعل- کمقشعر آنکه بر بلندی غیر مطمئن باشد وشتاب از هر چیز-

قرنل- کجعفر مرد کوتاه بد چهره قرمیلة نره-

قسطبیلة- بالضم نره لغة فی القسطبینة-

قسمل- کزبرج شیر بچه وقبیله ایست از ازد قسیمل بالکسر پدر قبیلهٔ قسامله وقسامیل چند کروه است از اعراب وقسامة لقب عائذ بن عمرو واخو جذیمة الابرش لقب بجماله-

قصبل الطعام- همگی آنرا خورو-

قصدال- بالفتح موضعیست که از انجا عنبر آورند

قصفل الطعام همگی آنرا خورد قصبلة مثله-

قعبل- کجعفر وزبرج قطر و نوعیست از سمار وغ و نباتیست دیگر سپید رنگ دکانسهٔ که دران شیر نهند قعبول بالضم مثله فیهما ونام مردے است و برکنده شدهٔ درشت ورجل مقعبل القدمین مرد بسیار دور گذارندهٔ پا ها وقعبلة بروزن ومعنی قعبلة

قعطله- اندامحت آنرا و قرض خواه خود را طلب

ولاغوان وخشبة طولها ذراع نحو العصا-

قرنفل وقرنفول- میخک وآن بار درختیست بپائین هند افضل الاقاویة الحارة واذکاها ومنه زهر ویسمی الذکر ومنه ثمر ویسمی الانثی وزهره اذکی کلاهما لطیف غواص مصفّ للقلب والدماغ مقوّیهما نافع للخفقان والبصر والغشاوة والتکهة هاضوم وطعام مقرفل ومقرنف مطیّب به-

قرحلة- بالفتح کمان-

مقرعل- کمقشعر آنکه بر بلندی غیر مطمئن باشد وشتاب از هر چیز-

قرنل- کجعفر مرد کوتاه بد چهره قرمیلة نره-

قسطبیلة- بالضم نره لغة فی القسطبینة-

قسمل- کزبرج شیر بچه وقبیله ایست از ازد قسیمل بالکسر پدر قبیلهٔ قسامله وقسامیل چند کروه است از اعراب وقسامة لقب عائذ بن عمرو واخو جذیمة الابرش لقب بجماله-

قصبل الطعام- همگی آنرا خورو-

قصدال- بالفتح موضعیست که از انجا عنبر آورند

قصفل الطعام همگی آنرا خورد قصبلة مثله-

قعبل- کجعفر وزبرج قطر و نوعیست از سمار وغ و نباتیست دیگر سپید رنگ دکانسهٔ که دران شیر نهند قعبول بالضم مثله فیهما ونام مردے است و برکنده شدهٔ درشت ورجل مقعبل القدمین مرد بسیار دور گذارندهٔ پا ها وقعبلة بروزن ومعنی قعبلة

قعطله- اندامحت آنرا و قرض خواه خود را طلب

قرحلة- کجعفر وحلة زن پستک واز مهرهاے کودکان

قُلقُلانی مرغے چون فاختہ قُلقُلان گیاہے قلقل بکسرتین گیاہے کہ تخم سیاہ دارد قُلقُلۃ بانگ کردن - وجنبانیدن - قلقال بالکسر مصدر وبالفتح اسم یعنی جنبش مثال زِلزال وزلزال تقلقل اضطراب کردن -

قمل - قَمَل - سپش قَملۃ یکے قمل بفتحتین باہیس شدن - وشکم کلان شدن (ع ک اف ۲) قَمِلی مرد حقیر قُمَل بالضم والتشدید کنہ واما قُملۃ الزرع فدُوَیبۃ اخری تطیر کالجراد - ویقال اَقمل العرفج والرمثُ اذا بدا ورقہ صغارا اوّلا ما یتفطر -

قمثل - قِمَثِل - زشت رفتار -

قنبل - قُنبُلۃ - گلہ اسپ از سی تا چہل وگروہ مردم قَنابِل ج -

قندل - قَندَل - کلان سر قال ابو عمر وہو قندل وعندل کلان سر ودراز سر قندیل بالکسر م -

قنقل - قُنقُل - پیمانۂ بزرگ - ونام تاج کسریٰ -

قول - قَول - قولۃ - مقال - مقالۃ - گفتن (ع ف اض ۲) ویقال کثُر القیل والقال وہما اسمان فیہما وقرئ قولہ تعالیٰ ذلک عیسی ابن مریم قولَ الحق الذی فیہ یمترون وکذلک قالہ یُقال کثرت قالۃ الناس - رجل قول وقوم قول بضم ۲ وتسکینہ مثال صبور وصُبر - رجل مقول ومقوال بالکسر فیہما وقَولۃ وقَوّال وتِقوالۃ مرد زبان آور بسیار سخن مقول ک اف ۲ ایضا زبان - ومہتر بلغت اہل یمن مقاول ج - قَیل بالفتح ملک حمیر قَیلۃ ملکہ واصلہ قَیّل بالتشدید کانہ الذی لہ قول نافذ والجمع قیال واَقوال - وقُوَّل بالضم جمع قائل مثال راکع ورُکّع - قال چوب کہ بر قُلہ زنند اقوال تقویل برکسے سخنے دعوی کردن یقال قَوَّلتنی مالم اَقل واقولتنی ای ادّعیتہ علیّ وتقوّل علیہ ای کذب علیہ - وقال علیہ ای تحکم - مقاولۃ تقاول باکسے قول کردن وگفت وشنید کردن والعرب تجری تقول وحدہا فی الاستفہام مُجری تظنّ فی العمل کقولہم متی تقول الدار تجمعنا وعلام تقول الرمح یثقل ساعدی ای متی تظن وعلام تظن فتنصب الدار والرمح کما ینصب بالظن وبنو سلیم یُجرُون متصرف قلت فی غیر الاستفہام ایضا مُجری الظن فیعدّونہ الی مفعولین فعلی ہذا یجوز فتح اَنّ بعد القول -

قہل - تقہل - زندہ ہیأت شدن - وگاہ کردن حاجت رجل متقہل مرد پوست بر استخوان خشک شدہ وبد حال مثل متقحل - قہل ناسپاسی نعمت و نیکوئی (ع بفتحہا) اقہال بنا بایست مشغول شدن ونفس خود را آلودن انقہال ضعیف شدن وافتادن -

قیل - قائلۃ - میان روز ے قیلولۃ نیم روز خفتن قَیِّل مُقیل کذلک وہو شافذ (ع ف اک ۲) فہو قائل وقوم قیل مثل صاحب وصحب وقیل بالضم والتشدید ایضاً - قیل ایضا نام مردے - ومہتر بلغت یمن واقیال الیمن ملوکہا ونیم روز شراب خوردن تقیّل مثلہ تقیل متعدمنہ

فیه کانه ممدود منه مع قلت فعلال فی غیر المضاعف۔
قسطلانیة قوس قزح و سرخی شفق۔
قصل ۔قَصْل۔ بریدن سیف مِقصل بکسر
و قصال ای قطاع۔ قصیل ما قطع من الزرع
و هو رطب قصلت الدابة علفتها القصیل قصل
بالکسر ضعیف و فرومایه قصالة بالضم کفهٔ گندم
قصل فی الطعام مثل الزوان۔ قصلة بالکسر
یکے گاه شتر۔
قصمل ۔قَصْمَلَة۔ ای قطعة مقصمل شبان بخت عصا
قصعل ۔قَصْعُل۔ بضمتین ناکس مثل قرزل۔
قطل ۔قَطْل۔ بریدن عف اک۲ مقطول
قطیل نعت منه۔ نخلة قطیل اذا قطعت من اصلها
قسطلت و نام مردے جذع قطل بضمتین ای
مقطوع۔ مِقطلة بالکسر انچه بوے برند مقاطل
ج۔ قطیلة پارهٔ از گلیم و جامه که خود را بوے
خشک کنند قاطول موضعے ست۔
قطربل ۔قُطْرُبُّل۔ بضمتین و تشدید الباء
موضعے بعراق۔
قعل ۔قَعال۔ بالضم گل انگور یقال اَقْعَلَ
الکرم گل کرد رز قاعة کوه بلند قواعل ج۔
قَعْوَلة نوعے از رفتار۔
قعشل ۔قَعْشَلة۔ مثله مُقَعْشَل تیرے که نیکو
نه تراشیده باشند۔
قفل ۔قُفْل۔ بالضم م۔ قفل بالفتح انچه
خشک شود از درخت قفیل مثله۔ و گیاهے

و تازیانه درهم قفلة درم باسنگ قفول از سفر
بازگشتن عع ف اض۲ قافله گروه از سفر
بازگردیده قفول ایضا خشک شدن عع ف ا
ک۲ خیل قوافل اسپان باریک شده اقفال
خشک کردن۔ و بازداشتن لشکر را از رفتن و
قفل کردن در را تقفیل مثله۔ مُقْفَل الیدین بخیل
قیفال رگ سر روے معرب۔
قفعل ۔اِقْفِعْلال۔ برا گرفتن دست۔
قفشل ۔قَفْشَلِیل۔ کفایز معرب۔
قفل ۔قَوافِل۔ بالفتح قوے از خرزج۔
قلل ۔قَلِیل۔ اندک قُلَّل ج مثال سریر و سرر
قوم قلیلون و قلیل ایضا قوله تعا واذکروا اذ انتم قلیل مقلة
کمی و کم شدن (عع ف اک۱) اقلال کم کردن۔ و بے چیز و درویش
شدن۔ و برداشتن تقلیل کم کردن و کم نمودن
قل بالضم کمی یقال الحمد لله علی القل و الکثر بالضم
و الکسر جمیعا۔ و یقال ما له قل و لا کثر نیست اورا
کم و بیش و فی الحدیث الربوا و ان کثر فهو الی قل
و یقال للنخول هو قُلّ بن قل۔ و قولهم لم یترک
قلیلا و لا کثیرا قال ابو عبیدة فانهم یبدؤن بالادون
کقولهم القمران و العمران قلة بالضم سر کوه۔ و
بالاے هر چیزے۔ و تار سر مردم۔ قَلَل بفتح اللام
ج۔ و خنور بزرگ قل بالکسر فسره یقال اخذه قِلًّا
ای رعدة۔ استقلال کم شمردن۔ و بلند بر آمدن
و کوچ کردن۔ و رخت برگرفتن قلال بالضم
اندک رجل قُلْقُل و فرس قُلْقُل بضمتین سبک

سله و قال ابو هریرة انفضل من الصیام و هو مصروف شه ع ال تقدم ق۔

تقتیلا شدد للکثرة رجل مُقتَّل مجرب - قلب مُقتَّل مُذلَّل قتله العشق - استقتال کشتن خواستن رجل قتیل امرأة قتیل کشتهٔ رجال ونسوة قَتْلی فان لم تذکر المرأة قلت هذا قتیلة فلان - ومررت بقتیلة لانک تسلک به طریقة الاسم - امرأة قتول اے قاتلة - قتال بالفتح نفس وتن ناقة ذات قتال استوار تنا ورویقال قَتَلَه یعنی برتن زد او را کما یقال صَدَرَه وَرَأسه وفأده ویقال قُتِل الرجل فهو مقتول فان کان قتله العشق او الجن قیل اُقتُیِل ولایقال فی هذین الا کذا - تقتل بحاجت آمدن - وبرگشتن - وورپیچیدن در رفتار یقال فیه تَقتَّل الرجل لحاجته ای تأتّی لها - وتقتلت المرأة فی مشیتها اذا تقبلت وتثنت وتکسرت - تقاتل اقتتال کشش کردن یقال تقاتلوا واقتتلوا او لم یُدغَم لان التاء غیر لازمة ومنهم من یُدغم ویقول قَتَلوا یَقتَلون بحذف الالف من اقتتلوا ونقل حرکة التاء الی القاف وتصدیق ذلک قراءة الحسن الامن خَطِف الخطفة ومنهم بکسر القاف فیهما لالتقاء الساکنین فالفاعل من الاول مُقتَتِل بفتح القاف ومن الثانی مُقتِل بکسرهما واهل مکة یقولون مُقتَتِل بتبعون الضمة الضمة -

قتل - قُتول - بالکسر وتشدید اللام مرد فرومانده سست مثل عثول -

قحل - قُحول - بالضم خشک شدن ع بفتحهما متقحل مرد خشک اندام بد حال قحل بفتحتین ایضا مصدر منه ع ک اف ۲ شیخ قحل بالکسر والسکون پیر پوست بر استخوان خشک شده انقحل بکسر الهمز پیر سال خورده اقحال خشک کردن قحال بالضم بیماری گوسپند -

قذل - قَذّال - بالفتح پس سر وهما قذالان اقذلة ج - قذل بضمتین کذلک - قَذل جور کردن ودر پس سر زدن ع ف اض ۲ -

قذعل - قَذعَل - مثال سَبَجل مرد خوار بے قدر اقذعلال دشوار شدن - یقال ماعنده قُذَعلة اے شئ -

قذعمل - قُذعُمَلة - ایضاً زن پست خسیس تصغیر قُذَیعِم دشتر شگرف اندام قُذعمل کذلک -

قذفل - قُنذُفیل - ستور شگرف سطبر وطن انه معرب -

قرزل - قَرزَل - بالضم نام اسپے - ومرد فرومایه

قرطل - قِرطالة - تنک بار خر قِرطال ج -

قرعبل - قَرعَبلانة - بفتحتین جانورے -

قرقل - قراقِل - پیراهن زنان قرقل بفتحتین یکے وتسمیه العامة قَرقَر -

قرمل - قَرمَل - بالفتح درخت بے خار وفی المثل ذلیلٌ عاذ بقَرمَلة - قرمل بکسرتین شتر کرهٔ بختی قرامل شتران دوکوهانه - وموے بند زنان -

قزل - قَزَل - بفتحتین لنگی رشت (ع ک اف ۲) اقزل نعت منه - قزلان لنگان رفتن -

قسطل - قَسطَل - قَصطَل - گرد قسطال لغة -

ماقبل ومادبر وبعضهم لایقول فیه فعل - قبول بالفتح پذیرفتن وهو مصدر شاذ تقبل کذلک عع ک اف ۲ وباد پیش ضد دبور قبل بفتحتین بندی زمین که پیش آید یقال رأیت بذلک القبل شخصا ودرآمدگی پیش هر دو پای وبیرون آمدگی پاشنه ویقال راینا الهلال قبلا اذا لم یکن رئی قبل ذلک والقبل ایضا اقبال السواد فی العین علی الانف یقال قبلت عینه واقبلتها انا وزحل اقبل لغت منه - شاة قبلاء التی اقبل قرناها علی وجهها وبے اندیشه واستحضار سخن گفتن یقال تکلم فلان قبلا فاجاد - ورجزته قبلا اذا انشدته رجزا لم تک اعددته ومهره که برگردن اسپ بندند بجهت چشم زخم وبجهت افسون والقبل ایضا ان تشرب الابل الماء وهو یصب علی رؤسها وجمع قبلة وهی الفلکة - ویقال رأیته قبلا ای مقابلة وعیانا وقبلا بضمتین وقبلاک اف ۲ قوله تعالی اویاتیهم العذاب قبلا قری علی القراءتین ای عیانا - قبل ایضا ک اف ۲ نزد - وطاقت یقال لی قبل فلان حق ای عنده ومالی به قبل ای طاقة - ولا اکلمک الی عشر من ذی قبل کجبل وعنب ای فیما استانف - قبیل پذیرفتار - وجماعت مردم زیاده از سه گروه چون روم وزنج وعرب قبیل بضمتین ج - قوله تعالی وحشرنا علیهم کل شیء قبلا ای قبیلا قبیلا وقبل عیانا - قبیل آنچه پیش روی فرود آرد ریسمان را ریسنده ودبیر آنچه پس روی برآرد بوقت رشتن - وباکار وحریف قوم قبالة بالفتح پذیرفتاری کردن عع ف اض ۲ ک ۲ صلته بالباء - ونحن فی قبالته ای فی عرافته وبکسر القاف ایضا قبیلة م قبائل ج - وپاره های کله سر ایضا - اقبال پیش آمدن وروے آوردن برچیزے نقیض ادبار یقال اقبل مقبلا بفتح الباء مثال ادخلنی مدخل صدق وچیزے پیش کسے داشتن یقال اقبلنا الریح نحو القوم - واقبلته الشیء ای جعلته یلی قبالته - مقابلة دو کتاب را باهم راست کردن - ودر دیار روے شدن تقابل مثله - رجل مقابل بفتح الباء ای کریم النسب من قبل ابویه اقتبال برگرفتن کار را اقتبل امره ای استانفه - مقتبل الشباب جوان نرو اقتبل الخطبة ای ارتجلها استقبال پیش آمدن ضد استدبار شاة مقابلة گوسپند پاره گوش بریده واز پیش آونکان شده مدابرة پس آونکان گذاشته -

قتل - کشتن تقتال قتلة کذلک عع ف اض ۲ مقاتل الانسان جایها که بزدن برانجا مردم کشته شود یقال مقتل الرجل بین فکیه وینکو دانستن چیزے را قوله تعالی وما قتلوه یقینا ای لم یحیطوا به علما ویقال قتله خبرا وآمیختن شراب باب قتال بالکسر کشش کردن قیتال بالیاء کذلک مقاتلة بکسر التاء کشش کنندگان قتل بالکسر دشمن اقتال ج - ویقال هما قتلان ای شجعان - قتال بکشتن دادن تقتیل بسیار کشتن قوله تعالی وقتلوا

وعندی انه وهم وانما الافجع هو الفنجل لکنهم لما ذکروه اوردته۔

نفنخل - آهستگی و بردباری پدید ارکرد و آماده شد و پارچه بهتر پوشید۔

فداکل - کارهای بزرگ۔

فرجلة - پاها دونهادن وشتابی کردن فرجول بروزن ومعنی فرجون یعنی پشت خارستور۔

فرزال - بالکسر فید وکار آهنگران فرزلة قیده ورجل فرزل کقفذ مردد فرک۔

الفرافل - کعلابط سویق نبوت عمان۔

الفیزلة من الارض - زمین زود سیلاب۔

فصعل - کزبرج وقنفذ کژدم یا بچه خرد کژدم ومرد ناکس۔

فعل - بمعنی فعم است واللام زائدة۔

فوفل - بالضم والفتح درختیست همچو درخت فارچیل که خوشه آن همچو خرما بار میگیرد جید للاوزام الحاقه الغلیظة ولالتهاب العین وسموا فوفلة۔

فقل - بالفتح غله را باد دادن عع ف اض ۲ ورفع الدق بالمفقلة وارض کثیرة الفقل زمین بسیار غله ده وقد افقلت فقل بالضم ماهی است خرد بقدر انگشتی زهردار ناخوردنی۔

فقحلة - بیجاز و درشتم گرفتن فقحل بالضم لغت منه

فقعل بالفتح قبیله ایست از شیبان۔

فقفل - کزبرج زن پستگ وگردن پیل۔

فنجل - کقنفذ سیاه گوش وکجعفر مرد یکه پیش پاها نزدیک نهد و پاشنه ها دور۔

فنجلة - دوری ساقها و قدم ها و نوعیست از رفتار ست فنجلی امثله۔

فندلة - والد الوزیر الکاتب ابی بکر بن ابی محمد۔

مفنشل - پراگنده کننده یقال اتانا مفنشلا لحیته ای مفنشاره۔

فصل القاف

قبل - قَبْل - پیش وهو نقیض بعد - قِبَل بفتحتین وسکون ۲ - اندام پیش نقیض دبر - ووقع السهم بقُبُل الهدف ویدبره ای من مقدمه ومؤخره - ویقال انزل فی قَبْل الجبل ای بفسحة وذلک فی قُبُل الشتاء والصیف ای فی اوله - ویقال اقْبُلْ قبلک ای اتوجه نحوک - قبلة بالضم بوسه وبالکسر جنبتی که روی بوی آرند در نماز ویقال مالهِ قِبْلةٌ ولا دِبْرة ای لا جهة لامره - ومن این قِبلتک ای جهتک - وجلست قُبالته بالضم ای تجاهه یعنی رو یا روی او وقِبال النعل بالکسر دوال پیش نعل که بمیان انگشتان باشد وقابلتُ النعلَ واقبلتها ای جعلتُ لها قبالین واخذتُ الامر بقوابله ای بادائله - قبالة بالکسر نام نانی عع ک اف ۲ قابلة شب آینده و نام ناف قَبِیل قبول مثله - قبول بالضم پیش آمدن - ووزیدن باد صبا (عع ف ا ض ۲) ودلو را از ساقی گرفتن (عع ک اف ۲) عام قابل مُقبِل سال آینده ویقال قَبَّحَ الله

قال وکذلک نعم ینعم ومت تموت وکدت تکود۔ ویقال تفضلت المرأة فی بیتها ای لبست المنفضل وذلک ثوب واحد لاکمی له کالمخیعل ونحوه والمرأة فضل بضمتین مثال جنب وکذلک الرجل وانما سقطت النون من کمّی له للاضافة لان اللام کالمقحمة لایعتد بها فی مثل هذا الموضع کقولک لااباً لک والاصل انه لااباک ولاعبدیّ لک وهو بمنزلة لاعبدیک ولایحذف النون فی مثل هذا الا عند اللام دون سائر حروف الخفض۔ ویقال انه لحسن الفضاة مثل الرکبة والجلسة۔

فطحل ـ فطحل۔ مثال هزبر من زمن الازمان لم یخلق فیه الناس۔ فطحل بالفتح نام مردے۔

فعل ـ فعل۔ کردن فعل ع بفتحها وقری قوله تعالیٰ واوحینا الیهم فعل الخیرات بالفتح فعل بالکسر کردار اسم فیه فعال ج۔ مثال قدح وقداح فعال بالفتح کرم ونیکوئی ومصدر ایضا مثل ذهاب ویقال کانت منه فعالة حسنة او قبیحة۔ افتعال بهتان ودروغ بافتن برکسے صلته بعلی۔ انفعال شدن کار یقال فعالته فانفعل کقولک کسرته فانکسر

فکل ـ افکل۔ لرزه ولایبنی منه فعل یقال اخذه افکل اذا ارتعد من برد او خوف۔

فلل ـ فل۔ رخنهٔ روے کارد وتیغ فلول ج۔ سیف افل نعت منه وهزیمت کردن لشکر را (ع ف اض ۲) وشکستن فلل مصدر منه ایضا یقال فلّ فانفلّ کسره فانکسر۔ تفلل رخنه شدن وخفتن روے تیغ ونصل مفلّل اذا اصاب الحجارة فکسره۔ ویقال جاء فلّ القوم ای منهزمون هم یستوی فیه الواحد والجمع یقال رجل فلّ وقوم فلّ وفلول وفلال بالکسر ایضاً ویقال من قلّ ذلّ ومن اَمِرَ فَلّ۔ فل بالکسر زمین خشک بے نبات وتری افلال بچنان زمین رسیدن وبے ستور ومال ماندن فلیل فلیلة موے انبوه۔ دودندان نشستر شتر که رخنه شده باشد فلفل بالضم پلپل شراب مفلفل شراب زبان کز وتفلفل قاء متا الضرع اذا اسودت حلمتاه۔ یافل بالتخفیف هو نداء محذوف من یا فلان لاعلی سبیل الترخیم ولو کان ترخیما لقالوا یا فلا ورب ما قیل ذلک فی غیر النداء للضرورة۔

فهلل ـ فهلل۔ اسم من اسماء الباطل یقال هو الضلال بن فهلل غیر مصروف۔

فول ـ فول۔ باقلی ونخود ایضاً۔

فیل ـ فیل۔ پیل افیال فیول فیلة ک (اف ۲) ج۔ فیّال پیلبان رجل فیل الرأی بالکسر ای ضعیف الرأی قال الرأی کذلک۔ فیلولة سستی رأی شدن (ع ف اک ۲) تفییل ضعیف رأی کردن۔ وبضعف رأی نسبت کردن فیّل ف اک ۲ مشدد وضعیف رأی فائل رگ ران وگوشت تندی ورگ۔

فتکلین ـ کدر خمین بلا۔

فجل ـ کجعفر ذکره النحاة وفسروه بالافجج و

اغزل من فرعل وهو من الغزل والمعاشقة۔
فسل ۔فَسَل۔ مرد ناکس مفسول مثله فسلار افسال فسال فسول ج۔ فسالة بالفتح مصدر منه فسولة بالضم کذلک (ع بضمها) فسالة الحدید بالضم سونس آهن مفسلة زنے که بوقت نشاط مرد گردد کشی وبهانه کند فسیل فسیلة نهال خرما فسلان ج۔
فسکل ۔فسکل۔ بکسرتین اسپ که در میدان سپس همه آید رجل فسکل مرد کاهل ناکس والعامة تقول فُسکُل بالضم قال ابو الغوث خیل الرهان عشرة اولها المجلی وهو السابق ثم المصلی ثم المسلی ثم التالی ثم العاطف ثم المرتاح ثم المؤمل ثم الحظی ثم اللطیم ثم السکیت وهو الفسکل والقاشور ایضاً۔
فشل ۔فشل۔ بالفتح چیزے از ساختگی هودج ومرد ترسندهٔ بدول افشال ج۔ فشل بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۲) تفشل روان شدن آب فیشلة سرزنه۔
فصل ۔فصل۔ یک بخش از چهار بخش سال واز سخن وجز آن فصول ج۔ وجدا کردن وجدا شدن متعد لازم صلته بمن۔ انفصال جدا شدن فصال از شیر باز کردن کودک را افتصال کذلک۔ مفاصلة جدائی کردن دو شریک مفصل بکسر ۲ پیوند اندام ومنفصل الجبل من الرملة کوهی بهموار عراض وحضاً صغار یصفو ماده۔ مفصل ک اف ۲ زبان فاصلة تمامی آیت قرآن۔ و یکے از ادوات عوض وآن دو فاصله است صغری وکبری وفی الحدیث ان من انفق نفقة فاصلة فله من الاجر کذا تفسیره هی التی فصلت بین ایمانه وکفره۔ فصیل دیوار درون حصار۔ وشتر بچه از مادر جدا شده فصلان فصال ج۔ فصیلة الرجل گروه نزدیکان مرد یقال جاؤا بفصیلتهم ای باجمعهم۔ عقد مفصل رشتهٔ مروارید که میان هر دو لولوے وے شبه درکشیده باشند تفصیل پیدا کردن۔ وجدا جدا کردن۔ وفصل فصل ساختن کتاب وسخن را۔ واندام اندام کردن قصاب گوسپند را فیصل حاکم وحکم که میان حق وباطل جدا کند۔
فضل ۔فضل۔ فضیلة فزونی خلاف نقص ونقیصة۔ افضال نیکوئی کردن صلته بعلی۔ ورجل مفضال وامرأة مفضالة علی قومها اذا کانت ذات فضل سمحة متفضل نیکوئی کننده وفزونی جوینده بر اقران خود ومنه قوله تعالی یرید ان یتفضل علیکم وافزون آوردن چیزے صلته بمن استفضال مثله ونیکوئی جستن تفضیل برگزیدن کسے را بر کسے۔ وحکم کردن بر فضل کسے مفاضلة نبرد کردن بفضل یقال فاضلته ففضلته ای غلبته بالفضل۔ فضالة فُضالة زیاده مانده وفَضَل منه شئ ف ۲ یفضُل ض ۲ وفضِل یفضَل ک اف ۲ لغة فیه واخری ایضاً مرکبة من بابین وهو فضل یفضُل ک اض ۲ وهو شاذ لا نظیر له قال سیبویه هذا عند اصحابنا انما یجئ علی اللغتین

ای غشی امه وهی ترضعه - غیل ایضا آب روان که درکشتها رود و فی الحدیث ما سقی بالغیل ففیه العشر وما سقی بالدلو ففیه نصف العشر و بازوے سطبر پرگوشت غائلة بدی مغالة بالفتح کذلک - غوائل بلایا و سختیها ام غیلان میوهٔ درخت سمر - غیلان نام مردے وهو ذوالرمة بن عقبة الشاعر -

غتل المکان - جاے فراوان درخت شد ع ک اف ۲ غتل نعت منه ونخل غتل خرمابنان بیچان

غیدل - کجندل زندگانی با فراخی و فراوانی -

غدفل - کسبحل مرد دراز بالا و شتر تمام خلقت کلان جثه و زندگانی فراخ و جامهٔ کهنه غداغل ج ومنه غزنی برداک من غداغلی قاله رجل سأل رجلا ان یکسوه فوعده فالقی خلقانه فلم یکسه رحمة غدفلة کسبحلة مهربانی فراخ و ملارة غدفلة چادر وسیع کیش غداغل کعلابط قچقار بسیار موے دم بعیر غداغل کذلک و غدفل ای وقع فی الاهیضین -

غزحلة - کجردحلة چوب دستی -

غسول الماء - آب را برانگیخت -

غشفل - کجعفر روباه -

غنبول - کزنبور پرندهٔ است -

رجل غنتل - کجندل گم نام ام غنتل کفتار -

غنجل - کقنفذ سیاه گوش غناجل ج غنجول بالضم دابهٔ است غیر معلوم الحقیقة -

غندلانی - بالضم گنده سر -

فصل الفاء

فأل - فأل - م یعنی شگون افؤل ج - تفوّل فال گرفتن و فی الحدیث انه کان یحب الفال وکره الطیرة افتعال کذلک - فأل نوعے از بازی کودکان مفاعلة مصدر منه -

فتل - فتیلة - پلیته فتیل رشتهٔ دانهٔ خرما - و ریم میان انگشتان فتل تافتن - وسپاکی برگردیدن ویقال مازال فلان یفتل من فلان فی الذروة والغارب ای یدور من وراء خدیعته - فتل بفتحتین دوری میان آرنج و پهلوے شتر مرفق افتل وقوم فتل الایدی ای بین الفتل -

فجل - فجل - بالضم ترب فجاة یکے فجاة رفتار پیران -

فحل - فحل - گشن - وستارهٔ سهیل - ونام مردے - وحصیر وفی الحدیث انه علیه السلام دخل علی رجل من الانصار وفی ناحیة البیت فحل من تلک الفحول فامر بناحیة منه فرش ثم صلی علیه فحول بالضم فحال فحاله بالکسر ج - فحلة بالکسر مصدر منه - افحال فحل بعاریت دادن - وفحلت ابلی ارسلت فیها فحلا فحیل گشن با اصل نیکو از شتر یقال فحل فحیل - فحال النخل بالضم والتشدید خرمابنان تر یعنی بے بر فحاحیل ج - وقد یقال فیها فحل وفحول ولا یقال فحال الا فی النخل - استفحال بزرگ شدن کار تفحل به فحل مانستن امرأة فحلة بالفتح ای سلیطة -

فرعل - فرعل بضمتین بچهٔ کفتار وفی المثل

وقیل للمرأة السیئة الخلق غُلٌّ قَمِلٌ - مغلول غل نهاد و
ویقال مالہ اُلٌّ وغُلٌّ ای شئ من الیل وقید -
غُلّة غُل ایضا سوزش تشنگی غَلّ بالفتح در اوردن
و در آمدن یقال غله فانغل لازم متعد یقال
غَلّ الکبش قضیبہ من غیران یرفع الالیة - و
یقال غل فلانٌ المفاوز - غلول بالضم خیانت
کردن در غنیمت (ع ف اض ۲) قولہ تعالی
وما کان لنبی ان یُغَلّ ویُغَلّ ایضا قری معلوما و
مجهولا فالاول ان یخون الثانی یحتمل ان یکون
بمعنی یُخان ای یوخذ من غنیمتہ وبمعنی ان یُخوّن
ای ینسب الی الغلول قال ابو عبیدة الغلول
من المغنم خاصة یقال غَلّ من المغنم ای خان
واغل مثلہ در رفتن آب میان درختان تغلغل
کذلک - وغَلّ البعیر اذا لم یَرِدْ - وفی الحدیث
لا اغلال ولا اسلال ای لا خیانة ولا سرقة -
واغلت الضیاع غله گرد آب و زمین اغلال ایضا
تشنه داشتن و غلهٔ قوم فرا رسیدن - و خار بار
کشانیدن - و رویانیدن زمین گیاهے را که
غال خوانند - و تیز نگریستن یقال اَغَلّ بصرہ ای
شَدّد النظر - استغلال غله گرفتن - و غله آوردن
خواستن - و بر کشانیدن غله داشتن -
غمل - غَمَل - موضعے - و پوست خورش داده
پیچیده بجائے نهادن تا نرم شود و غَمِیل نعت منه
غمین بالنون مثله و خرما و میوهٔ نیم رس را خوابانیدن
تا نرم رسد مغمول آنکه بروے چیزے در پوشند
تا خوے کند - و نبات که بر هم نشسته باشد و یکدیگر را
پوشیده غَمول بالضم وادی با درخت و علف
وکذلک کل ما اجتمع من شجر او غمام او ظلمة حتی
تسمی الزاویة غُمولا -
غول - غَوْل - بناگاه گرفتن و هلاک کردن
و خاک - و موضعے - و دوری بیابان - و کشیدگی
قولہ تعالی لا فیها غول ای لیس فیها غائلة الصداع
و ربودن بناگاه غول بالضم م - و هر چه بناگاه
فرو گیرد و هلاک کند اِغوال غیلان بالکسر ج -
ویقال غالته غُول ای وقع فی مهلکة - و غضب
غول الحلم لانه یغتاله ویذهب به وارض تغتال الماشی
ای لا یستبین المشی فیها من بُعدها وسعتها -
تَغوّل گوناگون شدن و تغولت المرأة ای تلونت -
مغاولة شتافتن اغتیال بناگاه گشتن غیلة بالکسر
اسم منه والاصل الواو - مغول بالکسر سیخ کارد
که در میان عصا و تازیانه دارند - و نام مردے
غولان بالفتح گیاهے از شورها -
غیل - غِیل - بالکسر بیشهٔ شیر لا یدخلها الماء
غیول ج - وجبل ومنه تغیل الشجر - غیلة زن فربه
واغتال الغلام ای غلظ وسمن - غیلة بالکسر الجماع
مع الرضاع وفی الحدیث لقد همت ان انهی
عن الغیلة - ویقال اضرت الغیلة بولد فلان
اذا اُتیت امه وهی تُرضعه - غَیل بالفتح اسم
ذلک اللبن - واغالت المرأة ولدها واغیلت
اذا استقته الغیل فهی مُغیل - واغال فلان ولده

الاسم الغزل بفتحتین وہو مصدر ایضا (عع ک ۱ ف ۲) غزل (ک ۲) نعت منہ۔ ویقال فی المثل ہو اغزل من امرئ القیس۔ وتغزل ای تکلف الغزل وتغازلوا ای تحادثوا بالغزل۔ غزالۃ آفتاب و آہو برۂ مادہ غزالۃ الضحیٰ اول چاشت غزل رشتن اغتزال کذلک عع ف اک ۲ ورشتہ بمعنی المغزول ایضاً۔ مغزل ض اوک اف ۲ دوک وفی المثل ہو اغوی من المغزل قال الفراء واصلہ الضم وانما ہو من اُغزل ای قُتل واُدیر واغزلت المرأۃ اذا ادارت المغزل۔ غزل الکلب ک ۲ ای فتر وہو ان یطلب الغزال حتی اذا اراد وثغا من فرقہ انصرف عنہ ولہی۔

غسل غَسْل شستن (عع ف اک ۲) غُسل بضمتین وسکون ۲۔ اسم فیہ غسل بالکسر سرشستنی چون خطمی وگل ومانند آن ومنہ غسلین وہو ما انغسل من لحوم اہل النار ودمائہم اغتسال غسل آوردن غُسول آب غسل مُغتسل کذلک وجائے غسل قولہ تعالیٰ مُغتسل بارد وشراب مغسل بکسر السین وفتحہا جائے مردہ شستن مغاسل ج۔ غسالۃ بالضم آب دست وروے شستہ یعنی مستعمل غَسیل مغسول شستہ فحل غسالۃ مثال ہمزۃ الذی یکسر الضراب ولا یلقح ویقال لحنظلۃ بن الراہب غسیل الملائکۃ لانہ استشہد یوم اُحد فغسلہ الملائکۃ۔

غصل۔ اغصالت الشجرۃ۔ لغۃ فی خصالت

غطل۔ غَیطلۃ۔ درخت انبوہ غَیطل ج۔ وآہو۔ وماده گاو باشیر غیاطل ج۔ وانبوہے وبرآمدگی تاریکی شب۔

غفل۔ غَفلۃ۔ غفول بے خبری (عع ف اض ۲) اغفال متعدفیہ وبیاد داشت ماندن چیزے را وبے داغ کردن ستور را تغافل تغفل بہ قصد غافل شدن از چیزے ارض غفل بالضم زمین ماند کہ در وے اثر عمارت نباشد اغفال ای موات دابۃ غفل بے داغ رجل غُفل بے تجربہ والمغفلۃ التی فی الحدیث جانبا العنفقۃ۔

غلل۔ غلۃ۔ م یعنی درآمد ہر چیزے از حبوب ونقود وجزآن غلات ج۔ غُلل آب درمیان درختان اغلال ج۔ وآب کہ بر روے ریگ گاہ پیدا وگاہ ناپیدا شود۔ وپالونہ۔ وتشنگی۔ ویقال غُلّ الرجل مجہولا یُغَلّ غللا فہو مغلول ای عطشان۔ غَلیل سوزش تشنگی۔ وکینہ۔ ودوانہ خرما باسپست کوفتہ بجہت ستور غلغلۃ شتاب رفتن مغلغلۃ پیغام کہ از شہر بشہر برند غال زمین پست درخت ناک۔ ونبت سلم وطلح وگیاہے غُلّان بالضم ج۔ بعیر غلان بالفتح سخت تشنہ مُغتل کذلک۔ ویقال نعم غلول الشیخ ہذا ای الطعام الذی یدخلہ جوفہ۔ غلالۃ بالکسر سامانچہ کہ در زیر جامہ وزرہ پوشند غَلّ بالکسر کینہ وکینہ داشتن عع ف اک ۲ یقال غل صدرہ اذا کان داغش وحقد۔ غل بالضم گردن بند اغلال ج۔

عباقیل - بقیهٔ بیماری و بقیهٔ دوستی -
عندبیل - پرندهٔ است خرد تر از ابن تمرة - اولغة فی العندلیب -
عرول - بسیار سخت برپاشده عرولة سستی در رفتار عرندل دراز و سخت درشت عرول شملة -
عرکل - دف وطبل ونام شخصے -
عرهل - کاز دب شتر درشت عراهل کعلابط اسب کامل خلقت والعراهیل الجماعة المهملة والزاء لغة فی الکل -
عصبلة - اختلاف وآمد ورفت کردن بعضے مردم بسوے بعضے -
عسجل - کجعفر موضعیست بحرهٔ بنی سلیم -
عسطلة - سخن بے انتظام وکلام معسطل معلسط -
عصقول - بالضم ملخ نر عصاقیل اعاصیر یعنی گرد بادها -
عضبل - کجعفر سخت -
عضهل القارورة - دهن شیشه را بند ساخت -
عفجل - کسمندل مرد گران جان وبسیار یاوه گو در هر چیز -
عفطلة - باهم آمیختن چیزے بچیزے -
عفقل - کجعفر مرد کلان چهره -
عفکل - کجعفر مرد گول -
عقرطل - کسفرجل وقد تکسر العین والقاف واللام وهو فیل -
عکازیل - چنگال شیر -
عنتل - کقنفذ بسیار سخت وچچلة لغة فی العنبل وعنتل الشیئ درید و پاره کرد والضباح العناتل التی تقطع الاکیلة قطعا -
ام عنشل - کجندل کفتار لغة فی ام عثیل -
عنجل - کقنفذ خشکانیج یعنی پیری که گوشت او تحلیل یابد واستخوان هایش پیش پدید آید عنجول دابهٔ است خرد -
عنظل - کجندل نفست عنظله دویدن -
عنکل - کجندل سخت -
عینیل بن ناجیة بن جابر - فی الاشعرین -

فصل الغین

غرل - غرلة - بالضم غلاف سرنره غلام اغرل بے ختنه عیش اغرل فراخ رجل غرل اے مسترخ - غرئل غرین بالکسر مع اللام والنون آب که در تک خنور و حوض مانده باشد - ولاے سیل آورد که بر روے زمین ومغاک ها مانده باشد وخشک شده -
غربل - غربال - غربیل - غربلة مصدر منه وبریدن مغربل کشتهٔ برآمیده -
غرقل - غرقلت البیضة پلغده شد -
غرمل - غرمول - بالضم نره -
غزل - غزال - بالفتح آهو بره که در حرکت ورفتار آمده باشد غزلة غزلان بالکسر فیهما - واغزلت الظبیة ای صارت ذات غزال - مغازلة سخن گفتن بازنان وعشق بازی کردن

عَوِیل کذلک - ویقال اَعْوَلَ فی البکاء - وفی الحدیث المُعْوِل علیہ یُعذّب - واَعْوَلتِ القوسُ ای صَوّتت - تعول ناز کردن بر کسے و بار بر کسے نہادن - و یاری خواستن ویقال عَوّلتُ بفلان وعلیہ اذا استعنت بہ - عَوِّل علیّ بما شئتَ ای استعن بی کانہ یقول اِحمل علیّ ما شئتَ - ویقال مالہ مُعَوّل ای مستعان - والاسم عول بکسرا - وفتح ۲ عالہ کربزباران عَوّلتُ عالہ ای بنیتُہا عول عیالہ عیال داری کردن - ونفقہ وقوت دادن - عع ف اض ۲ عال الرجل عیالہ ای قاتہم - وعال المیزان فہو عائل ای مائل ومنہ قولہ تعالیٰ ذلک ادنیٰ ان لاتعولوا اَقال مجاہد ان لاتمیلوا ولاتجوروا - وعال فی الحکم ای جار ومال - وعالنی الشئُ ای غلبنی - وعال الامر ای اشتد و تفاقم - وعیل صبری ای غلب وقولہم عیل ما ہو عائلہ یُضرب للرجل الذی یُعجب من کلامہ او غیرہ ذلک وہو علیٰ مذہب الدعاء - وما قیل فی الشعر عالت البیقور ای بعنی ان السنۃ الجدبۃ ثقلت البقر بما حُمّلت علیہ من السلع والعُشر - عول ایضاً زیادت کردن وبرآوردن سہام فرائض وقد عالت ای ارتفعت - عوال بالضم حی از عرب معول ک ا ف ۲ میتین مَعاوِل ج - وایضاً حی از بنی ارد وہما حیان ہذا ومَعاول - عول ایضاً کلمہ مثل وَیْت ویقال عَوْلک وعَوْلُ زید وعَوْلٌ لزید وقد ذکر فی وَیب -

عہل یعہل - بالفتح ناقۂ تیز رو ولایقال جمل عہل عہلۃ کذلک وربما قالوا عہل بتشدید اللام للضرورۃ فی الشعر - وامرأۃ عہل وعہلۃ الّتی لاتستقر نزقا - وریح عہل شدیدۃ - عاہل پادشاہ بزرگ - وزنے کہ شوے ندارد -

عیل - عَیِل - خرامان رفتن اسپ عع ف ا ک ۲ فرس عیّال نعت منہ - رجل عیّال مسبختر - تعییل بدخوارگی - وگذاشتن اسپ در بیابان - قیس بن عیلان نام مردے عیلان کفتار نر عیلۃ عالۃ درویشی عیول کذلک عع ف اک ۲ قولہ تعالیٰ وان خفتم عیلۃ یقال ہو عائل وہم عیلۃ - وترک اولادہ یتامیٰ وعیلیٰ ای فقراء - عیال الرجل زن وفرزند وہر کہ در نفقہ ومؤنت او باشد عَیِّل واحد العیال عیائل ج - مثل جَیِّد وجیائد وجیاد اَعالہ ببسیار عیال شدن مُعیِل مرد بسیار عیال - مُعیلۃ مؤنث ویقال عِلتُ الضالّۃ عَیْلا وعَیَلانا فانا عائل اذا لم تدرِ ای وِجہۃ تبغیہا - وعالنی الشئ ای اعجزنی ومنہ قد عیل صبری - اعوال حریص شدن اَعالَ واَعْوَلَ ای حَرِص -

عبدل بن حنظلۃ - المعروف بالنہاس کان شریفا ومَرثد المحاربی والحکم الکوفی ابنا عبدل شاعران والعبادلۃ من الصحابۃ مائتان وعشرون واذا اطلقوا اراد وا اربعۃ عبد اللہ بن عباس وابن عمر وابن الزبیر وابن عمرو بن العاص و لیس منہم ابن مسعود کما توہم الجوہری -

زدند باہم وعکل برائیہ ای حدس بہ یعنی دریافت
وعکلت المسرجۃ ای اجتمع فیہا الدردی۔ عکل
بالضم قبیلۂ ونام شہرے عوکل زن گول۔ ودیگ
تودۂ بزرگ کم از عقنقل عوکلۃ مثلہ۔
علل۔ عَلّ۔ کنہ لاغر۔ ومرد پیر ریزہ اندام
بنو العلات ہم اولاد رجل من نسوۃ شتی سمیت
بذلک لان الذی تزوجہا علی اولی قد کان
قبلہا ناہلا ثم عل من ہذہ۔ علل بفتحتین دوبارہ
خوردن آب یقال علل بعد نہل ع ف اض ۲
ک ۲ ودوبارہ خورانیدن لازم متعد۔ اعلال
خداوند شتران دوبارہ خوردہ شدن وباز گردانیدن
شتر را سیراب ناشدہ ویقال انہ بالغین المعجمۃ
کانہ من العطش والاول ہو المسموع۔ وعلّ الضارب
المضروب اذا تابع علیہ الضرب۔ وفی المثل عرض
علی سوم عالۃ ای لم یبالغ لان العالۃ لا یعرض
علیہا الشرب عرضا یبالغ فیہ کالعرض علی النہالۃ
عالۃ بالکسر بیماری علیل نعت منہ۔ اعتلال بیمار
بیمار شدن۔ وبہانہ جستن بر کسے۔ وباز داشتن
کسے را از کارے ویقال اعتلہ ای تحنی علیہ۔
وقولہم علی عِلاتہ ای علی کل حال۔ تعلیل سیراب
کردن بعد سیرابی۔ ومیوہ چیدن مرۃ بعد اخری
وشغول کردن کسے را بکارے یقال فلان
یعلل نفسہ بتعالۃ۔ وتعلل بہ ای تلہی بہ وتجزا۔
وعل الشئ فہو معلول ومعل بکسر الثالث یوم
من ایام العجوز۔ علالۃ بالضم انچہ بوے بہا کنند

وبقیۂ شیر وباقی ہر چیزے ویقال تعاللت الناقۃ
تا غایت رفتار اوراندم علیّۃ بالکسر بروارہ عالی
ج۔ عَلّ وعُلّ مکریقال علّک تفعل وعلّی افعل
ولعلّی افعل وربما قالوا اعلّنی ولعلنی واصلہ
بغیر اللام الاولی وانما زیدت توکیدا ومعناہ التوقع
لمرجوا ومخوف وفیہ طمع واشفاق وہو حرف
مثل انّ واَنّ وکانّ ولکنّ ولیت الا انہا
تعمل عمل الفعل لشبہہا بہ فتنصب الاسم وترفع الخبر
وبعضہم یخفض ما بعدہا فیقول لعل زیدٍ قائم وعلّ
زیدٍ قائم۔ عُلعُل بضمتین استخوانے کہ برآید بر شکم
مثل زبان۔ وچکاوک نر وعلعل بفتحتین اندام مرد
یعالیسل ابرہاے برہم نشستہ یعلول بالضم یکے
وغوزہاے آب۔
عمل۔ عَمَل۔ بفتحتین نام مردے وکار کردن
عع ک اف ۲ اعمال کار فرمودن۔ ودر کار
آوردن استعمال بکار داشتن۔ وکار کرد جستن
اعتمال اضطراب کردن در عمل عَمَل ک ۲ مرد
کارکن عمول بالفتح مثلہ یعملہ۔ یَعْمَلَۃ ناقۂ استوار
طریق مُعْمَل بفتح ۳ راہ رفتہ ومسلوک عامل الرمح
نزدیک سنان عاملہ قبیلۂ ازمین وتعمّل فلان
لکذا کارے گرفت از خود وتعمیل عمل داون عمالۃ
بالضم مزد کارکن۔
عمثل۔ عَمَیْثَل۔ بفتحتین دم کشان۔ ودہن
فرو واندازندہ۔ وشیر عَمَیْثَلَۃ ناقۂ شگرف۔
عول۔ عَوْل۔ عَوْلَۃ۔ آواز برداشتن در گریہ

فهذا هو الفرق بين عقلته وعقلت عنه وعقلت له
وفي الحديث لا تعقل العاقلة عمدا ولا عبدا
قال ابو حنيفة رحمه الله هو ان يجني العبد على حر
وقال ابن ابي ليلى هو ان يجني الحر على عبد
قال الاصمعي كلمت ابا يوسف القاضي في ذلك
بحضرة الرشيد فلم يفرق بين عقلته وعقلت عنه
حتى فهمته وبناه عقول ج - وايضا بكوه بلند
پناه جستن يقال عقل الرجل عقولا اي امتنع
في الجبل العالي عاقل نعت منه ونام كوهے
وعقل الظل اي قام قائم الظهيرة وبستن نيمروز
وساق شتر بهم وذلك الجبل عقال بالكسر وجمعه
عقل بضمتين - وبستن دار وشكم را عقول بالفتح
داروے قابض وعاقلته فعقلته اعقله بالضم اي
غلبته بالعقل - عقلة بالضم بند - وشكلے از اشكال
رمل ويقال لفلان عقلة يعتقل بها الناس
اذا صارع يعني بند كشتي وبه عقلة من السحر -
معقل بكسر القاف پناه جاے - ونام مردے
وجاے معقلة بضم القاف موضعے وويت يقال
لنا عند فلان ضمن معقلة اي بقية من دية كانت
عليه وتاوان يقال صار دم فلان معقلة على فمه
اي غرما عليهم ومنه قيل القوم على معاقلهم الاولى
اي على ما كانوا يتعاقلون في الجاهلية فكذا في الاسلام
عاقلة الرجل خويشان كشنده كه ويت بر ايشان
قسمت كنند عقال بالضم والتشديد لنگي ستور
ذو عقال نام اسپے عاقول جوے وريگ تودہ

وداوي كرشمها قيل الامور كارهاے پوشيده و
درهم عقيل بالتصغير قبيلة عقيل بالفتح نام مردے
عقيلة زن گرامي قبيله - وشتر گرامي - وگرامي
از هر چيزے ويقال الدرة عقيلة البحر - عقال
بالكسر صدقة يكسالة يقال على بني فلان عقالان
اي صدقة سنتين عقل بفتحتين تافتگي پاے شتر
اعقال بسايه شدن مردم در نيمروز تعقيل بستن
زانوے شتر شد وللكثرة اعقال پاے گوسپند
درميان پاے گرفتن بوقت دوشيدن ديزه
درميان پاے ورکاب گرفتن وبند كردن -
اعتقل الرجل اي حبس - واعتقل لسانه اي لم يقدر
على الكلام ويقال صارعه فاعتقله الشغر بينة
وهو ان يلوي رجله على رجله تعقل هش بخود
آوردن تعاقل عاقلي نمودن كه نباشد وعقلت له
شعرها شطته - عاقلة ماشطة - وقولهم ما اعقلك عنك
شيأ اي دع عنك الشك عقنقل ريگ تودہ
برهم نشسته ورودہ سوسمار عقاقل ج -

عقبل - عقبولة - عقبول - بالضم بتخاله
عقابيل ج -

عكل - عكل - رخت برهم نهادن (ع ف ا
ض ۳) وبازداشتن - وبرزمين زدن - وگوشش
كردن در كارے - ومردن - وراندن - وبستن
زانوے شتر يقال عكلت البعير اعكله - عكال
بالكسر مثل عقال واعكل على الخبر واعتكل اي
اشكل - واعتكل الثوران تناطحا يعني سرون

له وقول الجوهري ما اعقلك عنك شيأ اي دع عنك الشك تصحيف والصواب ما اعقلك عنك شيأ بالفتح والقاف -

ومعضل بلاہا دشوار زاینده وغنم معاضیل - وانبوه شدن وتنگ آمدن زمین بمردم عضلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت ومنه عضون معضضاتة -

عطل - عَطَل بفتحتین شخص یقال ما احسن عَطَلَه ای شطاطه وقامته وتمامه وخوشه لخرما - وبے پیرایه ماندن زن (عع ک اف ۲) تعطّل کذلک فی عُطل بضمتین وبسکون ۲ - ایضا وعاطل ومعطال کذلک - وقد یستعمل العَطَل فی الخالی من الشیٔ وان کان اصله فی الحلی - ویقال عَطِل من المال والادب فهو عطل بضمتین وسکون ۲ - وقوس عُطُل لا وتر علیها - اعطال شتران بے رسن ومردان بے سلاح ناقة عِطلة ونوق عِطلات ای حسان - وتعطل الرجل ای بقی بلا عمل له والاسم العطلة یعنی بیکاری تعطیل خالی گذاشتن شبر معطلة ای خالیة عن اهلها وفی الحدیث عن عائشة رض فی امرأة تُوفّیت فقالت عَطِّلوها ای انزعوا حُلیها معطّل زمین موات ابل معطّلة لا راعی لها - عطالة بالفتح کوهے در بنی تمیم عَیطَل زن واسپ وشتر دراز گردن -

عطبل - عُطبُول - بالضم زن تمام خلقت نیکو اندام عَطابل عَطابیل ج -

عظل - عَظال - معاظلة - تعاظل - درپے مادہ سگ بزر بریکدیگر رفتن سگان نر بگشنی ولخ جراد عاظل وعَظلی لخ دو سله برهم نشسته (عع ف اض ۲ وک اف ۲) یوم العظالی بالضم یوم للعرب رکب فیه بعضهم بعضا ویقال رکب الاثنان والثلاثة الدابة الواحدة - تعظّل گرد آمدن قوم بر چیزے عظال نوعے از تصرف ورقوانی شعر

عفل - عَفَل - جاے دست زدن بمیان پاے گوسپند بجهت دانستن گرانی وسبکی وے عفل عفلة بالتحریک فنج ماده ناقة عَفلاء ونعت منه -

عفشل - عَفشَلیل - مرد گران جان - وزن سست گوشت گنده پیر والعفشلیل ایضا الکسائی الجانی -

عقل - عَقل - جامهٔ نرخ - وخرد ودانش - ودریافتن عع ف اک ۲ یقال عَقَل یَعقِل عَقلا ومعقولا ایضا وهو مصدر وقال سیبویه هو صفة لان المصدر لا یأتی علی مفعول البتة ویتاول المعقول فیقول کانه عُقل له شیٔ ای حبس وأُیّد وشُدّ وقال ویستغنی بهذا عن المعقول الذی یکون مصدرا عاقل عقول نعت ودیت وویت واون کشته را یقال عَقلتُ القتیلَ ای اعطیت دیته قال الاصمعی سُمّیت الدیة بذلک لان الابل کانت تُعقَل بفناء ولی المقتول ثم کثر استعمالهم بقولهم عقلت المقتول حتی سُمّیت الدیة بذلک وان کانت تلک دراهم ودنانیر وماندن قصاص بدیت یقال عقلتُ له دم فلان ای ترکتُ قصاصه للدیة واز جهت کسے دیت دادن پذیرفتن یقال عقلتُ عنه ای غرمتُ عنه جنایته فادّیتها عنه

(عع ف اک ۲) یقال عزل عنها - وانا بمعزل عن هذا - معزال آنکه ستوران بگوشه برد بچرا - ومرد سست وگول - وآنکه از اهل قمار دور باشد از خساست - وایضاً قومے بے نیزه معازیل ج - **عزل - عزهول** - بالضم شتر بچر اگذاشته عزاهیل ج عزهل کبوتر نر -

عسل - عسل بفتحتین انگبین یذکر ویؤنث - عسل طعام ساختن به انگبین (عع ف اض ۲ و ک ۲) زنجبیل معسل معجون معسل بانگبین سرشته عاسل انگبین گیرنده عسالة کبت انگبین یعنی زنبور عسل - وجاے شهد ویقال ما لفلان مضرب عسلة یعنی من النسب ما اعرف له مضرب عسلة یعنی اعراقه - عسلی علامت جودان والعسیلة فی الجماع شبهت تلک اللذة بالعسل وصغرت بالهاء لان الغالب علی العسل التانیث ویقال اراد به العسلة وهی القطعة منه کما قیل للقطعة من الذهب ذهبة - عسیل جاروب عطار - ونره قیل استعسال عسل جستن تعسیل عسل توشه دادن کسے - عسل عسلان پویه دویدن گرگ ومردم وجنبیدن نیزه (عع ف اک ۲) یقال ذئب عاسل والجمع عسل وعواسل ورمح عسال - عسل وعواسل ورمح عسال - عسل ک ۲ سخت زننده وسبک دست - عسل بالنون ناقه شتابرو -

عسقل - عسقلة - درخشیدن سراب عسایل سراب ونوعے از سمار وغ سپید کلان ویقال لها شجمة الارض ایضاً عسقول بالضم یکے عسقلان شهرے وهی عروس الشام -

عصل - عصل - بفتحتین رودہ اعصال ج وکژی بن دم - ودرختے که بخوردن آن شتر راشکم روان شود وکژی دندان وساق اعصل لغت منه - شجرة عصلة درخت کژ وسهام عصل معوجة اناب اعصل دندان کژ منعصل تیر که پیچ پیچان رود ورهوا اعصل بفتحتین پیاز کوهی عضلار مثله عناصل ج وموضع ویقال للذی ضل اخذ فی طریق العصلین - وطریق العصل طریق من البصرة الی الیمامة -

عضل - عضاة - بالضم سختی یقال انه لعضاة من العضل ای داهیة من الدواهی - عضل ض ف ۲ کلا کموش عضلان بالکسر ج - عضل بفتحتین قبیله وهو عضل بن الدیش اخو القارة وهما القارة وگوشتهاے ساق وکل لحمة مجتمعة مکتنزة فی عضو فهی عضلة وعضله ناک شدن (عع ک اف ۲) عضل (ک ۲) نعت منه - وامر عضال وامر عضال بالضم بیماری وکار سخت اعضال سخت شدن - ودرماندہ کردن امر معضل کار بے بیرون شو معضلات سختی ها عضل بسکون ۲ باز داشتن بیوه را از شوے کردن (عع ف اض ۲ و ک ۲) تعضیل کار بر کسے تنگ گرفتن صلته بعلی ودشوار بیرون آمدن کودک وبچه از رحم شاة معضلة

دو برابر کردن چیزے را بچیزے نہ از جنس وے یقال عَدَلتُ فلانًا بفلان ای سویت بینہما - و رجل عَدْل و قوم عَدل و عدول ایضًا عدالۃ بسند گواہی شدن (ع بضمہا) عدل بالکسر مانند و تنکبار اَعْدال ج - قال الفراء عَدْل بالفتح ما عادَلَ الشیٔ من غیر جنسہ و بالکسر من جنسہ و مثلہ و یقال عندی عِدْلُ غلامک اذا کان غلامًا یَعْدِل غلامًا فاذا اردت قیمتہ من غیر جنسہ فتحت العین و ربما کسرہا بعضہم و کانہ منہم غلط عدیل ہم تنک و ہم سنگ معادلۃ اندازہ کردن میان دو چیز و توقف کردن تعدیل راست کردن و شایستہ گواہی گردانیدن عُدول برگشتن از راہ (ع ف اک ۲) صلتہ بعن انعدال کذلک و از گشنی باز ماندن فحل و قولہ فی الحدیث لا یُقبَل منہ صَرْفٌ و لا عَدْل فالصرف التوبۃ و العدل الفدیۃ و منہ قولہ تعالیٰ وان تَعْدِلْ کُلَّ عدلٍ ای تَفْدِ کل فداء و قولہ تعالیٰ او عَدْلُ ذلک صیامًا ای فداء ذلک - عادل داد دہندہ و مشرک و ہو الذی یعدل بربہ غیرہ ای یشرک - و فی المثل وضع فلان علی یَدَی عدل و ہو اسم رجل قتّال یُضرب فی کل ما کان یُئس منہ - عَدَوْلیّۃ بفتحتین و سکون ۲ گشنی منسوب بعَدَوْلی و ہی قریۃ بالبحرین - عدولی کشتی بان - عدمل - عدمول - عدمل - بالضم فیہما دیر - عندل - عَنْدَل - بفتحتین شتر ضخم الراس یستوی فیہ المذکر و المؤنث و در از عندلۃ تمونث منہ - و یقال البلبل یُعَندل ای یصوّت - عندلیب ہزار دستان عنادل ج -

عذل - عَذْل - نکوہیدن (ع ف اض ۲) عذل بفتحتین نکوہش یقال عَذَلْنا فلانا فاعتذل ای لام نفسہ و اَعْتب عَذِلہ مثال ہمزہ بسیار ملامت کنندہ عاذل رگ خون استحاضہ و سُئل ابن عباسؓ عن دم الاستحاضۃ فقال ذلک العاذل یَعْذُو فلتستثفر و لتصل قولہ یعذو ای یسیل - ایام معتدلات روزہای سخت گرم رجل مُعَذِّل الذی یُعَذِّل لافراطہ فی الجود -

عرجل - عَرْجَلَۃ - جماعت پیادۂ روان - و گروہے اسپان حرجلۃ بالحاء مثلہ بلغۃ تمیم -

عزل - عَزّال - بالکسر جاے خفتن پالیزبان و پالیز بر سر درخت و جزان از خوف سباع - و گرد آوردۂ صیاد در کازہ از صید قدید و جز آن -

عرطل - عَرْطَل - بالفتح دفزک -

عرقل - عَراقیل - عراقیب - سختی ہا و دشواریہا

عزل - اعتزال - تَعَزُّل - بکسو شدن و اعتزلہ و تعزّلہ بمعنیً و الاسم العزلۃ بالضم - اَعْزَل بے سلاح - و یکے از دو سماک - و اسپ کژ دم - و ابر بے باران و قوم عزل عَزْلان عُزّل ج - اعزلۃ نام موضعے عَزْلاء دہان زیرین توشہ دان عزالی بکسر اللام ج - و بالفتح ایضا مثل صحاری - عزل بیکار کردن و جدا کردن - و دور شدن از کنیزک و زن

عُنبُل عُنبلة بالضم کندو فی السامی عُنبُل وعُنبلة انچه بگذارد ختنه ناکرده اززن عناہل سطبر۔
عبہل۔ عبہلة۔ بے کار گذاشتن ستور را والعین مبدلة من العمزة یقال عَبہَل الابلَ او ابہلہا ای اہملہا وابل مُعبَہلة لاراعی لہا۔
عَبابلة ملوک یمن۔
عتل۔ عَتلة۔ بفتحات بیرم النجار والمجثات یعنی سوراخ کن وچوب کاو۔ وکمان فارسی وچوب دستی درشت۔ وناقه که ہرگز آبستن نشود وعَتیل مزدور عُتلاء ج۔ عَتل سخت کشیدن چیزے را (عع ف اض ۲ ک ۲) رجل معتل بالکسر نعت ویقال عَتَلَه وعَتَنَه باللام والنون جمیعا۔ عتل بفتحتین والتشدید مرد درشت آزار وہندۂ وسخت گوے قولہ تعالی عُتُلّ بعد ذلک زنیم و نیزہ بسطبر رجل عَتِل ف اک ۲ بیدی شتابنده (عع ک اف ۲) یقال لا انعتل معک ای لا ابرح مکانی۔
عثل۔ رجل عثوَل۔ ک اف ۲ مشدد اللام مردے سست فرومایہ مثل القثوَل عَثوَل مثل ام عثیَل کفتار۔
عثجل۔ عَثجَل۔ بفتحتین بزرگ شکم مثل اثجل۔
عثکل۔ عُثکول۔ بالضم عثکال بالکسر خوشۂ خرما وتعثکل العذق ای کثرت شماریخہ ای عثاکلہ عُثکل العودج ای زُیّن بامثال العثاکل۔
عجل۔ عِجل۔ بالکسر گوسالہ عَجول ک اف ۲ مشدد واشلہ عجاجیل ج۔ عجلة مؤنث ومشک عجل ج۔ مثل قربة وقرب وعجال کذلک مثل رہمة ورہام۔ عِجلة ایضا نوعے از گیاہ وبقرة مُعجِل مادۂ گاو یا گوسالہ عجل ایضا قبیلہ عَجلة بہ فتحتین گردون عجل اعجال ج۔ ودولاب عَجَل ج وچوب بر پہنائے سرچاہ۔ وشتافتن عَجَل بفتحتین کذلک (عع ک اف ۲) عَجِل بضم ۲ وکسرہ عَجَلان نعتان منہ وامرأة عجلی مثل رَجلی ونسوة عَجالی مثل رَجالی وعجال کما یقال رجال۔ عاجل عاجلة این جہان۔ وبے مہلت نقیض آجل وآجلة۔ ویقال عاجلہ بدینہ واَعجلہ ای اخذہ ولم یُمہلہ۔ وقولہ تعالی اَعجلتم امر ربکم ای اَسبقتم۔ عَجول نیک نیک شتابنده وناقه بچه گم کرده عَجالة بالضم ہرچه بشتاب حاضر آورده شود ویقال التمر عجالة الراکب یعنی ماحضر۔ ویقال عَجَّلتُم کما یقال لَنَتُم وفی المثل ایضا الثیب عجالة الراکب۔ عجلان ایضا نام مرد ام عجلان مرغ اَعجال تعجیل برانگیختن ویقال تَعَجَّلتُ له من الکراء کذا وعَجَّلت له من الثمن یعنی کرا وبہا دادم وعجلت اللحم ای طبختہ علی عجلة۔ اعجالة ما تعجّله الراعی من اللبن الی اہله قبل الحلب یعنی ناشتا شکن مُعجِل مُتعجِّل اعجالہ آرنده استعجال شتابانیدن وپیش شدن۔
عدل۔ عَدل۔ داد۔ وداد دہنده۔ و شایستہ گواہی ودادودادن معدلة بکسر الدال وفتحہ مثلہ وہو خلاف الجور (عع ف اک ۲)

طحمیل - کفندیل خروس -
الاطرغلات - بضم الهمزة والراء والغین و تشدید اللام الدباسی والقماری والصلاصل ذوات الاطواق -
طعل - درنسب مردم رخنه کردن (ع بفتحها) طاعل تیرراست کرده شده -
طفیشل - کسمیدغ نوعیست ازشوربا طفنشل مردناتوان -
طمسل عن المرأة - اززن عاجزشد طمسل بالضم وزوطماسلة ج وهو یمشی الی الطمسلی کحوزلی ای الضراط
طنبالة - پس ازدانائی نادان شدن طنبول بالضم دوده ایست بمصر -
طهبالة - بزمین رفتن -
طهفلة - نان اززن خوردن وبران همیشگی کردن -

فصل الظاء

ظلل - ظل - بالکسر سایه وپناه ظلال ج - ظل اللیل تاریکی شب ظلال سایهٔ ابروفی المثل ترک الظبی ظله یضرب فی النفور عن الشئ ظل ظلیل سایهٔ دائم ومکان ظلیل همیشه باسایه و فلان یعیش فی ظل فلان ای فی کنفه - ظلة بالضم سایه پوش وقرئ قوله تعالی فی ظلل علی الارائک متکئون واول ابرکه سایه افگند وقوله تعالی عذاب یوم الظلة قالوا غیم تحته سموم مظلة بالکسر سایه بان اظل درون سپل شتر اظلال سایه ناک شدن روز یقال اظل یومنا اذا کان ذا ظل وسایه افگندن درخت وجز آن - ونزدیک آمدن کسے یعنی سایه افگندن یقال اظلک شهر کذا ای دنا منک - استظلال پناه جستن بسایه صلته بالباء ویقال ظللت اعمل کذا ظلولا اذا عملته بالنهار دون اللیل ومنه قوله تعالی فظلتم تفکهون وهو من شواذ التخفیف وقد فسرناه فی مس

فصل العین

عبل - عبل الذراعین - سطبرباز ودوامرأة عبلة ای تامة الخلق عبلات عبال ج - فرس عبل الشوی ای غلیظ القوائم عبالة بالفتح مصدر (ع بضمها) عبلة ایضا اسم جاریة وامیة الصغری وهم حی من قریش یقال لهم العبلات والنسبة الیهم عبلی ترد الی الواحد ای الی اسم امهم وهی عبلة - عبل تافتن رسن (ع ف اض ۲) وبرگ درخت فروتراشیدن - وپیکان درتیر کردن (ع ف ا ک ۲) عبل بفتحتین ریشهٔ تافته وگل ورق مفتول مثل ورق الاثل والارطی والظفار - ویقال اعبل الارطی اذا غلظ ودبه واحمر وصلح ان یمد بغ الاصمعی اعبلت الشجرة سقط ورقها وفی الحدیث فی شجرة شر تحتها سبعون نبیا فهی لا تسرف ولا تعبل ولا تجر ای لا تقع فیها سرقة ولا تسقط ورقها ولا یاکلها الجراد اعبل سنگ سپید وصخرة عبلاء نعت عبال بالکسر ج - مثل بطحاء وبطاح یعبلة بالکسر پیکان دراز عبال بالفتح نوعے از گلهاے کوهی ویقال القی علیه عبالته ای ثقله بتشدید اللام

وہذا امر مطل ای لیس بمستقر - وتطال ای اشراب یعنی گردن دراز کردتا دور نگردد -

طمل - طَمَلَة بفتحتین والسکون لائے تاک حوض ویقال صار الماء طَمَلَة کما یقال رَکَلَة - ویقال اِطْمِل ما فی الحوض وہو افتعل - طُمُل بالکسر وزد مظلة بالکسر نفس موج نان باز کن طُمُل نان باز کردن - وراندن دور ستور را (ع ف اض ۲) -

طول - طُول - بالضم درازی خلاف العرض ودرازشدن (ع بضمہا) یقال طال الشئی و طُلْتُ انا واصلہ من طُولْتُ بضم الواو لان نقیضہ طویل فنقلت الضمة الی الطاء وسقلت الواو لاجتماع الساکنین ولا یجوز ان تقول منہ طُلْتُہ لان فَعُلْتُ لا یتعدی فان اردت تعدیتہ قلت طَوَّلْتُہ واطلتہ واما قولک طاولنی فلان فَطُلْتُہ فانما تعنی بذلک کنتُ اطول منہ من الطول والطُّوَل جمیعا - طول بالفتح منت نہادن وفزونی کردن بر کسے - وغالب آمدن در فضل ومنت (ع ف اض ۲) صلتہ بعلی - ویقال طال طُولُک بالکسر والضم وطِیلُک ای عمرک وغیبتک ایضا ویقال طال طُولُک وطِیلُک بالسکون فیہما وطوالک بالفتح فی ہذا المعنی - طول ک اف ۲ رسن دراز کہ ستور را بعلت بندند یقال ارخ الفرس من طولہ طویلہ کذلک ومنہ طویلة الدار ای رسنطہ - ویقال ایضا طَوِّل فرسک ای ارخ طویلتہ فی المرعی -

طویل طُوال بالضم دراز طِوال طِیال بالکسر ج طُوَّال بالضم والتشدید نیک دراز ویقال لا آتیک طَوالَ الدہر بالفتح وطُوَلَ الدہر بالضم - ویقال طالما انتظرتک دیر است کہ چشم میدارم ترا آدخلوا علیہ ما یصح ترکیب الفعلین بلا واسطة والاصح ان یقال طال انتظرتک فلما دخلت ما صیرت الفعل مصدرا ای طال انتظاری بک - اطوال درازتر وہی طُولیٰ وہم اطاول وہن طُوَل - طویل نام بحری از عروض جمل اطول انچہ نفیج برین او دراز بود مطاولة نبرد کردن بدرازی وطاولتہ بمعنی طلتہ ایضا - طائل فائدہ ولا یستعمل الا فی النفی یقال امر لا طائل فیہ اذا لم یکن فیہ غنیً ومزیة - ویقال بینہم طائلة ای عداوة تطول منت نہادن وفضل کردن بر کسے اطالة اطوال درازکردن - وبچگان دراز بالا زادن زن وفی الحدیث ان القصیرة قد تُطیل - تطویل مہلت دادن وصلتہ باللام یستطال تکبر کردن - ودرازشدن یقال استطالوا علیہم ای قتلوا منہم اکثر مما کانوا قتلوا تطاول گردن کشی وتکبر کردن - وگردن درازکردن بوقت نگریستن طَوِّل بالضم والتشدید مرغے طَیِّلَة الریش اے مقابلتہا فی البہوب طولا -

طہل - طِہْلِئَة - بکسرتین وفتح الہمزة ابرو تیرگی یقال ما علی السماء طِہْلِئَة ای شئی من غیم وہمزتہ زائدة

طہمل - طَہْمَل - بالفتح زشت خلقت طَہْمَلَة مؤنث طَہامل ج -

ضاعل - شتر توانا و الضعل محرکۃ دقۃ البدن من تقارب النسب -

ضغیل - کامیر آواز دہن حجام وقت بکیدن مجمنہ

ضمیلۃ - کسفینۃ زن جامانده یازن لنگ -

ضندل - گنده سر ضندل شاه او صوابه بالصاد

فصل الطاء

طبل - طَبَل - بالفتح دہل - وغولک سیم ویقال ما اوری ای الطَبَل ہوائے ای الانسان ہو - طوبالۃ عیش طوبالات ج - ولا یقال للکبش طوبال -

طحل - طَحالۃ - بالضم سپرز رنگی رماد الطحل وشراب الطحل نہ تیرہ ونہ روشن فرس اطحل الذی یعلو خضرتہ قلیل صفرۃ - اطحل ایضاً نام کوہے بہ مکہ یضاف الیہ ثور بن عبد مناۃ ویقال ثور الطحل -

طحال بالکسر سپرز ویقال ان الفرس لاطحال لہ وہو مثل لسرعتہ وجریہ کما یقال البعیر لامرارۃ لہ ای لاجسارۃ لہ - طحل بالفتح برسپرز زدن (عع بفتحہا) یقال طَحلتہ ای اصبت طحالہ فہو مطحول -

طحل بالتحریک درومند شدن از سپرز - وتباہ شدن وبوے گرفتن آب (عع ک اف ۲) طحل بالماء شلہ -

طربل - طِربال - بالکسر باخہ بر بن دیوار - و صخرۃ بلند بزرگ در کوہ طرابیل الشام صومعہ ہاے شام ویقال طَرْبَل بولہ بالا اند اخت کمیز را -

طرجہل - طِرجہالۃ - پنکانچہ معرب ترجہارۃ کذلک

طسل - طَیسَل - بسیار - وگر دیقال ماء طَیسَل ونعم طیسل ای کثیر - طسل در خشیدن سراب در صحرا -

طفل - طِفل - بالکسر نوزادۂ مردم وجانوران وحشی وہو واحد وجمع مثل الجُنُب قال اللہ تعا او الطِفل الذین لم یظہروا اطفال ج - ویقال اَطفلت المرأۃ - مُطفِل آہوے بابچہ وناقۃ باکرۃ نوزادہ مطافل مطافیل ج طَفَل بالفتح نازک جاریۃ طَفلۃ وبنانٌ طَفل وانما جاز ان یوصف بہ الجمع وہو جمع بالطفل وہو واحد لان کل جمع لیس بینہ وبین واحدہ الا الہاء فانہ یوحد ویذکر - و تطفیل الشمس میلہا الی الغروب یقال طَفلت الشمس الی الغروب وطَفل اللیل اذا اقبل ظلامہ طِفل بفتحتین بعد از نماز دیگر یقال اتیتہ طفلاً آمدم شبگاہ وباران یقال لزہر جادہ طَفَل الثریا - تطفیل اشتر را بابچگان نرم راندن تا از ما در جدا نشوند

طفیل بالفتح نام کوہے طُفَیلی بالضم ناخواندہ بمہمان آیندہ تطفل مصدر فیہ -

طلل - طَل - باران ریزہ طلال ج - یقال طلت الارض وطلما الندی فہی مطلولۃ - وطلۃ الرجل امرأتہ - وخمر طلۃ ای لذیذۃ - طلل بفتحتین اثر سرای وجاے خراب شدہ اطلال طلول ج - ویقال حیا اللہ طللک وطلالتک ای شخصک - ویقال ما بالناقۃ طل بالضم ای لبن ویقال رماہ اللہ بالطُلالۃ وہو الداء العضال والداہیۃ - وطل دمہ فہو مطلول - وطلہ اللہ واطلہ اللہ ای اہدرہ قال ابو عبیدۃ فیہ ثلاث لغات طل دمہ بالفتح وطل واطل بالضم - واطل علیہ ای اشرف -

سختی وربما جاء بضم الباء فیهما وهو من النوادر۔
ضحل ضَحْل - آب اندک ویقال اتان الفعل لانه لاتغمرها تقلته۔
ضحمحل - اضمحلال - نیست شدن ورفتن وبتقدیم المیم کذلک عن ابی زید وکشاده شدن ابر۔
ضکل - ضَیْکَل - برهنه از فقر ضیاکلة ج۔
ضلل - ضَلال - بالفتح ضائع شدن - وگم شدن ومغلوب شدن یقال ضل المار فی اللبن ای غلب بحیث لایظهر اثره فی اللبن ومنه قوله تعالی حکایة عن اخوة یوسف ان ابانا لفی ضلال مبین ای هو مغلوب فی محبتنا یعنی فی محبة یوسف واخیه وقوله تعالی حکایة عن موسیٰ قال فعلتها اذا وانا من الضالین ای من المغلوبین فی عصبیة الدین وهلاک شدن الاسم هو الضل بالضم - ویقال هو الضُّلّ بن ضُلّ اذا کان لایعرف ولایعرف ابوه وهو الضلال بن التلال ایضاً - ضالة گم شده یستوی فیه الذکر والانثیٰ - ارض مَضَلة بفتح ۲ وکسره زمین که در وے راه گم شود ضِلّیل ومُضَلّل بسیار در پی ضلالت رونده وکان یقال لامرئ القیس الملک الضلیل - ضَلْضِل ضَلْضَلة بفتحتین وکسر ۳ زمین درشت ضُلْضِلة ض اف ۲ سنگ بزرگ چنانکه اورا توان برگرفت ضَلال بالفتح ضلالة گمراهی ضد الرشاد (ع ف اک ۲) قوله تعالیٰ قل ان ضللت فانما اضل علی نفسی فهذه لغة تجد وهی الفصیحة واهل العالیة یقولون ضَلِلتُ اَضَل ک اف ۲ وهو ضال نال وهی الضلالة والتلالة اضلال ضائع گردانیدن وهلاک کردن ویقال اُضِلّ المیت ای دُفن - وضَلَلتُ المسجد بفتح اللام وکسرها اذا لم تعرف موضعه وکذلک کل شئ مقیم لایهتدیٰ له وفی الحدیث عن الرجل قال لعلّی اضَلّ الله ای اَضِلّ عنه یرید اخفیٰ علیه وغیب عنه من قوله تعالیٰ ائذا ضللنا فی الارض ای خفینا تقول انک لاتهدی الضال ولاتهدی المتضال تضلیل منسوب کردن بضلالت وقوله تعالیٰ ان المجرمین فی ضلال وسُعُر ای فی هلاک - ویقال وقع فی وادی تُضَلّل بضمتین وکسر اللام معناه الباطل مثال تُخَیّب وتُهَلّک کله لاینصرف - ویقال للباطل ضُلّ بتضلال - مُضَلّل نام مروے استضلال طلب ضلالت کردن۔
ضهل - ضَهْل - آب اندک - وبازگشتن بسوے کسے نه بوجه مقابله ومغالبه صلته بالی واندک اندک دادن - واندک وتنک شدن شراب ویقال هل ضَهَل الیکم خبرا ای رفع - وعطیة ضَهلة ای نزرة قلیلة - بئر ضَهول وشاة ضَهول کم آب وکم شیر (ع بفتحها) وجمة ضاهلة قلیلة الماء ضهلت النخلة ای ارطبت - واضهل البسر اذا بدا فیه الارطاب۔
ضیل - ضال - سدر دشتی ضالة یکے ضلیت الارض واضالت ضالة ناک شد۔

ضرزل - کزبرج مرد بخیل حریص۔

یقال الفخار - صلصلة اللجام صوته - وتصلصل الحلی اذا صوّت - صُلول گندہ و بدبوے شدن گوشت پختہ باشد یا خام (ع ف اک ۲) وَصَلَ مثلہ وصَلَلت اللجام ایضاً شد و للکثرۃ - وصَلّ المسمار وغیرہ یَصِلّ صَلیلا ای صوّت - وطین صلصال وصَلّال ومِصَلّال ای مُصوّت کما یُصوّت الخزف الجدید ویقال جاءت الخیل تَصِلّ عطشا ای فی جوفہا صلیل وصوت - ویقال صَلّتہم الصالۃ ای اصابتہم الداہیۃ -

صمل یَصْمُل - سخت و زشت شدن (ع ف اض ۲) رجل صمّل بفتحتین مشدد اللام شدید الخلق وصمل الشجر یَصْمُل صُمولا وصمولۃ - صامل خشک صُمّال بالضم سخت شدن - وانبوہ شدن نبات تَصْمُلۃ اے داہیۃ -

صول - صَوْل - زیادتی کردن و برجستن وحملہ کردن صلۃ بعلی - ویقال رُبَّ قَوْلٍ اشدّ من صَوْل - مصاولۃ صیال بیکدیگر حملہ آوردن والفحلان یتصاولان ای یتواثبان - صالۃ بتحریک المیم حملہ - وکشندہ شدن شتر (ع بضمہما) جمل صَوُل - ویقال صیل لہم کذا ای اُتیح لہم یعنی تقدیر کردہ شدہ مَصْوَل خورکہ دروے حنظل تر نہند تا تلخی از وے رود صیالۃ گرہ چابق تازیانہ صول بالضم نام موضعے -

صہل یَصْہَل - صَہال - بانگ اسپ و بانگ کردن آن (ع بفتحہما وک ۲) مثل نہیق ونُہاق للحمار فرس صَہّال نعت منہ -

صالۃ - حملہ کردن بر مردم (ع بضمہما) یقال صَوُل البعیر اذا واثب الناس او صال بقتلہم ویعدو علیہم وجمل صَوُل وصَیِّل نعت منہ وصَیِّل الفرس آواز اسپ -

صَیْبَل - کزبرج وتضم الباء بلا -

صاصل - کعالم چاہ صو صلاء کگر بلاد رستنی -

مصعتل الرأس - دراز سر -

صعفل - کگنف سفل یعنی مرد بے آرام و زشت خو وبد خوار وصیغل کجرد حل خرماے فربہ کہ بعضے بر بعضے چسپیدہ باشد پس ہنگامیکہ جدا کردہ شود دران خطوط نظر آید وقلما یکون فی غیر البرنی ویقال طین صیغل ایضا ولیس علی افیعل غیرہ -

صغبل - الطعام - طعام بروغن چرب کرد -

صنبل - کقنفذ وجندب بلاے بد و کخندف نام شخصے از بنی تغلب -

مصنطل - بکسر الطاء آنکہ سر خود را فرود آرد -

صمطلۃ - نرمی چیزے -

صال یصیل - لغۃ فی یصول وصیل لہ بکذا ای کسر ویران کردہ شد و میرانیدہ شد -

فصل الضاد

ضأل - **ضُئیل** - نزار ضآلۃ مصدر منہ ع بضمہما وضعیف شدن راے متضائل باریک ضُؤلۃ مثال ہمزۃ نیک نزار لحیۃ ضُئیلۃ ای دقیقۃ -

ضَبْبَل یَضْبَبِل - بکسر تین والمیم مثال زُبر

مشغلة - بالکسر کیارجہ و شکنبہ مشاغل ج -
شغصلی - بکسر الشین والصاد و شد اللام مقصورۃ بیارۂ لیست کہ بر درخت مے پیچد یا بآن وہو حب کالسمسم و شغصل اکلہ و اکل الشاصلی -
شقفل - کجعفر نام شیخے و ابو شقفل راویۃ الفرزدق -
شاقول - چوبیست کہ باکشاورزان بصرہ میباشد و بر سر آن آہن نوکدار میشود - ونزہ و شقلہا جامعہا شقل الدینار وزنہ و شوقل بہ بردباری استوار شد و الشقاقل فی ش ش ق ل - و اشقالیۃ شہریست باندلس و میمونۃ بنت شاقولۃ زنی ست از پرستندگان خدا -
الشمزل - لغۃ فی الشمردل -
شمرطل و شمرطول - مردم دراز و مضطرب -
شمطالۃ - بالضم پارۂ از گوشت با پیہ آمیختہ -
شمسل - کزبرج فیل -
شنبلۃ - بوسہ دادن و عبد اللہ بن شنبل محدث و ابو شنبل حمل بن خرزج شاعر -
شنفلہ - بمطالبہ دراہم برآوردن -
شہلۃ - زن گندہ پیر شمہیل بالکسر پدر قبیلۂ -

فصل الصاد

صحل صحل - بفتحتین گلو گرفتگی ع ک اف ۲ یقال ہو صحل الصوت و صحل نعت منہ -
صدل - صندل - شتر بزرگ سروچوب خوشبو معرب چندن صیدلانی بالنون والیاء پیلور وہی لغۃ فی صیدنانی -
صعل صعل - مردم و شتر مرغ خرد سر و خر پشم ہا ریختہ صعلاء مؤنث صعلۃ مثلہ و ایضاً نخلۃ صعلۃ بے برگ صعل بفتحتین باریکی -
صفصل صفصل - بکسر تین گیاہے -
صقل صقل - بالضم تہی گاہ صقلۃ مثلہ - فرس صقل اسپ دراز تہی گاہ و میان صقل صقال بالکسر زدودن شمشیر و آئینہ و جز آن و بالسین کذلک (ع ف اض ۲) صاقل نعت منہ صقلۃ ج - صیقل زداینده صیاقلۃ ج - صقیل زدودہ - و شمشیر مصقلۃ بالکسر آلت زدودن و بالفتح نام مردے و یقال الفرس فی صقالہ ای فی صوانہ و صنعتہ -
صقعل صقعل - مثال سحل خرمائے خشک -
صلل صلۃ - زمین خشک - و پوست یقال خف جید الصلۃ و باران کہ یک یک افتد صلال ج - و ایضا علف صل بالکسر مار خرد کہ فسون نہ پذیرد و یقال انہا صل صفا اذا کانت منکرۃ شل الافعی - و یقال للرجل اذا کان داہیا منکرا انہ لصل اصلال ای حیۃ من الحیات و گیاہے صلیان ترۂ و ہو فعلیان صلیانۃ یکے و یقال للرجل اذا اسرع فی الحلف و لم یتعتع جذہا جذ البعیر الصلیانۃ و ذلک ان البعیر اقتلعہا من اصلہا اذا ارتعاہا - صلصل بفتحتین فاختہ - و موسے پیشانی اسپ صلصلۃ باقی ماندۂ آب در تگ حوض صلصال بالفتح گل باریک آمیختہ یعنی غربژن فاذا طبخ بالنار

دبر آمدن پلۂ ترازو - و مادۂ شتران کہ شیر کم کردہ باشند و ہشت ماہ از نتاج ایشان گذشتہ باشد واحد ہا شائلۃ - ویقال شولت الابل ای صارت شائلۃ و آب باقی ماندہ در بن مشک و الجمع اشوال تشاول بہ نیزہ بسوے یکدیگر حملہ کردن در حرب مشاولۃ مثلہ - شائل مادۂ شتر دم برداشتہ بجہت آبستن شُوَّل ج - شُوَلۃ دُم کژدم کہ در دارد باشد ومنہ تسمی العقرب شُوَّالہ و دو ستارہ کہ از منازل قمر است یقال لہا حمۃ العقرب و نام زنے گول وفیہا المثل للانسان حین ینصح انسانا انت شولۃ الناصحۃ قال ابن السکیت ہی امۃ لعدوان وکانت تنصح لموالیہا فتعود نصیحتہا وبالا علیہم لحمقہا - شوال نام ماہے م شَوَّالات شَوَاوِیل ج - رجل شَوَل مرد سبک خدمت سبک کار مشول بالکسر داس خرد -

شہل - شَہلۃ - بالضم میش چشمی شَہل بفتحتین مصدرہ (ع ک اف ۲) اشہل شہلاء نقیان منہ - شہلاء ایضاً حاجت آمرأۃ شہلۃ زن میانہ تمام عقل وہو اسم لہا خاصۃ لا یوصف بہا الرجال شَہْل نام مردے مشاہاۃ شر گفتن باہم و سخن گرد انیدن -

شحول - بالفتح مردم دراز پا و ثابت بن مشحل کمنبر تابعی -

اعطنی شحتلۃ من کذا ای نتفۃ منہ -

شخل الشراب شراب را پالود (ع بفتحہما) شخل الناقۃ شتر مادہ را دوشید شخل بالفتح دوست

یا کودک نوجوان آنکہ دوستی کند با تو شخیل مثلہ وشاخلہ صافاہ شخل و شخلہ بکسرہما پالونہ -

شاول - کصاحب نام شخصے و محمد بن شاول بن علی النیسابوری صاحب اسحٰق بن راہویہ شاولۃ دیہیست بمغرب او ہی بالذال ومنہا السید ابو الحسن الشاولی استاذ الطائفۃ الشاذلیۃ من صوفیۃ الاسکندریۃ وفیہم یقول ابو العباس بن عطاء (شعر) تمسک بحب الشاذلیۃ تلق ما + ترُوم فتحقق ذاک منہم وحصل + ولا تعدون عیناک عنہم فانہم + شموس ہدی فی اعین المتأمل

شاذل - کصاحب نام شخصے و شہران بن شاذل من اجداد مکحول و شیذلۃ لقب عزیزی بن عبد الملک الفقیہ الشافعی -

شرحبیل - کنحو عبیل الخطلی و الجعفی او ہو شراحیل وابن غیلان و ابن السمط و ابن حسنۃ و ابن اوس او ہو اوس بن شرحبیل صحابیون و ابن سعد وابن سعید و ابن شریک و ابن مسلم و ابن یزید وابن الحکیم محدثون -

الشروال - لغۃ فی السروال -

الشسلۃ من الاقدام الغلیظۃ لغۃ فی الشتلۃ -

ششقلۃ - تغیر دادن دینار یقال ششقل الدینار ششقاقل وشقاقل اشقاقل بیخ رستنی ست ہندی یربی فیلین ویہیج الباءۃ -

شاصلی - بضم الصاد و فتح اللام المشددۃ مقصورۃ فاذا خففت مدت نباتیست وشوصل اکلہ -

شلل شَلّ - راندن (ع ف اض ۲) الاسم الشَلَل و دوختن جامہ شلال بالکسر پراگندگان یقال جاؤا شلالا اذا جاؤا یطردون الابل - شلل بفتحتین داغ جامہ کہ بشستن نرود - وتباہ شدن دست (ع ک اف ۲) واشلّہا اللہ دعاء علیہ ویقال لاتشلل ولاتکلل اشل شلار نعت منہ - ویقال لمن اجاد الرمی او الطعن لاشلا ولاعمی ولاشل عشرک ای اصابعک - شلشلہ چکانیدن آب و مار ذوشلشل وشلشال ای ذو قطران تشلشل لاغر گوشت رجل شلشل بضمتین سبک گوشت شلیل پیرہنچہ کہ در زیر زرہ پوشند - وزرۂ کوتاہ اشلۃ ج - وپلاس کہ بر کیمخت شتر پوشند وبیان وادی شلۃ بالضم نیت وکار دور -

شمل شَمول - فراز گرفتن چیز را و بہ ہمہ رسیدن وسوے دست چپ برگشتن باد و وزیدن او بر کسے ع ف اض ۲ امر شامل نعت منہ - ویقال جمع اللہ شملہ ای ما تشتت من امرأۃ وفرق اللہ شملہ ای ما اجتمع من امرہ کانہ من الاضداد - شمل بفتحتین فراز گرفتن (ع ک اف ۲) وآبستن شدن ناقہ از گشن دیگرے یقال شَمِلت ناقتنا لقاحا من فحل فلان - شَمْلۃ گلیم خرد کہ بخود در کشند ویقال اصابنا شَمْل من مطر واخطانا صَوْبہ وابلہ ای اصابنا منہ شئ قلیل - ورأیت شملا من الناس والابل ای قلیلا - وما علی النخلۃ الا شَمَل وشَمْلۃ وشمالیل ای شئ قلیل من حملہا - شمالیل ایضاً شاخہاے پراگندہ در نوک وذہبوا شمالیل ای متفرقین - ثوب شمالیل مثل شماطیط - مِشمل شمشیر کوتاہ وگلیم خرد مشملۃ کذلک - شمال بالفتح بادے کہ از طرف قطب شمالی وزد وفیہا خمس لغات شَمْل بفتحتین وسکون ۲ شِمال وشَمأل بالہمز وشَمائل بالقلب - وشَمّال بتشدید اللام ایضاً شَمّالات ج - وشمائل ایضاً علی غیر قیاس - مشمول آب وشراب شمال وزیدہ ومنہ خمر مشمولۃ ونار مشمولۃ - شمول بالفتح خمر شمال بالکسر دست چپ اَشْمل ج - وشمائل ایضاً علی غیر قیاس قولہ تعالی عن الیمین والشمائل شملال بالکسر مشلہ وخود عادت شمائل ج - وغلاف پستان گوسپند وغلاف نخلۂ نورس شَمَل در غلاف گرفتن (ع ف اض ۲) ناقۃ شِمِلّۃ بکسرتین والتشدید ای خفیفۃ شملال شَمْلیل مشلہ - وشَمَلّ ای اسرع اشمال سوے باد شمال شدن ویک نیمہ بابیشتر ازمادگان را آبستن کردن گشن ومیوہ وخرما باز کردن از درخت ونخل اشتمال جامہ در خود پیچیدن - وفراز گرفتن -

شمردل شَمَرْدَل - شتر سبک رو وشَمَرْدَلۃ ناقۂ نیکو خوبصورت -

شمعل - اِشْمِعلال - شتاب کردن وپراگندہ شدن مِشْمِعل تیز رو وشَمْعَلۃ الیہود قراء تہم -

شول - شَوْل - برداشتن سبوے را و شتر دنبال را صلتہ بالباء اشتیال اشالۃ کذلک - وراشدن دم شتر لازم متعد (ع ف اض ۲)

صلته بعلی و بچگان پروردن زن بیوه مشغول کوالیدن کودک (ع ف اض ۲) -
شَشْل شَشَلُ الاصابع - درشت انگشتان (ع ف اک ۲ و بضمها) وهو ابدال من شَثَنٍ -
شرحل - شَراحیل - نام مردے لاینصرف نکرة ومعرفة لانه علی زنة جمع الجمع -
شعل شُعلة - بالضم زبانه و درخش آتش شعل ض اف ۲ ج - شَعِیلة پلیته سوزان شعل بفتحتین ج - مشعلة م مشاعل ج - مِشْعَل بالکسر خنوز از جرم که دروے نبیذ کنند شاعل ای ذو اشعال - اِشعال پراگنده شدن غارت وجز آن یقال اشعلت الغارة - وکتیبة مُشعِلة وجرادٌ مُشعِل پراگنده بهرجهتے - وبقطران درگرفتن شتر را یقال اشعل ابله بالقطران وآب چکیدن از مشک از هر جائے واشعلت الطعنة ای خرج منه الدم متفرقا - اشتعال درافروختن آتش وسر بموے سپید شعل بفتحتین سپیدی در دم اسپ وجز آن پیدا شدن شُعلة بالضم اسم فیه فرس اَشْعَل بغلة شعلاء وقد اشعل اشعلا لا اذا ابیض بعض الذنب فان ابیض کله فهو اصبغ شَعْل نام مردے وذهب القوم شعاليل ای متفرقین -
شغل شُغْل - کلاهما بالسکون والحرکة کار ونا پروائی اشغال ج - یقال شَغَلتُ فلانا فانا شاغل وهو مشغول ولا یقال اشغلته شُغْل شاغِل توکیدله مثل لیل لائل - ویقال شغلت عنک بکذا او اشتغلت وقد قالوا ما اشغله لانه لا یتعجب عالم بسیم فاعله -
شکل - شَکْل - مانند اشکال شکول ج - یقال هذا اَشکَلُ بکذا ای اَشبَهُ - شِکْل بالکسر ناز امرأة ذات شِکل ع ک اف ۲ اَشکل شکلاء گوسپند تهیگاه سپید شکل بالتحریک مصدره - شکلاء ایضاً حاجت اَشکَلة مثله لنا قبلک اَشکلة ای حاجة - شکلة بالضم سُرخی سپیدی چشم کالشُکْلة فی سواد ها شکل بالتحریک مصدره - عین شکلاء ودم اشکل ورجل اَشکل اذا کان فیه بیاض و حمرة - اشکل ایضاً سدر کوهے شاکلة تهیگاه - وروش - وسوے - وخرد - قوله تعالی کُلٌّ یَعمَل علی شاکلته ای علی جدیلته وطریقته وجهته شاکل سپیدی بناگوش شکال بالکسر پاے پند شکل بضمتین ج - ورسن پالان شتر که بندند تا پالان سپس نرود - وشکال اسپ - واسپے که سه قوائم سپید بود وشش ویکے لون دیگر یا عکس آن اشکال پوشیده شدن کار یقال اشکل الامر اشتبه اشتکال مثله - واشکل النخل ای طاب رطبه و ادرک - وتشکّل العنب ای ادرک بعضه وانع - وشکلتُ الفرس بالشکال وشکلتُ عن البعیر شدّدت شکالَه بین التصدیر والحقب - وشکلت الکتاب ای قیدته بالاعراب (ع ف اض ۲) واشکلت الکتاب ای ازلت عنه الاشکال - مشاکلة موافقت تشاکل مثله - شکل بفتحتین بطنے از عرب -

مَسَل بفتحتین مثلہ مسائل ج۔ مُسُل بالضم مَسَلة مُسلان جمع علی غیر قیاس۔ سائلہ سپیدی پیشانی وقصبہ بینی وسالت الغرة استطالت وعرضت فان دقت فهی الشمراخ۔ تسایل روان شدن لشکر از ہر جہت سیلان بالکسر دنبالہ شمشیر وکارد مسالا الرجل دوکرانہ ریش مرد مسال یکے ومسالاہ ایضا عطفاہ۔ سیال بفتحتین نوعے از درخت باخار۔

سبتل۔ کعصفر تخمیست از تخم ہاے تره۔

رجل سیعلل۔ بروزن ومعنی سبحلل است یعنی مرد دفزک۔

ستل القوم واستتلوا وتساتلوا۔ پے در پے یکے بعد دیگرے برآمدند ساتل ہر چیز کہ ہمچو اشک و مروارید قطرہ قطرہ روان شود ومستل کمقعد راہ تنگ ستل بفتحتین عقاب یا پرندہ ایست شبیہ بدان یا کرگس ستلان بالضم والکسر ج وایضا پس روان ساتل پس روی کرد ستالة بالضم بلا ہاء چیز مستول مساوت مرد کوفتہ تن۔

سجلة۔ مالیدن چیزے وزدودن آن۔

سحادل۔ کعلابط نره وہو لا یعرف سحادلیه من عنادلیه ثنی لمکان عنادلیه وہما الخصیان وسحدل کجعفر نام شخصے۔

سرطلة۔ درازی با اضطراب سرطل کجعفر نعت منه۔

اسرافیل۔ بالکسر نام فرشتہ وقیل خماسی ہمزتہ اصلیة۔

سعائل۔ شتران دراز۔

سقل۔ بالفتح بروزن ومعنی صقل کہ زدودن باشد وبالضم کمر لغة فی الصاد والسیقل الصیقل اسقیل اسقال بکسرہما پیاز دشتی وگلنف مرد لاغر میان والسقل من الخیل اسپ نزار پشت۔

سکل۔ بالکسر ماہیے است سیاہ رنگ وفزک اسکال وسکالة کقردة ج۔

سمرطل وسمرطول۔ دراز مضطرب۔

اسماعیل۔ بالکسر ابن ابراہیم الخلیل علیہما السلام ومعناہ مطیع اللہ وہو الذبیح علی الصحیح۔

مسمعل کمشمعل شتر دراز۔

مسمهل کمشمعل لاغر۔

سَمَنْدل۔ مرغیست ہندکہ در آتش نسوزد۔

سنجال۔ بالکسر موضعے۔

سنطلة۔ دراز شدن سنطلیل دراز والسنطل بفتح الطاء الضعیف المشی یکاد یسقط اذا مشی او من یحدر رأسه ویرتفع او المتمائل لا یملک نفسه والعظیم البطن المضطرب الخلق سنطالہ بالضم رفتار باسکون وزن فرود آرندہ۔

سنطل۔ کوہیست خرد بظاہر عمان۔

سهبل۔ کجعفر ولاور۔

فصل الشین

شبل یشبل۔ بالکسر شیر بچہ اشبل واشبال ج۔ لبوة مشبل مادہ شیر با بچگان اشبال مہربانی کردن

عند السلة وقت برکشیدن شمشیر سلة وزدی یقال فی بنی فلان سلة ای سرقة وتگ اسپ یقال فرس شدید السلة وخرجت سلة علی النخیل فی اسبانی ای دفعة وخنور که طعام وجامه وبار در وی نهند سال بتشدید اللام آب راه تنگ در وادی سلان بالضم ج - مسلة بالکسر سوزن کلان مسال ج - سلول بالفتح قبیلهٔ از هوازن وهو اسم امهم سلیل بچه وشتر بچه نوزاده - ووادی فراخ درخت ناک ویقال سلیل من سمر کما یقال غال من سلم سلیلة مؤنث وپلیتهٔ که پنبه وپشم غاز کرده در وے پیچند وریسند سلال بالضم بیماری سل یقال اسله الله فهو مسلول - سلالة انچه بیرون کشیده شود از چیزے وآب پشت مردم اسلال وزدی کردن ورشوت دادن وفی الحدیث لا اغلال ولا اسلال وهذا یحتمل الرشوة والسرقة جمیعا - انسلال بیرون آمدن ازمیان چیزے وفی المثل رمتنی بدائها وانسلت تسلل مثله - وتسلسل الماء فی الحلق جری وسلسلة انا ای صببته انا فیه - ماء سلسل وسلسال آب روشن خوش که بگلو روان وفرو شود وسلاسل بالضم مثله - شی مسلسل چیزے درهم پیوسته سلسلة بکسر تین زنجیر وسلسلة الحدیث اسناد پیوسته سلسلة البرق انچه در پهنای ابر پیدا آید سلاسل بالفتح جمع سلسلة وایضا ریگ بریکدیگر چفسیده وسخت شده -

سمل - سمل بفتحتین کهنه جامه یقال ثوب اسمال کما قالوا مج اقصاد - سملة به فتحتین وضم وسکون ۲ - اندک آب در بن خنور مانده - سمل بفتحتین سمول اسمال ج - ابو سمال مشد وکنیت مردے سمل بالسکون چشم بیرون کردن (ع ع ف اض ۲) یقال سملت عینه فی الدعاء علیه وصلح کردن میان کسے اسمال کذلک وپاک کردن حوض از گل ولاے سامل سعی کننده در صلاح کار سمول کهنه شدن جامه (ع ف اض ۲) وبضمها اسمال کذلک سمولة پنرکانچه واسمال اسملا لا بالهمز ای صمر - سموأل بن عادیا بفتحتین مع فتح الهمزة نام مردے -

سهل - سهل یسهل - زمین نرم نقیض الجبل وارض سهلة - سهلی بالضم منسوب علی غیر قیاس - اسهال بزمین نرم رسیدن - وشکم راندن دارو رجل سهل الخلق نرم خو سهلة بالکسر ریگ نهر سهل جوے ریگ ناک سهولة نرمی ع بضمها تسهیل آسان کردن تساهل مسامحت کردن استسهال سهل داشتن سهیل ستاره -

سول - سول یسول زیر ناف (ع ک ف ۲) اسول سولا نعت منه وهم وهن سئول تسویل آراستن کارے قوله تعالی سولت له نفسه ای زینت له سحاب اسول ای مسترخ بین السول - سیل - سیل - توجیه سیول ج - ورفتن آب وخون وجز آن سیلان کذلک (ع ع ف اک ۲) اسالة راندن آب تسییل کذلک مسیل آب رو

که در سینهٔ خر برگردد و بوقت بانگ کردن (ع ف ا ک ۲) یقال سَحَلَ الحمارُ ومنه سمی العیر مِسْحَلًا سحالة بالضم سونش زر و نقره ساحل کرانهٔ دریا قال ابن دُرید هو مقلوب وانما الماء سَحَلَه ساحل القوم بکرانهٔ دریا شدند استحل بکسرتین درخت مسواک.

سجل - سَجَل - وادیٔ م - و وادیٔ فراخ - ومشک وسوسمار ضخم.

سخل - سَخَالة - بره و بزغاله نوزاده ذکر او انثی سَخْل ج - سِخال بالکسر کذلک وایضا نام موضع سَخِل مردان ضعیف - ونوعے از خرما تسخیل بار آوردن نخله بدان موضع - وبعیب وضعف نسبت کردن کو اکب مسخولة ای مجهولة -

سدل - سَدْل - فروشتن جامه (ع ف ا ض ۲) سدل بفتحتین سَدِیل پرده که پیش هودج درکشند مُسْدُول اَسْدال سدائل ج - شَعْرٌ مُسدل موے فروهشته سَدَل بالکسر رشتهٔ جواهر سدول ج سِدِلّی بکسرتین وتشدید اللام فتحان ادله وهو فارسی معرب کانه ثلثة بیوت فی بیت واحد - سمندل بفتحتین مرغے -

سربل - سربال - بالکسر پیراهن یقال سربلته فتسربل ای البسته السربال فلبسه -

سروال - سراویل - ازاربند کر ویونث وهو واحد سراویلات وقیل انها جمع سروال وسروالة والاول اقوی ویقال سَرْوَلَتُه فتسرول - حمامة مُسَرْوَلة کبوتر بر پاے فرس مسروَل اسپ که سپیدی قوائم او از بازو ها و رانها درگذشته باشد -

سطل - سَطْل - پنکان با دسته سیطل مثله -

سعل - سعال - بالضم سرفه و سرفیدن (ع ف ا ض ۲) مسعل حلق سعالة بالکسر غول سعلاة کذلک یمد ویقصر سعالی ج - واستعلت المرأة ای صارت سِعالة اذا صارت صخابة بذیة -

سغل - سَغَل - ف ا ک ۲ مرد بے آرام بد خو و بد خوار صبی سغل مِسْغَلة بزیادة الیم ناقة طویلة -

سغبل - سَغْبَلة - چرب کردن سر را - وبروغن تر کردن طعام را -

سفل - سِفْل - بالضم والکسر وسفول وسفالة بضمها والسفال بالفتح فرودی وپستی نقیض علو وعلو بالضم والکسر وعلو وعلاوة بضمهما والعلا بالفتح یقال قعدت بسفالة الریح وعلاوتها وعلاوة الریح حیث تهب وسفالتها بارادة ذلک - سافل فرود وپست نقیض عالی سفالة بالفتح ناکسی (ع بضمها) سافلة بن مردم سَفَلة ف ا ک ۲ قوائم ستور و مردم فرومایه یقال هو من السفلة ولا یقال هو سَفِلة لانها جمع والعامة تقول رجل سفلة من قوم سفل و یخفف ایضا فیقال هو من سفلة الناس تسفیل به نشیب فرو آوردن تسفل به نشیب آمدن و فرو شدن اسافل شتران ریزه -

سفرجل - سَفَرْجَل - آبے سفاح ج -

سلل - سَلّ - برکشیدن شمشیر و کارد و جز آن (ع ف ا ض ۲) استلال کذلک - ویقال اتیته

سابلة وابن السبيل رونده وآینده أسبال الدلو دهانهاے دلو مسبل ششم تیر قمار وهو المصفح ینا سبلة بفتحتین بروت سبال ج - سنبلة بالضم والنون خوشه سنابل ج - ونام برجے وسنبل الزرع اذا خرج سنبله - سلسبيل نام چشمه در بهشت قوله تعم عيناً فيها تسمى سلسبيلا قال الاخفش هي معرفة ولكن لما كان عليه الوقف للآية زيدت فيه الالف كما قال كانت قواريرا قواريرَ من فضة -

سبجل - سَبْجَل - مثال هزبر وهيف زن ودختر وشتر وسوسمار وخياك ضخم سَبَجَة مؤنث - يقال سقاه سبجل وسَبْجَل - سَبَجَة تسبحان الله گفتن -

سبغل - اسبغلال - واز بغلال - ترشدن مرد

سبهل - يقال جاء فلان يمشي سَبْهَلا - اى باطلا في غير شئ - وقيل هو الضلال بن السبهل يعني الباطل وقال عمر رضي الله تعالى عنه اني لأكره ان ارى احدكم سَبْهَلا لا في عمل الدنيا ولا في الآخرة - وجاء فلان سَبْهَلا اى ليس معه شئ -

سجل - سَجْل - دلو با آب وهو مذكر سجال ج - ويقال سَجَلت الماء فانسجل اى صببته فانصب - سجيلة دلو ضخم اسجال پر كردن حوض از آب سجيل بالفتح پستان دراز ناقة سَجْلاء نعت منه - سجل بكسرتين والتشديد چك با مهر تسجيل سجل كردن تسجيل مشدد الجيم سنگ كل وقالوا هي حجارة من طين طبخت بنار جهنم مكتوب فيها اسماء القوم لقوله تعالى لنرسل عليهم حجارة من طين مسومة

مفاخرت كردن باهم در راندن وآب خوراندن وجرفان واصله من الدلو ومنه قولهم الحرب سجال فتساجلوا اى تفاخروا مُسَجَّل اى مباح قال محمد بن الحنفية في قوله تعم بل جزاؤ الاحسان الا الاحسان هي سَجْلَة للابر والفاجر - وقال الاصمعي هي مُرسلة ولم يشترط فيها تردد فاجر - واسجلت الكلام ارسلته - سَجَنجَل آينه وهي رومي معرب -

سحل - سَحْل - جامه سپيد از پنبه - وسيم نقد سپيد اسحال سُحول ج - سحل بضمتين كذلك مثال سُقف وسُقُف - وقيل كفن رسول الله عليه السلام في ثلثة اثواب سُحُولية كرسُقُف ويقال سحول بالضم موضع باليمين وهي تنسب اليه وقد روي فيها الفتح ايضا وقوله كرسف وصف لسحولية كقولهم مررت بجُبَّة ذراع - سحلة مثال همزة خرگوش بچه مسحل بالكسر سوهان - وزبان گويا - ونام مردے - وخركره مسحلان دو حلقه لگام سحيل رشته ناتافته ورسن يك پاره وجامه از ريسمان يكتاه بافته مترم دوتا بافته متمام انچه تار وپود دوتاه باشد سَحْل ايضا وشنام دادن ورسن تافتن - ولبسودن درم يقال سَحَلت الدراهم فانسحلت اى املست ونقد كردن يقال سحلت الدراهم اى عجلت له نقدا وزدن چنانكه پوست برخيزد - وكشادن باد روے زمين را از خاك وخاشاك ويقال انسحل الخطيب في الكلام اذا جرى به وركب مسحل اذا مضى في خطبته سَحِيل سُحال بالضم آواز

مزاولة مرو بیدن بکارے ونزاولوا ای تعالجوا۔
زوال بالفتح درگشتن و دور شدن از جائے (ع ف اض ۲) ویقال زَلَّ زَلَّة فانزال۔ ومازال ومازِیل یفعل کذا وقد ذکرنی کذا و۔
زہل۔ زہلول۔ بالضم لغزان ونام کوہے۔
زیل۔ زیل۔ دور کردن از جائے۔ و پارہ پارہ کردن وجدا کردن (ع ف اک ۲) ویقال زال اللہ زواله وازال اللہ زواله اذا دعی علیه بالبلاء والهلاک۔ ویقال ایضا زیل زویله۔ ویقال زل ضانک من مِعزاک ویقال زلته فلم ینزل ومِزته فلم یمز۔ وزیلته فتزیل ای فرقته فتفرق ومنه قوله تعالیٰ فزیلنا بینهم۔ مزایلة وزیال ای مفارقة۔ وفراق تزایل تباین۔ زیل بفتحتین دوری ران از یکدیگر
زبتل۔ کجعفر کوتاه قد۔
زرقل لی بحقی زرقلة۔ حق مرا بمن داد زرقل الشعر پشم را زد۔
زعجلة۔ بدخلقی کردن۔
زغفل۔ کجعفر درختے وزغفلة بهیمه آن درخت آتش افروختن ودروغ گفتن۔
زغمل۔ کینه ودشمنی دل۔
زفقلة۔ شتابی کردن۔
زقل۔ بالضم وزواقیل وزدان زقیله کشتی کوچک وزوقل عمامته هردو طرف آن از اقروشت وزواقیل العمامة ان تخرج الشعور من تحتها۔
زمجیل۔ بالکسر یوز۔

ازمهلال۔ باریدن ابر از مهل الثلج برف پس از گداختہ شدن روان شد والمزمهل آب صاف وراست ایستاده۔
زندبیل۔ پیل کلان معرب۔
زنفل فی مشیته۔ در رفتار خود همچو گران بار جنبید وزودی کرد وزنفل العرفی احد فقهاء مکة غیر ثقة وام زنفل بلا۔
زنقل۔ فی مشیته ای زنفل۔
زهمل المتاع۔ بعضے کالا را بر بعضے دیگر تو بر تو نهاد

فصل السین

سؤل۔ سؤل۔ بالضم خواسته قوله تعالیٰ اوتیت سؤلک یا موسیٰ بالهمز والتلیین۔ سُؤال کسُؤاله خواستن (ع بفتحها) یقال نَسأل عنه وبه وقد یخفف همزته فیقال سال یسال والامر منه سل من المخفف واسأل من المهموز۔ رجل سؤلة مثال همزة کثیر السؤال۔ وتساءلوا ای سال بعضهم بعضا۔ واسالته سؤله ومسالته ای قضیب حاجته۔
سبل۔ سبل بفتحتین باران۔ وخوشه ونام آبے نیکو در عرب۔ ورگ سرخ که در چشم پدید آید از اسبال خوشه بیرون آوردن۔ وباریدن اشک وباران وست کردن بندازار سبیل راه یذکر ویؤنث قوله تعالیٰ قل هذه سبیلی وقوله تعالیٰ وان یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا۔ تسبیل در راه خدائے تعالیٰ در باختن چیزے را وقوله تعالیٰ یالیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا ای سبیلا وطریقا

وقیل ہو زنجیل بالنون -

زحل - زحول - دور شدن از جاے (ع بفتحہا) تزحّل کذلک فہو زحلٌ و زحیل بالکسر - زحل بالفتح جانے کہ آنجا روند چون دور شوند از جاے یعنی مقصد و قد یکون مصدرا یقال ان لی عنک لمزحلا ای مبتدا - زحل ستارۂ معروف یعنی کیوان و ہو من الخنس و لا ینصرف مثل عمر -

زعل - زعل بفتحتین نشاط (ع ک اف ۲) فہو زعلٌ و ایضا گرسنہ از عال بنشاط آوردن -

زعبل - زعبل - نام زنے گول - و کودک کہ ہر چہ خورد نہ گوارد او را و شکم کلان میشود و گردن باریک -

زغل - زغلة - بالضم دفعۂ از کمیز و غیر آن از غال بول انداختن شتر دفعہ دفعہ - و خون بیرون جہانیدن زخم از جراحت - و دانہ دادن کبوتر و مرغ بچہ را و یقال ازغل لی زغلة من سقائک ای صبّ لی شیأ من لبن - زغلول مرد سبک و کودک -

رفل - ازفلة - جماعت یقال جاؤا ازفلتہم ای بجماعتہم - ازفلة بالکسر و تشدید اللام سبکی عقل و الازفلی مثل الاجفلی -

زوکل - زونکل - بالنون کوتاہ -

زلل - زلیل - لغزیدن پاے در گل و زبان در سخن (ع ف اک ۲) و الاسم الزلة زلل بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) زلیلی بکسرتین ایضا اسم فیہ

استزلال لغزانیدن زحافۂ زلّ جاے لغزیدن لغزان زحافۂ زلس کذلک زلول کم شدن درم در وزن درہم زالّ ناقص - زلزلة زلزال نیک جنبانیدن تزلزل لازم منہ زلزال بالفتح اسم فیہ زلازل سختی ہا زلزل بفتحتین و کسر الثالث متاع درخت مزلّة بفتح ۲ و کسرہ جاے لغزیدن ازلّ مرد سبک سرین و امرأة زلاء - و فی المثل ہو اسہم من الذئب الازل و ہذہ الصفة لازمة للذئب - ماء زلال بالضم آب خوش ازلال نعمت دادن و فی الحدیث من ازلت الیہ نعمة فلیشکرہا و الا للہ شیأ من حقہ ای اعطیت - و الزلیة واحدة الزلالی -

زمل - ازمل - آواز سمعت لہا ازملا ای صوتا - و یقال اخذت الشیء بازملہ ای بکلہ - عیالات ازملة ای کثیرة - ازمول بالضم آہو و گوزن بانگ کنندہ و قیل ہو از مؤول و ازمولک اف ۲ ازمیل بالکسر نشکردہ زمّل زمّیل زمّال بالضم کلہا مشدد مرد ضعیف ترسندہ زمّیلة مؤنث - زاملة شتر کہ رخت و توشہ بر وے نہند مزاملة عدیلی کردن بر یک زاملہ زمیل در پیچیدن بجامہ و تزمّل بثیابہ ای تدثر - و از ملہ احتملہ و منہ قولہ تعالی یا ایہا المزمل - زمیل ردیف -

زول - زوال - شکفت از وال ج - و مرد سبک ظریف کہ شگفتہا نماید بظرافت زولة مؤنث - زوال نیک متحرک در رفتن زالة جنبندہ و دونده و آینده از دیال ازالة دور کردن از جاے -

سلہ و ازوال الذی یحرک فی شفتہ کلیہما و بالفتح من الاسم فعیل فی باب الکلام و غلط الجوہری فی الفتح و ازلہا - ق -

شدن قوم ویقال قد رَمَلَ سریرہ وأرملہ ذا رمل شریطا او غیرہ فجعلہ ظہرالہ - وعام أرمل وسنۃ رملاء سال بے باران ترمیل آلودن بخون ترمّل ارتمال لازم منہ -

رمعل - اِرمِعلال - بالعین والغین پیاپے افتادن قطرہ ہاے اشک از چشم وبالعین فقط آب رفتن از دہان کودک - وپیاپے افتادن قطرہ ہاے اشک از چشم - وچکیدن روغن از بریان گرم - وفریاد ونعرہ زدن وقولہم أدرنفق مُرمَعِلّا ای امض راشدا -

رول - ترویل - سخت مالیدن مسکہ درنان وپاے برنہادن اسپ تابمیرد رَوال بالضم آب دہان راودل کذلک - وفلان یسیل روالہ ای لعابہ - ترویل ایضا فروگذاشتن اسپ آب دہن در توبرہ یقال الفرس یرَوِّل فی مخلاتہ - قال ابن السکیت رُوال ومَرَغ ولعاب وبصاق کلہ بمعنی - راوُل ایضا سن زائد فی الانسان والفرس والاصمعی انکرہ -

رہل - رَہَل - سستی وجنبان شدن گوشت اندام اسپ عع ک اف ۲ فرس رہل الصدر بکسر ۲ ورَہِل اللحم ترہیلا -

رہبل - رَہبلۃ - نوعے از رفتار یقال جاء یرہبل رأبلۃ - بیگسو خمیدہ ہمچو در دناک راہ رفتن وفعل ذلک من رأبلتہ ای وہاہ وخبثہ رُہال بالکسر شیر وگرگ ومن تلدہ امہ وحدہ رباعی وقد لا یمیز رآبل

در آبیل ج ترا بلوا وزدی نمودند یا بطور خود بے سردار جنگیدند -

رتبل - کجعفر کوتاہ ونام شخصے وصالح بن رتبیل بالضم محدث -

ارد خل - مرد نازک وفربہ -

رودعل - بکسر راء وفتح دال بچگان خرد -

رہدل - کجعفر گول وناتوان وکجعفر وزبرج وقنفذ پرندہ ایست لغات فی الرہدن -

ریال - بالکسر آب دہن وقدر ال الصبی کودک آب دہن انداخت (عع ف اک ۲) -

فصل الزاء

زبل - زَبَل - بالکسر سرگین مُزبلۃ بضم الباء وفتحہا جاے سرگین زَبلتُ الارض نیرو دادم زمین را (عع ف اک ۲) زابل بفتح الباء وکسر ہا کوتاہ زُبیل زنبیل فاذا کسرت الزاء شددہ تہا قلت زنتیل اوزنبیل بالنون لانہ لیس فی کلامہم فعلیل بالفتح - زبالۃ بالضم موضع وما فی الاناء زبالۃ ای شئ - زبال بالکسر ما تحملہ النملۃ بفیہا -

زجل - زَجَلۃ - بالضم گروہے از مردم زُجّل ج - زجل انداختن یقال لعن اللہ أمّا زجلت بہ وفرستادن کبوتر نامہ ور عع ف اض ۲ مِزجل بالکسر نیزہ کوتاہ زاجل چوب سر بند مشک زواجل ج - زاجل بفتح الجیم بالہمز وغیرہ منی شتر مرغ نر زَجَل بفتحتین آواز عع ک اف ۲ سحاب زجل ف اک ۲ ای ذو رعد - زنجبیل م وخمر زَنجَبیل بالکسر والہمز مرد ضعیف اندام

رِطْل بالکسر ایضاً نیم من ترطیل موے چرب کردن
رعل - رَعْلة - گلۂ از اسپ رَعیل کذلک ونخلۂ
بلند رعال ج - استرعال در پی یکدیگر رفتن گوسپند
وپیش رو گلہ شدن اراعیلُ الریاح اوائلها -
رَعلة رعل بریدگی گوش گوسپند کہ آونکان باشد
شاۃ رعلاء وناقۃ کذلک رُعْل ج - رعلاء ایضاً
گوسپند گوش دراز ارعال سبک وسخت زدن
نیزہ وارعلت العوسجۃ خرجت رعلتها - ویقال
مرفلان یجرّ رَعلہ ای ثیابہ - وترکتُ عیالا رَعْلة
ای کثیرا - ویقال لما تهدّل من النبات ارْعَلَ -
والراعل فحّال الدّقل - مُرعّل کزین مال رعلول
بالفتح والضم نرۂ وقیل ہو الطرخون - رِعل و
ذِکوان دو قبیلہ -
رعبل - رعبلة - پارہ پارہ کردن مُرعْبَل
پارہ پارہ وجاء فلان فی رَعابیل ای فی اطمار و
اخلاق - رَعبَل نام مردے -
رغل - رَغَل - بالضم نوعے از علف وترشی
وقیل ہو السّرمق ارغال ج ارغال رویانیدن رغل - شیر
دادن زن بچہ را وبالزاء المعجمۃ کذلک وگم شدن
شتر از چراگاہ عیشٌ أرْغَلُ وأغرل ای واسع -
غلام ارغل ختنہ ناکردہ ابو رغال بالکسر نام مردے
رَغلة خوردن بزغالہ شیر مادر را بے آنکہ رہا کردہ باشند
ع بفتحها رَمّ رَغُول الذی اغتنم کل شئ واکلہ -
رفل - رَفَل - خرامیدن ودامن کشان رفتن
ع ف اض ۲ فہو رَفِلٌ وہی رَفِلة بکسرہما رِفْل

فی مشیتہا وان لم تحسن المشی فی ثیابہا قیل رفلاء
وارفل فی ثیابہ کذلک - رَفِل ایضاً گول معیشتہ
رَفِلةٌ ای واسعۃ - ثوب رِفْل مثال ہجف وفرس
رِفْل طویل الذیل والذنب وکذلک البعیر - ترفیل
بزرگ داشتن وپر کردن چاہ را از آب -
رقل - رَقَلة - نخلۂ بلند رِقال ج - مثل رَعلة
ورِعال - ارقال پویہ رفتن ناقہ مُرقِل ومُرقال
کثیرۃ الارقال - مرقال ایضاً لقب مردے راقول
رسن کہ بر درخت بوے برآیند -
رکل - رَکَل - بیک پاے لگدزدن (ع ف ا
ض ۲) تراکل القوم جنگ لگد کردند با یکدیگر مَرْکَل
بالفتح راہ مراکل الدابۃ دو پہلوے ستور کہ بروے
لگد رسد ورراندن وتاختن مرکّلة زمین کوفتہ
بہ سُمہاے اسپان وترکّل الرجلُ بمسحاتہ اذا ضربہا
برجلہ لتدخل فی الارض -
رمل - رَمْل - ریگ رِمال ج - رملۃ اخص منہ
وشہرے بشام ام رمال کفتار رَمل بفتحتین پویہ
دویدن رَمَلان کذلک ع ف اض ۲ ونام
بحرے از عروض - وباران اندک أرْمال ج -
وخطہاے پاے گاو وشتی مخالف رنگ او أرْمَل
گوسپند قوائم سیاہ - ومرد بے زن ارملۃ زن
بے شوے رَمْلاء میش قوائم سیاہ ارامل بیوگان
دور ویشان ارملت المرأۃ ای مات عنہا زوجہا -
ارملۃ بفتح المیم درویشان ومحتاجان از مرد ورن
رَمْلتُ الحصیر وارملتہ ای سففتہ - ارمال بے زاد

رحل - رحل - رخت و جاے باش مرد و پالان
شتر رحال ارحل ج - ویقال فی القذف یا ابن
ملقی الرحال وملقی ارحل الرکبان - والرحال
ایضا الطنافس الحیریۃ و پالان بر نہادن ع
بفتحہا وکوچ کردن رَحِیل کوچ ارتحال ترحل
کذلک ویقال رَحَلْتُ لہ نفسی ای صبرت علی اذاہ
استر حال کوچ کردن خواستن و مِرْطٌ مُرَحَّلٌ ازارٌ
خَزٌّ فیہ عَلَمٌ - رحلۃ بالضم مقصد ویقال انتم رحلتی
ای الذین ارتحل الیہم - رِحلۃ بالکسر کوچ کردن
یقال دنت رحلتنا - ارحال فربہ شدن ستور
پس از لاغری وراحلہ دادن کسے را راحلۃ ستور
بارکش رحول بالفتح کذلک وقیل مرکب من الابل
ذکر اکان او انثی مراحلۃ یاری کردن بہ کوچ -
ترحیل کوچ فرمودن مُرَحَّل مرد بسیار راحلہ جمل رحیل
وناقۃ رحیلۃ ای قویۃ علی السیر - ارحل اسپ پشت سپید
وگویند پشت سیاہ شاۃ رحلاء گویند کہ پشت او
سپید باشد و دیگر ہا سیاہ وعلی العکس ایضاً
رحالۃ بالکسر زین چرمین کہ بجہت تاختن آزمہند
و دروے چوب نباشد رحائل ج - واذا عجل الرجل
الی صاحبہ بالشر قیل استقدمت رحالتک -
مَرْحَلَۃ فرود آمدن جاے مراحل ج -

رخل - رخل - ف اک ۲ برۂ مادہ رخال بالضم
والکسر ج -

رذل - رَذْل - ناکس و فرومایہ رُذالۃ مصدر
رذولۃ کذلک ع بضمہما رذال بالضم فرومایہ
وبلا بہ ہر چیز قوم رُذُول وارذال رُذلاء -
اَرْذَلہ ورَذَلہ غیرہ فہو مرذول -

رسل - شعر رَسَل - موے فرو ہشتہ بعیر رَسِل
وناقۃ رسلۃ نرم رو رَسْل بفتحتین پارۂ از شتر و
گوسپند ارسال ج - یقال جاءت الخیل ارسالا
ای قطیعا قطیعا - رِسْل بالکسر روشن نرم - وشیر
ارسل القوم باشیر شدند ویقال افعل کذا وکذا
علی رِسْلک ای اتئد فیہ کما یقال علی ہینتک و
منہ الحدیث فی الصدقۃ الا من اعطی فی نجدتہا
ورِسْلہا یرید الشدۃ والرخاء - مراسلۃ نامہ و
پیغام کردن باہم فہو مُرَاسِلٌ ورَسِیل - وامرأۃ مُرْسِلٌ
وہی التی یموت زوجہا او احتث انہ یطلقہا فہی
تُرَسِّلُ للآخر وتُراسِلُہ - ارسال فرستادن بہ پیغام
رسالۃ پیغام مُرْسَل رسول فرستادہ و پیغامبر
رُسُل بضمتین وسکون دوم ج - مُرْسَلات بادہا
و فرشتگان رسول ایضاً پیغامبران وقولہ تعالی
انا رسول رب العالمین ولم یقل رسل رب العالمین
لان فعولا و فعیلا یستوی فیہما المذکر والمؤنث
والواحد والجمع مثل عدو وصدیق - مرسال بالکسر
تیر کوتاہ و شتر نرم مَرَاسِیل ج - رسیل الرجل الذی
یراسلہ فی نضال وغیرہ - رسال بالکسر قوائم ستور
استر سال فرو ہشتہ شدن موے و گستاخی کردن
و موانست جستن صلتہ بالی - ترسل آہستگی کردن
و نامہ و رسالت ساختن از خود -

رطل - رَطْل - نیم من - و مرد سست

لہ وتفسیر الجمہرۃ باداۃ باز خزنیہ علیہ جید انا ذلک تفسیر الرحل بالمیم اق

ربل - رَبَل - نوعے از درخت کہ بعد از گذشتن تابستان برگ و بار بیرون آرد رُبُول ج -
رَبَلة درون ران یسکن و یحرک رَبَلات ج -
رُبال بالکسر شیر و ہو معمور رُبیل ج - ذئب رُبال ولص رُبال ای خبیث - وفلان یترابل شیری ینماید و یجوز فیہ ترک الہمزة - ویقال رَبل القوم یَربلون ای تموا وکثروا - وترابلت الارض اذا اخضرت بعد الیبس عند اقبال الخریف - وترابلت المرأة کثیر لحمہا - رجل رَبل بالکسر کثیر اللحم ربالة بالفتح اسم فیہ - ربیلة فرہی -

ربحل - ربحلة - دختران شگرف اندام مثل سبحلة -

رتل - ترتیل - ہموار خواندن وآرمیدہ و پیدا خواندن قولہ تعالیٰ ورتّل القرآن ترتیلا - کلام رتل بفتحتین سخن ہموار ثغر رَتَل رشتہ دندان ہموار رجل رَتَل بکسرتین میانہاے دندان -

رجل - رَجَل - بالکسر پاے اَرجُل ج - وعہد وزمان یقال کان فی رجل فلان ای فی عہدہ وزمانہ وگروہ ملخ انبوہ وہو جمع علی غیر لفظ الواحد ومثلہ کثیر فی کلامہم کصوار لجماعة البقر وخیط لجماعة النعام وعانة لجماعة الحمیر - رِجل القوس گوشہ زیرین کمان رِجل الطائر آہن داغ رِجل الغراب نوعے از بند پستان ناقہ رِجلة خرقہ وہی البقلة الحمقاء وفی المثل ہو احمق من رجلة لانہا لا تنبت الا فی مسیل وآب راہ رَجل ک اف ۲ ج - رُجل بفتحتین پیادہ شدن (عع ک اف ۲) وگذاشتن ستور را بابچہ بچراگاہ یقال بہمة رَجلٌ وبہم أرجال - ارجال پیادہ کردن وفروگذاشتن رَجل بالفتح بمراد خود پستان بکیدن شتر بچہ عع ف اض ۲ ورجلت الشاة عقلتہا برجلہا أرجل مرد کلان پاے واسپ یک پاے سپید شاة رَجلاء کذلک - مرجل بالکسر ویگ مسین راجل پیادہ خلاف فارس رَجل ج - رَجّالة رِجّال بالضم کذلک - رَجلان مثال عَطشان ایضاً پیادہ رَجلی ورِجال ج - کعَجلان وعَجلی وعجال وایضا رَجِلٌ ورجالی مثل عجل وعَجالی وامرأة رَجلی ونسوة رِجال ورَجالی - رجل ف اض ۲ مرد خلاف المرأة رِجال رجالات أراجِل ج - ویقال للمرأة رجلة کما یقال للرجل مرد وامرء ویقال کانت عائشة رضی اللہ عنہا رُجَیلة الرأی تصغیرہ رُجیل ورُوَیجل ایضاً علی غیر قیاس کانہ تصغیر راجل رُجلة رُجولیة بالضم جمیعا مردی - وقوت ورفتار - وسپیدی یک پاے اسپ رَجِیل اسپے کہ سودہ نشود پاے او رَجُل رَجِیلٌ ای قوی علی المشی - حَرّة رجلاء سنگستان ہموار سنگ ناک شعر رَجِلٌ بفتح الجیم وکسرہا موے فروہشتہ ویقال رجل شعرة رَجِلا - ارتجال پاے گرفتن - وبہ بدیہہ شعر وخطبہ گفتن - وگاہ رہوار وگاہ گام رفتن اسپ - وگرد کردن ملخ بجہت بریان کردن - ترجل پیادہ رفتن - وبچاہ فروشدن - وبرآمدن روز -

و باریک شدن اسپ آذبال پژمرانیدن بذبل نام کوہے است۔

ذحل۔ ذُحل۔ کینہ و دشمنا کی ذُحول ج۔ یقال طَلَبَ بذحلہ کین خواست ازوے۔

ذلل۔ ذُل۔ بالضم خواری ضد عز ذلۃ کذلک۔ ذلۃ مذلۃ خوار شدن ذلیل نعت منہ عع ف اک ۲) قوم اَذِلاء و اَذِلّۃ۔ ذِل بالکسر ایضا نرمی و رام شدن وہو ضد الصعوبۃ دابۃ ذَلُول ستور راشد ذُلل ج۔ وقولہم بعض الذل ابقی للاہل والمال عیر المذلۃ یعنی ذُلا ذِل القمیص بنصف و من ذُلذل بضمتین یکے ذُلذل القمیص کذلک وہو مقصور ذلاذل۔ اذلال تذلیل استذلال نرم کردن۔ وقولہ تعالیٰ وذُللت قطوفہا تذلیلا ای سُہّلت عناقیدہا و دُنیت۔ تذلل فروتنی و زاری نمودن و اَذَلّ الرجل ای صار اصحابہ اَذِلاء و یقال جاء علی اَذلالہ ای علی وجہہ و یقال دَعہ علی اَذلالہ ای علی حالہ۔

ذمل۔ ذَمیل۔ نوعے از رفتار شتر (عع ف ا ض ۲ و ک ۲)۔

ذہل۔ ذُہل۔ فراموش کردن (عع بفتحہا) اذہال غافل گردانیدن ذُہول غافل شدن و فراموش کردن عع ک اف ۲ ذہل بالضم حی از بنی بکر وہما ذہلان ذہل بن شیبان و ذہل بن ثعلبۃ و کلاہما من ربیعہ و یقال جاء فلان بعد ذہل من اللیل بالضم والفتح ای بعد ہدء۔

ذیل۔ ذَیل۔ دامن ذیول اذیال ج۔ ذیل الریح انچہ زمین را روید از باد۔ و دامن کشیدن (عع ف ک ۲) لاء مذیل چادر دراز دامن اذالۃ فروہشتن دامن و ریشہ و جز آن۔ و خوار و رام کردن و فی الحدیث نہی عن اذالۃ الخیل وہو امتہانہا بالعمل والحمل علیہا۔ و فی المثل اخیل من مذالۃ وہی الامۃ لامتہان وہی تبختر۔ فرس ذائل اسپ دُم دراز ذیال کذلک ذائلۃ مؤنث منہ ذرہ دامن دراز و یقال ذیل ذائل ہوان والہوان والخزی۔ وجاء اذیال من الناس ای اواخرہم۔

ذجل۔ بالفتح ستم کردن (عع ف اض ۲) ذاجل نعت منہ یقال ہو ذاجل جائر۔

ذحلۃ۔ غلطانیدن ذحلۃ مثلہ۔

ذرمل۔ رنج زدونان خاکستر اگود برآورد و با جلد پیش مہمان آرد۔

ذعل بفتحتین بعد انکار اقرار کردن (عع فاض ۲)

ذفل۔ بالکسر والفتح قطران تنک۔

ذمحلۃ۔ غلطانیدن ذحلۃ مثلہ۔

الذال۔ حرف ہجاء و تصغیرہا ذویلۃ و ذُوَیلۃ فی الاولی ای کتبتہا ذویل کامیر خشک از نبات و جز آن۔

فصل الراء

رال۔ رأل۔ بچہ شتر مرغ رألۃ مؤنث رئال رئلان بالکسر ج۔ ذات الرئال مرغزارے م۔ رئال ستارگان استرال بزرگ شدن شتر مرغ بچہ۔ و دراز کوالیدن نبات و مرفلان مرألہا ای کثر

احدهما ویل بن شثن والآخر ویل بن عمرو واسمه بهمزة مکسورة فهو حی من کنانة ومر ذکره - وَوِیل گیاه سال خورده وهو فِعِیل - وَوَلة لغة فی تُولة یقال جاء بدولانه ای بداهیه -

وبجل المال - شتران پراگنده را از اطراف فراهم آورد وبجل کجعفر درشت پوست بدشکل ام وبکل کقطار وابن ابی وباکل بالضم شاعر خزاعی -

وحقلة - دمیده شدن شکم -

وحمل به - آنرا برزمین غلطانید ووحل القوم ترکهم مسوین بالارض مصرعین یوطؤن وحمالة زن لاغر فروهشته پوست وزن وفزک فروهشته پوست وزن وفزک نازک تن من الاضداد -

وحامل کعلابط درشت پرگوشت -

ورجالة - رفتاریست یا پی که درحمائل نهند وبرکمان پیچند وورجل قوسه فعل بها ذلک -

ورجیل - کشر جبیل بلا -

ورحمیل - بلا مردست رفتار گران سر ورحلة بشگفت آرنده وخندانده -

ورولیة بفتحتین شهریست بروم والعامة تقول وَدَلو -

ورشة - بالفتح سرزنه -

ورعل بفتحتین فریب واعل گریزنده مداعلة باهم فریب دادن -

وعکلة - نرم کردن زمین بپا کوبی -

ومحلة - غلطانیدن والداخل بالضم المنکز المتداخل ومحلة کعلابطة زن فروپایه یا زن خوبصورت و

ومحال بالکسر بیزار شدن ولم یفسره -

وانال - اهم اعجمی -

وبهل - کقنفذ قبیله ایست ازگروان بنواحی موصل منهم احمد بن بصر الفقیه الشافعی وعلی بن ابی بکر بن سلیمان المحدث الدنبلیان -

وبهل - بالفتح ساعت وچیز اندک وبهل سرگشته

وبهلی بالکسر کلان شهریست از شهرهای هند -

وبهلة - کلان نواله خوردن تا درخوردن سبقت برد وبهل پرنده ایست وجد لشریک القاضی و

وبهل بن کاره مردیست معروف که کلان نواله میخورد وابو وبهل دو شاعر اند یکی عجمی ودیگری

الدهقانة - اخذ جلد الدابة بحلقة حتی ینلص وبجعفر جد لقبیصة وبهیل الصحابیین -

وبهکل - بلا وسختی زمانه وبهکلة بپا سپردن زمین وشبه الدمدمة فی الفرسان -

ویل - بالکسر قبیله ایست از بنی تغلب وقبیلة ایست ازعبد القیس وقبیله ایست از آباد وجزآن وتویل کثیل ابن مشیم فی جزام -

فصل الذال

ذأل - ذألان - نرم رفتن (ع بفتحهما) وذُوَالة بالضم گرگ وهی معرفة غیر منصرف یقال خش ذوالة بالجبالة - وذألان الذئب پویه گرگ وهو بجمع ذئبل -

ذبل - ذُبَل - گوش ماهی وذبالة بالضم بلیته ذبال ج - وذبل ایضا ذُبول پژمردن (ع ف اض وتنصر)

دفل - دفلی - بالکسر گیاہیست تلخ واحد وجمع یائون ولا فمن جعل الفہ للالحاق نونہ فی النکرۃ و من جعلہا للتانیث لا ینونہ -

وقل - وقل بفتحتین نخلۂ پربار وہی خصاب جمع خصبۃ وقلۃ یکے - وتیر کشتی - وخرمائے بالیدہ یقال ادقل النخل - وقل فلان اذا اختص بشئ من ماکول -

وکل - وکلۃ بفتحتین گل تنک وگروہے کہ بسلطان گردن نہ نہند تکل خود را برداشتن وبزرگ کردن یقال ہم یتکلون علی ای یتدللون -

ولل - ولیل - راہ وراہ نمائے دلالہ بالفتح والکسر ولولۃ رہنمونی کردن وبالفتح اعلی عع ف اض ۲ **ولیلی** بالکسر وتشدید اللام راہ بردن ناز کردن عع ف اک ۲ یقال ولت المرأۃ ولال بالفتح اسم منہ یعنی ناز تدلل ناز کردن ویقال اول فلان فہو ولال والاسم الدالۃ - وفلان یدل علی اقرانہ کالبازی یدل علی صیدہ - وہو یدل بہ ای یثق بہ - قال ابو عبیدۃ الدل قریب المعنی من الہدی وہما من السکینۃ والوقار فی الہیئۃ والمنظر والشمائل وغیر ذلک وفی الحدیث کان اصحاب عبد اللہ یرحلون الی عمر فینظرون الی سمتہ وہدیہ ودلہ فیتشبہون بہ - وتدلدل الشئ ای تحرک متدلیا - ودلدال اضطراب کردن ودلدل بضمتین خارپشت بندگ - ونوعے از جانوران - ونام استر امیر المؤمنین علی رض بن ابی طالب -

وہل - وہال - بالفتح سرگین - وخرمائے بوسے گرفتہ

وہل نیرو داون زمین را واصلاح کردن چیز را مداراۃ مداراکردن باکسے اندمال نیکو شدن ریش وجراحت **وہل** بالضم وتشدید المیم فتحا نوعے از ریش ہا دمامیل ج -

دول - دولۃ - بالفتح گردش نیکی وظفر بسوئے کسے یقال لنا علیہ الدولۃ دول ک اف ۲ ج - دولۃ بالضم نوبت غنیمت یقال صار الفئ دولۃ بینہم تکون مرۃ لہذا ومرۃ لذاک دُوَلات دُوَل ج - دُولۃ ایضا اسم الشئ الذی یتداول بہ بعینہ وبالفتح الفعل وقیل ہما لغتان بمعنی وقال محمد بن سلام سألت یونس عن قول اللہ عز وجل کیلا یکون دُولۃ بین الاغنیاء منکم فقال قال ابو عمرو بن العلاء الدُولۃ بالضم فی المال وبالفتح فی الحرب وقال عیسی بن عمر وکلتاہما تکون فی المال والحرب سواء - ادالۃ چیرہ گردانیدن صلتہ بعلی ودولت وغنیمت داون صلتہ بمن یقال أُدِلنی علیہ ای انصرنی علیہ وأَدِلنی منہ - ودالت الایام ای دارت واللہ یُدیلہا کما قال اللہ تعالی وتلک الایام نداولہا بین الناس - وتداولتہ الایدی ای اخذتہ ہذہ مرۃ وہذہ مرۃ - وقولہم دواليك ای تداولا بعد تداول ودال الثوب ای بلی - واندال البطن ای استرخی واندال القوم تحولوا من مکان الی مکان قال ابن السکیت الدُوَل فی بنی حنیفۃ ینسب الیہ دُوَلی والدیل فی عبد القیس ینسب الیہ دیلی وہما دیلان

سلہ وقل الجوہری الدیلی الدیل سولائم من الصادر ق -

دُبول نیرو دادن زمین را بسرگین وجز آن - وپیراستن ہر چیزے وکل شئی اصلحتہ فقد دَبلتہ ودَبلتہ - ودبول ایضاً حوض ہاے خرد دَبل بالکسر سختی یقال دِبلا دَبیلا کما یقال ثکلا ثاکلا - ودبیلۃ بالتصغیر ریش غربیلک - ونوعے از بیماری وسختی یقال دَبلتہ الدَبیلۃ ای اصابتہ الداہیۃ - ودُبل خرخطائی خُرد اندام - ولقب مردے -

دجل - دَجّال - نام مسیح کذاب - وگروہ بزرگ وَجالۃ مثلہ - ودجالۃ بالکسر جوے بغداد بغیر الف ولام بغیر مدجل قطران مالیدہ تدجیل ہمہ اندام شتر بقطران اندودن واذا جعلتہ علی المساعر فذلک الدَسّ -

دحل - دُحل - مغاکے در زمین - ووادی دُحول ودحال وادحال ودُحلان ج - ومرد شرمسار خبیث ودحلتُ فیہ ای دخلتُ فی الدحل (ع بفتحہا) دَحول چاہ فراخ اطراف ودحلتُ البئر ای حفرتُ فی جوانبہا - داحول پاے دام صیاد رجل دحل بکسر ۲ مرد فربہ کوتاہ -

دخل - دُخول - درآمدن (ع ف اض ۲) اَدخال بالتشدید کذلک - ادخال بالتخفیف درآوردن مَدخل کذلک وایضاً درآوردہ قولہ تعارب اَدخلنی مَدخل صدق - وتدخل الشئی ای دخل قلیلا قلیلا - وتداخلنی منہ شئی - ودخل بالسکون درآمد چیزے وہو خلاف الخرج وعیب وتہمت یقال تری الفتیان کالنخل ولا یدریک ما الدخل وکذلک دخل بالتحریک یقال ہذا الامر فیہ دَخَل ودَغَل - وقولہ تعالیٰ ولا تتخذوا ایمانکم دَخَلا بینکم ای مکرا وخدیعۃ - وہم دَخَل فی بنی آدم اذا انتسبوا معہم ولیسوا منہم - مَدخل درآمدن وجاے درآمدن یقال دخلتُ مَدخَل صدق ومُدخَلا حسنا وقرئ قولہ تعارب اَدخلنی مَدخَل صدق بالفتح ایضاً داخلۃ الازار طرفے کہ بہ تن رسد وداخلۃ الرجل نہانی مرد ودُخلہ بالضم کذلک یقال ہو عالم بِدُخلتہ - دَخیل دُخل آنکہ در کار کسے مداخلت کند دُخُل مرغیست خرد وخُجیل ج - وعلف کہ از بیخ درخت رستہ باشد ودَخال شتر آب خوردہ را بیان دوشتر تشنہ درآوردن در آب خوردن ودُخل فلان فسد مدخول ای فی عقلہ دَخَل بالتحریک - ودَوخانۃ مشددۃ ومخففۃ زنبیل خرما ونخلۃ مدخولۃ ای عَفِنۃ الجوف یعنی میان بوسیدہ - وزن شوے دیدہ مَدخول لاغر ودَخول بالفتح موضعے -

دربل - دَربَلۃ - نوعے از رفتار -

درقل - دِرقِل - مثال سجل نوعے از جامہ -

درکل - درکالۃ - بکسرتین نوعے از لعبت وبازیچہ -

دعبل - دِعبِل - بکسرتین شتر بلند - ونام شاعرے م -

دغل - دَغَل - بفتحتین تباہی - ودرخت انبوہ اِدغال فساد وتباہی درآوردن در کارے - ودرخت ناک شدن زمین ودَغاول سختیہا وبلاہا -

دغفل - دَغفَل - بفتحتین بچۂ پیل - ونام مردے عیشٌ دَغفل فراخ عام ودَغفل سال فراخی -

وبکسر الکاف قالہ رجل استعار من امرأۃ بردیہا فلبسہما ورمی بخلقان کانت علیہ فجاءت تسترجع بردیہا وخذفل لبس قمیصا خلقا۔

خربیل۔ کقندیل اسم مؤمن آل یاسین خربیل زن گول یازن گندہ پیر فانیہ خرابل ج۔

خرذل اللحم۔ لغۃ فی خردلہ۔

خرطال۔ کخرعال دانہ ایست معروف اوہوالہرطمان وموضعیست۔

خرقل فی رمیہ۔ نیک تیر انداخت یا بآہستگی گذاشت آنرا یا گذرانید تیر را از نشانہ۔

خشبل۔ بالفتح وتشدید اللام تل سخت۔

خشنفل یفتحتین فرج زن۔

رجل خفشل۔ کجعفر وعلابط مرد سست رائے ناتوان خفاشل ج۔

خافل۔ گریزندہ۔

خفاجل۔ کعلابط گنگلاج خفنجل کسمندل گران جان ناگوار وآنکہ دران زشت روئی وفجج باشد وفجج رفتاری است کہ دران پیش یا نزدیک نہد وپاشنہا دور۔

خفنشل۔ بروزن ومعنی خفنجل۔

خمجلیلۃ۔ میان گروہ فتنہ برپا کردن۔

خنثل۔ بالفتح نام مردے وکقنفذ موضعیست بہ دیار کلاب۔

خنشل۔ بالفتح ناتوان وزن کلان شکم و فروہشتہ ونام وادیست۔

خنجل۔ بالکسر زن گول وفزک بسیار فربہ باد خنجل بچنین زن عقد نکاح بست۔

خنذلۃ۔ بہ شدن تن۔

خنشلۃ۔ ازگردن کشی وپیری لرزان شدن۔

خنشل خنشلیل شتر جلد ودفزک درشت۔

خنطلیلۃ۔ گاہ شتر ورمۂ گاو دیارۂ ازابر خنطولۃ مثلہ وابل خناطیل شترہائے پراگندہ وکعاب خناطیل ملتزج معترض بہا۔

فصل الدال

دأل۔ ودال دألان۔ بفتحتین نوعے از رفتار (ع بفتحہا) دُوَیل بالضم سختی دآلیل ج۔ یقال وقع القوم فی دُوَیل ای فی اختلاط من امرہم۔ ودُل ض اک ۲ جانورے چون راسو۔ وحی ازکنانہ قال احمد بن یحیی لانعلم اسما جاء علی فُعل غیر ہذا۔ قال الاخفش والی المسمی بہذا نسب ابوالاسود الدُّئلی الا انہم فتحوا الہمزۃ علی مذہبہم فی النسبۃ استثقالا للتوالی الکسرتین مع یاء النسبۃ کما تنسب الی نمر نَمَرِی وربما قلبوا الہمزۃ واوًا وقالوا دُوَلی لان الہمزۃ اذا انفتحت وقبلہا ضمۃ فتخفیفہا ان تقلبہا واوًا محضۃ کما قالوا فی جُوَن جُون وفی مُوَن مُون قال ابن الکلبی وہوابوالاسود الدیلی فقلبت الہمزۃ یاءً حین انکسرت وکسرت الدال مجاورۃ لتسلم الیاء کما فی قیل وبیع۔

دبل۔ دَبْل۔ گرد آوردن۔ وپیچیدن لقمہ (ع ف اض ۲ و ک ۲) دبلۃ بالضم یک دستہ از ہر چیز

خیل - خیال - بالفتح خیالۃ شخص - و انچہ دیدہ شود بخواب از صور و جز آن خیال علے کہ بحمت رانند مرغان بر پاے کنند و زینے معنی تغلب اخیل اسپان - و سواران و منہ قولہ تعالی و الخیل و البغال و قولہ تعالی و استفزز من استطعت منہم بصوتک و اجلب علیہم بخیلک و رجلک - خیالۃ گلہ باثان خال ایضا نقطہ سیاہ کہ بر اندام باشد و نشان خیلان ج - رجل اخیل مرد خالدار و کذلک مخیل و مخیول مثل مکیل و مکیول و یقال محول مثل مقول و تصغیرہ خُیَیل فیمن قالہ بالیاء و خویل بالواو و کبر و بزرگ منشی خُیَلاء ض اف ۲ ممدود و بالکسر مثلہ ایضا یقال ہو ذو خال و خُیَلاء و ذو مَخیلۃ ای ذو کبر و نام کوہے - و ابر یقال ما احسن خالہا و مُخیلتہا ای خلاقتہا للمطر - و اخالت السحاب و اَخیلت و خایلت ای ترجی المطر و تخیلت السماء ای تغیمت - و یقال اخلتُ فیہ خالاً من الخیر ای توسمتُ و رأیتُ فیہ مُخیلۃً و تخولت فیہ خالا کذلک - و الخال ایضاً ثوب من ثیاب البحال - قد خال الرجل فہو خائل ای تبختر خالۃ ج مثل بائع و باعۃ و کذلک رجل اُخائل بالضم اے مختالاً مثل قولک رجل اُباتر و ادابر ای قاطع الرحم و یقال فلان مُخیل للخیل ای خلیق لہ - ارض متخیلۃ و متخایلۃ التی بلغ نبتہا المدی و خرج زہرہا خَیل خیلۃ خیلولۃ - مخیلۃ گمان بردن ع ک اف ۲ فی المثل من یسمع یخل و ہو من باب ظننت و اخواتہا التی تدخل المبتدا و الخبر فان ابتدات بہا اعملت و ان وسطتہا او اخرت فانت بالخیار بین الاعمال و الالغاء و تقول فی مستقبلہ اخال عن لزنک اخال بکسر الہمزۃ و ہو الافصح و بنو اسد یفتحونہا علی القیاس - اخالۃ مشتبہ شدن یقال ہذا امر لا یختل ای لا یشتبہ - و خیلتُ الناقۃ و خیلتہا اذا وضعت قُرب ولدہا خیالا کیلا یقربہا الذئب - و خُیِّل الیہ یستعمل مجہولا ای شُبِّہ - و خیلتُ علیہ ای وجہت التہمۃ الیہ - و خیلت علینا السماء اذا رعدت و برقت و تہیأت للمطر تخیلتُ علیہ ای اخترتہ و تفرست فیہ الخیر - و تخیل لہ انہ کذا ای تشبہ و تخایل مثلہ و یقال ایضا تخیلتہ فتخیل کما یقال تصورتہ فتصور لازم متعد - مخایلۃ برابری کردن

اخیل نام مرغے کہ آنرا بفال بدارند - و نام مرد و ہو منصرف فی النکرۃ و بعضہم لا یصرفہ فی المعرفۃ لا فی النکرۃ و یجعلہ فی الاصل صفۃ - بنو الاخیل حی از بنی عقیل ربط لیلی الاخیلیۃ -

---

خبتل - بجعفر زن کوتاہ قد و کفشدن بے خرد پیش آیندہ بربدی مردم خبتلۃ مصدر منہ -

خبرجل - بسفرجل کلنگ -

خبعلہ - در رفتار درنگ کردن -

خدافل - جامہاے کہنہ واحدہا غیر مستعمل و عرّفنی بردا ک من خذافلی یضرب لمن ضیع شیئہ طمعا فی شئ غیرہ قالتہ امرأۃ رأت علی رجل بردین فتزوجتہ طامعۃ فی یسارہ فالفتہ معسرا

غورهٔ خرما خلیل دوست - و درویش بدحال
خلیلیة مؤنث - خلالة بالضم انچه از دندان کاوی
افتد و ازمیان انگشتان بیرون آید یقال فلان
یاکل خلالته وخلّته ای مایخرج من بین اسنانه
اذا تخلل وهو مثل - خلالة ثلاث لغات دو متی
خل خلول لاغر و کم گوشت شدن (ع ف ا
ض ۲) یقال خَلّ لحمه - ویقال فصیل مخلول ای
مهزول وفی الحدیث ان مُصدّقا اتاه بفصیل
مخلول - ویقال عم فی دعائه وخَلّ وخَلِّل ای
خصّ - اخلال درویش کردن یقال اُخِلّ به
ای اُفتقر و حاجتمند گردانیدن یقال ما اخلّک
الی هذا ای ما أحوجک و چرانیدن شتر در علف
شیرین - وتباه بار آوردن نخل - و ماندن مردم
جاے خود را یقال اخل فلان بمرکزه ای ترکه -
اختلال حاجتمند شدن صلته بالی ومنه قول
ابن مسعود علیکم بالعلم فان احدکم لایدری متی
یُختَلّ الیه ای متی یحتاج الناس الی ما عنده
ولاغر شدن - و به تیر دوختن تخلّل خلال کردن
دندان - وسپری شدن چیزے - و باران بیکے
جاے مخصوص باریدن - و درمیان قوم شدن
خلخال بالفتح پاے برنجن خلاخیل ج - خلخل
لغة فیه او مقصور منه - تخلیل سرکه کردن - وانگشتان
درمیان یکدیگر آوردن در محاسن بوقت وضو
تخلل چنان کردن در وضو -
خمل - خُمل - ریشه و پرزهٔ جامه - و نهالین کرد

خمیلة درخت انبوه - و ریگ تودهٔ با درختان
خُمال بالضم لنگی ستور خامل گم نام و بے قدر
خُمول مصدر منه ع ف اض ۲ اخمال متعدیه -
خول - خائل - نگاه دارنده چیزے را یقال
فلان یَخُول علی اهله ای یرعی علیهم - تخویل دادن
و ملک گردانیدن چیزے را به کسے یقال خوّله
الله الشیء ای ملّکه ایاه وقد خَلَتِ المال اخوله ای
احسنتُ القیام علیه یقال هو خلّ مال و خائل مال
و خَوِلّ مال ای حَسَنُ القیام علیه - تخول تیمار داشتن
وفی الحدیث کان النبی علیه السلام یتخوّلنا بالموعظة
مخافة السآمة والاصمعی یقول یتخوّننا بالنون ای
یتعهدنا - وتخوّلتُ فی فلان خالا من الخیر ای خلّیتُ
وتوسمتُ - خَوَلَ الرجل حشمه خائل واحده وهو
یقع علی العبد والامة - خال برادر مادر اخوال ج
وعلم لشکر - ونوعے از جاسه ها خالة خواهر مادر خال
ایضاً چمیدگی ستور در رفتار - وگیاهے خُوَلة
خویشی از جهت مادر یقال بینا خُوَلة - استخالة
استخوال بخال گرفتن کسے را و خال خواندن -
و بعاریت خواستن ستور تا ازوے انتفاع گیرد
خَوَلة نام زنے خولان قبیلهٔ ازیمن ویقال
لطائر الشر راَخوَلَ اَخوَلَ ای متفرقا وهو الشر
الذی یتطایر من الحدید الحار اذا ضُرب -
وذهب القوم اخول اخول اذا تفرقوا اشتی -
وهما اسمان جُعلا اسما واحدا وبُنیا علی الفتح
بمعنی تفرقوا اشتی -

خرعبل - خُرعبیل - ض اف ۲ چیزہاے باطل خُرعبیلۃ سخنہاے خندانندہ یقال ہات بعض خرعبیلاتک -

خسل - مخسول - بالحاء والخاء چیزے بکار ناآیندہ رجل مُخسّل ورجال خُسّل وخُسّال ای ضعفاء

خشل - خِشْل - بکسرتین وسکونہ مقل خشک - ودانۂ مقل خشاشۃ یکے - وسرہاے دست برنجن ودلخال خشل بلابہ ازہر چیزوقد تخشّل ای ذلّ خَشْلیل روان -

خصل - خُصْل - انچہ بوے پیمان بندند ودر نضال وجزآن وتخاصل القوم ای تراہنوا فی الرمی - یقال اَحرَزَ فلان خصلہ واصاب خصلہ اذا غلب - وخَصلتُ القوم خَصْلا ای نضلتہم ع ف اض ۲ خَصلۃ خ خصلۃ بالضم یکدستۂ موے دپشم وجزآن خصل ض اف ۲ کرشمہاے درخت سرہا فرود افگندہ خَصیلۃ گوشت ران وبازو مِخصَل بالکسر شمشیر بران لغۃ فی مِفصل -

خضل - اخضال - ترکردن خَضِل تر - ونبات نازک خَضیلۃ مرغزار سبز اخضلال اخضیضال ترشدن اخضیلال بسیار شاخ وبرگ شدن درخت خُضّۃ بہ ضمتین مشدد اللام الخضب فی نضارۃ العیش

خطل - خَطَل - بفتحتین سستی - وسخن سست وتباہ گفتن (ع ک اف ۲) اذن خطلاء گوش سست تُلّۃ خُطَل بالضم رمۂ گوسپندان گوشہاے سست افتادہ ازگرما وکذلک الکلاب - اخطل نام مردے ونعت - رُمح خَطِل ای مضطرب - رجل جواد خطل ای سریع الاعطاء - واخطل فی کلامہ ای افحش - خَیطَل گربۂ نر خنطول بالضم مع النون ترہ وشاخ دراز خناطیل گلہاے گاؤ وشتر خنطولۃ بالضم یکے -

خعل - خَیعَل - پیراہن بے آستین خیعلۃ پوشانیدن آن تخیعل پوشیدن آن لازم -

خلل - خَل - سرکہ ومرد ضعیف باخلل وراہ دررمل یقال حَیۃ خَلّ کما یقال افعی صَرِیمۃ وجامۂ کہنہ ویقال ہو خَلّ ولا خمر ای لا خیر فیہ ولاشر وشگافتن زبان شتر بچہ را تا شیر نہ مکد (ع ف اض ۲) وسیخ درگلیم خستن - وورویش شدن خَلّۃ بالفتح خو - وحاجت - وورویشی - وشتر بچہ - ورخنہ - ومی ترش - خلۃ بالضم علف شیرین یقال الخلۃ خبز الابل والحمض فاکہتہا واذا نسبت الیہا قلت بعیر خُلّی وابل خلیۃ - وارض مَخَلّۃ کثیرۃ الخلۃ لیس بہا حمض - ودوست ودوستی یستوی فیہ المذکر والمؤنث لانہ مصدر وقد جمع علی خلال - خلۃ بالکسر پوشش نیام شمشیر وپوشش کمان - وانچہ درمیان دندان ماند خَلّ دوست خَلل بفتحتین گشادگی - ورخنہ خِلال ج - وقرئ بہما قولہ تعالی فترى الودق يخرج من خلاله ومن خَلَله وہی فرج فی السحاب یخرج منہا المطر وتباہی کار خِلال بالکسر ودندان گاؤ اَخِلّۃ ج - ودوستی کردن باہم خلال بالفتح

کلمات یستحث بها وله حکم آخر یأتی انشاء الله تعا فی ح ی ی۔

فصل الخاء

خبل خَبَل - بالسکون تباهی خُبول ج - وایضاً قطع الایدی والارجل۔ خبل بفتحتین دیوانگی یقال به خَبَلٌ ای به شئ من اهل الارض وقد خَبِلَه وخَبَّله واختبله اذا افسد عقله او عضوه رجل مُخَبَّل کانه قُطعت اطرافه - ومُخَبِّل ایضا نام شاعرے معروف دهر خَبِلٌ ای مُلتوٍ علی اهله مُخَبِّل بکسر الباء روزگار ویقال فلان خبال علی اهله ای عناء - خبال ایضا تباهی ومنه قوله تعالی لو خرجوا فیکم ما زادوکم الا خبالا ونام اسپے واما الذی فی الحدیث من قفا مؤمنا بما لیس فیه وقفه الله فی رَوغة الخبال حتی یجئ بالمخرج منه فیقال هو صدید اهل النار قوله قفا ای قذف والروغة الطینة - اخبال ستور بعاریت دادن تا شیر او را بخورد یا برنشینند۔

خذل خَذْل - فریفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) مخاتلة کذلک تخاتل فریفته شدن۔

خذل خَذَلة - بالسکون والحرکة فرودنا ف تازه

خجل خَجَل - بفتحتین سرگشتگی وبخودی از شرم (ع ک ا ف ۲) وفریدن از نعمت وفی الحدیث انکن اذا شبعتن خجلتن ای اشرتن وبطرتن اخجال متعد منه - خجل مرد شرمگین وبه خجلة بالفتح ای حیاء خجل بکسر ۲ جاے بسیار آب وعلف وفی حدیث ابی هریرة ان رجلا ضلت له ابق فاتی علی واد خجل مُعْنٌ مُغشب فوجد ابقه فیه۔

خدل خَدَل - خدالة - پری واگندگی ساق وبازو وامرأة خدلاء نعت منه خدلم بکسرتین کذلک والمیم زائدة ویقال مُخَلخَلها خَدَلٌ ای ضخم۔

خذل خذلان - بالکسر فروگذاشتن - وبازماندن آهو از رمهٔ خود ع ف اض ۲ ویقال خَذَلت الوشیقة اذا قامت علی ولدها ویقال هو مقلوب لانها هی المتروکة وتخاذلت مثله - وتخاذلت رجلاه ای ضعفتا - خَذَلَ عنه اصحابه ای حملهم علی خذلانه - تخاذل یکدیگر را فروگذاشتن رجل خذلة مثال همزة ای خاذل لا یزال یخذل۔

خذعل خِذْعِل - بکسرتین زن گول۔

خردل خردل - سپندان خردلة یکے از وے وبریدن گوشت وبالذال المعجمة ایضاً۔

خرمل خِرمِل - بکسرتین زن گول۔

خزل انخزال - بریده شدن انخزال بریدن یقال انخزله عن القوم مثل اخترعه - خوزلی وخیزلی نوعے از رفتار۔

خزعل وخَزْعَل - فی مشیته ای عَرَج - ناقة بها خزعال ای ظلع قال الفراء لیس فی الکلام فعلال مفتوح الفاء من غیر ذوات التضعیف الا حرف واحد وهی خزعال وزاد ثعلب فیها قمطار قیل هو قهقر وزاد ابو مالک قسطال وهو الغبار وامّا فی المضاعف ففعلال فیها کثیر نحو زلزال وقلقال

بتہ دیگ ماندہ۔

حتفل - لغۃ فی حتفل فی معانیہ وحثفل شرب الحثفل من القدر۔

حدقۃ - ہنگام دیدن چشم گردانیدن۔

حرقلہ - نوعیست از رفتار۔

حرکلۃ - مشلہ و نیز پیادگان و حرکل الصائد شکار تہی دست از شکار ماندہ۔

حرالۃ - مشددۃ اللام شہریست بمغرب یا قبیلۃ بہ بربر منہ الحسن بن علی بن احمد بن الحسن الحرالی ذو التصانیف المشہورۃ۔

حرجل - کجعفر شہریست۔

حرقل - کزبرج وزنبیل اسم نبی من الانبیاء علیہم السلام و حراقلۃ الناس مردم کمینہ و ہربرج مرد بدخو۔

حزوکل - بفتحتین کوتاہ۔

حزمل - کزبرج زن فرومایہ۔

الحسبلۃ - حکایۃ قول حسبی للہ۔

حسدل - کجعفر کنہ جار حدلی ہمسایہ کہ ہمسایۂ خود را بچشم دل نگاہ دارد و بہ بیند۔

حسفل - کزبرج بلابہ از ہر چیز و کودکان خرد و بفتح و حسفل کجعفر فراخ شکم۔

حسقل - کزبرج بچۂ خرد ہر چیز۔

حشل - چیز بلابہ و حشلہ خوار کرد آنرا (ع ف اض ۲) و کسفینۃ عیال حشلۃ مثلہ او احدہما تصحیف۔

حضت النخلۃ - بیخہاے خرما تباہ شد و صلاحہا ان یشعل النار فی کربہا حتی یحترق ما فسد من لیفہا وسعفہا ثم یجود۔

حطل - بالکسر گرگ احطال ج۔

الحمدلۃ - حکایۃ قولک الحمد للہ۔

حمظل - بروزن و معنی حنظل یعنی جزیرۂ ابوجہل و حمظل حنی الحنظل۔

حنثل - کجعفر ناتوان خنثل بالخاء مثلہ۔

حنجل - بالکسر زن و فزک خروشندہ و کقنفذ درندۂ است و کعلابط کوتاہ فراہم اندام۔

حندل - کجعفر کوتاہ۔

حنصال و حنصالۃ - بکسرہما کلان شکم و قدیمہ

حنضلۃ - آب در سنگ و کردرآن او الحنضل الغدیر الصغیر۔

حنکل - کجعفر و علابط مرد فرومایہ و کوتاہ و جفاکار درست حنکلۃ زن زشت روے سیاہ فام و جفاکار و حنکل فی المشی تثاقل و تباطأ۔

الحوقلۃ - الحولقۃ وسائر معانیہا فی ح ق ل۔

حیعلۃ - حکایۃ قولک حی علی الصلوۃ حی علی الفلاح۔

الحیہل - کحیدر و الحیہل مشددۃ الیاء وقد تکسر الیاء شجرۃ قصیرۃ من ورق الحمض لا ورق لہا واحدتہ بہاء وقول حمید بن ثور ومیت بہ الرمث و الحیہل نقل حرکۃ اللام الی الحاء و حیہل و حیہل و حیہلن و حیہلا منونا و غیر منون

حال ایضاً گل سیاه و فی الحدیث ان جبرئیل قال اخذت من حال البحر فحشوت فمه یعنی فم فرعون حین اُغرق و کردونچه کودک - و پشتواره و حال تحت الفرس وسط ظهره موضع البند - حائل شتر باز آینده - و شتر بچه ماده لانه اذا نتج وقع علیه اسم تذکیر و تانیث فان الذکر سقب و الانثی حائل یقال نتجت الناقة حائلا حسنة - و لا افعل ذلک ما ارزمت اُم حائل - تحوّل برگشتن از جائے بجائے و الاسم الحَوَل و منه قوله تعالیٰ لا یبغون عنها حِوَلا و پشتواره برداشتن - و حیلت کردن احاله محال گفتن - و برجستن بر پشت اسپ و احال الرجل اذا حالت ابله فلم تحمل و روے آوردن بر کارے یقال احال علیه بالسوط یضربه ای اقبل - و فی المثل تجنّب ردضة و احال یعدو - و برگشتن سال - و سال گشت شدن سرائے و طعام و جز آن فهو مُحِیل و مُحْوِل و حوالت کردن وام یقال احال علیه بدینه و الاسم الحوالة و یک سال بجائے بودن یقال احال الرجل بالمکان و احول و یرختن آب از دلو - و نگونسار کردن دلو را - محاولة خواستن چیزے و کارے و الاسم الحَوِیل - تحویل برگشتن و برگردانیدن لازم متعد - محالة بالفتح چاره یقال المرء یعجز لا محالة - و یقال الموت آت لا محالة یعنی ناچاره رجل حولة مثال همزة محتال یعنی حیلگر و یقال هو احول منک ای اکثر حیلة منک و ما احوله فی التعجب - و رجل حُوَّل بالضم و التشدید ای بصیر بتحویل الامور و هو حُوَل قُلَّبٌ - و احتال من الحیلة - و احتال علیه بالدین من الحوالة - احول کار حول بفتحتین مصدر منه ع ک اف ۲ یقال حَوِلت عینه فهو احول و احولت بتشدید اللام کذلک و احولّتها انا - استحالة محال شمردن و شدن و یقال استحلت الشئ ای نظرت هل یتحرک - ارض مستحیلة ای لیست بمستویة لانها استحالت عن الاستواء الی العوج و کذلک توس مستحیلة -

حیل - حَیلة - بالفتح بزان بسیار حیلة بالکسر دستان و چاره و هو من الواو - و یقال لا حَیل و لا قوة لغة فی لا حول و لا قوة - و هو احیل منک ای احول منک اذا کان اکثر حیلة - و ما احیله لغة فی ما احوله و یقال ما له حیلة و لا محالة و لا احتیال لا محل بمعنی واحد -

حبتل - کجعفر و علابط نزار و لاغر -

حباجل - کعلابط کوتاه فراهم اندام -

حیرجل - کسفرجل مرد لچور یعنی سطبر لب -

حبوکل - بروزن و معنی حبوکر و کجعفر و قنفذ کوتاه

حتل - بخشش و بلا به از هر چیز و مثل و مانند و یکستر حاتل مثله حوتل کجوهر کودک که نزدیک بر سیدن رسیده باشد و بچه سنگ خوار و ناتوان حوتلة کوتاه -

حتفل - کقنفذ پس ماندهٔ شوربا یا پس ماندهٔ تریدو رتهٔ شوربا و دُرد روغن و شیر بلا به و بربوئے و ریمناکی زهدان و مردم فرومایه و ریزهٔ ها گوشت

آہنگ کردن بجنگ متعد بعلی و حرب بر انگیختن قومے و حمل علی نفسہ ای جہد ہا فی السیر - وحملت بہ حمالۃ ای کفلت - وحملت اولادہ و احتملت بمعنی - قال الشاعر اردت فلم احمل و قالت فلم اجب - یعمر ابیہا انتی لظلوم - حمل بفتحتین بر ہ حملان بالضم ج - و اول بروج احمال یاری دادن بہ برداشتن واحملت الناقۃ فہی محمل اذا نزل لبنہا من غیر حبل وکذلک المرأۃ و استحملتہ ای سألتہ ان یحملنی - وحملتہ الرسالۃ ای کلفتہ حملہا و تحمل الحمالۃ ای حملہا - وتحملوا و احتملوا بمعنی ارتحلوا - و تحامل علیہ ای مال - تحاملت علی نفسی ای تکلفت الشیٔ علی مشقۃ متحامل بفتح المیم قد یکون موضعا و مصدرا تقول فی المکان ہذا متحاملنا و فی المصدر ما فی فلان متحامل ای تحامل - وما علی فلان محمل مثل مجلس ای متعد - محمل بارگیر محامل ج - محمل ک اف ۲ دوال شمشیر حمالۃ بالفتح انچہ برداشتہ شود از دیت و تاوان و جز آن حمالۃ بالکسر نام اسپے و دوال شمشیر حمائل ج - قیل حمائل السیف لا واحد لہا من لفظہا و واحدہا محمل ک اف ۲ حمولۃ بالفتح بارگی و فعول تدخلہ الہاء اذا کان بمعنی مفعول بہا - حمولۃ بالضم بارہا حمول بلہاء الابل التی علیہا الہودج کانت فیہا نساء اولم تکن جمیل الذی یحمل من بلدہ صغیرا ولم یولد فی الاسلام - وآب آور - و بدرفتار - و بسیر خواندہ حَوْل مو ضعے - حول - حَوْل - توانائی و حیلت - و سال - وگذشتن صلۃ بعلی و یکسالہ شدن کودک و سرا یقال حالت الدار و حال الغلام فہو حولی و برگشتن کمان از حالت اول و کژ شدن وے (ع ف اض ۲) وکل ذی حافر اول سنۃ حولی والانثی حولیۃ والجمع حولیات - حُول برجستن بر اسپ و برنشستن - و از عہد برگشتن - و برگشتن گونۂ روے - و مانع شدن میان دو چیز - و بجاے دیگر گشتن و جنبیدن حِیال بالکسر آبستن ناشدن ناقہ و فحل بعد از گشن دادن وہی ابل حیال - ویقال قعد حرلہ و حوالہ و حولیہ و لاثقل حوالیہ بالکسر و قعد حیالہ و بحیالہ ای بازائہ و اصلہ الواو - والحول بالضم الحیال و ایضا جمع حائل من النوق ویقال حائل حُوْلٍ و حُوَّل قال الکسائی اذا لم تحمل الناقۃ اول السنۃ یحمل علیہا فہی عائط و حائل و جمعہا عیط و عُوط و عُوُط و حُوَّل و حُوَّل فاذا لم تحمل السنۃ المقبلۃ ایضا فہی عائط و عیطٍ و عائط عُوطٍ و عُوُطٍ و حائل حُوَّلٍ و حُوَّلٍ و بعضہم یجعل عوط مصدر اولا یجعلہ جمعا و کذلک حُوَّل - ویقال ہو حولۃ من الحُوَّل ای داہیۃ من الدواہی - حُوَّلا بالضم والکسر پوست کہ بابچہ بیرون آید از شکم و آب کہ بر سر کودک بیرون آید بوقت زادن وے قال الخلیل لیس فی الکلام فُعَّال ک ا ف ۲ مع المد الا حوّلا و عنبار و سبرا ر - حالۃ گشت بر چیزے حال حالات و احوال ج -

حلیل شوے حلیلة زن - و مرد و زن فرود آیند
بجائے احلیل بکسرتین سوراخ نره و سوراخ پستان
و یجمع علی احالیل و منه انها لاشنخوب الاحالیل -
احلال فرود آوردن - و حلاله کردن زن را -
و بامهای حلال درآمدن و بجای حِلال یعنی
غیر محرم مُحِلّتان بالضم دیگ و دستاس مِحَلّات
دیگ و دستاس و دلو و کارد و تبر ای من کانت
عنده هذه الآلات حَلّ حیث شاء - ویقال حَلّت
الشاة ای نزل اللبن فی ضرعها بلا نتاج مُحَلِّل
فی النکاح حلال کننده سه طلاقه را مُحَلِّل فی السبق
درآینده در رهان بشرط آنکه اگر سبق یابد بگیرد و
اگر مسبوق شود ندهد و آحَلّ بنفسه ای استحق العقوبة
مکان مُحَلَّل اذا اکثر الناس به الحلول - احتمال
فرود آمدن - تحلل استثنا کردن در سوگند
استحلال حلال شمردن حُلحلة از جای جنبانیدن
کسے را - و راندن شتر را یقال حلحلت بالناقة
اذا قلت لها حَلْ بالتسکین و هو زجر للناقة
و حَوْب للزجر البعیر و حَلِ ایضا بالتنوین فی الاول -
تحلحل دور شدن از جائے تحلیل حلال گردانیدن
و هو ضد التحریم یقال حلّلته تحلیلا و تحِلة - ویقال
فعلته تَحِلّة القسم ای فعلت ما حَلّلت به یمینی ولم
أُبالغ و منه قوله تعا قد فَرَضَ اللّٰه لکم تَحِلّة أیمانکم -
و فی الحدیث لایموت لمومن ثلثة اولاد فتمسه النار
الا تَحِلّة القسم ای قدر ما یُبَرّ الله تعالی قسمه فیه
بقوله تعالی وان منکم الا واردها کان علی ربک

حتما مقضیا ثم قیل لکل شئ لم یُبالَغ فیه تحلیل یقال
ضربته تحلیلا - حلل بفتحتین سستی پدستور فهو حَلّ
بیّن الحَلَل - حُلاحل بالضم مهتر بزرگ حلاحل
بالفتح ج -
حمل - حِمْل - بالکسر بار پشت و بسر بر داشتن (ع ف ا
ک ۲) و منه قوله تعا و هم یحملون اوزارهم یوم القیمة حِملا ای وزرا
حمل بالفتح بار شکم و بار درخت و بار گردن قال
ابو زید فی حَمْل الشجر لغتان الفتح و الکسر - ویقال
حَمَلت المرأة الشجرة حَمْلا و منه قوله تعالی حَمَلَتْ
حَمْلًا خفیفا و یقال امرأة حاملة و حامل اذا کانت
حبلی فمن قال حامل قال هذا نعت لایکون الا للاناث
و من قال حاملة بناه علی حملت فهی حاملة و هذا اذا حملت علی ظهرها
او علی راسها شیأ فهی حاملة لاغیر لان الهاء انما تلحق
للفرق فاما ما لایکون للمذکور فقد استغنی فیه عن
علامة التانیث فان اتی بها فهو علی الاصل هذا
قول الکوفیین و اما قول البصریین فانهم یقولون
هذا غیر مستمر لان العرب تقول رجل ایّم و امرأة ایّم
و رجل عانس و امرأة عانس مع الاشتراک و
قالوا امرأة مُضبِیَة و کلبة مُجریة مع غیر الاشتراک
فالصواب ان یقال قولهم حامل و طالق و حائض
و اشباه ذلک من الصفات التی لاعلامة فیها
للتانیث فهی اوصاف مذکرة وصف بها الاناث
کما ان الراویة و الرَّبِیعة و النُّجاحة اوصاف مؤنثة
وصف بها الذکران - حمّالة بفتحات جمع حامل یقال
هم حَمَلة العرش و حملة القرآن - حملة بسکون ۲

فهو حنظلٌ و ابل حظالی - حنظلة ایضاً بزرگ از بنی تمیم
ویقال لهم حنظلة الاکرمون -

حفل - حَفَل - باک داشتن - وگرد آمدن (ع ف اک ۲) احتفال کذلک - وعنده حَفَلٌ من الناس
ای جمعٌ - محفِل محتفَل جاے گرد آمدن ضرع حافل
پستان پر شیر وشغبة حافل وواد حافل ای کثیر السیل
وحفلت السماء حفلا ای جدّ وقعها - وحفلته ای جلوته
فتحفّل واحتفل - لاتحفِل به باک مدار بوے حفلت به
ای بالیت به - حفالة بالضم سبوسهٔ هر چیز یقال
هو من حفالتهم وحثالتهم ای ممن لا خیر فیهم - رجل
ذو حفلة مبالغه کننده در هر چیزے واخذ للامر حفلته
اذا جد فیه - احتفل الوادی بالسیل ای امتلأ به -
تحفیل چند گاه نادوشیدن ناقه را بجهت فروختن
تا بزرگ پستان وپر شیر نماید شاة محفلة مصرّاة
کذلک ونهی رسول الله صلعم عن التصریة والتحفیل -

حقل - حَقَل - کشت برگ بیرون آورده هنوز
پایه سطبر ناشده - وزمین خوش پاکیزه حقلة یکے
وفی المثل لاتنبت البقلة الا الحقلة - حقلة ایضا
درد شکم از ترهٔ خاک آلوده خوردن وقد حقلت الابل
حَقَلة احقال ج - حقیلة آب تره در شکم حقیل نام
موضع محاقلة فروختن کشت سبز وکشت نادرودهٔ
به گندم وقد نهی عنه - حیقال بازماندن از جماع
بسبب سستی نره حوقل الشیخ بازمانده پیر از جماع
حوقلة نره سست بیکار -

حکل - حکل - بالضم انچه پیدا نشود صوت د
معنی او از بخن ویقال فی لسانه حکلة ای عجمة
لا یبین الکلام - واحکل علی النجبر ای اشکل - واحتکل
واشتکل - حنکل کوتاه ناکس -

حلل - حلّ - کشادن گره (ع ف اض ۲) انحلال
لازم منه ورودغن کنجد - وفرود آمدن حلول محل
کذلک - محل ایضا جاے فرود آمدن ویقال
حللتُ بالقوم وحللتُ القوم بمعنی - حلال بالفتح
حلال شدن حل بالکسر کذلک (ع ف اک ۲)
وواجب شدن یقال حل العذاب علیهم یحِل بالکسر
ای وجب ویحُلّ علیهم بالضم ای نزل وقرئ بهما
قوله تعالی فیحل علیکم غضبی وبیرون آمدن زن
ازمدت یقال حلّت المرأة ای خرجت من عدتها -
وحُلّ الدین یحل بالکسر ای انقضی اجله حلولا وبیرون
آمدن حاجی از احرام احلال کذلک - حِل بکسر حلال
ضد حرام - ولقب مردے رجل حل وحلال از احرام
بیرون آمده یقال انت حُلّ وانت حُرُم بالضم والکسر والحِل
ایضاً ما جاز لحرم - ویقال یا حالف اذکر حِلّا ای اشتثن -
قوم حِلة - ای نزول وفیهم کسرة وحی حلال بالکسر
حِلّة ایضاً وحلول بمحله رسیدن قربانی وهی
موضع النحر قوله تعالی حتی یبلغ الهدی محِلّه -
ویقال هو فی حلّة صدقٍ ای بمحله صدق - محلة
بفتحتین جاے باش وجاے فرود آمدن مکان
حلال جاے که در وے بسیار فرود آیند محل الدین
مهلت وام حُلَل ض اف ۲ بردهاے یمانی حُلّة
یکے وایضا ازار ورداء لایسمی حلة حتی یصیر ثوبین

فهو مشکول - حجلان رفتار بندی ومرغ - وجهیان رفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) حاجلات الابل الصفا التی ضربت سوقها فمشت علی بعض قوائمها - واحجلت البعیر اذا اطلقت قیده من یده الیسری وشددته فی الیمنی - حجلة بالتحریک خانهٔ عروسی حجال ج - وکبک حجل بفتحتین حجال ج - حجلی بالکسر جمع حجل ولم یحی الجمع علی فعلی بالکسر الا حرفان ظربی جمع ظربان وحجلی جمع حجل یعنی کبک - وشترکرهٔ ریزه حجلة یکے حجلاء گوسپند سپید منها حوجلة شیشهٔ سرفراخ وحجلت عینه ای غارت - تحجل[1] نام اسپے ست -

حدل - حدل - میل کردن بستم ع ف ک ۲ صلته بعلی یقال رجل حدل ای غیر عدل - احدل مرد کژمیان - وکتف وگردن بسوے سینه بیرون آمده قوس حدلاء کمان سینه بیرون آمد -

خذل - خذل - بالضم کرانهٔ پیراهن وازار خذل بالتحریک افتادن مژه ع ک اف ۲ یقال خذلت عینه اذا سقطت حدبها ونوعے از جوب که نان سازند خذال بالفتح شلم که از بن درخت بیرون آید -

خرجل - خرجل - بضمتین دراز -

خرمل - خرمل - سپند -

خزل - اخزل - ای ارتفع -

خزبل - خزنبل - کوتاه استوار خلقت -

خسل خسل - بالکسر بچهٔ سوسمار که از بیضه بیرون آمده باشد خسول ج - ابو الخسل سوسمار وفی المثل لا آتیک ستن الخسل ای ابدا الان سنها لا تسقط ابدا حتی تموت خیسل گوسالهٔ خیسلة مؤنثه - خسالة بالضم مثل خثالة سبوس محسول بالخاء والحاء بکار نا آمدنی از هر چیز خسلة ای رذالة وخسل به ای اخس حظه - فلان یخسل بنفسه ای یقصر ویرکب بها الدناءة - خسیلة خرمائے خشک تباه که شیرین نشود -

خسکل - خسکل - بکسر تین بچهٔ سوسمار و از هر جانورے خساکل ج -

خصل تخصیل - آماده کردن حاصل الشیء ومحصوله - ای بقیته ونقده - حصائل بقایا خصیلة یکے محصلة زنے که خاک معدن گرد آرد تخصیل الکلام رده الی محصوله خصیل گیاهے خصل الفرس اذا اشتکی بطنه من اکل التراب الذی علی النبت - حصل بالتحریک غورهٔ خرما سخت ناشده حصلة یکے احصل النخل غورهٔ کرد وحصاله بالضم انچه مانده باشد درخرمن از جوب حوصلة سنگدان مرغ حواصل ج - وحوصل الطیر ای ملأ حوصلته یقال منه حوصلی وطیری -

خظل خظل - باز داشتن از تصرف وحرکت ع ف اض ۲ صلته بعلی رجل خظل وخظال مرد سخت تنگ گیر ورخانه خظلان بکسر الحاء اسم فیه - خظلان بفتحتین رفتار خشمگین خنظل درخت تلخ خنظلة یکے وخظل البعیر بالکسر اذا اکثر من اکل الخظلة

[1] وقول الجوہری تحجل اسم فرس تصحیف والصواب حجلی - ق -

جنجل - کفنفذ تره ایست مانند مارچوبہ جوش دادہ خورند ش۔

جنعدل - کسفرجل و قزعمل مرد فربہ درشت۔

جهبل - کجعفر تکہ کلان یا کلان سر یا سال خورد

جهبلة زن زشت و جهبل بن سیف آنکہ خبر وفات نبی صلعم باہل حضرموت رسانید و بنو جهبل فقہاء باشام۔

فصل الحاء

جبل جَبَل - رسن جبال اَجبُل ج - و عہد و امان - و پیوستگی - و ریگ تودۂ دراز کشیدہ - و پی و رگ گردن - و رگ بازو و فی المثل ہو علی جَبَل ذراعک ای فی القرب منک - جبلة بالضم میوۂ درخت بلند خاردار و فی الحدیث لقد رأیتنا مع رسول اللہ صلعم و مالنا طعام الا الجُبَلة و ورق السَّمُر و نوعے از پیرایہ کہ در جمیل باشد ضب حابل سوسمار جُبلہ خوار جَبل بالکسر سختی جُبول ج - ویقال للواقف مکانہ کالاسد لایفر جیل براح - جبل بفتحتین بارشکم و جبلت المرأة و ہی جبلی و نسوة جَبالیٰ و جَبالیات لانہ لیس لہا فعل فُعارَق جمع الصغریٰ و الاصل جَبالی بکسر اللام لان کل جمع ثالثہ الف انکسر الحرف الذی بعدہا کمساجِد و خافِر ثم ابدلوا من الیاء المنقلبة من الف التانیث الفا فقالوا جبالیٰ بفتح اللام للفرق بین الالفین کما قلناہ فی صحاری و لیکون جبالیٰ کجُبلیٰ فی ترک صرفہا لانہم لو لم یبدلوا لسقطت الیاء لدخول التنوین کما تسقط فی جوار - جَبَلی جبلوی جُبَلاوی منسوب الیہ - قال ابو زید یقال جبلی فی کل ذات ظفر و یقال کان فی مَجبل فلان ای وقت جَبل امہ بہ - و جَبَل الجَبلة نتاج النتاج و ولد الجنین و فی الحدیث نہی عن بیع جَبَل الجَبلة - جبلة بسکون الثانی و حرکتہ شاخ روجبالة بالکسر دام حابل دام گسترندہ - و تار و فی المثل اختلط الحابل بالنابل یعنی آمیخت تار و پود حبال آبستن کردن محبول صید در آویختہ بدام حابول رسنے کہ بوے برو رخت خرما بالا رود احتبال صید کردن بدام مُحتَبَل الفرس پیوندسم اسپ حبال بالکسر نام مردے حنبل نام مردے و مرد کوتاہ بالا و پوستین - حتل - یقال مالی عنہ حُتالٌ و حُتَنالٌ - بالضم ملین و ہمو زاید -

حثل حِثیل - نوعے از درخت کوہ و مرد کوتاہ حُثالة بالضم پوست جو و برنج و خرمائے کوفتہ - و کنجارہ اَحثال سبوس آبہ دادن کودک را -

حجل حَجَل - بالفتح و الکسر بند و پائے برنجن تحجیل سپیدی دست و پائے ستور فرس مُحَجَّل اسپے کہ چہار دست و پائے او سفید باشد - مُحَجَّل الرجلین مطلق الیدین آنکہ پایہا سفید باشد و لایکون التحجیل واقعا بیدا و یدین مالم یکن معہما او معہما رجل او رجلان فان کان محجل ید و رجل من شق فہو مُمسَک الایامن مطلق الایاسرا و علی العکس و ان کان من خلاف قل او کثر

سلم باجیہ او خاسیہ و بلاجیہ و بلاجز کرکہ دوم اجبر ی فی جعلما بلاغیہ - ق -

جولان بالتسکین کوہے بشام اجالۃ برگردانیدن یقال فی المیسر اجل السہام۔ تجوال برگشتن تجویل مثلہ۔ جلت ہذا من ہذا ای اخترتہ منہ واجتلت منہ کذلک۔ وتجاولوا فی الحرب ای جعل بعضہم علی بعض وکانت بینہم مجاولات۔ مجول بالکسر شاخچہ۔ وسپر جول بالضم دیوار سر چاہ جال مثلہ اجوال ج۔ یقال مالہ حول ای عقل وعزیمۃ تمنعہ مثل جول البئر

جہل۔ جَہل۔ نادانی خلاف العلم ونادانستن جہالۃ کذلک عع ک اف ۲ تجاہل نادانستہ آوردن استجہال نادان شمردن وسبک داشتن تجہیل بنادانی منسوب کردن مجہلۃ کارے کہ برجہل دارد کسے را مجہل بالفتح بیابان بے کوہ ونشان ویقال کان ذلک فی الجاہلیۃ الجہلاء تاکید لہ لان الشتق من اسمہ مایؤکد بہ کما یقال وتد واتد ولیلۃ لیلاء ویوم ایوم۔

جیل۔ جِیل۔ ترک۔ وروم وجیل من الناس ای صنف جیلان بالکسر قومے در بحرین ترتیب دادہ کسریٰ جیلان بالفتح حوالہ عبد القیس جیلان العصیٰ ما اجالتہ الریح منہ۔

جبتل۔ کجعفر موضعیست در یمن از دیار نہد۔

جبہل۔ کسمند مرد جفا کار۔

جحشل۔ کجعفر وقنفذ وعلابط سبک جلد۔

جخادل۔ کجعفر وقنفذ نوجوان گردانندام فربہ۔

جرثل التراب۔ سقاہ بیدہ از دست خاک را پراکندہ

جرویل۔ کزنبیل کردبان وآن کسیکہ دست بر سر طعام نہد تا کسے نخورد۔

جرولۃ۔ بافتادن نزدیک شدن ووقع فی صحیح البخاری فمنہم الموبق بعملہ ومنہم من یجرول فی روایۃ فمنہم الجرول کلاہما بالجیم فیما ضبطہ الاصیلی وفسرہ بالاشراف علی السقوط وحکی ابن الصابونی المجزول بالزاء والجیم وہو وہم وروایۃ الجمہور بالخاء والراء۔

جرعبیل۔ کزنبیل غلیظ۔

الجظاء من النوق۔ شتر مادہ کہ سست وناتوان وشتر مادہ کہ بیک روش نہ خاید۔

جعبلۃ۔ شتابی کردن۔

جعشل بن عاہان۔ کقنفذ قاضی افریقیہ۔

جعدل۔ کجعفر سخت درشت جعدل کقنبیل وخبعثن مثلہ۔

جعفلیل۔ کزنبیل مرد کشتہ آماسیدہ وطعنہ فجعفلہ ای قلبہ عن السرج فصرعہ یعنی نیزہ زد وبرگردانید او را از زین وبر زمین انداخت۔

جمحل۔ کشمخ احشاے صدف۔

جمعلیل۔ کزنبیل فراہم آرندۂ ہر چیز جمعیلۃ کفتار وشتر مادۂ سال خوردہ یا درشت استوار یا شتر مادہ کہ بسبب لاغری ایستادن نمیتوانست سپس برخاست جمعلۃ من العسل والسمن بقدر گردگان از شہد بار وغن امراۃ مجمعلۃ اللحم زن فراہم گوشت جماعیل وقد تشدد الیم وہیئت بقدر جنشل۔ کجعفر نام شخصے۔

جلجل واحد جلاجل وهو معروف وهو اسم موضع
ایضاً - جلجلة بانگ جلجل و بانگ رعد و جنبانیدن
چیزے بدست مجلجل ابر بار رعد و تجلجل فی الارض
ای سافح فیها و دخل - و تجلجلت قواعد البیت ای
تضعضعت - و فی الحدیث ان قارون خرج علی
قومه متبختر فی حلة له فامر الله الارض فاخذته فهو
یتجلجل فیها الی یوم القیمة - حمار جلاجل بالضم خر
روشن آواز - جلجلان کشنیز و یقال هو السمسم
فی قشره قبل یحصد - و هو ایضاً حبة القلب یقال
اصبت جلجلان قلبه - جلول بیرون شدن از شهر
بشهرے دیگر (ع ف ا ک ۲) و هم قوم جالة جل بالفتح پشک
ستور برچیدن ع ف ا ض ۲ و منه سمیت الدابة
التی تاکل العذرة جلالة اجتلال کذلک جالة پشک
گوسپند و شتر یقال ان بنی فلان و قودهم الجلة
والوالة - و هم یجتلون الجثة ای یلتقطون البعرة -
اجلال بزرگ قدر گردانیدن و فلان ما اجلنی
ولا احشانی ای ما اعطانی جلیلة ولا حاشیة فالجلیلة
التی نتجت بطنا واحدا و الحاشیة صغار الابل -
ویقال ما اجلنی ولا اوقنی ای ما اعطانی کثیرا ولا قلیلا -
ویقال ماله جلیلة ولا دقیقة ای ماله ناقة ولا شاة
تجلیل فراز گرفتن و جل بر اسپ افگندن مجلل ابر
فراز گیرنده همه زمین را بباران تجلل زیر چیزے
شدن تجللته ای اخذ جلاله - تجال بزرگی نمودن
فلان یتجال عن ذلک ای یترفع عنه - جلولا نام
دیهے بفارس جلولی منسوب بوے -

جمل - جمل بفتحتین شتر نر جمال و اجمال و جمالات
و جمائل ج - و پدر حواز ندج جامل شتر گله باشتربان
و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا
کانت ذکورة ولم تکن فیها انثی هذه جمالة بنی فلان
و قرئی کانه جمالة صفر - و استجمل البعیر ای صار جملا
اذا اربع - جمالة شتربان مثل الخیالة والحمارة -
جمال خوبی و خوب شدن ع بضمها جمیل نعت منه
و ایضاً پیه گداخته جمیلة جملا و نعت منه مؤنثه -
جمال بالضم و التشدید اجمل من الجمیل - جمیل
بالتصغیر مرغے جملان بالکسر ج - مثال کعیت
کعتان - جمل بالضم و سکون ۲ نام زنے جملة همه
جمل ج - اجمال جمله کردن حساب - و نیکوئی کردن
کسے را - و نیکو کردن کار - و پیه گداختن - و بسیار
شدن شتر جمل بالفتح پیه گداختن ع ف ا ض ۲
اجتمال کذلک - مجاملة نیکوئی و خوبی کردن باکسے -
رجل جمالی بالضم مشدد الیاء عظیم الخلق - ناقة
جمالیة تشبه بالفحل من الابل فی عظم الخلق - حسا
الجمل بالضم و التشدید نوعے از حساب جمل ایضاً
رسن کشتی که آنرا قاس نیز خوانند و قرأ ابن عباس
حتی یلج الجمل بالضم و التشدید تجمیل آراستن تجمل
خوبی نمودن - و پیه گداخته خوردن و منه قیل
للمرأة تجملی و تعففی ای کلی الشحم و اشربی العفافة -
و هی ما بقی فی الضرع من اللبن -

جول - جول - جولان - گرد برآمدن ع ف ا
ض ۲ اجتیال اجتیال کذلک - جولان المال ستور ان خبیث

ای اکثرت له - وفلان جزل الرأی ای صلب مستقیم
وامرأة جزلة بینة الجزالة اذا کانت ذات رأی -
ولفظ جزل ای صلب صحیح وهو خلاف رکیک -
جزل ایضا بریدن عع ف اک ۲ یقال جزلت الشیٔ
جزلتین ای قطعته قطعتین - جزلة بالکسر ای قطعة
عظیمة من التمر - وهذا من الجزال ای من صمام النخل
جزل بفتحتین ریش کوهان عع ک اف ۲ بعیر اجزل
نعت منه - جوزل کبوتر بچه - وجوان - وزهر -
جعل جَعَل - خرمابنان کوتاه جعلة یکے - وکردن
مجعل کذلک عع بفتحها وقوله تعالی وجعلنی نبیا
ای صیرنی وجعلوا الملئکة الذین هم عباد الرحمن
اناثا ای سموهم - جعل بالضم مزد جعالة بالکسر کذلک
جعیلة مثله جُعَل ض اف ۲ کوه غلطان - و
نوعے از جانوران آبی سیاه جِعلان ج - و
جعل الماء بالکسر جَعَلا اذا کثر فیه الجعلان - جعال
بالکسر دست مال دیبک وخنور جعل بضمتین ج
مثال کتاب وکتب واجعلت القدر ای انزلتها
بالجعال وپای مزد دادن وبکشتی آمدن ماده سنگ
وسباع اجتعال کردن -
جفل - جَفَل - ابر بے آب جفال بالضم صوف
بسیار وآب آورد - وسر جوش دیگ - وهر چه
به بسیاری وصف کنند آنرا جُفالة من صوف ای
جُزة منه وهو اسم مفعول مثل قوله تعالی الا من اغترف
غُرفة - ویقال دعوتهم الجفلی والاجفلی وهو ان تدعو
الناس الی طعامک عامة - ویقال دُعی فلان
فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصة
لا فی العامة - وجاء القوم اجفلة وازفلة - وجاؤ
اباجفلتهم وازفلتهم ای جاءتهم وقال بعضهم الاجفلی
والازفلی الجماعة من کل شیٔ جَفَل ای اسرع -
جافل ای سنرعج - اجفیل ترسنده وبددل اجفال
گریختن بشتاب وشتافتن جُفالة گروه مردم گریزان
ریح مجفل وجافلة ای مسرع - واجفلت الریح بالتراب
اذهبته وطیرته انجفال برکنده شدن -
جلل - جَلَل - بالفتح بادبان جُلول ج - جُل
بالضم پوشش ستوران جلال ج - اجلة جمع الجمع
وایضا جل همه ومعرب کل وجل الشیٔ معظمه جُلی
کار بزرگ جُلل ج - جلة بالضم خنور خرما جِل بالکسر
ناے کشت درده ویقال ماله دق ولا جل ای
دقیق وجلیل - جلة شتران کلان سال وهی جمع
جلیل مثل صبی وصبیة - وشیخة جلة ای مسان -
مجلة بالفتح کتاب حکمت وادب - وهر چه باشد از کتاب
بزرگ وجلال الله ای عظمته الله - ویقال فعلته
من جلالک ای من اجلک - جلالة بزرگی وبزرگ
شدن - ومسن شدن عع ف اک ۲ وجلت الناقة
عن الولد ای صغرت - جلالة بالتشدید ماده گاو
پلید خوار وفی الحدیث نهی عن لبن الجلالة - جلال
بالضم بزرگ جلالة ناقه بزرگ جَلَل بفتحتین کار بزرگ
وکار آسان وهو من الاضداد - وفعلت ذاک
من جَلَلک ای من اجلک - جلیل بزرگ ومسن -
دیزکه ازوے ازار خرگاه سازند جلیلة پیرین جلائل ج

بالضم جبلات ج - جنبل بضمتین قدح چوبین -
جثل - جُثُل - موے انبوہ یقال یستحب فی نواصی الخیل الجُثلة وہی المعتدلة فی الکثرة والطول جثولة جثالة مصدر منہ عع بضمہما جُثلة سورچہ سیاہ شجرة جُثلة درخت بسیار برگ و دفرک ویقال اجتثّال الطیر اذا نفش ریشہ - واجتثّال الرجل اذا غضب وتہیّا للقتال - واجتثّال النبت اذا اہتز وامکن لان یُقبض علیہ - مُجتثِل مثال مضمحل برپاے ایستادہ -
جحل - جُحال - بالضم زہر جُحل زنبور وملخ بزرگ جُحل ایضا مشک بزرگ وآفتاب پرست کہ آنرا حربا نیز گویند وجُعَل یعنی کوہ غلطان - وانگندن تجحیل مبالغة فیہ یقال جحّلہ ای صرعہ وجَحْلَمہ بزیادة المیم کذلک -
جحدل - جَحْدَل - فربہ وگرد واندام جَحْدلة اے صرعہ -
جحفل - جَحْفَل - لشکر ورجل جَحْفَل ای عظیم القدر جحفلة بفوز اسپ جحفلہ وجعفلہ ای رماہ وصرعہ - تجحفل القوم اجتمعوا - جحفل کلان لب والنون زائدة -
جدل - جَدَل - اندام جُدول بضمتین ج - اجدل چرغ مجدل بالکسر کوشک جدالة بالفتح غورہ خرما سفال سخت ناکردہ جَدال ج - وزمین یقال ترکہ بالجَدالة - وطعنہ فجدلہ ای رماہ بالارض فانجدل ای سقط - مجادلة جدال بالکسر خصومت کردن جَدِل اسم فیہ - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را عع ف اض ۲ وک ۲ جاریة مجدولة الخلق ای حسنة الجَدل - مجدول بریچان نہ از لاغری - غلام جادل ای مشتد - والجادل من ولد الناقة فوق الراشج وہو الذی قوی ومشی مع امہ - وجَدَل الحبَّ فی سنبلہ ای قری - جَدِیل مہار تافتہ از پوست - وجمل جَدِیل وشَدْقَم فحلان من الابل کانا للنعمان بن المنذر - جدیلة خو - وقبیلہ - و کرانہ - ونام زنے کہ ام قبیلہ است جَدَلی مثال ثقفی منسوب الیہ - جدلاء زرہ تافتہ مجدولة کذلک -
جَنْدَل سنگ ونام مردے جَنْدَل بفتحتین وکسر الدال نام جاے سنگ ناک - جدول جویچہ -
جذل - جِذْل - بالکسر بیخ وتنۂ درخت ومنہ قول الحباب بن المنذر انا جُذَیلہا المحکک - ویقال فلان جِذْلُ مال اذا کان رفیقا بسیاستہ جاذل برجاے ایستادہ چون ستون جذل بالتحریک شادی وشادمانی کردن عع ک اف ۲ جذلان نعت منہ اجذال متعد منہ اجتذال لازم منہ -
جرل - جِرْل - بفتحتین سنگ جَرول کذلک ونام درندۂ - ولقب مردے ارض جَرِلة ومکان جَرِل سنگ ناک اَجْرال ج - وایضا جمع جرل مثل جبل واجبال - جریال بالکسر رنگ سرخ - وخمر جریال الذہب کونۂ زر جریال الخمر کونۂ شراب -
جردحل - جِرْدَحل - شتر سطبر -
جزل - جِزْل - ہیزم سطبر وخشک جَزیل بزرگ وبسیار عطاء جَزْل وجَزیل ای کثیر جزال ج - اجزال بسیار دادن یقال اجزلت لہ من العطاء

وباقی ماندۂ آب وعلف در شکم ستور۔ وباقی ماندۂ ہر چیزے ویقال ما ثملت شرابی بشئی من طعام ومعناہ ما اکلت قبل ان اشرب طعاما وذلک یسمّی الثیملۃ۔ ثملہ بفتحتین باقی آب در تک خور ثمالۃ کذلک وپشم پارۂ کہ باوے قطران ورو غن دشتر مالند مثملۃ بالکسر کذلک۔ ثمال بالضم زہر کشندہ مُثَمَّل بالتشدید مثلہ وجمع ثمالۃ بالضم بمعنی باقی آب در تک حوض وخنور۔ وسر شیر اثمال بسیار سر شیر بستن یقال اثمل اللبن اذا کثرۃ ثمالتہ وباقی گذاشتن چیزے را تثمیل کذلک۔ ثمالۃ محرکۃ از عرب ثمال بالکسر پناہ یقال فلان ثمال قومہ ای غیاث وعیاذ لہم یثمل پناہ جاے ثمل بفتحتین شراب یافتن کسے را (ع ک اف ۲) ثمل بکسر ۲ نعت منہ۔

ثول۔ ثُوَل۔ گروہ زنبور لا واحد لہ من لفظہ۔ ثویلۃ من الناس جماعۃ منہم جارت من بیوت متفرقۃ۔ تثوّل بدشنام وزدن فرو گرفتن کسے را صلتہ بعلی۔ ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند ع ک اف ۲ شاۃ ثولاء وتیس اثول نعت منہ۔ اثیال فرو ریختہ شدن خاک۔ وفرو گرفتن مردم از ہر جانب۔

ثہل۔ ثُہلان۔ کوہے ویقال ہو الضلال بن ثہلل مثل بہلل غیر مصروف قال ابو عبیدۃ ہو من اسماء الباطل۔

ثیل۔ ثیل۔ بالکسر غلاف قضیب شتر۔ وگیاہے بعیر اثیل شتر بزرگ قضیب۔

ثبل۔ بالضم وبفتحتین درد۔

ثرثال۔ بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز بن احمد البغدادی لہ جزء مشہور۔

ثرطانۃ۔ سستی وفرو ہشتگی ومرثرطلا جامہ کشان گذشت

ثرعلۃ۔ بالضم موے کردن خروس۔

ثرغل۔ کقنفذ رباہ مادہ ثرغول کزنبور گیاہے۔

ثنتل۔ بالکسر کوتاہ ثنتلۃ بالفتح بیضۂ گندہ ثنتل انکہ پس از پاکی پلید شود۔

فصل الجیم

جال۔ جَیَال۔ علی فعیل اسم علم کفتار وہی معرفۃ بلا الف ولام جیالۃ مؤنث وربما قالوا جیل بحذف الفرۃ للتخفیف ویترکون الیاء مصححۃ لان الہمزۃ وان کانت ملقاۃ فی اللفظ فہی مبقاۃ فی النیۃ۔

جبل۔ جَبَل۔ بفتحتین کوہ جبال ج۔ جبلان دو کوہ طی وآن اجا وسلمی است جبلہ اللہ ای خلقہ۔ اجبال بکوہ شدن مردم۔ وبسختی زمین رسیدن چاہ جبلۃ بن ایہم آخر ملوک غسان۔ جِبِلّۃ بالکسر خلقت یعنی آفرینش یقال انہ لذو جبلۃ ای عظیم الخلقۃ۔ مال جبل مال بسیار حی جبل ایضا۔ امرأۃ مجبال عظیمۃ الخلق۔ شئی جبل بکسر ۲ غلیظ جاف۔ جبلۃ بالضم کوہان جبل بضمتین ج۔ ومردم وفیہ لغات قرئ بہا قولہ تعالی ولقد اضل منکم جبلا کثیرا بالضم وجُبُلا بضمتین وجَبَلا بالفتح وجِبِلا بکسرتین مشددا وجُبّلا بضمتین مشددا۔ جِبِلّۃ بالتشدید آفرینش۔ و آفریدگان قولہ تعالی والجبلۃ الاولین قرأہا الحسن

وامرأة ثعلاء - اثعال مخالفت کردن ثعالة نام روباہ وہی معرفة - ارض مثعلة بالفتح ای کثیرة الثعلب کما قالوا معقرة للارض الکثیرة العقارب - ثعل (ض اف ۲) پدری از طی -

ثفل - ثفل - بالضم انچہ بتک نشیند از ہر چیزے ویقال ترکت بنی فلان مثافلین ای یأکلون الثفل ای الحب وذلک اشد حال البدوی اذا لم یکن لهم لبن ویتعیشون بالحب - جل ثفال بالفتح شتر گران رو ثفال بالکسر سفرہ آرد - وسنگ زیرین دستاس -

ثقل - ثقل - بالکسر گرانی وبار اثقال ج - مثل حمل واحمال قوله تعالی واخرجت الارض اثقالها ای اجساد بنی آدم - ثقلة گرانی یقال وجدت ثقلة فی جسدی ای فتورا وثقلا - ویقال احتملوا ثقلتهم بکسر القاف ای باستعتهم کلها - ثقل ک اف گرانی دگران شدن ع بضمهما مثال صغر صغرا ثقیل نعت منه - ثقل بفتحتین رخت مسافر وحشم وے ثقلان آدمیان وپریان ثقل بسکون چربیدن چیزے بر چیزے در وزن ودر واکردن گوسفند را بجهت برسنجیدن گوشت وے (ع ف اض ۲) امرأة ثقال بالفتح ای رزان یعنی زن گران سرین ثقیل گران سنگ گردانیدن اثقال گران بار کردن وشدن لازم ومتعد یقال اثقله الحمل واثقلت المرأة فهی مثقل ای ثقل حملها فی بطنها وقیل ای صارت ذات ثقل کما یقال اثمرت ای صارت ذات ثمر - مثقال بالکسر سنگ زر ودینار تا قل اذا کان لاینقص وونانیر تو اقل - مثقال الشیء هم سنگ چیزے ویقال القی علیه مثاقیله ای مؤنته -

ثکل - ثکل - بالضم بے فرزند شدن زن ثکل بفتحتین کذلک ع ک اف ۲ امرأة ثاکل وثکلی نعت منه یقال ثکلته امه کمنا واورا مادروے واثکله الله امه - ثکول بالفتح زن فرزند گم کردہ ویقال الحرب للوالدات ثکالة کما یقال الولد مبخلة مجبنة - اثکال اثکول لغة فی عثکال وعثکول یعنی خوشۂ خرما -

ثلل - ثلة - رمۂ بسیار از گوسپند وبزدر آمیختہ ویقال هی للضأن خاصة وللمعزی یقال جیلة خاصة ثلل بالکسر ج - مثال بدرة وبدر وپشم کسار جید الثلة ای الصوف - جل ثلة رسن از پشم ولا یقال للشعر ولا للوبر ثلة فاذا اجتمع الصوف والشعر والوبر قیل عند فلان ثلة کثیرة - واثل الرجل فهو مثل ای کثیر الثلة - وثلة البئر ما اخرج من ترابها - ثلة بالضم گروہ ثل سرگین انداختن ستور - وخاک در انباشتن بچاہ - وویران کردن خانہ وہوان تحفر اصل الحائط ثم تدفع فینقاض وفرو ریختن سیم (ع ف اض ۲) ویقال ثل الله عرشهم ای هدم ملکهم - وثل عرشهم ای ذهب عزهم - اثلال رخنہ بر آوردن ثلة ایضا رخنہ ثلل بفتحتین هلاک شدن وهلاک کردن لازم ومتعد -

ثمل - ثمیلة - باقی ماندۂ آب در مشک ج ثمیل ج -

تلل - تل - تودہ تلال ج - رجل ضال تال وجارنا بالضلالۃ والتلالۃ وہو الضلال بن التلال کل ذلک اتباع - تِتَل ک اف سخت یقال رمح متل یَتِل بہ ای یصرع - ویقال ذہب یُتالّ ای یطلب لفرسہ فحلا وہو یُفاعل - تَلیل کردن تلتلۃ کوزہ وجنبانیدن آن تلاتل ای زلازل وسختیہا وتَلّہ للجبین ای صرعہ کما یقال کبّہ علی وجہہ - ویقال ہو بتلّۃ سوء ای بحالۃ سوء -

تمہل - **اتمہلال** - دراز شدن - ورست شدن وکذلک اتمالّ واتمارّ ای طال واشتد -

تول - **تولۃ** - ودولۃ - مثال ہمزۃ سختی یقال جاءنا بتولاتہ وذولاتہ وہی الدواہی - تولۃ بالضم والکسر نوعے از جادوئے وتعویذ وفسون دوستی -

تالان بفتحتین آنکہ ہیچ بار دار سر فرود آوردہ راہ رود والصواب بالنون لا بالتاء -

تتل - بالفتح نوعیست از خوشبوئے -

توزلی - مقصورۃ وممدودۃ بلا -

تربل - تربل کزبج وجعفر موضعے -

تعل - بفتحتین سوزش گلو -

تکل علیہ - کفرح لغۃ فی اتّکل ای فی وکل ذکرہ علی اللفظ -

متمئل - کمشعل مرد دراز بالا معتدل اندام یا دراز راست قد واتمالّ طال واشتد **تمول** بالضم برغست وآن گیاہیست کہ در نبطی آنرا قنابری گویند وبادل فصل بہار نوبادہ آرد انفع شیٔ للبہق والوضح اکلا وضمادا مطلق للبطن صالح للمعدۃ والکبد ملائم للمحرور والمبرود وبکوبسہ مشہ تامول تانبول یعنی برگ پان وآن نوعے است از بیارہ مانند بیارۂ لوبیا کہ مزۂ برگ آن ہمچو بینجک است وآنرا اہل ہند بافوفل وآہک میخاوہو مشہ مطرب باہی مقوللثۃ والمعدۃ والکبد وہو خمر الہند یمازج العقل قلیلا تمیلۃ کجہینۃ جانوریست حجازی ہمچو گربہ یا سیاہ گوش تلان تُمَیلات ج وابو تمیلۃ یحیی بن واضح محدث -

تنبل - کدرہم وقرطاس وقرطاسۃ وزنبور کوتاہ تُنبل کتنضب وتانبول لغتان فی التامول للبقطین الہندی وتقدم فی ت م ل -

تنتل - کدرہم کوتاہ تِنتالہ بالکسر مثلہ -

فصل الثاء

تأل - **تُؤلول** - بالضم آژخ ثآلیل ج -

ثیتل - **ثیتل** - رنگ کلان سال - ونام کوہے -

ثجل - **ثجلۃ** - بالضم کلانی وفراخی شکم ع کک ان اثجل نعت منہ ثجلاء مونثہ - مزادۃ ثُجلاء ای واسعۃ وشئ مثجّل ای ضخم - وقولہم طعن فلانٌ فلانا الا ثجلین ای رماہ بداہیۃ من الکلام -

ثرمل - **ثرملۃ** - تباہ خوردن چنانکہ سر ریش بیالاید ثُرمُلۃ بالضم روباہ مادہ - ونام مردے -

ثعل - **ثُعل** - بالضم پستان افزونی بے شیر بزو گوسپند ثعول ج - ثَعل بفتحتین دندان زیادہ وکژو راست برآمدگی آن (ع ک اف ۲) رجل ثعل

قوله تعالیٰ ثم نبتهل ای نتخالص فی الدعاء - بهلول مرد خندنده - ونام معروفے ابهل تخم سرو ویقال هو الضلال بن بضلل غیر مصروف معناه باطل -

بهدل - بهدلة - نام مردے از تمیم عاصم بن بهدلة سید قراء الکوفة وهو ابن ابی النجود وبهدلة اسم امه

بهصل - بهصل - بالضم تن آور بهصلة زن کوتاه بالا -

بازلة - رفتاریست بزودی وباهم دشنام دادن ورد وبدل کردن -

بألة وبؤلة - نزار وناتوان شدن (ع بضمهما)

بئیل کامیر نعت منه یقال اتبا عاضئیل بئیل -

البشالة - بالضم الشهرة -

بحل - بالفتح سخت دور کردن (ع ف اض ۲) -

بحشلة - بپاکوبی زنگیان رقصیدن بحشل کجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری -

بخصل - کجعفر مرد درشت بسیار گوشت و بخصل لحمه غلظ وکثر -

برجلان - بالضم دیهے است بواسط برجلانیة محلهٔ است در بغداد -

برزل - کقنفذ مرد دفزک -

برعل - کقنفذ کفتار بچه یا دیک بچه که از شغال متولد شود -

برقلة - دروغ گفتن برقیل بالکسر کان کرده یعنی کمانیکه بدان گلوله اندازند -

بسکل - بالضم بروزن ومعنی فسکل وآن اسپ پسین است از اسپهاے رهان -

بسیل الرومی - بچوا کی است از نوکران هارون شهم وخلف بن بسیل من علماء الاندلس -

بنیل - بضم الباء وکسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر الاندلسی والاصح انه مال ولکنهم یکتبونه بالیاء اصطلاحا -

بهکلة - زن پر گوشت نازک اندام بهکنة مثله -

بیل - بالکسر ناحیه است بهری منها عبد الله بن حسن ودیهیست بسرخس منها عصام بن الوضاح ومحمد بن احمد بن عمرویه ومحمد بن حمدون بن خالد وخلق کثیر ودیهیست ببلند -

فصل التاء

تبل - تبل - کینه یقال اصبت بتبل تبول ج وتبله الدهر واتبله ای افناه - وتبله الحب واتبله افسده واسقمه - تابل بفتح الباء وکسرها حوانیج - وابزار تو ابل ج - یقال سنة تو بلت القدر - تبالة شهرے بیمن وفی المثل اهون من تبالة علی الحجاج وکان عبد الملک ولاه ایاها فلما اتاها استحقرها فلم یدخلها -

تفل - تفل - از دهان افگندن چیزے مثل البزق واوله البزق ثم التفل اقل منه ثم النفث ثم النفخ (ع ف اض ۲ و ک ۲) ومنه تفل الراقی - ورجل تفل ای غیر متطیب النفس بین التفل والمرأة متفال - اتفال بوے ناک کردن تفل بضم الفاء وفتحها بچهٔ روباه بزیادة التاء -

ویقال ایضا لاتبلک عندی بلال مثل قطام۔
ویقال طویت فلانا علی بُلّتہ بالضم وبُلالتہ وبلولہ
وبُلَلتہ وبُلولتہ کذلک وبُلّتہ اذا احتملتہ علی مافیہ
من الاساءۃ والعیب ووداریتہ وفیہ بقیۃ من الود
وجمع البُلّۃ بِلالٌ وطویت السقاء علی بُلّتہ اذا
طویتہ وہوند۔ بلیل بلیلۃ با دنمناک تَبَلبَلہ تبال
اندوہ بلبل بضمتین ہزار دستان۔ ومردسبک
تبلبل درآویختن زبان۔ وپاکیزہ چریدن ستور
علف را بَل بہ شدن از بیماری ع ف اک ۲
ابلال استبلال کذلک وترکردن وبَلّہ شدو
للمبالغۃ فابتل ورحم پیوستن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث بُلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندّوہا
بالصلۃ۔ ویقال فی الدعاء بَلّک اللہ بابن ای
رزقکہ اللہ۔ وبلمت بہ ای ظفرت بہ۔ ویقال لمن
بَلّت بک یدی لاتفارقنی اوتؤدی حقی۔ رجل
اَبَلّ مرد ستمگار سوگند خوار ابلال چیرہ شدن مرد
وقال الکسائی رجل اَبَلّ وامرأۃ بَلّاء وہو الذی
لایدرک ماعندہ من اللؤم وصفاۃ بَلّاء ای ملساء
بل مخفف بسکون اللام یکے از حروف عطف بمعنی
چنان است وبجاے رب نیز آمدہ است در شعر
کقول الشاعر (ع) بل مَہمَہٍ قطعتُ بعد مہمہ + ای
رب مہمہ۔ وقولہ تعالیٰ ص والقرآن ذی الذکر
بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضہم ان
بل ہہنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیہا۔
قال وربما استعملت العرب بل فی قطع کلام وتبتدئ

آخر فینشد شعرا (ع) بل ماہاج احزانا وشجوا قد
شجا۔ قولہ بل لیست من لبیت ولاتعد فی وزنہ ولکن
جُعلت علامۃ لانقطاع ماقبلہ ومثل ہذا یسمی خرما
بالزاء المعجمۃ فی الزیادۃ وخرما بغیر المعجمۃ فی النقصان۔
قال وبَل حرف ناقص ونقصانہا مجہول وکذلک
ہل وقد وان شئت جعلت نقصانہا واو قلت
بلوہلو قدوّ وان شئت جعلتہ یاء ومنہم من یجعل
نقصانہا مثل آخر حروفہا فیدغم فیقول بلّ وہلّ
وقدّ بالتشدید۔

بول۔ بَوَل۔ کمیز انداختن۔ وکمیز ع ف اض ۲
ابوال ج۔ والاسم البیلۃ کالجلسۃ۔ ویقال اخذہ البول
بالضم ای یعتریہ البول کثیرا۔ ویقال کثرۃ الشرب۔
مَبْوَلۃ بالفتح مبولۃ بالکسر کمیزدان ویقال فی التہدید
لَنُبَیلَنَّ الخیل فی عرصاتکم۔ استبالہ بول فراگرفتن
بولان جوازطی بال دل۔ وتن آسانی۔ ودحال
وماہی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی۔ وفلان
رحی البال ای فی سعۃ من العیش۔ ومابالک ای
ماحالک۔ وقولہم لیس ہذا من بالی ای مما اُبالیہ۔
بالہ بوے دان واصلہ بالفارسیۃ بیلہ۔

بہل۔ بَہَل۔ اندک وآسان۔ ونفرین۔ وگذاشتن
بمراد ع بفتحہا یقال علیہ بَہلۃ اللہ بالفتح والضم ای
لعنۃ اللہ۔ باہلۃ قبیلۂ از قیس غیلان ناقۃ اہل التی
لاسمۃ علیہا ولاعران ولاصرار ترعی حیث تشاء
بُہَل ج۔ ابہال مصدر منہ ناقۃ مُبہَلۃ ومباہل جمعہا۔
مباہلۃ یکدیگر را لعنت کردن ابتہال زاری کردن

قوله تعالیٰ ثم تبتل ای تخلص فی الدعاء - بهلول مرد خنده - ونام معروفے - انهل تخم سرو ویقال هو الضلال بن بصلل غیر مصروف معناه باطل -

بهدل - بهدلة - نام مردے از تمیم عاصم بن بهدلة سید قراء الکوفة وهو ابن ابی النجود وبهدلة اسم امه

بهصل - بهصل - بالضم تن آور بهصلة زن کوتاه بالا -

بازلة - رفتاریست بزودی وباهم دشنام دادن در دو بدل کردن -

باکلة وبؤلة - نزار وناتوان شدن (عع بضمهما)

بئیل کامیر نعت منه یقال اتبا عاضئیل بئیل -

البشالة - بالضم الشهرة -

بحل - بالفتح سخت ودور کردن (عع ف اض ۲) -

بحشلة - بپا کوبی زنگیان رقصیدن بحشل کجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری -

بخصل - کجعفر مرد درشت بسیار گوشت و بخصل لحمه غلظ وکثر -

برجلان - بالضم وهے است بواسط برجلانیة محلهٔ است در بغداد -

برزل - کقنفذ مرد وفرزک -

برعل - کقنفذ کفتار بچه یا دیک بچه که از شغال متولد شود -

برقلة - دروغ گفتن برقیل بالکسر کان کروه گله له اند ازند -

بسین است از اسپهاے رهان -

بسیل الرومی - بچوا کی است از نوکران هارون شهم وخلف بن بسیل من علماء الاندلس -

بنیل - بضم الباء وکسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر الاندلسی والاصح انه محال ولکنهم یکتبونه بالیاء اصطلاحا -

بهکلة - زن پر گوشت نازک اندام بهکنة مثله -

بیل - بالکسر ناحیهٔ است بهری منها عبد الله بن حسن ودیهیست بسرخس منها عصام بن الوضاح ومحمد بن احمد بن عمرویه ومحمد بن حمدون بن خالد وخلق کثیر ودیهیست ببلند -

فصل التاء

تبل - تبل - کینه یقال اصبت بتبل تبول ج وتبله الدهر واتبله ای افناه - وتبله الحب واتبله افسده واسقمه - تابل بفتح الباء وکسرها حوانیج - وابزار تو ابل ج - یقال سنة توبلت القدر - تبالة شهرے بیمن وفی المثل اهون من تبالة علی الحجاج وکان عبد الملک ولاه ایاها فلما اتاها استحقرها فلم یدخلها -

تفل - تفل - از دهان افگندن چیزے مثل البزق واوله البزق ثم التفل اقل منه ثم النفث ثم النفخ (عع ف اض ۲ وک ۲) ومنه تفل الراقی - ورجل تفل ای غیر متطیب النفس بین التفل والمرأة متفال - اتفال بوے ناک کردن تفل بضم الفاء وفتحها بچهٔ روباه بزیادة التاء -

ویقال ایضا لاتبلک عندی بلال مثل قطام۔
ویقال طویت فلانا علی بُلّته بالضم وبُلالته وبلوله
وبُلَلته وبُلولته کذلک وبُلَلته اذا احتملته علی مافیه
من الاساءة والعیب وداریته وفیه بقیة من الود
وجمع البُلّة بلالٌ وطویت السقاء علی بَلَلته اذا
طویته وهوند۔ بلیل بلیلة با دنماک بَلبَلة بَلبال
اندوه بلبل بضمتین هزار دستان۔ ومرد سبک
تبلبل در آویختن زبان۔ وپاکیزه چریدن ستور
علف رابل به شدن از بیماری ع ف اک ۲
ابلال استبلال کذلک وترکردن وبَلّله شدد
للمبالغة فابتل ورحم پیوستن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث بُلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندّوها
بالصلة۔ ویقال فی الدعاء بَلّک الله بابن ای
رزقکه الله۔ وبلمت به ای ظفرت به۔ ویقال لمن
بَلّت بک یدی لاتفارقنی اوتودی حقی۔ رجل
اَبِلٌ مردستمگار سوگند خوار ابلال چیره شدن مرد
وقال الکسائی رجل اَبِلٌ وامرأة بَلّاء وهو الذی
[illegible] من اللؤم وصفاة بَلّاء ای ملساء
[illegible] بمعنی
[illegible] در شعر
[illegible] ای
[illegible] الذکر

آخر فینشد شعرا (ع) بل ماهاج احزانا وشجوا قد
شجا۔ قوله بل لیست من لبیت ولا تُعَدّ فی وزنه ولکن
جُعلت علامة لانقطاع ما قبله ومثل هذا یسمی خزما
بالزاء المعجمة فی الزیادة وخرما بغیر المعجمة فی النقصان
قال وبَل حرف ناقص ونقصانها مجهول وکذلک
هل وقد وان شئت جعلت نقصانها واو قلت
بلوهلو قدوّ وان شئت جعلته یاء ومنهم من یجعل
نقصانها مثل آخر حروفها فیدغم فیقول بلّ وهلّ
وقدّ بالتشدید۔

بول۔ بَوْل۔ کمیز انداختن۔ وکمیز ع ف اض
ابوال ج۔ والاسم البیلة کالجلسة۔ ویقال اخذه البول
بالضم ای بعتریه البول کثیرا۔ ویقال کثرة الشراب
مَبْوَلة بالفتح مِبْوَلة بالکسر کمیزدان ویقال فی التهدید
لَتُبَیِّلَنَّ الخیل فی عرصاتکم۔ استبالة بول فراگرفتن
بولان حی از طی بال دل۔ وتن آسانی۔ وحال
وماهی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی۔ وفلان
رحی البال ای فی سعة من العیش۔ وما بالک ای
ما حالک۔ وقولهم لیس هذا من بالی ای مما أُبالیه۔
بالته بوے دان واصله بالفارسیة بیله۔

بهل۔ بَهْل۔ اندک وآسان۔ ونفرین۔ وکذا
بمراد ع بفتحهما یقال علیه بَهْلة الله بالفتح والضم ای
لعنة الله۔ باهلة قبیلة از قیس غیلان ناقة [illegible]
لاسمة علیها [illegible] ولا صرار ترعی [illegible]
[illegible] منه ناقة مُبَهَّلة [illegible]
[illegible]

جلجل واحد جلاجل وهو معروف وهو اسم موضع ایضاً - جلجلة بانگ جلجل و بانگ رعد و جنبانیدن چیزے بدست مجلجل ابر بار رعد و تجلجل فی الارض ای ساخ فیها و دخل - و تجلجلت قواعد البیت ای تضعضعت - و فی الحدیث ان قارون خرج علی قومه متبختر فی حلة له فامر الله الارض فاخذته فهو یتجلجل فیها الی یوم القیمة - حمار جلاجل بالضم خر روشن آواز - جلجلان کشنیز و یقال هو السمسم فی قشره قبل یحصد - و هو ایضاً حبة القلب یقال اصبت جلجلان قلبه - جلول بیرون شدن از شهر بشهرے دیگر (ع ف ا ک ۲) و هم قوم جالة جل بالفتح پشک ستور برچیدن ع ف ا ض ۲ و منه سمیت الدابة التی تاکل العذرة جلالة اجتلال کذلک جلة پشک گوسپند و شتر یقال ان بنی فلان و قودهم الجلة والوالة - و هم یجتلون الجلة ای یلتقطون البعرة - اجلال بزرگ قدر گردانیدن و فلان ما اجلنی ولا احشانی ای ما اعطانی جلیلة ولا حاشیة فالجلیلة التی نجبت بطنا واحدا و الحاشیة صغار الابل - ویقال ما اجلنی ولا ادقنی ای ما اعطانی کثیرا ولا قلیلا - ویقال ماله جلیلة ولا دقیقة ای ماله ناقة ولا شاة - تجلیل فراز گرفتن و جل بر اسپ افگندن - مجلل ابر فراز گیرنده همه زمین را بباران تجلل زیر چیزے شدن تجللته ای اخذ جلاله - تجال بزرگی نمودن فلان یتجال عن ذلک ای یترفع عنه - جلولا نام دیهے بفارس جلولی منسوب بوے -

جمل - جمل بفتحتین شتر نر جمال و اجمال و جمالات و جمائل ج - و پدر حواز ندمج جامل شتر گله باشتربان و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا کانت ذکورة ولم تکن فیها انثی هذه جمالة بنی فلان و قرئی کانه جمالة صفر - و استجمل البعیر ای صار جملا اذا اربع - جمالة شتربان مثل الخیالة والحمارة - جمال خوبی و خوب شدن ع بضمها جمیل نعت منه و ایضاً پیه گداخته جمیلة جملا و نعت منه مؤنثة - جمال بالضم والتشدید اجمل من الجمیل - جمیل بالتصغیر مرغے جملان بالکسر ج - مثال کعیت کعتان - جمل بالضم وسکون ۲ نام زنے جملة همه جمل ج - اجمال جمله کردن حساب - و نیکوئی کردن کسے را - و نیکو کردن کار - و پیه گداختن - و بسیار شدن شتر جمل بالفتح پیه گداختن ع ف ا ض ۲ اجتمال کذلک - مجاملة نیکوئی و خوبی کردن با کسے - رجل جمالی بالضم مشدد الیاء عظیم الخلق - ناقة جمالیة تشبه بالفحل من الابل فی عظم الخلق - حساب الجمل بالضم والتشدید نوعے از حساب جمل ایضاً رسن کشتی که آنرا قاس نیز خوانند و قرأ ابن العباس حتی یلج الجمل بالضم والتشدید تجمیل آراستن تجمل خوبی نمودن - و پیه گداخته خوردن و منه قیل للمرأة تجملی وتعففی ای کلی الشحم واشربی العفافة - وهی ما بقی فی الضرع من اللبن -

جول - جول - جولان - گرد برآمدن ع ف ا ض ۲ اجتیال اجتیالا کذلک - جولان المال ستور ان خیز

ای اکثرت له - وفلان جزل الرأی ای صلب مستقیم وامرأة جزلة بینة الجزالة اذا کانت ذات رأی - ولفظ جزل ای صلب صحیح وهو خلاف رکیک - جزل ایضا بریدن عع ف اک ۲ یقال جزلت الشیء جزلتین ای قطعته قطعتین - جزلة بالکسر ای قطعة عظیمة من التمر - وهذا من الجزال ای من صمام النخل جزل بفتحتین ریش کوهان عع ک اف ۲ بعیر اجزل نعت منه - جوزل کبوتر بچه - وجوان - وزهر - جعل جَعل - خرمابنان کوتاه جعلة یکے - وکردن مجعل کذلک عع بفتحها وقوله تعالی وجعلنی نبیا ای صیرنی وجعلوا الملئکة الذین هم عباد الرحمن انثا ای سموهم - جعل بالضم مزد جعالة بالکسر کذلک جعیلة مثله جُعَل ض اف ۲ کوه غلطان - و نوعے از جانوران آبی سیاه جِعلان ج - و جعل الماء بالکسر جَعَلا اذا کثر فیه الجعلان - جعال بالکسر دست مال دیگ وخنور جعل بضمتین ج - مثال کتاب وکتب واجعلت القدر اے انزلتها بالجعال وپاے مزد دادن وبکشتی آمدن ماده سنگ وسباع اجتعال کردن -

جفل جُفل - ابر بے آب جفال بالضم صوف بسیار وآب آورد - وسر جوش دیگ - وهر چه به بسیاری وصف کنند آنرا جُفالة من صوف ای جُزة منه وهو اسم مفعول مثل قوله تعالی الا من اغترف غرفة - ویقال دعوتهم الجفلی والاجفلی وهو ان تدعو الناس الی طعامک عامة - ویقال دُعی فلان فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصة لا فی العامة - وجاء القوم اجفلة وازفلة - وجاؤ اباجفلتهم وازفلتهم ای جماعتهم وقال بعضهم الاجفلی والازفلی الجماعة من کل شیء جَفَل ای اسرع - جافل ای سنرج - اجفیل ترسنده وبددل اجفال گریختن بشتاب وشتافتن جُفالة گروه مردم گریزان ریح مجفل وجافلة ای مسرع - واجفلت الریح بالتراب اذهبته وطیرة انجفال برکنده شدن -

جلل - جلل - بالفتح بادبان جُلول ج - جُل بالضم پوشش ستوران جلال ج - اجلة جمع الجمع وایضا جل همه ومعرب کل وجل الشیء معظمه جُلی کار بزرگ جُلل ج - جلة بالضم خنور خرما جِل بالکسر ناے کشت درده ویقال ماله دق ولا جل ای دقیق وجلیل - جلة شتران کلان سال وبی جمع جلیل مثل صبی وصبیة - وشیخة جلة ای مسان - مجلة بالفتح کتاب حکمت وادب - وهر چه باشد از کتاب بزرگ وجلال الله ای عظمته الله - ویقال فعلته من جلالک ای من اجلک - جلالة بزرگی وبزرگ شدن - ومسن شدن عع ف اک ۲ وجلت الناقة عن الولد ای صغرت - جلالة بالتشدید ماده گاو پلید خوار وفی الحدیث نهی عن لبن الجلالة - جلال بالضم بزرگ جلالة ناقه بزرگ جَلل بفتحتین کار بزرگ وکار آسان وهو من الاضداد - وفعلت ذاک من جللک ای من اجلک - جلیل بزرگ ومسن - دیزکه ازوے ازار خرگاه سازند جلیلة بیرین جلال ج

بالضم جبلات ج - جنبل بضمتین قدح چوبین -
جثل - جَثَل - موے انبوہ یقال استحب فی نواصی الخیل الجثلة وہی المعتدلة فی الکثرة والطول جثولة جثالة مصدر منہ عع بضمہا جثالة سورچہ سیاہ شجرة جثالة درخت بسیار برگ و دفرک ویقال اجتثال الطیر اذا نفش ریشہ - واجتثال الرجل اذا غضب وتہیا للقتال - واجتثال النبت اذا اہتز وامکن لان یقبض علیہ - مجتثل مثال مضمحل برپاے ایستادہ -
جحل - جحال - بالضم زہر جحل زنبور و ملخ بزرگ جحل ایضا مشک بزرگ و آفتاب پرست کہ آنرا حربا نیز گویند وجعل یعنی کوہ غلطان - وانگندن تجحیل مبالغة فیہ یقال جحلہ ای صرعہ وجحلمہ بزیادة المیم کذلک -
جحدل - جحدل - فربہ و گرد اندام جحدلة اے صرعہ -
جحفل - جحفل - لشکر و رجل جحفل ای عظیم القدر جحفلة پفوز اسپ جحفلہ وجعفلہ ای رماہ وصرعہ - تجحفل القوم اجتمعوا - جحفل کلان لب والنون زائدة -
جدل - جدل - اندام جدول بضمتین ج - اجدل چرغ مجدل بالکسر کوشک جدالة بالفتح غورہ خرما سفال سخت ناکردہ جدال ج - وزمین یقال ترکہ بالجدالة - وطعنہ فجدلہ ای رماہ بالارض فانجدل ای سقط - مجادلة جدال بالکسر خصومت کردن جدل اسم فیہ - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را ع ف اض ۲ و ک ۲ جاریة مجدولة الخلق ای حسنة الجدل - مجدول بر پیچان نہ از لاغری - غلام جادل ای مشتد - والجادل من ولد الناقة فوق الراشح وہو الذی قوی ومشی مع امہ - وجدل الحبل فی سنبلہ ای قری - جدیل مہار ناقہ از پوست - وجمل جدیل وشدقم فحلان من الابل کانا للنعمان بن المنذر - جدیلة خو - وقبیلہ - و کرانہ - ونام زنے کہ ام قبیلہ است جدلی مثال ثقفی منسوب الیہ - جدلاء زرہ تافتہ مجدولة کذلک
جندل سنگ ونام مردے جندل بفتحتین وکسر الدال نام جاے سنگ ناک - جدول جویچہ -
جذل - جذل - بالکسر بیخ وتنہ درخت ومنہ قول الحباب بن المنذر انا جذیلہا المحکک - ویقال فلان جذل مال اذا کان رفیقا بسیاستہ جاذل برجاے ایستادہ چون ستون جذل بالتحریک شادی وشادمانی کردن ع ک اف ۲ جذلان نعت منہ اجذال متعد منہ اجتذال لازم منہ -
جرل - جرل - بفتحتین سنگ جرول کذلک ونام درندہ - ولقب مردے ارض جرلة ومکان جرل سنگ ناک اجرال ج - وایضا جمع جرل مثل جبل واجبال - جریال بالکسر رنگ سرخ - وخمر جریال الذہب کونہ زرجریال الخمر کونہ شراب -
جردحل - جردحل - شتر سطبر -
جزل - جزل - ہیزم سطبر وخشک جزیل بزرگ وبسیار عطاء جزل وجزیل ای کثیر جزال ج - اجزال بسیار دادن یقال اجزلت لہ من العطاء

وباقی ماندۂ آب وعلف در شکم شتور۔ وباقی ماندۂ
ہر چیزے ویقال اثملت شرابی بشیٔ من طعام و
معناہ ما اکلت قبل ان اشرب طعاما وذلک یسمّی
الثیملۃ۔ ثملۃ بفتحتین باقی آب در تنک خنور ثمالۃ
کذلک وپشم پارۂ کہ باوے قطران ورو غن دشتر
مالند ثملۃ بالکسر کذلک۔ ثمال بالضم زہر کشندہ
مُثمِّل بالتشدید مثلہ وجمع ثمالۃ بالضم بمعنی باقی آب
در تنک حوض وخنور۔ وسر شیر اثمال بسیار سر شیر
بستن یقال اثمل اللبن اذا کثرۃ ثمالتہ وباقی
گذاشتن چیزے را تمثیل کذلک۔ ثمالۃ مرا زعرب
ثمال بالکسر بناہ یقال فلان ثمال قومہ ای غیاث
وعیاذ لہم مثمل بناہ جاے ثمل بفتحتین شراب یافتن
کسے را (عع ک اف ۲) ثمل بکسر ۲ نعت منہ۔

ثول۔ ثُول۔ گروہ زنبور لا واحد لہ من لفظہ۔
ثولیۃ من الناس جماعۃ منہم جارت من بیوت
متفرقۃ۔ تثوّل بدشنام وزدن فرو گرفتن کسے را
صلتہ بعلی۔ ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند
عع ک اف ۲ شاۃ ثولاء وتیس اثول نعت منہ۔
انثیال فرو ریختہ شدن خاک۔ وفرو گرفتن
مردم از ہر جانب۔

ثہل۔ ثہلان۔ کوہے ویقال ہو الضلال
بن ثہلل مثل بہلل غیر مصروف قال ابو عبیدۃ
ہو من اسماء الباطل۔

ثیل۔ ثیل۔ بالکسر غلاف قضیب شتر۔ وگیاہے
بعیر اثیل شتر بزرگ قضیب۔

ثبل۔ بالضم وبفتحتین درو۔

ثرثال۔ بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز
بن احمد البغدادی لہ جزء مشہور۔

ثرطلۃ۔ سستی وفرو ہشتگی ومرثرطلا جامہ کشان گذشتہ

ثرعلۃ۔ بالضم موے کردن خروس۔

ثرغل۔ کصفنذ رو باہ مادہ ثرغول کزنبور گیاہے۔

ثنتل۔ بالکسر کوتاہ ثنتلۃ بالفتح بیضۂ گندہ ثنتل آنکہ
پس از پاکی پلید شود۔

فصل الجیم

جال۔ جَیَال۔ علی فعیل اسم علم کفتار وہی مغفر
بلا الف ولام جَیَالۃ مؤنث وربما قالوا جیل بحذف الفرقۃ
للتخفیف ویترکون الیاء مصححۃ لان الہمزۃ والکائنۃ
ملقاۃ فی اللفظ فہی مبقاۃ فی النیۃ۔

جبل۔ جَبَل۔ بفتحتین کوہ جبال ج۔ جبلان دو
کوہ طی وآن اجا وسلمی است جبلہ اللہ ای خلقہ۔
اجبال بکوہ شدن مردم۔ وبسختی زمین رسیدن
چاہ جبلۃ بن ایہم آخر ملوک غسان۔ جِبلۃ بالکسر خلقت
یعنی آفرینش یقال انہ لذو جبلۃ ای عظیم الخلقۃ۔
مال جِبِل مال بسیار حی جبل ایضا۔ امرأۃ مِجبال
عظیمۃ الخلق۔ شئ جبل بکسر ۲ غلیظ جاف۔ جبلۃ بالضم
کوہان جبل بضمتین ج۔ ومردم وفیہ لغات قرئ
بہا قولہ تعالی ولقد اضل منکم جبلا کثیرا بالضم وجُبُلا
بضمتین وجَبْلا بالفتح وجِبِلا بکسرتین مشددا وجُبُلا
بضمتین مشددا۔ جِبِلّۃ بالتشدید آفرینش۔ و
آفریدگان قولہ تعالی والجبلۃ الاولین قرأہا الحسن

وامرأة ثعلاۃ - اثعال مخالفت کردن ثعالۃ نام روبہ وہی معرفۃ - ارض مثعلۃ بالفتح ای کثیرۃ الثعلب کما قالوا معقرۃ للارض الکثیرۃ العقارب - ثعل (ض اف ۲) پدر ی ازطی -

ثفل - ثفل - بالضم انچہ بہ تک نشیند از ہر چیزے ویقال ترکت بنی فلان مثافلین ای یاکلون الثفل ای الحب وذلک اشد حال البدوی اذا لم یکن لہم لبن ویتعیشون بالحب - جل ثفال بالفتح شتر گران رو ثفال بالکسر سفرۂ آرد - وسنگ زیرین دستاس -

ثقل - ثقل - بالکسر گرانی و بار اثقال ج - مثل حمل و احمال قولہ تعالی واخرجت الارض اثقالہا ای اجساد بنی آدم - ثقلۃ گرانی یقال وجدت ثقلۃ فی جسدی ای فتورا و ثقلا - ویقال احتملوا ثقلتہم بکسر القاف ای باسعتہم کلہا - ثقل ک اف (گرانی گران شدن عع بضمہا مثال صغر صغر اثقیل نعت منہ - ثقل بفتحتین رخت مسافر وچشم وے ثقلان آدمیان و پریان ثقل بسکون چیزیدن چیزے بر چیزے دروزن و درواکردن گوسفند را بجہت بر سنجیدن گوشت وے (عع ف اض ۲) امرأۃ ثقال بالفتح ای رزان یعنی زن گران سرین مثقیل گران سنگ گردانیدن انقال گران بار کردن وشدن لازم ومتعد یقال اثقلہ الحمل واثقلت المرأۃ فہی مثقل ای ثقل حملہا فی بطنہا وقیل ای صارت ذات ثقل کما یقال اثمرت ای صارت ذات ثمر - مثقال بالکسر سنگ زر دینار وغیرہ ما ثقل اذا کان لاینقص ودونا نیر ثوا قل - مثقال الشئ ہم سنگ چیزے ویقال القی علیہ مثاقیلہ ای مؤنتہ -

ثکل - ثکل - بالضم بے فرزند شدن زن ثکل بفتحتین کذلک عع ک اف ۲ امرأۃ ثاکل وثکلی نعت منہ یقال ثکلتہ امہ کمنع وفرح ای فقدتہ والمراد روے واثکلہ اللہ امہ - ثکول بالفتح زن فرزند گم کردہ ویقال الحرب للوالدات مثکلۃ کما یقال الولد منجلۃ مجبنۃ - اثکال اثکول لغۃ فی عثکال وعثکول یعنی خوشۂ خرما -

ثلل - ثلۃ - رمۂ بسیار از گوسپند و بز در آمیختہ ویقال ہی للضأن خاصۃ وللمعز یقال جیلۃ خاصۃ ثلل بالکسر ج - مثال بدرۃ وبدرد وپشم کسار جید الثلۃ ای الصوف - جل ثلۃ رسن از پشم ولا یقال للشعر ولا للوبر ثلۃ فاذا اجتمع الصوف والشعر والوبر قیل عند فلان ثلۃ کثیرۃ - وثل الرجل فہو مثل ای کثیر الثلۃ - وثلۃ البسر ما اخرج من ترابہا - ثلۃ بالضم گروہ ثل سرگین انداختن ستور - وخاک در انباشتن بچاہ - وویران کردن خانہ وہوان تحفر اصل الحائط ثم تدفع فینقاض وفرو ریختن سیم (عع ف اض ۲) ویقال ثل اللہ عرشہم ای ہدم ملکہم - وثل عرشہم ای ذہب عزہم - اثلال رخنہ برآوردن ثلۃ ایضا رخنہ ثلل بفتحتین ہلاک شدن وہلاک کردن لازم متعد -

ثمل - ثمیلۃ - باقی ماندۂ آب در مشک ج ثمیل ج -

تلل - تل - تودہ تلال ج - رجل ضال تال وجاء نا بالضلالة والتلالة وهو الضلال بن التلال کل ذلک اتباع - تل ک اف سخت یقال رمح متل یتل به ای یصرع - ویقال ذهب یتال ای یطلب لفرسه فحلا وهو یفاعل - تلیل کردن تلتلة کوزه وجنبانیدن آن تلاتل ای زلازل وسختیها وتلة للجبین ای صرعه کما یقال کبه علی وجهه - ویقال هو بتلة سوء ای بحالة سوء -

تمهل - اتمهلال - دراز شدن - ورست شدن وکذلک اتمال واتمار ای طال واشتد -

تول - تولة - ودولة - مثال همزة تسخی یقال جاء تولاته ودولاته وهی الدواهی - تولة بالضم والکسر نوعے از جادوئے وتعویذ وفسون دوستی -

تألان بفتحتین آنکه همچو بار دار سر فرود آورده راه رود والصواب بالنون لا بالتاء -

تئل - بالفتح نوعیست از خوشبوئے -

توزلی - مقصورة وممدودة بلا -

تربل - تربل کزبرج وجعفر موضع -

تعل - بفتحتین سوزش گلو -

تحل علیه - کفرح لغة فی اتحل ای فی وکل ذکرته علی اللفظ -

متمئل - کمشعل مرد دراز بالا معتدل اندام یا دراز رست قد واتمال طال واشتد تمول بالضم برغست وآن گیاهیست که دنبلی آنرا قنابری گویند وباول فصل بهار نوباوه آرد انفع شئی للبهق والوضح اکلا وضمادا مطلق للبطن صالح للمعدة والکبد ملائم للمحرور والمبرود ویکبوسه مشته تامول تانبول یعنی برگ پان وآن نوعے است از بیاره مانند بیاره لوبیا که مزهٔ برگ آن همچو بینجک است وآنرا اهل هند با فوفل وآک میخا وهو مشته مطرب باهی مقو للثة والمعدة والکبد وهو خمر الهند یمازج العقل قلیلا تمیلة کجمینة جانوریست حجازی همچو گربه یا سیاه گوش تملان تمیلات ج وابو تمیلة یحیی بن واضح محدث -

تنبل - کدرهم وقرطاس وقرطاسة وزنبور کوتاه تنبل کتنضب وتانبول لغتان فی التامول للیقطین الهندی وتقدم فی ت م ل -

تنتل - کدرهم کوتاه تنتالة بالکسر شلة -

فصل الثاء

ثأل - ثؤلول - بالضم آخ ثآلیل ج -

ثیتل - ثیتل - رنگ کلان سال - ونام کوهے -

ثجل - ثجلة - بالضم کلانی وفراخی شکم ع ک اف ۲ اثجل نعت منه ثجلاء مونثه - مزادة ثجلاء ای واسعة وشئ مثجل ای ضخم - وقولهم طعن فلان فلانا الا ثجلین ای رماه بداهیة من الکلام -

ثرمل - ثرملة - تباه خوردن چنانکه سر ریش بیالاید ثرمة بالضم رو باه ماده - ونام مردے -

ثعل - ثعل - بالضم پستان افزونی بے شیر بزد گوسپند ثعول ج - ثعل بفتحتین دندان زیاده و کژ وراست برآمدگی آن ع ک اف ۲ رجل اثعل

قولہ تعالیٰ ثم بتبتل ای تخلص فی الدعاء - بہلول مرد خندندہ - ونام معروفے انبہل تخم سہرو ویقال ہو الضلال بن بصلل غیر مصروف معناہ باطل -

بہدل - بہدلۃ - نام مردے از تمیم عاصم بن بہدلۃ سید قراء الکوفۃ وہو ابن ابی النجود وبہدلۃ اسم امہ

بہصل - بہصُل - بالضم تن اور بہصلۃ زن کوتاہ بالا -

بازلۃ - رفتاریست بزودی وباہم دشنام دادن در دو بدل کردن -

باکلۃ وبوکلۃ - نزار وناتوان شدن (ع بضمہما)

بُہیل کامیر نعت منہ یقال اتبا عاضہیل بُہیل -

البہالۃ - بالضم الشہرۃ -

بحل - بالفتح سخت دور کردن (ع ف اض ۲) -

بحشلۃ - بپاکوبی زنگیان رقصیدن بحشل کجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری -

بخصل - کجعفر مرد درشت بسیار گوشت و بجصل لحمہ غلظ وکثر -

برجلان - بالضم دہے است بواسط برجلانیۃ محلہ است در بغداد -

برزل - کقنفذ مرد دفزک -

برعل - کقنفذ کفتار بچہ یا دیک بچہ کہ از شغال متولد شود -

برقلۃ - دروغ گفتن برقیل بالکسر کمان کروہ یعنی کمانیکہ بدان گلولہ اندازند -

بسکل - بالضم بروزن ومعنی فسکل وآن اسپ پسین است از اسپہاے رہان -

بسیل الرومی - بچوا کی است از نوکران ہارون الرشید وخلف بن بسیل من علماء الاندلس -

بنیل - بضم الباء وکسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر الاندلسی والاصح انہ مہمل ولکنہم یکتبونہ بالیاء اصطلاحا -

بہکلۃ - زن پر گوشت نازک اندام بہکنہ مثلہ -

بیل - بالکسر ناحیۃ است بہری منہا عبد اللہ بن حسن ودیہیست بسرخس منہا عصام بن الوضاح ومحمد بن احمد بن عمرویہ ومحمد بن حمدون بن خالد وخلق کثیر ودیہیست ببلند -

فصل التاء

تبل - تَبَل - کینہ یقال اُصبتُ بتبل تبول ج وتبلہ الدہر واتبلہ ای افناہ - وتبلہ الحب واتبلہ افسدہ واسقمہ - تابل بفتح الباء وکسرہا حوانیج وابزار تو ابل ج - یقال سنہ تَوبلتُ القدر - تبالۃ شہرے بہ یمن وفی المثل اہون من تبالۃ علی الحجاج وکان عبد الملک ولاہ ایاہا فلما اتاہا استحقرہا فلم یدخلہا -

تفل - تَفَل - از دہان افگندن چیزیرا مثل البزق واولہ البزق ثم التفل اقل منہ ثم النفث ثم النفخ (ع ف اض ۲ و ک ۲) ومنہ ثُفلُ الراقی - ورجل تَفِل ای غیر متطیب النفس بین التَفَل والمرأۃ تِفال - اتفال بوے ناک کردن تفل بضم الفاء وفتحہا بچہ روباہ بزیادۃ التاء -

ویقال ایضا لاتبلک عندی بلال مثل قطام۔
ویقال طویت فلانا علی بُلّتہ بالضم وبُلالتہ وبلولہ
وبُلّتہ وبُلولتہ کذلک وبَلّتہ اذا احتملتہ علی مافیہ
من الاساءۃ والعیب ودارتہ وفیہ بقیۃ من الود
وجمع البُلّۃ بلالٌ وطویت السقاء علی بَلّتہ اذا
طویتہ وہوند۔ بلبل بلیلۃ با دنمناک بَلبَلۃ بُلبال
اندوہ بلبل بضمتین ہزار دستان۔ ومرد سبک
تبلبل در آویختن زبان۔ وپاکیزہ چریدن ستور
علف را بَل بہ شدن از بیماری ع ف اک ۲
ابلال استبلال کذلک وترکردن وبَلّہ شدہ
للمبالغۃ فابتل ورحم پیوستن (ع ف اض ۲)
وفی الحدیث بُلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندوّوہا
بالصلۃ۔ ویقال فی الدعاء بَلّک اللہ بابن ای
رزقکہ الولد۔ وبلمت بہ ای ظفرت بہ۔ ویقال لمن
بَلّت یداک بدی لاتفارقنی اوتؤدی حقی۔ رجل
اَبَلٌّ مرد ستمگار رسوگند خوار ابلال چیرہ شدن مرد
وقال الکسائی رجل اَبَلٌّ وامرأۃ بَلّاء ہو الذی
لایدرک ماعندہ من اللؤم وصفاۃ بَلّاء ای ملساء
بل مخفف بسکون اللام یکے از حروف عطف بمعنی
چنان است وبجاے رب نیز آمدہ است در شعر
کقول الشاعر (ع) بل مَہمَہٍ قطعتُ بعد مہمہ + ای
رب مہمہ۔ وقولہ تعالی ص والقرآن ذی الذکر
بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضہم ان
بل ہہنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیہا۔
قال وربما استعملت العرب بل فی قطع کلام وتستانف

آخر فینشد شعرا (ع) بل ماہاج احزانا وشجوا قد
شجا۔ قولہ بل لیست من لبیت ولا تُعَدّ فی وزنہ ولکن
جُعلت علامۃ لانقطاع ما قبلہ ومثل ہذا یسمی خزما
بالزاء المعجمۃ فی الزیادۃ وخرما بغیر المعجمۃ فی النقصان
قال وبَل حرف ناقص ونقصانہا مجہول وکذلک
ہل وقد وان شئت جعلت نقصانہا واو قلت
بلوہلو قدوّ وان شئت جعلتہ یاء ومنہم من یجعل
نقصانہا مثل آخر حروفہا فیدغم فیقول بلّ وہلّ
وقدّ بالتشدید۔
بول۔ بَوْل۔ کمیز انداختن۔ وکمیز ع ف اض ۲
ابوال ج۔ والاسم البیلۃ کالجلسۃ۔ ویقال اخذہ البول
بالضم ای لعتریہ البول کثیرا۔ ویقال کثرۃ الشراب۔
مَبْوَلۃ بالفتح مبولۃ بالکسر کمیزدان ویقال فی التہدید
لَنُبَیِّلَنَّ الخیل فی عرصاتکم۔ استبالۃ بول فراگرفتن
بولان حوا زطی بال دل۔ وتن آسانی۔ وحال
وماہی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی۔ وفلان
رحی البال ای فی سعۃ من العیش۔ وما بالک ای
ما حالک۔ وقولہم لیس ہذا من بالی ای مما أُبالیہ۔
بالۃ بوے دان واصلہ بالفارسیۃ بیلہ۔
بہل۔ بَہْل۔ اندک وآسان۔ ونفرین۔ وگذاشتن
بمراد ع بفتحہا یقال علیہ بَہْلۃ اللہ بالفتح والضم ای
لعنۃ اللہ۔ باہلۃ قبیلۂ از قیس غیلان ناقۃ اہل التی
لاسمۃ علیہا ولاعران ولاصرار ترعی حیث تشاء
بُہَل ج۔ ابہال مصدر منہ ناقۃ مُبْہَلۃ وبساہل جمعہا۔
مباہلۃ یکدیگر را لعنت کردن ابتہال زاری کردن

بُطول بطالة مصدر منه لازم عع بضمها بطالة ایضاً بالفتح معطل و بیکار شدن بَطّال نعت منه۔

بعل - بَعْل - جفت و شوہر بعولة ج - ویقال للمرأة بَعْل و بعلة ایضاً - و نام بت قوم الیاس ع و درخت کہ از بیخ آب خورد بے آنکہ اورا جوئے باشد و فی الحدیث ما شرب بَعْلا ففیه العُشر - و بَعَل الرجلُ ای صار بَعْلا عع بفتحها ویقال مَن بَعْلُ هذه الناقة ای صاحبها - بَعْلبک نام شہرے بِعال مُباعلة زناشوئی کردن و فی الحدیث ایام اکلٍ وشرب بعالٍ - والمرأة تُباعل زوجها ای تلاعبه - وبَعِل الرجل بالکسر ای دَهِش - وامرأة بَعِلة -

بغل - بَغْل - استر بغلة مؤنث بغال ج مبغولاء جمع الجمع - بَغّال استربان تبغیل نوعے از رفتار -

بقل - بَقْل - تره و سبزی بقلة یکے و خرفه مبقلة تره زار ویقال کل نبات اخضرت له الارض فهو بَقْل بُقول جمع بقل - دریش برآوردن کودک - و دندان نشتر برآمدن ستور را ابقال سبز شدن شورگیاه یقال اَبقَلَ الرِّمث فهو باقل ولم یقولوا اُمبقِل کما قالوا اَورَسَ فهو وارس ولم یقولوا مورس وهو من النوادر و سبز شدن زمین بگیاه - ابتقال چریدن ستور سبزه را تبقل کذلک - باقلی بتشدید اللام فتحا و باقلاء بالقصر والمد معروف اذا شددت اللام قصرت وان خففت مددت باظلاة یکے و فی المثل اعیا من باقل وهو اسم رجل من العرب اشتری ظبیا باحد عشر درهما فتیل له بکم اشتریته ففتح کفیه و فرق اصابعه و اخرج لسانه یشیر بذلک الی احد عشر فانفلت الظبی فضربوا به المثل من العی -

بکل - بُکْلة - بکالة - آرد و پست بار و غن شسته بَکْل مصدر منه عع ف اض و آمیختن آرد و پست و آمیختن سخن تبکّل سخن در هم آمیختن - و بزدن و دشنام فرو گرفتن کسے را - و خمینیت گرفتن ویقال ظَلّت الغنم بَکْلة واحدة وعَبیثة واحدة اذا اختلط بعضها ببعض - بکیل ج از بهمان -

بلل - بَلّة - تری بَلَل ج - ویقال جار فلان ولم یأتنا بَلّة ولا بَلّة قال ابن السکیت البلة من الفتح والبلة من البلل والخیر وما اصاب بَلّة ولا بلة ای شیأ - بلة بالضم تری رطب بَلة بالکسر تری و نم - بِل مباح ویقال هو لک بِلّ و بِلّ قال الاصمعی کنت اری ان بلا اتباع حتی زعم المعتمر بن سلیمان ان بلا فی لغة حمیر مباح و قال ابو عبیدة شفاء من قولهم بَلّ الرجل من مرضه و اَبَلّ اذا برأ - ویقال هو بذی بلیّ ای بَعُد ولا یعرف موضعه و یستعمل هذا فی کل من بَعُد ولا یعرف این وهو یقال بذی بِلّیان بکسرتین - بلال بن حمامة موذن رسول الله علیه الصلوة والسلام من الحبشة ویقال ما فی شقائک بلال ای ماء وکل ما یُبَلّ به الحَلْق من الماء واللبن ومنه قولهم اضحوا الرحم بَلالها ای صِلوها بصلتها وندّوها ویقال لا تَبُلّک عندی بَلّة ای لا یصیبک عندی ندی ولا خیر -

ابخال بخیل یافتن تبخل نسبت کردن بخل ویقال الولد مبخلة مجبنة - بخال سخت بخیل -

بدل - بَدِیل - بَدَل - بِدْل - هرچه بجاے دیگرے بود مثل شبه وشبیه ومثل ومثل ونکل ونکل قال ابوعبیدة لم یسمع فی فعل وفعل غیر هذه الاربعة الاحرف - بدل بالتحریک درد دستها و پایها ع ک اف ۲ ابدال بدل کردن تبدیل شاه و دیگرگون کردن یقال بدله الله من الخوف امنا - استبدال تبدل عوض کردن این بآن قوله تعه ومن یتبدل الکفر بالایمان - مبادلة تبادل باهم معاوضه کردن ابدال قوم من الصالحین لایخلو الدنیا منهم اذا مات واحد بدل الله تعالی مکانه بآخر واحده بدیل -

بذل - بَذْل - دادن عع ف اض ۲ ودر باختن مبذلة بِذْلة بالکسر فیهما جامهٔ ژنده یقال جاء نا فلان فی مبذلة ای فی ثیاب بذلته - ابتذال تبذل درباختن ونگاه نداشتن چیزیرا -

برأل - برائل - بالضم مویهاے گردن خر وس برالة مویهاے گردن ودر واکردن وی بوقت جنگ

برطل - برطیل - بالکسر سنگ دراز براطیل ج - بُرْطُل بالضم کلاه وقد یشدد اللام -

برغل - برغیل - واحد البراغیل وهی البلاد التی بین الریف والبر مثل انبار والقادسیة -

بزل - بزول - دندان نشتر برآوردن شتر عع ف اض ۲ فهو بازل ذکرا کان او انثی وذلک فی السنة التاسعة والثامنة ایضا بُزُل بُزّل بوازل ج - بازل ایضا دندان بزول که برآید و بزلة اشرجت ثقبت انارة واستخرجته - شجة بازلة شکستگی که خون ازوے روان باشد - تبزل ای تشقق - ابتزال شگفتن غنچه وقولهم مابقیت لهم بازلة کما یقال مابقیت لهم ثاغیة ولا راغیة ای واحدة - ویقال ماعنده بازلة ای لیس عنده شئ من مال - ولا تری الله عنده بازلة ولم یعطهم بازلة ای شیأ - امر ذو بزل ای ذو شدة - مبذل بالکسر انچه شراب را بوے پالایند بزلت الشراب ای صفیته - بزلا در اے نیکو وفلان نهاض بزلا ای قوام بالامور العظام -

بسل - بَسْل - حرام ابسال حرام کردن بسلة بالضم مرد فسون گر - بسالة دلیری نمودن (عع بضمهما) فهو باسل بُسُل ج - مثل بازل وبُزُل - مباسلة حمله کردن درحرب بَسیل زشت روے - وباقیمانده شراب ابسال بهلاک سپردن کسے را ومنه قوله تعه اَنْ تُبْسَل نفس بما کسبت قال ابوعبیدة ای ان تسلم استبسال خویشتن را درحرب افگندن ودل نهادن برآنکه کشته شود یا بکشد -

بسمل - بَسْمَلة - بسم الله گفتن -

بصل - بصل - بفتحتین پیاز بصلة یکے وفی المثل هو اکسی من بصل -

بطل - باطل - ناچیز ضد حق اباطیل ج - کانهم جمعوا البُطَیلا - بطل بطول بطلان بضم اوائلهن مصدر منه عع ف اض ۲ ابطال متعدیه - ویقال ذهب دمه بُطْلا هَدَرا - بطل بالتحریک دلیر بَطَلة مؤنث

ایل - ایلة - نام جائے ایل نام خدائے تعالیٰ بعبرانی یا سریانی و قولہم جبرئیل و میکائیل انما ہو کقولہم عبد اللہ و تیم اللہ -

اروخل - کقرطعب پرگوشت فربہ -

ارل بضمتین کوہیست و موضعیست بدیار فزارہ و حوضیست بدیار طی کہ آب باران در آن فراہم مے آید **آریلة** بارۂ است باندلس و کزبر ابن والیة بن الحارث **ارلة** بالضم خروسہ کہ پوست خنثہ گاہ است -

اشل - بالفتح کریست کہ در بصرہ شہرت دارد **اشول** بضمتین رسنہاے پیمایش لغة نبطیة -

اصطفلین - کزر خوردنی **اصطفلینة** یکے وفی کتاب معاویة الی قیصر لاتنزعنک من الملک انتزاع الاصطفلینة ولاردنک اریسا من الاراریسة ترعی الدوابل -

الو - بمعنی ذو ولا یفرد لہ واحد ولا یکون الا مضافا کان واحدہ اُل مخففة الا تری انہ فی الرفع واو وفی النصب والجر یاء وآولوا الامر اصحاب النبی صلعم ومن تبعہم من اہل العلم ومن الامراء اذا کان اولی علم ودین -

فصل الباء

باول - **باولة** - گوشت میان بغل وبن پستان **باول** ج -

بابل - **بابل** - نام جائے کہ سحر و شراب را بوے نسبت کنند -

بتل - **بتل** - بریدن و جدا کردن عع ف اک ۲ یقال طلقہا بتة بتلة - **بتول** ہی العذراء المنقطعة عن الازواج ویقال ہی المنقطعة الی اللہ تعالیٰ عن الدنیا وہی نعت فاطمة بنت النبی صلی اللہ علیہا وسلم علیہ - بتول ایضاً نہالے کہ از بن درخت برآمدہ باشد وازان درخت مستغنی شدہ **بتیلة** کذلک وایضا ہریک از اعضا یا گوشت وے **بتائل** ج - **مبتل** آن درخت اصل یستوی فیہ الواحد والجمع - امرأة **بتلة** بتشدید التاء فتحا تام خلقت لم یرکب لحمہا بعضہ بعضا ولا یوصف بہ الرجل - **تبتل** از دنیا بریدن بجہت خداے تعالیٰ **تبتیل** کذلک قولہ تع وتبتل الیہ تبتیلا - **انبتال** انقطاع -

بجل - **بجیلة** - قبیلۂ از یمن **بجلی** بالتحریک منسوب الیہ - **بجلة** بطنے از قبیلۂ سلیم **بجلی** بالسکون منسوب الیہ - **انبجل** رگ دست ستور چون اکحل از مردم **باجل** مرد و شتر بسیار پیہ شیخ **بجال** و **بجیل** ای جسیم - **بجال** ایضاً مرد بزرگ مہتر **ابجلہ الشئ** ای کفاہ - **تبجیل** تعظیم کردن **بجل** بالسکون بس و بسندہ - قال الاخفش ہی ساکنة اللام ابدا یقولون بجلگ کما یقولون قطک ولا یقولون بجلنی کما یقولون قطنی ویقال **بجلی** بسکون الجیم وحرکتہا ای حسبی -

بجدل - **بجدل** - نام مردے بسکون اللام -

بخطل - **بخطلة** - برجستن بانطاء المعجمة -

بخل - **بخل** - بالضم وبالفتح وبالتحریک ثلاث لغات رفتی کردن عع ک اف ۲ وبضمہا باخل **بخیل** نعت منہ -

بمعنی مفعولۃ لغلبۃ الاسم علیہ - اکیل ہم کاسہ -
وخورندہ اکال موے برآوردن شتر بچہ در شکم
وزحمت دادن آن رحم مادر ابخارش (عع
ک اف ۲) فہی ناقۃ اکالۃ اکال بالضم اسم منہ وخارش
وخوردہ شدن دندان اکل بالتحریک اسم منہ
اتکال تاکل کذلک - وفلان یاکل من الغضب
ای یحترق ویتوہج - وفلان یستاکل الضعفاء ای
یاخذ اموالہم ویقال ظل مالی یؤکل ویشرب ای
یرعی کیف یشاء - واکل مالہ وشربہ ای اطعمہ الناس
وتاکل السیف ای توہج من الحدۃ - اکل خوردہ
وساطان آکلۃ خوردہ - تاکول خوردہ شدہ
ورعیت -

الل - آل - نالیدن عع ف اک ۲ الالیل
مثلہ ودرخستن بہ حربہ عع ف اض ۲ ال ایضاً
جمع آلۃ وہی الحربۃ الال ایضاً ج - وروشن و
تابان شدن - وشتافتن فرس مثل ای سریع -
الیل نالہ الیل الماء صوتہ - الل السقاء بالکسر تغیر
ریحہ - الل بالکسر مولد ایضاً
وایضاً عہد وخویشی الال بالفتح نام کوہے در عرفات
تالیل تیز کردن - وستیخ کردن گوش -

امل - امل - بالتحریک امید وبالفتح امید داشتن
عع ف اض ۲ تامیل کذلک مؤمل اسپ ہشتم
رہان ویقال ما اطول املتہ بالکسر ای آلہ وہو
کالجلسۃ والرکبۃ - تامل اندیشہ ونظر کردن در
چیزے امیل پشتۂ ریگ کہ یک میل عرض او
باشد وموضعے -

اول - تاویل - تاول - بیان کردن انچہ سخن
بوے بازگردد آل بالمد اہل وعیال - وپس وان
ونمایش شراب آلۃ دست افزار آلات ج - وچوب
خیمہ آل الات ج - وجنازہ وحالت یقال ہو بآلۃ
سوء ای بحالۃ سوء - ایالت سیاست راندن -
(عع ف اض ۲) یقال آل الامیر رعیتہ - وآل فلان
مالہ ای ساسہ واصلحہ - وقد اٰلنا وایل علینا وبارگشتن
یقال طبخت الشراب فآل الی قدر کذا ای رجع
وسطبر شدن عسل وقطران آل نعت منہ وآئل
بالضم ج - وایضاً الذکر من الاوعال ویقال
ہو الذی یسمی بالفارسیۃ گوزن ایل بالکسر کذلک
ائتیال نیکو کردن وسیاست راندن اوّل سنذکرہ
فی فصل وال -

اہل - اہل - کسان - وکسان سراے وجاے
اہلۃ کذلک اہلات اہال - وقد جاء فی الشعر اہال
مثل فرخ وافراخ - منزل آہل جاے باکسان
اہالۃ چربش مستاہل آنکہ چربش خرد وخورد وفلان
اہل لکذا ولا تقل مستاہل والعامۃ تقولہ - اہول
زن خواستن وبا اہل شدن (عع ف اض ۲ وک ۲)
تاہل کذلک قال الکسائی اہلت بالرجل اذا انست
وقولہم مرحاً واہلاً ای اتیت سعۃً واصبت اہلا
فاستانس ولا تستوحش - قال ابو زید آہلک اللہ
فی البخۃ ای ادخلکما وزوجک فیہا واہلک اللہ البخۃ
ای جعلک اہلاً لہ -

اصل - اَصْل - بیخ و بن و نژاد و اصول ج - اصل مؤصل - استیصال از بیخ برکندن ویقال جاؤا باصلتهم ای باجمعهم واخذت الشیٔ باصیلته ای کله باصله - ویقال لیس لهم اصل ولا فصل الاصل الحسب والفصل اللسان - اصیل شبانگاه ویقال قد اصلنا ونحن موصلون ای داخلون فی الاصیل وجمعه اُصُل وآصال واصائل وتجمع علی اُصلان مثل بعیر وبُعران ثم صغروا الجمع فقالوا اصیلان ثم ابدلوا من النون لاما فقالوا اصیلا لا ویقال لقیته اُصیلالاً بالتشدید ایضاً - اصالة محکم و باصل شدن (ع بضمهما) فَجْدٌ اصیل ای محکم و باصل صلة بفتحتین نوعے ازمار وفی الحدیث فی ذکر الدجال کان رأسه اَصَلة والجمع اَصَلٌ -

اصطبل - اِصْطَبْل - بالکسر آخر جاے ستور والفه اصیلة لان الزیادة لاتلحق الرباعیات من اولها الا الاسماء الجاریة علی افعالها وهی من الخماسیات البعد وقال ابوعمرو بخت وانه لیس من کلام العرب -

اطل - اَیْطَل - تہی گاہ وکذلک الاِطْل بالسکون والحرکة آطال ج - واَیاطل جمع الیطل -

افل - اَفَول - ناپدید شدن (ع ف اض ۲ وک ۲) افال افائل شتران خرد افیل افیلة مؤنث مافول ابدال المافون وهو الناقص العقل -

اکل - اَکْل - خوردن ماکل کذلک ع ف ا ض ۲ اکلة یکبار خوردن تاسیری اُکلة بالضم لقمه وگروه یقال اکلت اکلة واحدة ای لقمة او قصعة وهذا اُکلة لک ای طُعمة لک - وفلان ذو اُکل ای ذو حظ من الدنیا ورزق - واکل بالضم والسکون میوهٔ نخل وهرچه آنرا خورند ومنه قوله تعالی اُکلها دائم - وانقطع اُکله ای مات - ورجل ذو اُکل ای ذو عقل ومال ورأی - وثوب ذو اُکل اذا کان کثیر الغزل صفیقا وقرطاس ذو اکل - اکلة بالضم والکسر غیبت یقال انه لذو اکلة اذا کان یغتاب الناس کانه من قوله تعالی ایحب احدکم ان یأکل لحم اخیه میتا - اکلة بالکسر خارش آکال ج - یقال انی لأجد فی جسدی اکلة من الآکال ای حکة ونوعے ازخوردن مثل الجلسة والرکبة - یقال انه لحسن الاکلة وقولهم هم اکلة رأس ای قلیل یشبعهم رأسٌ واحد وهو جمع آکِل - ویقال اَکَلَتْنی وآکَلَتْنی مالم آکل ای ادّعیته علیّ - واکلتک فلانا اذا نمّمته منه - ایکال خورانیدن ویقال اکلت النار الحطب واکلت النخل والزرع وسخن چینی کردن میان مردم مؤاکلة باهم خوردن یقال آکلته ای اطعمته اَواکلت معه فصار فعلت وفاعلت علی صورة واحدة ولا یقال اکلته بالواو - آکّال متران جبینه لیأکل ورزیدن ماکلة بالفتح والضم موضعے که ازوضعے خورده شود یقال اتخذت فلانا ماکلة - میکلة بالکسر تابه وجزآن که دروے گوشت پزند ویقال ماذقت الاکالا بالفتح ای طعاما - اکولة گوسپند که بجهت خوردن فربه کنند اکیلة خوردنی وخورده شده یقال هی اکیلة السبع وانما دخلته الهاء وان کان

۱۴ فرد واکال بالضم الاکل ودیم الجزری - ق -

وکان یسمی عیسیٰ ع ابیل الابنیین -
اتل - اتلان - گام نزدیک نہادن چنانکہ رفتار خشمگین باشد (ع ف اک ۲) -
اثل - اثل - شور کز اثلۃ یکے اثلات بالتحریک ج - وقیل للاصل اثلۃ یقال فلان یحت اثلتنا اذا قال فی حسبہ قبیحا - تاثیل با اصل و استوار کردن یقال مجد مؤثل واثیل - تاثل گرفتن اصل مال وفی الحدیث فی الوصی للیتیم انہ کان یاکل من مالہ غیر متاثل مالا وچاہ کندن اثال بالفتح بزرگی اثال بالضم اسم جبل ونام مروے -
اجل - اجل بفتحتین مہلت وبسکون اللام اری مثل نعم قال الاخفش اجل احسن من نعم فی التصدیق ونعم احسن منہ فی الاستفہام فاذا قال سوف تذہب قلت اجل وہو احسن من نعم واذا قال اتذہب قلت نعم وہو احسن منہ - اجل بسکون ۲ ازہر - من اجلک ازبہر تو بفتح الہمز وکسرہا - اجل ایضا بالکسر مادہ گاو وحشی آجال ج - وتاجلت البہائم ای صارت آجالا - اجل ایضا درد کردن و درگرفتن گردن از ناہمواری بالین (ع ک اف ۲) یقال اجل الرجل اذا نام علی عنقہ فاشتکاہا - تاجیل مہلت دادن - وعلاج کردن ورد گردن یقال بی اجل فاجلونی ای داووني - اجل بالکسر مشدد الجیم فتحا لغۃ فی ایل وہو الذکر من الاوعال ویقال ہو الذی یسمی بالفارسیۃ گوزن قال ابو عمرو بعض العرب یجعل الیاء المشددۃ جیما وان کانت غیر طرف - اجل آجالۃ آن جہان وہر چہ با مہلت باشد ضد عاجل وعاجالۃ اجل شورانا یختن (ع ف ض ۲ و ک ۲) اجل علیہم شرا ای جناہ وہیجہ علیہم - مأجل کول آب مأجل ج - وقد تأجل الماء وماء متأجل واجیل ای مجتمع - اجلی علی فعلی موضعے -
ادل - ادل - بالکسر درد کردن وشیر خفتہ و ترش شدہ یقال جاءنا بادلۃ ماتطاق حمضا ای من حموضتہا -
ازل - ازل - تنگی وازل الرجل یازل ازلا صار فی ضیق وجدب - ازل بالکسر دروغ یقال ما فی جبی ازل وکذب - ازل بالفتح باز داشت ع ف اک ۲ یقال ازلوا مالہم اذا جسوہ عن المرعی من خوف مأزل مضیق مثل مازق - وتأزل صدری وتأزق ای ضاق - ازل بفتحتین دیرینگی وہمیشگی ویقال ہو ازلی ذکر بعض اہل العلم ان اصل ہذہ الکلمۃ قولہم للقدیم لم یزل ثم نسب الی ہذا فلم یستقم الا باختصار فقالوا ازلی ثم ابدلت الیاء الفا لانہا اخف فقالوا ازلی کما یقال فی الرجل المنسوب الی ذی یزن ازنی وتصل اثربی منسوب الی یثرب -
اسل - اسل بفتحتین درخت بلند باخار - ونیزہ وکل شوک طویل - اسلۃ اللسان باریکی وتیزی زبان ورش اسیل کشیدہ یقال ہو اسیل الحد اسالۃ مصدر منہ ع بضمہما ویقال ہو علی آسال باللہد من ابیہ مثل آسان ای علی شبہ من ابیہ وعلامات واخلاق - سائل نام ریگے -

ایضاً مرد کسلمند۔
هترک۔ کجعفر اسد۔
هدک۔ شکست (ع ف اک ۲) وتهدک بالکلام سخن ریشکست هودک کجوهر فربهنا دکه مردمان هیفک۔ بالفتح زن گول منهفک مضطرب وسست در رفتار و مرد سخت خطا کار و بسیار بهم آمیزنده مهفک مثله۔

تهیاک۔ شتابی کردن و کندیدن لغة فی هوک۔

فصل الیاء۔ یاک۔ نخستین عدد است بفارسی

وبذا اللفظ قد وقع فی شعر رؤبة (شعر) وقد اقامی حجة الخصم المحاک۔ تحدی الرومی من یاک لیک۔ ای واحد لواحد شهریست بمغرب ویکک بفتحتین موضعست۔

باب اللام

فصل الالف

ابل۔ ابل۔ بکسرتین وسکون ۲ شتر لا واحد لها من لفظها وهی مؤنثة لان اسماء الجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا کانت لغیر الآدمیین فالتانیث لها لازم واذا صغرتها او خلتها الهاء فقلت اُبیلة وغُنیمة آبال ج۔ ابلان وغنمان ای قطیعان منها۔ مأبلة زمین شترناک والنسبة الیها ابلی بفتح الباء استیحاشا لتوالی الکسرات۔ ابلٌ اَبَل مثال قُبَّر ای مهملة فان کانت للفیفة فهی ابل مؤبلة وان کانت کثیرة فهی ابل وآبال ویقال جاءت ابلک ابابیل ای فرقا۔ وکذا طیر اباییل قال وبهذا یجیء فی معنی التکثیر وهو من الجمع الذی لا واحد له وقال بعضهم واحده اِبَوَّل مثل عِجَوَّل وقال بعضهم اِبَیِّل قال ولم اجد العرب تعرف له واحدا۔ اَبوَل بسبزه وعلف بسنده کردن شتر از آب عع ف اض ۲ وک ۲ آبِلٌ نعت منه آبال ج۔ مثل کافر وکفار۔ ابل بالفتح باز بودن از مجامعت عع ف اک ۲ تابل کذلک۔ وفی الحدیث لقد تَأَبَّلَ آدم علیه السلام علی ابنه المقتول کذا وکذا عاما

لا یُصیبُ حَوَاءَ۔ ابالة بالفتح دانا شدن بکار شتر (ع ک اف ۲) فهو آبل وأَبِلٌ بالمد والقصر ای حاذق بمصلحة الابل وآبل مثل افعل للتفضیل یقال فلان من آبل الناس ای اشدهم تأنقا فی رعیة الابل واعلمهم بها۔ رجل اِبَلٌ بفتح الباء ای صاحب الابل تابیل شتر گرد آوردن بجهت شیر وبچه وأبلت الابلُ ای اقتنیت فهی مابولة۔ وفلان لا یأتبل ای لا یثبت علی الابل اذا رکبها وکذلک اذا لم یقم علیها فیما یُصلحها عن ابی عبید۔ ابلة بالتحریک ناگواری وگرانی از طعام وفی الحدیث کل مال أُدِّیت زکوته فقد ذهبت ابلته واصله وَبَلة عن الوبال فابدل الواو با لالف لقولهم احد واصله وحد۔ اِبالة بالکسر بند هیزم وفی المثل ضِغث علی اِبالة ای بلیة علی اُخری کانت قبلها ولا یقال ایبالة لان الاسم اذا کانت علی فعالة بالهاء لا یُبدل من احد حرفی تضعیفه یاء مثل ضِنَّارة ودِنَّاية وانما یبدل اذا کان بلا هاء مثل دینار وقیراط وبعضهم یقول ابالة مخففا اَبِیلة وبیلة ایضاً مثله۔ اُبَلة بضمتین پاره خرما۔ ونام شهرے اَبیل زاهد رسانیان

ای مسارع هذا یقال بهذا اللفظ و لا یقال منه وعاک
وعاک - الوعاک - تیزی تب و قد وعکه الحمی
فهو موعوک - الیعاک غلطانیدن سگ صید را در
خاک - و انبوهے کردن شتران بآب خوردن -
وعکة اسم منه و سخت افتادن در دویدن و رفتن
و کارزار دلیران چنانکه درهم آویزند -
وکوک - وکواک - بدل و ترسنده -

اوتک واد تکی - خرمائے شهریز یا سوادی -
وزکت المرأة - زن زودی کردیا بد رفتاری
کرد و وزکت المرأة عند النکاح - زن هنگام جماع
نرمی و سستی کرد -
وملکة - فراخی -
ونک - فی قومه - در قوم خود جا گرفت و آنک
بمعنی واکن یعنی بیضه نخود را در آشیانه پاسبانی کنند

فصل الهاء

هتک - هتک - پرده دریدن (ع ف ا ک ۲)
انتاک لازم منه - وهتک الأستار شدد للمبالغة
هتکة بالضم پرده دریدگی تهتک رسوا شدن -
هندک - هنادکة - هندوان -
هبک - انهکاک - کشاده شدن پیوندهائے
زن وقت ولادت ویقال هبک فلانا النبیذ ای
بلغ منه یعنی دریافت او را فانهبک ای سکر - هبک
فرو دریدن چاه - وزدن بشمشیر (ع ف ا ض ۲)
هلک - هلاک - هلوک - مهلکة - ثلث لغات
تهلکة نیست شدن قوله تعالی ولا تلقوا بایدیکم

الی التهلکة - هلک بالضم نیستی اهلاک هلاک کردن
مهلکة بکسر اللام وفتحها بیابان هلاک متعد منه مثل اهلاک
هالک نعت منه متعد و لازم هلکی هلاک ج - وفی المثل
فلان هالک وفی الهوالک شاذ کما ذکرنا فی الفوارق
وقولهم افعل کذا اما هلکت - هلک بضم الهاء واللام
غیر مصروف ای علی کل حال کما یقال افعل هذا او
لو خربت الدنیا - تهالک علی الفراش ای سقط و
اهتلکت القطاة خوف البازی ای رمت بنفسها
فی المهالک - هلوک زن بروے درافتنده بر مرد و
بلابه کار و لا یقال رجل هلوک - هلک بالتحریک هرج
فرو افتد هلکة نیستی یقال هی الهلکة الهلکا و توکیدا لها
هالکی آهنگر ینسب الی المالک بن عمرو - قال الکسائی
یقال وقع فی وادی تهلک بضم التاء واللام و
وکسر اللام مشددة وهو غیر مصروف مثل تخیب و
معناهما الباطل -
همک - انهماک - جدا کردن و ستبیدن تمک کذلک
هوک - تهوک - متحیر شدن وفی الحدیث المتهوکون
انتم کما تهوکت الیهود والنصاری ای متحیرون انتم
وهو ایضا مثل التهور وهو الوقوع فی الشئ بقلة مبالاة

هبکة - کفزة مرد گول و زینے که دران پایهائے
چارپایگان فرورود و هیکان کلب آمیست مرعب
وانهبکت به الارض یعنی زمین آنرا فرو برد -
هبرکة - دختر نازک اندام و شباب هبرک جوانی کامل
ویقال شاب هبرک و هبارک - هبنک کعلس مرد
گول ناتوان و سخن چین هبنکة مؤنث منها و هبنکة

وسیف نہیک ای قاطع والنہیک الاسد۔ نہاکۃ بالفتح ولیر شدن (ع بضمہما) انتہاک الحرمۃ تناولہا بما لا یحل۔

نیک۔ نیاک۔ جماع کردن رجل نائک نعت مبنی ونیاک للمبالغۃ۔ وفی المثل من ینک الیعیر ینک نیاکا۔

نتاک ذکرہ۔ بعد میزیدن نرہ را پاک کردو فشاند ونتاک الشعر موے را برکند والنتاک جذب شی تقبض علیہ ثم تکسرہ الیاک بجفوۃ۔

اندکان۔ بالفتح وضم الدال وبہیست بفرغانہ منہا عمرو بن محمد بن طاہر الصوفی وبہیست بشہر بہا قبر الزاہد احمد الحمادی۔

نشاک کشداد جد خالد بن المبارک المحدث۔

انطاکیۃ۔ بالفتح والکسر وکسر الکاف وفتح الیاء المخففۃ پائے تخت شہرہاے عواصم است وہی ذات العین وصور عظیم من صخر داخلہ خمستہ اجبل دورہا اثنا عشر میلا۔

نفکہ بفتحتین بر وزن ومعنی نکفۃ یعنی استخوان ریش۔

نکنکۃ برقرضدار خود سختی کردن واصلاح کار کردن۔

نلک۔ بالضم وبکسر درخت چنار یا درخت زعرور نلکۃ یکے۔

ننک کبقم نام شخصے ونانک کماجر لقب احمد بن داؤد الخراسانی المحدث۔

فصل الواو

ودک۔ ودک۔ بالتحریک چربش گوشت دجاجۃ ودیکۃ ای سمینۃ۔ ویقال ما ادری ای اودک ہو ای ای الناس ہو۔ ودکا ریگ تودۂ یا جائے۔

ورک۔ ورِک۔ برسوے ران وہی مونثۃ وقد یخفف مثل فخذ وفخذ وروک بر پہلو خفتن (ع ف اک ۲) توَرَّک علی یمینی ای وضع الورک فی الصلوٰۃ علی الرجل الیمنیٰ ومنہ الحدیث نہی ان یسجد الرجل متورکا وتورک علی الدابۃ ای ثنیٰ رجلہ ووضع احدیٰ ورکیہ فی السرج وکذلک التورک وتورکت المرأۃ الصبی اذا حملتہ علیٰ ورکہا۔ وورکت الجبل ای جاوزتہ۔ وورکتہ وَرکا ای جعلتہ حیال ورکی ویقال ورکن ای عدلن۔ وورک فلان ذنبہ علی غیرہ ای قرفہ بہ۔ وانہ لموَرَّک فی ہذا الامر لیس لہ ذنب فیہ۔ ویقال نعلٌ مَوْرِک ومَوْرَکۃ نعل بیرون یعنی نعل موزہ قال ابو عبیدۃ المورک والمورکۃ الموضع الذی یثنی الراکب رجلہ علیہ قدام واسطۃ الرحل اذا مثل من الرکوب۔ وراک بالکسر بالشپچہ پیش رجل۔

وشک۔ وَشَک۔ شتافتن (ع بضمہما) یقال وَشَک ذا خروجا بالضم یَوْشُک ای سرع۔ وعجبت من وَشَک وذلک الامر وَشُکان ذلک الامر ویضم فیہما ای من سرعتہ۔ وَشُکان ذا خروجا ای عجلان۔ وَشُک البین سرعۃ الفراق۔ خرج وَشِیکا ای سریعا۔ وامرأۃ وشیک ای سریعۃ۔ ایشاک شتافتن ومنہ قولہم یُوشِک ان یکون کذا والعامۃ تقول یَوشَک ان یکون بالفتح وہی لغۃ رویۃ۔ مواشِک مستعجل

او مرکۂ بلد بالزنجبار و مرک لگتف کونی۔
مشکان۔ بالضم نام شخصے و دہے ست باصطخر و دہے ست بفیروزآباد فارس و شہریست از مضافات ہمدان و مشکان المحمال التابعی و معروف بن مشکان المقری و عطوان بن مشکان التابعی و محمد بن مشکان محدثون و مشکدانہ لقب بہ عبداللہ بن عامر المحدث لطیب رائحتہ۔
المصطکا۔ بالفتح والضم ویمد فی الفتح فقط علک رومی ابیضہ نافع للمعدۃ والمقعدۃ والامعاء والکبد والسعال المزمن شربا والنہکۃ واللثۃ وتفتیق الشہوۃ وتفتیح السدد ودواء مصطک غلطہ مہکہ۔ نیک سائیدآنرا مہکہ شلہ ومہک فی المشی در رفتار زود دی کرد و مہک المرأۃ زن را بجماع در رنج وتعب انداخت و نرم وہموار کردآن چیزرا مہکۃ الشاب بالضم وبفتح بکمال رسیدن جوانی وشاب ممتہک ومہتک جوان کامل والممہک کژدلق وراز مضطرب والممہک من الخیل اسپ فراخ گام ومہوک کصبور کبادہ ویوسف بن ہاک کہاجر محدث تمہک نیک کارکردن ونہ کارکردن مرد از دست خود ومہوک مرد لبسیار خطا در سخن ومہیک کامیر گشتنی کہ وقت گشنی مادہ را بار دار کودن نتواند ومہک صلبہ کسمع وعنی وتماہکوا باہم خصومت وبدخلقی نمودند۔

فصل نون

نبک۔ نبکۃ۔ پشتہ تنک سر نبک بالتحریک ج۔ نبناک تلہائے خرد مکان نابک مرتفع نوابک ج۔
نزک۔ نزک۔ بالکسر نزہ سوسمار نیزک نیزہ کوتاہ نیازک ج۔ نزکہ ای طعنہ وکذلک اذا نزعہ وطعن فیہ بالقول (ع ف اک ۲) رجل نزاک ای عیاب۔
نسک۔ نسکت الشئ غسلتہ بالماء وطہرتہ فہو منسوک۔ نسک بالضم عبادک کردن (ع ف اق) ناسک ای عابد۔ نسک وتنسک ای تعبد۔ نساکۃ پارسا شدن (ع بضمہا) نسیکۃ قربانی نسک بضمتین ونسائک ج۔ منسک بالفتح والکسر قربان جاے۔
نوک۔ نوک۔ بالضم گولی نواکۃ ای حماقۃ (ع ک ف ۲) انوک نعت منہ مستنوک مثلہ وقوم نوکی ونوک۔ وانوکتہ ای وجدتہ انوک وقالوا ما انوکہ ولم یقولوا انوک بہ۔
نہک۔ نہک۔ جامہ پوشیدن تا کہنہ شود (ع بفتحہا) یقال نہکت الثوب ای لبستہ حتی خلق ومبالغہ کردن ورخوردن طعام یقال انہک من ہذا الطعام وانہک عرضہ ای بالغ فی شتمہ۔ ونہکتہ الحمی ای جہدتہ واضنتہ ونہکتہ الحمی بالکسر تنہکہ نہکا ونہکۃ لغۃ فیہ وقد نہک ای دنف وضنی فہو منہوک یقال بانت علیہ نہکۃ المرض۔ ونہکہ السلطان عقوبۃ ینہکہ نہکا ونہکۃ ای بالغ فی عقوبتہ۔ وفی الحدیث انہکوا الاعقاب اولتنہکنہا النار ای بالغوا فی غسلہا وتنظیفہا فی الوضوء۔ وکذلک یقال فی الحث علی القتال انہکوا وجوہ القوم یعنی اجہدوہم اے ابلغوا جہدہم۔ ورجل نہیک ای شجاع۔

ای دلکته - وتمعکت الدابة تمرغت ومعکتها انا تمیکا
ویقال وقع فی معکوکاء ای فی شر -
ملک - مَلْک - بکیدن رجل مکان ای مصان
ولجان وهو الذی یرضع الغنم من لؤمه ولا یحلب -
تملک - مغز استخوان بیرون آوردن مکاکة بالضم
مغز استخوان وفی الحدیث لا تملکوا علی غرمائکم ای
لا تستقصوا - امتکاک همه شپر پستان را بکیدن کره
مکة معروف - مکوک پیمانه وهو ثلاث کیلجات کیلجة
مناً وسبعة اثمان منا والمنا رطلان والرطل
اثنا عشر اوقیة والاوقیة استار وثلث استار
والاستار اربعة مثاقیل ونصف والمثقال درهم
وثلثة اسباع درهم والدرهم ستة دوانیق والدانق
قیراطان والقیراط طسوجان والطسوج حبتان
والحبة سدس ثمن درهم وهو جزء من ثمانیة واربعین
جزءً من درهم مکاکیک ج -
ملک - مِلک - بالکسر معروف وملک کردن
(ع ف اک ۲) ومیانهٔ راه ملک بالفتح خمیر سخت
کردن وهذا الشئ ملک یمینی ومَلَک یمینی والفتح
افصح - ومَلَکتُ المرأة تزوجتها - مملوک بنده تملیک
ملک گردانیدن چیزی کسی را فهو مُملِک ومال مُملَک
وخشک گردانیدن وسخت کردن چوب را بآفتاب
یقال منه مَلَک النبعة - املاک خمیر سخت کردن -
وزن داون یقال جئنا من املاک فلان ولا یقال
من ملاک فلان - مَلکوت من الملک کالرهبوتة
من الرهبة یقال له ملکوت العراق ومَلکوة العراق
ایضاً مثل التَرقُوة - ملک بالضم والتخفیف یاوشاه
فهو مَلِک ومَلِک ومَلیک کان الملک مخفف من مَلِک
والملک مقصور من مالک او ملیک ملوک املاک ج -
مَملَکة مواضع که در ملک آید تملکه ای ملکه قهرا - ملیک
النحل شاه زنبوران ویقال کنا عبید مملکة
ولم نکن عبید قن قال الکسائی القن ان یکون
مَلِک هو ابواه والمملکة بفتح اللام وضمها ان یغلب
علیهم فتستعبدهم وهم فی الاصل احرار وقن هو اشتری
ویقال ما فی ملکه شئ بالفتح والکسر وما فی ملکته بفتحتین
ایضا ای لا یملک شیأ - ویقال فلان حسن الملکة اذا
کان حسن الصنع الی ممالیکه - وفی الحدیث
لا یدخل الجنة سیئ الملکة اذا کان سئ الصنع - و
یقال لا ذهبن فاما ملک واما ملک بضمهما وبفتحها
ایضا - ملاک الامر بالفتح والکسر ما یقوم به - ویقال القلب
ملاک الجسد - وما لفلان مولی ملاکه دون الله ای
لم یملکه الا الله تعالی - ومالک ملاک بالفتح ای تماسک
وما تعالک ای ما تماسک - ملکة الدابة بضمتین قوائمها
وهادیها - ملک بفتحتین فرشته واحد وجمع قال الکسائی
اصله مالک بتقدیم الهمزة من الالوک وهی الرسالة
ثم قلبت وقدمت اللام فقیل ملأک ثم ترکت همزته
لکثرة الاستعمال فلما جمعوا ردوها الیه فقالوا ملائکة
وملائک - ویقال ایضاً الماء مَلَک امرای یقوم به
الامر - مالاک الحزین نام مرغی از مرغان آبی مالکان
ومالاک یعنی مالک بن زید ومالک بن حنظله -

هراک - بالفتح [illegible]

ای دخل بعضها فی بعض - وشئی متلاحک ای متداخل - متلاحکة ناقۂ استوار خلق لحکة مثل همزة کرکے کبود دم دراز مانند کربشه -

لک - لاث - زدن (ع ف اض ۲) مثل صاک وچیزے کہ بوے رنگ سرخ کنند لاک بالضم دروآن التکاک انبوہے کردن لکینک پرگوشت لکاک ج - جمل لکاک ای ضخم -

لماک - ما ذقت لماکا - ای شیأ مما یقال ما ذقت لماجا - وتلمک عندنا بلماک ای تلمج بلماج - تلمک ای تلمظ وتلماک البعیر اذا لوی لحییه -

لوک - لوث - خائیدن (ع ف اض ۲) وفلان یلوک اعراض الناس ای یقع فیهم - یقال لکنی الی فلان ای کن رسولی الیه وتحمل رسالتی و اکثروا من هذا اللفظ فی اشعارهم وقیاسه ان یقال الاکة کبیکه الاکة وهذا وان کان من الالوک فی المعنی وهو الرسالة فلیس منه فی اللفظ -

ملاک - ملائکة - پیغامبری والکنی الی فلان بپیغام من بسوے مهان برسان اصله الکنی حذفت الهمزة والقیت حرکتها علی ما قبلها وملاک فرشته لانه یبلغ عن الله تعالی وزنه مفعل والعین محذوفة والزمت التخفیف الاشاذا -

لدک - بالفتح وبفتحتین چسپیدن (ع ک اف ۲) یعدی بالباء -

لزک الجرح - برآمدگی گوشت زخم هموار شد و هنوز به نشد (ع ک اف ۲) او الصواب لدک -

الفاک - مرد چپه وگول یفیک مثله -

لاذلکائی - بیاء النسبة بعد الهمزة هو ابو القاسم هبة الله بن الحسن بن منصور الرازی الطبری -

لیکة - بالفتح نام ده اصحاب مجرد بهما قرء نافع وابن کثیر وابن عامر وانکار الزمخشری کونهما اسم القریة غیر جید -

فصل المیم

متاک - متاک - باقی ماندۂ ختنۂ زن - وزاورد وترنج متکاوزن ختنه ناکرده -

محاک - محاک - ستیهیدن (ع بفتحهما) رجل محاک ومحاک بمعنی - مماحکة ای ملاجة تماحک کذلک -

مسک - امساک - چنگ درزدن تمسک استمسک امتساک مثله صلته بالباء تمسک کذلک وقری فلا تمسکوا بعصم الکوافر - وامسکت عن الکلام سکت - تماسک خویشتن داشتن مسیک مرد بخیل مسک بضمتین کذلک یقال فیه امساک ومساکة امسک مساک ایضا جائے کہ آب ایستد دروے مسکة بالضم بقیه از هر چیز ومن الآبار الصلبة التی لاتحتاج الی طی مسک بالکسر مشک وهو فارسی معرب وکانت العرب تسمیه المشموم وثوب ممسک مصبوغ به - مسک بالفتح پوست مسک بالتحریک وستیانه از عاج مسکة بفتحتین یکے رجل مسکة مثال همزة بخیل ویقال هو الذی لایعلق بشئی فیتخلص منه والجمع مسک -

معک - معک - ای مطل رجل معک ای مطول ومماعک مماطل ومایدن (ع بفتحهما) معکت الادیم

انما ہو الفتک من قولک فلکہ یفلکہ فلکا فاظہر التضعیف ضرورۃ۔

فلک۔ فلکۃ۔ چرخ آسمان۔ و پارۂ زمین گرد۔ دریگ تودہ گرد فلاک ج۔ تفلیک گردشدن پستان دختر تفلک کذلک و دہان بند ساختن از موے و پشم شتر بچہ را تا شیر نخورد فلک کشتی واحد و جمع و مؤنث و مذکر یکسان قولہ تعالیٰ فی الفلک المشحون جاء بہ مذا و واحدا و قولہ تعالیٰ والفلک تجری فی البحر مؤنثا و قولہ تعالیٰ حتی اذا کنتم فی الفلک وجرین بہم جمعا فکانہ یذہب بہا اذا کانت واحدۃ الی المرکب فیذکر و الی السفینۃ فتؤنث وعند سیبویہ فلک جمع تکسیر فلک الذی ہو واحد ولیست مثل الذی ہو واحد وجمع لان فُعلًا و فَعلًا یشترکان فی الشئی الواحد مثل العرب والعَرَب و العجم و جاز ان یجمع فَعلٌ علی فُعل مثل اَسَد و اُسُد فلم یمنع ان یجمع فعل بالضم والتسکین ایضا علی فعل۔ فلک بالتحریک چرخ و گردون و سپہر افلاک ج۔ یجوز ان یجمع علی فُلک مثل اَسَد و اُسُد و خَشَب و خُشُب۔ فیلکون بردی۔

فنک۔ فنوک۔ ستیہیدن صلتہ بفی ع ف اض ن و قیم بودن بجائے۔ و پیوستہ خوردن طعام و فنک فی الطعام بالکسر فنوکا لغۃ فیہ۔ فنک بفتحتین و لہ فنیک کرانہ زنخ افنیک مثلہ و فی الحدیث اذا تؤفیت فلا تمس الفنیکین یعنی جانبی العنفقۃ من عن یمین و شمال و ہما المغفلۃ۔

فذلک حسابہ۔ بنہایت رسانید آنرا و فرغت کرد ازان مخترعۃ من قولہ اذا اجمل حسابہ فذلک کذا و کذا۔

فرتک۔ ریزہ پریزہ کرد آنرا۔ و فرتک عملہ کار خود را تباہ کرد و برفتار نزدیک گام رفت و قرتک و رأس الفرتک سر کوہیست بکنار بحر ہند بسوے یمن۔ فیہک۔ کیجد رزن گول۔

فصل الکاف

کرک۔ کرکی۔ بالضم کلنگ کرا کی ج۔

کعک۔ کعک۔ کاک۔

کشک۔ بالفتح آب جو۔

کزمازک۔ تخم کز فارسیۃ۔

کوکوۃ۔ در رفتار خود جنبیدن و شتافتن او بعدو القصیر کوکیۃ بالضم و کوکاۃ پستاک مکوکی امرد بے فیض۔

کیأۃ۔ بالفتح بیضہ اصلہا کیکیۃ کیا کی ج و تصغیرہا کیکیۃ و کیکیۃ کیکاء آنکہ نیکی ندارد۔

فصل اللام

لبک۔ لبک۔ آمیختن کار ع ف اض ن امرلبک ای مختلط و آمیختن پست با انگبین و جزان التباک در آمیختہ شدن کار لبیکہ من غنم و ہو مثل الیکیکۃ لبکۃ بالتحریک پارۂ از ثرید یقال ما ذقت عنده عَبکۃً ولا لبکۃً۔

لحک۔ لحک۔ در آوردن چیزے در چیزے و چفسیدن بہم ع بفتحہا یقال لوحک فقار ظہرہ

ومردگران وناگوار۔
عاک علیہ۔ ناوید وحملہ کرد وپیش آمد وعاک المرأۃ
زن بسوے خانہ بازگشت وآنجا ہرچہ میسر آمد
خورد ومنہ المثل عوکی علی بیتک اذا اعیاک
بیت جارتک وعاک معاشہ عوکا ومعاکا یعنی
کسب کرد ومعاش خود را وعاک بہ پناہ گرفت
وعاک علی مالہ اورا بر مال خود امید وار کرد ومعاک
مذہب وپناہ گاہ واحتمال واول عوک وعوک
ای اول شئی وماہ عوک ای حرکۃ اعتوا کما ازدحام
وتعاکوا اباہم جنگیدند وترکتہم فی معوکۃ وعویکۃ
ای فی قتال۔
عیہلۃ وعویکۃ۔ جنگیدن عیہکۃ انداختن وخروشیدن
عیکان بفتحتین ہر دو دوش خود را جنبانیدن
(عع ف اک ۲) عیکۃ بروزن ومعنی ایکۃ یعنی انبوہ
عیکتان نام دو کوہ ویقال لہما العیکان ایضاً۔

فصل الغین۔ غساک بفتحتین بروزن ومعنی غسق
غائکۃ۔ زن گول۔

فصل الفاء

فتاک۔ فتک۔ ثلث لغات ناگاہ گرفتن وناگاہ
کشتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) فاتک ولیر فتاک ج
وفی الحدیث قید الایمان الفتک لایفتک مؤمن۔
فدک۔ فدک بفتحتین نام دیہے از خیبر ابو فدیک
نام مردے۔
فرک۔ فرک۔ مالیدن جامہ وخوشہ وپشم
(عع ف اض ۲) افراک وقت مالیدن شدن خوشہ را

ویقال للنبت اول مایطلع نجم ثم فرخ وقصب
ثم اعصف ثم سنبل ثم حب والب ثم اسفی ثم افرک
ثم احصد۔ فرک بالکسر دشمن داشتن زن شوے را
(عع ک اف ۲) امرأۃ فروک وفارک نعت منہ۔
وفرکہاز وجہا ایضاً ولم یسمع ہذا الحرف غیر الزوجین۔
رجل مفرک مردے کہ زنان او را دشمن دارند
انفراک سست شدن منکب فرک بالتحریک سستی
بن گوش (عع ک اف ۲) یقال اذن فرکار وفرکۃ۔
فرسک۔ فرسک۔ بکسرتین نوعے از شقالو۔
فک۔ فک۔ جدا کردن دو چیز بہم درشدہ از یکدیگر
وخلاص کردن وکذلک التفکیک ودار دوردہان
کردن کودک را۔ وازگرو بیرون آوردن گردی را
وآزاد کردن بندہ را (عع ف اض ۲) ویکے از دو خ
یقال مقتل الرجل بین فکیہ۔ شیخ فاک پیر فرتوت
فکاک الرہن بالفتح والکسر انچہ گرو را بوے بیرون
آرند افتکاک گردی را از گرو بیرون آوردن انفک
از ہم جدا شدن۔ وآزاد شدن یقال انفکت
رقبۃ فلان من الرق۔ وما انفک فلان قائما
مازال وانفکت قدمہ او اصبعہ ای انفرجت
فکۃ گولی وسستی۔ وگول شدن (عع ک اف ۲)
وستارگان گرد آمدہ سپس سماک رامح قال الاصمعی
یسمیہا الصبیان قصعۃ المساکین۔ وہو فاک تمام
ای احمق۔ وفلان یتفکک اذا لم یکن بہ تماسک
من حمق۔ افک کشادہ پیوند کتف از ضعف وسستی
فکاک مصدر منہ وایضا انفساخ القدم وقال الاصمعی

وشجرة مشوکة نعت منه۔ شوکة العقرب نیش کژدم
شوکة الحائک گزندۂ بافندگار کہ روے جامہ بوے
ہموار کنند وہی الصیقة ایضاً۔
شحاک۔ بالکسر چوبے کہ پہناور دہن بزغالہ کنند
تاشیر نمکد شحاک بالفتح چوب شحاک در دہن بزغالہ
کردن (ع ع بفتحہا)۔
شودکان۔ دام صیاد وآلات سلاح۔
شاذک۔ کماجر والد یوسف السجستانی المحدث۔
شنبک۔ کجعفر والد عبداللہ وجد عثمان
بن احمد الدینوریین وجد عبداللہ بن احمد النہاوندی
المحدثین۔
شنوکة۔ کملوکة کوہیست وجمعہ کثیر علی شنائک
باعتبار اجزائہ۔

فصل الصاد

صاک۔ صاکٌ۔ بالتحریک بوے خوے زدن
از مردم (ع ک ا ف ۲)۔
صعلک۔ صعلوکٌ۔ بالضم درویش صعالیک
العرب ذؤبانہا تصعلک درویشی وتصعلکت الابل
ای طرحت اوبارہا۔
صلک۔ صَکٌّ۔ کوفتن وزدن ومنہ قولہ تعا
فصکت وجہہا ودر فراز کردن (ع ف اض ۲)
وچک اصکّ صکاک صکوک ج۔ رجل اصکّ
وظلیم اصکّ آنکہ زانوے وے برہم زند جمل مصک
وحمار مصک ای قوی شدید مصکة ہیئة منہ۔
صکة سختی گرمایان روز یقال لقیتہ صکة عمی ومہم

رجل ویقال تصغیرا عمی مرخما۔
صمک۔ صمکوک۔ صمکنک مرد درشت خوے
جانی لبنٌ صمکوک صمکنک ای لزج۔ صمکک قوی و
اصماکّ اللبنُ بالمز ای خثر جدا حتی یصیر کالجبن۔
واصماک الرجل ای غضب۔
صوک۔ ولقیتہ اول صوک وبوک ای اول
شئ۔ صوک بوے خوش گرفتن جامہ واندام وجز آن
(ع ف اض ۲) صلتہ بالباء۔
صیک۔ صیئک۔ کذلک (ع ف اک ۲) یقال
صاک الطیبُ بجلدہ۔
صلک۔ کعنب پیش از فلہ چیزیکہ از پستان بر
ریزد وتصلیک بر پستان شتر بندند نہادن۔
صملک۔ کعلبس سخت توانا وسخت اندام صمالکج۔

فصل الضاد

ضبرک۔ ضبرائ۔ بالکسر ضبارک بالضم مرد و
شتر ضخم ضبارک بالفتح ج۔
ضحاک۔ ضحاک۔ بکسرتین وسکون ۲ ضحک
ف اک ۲ وسکونہ اربعہ لغات خندیدن (ع ک ا
ف ۲) ضحکة یکبار خندہ متعد بالباء وبمن۔ تضاحک
استضحاک بمعنیٰ۔ اضحاک خنداندن رجل ضحکة مثال
ہمزة بسیار خندہ ضحکة بالسکون آنکہ بر وے خندند
اضحوکة آنچہ از وے خندہ آید امرأة مضحاک بالکسر
زن بسیار خند ضحاک ابر بابرق ضحاکة دندان
کہ در خندہ پیدا شود ضحوک بالفتح راہ فراخ ضحاک
بالسکون شگوفہ وضحاک القرد ای صوت۔

درنگ کردن و بعیر سرکوک شتر لاغر۔
(سکرکۃ) بالضم بمعنی ارزن۔
(سملک للقمۃ) طولہا فی لملۃ وتدویر۔
(سنک) بضمتین راہہای روشن وکشادہ۔

فصل الشین

شبک۔ الشبک۔ درآمیختن وبیکدیگر درآوردن چیزے ومنہ تشبیک الاصابع۔ شباک واحدہ الشبکۃ وہی المشبکۃ من الحدید۔ رحم مشتبکۃ وبینہما شبکۃ نسب ای قرابۃ۔ شبکۃ بالتحریک وام شباک ج۔ وربما سموا الآبار شبا کا اذا کثرت فی الارض وتقاربت واشتبک الظلام ای اختلط۔
شرک۔ شریک۔ انباز شرکاء ج۔ اشراک کذلک مثل شریف وشرفاء واشراف شرکۃ بمونث شراک ج۔ مشارکۃ انبازی کردن اشتراک تشارک کذلک۔ ویقال رأیت فلانا مشترکا اذا کان یحدث نفسہ کالمہموم۔ ویقال شرکۃ بالکسر فی البیع والمیراث اشرکہ بالفتح شرکۃ والاسم الشرک وہو الکفر ایضا اشراک ج۔ یقال اشرک بالله فہو مشرک وشرکی۔ وقولہ تعالیٰ واشرکہ فی امری ای اجعلہ شریکی فیہ شراک بالکسر بند نعل ازدوال شرک اشرک ج۔ واشرکت نعلی ای جعلت لہا شراکا وشرکتہا کذلک۔ شرک بالتحریک دام شرکۃ یکے۔ وایضا شاہ راہ ومیانہ راہ وقولہم الکلاء فی بنی فلان شرک بضمتین ای طرائق عن ابی نصر الواحد شراک ویقال نظمہ نظام شرکیا ض اف ۲ ای سریعا متتابعا۔
شاک۔ شک۔ گمان وہو خلاف الیقین یقال شککت فی کذا وشککت فیہ شکا ومکنی فیہ فلان ولنگیدن ستور۔ وبرچفسیدن شک بہ ای لزق (ع ف ا ض ۲) شکوک بالفتح ناقۂ بسیار موے کہ لاغری وفربہی وی پیدا نباشد شکۃ بالکسر سلاح۔ وچوب کہ دستۂ تبر را بوے فانہ کنند ویقال رجل شاک السلاح وشاکی فی السلاح والشاک السلاح مرد باسلاح تمام وقوم شکاک فی الحدید ویقال شکلتہ بالرمح ای خذفتہ وانتظمتہ۔ شکیکۃ گروہے از مردم شکائک ج۔
شوک۔ شوکۃ۔ خار وتیزی وقوت شوک ج۔ وایضا قوت وتیزی نمودن یقال شاک الرجل یشاک شوکا مثل خاف یخاف فہو شائک السلاح وشاکی السلاح ایضا مقلوب منہ وپیدا آمدن پستان ودختر یقال شاک ثدی الجاریۃ ودندان نشتر برآمدن شتر را یقال شاک لہا البعیر ای طلعت انیابہ۔ شجر شائک درخت خارناک شجرۃ شاکۃ بسیار خار شوک بخار درخستن وخار درآمدن متعد لازم (ع ف ا ض ۲) شاکۃ شیکۃ بخارستان درافتادن کسے (ع ع ک ف ۲) یقال شکت الرجل ای ادخلت فی جسدہ شوکۃ وشاکتنی الشوکۃ ای دخلت فی جسدی وقد شکت شاکۃ وشیکۃ ای وقعت فیہا۔ تشویک پستان ودختر برآمدن ودندان نشتر وموے برآمدن بعد از ستردن وسیخ پر شدن چوزہ ومانند آن۔ وخار بر سر دیوار نہادن بردۂ شوکا ربردہ درشت بافتہ اشواک بسیار خار شدن درخت ارض مشوکۃ

سکک - سَکّ - بند آہن و مسمار سکی مثلہ سکاک ج - وزرۂ تنک حلقہ - ومیخ دوزکردن در بہ آہن - وازبن برکندن گوش - ورفتن شکم (عع ف اض ۲) سکاک بفتحتین خردی گوش اذن سکّاء ونعت منہ - یقال کل سکّاء ثبیض وکل شرقاء ثلد یعنی السکّاء التی لا اذن لہا والشرقاء التی لہا اذن مشقوقۃ - استکاک کرشدن وتنگ شدن سوراخ گوش - وانبوہ شدن گیاہ سکّۃ بالکسر آہن آماج - ورستۂ خرمابنان نشاندہ ومنہ قولہم خیر المال مُہرۃ مامورۃ او سِکّۃ مابورۃ قال ومعنی ہذا الکلام خیر المال نتاج او زرع وکوچۂ خرد - ومہرۂ درم ودینار سکّ بالضم چاہ تنگ - وسوراخ کردم ونوعے از بوے خوش سُکاک وسُکاکۃ ہوائے میان زمین وآسمان یقال واللہ لاَجدُکَ ولو نزوت فی السُّکاک ای فیما بین السماء والارض - سکاسک پدر قبیلۂ ازیمن سَکْسَکی منسوب الیہ -

سلک - سلْک - بالکسر رشتہ وبالفتح درکشیدن چیزے درچیزے (عع ف اض ۲) انسلاک لازم فیہ اسلاک درکشیدن سَلک بالضم وفتح ۲ کبک بچہ سلکۃ مؤنثہ سلکان ج - مثل صُرَد وصِردان - سُلَیک نام مردے وطعنۃ سُلکی ای مستقیمۃ تلقاء وجہہ وفی المثل سُلکی ولیست بمخلوجۃ ای مستقیمۃ لا بعوج -

سمک - سَمْک - برداشتن وسقف خانہ (عع ف اض ۲) یقال سمک اللہ السماء سمکا - سموک بلند شدن یقال سنامٌ سامک ای عال مرتفع - مسموکات آسمانہا - ویقال اُسْمُک فی الرّیم ای اصعد فی الدرجۃ - مسماک چوب دوشاخہ کہ خرگاہ را بوے درواکنند - سماکان دو ستارہ سماک اعزل وسماک رامح - سمک بالتحریک ماہی سمکۃ یکے سماک سُموک ج - سُمَیکاء ماہی ریزہ کہ خشک کنند آنرا -

سہک - سَہْک - سہوک - باد سخت مثل سہیج وسہوج یقال سہکت الریح الارض اذا اطارت ترابہا وذلک التراب سہیک - مُنسَہِک ممر الریح - سُہوک سبک رفتن ستور (عع ف اض ۲) فرس سہک بالکسر سریع الجری وبسودن (عع بفتحہا) سہک بالتحریک بوے ماہی وزنگ آہن یقال یدی من السمک ومن صدأ الحدید سُہکۃ کما یقال یدی من اللبن وضَرۃ ومن اللحم غمرۃ - ویقال بعینہ ساہک ای رمد وحکۃ - وسَہُوکۃ فسہوک ای ادبر وہلک -

سوک - سواک - چوب وندان مال مسواک مثلہ سُوُک جمع سواک مثل کُتُب وکتاب - ویقال سَوَّک فاہ واستاک وتَسَوَّک ولم یذکر الفم فیہما - وجاءت الابل تساوک ای تمایل من الضعف فی مشیہا

سبنک - کسمند جد ابی القاسم عمر بن محمد وہو حفیدہ محمد بن اسمعیل بن عمر محدثان یعرفان بابن سبنک -

ستیک - مذکور فی باب التا

سرک - تن او بعد توانائی ناتوان گردید سَرُوکۃ وتسروک بدرفتاری بسبب لاغری یا ماندگی در رفتار

علی الرماۃ فی السبق واصلہ القاف ولقب یزید بن ابی یزید الضبعی حسب اہل زمانہ۔

ارضک عینیہ چشمان خود را بست وکشاد۔

رانک۔ کصاحب قبیلہ است۔

روکۃ۔ آواز بوم زروکا و مثلہ موج لغۃ ببغداد یۃ۔

الریکتان۔ بکسر الراء وفتح الیاء من الفرس نعتان خارجتا اطرافہما عن طرف الکبد واصولہما مثبتۃ فی اعلاہ کل منہما ریکۃ۔

فصل الزاء

زحک۔ زحک بعیرہ۔ ماندہ شد شتر او (ع بفتحتین) وازحک الرجل اذا اعیت دابتہ۔

زعک۔ ازعلی۔ کوتاہ بالائے ناکس زعلوک بالضم کذلک وایضاً شتر فربہ زعاگک زعاکیک ج۔

زکک۔ مشی زکیک۔ ای مقارب الخطو رفتار تنکاتنک یقال زکت الدراجۃ کما یقال زافت الحمامۃ۔ والزکّ المهزول۔ رجل زکاز بک مرد زشت روے خوار۔

زمک۔ زمّلی۔ ومغزہ جانور پرندہ۔

زنک۔ زونک بفتحتین مشدد کوتاہ بالا زشت روے زونزک کذلک۔

زاکان بفتحتین فیریدن تزاوک شرم داشتن۔

زبعبک وزبعبکی بخیل بے ننگ وعار۔

الزحلوکۃ۔ بروزن وحنی زحلوقۃ والتزحلک التزحلق۔

زحموک۔ بالضم کشوثاء زحامیک ج۔

زرک۔ بدخو کردید (ع ف اک ۲) وکزبیر زریک بن ابی زریک البصری محدث۔

زرنوک۔ بالضم وستۂ آسیا وعبد الرحمن بن زرنوک کسمند وابنہ ابو بکر محمد وحفیدہ الحسن بن محمد محدثون۔

زوزکت المرأۃ۔ زن سرینہا وپہلوہاے خود را در رفتار جنبانید زونزک کوتاہ خرامندہ بناز۔

زملکان۔ بالکسر دیہیست بدمشق منہا شیخنا ابو المعالی وسیر گاہیست بلخ۔

زوک۔ رفتار زاغ وجنبانیدن دو شہا در رفتار وفیریدن زوکان مثلہ قیل ومنہ الزونک مزوزکۃ زن شتابندہ کہ پیشی گرفتہ باشد زوک بالضم دیہے است بہ یمن۔

زہکہ۔ مابین دو سنگ آسیا کوفت (ع بفتحتین) زہکت الریح الارض باد خاک را پراکند۔

زیکان بفتحتین فیریدن زیکون دیہیست بنسف۔

فصل السین

سبک۔ سُبک۔ گداختن زر ونقرہ (ع ف اک) سبیکۃ پارۂ نقرۂ گداختہ سبائک ج۔ سُنبک پیش سم ستور سنابک ج۔ وفی الحدیث تخرجکم الروم منہا کفرا کفرا الی سُنبک من الارض فشبّہ الارض التی یخرجون الیہا بالسنبک فی غلظتہ وقلۃ خیرہ۔

سحک۔ اسحنکاک۔ تاریک وسیاہ شدن شب وموے شعر مسحنکک شدید السواد۔

سدک۔ سَدِک بہ۔ بالکسر ای لزمہ۔

سفک۔ سفاک۔ یختن خون (ع ف اک ۲) سفاک بسیار خونریز والسفاح ای القادر علی الکلام

ای یسلخان من جلودهما وقال کثیر (شعر) اقول وقد جاوزن اعلام ذی دم - وذی وجمی اودونهن الدوانک - والدنک بالضم قچقاریکه وقت رفتار کوشتش از فربهی به جنبد -

دهلک - کجعفر جزیرهٔ است مابین بربمن وحبشه دهالک تلها است سیاه رنگ در زمین عرب -

فصل الذال - ذُلذُلة - بالفتح زندگی دل -

فصل الراء

رَبَک - رَبْک - در آمیختن چیز بر (عع ف ا ض ۲) یقال رَبَکتُ الشیٔ فارتبک ای خلطته فاختلط - وارتبک الرجل فی الامر ای تشبث فیه ولم یکد یتخلص منه - رَبَک ایضاً اصلاح الثرید - رَبیکه طعامیکه از خرما ومسکه وماست سازند وفی المثل غَرثانُ فارْبکوا له -

رَتَک - رَتْک - رَتکان - بالتحریک پویه دویدن شتر ولا یقال هذا الا للبعیر خاصة (عع ف ا ض ۲) ارتاک متعد فیه -

رَدَک - رَدْک - دست را باگردن بهم غل کردن وگناه را برگردن کسے لازم کردن - وجزوے برجزوے از چیزے برافگندن (عع ف ا ض ۲) یقال رَدَکتُ الشیٔ بعضه علی بعض ای طرحته -

رَذ بالکسر باران نرم ریزه رکاک ج - یقال اَرَذّت السماء ای جاءت بالرذ وارذّت الارض مجهولا - ورذ الشیٔ ای رَقّ وضعف - رذیذ ای ضعیف - واسترذه ای استضعفه - وفی الحدیث انه صلعم لعن الرذاذة وهو الذی لا یغار علی اهله -

رَذَک بالتحریک نام آبے رک ایضاً مثله - وسکرانُ مُرتَذِک اذا لم یبین کلامه - رذاکة زن کلان سرین ورانها وفی المثل شحمة الرذی علی فُعلی هو الذی یذوب سریعا یُضرب لمن لا یُغنیک فی الحاجات - وسقاء مرذوک قد عُولج واُصلح -

رَمَک - رُمُوک - اقامت کردن بجائے (عع ف ا ض ۲) ارماک مقیم کردن دیگر برا رَمَکة بالتحریک مادیان برذون رَمَاک ج - رمکات ارماک کذلک - رامک بفتح المیم وکسر ها شئی اسود یُخلط بالمسک - رمکة بالضم نوعے از رنگهاے شتر جمل ارمک وناقة رمکاء - ارمکاک بدان رنگ شدن شتر یَرمُوک بالیاء موضع ومنه یوم الیرموک -

رَهَک - یقال مرفلان یَترَهوک - کانه یموج فی مشیته -

رَوَک بفتحتین افعال این غیر مستعمل است جاریة رودکة ومرودکة دختر نوجوان خوبصورت وغلام رودک کودک نوجوان خوش شکل وبفتح میمها فتکون رباعیة ورودکة آراسته کردن آنرا ومرودک کمقعد نام شخصے -

رُوذَکة - بزبچه خرد رواذک ج راذکان بفتح الذال وبهیست بطوس منها احمد بن حامد الفقیه -

رَزیک - کقبیط هو والد الملک الصالح طلائع بن رزیک وزیر مصر -

رَشَک - بالکسر مرد کلان ریش والذی یعد

دُکّا دُفخذف لان الجبل مذکر۔ رجل مدکوک اے دُکّتہ الحمیٰ۔ ودکّت الرکیّۃ ای دفنتہ بالتراب۔ وتدکدکت الجبال ای صارت دکّا وات وہی رواب من طین واحدتہا دُکّارۃ۔ ناقۃ دکّار للاسنام لہا والجمع دُکّ بالضم ودُکّاوات مثل خُمر وحمراوات۔ دُکّ بالضم کوہ نرم دِکّۃ ج۔ مثل مُجر ومجرۃ۔ فرس ادک اذا کان متدانیا عریض الظہر وخیل دُکّ۔ رجل مدک بالکسر ای قوی الوطء للارض۔ وامۃ مدکۃ قویۃ علی العمل۔ ودکداک ریگ بر زمین چفسیدہ وفی الحدیث انہ صلعم سأل جریر بن عبداللہ عن منزلہ فقال سَہلٌ ودَکداک وسلم وداراک ودکا ودک دکایک ج۔ خول ودیک ای تام۔ دکۃ بالفتح ودکان بالضم ودکانچہ کہ بروے نشینند۔

دلک۔ دَلْک۔ مالیدن بدست (عع ف اض ۲) دُلوک برگشتن آفتاب (عع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ اَقِمِ الصلوٰۃ لدلوک الشمس ویقال دلوکہا غروبہا۔ مدالکۃ مماطلۃ۔ دلوک بالفتح بوسے خوش کہ بخود در باللہ دَلیک خاک کہ باد بیختہ باشد۔ وطعام ازخرما وسمکۃ تدلک خویشتن مالیدن بوقت شستن اندام وفرس مدلوک الحجبۃ اذا لم یکن لحجبتہ اشراف۔

دلعک۔ دلعک مثل دلعس وہی الناقۃ الضخمۃ مع استرخاء فیہا۔

دمک۔ دموک۔ بالفتح چرخ دلو سبک کرو۔ وہرچہ تیز رو باشد دمک بشتاب دویدن خرگوش (عع ف اض ۲) رحیٰ دَموک آسیائے زود آس کنندہ دَموک ایضا اسپے دُموک بالضم تابان شدن (عع ف اض ۲) ویقال اصابتہم دامکۃ من دوامک الدہر ای داہیۃ من دواہیہ۔ مِدمک بالکسر چوب نان پزان یعنی تغروج وہی المطابۃ ایضاً۔ مِدماک ہوالساف من البناء۔ دَمکمک سخت رحیٰ دکمک ای شدید الطحن ودمالک۔ نصل مُدَمْلَکٌ۔ ای املس مدور تقول منہ دَمْلَکْتُ الشیٔ فہو مدملک۔ وحافر مُدَمْلَک مثل مُدملق ومُدَمْلَج۔ ودلوک بالضم الحجر المدور۔

دوک۔ دَوْک۔ مداک۔ مالیدن وسائیدن دارو وبوسے خوش (عع ف اض ۲) مداک ایضاً سنگ صلابہ مَدُوک بالکسر سنگ بوسے سائے ودابات القوم یدوکون دَوْکا ای باتوا فی اختلاط ودَوران۔ ووقعوا فی دَوْکۃ بالفتح ودَوکۃ بالضم ای فی خصومۃ وشر (عع ف اض ۲) وتداوک القوم ای تضایقوا فی حرب وشر۔

دہک۔ دہْک۔ دست آس کردن وشکستن (عع بفتحہا) دہک بضمتین جمع دہوک بالفتح۔

دیک۔ دیْک۔ بالکسر خروس دِیکۃ دُیاک ج۔

وباکۃ۔ بالضم کنافہ یعنی بیخ نخل بریدہ۔

ووسْک۔ کجوہر اسد۔ دیسکی گلہ بزرگ از شتر مرغ وگوسفند۔

ودونک۔ کجوہر موضعے وتثنی وجمع قال ابن مقبل یصف بجفین بشدۃ العدو (شعر) یکادان بین الدونکین والوتہ + وذات القتا والسمر مسلخان +

حوک - حَوْک - حیاکة - بافتن فهو حائک وهم حاکة وحَوَکة وهن حوائک - محاکة جاے بافندگی حَوْک ایضاً بافروه -

حیک - حَیَکان - رفتن کوتاه بالا (ع ف ن ا ک ۲) وقد حاک یحیک حَیَکانا اذا حرک منکبیه وفج بین رجلیه فی المشی - وضبة حَیکانة ای ضخمة تحیک اذا سعت ویقال حاک فیه السیف واحاک بمعنی ای اثر وعمل - حَیک - کارکردن سخن در دل وشمشیر در زخم گاه -

حلتک - کجعفر وعلابط خردتن -

حرتک - کجعفر خردتن -

حفلک - کجبر کی ناتوان -

حفنک - شلة -

فصل الخاء - **خبک** - بفتحتین جد وشیر بن المنذر الخبکی وخبک کسمند دیهیست به بلخ -

خرک - سپید (ع ک ا ف ۲) وخارک کهاجر جزیرة فی بحر فارس خرکان بفتحتین محلة است به بخارا -

خسک - بالضم والد عبد الملک المحدث -

خشک - بالضم لقب اسحق بن عبد الله النیسابوری ووالد داود المفسر وابراهیم بن الحسین بن خشکان بالضم واغظ وخاشک بالتقاء الساکنین شهرے است بکران -

فصل الدال

درک - دَرَک - تک دوزخ والنار درکات ای منازل وانجنة دَرَجات - دَرَک بالتحریک رسن پاره که در گوشهٔ دلو بندند - وانچه در پے پدید آید از عوارض یقال علیه ضمان الدَّرَک ولیکن ایضاً - ادراک در رسیدن یقال ادرکته وادرکت زمانه - وادرکته ببصری ای رأیته - وادرک الغلام وادرک التمر ای بلغ ونضج - وادرک الدقیق ای فنی - واستدرکت وتدارکت مافات - وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنه قوله تعالی حتی اذا اداّرکوا فیها جمیعا واصله تدارکوا فادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون - وتدارک الشربان ای ادرک ثری المطر ثری الارض - وقولهم دَراکِ ای اُدْرِکْ وهو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین دریکته راندن ای طریده دَراک مدارکة پیاپے شدن ودرپی آواز رفتن - ونام سگے ویقال لا بارک الله ولا تارک ولا دارک کله بمعنی - مُدْرِکة لقب مردے دَرّاک نیک دریابنده -

درمک - دَرْمَک - آرد سپید شسته -

درنک - دُرْنُوک - بالضم نوعے از فگندنی -

دعک - دَعْک - مالیدن ونرم کردن ع بفتحها یقال دعکت الادیم والخصم - وتداعک الرجلان فی الحرب ای تمرسا - ورجل دُعَک ای مُعَک - ودعکة نعة فی دعقة وهی جماعة من الابل -

دکک - دَکّ - کوفتن وریزه کردن وهموار کردن (ع ف ا ض ۲) قوله تعالی فدکتا دکة واحدة - ارض دکّ زمین کوفته وهموار کرده ودکوکن - وقوله تعالی جعله دکا یحتمل ان یکون مصدرا ای دکه دکا او اراد جعله ذا دک وقد قرئ بالمد ای جعله

حسک - حسک - بالتحریک خار مغیلان حسکة یکے - وانچہ از آہن سازند چون خار مغیلان و بر راہ لشکر خصم اندازند - وکینہ ورشدن (ع ک ا ی) یقال فی صدرہ علیّ حسکة وحساکة ای عداوة و ضغن - حسیکة ایضاً خار پشت -

حشک - حشک - پرشدن شیر حشوک کذلک (ع ف ا ک ۲) ناقة حشوک وحشود التی یجتمع اللبن فی ضرعها سریعا - وحشکت النخلة ای کثر حملها ونخلة حاشک - وحشکت الناقة ای ترکتها ولم احلبها حتی یجتمع لبنها - حشاک بالکسر چوب دہان بند گوسالہ وحشک القوم احتشدوا - واجتمعوا - وحشک الریح ای ضعفت واختلفت مهابّها ورباح حواشک مختلفات المهاب - حشکة باران ریزہ وحشکت السماء حشکا - حشاک نام جوئے -

حلک - حک - بسودن (ع ف ا ض ۲) یقال ماحک فی صدری ای ما تخالج - ویقال ما حکّ فی صدری کذا اذا لم ینشرح له صدرک - احتکاک خویشتن را بچیزے در مالیدن صلتہ بالبارد - تحاک مروسیدن صلتہ بالبارد وکادیدن باکسے محاکة برابری کردن وباہم پہلو سودن حکّة بالکسر خارش وکر ویقال ما بقیت فی فیه حاکة ای سن - حلک بالتحریک سنگہائے سپید نرم وانما ظهر فیه التضعیف للفرق بین فَعُل وفَعَل - حکیک سم سودہ حکاکة بالضم سونش ہر چیزے جذل محلک چوب کہ در عطن نہادہ باشند تا شتر گرگین خود را بوے در مالد یقال انا جذیلها المحکک وعذیقها المرجب ارادة المستشفی برأیه وتدبیره -

حلک - حلوکة - احلیلاک سخت سیاہ شدن (ع ف ا ض ۲) احلنکاک تاریک وسیاہ شدن حلک سیاہی اسود حالک وحانک ایضا - واسود مثل حلک الغراب وحنک الغراب وہو سواده ومنقاره - حلکوک بالتحریک سخت سیاہ حلکة مثال همزة نوعے از پوشش - وکریکے کہ در ریگ باشد حلکاء مثال عنقاء کذلک -

حمک - حمکة - سپش حمک ج - ومورچہ - و ہر چہ ریزہ باشد از ہر جنس -

حنک - حنک - لبیشہ کردن ستور را (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) احتناک کذلک - وایضاً خوردن علف گیاہ زمین را وقولہ تعالیٰ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗ قال الفراء یرید لاستولین علیهم واستوارشدن وآزمودہ شدن حنکة بالضم آزمایش وتجربہ - ودوال کہ میخہائے پالان بوے استوار کنند حناک ج - مثال برمة وبرام - وحنکت الشئ ای فهمته واحکمته - حنک بالتحریک زیر زنخ وبتفوز از مردم وجزآن حنک ابی وحنکة اذا ضعفت تمرا او غیره ثم دلکته بحنکه والبعیر محنوک ومحنک - ویقال حنکته السن واحنکته ای احکمته التجارب والامور فهو محنک ومحنک - وهذا البعیر احنک الابل ای اشدها اکلا وهو شاذ لان الخلقة لایقال فیها ما افعله - تحنک عمامه از زیر زنخ برآوردن -

وتمتکت الشئی ای وطئته حتی شد ختنه۔

تمک۔ تمک۔ دراز شدن کوہان شتر (ع ف ا ض ۲) سنام تامک نعت منه۔

تبوذک۔ موضعیست وابو سلمة موسیٰ بن اسمعیل المنقری قیل له التبوذکی لان قوما من اهل تبوذک نزلوا فی داره اولانه اشتری دارا بها او التبوذک من یبیع مافی بطون الدجاج من القلب والفواد والقانصة۔

تبرک بالمکان۔ اقامت کرد تبراک بالکسر موضع۔

ترنوک۔ بالضم مرد خوار ولاغر۔

تایک۔ کهاجر جد محمد بن یوسف السمرقندی المحدث واحمق تایک سخت احمق تاک سخت احمق شد (ع ف اک ۲) اتاکة برکندن موے۔

فصل الثاء۔ ثتک فی الارض۔ سیاحی کرد ثکثک گول گردید وجنگ جست ثکثکة زن گول خود آرا۔

فصل الجیم۔ جرکان۔ دیهیست باصبهان منها ابو الرجا محمد بن احمد المحدث۔

جرعکیک وجرعکوک۔ شیر سطبر۔

جلجلة۔ آواز آهن از درخوردن بعضے بر بعضے۔

جنک۔ بالفتح نام مردے۔

جیکان۔ بالکسر موضعیست بفارس ومحمد بن منصور بن جیکان محدث کذاب۔

فصل الحاء

حبک۔ حبائک۔ بالکسر جبیکه تراه در ریگ تودۂ وشکن آب وزره وموے، وجمع الحباک حُبُک وجمع الجبیکه حبائک وفی حدیث الدجال ان شعره حبکا

حبک نیکو یافتن جامه را (ع ف اک ۲) احتباک استوار۔ ونیکو کردن هر چیزے وفی الحدیث ان عائشة رضی الله تعالیٰ عنها کانت تحتبک تحت الدرع فی الصلوٰة ای تشد الازار وتحکمه وگرد پائے نشستن مثل الاحتباء۔ محبوک ستور استوار اندام جبکة بالتحریک مثل عبکة پست گولاکرده۔

حبرک۔ حبرکی۔ کنه حبرکاة للتانیث وربما شبه به الرجل الغلیظ الطویل الظهر القصیر الرجلین فیقال حبرکی وتصغیره حبیرک لان الالف المقصورة تحذف فی التصغیر اذا کان خماسیا سواء کانت للتانیث اولا۔ تقول فی قرقری قریقر وفی جحجبی جحیجب وفی حولایا حویلی وثبت الالف فیه اذا کانت ممدودة۔

حتک۔ حتک۔ حتکان۔ شتاب رفتن وگام خرد نهادن ویقال لا دری علی ای وجه حتکوا وربما قالوا عتکوا۔ حوتک حوتکی کوتاه لاغر حواتک شتر مرغ بچگان

حرک۔ حرکة بفتحتین جنبش وهو ضد السکون تحریک جنبانیدن تحرک جنبیدن یقال ما احسن به حراک بالفتح ای حرکة۔ محراک آتش کاؤ غلام حرک خفیف ذکی۔ حارک سر کتف اسپ حرک حارک زدن اسپ را (ع ف اض ۲) حرکة سرسرین مثل خرقة حراکک ج۔ حراکیک کذلک۔

حزک۔ احتزاک۔ بالزاء المعجمة جامه بخود درکشیدن (ع ف اک ۲) ویقال حزکته احزکه بالجبل بالکسر لغة فی حزقته ای شددته۔

قال ابن درید البنک من ہذا الطیب عربی۔
بندک۔ بناوِک۔ مثل بنائق۔
بوک۔ بُوک۔ برجستن نر خر بر مادہ (ع ف ا ض ۲) تبوک وہی تفعل من البوک وہو موضع ورأی النبی صلعم قوما من اصحابہ یبوکون حسیا تبوک ای یدخلون فیہا القدح ویحرکونہ لیخرج الماء فقال مازلتم تبوکونہا فسمیت تلک الغزوۃ غزوۃ تبوک۔ قال ابوزید لقیتہ اول بُوک ای اول شئی۔ ویقال باکت الناقۃ تبوک بوکا ای سمنت۔ وحکی ابن السکیت ناقۃ بائک ای فتیۃ حسنۃ بوائک ج۔

بابک۔ کما جرذاک الخرمی الذی کاد یستولی علی الممالک ثم قتل فی زمن المعتصم وعبد اللہ بن بابک شاعر مفلق۔
بخنک۔ بروزن ومعنی بُخنُق۔
بتوذک۔ مذکور فی الفصل بعدہ۔
برزک۔ کقنفذ ابن النعمان من ولد سامۃ بن لُؤی۔
برتکہ۔ پارہ کردن وریزہ ریزہ نمودن وبریدن۔
برانک نانہائے خرد لم اسمع بواحدہا۔
برشک الجزور۔ فصلہا واہان بعضہا عن بعض۔
برشتوک۔ کستفقور ماہیی است دریائی۔
برمک۔ جد یحیی بن خالد البرمکی وہم البرامکۃ۔
برنکان۔ فی ب ر ک۔
بزرک۔ بضمتین کلان لغۃ اعجمیۃ لقب بہا الوزیر نظام الملک۔

بزغلی۔ کجمزی زودی سیر۔
البباضک والبضوک من السیف القاطع ولا بیضک اللہ یدہ لا یقطعہا۔
بطرک۔ کقمطر وجعفر مہتر ترسایا سردار مجوسیان وذکر فی ب ط ر ق۔
ابلندک۔ فراخ شد آبلندک الحوض ای استوی بالارض۔
بلسک۔ کجعفر وزبرج گیاہیست کہ در پارچہ آویزد وجد انشود۔
بلکہ۔ آمیخت وشورانید آنرا (ع ف ا ض ۲) وبلبک بضمتین اصوات الاشداق اذا حرکتہا الاصابع من الولع وبالک کہا جزقریۃ ابی معمر الفقیہ۔

فصل التاء

ترک۔ تَرک۔ گذاشتن (ع ف ا ض ۲) وتارکت الشیء متارکۃ۔ وتَراک بمعنی اُترک وہو اسم لفعل الامر۔ ویقال ما اترک شیأ وہو افتعل۔ ترکۃ الیت بکسر الواو ترائۃ یعنی مالیکہ از مردہ ماندہ باشد ترکۃ زنیکہ ماندہ باشد وادراکسے نخواہد۔ وبیضۂ شتر مرغ کہ گذاشتہ باشد ومرغ اریکہ ناچریدہ ماندہ باشد ترکۃ خود آہنین تُرک ج۔ ترک بالضم طائفۂ مردم از اولاد یافث بن نوح علیہ السلام اَتراک ج۔
تلک۔ تِلکۃ۔ بالکسر ازار بند تلک ج۔ ویقال احمق فاک تاک اتباع لہ وقد یفرد ایضا ویقال احمق تاک وتلکت بالفتح تلکو کا۔ ویقال ابیت اِلّا ان تحمق وتتلک۔ وتلکۃ النبیذ ای ہکۂ وہرجہ از انبیذ

فصل الباء

بتک - بَتْک - بریدن (ع ف اض ۲ و ک ۲) سیف باتک ای صارم و گرفتن چیزے را و کشیدن آن بتکة بالکسر انچہ برکشیدہ شود چون موے و پر مرغ و پشم و مانند آن بتک ج - بتکة ایضاً جمعہ من اللیل تاریکی شب و بتک آذان الانعام ای قطعها شدد للکثرة قولہ تعالیٰ فلیبتکن آذان الانعام -

برک - بُرُوک - خفتن شتر (ع ف اض ۲) ابراک فرو خوابانیدن و ہو قلیل والاکثر الاناخة یقال انخته فاستناخ - ویقال مالہ مُبرک بمل - وکل شیٔ ثبت واقام فقد برک - بَرک شتر بسیار بروک ج - وسینہ شتر برکة بالکسر کذلک وحوض برک ج و یقال ماحسن برکة ہذہ الناقة وہو اسم للبروک کالرکبة والجلسة - ابراک سینہ بر زمین نہادن و بشتاب دویدن - وبزیر سینہ گرفتن کسے را بر اکاء بالفتح پاے داشتن و ثبات ورزیدن در کارزار - و کوشش نمودن ویقال فی الحرب براک براک ای اُبرکوا - برکة بہ فتحات کوالیدن و افزون شدن تبریک دعا کردن کسے را برکت وطعام بریک کانہ مبارک - ویقال بارک اللہ فیک ولک وعلیک وبارکک قولہ تعالیٰ ان بورک من فی النار ومن حولہا - وتبارک اللہ ای بارک مثل قاتل وتقاتل الا ان فاعَلَ یتعدی وتفاعل لایتعدی - وتبرکت بہ ای تیمنت - برکة بالضم مرغیست سپید از مرغان آبی بُرک ج - بُراکیة نوعے از کشتی ہا

بَرنکان مثل زعفران نوعے از جامہا بَروک بالفتح زنے کہ شوے خواہد و او را پسرے رسیدہ جوان بودہ باشد بَرک بالکسر نام موضعے از نواحی یمن تبراک بکسر تا نام موضعے -

بشک - بَشْک - شتافتن - و دوختن جامہ دور ادور - و دروغ گفتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) ویقال ہو یبشک الکذب ای یخلقہ - بَشّاک بسیار دروغ گوے ناقة بَشْکی سبک رفتار و سبک روح -

بلک - بَلْکة - بازداشتن و مزاحم شدن (ع ف اض ۲) ویقال تباک القوم ای ازدحموا - وبَلّک عنقہ ای دَقّہا - بکة ایضاً نام بطن مکہ ابکّ نام موضعے بعلبک نام شہرے وہما کلمتان جعلتا واحدة فبعل اسم صنم وبک اسم رجل اخترع بناء تلک البلدة وسماہا باسمہ واسم صنم فان شئت بنیت الاسم الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب مالاینصرف وان شئت اضفت الاول الی الثانی واعربت الاول وخفضت الثانی ولم تنیتہ الیہ بعلی ان شئت بکی علی ماذکرناہ فی عبد شمس -

بعاک - بَعْلُوکة الناس مجتمعہم -

بلعک - بَلْعَک - شتر بسیار کلان سال - دوے از خر ماوہی لغة فی بلعق -

بنک - بَنْک - بن ہر چیزے معرب - ویقال ہو لاء من بنک الارض ای من اصلہا - تبنک مقیم شد بجائے ویقال تبنکوا فیہ ای اقاموا بہ - وکالتناوة وہی اسم من تنا بالبلد ای اقام بہا -

یقق - ابیض یقق - بفتح قاف اول وکسر آن سخت سپید -
یلق - یلق - بالتحریک سپید از ہر چیز بلقۃ ماہ بر سپید -
یلمق - یلمق - قبا معرب یلمہ یا لامق ج -

یناق - بالفتح نام یکے از معتمران نصاری است کہ کشتہ شد و سرش بحضور صدیق اکبر آوردہ شد وکشد او صحابی جد الحسن بن مسلم بن یناق -

باب الکاف

فصل الالف

ارک - اراک - بالفتح درخت شور اراکۃ یکے اروک ہمیشہ و رار اکستان بودن شتر و بجائے مقیم بودن (ع ف اض ۲ وک ۲) یقال ارکت الابل ای رعت الاراک وقیل اذا اقامت فی الاراک فہی آرکۃ والجمع اوارک - وقیل ارکت الابل بمکان کذا اذا لزمتہ فلم تبرح - وارک الرجل بالمکان ای اقام بہ - اروک ایضا فرو نشستن آماس جراحت ویقال ظہرت اریکۃ الجرح اذا ذہبت غثیثتہ وظہر لحمہ صحیحا احمر ولم یعلہ الجلد - ارک بالتحریک بیماری شتر از خوردن اراک (ع ک اف ۲) ارکۃ اراکی نعت منہ مثل طلحۃ وطلاحی - اریکۃ تخت آراستہ ارائک ج - اریک نام یک وادی ارک بضمتین موضعے -

اسک - اسکتان - دو کرانہ فرج الماسوکۃ التی اخطأت خافضتہا ای ختانتہا فاصابت غیر موضع الخفض

افک - افک - بالکسر دروغ افیکۃ کذلک افائک ج - افاک دروغ گوے آفک بالفتح مصدر وبازگردانیدن از چیزے و برگردانیدن چیزے (ع ف اک ۲) قولہ تعالی قالوا اجئتنا لتافکنا عن آلہتنا ای لتصرفنا - وائتفکت البلدۃ باہلہا ای انقلبت - مؤتفکات شہرہاے قوم لوط کہ برگردانیدہ شدہ است - وبادہائے کہ مختلف وزد از ہر جہتے مأفوک ضعیف عقل وراے مثل مأفون قولہ تعم یؤفک عنہ من أفک - قال مجاہد ای یؤفن عنہ من أفن - ارض مأفوکۃ التی لم یصبہا مطر ولیس بہا نبات - ورجل مأفوک ای لا یصیب خیرا

افک - افکۃ - سختی گرما مثل الأجۃ الا ان الافکۃ الحر المحتدم الذی لا ریح فیہ والأجۃ التوہج - وانک یومنا افتعل وہو یوم أک وأیک وسختی روزگار -

الک - الوک - پیغام مألک مالکۃ بضم اللام فیہما کذلک -

انک - آنک - بضم النون سرب وفی الحدیث من استمع الی قینۃ صب فی اذنیہ الآنک یوم القیامۃ ای رصاص مذاب - وہو اسم جنس یجری علی افعل واحد الآنک وأشد لانہ من ابنیۃ الجمع -

ایک - أیکۃ - درختان ایک ج - ومن قرء لیکۃ فہی اسم القریۃ ویقال ہما مثل بکۃ ومکۃ -

آبک - کاحد موضعے -

ابک - کوشتش فراوان شد (ع ک اف ۲) ویقال للاخرق انک لعفک ابک ومعفک معبک -

اوکۃ - بالفتح خشم وبدی -

فصل الهاء

ہبنق - ہبنیق - بالکسر چاکر و خادم ہبنقۃ لقب مردے ویضرب بہ المثل فی الحمق -

بہرق - ہبرقی - بالکسر آہنگر و زرگر -

ہرق - مُہرَق - مہرہ و روے کاغذ فارسی معرب مہارق ج - ہراقۃ بالکسر ریختن آب و خون وجذان ومنہ ہراق الماء یُہَرِیقہ بفتح الہاء واصلہ اَراقَ یُرِیق وہی فی الاصل ایضاً اَرْیَقَ یُرِیق واصل مضارعہ یُاَرِق فابدلوا الحرکۃ والسکون بین الراء والیاء فصار یَارِیق واستثقلوا الیاءین فی قولہم انا اُاریقہ فقالوا اُہَرِیقہ مبدلۃ بالہاء - وفیہ لغۃ اُخری یقال اہرق الماء یہرق اہراقا قال سیبویہ ابدلوا من الہمزۃ الہاء ثم الزمت فصارت کانہا من نفس الکلمۃ ثم ادخلت الالف بعد علی الہاء وترکت الہاء عوضا من حذفہم العین لان اصل اہرق اریق - وفیہ لغۃ ثالثۃ اہراق یہریق اہریاقا فہو مہریق وذاک مہراق بالتسکین والتحریک وہذا شاذ ونظیرہ استطاع یستطیع استطاعا بفتح الالف فی الماضی وضمۃ الیاء فی المستقبل لغۃ فی اطاع یطیع فجعلوا السین عوضا من ذہاب حرکۃ عین الفعل فکذلک حکم الہاء فی ہریق ومثال یہریق یفعل ومُہراق مُفعَل واما مثال یہریق بالتسکین لایمکن ان ینطق بہ لان الہاء والفاء جمیعا ساکنتان وکذلک مُہراق - ویقال مطر مُہرِوق ایضا من باب افعیعال -

ہزق - ہزق - ہزف اک ۲ کر حد سخت آواز اہزاق بسیار خندیدن مہزاق زن بسیار خندہ -

ہقق - ہقہقۃ - مثل حقحقۃ رفتار سخت و یورشدید -

ہمق - ہمق ہزف اک ۲ گیاہ تازہ ومشی الہمقی اذا مشی علی جانب مرۃ وعلی جانب مرۃ -

ہیق - ہیق - شتر مرغ نر ہیقم کذلک الہیم زائدۃ -

ہبلق - کعلس کوتاہ -

ہدلق - کزبرج پرویزن وفرو ہشتہ والمدلق من الابل شتر فراخ دہان ہدلقۃ پشم پائین گلوے شتر

وہزروقی - بالضم مقصورۃ بند وہو اسم للجبس مہزرق مجوس -

ہزرقۃ - خندۂ است بد وہزروقی الجبس لغۃ فی ہزروقی لاتصحیف والمہزرق المہزق -

ہطق بفتحتین زود ی رفتار -

ہفتق - بالفتح ہفتہ معرب -

ہلق - شتابی کردن ع ف اک ۲ تہلق مثلہ ہلقی کجمزی نوعیست از دویدن وتقی مثلہ -

ہملقہ - شتابی کردن -

ہنق بفتحتین دل تنگی وتاسہ کہ مردم را عارض شود

ہندلیق - کزنجبیل مرد بسیار گو -

ہوقۃ - بروزن ومعنی اوقۃ یعنی جماعت -

فصل الیاء

یرق - یرقان - زردی کہ در گشت افتد وبیماری زردہ یقال زرع مارق ومیروق ومرقی الزرع - یارق معرب یارہ یعنی دستیانہ -

من الناس و بارشتر - وشصت صاع - و بر داشتن یقال لا افعله ما وسقت عینی الماء و بار گرفتن ناقه و جز آن (ع ف اک ۲) فهی ناقة واسق و نوق وساق مثل نائم و نیام و مواسق و مواسیق و هو جمع علی غیر قیاس - اتساق ترتیب دادن توسیق تنگ تنگ کردن بار را استیساق گرد آمدن شتر ایساق بار کردن شتر را - و بسیار بار آوردن درخت یساق مرغے که بال بر هم زند در پریدن میاسیق ج وشق - وشیق - وشیقة - گوشت یک جوش قدید کرده بجهت توشه و فی الحدیث انه اتی بوشیقة یا بسته من لحم صید فقال انی حرام ای محرم یقال وشقت اللحم و اشقت بمعنی - واشق نام سگ - و نام مردے -

وعق - وعاق - آواز که از شکم ستور آید وقت رفتار وعیق کذلک (ع ف اک ۲) رجل وعق بکسر العین اذا عسر و به وعقة بالفتح وهی الشراسة وشدة الخلق - توعیق به بدخوئی و دشواری نسبت کردن کسے را -

وفق - وفاق - موافقت و سازواری کردن توافق اتفاق باهم یکے شدن و هم پشتی کردن و وافقته ای صادفته - توفیق دست دادن کسے را بکارے - استیفاق توفیق جستن ویقال وفقت امرک تفق بکسر فیهما ای صادفته موافقا وهو من التوفیق - وفق سازوار و پسندیده یقال حلوبته وفق عیالا ای لما لبن قدر کفایتهم لا فضل

ویقال ایتک لوفق الامر و توفاق الامر و تیفاقه ویقال کان ذلک لیفاق الهلال و تیفاقه و توفاقه ای حین اهل الهلال - ایفاق سوفار تیر در کمان نهادن یقال اوفقت السهم و اوفقت به ولا یقال افوقت -

وقوق - وقوقة - بانگ سگ نزدیک خود وقواق مثل وکواک وهو الجبان و نام درختے و بلاد الوقواق قوق بلاد التصین -

ولق - ولق - شتافتن (ع ف اک ۲) و همیشه رفتن و دروغ گفتن و منه قراءة عائشة رض قولهم اذا تلقونه بالسنتکم وزدن یقال ولق بالسیف ولقات ای ضربات ولیقة طعامے از مسکه و آرد ولقی نوعے از رفتار ناقة ولقی ایضا ای سریعة - اولق نوعے از دیوانگی وهو افعل لانهم قالوا الق الرجل فهو مالوق علی مفعول - ویقال ایضا مولق علی معولق فان جعلته من هذا فهو فوعل -

ومق - مقة - دوست داشتن والماء عوض من الواو (ع بکسر هما) وامق نعت منه و نام معروف

وهق - وهق - بالتحریک والتسکین کمند موهقة مثل مواعدة و مواضحة و گردن دراز کردن شتر در رفتن ویقال توهقت الرکاب ای تسایرت -

وصیق - کامیر کوهے است که پائینش ازان کنانه است -

وغیق - آواز شکم دابه یا آواز جنبش نره در غلاف -

مواثیق مواثق ج علی الاصل ومیاثیق ومیاثق ایضاً - مواثقة عهد کردن باهم ومنه قوله تعالیٰ ومیثاقه الذی واثقکم به - ایثاق بند کردن وثاق بالکسر والفتح بند ومنه قوله تعالیٰ فشدوا الوثاق - وثیق استوار وثاق ج - وثاقة استوار شدن (ع بضمهما) ویقال اخذه بالوثیقة ای ما یوثق به - توثیق استوار کردن - ومعتمد داشتن توثق استوار کاری استیثاق وثیقت گرفتن از کسے -

ودق - وَدْق - باران وباریدن (ع ف ا ک ۲) ونزدیک شدن متعد بالی - وفی المثل وَدَقَ العَیْرُ الی الماء ای دنا منه یضرب لمن خشع للشیٔ لحرصه علیه - مَوْدِق جاے وآرام یافتن بچیزے صلته بالباء دوگشن خواه شدن ماویان وادهٔ خرایداق استیداق مثله فرس واتان وَدُدق ودیدیق نعتان منها والاسم وداق بالکسر یقال للاتان بها وِداق - ذاتُ وُدَیْقَیْن الداهیة ای ذات وجهین کانها جاءت من جهین - ودیقة سختی گرما وادق تیز -

ورق - وَرِق - سیم مضروب وَرْق بسکون الوسط مثلثة لغات مثل کَبِد وکَبْد وکِبْد وکَلِمة وکَلْمة وکِلْمة ینقل کسرة الراء الی الواو ویترک علی حالها ایضاً رقة کذلک والهاء عوض عن الواو وفی الحدیث فی الرقة ربع العشر وتجمع علی رِقِین مثل ارة وارین ومنه قولهم ان الرقین تُعْطِی اَفَنَ الافِقین ویقال فی الرفع هذه الرقون - وَرّاق کاغذ برنده ونویسنده - ومرد بسیار سیم ورق بفتحتین برگ - وکاغذ بریده ورقة یکے شجرة ورقة وَرِیقة بسیار برگ وَرّاق بالفتح گیاه وسبزی زمین وَرَق بالسکون برگ گرفتن از درخت وبرگ بیرون آوردن درخت اَیراق برگ بیرون آوردن درخت توریق مثله وارقة درخت سبز ویقال اَوْرَقَ الرجل اے کثر مالُه - واورق الصائد اذا لم یصد واورق الخازی اذا لم یغنم - واورق الطالب اذا لم ینل - ورق بالتحریک ایضاً ما استدار من الدم علی الارض - قال ابو عبیدة اوله وَرَقٌ وهو مثل الرش والبعیر مثل فرس البعیر والجدیة اعظم من ذلک والاسبارة فی طول الرمح والجمع الاسابی - ورق القوم احداثهم وایضاً هو المال من دراهم وابل وغیر ذلک - ویقال فی القوس ورقة ای عیب - اورق شتر خاکستر گون - وخاکستر ورقا گرگ وکبوتر وغاختہ وقولهم جاءنا باتم الرُّبَیْق علی اُرَیق کانه اراد وُرَیْقا تصغیر اَوْرَق فقلب الواو والفا - عام اورق ای لا مطر فیه وُرُق ج - ورقاء ایضا نام مروے والجمع وَرَاقی بالفتح القاف وکسرها مثل صحاری والنسبة الیه ورقاوی ابدلوا من همزة التانیث واوا وفلان ابن مَوْرَق بالفتح وهو شاذ مثل مَوْهَب

وسق - وَسْق - گرد کردن - وبار کردن قوله تعالیٰ واللیل وما وَسَق اذا جَلَّل اللیلُ الجبال والاشجار والبحار والارض فاجتمعت له فقد وَسَقها وراندن ومنه سُمِّیت الوَسِیقة وهی من الابل کالرفقة

مرد بسیار نفقه نُفَقَة نافقاء یکے از سوراخهاے نهانی کلاکموش یقال فیه اذا اُتی من قبل القاصعاء ضرب نافقاءه فانتفق ای خرج نوافق ج - ویقال نفق الیربوع ونافق ای اخذ فی نافقائه ومنه اشتقاق المنافق فی الدین - نیفق نیفقه ازار وبکسر النون عند العامة - مُنتفق نام مردے -

نقق - نقیق - بانگ کردن چغر وکژدم وماکیان وجزآن ع ف اک ۲ نَقّاقة چغر وفی المثل اردی من النَّقّاقة - نقنقة بانگ چغر ومرغ یقال نَقْنَق الدجاجة للبیض وکذلک النعامة - نقنق بکسرتین شتر مرغ نر نَقانق ج -

نمق - نَمْق - نبشتن (ع ف اض ۲) تنمیق آراستن بکتابت -

نمرق - نمرقة - بکسرتین وضمتین بالش خرد ونهالین زین -

نوق - ناقة - مادهٔ شتر وزنه فَعَلة بتحرک العین واصله نوقة بالواو فاعلات وجمعها نُوق مثل بَدَنة وبُدُن وفَعلة بالتسکین لایجمع علی ذلک وجمع القلة منه علی انوق فاستثقلوا الضمة علی الواو فقدموها فقالوا اَوْنُق ثم عوضوا من الواو یاءً فقالوا اَیْنُق ثم جمعوا علی اَیانق ویجمع ناقة علی نیاق مثال ثمرة وثمار الا ان الواو صارت یاء لکسرة ماقبلها - بعیر مُنَوَّق وناقة مُنَوَّقة ای مذللة مَرُوضة - نواقض شتر وفی المثل استنبوق الجمل ای صار ناقة یُضرب لمن یخلط حدیثه بحدیث آخر - نیق بلند تر جائے در کوه نیاق ج - تنوق آراستگی نمودن در کار والاتم منه نیقة وفی المثل خرقاء ذات نیقة یضرب للجاهل بالامر وهو مع جهله یدّعی المعرفة ونیانق فی الارادة انتیاق مثل الانتقاء -

نهق - نهیق - نهاق - بالضم بانگ خر ع بفتحها وک ۲ ناهقان دو تندی رخسار اسپ وخر ویقال لهما النواهق ایضاً - ونواهق الحمار مخارج نُهاقه -

نخنوق - بالضم همچو دیوار سر چاه الا انه صغیر نخانیق ج - والنخانقة قوم من بنی عامر بن عوف من کلب -

انداق - بالفتح دهیست به سمرقند منها الحسین بن علی بن سباع المعروف بابن ابی الحسن ودهیست ببرو -

نرمق - نرم ونازک معرب نرمه -

نستق - بالضم خدمتکار اورومیة نطقوا بها -

نغبق - کقنفذ - مرد گول وگنجشک پرنده است وموضعیست نَغیقة آواز شکم دادن یا آواز جنبیدن نره در غلافش نغبوقة مثله -

نُغرقة - بالضم یکدسته موے بافته -

فصل الواو

وبق - وَبُوق - هلاک شدن ع ف اک ۲ موبق جاے هلاکی قوله تعالی وجعلنا بینهم مَوبقا - وبق بالتحریک هلاک شدن ع بکسرهما وف ۲ یقال وَبَق یوبَق ووبق یبِق - ایباق هلاک کردن -

وثق - ثقة - اعتماد کردن واستوار داشتن ع بکسرهما میثاق عهد واستواری موثق مثله

فهی ناتق ومناتق - ناقة ناتق ای اسرعت الحمل - و
زند ناتق ای وار - فرس ناتق سخت فشاننده برفتار
نزق - نزق - بالتحریک سبکی (ع ک اف ۲)
زاق بالکسر مثل مزاق - نزق بالفتح نزوق بالضم
برسکیزیدن اسپ (ع ف اض ۲) انزاق و
تزیق متعد فیه -
سق - تغر نسق - بالتحریک رشتهٔ دندان راست
فرز نسق شبه در رشته کشیده نسق ایضا سخن
رتیب داده و بالسکون سخن را بر یک سیاقت
راندن (ع ف اض ۲) تنسیق نظم و ترتیب دادن
شق - نشوق - بالفتح داروے بینی انشاق
دارو کردن در بینی استنشاق آب و جز آن در
ینی کردن - وبوے کردن چیزے را و نشقت
سنه ریحا طیبة ای شممت - وهذه ریح مکروهة لا تنشق
ی الشم - نشقة بالضم حلقهٔ رسن که در گردن بهائم
را فگنند در گردن بند ستور و نشق نظیر فی الجهاز
ی علق فیها رجل نشق الذی یدخل فی امور
ایکاد یتخلص منها -
طق - منطق - سخن نطق بالضم سخن گفتن (ع
ف اک ۲) انطاق بسخن در آوردن مناطقة استنطاق
هم سخن کردن منطیق نیک گویا و بلیغ ویقال ماله
اطق ولا صامت ای حیوان وماسواه - نطاق بالکسر
میان بند مردان - وایضاً پارچه که زنان آزار بندند
در میانش بسته جانب بالایش را بر جانب زیرینش
فروهشته تا بزانو میگذارند وجانب زیرینش تا بزمین
میرسد ولیس لها حجزة ولا منیفق ولا ساقان ولهم
نطق - انتطاق ونطاق پوشیدن زن - ومیان
بستن مرد بمنطقه وانچه بآن میان را بندند فی المثل
من یطل من ابیه بمنطق ای من کثر بنوابیه بتقوی
بهم - منطقة بالکسر کمر بند تنطیق بستن منطقه بر کسے
منطق لازم منه - ویقال جبل اشم منطق اے
لا یبلغ السحاب اعلاه - وجاء فلان تنطقا فرسه اذا
جعبه ولم یرکبه - ناطقة میان - وسخن گوے -
نعق - نعیق - بانگ کردن شبان گوسپندان
خود را نعقان بالتحریک نعاق بالضم کذلک (ع
ف اک ۲) ناعقان دوستاره نزدیک جوزا -
نغق - نغیق - بالمعجمة والمهملة ایضا بانگ کردن
زاغ وناقة نغیق التی تنغم بعیدات بین ای مرة بعد اخری
تفق - نفوق - مردن ستور (ع اض ۲)
نفاق بالفتح رائج وروان شدن بیع یقال نفق البیع
نفاقا ای راج - نفاق بالفتح فعل منافق یعنی
دورویی کردن منافق نعت منه - نفقة هزینه
نفاق بالکسر ج - یقال نفقت بالکسر نفاق القوم
ای فنیت نفقاتهم - نفق بالتحریک سپری شدن هنر
(ع ک اف ۲) یقال نفق الزاد ینفق نفقا ای نفد و
فنی وراه باریک وفی المثل ضل ذریئ نفقه ای
حجره - وفرس نفق الجری اذا کان سریع انقطاع الجری
انفاق هزینه کردن - وبروج بازار رسیدن مردم
و درویش شدن وسپری شدن مال ومنه
قوله تعالی اذا لامسکتم خشیة الانفاق - منفاق

رنگ داده بدان گل والمشیق من الثیاب اللبیس۔ وفرش مشیق وممشوق اسپ باریک میان جاریة ممشوقة حسینة کشیده بالا۔

مطق - تمطق - چشیدن وبکام وزبان آواز برآوردن۔

معق - معق - قلب العمق یقال من بعد معق معقا ای من بعد بعدا وقد یحرک مثل نهر ونهر۔ ویقال نهر معیق ای عمیق والاماعق مثل الاعماق وهو ما بعد من اطراف المفاوز اما عق اما عیق جمع الجمع۔

مقق - مق - کفانیدن شگوفهٔ درخت خرما تا گشن دهند آنرا عع ف اض ۲ امتقاق همه شیر پستان مادر را مکیدن کره **تمقق** اندک اندک خوردن شراب ویقال اصابه جرح فما تمقه ای لم یضره ولم یبالہ۔ وفرس امق ای طویل۔ **متماق** آنکه سخن را از اقصای حلق گوید وتقدیره فعافل بتکریر الفاء ولا یقال متائق۔ ویقال فیه متمقة وتقاعات۔

ملق - ملق - محو کردن۔ وشستن جامه۔ ولیکدن شیر۔ وزدن بعصا۔ وبشتاب رفتن وبسیار سیر نمودن عع ف اض ۲ **متملق** شتاب زده **تملق** چاپلوسی کردن **تملاق** بکسرتین والتشدید کذلک یقال تملقه وتملق له ای تودد الیه وتلطف له۔ **ملق** بالتحریک دوستی ونرمی بسیار کردن واصله التلیین عع ک اف ۲ رجل ملق الذی یعطی بلسانه مالیس فی قلبه **ومَلَق** ایضا زمین هموار **ملقة** یکے و انملق الشئ وانلق بالادغام ای صار املس۔ وانملق منی ای افلت **ملقة** بفتحتین سنگ لخشان **املاق** درویش شدن ودرویشی قوله تعالیٰ ولا تقتلوا اولادکم خشیة املاق۔

موق - موق - بالضم گولی وبیهوشی یقال احمق ابلق والجمع موقی مثل حمقی وتوکی۔ **مواقة مُوق** مُوق مصادر فیه عع ف اض ۲ **موق** ایضا سرزه معرب۔ **موق** بالفتح ارزان آمدن بیع۔

مهق - امهق - سخت سپید که هیچ رنگے آمیزش ندارد وبراق نباشد **مهق** بالتحریک سبزی آب یقال منه عین **مَهقاء** وتمهقت الشراب اذا شربته ساعة بعد ساعة ومنه قولهم ضل **تمهق** شکوته۔

مدق الصخرة - سنگ را شکست عع ف اض ۲۔

مذرق به - ای رمی به یعنی انداخت آنرا۔

فصل النون

نبق - نبق - نوشتن مثل النمق وبر درخت سدره **نبق** ف اک ۲ مثله **نبقة** یکے **نبقات** ج۔ مثل کلم کلمة وکلمات۔ نخل **منبق** ای مصطف علی سطر واحد وکذلک کل شئ مستوٍ مهذب۔ **نبق** ای کتب۔ و**نبق** بها ای جبق جبقا غیر شدید وکذلک انبق الرجل ویقال انباق علینا بالکلام ای انبعث مثل انباع۔

نتق - نتق - فشاندن وجنبانیدن عع ف اض ۲ قوله تعالیٰ واذ نتقنا الجبل ای زغزغناه وکشیدن لو ازچاه وپوست باز کردن وبسیار بچه شدن زن

انت تمق وانا ممق فکیف تتفق - واماق الرجل اذا دخل فی المأقة و فی الحدیث مالم تضمروا الاماق یعنی الغیظ والبکاء بما یلزمکم من الصدقة ویقال اراد به الغدر والنکث - مؤق بالضم کنج چشم آماق آماق ج - ماقی العین لغة فی مؤق العین فهو فعلی والیاء فی آخره للالحاق وفعلی بکسر اللام نادر لات لها فالحق بمفعل قال ابن السکیت لیس فی معتل اللام مفعل بکسر العین الاحرفان ماقی العین ومأوی الابل قال الفراء سمعتها بالکسر والکلام کله مفعل بالفتح نحو ریته مرمی ودعوته مدعی وغزوته مغزی وظاهر هذا القول ان لم یتاول علی ما ذکرناه غلط -

محق - محق - باطل کردن - وپاک کردن - و کاهانیدن وسوختن گرما چیزے را (ع بفتحها) تمحق استحاق لازم منه - محاق بالضم سه شب آخر ماه نصل محیق ای مرقق محدد - یوم ماحق شدید الحر - جاءنا فی ماحق الصیف ای فی شدة حره - ومحقه الله ای ذهب ببرکته وامحقه لغة فیه ردیة قوله تعالی یمحق الله الربوا ویربی الصدقات - امحاق کاهیدن -

مذق - مذق - آمیختن شیر باب (ع ف اض ۳) مذوق مذیق نعت منه وآمیختن دوستی باطمع یقال فلان مذاق ومماذق ای غیر مخلص فی الوداد -

مرق - مرقة - شوربا مرق ج - وایضا شیرینه که درکشت وپالیز افتد مرق شوربا کردن در دیگ وپوست بوے گرفته - وسرد وکنیزکان وفرومایگان وموے از پوست باز کردن (ع ف اض ۳) مراقة بالضم موے وپشم از پوست برکنده وعلف برکنده بجهت ستور امراق بسیار کردن شوربا مرق بیرون گذشتن تیر از نشانه (ع ف اض ۳) مارقة گروه خوارج سموا بذلک لقوله علیه السلام یمرقون من الدین کما یمرق السهم من الرمیة وفی المثل رویدا الغزو یتمرق ای اهمل الغزو حتی یخرج الولد واصله قول امراة کانت تغزو فحبلت فذکرت لها الغزو فقالت کذلک - ممرق سرد دگوے وقد مرق تمریقا - امرق الجلد ای حان له ای ینتف شعره وصوفه -

مزق - مزق - جامه پاره کردن (ع ف اک ۲) تمزیق مبالغة فیه تمزق لازم فیه - ممزق لقب مروے شاعر ویقال بفتح الزاء - ومفتوح الزاء ایضا مصدر منه کالتمزیق ومنه قوله تعالی ومزقناهم کل ممزق - مزق (ک ا ف ۲) پارهاے جامهٔ دریده مزقه یکے پاره مزق الطائر یمزق بضم الزاء وکسرها ای رمی بذرقه - ناقة مزاق بالکسر ونزاق ایضا بالنون تیز رو مزیقیا نام ملکے از ملوک یمن -

مشق - مشق - بشتاب زدن دستن - وبشتاب خوردن - ونوشتن وموے راشانه کردن - وکشیدن ودوال تابیازد - وجذب هر چیز برائے درازی وطول - وپاره کردن جامه (ع ف اض ۲) مشاقة بالضم انچه ازموے وکتان ومثل آن بشانه افتد امتشاق ربودن - وبریدن مشق بالتحریک سیدن ران میان دیگر (ع ک اف ۲) مشق الرجل فهو امشق والمراة مشقاء مشق بالکسر گل سرخ ثوب مشق جامه

سله ماقی العین ومؤقها موضع اشک وموضع بکاء ہذا موضع ذکرہ وموضع الجوہری ت۔

لسق - لصق - لسق - بالتحریک - ولصق کذلک برچسپیدن سش برتہی گاہ و پہلو از تشنگی عع ک ا ف ۲ لصّق بالضم بسیار خوانده -

لعق - لَعَق - لیسیدن عع ک ا ف ۲ ولعق فلان اصبعه ای مات وهو کنایة - لعقة کبچه وانچه بوے لیسند ملاعق ج - لعقة بالضم لیسیدنی لعقة بالفتح یکبار لیسیدن لعوق بالفتح دارو ے لیسیدنی رجل وعق لعق ای حریص -

لفق - لَفَق - درهم آوردن درز جامه بدوختن عع ف اک ۲ لفق بالکسر یک کرانه درز تلفیق دو درز دیا دو سخن را بهم آوردن تلاقی القوم ای تلاءمت امورهم - احادیث ملفّقة ای اکاذیب مزخرفة

لقق - لَقّ - برچشم زدن تلقّق زبان وفی الحدیث من وقی شر لقاقة - ولکاک لقاق ج - لقلاق مثل وآواز تلقلقه بانگ لکلک - وهر بانگے که باضطراب وحرکت باشد - وسخنی آواز تلقلق مثل تقلقل مقلوب منه وکذلک لقلقت الشئ اذا قلقلته - طرف ملقلق چشم تیز سبک حرکت -

لمق - لَمَق - پاک کردن یقال لمقه بعد مانمقه وچشم مالیدن ولمقته بصری مثل رمقته وما ذقت لماقا ای شیأ هذا یصلح فی الاکل والشرب - وتلمق بشئ ای ما تلمّج -

لوق - لوقة - بالضم سکه یقال لوّق طعامک ای اصلحه بالابزید ویقال لا آکل الا ما لُوّق لی ای بیّن لی حتی یصیر کالزبد فی لینه - ویقال هی طعام بالزبد او الرطب اَلُوقة مثله - ویقال ما ذقت لواقا اے شیأ -

لهق - لهق - بالتحریک سپید وسپید شدن عع ک ا ف ۲ لهق بفتح ۲ وکسر ۲ نعت منه لهاق مثله وایضا گاؤ سفید لهق بالسکون سپید شدن عع بفتحها لهوقة انچه در وے مبالغه نکرده شود از سخن وکار - ونیکو نمودن خود را مثل ان یظهر الرجل من السخاء مالیس علیه سجیته وقد لهوقه وتلهوق فیه

لیق - لَیَق - برچسپیدن سیاهی بر دوات و برچسانیدن ونیکو کردن لازم متعد یقال لاقت الدواة ای لصقت ولقتها انا ای اصلحت مدادها فهی لیقة - لیقة انچه در دوات نهند چون لاس وموے وجز آن والقتها الاقة ای جعلت فیها لیقة - ویقال ما عاقت المرأة عند زوجها ولا لاقت ای ما لصقت بقلبه - ولاق به فلان اذا لاذ به - ولاق به الثوب ای لیق به - وهذا الامر لا یلیق بک ای لا یعلق بک یعنی در نمے خورد تو لائق بک ای موافق - وفلان لا یلیق درهما من جوده ای لا یمسکه ولا یلصق به - وما بالارض لیاق بالفتح ای مرتع - الالوقه بالضم ای الزقوم واستلاطه لاذقیة - شهریست کہ اینک از مضافات حلب گشته -

لرقه - بالضم پارهٔ است بمغرب -

فصل المیم

مأق - مأقة - بالتحریک برافتادن از گریستن عع ک ا ف ۲ مئق الصبی وامتاق بمعنی - وفی المثل

فصل القاف

قرق - قَرِق - بکسر الراء جاے ہموار و منہ قاع قرق -

قربق - قُربق - بالضم وفتح الباء نام جاے کربق کذلک قال ابو عبیدۃ ہو البصرۃ قال النضر بن شمیل ہو الحانوت معرب کلبہ -

قلق - قلق - بالتحریک بے آرامی یقال بات فلان قلقاً اقلاق متعد منہ -

قوق - قُوق - قاق - مرد نیک دراز -

قیق - قیقارۃ - زمین درشت والہمزۃ مبدلۃ من الیاء والیاء الاولی مبدلۃ من الواو ولان جمعہا قواقی وہو فعلاء ملحق بسرداح ویجمع ایضا علی اللفظ فیقال قیاقی وقیل جمعہا قیق یرید بہ جمع قیقاء کانہ اخرجہ علی جمع قیقۃ -

قرطق - کجندب معرب کرتہ وآن پارچہ است پوشیدنی وقرطقتہ فقرطق البستہ ایاہ فلبسہ -

قفقفۃ - زاغہاے خانگی وپلیدی کودک قفقفۃ بالفتح والکسر مشددۃ مثلہ ووقع فی قفقۃ ای رأی سوء او حدث الصبی قفقۃ کبققۃ او قفقۃ کشقشقۃ آواز کودک یا آواز یکہ بدان کودک را ترسانند -

قمقام - کصحراء وہے قمقوۃ شہریست بمصر -

فصل اللام

لبق - لَبِق - لبیق - سرد زیرک وہوشیار وچرب سخن - لباقۃ مصدر منہ وقد لبق بالکسر ولبق بہ الثوب ای لاق بہ - والثرید الملبق الملین بالدسم یقال ثرید ملبقۃ -

لثق - لثق - بالتحریک تری وتر شدن عع ک اف ۲ التثاق کذلک - الثاق تر کردن - طائر لثق ای بتل -

لحق - لحاق - بالفتح در رسیدن صلتہ بالباء وبنفسہ عع ک اف ۲ یقال لحقہ ولحق بہ الحاق متعد منہ ولازم وفی الدعاء ان عذابک بالکفار ملحق بکسر الحاء وبفتح الحاء صواب - لحوق بایک میان شدن لحق خواندہ بر چسپانیدہ - استلحاق خواندن تا بہم شوند وتلاحقت المطایا ای لحق بعضہا بعضاً - لحق بالتحریک انچہ باول خود ملحق شود وانجیر وخرما کہ بعد از اول در رسد لاحق نام اسپ معاویہ بن ابی سفیان -

لحقق - لحقوق - بالضم شگافے در زمین مثل سوراخ کلاکموش وجزآن وفی الحدیث ان جراد کان واقفا مع النبی علیہ السلام فوقصت بہ ناقتہ فی اخاقیق حزان قال الاصمعی انما ہی لحاقیق واحدہا لحقوق وہی شقوق فی الارض -

لزق - لزوق - بر چسپیدن لسوق ولصوق کذلک عع ک اف ۲ صلتہ بالباء کذلک التزاق والتساق والتصاق - الزاق متعد منہ وکذلک بالسین والصاد - ویقال فلان لزق بالکسر ولزق ولزیق بالسین والصاد فی جمیعہا ای بجنبی - لازوق مرہمے کہ تا بہ شدن جراحت چسپان باشد - ملزق چیزے کہ استوار -

ازیاران شدن درمرتبه عع ف اض ۲ وقوله تعم ان الله لایستحیی ان یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها قال ابوعبیدة فما دونها وقال الفراء اعظم منها یعنی الذباب والعنکبوت - فواق بالضم بکه وبکه شدن مردم را عع ف اض ۲ ویقال فلان یفوق بنفسه فُوقًا اذا کاثَ نفسه علی الخروج - فوق بالضم سوفار تیر اخواق فُوَق ج - یقال فقت السهم فانفاق ای کسرتُ فُرقه فانکسر - وفوقته ای جعلت له فُوقا - افوق تیر شکسته سوفار یقال وجع فلان بافوق ناصل ای بسهم منکسر لانصل فیه ای جرح بخط لیس بتمام - وافقتُ السهمَ ای وضعتُ فُوقه علی الوتر لارمی به وافوقته ایضا ولایقال افوقته وهی من النوادر - فواق بالفتح والضم میان دو دوشیدن شیر که ساعتے مکانند بچه را تا شیر فرود آرد و باز بدوشند یقال ما اقام عنده الا فواقا وفی الحدیث العیادة قدر فُواق ناقة - وقوله تعم مالها من فواق قرئ بالفتح والضم ای مالها من نظرة وراحة وافاقة - فیقة بالکسر آن شیر که میان دو دوشیدن جمع شود در پستان صارت الواو یاء لکسرة ماقبلها والجمع فیق ثم افواق مثل شبر واشبار ثم افاویق - وهی ایضا ما اجتمع فی السحاب من ماء فهو یمطر ساعة بعد ساعة - افاقه گرد آوردن ناقه شیر را در پستان میان دو دوشیدن ناقة مُفیقة وفُنُق والجمع مَفاویق - فوقت النصیل ای سقته فواقا فواقا - وتفوق النصیل اذا شرب اللبن کذلک ومنه حدیث ابی موسی انه تذاکر هو ومعاذ قراة القرآن قال ابو موسی اما انا فاتفوقه تفوق اللقوح ای لا اقرأ جزءً بمرة ولکنی اقرأ منه شیأ بعد شیء فی آناء اللیل والنهار - فاقه درویشی وحاجت افتیاق حاجت مند شدن یقال افتاق الرجل ولایقال فاق - فائق پیوند سر باگردن واستفاق من مرضه ومن سکره وافاق بمعنیً -

فواق - بالضم بکه وبکه کردن عع بفتحها لغة فی الفواق بالواو والفُواق بالضم الوجع -

فیحق - بین رجلیه هر دو پاے خود را دور کرد و آرض فیحق زمین فراخ والتفیحق التفیهق والتفحق التفهق

فرسق - بروزن ومعنی فرسک وآن نوعیست از شفتالو -

فستق - کقنفذ وجندب معرب پسته نافع للکبد وفم المعدة والمغص والنهکة فستقان بالضم وهی بمرو وفستقة لقب محدث -

فنتق - کقنفذ دوکان راه -

فندق - کقنفذ بار درختیست وهو البندق و تقدم ودوکان راه وموضعے نزدیک مصیصة ولقب محدث وفندق الحسین موضعے وفنیدق موضعیست بحلب فنداق بالضم فردحساب -

الفیق - آواز ماکیان وبالکسر کوبیست محیط بدنیا ومرد دراز وفیق بلا لام موضعے وفاق مرد ع ف اک ۲ وافیق الشاعر افلق وعقبة افیق کامیر پائی دوای -

فی الجمع والتصغیر وانما حذفت الدال من ہذا الاسم لانہا من مخرج التاء وہی من حروف الزیادات وکانت بالحذف اولی کقولک فی تصغیر مدحرج وحنفل وحیرج وحیفل والجمع وحارج وحناقل والا فالقیاس فرازد وکذلک التصغیر فُرَیزِق وفُرَیزِد۔

فسق۔ فِسق۔ فسوق۔ بیرون آمدن رطب از پوست وبندہ از فرمان عع ف اض ۲ قولہ تعم ففسق عن امر ربہ ای خرج۔ فسیقٌ دائم الفسق۔ فُوَیسقۃ موش وتقول فی النداء یا فُسَقُ ویا خُبَثُ تریدیا ایہا الفاسق ویا ایہا الخبیث وہو معرفۃ یدل علی ذلک انہم یقولون یا فُسَقُ الخبیث فینعتونہ بالالف واللام۔ وتقول للمرأۃ یا فساق مثل قطام

فشق۔ فِشق۔ بالتحریک نشاط۔ وحرص وخوشدلی وقد فشق بالکسر۔ وفاشقہ ای باغتہ۔

فقفق۔ فقفقۃ۔ بانگ کردن سگ باترس رجل فقافۃ ای احمق ہذرۃ وکذلک فقفاقۃ وفقفاق۔ انفقاق کشادہ شدن چیزے۔

فلق۔ فَلَق۔ شگافتن عع ف اک ۲ تفلیق مثلہ فانفلق وتفلّق۔ وفی رجلہ فُلوق ای شُقوق ویقال کلّمنی من فَلَق فیہ ازشگاف دہان فَلَق بالتحریک سپیدۂ دم واما قولہ تعالی قل اعوذ برب الفلق یقال ہو الصبح ویقال الخَلْقُ کلہ وزمین پست میان دو پشتہ وجمعہ فلقان مثال خَلَقٍ وخُلقان۔ وربما قالوا کان ذلک یفالق کذا ای یتفلق کذا وکندۂ زندان کہ بر پاے زندانی نہند۔ وشگاف ہر چیزے یقال مَرَرْتُ بجحرۃ فیہا فُلوق ای شقوق وصار البیضُ فلاقا بالضم والکسر ای صار أفلاقا۔ فَلَق بالکسر سختی۔ وکار شگفت یقال أفلَق الرجلُ وافتلق۔ وہو شاعر مُغلق ای جاد بالفلق ای بالعجیب وچوب کہ اورا کفانند بجہت کمان کل واحد منہما فِلق۔ فلقۃ پارۂ چیزے یقال فِلقۃ الجَفنۃ وہی نصفہا۔ وقولہم جاء بُعَلَق فَلَق وہی الداہیۃ ویقال مَرَّ یفتلق فی عَدوہ ای یأتی بالعجب من شدتہ۔ فَلیقۃ سختی والعرب یقول یا للفلیقۃ۔ فلیق مغاک پیش حلقوم شتر فلیق بالضم والتشدید شفتالو دانہ کفیدہ مُفلّق کشتہ دانہ بریدن کردہ فُلَیق لشکر فیالق ج۔

فنق۔ تفنّق الرجلُ۔ ای تنعم وفُنقۃ غیرہ وفانقۃ ایضا ای نعمۃ۔ یقال عیش مُفانِق۔ ویقال امأۃ فانقٌ ای ناعم۔ ناقۃ فنق بضمتین جوانۂ فربہ وامرأۃ فُنُق منعّمۃ۔ فَنِیق فحل نیکو فُنُق أفناق ج۔ ویقال ہو اسم من اسماء الفحول۔

فہق۔ یقال فلان یتفہق فی کلامہ۔ ای یتوسع فیہ ویتنطع واصلہ فہق وہو الامتلاء کانہ ملأ فمہ۔ مُنفہق فراخ فہق بالسکون والحرکۃ پر شدن خمر چنانکہ از سر بیرون شود عع ک اف ۲ افہاق پر کردن فاہقہ جراحت کہ خون از وے روان باشد فُہقۃ استخوان گردن وہو اول الفقار۔ فَہقتُ الرجلَ ای اصبت فُہقتہ۔

فوق۔ فَوق۔ زبر وہو نقیض تحت وبرتر

لہ الرتب بتقدیم الفوقیۃ علی الباء الموحدۃ۔

فیتخذ منها ساجورا فاذا کسر الساجور اتخذت منه
الاوتاد واذا کسر الوتد اتخذ منه عیدان البخاتی
فاذا فرض رأسه اتخذت منه التوادی تضرب بها
الاخلاف وقوله تعالی وقرآنا فرقناه فمن قرأ مخففا
قال بناه من فرق یفرق ومن شدده قال انزلناه
مفرقا فی ایام - فرق بسکون الراء وتحریکه پیمانه
اهل مدینه وآن شانزده رطل است جمعها
فرقان مثل بطن وبطنان وحمل و
حملان - فرقان ایضا قرآن - وانچه فرق کنند
بوے درمیان حق وباطل والفرق بالضم کذلک
مثل خسر وخسران ومنه قوله تعالی ولقد آتینا موسی
وهرون الفرقان - وقال الراجز ومشرکی کافر
بالفرق + مفارقة فراق ازهم جدا شدن فرقة بالضم
جدائی اسم منه - فاروق اسمے ولقبے است که عمر
بن الخطاب را بآن ملقب میکردند فرق ومفرق
بفتح الراء وکسرها تا رسد وکذلک مفرق الطریق سر
دوراهه ویقال للمفرق مفارق کانهم جعلوا کل
موضع منه مفرقا فجمعوه علی ذلک - وفرق له الطریق
ای اتجه له طریقان - فروق بالضم رمیدن وبرستن
ناقه ومادهٔ خر از دروزه (ع ف اض ۲) اتان فارق
وامرأة فارق وایضا والجمع فوارق وفُرُق وابر
جدا شده از ابرها فرق بالتحریک ترسیدن (ع ک
ف ۲) یقال فرقت منک ولا فرقتک - امرأة فَرُوقة
بالفتح ورجل فَرُوقة ایضا ولا جمع له وفی المثل رب
عجلة تهب رَیثا ورب فروقة یدعی لیثا ودوری

میان دو پشته ومیان دو پسل شتر - وبرآمدگی
یکے ران اسپ فزون تر از دیگرے فرس افرق
نعت منه وشاخ شاخ جدا شدن تاج خروس -
ویک افراق نعت منه - ورجل افراق الذی ناصیته کانها
مفروقة ولحیته ایضا وجمع الفرق افراق والفرق ایضا
سن قولهم بذه ارض فرقة وفی بنتها فرق اذا کان
متفرقا ولم یکن متصلا - ویقال وهوابین من فرق الصبح
لغة فی فلق الصبح - فرق بالکسر رمه از گوسپند و
پاره از چیزے ومنه قوله تعالی فکان کل فرق
کالطود العظیم - ذات فرقین پشته میان بصره و
کوفه فرقة بالکسر گروه مردم فریق گروه بیشتر از وے
وفی الحدیث افاریق العرب وهو جمع فرقة - افراق
از بیماری به شدن قیل للاعرابی ما امارة افراق
المورود فقال الرحضاء یقول ما علامة برء المحموم
فقال العرق ناقة مُفرق ای فارقها ولدها بموت -
فریقة خرما که بجلیه برند بحمت زنان زاج - وچند
گوسپند جدا شده از گوسپندان دیگر بشب مُفرق النعم
جانویست گنده که آنرا خفاش گویند فرانق بالضم بده
وهو الذی یُندر قدام الاسد وهو معرب پروانک
وربما سموا دلیل الجیش - فُرانقا - اِفریقیة بالکسر
نام شهرها -

فرزدق - فَرزَدَقة - زواله فرزدق جماعة وهو
معرب واصله بالفارسیة پرازده وایضا لقب شاعر
که اورا تمام گویند فاذا جمعت قلت فرازق لان الاسم
اذا کان علی خمسة احرف اصلیة حذف آخر حرف منه

گسترده شود عیش غلفق ای رخی - قوس غلفق ای رخوة یقال و اللام فی هذه الحروف زائدة -

غمق - غمق - بالتحریک نم برآمدن از زمین (ع ع ک اف ۲) ارض غمقة ای ذات ندی وثقل - ولیلة غمقة ای کثیفة - ونبات غمق اذا وجدت لریحه خمة وفساد من کثرة الانداء علیه -

غوق - غاق - حکایة صوت الغراب فان نکرته نونت - تغیق مختلط راسے شدن -

امرأة غبرقة العینین - بالضم زن فراخ چشم که سیاهی چشمانش نیک سیاه باشد -

الغردقة - فروهشتن پرده وجز آن والباس الغبار الناس او الباس اللیل کل شئ -

غزق - بفتحتین دهیست بمرو ولیس بتصحیف غرق بالفتح

غشق - بالفتح برچیز نرم همچو گوشت زدن -

الغصلقة فی اللحم - اذا لم ینضج ولم ینضج ولم یطیب -

غفلقة - بروزن ومعنی غفلقة یعنی زن گول و بزبان و بالمهملة افصح -

غق الماء - بالفتح آواز آب چون از جاے کشاده در تنگ جاے آید وغق غق بالکسر وسکون ۲ حکایت بانگ جوشش منه الحدیث ان الشمس لتقرب من الناس یوم القیامة حتی ان لبطونهم تقول غق غق غقة محرکة فرستدک کوهے غقیق کامیر بانگ آب وقتیکه در تنگ جاے درآید امرأة عقوق کصبور زن که از کشادے آواز برآید وقت جماع امرأة غقاقة کشاده مثله غق القار غقا وعقیقا بالفتح جوشیدنه

وآواز برآورد (ع ع ف اک ۲) وغق الصقر بانگ کرد چرغ ونیز غق حکایت آواز زاغ چون گران گردد آواز آن - غقغقة بانگ کردن چرخ -

غهق - گلتف وصیقل شتر دراز وکصیقل شادمانی ودیوانگی غوهق مثله ویوصف به العظم والزارة وغیهق الظلام عینه یعنی تاریکی چشم او را خیره کرد تغیهقت عینه لازم منه والغوهق الغراب لغة فی الغین

فصل الفاء

فتق - فتق - شگافتن وکشادن تا ده لمشک را وحرب افتادن میان مردم - وقبح ودرم که نزد خصیه پیدا آید (ع ع ف اض ۲) فتق بالتحریک کشادگی فرج شدن زن فتقاء نعت منه خلاف رتقاء وصبح وفراخی سال وقد فتق العام بالکسر - ویقال افتق القوم اذا انفتق عنهم الغیم - وافتق قرن الشمس اذا اصاب فتقا فی السحاب فبدأ منه - وقد افتقنا ای صادفنا فتقا وهو الموضع الذی لم یمطر وقد مطر ما حوله - وعام ذو فتوق ای قلیل المطر - وامرأة فتق بضمتین ای متفتقة بالکلام - ورجل فتیق اللسان ای حدید اللسان - جمل فتیق ای تفتق سمنا - صبح فتیق ای مشرق - فتیق در ودگر وهو فیعل منه - تفتیق کشادن وشگافتن انفتاق تفتق کشاده وشگافته شدن -

فرق - فرق - فرقان - جدا کردن (ع ع ف اض ۲) وفرقت الشئ تفریقا وتفرقة فانفرق وافترق وتفرق بمعنی - ویقال اخذت حقی منه بالتفاریق وفی المثل اجدی من تفاریق العصا قال ابن الاعرابی العصا

سلام ابن لغت در مثل نیز مستعمل است -

فصل الغین

غبق - غبوق - بالفتح شراب شبانگاہی وخوردن وخورانیدن آن (عع ف اض ۲) اغتباق لازم منہ

غدق - غدق - بفتحتین آب بسیار وقد غدقت عین الماء بالکسر ای غزرت - شابٌّ غیدق غیداق ای ناعم - غیداق ایضاً مرد کریم - وبچہ بسوسمار قال ابوزید اول حسل ثم غیدق ثم مطبخ ثم یکون ضبا مذکرا غیادیق باران -

غرق - غرق - آب از سر گذشتن (عع ک ا ف ۲) یقال غرق فی الماء فھو غارق وغرق - اغراق غرقہ کردن - وسخت کشیدن کمان را ومبالغت کردن در مدح وذم وجزآن تغریق ایضا غرقہ کردن فھو مغرق وغریق - لحام مغرق بالفضۃ ای محلی بھا وکشتن استغراق فراگرفتن ہمہ را اغتراق در آختن اسپ با اسپان دیگر ودر گذشتن از ایشان اغریراق چشم پر آب شدن غرقہ بالضم مثل الشربۃ من اللبن وغیرہ والجمع غرق - غُرنیق بالضم وفتح النون مرغے از مرغان آبی دراز گردن واذا وصف بھا الرجال فواحدھم غرنیق وغرنوق بکسر الغین وفتح النون فیھما وغرنوق بالضم وغرانق جوان نازک اندام ونام بت غرانق بالفتح وغرانیق وغرانقۃ ج -

غسق - غسق - بالتحریک تاریکی اول شب غاسق تاریکی بعد از غروب شفق قولہ تعالی ومن شر غاسق اذا وقب قال الحسن اللیل اذا دخل ویقال انہ القمر - وغسق اللیل یغسق (عع ف اک ۲) ای اظلم غسق بسکون الثانی تاریک شدن چشم (عع ف اک ۲) غسقان زرد آب رفتن از جراحت (عع ف اک ۲) اغسق المؤذن ای اخر المغرب الی غسق اللیل - غسّاق بیشد وتخفیف سرد کنندہ وقولہ تعا الا حمیما وغسّاقا قری بقرأتین جمیعا -

غفق - تغفّق - ہمہ روز شراب خوردن غفق ہر ساعت آب آمدن شتر (عع ف اک ۲) مغفق بکسر الفاء جاے باز گشتن منغفق مثلہ -

غلق - غلق - دربستن وہی لغۃ رویۃ متروکۃ اغلاق کذلک - وغلقت الابواب شدد للکثرۃ وربما قالوا اغلقت الابواب - وباب غلق بضمتین ای مغلق وھو فعل بمعنی مفعول مثل قارورۃ قُفل وجذع قُطل - غلق بالتحریک کلید مغلاق بالکسر مغلوق بالضم کذلک - مغالیق تیرہاے قمار مغلق بالکسر یکے وغلق الرھن غلقا ای استحقہ المرتھن وذلک اذا لم یفتکّ فی الوقت المشروط - وفی الحدیث لا یغلق الرھن (عع ک ا ف ۲) ویقال احتد فلان فنشب فی حدتہ وغلق - وغلق ظھر البعیر لکثرۃ الدبر غلقا لا یبرء - استغلاق بستہ شدن سخن کلام غلق سخن مشکل غلاق نام مروے از بنی تمیم اتاب مغلوق پوست غلقۃ واوہ وآن درختے است کہ اہل طائف ادیم بوے پیرایند -

غلفق - غلفق - چغر لاوہ - وسبزی کہ بر سر آب باشد وگیاہے کہ بر گہاے وے بر روے آب

علہ ابن السکیت - ق -

علہ لا یکون فی (غ ر ق) وہو فی الجمہرۃ - ق -

وهو طائر معروف الاسم مجهول الجسم - ویقال هم عُنُقٌ
ایک ای مالکون ایک - عِنْقة بالکسر گردن بند
اَعناق گردن بند ساختن عناق معانقة دست
درگردن یک دیگر افگندن تعانق و اعتناق کذلک
عنیق نعت منه - عنق بالتحریک نوعے از رفتار ستور
وقد اعنق الفرس وفرس معناق ای جید العنق - عناق
بالفتح بزغالهٔ ماده والجمع اَعنُق وعُنوق - وسختی -
وجانوریست از دواب - ونا امیدی -

عوق - عَوَق - بازداشتن (ع ف اض) اعتیاق
کذلک - عوائق الدهر موانعه - تعوّق مشغول شدن
تعویق متعدفیه - والمعوّق المثبّط - رجل عُوَق
عُوَقة مثال همزة ای ذو تعویق وتربیت لاصحابه
لان الامور تجسه عن حاجته - ویقال ما عاقت المرأة
عن زوجها ولا لاقت ای لم تلصق بقلبه - عیّوق ستاره
واصله فیعول فلما التقی الیاء والواو ساکنة والواو صارتا
یاءً مشددة - یعوق نام بت قوم نوح پیغمبر ع -

عهق - عَوهَق - دراز - ونام شتر که بوے نسبت کنند
شتران نیکو را - وفراشتوک کوهے - وزاغ سیاه -
وگاؤ سیاه کبود رنگ - وشتر سیاه شگرف قال
صاحب الصحاح قلت لاعرابی من بنی سُلَیم ما العوهق
فقال الطویل من الرِّبد یعنی النعائم الربد وانشد
(شعر) کانّنی ضمّنتُ هقلاً عَوهَقاً * اُقْنا وَرِجلی
ادکدنّ اُخْفا *

عیق - عیقة - بالفتح والکسر کرانهٔ دریا -

عقق - بفتحتین درختے عقة تیکے والعقّ من الطریق
راه فراخ وامست الارض عقّة ای مخصبة وعُقّت
الارض اخصبت وسحاب متعقّق منعقّق اختلط بعضه ببعض

عید شوق - دابهٔ است خُرد -

عدقه - فراهم آورد آنرا (ع ف اک ۲) عدق بظنه
کارے بگمان کرد که بقین آن ندانست عدق تعلیقا
مثله وعدق یده دست را باطراف حوض مانند جوینده
چیزے داخل کرد وعدق کفرح واعدق وعودق
مثله فهما والعودقة والعودق حدیدة ذات شعب
یستخرج بها الدلو عدوقة وعدقة مثله عدق بضمتین
جمع الاول وبفتحتین جمع الثانی رجل عادق الرأی
کسے که قوت مدبره ندارد وعودقة آهنے که دران گوشت
کرده برائے بند کردن گرگ برپا کنند تا وقت او پاید ن
گوشت آهن در گلوے آن آویزد -

تعدلق فی مشیته - جنبان رفت عذلوق بالضم
کودک سبک نغة فی الزعلوق -

عسبق - کزبرج درختے است تلخ که بداروے
زخمها بکار آید -

عسلق - کجعفر وزبرج وعلابط وعلس نمایش آب
وگرگ وشیر وشتر مرغ نر وهر درنده شکاری وبدسرشت
وسبک ودراز گردن وروباه وانثی الکل
بهار عسالق ج -

عسنق - کقنفذ نیک خوبصورت -

عصاقیة عصاقیار - بانگ وفریاد -

عطرق - کجعفر نام شخصے -

عندقة - بالضم پائین شکم نزدیک ناف کانها ثغرة النحر

وآنقدر از علف که روزگزار باشد ستور را علقة بالضم آویزش - وقوت روزگزار ویقال لم یبق لی علقة عنده ای شئ - واصاب ثوبی علق بالفتح و هو ما علق فجذبه - علق بالکسر گرانمایه از هر چیز ویقال هذا علق مضنة ای ما یضن به اعلاق ج - علقه بالکسر جامهٔ طفل نوزاده علوق بالفتح مرگ علاقة بالفتح مثل وانچه درآویزد بمردم - وناقهٔ که بچهٔ دیگر را بوے کند وشیر ندهد ویقال ما بالناقة علوق ای شئ من اللبن وانچه آنرا شتر چرا کند چون علف وجز آن علق خوردن شتر سرهاے عضاة را (ع ف اض ۲) عالق نعت منه عوالق ج - وفی الحدیث ارواح الشهداء فی حواصل طیر خضر تعلق من ورق الجنة - علیق سپست علیقة ستور که جهت میر همراه میارند محرر یقال علقت مع فلان علیقة وارسلت معه علیقة - مِعلاق مُعلوق هر چه از وے چیزے درآویزند معالق سوسماران خرد معلق یکے علاقة بالکسر علاقهٔ کمان وتازیانه ومثل آن علاقة بالفتح آویزش خصومت ودوستی - وانچه بدان روزگذرانند از قوت ومنه قولهم ما بها من علاق ای شئ من مرتع رجل علاقة مثل ثمانیة آنکه چنگ درزند بچیزے که از وے دست بازندارد وذو معلاق سخت خصومت عُلَّیق مثال قبیط گیاهے که درآویزد بر درخت عُلَّیقی مثاله عوق غول - ومادهٔ سگ حریص وهذا الکلام طویل العوق ای طویل الذنب اعلاق زلوک افگندن برانداام تا بمکد - وچنگال درزدن بچیزے وفی اللدود احب الی من الاعلاق وبرداشتن زن بچه را از جانگاه واعلقت القوس ای جعلت لها علاقة - ویقال اعلقت واقلقت ای جئت بعلق قلق وهی الداهیة لا یصرف مثل عمر ویقال العلق الجمع الکثیر - ویقال للصائد اعلقت فاذرک ای علق الصید بحبالتک - تعلیق درآویختن - ونوعے از خرط معلقة زن شوے گم شده قوله تعالی فتذروها کالمعلقة - وتعلقه وتعلق به بمعنی - والتعلقة بمعنی علقة - وقولهم لیس المتعلق کالمتانق ای لیس من تبلغ بالشئ الیسیر کمن یتانق باکل ما یشاء - واعتلقه ای اجبه - علقی گیاهے ویکون واحدة وجمعا والفه للتانیث فلانیون بعیر علاق الذی یرعی العلقی -

عمق - عَمَق - بالفتح والضم مغ چاه وواوی وکوه - وکرانهٔ دور از دیدار اعماق ج - عماقة بالفتح ژرف شدن (ع بضمهما) تعمیق مغاک کردن اعماق مثله ودور اندیشیدن در کار تعمق فی کلامه ای تنطع یعنی مغ سخن رسید عمق (ض اف ۲) منزلے دور راه والعامة تقول عُمق بعکسه - عمقی بکسر العین نوعے از درخت در زمین حجاز وتهامه بعیر عامق شتر که آن درخت را خورد اعامق بالضم موضع -

علق - عالیق - وعمالقة - گروهے از مردم -

عنق - عُنُق - بسکون ۲ وضمتین گردن اعناق ج - اعنق دراز گردن عنقاء مؤنث منه ولقب مرد - وسخی یقال حلقت به عنقاء مغرب وطارت به العنقاء

عَفْقَة خفة الشئ ومنه العفقة للشعيرات بين الشفة السفلى والذقن - رجل معفاق الزيارة اى لا يزال يجئ ويذهب زائرا - عفاق بالكسر نام مروے كه او را در قحط خورند عَفَلَق چيزے سست و پر گوشت - وفرج فرخ - وزن گول بدنخن لام زائده -

عقق - عَقِيقَة - پشم شتر بچه - وموے هم زاد سر كودك - وموے شكمى هر چه از ستور بچگان باشد عَقِيق عِقة بالكسر كذلك - ويقال العِقة فى الناس والحمر ولم يسمع فى غيرهما - عقيقة ايضاً برق كه درميان ابر درخشد - وتير كه سوے آسمان پرتاب كنند والعرب يفعلونه فى الجاهلية فان رجع السهم ملطخا بالدم لم يرضوا الا بالقود وان رجع نقيا مسحوا الحاجم وصالحوا على الدية وكان مسح اللحى علامة للصلح قال ابن الاعرابى لم يرجع ذلك السهم الا نقيا و گوسپند وجز آن كه در هفته نخست مولود قربان كردند بجهت آن مولود - انعقاق شگافتن عَقّ هوا شق - عقيق ايضا نگين سرخ ونام وادييے نزديك مدينه وهر چه سيل بشگافد از زمين اَعِقّة ج - عَقّ ايضاً قربان كردن روز هفته نخست مولود وصلته بعن وموے نخستين بچه ستردن وتير سوے آسمان انداختن (ع ف اض ۲) عقوق معقة بفتحتين پدر وماد آزردن فهو عاق وعُقّق مثال عامر وعُمّر عَقَقَة ج - مثال كفرة - وفى الحديث ذُق عُقَق اى جزاء فعلك يا عاق - ويقال اَعَقّ فلان اذا جاء بالعقوق - واَعقّت الابل اذا حملت فهى عقوق والجمع عُقّق - وقولهم طلب الابل العقوق مثل لما يكون وذلك ان الابل ذكر ولا يكون الذكر حاملا - ونوى العقوق نوىً رِخْوٌ تُعلف الابل العُقّق وربما سموا تلك النواة عَقِيقة - والعقاق بالكسر الحوامل من كل حافر وهو جمع عُقّق مثال قُلّص وقُلاص - عقاق بالفتح بارشكم يقال اظهر الاتان عقاقا وكذلك عَقَقًا - عقعق عكه عقعقة بانگ وے عقّة بطنے از عرب ماءٌ عُقٌّ مثل قُعٌّ - واعقه الله اے اَمَرَّه الله مثل اَقَعَّه - عِقان النخيل بالكسر انچه از بن خرما ودرخت برزند يقال اَعَقّت النخلة والكرمة -

علق - عَلَق - بالتحريك خون بسته عَلَقة پاره از وے وكرمك سياه آبى كه او را زلوك خوانند عَلَق ج - وعَلَق القربة لغة فى عَرَق القربة يقال جشمت ايلك عَلَق القربة وقدمر - ذو عَلَق نام كوهے وعَلَق ايضاً گوشه كه بكره چاه را بوے در آويزند از قامت يقال اَعِرنى عَلَقك اى اداته بكرتك وعشق يقال عَلِقها بالكسر وعَلِق بها عُلوقا وعَلِق حُبّها بقلبى اى هَوِيَها - ويقال عَلِق يفعل كذا اى طفق - وفى المثل علقت معالقها وصَرّ الجندب اى جاء الحر ولا يمكننى الرحيل وبار گرفتن زن - ودر آويختن آهو در دام - وخوردن شتر سر هاے عضاة را - ودر وهان چفسيدن زلوك ستور را بوقت آب خوردن يقال عَلِقت الدابة اى عَلِقت بها العَلَقة فى شرب الماء وآويزش -

لیس لعرق ظالم حق والعرق الظالم ان یغرس الرجل فی ارض غیره او یزرع فیها لیستوجب به الارض ودرک یقال فی الشراب عرق من الماء یعنی رگ دار است ذات عرق جاے احرام اہل عراق در حج عَرَق بالفتح گوشت از استخوان باز کردن وبخوردن (عع ف اض ۲) مَعْرَق تعرق کذلک واستخوان گوشت ازوے رندیده عِراق بالضم ج - قال ابن السکیت لم یجئ شئی من الجمع علی فعال بضم الفاء الا احرف منها تُوام جمع تَوْأم وشاة رُبّی وغنم رباب وظئر وطُوار وعَرق وعراق ورُخل ورُخال وفَریر وفرار قال ولا نظیر لها - مَعْرُوق ومُعَرَّق مردم کم گوشت عِراق بالکسر شہرہاے معروف تذکر وتونث ودوال که بدان درزہاے مشک را فروگیرند ودوزند عِرق بضمتین ج - عرق بضمتین ج - عراقین کوفه وبصره اَعراق بعراق رفتن - وبیخ رہا کردن درخت درک دار شدن شراب عروق رفتن در زمین (عع ف اک ۲) ویقال اَعرق الرجل ای صار عریقا وهو الذی له عرق فی الکرم وکذلک الفرس فهو مُعرَق فی الکرم واللوم جمیعا - واعرق فیه اعامه واخواله - عارق نام شاعرے تعریق ممزوج کردن شراب ومنه طلاء مُعَرَّق ویقال ایضا رجل مُعَرَّق الخدین اذا کان قلیل لحم الخدین وپُر ناکردن دلو ومشک را از آب عرقوة بفتح العین وضم القاف چوب چیرد لو ولا تقل بضم العین وانما یضم فُعلوة اذا کان ثانیه نون مثل عنصوة والجمع العَراقی او عَرق بحذف التاء والواو وهو جمع عَرْقٍ وعرقیت الدلو عَرقاة اذا شددتها علیها - ذات العراقی سختی عَرقوتان الخشبتان اللتان تعرضان علی الدلو کالصلیب والخشبتان اللتان قُضّمان بابین واسط الرحل والمؤخرة -

عرق - عَرَق - زمین شگافتن (عع ف اک ۲) ارض معزوقة نعت منه ولا یقال لغیر الارض - مِعْرَقة مِعْزَق آلت زمین کاویدن چون تیشه وجز آن -

عسق - عَسَق - بالتحریک حریص شدن وبر جفتیدن صاحبته بالبار (عع ک اف ۲) تعسق کذلک -

عشق - عِشْق - بالکسر از حد در گذشتن دوستی (عع ک اف ۲) عشق بالتحریک مثله عشیق مثال فسیق بسیار عشق آرنده تعشق عاشقی نمودن عاشق نعت منه سواء المذکر والمؤنث فیه عَشَنَّق دراز سبک عَشَنَّقة مؤنث عشانق ج -

عشرق - عِشْرِق - بکسرتین گیاهے -

عفق - عَفَق - بسیار گشنی کردن خر - وغائب شدن (عع ف اک ۲) یقال منه لا یزال فلان یَعفق العَفقة ای یغیب الغیبة - وانه لیُعفّق الغنم بعضها علی بعض تعفیقا ای یردّها عن وجهها مُنعفق ای منعطف وقال المنصرف عن الماء عَفَق بها ای جَق - عَفاقة وبر والعَفق سرعة الایراد وکثرته عَفق رجوع کردن شتران هر روز بسوے آبشخور (عع ف اک ۲) وکل راجع مختلف عافق یقال انک لتعفق ای تکثر الرجوع وانعفق القوم فی حاجتهم ای مضوا فیها واسرعوا

بعد الجفاء والغلظ - عتاقة دیرینه شدن (ع بضمهما) عتیق نعت منه (ع ف اض ۲) عاتق نعت منه - ودنانه عتق - وعاتق ایضاً خمر کهنه وانچه مهر او شکسته باشد از خمر - وزن جوان یقال جاریة عاتق ای شابة اول ما ادرکت ولم تبن الی زوج وکمان کهنه سرخ رنگ وچوزهٔ مرغ که به پریدن نزدیک باشد - وکتف مرد ویقال عتقت علیه یمین تعتق وعتقت ایضاً بالضم ای قدمت علیه یمین ووجبت کأنه حفظها فلم یحنث - اعتاق آزاد کردن - ونیکو کردن مال را - و درگذرانیدن اسپ را بدوانیدن ویقال فلان معتاق الوسیقة ای اذا طرد طریدة انجاها وسبق بها - مُعتَق آزاد کرده عتیق مثله ودیرینه از هر چیز - وگرامی وآزاده - وگزیده یقال رجل عتیق ومار وتمر وباز وشحم کل واحد منها عتیق وکذلک فرس عتیق ای رائع والجمع عتاق - وعتاق الطیر الجوارح منها - ولا رجیات العتاق النجائب منها - والبیت العتیق الکعبة - ویقال لابی بکر الصدیق عتیق لجماله او لقول النبی علیه السلام انت عتیق من النار - وقیل قنطرة عتیقة بالنار وقنطرة جدیدة بالنار لان العتیقة بمعنی الفاعلة والجدیدة بمعنی المفعولة یفرق بین ما له الفعل وبین ما الفعل واقع علیه - تعتیق کهنه ودیرینه کردن معتّقة شراب کهنه - عذق - عَذق - بالفتح درخت خرما با برو منه قول الحباب بن المنذر انا عُذَیقها المُرَجَّب وبر بدان شاخهای خرما (ع ف اک ۲) تعذیق کذلک و بخلاف رنگ گوسپند پشمی بروی بستن بجهت علامت (ع ف اض ۲) عذاق مثله - عذقة آن پشم نشان عذق بالکسر خوشهٔ خرما وعذق الاذخر واعذق اذا ظهرت ثمرته - وعذقت الرجل اذا میمته بالقبیح ووسمته به -

عرق - عَرَق - بالتحریک خوے - ورستنی بنا - وصف اسپان ومرغان وهر چه صف زده باشد وزنبیل از برگ خرما بافته وتنگ اسپ یقال جری الفرس عرقاً او عرقین ای طلقا او طلقین عَرَق النخال ما یُرشح لک الرجل به ای یعطیک للمودة خوے کردن (ع ک اف ۲) یقال تحشمت لاک عَرَق القربة اذا حمل رجل کریم قربة بنفسه - ویقال لقیت من فلان عَرَق القربة ای الشدة والنجالة واصله ان القرب انما تحملها الاماء والزوف ومن لا معین له وربما افتقر الرجل الکریم واحتاج الی حملها بنفسه فیعرق لما یلحقه من المشقة والجهاد من الناس - ورجل عرقة مثال همزة اذا کان کثیر العرق - وقولهم ما اکثر عَرَق ابله ای نتاجها - لبن عَرَق بکسر ۲ شیر مزه گردانیده وهو الذی یُجعل فی سقاء ویُشد علی بعیر لیس بینه وبین جنب البعیر وقایة فاذا اصابه عرق البعیر افسد طعمه وتغیرت رائحته - عرقة نوار گرد اگرد خیمه - و چوب میان دیوار نهاده - ویک رسته از مرغ دراز ومانند آن عروق بضمتین گیاهیست زرد که بوے رنگ کنند عرق بالکسر بیخ عروق ج - وفی الحدیث

یقال طلقت الابل واطلقتها - واطلق القوم اذا طلقت ابلهم - اطلاق رها کردن بندی - ودست کشادن به نیکی طلیق از بند رسته ورها کرده یقال منه بعیر طلق وناقة طلق بضم الطاء واللام اطلاق ج - ویقال حبس فلان فی السجن طلقا ای بغیر قید ویقال ایضا فرس طلق احدی القوائم اذا کانت احدی قوائمها لا تحجیل فیها - طلق بالکسر حلال یقال هو لک طلقا - وانت طلق من هذا الامر ای خارج منه - انطلاق رفتن وتصغیره تطیلیق وتصغیر منطلق مطیلق ومطیلیق - استطلاق رفتن شکم تصغیره تطیلیق تطلیق سلامت یافتن سلیم یعنی مار گزیده وآرمیدن ورد آن یستعمل مجهولا یقال طلق السلیم فهو مطلق وطلاق دادن زن را طلاق رها شدن زن از قید نکاح (ع ف اض ۲) فهی طالق وطالقة ایضا - رجل مطلاق کثیر الطلاق للنساء طلقة مثال همزة مثله - ناقة طالق ونجیبة طالق ای مرسلة ترعی حیث شاءت - والطالق من الابل التی یترکها الراعی لنفسه ویقال استطلق الراعی ناقة لنفسه اذا اخذها لنفسه - تطلق رفتن آهو که روے نگرداند ویقال ما تطلق نفسی لهذا الامر ای لا تنشرح وهو تفتعل وتصغیر الاطلاق طتیلیق بقلب الطاء تاء لتحرک الطاء الاولی کما فی تصغیر الاضطراب ضتیرب بقلب الطاء تاء لتحرک الضاد -

طوق - طَوْق - گردن بند اطواق ج - وتوانائی طاقة مثله - یقال هو فی طَوْقی ای وسعی تطویق طوق بستن بر کسے تطوق لازم منه - مُطَوَّقة کبوتر که در گردن او طوق باشد اطاقة توانستن وطوقتک الشئ ای کلفتکه وطوقنی الله اداء حقک ای قوانی - وطوقت له نفسه لغة فی طوعت ای رخصت وسهلت - طاق معروف طاقات طیقان ج - وهو معرب تاک - ونوعے از جامها ویقال طاق نعلٍ وطاقة ریحان - طالق بیرون آمدگی کوه وچاه - ومیان هر دو چوبے از کشتی -

طرموق - گصفور شپره -

طهق - زودی رفتار (ع بفتحها) -

فصل العین

عبق - عَبَق - بالتحریک خوشبوے شدن (ع ک اف ۲) صلته بالباء عباقیة بالتخفیف کذلک وایضا سخنی اعبقی الرجل ای صار داهیة - عقاب عَبَنْقاة وعَقَنْباة ای ذات مخالب حداد بتقدیم القاف وتاخیره مثل جَذَب وجَبَذ - ویقال ایضا بشینین عباقیة وهو اثر جراحة یبقی فی حُرّ وجهه - عَبَقة چوش مسکه در مشک یقال ما فی الدنی عبقة ای شئ من سمن

عتق - عَتَق - بالکسر آزادی وآزاد مردی - وجمال - ونیکو شدن مال - ودر گذشتن اسپ از دیگران - وآزاد شدن عَتاق عَتاقة کذلک (ع ف اک ۲) عتیق عاتق نعت منه - ویقال فلان مولی العتاقة ومَوْلَی عتیق ومولاة عتیقة وموالی عُتَقاء ونساء عَتائق وذلک اذا اُعتق - وعَتَق فلان بعد استعلاج یَعْتِق صار عتیقا ای رقت بشرته

ویقال منه اطرق جناح الطیر ای التف - ورجل مطروق ای فیه رخوة وضعف والمصدر منه طرقة بالکسر والتشدید یقال ان تحت طرقته لعنداوة ای فی لینه وانقیاده بعض العسر - ویقال هذا مطراق هذا ای ثلوه ونظیره مطاریق ج - ویقال جاءت الابل مطاریق ورپی یکدیگر طرق ایضاً بول انداختن شتر ودراب ایستاده طروق بشب آمدن (عع ف اض ۲) طرقة مثال همزة مبالغة فیه - طارق بشب آینده - وستارهٔ روز طارقة الرجل فخذه وعشیرته وگشنی کردن فحل (عع ف اض ۲) طروقة الفحل اثناه التی بلغت ان یضربها الفحل - اطراق سر فرو افگندن - وخاموش بودن و فی المثل اطرق کرا اطرق کرا ان النعام فی القری یضرب للمعجب بنفسه وفحل بعاریت دادن بجهت گشنی را - ورفتن شتران برپی یکدیگر واطرقا علی لفظ امر الاثنین اسم بلد - مطرق آنکه سست چشم باشد در خلقت انطراق بعاریت خواستن فحل ویقال اطرقت بالجلد واعصب ای البست وترس مطرق ومجان مطرقة التی یطرق بعضها فوق بعض کالنعل المخصوفة — طراق النعل پارهٔ نعل که بر موزه زنند ریش طراق پر بر هم نشسته مطارقة نعل بر یکدیگر زدن بر موزه یقال طارق الرجل بین نعلین وبین ثوبین - نعل مطارقة ای مخصوفة وکل خصفة منه طراق - تطریق وقت کفانیدن شدن سنگ خوار بیضه را ویقال ذلک فی غیر القطاة ویقال طرقت القطاة وطرقت الناقة بولدها وکذلک المرأة اذا لم یشکل خروج الولد عنها - وطرق فلان بحقی اذا جحده ثم اقر به بعد ذلک - وطرقت الابل اذا حبستها عن کلاء اوغیره وطرقت له من الطریق -

طسق - طسوق - خراج زمین کتب عمر رضی الله تعالی عنه الی عامل له فی رجلین اسلما ارفع الجزیة عمن رؤسهما وخذ الطسق من ارضیهما -

طفق - ویقال طفق - یفعل کذا طفقاً - ای جعل یفعل (عع ک اف ۲) ومنه قوله تعالی وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة بردوختن گرفتند از برگ و یقال طفق یطفق طفوقا من باب (عع ف اک ۲) -

طقطق - طقطقة - آواز سم اسپ مثل دقدقة -

طلق - طلاقة - کشاده روئی (عع بضمهما) رجل طلق الوجه وطلیق الوجه - وطلق الیدین ای سمح - وطلق اللسان وطلیق اللسان - ولسان طلق ذلق اربع لغات فیه وقد مر فی فصل الذال — یوم طلق وطلق ایضاً اذا لم یکن فیها قر ولا شئ یوذی - طلق معروف ودروزه وقد طلقت المرأة تطلق طلقا یستعمل مجهولا ودست کشادن به نیکی (عع ف اض ۲) طلق بالتحریک تگ اسپ یقال عدا الفرس طلقا او طلقین دو دیک تگ یا دو تگ وبند از پوست خام وبعیر الابل لوزد الغبب وهو ان یکون بین الابل وبین الماء لیلتان فالیلة الاولی الطلق والابل بعد التجریز طوالق وفی اللیلة الثانیة قوارب - طلق طلوق مصدر منه (عع ف اض ۱)

فقیل فیه وافق شنّ طبقة وافقه فاعتنقه وباره
از شب و روز یقال مضی طبق من اللیل وطبق
من النهار ای معظم منهما واستخوان تنک که میان
دو پیوند استخوان پست باشد - وگروه مردم وغیر
ویقال اتانا طبق من الناس وطبق من الجراد ای
جماعة وپس یکدیگر زاده از بره و بچه یقال ولدتها
طبقا وطبقة و باران عام یقال مطر طبق وحال مردم
ومنه قوله تعالی لترکبن طبقا عن طبق ای حالا عن حال
یوم القیمة - بنت طبق سنگ پشت ویقال للدابة
احدی بنات طبق - وطبقات الناس فی مراتبهم
والسموات طباق ای بعضها فوق بعض - وطباق
الارض ما علاها - طیاق درختی ویقال جمل طباق
للذی لا یضرب ومن الرجال الحی یعنی ناتوان
وطبقت یده بالکسر طبقا اذا کانت لا تنبسط ید طبقة
نعت منه - تطبیق دست میان دوران نهادن
در رکوع - وبر پیوند رسیدن شمشیر بوقت زدن و
جدا شدن آن ویقال انه یطبق المفصل للرجل
اذا اصاب الحجة وسم بر سم نهادن اسپ در رفتن
ودویدن - وهمه زمین فرو گرفتن آب باران
سحابة مطبقة نعت منه - مطابقة موافقت و برابر
کردن - وچفسانیدن - ورفتن بابند بر پای -
وسم پای بر جای سم دست نهادن اسپ در
رفتن و دویدن وطابق فلان ای مرّن علی العمل -
تطابق اتفاق کردن اطباق فراز آمدن بر کاری
صلته بعلی وبر هم نهادن چیزی و پوشیدن تو بر تو

تطبّق تو بر تو پوشیدن والحمی المطبقة بالکسر تب
که شب و روز خنک نشود والحروف المطبقة بفتح اول
چهار حرف صاد ضاد طا ظا - طابق معرب تابه -
طرق - طریق - راه یذکر ویؤنث اطرقة طُرُق ج -
طریقة نخل نیک بلند طریق ج - ونهالین دراز که
از پشم وجز آن بافته باشند - وگزیدگان قوم یقال
هذا رجل طریقة قومهم وطرائق قومهم ایضا للاشراف
ومنه قوله تعالی کنا طرائق قددا ای کنا فرقا مختلفة
اهواءنا وروش ومذهب یقال مازال فلان
علی طریقة واحدة ای حالة واحدة - طُرق مطروق
آب باران که در وی ستور بول انداخته باشد
ومنه قول واحد الوضوء بالطرق احبّ الیّ من التیمم
وآب گشن - وفال سنگ زدن طُرّاق ای متکهنون
طوارق متکهنات وپشم زدن مطرقة چوب که بدان
پشم زنند - وایضا خایسک آهنگران ویقال
اختضبت المرأة یوما طرقة وطرقین ای مرة او مرتین
طرقة بالضم خط که بر کمان باشد طُرَق ج - وعادت
وخو یقال مازال ذلک طرقتک ای دابک - وهذه
طُرقة رجل واحدای صنعة رجل - طِرق بالکسر پیه
وقوت واصله الشحم - طرقة بالتحریک رسته ودام
صیاد - وپی شتران یقال جارت الابل علی طرقة
واحدة وعلی خف واحد ای علی اثر واحد وجمعها
طَرَق - طرق ایضا شحم القربة یعنی نور ومشک
ومناقع المیاه وسستی زانوی شتر (ع ک ا ف ۲)
یقال بعیر اطرق وناقة طرقاء وبر بر هم نشسته

صلق صَلَق - آواز سخت و فی الحدیث لیس منا من صلق او حلق و بجصاز دن (ع ف اض ۲) و اصلق لغة فی صلق - و یقال الفعل یصطلق بنایه ذلک صَرَفه - و صلقات الابل انیابها التی تصلق - تصلق بانگ و فریاد کردن زن بوقت وضع قال الفراء سلقوکم بالسنة و صلقوکم لغتان - صلق بالتحریک مثل سلق و هو القاع الصفصف - صلائق نانهای تنک بنو المصطلق حی از خزاعه صَنَصلِق گنده پیر با فریاد و بانگ سخت صَنَصلیق مثله -

صیق صِیق صِیقة - بالکسر کردصِیق ج - مثل جیفة و جیف -

صرق بفتحتین هر چیز تنک صَرِیقة نان تنک صَرِیق و صرق و صرائق ج -

صفرق - بالضمات و تشدید الراء فالوده و رستنی - صَمّق الحرباء - کربشه بانگ زد (ع ف اک ۲) صمق مبنیا کہ برکوفتن آن کوشش کرده شود -

صمقة بفتحتین شیر بے مزه و زمین سنگلاخ **صَمِق** ابنا در را بند کرد یا رد کرد یا استوار کرد و اصمق اللبن او الماء شیر و آب مزه گردانید و تباه شد و ما زال صامقا یعنی فلان همیشه گرسنه است یا تشنه و کحدث سرگشته که خورد و نوش نکند -

صنق - بضمتین گند و بغلان و بفتحتین سخت گنده بغلی و کتف استوار و بسیار سخت صانق شاة و رجل صنق مرد و فرزند بزرگ و جمل صنفة شتر سطبر کلان و الصنقة من الحرة سنگلاخ درشت و نیک خدمت گذاران شتر مصنقین مثله صناق بالکسر شتر یکه بانگ هدیرش دور رود و صانقان دهیست بمرو و اصنق علیه ستیهد برو و اصنق فی ماله احسن القیام علیه -

صوق - بالفتح راندن (ع ف اض ۲) یقال قد صاق الدابة و بالضم بازار و موضعیست نزدیک غیقة المدینة و یقال صوتی کطوبی و فی شعر کثیر صوقاوات جمعه بالاجزاء و اصاق الساق صویق پست و تصوق بعذرته بهلیدی او آلوده شد -

فصل الضاد

ضیق ضَیِّق - تنگ - و تنگی - و تنگ شدن - (ع ف اک ۲) ضیق بالکسر تنگی ضَیِّقة تنگدستی و درویشی ضَیِّق ج - ضَیِّق تنگ و ضاق عنه الشئ ای لا یسعه - و ضاق الرجل ای بخل - و اضاق ای ذهب ماله - تضییق تنگ کردن و تنگ گرفتن بر کسے و قولهم صفت به ذرعا ای ضاق ذرعی به - تضائق القوم اذا لم یتسعوا فی خلق او مکان - ضُوقی و ضیقی تانیث اَضْیَق صارت الیاء واوا لسکونها و ضمة ما قبلها -

صفق - وضع دار بطنه بمرة یعنی پلیدی یکبارگی انداخت -

ضق - آواز کردن (ع ف اک ۲) طق مثله -

فصل الطاء

طبق طَبَق - بالتحریک تاه چیزے اطباق ج - و قولهم وافق شن طبقة و هما قبیلتان تقابلا فتساویا

للواحد والجمع والمؤنث صدیق - ویقال فلان صدیقی ای اخص اصدقائی وانما یصغر علی جهة المدح - صدیق بالکسر والتشدید الذی هو دائم الصدق ویکون الذی یصدق قوله بالعمل - صدق بالفتح نیزه راست و درست رجل صدق اللقاء وصدق النظر بالفتح وقوم صُدُق بالضم - ویقال هذا مصداق هذا ای ما یصدقه - ویقال للشجاع والفرس الجواد انه لذو مصدق ای صادق الحملة والجری کأنه ذو صدقٍ فیما بعدک من ذلک - صدقة بالتحریک انچه بدرویش داده شود صداق بالفتح والکسر دست پیمان وکابین زن صَدُقة بضم الدال کذلک منه قوله تعالی وآتوا النساء صَدُقاتهن نحلة - صدقة بالضم وسکون الدال کذلک - اصداق دست پیمان نامیدن صندوق بالضم معروف صنادیق ج -

صعق - صاعقة - آتش که از آسمان افتد در رعد شدید یقال صَعَقتهم الصاعقة وصعقتهم السماء ای ای ألقت علیهم الصاعقة (ع بفتحهما) وبانگ عذاب صَعْقة تصعاق بیهوش شدن (ع ک ا ف ۲) اصعاق متعد فیه - وقوله تعالی فَصعِق من فی السموات ومن فی الارض ای مات - حمار صَعِق الصوت سخت آواز الصعق نام مردے بالالف واللام اللازمتان له کالنجم للثریا -

صعفق - بنو صعفوق - بالفتح خول بالیمامة وهو غیر منصرف للعجمة والتعریف ولم یجئ علی فعلول شئ غیره واما الخرنوب فان الفصحاء یضمونه اویشددونه مع حذف النون والعامة یفتحونها -

ویقال الصعافقة قوم یحضرون السوق للتجارة ولا نقد معهم ولیست لهم رؤس اموال فاذا اشتری التجار شیأ دخلوا معهم فیه قال الاصمعی الواحد منهم صَعْفَقی وقال غیره صَعْفوق وجمعه صعافقة وصعافیق

صفق - صَفْق - دست برهم زدن که آواز آید (ع ف اک ۲) ودست بر دست دیگرے زدن وربیع وبیعت وبازگردانیدن یقال صَفَقتُه فانصفق ودر فراز کردن صفقتُ الباب ای رددته وصَفَق عینه ای رَدَّها وابریشم رباب را جنبانیدن تصفیق دست برهم زدن - وجنبانیدن بادرخت را - وشراب از خنور بخنور دیگر گردانیدن وستور را از چراگاه گردانیدن صَفْقة یکبار دست زدن در بیع یقال بَحَث صفقتُک - وصَفْقة رابحة وخاسرة توصف بهما - وتصافق عند البیعة - انصفاق بازگشتن اَصفاق درفراز کردن - وگردآمدن مردم برکارے یقال اصفق علیه ودرخوردن دست بکارے - وگوسپند را روزے یکبار دوشیدن اَصطفاق جنبیدن درخت از باد وابریشم از زخمه صَفاقة بالفتح شوخ روئی وسختگی جامه ثوب صَفیقٌ ووجه صفیق بیّن الصفاقة - صفاق بالکسر پوست تنک از زیر پوست که بروے موے روید صَفَق بالفتح والضم کرانه وصَفَقُ الجبل صفحه - صفق بالتحریک آب که در مشک نو بوے گرفته وزرد شده باشد یقال ورد ناریّ کأنه صَفَق -

نمودن تشویق بارزو آوردن - شیق بالکسر نام کوہے
شیاق بستن طناب (عع ف اک ۲) -
شہق - شہیق الحمار - آخر صوتہ تشہاق مثلہ و
زفیرہ اولہ - ویقال الشہیق رد النفس والزفیر اخراجہ
(ع بفتحہا و ک ۲) شہوق بلند شدن شاہق کوہ بلند
وفلان ذو شاہق اذا کان یشتد غضبہ - شہقۃ
نعرہ زدن یقال شہق فلان شہقۃ فمات - ویقال
ضحک تشہاق -

شبرق - کجعفر شخصے کہ چشم زخم دیو با و رسیدہ باشد
ونصر اللہ بن موسی بن شبرق الموصلی محدث -
شوذق - کجوہر دست برنجن شیذق وشیذقان
وشیذاق وشوذانق چرغ باشاہین وضبط لغۃ
فی السین شوذقۃ ہمچو چرغ بر پنجہ چیزے گرفتن -
شبرق الثوب - ای شبرقہ یعنی پارچہ را برید -
شرشق - کزبرج باز -
شرنق - برید شرانق پوست مار واشرانق
من الثوب پارچۂ پارہ گشتہ -
شنفشلیق - کزنجبیل پیرزال فروہشتہ اندام -
شنفلقۃ - کعلتہ بازیست وآن چنان باشد کہ ازپس
برسرین کسے دست زدہ برزمین زنند آنرا -
شلق - بتازیانہ وجز آن زدن وجماع کردن
وپاریدگی گوش بدساز او بالکسر وکتف ماہیست
خرد یا مار ماہی شولقی مرد شیر بینی جو وکمندیل
شخصے کہ وقت خندہ دہن بکشاید وکشادہ زنبیل
فقراء وگدایان شلقۃ بالکسر بیضہ ہائے سوسمار
شلقان بفتحتین دودہ است بمصر -
شلمق - کجعفر گندہ پیر کلان سال -
ثوب شمارق - وشمارق - ومشمرق پارچۂ بریدہ -
الشمشقۃ - بالکسر الشقشقۃ -
شمشلیق - کزنجبیل گندہ پیر فروہشتہ اندام وتیز رفتار
شملق - کجعفر زن گندہ پیر -
شنشقۃ - کسفنذۃ عرارۃ پنبہ -
شہبیدق - شہرے وتصحف علی بن القطاع فقال
شششدق بالشینین مثال فعفلل -

فصل الصاد

صدق - صدق - راستی خلاف الکذب وراست
گفتن - وراست کردن - وثنا ونام نیکو ومنہ قولہ تعا
واجعل لی لسان صدق فی الآخرین یعنی زبان
ثناگوے گردان ازبہر من درپس آیندگان ویقال
صدق فی الحدیث وصدقہ الحدیث - وفی المثل
صدقنی سن بکرہ وذلک انہ لما نفر قال لہ ہدع
وہی کلمۃ تسکن بہا صغار الابل اذا نفرت - و
صدقوہم القتال - تصادق بایکدیگر راست شدن
در دوستی وسخن تصدیق راست گوے داشتن -
وصدقات گرفتن مصدق نعت منہ - تصدق
صدقہ کردن ومنہ قولہ تعا ان المصدقین والمصدقات
بتشدید الصاد اصلہ المتصدقین فقلبت التاء
صادا وادغمت فی مثلہا - صداقۃ بالفتح دوستی
مصادقۃ صداق باہم دوستی کردن صدیق
دوست صدیقۃ مؤنث اصدقاج - وقد یقال

سلہ این لغت در اصل فصیحتر وکم ہست -

وترسیدن از کسے یقال اشفق منه ای خاف قال ابن درید شفقت واشفقت بمعنیً وانکره اہل اللغة۔ شقق۔ شَقّ۔ کفتگی شُقوق ج۔ ویقال بید فلان وبرجله شقوق وصبح۔ وکفانیدن۔ وبرآمدن دندان۔ ودشوار آمدن کار بر کسے صلته بعلی و چشم باز ماندن مُرده یقال شَقّ علیه الامر وشَقّ بصر المیت اذا نظر الی شئی لا یرتد الیه طرفه وهو الذی حضره الموت (ع ف اض ۲) ویقال شق فلان العصا ای فارق الجماعة۔ وانشقت العصا ای تفرق الامر شقاق بالضم کفتگی رسن ستور شِق بالکسر نیمهٔ چیزے وکرانهٔ کوه۔ وبرادر ودوست یقال هو اخی و شق نفسی ونام کاهے معروف وسختی ومنه قوله تعالی لم تکونوا بالغیه الا بشق الانفس وهذا قد یفتح۔ شقة بالکسر پارهٔ از چوب وتخته۔ ونیمهٔ چیز شقة بالضم جامهٔ پیش شگافته خلاف جبه۔ وسفر دور قوله تعالی ولکن بعدت علیهم الشقة۔ ویقال شقة شاقة وربما قالوا بالکسر۔ وهذا شقیق هذا اذا انشق الشئی بنصفین وکل واحد منهما شقیق الآخر۔ شقیق ایضا برادر شقیقة ورونیم سر۔ ونام جدهٔ نعمان بن المنذر۔ وکشادگی میان دو کوه از یک که در وے علف باشد شقائق ج۔ شقائق النعمان لاله واحده وجمعه سواء۔ فرس اشق ای طویل والانثی شقاء۔ مشاقة شقاق خلاف ودشمنا کی کردن اشتقاق گرفتن نیمهٔ چیزے۔ وگرفتن حرفے از حرفے۔ وسخنے را در خصومت بچپ وراست بردن بے قصد۔ وبچپ وراست رفتن وراسخال تشقیق سخن را نیکو بیرون آوردن۔ وهیزم وجز آن کفانیدن تشقق شگافته شدن انشقاق کذلک۔ شقشقة بانگ کردن شتر فحل وکنجشک شقشقة بالکسر ریهٔ شتر که بوقت بانگ وستی از دهان بیرون آرد ویقال للخطیب ذو شقشقة تشبیها بالفحل۔ شقرق۔ شقراق۔ بکسرتین وبالفتح مشدد الراء مرغے که آنرا بفال بدارند شرقراق کذلک۔ شمق شمقمق۔ دراز۔ ونام مردے۔ شنق۔ شَنَق۔ بالتحریک میان دو نصاب از زکوة وفی الحدیث لا شناق ای لا یؤخذ من الشنق حتی یتم وکم از دیت۔ ودرازی سر شناق بالفتح دراز وبالکسر بند سر مشک شنیق پسر خواندهٔ شناق سر مشک بستن۔ وسر واکردن شتر۔ وایستادن وایستانیدن شتر لازم ومتعد۔ شنق بالسکون باز ایستانیدن شتر را بکشیدن مهار بوقتیکه بردے نشسته باشی (ع ف اض ۲ دک ۲) لحم مشنق ای مشنقه وهو ماخوذ من اشناق الدیة وذلک ان یسوق ذو الحمالة الدیة کاملة فاذا کانت معها دیات جراحات فتلک هی الاشناق کانها متعلقة بالدیة العظمی۔ ویقال ایضاً للبعیر الذی یُقطع ویعلل بالزیت مُشَنَّق۔ شوق۔ شَوق۔ آرزومند گردانیدن (ع ف اض ۲) شائق هو المشوق ومشوق هو العاشق اشتیاق آرزومند چیزے شدن تشوق آرزومندی

سهق - سَهُوق - مرد دراز و باد سخت -

الساق - لغة فی الساق سُوق ج -

سیداق - درختیست قوی یک ساق دارد شبیه حراق و رماد حریق خشبه بیض به غزل الکتان -

سودق - کجوهر چرغ منقول عن الباهر -

السعلق - بالفتح ام السعالی -

سعفوق - کعصفور ابن طریف بن تمیم او لقب والد -

سنعبق - بفتحتین وضم الباء وفتحها گیاهیست بدبو -

سقق - بضمتین غیبت کنندگان مردم وسَقّ الطائر پرنده پیخال انداخت سَقسق مثله و اسقسق من یصعد فی درکة و آخر فی اخری و ینشد کل منهما بیتا بالنوبة مولدة وسَقسق یکسران زجر للثور -

سمسق - کجعفر زبرج و قنفذ و جندب گل یاسمین و مرزنگوش -

سنبوق - کعصفور کشتی خرد -

سندوق - بالضم بروزن و معنی صندوق -

سنسق - بالفتح نوعی است خرد از مورد -

سنعبق - کسفرجل تقدم -

فصل الشین

شبق - شَبَق - بالتحریک آرزومند شدن بجماع (ع ک اف ۲) -

شبرق - شَبْرَقة - جامه پاره کردن شَبْراق کذلک و گوشت پاره کردن شَبْرَقة کذلک - شَبْرَق بکسرتین گیاهی است شباریق پاره‌های جامه شَبارِق شلوار و هو معرب -

شدق - شَدَق - بالکسر کنج دهن اَشداق ج - شدق بالتحریک فراخی شَدَق خطیب اَشدق گام کشاده تَشَدُّق فصاحت نماینده -

شرق - شُرُق - آفتاب یقال طَلَعَ الشرق شارق مثله و جای برآمدن آفتاب - و برآمدن شُرُوق مثله و شگافتن گوش گوسپند و جز آن (ع ف اض ۲) مشرقان یعنی مشرق تابستانی و زمستانی مَشرِقة بفتح الراء و ضمها و شرقة و مَشْرَق آفتاب گاه تَشَرُّق بآفتاب گاه نشستن اَشراق روشن و تابان شدن شَرَق بالتحریک گوش شگافته شدن ستور (ع ک اف ۲) شرقاء نعت منه و اندوه و غصه شدن و یقال شَرِق بریقه و بالماء ای غَصَّ یعنی آب و خود بگلوش فرو ماند و فی الحدیث یُؤخِّرون الصلوة الی شرق الموتی ای الی ان یبقی من الشمس مقدار ما یبقی من حیوة من شَرِق بریقه عند الموت - لحم شَرُق بفتح آ و کسر ۲ ای لا دسم علیه - تشریق رفتن سوی مشرق و یقال شَنَّان ما بین مُشَرِّق و مُغَرِّب و قدید کردن گوشت اَیام التشریق سه روز بعد از نحر مُشَرَّق بفتح الراء نماز گاه - و مسجد خیف شَرِیق نام مردی -

شفق - شَفَق - بفتحتین سرخی افق بعد از غروب تا نماز خفتن - و تباه از هر چیزی شَفَقة مهربانی شفق کذلک - اشفاق ترسیدن بر کسی یا چیزی از مهربانی بر وی صلته بعلی یقال اَشْفَق علیه فهو مُشْفِق و شَفِیق علیه - و عطاء مُشَفَّق ای مُقَلَّل

ثوب سفیق ای صفیق جامهٔ سخت بافته سفاقة شوخ دیدگی وقد سفق بالضم - وهو سفیق الوجه ای وقح - سفاسق السیف پرنک شمشیر معرب - سلق - سلق - بالتحریک دشت هموار سلقان بالضم ج مثل خلق وخلقان - سلق بزیادة المیم کذلک سلائق ج - سلق بالسکون ستان افگندن وربا قالوا سلقیته سلقا ربز یدون فیه الیاء کما قالوا جبیته ای صرعته - ویقال سلقها وسلقا ها اذا بسطها ثم جامعها - واستلقی اذا نام علی ظهره وهو افتعلی - ویقال یسلنقی وهو افعنلی - وسلق لغة فی صلق ای صاح - سلق ایضا سخن سخت گفتن وآزردن بزبان قوله تعالی سلقوکم بالسنة حداد - سلاق بالکسر خطیب بلند آواز سلاق کذلک - ویقال خطیب مسقع سلاق مصقع دروغ زن وادن مشک مزاده را ونیم پخته کردن سبزی وبیضه را در دیگ - وگوشه جوال درهم انگندن - ونشان ریش پشت ستور که نیکو شده باشد وجاے آن سپید مانده سلق بالکسر گرگ - وچکند سلقة مادهٔ گرگ - وزن دراز زبان سلیقة نشان نوار دنبک بر پهلوے ستور وسرشت یقال فلان یتکلم بالسلیقة ای بالطبعه لا عن تعلم - سلاق بالضم دمیدگی دهان دبن های دندان - ودمیدگی بر اندام تسلق بدیوار برشدن سلیق انچه از درخت فروریزد وسلوق بالفتح نام دیهے بیمن دروغ سلوقیة وکلاب سلوقیة منسوب بوے

سمق - سموق - بلند شدن ودراز شدن

عع ف اض ۲ ساق بالضم والتشدید تتمم وآن نوعے از برو درخت است ترش کذب سماق بالتخفیف دروغ ساده سیمقان دوچوب یوغ که بر گردن گاو نشیند - سنق - سنق - بالتحریک ناکوار شدن عع ک اف ۲ -

سوق - ساق - معروف سوق بالضم ج نخواهد واشد سیقان اسوق کذلک - سوق بالتحریک خوب ساق شدن اسوق سوقار نعتان منه - اسوق ایضا دراز ساق ویقال ولدت ثلثة بنین علی ساق واحد ای بعضهم علی اثر بعض لیست بتیم جاریة - ساق الشجرة درخت ساق حرقمری نر وقوله تعالی یوم یکشف عن ساق ای عن شدة - مساوقة مفاخرت کردن ساقة الجیش مؤخره - سوق بالضم بازار یذکر ویؤنث سوق الحرب حومة القتال - سوق بالفتح راندن — و دست پیمان راندن از ستور وجز آن بعروس و برساق زدن عع ف اض ۲ تسوق خود را بازاری کردن بخرید وفروخت سوقة بالضم مردم فرومایه سوق بتحریک الواوج - استیاق راندن انسیاق لازم منه - سیقة بالفتح والتشدید ستور بغارت رانده مثل وسیقة - سیق ابر بے باران که باد او را می راند ویقال اسقتک ابلای علیتک تسوقها - سیاق جان کندن یقال رأیت فلانا یسوق ای ینزع عند الموت - سیاقة بریک روش راندن سویق پست -

بفرقة مثله۔
زعلوق۔ کعصفور شادان ونباتی او الصواب بالذال فیهما۔
زمق بحیمته۔ ریش او را برکند عع ف اک ۲ وض ۲ واللحیة زمیقة ومزموقة وزمّق القفل قفل را واکرد وما اغنی عنی زمقة ای شیأ۔
الزندوق۔ بالضم لغة فی الصندوق۔
زهمق۔ بالفتح کوتاه فراهم اندام زهمقة بدبوئی تن ازگنده بغلی یا جز آن۔

فصل السین

سبق۔ سَبَق۔ درگذشتن عع ف اض ۲ وک ۲ یقال سابقته فسبقته۔ واستبقنا فی العدو ای تسابقنا۔ وقیل فی قوله تعالی ذهبنا نستبق ای ننتضل۔ ویقال له سابقة فی هذا الامر اذا سبق الناس الیه۔ سبق بالتحریک انچه گرو بندند بدان در اسپ دوانیدن وتیر انداختن ومانند آن سباقا البارحی قیداه من سیر وغیره۔
ستق۔ درهم سَتُوق۔ بالتشدید درم نبهره وکل ماکان علی هذا المثال فهو مفتوح الاول الا اربعة احرف جارت نوادر وهی سبوح وقدوس وذروح وستوق فانها تضم وتفتح۔ مُستَقة پوستین دراز آستین مساتیق ج۔
سحق۔ سَحَق۔ سودن وجامه کهنه۔ وپویه رفتن عع بفتحهما انسحاق سوده شدن سحق بالضم وبضمتین دوری عع بضمهما یقال سحقاله سحیق دور انسحاق دور گردانیدن۔ وکهنه شدن جامه۔ وسوده شدن سپل شتر۔ وخشک شدن پستان باشیر وبر سینه وشکم چفسیدن آن سحوق بالفتح نخل دراز سحق ج اتان سحوق وحمار سحوق ایضا ای طویل۔ سوحق دراز اسحاق نام پیغمبرے معروف فان اردت به الاسم لم تصرفه وان اردت به المصدر صرفته۔ سُحوق بالضم نخل دراز میم زائده۔ سمحاق بالکسر پوست تنک سر۔ وشکستگی که بدان پوست رسد سماحیق اسماء پارهاے ابر ویارهای پیه بر روده۔
سندق۔ سَوْذَق۔ بالفتح والذال المعجمة دستیاره وچرغ سَوْذَنِیق سَیْذَنُوق سَوذانق گذلک معرب۔ سَنْدَق شب آتش افروختن مغان معرب سده۔
سرق۔ سَرَق۔ بالتحریک شقهاے حریر سپید سَرَقة یکے وهو معرب سره مثل برق معرب بره۔ ودزدی کردن عع ف اک ۲ سرقة بکسر الراء ودزدی یقال سرق مالامنه وربما قالوا سرقه مالا۔ وفی المثل سرق السارق فانحج۔ تسریق بدزدی نسبت کردن وقرئ قوله تعالی ان ابنک سَرَق۔ استراق گوش داشتن پنهانی سخن کسے را ویقال یُسارق النظر الیه۔ سُرَق ومُسَرَقان دو موضع سراقة بن جعشم بالضم نام مردے از صحابه استبرق دیباے گنده۔
سردق۔ سُرادِق۔ سراپرده سرادقات ج۔ ویقال بیت مُسَرْدَق خانه باسراپرده۔
سرمق۔ سَرْمَق۔ شورگیاه۔
سفق۔ سَفَق۔ دربازکردن انسفاق لازم منه

سله وقول الجوهری سفق بمعنی عرق وهم غلط منه۔

عع ک اف م ازلاق متعدمنه و بچه افگندن ناقه وموے سترون مَزْلَق مَزْلَقة جاے لغزان وکذلک الزلاقة - وقوله تعالی فتصبح صعیدا زلقا ای ارضا ملساء لیس بها شیئ - مزلاق ای مزلاج وهو الذی یغلق به الباب ویُفتح بلا مفتاح - وفرس مزلاق کثیرة الازلاق - زلیق بچه افگنده زَلِق سر سترون عع ف اک م تزلیق کذلک - رجل زلق زُلَمق مثال هدبد وزُمالق وزُلَمق بتشدید المیم آنکه پیش از مجامعت انزال افتدش زلیق بالضم والتشدید شفرنگ وآن نوعے از شغنالو است بے پشم -

زنق - زناق - حلقة توضع تحت حنک الدابة ثم یُجعل فیها خیط یشد برأسه تمنع جماحه وگلوبند زنان از زیور یقال زنقت الفرس - زنق بالتحریک جاے زناق وانطنه معربا من زنخ - زنقة کوچه باریک تنگ مزنوق نام اسپے -

زوق - زاوُق - سیماب فی لغة اهل المدینة - وقیل لکل منقش مُزَوَّق وان لم یکن فیه زیبق - تزویق آراستن ودرست کردن کتاب وسخن را زیق القمیص بالکسر زه پیراهن زیق نام مردے تزیق سرمه کردن وآراستن زن خود را -

زهق - زهوق - مغز آگنده شدن استخوان - وپُر شدن مغز وبرآمدن جان قوله تعالی وتزهق انفسهم وهم کافرون - وحکی البعض زهقت نفسه بالکسر تزهق زهوقا لغة فی زهقت وپیش شدن اسپ از اسپان دیگر - ومیت شدن قوله تعالی وزهق الباطل - زهوق بالفتح نعت منه - وایضا بئر بعیدة القعر - وفج الجبل المشرف وازنشانه در کمان تیر عع بفتحها زاهق مغز آگنده - وستور فربه پرمغز ومرد هزیمت شده جمعه زُهّق - زهق بالتحریک زمین پست زهق ای نزق - ازهاق کشتن ومیت گردانیدن ودور گذرانیدن تیر از نشانه - وپُر کردن خورا - وبرگردن آوردن ستور زمین را ورحل را ویقال ورأیت فلانا مُزهقا ای مُعنذفا فی سیره - وفرس ذات آزاهیق ای ذات جری سریع - انزاق برجستن ودریدن ستور بزدن زَهوق بالضم فربه لام زائده یقال حُمُر زاهِق -

زهنزق - زهنزقة - سخت خندیدن -

زبعبق - کسفرجل وسرطراط بدخلق -

الزدق - بالکسر لغة فی الصدق یقال انا ازدق منه -

زرنوقان - بالضم وبفتح منارتان تبنیان علی جانبی رأس البئر زرنوق نهر خرد ودیه الزرنوق علی جبل مطل علی دجلة بالجزیرة زَرنیق بالکسر زرنج معرب وتزرنق متغیر شد وبرزرنوق باجرت آب کشید وتزرنق فی الثیاب پارچه را پوشید ودوران پنهان گشت وزرنقته انا متعدمنه زرنقة دین کانه معرب زرنه ای الذهب لبس وفروفی وکمال حسن وبزرنوق آب دادن وبرپا کردنش برچاه وچیزرا بمدت فروختن وانزرق فی الحجر درسوراخ درآمد وبه کمین گاه نشست وانزرق الرمح نیزه بگذشت -

زعبق القوم دالشیئ - کرده وچیزرا پراگنده کرد

رعیق - کامیر وغراب آواز شکم دابہ کہ وقت دویدن شنیدہ شود یا آواز زہ آن وقتیکہ در غلافش بجنبد وقد رعق چنین آواز کرد ع بفتحہا

فصل الزاء

زبق - زبق - برکندن موے ع ف اض ۲ انزبق ای دخل وہو مقلوب انزقب - زبق روغن یاسمین زیبق بالکسر سیماب وہو معرب وقد اعرب بالعمز وبکسر الباء مثل زئبر - ودرہم مزابق درہم سیماب اندود والعامۃ تقول مُزَبَّق -

زبرق - زبرقان - بکسر تین ماہ - ونام مردے زبرقت الثوب ای صفرتہ -

زحلق - زحلوقۃ - مثل زحلوفۃ بجاے لغزیدن کودکان زحالیق ج - زحلقہ ای دحرجہ وقد تزحلق اے تدحرج -

زندق - زندیق - بالکسر یکے از بد مذہبان وہو معرب زناوقۃ ج - والہاء عوض من الیاء المحذوفۃ واصلہ الزنادیق وقد تزندق والاسم زندقۃ عرب من الزند وہو کتاب لہم -

زرق - زرق - بالتحریک گربہ چشم شدن ع ک ا ف ۲ زرقۃ گربہ چشمی ازرق زرقاء ونعتان منہ یقال نصل ازرق وماء ازرق - ازرقاق از یقاق کذلک - زُرقم بالضم سخت کبود چشم وللمونث کذلک زُرق جمع ازرق وزرقاء وایضا سنہاے نیزہ وریگ تودہا زرق الطائر یزرق ای زرق - وزرقت عینہ نحوی اذا انقلبت وظہر بیاضہا - زرق بالسکون زدن بمزراق وہو رمح قصیر ورحل سپس افگندن شتر زرنوقان دو دیوار چہ دو طرف چاہ کہ نعامہا بروے نہند وآن چوبے باشد کہ بکرہ را ازوے درآویزند قان کانتامن خشب فہاد عامتان وقیل نعامتان والمعترضۃ علیہا ہی العجلۃ والغرب معلق بالعجلۃ - زورق کشتی خرد زرّق بالضم والتشدید بازجرہ معرب وآن باز سپید باشد زراریق ج -

زرمق - زرمانقۃ جبۃ - صوف وفی الحدیث ان موسی علیہ السلام اتی فرعون وعلیہ زرمانقۃ -

زعق - زعق - فریاد وبانگ کردن ع بفتحہا زعق بالتحریک ترسیدن ورحالت نشاط عع کا ف ۲ زعق نعت منہ - ویقال ازعقہ الخوف حتی زعق وانزعق - ویقال ازعقتہ فہو مزعوق ویقال زعقتہ فہو مزعوق - ماء زعاق بالضم آب شور طعام مزعوق طعام شور -

زعفق - زعفوق - بالضم بدخوے -

زقق - زق - بالکسر مشک ازقاق ج وزقاق وزُقان ایضا مثل ذئاب وذؤبان - تزقیق الجلد سلخہ من قبل راسہ - زقاق بالضم کوچہ یذکر ویؤنث قال الاخفش اہل الحجاز یونثون الطریق والصراط والسبیل والسوق والزقاق وبنو تمیم یذکرون ہذا کلہ زُقان ازقۃ ج مثل حوار وحُوران واحورۃ - زق خورش دادن مرغ چوزہ را بدہان زرقۃ ترقیص کودک -

زلق - زلق - بالتحریک جاے لغزان - ولغزیدن

ویقال اکل فلان رزقه اذا طال عمره حتی تحات اسنانه - ارواق خیمه ها یقال ضرب فلان رزقه بموضع کذا ای قسطاطه وفی الحدیث حین ضرب الشیطان رزقه ومداطنابه - یقال القی فلان علیک ارزاقه وشراشره وهوان تحبه حباً شدیداً - وایضا القی ارواقه اذا عدا واشتد عدوه - والقی ارواقه اذا اقام بالمکان واطمأن به - والقت السحابة ارواقها ای مطرها ودیمها - ترویق فروهشتن شب تاریکی را وپالودن شراب را رَوْق ایضاً خوش آمدن وشگفت آوردن کسے را (ع ف اض ۲) وصافی شدن شراب رَاوُق پالونه شراب غلمان رزقة بالضم وجوارٍ رزقة ای حسان وهو جمع رائق مثل فارهٍ وفرهة وصاحب وصحبة وغلمان رُوْق ایضا مثل بازل وبزل - رزق بالتحریک دندان پیش برین دراز شدن از فرودین ارزق نعت منه - ارزاقه ریختن آب وخون ومانند آن -

رَهَق - رَهَق - بالتحریک بزشتن گرد بر چیزے وفرو پوشیدن (ع ک اف ۲) قوله تعالی ولا یرهق وجوههم قتر ولا ذلة - وفی الحدیث اذا تعالی احدکم الی الشئ فلیرهقه ای فلیغشه ولا یعذ منه وخود را بر حرام وتباهی داشتن یقال فیه رَهَق ای غشیان للمحارم من شرب الخمر ونحوه وستم کردن قوله تعالی فلا یخاف بخسا ولا رهقا ای ظلما وسفاهة وطغیانا قوله تعالی فزادوهم رهقا ای سفها وطغیانا ونزدیک آمدن ودریافتن چیزے را یقال طلبته حتی رهقته ای دنوت منه وادرکته - ارهاق تکلیف کردن وتاخیر کردن نماز را تا بوقت نماز دیگر - ودشوار کردن یقال لا ترهقنی لا ارهقک الله ای لا تعسرنی لا اعسرک الله وقوله تعالی لا ترهقنی من امری عسرا ای لا تکلفنی - ویقال ارهقه طغیانا ای غشاه ایاه وارهقنی اثما فرهقته ای حملنی فحملته - مرهق آنکه بگشنی رسیده باشد مراهقه نزدیک رسیدن کودک ببلوغ ترهیق متهم داشتن کسے را وفی الحدیث انه صلی علی امرأة ترهق اثما ثم توفی بشتر - رجل مرهق ای مغشی بالناس والضیفان وقیل (شعر) خیر الرجال المرهقون کما + خیر تلاع البلاد اکلوها ابد ویقال القوم رهاق مائة بالضم والکسر بالاضافة ای زهاء مائة یعنی نزدیک صد رهقان زعفران -

ریق - ریق - بالکسر آب دهان ریقة اخص منه ارياق ج - ریق کل شئ افضله واوله وقد یخفف ومنه ریق الشباب والمطر - ما رائق آب ناشتا خورد ریوق جان دادن یقال هو یریق بنفسه ای یجود بها عند الموت - ریق بالفتح درخشیدن سراب تریق مثله -

ربرق - کجعفر سبک انگور -

رزق - بفتحتین روج وآن چیزیکه شتر بچه یا اسپ کره بعد تولد پیش از خوردن رید -

رزذق - کجوهر پوست کشیده وبزغاله موے برکنده وگوشت پزانیده با دیگ افزار وغیره آمیخته رزاذق ج

ریرق وریزق - سبک انگور -

ارتصاق - چسپیدن جزمرصق ومرتصق گردگاهیکه برآوردن مغزش دشوار باشد -

وقد ترفق ای اخذ مرفقه - وبات فلان مرتفقا ای متکئا
علی مرفق یدیه - رفق بالتحریک برنا فرنگی آنچ جمل ارفق
وناقة رفقاء نعت منه - ماء رفق ومرتع رفق اسے
سہل المطلب - رافقة نام شہرے -

رقق - رق - بالکسر بندگی وچیزے تنک - وزمین
نرم رقیق بندہ وتنک ونرم واحد وجمع - رق بالفتح
پوست آہو کہ بروے نویسند قوله تعم فی رق منشور
وسنگ پشت یعنی کشف بزرگ رقوق ج - رقة
نام شہرے - وہر زمین کہ برلب رود باشد کہ آب
برآید از وے بوقت مد رقاق بالفتح زمین ہموار کہ روے
او نرم باشد وزیر وے سخت رقق کذلک وایضا
سستی وکمی یقال فی عظمه رقق ای ضعف وفی ماله
رقق ای قلة - رقاق بالضم نان تنک یقال عندی
غلام یخبز الرقاق والرقاق یعنی گردہ ونان تنک
وقد بالکسر تنگی (عع ف اک ۲) ارقاق تنک کردن
وبندہ کردن ترقیق ایضا تنگ کردن - ونیکو کردن
سخن را ترقق تنگ دل شدن استرقاق تنگ
شدن - وبندہ گرفتن مراق البطن تنگ جایہاے
شکم ولا واحد له - ترقرق درخشیدن وبہر سو رفتن
آب چشم رقراق السراب درخش سراب وہر چیزے
رقرقة جنبانیدن کوزۂ آب - وبرگشتن آب در چشم -

رمق - رمق - نگریستن (عع ف اض ۲) ترمیق
پیوستہ نگریستن رمق بالتحریک باقی جان - ورمه
وہذا معرب - ویقال ہذه النخلة ترامق بعرق ولا تجیی
ولا تموت مرامق آنکہ اندک اندک دوستی تو بردل او

ماندہ باشد ومافی عیشه الا رمقة ورماق ای بلغة -
جبل ارماق ای ضعیف کما یقال ثوب اخلاق و
اسمال - ارمقاق ارمیقاق سست شدن کار یقال
ارمق الجبل ارمقاقا وارماق ارمیقاقا ای ضعف
وعیش مرمق ای دون - وعیش رمق الذی یمسک الرمق
ترمق آشامیدن مرامقة محکم ناکردن کار -

رنق - رنق - بالتحریک تیرہ شدن آب وجز آن
(عع ک اف ۲) ماء رنق بالتسکین وعیش رنق بکسرتین
ارناق تیرہ کردن ترنیق مثله وایضا در آمیختن خواب
باچشم وسست شدن در کار - وسستی تن وبینائی
وپیوستہ نگریستن وچیزے وانتظار مثل ترمیق
وتمنیق ویقال رمدت المعزی فرنق رنق اسے
انتظر الولادة لانها ترمی ولا تضع الا بعد مدة وربما
قالوا بالمیم وبالدال ایضا ای رمق ودنق ومقیم
بودن قوم بریک جاے - واحتباس کردن - و
یقال رنق الطائر اذا خفق بجناحیه فی الهواء ثبت
ولم یطر - ولقیت فلانا مرنقة عیناه ای منکسر الطرف
من جوع وغیرہ - رونق آب کار در رونق السیف
آب تیغ رونق الامر ورونق الضحی منه ایضا - وترنوق
بضمتین الطین الذی فی الانهار والمسیل -

روق - روق - شاخ اروق ج - وپارۂ از شب
واول ہر چیزے - وکاشانہ رواق بالکسر مثله وایضا
پردہ کہ در کشیدہ باشند از سقف یقال بیت مروق
ویقال ثلثة ارواق والکثیر روق بالضم - ورواق الشباب
ورقیقه ورقیقه بالتشدید ای اوله - ورنق کل شیء فضله

ورباق - وفی الحدیث لکم العهد و مالم تاکلوا الرباق -
ربق بالفتح در ربقه کشیدن (ع ف اض ۲ ک ۲)
ارتباق در ربقه در آمدن - و در دام بسته شدن
گردن آهو بربقه صید بدام افتاده و بره و بزغاله
گردن بسته و قولهم رمدت الضأن فربق ربق ای
هیئ الارباق فانها تلد عن قریب لانها تضع علی
راس الولد ولیس کذلک المعزی فلذلک قالوا فیها
رفی رفق بالنون - امّ الربیق الداهیة -
رتق - رتق - بستن و هو ضد الفتق و بسته (ع
ف اض ۲) و منه قوله تعالی کانتا رتقا ففتقناهما -
ارتتاق بسته شدن رتق بالتحریک بسته شدن بکارت
زائل شده امرأة رتقاء التی لا یستطاع جماعها
لارتتاق ذلک الموضع منها - رتاق بالکسر دوجامه
کرانها بر هم بسته -
رحق رحیق - شراب خالص -
رزق - رزق - بالکسر روزی - و روزی دادن
و مرسوم (ع ف اض ۲) و باران و منه قوله تعالی
وما انزل الله من السماء من رزق - رزقه یکبار دادن
رزقات الجند وارزاقهم ای اطماعهم - ارتزاق مرسوم
گرفتن لشکر و روزی یافتن و قوله تعالی و تجعلون
رزقکم انکم تکذبون ای شکر رزقکم - و قال الله تعالی
و فی السماء رزقکم و هو اتساع فی اللغة کما یقال لتمر
فی قعر القلیب یعنی به سقی النخل - رجل مرزوق ای
محدود و یعنی با بخت و ارزقیة جامهای کتان سپید -
رزدق - رزداق - بالضم روستا و هو معرب -
رزدق رسته از هر چیز و هو معرب -
رستق - رسندق - رُستاق - رُسداق - روستا
والجمع رساتیق وهی السواد -
رشق - رشق - تیر انداختن (ع ف اض ۲) رشق
بالکسر هو الوجه من الرمی فاذا رمی القوم باجمعهم
فی جهة واحدة قالوا رمینا رشقا - ارشاق تیز نگریستن
و گردن دراز کردن آهو رشاقة باریک و نیکو قد
شدن (ع بضمهما) و رجل رشیق ای حسن القد لطیفه -
رشانیق بطنی از قبائل سیاهان -
رفق - رفق - بالکسر نرمی - و نرمی کردن ضد العنف
(ع ف اض ۲) صلته بالباء وسود و نفع ارفاق نرمی
کردن - و سود داشتن کسی را ترفق نرمی کردن
صلته بالباء - رفقة بالضم و الکسر گروه هم سفر رفاق
ج یقال رافقته و ترافقنا فی السفر - رفیق مرافق
بمعنی رُفقاء ج - فاذا تفرقوا ذهب اسم الرفقة و
لا یذهب اسم الرفیق و هو واحد و جمع مثل الصدیق
قوله تعالی وحسن اولئک رفیقا - و هو ایضا صد الاحرق
یعنی گول درشت رفق بستن بازوی شتر تا آهسته
رود (ع ف اض ۲) رفاق رسن که بان بندند مرفق
بکسر المیم و فتح الفاء و بالعکس آرنج و انجه بوی
نفع یابند از کاری و منه قری قوله تعالی و یهیئ لکم
من امرکم مرفقا جعله مثل مقطع و من قرأه مرفقا جعله
اسما مثل مسجد و یجوز مرفقا بفتح الفاء ای رفقا مثل
مطلع و لم یقرأ به - و مرافق الدار جای آب و برف
انداختن و مانند آن مرفقة بکسر المیم نماز باش

دمخق فی مشیه - در رفتار گرانی کرد -
دندانقان - شهریست بنواحی مرو -
دهدقة - شکست آنرا و دهدق اللحم دهدقة و دهداقا
دیگر گوشت را برید و استخوانهای آنرا شکست -
و دهدقت البضعة دارت فی القدر اذا غلت دهداق
جوش آن و خندهٔ بدو رفتار بالاتر از عنق -
دهاقة - ستردن موی جلد چهارپایه تا صاف شود -
الدهنقة - الدهمقة فی معانیها -
دیق - کج و مائل کردن چیزی را برای برکشیدن
(ع ف اک ۲) -

فصل الذال

ذرق - ذرق - بضم او فتح ۲ سپست دشتی
ذرق بالفتح سرگین مرغ و سرگین افگندن آن (ع
ف اض ۲ و ک ۲) یقال ذرق الطائر و زرق
بمعنی - اذراق رویانیدن زمین سپست را
لبن مذرق ای مذیق -
ذعلق - ذعلوق - بالضم گیاهی -
ذلق - ذلق - بالتحریک بی آرامی - و بی آرام
شدن - و تیز زبان شدن (ع ک اف ۲) اذلاق
بی آرام کردن و آب ریختن در سوراخ سوسمار
تا بیرون آید تذلیق تیز کردن طرف هر چیزی
ذلق مجرای محور در بکره - و تیزی زبان - و
تیزی سنان - و تیزی هر چیز و تیز شدن زبان
(ع بضمها) لسان ذلیق و ذلق و اذلق نعت منه -
و یقال ایضا لسان ذلق طلق ذلیق طلیق
ذلق طلق بضمتین ذلق طلق بالضم و فتح اللام فیهما
اربع لغات و کذلک ذولق اللسان و السنان
ای طرفها - حروف ذلق حرفهائی که از کرانهای
زبان و لب بیرون آید و هی ستة ثلثة منها ذولقیة
و هی الراء و اللام و النون و ثلثة منها شفویة و هی الفاء
و الباء و المیم - خطیب ذلیق و ذلق بکسر اللام فصیح
زبان ذلقة ذلیقة مؤنث ذلاقة تیز زبانی و فصاحت -
ذوق - ذوق - ذواق مذاق - مذاقة چشیدن
(ع ف اض ۲) و یقال ما ذقت ذواقا ای شیئا - و ذقت
ما عنده ای خبرته - و ذقت القوس ای جذبت و ترها
و علمت ما شدتها - اذاقة چشانیدن اذاقه الله وبال
امره - تذوق پاره پاره چشیدن امر مستذاق ای
مجرب معلوم - ذواق مرد ملول -

ذعقه - بانگ زد بر و و ترسانید او را (ع بفتحها)
ماء ذعاق بالضم آب تلخ سطبر که خورده نشود و دوا ر
ذعاق درد کشنده -
ذفروق - بروزن و معنی ثفروق -
ذفداق - تیز زبان که دران زودی باشد -
ذملق - کعلس مرد چاپلوس و مرد سبک و تیز زبان
و شمشیر تیز و رجل ذملقانی مرد جلد گو ذملقی مرد گویا
ذملقة چاپلوسی و نرمی کردن -

فصل الراء

ربق - ربق - بالکسر رسن باگوشها که بر بره و بزغاله
بندند ربقة یکی گوشهٔ ازان و فی الحدیث خلع
ربقة الاسلام من عنقه و الجمع ربق ارباق

ثم جماء ثم ولقم اذا استقطت اضراسها هرما۔ دلق بالتحریک دله وهی معرب۔

دمق۔ دُموق۔ درآمدن بر کسے بناگاه بے دستوری (عع ف اض ۲) ودرآمدن صیاد درکارزه ودمقت فاه ای کسرت اسنانه۔ واندمق علیهم بغتة اذا دخل بغیر اذن۔ واندمق الصائد فی قترته ایضاً۔ ودمق بالتحریک دمه معرب۔

دملق۔ مُدَمْلَق۔ بفتح اللام سنگ تابان وسم لغزان کرده۔

دنق۔ دانق۔ بفتح النون وکسرها دانگے۔ دستور لاغر افتاده وربما قالوا للدانق داناق وللدرهم ورهام تدنیق نیک نگریستن درکارے۔ واستقصا کردن یقال لاتدنقوا فیدنّق علیکم۔ ونزدیک شدن آفتاب بفروشدن۔ وبغاکے فروشدن چشم وسست نگریستن

دوق۔ دوق۔ بالضم گولی یقال احمق دائق ودائق وقد داق یدوق دَوقا ودُوقا ودَواقة۔

دهق۔ دهق۔ بالتحریک شکنجه کردن۔ وشکستن وبریدن (ع بفتحها) کاس دهاق بالکسر جام پرآدهاق پرکردن جام را۔ وبرریختن آب را دهدقة شکستن وبریدن دهمقة مثله وایضا تنگی ونرمی طعام وهرچه نرم باشد ومنه حدیث عمر رض لوشئت ان یُدهمق لی لفعلت ولکن الله عاب قوما فقال تعالیٰ اَذهبتم طیباتکم فی حیوتکم الدنیا۔

دتق۔ بالفتح ریختن آب۔

دحموق کعصفور بزرگ شکم یا کلان خلقت۔

درنخ۔ کسفرجل دودهٔ است درمرو۔

درمق۔ کجعفر آردنیک سفید۔

وزق۔ کعنب دهیست بمرو ولیس تصحیف زرق القریة المعروفة بها فیها حکاه الذهبی منها ابوجعفر الدزنی شیخ السمعانی وهذا وهم والصواب دزق قریة بمرو منها علی بن خشرم ودهیست بریخ ده منها ابوجعفر محمد بن علی ودهیست بسمرقند منها ابوبکر احمد بن خلف وثلث قریً اُخر بمرو۔ ودرق العلیا دهیست بمرورود منها الحسن بن محمد بن جعفر۔

دوشق۔ بالفتح خانهٔ میانه که نه خرد باشد ونه کلان یاشتر دفزک۔

دهق۔ بالفتح شکستن آبگینه وجز آن (عع ف اض ۲) ودعسق علیهم۔ برآنان حمله کرد ودعسق الابل الحوض شتر حوض را پایمال کرد وشکست آنرا ودعسق الجمال رحلها شد رویهاے شتران والدعسقة فی المشی کالدؤب والاقبال والادبار والطرد جمیعا ودُعسُقة شب دراز ودعسوقة بالضم دابهٔ است خرد ودعفقة۔ گولی۔

وعلق فی الوادی۔ دور رفت وعلقة فرومایگی وجستن چیزے مدعلق بکار هادرآینده وفروشونده طریق ولفق۔ کجعفر وقرطاس راه روشن ومتردد لنفقا ای سریعا درنفقا مثله۔

دمحق۔ کجعفر شیر شب مانده وکتفذ المسعط یعنی ظرفیکه دارو سے دربینی ترختنی دران نهند ومحوق بالضم کلان شکم ودمحق الثوب ترکرد پارچه باب سبوس۔

وورادوق ویقال لصغار الابل ایضا ورق وهو لصغار ایضا من کل شئی - ودورق پیمانهٔ شراب وهو معرب من الفارسی -

درفق - مُدرَنفق - المسرع فی السیر ویقال اُدرُنفق مُرَمَعلّا ای امضِ راشدا -

دسق - دَیسَق - سپیدی سراب وحوض پُرآب یقال ملأتُ الحوضَ حتی دَسَقَ ای ساح ماؤه ودیسق ایضا طشت خوان وهو معرب -

دمشق - ناقهٔ دِمشق - ای سریعة جدا وکذلک ناقة دمشق مثال حِضجر وهو ایضا اسم بلدة الشام -

دعق - دعق - سپردن وکوفته کردن راه - وبرانگیختن ورمانیدن (ع بفتحهما) یقال دَعقَ الطریقَ فهو مدعوق ویقال دَعقتِ الابلُ الحوضَ ای ثلمته من جوانبه وعُقَة جماعة من الابل - خیل مداعیق اسپان که مردم فرو کوبند در جنگ -

دعشق - دُعشوقة - جانوریست -

دغفق - عیش دَغفق - بالفتح ای واسع - وعام دغفق مُخصب -

دفق - دَفق - ریختن آب (ع ف اض ۲ وک ۲) ماء دافق ای مدفوق آب جهیده کتولهم سِرٌّ کاتم ای مکتوم وهو من قولک دُفِق الماءُ مجهولا - ویقال دَفَقَ اللهُ روحه اذا دُعِی علیه بالموت - ودَفَقَتْ کفاه الندی ای صبتاه شدد للکثرة - اندفاق ریخته شدن تدفق کذلک سَیل دفاق بالضم سیل که پُر کند رود بارا ناقة دفاق بالکسر جهان رفتار دفق مثال هجف شتر تیز رو ویقال مشی فلان الدِفقی اذا اسرع - سیر ادفق رفتن بشتاب ودفق بالتحریک بیرون آمدگی دندان شتر بعیر ادفق نعت منه - ویقال جاء القوم دفقة واحدة بالضم ای بمرة واحدة -

دقق - دقیق - باریک وهو خلاف الغلیظ - وقال بالضم کذلک - ودق بالکسر مثله ومنه حَمَی الدِقِّ - اخذت دِقّه وجِلّه ای قلیله وکثیره - ودقة باریکی وباریک شدن (ع ف اک ۲) استدقاق کذلک - ادقاق تدقیق باریک کردن - ودیکو کوفتن - وآرد نرم کردن ودقیق ایضا آرد ودقة بالضم خاک نرم که بباد روفته شود از زمین ودُقَق ج - ویقال آتیته فما اَدَقّنی ولا اجَلّنی ای ما اعطانی دقیقا ولا جلیلا - مداقة باهم باریکی کردن ودق کوفتن وآرد کردن مَدَقّ مِدقّة کوبه مدق بضمتین کذلک مداق بالفتح ج ودَقدقة آواز سم اسپ -

دلق - اندلاق - پیش شدن واندلق السیف وخرج من غیر سَلّ - وکل ماندر فارجا فقد اندلق - ودلق لغزانیدن یقال دلقتُ السیف من غِمده ای ازلقته سیف دالق ودُلُوق سَلِس الخروج من غِمده - ودالق نام مردی ویقال طَعَنَهُ فاندلقت اَقتابُ بطنه ای خرجت امعاؤه - واندلق السیلُ والغارةُ علی القوم ای هجموا - غارة دَلُوق وخیل دلق بضمتین ای مندلقة شدیدة الدُفعة - ودلوق ناقهٔ دندان شکسته از پیری ودلقار کذلک - ودلقم بالکسر مثله میم زائده ویقال للناقة بعد البزول شارِف ثم عَوذ ثم لطلط ثم جمرش

صفة والهاء لا تمحق تصغير الصفات كما تقول نصيف في تصغير امرأة نصف - خُلُوقة كُمنه شدن (ع بضمها) اخلاق كمنه شدن وكردن لازم ومتعد وكمنه پوشانيدن يقال اَخلقته ثوبا اى كسوته ثوبا خلقا - ثوبُ اَخلاق بالفتح اذا كانت الخلوقة فيه كلّه كما يقال بُرمةٌ اَعشار وارضٌ سباسب - خلوق بالفتح بوے خوش تخليق طلا كردن به بوے خوش وزعفران - وتمام خلق گردانيدن خليقا من الفرس كالعزين من الانسان - واخلوق السحاب اى استوى يقال صار خليقا للمطر واخلوق الرسم اى استوى بالارض خنق خَنَق - بكسر النون خبه كردن (ع ف ا ض) تخنيق كذلك - اختناق انخناق خبه شدن مُخَنَّق بالتشديد به خبه مرده - دجاے خبه كردن از گلو خناق بالضم مثله وبيمارى خبه خناق بالكسر رسن كه بدان خبه كنند مِخنقة گردن بند وجميل خانق كوچه باريك مُخنِق تنگى جاے -

خوق - خَوَق - حلقه خوق بالتحريك گر - وفراخ شدن مفازةٌ خَوقاء وبئر خوقاء اى واسعة - بعير اخوق و ناقة خوقاء اى جرباء - خاقِ باقِ اسم الفرج لسعتها وهو مبنى على الكسر مثل خاز باز -

خراق - بالكسر تيزده وخرق الشئ شگافتن از - خدنق - كملس تنندهٔ يا تنندهٔ كلان -

خذرنق - مثله رجل خذراق بالكسر ومخذرق مرد بسيار رنج زننده خذراق بالضم آبے ست شور مرعاے كه آشاميدنش موجب رنج زدن ميشود -

خروق - بالفتح شور باخرندق نام شخصے -

خرفق - بالفتح خرول لغة شامية وبمصر يعرف بحشيشة السلطان وهو نوع من الحرف عريض الورق خرفقه خموشيدن اخر نفاق مثله -

خزرانق - بالضم پارچه باپارچهاے سفيد خزرق كسفرجل تنندهٔ -

خشتق - كجعفر كتان يا ابريشم يا پارچه پارهٔ كه زير بغل باشد معرب خشتچه -

خنبق - كقنفذ مرد زفت تنگ دل -

خندق - كجعفر گنده وآن پيغارى كه گرداگرد شهر شاو باشد ومحلهٔ ايست بجرجان منها كامل بن ابراهيم الخندقى ودهيست بباب قاهره منها موسى بن عبد الرحمن وحفيد لسابور الملك ببرية الكوفة وابن اياد الديرى راجز وخندقه كنده راكنديد -

فصل الدال

دبق - دِبِق - بالكسر سريشم كه بدان كنجشك ومانند آن گيرند وبوقار غدره ودابق نام شهرے والاغلب عليه التذكير والصرف -

دحق - دَحِيق - دور وقد دحقه الناس اى لايبالى (ع بفتحها) ويقال ايضا ادحقه الله واسحقه - دحقت الرمح اى رمشت بالماء قلم تقبله - ويقال قبح الله اما دحقت به اى ولدته - وحوق ناقه كه رحم وے بيرون آمده باشد بعد از ولادت اندحاق بيرون افتادن رحم -

درق - درقة - بفتحتين سپر درق ج - ودرياق لغة فى ترياق - دَرُوق كودكان ويقال ولدان دروق

خرق - خَرْق - نیزہ زدن و بہدف رسیدن تیر (ع ف اک ۲) خارق سنان یقال ہو امضی من خارق و تیر بہدف رسیدہ و خرقتہم بالنبل اے اصبتہم بہا۔

خسق - خاسق - لغۃ فی خازق۔

خفق - خَفْق - خفقان - جنبیدن علم (ع ف ک ض ۲) و طپیدن دل و سراب و برق و باد خفق البرق و یخفق و اما قول رؤبۃ لماع الخفق فانما حرکہ للضرورۃ - خَفْق سر جنبانیدن از خواب و غنودن (ع ف ا ک ۲) و فی الحدیث کانت رؤسہم تخفق خفقۃ و بہ نعل زدن زمین را - و بدرہ زدن کسے را خفقہ درہ و بہ پہنا شمشیر زدن مخفق شمشیر بہن - و بہر چیز کہ بہن باشد زدن - و پریدن مرغ اخفاق روے آوردن ستارہ بفرو شدن - و بے غنیمت و صید بازگشتن غازی و صیاد و بے مراد بازگشتن جویندہ و بال زدن مرغ در پریدن و اخفق الرجل بثوبہ ای لمع بہ - خُفُوق فرو شدن ستارہ یقال وردت خفوق النجم ای وقت غیوبۃ الثریا - خافقان مشرق و مغرب خفاق بہن پیش قدم پاے امرأۃ خفاقۃ الحشا ای خمیصۃ - فلاۃ خیفق ای واسعۃ - فرس خیفق سریعۃ جدا ظلیم خیفق کذلک خیفقیق سختی - وزن دلیر سبک نون زائدہ یقال داہیۃ خنفیق -

خقق - خُقُوق - مادۂ خرکہ از فرج ادا و آواز ے آید از لاغری خقیق آواز کردن فرج و غلاف قضیب اسپ (ع ف اک ۲) خخقۃ آواز فرج و قضیب اسپ و اخقت البکرۃ اذا اتسع خرقہا - اخقوق و خقوق بالضم کفتگی زمین و فی الحدیث فوقصت بہ ناقتہ فی اخاقیق جرذان وہی شقوق فی الارض - خُقّ بالضم حوض خشک -

خلق - خَلْق - اندازہ کردن پیش از بریدن قال الحجاج ما خلقت الا فریت و ما وعدت الا وفیت و آفریدن و آفریدہ - و آفریدگان - و در دروغ بر بافتن (ع ف اض ۲) و منہ قولہ تعالی و تخلقون افکا - و یقال ہذہ قصیدۃ مخلوقۃ ای منحولۃ - خلیقۃ خو - و آفریدگان خلائق ج - یقال ہم خلیقۃ اللہ و خلق اللہ ایضا و ہو فی الاصل مصدر - خلقۃ بالکسر آفرینش خَلِیق تمام خلقت و سزاوار - و خوگیر خلاقۃ سزاوار آمدن و قد خلق لذلک بالضم - مخلقۃ لذلک اے مجدرۃ لہ - مُخَلَّق تمام مخلقت سحابۃ خلقۃ خلیقۃ ای فیہا اثر المطر - مُضَغَّغَۃ مُخَلَّقَۃ ای تامۃ الخلق - و المُخَلَّق القوح اذا لُیِّن - اختلاق دروغ بر بافتن قولہ تعالی ان ہذا الا اختلاق - تَخَلُّق کذلک و ایضا خوے گرفتن - و خوش بوے شدن خَلْق بالضم و بضمتین خوے یقال خالص المؤمن و خالق الفاجر - مخالقۃ خوے نیکو ورزیدن خلاق بالفتح بہرہ یقال لا خلاق لہ فی الآخرۃ - اخلق ای املس مصمت صخرۃ خلقاء ای لیس فیہا وضم و اکسر - و خلقار ایضا زن بستہ فرج ای رتقاء - خلق بالتحریک کہنہ ثوب خلق و لحفۃ خلق یستوی فیہ المذکر و المونث لانہ فی الاصل مصدر خُلقان بالضم ج - سلیمۃ خُلَیق تصغیر ہا لا ہا -

حدبق - کعصفر کوتاه گرداندام -
حذرقة - بضم الحاء والراء وشدّ القاف خریره که نوعے است از قلبه -
حذلق - اظهر الحذق او ادعی اکثر مما عنده تحذلق مثله -
حرزقة - تنگ کردن وحبس نمودن -
حزولق - بفتحتین کوتاه فراهم اندام -
حفلق - کعملس وجعفر مرد ناتوان گول -
حلفق - کعصفر وارابزین حلفق مثله وتقدم -
حِمرقة - بالکسر وبضم یقال ما علی الشاة حِمرقة -
حندقوق - دیو اسپست وآن ترهٔ است یقال لها الذرق حندقوق بضم القاف وفتحها مثله وقد تکسر الحاء فی الکل وایضا مرد دراز مضطرب وگول

فصل الخاء

خبق - رجل خَبِق مثل بجف دراز وان شئت کسرت الباء واتبعا للخاء فرس أشقّ خَبِق ای طویل سریع - خبقی نوعے از دویدن -
خدرق - خَدَرْنَق - عنکبوت والجمع خدارن بحذف القاف -
خذق - خُذُق - سرگین - وسرگین افگندن مرغ (عف اض ۲ وک ۲) مخذقة کون مرغ -
خرق - خَرْق - دَرانیدن تخریق کذلک - الخراق تخرّق اخریراق دریدن ویقال فی ثوبه خَرْق وهو فی الاصل مصدر - خَرَق ایضاً زمین فراخ خروق ج - وبریدن مسافت خریق زمین پست علف ناک خُرُق ج - وباد سرد سخت وزنده و قیاسه وخریقه بالتاء - اختراق الریح گذشتن باد مُخَرِّق باد گذر مُنْخَرَق کذلک - خرق بکسر جوانمرد تخرّق فراخ دستی کردن درکرم - ودروغ گفتن ازخود خَرِیق مثال فسیق نیک کریم - خرقة پاره وجامهٔ پاره زده ذوالخرق نام مردے شاعر مخراق بالکسر ثوب یُلَفّ لیضرب فیه ودرة وفی الحدیث البرق مخاریق الملئکة - وفلان مخراق حُرب ای صاحب حروب یخفّ فیها - مخرقة دروغ گفتن خَرَق بالتحریک سرگشته شدن ازبیم یا حیا (عع ک اف ۲) خَرِق نعت منه - واخرقته ای اوهشته - خرق ایضاً گول شدن خَرِق بالضم گولی اخرق خرقاء نعتان منه وفی المثل لا تعدم الخرقاء علةً ومعناه ان العلل کثیرة موجودة تحسنها الخرقاء فضلا عن الکیّس - خرقاء ایضاً نام زنے معروف ومیش که درگوش او شاف کرده باشد ریح خرقاء باد سخت -
خربق - خربقت الثوب - وخبرقته - ای شققته وقطعته - ویقال جدّ فلان فی خرباقه ای فی ضرطه - خرباق بالکسر ایضا نام مردے از صحابه وخربق عمله ای افسده - خربق نوعے از ادویه مخربق مرد سر فرو افگنده وخاموش وفی المثل مخربق لبنباع ای لیثب اذا اصاب فرصة فمعناه انه سکت لداهیة یریدها -
خرنق - خرنق - بکسرتین بچهٔ خرگوش ونام زنے شاعره ارض مُخَرْنَقة زمین خرگوش بچه ناک خورنق نام کوشکے بعراق که آنرا نعمان الاکبر نهاده بود -

خاتم ملک - ومال بسیار تحلیق مبالغة فی الحلق و بلند تر رفتن مرغ در هوا - وبشکل حلقه داغ کردن ستور را مُحلِّق نام مردے مِحلَق بکسر المیم گلیم درشت حالق بستان پُر شیر حُلّق حَوالق ج - وتاک نو رفته بر درخت وکوه بلند - وجاے بلند یقال جاء من حالق ای من مکان مُشرف - وقولهم لا تفعل ذاک اتاک حالق ای اشکلها الله حتی تحلق شعرها - ویقال عند الامر یُعجب منه خَشَنی عَقَری حَلَقی کانه من الحلق والعقر والخشن وهو الخدش وفی الحدیث انه صلعم حین قیل له ان صفیة بنت حُیَیّ حائض فقال عقری حلقی ما اُراها الا حابستنا قال ابو عبید هو عَقراً حَلقاً بالتنوین ای اصابها الله بالعقر ووجع فی حلقها - احتلاق موے سترون ویقال حَلَقَ مَعزَه ولا یقال جزّه الا فی الضأن - شعر حلیق ولحیة حلیق ولا یقال حلیقة - حلاق مرگ مثل قطام بُنیت علی الکسرة لانه حصل فیها العدل والتانیث والصفة الغالبة وهی معدولة عن حالقة - حلاقة المعزی بالضم ما حلق من شعره عنز محلوقة - حلاق درد حلق حلاق بالکسر اسم فی حَلق یقال ان رأسه لبجید الحلاق تحلق حلقه نشستن مردم حلق بالتحریک پوست رفتن وسرخ شدن قضیب اسپ وخر از گشنی کردن (عع ک ا ف ۲) یوم حُلاق اللهم یوم التغلب علی بکر ابن وائل - حلقان بالضم خرماے تیم رسیده مُحلَّقن کذلک حلقانة مُحلقنة یکے حَولقة لا حول ولا قوة الا بالله گفتن -

حمق - حُمق - بالضم وبضمتین بے عقلی وگولی (ع ک اف ۲) حمق نعت منه حماقة ایضاً مصدر من (ع بضمها) احمق نعت منه وکاسد شدن بازار عمر بن الحمق نام مردے وامرأة حمقاء وقوم حُمق وحُمقی وحماقی ونسوة کذلک - البقلة الحمقاء درخت خرفه وهی الرجلة - احماق احمق یافتن کسے را - وبچگان احمق زادن یقال احمقت المرأة فهی مُحمق ومُحمقة - محماق بالکسر زن بسیار احمق زاینده تحمیق بحماقت نسبت کردن محامقة بگولی یاری دادن استحماق احمق شمردن تحامق خویشتن را گول ساختن - انحماق کاسد شدن بازار وانحمق الثوب اخلق - حماق بالضم آبله که بر اندام آید محموق آبله زده -

حملق - حملاق العین - بالکسر باطن اجفانها الذی یُسوّده الکُحل او ما غطّته الاجفان من بیاض المقلة - حَملق الرجل ای فتح عینیه ونظر نظر اشدیدا -

حنق - حَنَق - بالتحریک خشم خناق ج - وخشم گرفتن (ع ک اف ۲) حَنِق نعت منه - احناق بخشم آوردن - وباریک شدن کوهان شتر حمار محلق خر باریک ولاغر شده از بسیارے گشنی محانیق شتران لاغر -

حوق - حُوق - رفتن خانه (ع ف اض ۲) حوقة بالضم خاک روبه محوقة جاروب حوق بالضم گراد گرد زره

حیق - حَیق - فرار گرفتن صلته بالبلاء (ع ف اک ۲) قوله تعالی لا یحیق المکر السیئ الا باهله وقوله تعالی وحاق بهم العذاب ای احاط بهم ونزل -

---

حبتقة - بالفتح تنگی نفس از زفتی یا دل تنگی -

حبلق - کعلس نوعیست کوچک از گوسفند یا بز ها خرد وبد

بالکسر مثله۔

حزرق۔ حَزْرَقَة۔ تنگی و تنگ کردن بند بر کسے
مُحَزْرَق در تنگ و بند ماندہ ویقال بتقدیم الراء
علی الزاء ایضاً۔

حقق۔ حَقّ۔ خلاف باطل۔ وسزاوار۔ و درست
و راست۔ و واجب حقوق ج۔ حقة اخص منه یقال
هذه حقتی ای حقی و حقیقت چیزے یقال لما عرف الحقة
منی ہَرَب۔ و قولهم لَحُقٌّ لآتیک ہو یمین للعرب یرفعونها
بغیر تنوین اذا جاءت بعد اللام و اذا ازالوا عنه اللام
قالوا حقاً لآتیک۔ ویقال کان ذلک عند حَقّ لقاحها
و حِقّ لقاحها بالکسر ایضاً ای حین ثبت ذلک فیها حقة
بالضم معروف حُقّ حُقَق حِقاق ج۔ حق بالکسر شتر
بسال چہارم در آمدہ حِقّة و حِقّ ایضاً مؤنث وے
و الجمع حقاق و حِقَق و جمع الحقاق حُقُق مثل کتاب
کُتُب و حقائق جمع الجمع ایضاً۔ و قیل جازت الناقة
الحِقّ اذا جازت النسا و لم تَلِد۔ و اَتَتِ الناقة علی حِقّها
ای الوقتِ الذی ضربت فیه عام اول۔ ویقال سقط
فلان علی حاقّ رأسه ای وسط رأسه و جئته فی حاقّ الشتاء
ای فی وسطه۔ الحاقّة قیامت و حاقّه ای خاصمه و
ادعی کل واحد منهما الحق فاذا غلبه قیل حَقّه۔ ویقال
المرأة حَقّ و لاحِقاق بالکسر ای خصومته تحاقّ خصومت کردن احقاق
خصومت کردن دو کس باہم یقال احقّ فلان و
فلان و لا یقال للواحد کما لا یقال اختصم للواحد۔
و احقّ الفرس ای ضرب وطعنة مُحِقّة ای لا زیغ فیها
و قد نقذت۔ ویقال رمی فلان الصید فاحقّ ایضا

و شرم بعضا ای قتل بعضا و افلت بعضا جریدہ بحاحق
راست کردن سخن و وعدہ۔ و درست کردن حق بر کسے
(عع ف اض ۲) یقال حَقَقْتُ حذره و احققته اذا فعلت
ما کان تحذره۔ و حققت الرجل و احققته اذا اتیته۔
و حققت الامر و احققته اذا تحققته ای صرت منه علی یقین
ویقال حُقّ له ان یفعل کذا و حقیق ان یفعل کذا۔
و حُقّ لک و حقیقت ان تفعل هذا ای انت حقیق۔
و محقوق به ای خلیق له تو سزاواری بدان و الجمع احقاء
و محقوقون۔ حَقّ ایضا واجب شدن (عع ف اک ۲)
احقاق متعدیه۔ استحقاق استیجاب و تحقق عنده
ای صح۔ تحقیق درست و راست کردن کلام محقّق ای
رصین و ثوب محقّق ای محکم النسج حقیقة الشئ خلاف مجازیه
و انچه واجب شود بر کسے حمایت آن یقال منه
فلان حامی الحقیقة و علم احق اسپے که خوی نکند و اسپ
که سمهاے پاے بر جاے سم ہا درست نهد در رفتن
حَقَق مصدر منه۔ حقحقة بلند برداشتن اسپ دست
و پاے را و جنبان رفتن وے ویقال شر السیر الحقحقة
ویقال هو السیر فی اول اللیل نُهی عن ذلک۔

حلق۔ حَلْقَة۔ بالفتح معروف و منه حلقة الباب و
حلقة القوم و جمعه حَلَق بفتحتین علی غیر قیاس و یقال
حِلَق مثل بدرة و بدر و یقال الواحد حلقة بالتحریک
و الجمع حَلَق و حلقات۔ و جمع حالق حلقة یقال قوم
حَلَقَة للذین یحلقون الشعر۔ حلق بسکون الثانی
خشک نائے گلو حلقوم کذلک حُلوق ج۔ و موے
ستردن۔ و بر حلق زدن (عع ف اک ۲) حالق بالکسر

بتشدید اللام گوسپند ریزه -

حدق - حَدَقَة - سیاهی چشم حَدَق حَداق ج - تحدیق تیز نگریستن حَدِیقَة مرغزار با درخت قوله تعم وحدائق غلباً و بوستان با دیوار و حَدَقوا بالرجل واحدقوا به ای احاطوا به حَنَدَفوق سپست دشتی - حَدْلَقَة بزیادة اللام مثل التحدیق -

حدلق - حدلِقَة - مثال هدبة حدقهٔ بزرگ و چشم خانه یقال اکل الذئب من الشاة الحدلقة قال ابوعبید هو شئ من جسدها وما ادری ما هو وقال ابوالحسن الیحمانی هو العین -

حذق - حَذَق - بالکسر حذاقة بالفتح زیرکی حَذُق حِذاق زیرک شدن و نیکو دریافتن کودک (ع ف اک ۲) وحَذِق بالکسر لغة فیه یقال حَذَق الصبی القرآن ای مهر فیه - ویقال للیوم الذی یختم فیه القرآن هذا یوم حِذاقِه - وفلان فی صنعته حاذق باذق اتباع - حَذق بریدن - وگزیدن تیزی و ترشی زبان حُذُوق ترش شدن (ع ف اک ۲) حَذیق مقطوع - حُذاقی بالضم مرد تیز زبان کشاده گام حَذْلَقَة تَحَذْلُق دعوی زیرکی کردن -

حرق - حَرَق - بالتحریک آتش یقال فی حَرَق الید ای فی نار الید و سوختگی جامه از کوفتن گاذر حَرْق سوختن (ع ف اک ۲) و بسائیدن دندان برهم از خشم (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال یَحْرَق نابه ای یَحُکّه حتی سُمِع له صوتٌ ویَحْرَق علیک الأرَم غیظاً - احراق تحریق نیک سوزانیدن مُحَرِّق لقب مردے و هو ملک من العرب یقال له عَمرو بن هند فسمّوه لتحریقه مائة نفر من بنی تمیم کانوا اَعادیه - تحرّق احتراق سوختن شدن حَرْقة بالضم سوزش حریق سوختن - وسوزش وحرق شعره بالکسر ای تقطع ونسل فهو حَرِق الشعر والجناح - وسحاب حَرِقٌ ای شدید البرق - وما حراقٌ بالضم آب سخت شور و فرس حراق العَدْو ایضا اذا کان یَحترِق فی عَدْوه - حراق حُرّاقة بالضم سوختهٔ چقماق والعامة تقوله بالتشدید حَرُوقاً لغة فیه - حَرّاقة بالفتح والتشدید نوعے از کشتی ها که نفط اندازان آلت نفط اندازی در وے دارند حارقتان دو سر سرین محروق سر سرین گسسته حُرْقتان نام دو معروف تیم بن قیس وسعد بن قیس حَریقة آشام گرم یقال وجدت بنی فلان ما لهم عیش الی الحرائق - حارقة من النساء الضیقة الفرج وفی حدیث علی رضی الله عنه خیر النساء الحارقة - حرقان بالضم بریکدیگر سودن ران محارقة مجامعت -

حزق - حزقة - بالکسر گروه مردم و مرغان وزنبور و جزآن وفی الحدیث کانها حزقان من طیر صوافّ حِزَق ج مثل فِرقة و فِرَق - حازقة حزیق حزیقة کذلک - حزق بضمتین وتشدید القاف آنکه گام تنگ نهد در رفتن وفی کلامهم حُزْقة حُزْقة تَرَقّ عین بَقّة تَرَقّ امر من الترقی - حَزْق برسن بستن (ع ف اک ۲) مُتَحَزِّق مرد سخت بخیل حاذق آنکه بوده بروے تنگ آمده باشد یقال لا رأی لحاقن ولا لحازق - حازوق نام مردے از خوارج حزاق

جلبق - جَلَنْبَق - بانگ در کہ بازو فراز شود -
جنق - مَنجَنِیق - معروف وہو معرب مَن چہ نیک یعنی فلاخن بزرگ وہی مونثة وزنہ مَفعَلِیل من قولہم کنا نُجنِق مَرّة ونُرشِق اُخری والجمع منجنیقات وقیل ہی فعلیل المیم من نفس الکلمة لان جمعها مجانیق و تصغیرها مُجَیْنِق ولانها لو کانت زائدة والنون زائدة لاجتمعت زائدتان فی اول الاسم وہذا لایکون فی الاسماء ولا فی الصفات التی لیست علی الافعال المزیدة ولو جعلت النون من نفس الحرف صار الاسم رباعیا والزیادات لاتلحق بنات الاربعة اولا الا الاسماء الجاریة علی افعالها نحو مَدحرج -
جوق - جَوْقَة - گروہ مردم -

جوبق - کجوہر وبضم اولہ وہیست بنواحی نسف ورماورا ء النہر منہا احمد بن علی بن طاہر الجوبقی الادیب وموضعیست بمرو شاہجان منہ ابو بکر تمیم بن علی الجوبقی وجوبقة موضعیست بہ نیشاپور منہ محمد بن احمد بن ایوب الجوبقی -
جنبشقة - بالضم وفتح الباء زن بد -
جابلق - شہریست بمشرق وتقدم فی جابلص -
جاثلیق - بفتح الثاء رئیس للنصاری فی بلاد الاسلام بمدینة السلام ویکون تحت یدہ بطریق انطاکیة ثم المطران تحت یدہ ثم الاسقف یکون فی کل بلد من تحت المطران ثم القسیس ثم الشماس -
جرذقة - بالفتح نان گردہ معرب -
جورق - بالفتح شتر مرغ نر رجل جراقة بالضم مرد لاغر وما علیہ جراقة لحم شئ منہ -
جورق القطن - غورۂ پنبہ معرب وناحیہ است بہ نیشاپور منہا محمد بن عبد اللہ صاحب المتفق والمختلف وہیست بہرات منہا اسحق بن احمد المحدث وجوزقان وہیست بہمذان وگردہیست ازگردان -
جعشق - کجعفر نام شخصے -
جعفلیق - بالفتح زن بزرگ -
عجوز جفلق - کجعفر زن گندہ پیر بسیار گوشت وجفلقة فی الکلام والشی المراءة -
جقة - بالکسر شتر مادہ پیر وجق الطائر پرندہ پیخال کرد -
جلوبق - کسفرجل وزویست ازبنی مہرہ ومرد فریاد کنندہ جلبقة بالفتح بانگ وفریاد -
جلفق کجعفر دارا بزین وآن تکیہ گاہ ودکانست کہ پیش در وجزآن سازند -
جلماق - بالکسر ذکہ بدان کمان پیچیدہ شود وجلمقها عصب علیها الجلماق والجلامق من الالبسة اللیلامق یعنی قباہا -
جنبقة - بالضم زن بدخلق -
جنفلیق - بالفتح جعفلیق یعنی زن بزرگ -
جیہبوق - بالفتح پیخال موش -

فصل الحاء

جبق - جَبَق - بالتحریک پودینہ جبق بکسر تیزدادن (ع ف اک ۲) یقال جَبَق جَبَقًا - عَذَقُ الجُبَیْق نوعے از خرمائے تباہ وفی الحدیث انہ نہی عن لونین من التمر الجُعرور ولون الجُبَیق یعنی فی الصدقة - جَبَلَق

دہے بمرو۔

بہلق۔ کزبرج وجعفر وعصفر زن سخت سرخ یا بسیار گوے بے خرد وقبیلۂ از عرب وبالکسر مرد فریاد کن دل تنگ بیقرار وجار بالکلمۃ بہلقا بالکسر والفتح یعنی روبرو بے پردہ حرف ردوالسابق الاباطیل وکجعفر بلا بہلقۃ تکبر کردن ولافیدن وحرف زدن ودروغ گفتن تہلق مثلہ جامع بہلیق مسجدیست جامع بجانب مغرب بغداد۔

بیقیۃ۔ بالکسر نباتیست دراز از عدس درکشت ارہا رویدو قوتہ کقوتہ جید للمفاصل والقبل والفتق بیقۃ بالکسر دانۂ است سبز کلان از کرسنہ وآنرا نان ستاع وجوش داوہ میخورند وعلف گاؤ ہم میشود۔

فصل التاء

تاق۔ تاق۔ پرشدن مشک از آب (ع ک ن ۲) اتاق متعد منہ وپرخشم شدن وفی المثل انت تئق واما تیق فکیف تتقی۔ تئق شتابندہ ببدی تاقۃ بالتحریک سختی غضب۔ وشتافتن ببدی یقال بہ تاقۃ ترق۔ تریاق۔ بکسر التاء تریاک یعنی پادزہر وتسمی الخمر تریاقا۔ ترقوۃ بالفتح جنبر کردن یقال ترقیت الرجل ترقاۃ ای اصبت ترقوتہ۔

توق۔ توق۔ توقان آرزومند شدن (ع ف ا ض ۲) یقال المرء تواق الی ما لم ینل۔

تیفاق الکعبۃ۔ بالکسر روبروے کعبہ موضعہ فی وف ق۔

تفروق۔ بالضم دنبالہ خرما۔

قرب تقتاق۔ سیر شب برائے آب کہ جلد باشد وتقاتق ومتقتق مثلہ تقتقۃ جنبش وسخت سیر وتتفتق من الجبل از کوہ افتاد وتتقتقت عینہ یعنی چشم بہ مغاک فرو شد۔

تقلق۔ کزمج پرندۂ است آبی۔

فصل الثاء

ثدق۔ ثدق المطر۔ ای جد۔ سحاب ثادق وداد ثادق ای سائل۔ وثادق ایضا اسم فرس۔

ثفرق۔ ثفروق۔ بالضم قمع خرما ثفاریق ج۔ وہی اقماع البسر وغیرہ۔

ثبق العین۔ اشک چشم فرود آمد (ع ف اک ۲) ثبق الماء ثبقا وثبقانا شتاب شد وآب ان فراوان شد۔

ثروق۔ کجعفر وہیست بزرگ مر قبیلۂ دوس را۔

ثقثق۔ بسخن بیخردی گفتار کرد۔

فصل الجیم

جردق۔ الجیم والقاف لاجتمعان فی کلمۃ واحدۃ من کلام العرب الا ان تکون معربا او حکایۃ صوت نحو الجردقۃ۔ معرب کردہ۔

جرمق۔ جرموق۔ بالضم سرموزہ جرامقہ گروہے از عجم کہ بموصل ساکن بودند۔

جسق۔ جوسق۔ کوشک۔

جلق۔ جلق۔ بکسرتین وتشدید اللام موضعے در شام جوالق جوال جوالق بالفتح وجوالیق ج۔

جلمق۔ جلاہق۔ کمان کروہہ وجولاہ یعنی بافندہ دیبک ودوک ریسمان وپارسی آنرا کلہ گویند۔

بُندقة یکے بُنادق ج - وفی المثل جدّ اُحدُ وراوُک
بُندقةٌ - بُندقة ایضاً پدر قبیلۂ ازیمن -
بوق - بوق - بالضم معروف یعنی نائے بزرگ
وچیزے باطل یقال اصابتهم بُوقة مُنکرة وهی دفعة
من المطر انجست ضربة - بائقة سختی یقال باقتهم البائقة
بوائق ج - وفی الحدیث لایدخل الجنة من
من جاره بوائقه ای ظلمه وغشمه وغوائله وشره بوق
مصدر رسنه (ع ف اض ۲) بُوُق سختی انباقت علیهم
بائقة شر مثل انباجت ای انفتقت - وانباق
علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة کما یخرج الصوت
من البوق - باقة بندتره -
بهق - بهق - بالتحریک پیسی ولیس من البرص -

بُوُوق - کصبور رسیدن بلا (ع ف اض ۲) یقال
باقتهم الداهیة وانباق علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة -
بحذق - کصفر اسپغول -
باخریق - وهو منها الفقیه الورع عبد الرحیم
بن عمرو بن عثمان الباخریقی وکان له ولد یرمی
بقبائح فحکم باراقة دمه -
بخنق - کجندب وعصفور گوسے کہ دختران زیر بحجر
کنند وهر دو طرف آنرا زیر سنج بندند تا دامنے از
روغن آلوده نشود وبر روغن هم گرد نرسد وبرقع
خرد وکلاه کوچک وچادر مانندے کہ بر گردن مے باشد
بدرقة - بالدال والذال رهبری بمندرق رهنما -
باذق - بکسر الذال وفتحها شیرهٔ انگور اندک
طبخ یافته وتیز گشته معرب باده وحاذق باذق اتباع

بیاذقة پیادگان بیذق یکے بذق ره نما در سفر و
کوچک سبک بذوق ج المبذقة کحدثة من کلامه
افضل من فعله -
برنیق - کزنبیل لائے نهر ونوعے از سمار وغ کہ در آ
دسرخ باشد یا خرد سیاه وبنو برنیق بطن من العرب
او برنیق رجل من بنی سعد -
بستق - کجعفر خدمتگار بستقان صاحب باغ یا باغبان
بستوقة بالضم مرطبانچہ سفالینہ معرب بستو -
بشقه بالصاد - بصاد زدن او را (ع ک اف ۲ وف ا
ک ۲) وبشق فلان تیز نگریست وفی الاستسقاء
من البخاری بشق المسافر ای تاخر ولم یتقدم اوحبس
اوثل او عجز عن السفر لکثرة المطر کعجز الباشق عن الطیران
وفی المطر اوکعجزه عن الصید فانه ینفر ولا یصید او الصواب
لسق او لشق باللام او مشق وباشق کهاجر باشه و
آن پرنده است شکاری وابشق دهیست بحرجان
ابشاق دیهے ست بمصر در صعید -
بعشقة - برآمدن آب از کنارهٔ شکستهٔ حوض یا خم
ویقال تبشق الماء من الحوض اذا انکسرت منه ناحیة
فخرج منها الماء -
بعزق الشئ - پراگنده کردآنرا -
تبلصق - بپنهانی دمکر طلبیدن چیزے ونزدیکی
جستن بمردم -
بلهق - کجعفر موضعے وبالکسر زن بسیار گو وسخت
سرخ بهلق مثله -
بنارق - دهیست از مضافات نهر مازی دهنیر قان

که دو رنگ دارد و کل شئی اجتمع فیه سواد و بیاض فهو ابرق حتی انهم یسمون العین برقاء - بارق ابر بادرخش - و نام قبیلهٔ از یمن - و جائے نزدیک کوفه بارقة شمشیر برق بالتحریک معرب بره - بُرقان بالکسر والضم ج - استبرق دیباه سطبر و هو معرب و تصغیره اُبَیرِق -

برزق - برازیق - رابع حروفه بالزاء المعجمة جماعات مردم و اسپ -

برشق - مِبرَشق - شادمان و ابرشق الشجر ای اخضر

بزق - بزاق - بالضم و بصاق خدو بزق مصدر منه (ع ف اض ۲) -

بسق - بُساق - کذلک بَسَق مصدره بُسُوق بالیدن درخت و منه قوله تعالی والنخل باسقات و زبردست شدن کسے بر اقران خود (ع ف اض ۲) ابساق شیر در آمدن در پستان پیش از نتاج ناقة بَسِق نعت منه و نوق مباسیق -

بصق - بُصاق - بزاق و ایضاً نوعے از درخت خرما بصق خدو انداختن (ع ف اض ۲) بصاقة القمر بالضم سنگ سپید رخشان -

بطق - بطاقة - بالکسر رُقیعة توضع فی الثوب فیها رقم الثمن بلغة اهل مصر -

بطرق - بطریق - بالکسر سرهنگ و مرد مبارز معرب بطارقة ج -

بعق - بعاق - بالضم ابر فرو ریزنده بسختی انبعاق تبعق سخت فرو ریختن ابر باران را - و ناگاه فرود آمدن چیزے بر کسے و فی الحدیث ان الله تعالی یکره الانبعاق فی الکلام و رحم الله عبدا اوجز فی کلامه - تبعیق شگافتن خیک و فی الحدیث یُبَعقون لقاحنا ای یَنحَرون ابلنا و یُسیلون دماءَها - و یقال عُقاب بَعَقاة مثل عَنَقاة -

بقق - بَقَّة - پشه بق ج - و نام جائے رجل بَقاق و بَقاقة مرد بسیار گوے و الهاء للمبالغة بَقباق مثله - و ابَقّ الرجلُ ای کثر کلامه - بَقبَقة بانگ کوزه و منه بقبق الکوز - و بَقّت المرأة و ابقّت ای کثر ولدها - و بَقّت السماء ای جارت بمطر شدید -

بلق - بلق - بالتحریک سیاهی و سپیدی بَلقة بالضم پیسکی ستور ابلق بَلقاء نعتان منه - ابلقاق ابلک شدن اسپ و فی المثل یجری البَلَق و یُذَمّ و هو اسم فرس کان یسبق الخیل و مع ذلک یُعاب - اَبلق نام حصارے و فی المثل تمرّد مارِدٌ و عزّ الابلق و هما حصنان قصدتهما زباءُ ملکة الجزیرة فلما لم تقدر علیهما قالت ذلک - بَلَق نام شهر مصر - و خانهٔ از پشم و نمد - و جماعت انبوه بلقاء شهرے بشام بُلق تمام کشادن در را (ع ف اض ۲) ابلاق کذلک - انبلاق کشاده شدن بَلوقة ها بالفتح والتشدید بیابان بلا لیق ج -

بلتق - بلاتق - آبهاے گرد آمده در جائے -

بلعق - بَلَعق - نوعے از خرما -

بنق - بَنَقة - خشتک پیراهن بنیقتان دو دائرهٔ سینهٔ اسپ -

بندق - بُندُق - بضمتین گوے گلین که اندازند

مثال فوعل دیوانگی مأوق مجنون وآن شنیدت جعلت اوق علی مثال افعل لانه یقال أنِق الرجل فهو مأنوق - وامرأة انقی بالتحریک زن سبک خیز

انق ای متأنق وهو علی وزن اِمّع - الوقة طعام اندک

انق - انَق - شادی وشادمانه شدن (ع ک ا ف ۲) شئ انِق ای حسن معجب وانقنی الشئ ای اعجبنی - وتأنّق فی الامر اذا عمله بنیقة ای تنوّق فی الامر یعنی ریزه کاری نمود از خود یقال له انافة وانانقة بالکسر والفتح ریزه کاریست اورا تأنّق فلان فی الروضة اذا وقع فیها معجبا بها - انُوق علی فعول مردار خوار وفی المثل اعزّ من بیض الانوق لانها تحرزه واوکارها فی رؤس الجبال والاماکن الصعبة وهی تحمّق مع ذلک -

اوق - اَوْق - گرانی یقال اُلقِیَ علیه اَوقه - و اَوْقة تأویلا ای حملته المشقة والمکروه -

اهق - اَهْقان - جرجیر دشتی واورا اندا و گویند بیارسی -

اشق - کسکر ویقال وشق واشج سلم رستنی همچو خیار بشنبر وغلط من جعله صمغ الطرثوث ملیّن مدر مسخّن محلل تریاق للنسا والمفاصل ووجع الورکین شربا بمثقالا

امق العین - گوشهٔ چشم -

ایق - استخوان وظیف او هو المربط او الایقان من الوظیفین موضعا القید -

فصل الباء

بثق بَثْق - بالفتح والکسر در انیدن سیل جوے را وجاے را (ع ف اض ۲) انشقاق دریدن بند آب -

بخق بَخْق - یک چشمه کردن (ع بفتحها) بخق بالتحریک ای عور - بُخُق بضمتین خرقه کهنه زیر معجر افگنند تا معجر چرب نشود -

برق - بروق - درخشیدن برق (ع ف اض ۲) بَرْق بریق درخش بُروق ج - یقال برق خُلَّب بالاضافة وبرقٌ خُلَّب بالصفة وهو الذی لیس فیه مطر - ویقال رعدت السماء وبَرَقَت بَرْقانا ای لمعت - ورُعِدَ الرجل وبرق ای تهدّد - ورعدة المرأة وبرقت ای تزینت وقد مر فی باب الدال فی ارعد - ابرق القوم ای اصابهم البرق - وابرق الرجل اذا لمع بسیفه - وابرقت الناقة وبرقت اذا شالت بذنبها وتلقحت ولیست بلاقح فهی بروق ومُبرِق ونوق مباریق - بریقة اللبن یُصبّ علیه اهالة او سمن قلیل برائق ج ویقال ابرقوا الماء بزیت ای صبّوا علیه زیتا قلیلا - وبرّق لنا فلان طعاما بزیت او سمن برقا - براق بالضم نام ستور که رسول علیه السلام در شب معراج بروے نشست برق بالتحریک خیره شدن چشم (ع ک ا ف ۲) ومنه قوله تعا فاذا برق البصر ای تحیّر فلم یطرف ودرد کردن شکم گوسفند از خوردن برَوقة وآن گیاهیست وفی المثل اشکر من برَوقة لانها تخضرّ اذا رأت السحاب - تبرق چشم نیکو کشادن وتیز نگریستن ابریق بالکسر معروف اباریق ج وهو معرّب وشمشیر نیک درخشنده ابرق خاک باسنگ وریگ وگل درآمیخته - وکذلک برقة بالضم - وبرقا درسن

(ن) طفل نوزاد ریحنه -

ہجنف - بالفتحات وتشدید النون دراز پہنا -
ہذوف بضمتین شتابی کردن (عع ف اک ۲) ہذاف
کشداد ومحسن وجعل شتابندۂ تیز رو -
ہذروف - بالضم شتابندہ ہذاریف ج ہذرفۃ شتابی -
ہرجف - کقرشب مرد ناتوان -
ہرضیف - بالکسر نام شخصے -
ہرنف - سست خندید مہر نفۃ زن سست آواز
وسست آواز در گریہ -
ہزروف - کزنبور وعلابط وقرطاس وہزدون
شتر مرغ سبک وشتاب وہزرف شتابی کرد وہزرفۃ
بالکسر وہزروفۃ کبزدونۃ شتر مادۂ کلان سال
وزن گندہ پیر -
ہطف الراعی - دوشیدل (عع ف اک ۲) ہطف السماء
ای مطرت ہطف کم شیر وہطف کلتف باران فراوان
وہنو المطف من بنی کنانۃ اومن اسد وہم اول من تحت
ہذہ الجفان وکز بیر حصن بالیمین بجبل واقرۃ -
ہقف بفتحتین کمی اشتہاے طعام -
ہکف بفتحتین شتاب درو ویدن یا رفتن وہنکف
کجندل وصیقل موضعے والنون زائدۃ -
ہلغف - کجرد حل مضطرب خلقت -
ہلقف - کجرد حل کنکلاج وفزک -

فصل الیاء - یسف بفتحتین مگس وہلال بن یساف
بالکسر وقد یفتح تابعی کوفی مولی اشجع ادرک علیا
امیر المؤمنین کرم اللہ وجہہ -

باب الفاء

فصل الالف

ابق - اباق سگریختن بندہ (عع ف اض ۲ وک ۲)
(ک اف ۲ ایضا) تابق پنہان شدن ابق بالتحریک
ارق - ارق - بیداری (عع ک اف ۲) ارق
نعت منہ استراق کذلک - تأریق بیدار کردن ارقان
لغۃ فی یرقان وآن بیماری زردہ است کہ در مردم
ودر کشت زار افتد یقال زرع مأروق ومیروق
یقال جاء نا بام الربیق علی أریق یعنی بہ الداہیۃ -
اراق بالضم نام موضع -
ازق - أزق - تنگی مأزق تنگی جاے - وحرب گاہ
متأزق صدری ای ضاق -
افق - افق بضمتین وسکون ۲ کرانہ آفاق ج

رجل أفقی افاقی بمعنیً وبعضہم یقول افقی بضمتین -
فرس افق اسپ نیک وکذلک الانثی منہ - آفق
آنکہ در غایت کرم باشد أفق مصدر منہ (عع ک اف ۲)
فرس آفق قوبل من آفق وآفقۃ اذا کان کریم الطرفین
افیق پوست نیم پیراستہ أفق ج مثل ادیم وادم -
أفق بسکون ۲ پیراستن پوست (عع ف اک ۲) افیق
پیراستہ آفقۃ ج مثل أدیم وأدمۃ وغیف وأغفۃ -
ویقال افق فلان اذا ذہب فی الارض - وأفق
فی العطاء ای فضل واعطی بعضا اکثر من بعض -
الق - تألق - درخشیدن ائتلاق کذلک - الق
بالکسر گرگ القۃ مونثہ وجمعہا الق وربما قالوا للقردۃ
القۃ ولا یقال للذکر الق ولکن قرد وربما - أوفق

نبات وگوالیدن (ع ف اک ۲) ویقال ما یوهف له شئی الا اخذه ای ما یرتفع۔

وثف القدر۔ برائے دیگ دیگ پایہ ساخت (ع ف اک ۲) اوثفها و وثفها مثله۔

وضف البعیر۔ شتر شتابی کرد او وضف مثله واوضفته اوجفته فی الرکض۔

وعف۔ ہر موضع درشت از زمین کہ دران آب فراہم شود وعاف ج وعوف بالضم ضعف بینائی۔

فصل الهاء

هتف۔ هَتَف۔ آواز و آواز کردن (ع ف اک ۲) یقال هَتَفَ الطائر یهتف هَتْفا۔ وهَتَفَ به هُتافا ای صاح به۔ قوس هَتّافة وهَتُوف۔

هجف۔ هِجَف۔ مثال ہزبر مردم وشتر مرغ جافی گران سنگ۔

هدف۔ هَدَف۔ بالتحریک چیزے بلند و برافراشتہ از بنا و ریگ تودہ و پشتہ و مانند آن۔ ونشانہ تیر و مرد بزرگ واهدف علی التل ای اشرف۔ وامرأة مهدفة ای لحیمة۔ واهدف الیه ای لجأ۔ واهدف لک الشئ واستهدف ای انتصب۔ وکن مستهدف ای عریض۔ هِدفة بالکسر گروہے از مردم و خانہا مثل خبطة۔

هرف۔ هَرَف۔ اطناب کردن در مدح وثنا ع ف اک ۲) یقال لا تهرف بما تعرف وزود رسانیدن نخل برخود را و اهرف الرجل مثل احرف ای زمانه۔

هرشف۔ هِرشَفة۔ بالکسر وتشدید الفاء خرقہ کہ آب باران بوے بردارند از زمین و بدلو فشارند خشک سال یقال (شعر) طوبی لمن کانت له هِرشَفة + ونشفة بلا منها کفة + وگندہ پیر کلان سال۔

هزف۔ هَزَف۔ مثال هجف شتر مرغ گران سنگ۔

هفف۔ هَفّ۔ بالکسر ابر تنک بے آب۔ وکشت از وقت درود گذشتہ کہ دانہا از وے ریختہ باشد ونوعے از ماہی ریزہ وشهدة هِفّ لانه بے عسل والهفاف البراق والخفیف ایضا وقد هَفَّ هَفیفا۔ ظل هَفّاف وریح هَفّافة سایۂ تنک وباد آرمیدہ وخوش قمیص هَفّاف وهَفهاف ای رقیق شفاف وریش هفهاف۔ هفیف بشتاب رفتن (ع ف اک ۲) امرأة مُهَفهَفة ومُهَفَّفة باریک میان سبک روح یهفوف بدل وتیز خاطر۔

هلف۔ هَلُوف۔ مثال عذیوط گران جان جافی کلان ریش۔

هنف۔ اهناف۔ بفسوس خندیدن مُهانفة تهانف کذلک۔

هوف۔ هوف۔ بالضم باد گرم۔

هیف۔ هَیَف۔ کذلک وآن بادے باشد کہ از جانب یمن وزد ویقال ذهبت هَیَفٌ لادیانها ای لعاداتها وتَهَیَّف الرجل من الهَیَف یعنی سموم زدہ شد کما یقال تَشَتّی من الشتاء۔ هافة ناقۂ زود تشنہ شوندہ هَیّاف کذلک۔ واهتاف ای عطش۔ رجل هیفان اے عطشان۔ واهاف القوم ای صاروا ذا ابل عطاش۔ هیف بالتحریک باریکی میان رجل اهیف وامرأة هَیفاء وفرس هَیفاء ایضا۔

(ع بضمها) و ربما قالوا للجارية وصيفة والجمع وصائف
استيصاف علاج پرسيدن از طبيب والصفة كالعلم
والسواد وعند النحويين النعت وهو اسم الفاعل
والمفعول نحو ضارب ومضروب او ما يرجع اليهما
من طريق المعنى نحو مثل وشبه وما يجرى مجرى ذلك
يقولون رأيت اخاك الظريف فالاخ الموصوف
والظريف صفة له ولا يجوز ان يضاف الشئ الى صفته
كما لا يجوز ان يضاف الى نفسه لان الصفة هو الموصوف
عندهم -

وطف - وطف - بالتحريك بسيار مژه ابرو شدن
اوطف نعت منه - سحابة وطفاء ابرد امنها فروهشته
وباران ناك عيش اوطف عيش نرم وخوش -

وظف - وظيف - باريكى ساق وذراع از ستور
وظفة ج - ويقال وظفت البعير اذا قصرت قيده
ويقال مر يظفهم اى يتبعهم - وظيفة روزمره از طعام
وخدمت وكار وذكر ومانند آن توظيف وظيفه كردن -

وعف - وعف - ضعف بينائى وچيزيكه برشكم
قچار بندند تا گشنى نتواند كرد ايعاف بشتاب ديدن -

وقف - وقف - دستيانه از عاج - وايستادن
وقوف كذلك وايستانيدن لازم ومتعد (ع ف ا
ك ۲) ومطلع كردن بر چيزى ووقف كردن بر
مساكين چيزى را ايقاف كذلك ولكنها لغة رديئة
وليس فى الكلام اوقف الا حرف واحد - اوقفت
عن الامر الذى كنت فيه اى اقلعت وذكر الاصمعى
والبزيدى عن ابى عمرو العلاء انه قال لو مررت
برجل واقف فقلت له ما اوقفك ههنا لرأيته حسنا -
موقف جاى ايستادن موقفا الفرس شكن هار -
وتهى گاه اسپ موقفا المرأة الوجه والقدم يقال
عين المرأة وجيدها ومالا بد من اظهاره لها موقفها -
توقيف وقوف آوردن درسج - وواقف گردانيدن
كسى را بر چيزى ويقال وقفت المرأة اى جعلت
فى يديها الوقف يعنى القلب - وفرس موقف
اذا كان فى اوظفته البياض كالوقف - تواقف
دو گروه باهم بجنگ ايستادن توقف درنگ كردن -
وچشم داشتن مواقفة وقاف باكسى در كارى
فرو ايستادن استيقاف ايستادن خواستن وقيفة
بزكوهى كه در پناه صخرة ايستاده باشد از بيم سگ
واقف بطنى از انصار -

وكف - وكف - وكيف - توكاف - چكيدن
سقف خانه از باران يعنى در وه كردن (ع ف ا ك ا)
ايكاف لغة فيه - ناقة وكوف شير ناك وكف ايضا
نطع توكف توقع يقال مازلت اتوكفه حتى لقيته -
وكف بالتحريك بزه - وبزه مند شدن (ع ك ا
ف ۲) وعيب يقال ليس عليك فى هذا وكف
اى عيب وكرانه كوه وكاف اكاف پشما كند يقال
اكفت البغل واوكفته -

ولف - ولاف - باكسى الف گرفتن مثل الاف
وهو المؤالفة ونوعى از ديدن وليف مثله وباهم
آمدن قوم بابا برق وليف اى متتابع -

وهف - وهف - وهيف - برگ برون آوردن

نیف - نَیِّف - افزونی یخفف[1] ویشدد واصله من الواو ویقال عشرة ونیف وکل ما زاد علی العقد فهو نیف حتی یبلغ العقد الثانی - ونیّف علی السبعین ای زاد - قصر نیاف وجمل نیاف وناقة نیاف ای طویل فی ارتفاع - اناف علی الشیء ای اشرف - و اناف الدراهم علی المائة ای زادت -

نخفت الغنز - برازد من هوا برآورد یا همچو شش آواز کرد یا آواز بینی افشاندن برآورد یا دم بلند کشید (ع بفتحها وض ۲) نخیف کامیر مانند گریه وخنده در بینی نخاف بالکسر موزة انخفة ج - نخفة کوسے بسر کوه وانخف کثر صوت یخف -

نف الارض بذرها - یعنی تخم افشانی کرد ونفقت السوق بروزن ومعنی سفت نفیف تنک پالان شتر نفی سفرة که بران پست بیزند نفانی ج نفیة سفرة گرد که از برگ خرما سازند ویقال لها نفیة ونفیا ومحله المعتل نهف - بحیرت افتادن وسرگشته شدن -

فصل الواو

وجف - وَجَف - وجیف - طپیدن ونوعے از رفتار شتر (ع ف اک ۲) ایجاف راندن شتر بران رفتار یقال اوجف فاعجف - قوله تعالی فما اوجفتم علیه من خیل ولا رکاب ای ما اعملتم -

وحف - وَحَف - گیاه انبوه - وبال بسیار پر - وموے نیکو یقال شعر وحف بالسکون والحرکة وعشب وحف وواحف - وَحوفة حافة مصدر منه (ع بضمها) وَحفاء زمین که در وے سنگهاے سیاه باشد وحفة صخرة سیاه وحاف ج - وحاف القهر بالکسر موضع وحَف الرجل اذا ضرب بنفسه الارض وکذلک البعیر (ع ف اک ۲) ووحّف مثله - مواحف الابل خوابگاه شتر موحّف شتر نزار توحیف بعصا زدن واحف نام موضعے -

وخف - وخْف - زدن خطی چندانکه لعاب بیرون دهد (ع ف اک ۲) ایخاف مثله - وخیفة لعاب آن موخف احمق -

ودف - وَوَف الاناء - ای قطر (ع ف اک ۲) استیداف قطره قطره چکانیدن پیه را وَدَفة وَدیفة مرغزار سبز علف ناک -

وذف - توذّف - نزدیک نهادن گام وخرامان رفتن - وشتافتن یقال مر فلان یتوذّف -

ورف - وَرْف - وریف - فراخ افتادن سایه وگوالیدن نبات (ع ف اک ۲) ظل وارف ونبت وارف ناضر شدید الخضرة -

وزف - وَزَف - ای اسرع وقرئ قوله تعا فاقبلوا الیه یزفون بالتخفیف - وزیف شتافتن در رفتن مثل الزفیف -

وسف - توسّف - پوست از سر ریش باز شدن توسّف جلده وتقشر وتقشف بمعنی -

وصف - وَصْف - صفة صفت کردن توصّف باهم صفت کردن اتصاف صفت گرفتن بیع الموصفة ان تبیع الشیء بصفة من غیر رؤیة - وصیف خدمتگار غلام یا کنیزک وصفاء ج - وصافة خدمتگاری

[1] وفی بعض النسخ الجهریة المکتوبة (ن ی ف) وهما واحد الصواب ما فعلنا لان الکل واوی - ن -

نطفان رفتن آب (ع ف اض ۲ و ک ۲) نطوف شبے کہ تا بامداد وے باران بارد نطفة بالتحریک گوشوار نطف ج - تنطف گوشوار در گوش نہادن - وآلودہ شدن بعیب تنطیف گوشوار کردن دیگرے را ومنہ وصیفة منطفة ای متقرطة - نطف بالتحریک آلودگی بعیب یقال بہم اہل الریب وانطف - نطف الرجل بالکسر ای اتہم بریبة - ونطف الشئ ای فسد - ویقال النطف اشراف الشجة علی الدماغ والدبرة علی الجرح وقد نطف البعیر - انطاف متہم کردن کسے را نطف بکسر الطاء نام مردے -

نظف - نظافة - بالفتح پاکیزگی (ع بضمہما) نظیف نعت منہ - تنظیف پاک کردن تنظف پاکی نمودن وپاکی جستن استنظاف تمام گرفتن چیزے را یقال استنظف الخراج ای اخذہ تماما -

نعف - نعف - جاے بلند وہموار کہ فرود از کوہ باشد سرو وخیف کلاہما بمعناہ ایضا نعاف ج - انعاف ماندن چیزے بدیگرے ناعفت الطریق ای عارضتہ - نعفة بالتحریک پوستے کہ سپس رحل آویزند -

نعف - نعف - بالتحریک کرم کہ در بینی شتر وگوسپند باشد نعفة یکے - وکرم دانہ خرما وفی الحدیث ان یاجوج وماجوج یسلط علیہم النعف فیأخذ فی رقابہم -

نفنف - نفنف - ہواے میان دو کوہ -

نقف - نقف - شکستن تارسر - وکفانیدن حنظل را - ونزدیک دماغ رسیدن شکستگی - وباندرون رسیدن جراحت وریش ستور (ع ف اض ۲) مناقفة نقاف یکدیگر را سر شکستن یقال الیوم قحاف وغدا نقاف ای الیوم خمر وغدا امر - وانقفتک المخ ای اعیتک العظم لتستخرج مخہ - وقولہم لاتکونوا کالجراد رعی وادیا وانقف وادیا ای اکثر بیضہ فیہ - انتقاف بیرون آوردن چیزے منقاف منقار طائر - وشبہ سپید کہ آنرا مورچہ خوانند منقوف مرد سبک کم گوشت نکف - نکف - بالتحریک غدودہا کہ در پس گوش باشد نکفة یکے - وننگ داشتن از کارے (ع ک ۱ ف ۲) استنکاف شلہ - ویقال نکفت الابل فہی منکفة اذا ظہرت نکفاتہا - نکاف بالضم آماس بن گوش نکفتان دو اصل استخوان نرخ ذات نکیف نام موضعے یوم نکیف روز واقعہ میان قریش وکنانہ ونکفت الغیث وانتکفتہ ای اقطعتہ وذلک اذا انقطع عنک - وہذا غیث لاینکف وفلان بحر لاینکف ای لایقطع ولاینزح نکف آب چشم پاک کردن از روے بانگشت - وپذ کم کردن (ع ف اض ۲) انتکاف کذلک ومیل کردن وعدول نمودن از چیزے یقال نکفت عنہ ای عدلت عنہ مثل کففت - ویقال ضرب ہذا فانتکف فضرب ہذا - والانتکاف البضانعة فی الانکاف -

نوف - نوف - کوہان انواف ج - وفرج زن - وبلند ودراز شدن (ع ف اض ۲) ینوف نام پشتہ عبد مناف ہوابو ہاشم وعبد الشمس والنسبة الیہ منافی وکان القیاس عبدی الا انہم عدلوا عن القیاس لازالة اللبس -

ولا ینزفون بالکسر ای لا یسکرون (عع ک اف ۲) وبالفتح ایضا - منزوف بالفتح والکسر مثل منزوف ونزیف یعنی مست وبیهوش شده - نزفة بالضم آب وشراب اندک - نزف ج - نزفه الدم اذا خرج منه الدم الکثیر حتی یضعف فهو نزیف ومنزوف - وفی المثل الجبن من المنزوف ضربا - ویقال نزف الرجل فی الخصومة اذا انقطعت حجته - وانزف القوم اذا انقطع شرابهم او ماء بئرهم وقری قوله تعالی لا ینزفون بالکسر لهذا المعنی -

نسف - نَسْف - برکندن بنا وعلف (عع ف ا ک ۲) انتساف برکندن وتمام ناکردن سخن را وآهسته گفتن از خوف ویقال انْسِف لونک للفعول ای اسْتَقِع - ویقال هما یتناسفان یتساران نَسِیف نشان خرگزیدگی ولکد بر اندام ستور نَسْف ایضا باد بر دادن خرمن وجز آن نَسْف بسکون نسافة بالضم انچه افتد از باد بر دادن گندم یقال انْخُل النسافة وکل الخالص - مِنْسَفة آلت برکندن بنا بعیر نسوف ابل مناسیف شتران که علف را از بیخ برکند ویقال للفرس انه لنسوف السنبک اذا اداه من الارض فی عدوه -

نشف - نَشْف - بخود کشیدن جامه خوے را وکاغذ سیاهی را وحوض آب را (عع ک اف ۲) تنشف کذلک ارض نَشِفة نعت منه - نشف بالتحریک اسم فیه وسنگهای سیاه سوخته نَشْفة بالتسکین سنگ پای خار نشف ج - نشافة بالضم سرشیر وقت دوشیدن انتشاف سرشیر خوردن انشاف سرشیر خورانیدن ویقال اَنشَتْ ابلکم تُنشِف وتُرغِی ای لها نشافة ورغوة من التنشیف والترغیة -

نصف - نِصْف - بالکسر نیمه - وداد وهو من الانصاف وبضم النون لغة فیه وقرأ زید بن ثابت فلها النصف بالضم - انا وتصفان بالفتح خنور نیمه پر نصف بالتحریک زن میانه سال وجمع ناصف وهو الخادم نُصَیف تصغیره بلا هاء لانها صفة یقال امرأة نَصَفٌ ورجل نَصَف ونساء انصاف وقوم انصاف ونَصَفون ایضا - ناصفة آب رونواصف ج - نصیف معجر - ونیمه چیزے - وپیمانه وفی الحدیث ما بلغتم مُدّ احدهم ولا نصیفه - نَصَف به نیمه رسیدن هر چیزے را (عع ف اض ۲) یقال نَصَفَ القرآن - ونصف عمره - ونَصَفَ الشیبُ رأسه - ونصف الازار مساقه - ونَصَفَ النهارُ وانتصف بمعنی - ونَسَفهم نصافا ونِصافة ای خدمهم - مَنْصَف بالفتح نیمه راه مُنتَصَف چاکر مناصیف ج - نصفة بالتحریک داد وانصاف داد دادن ودرستی کردن - وبه نیمه رسیدن - انتصاف دادستدن وبه نیمه رسیدن - ومعجر برافگندن زن تنصف خدمت کردن - ومعجر پوشیدن تناصف یکدیگر را انصاف دادن تنصیف دونیم کردن - ومعجر بر سر کسے افگندن مناصفة دوبخش کردن مال را -

نصف - نَصْف - همه پستان را یکدن شتر بچه (عع ک اف ۲) انتصاف مثله -

نطف - نُطْفة - بالضم آب صافی نِطاف ج - وآب مرد نُطَف ج - ناطف شکر نیه ناطفی فروشنده آن

بتابہ کہ حلوائی است ملغفۃ کمقعدۃ گروہ وزدان بے ننگ و بے شرم و بے حمیت لغف الادام لغفا محرکۃ فرو بردن نان خورش را و لقمہ ساخت (عع ک ف ۱) الغاف بزبان خون لیسدن شیر و آمادہ شدن آن بگرفتن سر کسے و شتافتن و بد معاملگی کردن و ستم نمودن و لقمہ فرو خوراندن و تغیف و زدان گردیدن ملاغفۃ دریافتن و رسیدن کسے را و بوسہ دادن زن را تلغف آمادہ شدن شیر و شتر بگرفتن سر کسے۔

لکاف - بالکسر اکاف یعنی پالان لکفو گروہے از زنگیان

لوف - بالضم وہے و فیل گوش و ہو نبات له بصلة کالعنصل و یسمی الصراخة لان له فی یوم المهرجان صوتا یزعمون ان من سمعه یموت فی سنته و شم زهره الزابل یسقط الجنین و اکل اصله مدر منعظ والطلاء به مسحوقا بدهن یوقف الجذام واحدته بهاء ولفت الطعام لوفا خوردم یا خائیدم طعام را (عع ف اض ۲) واللوف من الکلاء والطعام گیاہ و طعام نامرغوب و خوردن شتر گیاہ خشک را و کلا لوف گیاہ و یاران شستہ لواف کشادہ بساط ساز لوفی کطوبی نبات یشبه حی العالم او نوع منه مجرب فی الاسهال المزمن۔

فصل النون

نأف - نأف - خوردن طعام (عع ک اف ۲) و ایضا سیراب شدن۔

نتف - نتف - برکندن موے (عع ف اک ۲) تنتیف مبالغة فیه - انتتاف تنائف برکندہ شدن نتاف آلت برکندن نتافة موے برکندہ و افتادہ نتفة بالضم گیاہ برچیدہ بدست و جز آن نتف ج - ویقال رجل نتفة مثل همزة للذی ینتف من العلم شیأ و لا یستقصیه۔

نجف - نجف - نجفة - بالتحریک جاے بلند نجاف ج - و ایضا پاشنۂ در نجفة الکثیب بغل ریگ تودہ نجیف تیر بہن پیکان نجف ج - غار منجوف ای منتن نجاف التیس بستن قضیب تکہ را تا گشنی نکند (عع ف اک ۲) تیس منجوف نعت منه - انتجاف بیرون آوردن چیزے را و یقال انتجفت ای استخرجت اقصی ما فی الضرع من اللبن - و انتجفت الریح السحاب ای استفرغته۔

نحف - نحافة - لاغری و نزاری (عع بضمهما) نحیف نعت منه - انحاف نزار کردن۔

ندف - ندف - پنبہ زدن (عع ف اک ۲) ندافة نعت منه مندف کمان وے و یقال ندفت اسماء بالثلج ای رمت به - والدابة تندف فی سیرها ندفا و هو سرعة رجع یدیها - ندیف مندوف پنبہ زدہ۔

نزف - نزف - ہمہ آب چاہ را برکشیدن و ہمہ آب چاہ خشک شدن (عع ف اک ۲) لازم و متعد یقال نزفت ماء البئر کله و نزفت البئر و نزف البئر یستعمل مجهولا ایضا و ایستادن اشک (عع کان ۲) و انزفت البئر ای ذهب ماؤها - و انزف العبرة صاحبها متعمدا ایضا و قوله تعالی لا یصدعون عنها

ملاحظہ یاری کردن یا کسے مثل مکانفۃ - الحاف ستیہیدن قولہ تعالیٰ لایسألون الناس الحافا - و یقال لیس للملحف مثل الرّدء - ملحفہ بالکسر چادر ملاحف ج

لحف - لحاف بستر کہ بالائے تشک پوشند یکے لحف مسکد تشک وزدن سخت (ع بفتحہما) -

لصف - لَصَف - خیار کبر و نوعے از خرما لصاف مثل قطام موضعے از بنی تمیم -

لطف - لطافۃ - ریزہ و خرد شدن چیزے ع بضمہما لطف بالضم نرمی در کار و کردار و اللطف من اللہ تعالیٰ التوفیق و العصمۃ - و یقال اللطف بکذا ای برّہ بہ و الاسم اللطف بالتحریک - و یقال جاد تنا لطفۃ من فلان ای ہدیۃ - ملاطفۃ نیکوئی نمودن تلطف نرمی کردن الطاف قضیب فحل را در فرج ناقہ کردن چون فحل نتواند استلطاف ادخال فحل قضیب خود را

لفف - لَفّ - در پیچیدن ع ف ف اض ۲ تلفیف مبالغۃ فیہ - لفہ حقہ ای منعہ - تلفف التفاف جامہ در خود پیچیدن یقال تلفف و التف فی ثوبہ بمعنیً و التقف بہ ایضا - التفاف النبت کثرتہ - لفافۃ جامۂ بیرونی کہ بر پاو مردہ و جزآن بپچند لفائف ج - و یقال جاؤا و من لفّ لفّہم ای و من عدّ فیہم - لفیف گروہ مردم پراگندہ از ہر جائے قولہ تعالیٰ وجئنا بکم لفیفا ای مجتمعین مختلطین طعام لفیف اذا کان مخلوطا من جنسین فصاعدا - و فلان لفیف فلان ای صدیقہ و لفیف ایضا کلمۂ را گویند کہ از سہ حرف اصلی دو حرف علت باشد الطاف درختان بہم در پیچیدہ

قولہ تعالیٰ وجنات ألفافا واحدہا لف بالکسر - و یقال کنا لفا ای مجتمعین فی موضع رجل اکف لفّین اللفف ای عی بطئ الکلام و مرد گران سنگ آہستہ - و جائے انبوہ بسیار مردم امراۃ لفاء زن کلان سرین آگندگوشت و منہ فخذان لفاوان - الفاف مرد بال کشیدن مرغ تلافیف من عشب ای نبات ملتف -

لقف - لَقْف - سبک گرفتن چیزے را ع ف ف ا ف ۲) لقف بالتحریک افتادن دیوار و فرو دریدن حوض و فراخ شدن کرانہائے وے حوض لقف و لقیف نعت منہ - و یقال رجل ثقف لقف بالکسر ای خفیف حاذق - التقاف کرانہائے حوض و چاہ مثل انجاف لقف بحف یکے -

لمف - لمف - بالتحریک دریغ خوردن و اندوہگین شدن ع ف ف ا ف ۲ تلمف کذلک صلتہ بعلی - و یقال یا لمف فلان ای دریغ فلان و لمفی علیہ دریغ بروے ملہوف مظلوم فریاد خواہ لہیف بیچارہ لہفان دریغ خوردہ -

لیف - لِیف - بالکسر پوست درخت خرما لیفۃ یکے -

لاف الطعام - نیک خورد طعام را ع ف بفتحہما -

العف الاسد او البعیر - شیر یا شتر خون را لیسیدن قصد کردن و برائے برجستن آمادہ شدن تلعف مثلہ یا بعد و یدن چشم بند کردن سپس وید -

لغفۃ - بالضم لقمہ لغیف کامیرانکہ ہم طعام و زدان و جامۂ ایشان را نگہدارد و دوستدی با ایشان نکند و نیز خاصہ مردونیت و نہانی و لغفا دمع جمع لغیفۃ کسیکہ

سلہ و قولہ ابو کبیر ہذیلی الخ صحیح بقتاد و الصواب لبید العقیلی -

اسم فیه ورنج وسختی ویقال کلفت بهذا الامر اُکلّفت تکلیف زیاده از اندازهٔ طاقت کار فرمودن کسے را تکلف بخود گرفتن کارے را بے فرمودن کسے ۔ و رنج بر خود نهادن متکلف پیش آینده بکارے که فروتی باشد از حاجت ویقال حملت الشیٔ تکلفة اذا لم تطقه الا تکلفا وهی تفعلة۔

کنف ۔ کَنَف ۔ فراز گرفتن چیزے را و نگاه داشتن (ع ف اض ۲) اکناف یاری دادن مکانفة یکدیگر را یاریندی کردن کنف بالتحریک کرانه کنف الطائر جناحاه ۔ وکنفة الابل ناحیتها وناقة کنوف التی تبرک فی کنفة الابل ۔ شاة کنفاء ای حدباء ۔ وتکنفوه ای اکتنفوا ای احاطوا به ۔ تکنیف مثله ۔ کنف بالکسر وعاء یکون فیه اداة الراعی وتصغیره جاء الحدیث کُنَیف ملئ علما ۔ کنیف نهان خانه وپوشنده وسپر وخلاجاے وخیرهٔ شتر که از درخت وشاخ سازند ویقال کَنَفْتُ الابل کَنیفا اکنف بضم العین وکسرها ۔ اکتناف کنیف ساختن وکَنَفْتُ عن الشیٔ ای عدلت عنه ۔

کوف ۔ کُوفة ۔ ریگ توده سُرخ ۔ ونام شهرے کوفان مثله ۔ تکویف بکوفه رفتن ویقال انه لفی کوفان ای فی عزٍ ومنعة ۔ وترکتهم فی کوفانٍ ای فی امرٍ مستدیر ویقال فی عناءٍ ومشقة ۔ کُوَران ۔ تکوف گردگشتن وبکوفیان مانند کردن خود را ونسبت کردن بایشان کاف یکے از حروف معجمه تذکر وتونث وکذلک سائر حروف الهجاء وهی حرف تشبیه وقد تقع موقع اسم فتدخل علیها حرف الجر کما یقال فی وصف فرس

(ع) وُرحنا کابن الماء یجنب وسطنا ۔ وقد تکون ضمیر المخاطب المجرور والمنصوب کقولک غلامک وضَرَبَک تفتح للمذکر وتکسر للمؤنث فرقا بینهما وتکون حرف الخطاب ولا موضع لها من الاعراب کقولک ذاک وتلک واولئک ورَوَیدک وهی للخطاب ههنا فقط ولیست باسم ۔

کهف ۔ کَهف ۔ غار ۔ وپناه کهوف ج ۔

کیف ۔ کَیف ۔ چگونه وهو اسم مبهم غیر متمکن مبنی علی الفتحة وانما حُرّک آخره لالتقاء الساکنین وهو للاستفهام عن الاحوال وقد یقع بمعنی التعجب کقوله تع کیف تکفرون بالله واذا ضممت الیه ما صح ان یجازی به کقولک کیفما تفعل افعل ۔

کُحوف ۔ بالضم اندام ها ۔

کدف ۔ بفتحتین آواز رفتار یا آواز یکه بے معائنه شنیده شود اکدفت الدابة سمع لحوافرها صوت ۔

کُرشفة ۔ بالفتح وبالکسر وکرشافة بالکسر زمین سطبر مُدَرّة بکتشعر سطبر تو بر تو وموے انبوه وبلند ونرم برخاسته

کنهف ۔ کَنهل موضع وکنهف عنا مضی واسرع اذا النون زائدة ۔

فصل اللام

لجف ۔ لَجَف ۔ بالتحریک میانهٔ وادی ۔ ومغاک بر کرانهٔ چاه تلجیف مغاک کردن گرداگرد چاه تلجفت البیر اذا انخسفت ۔

لحف ۔ اللِّحاف ۔ جامه در خود پیچیدن لحاف بالکسر قزاگند تحته مستقر اگند پوشیدم اورا (ع بفتحها)

تکاثف سطبر شدن -

کرف - کَرْف - بوئیدن خرگیزاده را و سرد روا کردن و لبها برگردانیدن دے دران حال (ع ف اک ۲ و ض ۲) کرناف کرناقة بالکسر بیخ درخت بریده کرانیف ج -

کُرسف - کُرْسُف - بالضم پنبه و لیفهٔ دوات -

کُسف - کِسْفة - پارهٔ از هر چیز کِسف کسف بالسکون والحرکة ج - ویقال کسف وکسفة واحد قال الاخفش من قرأ کِسفا من السماء جعله واحدا ومن قرأ کِسفا بالتحریک جعله جمعا - کَسَف بالفتح بریدن عرقوب شتر - وپاره کردن جامه (ع ف اک ۲) تکسف پاره پاره کردن کُسوف گرفتن آفتاب کَسَف متعد منه یقال کَسَفت الشمس تکسف کُسوفا وکَسَفها الله کَسْفا وگرفتن ماه ایضا - وبد حال شدن - وترش روے شدن یقال رجل کاسف البال ای سیئ الحال کاسف الوجه ای عابس - وفی المثل اَکْسَفا واَسْوَءَ ای اعبوسا مع بخل -

کَشف - کَشْف - کشاده و برهنه کردن (ع ف ا ک ۲) انکشاف تکشف لازم منه تکشف البرق ای ملأ السماء - مکاشفة پیدا کردن دشمنی کشوف بالفتح بالفتح ناقهٔ آبستن در هر سال کَشاف بالکسر مصدر منه اکشاف صاحب شتران آبستن شدن کشف بالتحریک مویهاے پیشانی بالا رسته وپیچیدگی و مغرهٔ اسپ اَکْشَف نعت منه وذلک الموضع کَشَفة مرد بے سپر در حرب -

کفف - کَفّ - پنجه اکُفّ ج - وباز ایستادن وباز ایستانیدن لازم متعد (ع ف اض ۲) ودو بارہ دوختن جامه را بریک دیگر وعَیْبَة مکفوفة ای مُشَمَّرة مشدودة کُفوف تمام سوده وکوتاه شدن وندان شتر از پیری یقال بعیر کافّ وناقة کافّ ایضا - ویقال لقیته کَفَّة کَفَّة بفتح الکاف ای کفاحا وذلک اذا استقبلته مواجهة وهما اسمان جعلا اسما واحدا وبنیا علی الفتح مثل خمسة عشر - کُفّة القمیص بالضم نورد وامن وقیل کل ما استطال فهو کفة بالضم نحو کفة الثوب وکفة الرمل وجمعه کفاف وکل ما استدار فهو کفة بالکسر نحو کفة المیزان وکفة الصائد وهی حبالته - وکفة اللثة وهی ما انحدر منها - کفة المیزان بالفتح والکسر پلهٔ ترازو وکِفاف ج - وایضا دائره هاے نگار که بر دست عروس نهند کفاف الشیء فراز گرفتن هر چیزے کافة همه مکفوف نابینا مکافیف ج - یقال کف بصره فهو مکفوف وکَفّ بصره ایضا - کفاف بالفتح اندازه ومانند ورد وگزار وفی الحدیث اللهم ارزق آل محمد کفافا - استکفاف دست پیش چشم داشتن بوقت نگریستن از دور ودست پیش کسے داشتن بخواهش قال الفراء استکفّ القوم حوائجهم اذا حاطوا به ینظرون الیه تکفّف مثله یقال فلان یتکفّف الناس ای یسألهم شیأ - کَفَفْتُ الرجل اے کَفَفْتُه -

کلف - کَلَف - بالتحریک کجدهٔ روے ورنگ روے میان سیاهی وسرخی یقال منه رجل اکلف وکیست اکلف وبعیر اکلف وناقة کَلْفاء کَلَفة بالضم

قناف بالضم کلان بینی۔

قوف۔ قوف الاذن۔ بالاے گوش ویقال اخذہ بقوف رقبتہ وبقاف رقبتہ وقد مرّ فی فصل الصاد قاف یکے از حروف معجمہ۔ وکوہ گرداگرد زمین قاف ج۔ یقال قفت اثرہ ای اتبعتہ مثل قفوت اثرہ قوف مصدر منہ اقتیاف کذلک۔ و یقال ہو اقوف الناس۔

قذف۔ زہیدن وریختن آب وبشت آب از حوض برگرفتن یا از چیزے کہ بریزی آنرا۔ وبیخ شاخہاے خرما بن وہو الذی قطع عنہ الجرید وبقیت لہ اطراف طوال قداف بالضم کاسۂ بزرگ وسبوے گلین۔

قذروف۔ بالضم عیب والقذاریف فی قول ابی حزام (شعر) زیزرُدُور عن القذاریف بُوّر ۔ لا یُلاحسین ان اَصُونَ النسوسا ۔ الیبوب ای نوافر لا یصاوفنہ ان اَجبَن الاَدنیاء۔

قرصوف۔ بالضم پرندہ قرصافۃ بالکسر چیزیست مدور کہ طفلان دران ریسمانے کردہ مے گردانند تا آوازے دہد وزن یا شتر مادہ کہ مانند گوے بگردد وابو قرصافۃ جندرۃ بن خیشنۃ صحابی وقرصافۃ بلالام امراۃ مجہولۃ روت عن عائشۃ وقاصمۃ قرصافۃ بعتہ لہم مقرنصف شتاب کنندہ وشہر۔

قرضوف۔ بالضم سرخ مرد ومرد بسیار خوار۔

تقرعف الرجل۔ مرد درہم کشید ومنقبض گشت اترعف مثلہ۔

قاطف۔ کزبرج ابن صعتر الطائی احد حکام العرب وگمانہم قلطفۃ سبکی یا خردی جثہ۔

اقلعف الجلد۔ پوست ترنجیدہ شد اقلعفت اناملہ سرانگشتان او از سردی یا پیری ترنجید اقلعف البعیر انضم الی الناقۃ حین الضراب وصار علی عرقوبیہ معتمدا علیہما وہو فی ضرابہ والمتقلعف سوار دابۂ غیر مروسیدہ۔

شعر متقلمف۔ موے انبوہ وبلند وبالا والتقلمف المرتفع الجسم۔

قنصف۔ بالکسر پشہ بزرگ۔

ذو قیفان۔ علقمۃ بن علس او ذو قیفان بن مالک بن زہیر بن ولیعۃ۔

فصل الکاف

کتف۔ کتف۔ بالکسر کتف بالفتح وکسر۲ شانہ گاہ مثل کذب وکذب وکبد وکبد اکتاف ج۔ اکتف فراخ کتف والفرس الذی فی اعالی غراضیف کتفیہ انفراج۔ کتیفۃ کینہ۔ وبندور۔ کتفان بالضم بیخ کہ در پیرامن آمدہ باشد کتفانہ یکے ویقال ہی الجراد بعد الغوغاء اول ما التسرؤۃ ثم الدباثم الغوغاء ثم الکتفان۔ کتف بالسکون آہستہ رفتن ودور کردن رحل را ہر یکدیگر بستن ودو دست راسپسا یکی بستن وکتف بجہان رفتن (ع ف اک ۲) وقد کتفت الخیل وکتفت اذا ارتفعت فروع اکتافہا فی المشی۔ کتاف رسن کہ دست راسپسا یکی بوے بندند کتف بالتحریک تنگی ستور از کتف جمل اکتف ناقۃ کتفاء لعنان شہ۔

کثف۔ کثافۃ۔ سطبری (ع بضمہما) کثیف سطبر

یقال ریح قاصف و بازی کردن - و سخت غریدن رعد قصیف کذلک و ایضا انچه بریزد از درخت قصف بالتحریک پوشیده و زود شکن شدن درخت و بدیر شکستن (ع ک ا ف ۲) رجل قصف مرد زود شکن تقصّف شکسته شدن قصفة بالتحریک بدیر شکستن قصف دندان پیش نیمه شکسته قصفة بسکون ۲ ریگ تودهٔ فرو دریده قصف قُصفان بالضم ج - و پایهٔ نردبان قصفة القوم ایضا انبوهے - و یکدیگر را سپوختن قوم - و فی الحدیث انا و النبیون قُرّاط القاصفین و ذلک علی باب الجنة - انقصاف منصدع شدن یقال انقصفوا عنه ای ترکوه و مرّوا -

قضف - قضف بفتحتین تنگی و باریکی قضافة مصدر منه (ع بضمها) قضیف نحیف قضاف ج -

قطف - قطف - بریدن خوشهٔ انگور و مانند آن - و گام تنک زدن ستور قطاف بالکسر گام تنک قِطف بالکسر خوشهٔ انگور قطوف ج - قوله تع قطوفها دانیة قطاف بالکسر و الفتح ایضاً وقت درودن انگور قطاف بالضم غرم افتاده از خوشه مثل جُرامة التمر - اقطاف بوقت درو رسیدن انگور یقال اقطف الکرم - و اقطف القوم ای حان وقت قطاف کرومهم - و ایضاً اذا کانت دابتهم قطوفاً - قَطُوف ستور تنک گام و آهسته قطیفة چادر و پیچیده قطائف قُطُف ج - مثل صحیفة و صحائف و صُحف کانها جمع قطیف و صحیف - قطائف ایضا نان کوزینه و لوزینه قُطُوف خراشیدگیها - قَطَف خراشیدن (ع ف اک ۲) و گیاه چیدن بر گهاے وے

که آنرا شرنک خوانند قَطَفة یکے قطیف نام جاے - **قعف - قعاف** - بالضم سیل درشت مثل قُحاف - قاعف باران درشت مثل قاحف - قعف از بن برکندن درخت (ع بفتحها) و خوردن انچه در قحف باشد مثل قحف - انقعاف از بیخ در افتادن دیوار -

قفف - قفّ - تره و سبزی خشک قفوف خشک شدن جامه شسته و علف - و درو اشدن مویهاے اندام از ترس و جز آن (ع ف اک ۲) و سیم و زردی کردن بمیان انگشتان (ع ف اک ۲) قفاف سیم و زر قفیف گیاه خشک یقال الابل فیما شاءت من قفیف و جفیف - قفّ بالضم و قفة زمین بلند قفاف بالکسر قُفّة درخت خشک بوسیده - و کدوے خشک میانه تهی کرده که در وے زنان پنبه نهند یقال کبر فلان حتی صار کانه قُفّة - اقفاف باز ایستادن ماکیان از بیضه استقفاف در تر بخیدن و خشک شدن از پیری قفقفة لرزیدن از سرما -

قلف - قلف - بالتحریک بے ختنه ماندن (ع ک ا ف ۱) اقلف بے ختنه قلفة بالضم و بحرک غلاف سر قَلَف بالتسکین بریدن قلفه - و خشودن درخت - و گل سر خم برداشتن - و دوختن تختهاے کشتی بهم و در قیر گرفتن درزهاے وے (ع ف اک ۲) قَلِیف غلاف خرما -

قنف - اَقنف - اسپ سپید گردن و مردم خرد گوش قنفاء مؤنث منه - قَنِیف گرده مردم و ابر بسیار باران و پارهٔ از شب قنف بالتحریک خُردی گوش و درشتی آن

اقحاف قحوف ج - و فی المثل رماه باقحاف رأسه اذا اسکته بداهیة اورد ها علیه - ویقال مالهٔ قِحفٌ ولا قِحفٌ ای مالهٔ قدح من جلد و لا خشب - قَحف بالفتح بر کاسهٔ سر زدن - و خوردن انچه در قحف باشد (ع بفتحها) ویقال شربت بالقحف ومنه قولهم الیوم قحافٌ و غدا نقاف یعنی الیوم خمر و غدا امر یسیلٌ قحاف بالضم وقعاف سیل که همه را برد مثال حُجاف - اقتحاف بر خوردن از قحف قاحف باران سخت -

قذف - تیه قَذَفٌ - و فلاة قذف بفتحتین و ضمتین دور دور اندازندهٔ مردم را قَذَفة بالضم کنگره و سر کوه قِذاف قُذُف قُذَفات ج - رجل مُقذَّف مرد بسیار گوشت قذف بالفتح سنگ انداختن صلة بالباء (ع ف اک ۲) یقال هم بین حاذفٍ و قاذفٍ الحاذف بالعصا والقاف بالحجارة و ذی کردن - و دشنام دادن و بفاحشه نسبت کردن کسے را تقاذُف یکدیگر را انداختن و دشنام دادن فرس متقاذف اسپ شتاب دو قَذاف بالکسر تیزی رفتار بلدة قَذوف ای طَروح لبُعدها منزل قَذیف و قذف ای بعید — قَذیفة انداخته -

قرف - قِرف - بالکسر پوست هر چیزے ومنه قِرف الرمانة - قرف الخبز نان سوخته بر تنور مانده قِرفة یکے و نوعے از دارو ها و یقال فلان قِرفتی ای هو الذی اتهمه و بنو فلان قِرفتی ای الذین عندهم اظنّ طلبتی - ویقال سل بنی فلان عن ناقتک فانهم قِرفة ای تجد خبرها عندهم - و فی المثل امنع من اُمّ قرفة وهی اسم امرأة - قرف بالفتح خورد از پوست شتر گاؤ که آنرا پیرایند و در وے قلیه بتوابل پخته یخنی بنهند و یقال ما ابصرت عینی ولا اقرفت یدی ای ما دنّست منه - اقرف له ای دناه - مُقرف بد نژاد و آنکه پدرش اصیل نباشد همچنین آنکه مادرش اصیل نباشد قَرف ایضا سر ریش تازه کردن تقرّف لازم منه وکسب کردن - وعیب کردن (ع ف اک ۲) یقال هو یقرف بکذا ای یُرمی به و یُتّهم فهو مقروف - یقال ترکته علی مثل مَقرَف الصمغة وهو موضع القِرف ای القِشر و هو شبیه بقولهم ترکته علی مثل لیلة الصدر - اقتراف ورزیدن - و متهم شدن - بعیر مُقرَف شتر نو خریده قَرف بالتحریک نزدیک آمدن بیماری (ع ک اف ۲) و فی الحدیث ان قوما شکوا الیه علیه السلام وَبا ارضهم فقال تحوّلوا فانّ من القَرَف التلف - ویقال هو قَرَف من ثوبی للذی تتّهمه - مقارفة آمیزش کردن بگناه - و مجامعت کردن قارف امرأته ای جامعها ومنه حدیث عائشة رض ان النبی ﷺ کان یصبح جنبا من قراف غیر احتلام ثم یصوم -

قرطف - قُرطف - بالضم چیزے در پیچیده وهی قطیفة -

قرقف - قَرقف - می -

قشف - قَشَف - بفتحتین سوختن روے از آفتاب و متغیر شدن چهره از درویشی (ع ک اف ۲) رجل قشف بالکسر نعت منه یقال اصابهم من العیش قَشَف ای ضیق - مُتقشِّف مرد تنگ عیش قانع بروزگذارو خرقهٔ قَشیف مثله -

قصف - قَصف - شکستن باد کشتی را (ع ف اک ۲)

ولیلٌ اغضف نعت منه - عیش اغضف ای ناعم - سهمٌ اغضف غلیظ الریش وهو خلاف الاصمع - اغضاف تاریک شدن شب غاضف نیکو حال غُضف بالضم سنگ خوار سیاه تغضّف میل کردن صلتہ بعلی وکژ شدن - وشکستن - وفرو دریدن چاه انغضاف درگرد شدن مردم -

غطف غطف - بفتحتین فراخی عیش یقال عیشٌ اغطفُ مثل اغضف - غطفان پدر قبیلہ -

غطرف - غطریف - بالکسر مهتر - وبچہ باز غطرفة تغطرف تغترف بالتاء ایضاً تکبر کردن -

غفف - غفة - بالضم آنقدر کہ بوے معیشت توان کرد از علوفہ وجز آن اغتفاف خوردن ستور علف روزگذار بہ بہاران - واندک فربہ شدن ستور

غلف - غلاف - پوشش شیشہ وشمشیر وجز آن یقال غلّفتُ القارورة اغلاف غلاف ساختن و در غلاف کردن چیزے را اغلف بالفتح خالیہ کردن موے وریش را تغلّف کذلک - غُلفاء لقب مرد - قلب اغلف الذی لا یعی شیأ کانہ اُغشی غلافا قولہ تعالیٰ وقالوا قلوبنا غُلف رجل اغلف ای اقلف بے ختنہ سیف اغلف وقوس غلفاء وکذلک کل شئ فی غلاف عیشٌ اغلفُ فراخ سنة غلفاء سال فراخ غلف ایضا درختے مثل غرف -

غیف - غیفان - نادیدن درخت از چپ وراست تغیّف کذلک ومیل کردن اسپ بجائے در رفتن ویقال حَمَلَ فلان فی الحرب فغیّف ای کذب وجبن -

غاف نوعے از درخت -

غترفة - وغطرفة وتغترف وتغطرف - فیر بدن -

غرنف - کزبرج گل یاسمین ولیس بتصحیف غُرَیف بالکسر وهوالبردی وبالوجهین روی بیت حاتم -

غسف بفتحتین تاریکی واغسفوا ای اظلموا -

غضروف - بروزن ومعنی غُرضوف -

غطیف - کزبیر فرس عبد العزیز بن حاتم من نسل الحرون -

مغلنذف - سخت تاریک مغلنطف مثلہ -

غضضف - کجعفر نام شخصے -

غطف - کجعفر نام شخصے -

غینف - کزینب زہ کاہ چاہ ها وچشمها ومنہ بحر ذو غینف -

فصل الفاء

فوف - فوف - بالضم سپیدی کہ بر ناخن پیدا آید - وسپیدی مغز دانہ خرما برد مفوّف برد تنک وباخطا ویقال ما اغنی عنّی فلان فوفا ای شیأ - فوفة یکے - وپوست سرخ دانہ خرما برد افواف بالاضافة وهی جمع فوف -

فیف - فیف - بالفتح جاے هموار افیاف وفیوف ج - فیفاء صحراے کشادہ فیافی ج - وفیّف الریح یوم من ایام العرب -

فولف - بالفتح پوشش ستوران کہ از برگ خرما سازند وپوشش ہر چیز وغلاف آن یا پوششیست کہ بدان پارچہا را پوشند -

فصل القاف

قحف - قحف - بالکسر کاسۂ سر - وقدح چوبین

له در اصل غیبہ متروک است -

عه وقول الجوہری وفیف الریح یوم غلط - ق -

لایوافقها - تعنیف سرزنش کردن و ملامت کردن
عنفوان الشباب والامر اول آن و کذلک
عنفوان کل شئی -
عوف - عَوف - حال یقال نعم عَوفک ای نعم
بالک وشأنک قال ابو عبید وکان بعض الناس
یتاول العوف الفرج فذکرته لابی عمرو فانکره —
عَوفان نام دو مرد از بنی سعد - ام عَوف لخ عوافة
بالضم نام مردے -
عیف - عیافة - بالکسر تنگ داشتن وکراهت
داشتن طعام ومنه عاف یعاف عائف نعت منه
وفال گرفتن بمرغ عائف ای متکهن یعنی فال گوے
وگرد آب ومردار برگشتن مرغ وفرود آمدن خواستن
بران طیر اعائف نعت عَیفة اسم فیه - عیوف بالفتح
ستور تشنه که آب را بوے کند ونخورد -

عتف - موے برکندن (ع ف اض ۲) ومضی
عتف من اللیل یعنی پارهٔ از شب بگذشت عدف
بالکسر مثله -
عیجلوف - کیخیزبون اسم النملة المذکورة فی التنزیل
عرجوف - بالضم شتر مادهٔ درشت ودوفزک -
عشوف - بالضم درخت خشک والمعشف کمحسن
من عرض علیه مالم یکن یأکل فلم یأکله والبعیر اول
مایجاء به من البر لایاکل القت والنوی والشعیر وکلته
فاعشفت عنه ای مرضت ولم ینانی وانا اعشف
هذا اقذره واکرهه ومایعشفنی لی امر قبیح مایعرف و
قد رکبت امرا ما کان یعشفنی لک یعرف -

عنجف - کقنفذ وزنبور خشکانج وکوتاه فراهم گوشت
وربما وصفت به العجوز وقیل النون زائدة -

فصل الغین

غدف - غداف - بالضم زاغ سیاه - وگرگس پرنا
غِدفان ج - وبال وموے سیاه ودراز اغداف
فرو رها کردن زن پرده را بر روے خویش - وفرو هشتن
شب تاریکی را وصیاد دام را بر صید وفی الحدیث
ان قلب المؤمن اشد ارتکاضا من الذئب یصیبه
من العصفور حین یغدف به -
غرف - غَرف - بالفتح وقد یحرک درخت که پوست او
بوے پیرایند سقاؤ غرفی ای مدبوغ به - غرف بالتحریک
رنجور شدن شتر از خوردن غرف (ع ک اف ۲)
غریف درخت انبوه وهم از هر چیزے که باشد غریفة
دوال پارهٔ که از قبضهٔ شمشیر آویزان باشد - ونعل
غریف بالکسر نوعے از درخت غرف بریدن انغراف
لازم منه وپوست پیراستن بغرف - وبشت آب
برگرفتن اغتراف کذلک - غَرفة یکبار آب برداشتن
بدست غُرفة بالضم یک مشت آب غراف ج وبرداره
غرفات ثلث بالضم وسکون الثانی وفتحهما وبضمتین
ج غُرَف کذلک - غراف ایضاً پیمانهٔ بزرگ مثل الجراف
معرفة کفلیز -
غرضف - غُرضوف - بالضم کرکانک مثل عضرفوط -
غضف - غَضف - شکستن چوب - وگوش بست
انداختن سگ (ع ف اک ۲) غضف بالتحریک کذلک
وتاریک شدن شب (ع ک اف ۲) کلب اغضف

و دوتاه کردن بالش را۔ و سخن را به سخن بازگردانیدن الاول معطوف علیه و الثانی معطوف و مهربانی کردن صلته بعلی و بازگشتن بر چیزے و حمله کردن صلته بعلی (ع ف اک ۲) ظبیة عاطف ای تعطف جیدها اذا رأت عاطف ایضا اسپ ششم رهان عاطفة مهر خویشی و تعاطفوا ای عطف بعضهم علی بعض۔ والناقة العطوف التی تعطف علی البو فترأمه و استعطفه علیه فعطف۔ عطفة فسون یا مهره که زنان فسون کنند بدان مهره مردان را معطف بکسر المیم رداعطاف کذلک تعطیف را و برافگندن بر خود۔ و مهربانی کردن صلته بعلی و قد تعطفت بالعطاف ای ارتدیت بالرداء و منه سمی السیف عطافا۔ و قسی معطفة و لفاح معطفة و ربما عطفوا واحدة ذو علی فعیل واحد فاحتلبوا البانهن علی ذلک یدرون۔ و قوس معطوفة۔ عطفت العیدان شد و للکثرة۔ عطفا الرجل جانباه و کذا عطفا کل شئ۔ و یقال ثنی فلان عنی عطفه اذا اعرض عنک منعطف الوادی بفتح الطاء خم وادی انعطاف خم گرفتن۔

عفف۔ عف۔ عفة۔ عفاف۔ عفافة۔ پارسائی و بازایستادن از حرام (ع ف اک ۲) عف عفیف پارسا عفة بالفتح عفیفة نعت منه لؤنث اعفاف متعد منه۔ استعفاف بازایستادن۔ و بازایستادن خواستن تعفف پارسائی نمودن بتکلف۔ و باقی شیر را که در پستان مانده باشد دوشیدن و خوردن و یقال تعاف یا هذا ناقتک ای احلبها بعد الحلبة الاولی۔

عفة عفافة بالضم باقی شیر در پستان و یقال جاد فلان علی عفان ذلک بالکسر مثل افان ذلک ای علی هینه و ادانه۔

عقف۔ عقف۔ خم دادن چیزے را (ع ف اک ۲) انعقاف خم گرفتن عقاف بالضم بیماری که قوائم ستور را کژ کند تعقیف کژ کردن چیزے را و یقال الاعرابی اعقف ای جاف۔

عکف۔ عکف۔ بازداشتن (ع ف اض ۲ و ک ۲) قوله تعالی والهدی معکوفا۔ و یقال ما عکفک عن هذا ای ما منعک۔ الاعتکاف فی المسجد بازداشتن خود را در مسجد مکوف بر چیزے مقیم بودن و روے آوردن صلته بعلی قوله تعالی یعکفون علی اصنام لهم۔ و یقال فلان عکف علی فرج حرام و گرد چیزے برگشتن و یقال عکف الجوهری فی النظم۔

علف۔ علف۔ بفتحتین خورش ستور و جز آن علاف ج۔ علف خورش دادن (ع ف اک ۲) معلف جاے علف علف بالضم والتشدید میوه درخت طلح که آنرا شتر خورد علفة یکے اعلاف علفه برآوردن طلح علیفة علوفة شتر طلح خوار علافیات بالکسر رجلها منسوب بکسے که نام او علاف بوده است از قضاعة علفوف بالضم مرد جافی کلان سال۔

عنف۔ عنف۔ بالضم درشتی ضد الرفق و درشتی نمودن (ع ف بضمهما) صلته بعلی و بالباء عنیف نعت منه عنف ج۔ اعتناف درشت گرفتن کار و کراهت داشتن چیزے را و ابل معتنفة اذا کانت فی البلد

لانه تذکیره وصار التنوین بمنزلة النون فلما سُمّی به ترک علی حاله کما یترک مسلمون اذا سُمّی به علی حاله و کذلک فی اَذرعات وعانات وعُرَیْنات - عارف مرد نیکیبا یقال اُضیبَ فلان فوُجد عارفا ای صبورا عروف مثله - رجل عَروفة مرد نیک کارشناس والهاء للمبالغة - عریف عارف بمعنی علیم وعالم - عریف شناسنده وکارگزار قوم وهو دون الرئیس عرفاج عَرافة مصدر منه یعنی عریف شدن (ع بضمهما) عرافة بالکسر عریفی کردن یقال عَرَف فلان علینا سنین یَعرُف بالضم عِرافة - تعریف شناسا کردن وآگاهانیدن - وگم شده جستن - وخوشبوے گردانیدن ومنه قوله تعا عرّفها لهم ای طیّبها واسم نکره را معرفه کردن ووقوف آوردن بعرفات عَرّاف فال گوے وطبیب مُعَرَّف موقف درعرفات اَعتراف اقرار کردن - وپرسیدن خبر - وشناختن تعرُّف معرفت جستن ویقال ائت فلانا فاستعرِف الیه حتی یعرِفک - تعارف یکدیگررا شناختن قومٌ مَعارِف مردمان شناخته امرأة حسنة المعارف ای الوجه ومایظهر منها واحدها معرَف بفتح الراء -

عرصف - عرصاف - بالکسر یخ رجل شتر عِرصیف ج - عرصاف الاکاف وعُرصوفه وعُصفوره کذلک -

عزف - عَزوف - روے برتافتن ازچیزے صلته لعن (ع ف اک ۲ وض ۲) عزیف آواز پری و بانگ کردن آن (ع ف اک ۲) یقال عُزِفت الجنّ - سحاب عَزّاف ابرکه آواز آید از وے عُزّافت ایضاً نام ریگے در بنی اسد معارف آلت هاے لهو - وبمع معرف یعنی

چغانه عارف چغانه زننده وآن نوعے از رود جاهاست وسرود گوے عُرُف الریاح اصواتها -

عسف - عَسْف - بے راه رفتن (ع ف اک ۲) وقدح بزرگ تعسُّف اعتساف بے راه رفتن عَسوف بے راه وستمگار ناقة عاسف نزدیک آمده باشد بمردن ودوم سخت میزند عَسّاف بالضم لرزیدن گلو ازنفس بشتاب وقت مردن عَسیف مزدور عُسفاء ج - عُسفان بالضم جائے -

عسقف - عَسْقَفه - سخت شدن چشم بوقت گریه وبے آب شدن آن -

عصف - عَصْف - برگ کشت قوله تعا کعَصْفٍ ماکُول ای کزرع قد اُکل حبّه وبقی تبنه ونار سیده ورودن کشت وسخت وزیدن باد (ع ف اک ۲) ریح عاصف وعَصوف - ویوم عاصف ای تَعصِف فیه الریح وهو فاعل بمعنی مفعول فیه مثل قولهم لَیلٌ نائمٌ ودَهرٌ ناصب وکسب کردن اعتصاف کذلک وبشتاب رفتن متعد بالباء - نعامة عصوف وناقة عصوف ای سریعة ویقال الحربُ تَعصِف بالقوم ای تذهب بهم وتُهلِکهم - اعصاف سخت وزیدن باد ریح مُعصِف مُعصِفة وبابرگ شدن گشت ومکان مُعصِف ای کثیر الزرع وبشتاب رفتن اسپ ویقال اَعصَف الرجُل ای ناگاه - عَصیفة برگ کشت که درمیان او خوشه باشد عَصافة بالضم انچه از خوشه بریزد از برگ وکاه -

عطف - عَطْف - میل کردن وخم دادن چیزے -

عجف - عَجَف - بالتحریک لاغری (ع ک اف ۲) اعجف عَجْفاء نعت منه عجاف ج علی غیر قیاس لان افعل وفَعْلاء لم یُجمع علی فِعال ولکنهم بنوه علی سِمان والعرب قد تبنی الشیٔ علی ضدہ کما قالوا عَدُوّة بناءً علی صَدیقة وفعول اذا کان بمعنی فاعل لا یدخلها الهاء اعجاف لاغر کردن ویقال عَجُف المال بالضم والکسر ونصل اعجف ای رقیق - وعَجَف نفسه بالفتح علی فلان اذا آثره بالطعام علی نفسه - تعجیب کمتر از سیری خوردن -

عجرف - عَجْرَفة - عَجْرَفیّة تعجرف - شتاب زدگی وبیباکی یقال جل فیه عجرفة وعجرفیة وتعجرف ای لامبالاة فیه - وفلان یتعجرف علی فلان اذا کان یَرکبه بما یکره ولا یهاب شیأ - عجروف بالضم مورچه دراز پای تیز رو عَجارف الدهر وعجاریفه ای حوادثه

عدف - عَدَف - خوردن چیزے (ع ف اک ۲) ویقال ما ذقت عَدَفا وعدوفا ولا عدوفة ولا عَدافا ای شیأ - وباتت الدابة علی غیر عَدوف ای علی غیر علف وهذه لغة مضر - عدف بالتحریک خاشاک عَدَفة بالکسر اژدہ تا پنجاہ ویقال اعطاه عِدفة من المال ومِرْدَف من الخیل ای قطع - عِدفة ایضا طرہ جامہ یعنی ملک کرباس وجز آن کالصَّنیفة -

عذف - عَذْف - خوردن (ع ف اک ۲) وهذه لغة ربیعیة یقال ما ذقت عَذفا ولا عَذوفا ولا عذافا ای شیأ - وباتت الدابة علی غیر عذوف ای بلا علف

عرف - معرفة - عِرفان - شناختن (ع ف اک ۲) ویقال ما اَعرف لاحد یَصرُ عُنی ای ما اعترف - عَرَف بالفتح فش اسپ بریدن وایضا بوے خوش وناخوش یقال ما اَطیب عرفه وفی المثل لا یعجز مسک السوء عن عرف السوء - عرفة ریش کف دست یقال عُرف الرجل اذا خرج به تلک القرحة فهو معروف ای ذو قرحة - معروف مرد شناخته ونیکوئی عارفة مثله - عُرف بالضم شناختگی وهو ضد النکر ونیکوئی یقال اولاه عرفا ومقرآمدن یقال له علی الف عُرفا اے اعترافا وهو توکید وفش اسپ قوله تعم والمرسلات عُرفا وتاج خروس وریگ توده وبضم الراء کذلک عُرفة مثله عُرَف اَعراف ج - مَعْرَفة جاے فش وتاج خروس ویقال الاعراف الذی فی القرآن سُور بین الجنة والنار شیٔ اَعرَف بافش اعراف دراز شدن فش اَعریراف بافش شدن اسپ - وآماده شدن مرد بدی را - وموج برآوردن دریا عَرفا وکفا عَرِف بالکسر من قولهم ما عُرف عرفی الا باخرة اے ما عرفنی الا اخیرا - عَرَفة روز نهم از ذی الحجه یقال هذا یوم عَرَفة غیر منون ولا تدخله الالف واللام - عَرَفات جاے وقوف آوردن بمنی وهو اسم فی لفظ الجمع فلا جمع قال الفراء ولا واحد له بصحة وهی معرفة وان کان جمعا لان الاماکن لا تزول فصار کالشیٔ الواحد خالف الزیدین یقول هؤلاء عَرَفاتٌ حسنة بنصب التاء لانه نکرة وهی مصروفة وقوله تعالی فاذا اَفَضتم من عَرَفاتٍ قال الاخفش انما صُرفت لان التاء صارت بمنزلة الیاء والواو فی مسلمین ومسلمون لانه

سلمہ عرفات موقف الحاج وذلک الیوم علی اثنی عشر میلا من مکة وغلط الجوهری فقال موضع بمنی سمیت لان آدم وحوا تعارفا بها وقیل جبریل لما رأی ابراهیم علیهما السلام مناسکه عرف فقال له عرفت او لانها تدعی کما ان عرفة التی یوقف

طحاف - بالفتح ابر بلند لغة فی الخاء عن ابن عیس -
طرخف وطرخفة - بکسر ہما مسکہ تنک او ہو شر الزبد -
الطعسفة - لغة مرغوب عنہا یعنی متروک است
ویقال مر یطعسف فی الارض اذا مر یخبطہا -
طخفة بن قیس الغفاری - صحابی والصواب طہفة
وطفقة وسیأتی -
طفقة - بن قیس الغفاری صحابی او الصواب
طخفة بالخاء او طغفة بالغین او قیس بن طخفة او لعیش
بن طخفة او عبد اللہ بن طخفة او طخفة بن ابی ذر -
ضربة ضربا طلیخفا - کبر طبل وسمند وجرد حل وسجل
وجبرکی وقرطاس ای ضربا شدیدا وجوع طلخف کسجل
وجرد حل سخت گرسنگی واللام اصلیة لذکرہم الطلخفی
فی باب فعلی مع جبرکی ووہم الجوہری -
ضرب طلخیف - بالخاء کالحاء فی لغاتہ -
طلنفی - کجبرکی وبالمد مرد بسیار گو وحمل مطلنفی السنام
شتر جسیمہ کوہان واطلنفات لزقت بالارض -

فصل الظاء

ظرف - ظَرُف - خنور ومنہ ظُروف المکان والزمان
وزیرکی ظریف زیرک ظَرُفا وظِراف ظُروف ج -
ظَرافة زیرک شدن (ع بضمہا) اظراف پدر پسران
ظریف شدن تظرّف بہ تکلّف ظرافت نمودن -
ظلف - ظِلف - بالکسر سم شگافتہ چون سُم گاو
وگوسپند وامثال آن ظُلوف ظُلُفٌ ای شداد وہو
توکید لہا ظلف بالفتح بر سم زدن (ع ف اک ۲)
ظبی مظلوف لعت منہ - رجل ظلیف حی الحال -
مکان ظلیف ای خشن - شر ظلیف ای شدید - اظلوفة
مثال اعجوبة زمین کہ در وے سنگہاے تیز باشد
اظالیف ج - ویقال ذہب فلان بغلامی ظلیفا ای
بغیر ثمن - ویقال اخذ الشیٔ بظلفہ وظلیفتہ ای کلّہ -
وذہب دمہ ظلفا بالتسکین والتحریک ای ہدرا وباطلا
وبالطاء کذلک ایضا - ویقال ذہب بہ ظلیفا ای
مجّانا اخذہ بغیر ثمن - ویقال ظَلَفَ نفسہ عن الشیٔ
ای منعہا من ان تفعلہ او تاتیہ - ویقال ظلفت
اثری واظلفتہ پی ناپدید کردم یعنی بر زمین درشت
رفتم کہ اثر نکند ظَلَف بالتحریک باز ایستادن (ع ک
ف ۲) وسختی معیشت امرأة ظلفة النفس ای عزیزة
عند نفسہا - ارض ظلفة زمین سخت کہ اثر نگیرد وظلفة
ایضا یکے از چہار چوب کہ بر پالان شتر بندند
ظلفات الرحل ج -
ظوف - یقال اخذہ بظوف - رقبتہ ویظاف رقبتہ
لغة فی صوف رقبتہ وقدمہ -
جاء بظافہ ویظوفہ - آنرا دور کنان آمد (ع بفتحہا
وض ۲) -
ظلف قوائم البعیر - ہمگی پایہاے شتر را فراہم آوردہ
بست ظلف زندگانی ناخوش وگرانی ہموار ظلف
ومظفوف بر وزن ومعنی ضفف ومضفوف وتظلف
آثارہم تتبعہا -

فصل العین

عترف - رجل عترّیف - بالکسر وعترّوف بالضم
مرد دلیر بد کار کار گزار عترّفان بفتحتین خروس -

رسیده و سپید شود و یقال اطرف البلد ای کثرت طریفته
وارض مطروفة زمین طریفه ناک طراف بالکسر خیمه از
ادیم و یقال جاء فلان بطارفة عین ای بمال کثیر۔
طوارف خرگاه و خیمه و امتعه دار و اکرده تطریف
برکرانهٔ لشکر زدن و باز گردانیدن خصم را در حرب
مُطَرَّف نعت منه۔ مُطَرَّف بالفتح اسپ سپید سرود م
و هر اسپ که سرود م او یکرنگ باشد بر خلاف
سائر اعضای او۔

طرهف۔ مُطَرهِف۔ مثال مطمئن تمام خلقت
نیکو اندام۔

طفف۔ طفیف۔ اندک طَفافُ المکوک بالفتح
والکسر پری پیمانه و کذلک طُفُّه و طَفَفُه۔ و فی الحدیث
کلکم بنو آدم طَفُّ الصاع لم تملئوه و هوان یقرب
ان یستلئی فلا یفعل۔ طَفاف طُفافة بالضم انچه زیادت
آید از پیمانه و هو ما فوق المکیال۔ اطفاف باطفافه
پر کردن پیمانه را تطفیف کم پیمودن و هوان تملأه
الی اَصْباره ای جوانبه۔ و فی الحدیث طَفِّفْ بی الحرس
مسجد بنی زُرَیق حتی کاد یساوی المسجد یعنی وثب بی
وقیل قارب و لم یَبْلُغ هناک۔ اناء طَفان خنور که
برتر از لبها پُر شده طَفْطَفة تهی گاه طَفْطاف کرانهای
درخت و یقال خُذْ ما طَفَ لک و اطَفَّ و استطف
ای خذ ما ارتفع لک و امکن۔

طلف۔ طَلَف۔ ای هدر و باطل یقال ذهب دمه
طَلَفًا ای هَدَرًا و دهش و بخشش یقال اطلفنی و
اسلفنی و السَّلَف ما یقتضی۔ اطلاف بمعنی اتلاف
و هدر کردن۔

طنف۔ طَنَف۔ بالتحریک و بالفتح و بالضم کرانهای
دیوار که بخشت فروگرفته باشند۔ و پوشش در سرای
و هو السیور ایضاً و سرکوه مُطیف برآیندهٔ سرکوه۔

طوف۔ طَوْف۔ طواف۔ طوفان۔ گرد چیزی
گشتن (ع ف ا ض ۲) تطواف استطافة کذلک۔ رجل طَوّاف
مرد بسیار طواف طوف ایضاً شناختن و آن نیک باشد
که بوی از آب گذرند۔ و غائط و غائط کردن اطیاف
بحاجت گاه شدن طائف عسس۔ و نام شهری۔
و خانهٔ کمان۔ طائفه گروهی از هر چیز قوله تعالی
ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین قال ابن عباس
الواحد فما فوقه۔ طوفان بالضم باران۔ و آب که
از زمین برآید و همه چیز را غرق کند قوله تعالی
فاخذهم الطوفان۔ و یقال اخذه بطوف رقبته و بطاف رقبته
و قد مر فی فصل الصاد۔ تطوّف طواف کردن تطویف
مبالغة فیه۔ اطافة فرود آمدن بچیزی و نزدیک شدن۔

طهف۔ طَهْف۔ نان زغاره طَهْفة صلیان بلند
و آن گیاهیست که آنرا بپارسی زبوده گویند طهافة بالضم
سر شیر طَهاف بالفتح ابر برآمده۔

طیف۔ طَیْف۔ خیال۔ و آمدن خیال در خواب
(ع ف ا ک ۲) مطاف کذلک و وسوسه و قسمی
قوله تعالی واذا مَسَّهم طَیْفٌ من الشیطان و طائف
من الشیطان و هما بمعنی۔

طحرف و طحرفة۔ بکسرهما مسکهٔ تنک و ابر سبک
و حصار رقیق دون العصیدة۔

فالغلام مضاف وزید مضاف الیه والغرض بالاضافة التخصیص والتعریف فلهذا لایجوز اضافة الشئ الی نفسه لانه لایعرّف نفسه - مضوفة کارے کہ ازوے ترسیدہ شود مضاف باز خواند بدیگرے تضائف الوادی ای تضائق ضیف بالکسر پہلو ضیفن طفیلی نون زائدہ وہو فعلن ولیس بفعیل -

ضرافة - بالضم موضعے است نزدیک بعلع وہو فی ضرفة خیر ای کثرته وضرف کگتف درخت انجیر ضرفة یکے او من شجر الجبال یشبه الاثاب فی عظمه ودقة ورقه لبن ابیض مدور مفلطح کتین الخماط الصغار مر یغیر یاکله الناس والطیر والقرود - ضعیفة من بقل - وذلک اذا کانت الروضة ناضرة ومتخیلة -

مضوفة - قصد وحاجت -

فصل الطاء

طخف - طخاف - بالفتح ابر تنک طخف غم کہ دل را فرو گیرد وطخفة بالکسر نام جائے ضرب طخف مثال ہزبر بزیادة اللام زدن سخت -

طرف - طَرْف - چشم یکون واحدا وجمعا لانه مصدر قوله تعالٰی لایرتد الیهم طرفهم ونگریستن - ودوستاره کہ آنرا عین الاسد خوانند از منازل قمر وبازگردانیدن صلة بعن وچشم بر ہم زدن طرفة یکبار یقال ارتجع من طرفة عین وچیزے بر چشم زدن کہ آب روان شود از چشم مطروفة چشم آب روان از زخم رسیدگی طرفة ایضا نقطه سرخی کہ در چشم حادث شود از زخم

وقولهم لاترادّه الطارف ای العیون - طِرف بالکسر اسپ گرامی یقال فرس طرف طروف ج - وہو نعت الذکور خاصة وجوانمرد وکریم طَرَف بالتحریک کرانه - وگروہے از چیزے - وبرکرانه چراکردن ستور (ع ک اف ۲) ناقة طَرِفة التی لاتثبت علی مرعًی واحد ورجل طَرِف الذی لایثبت علی امرأة واحدة لاصاحبه واحد - طَرُف ایضا نقیض القصد وکریم الطرفین ای من جهتی ابویه - اطراف الرجل ابواه واخوته واعمامه وکل قریب له محرم - ویقال لایدری ای طرفیه اطول ای ذکره ام لسانه ویقال لایملک طرفیه ای فمه واسته - ناقة مطراف بالکسر ناقه که جابجا چرا کند طَرْفاء کز طرفة یکے - ونام مردے ویقال طرفاء واحد وجمع مطرفة زنے کہ در مردان مے نگرد ودر شوے خود فی یقال امرأة مطرفة بالرجال وہی التی طَمَحَتْ عینها الیهم وصَرَفَتْ بصرها عن بعلها الی سواه - ویقال مطروف العین انکه چشم بر یکسو ندارد مُطَرَّف بالضم والکسر ردائے خز باعلم واصله الضم - اِطْراف نو خریدن وہو افتعال منه - استطراف نو شمردن چیزے را یقال فعلت ذاک فی مُستطرَف الایام ومُطرَّف الایام اے مستانف الایام - طارف طریف مال نو خلاف تالد وتلید طَرَفة بالضم نو وشگفت طَرافة مصدر منه ع بضمهما) اطراف نو آوردن - واطلاع یافتن بر چیزے طَرِیف در نسب آنرا گویند کہ پدران بسیار گذشته باشند میان او وجد بزرگ اورع بضمهما) وہو خلاف قعدد وقدیمدح به - طَرِیفة گیاہی کہ آنرا نصی خوانند چون

وعدل به - ویقال صیفنی هذا الشئ ای کفانی لصیفی - ویقال هذا مقیظی ومصیفی ومشتی ای ما یکفینی فی الحفظ والصیف والشتاء - صیفة باران تابستان یقال اصابتنا صیفة غزیرة - تصیف تابستانی کردن -

صخف - به بیل زمین کندیدن (ع بفتحها) مصخفة بالکسر بیل مصاخف ج -

صروف - کجعفر شهریست بجانب شرق جند منه اسحٰق بن یعقوب الفرضی الصروفی -

صقوف - با مها وسایه بانها والاصل السین -

صلخف - کجرد حل نرهٔ چهارپایه ونرهٔ مرد قصعة صلخفة ای فطحاء عریضة -

فصل الضاد

ضعف - ضَعف - بالفتح والضم سستی وناتوانی خلاف القوة یقال ضَعُف فهو ضعیف (ع بضمهما) اضعاف ضعیف گردانیدن - دو دو چند کردن چیزرا اضعفت الشئ فهو مضعوف علی غیر القیاس وخداوند ستوران ضعیف شدن قوم ضعاف وضُعفاء وضَعَفة استضعاف ضعیف یافتن - تضعیف یک چیزرا دو چندان کردن یا زیادت مضاعفة تضاعف کذلک - ضِعف الشئ بالکسر مثل چیزے ضِعفاه ثناة اضعفاه جمعه وقوله تعالی اذًا لاذقناک ضعف الحیوة وضعف الممات ای ضعف العذاب حیاً وبعد الموت - ویقال وقع فی اضعاف الکتاب توقیع نهاد بمیان خطها ویقال هو ضعیف مضعف الاول فی بدنه والثانی فی دابته کما یقال قوی مقوٍ - تضعیف ایضاً ناتوان گردانیدن - وبناتوانی منسوب کردن مضاعفة زرهٔ دوکان حلقه بافته -

ضفف - ضَفَف - بفتحتین بسیاری عیال یقال لا ضَفَّ یشغله ولا ثقل ای لا یشغله من نسکه وحجه عیال ولا متاع - وفی الحدیث ما شبع رسول الله صلعم من خبز ولحم الا علی ضفف ای کثرة الایدی علی الطعام وتنگی وسختی حال - وحاجت وشتاب یقال لقیته علی ضفف ای عجلة وانبوهی کردن مردم بر آب رجل ضَفَّ الحال وهوان یکون المال له قلیلا ومن یاکله کثیرا - وتضافوا علی الماء اذا کثروا علیه ماء مضفوف اذا کثر علیه الناس مثل مشفوه - ویقال فلان مضفوف مثل مشمود اذا نفد ما عنده - ضَفَّ الناقة دوشیدن ناقه بهمه کف دست ضِفَّة بالکسر گرانهٔ جوے ضِفّتاه جانباه -

ضیف - ضَیْف - مهمان یکون واحدا وجمعا وقد یجمع علی اضیاف وضیوف وضِیفان - وامرأة ضَیْفة وضَیْف نعتان لها ونزدیک شدن آفتاب بفروشدن وبیک سو رفتن تیر از نشانه - وفرو دادن غم بر کسے ضیافت مهمان شدن نزدیک کسے (ع ف اک ۲) تضیّف کذلک وایضاً بفروشدن نزدیک شدن آفتاب تضییف کذلک - اضافة مهمان داشتن کسے را تضییف کذلک ومیل دادن چیزے را بچیزے وترسیدن وحذر کردن از کارے وملجا کردن کسے را بکارے صلته بالی ومنه المضاف فی الحرب هو الذی احیط به واضافت کردن اسمے را باسمے کقولک غلام زید

وصافوهم فی القتال - والمصف الموقف فی الحرب والجمع المصاف وگوشت در سیخ کشیدن - و به صف کشیدن شتران پاهارا یقال صَفَّتِ الابل قوائمها فهی صافة وصوافّ وصفه ساختن زین را - ودر دو محلبه یا بیشتر در پی یکدیگر دوشیدن ناقه را (ع ف اض ۲) صُفته معروف وزین کوهه ناقه صفوف ناقه که چند قدح شیر دهد بیک دوشیدن صَفیف گوشت بسیخ در کشیده بجهت بریانی صَفصَف زمین هموار صفصاف درخت بید -

صلف - صَلَفاء - زمین سخت صَلیف یک کرانه گردن صَلیفان دو کرانه - و دو چوب که بر دو جانب پالان باشد که محمل را بر وے نهند صَلف بالتحریک لاف زدن - وبے بهره شدن زن از شوے ع ک اف ۲ یقال امرأة صَلفة وبنّ صلائف ویقال للمرأة اَصلَفَ اللهُ رُفقَکِ ای بَغّضکِ الی زوجک - ومن امثالهم فی التمسک بالدین من یَبِخ فی الدین یَصلَف ای لایُحظَ عند الناس ولا یُرزق منهم المحبّة - صلف بالکسر طعام بے مزه وخنور که آب کم برد سحاب صلف ابر بسیار رعد کم باران وفی المثل رُبَّ صَلِفٍ تحت الراعدة یضرب للرجل یتوعّد ثم لایقوم به - تصلّف لاف زدن رجل صَلِف مُتصلِّف مرد لافی -

صنف - صِنْف - بالکسر گونه وبالفتح لغة فیه وموضع عود صَنفی منسوب بوے صَنفة الازار بکسر ۲ طره میز تصنیف گونه گونه کردن چیز یرا - وجدا کردن بعضے از بعضے -

صوف - صُوف - پشم گوسپند صُوفة اخص منه وپدرحی از مصر ویقال اخذتُ یصوف رقبته ویطوف رقبته وبصاف رقبته وبطاف رقبته وبقوف رقبته وبقاف رقبته کلها بمعنی ای بجلد رقبته وقیل بشعره المتدلّی فی نُقرة القفا - کبش صاف بسیار پشم صَوف صُوف بسیار پشم شدن (ع ف اض ۲) یقال صاف الکبش بعد ما زمر فهو صاف اصوف صائف نعت منه وکذلک صَوِفَ الکبش بالکسر کبش اصوف بیّن الصوف وبیک سو رفتن تیر از نشانه (ع ف اض ۲ و ک ۲) وبیک سو شدن بدی از کسے اضافة بیک سو کردن -

صیف - صَیْف - تابستان - وگرما - وباران تابستانی وتابستان بجائے اقامت کردن اصطاف کذلک مُصیف مُصطاف موضع تابستانی صَیْف صائف تابستان گرم مَصیف آب راهه گرد یوم صائف ولیلة صائفة ای حارة ویوم صاف مثله مصائفة معامله تابستانی مثل المشاهرة والمیاومة والمعاومة صائفة خوار بار تابستانی وغزوهٔ روم وآن بتابستان بودے همیشه ویقال صِفنا ای اصابنا مطر الصیف وصِیفتِ الارضُ فهی مَصیفة ومَصیوفة اذا اصابها مطر الصیف - صَیْف وصیفوفة بیک سو افتادن تیر از هدف (ع ف اک ۲) اضافة بکلان سالی بچه شدن مرد را صَیفی بچه که در پیری شده باشد - ونام مردے - وتابستان در آمدن - وودور کردن بدی از کسے یقال اصاف اللهُ عنی شرّفلان ای صرفه

تشبع العشرة ثم الصحفة تشبع الخمسة ثم الميكلة تشبع الرجلين والثلاثة ثم الصحيفة تشبع الرجل۔ صحیفہ نامہ صحف صحائف ج۔ مصحف بالکسر والضم کراسہ قال الفراء وقد استثقلت العرب الضمة فی حروف فکسروا میمها واصلها الضم من ذلک مصحف و مخدع ومطرف ومغزل ومجسد لانها فی المعنی ماخوذة من اصحف ای جمعت فیه الصحف والجسد ای الصق بالجسد واطرف ای جعل فی طرفیه علمان وکذلک مغزل انما هو من اغزر وقتل۔ تصحیف خطا در نبشتہ۔

صدف۔ صدف۔ روے گردانیدن (عع ف اک ۲) امرأة صدوف زنے کہ روے آرد و باز گردد اصداف میل دادن کسے را بجائے صدف بالتحریک غلاف مروارید صدفة یکے۔ ورانها نزدیک شهما دور دور نهادن اسپ۔ وبیرون رویه میل کردن سم ستور فرس اصدف نعت منه و بریدگی کوه صدف بضمتین کذلک قوله تعالی حتی اذا ساوی بین الصدفین بضمتین وفتحتین۔ صدف ایضاً ہر چیزے کہ بلند نهاده باشد مصادفة بافتن صوادف شتران کہ یاران خود را در آب خبر یابند ومنتظر باشند در پس ایشان نوبت آب را واحدها صادفة۔

صرف۔ صرف۔ توبه ومنه قوله تعا لا یقبل منه صرف ولا عدل وحیله ومنه قولهم انه لیتصرف فی الامور وقوله تعالی فما یستطیعون صرفا ولا نصرا۔ وصرف الدهر حدثانه۔ صرفان روز وشب صرفة یکے از منازل قمر۔ وشبه صرف بالکسر سرخی کہ شراک نعل را بدان رنگ کنند وخالص ہر چیزے صریف الکرة آواز چرخ دلو (عع ف اک ۲) وبانگ در۔ وبانگ دندان شتر ناقة صروف ای بینة الصریف۔ صریف ایضاً سیم یقال ما انتم ذهبا ولا صریفا ولکن انتم الخزف وشیر گرم دوشیده صریفون نام جائے بعراق۔ خمر صریفیة منسوب بوے صرفان ارزیز۔ وجنسے از خرما صیرف مرد محتال تصرف کننده در کارها۔ صیرفی مثله وصراف یعنی سیم سره کننده قوم صیارفة والهاء للنسبة صیاریف کذلک یقال صرفت الدراهم بالدنانیر۔ وبین الدرهمین صرف ای فضل۔ وفی الحدیث من طلب صرف الحدیث وهو تزیینه بالزیادة فیه۔ صرف ایضاً گردانیدن (عع ف اک ۲) وباشکونه کردن انصراف برگشتن منصرف کذلک وایضاً جاے برگشتن صروف گردشهاے روزگار وخوشه شدن مادهٔ سگ صراف بالکسر کذلک (عع ف اک ۲) تصریف برگردانیدن چیزے۔ وشراب ساده خوردن۔ وتصرف دادن کسے را تصرف دست در کارے کردن اصطراف برگشتن در کسب چیزے استصراف برگردانیدن خواستن یقال استصرفت الله المکاره۔

صعف۔ صعف۔ نوعے از شراب اہل یمن۔

صفف۔ صف۔ رسته وبصف ایستادن وصففت القوم فاصطفوا اذا اقمتهم فی الحرب صفا۔

صفیر

لہ کلمہ صارف اذا اشتهت الخمر صح۔

شوف - شَوْف - زدودن دینار مشوف ای ای مجلو - تشوف خود را آراستن دختر - و برآمدن بر چیزے تا بنگرد النساء یتشوفن من السطوح ای ینظرن - وشیفت الجاریة تُشاف شوفا ای زینت - اشتیاف گردن دراز کردن و نگریستن در چیزے - شیفة القوم دیدبان قوم - اشافة اطلاع یافتن بر چیزے

شحذوف - کعصفور تیز و تند از ہر چیز -

شحف - رندیدن پوست از ہر چیزے (ع بفتحها) لغة یمانیة -

شخاف - بالکسر شیر لغة حمیریة شخف بالفتح آواز دوشیدن -

الشذحوف - لغة فی الشحذوف -

ماشذفت منک شیأ - ای ما اصبت -

اشرحف له - برائے جنگ او آمادہ شد و شتابی و سبکی کرد - شرحوف بالضم آنکہ برائے حملہ کردن بر دشمن آمادہ باشد شرحاف بالکسر پیکان پہنا و آنکہ پشت پایش پہنا ور باشد -

شرعوف - بالضم نبات یا ثمر نباتی شرعاف بالکسر وبالضم شگوفۂ خرما بنان تر -

شرغوف - بروزن و معنی شرعوف و غوک خرد -

شرناف - بالکسر برگ دراز از زراعت و شرنف الزرع قطع شرنافه -

شرهفة - نیک کردن غذائے کودک و غلام شرهف کمقشعر ای حاف الرأس شعت قشف -

شطف - رفت و دور شد و شافت (ع ن ض)

وہزہ سوادیة ونیة شطوف بعیدة وریة شاطفة زلت عن المقتل -

شطنوف بفتحتین دیہیست بہ مصر -

شقف بفتحتین سفال یا سفال پارۂ و درب الشقاف و درب الشقافین دو موضع است بہ مصر و شقیف کامیر اربعة مواضع -

شقدف - کقنفذ مرکبے است معروف در حجاز واما الشقداف فلیس من کلامهم -

الشلحف - کجردحل مضطرب خلقت و قدم سطبر -

الشلخف - کجردحل لغة فی السلغف -

شلافة - کشداده زن زانیه شلف ککتف و دیہیست نزدیک تعزّ و تختگاہ یمن است و دران دو مسجد قدیم بنا کردہ یکے از اصحاب نبی صلعم -

شنخف - کجعفر و جردجل دراز -

فرس شندف - کقنفذ اسپ بلند یا خمیدہ رخسار -

شنطف - کجندب کلمة عامیة ذکرها ابن درید ولم یفسرها

شنطوف - بالضم فرع ہر چیز -

شنعوف - کعصفور و قرطاس سر آکوہ او کقرطاس کوہ بلند مرد دراز و سست و درماندہ شنعفة درازی والشنعف کجردحل مضطرب خلقت -

شنغف - کجردحل مرد مضطرب خلقت -

شیف - بالکسر خارکہ بپائین شاخ خرما باشد -

فصل الصاد

صحف - صحفة - کاسۂ بزرگ صحاف ج -

قال الکسائی اعظم القصاع الجفنة ثم القصعة ثم الصحفة

ہ در اصل ضمیمہ ترک است -

چشم برداشتن تا در چیزے نگرد و دست بر بالاے چشم داشتن چنانکہ عادت نگریستن ہست از دور و پیش چشم کردن ستور و مال کسے را شریاف برگ کشت کہ دراز و انبوہ شود چنانکہ برند آنرا یقال شریفت الزرع اذا قطعت شریافہ۔ شُرَیف آبے در بنی نُمیر شاروف نام کوہے۔ و معرب جاروب۔

شرسف۔ شراسیف۔ سرہاے استخوانہاے پہلو کہ سوے شکم باشد شرسوف کرکرانک۔

شسف۔ شاسف۔ خشک از لاغری شُسُوف مصدر منہ (ع بضمہا) لحم شسیف گوشت نزدیک بخشک شدن۔

شظف۔ شظف۔ بفتحتین تنگی و سختی شَظاف بالفتح کذلک۔ شظیف درخت خشک از بے آبی یقال شَظِف بالضم۔ بعیر شَظِف الخلاط ای یخالط الابل مخالطۃ شدیدۃ و شظف السہم بالکسر اذا دخل بین الجلد و اللحم۔

شعف۔ شُعفۃ۔ بالتحریک سر کوہ شَعَف شُعُوف شَعَاف شَعَفات ج۔ و یقال رجل اصہب الشعاف یہ ادبہ شعر رأسہ۔ و ما علی رأسہ الا شُعیفات ای شعیرات من الدوابۃ۔ شَعَفۃ گیسوے غلام شَعَاف بالکسر سر کوہ و مرد بلند نون زائدہ و کذلک شُنُوف۔ شَعف بیمار و شیفتہ گردانیدن دوستی دل را (ع بفتحہا) و یقال شُعف فلان بکذا فہو مشعوف بہ۔ و قرء الحسن قد شعفہا حبا بالعین المہملۃ ای بطنہا حبا و مشغول کردن ستور را بقطران (ع بفتحہا) شَعِفین

جائے و فی المثل لکن بشعفین جدود و قیل فی امرأۃ تقول لاترابہا وہی تمشی علی اربع اجلبونی فانی خلفۃ

شغف۔ شَغاف۔ بالفتح بیماری زیر تہی گاہ از جانب راست و ہو غلاف القلب ایضا یقال شغفہ الحب ای بلغ شَغافہ و قرأ ابن عباس قد شغفہا حبا قال دخل حبہ تحت الشغاف۔

شفف۔ شُفّ۔ بالفتح پردۂ تنک۔ و نزار کردن غم تن را (ع ف اض ۲) شففتہ الہم کذلک یشف بالکسر فزونی و سود کردن (ع ف اک ۲) و کم شدن و ہو من الاضداد۔ شُفُوف شفیف تنگ شدن جامہ ثوب شَفٌّ و شِفٌّ ای رقیق۔ شفوف لاغر شدن تن۔ اشفاف بعضے را ہر بعضے گزیدن شَفِیف گزیدن سرما یقال فلان یجد فی اسنانہ شفیفا ای برودا۔ شَفَّان سرد باد کہ بانم باشد۔ و ہذہ غداۃ ذات شَفَّان۔ شفشاف باد خنک شَفَافۃ باقی آب در خنور تشفف خوردنی باقی آب بتہ سہ کہ پس خوردہ نماند و فی المثل لیس الری عن التشاف و استقصا کردن در کارہا اشتفاف مثلہ۔

شنف۔ شَنَف۔ گوشوار بر بن شُنُوف ج۔ تشنیف گوشوار نہادن زن را تشنّف لازم منہ۔ شَنَف بالتحریک دشمنی و ناپسند داشتن (ع ک ا ف ۲) شِنف بالکسر دشمن دار و شَنِفتُ الی الشئ بالفتح مثل شَنِفتُ و ہو نظر من اعتراض۔

شنخف شَنَخَفٌ۔ مثل جرد حل دراز و فی الحدیث انک من قوم شَنَخَفین۔

له وشغفان جبلان بالشعر وہو اصل لکن بشعفین الخ جدود و قول الجرمی شعفین بکسر الاول غلط۔

وهو کالليف وليس به۔

سرنوف ۔کعصفور باشہ شتر ناف بالکسر دراز۔

سرهفت الصبیّ احسنت غذاره ونعمته۔

السلغف ۔کجرد حل المضطرب الخلق۔

سلعف ۔کجرد حل وضجر مضطرب خلقت وسلعفه او بارید آنرا او الصواب بالغین مسلعف درشت والسلعاف عود محدد ینصب حول الشجرة للسباع یقتلونها به۔

سلغف ۔کجرد حل مرد مضطرب خلقت وکجعفر تمام خلقت گردانیدم وبقره تسلغف وسلغفه بالفتح فیهما گاؤ فربه وسلغفه او بارید آنرا والسلغاف السلعاف۔

سندفا ۔بالفتح دوده است بمصر احد بهامن البهنسا والاخری من السمنودیة۔

سنغف ۔کجرد حل مضطرب خلقت۔

سهف ۔بالفتح درخون طپیدن کشته واضطراب نمودن آن در حالت نزع وجان دادن وتشنه ماهی سهف بالتحریک تشنگی سخت وسخت تشنه شدن (ع ع ک اف ۲) ساهف نعت منه وهلاک شونده وتشنه یا آنکه اورا وقت جان کندن تشنگی غالب باشد وساهف الوجه گونه برگردیدن روی سهاف کغراب تشنگی رجل مسهوف آنکه بسیار آب خورد وسیر نشود طعام مسهفة بفتح الهاء طعام که تشنگی آرد وآب بسیار خواند استهفه استهافا سبک داشت آنرا۔

فصل الشین

شأف ۔**شافة** ۔ریش سوختنی که زیر قدم برآید نوخشم آوردن ویقال استاصل الله شافته ای اذهبه الله کما اذهب تلک القرحة بالکیّ۔ شأف بالتحریک سوختنی برآمدن برانداختن (ع ع ک اف ۲)

شدف ۔**شدف** ۔بالتحریک شخص شدوف ج۔

شرف ۔**شرف** ۔بالتحریک بلندی وجاے بلند وبزرگی وبزرگ وبلند قدر شدن (ع بضمهما) جبل مُشرِف کوه بلند رجل شریف مرد بزرگ قدر شُرَفاء اشراف ج۔ تشریف بزرگ داشتن کسے را وبزرگ گردانیدن شَرِف بالتسکین چیره شدن ببزرگی (ع ف اض ۲) مشروف مغلوب به۔ اشرف بلندتر۔ وبلند یقال منکب اشرف ای عال۔ واذن شُرفاء ای طویلة۔ شرفة بالضم کنگره شُرَف ج۔ شرفة المال گزیده تر مال شارف ناقهٔ کلان سال وفی المثل احنّ من شارف لانها اشد حنینا علی ولدها شُرُف ج مثل بازل وبزل۔ سهم شارف تیر کهنه ودیرینه وتشرّف بکذا ای عده شرفا۔ وتشرّفت الربا واشرفة ای علوته۔ اشراف اطلاع یافتن برچیزے واز بالا بزیر نگریستن مُشرَف منظر بلندی مشارف الارض بلندی هاے زمین مشرفیة شمشیرهاے منسوب بمشارف وآن دیه است از دیار عرب یقال سیف مشرفی ولا یقال مشارفی لان الجمع لا ینسب الیه اذا کان علی هذا الوزن ویقال مهالبیّ ولاجعافری ولاعباقری۔ مشارفة مفاخرت کردن بایکدیگر شرف وبرآمدن ومطلع شدن برچیزے اشتراف برپاے خاستن فرس مُشترِف ای مُشرِف الخلق۔ استشراف

ملاحظہ ہو حاشیہ صفحہ ۸۴ کہ یہ حاشیہ بھی صراح ہی کا ہے

که بها پیشی دهند چون سلم اسلاف بیع سلف کردن
استسلاف بها پیشی گرفتن تسلف کذلک سلف
بالتسکین انبان و فرک سلفة بالضم ناشتا شکن تسلیف
ناشتا شکن دادن - و پیش فرستادن سلف
بکسر اللام سِلف بالکسر وسکون ۲ شویان دو خواهر
باهم مُسلِف زن چهل و پنج ساله و هو وصف خص
به الاناث - سالفة گردنه گردن سالف سلیف
پیش رفتن سلوف ستور پیش آب رونده سلاف
بالضم انچه چکد از انگور پیش از فشاردن - و خمر و
شراب و سُلافة هر چه فشارده شود سلفان بالکسر
کبک بچگان سُلف بالضم یکے مثال صرد و صردان
سُلفة مؤنث -

سلحف سلحفاة - بالضم با خه یعنی کشف سلاحف ج
سلف - سنف - بالکسر برگ مرخ و آن درخت
آتش زنه است سناف بالکسر پیش سینه بستر و
رسن که بر سینه ستر بندند سَنَف سناف بستن
برشتر (ع ف اض ۲ و ک ۲) مِسناف شتر که رحل
سپس اندازد و بروے سناف بند یعنی پیش بند
اسناف پیش شدن اسپ از اسپان - و محکم کردن
کار و فی المثل لمن تحیّر فی امره یقال عَیَ بالاسناف
واسنف الفرس ای تقدّم الخیل فاذا سمعت
فی الشعر مُسنفة بکسر النون فهی من هذا و هی الفرس
تتقدم الخیل فی سیرها و اذا سمعت مُسَنَّفة بفتح النون
فهی الناقة التی شدّ علیها السناف -

سوف - سَوف - بوے کردن چیزے را
و هلاک شدن (ع ف اض ۲) استیاف بوئیدن
مسافة دوری و اصلها من الشمّ و کان الدلیل
فی فلاة اَخَذَ التراب فشمّه لیعلم اَعلی قصد هو ام
علی جور ثم کثر استعمالهم لهذه الکلمة حتی اسموا البُعد
مسافة - ساف هر عرقی از دیوار سافة زمین میان
ریگ و درشتی سائفة ریگ تنک اسواف بجاست
بمدینه سواف بالفتح هلاک شدن - و بیماری ستور
یقال وقع فی ماله سواف ای موتان و یقال بالضم
ایضا کما یقال الأدوار کلها بالضم مثل النحاز
والدکاع والقلاب - سَوف سرانجام و زود و باش
واین کلمه است که بر فعل مستقبل درآید تسویف
درتاخیر افگندن و یقال فلان یقتات السوف
ای یعیش بالامانی - تسوف راز دار کردن آسانه
هلاک شدن مال یقال اساف الرجل اذا هلک ماله
ویقال اساف حتی ما یشکی السواف هذا اذا تعوّد الحوائج
ویقال سوّفت الرجل امری اذا ملکته امرک و
حکمته فیه یصنع ما یشاء -

سیف - سیف شمشیر اسیاف سیوف ج -
رجل سَیفان ای طویل ممشوق ضامر البطن و امرأة
سیفانة - سیف ایضا زدن به شمشیر (ع ف ک ۲)
سائف مرد با شمشیر - و زننده به شمشیر سیاف شمشیر گر
سیافة ج - مُسایفه مرد با شمشیر مسایفة باهم شمشیر
زدن و تسایفوا ای تضاربوا بالسیف - و اَتَفَ الجُرح
ای حرمّه - سیف بالکسر ساحل البحر اسیاف ج -
و انچه در بن شاخهاے درخت چفسیده باشد

ونام مردے سرفة بالضم سپید مور کہ از ریزہاے چوب خانہ سازد چون زنبور و فی المثل ہو اصنع من سرفة - سَرَف بالفتح برگ درخت خوردن سرفہ (عع ف اض ۲) ارض سرفة زمین بسیار سرفہ اسرافیل معروف وہو اسم اعجمی و فی لغة اسرفین کما قالوا جبرین واسماعین واسرائین -

سرعف - سرعوف - بالضم نازک و سبک گوشت سرعوفة مؤنث وزن وراز بالا - وملخ سَرْعَفة سرعفة بالعین والہاء پرورش نیکو دادن کودک را -

سعف - سَعْفة - شکوفہ سرکودک کہ آنرا شیرینہ گویند سعفة بالتحریک شاخ نخل سَعَف ج - وایضاً ریشہ شدن بن ناخن دست (عع ک اف ۲) وشیرہ کہ ہر پنفوز شتر وسرورو ے وے بیرون آید دوے ثرۂ او را بریزاند چنانکہ غرب در گوسپند اسعف وسعفاء نعت منہ - اسعف ایضا اسپ موے پیشانی سپید فاذا ابیضت کلما فہو الاصبغ - اسعاف حاجت روا کردن صلتہ بالباء یقال اسعفتہ بحاجتہ - مُساعَفة دست دادن و سازواری کردن -

سفف - سفیف - تنگ پالان شتر سفیفة بوریا از برگ خرما بافتہ سَفّ مصدر منہ (عع ف اض ۲) اسفاف کذلک - سفوف بالفتح داروے کوفتہ بیختہ معجون ناکردہ سف مصدر منہ (عع ک اف ۲) استفاف کذلک - سفتہ من السویق بالضم ای جُبْتہ منہ وقبضتہ - ویقال اُسِفَّ وجہہ النور ای ذُرّ علیہ وفی الحدیث کانما اُسِفّ وجہہ ای تغیر وکانہ ذُرّ علیہ شئی غیرہ - اسفاف تیز نگریستن وفی الحدیث ان الشعبی کرہ ان یُسِفّ الرجل النظر الی امہ وابنتہ واختہ ونزدیک شدن ابر از زمین وپست پریدن مرغ وباریک گرفتن کار سَفساف بالفتح کار حقیر وبلا بہ از ہر چیز وفی الحدیث ان اللہ تعالی یحب معالی الامور ویبغض سفسافہا وخاک نرم تنک سَفْسَف مرد کم عطا ولئیم مُسَفْسِفة بادے کہ خاک نرم را برانگیزد وبفتح سین دوم گرد آرد بیختہ وجزآن والسفسفة انتخال الدقیق ونحوہ -

سقف - سقف - آسمان خانہ - وآسمان سُقُوف وسُقُف ج مثال رَہن ورُہُن - وقرئ سُقُفًا مِّن فِضّة بضمتین وخانہ پوشیدن (عع ف اض ۲) ویقال لحی سَقْف ای طویل مسترخ - سقائف تختہاے کشتی سقیفة تختہ - وصفہ پوشیدہ ومنہا سقیفة بنی ساعدة - سقف بالتحریک دراز وکوز شدن (عع ک اف ۲) اسقف نعت منہ - اُسْقُف بالضم وتشدید الفاء پیشواے ترسایان -

سکف - اسکاف - بکسر الہمز کفش گر اساکفة ج - اسکوف بالضم لغة فیہ - اُسْکُفّة الباب آستانہ در -

سلف - سَلَف - ہموار کردن زمین را بالمر (عع ف اض ۲) مسلفة بالکسر مالہ وفی حدیث جعید بن عمیر ارض الجنة مسلوفة ای مستویة او مستواة - سلف بالتحریک در گذشتن - وپدران در گذشتہ (عع ف اض ۲) اسلاف سَلَف ج - ونوعی از بیع

زفف بالفتح نام شخصے۔
زفت الحمامۃ۔ کبوتر بال و دم درواکرد و دم کشان برزمین رفت وزاف فلان بافروہشتگی اندام قیام کرد وزوف البعیشانی روی عن الاکدر وزوف بن عدی بن زوف عن ابیہ عن جدہ وابن زہر وازہر بن عامر بن عوبثان ابو قبیلۃ زوفی کطوبی نباتیست بجبال قدس طبیخہ بالسکنجبین یسہل کیموسا غلیظا وبالخل مضمضۃ لوجع الاسنان وتبخیرا لوجع الآذان وزوفی ایضاً چربش صوف یغسل بماء مطر ونیون مرات حتی یصفو الدسم عن الوسخ فیحلل الاورام الصلبۃ وینفع برودۃ الکبد والکلی وموت زؤاف بالضم مرگ آمادہ شدہ زود کشندہ والغلمان یتزاوفون وہوان یجئ احدہم الی رکن الدکان فیضع یدہ علی حرفہ ثم یزوف زوفۃ فینتقل من موضعہ ویدور حوالی ذلک الدکان فی الہواء حتی یعود الی مکانہ یتعلمون بذلک الخفۃ للفروسیۃ۔
زہزف الکلام۔ نفذہ۔ وزہزف الشئ زیفہ۔ زہلف الشئ۔ نفذہ وجوزہ۔

فصل السین

ساف۔ ساف۔ ترقیدن دست و ریشہ شدن بن ہائے ناخن (ع ک اف ۲)۔
سجف سجف۔ بالفتح والکسر پردہ اسجاف پردہ فروہشتن۔ وتاریک شدن شب۔
سحف سحف۔ فرہی پشت مازہ برداشتن از پشت وسرستردن (ع بفتحہا) سحفۃ فرہی پشت مازہ کہ از پشت باشد سحیفۃ فرہی پشت مازہ کہ برداشتہ باشند۔ وباران درشت کہ زمین را بکند وشاۃ سحوف ونافۃ سحوف آنکہ پشت مازہ فربہ دارد ویقال سمعت حفیف الرحیٰ وحیفہا ای صوتہا۔ سحاف بیماری سل مسحوف مسلول۔
سخف سخفۃ۔ تنگی ولاغری از گرسنگی یقال بہ سخفۃ من جوع۔ سخف بالضم سبکی عقل سخافۃ مصدر (ع بضمہا) فہو سخیف کم عقل مساخفۃ مجامعۃ۔
سدف۔ سدفۃ۔ بالفتح والضم بلغۃ نجد تاریکی وبلغۃ غیرہم روشنائی وہو من الاضداد وسدف بالتحریک کذلک وایضاً شب۔ وایضاً صبح وبرآمدن وے بالمعنیین وایضاً سدفۃ روشنائی با تاریکی درآمیختہ چنانکہ میان صبح واسفار باشد اسداف تاریک شدن شب۔ ومقنعہ فروہشتن زن ورشن شدن صبح ویقال اسدف الباب ای افتحہ حتی یضئ البیت۔ ویقال اسدفوا ای اسرجوا من السراج سدیف کوہان۔
سرف۔ سرف۔ بالتحریک ضد القصد یعنی فزونی کردن در خرج مال وجاہ۔ وخیرگی عقل۔ ومانند چیزے بہ غفلت وخطا کردن (ع ک اف ۲) وخوردگی وحریصی سرف بکسر ۲ نام جائے ویقال رجل سرف الفواد ای مخطئ الفواد وغافلہ۔ وفی الحدیث ان للحم سرفا کسرف النحر ای ضراوۃ ویقال ہو من الاسراف۔ اسراف بے اندازہ وبرگزاف خرج کردن مسرف نعت منہ

زفّ زفاف عروس بخانهٔ شوے فرستادن (عع ف اض ۲) ازفاف ازدفاف کذلک - مزفّة محفّهٔ که عروس را در وے برند - زفیف شتاب وبشتاب رفتن (عع ف اک ۲) قوله تعالی فاقبلوا الیه یزفّون - ازفاف بشتاب راندن ویقال للطائش الحلم قد زفّ رأله - والریح تزفّ وهو هبوب لیس بالتشدید ولکنه فی ذلک ماض - زفزفة آواز باد از درخت ریح زفزافة زفزف - زلف - زلفة - بالتحریک حوض پر آب زلف ج - مزالف ده هاے نزدیک بشهر مزلفة یکے ازلفاف نزدیک گردانیدن زلفة زلفی تزدیکی ومنزلت ومنه قوله تعا بالتی تقربکم عندنا ازلفی وهی اسم المصدر ایضا ای تقربکم عندنا ازدلافا وپارهٔ از اول شب زلف زلفات ج - قوله تعالی وزلفا من اللیل - زلف پیش شدن تزلف ازدلاف تقدم کردن مزدلفة نام جائے بمکه -

زهف - زهف - سبکی - وجستن ازدهاف شتافتن وشتابانیدن وبعنف درشدن ازدهاف بسخن دروغ آوردن یقال ازهفت له حدیثا ای أتیته بالکذب وانگندن ستور کسے را وازهف الشئ ای ذهب فهو مزهف - وازهفه فلان وازدهفه اے ذهب به واهلکه -

زیف - زیف - خرامیدن شتر در رفتن (عع ف اک ۲) دوم در زمین کشیدن کبوتر نزدیک ماده بوقت بانگ کردن - ونار وان شدن درم صلته بعلی یقال زافت علیه الدراهم - تزییف ستعد منه -

زافه - شتابانیدن ورا (عع بفتحها) زؤاف بالضم اسم منه وموت زؤاف مرگ زود وازأف علیه اجهز وازأف فلانا بطنه اثقله قلم یقدر ان یتحرک -

زحنقف کسفرجل برسرین خود رونده وانقیاس من جهة الاشتقاق ان یکون بفائین وتقدم -

زخف وزخیف - فخر وتکبر کردن (عع بفتحها) زخف ومزخف نعتان منه والتزخیف فی الکلام یاوه گوئی وبانگشتان گرفتن چیزے از کسے وبتکلف فصاحت نمودن وتزخف تحسن وتزین -

ازدف اللیل - شب تاریک شد اسدف مثله

زرقفة - شتابی کردن ازرقاف مثله -

بحر زعرف - کجعفر دریاے فراوان آب وهو بالعین المهملة بحر زغرف - دریاے فراوان آب ویقال بالعین المهملة -

زقفة - بالضم نواله وما ازدقفتها بید ک ای اخذتها وتزقف بسرعت ربودن ازدقاف مثله زقف اوبدین طعام تزقف مثله زاقفیه دهیست بسواد منها ابو عبد الله بن ابی الفتح ومحمود بن علی الزاقفیان المحدثان -

ازلحف وتزلحف - یکسو شد از حلف وتزحلف مثله وزلحفه وزحلفه یکسو کرد آنرا -

الزنخفة - بالنون والخاء المعجمة من اسماء الدواهی

زنف - خشم گرفتن (عع ک اف ۲) تزنف مثله

ارزاف مثله زفت الناقة اسرعت وثبتت وارزفنا متعدیه ورزف الامر دنا ورزف الیه تقدم ارزف ورزف مثله وناقة مزدوف کان پاها وفراخ گام نزدیف از ترس شتابی کردن وارزفوا بالضم اعجلوا فی هربهم ونحوها ورزفاف بلد کذا مادنا منه وتقدیم الزای لغة فی الکل۔

رقوف۔ بالضم بروزن وبمعنی رفوف ورأیته یرقف من البرد ای یرعد وقد أرقف بالضم ارقافا والرقفة للرعدة مأخوذة منه کررت القاف فی اولها وزنها عفعل وترقف کتنصر نام زنے یا شہرے ومنه العباس بن الولید۔

ارتکف الثلج۔ وقع فثبت فی الارض۔

روف۔ ساکن شدن ولیس من الرأفة رؤفة بخشودن ورأف یرأف لغة فی رأف یرأف۔

فصل الزاء

زحف۔ زحف۔ لشکر روندہ سوے دشمن۔ ورفتن وغیرہ دن کودک وتیر کہ فرود نشانہ افتادہ باشد نانشانہ وپیل کشان رفتن شتر ماندہ شدہ (عع بفتحها) سمم زاحف وابل زاحفة وزواحف۔ ازحاف پیل کشان رفتن شتر از ماندگی۔ وخداوند چنان شتران شدن مزحف شتر ماندہ شدہ مزحاف بالکسر شتر کہ رفتار او چنان باشد مزاحف الحیات جانہاے غیرہ دن ماران مزحف بتکلف رفتن صلته بالی۔ زحوف بالفتح ناقہ پیل کشان نار الزحفتین آتش کہ از شیح وآلاء افروزند کہ بدین دو چیز زود درگیرد وقیل للامرأة من العرب مالنا نزاکن رسحا قالت ارحتنا نار الزحفتین۔

زحلف۔ زحلوفة۔ بالضم جاے لغزان از بالا بہ نشیب کہ کودکان بروے بلغزند وہی لغت اہل العالیة وتمیم یقولونه بالقاف زحالف زحالیف ج۔ زحلفة سپوختن وغلطانیدن ترحلف لازم فیہ

زخرف۔ زُخرُف۔ بالضم زر۔ وہر چہ آراستہ وآبدار باشد مزخرَف آراستہ زخارف الدنیا آرایشہاے وے زخارف الماء راہ روہاے آب۔

زرف۔ زرَف۔ شتاب رفتن ازراف کذلک ناقة زروف مزراف ای سریعة یقال زرفت الناقة وازرفتها ای حثثتها۔ زرف بالتحریک تازہ شدن جراحت (عع ک اف ۲) زرافة بالفتح۔ جماعت مردم ویشد فاؤہ زرافات ای جماعات۔ زرافة بالفتح والضم جانوریست کہ آنرا شترگاؤپلنگ خوانند۔

زعف۔ زَعَف۔ برجاے کشتن (عع بفتحها) ازعاف کذلک۔ سمم زعاف وموت زعاف وزواعف بالمیم ایضا۔

زعنف۔ زعنفة۔ بکسرتین کوتاہ دست وساقها

زغف۔ زغفة۔ بسکون ویحرک زرہ فراخ زغف زغف ج۔ ویقال زَغَف فی حدیثه اوزاد۔ مزغف بارغبت ونهمت۔

زفف۔ زَف۔ بالکسر پرہاے ریزہ مرغ وشتر مرغ یقال ہبق أزف ای بین الزفف یعنی شتر مرغ نر بسیار

رَصفة یکے رَصف سنگ برہم نہادن در بنا۔
وپلی برتیز زدن (ع ف اض ۲) دپاے برپاے
پیچیدن ویقال ہذا امر لایرصف بک ای لایلیق
تراصف بایکدیگر نزدیک ایستادن قوم در صف
رصوف زن تنگ فرج عمل رصیف وجواب
رصیف ای محکم رصین۔ رصافۃ بالضم موضع۔
رصف۔ رَصَف۔ سنگ ہاے تفسیدہ کہ شیررا
بوے در جوش آرند رَصفة یکے وفی المثل خذ
من الرصفة ما علیہا وداغ کردن بسنگ تفسان
(ع ف اک ۲) رصیف شیر سنگ تاب کردہ شوار
مرصوف بر سنگ بریان کردہ قدر مرصوفة دیگ
بسنگریزہاے تفسان پختہ۔
رعف۔ رعاف۔ بالضم خون بینی۔ وزفتن آن
(ع بفتحہا وض ۲) رعف بالضم لغة فیہ ضعیفة۔
رماح رواعف نیزہاے خون چکان رَعَف وزکندن
وپیش شدن اسپ (ع بفتحہا وض ۲) راعف
نعت منہ وتیزی بینی۔ وبینی کوہ استر عاف کذلک
وایضا خون آلود کردن سنگ ریزہ سم ستور را
ویقال فعلت علی الرغم من مراعفہ مثل مراغمہ۔
رعاف شتابانیدن وپر کردن مشک۔ راعوفة البئر
صخرة کہ در تنگ چاہ اندازند یا بر سر نہند کہ مستقی
بروے باشد وفی الحدیث انہ علیہ السلام حین بنی
جعل سحرہ فی جب طلعة ودفن تحت راعوفة البئر
رعوفة مثال اعجوبة لغة فیہ۔
رغف۔ رَعیف۔ نان گروہ آرغفة رُغف
رُغفان ج۔
رفف۔ رَف[1]۔ بردارۂ خانہ رفوف ج۔
ورمۂ آزمیش۔ ومکیدن (ع ف اض ۲) وگرد
فراز گرفتن وفی المثل من حَفَنا او رَفَنا فلیقتصد
ومالہ حافٌّ ولا رافٌّ وقدمر۔ رف رفیف درخشیدن
(ع ف اک ۲) ثوب رفیف جامۂ تنک وشجر رفیف
درخت تر جنبان رفرف جامہاے سبز۔ ودامنہاے
خرگاہ۔ وکرانہاے زرہ کہ آونگان باشد رفرفة
یکے وایضاً بال جنبانیدن مرغ بوقتے کہ خواہد تا
فرود آید رفراف مرغے کہ آنرا خاطف ظلمہ نیز گویند
وشتر مرغ نر۔
رنف۔ الرُّنف۔ بہرامج البر۔ رانفة فرود کفیل
مردم وفرود وینبہ آرناف سست کردن ستور
گوش را زماندگی وفی الحدیث کان اذا نزل
علیہ الوحی وہو علی القصواء تذرف عیناہا وترنف
باذنیہا من ثقل الوحی۔
رہف۔ ارہاف۔ تنگ کردن شمشیر را سیف
مرہف نعت منہ۔
ریف۔ ریف۔ بالکسر زمین باکشت وعلف ارياف
ج۔ ریف چریدن ستوران زمین ارياف بزمین
علف ناک وفراخی رسیدن۔ وعلف ناک شدن
زمین وہی رَیفة۔
ارحاف۔ تیز کردن کارد ومانند آن کافت الباء
مبدلة من الباء۔
رزیف الجمل۔ آواز کردن شتر (ع ف اک ۳)

[1] ف ارف شب اطاق مجمع۔

فی تقارب وتفجع۔

ابل ذاہفۃ۔ شتر بستوہ آمدہ از سیر لغۃ فی الدال۔

فصل الراو

رأف۔ رأفۃ۔ رءافۃ۔ سخت بخشودن ومہربان شدن (ع بضمہا وبفتحہا) رأف کذلک (ع ک ف) فہو رؤف ورءوف تاما وناقصا۔

رجف۔ رجفۃ۔ لرزہ رجف جنبیدن زمین (ع ف اض ۲) رجفان سخت جنبیدن رجاف دریا ارجاف درشدن بکارے ارجاف بالفتح واحد اراجیف الاخبار۔

رخف۔ رخف۔ رخفۃ۔ مسکہ تنک ویقال صار الماء رخفۃ ای طیبا رقیقا وقد یحرک لاجل حرف الحلق۔ رخف خمیر تنک وسست رخف بالتحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) ارخاف متعدیہ رخف ایضا نوعے از رنگ۔

ردف۔ ردف۔ بالکسر پس سوار نشیننده وہر چہ در پس چیزے ملازم باشد۔ ویکے از حروف علت کہ پیش از حرف روی آرند در شعر ارداف برنشاندن در پس ردفان روز وشب ردافۃ بالکسر ردف بودن ملک را ودر جاہلیت چنان بودے کہ یکے را ردف خویش کردندے ملوک در کل مصالحہ ناشست وخاست وخوردن وآشامیدن وہر آئینہ دوم ملک در ہر کارے آن ردف بودے وچون ملک بجنگ رفتے تا بازگشتہ بجایش نشستی واز غنیمت چہار یک نصیب او بودے ردف بالکسر جاے نشستن ردف از ستور ردوف ایضا میرین ارتداف پس سوار برنشستن مرتدف نعت منہ ردیف مثلہ ردافۃ ج۔ وایضا ستارۂ نزدیک نسر واقع وایضا النجم الذی یئوب من المشرق اذا غاب رقیبہ فی المغرب۔ ویقال ردفہ امر کوارد فہ ای تبعہ واتبعہ۔ ویقال کان نزل بہم امر فردفہم آخر اعظم منہ ومنہ قولہ تعالیٰ تتبعہا الرادفۃ۔ روادف شاخہاے فروتر کہ از تنۂ نخل برآمدہ باشد ردافی بالضم علی فعالی حداد کنندگان۔ ویاران ارداف درپی یکدیگر برآمدن ستارہ مرادفۃ الجر او نشستن نر بر مادہ وسومی بر ہر دو ویقال ہذہ دابۃ لاترادف ای لاتحمل رویفا۔ استرداف درخواستن تا ردیف کنند ترادف پیاپی شدن۔

رسف۔ رسفان۔ رفتار بابند بر پاے (ع ف اض ۲ وک ۲) رسف کذلک۔ ارساف راندن باقید ستور را۔

رشف۔ رشف۔ مکیدن ارتشاف کذلک (ع ف اض ۲ وک ۲) وفی المثل الرشف انفع ای اسکن للعطش۔ رشوف زن خوش مزہ وسن۔

رصف۔ رصفۃ۔ بالتحریک سنگ بر سنگ برہم نہادہ رصف ج۔ یقال مزج ہذا الشراب من ماء رصف نازع رصفا آخر لانہ اصفی لہ وارق ای میلہ من رصف الی رصف منازعۃ منہ ایاہ۔ رصاف بالکسر پیکاں بر تیر وکمان پیچند

وثوب مصوون وہذان نادران وقد حذفت احدی الواوین لثقل الضمۃ علی الواو والیاء اقوی علی احتمالہا منہا فلہذا جاء ما کان من بنات الیاء بالتمام والنقصان نحو ثوب مخیط ومخیوط۔

دیف - دیاف - جائے بجزیرہ جل دیافی منسوب الیہ وہو الفخم الجلیل۔

اورعفت الابل - شتر بطور خود رفت وشتابی کرد وبالذال مثلہ واذرعف الرجل فی القتال یعنی درجنگ از صف برآمدہ پیش روی کرد وناس مذرعفون مقلصون فی سیرہم۔

ہو تحت ورف فلان - یعنی آن کس در پناہ ودر سایہ بہانست او من ناحیۃ فی خیر او شر۔

ورنوف - کزنبور شتر کلان وفربہ۔

الدمغان - کعثان شبہ الرسول یطلب الشیٔ او رسول سوء بین الرجل والمرأۃ کسکاری ویکسر ج وسفین وسفۃ وسفان بضمہما قلتبانی کردن او سعایت پیشۂ قلتبانی کردن۔

دغف - بسیار گرفتن (ع بفتحہما) ماذا حمقوا انسانا قالوا یا اباد غفار واللہا فقارا ای شیئا لا رأس لہ ولا ذنب والمعنی کلفنا ما لا نطیق ولا یکون۔

دقفانۃ - بالضم بیزگونی دقف دقوف برخاستن شہوت او۔

اولغف - برائے وزوی کردن پنہان۔

وہفہ - بسیار گرفت او را (ع بفتحہما) واہفۃ مرد مفلس وشترماندہ از بسیاری رفتار۔

فصل الذال

ذرف - ذرفان - رفتن اشک چشم (ع ک ا ف ۲) مذارف مجاری الدمع - ذرفان ایضاً رفتار شست تذریف فرون آمدن برصد یقال ذرف علی المائۃ ای زاد۔

ذرعف - اذرعفت الابل - بالدال والذال جمیعا ای مضت علی وجوہہا - واذرعف الرجل فی القتال اذا استقبل من الصف ای تقدم۔

ذعف - ذعاف - بالضم زہر یقال ذعف الرجل فہو مذعوف ومذروف ایضاً ای سقیۃ السم موث ذعاف وذؤاف ای سریع۔

ذفف - ذفیف - سبک وسبک شدن (ع ف ا ک ۲) خفیف ذفیف سبک وزدد ذف تذفیف خستہ را کشتن ذفاف بالکسر کذلک - وایضا آب اندک ذفافۃ بالضم نام مروے۔

ذلف - ذلف - بفتحتین خردی وراستی تیغ بینی (ع ک ا ف ۲) ذلف دلفاء نعت از وے۔

ذلیف - ذلیفان - زہر کشندہ۔

ذأف - بالفتح وذؤاف بالضم شتابی مرگ ذئفان مثلثۃ الذال وذیفان بالفتح والکسر وبفتحتین وذوفان وذواف بضمہما زہر ہلاہل وزہر کشندہ ذأفان مرگ وموت ذؤاف بالضم مجہز بسرعۃ ذأفان مرون (ع بفتحہما) وانذأف انقطع فواؤہ۔

ذعلفہ - طوح بہ واہلکہ۔

ذوفان - بالضم زہر ذاف ذوفا مشی

سہ ذکر ابجمیری ایاہا فی الذال غیر مغن عن ذکرہ فی الذال - ت -

نرم بر ساحل بحرین۔
خرنف۔ کز برج پنبہ و الخرنف من النوق شتر مادۂ بسیار شیر خرنفۃ بار درخت عضاۃ خرانف ج۔
خُرنوف بالضم فرج زن **خرانف** بالضم دراز و خرنفہ بالسیف ضربہ۔
خرزاف۔ بالکسر آنکہ در مجلس نیکو نشستن نداند یا مرد بسیار گوے سبک و نرم و الخرزفۃ فی المشی الخطران۔
خصلفۃ النخل۔ کم آوردن درخت خرما بار را عن ابن عباد ح والصواب بالضاد المعجمۃ۔
خضرفۃ۔ پیری گندہ پیر و فضول پوست او **مختضرف** زن فربہ پر گوشت کلان پستان۔
خضلاف۔ بالکسر درخت مقل **خضلفۃ** کمی بار درخت خرما۔
خنظرف۔ گندہ پیر فانیہ والصواب بالمہملۃ او جمیع ما فی المہملۃ فالمعجمۃ لغۃ فیہ۔
خنجف۔ بالفتح شتر مادۂ فراوان شیر۔
خنضرف۔ زن فربہ گوشت کلان پستان۔
خنطرف۔ بروزن و معنی خنظرف او ہذہ الثلثۃ بمعنی

فصل الدال

دفف۔ **دف**۔ پہلو دفا البعیر دو پہلوے شتر **دف** بالضم انچہ در سورہا زنند و بالفتح ایضا سنام **مدفف** کوہان فرود افتادہ بر پہلوے شتر **دفیف** نرم رفتن (ع ف اک ۲) دافۃ لشکر و دفیف الطائر مرۃ فریق الارض یقال عقاب دفوف للذی یدنو من الارض فی طیرانہ اذا انقض و دافقت الرجل مدافۃ و دفافا اجہزت علیہ۔ تداف بر یکدیگر نشستن و یقال فخذا استدف لک ای ما امکن و تستہل۔ و استدف امرہم ای استقام و استقام۔
دلف۔ **ولیف**۔ آہستہ رفتن۔ و رفتار تیز (ع ف اک ۲) و پیش آمدن لشکر در حرب و الف تیر کہ نزدیک نشانہ افتد و از جائے کہ افتادہ باشد دور بشود۔ و گام نزدیک نہادہ بسبب بار گران کہ برداشتہ باشد **دُلّف** ج۔ مثل راکع و رُکّع۔ **تدلّف** رفتن و نزدیک شدن صلتہ بالی۔ ابو **دُلَف** بضم الدال و فتح اللام و لفین جانور یست دریائی کہ غریق را نجات دہد در دریا از غرق۔
دلف۔ **دلف**۔ بالتحریک بیماری ملازم (ع ک ا ف ۲) و بیمار یستوی فیہ الذکر و الانثی و التثنیۃ و الجمع یقال رجل دَلِفٌ و امرأۃ دَلِفٌ و ہما و ہم و ہن دلف فان قلت رجل دَلِفٌ بالکسر قلت امرأۃ دلفۃ أنثت و ثنیت و جمعت و نزدیک شدن آفتاب بفروشدن آدناف مثلہ و بیمار گران شدن۔ و بیمار کردن لازم متعد فہو مدلف بالفتح و الکسر۔
دوف۔ **دُوف**۔ ترکردن دارو را باب۔ و سودن و ترکردن مشک را (ع ف اض ۲) فہو مدوف و مدووف ناقصا و تاما و کذلک مسک مدوف ای مبلول و مسحوق ولم یأت مفعول من المعتل العین من بنات الواو بالتمام الا حرفان مسک مدووف ای مسحوق او مبلول

ویقال اخلفت النجوم اذا امحلت ولم یکن فیها مطر
واخلف فلان لنفسه اذا کان قد ذهب منه شئ
فجعل مکانه آخر - استخلاف آب برکشیدن وخلیفه
کردن کسے را بجاے خود ویقال جلست خلفه ای
بعده - خلاف مخالفة خلاف کردن خلاف بالکسر
درخت بید مخلفة بیدستان اختلاف آمد وشد
داشتن ویقال هو یخالف الی امرأة فلان ای
یاتیها اذا غاب عنها زوجها - تخلیف یکے پستان
ناقه را تمام دوشیدن صلته بالباء یقال خلف
بناقته وسپس ماندن کسے را تخلف سپس ماندن
از کسے یقال خلفته ورائی فتخلف عنی ای تأخر -
ویقال فی خلق فلان خلفنة بکسر الخاء وسکون الفاء
مع نون زائدة ای الخلاف -

خنف - خناف - بالکسر سستی رسغ شتر (عف ا
ک ۲) ناقة خنوف نعت منه وسر پیچیدن شتر از
مهار خانف بینی برکشنده از تکبر یقال رأیته خانفا
عنی بانفه خنیف کتان سطبر سپید وفی الحدیث
تخرقت عنا الخنف - ابو مخنف کنیت مردے -

خوف - خوف - خیفة - مخافة - ترسیدن (عع
ک اف) فهو خائف وقوم خوف علی الاصل
وخیف علی اللفظ - والامر منه خف - ورجل خاف
ای شدید الخوف کما یقال رجل صاث ای شدید الصوت
علی فعل فانقلبت الواو الفا لفتحة ما قبلها - مخافة
ترسانیدن یقال خاوفه فخافه ای غلبه بالخوف
ای کان اشد خوفا منه - اخافة تخویف ترسانیدن

یقال وجع مخیف وطریق مخوف - تخوف ترسیدن
وکم کردن خافة خریطهٔ ازادیم که در وے عسل چینند -
خیف - خیف - جاے بلند تر از آب راه وفروتر
از کوه - وپوست پستان - ونام جاے بمکه مسجد الخیف
درمنی اخافة به مسجد خیف شدن ناقة خیفاء ناقهٔ
که پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکه
غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک
یک چشم سپید و دیگرے سیاه شدن اسپ فرس
اخیف - ویقال الناس اخیاف ای مختلفون -
اخوة اخیاف برادران مادری وبنو الاخیاف
مادریان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانه یکے -

خترفه - زود بریدن آنرا -
خنتف - کقنفذ سداب -
خجف وخجیف - خفت وسبکی عقل خجیف ایضاً
لاغر خجیفة مؤنث منه خجان بالکسر ج والصواب
تقدم الجیم -
خدف - زودی رفتار ونزدیک انداختن گام
ودنبال کشتی خدف خوش عیش شد (عع ف ا
ک ۲) خدفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت
اختدفه ربوده آنرا خدف الثوب پارچه را بریدن
(عع ف اک ۲) اختداف الثوب مثله خدف
کعب پارهاے کرته خدفة یکے -
خرشفة - جنبیدن وآمیختن سخن وزمین وزشت
سنگریزه ناک با پژه که رفتن بران دشوار باشد
خرشاف بالکسر مثله وخرشاف شهریست بیگستان

بالتحریک وآنکه سپس کسے آید وکل ما استخلفته
من شئی - بعیرٌ اَخلف شتر بکرانه میل کننده فاس
ذات خَلفین تبر تیشه خَلف بالضم دروغ ودروغ
کردن وعده را یعنی خلاف کردن آن وهی
فی المستقبل کالکذب فی الماضی - خلف بالکسر
پستان ستور ومردم ویقال یمشین خلفة ای تذهب
وتجئ هذه - خِلفة ایضاً آمد وشد روز وشب ومنه
قوله تعالیٰ وهو الذی جعل اللیل والنهار خِلفةً -
ویقال ایضاً القوم خِلفة ای مختلفون - ویقال
بنو فلان خلفة ای شطرة نصف ذکور ونصف
اناث - ویقال اَخذته خلفة کاهے که بحاجت گاه
رود ویقال من این خلفتکم ای من این تستقون
خلفة علف که بعد از علف خورده شده روید - و
علف که بتابستان روید خلفة الشجر میوهٔ دوبره
خُلف بکسر اللام شتران آبستن خلفة یکے مُخلف
شتر که از نه سالگی درگذشته باشد یستوی فیه الذکر
والانثیٰ یقال مخلف عام ومُخلف عامین - مُخلفة
ناقه که آبستن نماید ونباشد رجل مخلاف مرد بسیار
خلاف کننده وعده را ومخلاف ایضاً یکے از مخالیف
یمن یعنی دیه ها وقصبه ها رجل خالفة مرد بسیار
خلاف ویقال لا ادری ایّ خالفة هو اے
ای الناس هو غیر مصروف للتانیث والتعریف -
وفلان خالفة اهل بیته وخالف اهل بیته اذا کان
لا خیر فیه - خالفة ایضاً ستون خیمه وخرگاه خوالف
ج - وقوله تعالیٰ رَضُوا بان یکونوا مع الخوالف

ای مع النساء - الخالف آب برکشنده خَلیفی بالکسر
وتشدید اللام خلافت قال عمر رض لو اَطقت الاذان
مع الخلیفی لاَذنت - خلیف راه میان دو کوه
خَلیفان دو بغل ناقه خلیفه م وقد یونث خلائف
خلفاء ج - جمعوا علیٰ اسقاط الهاء فصار مثل
ظریف وظُرفاء لان فَعیلة بالهاء لا تجمع علیٰ فُعلاء
سوے انهم جمعوه من اجل انه لا یقع الا علیٰ مذکر -
خلافت بالکسر بجاے کسے بودن درکارے - و
بجاے کسے خلیفه کردن کسے را ومنه قوله تعالیٰ
هارون اخلُفنی فی قومی متعد لازم وسپس کسے
آمدن (ع ف اض ۲) خُلوف بوے گرفتن دهان
ومزه وبوے گردانیدن شیر وطعام - وتباه شدن
کسے - وکُهنگی جامه بیرون کردن ونو در آوردن
بجاے آن ویقال حیٌّ خُلوف ای غُیَّب وقبیله
که از ایشان هیچ کسے نمانده باشد خلوف ایضاً
سپس ماندگان حاضر وهو من الاضداد - اخلاف
متغیر شدن بوے دهان - ونیکو کردن جامهٔ کهنه را
واخلف الله علیک گفتن کسے را که مالے از وے
رفته باشد ای رَدّ علیک مثل ما ذهب منک فان
هلک له والدٌ واخ او غیرهما قلت خلف الله علیک
بغیر الف ای کان الله خلیفة من فقدته علیک و
وعده را خلاف کردن - وخلاف یافتن وعده را
ودست بشمشیر بردن تا برکشد - وبر آوردن
خلفه واخلفت البعیر ای حوّلت حَقَبه عن ثیله
مایلی الخصبة کیلا یحتبس بوله وآب برکشیدن

سفید دارد و لون کاون الرماد فیه سواد و بیاض
جبل اخصف و ظلیم اخصف فیه سواد و بیاض
کتیبة خصیفة لشکر آهن رنگ و یقال خصفت
من ورائها الخیل ای اردفت فلهذا لم تدخلها الهاء
لانها بمعنی مفعولة و لو کانت للون الحدید لقالوا خصیفة
لانها بمعنی فاعلة و کل لونین اجتمعا فهو خصیف -
والخصیف ایضا شیر باماست آمیخته خصاف بالکسر
بچهٔ نه ماه افگندن شتر (ع ف اک ۲) خصوف
بالفتح نعت منه و ایضا ناقة که بعد از مدت حمل بکیاه
زاید یعنی بسیزده ماه خصاف مثل قطام نام اسپ
و فی المثل هو اجرء من خاصی خصاف و ذلک
ان بعض الملوک طلبه من صاحبه لیستفحله فمنعه ایاه و خصاه -
خضف - خَضَف - تیز دادن (ع ف اک ۲)
ومنه قیل للامة یا خضاف -
خطف - خَطَف - ربودن (ع ک اف ۲) و
بالعکس و الاولی لغة جیدة فصیحة قوله تعالی یَخطَف
ابصارهم و قری بالکسر ایضا - اختطاف تخطف
ربودن و قرأ الحسن الا من خطف الخطفة بالتشدید
یرید اختطف فادغم علی ما نفسر فی باب اللام فی
قتل ان شاء الله تعالی - خطاف بالضم و التشدید
فراشتوک - و آهن کژ که محور بکرهٔ چاه بروے گردد
و هر چه کژ و سر تیز باشد خطاطیف ج - مخالب السباع
خطاطیفها - خطّاف بالفتح دیو خاطف ظاهر میست
که اورا فراف خوانند خاطف گرگ برق خاطف
درخش که چشم را خیره کند اختطاف خطا کردن تیر
نشانه را اختطاف الحشی انطواؤه خطیفة طعام
از آرد و شیر که عرب را باشد جمل خیطف شتر
شتاب رو خطفی بفتحات آن نوع از رفتار شتر
و لقب مروے -
خطرف - خَطرَفة - ابطاء المجمة بشتاب رفتن
شتر و گام فراخ نهادن و هی لغة فی خذرفة -
خفف - خَف - بالضم موزه خِفاف ج - و یقال
اخفاف ج - خف بالکسر خفیف سبک یقال خرج
فلان فی خِفّ من اصحابه ای فی جماعة قلیلة -
خفة بالکسر سبکی (ع ف اک ۲) خُفوف اندک شدن
و بزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف
سبک شمردن - و خوار داشتن خَفاف بالضم
سبک - و نام مروے - اخفاف سبک حال شدن
مرد و فی الحدیث ان بین ایدینا عَقَبَةً کَؤُودًا لا یَجُوزُها
الا المُخِفّ و باستوران سبک رو شدن خفّان
جائیست که در وے شیر بسیار باشد -
خلف - خَلَف - پس و قرنی بعد از قرنی یقال
هؤلاء خَلْفُ سَوْءٍ بالاضافة و سخن تباه و خطا یقال
سَکَتَ اَلْفًا و نَطَقَ خَلْفًا ای سکت عن الف کلمة
ثم تکلم بالخطأ - قیل کان اعرابی مع قوم فجئق جَبَقَة
فتشوّر فاشار بخواسته و قال انها خَلْفٌ نطقت
خَلْفًا و آب برکشیدن - و کوتاه ترین استخوان پهلو
پهلو و الجمع خلوف و جاے ستور بستن - و فرزند
و هو بالتحریک حسن و بالسکون سیّئ یقال هو خَلْفٌ
سوء من ابیه بالتسکین و خلف صدق من ابیه

ازپریان آنرا بدروغ میدا شتند وهر سخن که آنرا باور ندا شتندے گفتندے هذا حدیث خرافة - وفی الحدیث عن النبی صلعم قال وخرافة حق ولا تدخلہ الالف واللام لانہ معرفة الا ان تریدبہ الخرافات الموضوعة من حدیث اللیل - الخرافات حکایت ہاے شب خرف بالتحریک بازگشتن عقل از کلان سالی (عع ک اف ۲) خرف بالکسر نعت منہ - خارف و بام دہ قبیلہ از مین -

خزف - خزف - دست انداز ان رفتن (عع ف اک ۲) خزف بالتحریک سفال -

خسف - خسوف - بزمین فرو شدن متعد بالباء (عع ف اک ۲) قولہ تعالی فخسفنا بہ وبدارہ الارض ویستعمل مجہولا ایضاً قولہ تعم لخسف بنا وفی حرف عبد اللہ لانخسف بنا کما یقال انطلق بنا وبچشم خانہ فرو شدن دیدہ وخسوف القمر کسوفہ قال ثعلب کسفت الشمس وخسف القمر ہذا اجود الکلام خسف کمی یقال فلان رضی بالخسف ای بالنقیصة - وبات فلان الخسف ای جائعا - رسامہ الخسف وسامہ خسفا بالضم والفتح ای کلفہ وأولاہ الذل والمشقة خسف الرکیة جاے آب برآمدن از چاہ خاسف لاغر خسیف چاہ کہ آب وے منقطع نشود وخسف بضمتین ج - یقال ان العباس بن عبد المطلب سأل عمر عن الشعراء فقال امرؤ القیس سابقہم خسف لہم عین الشعر فانتقر عن معان عور اصح بصر یقال خسف لہم من الخسیف وہی البئر الغزیرة الماء ومنہ قول الحجاج للذی امرہ ان یحفر لہ بئرا افعل أخسفت ام اوشلت یرید أنبطت ماء غزیرا ام قلیلا وشلا قولہ افتقر ای فتح وہو من الفقیر وہو فم القناة یعنی دہانہ کاریز و قولہ عن معان عور یرید ان امرأ القیس من الیمن وان الیمن لیست لہم فصاحة فجعلہم معانی عورا لقول فتح امرأ القیس من معان عور اصح بصر یعنی اخا سیف الارض نرمہاے زمین -

خشف - خشفة - جنبیدن - ودریافتن - وآواز آمدن از برف کہ بروے روند - وبسنگ کوفتن - (عع ف اک) خشیف برف خشوف مرد شاہنبدہ - وشتر شب رو خاشف خاشفة کذلک منخشف آنکہ بہ شب روی دلیر باشد خشاف بالضم والتشدید شب پرہ وہو الخفاش ویقال الخطاف خشاف بالفتح نام مردے خشوف رفتن در زمین (عع ف اض ۲) -

خصف - خصف - نعل پارہ زدہ - ونعل دوختن (عع ف اک ۲) نعل خصیف نعت منہ - وقولہ تعالی وطفقا یخصفان علیہما من ورق الجنة ای یلزقان بعضہ ببعض لیستر بہ عورتہما - خصفة لخت نعل اخصاف نعل دوتاہ دوختن ومنہ قرأ الحسن قولہ تعالی یخصفان علیہما من ورق الجنة الا انہ ادغم التاء فی الصاد وحرک الخاء بالکسر لاجتماع الساکنین وبعضہم حول علیہا حرکة التاء وفتحہا - مخصف بالکسر وفش نعل دوزی خصفة بالتحریک زنبیل خرما خصف خصاف ج - ودرحی از عرب أخصف اسپ وگوسپند کہ تہی گاہ

رَصفة یکے رَصف سنگ برہم نہادن در بنا۔
وپی بر تیز زدن (ع ف اض ۲) دپای بر پای
پیچیدن ویقال ہذا امر لا یرصف بک ای لا یلیق
تراصف بایکدیگر نزدیک ایستادن قوم در صف
رصوف زن تنگ فرج عمل رصیف وجواب
رصیف ای محکم رصین۔ رصافۃ بالضم موضع۔
رصف۔ رَصف۔ سنگ ہای تفسیدہ کہ شیررا
بوے در جوش آرند رَصفة یکے وفی المثل خذ
من الرصفة ما علیہا وداغ کردن بسنگ تفسان
(ع ف اک ۲) رصیف شیر سنگ تاب کردہ شوائ
مرصوف بر سنگ بریان کردہ قدر مرصوفة ویک
بسنگریز ہای تفسان پختہ۔
رعف۔ رعاف۔ بالضم خون بینی۔ ورفتن آن
(ع بفتحہا وض ۲) رعف بالضم لغة فیہ ضعیفة۔
رماح رواعف نیزہ ہای خون چکان رَعف ورَعفتن
وپیش شدن اسپ (ع بفتحہا وض ۲) راعف
نعت منہ وتیزی بینی۔ وبینی کوہ آستر عاف کذلک
وایضا خون آلود کردن سنگ ریزہ سم ستور را
ویقال فعلت علی الرغم من مراعفہ مثل مراغمہ۔
ارعاف شتابانیدن وپر کردن مشک ارعوفة البئر
صخرہ کہ در تنگ چاہ اندازند یا بر سر نہند کہ مستقی
بروے باشد وفی الحدیث انہ علیہ السلام حین سجی
جعل سحرہ فی جف طلعة ودفن تحت راعوفة البئر
راعوفة مثال اعجوبة لغة فیہ۔
رغف۔ رَغیف۔ نان گردہ آرغفة رُغف
رُغفان ج۔
رفف۔ رَف۔ بردارۂ خانہ رفوف ج۔
ورمۂ ازمیش۔ ومکیدن (ع ف اض ۲) وگرد
فراز گرفتن وفی المثل من حَفَّنا او رَفَّنا فلیقتصد
ومالہ حافٌّ ولا رافٌّ وقدمر۔ رف رفیف درخشیدن
(ع ف اک ۲) ثوب رفیف جامۂ تنک وشجر رفیف
درخت تر جنبان رفرف جامہای سبز ودامن ہای
خرگاہ۔ وکرانہای زرہ کہ آونگان باشد رفرفة
یکے وایضاً بال جنبانیدن مرغ بوقتے کہ خواہد تا
فرود آید رفراف مرغے کہ آنرا خاطف ظلمہ نیز گویند
وشتر مرغ نر۔
رنف۔ الرُّنف۔ بہنرام البر۔ رانفة فرود کفیل
مردم وفرود بینی آرناف سست کردن ستور
گوش راز ماندگی وفی الحدیث کان اذا نزل
علیہ الوحی وہو علی القصواء تذرف عیناہا وترنف
اذنیہا من ثقل الوحی۔
رہف۔ ارہاف۔ تنگ کردن شمشیر را سیف
مرہف نعت منہ۔
ریف۔ ریف۔ بالکسر زمین باکشت وعلف ارياف
ج۔ ریف چریدن ستوران زمین ارياف بزمین
علف ناک وفراخی رسیدن۔ وعلف ناک شدن
زمین وہی رَیفة۔
ارحاف۔ تیز کردن کارد ومانند آن کانت الہاء
مبدلة من الہاء۔
رزیف الجمل۔ آواز کردن شتر (ع ف اک ۳)

ملا ارف شبہ الطاق ۔ صح۔

فی تقارب وتفجج۔

ابل ذاہفۃ۔ شتر بستوہ آمدہ از سیر نغۃ فی الدال۔

فصل الراو

رأف۔ رأفۃ۔ رواقۃ۔ سخت بخشودن ومہربان شدن (ع بضمہا وبفتحہا) رأف کذلک (ع ک ف) فہو رؤوف ورؤف تاما وناقصا۔

رجف۔ رَجفۃ۔ لرزہ رجف جنبیدن زمین (ع ف اض ۲) رجفان سخت جنبیدن رَجاف دریا ارجاف درشدن بکارے ارجاف بالفتح واحد اراجیف الاخبار۔

رخف۔ رَخف۔ رَخفۃ۔ مسکہ تنک ویقال صار الماء رخفۃ ای طیبا رقیقا وقد یحرک لاجل حرف الحلق۔ رَخف خمیر تنک وسست رخف بالتحریک مصدر منہ (ع ک اف ۲) ارخاف متعد منہ رَخف ایضا نوعے از رنگ۔

ردف۔ رِدف۔ بالکسر پس سوار نشیننده وہر چہ در پس چیزے ملازم باشد۔ ویکے از حروف علت کہ پیش از حرف روی آرند در شعر ارداف برنشاندن در پس رِدفان روز وشب رِدافۃ بالکسر ردف بودن ملک را ودر جاہلیت چنان بودے کہ یکے را ردف خویش کردندے ملوک در کل مصالحہ نشست وخاست وخوردن وآشامیدن وہر آئینہ دوم ملک در ہر کارے آن ردف بودے وچون ملک بجنگ رفتے تا بازگشتہ بجایش نشستی واز غنیمت چہار یک نصیب او بودے ردّاف بالکسر جاے نشستن ردف از ستور رَدُوف ایضا میرین ارتداف پس سوار برنشستن مترادف نعت منہ رَدیف مثلہ ردّاف ج۔ وایضا ستارۂ نزدیک نسر واقع وایضا النجم الذی ینوء من المشرق اذا غاب رقیبہ فی المغرب۔ ویقال ردفہ امر کواردفہ ای تبعہ واتبعہ۔ ویقال کان نزل بہم امر فردف لہم آخرا عظم منہ ومنہ قولہ تعالیٰ تتبعہا الرادفۃ۔ رواد ف شاخہاے فزونی کہ از تنۂ نخل برآمدہ باشد رَدافی بالضم علی فعالی حداد کنندگان۔ ویاران ارداف در پی یکدیگر برآمدن ستارہ مرادفۃ الجراد نشستن زبر مادہ وسومی بر ہر دو ویقال ہذہ دابۃ لاترادف ای لاتحمل رویفا۔ استرداف درخواستن تا ردیف کنند ترادف پیاپی شدن۔

رسف۔ رَسفان۔ رفتار بابند بر پاے (ع ف اض ۲ وک ۲) رَسف کذلک۔ ارساف راندن باقید ستوررا۔

رشف۔ رَشف۔ مکیدن ارتشاف کذلک (ع ف اض ۲ وک ۲) وفی المثل الرشف انفع ای اسکن للعطش۔ رشوف زن خوش مزہ وسن۔

رصف۔ رصفۃ۔ بالتحریک سنگ برسنگ برہم نہادہ رصف ج۔ یقال مزج ہذا الشراب من ماء رَصف نازع رَصفا آخر لانہ اصفی لہ وارق ای میلہ من رصف الی رصف منازعۃ منہ ایاہ۔ رصاف بالکسر پیکاں بر تیر وکمان پیچند

وثوب مصوون وہذان نادران وقد حذفت احدی الواوین لثقل الضمۃ علی الواو والیاء واقوی علی احتمالہا منہا فلہذا جاء ما کان من بنات الیاء بالتمام والنقصان نحو ثوب مخیط ومخیوط۔

دیف - دیاف - جائے بجزیرہ جل دیانی منسوب الیہ وہو الفخم الجلیل۔

اورعفت الابل - شتر بطور خود رفت وشتابی کرد وبالذال مثلہ واذرعف الرجل فی القتال یعنی درجنگ از صف برآمدہ پیش روی کرد وناس مذرعفون مقلصون فی سیرہم۔

ہو تحت ورف فلان - یعنی آن کس در پناہ ودر سایہ بہمانست اومن ناحیتہ فی خیر او شر۔

درنوف - کزنبور شتر کلان وفربہ۔

الدمغان - کعثمان شبہ الرسول یطلب الشیٔ اورسول سوء بین الرجل والمرأۃ جسکاری ویکسر ج وسفین وسفتہ وسفان بضمہما قلتبانی کردن آوسعات پیشہ قلتبانی کردن۔

دغف - بسیار گرفتن (ع بفتحہا) ماذا حمقوا انسانا قالوا یا ابا دغفار واللہا فقارا ای شیئا لا رأس لہ ولا ذنب والمعنی کلفنا ما لا نطیق ولا یکون۔

دقفانۃ - بالضم بیزگونی دقف دقوف برجاستن شہوت او۔

اولغف - براے وزوی کردن پنہان۔

وہفہ - بسیار گرفت اورا (ع بفتحہا) داہفتہ مردوستر ماندہ از بسیاری رفتار۔

فصل الذال

ذرف - ذرف - ذرفان - رفتن اشک چشم (ع ک ا ف ۲) مذارف مجاری الدمع - ذرفان ایضاً رفتار شست تذریف فرون آمدن برصد یقال ذرف علی المائۃ ای زاد۔

ذرعف - اذرعفت الابل - بالدال والذال جمیعا ای مضت علی وجوہہا - واذرعف الرجل فی القتال اذا استقبل من الصف ای تقدم۔

ذعف - ذعاف - بالضم زہر یقال ذعف الرجل فہو مذعوف ومذروف ایضاً ای سقتہ السم موث ذعاف وذواف ای سریع۔

ذفف - ذفیف - سبک وسبک شدن (ع ف ا ک ۲) خفیف ذفیف سبک وزدد ذفف تذفیف خستہ راکشتن ذفاف بالکسر کذلک - وایضا آب اندک ذفافۃ بالضم نام مروے۔

ذلف - ذلف - بفتحتین خردی وراستی تیغ بینی (ع ک ا ف ۲) ذلف دلفار نعت ازوے۔

ذیف - ذیفان - زہر کشندہ۔

ذأف - بالفتح وذؤاف بالضم شتابی مرگ ذئفان مثلثۃ الذال وذیفان بالفتح والکسر وبفتحتین وذوفان وذواف بضمہما زہر ہلاہل وزہر کشندہ ذأفان مرگ وموت ذؤاف بالضم مجہز بسرعۃ ذأفان مرون (ع بفتحہا) وانذأف انقطع فواؤہ۔

ذعلفہ - طوح بہ واہلکہ۔

ذوفان - بالضم زہر ذاف ذوفا مشی

علہ ذکر الجوہری ایاہا فی الذال غیر مشیر عن ذکرہ فی الدال - ق -

نرم بر ساحل بحرین۔
خرنف۔ کز برج پنبہ و الخرنف من النوق شتر مادۂ بسیار شیر خرنفۃ بار درخت عضاۃ خرانف ج۔
خُرنوف بالضم فرج زن **خرانف** بالضم دراز و خرنفہ بالسیف ضربہ۔
خرزاف۔ بالکسر آنکہ در مجلس نیکو نشستن نداند یا مرد بسیار گوے سبک و نرم و الخرزفۃ فی المشی الخطران۔
خصلفۃ النخل۔ کم آوردن درخت خرما بار را عن ابن عباد ح والصواب بالضاد المعجمۃ۔
خضرفۃ۔ پیری گندہ پیر و فضول پوست او **خضرف** زن فربہ پر گوشت کلان پستان۔
خضلاف۔ بالکسر درخت مقل خضلفۃ کمی بار درخت خرما۔
خنظرف۔ گندہ پیر فانیہ والصواب بالمہملۃ و جمیع ما فی المہملۃ فالمعجمۃ لغۃ فیہ۔
خنجف۔ بالفتح شتر مادۂ فراوان شیر۔
خنضرف۔ زن فربہ گوشت کلان پستان۔
خنطرف۔ بروزن و معنی خنظرف اوہ ذہ الثلثۃ یعنی

فصل الدال

دفف۔ **دف**۔ پہلو دفا البعیر دو پہلوے شتر **دف** بالضم انچہ در سورہا زنند و بالفتح ایضا سنام **دفف** کوہان فرو افتادہ بر پہلوے شتر **دفیف** نرم رفتن (ع ف اک ۲) دافۃ لشکر و دفیف الطائر مرۃ فریق الارض یقال عقاب دفوف للذی یدنو من الارض فی طیرانہ اذا انقض و دافقت الرجل مدافۃ و دفافا اجہزت علیہ۔ تدافف بر یکدیگر نشستن و یقال فذا استدف لک ای ما امکن و تسہل۔ و استدف امرہم ای استتب و استقام۔
دلف۔ **دلیف**۔ آہستہ رفتن۔ و رفتار تیز (ع ف اک ۲) و پیش آمدن لشکر در حرب و الف تیر کہ نزدیک نشانہ افتد و از جائے کہ افتادہ باشد دور شود۔ و گام نزدیک نہندہ بسبب بار گران کہ برداشتہ باشد و **دُلف** ج۔ مثل راکع و رُکع۔ تدلف رفتن و نزدیک شدن صلتہ بالی۔ ابو دُلف بضم الدال و فتح اللام و دُلفین جانور یست دریائی کہ غریق را نجات دہد در دریا از غرق۔
دنف۔ **دنف**۔ بالتحریک بیماری ملازم (ع ک ا ف ۲) و بیمار یستوی فیہ الذکر و الانثی و التثنیۃ و الجمع یقال رجل دَنِفٌ و امرأۃ دَنِفٌ و ہما دہم و ہن دنف فان قلت رجل دَنِفٌ بالکسر قلت امرأۃ دنفۃ أنثت و ثنیت و جمعت و نزدیک شدن آفات بفر و شدن آدناف مثلہ و بیمار گران شدن۔ و بیمار کردن لازم متعد فہو مدنف بالفتح و الکسر۔
دوف۔ **دَوف**۔ ترکردن دار و رابآب۔ و سودن و ترکردن مشک را (ع ف اض ۲) فہو مدوف و مدووف ناقصا و تاما و کذلک مسک مدوف ای مبلول و مسحوق و لم یأت مفعول من المعتل العین من بنات الواو و بالتمام الا حرفان مسک مدووف ای مسحوق او مبلول

ویقال اخلفت النجوم اذا امحلت ولم یکن فیها مطر
واخلف فلان لنفسه اذا کان قد ذهب منه شئ
فجعل مکانه آخر - استخلاف آب برکشیدن وخلیفه
کردن کسے را بجاے خود ویقال جلست خلفه ای
بعده - خلاف مخالفة خلاف کردن خلاف بالکسر
درخت بید مخلفة بیدستان اختلاف آمد وشد
داشتن ویقال هو یخالف الی امرأة فلان ای
یاتیها اذا غاب عنها زوجها - تخلیف یکے پستان
ناقه را تمام دوشیدن صلته بالباء یقال خلف
بناقته وسپس ماندن کسے را تخلف سپس ماندن
از کسے یقال خلفته ورائی فتخلف عنی ای تأخر -
ویقال فی خلق فلان خلفنة بکسر الخاء وسکون الفاء
مع نون زائدة ای الخلاف -

خنف - خناف - بالکسر سستی رسغ شتر (عف ا
ک ۲) ناقة خنوف نعت منه وسر پیچیدن شتر از
مهار خانف بینی برکشنده از تکبر یقال رأیته خانفا
عنی بانفه خنیف کتان سطبر سپید وفی الحدیث
تخرقت عنا الخنف - ابو مخنف کنیت مردے -

خوف - خوف - خیفة - مخافة - ترسیدن (عع
ک اف) فهو خائف وقوم خوف علی الاصل
وخیف علی اللفظ - والامر منه خف - ورجل خاف
ای شدید الخوف کما یقال رجل صاث ای شدید الصوت
علی فعل فانقلبت الواو الفا لفتحة ما قبلها - مخافة
ترسانیدن یقال خاوفه فخافه ای غلبه بالخوف
ای کان اشد خوفا منه - اخافة تخویف ترسانیدن

یقال وجع مخیف وطریق مخوف - تخوف ترسیدن
وکم کردن خافة خریطهٔ ازادیم که در وے عسل چینند -
خیف - خیف - جاے بلند تر از آب راه وفروتر
از کوه - وپوست پستان - ونام جاے بمکه مسجد الخیف
درمنی اخافة به مسجد خیف شدن ناقة خیفاء ناقهٔ
که پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکه
غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک
یک چشم سپید ودیگرے سیاه شدن اسپ فرس
اخیف - ویقال الناس اخیاف ای مختلفون -
اخوة اخیاف برادران مادری وبنو الاخیاف
مادریان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانه یکے -

خترفه - زود بریدن آنرا -
خنتف - کتف بسداب -
خجف وخجیف - خفت وسبکی عقل خجیف ایضاً
لاغر خجیفة مؤنث منه خجان بالکسر والصواب
تقدم الجیم -
خدف - زودی رفتار ونزدیک انداختن گام
ودنبال کشتی خدف خوش عیش شد (عع ف ا
ک ۲) خدفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت
اختدفه ربو دآنرا خدف الثوب پارچه را بریدن
(عع ف اک ۲) اختداف الثوب مثله خدف
کعب پارهاے کرته خدفة یکے -
خرشفة - جنبیدن وآمیختن سخن وزمین وزشت
سنگریزه ناک باپژه که رفتن بران دشوار باشد
خرشاف بالکسر مثله وخرشاف شهریست بریگستان

بالتحریک وآنکه سپس کسے آید وکل ما استخلفته
من شئ - بعیرٌ اَخلف شتر بکرانه میل کننده فاس
ذات خَلفین تبر تیشه خلف بالضم دروغ ودروغ
کردن وعده را یعنی خلاف کردن آن وهی
فی المستقبل کالکذب فی الماضی - خلف بالکسر
پستان ستور ومردم ویقال یمشین خلفة ای تذهب
وتجئ هذه - خِلفة ایضاً آمد وشد روز وشب ومنه
قوله تعالیٰ وهو الذی جعل اللیل والنهار خِلفةً -
ویقال ایضاً القوم خِلفة ای مختلفون - ویقال
بنو فلان خلفة ای شِطرة نصف ذکور ونصف
اناث - ویقال اَخَذته خلفة کاهے که بحاجت گاه
رود ویقال من این خلفتکم ای من این تستقون
خلفة علف که بعد از علف خورده شده روید - و
علف که بتابستان روید خلفة الشجر میوهٔ دوبره
خَلف بکسر اللام شتران آبستن خَلفة یکے مُخلف
شتر که از نه سالگی درگذشته باشد یستوی فیه الذکر
والانثیٰ یقال مخلف عام ومُخلف عامین - مُخلفة
ناقه که آبستن نماید ونباشد رجل مخلاف مرد بسیار
خلاف کننده وعده را ومخلاف ایضاً یکے از مخالیف
یمن یعنی دیه ها وقصبه ها رجل خالفة مرد بسیار
خلاف ویقال لا ادری امیّ خالفة هو اے
امیّ الناس هو غیر مصروف للتانیث والتعریف -
وفلان خالفة اهل بیته وخالف اهل بیته اذا کان
لا خیر فیه - خالفة ایضاً ستون خیمه وخرگاه خوالف
ج - وقوله تعالیٰ رَضُوا بان یکونوا مع الخوالف

ای مع النساء - الخالف آب برکشنده خَلیفی بالکسر
وتشدید اللام خلافت قال عمر رض لو اَطقتُ الاذان
مع الخلیفیٰ لاَذّنتُ - خلیف راه میان دو کوه
خَلیفان دو بغل ناقه خلیفه م وقد یونث خلائف
خلفاء ج - جمعوا علیٰ استقاط الهاء فصار مثل
ظریف وظُرفاء لان فعیلة بالهاء لا تجمع علیٰ فُعلاء
سوے انهم جمعوه من اجل انه لا یقع الا علیٰ مذکر -
خلافت بالکسر بجاے کسے بودن درکارے - و
بجاے کسے خلیفه کردن کسے را ومنه قوله تعالیٰ
هارون اخلُفنی فی قومی متعد لازم وسپس کسے
آمدن (ع ف اض ۲) خُلوف بوے گرفتن دهان
ومزه وبوے گردانیدن شیر وطعام - وتباه شدن
کسے - وکُهنگی جامه بیرون کردن ونو درآوردن
بجاے آن ویقال حیٌّ خُلوف ای غُیّب وقبیله
که از ایشان هیچ کسے نمانده باشد خلوف ایضاً
سپس ماندگان حاضر وهو من الاضداد - اخلاف
متغیر شدن بوے دهان - ونیکو کردن جامهٔ کهنه را
واخلف الله علیک گفتن کسے را که مالے از وے
رفته باشد ای رَدّ علیک مثل ما ذهب منک فان
هلک له والدٌ واخ او غیرهما قلت خلف الله علیک
بغیر الف ای کان الله خلیفة من فقدته علیک و
وعده را خلاف کردن - وخلاف یافتن وعده را
ودست بشمشیر بردن تا برکشد - وبرآوردن
خلفه واخلفتُ البعیر ای حوّلت حقبه عن شیله
مایلی الخصبة کیلا یحتبس بوله وآب برکشیدن

سفید دارد و لون کلون الرماد فیه سواد و بیاض
جمل اخصف و ظلیم اخصف فیه سواد و بیاض
کتیبة خصیفة لشکر آهن رنگ و یقال خُصِفت
من ورائها الخیل ای اُردِفت فلهذا لم تدخلها الهاء
لانها بمعنی مفعولة و لو کانت للون الحدید لقالوا خصیفة
لانها بمعنی فاعلة و کل لونین اجتمعا فهو خصیف -
والخصیف ایضا شیر باماست آمیخته خصاف بالکسر
بچهٔ نه ماه افگندن شتر (ع ف اک ۲) خصوف
بالفتح نعت منه و ایضاً ناقة که بعد از مدت حمل بگیرد
زاید یعنی بسیزده ماه خصاف مثل قطام نام آبیست
وفی المثل هو اجرء من خاصی خصاف و ذلک
ان بعض الملوک طلبه من صاحبه لیستفحله فمنعه ایاه و خصاه -
خضف - خَضَف - تیز دادن (ع ف اک ۲)
ومنه قیل للامة یا خضاف -
خطف - خَطَف - ربودن (ع ک اف ۲) و
بالعکس و الاولی لغة جیدة فصیحة قوله تعالی یَخطَف
ابصارهم و قرئ بالکسر ایضا - اختطاف تخطّف
ربودن و قرأ الحسن الا من خَطِف الخطفة بالتشدید
یرید اختطف فادغم علی ما نفسر فی باب اللام فی
قتل ان شاء الله تعالی - خطاف بالضم و التشدید
فراشتوک - و آهن کژ که محور بکرهٔ چاه بروے گردد
و هر چه کژ و سر تیز باشد خطاطیف ج - مخالب السباع
خطاطیفها - خطّاف بالفتح و یو خاطف ظاهر غریست
که اورا فراف خوانند خاطف گرگ برق خاطف
درخش که چشم را خیره کند اختطاف خطا کردن تیر
نشانه را اختطاف الحشی انطواؤه خطیفة طعام
از آرد و شیر که عرب را باشد جمل خَیطَف شتر
شتاب رو خطفی بفتحات آن نوع از زرفا شتر
ولقب مروے -
خطرف - خَطرَفة - با طاء المعجمة بشتاب رفتن
شتر و گام فراخ نهادن و هی لغة فی خذرفة -
خفف - خَفّ - بالضم موزه خِفاف ج - وسیل
اخفاف ج - خف بالکسر خفیف سبک یقال خرج
فلان فی خِفّ من اصحابه ای فی جماعة قلیلة -
خفة بالکسر سبکی (ع ف اک ۲) خُفوف اندک شدن
و بزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف
سبک شمردن - و خوار داشتن خفاف بالضم
سبک - و نام مروے - اخفاف سبک حال شدن
مرد و فی الحدیث ان بین ایدینا عَقَبَةً کؤودا لا یجوزها
الا المخِفّ و باستوران سبک رو شدن خفّان
جائیست که در وے شیر بسیار باشد -
خلف - خَلف - پس و قرنی بعد از قرنی یقال
هؤلاء خَلفٌ سَوءٌ بالاضافة و سخن تباه و خطا یقال
سکتَ الفاً و نطقَ خَلفاً ای سکت عن الف کلمة
ثم تکلم بالخطأ - قیل کان اعرابی مع قوم فجق جبقة
فتشوّر فاشار بحواسته و قال انها خَلفٌ نطقت
خَلفاً و آب برکشیدن - و کوتاه ترین استخوانهاے
پهلو و الجمع خلوف و جاے ستور بستن - و فرزند
و هو بالتحریک حسن و بالسکون سیّئ یقال هو خَلفٌ
سوء من ابیه بالتسکین و خلف صدق من ابیه

ازپریان آنرا بدروغ میدا شتند وهر سخن که آنرا باور نداشتندے گفتندے هذا حدیث خرافة - وفی الحدیث عن النبی صلعم قال وخرافة حق ولا تدخله الالف واللام لانه معرفة الا ان تریدبه الخرافات الموضوعة من حدیث اللیل - الخرافات حکایت هاے شب **خرف** بالتحریک بازگشتن عقل از کلان سالی (عع ک اف ۲) خرف بالکسر نعت منه - خارف و بام دو قبیلهٔ ازمین -

خرف - خرف - دست انداز ان رفتن (عع ف اک ۲) خرف بالتحریک سفال -

خسف - خسوف - بزمین فرو شدن متعد بالباء (عع ف اک ۲) قوله تعالی فخسفنا به وبداره الارض ویستعمل مجهولا ایضاً قوله تع لخسف بنا وفی حرف عبد الله لانخسف بنا کما یقال انطلق بنا وبچشم خانه فرو شدن دیده وخسوف القمر کسوفه قال ثعلب کسفت الشمس وخسف القمر هذا اجود الکلام خسف کمی یقال فلان رضی بالخسف ای بالنقیصة - وبات فلان الخسف ای جائعا - رسامه الخسف وسامه خسفا بالضم والفتح ای کلفه وأولاه الذل والمشقة خسف الرکیة جاے آب برآمدن از چاه خاسف لاغر خسیف چاه که آب وے منقطع نشود خسف بضمتین ج - یقال ان العباس بن عبد المطلب سأل عمر عن الشعراء فقال امرؤ القیس سابقهم خسف لهم عین الشعر فانقطر عن معان عور اصح بصر یقال خسف لهم من الخسیف وهی البئر الغزیرة الماء ومنه قول الحجاج للذی امره ان یحفر له بئرا ففعل أخسفت ام اوشلت یرید أنبطت ماء غزیرا ام قلیلا وشلا قوله افقفرای فتح وهو من الفقیر وهو فم القناة یعنی دهانهٔ کاریز وقوله عن معان عور یرید ان امرأ القیس من الیمن وان الیمن لیست لهم فصاحة فجعلهم معانی عورا لقول فتح امرأ القیس من معان عور اصح بصر اخا سیف الارض نرمهاے زمین -

خشف - خشفة - جنبیدن - ودریافتن - وآواز آمدن از برف که بروے روند - وبسنگ کوفتن - (عع ف اک) خشیف برف خشوف مرد شتابنده - وشتر شب رو خاشف خاشفة کذلک مخشف آنکه بشب روی دلیر باشد خشاف بالضم والتشدید شب پره وهو الخفاش ویقال الخطاف خشاف بالفتح نام مردے خشوف رفتن درزمین (عع ف اض ۲) -

خصف - خصف - نعل پاره زده - ونعل دوختن (عع ف اک ۲) نعل خصیف نعت منه - وقوله تعالی وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة ای یلزقان بعضه ببعض لیستر ا به عورتهما - خصفة لخت نعل اختصاف نعل دوتاه دوختن ومنه قرأ الحسن قوله تع یخصفان علیهما من ورق الجنة الا انه ادغم التاء فی الصاد وحرک الخاء بالکسر لاجتماع الساکنین وبعضهم حول علیها حرکة التاء فقهما یخصف بالکسر وفش نعل دوزی خصفة بالتحریک زنبیل خرما خصف خصاف ج - وپدرحی از عرب أخصف اسپ وگوسپند که تهی گاه

حوف - حَوْف - ازار از پوست کہ زنان حائض و کودکان پوشند حافة کرانہ حافتا الوادی دو کرانۂ وادی تحوف از کرانہ چیزے کم کردن -

حیف - حَیف - جور - وستم کردن (ع ف اک ۱) صلتہ بعلی - تحیف مثل تحوف -

حبروف - کعصفور مرد رنج کشیدہ بر عیال خود -

حترفة - خشونت وسرخی کہ در چشم پدید آید وحترفہ عن موضعہ آنرا از جایش جنبانید وتحترف من یدی متفرق وپریشان شد -

حثف - بالکسر والکتف لغتان فی الحفث والفحث -

حجروف - کعصفور دابۂ است خرد دراز پاہا بزرگ تر از مور -

المحذرف بفتح الراء آوند پر والشئی المسوی نحو الحفر والظلف وام حذرف کزبرج کفتار حذرفوت بالفتح تراشۂ ناخن ومنہ یقال دمالہ حذرفوت ای فسیط -

حرنقفة - بالضم زن کوتاہ تصحیف والصواب بالراء المهملة -

حصف - بالکسر مار -

حنظف - کجندل کلان شکم -

حکوف - بضمتین سستی در کار -

حنتف - کجعفر مرغ صاف وپاک کردہ برائے پختن وابن السجف بن سعد الیافعی والحنفتان حنتف واخوہ سیف او الحارث ابنا اوس بن حمیری وکزبرج ابو یزید بن حنتف المازنی وفیہ اختلاف وکزنبور من ینتف لحیتہ من ہیجان المرارة -

حنجف - کجعفر وزبرج وقنفذ رأس الورک مایلی الحجبة کالحنجفة بالضم حنجوف کزنبور سر قبرغہ کہ با مہرہا پشت پیوند وحناجف ج -

فصل الخاء

خندف - خُنْدَفَة - نوعے از رفتار خندف بکسرتین قبیلۂ -

خذف - خَذْف - سنگ ریزہ انداختن بانگشتان (ع ف اک ۲) مخذفة فلاخن خذوف مادۂ خرمہرہ

خذرف - خذروف - بالضم بازیچۂ کودکان کہ چرم پارۂ گرد را ریسمان در میکشند واورا میگردانند واز وے آوازے مے آید خذاریف ج - ویقال ترکت السیوف رأسہ خذاریف ای قطعا - خذراف بالکسر نوعے از شورگیاہ خذارفہ یکے -

خرف - خرف - میوہ چیدن (ع ف اض ۲) یقال خرفة الثمار واخترفتہا ای اجتنیتہا خرفة بالضم انچہ پیدا شود از میوہ ویقال التمر خرفة الصائم - مخرفة بستان - وراہ مخرف مثلثة وفی حدیث عمر ض ترکتکم علی مخرفة النعم - مخرف بالکسر میوہ دان خروف بالفتح برہ واسپ کرۂ شش ماہہ خرائف نخلہا کہ خرما از وے باز کردہ باشند خریف تیرماہ خرفی بسکون ۲ وحرکتہ تیرماہی خریف ایضا باران تیرماہ یقال قد خرفنا وخرفت الارض فہی مخروفة باران تیرماہ رسیدہ مخارفة معاملۂ تیرماہ کالمشاهرة من الشهر - اخراف برۂ تیرماہی زادن گویند یقال منہ شاة مخرف وبتیرماہ درآمدن قوم خرافة بالضم نام مردے پری زدہ کہ ہر چیزے کہ میگفت

پیمانه تا لبها پر شده. حَفّ حفاف برهنه وساده کردن زن روی را از موی (ع ف اک ۲) یقال منه حَفَّتِ المرأة وجهها واحتفّت ایضاً وگرد اگرد آمدن چیزی را قوله تعالی وترَی الملائکة حافّین من حَوْلِ العرش وخدمت کردن (ع ف اض ۲) یقال من حفنا اورفّنا فلیقتصد ای من خَدَمنا اوتعطّف علینا وحاطنا وقیل هذا حدیث. یقال مالفلان حاف ولا راف ونیک ساده کردن لب از موی وبرهنه وبی موی کردن سر را (ع ف اک ۲) حفف بالتحریک بدی عیش وکمی مال ویقال حفتهم الحاجة تحُفّهم وهم قوم محفوفون اذا کانوا محاویج. حفوف بی روغن ماندن سر (ع ف اک ۲) احفاف بی روغن گذاشتن سر را مدتی وآواز آوردن از اسپ بدوانیدن حفیف آواز آمدن ازوی در دویدن. وآواز کردن بال مرغ در پریدن حفاف بالکسر موی گرد اگرد سر احفّة ج. حفافان دو کرانهٔ هر چیزی تحفیف گرد چیزی در آوردن احتفاف خوردن انچه در دیگ باشد از طعام اشتفاف خوردن انچه در جام باشد از شراب حُفّة بارگیر بی قبه هودج بارگیر با قبه.

حقف. حَقَف. بالکسر ریگ توده کرد حقاف احقاف ج. احقیقاف خم گرفتن ریگ توده و ماه نو یقال احقوقف الهلال ای اعوج. فی الحدیث انه مرّ بظبی حاقف فی ظل شجرة ای منحنٍ وهو الذی انحنی وتثنّی فی نومه. احقاف دیار عاد قوله تعا واذکر اخا عاد اذ انذر قومه بالاحقاف.

حلف. حَلِف. بسکون اللام وکسرها سوگند خوردن (ع ف اک ۲) محلوف کذلک وهو احد ما جاء من المصادر علی مفعول مثل المجلود والمعقول والمعسور احلاف سوگند دادن تحلیف استحلاف کذلک. حلف بالسکون سوگند وعهد مخالفة عهد کردن باهم تحالف ای تعاهد. وفی الحدیث انه حالف بین قریش والانصار یعنی آخی بینهم لانه لا حِلْفَ فی الاسلام الاحلاف هم قوم من ثقیف ویقال هم اسد وغطفان لانهم تحالفوا علی التناصر. حلیف وهم سوگند وهم عهد. حلیفان بنو اسد وطی وایضاً فزاره واسد. حلیف اللسان تیز زبان وفصیح. حلفاء بالفتح والمد عیشه حلفة بفتح اللام یک بن ازه. قال ابوزید مثل طرفاء وطرفة وقصباء وقصبة وقال الاصمعی حلفة بکسر اللام ذوالحُلیفة میقات اهل مدینه.

حنف. حَنَف. بالتحریک کژی پای چنانکه سر پای سوی یکدیگر سپرد احنف نعت منه ونام مردی که اورا ضحیک خوانند ویقال ضربت فلانا علی رجله فحَنَفْتُها. حنیف مسلمان ودرست دین تحنف مسلمانی کردن یقال تحنف الرجل اذا عمل عمل الحنفیة ویقال اختتن ویقال اعتزل الاصنام وتعبد. حَنَفاء نام اسپی ونام آبی. حنیفة پدر حی از عرب ابوحنیفة کنیت نعمان بن ثابت الکوفی وهو الامام الاعظم رحمه الله تعالی.

وناقۂ لاغر قولہ تعالیٰ ومن الناس من یعبد اللہ علیٰ حرفٍ ای علیٰ وجہ واحد ای فی السراء دون الضراء - احراف لاغر کردن ستور را - و نیکو زیادت شدن مال کسے فلان مُحرِف نعت منہ - ویقال جاد فلان بالحلق والاحراف اذا جاد بالمال الکثیر - رجل محارف بفتح الراء مرد بے بخت ومحروم وہو خلاف مبارک ویقال حَرَفَ کسبَ فلان اذا شدّد فی معاشہ کانہ نیّل برزقہ عنہ - وفی الحدیث عن ابی مسعودؓ موت المؤمن عرق الجبین یبقیٰ علیہ البقیۃ من الذنوب فیحارف بہا عند الموت ای یشدّد علیہ لتمحّص عنہ ذنوبہ - حرف بالضم تخم سپندان ومنہ شئ حریف بالکسر والتشدید چیزے تند زبان کز یقال بصل حریف وبے بختی حرفۃ بالکسر مثلہ وایضا پیشہ محترف پیشہ ور وفلان حریفی ہم کارمن ویارمن حرف بالفتح ایضا کسب کردن وخراشیدن (عع ف ا ک ۲) مثل القرف محراف بالکسر میل کہ بجراحت فرو برند تا غور آن معلوم شود تحریف گردانیدن سخن از موضع خود - وبریدن قلم را محرف تحرف انحراف احریراف میل کردن وبرگشتن ویقال مالی عن ہذا الامر محرَف ومالی عنہ مَصرِف بمعنیً واحد ای متنحّی -

حرجف - حَرجَف - باد سرد -

حرشف - حرشَف - پشیزہا ہی - وپشیزۂ کارد وشمشیر وگیاہے کہ آنرا کنگر خوانند بہ بعضے از زبانہا حرشفۃ زمین درشت -

حرقف - حرقَفۃ - استخوان سرسرین یقال المریض اذا طالت ضجعتہ وبرت حراقفہ - حرقوف بالضم ستور لاغر -

حسف - حسافۃ - بالضم انچہ فرو ریزد از خرما تباہ شدہ از درخت حَسف پاکیزہ کردن خرما ازان خرماہاے تباہ (عع ف اک ۲) انحساف ریزہ ریزہ شدن حَسف بفتحتین چیز بکہ بہ دست پاک کنی آنرا وقولہم فی صدرہ علیّ حَسیفۃٌ وحسافۃ ای غیظ وعداوۃ -

حشف - حَشَف - بالتحریک بدترین خرما وفی المثل اَحشَفا وسُوءَ کیلۃ - وایضاً الضرع الیابس جحشاف حشف بار آوردن نخلہ حَشَفۃ بالتحریک سرزنہ تا خنثہ جاے حشیف جامۂ کہنہ متحشف مرد کہنہ جامہ

حصف - حَصَف - بالتحریک کرشک - وباکرشک شدن پوست (عع ک ا ف ۲) حَصیف درست خرد واستوار حصافۃ مصدر منہ (عع بضمہا) احصاف استوار کردن کار را - واستوار تافتن رسن را وبشتاب گذشتن فرس مُحصِفٌ وناقۃ محصاف نعت منہ - استحصاف استوار شدن - وسخت شدن روزگار بر کسے صلتہ بعلیٰ وتنگ شدن فرج یقال فرج مستحصف -

حفف - حَفّۃ - نوردن بافکار حَفّ شانہ وتیغ معجرا فی حَفّانہ چوزۂ شتر مرغ حَفّان ج - یستوی فیہ المذکر والمؤنث وخدمت گاران حفّان ایضاً

وفتح ۲ نام جائے۔

جوف - جَوف - زمین پست - وشکم و درون ہر چیزے - و در گذرانیدن طعنہ باندرون صلتہ بالباء - اجافۃ کذلک و در پیش کردن یقال اَجَفتُ الباب - واجَفتُہ الطعنۃ وجُفتُہ بہا عن الکسائی۔ اجوفان شکم و فرج جائفۃ طعنۂ کہ باندرون گذرد مجوف بارگیر شکم کلان استجافۃ استجواف فراخ شدن جواف بالضم نوعے از ماہی جُوفی مثلہ - جوف بالتحریک فراخ و درون کاواک شدن شئی اجوف چیزے کاواک ولاثۃ جوف ای واسعۃ شجرۃ جوفاء کاواک تجویف میان تہی و کاواک کردن مُجوّف ستور کہ پیسکی بر شکم دارد اجتیاف تجوّف باندرون چیزے شدن شئ جُوفی فراخ اندرون و قولہم اخلی من جوف حمار ہو اسم وادٍ فی ارض عاد فیہ ماء و شجرۃ حما رجل یقال لہ حمار مات بنوہ فکفر کفرا عظیما وقتل کل من مر بہ من المسلمین فاقبلت نار من اسفل الجوف فاحرقتہ ومن فیہ وغاض ماؤہ فضربوا بہ المثل فقالوا اکفر من حمار وادی جوف الحمار وجوف الغیر وآخرب من جوف حمار۔

جیف - جیفۃ - بالکسر مردار بو گرفتہ جیف اجیاف ج - تجییف بوے گرفتن مردار و مردار شدن۔

جحدف - بجعفر نجیب فربہ۔

طعام جلنفاۃ - طعام بے نانخورش۔

جناوف - بالضم درشت تنومند از مردم و شتر و آنکہ ہنگام رفتار ہر دو دوش خود را جنباند و سطبر کوتاہ و ناقۂ جناوف و جناوفۃ بضمہما سمینۃ ظہیرۃ وکذلک امۃ جناوفۃ ولا یوصف بہا الحرۃ۔

جہافۃ - بالضم نام شخصے - واجتہف الشئ اخذہ اخذا کثیرا۔

فصل الحاء

حتف - حَتف - مرگ حتوف ج - یقال مات فلان حَتف انفہ اذا مات من غیر قتل ولا ضرب و لا یبنی منہ فعل - حتفان دو بار و رحتف بن اوس وسیف بن اُوس۔

حجف - حجفۃ - بالتحریک سپر کہ دروے چوب و پی نباشد و از پوست و چرم بود - حُجَف ج - مُحاجفۃ مبارز صاحب سپر محاجفۃ معارضت و مدافعت کردن احتجاف خود را باز داشتن از کارے۔

حذف - حذف - انداختن چیزے - و از موے و دُم ستور گرفتن - و بعصا انداختن چیزے را - و پارۂ از سر بیرون انداختن بزخم شمشیر - و انداختن حرفے از کلمہ (ع ف اک ۲) حذافۃ بالضم چیزے کہ از پوست و جز آن انداختہ شود و یقال ما فی رحلہ حذافۃ ای شئ من الطعام - واکل الطعام فما ترک منہ حُذافۃ - حَذفۃ نام اسپے تخذیف آمادہ کردن و نیکو کردن حذف بالتحریک گوسپندان سیاہ ریزہ از گوسپندان حجاز حَذفۃ یکے و فی الحدیث کانہا بنات حذف۔

حرف - حَرف - کرانہ و تیزی ہر چیزے و یکے از حروف ہجا - و ناقۂ باریک میان استوار -

بال بریده -

جرف - جَرْف - کاویدن زمین را - و بہ بیل خاک وگل برکندن از زمین (ع ع بفتحها) وقد جرفت الشئ وذهبت به کله - مجرفة بیل جرف بضمتین وسکون آب کند ومنه قوله تعالی علی شفا جُرُفٍ هارٍ جرفته ج - تجریف کاویدن سیل زمین را تجرف کذلک جارف مرگ مرگ ستور که آنرا یوت خوانند ترکان وطاعون جرف بالفتح داغ سُرین شتر سیل جراف بالضم سیل که همه چیز را برد رجل جُراف مردے که همه طعام را خورد جَراف بالضم والکسر پیمانه -

جزف - جَزْف - آسان گرفتن کارے را جزاف گزاف وهو معرب -

جعف - جَعْف - افگندن وبرزمین زدن کسے را وبرکندن انجعاف لازم منه جُعِفّی بالضم پدر قبیلهٔ ازیمن -

جفف - جَفَّة - بالفتح جماعتے از مردم یقال وُضِعَتْ فی جَفَّة الناس وجاء القوم جَفَّة واحدة قال ابن عباس لا تقل فی غنیمة حتی تقسم جفة ای کلها - جف بالضم کذلک وغلاف شکوفه - ومشک کنانه که پارهٔ ازوے ببرند ودولوسازند جُفّان دو قبیلهٔ بکر وتمیم جُفافة بالضم ریزهاے ست جُفاف الطیر نام جاے - جَفیف علف خشک یقال الابل فیما شاءت من جفیف وقفیف یعنی نیم خشک وتمام خشک از علف جَفْجَف زمین بلند ونرم جَفاف جُفُوف خشک شدن (ع ع ف ا ک ۲) تجفیف خشک شدن جامه که هنوز نمناک باشد یقال جف الثوب وهر چه نیکو خشک شود گویند قَفَّ الثوب واصلها تجفف فابدلوا من الفاء الوسطی حیا کما قالوا تبشبش من تبشش - تجفیف خشک کردن وبرپشت اسپ انداختن تجفاف یعنی اسپ نمد وانچه خوے اسپ را بوے خشک کنند تا زائده -

جلف - جَلْف - رندیدن گل وجز آن - وبریدن وبرکندن (ع ع ف اض ۲) جالفة سرشکستگی که پوست وگوشت سر رفته باشد طعنة جالفة آنکه باندرون نگذرد وهو خلاف الجائفة وسال تنگی وقحط ویوت ستور یقال اصابتهم جَلیفة عظیمة ای اصابهم مُوتان وهم قوم مُجْتَلَفون یوت رسیدگان اجتلاف ازبن برکندن تجلیف هلاک کردن مال کسے مُجَلَّف آنکه از کنارهاے وے رفته باشد - وآنکه چیزے ازوے مانده - وآنکه تنگ سال بروے گذشته باشد و مالها تلف شده جَلَف بالکسر خم تهی ومسلوخ شکم کفانیده وتهی کرده - وهر چه میانه تهی باشد از خرما ویقال اعرابی جِلْف ای جاف واصله من اجلاف الشاة وهی المسلوخة بلا رأس ولا قوائم ولا بطن -

جنف - جَنَف - بالتحریک میل کردن (ع ع ک ا ف ۲) قوله تعم فمن خاف من مُوصٍ جَنَفًا - اجناف میل آوردن بچیزے ویقال اَجْنَفَ ای جاء بالجنف کما یقال الام ای اتی بالیلام علیه واَخَسَّ ای اتی بالخسیس - ویقال تَجانَفَ فلان لِاثْمٍ ای مال قوله غیر متجانفٍ لاثم - اجنف کوز پشت جَنَفی بالضم

من الشعر والتقاف من یلقط احادیث النساء کالمتقف تقافون وتقائف ج وانتک بتقانه وعلی تقانه بالکسر حینه واوانه وتقفه تقیفا قال تقفا تاف بصره - سرگشته شد (عع ف اض) ومافیه توفة بالضم ولا تافة ای عیب او مزید او حاجة او ابطاء وطلب علی توفة بالفتح عشرة ودنیا توفات ج

فصل الثاء

ثقف - ثقافة - زیرک شدن وسبک شدن (عع بضمهما) یقال ثقف فهو ثقف مثال ضخم فهو ضخم - ثقاف بالکسر انچه نیزه را بوے راست کنند تثقیف راست کردن نیزه ثقف یافتن (عع ک اف ۲) یقال ثقفته ثقفا بالسکون مثال بلعته بلعا ای صادفته فهو ثقف بضم القاف وکسرها مثال حذر - وثقف ثقفا بالتحریک مثال تعب تعبا لغة فی ثقف ای صار حاذقا فطنا ثقیف پدر قبیلهٔ از موازن ثقفی منسوب بوے نخل ثقیف سرکش تنک تیز -

ثحف - بالکسر وکتف شکنبهٔ تو بر تو کانها اطباق الغرث اثحاف ج -

ثطف - بفتحتین افزونی در طعام ودر شراب ودر خواب ودر ارزانی ودر فراخی -

فصل الجیم

جأف - جأف - افگندن وترسانیدن (عع بفتحها) جأفه کمنعه فی جفنه ای صرعه - مجؤف ترسنده وگرسنه - وقد جئف یستعمل مجهولا -

جحف - اجحاف - بردن یقال اجحف به ای ذهب به - واجحف به ای قاربه ودنا منه صلته بالبلاء مجاحفة انبوهے کردن - ونزدیک شدن یقال جاحفه ای زاحمه - ویقال مر الشئ مضرا ومجحفا ای مقاربا - سیل جحاف بالضم سیل که زمین را بکاود وببرد هر چه هست جحاف ایضا - روان شدن شکم از هیضه رجل مجحوف نعت منه - ویقال موت جحاف ای یذهب بکل شئ - جحاف بالکسر ریختن آب دلو که بسر چاه رسیده باشد - ودریدن دلو - مجحوف بالفتح دلو با آب - جحفة جائے میان مکه ومدینه که میقات اهل شام است ونام آن جائے مهیعة بوده است فاجحف السیل باهلها فسمیت جحفة -

جخف - جخف - تکبر کردن (عع ف اک ۲) شخاف مثل جفاخ نعت منه - خیف فخر کردن بزیادت از حد خویش وفی الحدیث عن ابن عمر انه نام وهو جالس حتی سمع خیفه ای غطیطه -

حدف - جدوف - پریدن مرغ بال بریدن (عع ف اک ۲) مجداف بالکسر بیل کشتی - وبال مرغ وهو بالدال والذال معا - جدف بالتحریک کور وهو ابدال جدث وشراب که سر کشاده باشد خنور وے ونباتے که درمین باشد که خوردنی آن تشنگی شکند تجدیف ناسپاسی کردن نعمت را وکم شمردن آن اجداف کذلک وفی الحدیث لا تجدفوا بنعمة الله -

جناوف بالضم کوتاه سطبر جناوفة مؤنث -

جذف - جذف - بریدن (عع ف اک ۲) مجذاف مثل مجداف وشتافتن در رفتن - وپریدن مرغ

یعنی ستور را ارض انیقة النبت زمین زود رویاننده ویقال تلک ارض آنف بلاد الله - انف بالتحریک انفة تنگ داشتن (ع ک ا ف ۲) یقال ما رأیت احمق انفا ولا آنف من فلان یعنی با تنگ تر از وی ودر ومند شدن یعنی شتر از چوبک مهار انف نعت منه وهو شاذ والقیاس بانوف کالمصدور للذی یشتکی صدره والمبطون للذی یشتکی بطنه وجمیع ما فی الجسد علی هذا - وفی الحدیث المؤمن کالجمل الانف ان قید انقاد وان أنیخ علی صخرة استناخ - استیناف از سر گرفتن کار وآغاز کردن ایتناف کذلک - آنفا اکنون یقال کذا آنفا وسالفا چنین بود اکنون وپیشین تانیف تیز کردن کرانهٔ چیزے -

اوف - آفة - آفت ویقال ایف الزرع مجهولا آفت رسیده شد گشت زرع مؤوف نعت منه -

اجیف - کزبیراو کاحمدوح فموضعه الخاء اسم مجفر بن کعب بن العنبر -

اداف - بالضم نره وگوش وادفیة جبل لبنی قشیر وادفو بضم الهمزة وفتحها وقد تبدل الدال تاء وهیست نزدیک اسکندریه وشهریست کوچک درصعید منه الامام محمد بن علی الادفوی النحوی المفسر وتفسیره فی اربعین مجلدا وجعفر ویدعی عبد الله بن ثعلب بن جعفر - الفقیه -

اذاف - بالضم نره وتاذف کتضرب موضع علی برید من حلب -

فصل الباء - برسف - بالضم وهیست بسواد منها احمد بن الحسن المقرئ ومحمد بن بقاء البرسفیان الضریران المحدثان -

البرنوف - کهف نوریات معروف کثیر بمصر مسیح عصارته فی محلول النیلنج علی مفاصل الصبیان نافع من صرع یعرض لهم جلدا وکذا سقی درهم بلبن امه وشم ورقه نافع للزکام وسد الدماغ وامعه الاطفال من الریاح الباردة وقطع سیلان العاهم

باف - وهیست بخوارزم منها عبد الله بن محمد البخاری ابو محمد البانی شیخ الشافعیة ببغداد وفقها وادبا -

فصل التاء

تحف - تحفة - بالضم وتسکین الحاء وتحریکها تحف ج - اتحاف تحفه دادن -

ترف - ترفة - بالضم تندی میانهٔ لب بر بن و تازگی از نعمت وآسایش اتراف بنعمت پروردن وبے راه گردانیدن نعمت کسے را -

تلف - تلف - بفتحتین هلاک شدن (ع ک ا ف ۲) اتلاف هلاک کردن متلف بیابان ویقال ذهبت نفس فلان تلفا وتلفا ای هدرا - متلاف بسیار تلف کننده -

تنف - تنوفة - بیابان تنوفیة کذلک مثال دوّ ودوّیة وبرو بریة -

تلف - بالضم چرک ناخن او اتباع لاف تلفة کجنة ج - تلفة بالضم زن خوار وسیاه گوش واستغنت التلفة عن الرفة ویخففان یضرب للئیم اذا شبع تلفة کتمرة کرمیست که در جلد اثر کند والتفاتف شبه التقطعات

اسف - اَسَف - بالتحریک اندوہ سخت واندوہگین شدن (ع ک ا ف ۲) وخشمناک شدن صلتہ بعلی - آسف دریغ و درد خوردن آیساف بخشم آوردن - اسیف اسوف مرد دردو اندوہگین شونده - وتنگدل - اسیف ایضا خشمناک واندوہگین - و بنده اسفا ج - ارض آسیفة زمین تنک که چیزے نروياند یوسف ثلث لغات نام پیغمبرے عم و بالهمز ایضا - اساف ونائلة نام دو بت -

اشف - اِشْفِی - بالکسر درفش اشافی ج -

اصف - آصَف - کبر تصف خیار کبر -

افف - اُفًّا لَه - وأُفَّةً لَه - بالضم ای قذرا له والتنوین للتنکیر وتُفَّةً کذلک - تافیف اف گفتن وقوله تعم ولا تقل لهما اُفٍّ ثلث بلا تنوین وثلث بالتنوین ست لغات - اُفًا وتُفًا اتباع ویقال ذلک علی افِه وافِ بالکسر ای حینه واوانه - وجاء علی تُفَّة ذاک مثال تُخَمة ذاک وهی تفعلة منه -

اکف - اِکَافُ الحمار وکافه - بالکسر پالان خر

اُکُف ج - ایکاف پالان نهادن یقال اکفت الحمار واکفته ای شددت علیه الاکاف -

الف - اَلْف - هزار وهزار داون (ع ف ا ک ۲) وهو مذکر یقال هذا الف واحد ولا یقال واحدة وهذا الف اقرع هزار تمام ولا یقال قرعاء ولو قلت هذه الف باضمار الدراهم جاز ای هذه الدراهم الف

اُلُوف آلاف ج - ایلاف هزار تمام کردن وشدن وخوگرفتن بجائے و باکسے وچیزے والف داون

قوله تعالی لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء والصیف یقول هلکت اصحاب الفیل لاولف قریشا مکة لتولف قریش رحلة الشتاء والصیف ای تجمع بینهما افافرغو من ذه اخذوا فی ذه کما تقول ضربته لکذا لکذا بحذف الواو الف خوگرفتن ودوستی گرفتن بکسے وبجائے (ع ک ا ف ۲) الف بالکسر دوستی - ویار ودوست الیف مثله وهم خود الالف جمع الیف مثال تبیع و تبائع - آلف خوگیرنده - وهزار دهنده آلاف ج - مثل کافر وکفار - مؤالفة ایلاف الف داون کسے را به کسے یا بجائے یقال آلفته او لفته ایلافا والفته الوضع اُولفه مؤالفة صار صورة افعل و فاعل واحد فیه الفة بالضم خوگرفتگی تالیف سازداری داون دو چیز را باهم ومنه المؤلفة قلوبهم دهزار تمام کردن یقال الف مؤلفة ای کملة تالف ایتلاف سازوار آمدن باهم تالف ایضا سازوار یافتن کسے را بر چیزے صلته بعلی

انف - اَنْف - بینی - واول هر چیزے - وبیرون آمدگی کوه اَنْف اُنُوف آناف ج - انف البرد سخنی سرد انف الناب طرفه حین یطلع ویقال فلان یعد و انف الشد ای اشد العدو - اُنافی کلان بینی انوف زن خوش نفس از بینی اَنَف بر بینی زدن - وتابینی رسیدن آب در حوض وجوے - ومرغزار ناخورده سپردن ستور را وضة اُنُف مرغزار ستور نا رسیده کأس اُنُف جام ناخورده ویقال آتیک من ذی انف ای من ذی قبل ای فیما یستقبل - ایناف برغزار ستور نا رسیده رسانیدن ستور را - ودر رومندکردن

انداختن ناقہ بول را و آن بوقت آبستن باشد و یقال الحوامل تزغ بالبول و الطعنۃ تزغ بالدم۔ وشغ۔ شئی وشغ۔ بالتسکین چیزے اندک آمیختن کم کردن عطارا۔

ولغ۔ ولوغ۔ آب خوردن سگ از خمر یقال ولغ الکلب بشرابنا و فی شرابنا و من شرابنا (ع بفتحہا) ایلاغ خوانیدن سگ را یقال اولغ الکلب یولغ خمر کہ در دوے خورد و یقال لیس شئی من الطیور یلغ غیر الذباب۔ استیلاغ باک نا داشتن مردم از نکوہش و عار ولغۃ بالسکون دلوخرد۔

ومغۃ۔ موے دراز۔

فصل الہاء

ہبغ۔ ہبوغ۔ بہ خواب شدن (ع بفتحہا)۔

ہمغ۔ ہمغ۔ موت سبک وشتاب و بالعین کذلک عند الخلیل۔

ہمغ۔ ویقال انہم لفی الامیغین۔ ای فی الخصب وحسن الحال۔ عام اہیغ سال فراخی از علوفہ و علف

تیمغ روغن بسیار کردن بر ثرید۔

ہیمغ۔ بفتحتین مرد گول۔

ہدغہ۔ کفانید آنرا (ع بفتحہا) وانہدغ بعد خشکی زرع شد وانہدغت الربۃ انفضت والمہدغ الحسو اللین من الطعام۔

ہدلوغۃ۔ کہ گوئد و بضم مرد بدخلق گول۔

ہذلوغ۔ کعصفور مرد سطبر لب۔

الہربوغ۔ کعصفور شئی کالطرثوث یؤکل۔

ہقوغ۔ ناتوانی از گرسنگی یا بیماری (ع بفتحہا)۔

ہلیاغ۔ بالکسر ورندۂ است خرد۔

ہنبغ۔ کقنفذ سخت گرسنہ شدن و گرسنگی سخت

ہنباغ۔ مثلہ و خاکے کہ بادنی حرکت بپرد۔ شیر بیشہ وزن سست گیرد وزن گول و ہنبغ گرسنہ شد و ہنبغ العجاج کثر وثار۔

ہینغ۔ بالفتح خشنی وزنے کہ بہر کس رازخود آشکارا کند وزن بسیار خندہ زن و ہانغہا و غازلہا۔

ہوغ۔ بالفتح چیز بسیار۔

باب الفاء

فصل الالف

الف۔ تاییف۔ بر سہ پایہ نہادن دیگ او ہو لغۃ فی التثفیۃ۔ تالف بریک جا بودن۔ و نہان خانہ ساختن جاے را۔ تالف پس روے کردن آلف بالمد نعت منہ (ع ف اک ۲)۔

ارف۔ ارفۃ۔ حد چیزے ارف ج۔ مثل غرفۃ و غرف۔ و فی الحدیث الارف تقطع کل شفعۃ۔ ویقال

ای مال اقتسم وارف علیہ فلا شفعۃ فیہ۔

ازف۔ ازف۔ بالتحریک نزدیک آمدن کوچ وشتافتن (ع ک اف ۲) ومنہ قولہ تع ازفت الآزفۃ یعنی دنت القیمۃ آزف نعت منہ۔ متازف کوتاہ وہو المتدانی۔ قال ابو زید قلت لاعرابی ما المجنطی قال المتکائی قلت ما المتکائی قال المتازف قلت ما المتازف قال انت احمق وترکنی وتر۔

منغ - بفتحتین ناحیه است بحلب و کانت قدیما بالعین المهملة فغیرت منوغان شهریست بکرمان -
موغ - بالضم آواز کردن گربه یقال ماغت الهرة -

فصل النون

نبغ - نبغ - نبوغ - ظاهر شدن - وبے آنکه در اصل شاعر بوده باشد شعر گفتن ونیکو گفتین (عع بفتحها ض ۲) نوابغ از شعرا چون نابغهٔ جعدی ونابغهٔ ذبیانی وغیر ایشان والهاء فیه للمبالغة -
ندغ - ندغ - درخستن بانگشت - ونیزه زدن - درخستن به سخن (عع بفتحها) مندغ بالکسر آنکه او را درخستن عادت باشد مناوغة عشق بازی کردن باهم ندغ بالفتح والکسر ستر دشتی -
نزغ - نزغ - تباهی افگندن وبر آغالانیدن میان مردم (عع بفتحها) قوله تعالی من بعد ان نزغ الشیطان بینی وبین اخوتی وطعن کردن بزبان -
نسغ - نسغ - درخستن بتازیانه (عع بفتحها) وطعنه کردن - وسوزن زدن بر دست بجهت نشان ونقش را انساغ بتازیانه درخستن - وباز بر زدن درخت ازین بعد از بریدن منسغة بالکسر پر کلیچه و نان که از پرهاے مرغ وآهن باشد -
نشغ - نشغ - نعره زدن چنانکه بیهوش خواهد که شود وتلقین کردن وسخن آموزانیدن وهو علی التشبیه (عع بفتحها) نشوغ بالفتح دارو ے دهان وبینی بالفتین والعین جمیعا وبالضم مصدر منه - منشغة دارو دان -

نغنغ - نغنغ - بالضم گوشت بن کام نغانغ ج -
نمغ - نمغة الرأس ونمغة الجبل - زبرآن ونمغة الناس خیارهم -
منتغ - کمنبر بسیار عیب کننده وسخن ساز دروغ کسے نتغة نتغا بالفتح عیب کرد اورا وگفت در حق او انچه در وے نبود (عع ف اض ۲ و ک ۲) انتاغ خندیدن بفسوس بر کسے یا پنهان خندیدن بروشے که ضبط تواند کرد وبعض آن آشکار گردد -
نفغ - بفتحتین سودن وشوخ بستن دست از بسیارے کار نفوغ - مثله یقال نفغت یده کتنفغت -
نهبوغ - کعصفور پرنده است وکشتی دراز رو ورد یقال لها الدونج معرب دونی -

فصل الواو

وبغ - وباغة - بالفتح والتشدید وبالغین والعین جمیعا کون یقال کذبت وباغتک ای ضرط -
وتغ - وتغ - بالتحریک هلاک شدن - وبزه مند شدن (عع ک اف ۲) ایتاغ هلاک کردن - وبزبان آوردن دین خود را از بزه وگناه -
وثغ - وثیغة - رکوے که در فرج ناقه کنند وقتے که خواهند تا بچهٔ دیگرے مهر آرد وآنرا بچهٔ خود پندارد وقد مر فی درجة من باب الجیم - وثغ وثیغه ساختن ناقه را (عع ف اک ۲) -
وزغ - وزغة - جانورے چون کربشه وزغ او وزاغ وزغان بالکسر ج - توزیغ صورت کردن کودک را در شکم یستعمل مجهولا یقال وزغ الجنین - ایزاغ دفعه دفعه

له الاضداد قوسین وذب الطاعون نسخ بها الجار فتبصر وکذلک ذاکان من صدید - صح - اضبارة قوسین وذب طاعون وذبح بها الجار فتبصر - ق - له این لغت قاموس ودر صراح نیست مترجم است -

کسے کہ فصاحت نماید بہ سخن و نادرست گوید کانہ یفضغ الکلام۔

فغۃ۔ پراگندہ شدن بوے یقال قد فغتنی الرائحۃ۔

فلغ رأسہ۔ سر او را شکست (ع بفتحہا)۔

فوغ۔ بفتحتین سطبری دہن افوغ نعت منہ وفاغت الرائحۃ بوے خوش وبید و فوغۃ الطیب پراگندگی بوے خوش فائغہ بوے مست کنندہ فاغ وبیست بہ سمرقند۔

فصل الکاف۔ کراغ۔ بالفتح نہریست بہ ہرات

فصل اللام

لثغ۔ لثغۃ۔ بالضم شکستگی زبان یعنی حرف را او را لام یا غین و سین را تا گفتن لثغ مصدر منہ (ع کا ف ۲) لثغۃ الثغ۔ لثغار۔

لدغ۔ لدغ۔ تلداغ۔ گزیدن مار و کژدم (ع بفتحہا) لدوغ لدیغ مار گزیدہ یقال لدغہ بکلمۃ یعنی طعنہ زد او را۔

لثغہ بیدہ۔ زد آزاد گزید (ع بفتحہا)۔

لصغ الجلد۔ از لاغری چرم بر استخوان خشک شد (ع بفتحہا)۔

لغلغ۔ پرندۂ است غیر الکلک و لغلغ ثریدہ رواہ یعنی اشکنہ را ترکردونی کلامہ لغلغۃ یعنی در سخن او عجمیت و غیر فصاحت است۔

لوغ۔ چیزے را در دہن گردانیدہ انداختن (ع ف اض ۲) لاغ فلانا لزمہ سائغ لائغ نعت منہ وسیغ لیغ کہین مثلہ۔

الیغ۔ مرد گول ومن لا یبین الکلام او یسرع کلامہ الی الیاء لیاغۃ بالکسر مثلہ لیغ بفتحتین سخت گوئی و نادانی و لغتہ الشئ آن چیز را از وے خواستم (ع ف اک ۲) تلیغ احمق شد۔

فصل المیم

مرغ۔ مرغ۔ غلطیدن ستور در علف (ع بفتحہا) تمریغ در خاک غلطانیدن تمرغ لازم منہ۔ مراغ مراغۃ تمرغ جاے غلطیدن مراغۃ لقب مادر جریر و نام موضع مرغۃ رودہ کہ او را اعور خوانند مرغ بالتحریک آب دہان آمراغ روان شدن آب و ناصواب بسیار گفتن۔ وست کردن خمیر را و تنگ کردن از بسیارے آب تمرغ انداختن لعاب از دہان۔

مشغ۔ مشغ۔ نوعے از خوردن چیزے چون خیار و مانند آن (ع بفتحہا)۔

مضغ۔ مضغ۔ خائیدن (ع بفتحہا وض ۲) مضاغ بالفتح انچہ خایند آنرا چون علک و مانند آن و خائیدن یقال ہذہ کسرۃ لیثۃ المضاغ نرم بخائیدن مضاغۃ بالضم خائیدہ مضغۃ بالضم گوشت پارۂ یقال قلب الانسان مضغۃ من جسدہ ماضغان بن ہر دو زنخ۔

مغمغ۔ مغمغۃ۔ آمیزش کردن۔

ملغ۔ ملغ۔ بالکسر احمق فحش گوینده یقال ملغ ملغ بالازدوج وقد یفرد۔

امسغ۔ یکسو شد اقسغ مثلہ۔

الصقع - بالضم لغة فی الصقع -
الصنغ کرکع فی قول رؤبة (شعر) فلا تسمع للعی الصنغ - یمارس الاعضال بالتمنغ - تصحیف وقع فی غالب نسخ اراجیزہ بخطوط الاثبات وقیل الصنغ الصنغ فیعل من صاغ یصوغ وہو الکذاب اہملہ صیوغ کسید وصیتب -
صیغ - طعامہ تصییغا - طعام را در نان خورش ترکرد و چرب نمود -

فصل الضاد

ضغغ - ضغیغة - گیاہ و تره سبز و تازہ - وخمیر تک واقمنا عند فلان فی ضغیغ ای خصب - ضغضغة خائیدن مردم بے دندان چیزے را -

فصل الطاء

طغ - بالفتح وطغیا بالضم گاو - الطاخان - بفتحتین ان یعی فیعل علی الکلال ویقال ہو یطلغ المنة کیمنع ای عجز -
طمغت عینہ - خم چشم بسیار شد (ع ک ا ف ۲) -

فصل الظاء

ظربغانة - بالفتح وکسر الباء مار -

فصل الغین

غاغ - پودینہ غوغاء لغ بال برآوردہ اواذا انسلخ من الالوان وصار الی الحمرة وشی شبہ البعوض ولا یعض بضعفہ وبہ سمی الغوغاء من الناس -

فصل الفاء

فدغ - فدغ - کفانیدن چیزے کا داک را (ع بفتحہا) -
فرغ - فروغ - فراغ - پرداختن از کارے (ع ف اض ۲) تفرغ فراغت کردن خود را بحمت کارے استفراغ توانائی خود را بذل کردن در کارے وتہی کردن معدہ را از فزونی ہا فرغ ریختہ شدن آب (ع ک ا ف ۲) افراغ ریختن حلقة مفرغة ای مصمتة الجوانب یعنی ریختہ کہ پیوندوے پیدا نباشد وریختن خون تفریغ ریختن آب وجز آن - وخالی کردن خنور را از انچہ در وے باشد افتراغ آب ریختن برخود یزید بن مفرغ نام مردے شاعر فرغ مخرج آب از دلو فرغان فرغ الدلو المقدم وفرغ الدلو الموخر وہما من منازل القمر وکل واحد منہما کوکبان نیران بین کل کوکبین قدر خمس اذرع فی رأی العین فراغة بالضم آب پشت مرد فرس فریغ اسپ فراخ گام ضربة فریغة وطعنة فرغاء فراخ ویقال ذہب دمہ فرغا بالفتح والکسر ای ہدرا لم یطلب بہ -
فشغ - فشغ - از زیر چیزے فرو گرفتن (ع بفتحہا) ناحیة فشغاء موے پیشانی فرو گرفتہ ابرو را - وبزیر تازیانہ آوردن کسے را افشاغ کذلک تفشغ پراگندہ شدن سپیدی موے وسر صلتہ بفی وغلبہ کردن خون ورفتن آن در بن - ودر میان خانہ درآمدن وبیان پاے دختر درآمدن وبکارت زائل کردن فشاغ بالضم مخففا ومشددا گیاہیست کہ بر درخت پیچد

فقغہ - پایمال کرد آنرا تا ریزہ ریزہ گردید (ع بفتحہا) وتفقع تحت الضرس تشدخ -
فشغ راسہ - سر او را شکست (ع بفتحہا) -
فضغ العود - چوب را شکست (ع بفتحہا) مفضغ کمنبر

به بخارا منها شداد بن سعید ابو حکیم و ابو الفضل احمد بن علی و علی بن الحسن بن سلام و ابو صالح شعیب و سعید بن سلیمان الشرغیون -

شرنوغ - کزنبور غوک -

شلغ - رأسه سر او را شکست (ع ف اض ۲) -

شمغون - بن زید بالفتح صحابی او الصواب بالعین

فصل الصاد

صبغ - صِبغ - بالکسر صبغة رنگ اصباغ ج - و نان خورش و منه قوله تعالی وصبغ للاکلین صباغ ج - صبغ رنگ کردن جامه (ع بفتحها و ض ۲ ک ۲) تصبیغ مبالغة فیه و از دنیا له رنگ در آوردن طیب ثیاب مصبغة رنگین صبیغ نام مردے صبغة الله دین خدا یتعالی اصبغ اسپ سپید فش یادم مرغ سپید دم شاة صبغاء سپید دنبه -

صدغ - صُدغ - میان چشم و گوش از مردم - و موے پیچه صُدغ معقرب پیچه بافته و بالسین ایضا یقال ان قوما من بنی تمیم یقال لهم بلعنبر یقلبون السین صادا عند اربعة احرف الطاء و القاف و الغین و الخاء اذا کن بعد السین و لا تبال أثانیة کن ام ثالثة ام رابعة بعد ان یکن بعدها یقولون سراط و صراط و سقل و صقل و سرقت و صرقت و سبغة و صبغة و سخر لکم و صخر لکم - مصدغة ناز بالش صُدغ دوش بادوش برابر رفتن با کسے (ع بفتحها) صداغ بالکسر نشانی بر صدغ و یقال فلان ما یصدغ نملة من ضعفه ای ما یقتل - صَداغة ضعیف شدن (ع بضمها) صدیغ ضعیف - و یکهفت روزه و یقال ما صدغک عن هذا الامر ای ما صرفک - و اتبع فلان بعیره فما صدغه ای ما ثناه و ذلک اذا مد -

صلغ صلوغ - فی ذوات الاظلاف مثل السلوغ یعنی دندان شش سالگی افگندن گاو و گوسپند -

صمغ - صَمغ - شلم و رخت صموغ ج - و انواعه کثیرة و اما الذی یقال له الصمغ العربی فصمغ الطلح صَمغة پاره از وے و فی المثل ترکته علی مثل مقرف الصمغ و ذلک اذا لم تترک له شیأ - جبر مصمغ سیاهی با صمغ صامغان دو کرانه و هان استصماغ دوختن درخت صلب را تا از وے شیره تلخ بیرون آید جون صبر -

صوغ - صَوغ - در کالبد ریختن چیزے گداخته را (ع ف اض ۲) صائغ صَوّاغ صَیّاغ نعت منه و آفریدن یقال صاغه الله صیغة حسنة ای خلقه - صیاغة زرگری کردن صائغ زرگر سهام صیغة ای من عمل رجل واحد - و هذا صَوغ هذا برابر و هما صوغان و یقال فلان یَصُوغ الکذب و هو استعارة و فی الحدیث کَذِبة کذبها الصواغون -

الصروغة - بالضم من الشاة کالبادرة من الانسان و لیست لها بادرة انما مکانها صروغة و هما الأولیان تحت صلیفی العنق لاعظم فیهما عن امالی البجری -

صمغ - بسیار خورد و صمغصغ شعره مو را شانه کرد و صمغصغ الثریدة ثرید را جنبانید -

صفغ - بدست قمح کردن (ع بفتحها) و صفغ غیره الشی ای اقحمه ایاه -

لہ الصمغ و یجوز ضم الفاء و هو الصمغ العربی الصمغ مطلق الطلح - ق -

وتمام آوردن وضو تسبیغ بچه افگندن شتر که بزادن نزدیک آمده باشد - ونوعے از تصرفات عروض سابغة زره فراخ ذنب سابغ ای وافر - مسبغ آنکه بروے زرهٔ فراخ باشد تسبغة البیضة دامن خود که برزره نشیند ویقال بیضة لها سالغ - فحل سالغ دراز قضیب وضده الکمش -

سغسغ - سغسغة - در خاک پنهان کردن - و روغن بر روے طعام کردن و بر سر مالیدن تا فرو خورد وتسغسغ در خاک آمدن واصل سغسغ سغغ بثلاث غینات فابدلوا من الوسطی سینا فرقا بین فعلل وفعّل وانما زادوا السین دون سائر الحروف لان فیه سینا وکذلک القول فی جمیع ما اشبهه من المضاعف مثل تعلق وعشعش -

سلغ - سلوغ - دندان شش سالگی افگندن گاو وگوسپند (عع بقتهما) فهو سالغ وصالغ بالصاد ایضا وکذلک الانثی بغیر الهاء وهو فی ذوات الاظلاف کالبزول فی ذوات الاخفاف وهو اقصی الاسنان منها لان ولد البقرة اول سنة عجل ثم تبیع ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ سنة او سنتین الی مازاد وولد الشاة اول سنة حمل او جدی ثم جذع ثم ثنی ثم رباع ثم سدیس ثم سالغ - لحم اسلغ گوشت که زود نپزد وسلغ لغة فی ثلغ -

سوغ - سَوْغ - آسان بگلو فرو شدن شراب وفرو بردن لازم متعد وروان شدن چیزے مر کسے را (عع ف اض ۲ ک ۲) یقال ساغ له ای جاز له - تسویغ روا داشتن وروا کردن عطار آساغة گوارانیدن شراب - ایقال اسغ لی غصتی ای امهلنی ولا تعجلنی قوله تعالی یتجرّعه ولا یکاد یسیغه - سوغ بالکسر انچه فرو برو چیزے در گلو مانده - ایقال الماء سواغ العطش ویقال هذا سوغ هذا وسیغ هذا این لفظ در دو بچه گویند که میان هر دو دیگرے نزاده باشد یقال اخته سوغه وسوغته ایضاً -

السدغ - بالضم لغة فی الصدغ -

السرغ - شاخ رز سروغ ج - اسرغ بلا لام موضعیست نزدیک شام مابین مغیثه وتبوک سرغی مرطی اکسکری وهیست بجزیرهٔ دیار مصر سرغ بریغ را بانیما خورد (عع ک اف ۲) -

سامغان - دوسوے دهان زیر دو طرف بروت ازچپ وراست لغة فی الصاد -

هذا سیغ هذا - ای سوغه یعنی بچه که بعد بچه بلا فاصله دیگر پیدا شود وسغت الشراب اسیغه ای سغته اسوغه سیغ بروزن ومعنی ضیغ که ناحیهٔ است بخراسان منها الامام ابو بکر محمد بن عمر الضیغی المفسر مصنف کتاب التلخیص فی اللغة -

فصل الشین

شغشغ - شغشغة - جنبانیدن نیزه ومطعون - ونوعے از هدیر شتر -

شتغه - پایمال وخوار کرد اورا (عع ف اک ۲) مشاتغ جایهاے هلاک واشتغه اتلفه -

الشجغ - نقل القوائم بسرعة وجمل اشجغ مقدم عن الغزیری والصواب بالعین -

شرغ - غوک خرد وبالکسر افصح ویحرک دوبیست

آب یافتن شتر۔
رغغ - رغیغة - طعام کہ بجہت زن زچہ سازند۔
رفغ - رَفَغ - فراخی عیش وارزانی رفاعہ فراخ عیش شدن (ع بضمہما) رافغ رفیغ عیش فراخ وخوش ترفغ فراخی نمودن در عیش ویقال ہو فی رفاغیتہ من العیش ای رفاہیتہ - ارفاغ بغلہاے ران ودست رفغ بالضم والفتح یکے۔
روغ - رَوْغ - رَوَغان - پویہ رفتن روباہ - ومیل کردن بدل قولہ تعالی فراغ الی اہلہ وروے آوردن بر کسے بہانہ قولہ تعم فراغ علیہم ضربا بالیمین ای اقبل (ع ف ا ض ۲) وفی المثل رُوَیْدَ جَارِ وانظری این المفر - رَوَاغ پویہ اراغة ارتیاغ جستن صید وخواستن یقال ارتبغونی اراغتکم ای اطلبونی طلبتکم - مراغة حب دادن در کار وکشتی گرفتن ریاغة کشتی گاہ واصلہ رواغة صارت الواو منہ یاء لکسرة ماقبلہا - تراوغ بایکدیگر دستان آوردن۔

الرثغ - محرکة لغة فی اللثغ۔
رصغ - بالضم بند دست رَصَاغ بالکسر بروزن ومعنی رساغ کہ رسن باشد وبالضم موضع لغة فی الیمین
رماغ - بالضم موضع ورمغہ ہمچو انبان از دست خود مالید آزا (ع بفتحہما) ترمیغ الکلام تلفیقہ وترمیغ الرأس تدہینہ وترویتہ وترمیغ الطعام ترویتہ بالادم۔
ریغ - بالکسر غبار وگرد وخاک درمیدگی و ابو محمد عبد اللہ بن ابراہیم الریغی قاضی الاسکندریة وذریتہ بعدہ وریغ الثریدة تر وچرب کردانیدن ثریدرا تریغت لازم منہ والمریغ کمعظم چیز خاک آلودہ۔

فصل الزاء

زغزغ - یقال کلمتہ بالزغزغیتہ - وہی لغة لبعض العجم۔
زیغ - زَیْغ - میل کردن - وکند شدن بینائی - ومیل کردن آفتاب بہ پستی ازاغة کنبانیدن کسے را از راہ تزایغ سوے یکدیگر کنبانیدن زاغة ای زالغون - تزیغ خود را آراستن زن۔
اخذہ بزیغہ - محرکة ای بجملتہ وحدثانہ یعنی ہمگی ونو پیدا شدہ آن چیز را گرفت۔
مزوغ - کمنبر بالشین خسارة لغة فی المصدغ وتزوغ بہا یعنی باستعمال آوردآنرا۔
زلوغ الشمس - برآمدن آفتاب (ع ف ا ض ۲) زلغت النار آتش بلند شد وتزلغت رجلہ پاے او کفید او الصواب بالعین المہملة فی الکل ازدلغ الجلد اصابتہ النار فاحترق۔
زاغ زَوْغا - بالفتح وزوغانا بالتحریک خمید وازراہ بگشت وخم داد ومائل گردانید وزاغ الناقة کشید آزا بہار وزاغ فی المنطق زَوْغانا ستم کرد ودر سخن از حد درگذشت صحح (ع ف ا ض ۲)۔

فصل السین

سبغ - سَبُوغ - تمام وفراخ شدن نعمت (ع ف ا ض ۲) اسباغ تمام گردانیدن نعمت را کسے

سلہ این لغت قاموس در اصل قصیدہ متروکہ است۔

ابو جعفر احمد بن الحسن الجوغانی المحدث۔

فصل الدال

دبغ۔ دَبْغ۔ دباغ۔ دباغة۔ پیراستن پوست۔ ورنگ سبز دادن جامہ را (ع بفتحہا وض) وفی الحدیث دباغها طهورها۔ دباغ ایضا انچہ بوے پیرایند دِبْغ دِبْغة کذلک۔ دبغة بالفتح یکبار اند باغ پیراستہ شدن۔

دغدغ۔ دغدغة۔ خارش درون گلو و ذکر بوقت انزال۔

دمغ۔ دِماغ۔ مغز سر آدمی مغة ج۔ دَمغ سر شکستن چنانکہ بدماغ رسد (ع بفتحہا وض ۲) دامغة نام آن شکستگی۔ وشجاج کہ احکام شرعی بوے متعلق است دہ نوع است قاشرة وآنرا حارصة نیز گویند آنگاہ باضعہ پس دامیہ پس متلاحمہ پس سمحاق پس موضحہ پس ہاشمہ پس منقلہ پس آمہ پس دامغہ وباغیر معجمہ نیز گویند بعد از دامیہ۔ دامغة ایضا چیزیست چون شگوفہ سخت کہ از میان درخت خرما بیرون آید کہ آنرا اگر بگذارند نخل را خشک گرداند۔

دمغ۔ کاہ ارزن وانچہ از باد دادن بسکو جدا افتد۔

دمرغ۔ کعابط مرد بسیار سرخ وابیض ومرغی بالضم وتشدید المیم المفتوحة سخت سفید۔

داغ القوم بیمار شدند وہم فی دوغة من المرض وداغه الحر گرمی اورا تباہ کرد وداغ الطعام ارزان شد وداغ القوم بعضهم الی بعض گردہ آرامیدند ودوغة سردی دگولی وآلدوغ بالضم جغرات لفظ فارسی۔

فصل الذال

ذغ۔ فرغ جاریتہ۔ جماع کرد اورا (ع ف اض ۲)۔

ذلغت شفتہ۔ لب او برگردید (ع ک اف ۲) وذلغها جماع کرد اورا (ع بفتحہا) وذلغ الطعام خورد آنرا یا جنبانید آنرا او الذلغ الاکل لما لان والاذلاغ والاذلغی والمذلغ کمنبر الذکر کانہ نسبة الی بنی اذلغ وہم قوم من بنی عامر یوصفون بالنکاح والذالغ لقب الانسان فی سور ضحکہ وامر ذالغ ومتذلغ لیس دونہ شئی انذلاغ رطب آوردن خرما بن وبرکشیدہ شدن پوست پشت شتر از بار۔

فصل الراء

ربغ۔ ارباغ۔ گذشتن شتر را تا بوقت وبیوقت آب میخورد ویقال ترکت ابلهم ہملا مربغا۔

روغ۔ روغة۔ بالتسکین والحرکة گلزار سخت رَوْغ رُوَاغ ج۔ رویغ احمق مراوغ میان گردن وتنورہ وے مروغة سیکے۔

رزغ۔ رزغة۔ گلزار رزاغ گل ناک کردن باران زمین را۔ وضعیف شمردن وعیب کردن کسے را۔ وکندن زمین چندانکہ بگل رسد رزع مرد بگل فرو شدہ ودر دشواری افتادہ۔

رسغ۔ رسغ۔ بضمتین وسکون ۲ خردہ گاہ دست وپاے وآن باریکی پیوند سر دست بود ورساغ بالکسر رسن کہ بر رسغ شتر بندند رسغ بفتحتین سستی دست وپاے شتر ترسیغ برسغ رسیدن آب باران۔

رغرغ۔ رغرغة۔ فراخی عیش وبہمہ وقت

بالفتح وهو ایضا الکفایة - تبلیغ ایضا دست بعنان دراز کردن تَبْلَغ حد رسیدن بالغ نیکو ورسیده ویقال امر اللہ بَلْغ بالفتح والسکون ای بالغ من قولهم ان اللہ بالغ امره ویقال اللهم سَمْعٌ لا بَلْغ بالفتح والکسر فیهما وسمعا لا بلغا معناه یُسمع به ولا یُتَمّ - ویقال احق بلغ بالکسر ای هو مع حماقته یبلغ ما یریده - ویقال بَلْغٌ بُلْغٌ اتباع - بلاغة چیره زبانی (ع بضمهما) بلیغ ای فصیح بلاغات کالوشایات یعنی النمائم - بُلْغِین بالضم والکسر سختی وفی الحدیث ان عائشة رض قالت لعلی رض حین اُخذت بلغت منا البُلْغِین - مبالغة بتمامی رسیدن در کار بُلْغة انچه بسنده باشد تبلغ بسنده کردن - وسخت شدن بیماری وعلت بالغاء بالمد پایها وهی الاکارع -

بوغ - بَوْغاء - خاک سست تَبَوُّغ غلبه کردن خون تَبَیُّغ کذلک وفی الحدیث علیکم بالحجامة لا یتبیغ الدم باحدکم فیقتله ای لا یتهیج ویقال اصله من البغی فقلب مثل جذب وجبذ -

ببغاء - بالفتح وقد تشدد الباء الثانیة طوطی وقب ابی الفرج عبد الواحد بن نصر النحوی من اشاعر لقب بذلک تبغ - بفتحتین درتن پدید آمدن خون (ع ف اض ۲) -

برغ - بالفتح لعاب برغ خوش عیش شد (ع ک اف ۲) -

بستیغ - بالفتح دیهیست به نیشاپور منها المحدثان شبیب وعلی ابنا احمد البستیغیان -

بشغ - باران نرم وبشغت الارض بالضم زمین باران نرم تر گردید وبشغة من المطر بَشْغة منه والبشغ المد الارض البشغها -

بهوغ - بضمتین خواب یقال هابغ بابغ -

بیغ - بالفتح جوشش خون بَاغ مُرد وهلاک شد (ع ف اک ۲) بیاغ کشد او نام دلاورے بَوَیْغ به انقطعت به وکذا بَیْغ به مجهولا وتَبَیَّغ علیه الامر اختلط وتبیغ الدخون جوش زد وغالب شد وتبیغ اللبن شیر فراوان شد بَیْغوا بالکسر دیهیست به مغرب منها شیخ عیاض سلیمان وعلی بن محمد الشاعر الزاهد البیغیان -

فصل التاء

تغتغ - تَغْتَغة - آواز پیرایه -

فصل الثاء

ثغثغ - مُثَغْثِغ - آنکه سخن از میان دندانها گوید -

ثلغ - ثَلْغ - سر شکستن (ع بفتحها) مَثْلَغ رطب که از تل بیفتد وبکفد -

ثمغ - ثَمْغ - سر شکستن (ع بفتحها) قال فی المغرب ثمغ هی ارض لعمر رضی اللہ تعالی عنه ویقال مال له ویقال موضع بخیبر - ثَمْغَة الجمل بالاے کوه ویقال هو بالنون لا بالثاء - ابو عمرو ثَمَغَتُ الثوب صبغته صبغا مشبعا -

ثدغ - ثَدْغ - سر اور شکست (ع بفتحها) انثداغ لازم منه -

ثروغ الدلاء - ما بین العراقی الواحد ثَرْغ ثَرْغ زید ای اتسع مصبّ دلوه (ع ک اف ۲) -

فصل الجیم

جوغان - بالضم موضع منه

یرع - یَرَاع - غروکہ از وے تیر و قلم سازند - و گویند کہ شبانگاہ پردو آنرا کہ بچہ نیز خوانند یراعۃ یکے از آنہا - و مرد بد دل -

یفع - یَفَاع - زمین بلند ایفاع گوالیدن کودک یافع نعت منہ و لا یقال مُوفِع و یقال غلام یَفَعٌ و یَفَعَۃ و غلمان اَیفاع و یَفَعَۃ ایضاً -

ینع - یَنع - بالفتح و الضم و ینُوع رسیدن میوہ (ع ع بفتحہا و کذا) ایناع مثلہ - و لم تسقط الیاء فی المستقبل منہ لتقویہا باختہا و قری و ینعہ بالفتح و الضم - ینیع یانع میوۂ رسیدہ ینع جمع کصاحب و صحب -

الیتوع - کَصَبُور او تَنُّور کل نبات لہ لبن دارّ مسہل محرق مقطع و المشہور منہ سبعۃ عشر الشبرم و اللاعیۃ و الماہودانۃ و العرطنیشا و المازریون و لفنجکشت و کل الیتوعات اذا استعملت فی غیر وجہہا اہلکت و تقدم فی ت و ع -

ثبیع - کزبیر و یقال اثیع و الذبید التابعی و ابن بکر فی عدوان و ابن الارقم فی الاشعریین و ابن ازدۃ فی لخم و ثبیع کیضرب ابن الہون بن خزیمۃ و اثیع کاحمد ابن نذیر فی بجیلۃ و ابن ملیح بن الہون جُماع القارۃ -

الیعیاع - من فعال الصبیان اذا رمی احدہم الشیٔ الی آخر و لا یکسر یاؤہ و یَیْع کقد زجر عن تناول الشیٔ کقول العجم کخ -

الیارع - المذکور فی قول حُصَیْنِ الہذلی یذکر قرّتہ من العدو لما عرفت بنی عمرو و یا زعہم ایقنت انی لہم فی ہذہ قود الزاجر لغۃ لہذیل فی الوازع -

باب الغین

فصل الالف

الیغ - عینُ اُباغ - بالضم مع الاضافۃ موضع بین الکوفۃ و الرقّۃ و منہ یوم عین اباغ یوم قتل فیہ المنذر بن المنذر بن ماء السماء -

ارغیان - کاصبہان ناحیۃ است بہ نیشاپور -

فصل الباء

بدغ - بَدَغ - بالتحریک آلودہ شدن بنجاست و بدی (ع ک ا ف ۲) بَدِغ نعت منہ -

برزغ - شاب بُرزُغ - بُرزوغ - بالضم بزراع بالکسر ای ممتلی تام -

بزغ - بُزوغ - برآمدن آفتاب و دندان شتر و نشتر زدن حجام و بیطار مبزغ بالکسر نشتر آنبزغ رسیدن نوبہار -

بطغ - بَطَغ - لغۃ فی بَدَغ و مالیدن بر زمین چیزرا و پاے بر زمین کشان رفتن (ع ک ا ف ۲) -

بغبغ - بغبغۃ - نوعے از ہدیر شتر بُغَیْبِغ چاہ کہ آب او نزدیک باشد مُبَغْبِغ شتاب زدۂ سبک -

بلغ - بُلُوغ - رسیدگی - و رسیدن بجائے - و نزدیک شدن بر سیدگی و منہ قولہ تع فاذا بلغن اجلہن ای قاربنہ - ابلاغ تبلیغ رسانیدن و الاسم البلاغ

همسع - هَمْسَع - بالفتح مرد توانا و نام مردے -
همع هَمْعَة - نشان بن کردن شتر بعیر ممنوع نعت منه ویکے از منازل ماه و آن پنج ستاره است برمنکب جوزا از سوے چپ همع بفتحتین پستی گردن و پست گردن شدن (ع ک ا ف ۲) ظلیم اهمع و نعامه هنعاء - اکمة هنعاء پشته پست و هو ضد سطعاء
هوع - هواع - بالضم هیوعة قی کردن (ع ف ا ض ۲) تهویع بقی آوردن تهوع بستم قی کردن -
هیع - هُیُوع - هَیْع - هَیَعان - بد دلی کردن و ترسیدن (ع ف اک ۲ و ک ا ف ۲) هیعة رفتن انچه بریزند برزمین از آب و جز آن مثل الهیعة (ع ف اک ۲) و انچه ترساند کسے را از آواز و خروش و فاحشه و مانند آن رصاص هائع ارزیز گداخته روان انهیاع درخشیدن سراب رجل هاع لاع و هائع لائع ای جبان جزوع و امرءة هاعة - لاعة - هائعة آواز سخت
هَیْعَة نام جحفه که میقات اهل شام است درج -

هبرکع - کسفرجل مرد کوتاه -
هتع الیهم - بسوے ایشان شتابان پیش آمد (ع بفتحهما) -
هجرع - کدرهم مرد بد دل لانه من الجزع عن اللجاج
هندلع - بضم الهاء و فتح الدال و کسر اللام ترة است
الهربع - کعصفر الخفیف من اللصوص والذئاب -
هرجع - کجعفر لنگ -
هرمع - هرمع کعلبس مرد زود گریه و شتابی و بسکی فعلها اهرمع و اهرمع فی منطقة انهمک و اکثر و اهرمع الیه تباکی -
هرنع - کعصفر و عصفور سپیش خرد هرنعة بالکسر سپیش کلان هر نوع - شاة الهرانع اصول نبات کالطرثوث -
هزلاع - بالکسر گرگ بچه از کفتار که لاغر سرین باشد و هرلعة مضیه و انسلاله و سموا هزلاعا الهزلع کعلبس السریع -
الهزنوع - کعصفور اصل نبات یشبه الطرثوث او الصواب بالراء و بالغین -
همسع - شتابی کرد (ع بفتحها) و هاسع و همسع کزفرد زبیر و منبر ابناء الهیسع بن حمیر بن سبا و سموا هیسوعا -
هلابع - کعلابط فربه تنومند خبیث هلبع کعلبط و علابط آزمند خوردن و گرگ لحوصه و کعلابط اسم -
هلمع - کعلبس مرد زود گریه لغة فی الهرمع -
همتع - کعصفر برهاے چیدهٔ درخت تنصب او وزنه مفعل لانه من متع ولیس تصحیف همقع بالقاف -
همقع - کزنلق و علبط مرد کول همقعة مؤنث و برتنضب یا برعضاة -
الهنبع - کقنفذ شبه مقنعة للجواری و قد خیط مقدمها و الهنبعة مشیة دون الهنبلة کمشیة الضبع -

فصل الیاء

یدع - اَیْدَع - زعفران تیدیع بزعفران رنگ کردن ایداع واجب کردن حج را بر خود تطیب زعفران بجهت احرام یقال ایدع الحج علی نفسه ای اوجب - میدوع نام اسپے -

ای بعد نومة خفیفة من اول اللیل - ہجعة بالکسر کالجلسة من الجلوس رجل ہجعة مثال ہمزة و ہجّع ومہجّع مرد غافل وگول - اہجاع تسکین دادن گرسنگی را - ہجّع دراز و فزک -

ہجرع - ہجرّع - بالکسر دراز -

ہدع - ہدع - بالکسر وسکون العین کلمة لیکن بہا صغار الابل اذا نفرت - ہو نوع شتر مرغ -

ہرع - ہرع - بالتحریک روان شدن خون (ع ک اف ۲) دم ہرع خون روان رجل ہرع سریع البکار - ہرعة زن کہ بوقت ملاعبت انزال آید ش مہروع ای مصروع - اہراع شتافتن قولہ تعالیٰ وجاءہ قومہ یہرعون الیہ ای یستحثون الیہ ولزید ان ازخشم وترس وتپ یستعمل مجہولا ہیرع مرد ضعیف بد دل ریح ہیرع سریعة الہبوب - ہیرعة نامے شبان - اہرماع بالکسر سبک رفتن وسبک فرود دین آب چشم در گریہ میم زائدہ -

ہزع - ہزیع - پارہ از شب تہزیع شکستن انزاع شکستہ وکوفتہ شدن تہزع بالکسر کوبہ اہتزاع جنبیدن نیزہ وشمشیر اہزع آخرین تیر کہ در کیش ماند یقال ما فی کنانتہ اہزع وما فی الدار اہزع ای احد - ہزوع شتافتن (ع بفتحہا) اہتزاع تہزع کذلک -

ہطع - ہطوع - چشم بر ناگرفتن از چیزے (ع بفتحہا) اہطاع گردن راست دراز کردن وتیز دویدن بعیر مہطع راست گردن -

ہطلع - ہطلع - مرد دراز تن آور -

ہمع - ہمعة - فگردن (ع بفتحہا) -

ہقع - ہقعة - دائرہ پیش سینہ اسپ ویکرہ ذلک یقال ان المقوع لا یسبق ابدا ویکے از منازل قمر وآن سہ ستارہ است در جوزا نزدیک بیکدیگر ہقعة مثال ہمزة مرد بسیار تکیہ کنندہ وبر پہلو خسپندہ درمیان قوم ہیقعة آواز رسیدن شمشیر بر جائے ہمقع بتشدید المیم وکسر القاف بر درخت تنصب -

ہکع - ہکوع - آرامیدن (ع بفتحہا) ہکعة احمق -

ہلع - ہلع - خروشیدن (ع ک اف ۲) ہلع ہلوع نعت منہ - وفی الحدیث من شر ما اوتی الجشع ہالع وجبن خالع ای یجزع فیہ العبد ویحزن کما یقال یوم عاصف ولیل نائم وقولہ تعالیٰ ان الانسان خلق ہلوعا - رجل ہلعة مثال ہمزة اذا کان یہلع ویجزع ویستجیع سریعا - ویقال مالہ ہلع ولا ہلعة بالکسر وتشدید اللام ای مالہ جدی ولا عناق - ناقة ہلواع وہلواعة ای سریعة جدیدة مذعان - ہلوعة شتافتن ذئب ہلع ہلع گرگ حریص فروخورندہ الاول من الحرص والثانی من الابتلاع - ہالع شتر مرغ تیز گذرندہ نعامة ہالعة -

ہمع - ہموع - روان شدن اشک وسرشک ہوا کہ بر درخت افتادہ باشد ہمع ہمعان کذلک (ع بفتحہا وض ۲) ہموع بالفتح نعت سحاب ہمع ابر بارندہ تہمع گریستن بدروغ ہملع بتشدید اللام شتر تیز رو - وگرگ لام زائدہ -

بوقوع چیزے توقیع نشان - ونشان کردن بر مکتوب وروے آوردن صیقل برتیز کردن شمشیر بمیقعه - وپشت ریش کردن ستور را - وگمان بردن چیزیرا یقال وَقَعَ ای اَلقَ ظنک علی شئ - طریق مُوقَّع راه کوفته ونرم رجل مُوقِّع وبعیر مُوقَّع مرد وشتر سختی کشیده وسفرها دیده سکین مُوقَّع کارد تیز کرده وبعیر موقع وحمار موقع ایضاً پشت ریش شده مِرماة موقعة ای محددة یعنی پیکان تیز کرده -

وکع - وکاعة - صلب وسخت شدن مشک وجزآن (ع بضمها) ایکاع متعد منه - وکیع صلب استوار سقاء وکیع مشک که از وے آب نزہد - ونام مردے فرس وکیع اسپ که خوے نکند - و استوار وکع بفتحتین انگشت ابہام پاے بر سبابه نشستن مرد را اوکع وکعاء نعتان منه مرد وزن فرومایه - وکول والمیکعة مکة الحراثة والجمع میکع وهو بالفارسیة بزن استیکاع سخت شدن طبیعت وکع گزیدن مار وکژدم - وبدست زدن پستان را بوقت دوشیدن - وبسر زدن بره وگوساله پستان را بوقت مکیدن (ع بفتحها) ومن کلام العرب قالت العنز احلب وَکَعٌ فان لک ماتدع وقال النجة احلب وکع فلیس لک ماتدع ای انهز الضرع واحلب مافیه

ولع - ولوع - ولع - حریص شدن به چیزے صلته بالباء (ع ک ا ف ۲) ولوع بالفتح حریص النعت والمصدر کلاهما بالفتح - ایلاع حریص گردانیدن یقال مولع به بفتح اللام ای حریص مغری به - ولع بالفتح دروغ یقال ولَعٌ والع کما یقال عَجَبٌ عاجب ودروغ گفتن وَلَعان کذلک (ع بفتحها) والع دروغ گوے وَلَعة ج - ویقال ما ادری ما وَلَعَه ای ما جلسه وما والعته بمعناه - مُولَّع پسیه بر ذون مولّع ای ملوّن توليع هر رنگے در آمیختن درستور ولیع غنچه شگوفه ناشگفته ولیعة ے از کنده -

وفع الماء - آب روان شد (ع ف اک ۲) وافع آب روان وکل ما جری علی صفاة - ومعة - بالفتح باران یکباره -

الونع - بفتحتین یشار بها الی الشئ الیسیر لغة یمانیة

فصل الهاء

هبع - هَبَع - بالضم وفتح ۲ شتر بچه که در آخر نتاج زائد یقال ماله هبع ولا ربع وقد مرهُبَعة ماده هُبَعات ج - هَبَعان گردن دراز کردن شتر بچه در رفتار (ع بفتحها) -

هبلع - هَبَلَع - بالکسر بسیار خوار -

هبنقع - هَبَنقعة - برپاشنهٔ پاے نشستن هَبَنقعٌ ای متکبر احمق والهبنقع الرجل اذا جلس الهبنقعة -

هجع - هُجُوع - بخواب رفتن بشب - وشکستن گرسنگی نه تا حد سیری (ع بفتحها) تهجاع خواب سبک - هجیع من اللیل پارهٔ از شب - تهجیع خواب کردن ویقال اتیت بعد هُجعة

(عع بفتحهما) ناقة واضعة وموضوعة ایضاً نعت منه - وهؤلاء اصحاب الوضیعة ای اصحاب حمض مقیمین فیه - وضیع خرمای ترکه در خنور ها نهند خشک نا شده وامانت ومردم فرومایه ویقال فی حسبه ضعة فرومایگی ست در تبار وے مواضعة کردی بستن باهم وماندن خرید وفروخت باهم - وبر چیزے موافقت کردن وقرار دادن وضع نهادن زن معجر را از سر امرأة واضع لاخمار علیها وبچه آوردن وفرو وا فگندن از درجه صلته بمن (عع بفتحهما) وضع بالضم در آخر طهر حمل گرفتن زن تضع بالتاء کذلک بسکون الضاد وضمها یقال ما حملته أمه وُضعا وتُضعا - امرأة واضع نعت منه - موضوع تیز رفتن شتر بعیر حسن الموضوع شتر نیکو تیز رفتار ایضاع تیز راندن - وزیان زده شدن مردم در تجارت یقال وَضِع فلان فی تجارته واُوضع یستعمل مجهولا ای خسر فهو موضوع فیها - ضعة بالفتح والکسر فرومایه شدن (عع بضمهما) وضیع نعت منه تواضع فروتنی ونرم گردنی نمودن اتضاع پست کردن سر شتر را تا پاے بر گردن وے نهند وبنشینند توضیع[1] بر دوختن جبه بعد از بخته نهادن رجل مُوَضَّع ای مُطَرَّح لیس بمستحکم الخلق -

وعوع - خطیب وعَوْع - وهو نعت حسن - دعوة آواز گرگ مهذار وعواع وهو نعت قبیح - وعواع ایضا خروش - وجماعت مردم -

وفع - وفیعة - بالفارسیة جامه دخرما -

وقع - وقع - بالتسکین جاے بلند وبجنگ را نداختن کسے را صلته بالباء یقال وقعت بالقوم فی القتال وسخن در انداختن از هر جنس صلته بعن ومن یقال وقعت من کذا وعن کذا وتیز کردن مردم را بسخن وکارد وشمشیر را به فسان وقوع افتادن (عع بفتحهما) ویقال وقع ربیع بالارض ولا یقال سقط وفرود آمدن مرغ از هوا وهذا احسن الوقعة بالکسر وقعت بالفتح آسیب کارزار واقعة مثله - والواقعة القیامة - موقع جاے افتادن یقال وقع الشئ موقعه - موقعة الطائر بفتح القاف جاے فرود آمدن مرغ میقعة البازی کرسی باز - وچوب گاز رکه جامه در وے کوبد - وفسان دراز - وسوهان وخاسک وقع بالتحریک سنگها - وقعة یکے - وسوده شدن پاے از سنگها واز زمین درشت - وتنک شدن سُم ستور (عع ک ا ف ۲) وقع نعت منه وابر تنک وقیع سم تنک شده از سنگ حافر موقوع مثله وکارد وشمشیر تیز کرده بسنگ وسوهان وقیعة مغاکچه بر سنگ که در وے آب ایستد - وکشش وفتنه وقاع ج - وغیبت کردن یقال وقع فیه رجل وقّاع وقاعة نعت منه - وفاع کقطام داغ کرد که بر دو کرانهٔ ران ستور باشد واقع کوفیان فعل متعدی را گویند نسر واقع ستارهٔ ایقاع به جنگ در انداختن کسے را - وانداختن کسے در انچه او را بد آید یقال اوقعه بالشر - مواقعة وقاع کنایة عن الجماع وبایکدیگر به جنگ در افتادن توقع استیقاع چشم داشتن

[1] توضیع بر دوختن جبه بعد از بخته نهادن در ان مفتی الارب -

وفی حدیث عمر رض وَرِّع اللصَّ ولا تراعه اے اذا رأیته فی منزلک فادفعه واکفُفه ولا تنظر ما یکون منه وبازگردانیدن شتر را از آب موارعة باہم گفتن سخن وریعة نام اسپے۔

وزع - وزع - بازداشتن (ع بفتحہا) واول و آخر لشکر را فراہم آوردن انتزاع باز ایستادن ایزاع بر آغالانیدن بہ چیزے یقال ہو موزع بہ ای مغری بہ وزوع بالفتح اسم ومصدر فیہ والہام دادن قولہ تعا رب اوزعنی ان اشکر وپارہ پارہ بول انداختن ناقہ استیزاع الہام خواستن شکر نعمت را از خدائے تعالیٰ وازع سرہنگ وسالار لشکر - وبازدارندہ - وسلطان وزعة بالتحریک ج - قولہ تعا فہم یوزعون - والکلب ایضاً یسمی وازغا لانہ یکف الذئب عن الغنم - توزیع قسمت کردن بر جمعے برائے دیگرے - وپراگندہ کردن توزّع بر خود دیدن قسمت را متنزع سخت اندام اوزاع من الناس جماعات - وبطن من ہمدان ومنہم الاوزاعی -

وسع - سَعَة - فراخی وفراخی کردن - وگنجیدن (ع ک ا ف ہ) وتوانگری وسع بالضم کذلک و دسترس وطاقت قولہ تعا لینفق ذو سعة من سعتہ ای علی قدر سعتہ والہاء فیہ عوض من الواو - ایساع بادست رس وتوانگری شدن قولہ تعا وانا لموسعون ای اغنیاء قادرون وفراخ گردانیدن نعمت بر کسے صلتہ بعلی - توسیع فراخ کردن خلاف التضییق - اتساع فراخ شدن استیساع کذلک - توسّع فراخی وفراخ نشستن ومجلس فرس وساع بالفتح اسپ فراخ گام وساعہ مصدرہ (ع بضمہا) وسیع ووُحَرض نام دو آب وسیع نام پیغمبرے وقد أُدخل علیہ الالف واللام وہما لا تدخلان علی نظائرہ نحو یعمر ویزید ویشکر الا فی ضرورة الشعر وقری واللیسع بلامین ایضاً -

وشع - وشیعة - زغوتۂ ریسمان - وماکوے بافندہ ونوالۂ پافندہ - وخطہاے برد - وبرآمدن سپیدی موے بر سر وبر کوہ شدن (ع بفتحہا) توشیع پیچیدن پافندہ توشع برآمدن گوسپند بر کوہ بچرا ایشاع شگوفہ بیرون آوردن درخت وشوع داروے دہان مثل النشوع - وشیع شاخ ریزہ ہا و فدرہ کہ بر سقف اندازند -

وضع - وضع - مرحکے خُرد وتراز کنجشک وفی الحدیث ان اسرافیل یتواضع اللہ حتی یصیر کانہ الوضع -

وضع - موضع - جاے - ونہادن بر جاے (ع بفتحہا) وکذلک وضع وموضوع مصدران فیہ وہو مثل المعقول وموضع بفتح الضاد لغة فی موضع ویقال ضعہ غیر ہذا الوضعة بالفتح والکسر الضعة ایضاً یعنی بنہ جز این نہاد - ضعة ایضاً گیاہ شور وضیعة ثقال درخت ویقال این خلّفوا وضائعہم وشور گیاہ والوضیعة ایضاً نحو وضائع کسری کان ینقل قوما من ارض فیسکنہم ارضا اخری وہم الشحن المسالح وگیاہ شور خوردن شتر وخوراندن لازم متعد

فهو وَجِعٌ وهم وَجِعُون ووَجْعَى ودِجاعٌ ونسْوة وجاعى ايضاً ودِجعات - وبنو اسد يقولون يَجِعَ بكسر الياء ولا يقولون يَعْلَمُ استثقالا للكسرة على الياء فلما اجتمعت الياء ان قويتا واحتملتا ما لم تحتمله المفردة وفلان يوجَع رأسه بنصب السين ويوجِعُ رأسه برفعها وانا أَيْجَعُ راسى ويوجَعُنى راسى - ايجاع دردمند كردن ضرب رجيع اى مُوجِع مثل أَلِيم بمعنى مُولِم - توجّع دردمندى نمودن ومرثيه گفتن مرده را وجاء كون جعة بالكسر نبيذ جو -

ودع - توديع - پدرود كردن (ع بفتحها) ودع بالفتح پدرود و توديع الفعل ذخيره داشتن كشتن از جهت گشنى وقوله تعالى ما ودعك ربك وما قلى قالوا ما تركك - توديع الثوب در جامه دان نهادن جامه را ودعة بالتحريك وبالسكون شبه سپيد كه آنرا مورچه خوانند وَدَعات ج - وَدَعَه تن آسانى والهار عوض من الواو فيه (ع بضمها) وديع وادع نعت منه يقال نال فلان المكارم وادعاً من غير كُلفة - رجل مُتدع اى صاحب دعة وراحة - موادعة مصالحت كردن توادع تصالح ويقال عليك بالمودوع اى بالسكينة والوقار ولا يقال منه وَدَعَه كما لا يقال من المعسور والميسور عَسَره ويسره - وَدْع بمان وهو امر بمعنى الترك يقال وَدْع ذا ودَعْه كما يقال ذَرْه وذرهم قال المؤلف سمعت عمن له نصاب تام ونصيب عام من العربية ان كلمتى وَدْع وذَرْا مران فى معنى الترك الا ان ودع للمخاطب بترك الشئ قبل العلم به وذرام بتركه بعد ما عَلِمَه وروى ان بعض الائمة سأل الامام فخر الدين الرازى رحمه الله عن قول الله تعالى أتدعون بعلا وتذرون احسن الخالقين لم لم يقل وتدعون احسن الخالقين وهذا اقرب الى الفصاحة للمجانسة بينهما فقال رحمه الله لانهم اتخذوا الاصنام الهة وتركوا الله بعد ما علموا ان الله ربهم ورب آبائهم الاولين استنكارا واستكبارا فلذلك قيل لهم وتذرون ولم يقل وتدعون والله اعلم وقال الجوهرى ولا يقال ودعه ولا هو وادع وانما يقال تركه وهو تارك وربما جاء فى ضرورة الشعر وَدَعَه فهو موادع على اصله - وديعة زنهار ودائع ج - ايداع وديعت نهادن بكسى وپذيرفتن از كسى وديعت را وهو من الاضداد - استيداع بنگاه داشتن خواستن وديعت را مُيدِع بمندعة جامه كهنه موادع ج - اودع نامى از نامهاى كلاكموش ودعان نام جائى -

ورع - وَرَع - بالتحريك ترسندة قال ابن السكيت واصحابنا يذهبون بالوَرَع الى الجبان وليس كذلك انما الورع الصغير الضعيف الذى لا غناء عنده يقال انما مال فلان أَوْراعٌ اى صغار - وُرْع بالضم وُروع وراعة ضعيف وبيفائده شدن (ع بضمها) وَرِع رعة بكسر الراء پرهيزگارى (ع بكسرهما) وَرِعَ نعت منه - وفلان سَيِّئُ الرِعة اى قليل الورع - توَرّع پرهيز نمودن توريع باز داشتن

وفی کلامهم اذا لقی الرجل منهم قوما یقول میلوا لینقع لکم ای یجزرلکم کانهم یدعوهم الی دعوته وسیراب شدن انتقاع کذلک یقال نقعت بالماء ای رویت وباز داشتن خبر را یقال ما نقعت بخبر فلان نقوعا ای ما عجبت بکلامه ولم اصدقه - قال الاصمعی نقعت بالخبر والشراب اذا اشتقیت منه - نقع تشنگی نشانیدن وفی المثل الرشف انقع للعطش وانجع - ویقال سم ناقع ای بالغ - وسم منقع ای ای مربی - ودم ناقع ای طری - نقیع چاه بسیار آب وهو مذکر والجمع انقعة وآب میوہا کہ ترنہادہ باشند وآب ایستادہ - وبانگ وفریاد - وشیر خالص کہ سرد کنند وبخورند وهو المنقع ایضا - نقیعة مهمانی مسافر وستور کہ بجهت آن کشند ویقال الناس نقائع الموت ای یجزرهم کما یجزر الجزار النقیعة - انقاع سیراب گردانیدن - وترنہادن میوہ و دارو جزآن یقال دواء منقع - قال ابو عبیدة انقعت له شرا وهو استعارة وایستادن آب بجای استنقاع شله ودرپی آواز رفتن انتقاع کشتن شتر وگوسپند غنیمت پیش از قسمت - وکشتن کونہ روے وهو لغة فی امتقاع - استنقاع بغار فرود آمدن واغتسال کردن کانک ثبت فیه تتبرد والموضع مستنقع وترنہادن یستعمل مجهولا یقال استنقع الشئ فی الماء وگرد آمدن آب وایستادن آن بجای -

نکع - نکع - شنا باز ایستادن از کار ے (ع بفتحهما) صلته بعن - نکعة نکعة مرد احمق نکعة الطرثوث سرافه نکع بالتحریک پوست رفتگی بینی انکع نعت منه -

نوع - نوع - گونہ وخاص من الجنس - تنوع گوناگون شدن نوع بالضم تشنگی نائع تشنہ یقال هو جائع نائع وهم جیاع نیاع ویقال راه الله بالجوع والنوع - استناعة پیش شدن ورفتن نهع - نهوع - بستم ذکر کردن (ع بفتحها) بمعنی انقیع

نتوع - از زخم قدرے قدرے خون برآمدن ع ف اض ۲ وک ۲ وکذا الماء من العین والعرق من البدن وانتع عرق کثیرا وانتع القئ لم ینقطع - انتع - قی کرد وخون از بینی برآمد پس غالب شد برو وانتع القئ والدم خرجا -

اندماع - پیروی خوے فرومایگان کردن وانذماع للشعر بالغین وابدعت به الناقة بالباء الموحدة - تذع - آب وخوے برآمد (ع بفتحها) نازع خصت منه - نائع - ناوید (ع ف اک ۲) والنوائع من الفصول الموائل -

فصل الواو

وبع - وباعة - بالتشدید کون یقال کذبت وباعتک وبناعتک بالنون ایضا وبالغین المعجمة ایضا ای رددم وضرط -

وجع - وجع - رنجوری ودردمندی اوجاع وجاع ج - ورنجور ودردمند شدن (ع ک ا ف ۲ وجع یوجع ویوجع ویاجع ایضا بالیاء والهمزة

نزعة یک موے پیشانی و آنرا بحر پسه خوانند
وہا نزعتان - منازعة باہم کشش کردن بہ خصومت
وآرزومند شدن ویقال بینہم منازعة بالفتح ای خصومة
فی حق - تنازع خصومت کردن دو گروہ باہم انتزاع
صاحب شتران نزائع شدن ورأیته متنزعا الی کذا
ای متسترعا الیه فازعا - انتزاع برکندن وبرکندہ
شدن متعد لازم یقال انتزعت الشیٔ فانتزع
ای اقتلعته فاقتلع - ثمام مُنَزَّع یزبرکندہ شُدّد
للمبالغة - مِنْزَع بکسر المیم بزمنزعة بازگشت - و
پایان کار و تدبیر ویقال لتعلمنّ ایّنا اضعف منزعة
وبکسر المیم ایضا - وفلان قریب المنزعة ای قریب الهمة
ویقال لم یبق فی القوس منزع کار بہ نہایت رسید
وشراب طیب المنزعة ای طیب مقطع الشرب -
نسع - نسعة - بالکسر نوار - وتنگ ستور نسع بفتح
وسکون انساع ج - نسوع گوشتہاے بن دندان
دور شدن (ع بفتحها) نسع منع باد شمال -
نشع - نشوع - بالفتح و بالغین المعجمة ایضا دارو ے
دربینی ریختنی و دردہان افگندنی و بالضم مصدر
(ع بفتحها) وسخن تلقین کردن انتشاع دارو در
بینی چکانیدن انتشاع دارو بہ بینی خویش واکردن
نصع - نُصوع - خالص شدن لون وسخت
سپید شدن (ع بفتحها) وپیدا و روشن شدن
کار ناصع ای خالص یقال ابیض ناصع وصفر ناصع
قال الاصمعی کل ثوب خالص البیاض او الصفرة
او الحمرة فهو ناصع - نصع بالکسر نوعے از جامہاے سپید

انصاع پیدا کردن انچہ در دل باشد - وآہنگ
جنگ کردن -
نطع - نُطع - بالفتح والکسر مع السکون والحرکة
اربع لغات گستردنی از ادیم نطوع انطاع ج - نطع
بالکسر مع السکون والحرکة کام وشکنہاے کام نُطوع ج -
تنطّع دور شدن در سخن - و در کام گفتن سخن را -
نعنع - نَعْنَع - نعناع - پودینہ نَعْنع بالضم دراز
تنعنُع دور شدن نعاعة بالضم مثل نعاعة وہی بقلة ناعمة
نفع - نَفْع - سود و سودکردن (ع بفتحها) وہو ضد الضر
صلته بالباء منفعة سودمندی - انتفاع سود یافتن
نقع - نُقْع - گرد نقاع ج - وبیک جاے گرد آمدن
آب وانچہ در چاہ گرد آمدہ باشد از آب وفی الحدیث
انه نهی ینفخ نَقْع البُرّ وزمین کہ خاک خوش وپاک
دارد و در وے آب ایستد نقاع انقاع ج - و
فی المثل انه لَشَرّاب بالنُّقَع ای انه معاود للامور یاتیها
حتی یبلغ الی اقصی مراده - انقوعة بالضم چاہک شدید
نقوع بالفتح انچہ در آب ترنہند چون مویز و خرما
وجزآن مِنْقع بالکسر خنور ترنہادنی مِنْقعة مثله
وہی ایضا بُرمة صغیرة یُطبخ فیها اللبن ویطعمه الصبی -
مَنْقَع بالفتح موضعے کہ در وے آب گرد آید مناقع ج -
نُقوع گرد آمدن آب در جائے - وبلند شدن آواز
در فریاد یقال نقع الصوت واستنقع ای ارتفع -
ومہمانے از سفر رسیدن وگوسپند و شتر کشتن بجہت
آن مہمان یقال نَقعتُ النقیعة وانقعتُ وانتقعتُ
ای نحرت - وکل جزور جزرتها للضیافة فهی نقیعة -

سله الانقوعة وقته الشریکون فیه الوکف - ق -

مطع فی الارض مطعا ومطوعا - رفت وگم شد -
ومطع الشئ بہ پیش دہان و دندان پیشین چیز را خورد
ناطع ناطع نعت منہ وناقۃ مُمطِعۃ الضرع شتر مادہ
کہ سرپستانش از شیر پر شدہ روان گردد -
موعۃ الشباب - یعنی آغاز جوانی -
المہع - محرکۃ تلون الوجہ من عارض قادح قیل
ومنہ المہیع للطریق الواسع الواضح والصواب
انہ من ہ ی ع لانہ لیس فی الکلام فَعیل واما ضہید
فمصنوع -

فصل النون

نبع - نُبوع - بیرون آمدن آب از چشمہ وجز آن
(ع بفتحہما وض اک ۲) ینبوع چشمہ ومنہ قولہ تعا
حتی انفجر لنا من الارض ینبوعا ینابیع ج - نوابع البعیر
المواضع التی یسیل منہا عرقہ - نبع درختیست کہ ازو
کمان سازند واز شاخہاے وے تیر سازند نَبعۃ
چوبے ازوے نبائع موضع یَنبُع شہرے نَباعۃ
دُبر یقال کذبت نباعتک اذا رَدم ای ضرط و
بالغین المعجمۃ ایضاً -
نجع - نُجوع - گواریدن طعام (ع بفتحہما) وبطلب
نیکوئی وآب وعلف شدن - ودر خوردن رنگ
واثر کردن سخن وپند ودارو ما ر نجوع بالفتح ای نیز
نَجوع الصبی اللبنُ - ونجوع الدابۃ المدید ومدید
آرد جو باشد کہ آنرا آب ویخ تنک کنند بہ مثال دوغ
وستور را خوانند تازود فربہ شود نَجع مدید دادن
ستور را نجعۃ بالضم آب وعلف نگاہ کردن انتجاع
بطلب آب وعلف ومنفعت ونیکوئی شدن مُنتجَع
موضع جستن آن وہولاء قوم ناجعۃ ومُنتجعون -
تجیع خون کہ بسیاہی زند قال الاصمعی ہو دم الجوف صحا
نخع - نخاعۃ - بالضم آب بینی نخع آب بینی انداختن
نخع مثلہ وبہ نخاع رسانیدن کار را در ذبیحہ
یقال ذبحہ فنخعہ فہی دابۃ منخوعۃ وخالص کردن
دوستی ونصیحت را باکسے (ع بفتحہما) منخ وہو مفصل الفخذ
بین العنق والرأس من باطن - نخاع بالضم والفتح
مغز مُہرۂ پشت کہ آنرا حرام مغز گویند نخع قبیلۂ از
یمن انتخاع دور شدن از زمین خود -
نزع - نَزع - کشیدن چیزے از جاے خود - و
برکندن ومانند شدن بہ پدر یقال نزع الی ابیہ
فی الشبہ ای ذہب - وفی المثل العِرق نزّاع و
کشیدن کمان یقال نزع فی القوس ای مدہا -
وفلان فی النزع ای فی قلع الحیوۃ - نزاع آرزومند
شدن یقال نزع الی اہلہ وبعیر نازع وناقۃ نازع
آنکہ آرزومند چراگاہ وجاے خود باشد وغنم نُزّع
حرامی تطلب الفحل - نزیع غریب نزائع الخیل
اسپان کہ از قومے دیگر کشیدہ باشند وکذا نزائع البعیر
نزاع ایضاً زنان کہ بہ بیگانگان دادہ باشند نُزوع
پرداختن از کار (ع ف اک ۲) وفی المثل صار الامر
الی النزعۃ اذا قام باصلاحہ اہل الاناۃ وہو جمع
نازع - بئر نزوع بالفتح ونزیع چاہ کہ قعر او نزدیک
باشد نَزَع سوے رفتگی ہر دو جانب پیشانی انزع
نعت منہ نزعاء نعت المونث منہ ولا یقال نزعاء

زدن پستان ناقه را و بشتاب رفتن (ع بفتحها) و انداختن مادر بچه را - و درخشیدن برق و جز آن شئی ماصع ای برّاق و بازگشتن شیر از پستان ناقه ماصعة نعت منه - وکل شئی ولّی وذهب فقد مَصَع وهو ماصع ای ذاهب - ومَصعت الابل اذا ذهبت ألبانها - ومَصَع البرد ای ذهب - ومَصَع فی الارض وامتصع ای ذهب - ماصعة مقابله کردن امصاع صاحب شتران شیر بازگشته شدن مَصعة مثال همزة مرغی - ومیوهٔ درخت عربی مُصَع ج - تمصیع درخت وچوب بریده را ماندن بابوست تا آب او خشک شود -

مظع - تمظیع العود - ماندن چوب تر با پوست تا خشک شود -

معمع مَعْمَعة - آواز نیستان که بسوزد - وآواز دلیران در معرکه مَعْمَعان سختی گرما یقال یوم مَعْمَعان ای شدید الحر - معمعة ایضاً و گرما شدن مَعْمَع زمان ساخته روزگار با مال مُعَمّی مردم که هر که غالب باشد یار او شود مع بادهی کلمة تدل علی المصاحبة وهو اسم لانه قد یسکن وینوّن تقول جاء معاً -

مقع - مَقْع - وشنام دادن بفش مستعمل مجهولا یقال مُقِع فلان بسواة ای رُمی بها وسخت خوردن شراب وآب را امتقاع گویند روی گشتن از ترس واندوه یقال امتقع لونه مجهولا وکذلک انتقع وانتقع بالنون والباء وبالیم ایضاً -

لمع - لَمْع - رفتار تیز سبک (ع بفتحها) انلاع کذلک

لَیْع ملاع بیابان بی نبات ومن امثالهم قولهم اَوْدَت به عقاب ملاع ویقال ذلک فی الواحد والجمع وهو شبیه بقولهم طارت به العنقاء وحلّقت عنقاء مغرب وکذلک المیلع وهو السریع ایضاً -

منع - مَنْع - بازداشتن وهو خلاف الاعطاء (ع بفتحها) مانع مَنُوع مَنّاع نعت منه وبازداشتن کسے را از کارے وچیزے امتناع بازایستادن ممانعة بازداشتن از یکدیگر مناعة عزیز شدن و استوار شدن (ع بضمها) رجل منیع ومکان منیع وسُدّة منیعة وهو فی عز منیع وفی عز ومنعة بالتحریک وهو جمع مانع ایضا مثل کافر وکفرة ای هو فی عز ومن یمنعه من عشیرته وقبیله - تمنع ای تحصّن -

میع - مَیْع - روان وتنک شدن چیزے و چون روغن ومسکه وجز آن - وگداختن (ع ف اک ا) تمییع کذلک - مَیَعة رفتن چیزے بر تخته چون آب وروغن وجز آن وشادمانی - و اول رفتار اسپ - واول جوانی - واول روز وصمغ وآن شلم است از درختے در روم واوسالة ویابسه باشد -

مدعة - بالفتح نارکیل مغز بر کرده که بدان آب بر دارند میدع ماهیی ست خرد وریائی میدعان موضعے مَدَع کعنب بارهٔ است درمین مُدَّعی آنکه در نسب خود متهم باشد قیل منسوب الی المدعة او من الدعوة فی النسب علی لغة من یقول دعیت فی دعوت -

من حمیر یلحن کیمنع موضعیست در یمن او هو بالباء الموحدة
لیع - بالکسر وضع ولیعة الجوع بالفتح سوزش
گرسنگی اعث بالکسر لیعانا ضجرت اللیاع بالکسر
السریعة العطش او التی تقدم الابل سابقة ثم ترجع
الیها او ریح لیاع بالکسر شدیدة -

فصل المیم

متع - متع - برآمدن روز - و دراز شدن ماتع
دراز هر چیزے - و منفعت گرفتن بچیزے صلته بالباء
و بچیدن بوزن (ع بفتحها) میزان ماتع ای راجح
و جمل ماتع ای جید النقل و نبید ماتع شدید الحمرة
و کل جید فهو ماتع تمتیع دراز کردن - و برخورداری
دادن متاع آخریان و منفعت و منه قوله تعالی
ابتغاء حلیة او متاع تمتع برخورداری یافتن
استمتاع کذلک متعة بالضم برخورداری و منه
متعة النکاح و متعة الطلاق و متعة الحج لانه
انتفاع - امتاع برخورداری دادن و یافتن
صلته بالباء متعد لازم و بے نیاز شدن از
کسے صلته بمن -

مجع - مجع - بالکسر احمق مجعة بالضم مجعة مثال
همزة کذلک - مجاعة بیباکی کردن (ع کالف ۲)
و امراة مجعة قلیلة الحیاء - تماجع بیباکی کردن باهم
مجیع نوعے از طعام که بشیر و خرما سازند -

مذع - مذع - گفتن بعضے خبر را و بعضے را نهان
داشتن (ع بفتحها) و بول انداختن مذاع آنکه بستر
تواند نگاهداشت - و دروغ گوے -

مرع - مَرِیع - چراگاه فراخ آب و علف أمرع امراع
ج - مراعة مصدر منه (ع بضمهما) امراع علف ناک
شدن جاے ممرع نعت منه و روغن بسیار بر سر
کردن و بفراخی آب و علف رسیدن و فی المثل
امرعت فانزل - یقال القوم ممرعون اذا کانت
مواشیهم فی خصب - ارض امروعة ای خصبة - مرعة
مثال همزة مرغے مانند تدرو -

مزع - مَزْع - بشتاب رفتن آهو و اسپ (ع بفتحها)
تمزیع جدا کردن - و پنبه عاز کردن تمزع پاره پاره
شدن از خشم و فی الحدیث انه غضب غضبا شدیدا
حتی یخیل الی ان نفسه تمزع قال ابو عبیدة لیس
یتمزع بشئی ولکنی احسبه یتمزع و هوان تراه کانه
یرعد من الغضب و لم ینکر ابو عبیدة ان یکون التمزع
بمعنی التقطع انما استبعد المعنی - مزعة بالضم پاره
گوشت یقال ما علیه مزعة لحم - و ما فیه مزعة من الماء
ای جرعة - مزعة بالکسر پاره از پر و پنبه مثل الرقعة
من الخرق -

مسع - مِسْع - و تسع - باد شمال -

مشع - مَشْع - و رزیدن و گرد کردن - و گوسپند
دوشیدن امتشاع تمام شیر پستان او دوشیدن
و یقال اِمْتَشِعْ من فلان ما مَشَعَ لک ای خذ منه
ما وجدت و ربودن چیزے را ذئب مشوع
گرگ رباینده -

مصع - مَصْع - جنبانیدن ستور دم را و به شمشیر
زدن و رجل مصع ای ضارب بالسیف و آب مه

آن گیاه را تلمّع برچیدن لمّاع و اصلها تلمّع فکرهوا تلمّش عینات فابدلوا من الآخرة یاء - لمّاع علف بک لمّع نام کوهے و سراب لمعلمعة درخشیدن سراب - و شکستن استخوان تلمّع چشم سیاه شدن از گرسنگی - و شکسته شدن استخوان لعیمة نان کاورس -

لفع - تلفیع - سر پوشیدن صلته بالبار و باشکوه کردن توشه دان را تلفع جامه در بر کشیدن زن و جامه در خود پیچیدن - و برگ فرو گرفتن درخت را و پیری فرو گرفتن مرد را لفاع بالکسر چادر التفاع چادر در خود پیچیدن و سبز شدن زمین به نبات

لقع - لقع - به چشم کردن کسے را (ع بفتحها) ویقال لقعه بمعرفة و لقعه بعینه ای عانه قال ابو عبیدة و لم یسمع اللقع الا فی اصابة العین و فی المعرفة - لقاعة بالضم والتشدید مرد حاضر جواب التقاع برگشتن گونه روی و جز آن و یستعمل مجهولا

لکع - لکع - ریم برچسپیدن بر اندام (ع ک ف ۲) رجل لکع مرد لئیم و خوار بنده نفس و امرأة لکاع مثل قطام - تقول فی النداء یا لکع بالضم وللاثنین یا ذوی لکع - لکاعة مصدر منه (ع ک ف ۲) الکع لکعا فهو منه - و لا یصرف لکع فی المعرفة لانه معدول من الکع - ویقال للفرس الذکر لکع وللانثی لکعة هذا ینصرف فی المعرفة لانه لیس ذلک المعدول الذی یقال للانث منه لکاع وانما هو مثل صرد و نغر - لکع ایضا - خرکره و کودک خرد و فی حدیث ابی هریرة اثم لکع یعنی الحسن او الحسین رضی الله عنهما - لکیعة کنیزک فرومایه هنوا للکیعة گروبت لکع گزیدن مار و گزدم - و بسر زدن بره پستان مادر را بوقت مکیدن (ع بفتحها) -

لمع - لمع - لمعان - روشن شدن و درخشیدن (ع بفتحها) یقال لمع البیته اذا اضاء ویقال للسراب یلمع و به شبه الرجل الکذاب - التماع کذلک - لماعة دشت - و عقاب لمعة پاره گیاه خشک درمیان گیاه تر - و پاره از عضو که خشک ماند در وضو یا غسل

المعی مرد زیرک تیز خاطر یعنی کذلک - الماع لمعه برآوردن زمین و پستان کردن مادیان و ماده خر و ماده شیر و سرهاے پستان سیاه شدن آبستن را و ربودن صلته بالبار - التماع مثله یقال المعت بالشئ والتمعته ای اختلسته و کونه برگشتن یستعمل مجهولا - ملمّع اسپ ابرش یعنی چپار و آن نقطها باشد مخالف رنگ او -

لوع - لوعة - سوزش عشق (ع ف اض ۲) التماع سوختن دل از عشق و یقال اتان لاعة الفواد الی حشاها ای لاذعة الفواد - رجل فالع لالع مرد بد دل ترسنده لیع مصدر منه (ع ف اک ۲) -

لمع - لمیعة - نام مروے -

ذهب ضبعا لبعا - ای باطلا -

اللاشع - من یرجع لسانه الی الثاء والعین واللثغة ما لازق الاسناخ من الشفة -

لخع - بفتحتین سستی تن و ذو اللثاء ترخیمه بن بلوف

لیلا فاصاب وظن انه اخطأ فکسر القوس فلما صبح رأی ما رمی من الصید فندم۔

کشع۔ کشع القوم عن القتیل۔ تفرقوا۔

کعع۔ کعلعة۔ بازداشتن تکعکع بازایستادن و بدول شدن واکعّ الفرق اذا جبس عن وجهه رجل کعکع بضمتین جبان ضعیف کعوع مصدر منه (ع ف اض ۲ ک ۲) والکسر اجود فهو کعّ وکاع۔

کلع۔ کلع۔ گنگیدها و ریشها کی پاے (ع ک اف ۲) انا وکلع وسقاء کلع خنور ومشک کلخ بسته کلعة رمه از گوسپند ذوالکلاع نام یکے از ملوک یمن۔

کمع کمیع۔ ہم خوابه کمع بالکسر کذلک۔ مکامعة ہمخوابگی کردن دو مرد باہم وہی التی نهی عنها۔

کنع۔ کنوع۔ فراہم ومنقبض شدن۔ ونزدیک آمدن کار۔ ومیل غروب کردن ستاره۔ ونزی وفروتنی کردن (ع بفتحها) اکناع مثله وایضاً پر فراہم آوردن مرغ بوقت فرود آمدن از ہوا کنع بالتحریک درکشیده شدن انگشتان (ع ک اف ۲) تکنیع بقبض آوردن کسے را تکنع لازم منه۔ کنّاع گرد آمدن قوم۔

کوع۔ کوع۔ کاع۔ استخوان ساق دست از سوے انگشت ابہام ویقال احمق من الذی یتخط بکوعه۔ اکوع کرساق کوعاء ومؤنث منه۔ کوع برساق دست رفتن سگ وریگ از گرما (ع ف اض ۲)۔

کیع کیع۔ ترسیدن از چیزے (ع ف اک ۲)۔

کبع۔ برید و بازداشت (ع بفتحها) ودراہم دنانیر را سره کرد کبوع خواری وفروتنی کبع کصرد شتر آبی ومنه یقال للمرأة الدمیمة باوجه الکبع تکبیع بریدن کدعه۔ ودور کردن آنرا (ع بفتحها) کدعة بالضم خوار۔ کداع بالکسر جد المعشر بن مالک بن عوف الذی قتل مع الحسین خ بالطف۔

کربعه۔ انداختن آنرا وکربع الشئ بالسیف بشمشیر بریدن آنرا وکربع قوائمها یعنی پی کردن آنرا۔

کرتع۔ کجعفر مرد کوتاه وکرتع وقع فیما لا یعنیه۔

کنتع۔ بالضم مرد کوتاه۔

فصل اللام

لذع۔ لذع۔ سوختن آتش کسے را۔ وسورش دادن کسے را بزبان (ع بفتحها) یقال نعوذ بالله من لواذعة۔ اللذاع سوختن جراحت دریش ونوزدی مرد تیز خاطر وظریف۔

لسع۔ لسع۔ گزیدن مار وکژدم (ع بفتحها)۔

لطع۔ لطع۔ لیسیدن۔ وپیش پاے زدن در سپس کسے (ع ک اف ۲) التطاع تمام آب حوض وخنور را خوردن لطع بالتحریک سپیدی درون لبها وآن بیشتر در سیاہان از مردم بود۔ ودرختن دندان مردم چنانکه بخما مانند رجل ألطع وامرأة لطعاء نعت منه۔ ولطعاء ایضاً زنے که فرج او کم گوشت باشد۔

لعع۔ لعاع۔ بالضم گیاہے نازک وراول رستن ومنه قبل الدنا لعاعة۔ انعاع رویانیدن زمین

بالضم کوہیست مابین مکہ وبیرین کہ بسیار سر وارد
ویقال اذا اقتتل الدیکان فہرب احدہما قرع الدیک
قنقع - کقنفذ مرد کوتاہ خسیس وموش قنقع کزبج
مثلہ قنقعۃ بالضم اسپ ومادۂ خار پشت -
بنو قینقاع - بفتح القاف وتثلیث النون شعب
من الیہود کانوا بالمدینۃ -
قہقاع - بالکسر خندیدن خرس یقال قہقع الذب
قاع الخنزیر - خوک آواز کرد (عع ف اک ۲) والاقعاع
بضم الہمزۃ وفتح القاف والیاء المشددۃ موضع بالضجنان

فصل الکاف

کتع - یقال ہا بالدار کتیع - ای احد - کتع بالضم وفتح
م بچۂ روباہ ومرد لئیم کتعان بالکسر ج - مثل صرد
وصردان - وکُتُع جمع کتعاء فی توکید التانیث
یقال اشتریت ہذہ الدار جمعاء کتعاء وہذہ لک
جمعاء کتعاء ورأیت اخوانک جُمَع وکُتَع ورأیتہم
اجمعین اکتعین - ولا یقدم کتع علی جمع ولا یفرد
لانہ اتباع لہ - حول کتیع سالے تمام وکُتَع ای ہَوب
(عع بفتحہا) -
کتع - کتوع - شکم روان شدن ستور را - وسر گرفتن
شیر وجغرات (عع بفتحہا) تکتیع کذلک وکفک از سر
انداختن ویک کتعۃ بالضم کفک دیگ شفتہ
کاثعۃ باثعۃ سطبر -
کرع - کرع - بالتحریک آب باران ایستادہ کروع
بدہان آب برداشتن وخوردن از جوے (عع بفتحہا)
وکسر ا الکراع بہ آب ایستادہ رسیدن قوم وآب دادن

ستور را کارعات مکرعات خرماستان کہ بر آب ایستد
اکرع باریک پیش ساق کرع بالتحریک اسم منہ و
کرع مصدر منہ وبدہان آب برداشتن (عع ک ا
ف ۲) کراع بالضم پاچۂ گوسپند وگاؤ وجزآن و
ہو بمنزلۃ الوظیف فی الفرس والبعیر وہو مستدق
الساق یذکر ویؤنث اکرع واکارع ج - وفی المثل
اعطی العبد کراعا فطلب ذراعا لان الذراع
فی الید وہو افضل من الکراع فی الرجل - و
یقال الکراع الف یتقدم من الحرۃ ممتد وقال الاصمعی
وہو العنق من الحرۃ یمتد والکراع ایضا اسم
لجمع الخیل -
کرسع - کُرسوع - استخوان پیوند سر دست
ازسوے خنصر -
کسع - کَسَع - سپیدی گرد اگرد ثُنۂ اسپ وآن
مویہاے آونکان بود کہ بر پیوند سر دست وپاے
اسپ وخر باشد بالاے سم - وراندن مردم را -
وسپوختن در پس بدست یا بر پیش پاے - و
بآب سر دزدن پستان ناقہ را تا شیر باز گرداند
یقال کسعت الناقۃ بعُبَرہا ای ضربت خلفہا بالماء لئلا
یستراد اللبن فی ظہرہا وذلک اذا خفت علیہا الجدب
ورجل مکسع ای غرب وہو من رُدّت بقیتہ فی ظہرہ
الکساع دم بمیان پاے در آوردن سگ کسعۃ
بالضم خران کرہ کسعوم خرمیم زائدہ کسع بضم ا وفتح
۲ حوازمین ومنہ قولہم ندامۃ الکسعی وہو رجل
ربی نبعۃ حتی اتخذ منہا قوسا فرمی الوحش عنہا

رو داشتن تا پرشود - وگردانیدن ستور را سوے چراگاه - وخوشنود گردانیدن -

قوع - قُوع - قیاع - برجستن کشن برماده (ع ف اض ۲) اقتاع الفحل اذا ہاج - قاع زمین ہموار اقوع اقواع قیعان ج - قیعة ایضا واحد مثل القاع وجمع عندالبعض - قاعة الدار ساحت سرائے -

قنع - بالضم بوق ولیس بتصحیف قبع ولا قنع -

قروع - کزبج ودرہم سپش شتر ومایکیان

قَرْدَعة خواری قردعة کزبرجة کردن یقال قداخذ بقردعته قردوع کعصفور مورچهٔ خرد وکعصفورة گوشه که درشگاف کوه بهم رسد -

قرزع - کجعفر زن گول قرزع مثله -

قرشع - بالکسر کرمیکه درسینه وگلوے مردم بهم رسد وچیزیست سفید ہمچو نمک که برتن پدید آید والمقرشع المنتصب المستبشر والمتہیّئ للشر واقرنشع ابرنشق ورفع رأسه وتحرک وتنشط -

قرطع - کزبج ودرہم سپش شتر قروع مثله -

تقرفع - ترنجید تقرعف مثله واقرنفع علیه مبنیا للمفعول اغمی علیه ثم افاق -

قَفَزَعة - زن پستک -

قلوبع - کسفرجل لُعبة لهم -

قلفع - کزبج ودرہم گل ترکیده وشگافته وچیزے که از آہن وقت کوفتن جدا گشته باشد وصوف متقلفع قلح یعنی پشم زرد والقلفعة کزبرجة قشر الارض یرتفع عن الکمأة ومایصیر علی جلد البعیر کهیئة القشر الواسع قطعا قطعا -

قلمعة - مردم فرومایه وقلع رأسه ضربه فاندره وقیل حلقه -

قنبع - کقنفذ آوند گندم وکوہیست بدیار نجتی ومرد کوتاه - قنبعة زن کوتاه درکوے دوخته شبیهة بالبرنس ویلبسها الصبیان وبرسر افگندنی زنان که خرد باشد یا مانند آن وقنبع فی بیته درخانه پنهان شد وخشمگین گردید ورجل مقنبع الرأس بکسر الباء مبرطله -

رجل مقفنشع اللحیة - بکسر الشاء مرد دراز ریش باپراگندگی آن -

قندع - کقنفذ قلتبان -

وقندع - قلتبان قندعة موے گرداگرد سر قنافع بلاہا وسخن بد وفحش -

قنزعة - کقنفذة بضم القاف والزاء وبفتحها وبکسرہما بلاہا وموے گرداگرد سر قنازع وقنزعات ج - وپارهٔ ازموے که برسر اطفال گذارند یا مویہاے دراز ون وپارهٔ زمین بے نبات وباقی ماندهٔ بروہن دم وبرگردن خروس والقنزعة من الحجارة سنگریزه که ازگردگان کلان باشد وبش یعنی مویہاے که زنان برسر بقدر انار پیچیده دارند قنازع بلاہا والقنزعة من النصی والاسنام بقایاہا وانهی النبی صلعم عن القنازع نهی ان یؤخذ الشعر ویترک منه مواضع قنزع

بالتحریک موضعے در بادیہ سیف قلعی منسوب الیہ
و پارۂ بزرگ از ابر قلع ج - و ایضاً سست پاے
شدن در کشتی (ع ک اف ۲) رجل قلع القدم
نعت منہ - و ہذا منزل قُلعۃٍ بالضم ای لیس بمستوطن
و مجلس قُلعۃٍ اذا کان صاحبہ یحتاج الی ان یقوم
مرۃ بعد مرۃ - و ہم علی قُلعۃ ای علی رحلۃ - و فلان
قلعۃ آنکہ برزین نتواند بودن و در کشتی زود افتد
قلعۃ ایضاً مال عاریت و فی الحدیث بیت المال
القلعۃ - مقلاع فلاخن قلاع سرہنگ و فی الحدیث
لا یدخل الجنۃ قلّاع و بناش قُلاع بالضم و التخفیف
کل تراشہ - و خاک در داشدہ کہ زیر او سمار و غ
برآمدہ باشد - و نوعے از بیماری ستور قلاعۃ پارہ
از دے و صخرۂ بزرگ در صحرا افتادہ - و سر کلوخ
و سنگ کہ آنرا بدست یا بفلاخن اندازند قلع
بالکسر با دبان قِلاع ج - سفن مُقلِعات کشتی ہاے
بادبان -

قمع - قَمع - بعمو دزدن - و قہر کردن و خوار گردانیدن
احمع مثلہ - مِقمعۃ بالکسر عمود آہنین مقامع ج -
انقماع خوار شدن قمعۃ بالتحریک نام مردے -
و سرکوہان شتر قَمَع ج - و مگس ریزہ کہ بر ستور
نشیند قمع بالتحریک ایضاً کش کہ در بن مژہ و مد
و دمیدن آن (ع ک اف ۲) قمع بالکسر مع سکون
و حرکتہ و بالفتح ایضاً سرے خود ہاے سرتنک
و غلاف خرما و باقرکان و مانند آن قمع مصدر منہ
و قمعت الوطب ای وضعت فی راسہ القمع - قناع

از سوراخ مشک آب خوردن مثل الاقتباع -
و یقال الحمار یتقمّع ای یحرّک رأسہ -

قنع - قُنوع - بالضم خواستن و خوارمندی و نیاز
نمودن در سوال (ع بفتحہا) قانع قنیع نعت منہ
و یقال قَنوع بسند و رضا نمودن و قانع بمعنی الراضی
و ہذا المعنی اشہر فیہ و ہو من الاضداد - و فی المثل
خیر الغنی القنوع و شر الفقر الخضوع و میل کردن
ستور سوے چراگاہ (ع ک اف ۲) و سوے
خوابگاہ (ع بفتحہا) قناعۃ بالفتح خرسندی و
بسندہ کاری بہ انچہ قسمت باشد (ع ک اف ۲)
قَنِع قَنوع نعت منہ - مِقنع مِقنعۃ بالکسر بر سر افگندنی
زنان قناع پردہ و پوشش کہ بر بالاے مقنعہ
باشد - و طبق از بزرگ خرما - قنع بالکسر کذلک -
مَقنَع بالفتح گواہ عدل یقال فلان شاہد مقنع و
رجل قُنعان و امرأۃ قُنعان بالضم یستوی فیہ المؤنث
و المذکر و التثنیۃ و الجمع ای مَقنَع رضی - قنعان
بالکسر ہموار میان دو پشتہ قُمّ مُقنِع آنکہ دندانہاش
درون رویہ رستہ باشد رجل مُقنَّع خود بر سر
نہادہ تقنیع مقنعہ بر افگندن زن را تقنع لازم منہ
و تازیانہ بر سر زدن - و در واکردن خروس
پرہاے گردن را بوقت فشاندن و جنگ اقناع
سر در واکردن و منہ قولہ تعالی مُہطعین مُقنِعی
رؤسہم و دست بر داشتن در دعا - و گردن دراز
کردن شتر بحوض تا آب خورد - و کژ کردن آب
جامہ تا آنچہ در وی است بریزد - و بسوے آب

وبارهٔ گاؤ اقاطیع ج - علی غیر قیاس واقطاع
قُطعان ایضاً مثل اشراف وجُربان وتازیانه و
فلان قطیع القیام آنکه برنتواند خاست از ضعف
یا از فربهی قطاعة بالضم انچه از بریدن افتد تقطّع
پاره پاره وبخش بخش شدن قوله تعالی لقد تقطّع
بینکم فیمن قرأ بالرفع وپاره پاره وبخش بخش کردن
قوله تعالی وتقطّعوا امرهم بینهم ای تقسّموه لازم متعد
اقطاع به بریدن وادن شاخهاے درخت را
یقال اقطعتهٔ قُضبانا من الکرم ای اذنت له فی
قطعها - ویقال هذا الثوب یُقطّع قمیصا وبریدهٔ
کردن خراج زمین - وبریده شدن حجت وجواب
کسے وساکت وملزم شدن او وهو رجل مُقطع
بالکسر نعت منه - مقطع بالفتح گشن را باز داشتن
از گشنی وغریب از خان ومان بریده شده - و
آنکه یاران اورا دهند واورا نی ویقال قطعت الشیء
اذا انقطع عنک اقطع الغیث - وقطعت الدجاجة
ای اقفت یعنی از بیضه باز ماند مقاطعة بریده کردن
بر چیزے تقاطع بریدن دو گروه از هم اقتطاع پاره
از چیزے جدا کردن واقتطع فلان طائفة من مال
فلان ای انتهب -

قعقع - قعقعة - آواز سلاح ونحو آن - ورفتن
در زمین وبجنبانیدن وفی المثل ما یُقعقع له بالشنان
قعقاع بالکسر کذلک - قَعقاع بالفتح الاسم وراه
از یمامه بکوفه وراه وشوار ومنه قیل قَرْبٌ قعقاع
لانهم یجدّون فی السّیر وخرماے خشک - وتپ لرزه

وقعقاع بن شَوْر نام معروف بفضل حمار قُعقُعانی
بالضم سخت آواز مُقعقع آنکه قداح را میگرداند در میسر
قَعاقع آواز رعد بیاپے وسواضع از بلاد قیس
تقعقع جنبیدن ویقال تَقعقعت عَدْهم ای ارتحلوا
وفی المثل من یجمع یتقعقع عَدْهُ کما یقال اذا تم
امرٌ دنا نقصه - قُعیقِعان نام کوهے بمکه واهواز -
قعقع بالضم مرغیست پیسه دراز منقار قعاع بالضم
ماء غلیظ مُرّ - اقعاع فرود آمدن قوم بر آن آب -
قفع - قفعة - زنبیل خرد بے گوشه قفعاء درختے
قفع درکشیده شدن دست وپاے وجز آن -
(عع ک اف ۲) اُذن قفعاء کانها اصابتها نار فانزوت
ورجل قفعاء پاے انگشتان برگشته رجلٌ اقفع
نعت منه وقوم قفع الاصابع ورجل مُقفّع الیدین -
قِلفِع بالکسر گل خشک شده بر زمین که بطرقدو
پراگنده شود -

قلع - قَلْع - توشه دان شبان - وبر کندن
(عع بفتحهما) ونام معدنے که از وے ارزیر خالص
خیزد قلعی منسوب الیه - وفی المثل شحمتی فی قلعی
ای فی مرادتی - اقتلاع بر کندن انقلاع وتقلع
لازم منه - مقلوع امیر معزول دائرة القالع دائرة
تکون تحت اللبد ویکره - اقلاع باز ایستادن
قوله تعالی ویاسماء اقلعی وباز ایستادن تب و
یقال ترکتُ فلانا فی قلع بالسکون والحرکة من حمّاه
ای فی اقلاع منها - قَلعان دو برادر از بنی نمیر
واسمها صلاة وشریح - قَلعة حصار مَرج القَلعة

قصع - قَصْعَة - کاسۂ بزرگ قِصَع قِصاع ج -
قَصْع فرو خوردن جرعہ آب را مردم و نشخوار را شتر
و نیکو و نرم خائیدن شتر نشخوار را (ع بفتحہا)
و فی الحدیث انہ خطبہم علی راحلتہ و انہا لتقصع بجرتہا
و بمیان دو ناخن سپش کشتن - و تشنگی نشاندن
آب کسے - و حقیر و خوار داشتن کسے را و بر تاختن
زدن بکف دست - و ریزہ و خرد ماندن کودک
کہ نگوالد و منہ یقال قَصَعَ الدہر شبابہ فہو مقصوع
لا یشب و لا یزداد - قصاعۃ خرد و ریزہ برآمدن
کودک کہ کلان نشود (ع بضمہا) قصیع نعت منہ
قاصعاء سوراخ کلاکموش و الجمع قواصع شبہوا
فاعلاء بفاعلۃ و جعلوا الفی التانیث بمنزلۃ الہاء
قصعۃ مثال ہمزۃ (ان) مثل القاصعاء -

قضع - قَضاعَۃ - پدرحی از یمن و سکالی -

قطع - قَطْع - بریدن (ع بفتحہا) قطوع گذشتن
از جوے - و بریدہ و سپری شدن آب چاہ -
و رفتن مرغان از سر و سیر بگرم سیر یا برعکس آن
قَطّاع بالفتح کذلک طیور قواطع نعت منہ قطیعۃ
بریدن خویشی فہو رجل قُطَع و قطعۃ مثال ہمزۃ
ای قاطع الرحم - و رَحِم قطعاء خویشی بریدہ و قولہ
ثم لیقطع ای لیختنق لان المختنق یمد السبب الی السقف
ثم یقطع نفسہ من الارض حتی یختنق - انقطاع
بریدہ شدن و فلان منقطع القرین فی سخاء او غیرہ و
فرو ماندن در راہ از قافلہ یقال قطع بفلان
فہو مقطوع بہ و انقطع بہ فہو منقطع بہ اذا عجز عن سفرہ
من نفقۃ ذہبت او اقامت علیہ راحلتہ او اتاہ
امر لا یقدر علی ان یتحرک و گسستن رسن و منقطع الوادی
و الرمل و الطریق منتہاہا - سَقَط جاے برش و
سپری شدن ہر چیز مقاطع ج - اقطوعۃ نشان
بریدگی و ہجران کہ دو دوست بیکدیگر فرستند
لبن قاطع شیر بریدہ و ترش انقطع مرد و دست بریدہ
قطعان بالضم ج - مثل اسود و سُودان - قطعۃ
بالتحریک جاے برش از ہر چیزے قطعۃ بالضم
و السکون مثلہ و ایضا پارۂ از زمین جدا کردہ در
بخش و یقال اصاب الناس قُطَع و قُطعۃ اذا انقطع
ماء بُرہم فی القیظ - قطع بالضم و منہ و ناسہ و فرہی
و جزآن قُطَیعاء نوعے از خرما قَطِع بالکسر تاریکی
آخر شب و منہ قولہ تعالی فَاَسْرِ بِاَہْلِکَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّیْلِ
و گلیم خرد کہ بر پشت شتر اندازند چون بر نشینند
بروے - و پیکان خرد و پہناورکہ در تیر نشانند
اَقْطَع اقطاع ج - قطعۃ یکپارہ از ہر چیز قطیعۃ ہجران
و یقال الصوم مَقْطَعَۃٌ للنکاح - مقطع بالکسر آلۂ
بریدن مقطعات بالتشدید پارہاے جامۂ نیکو
و پارہاے قصائد و شعر و جزان و یقال للارنب
مُقَطَّعَۃ الاسحار - تقطیع پارہ پارہ کردن - و در گذشتن
اسپ دونده از اسپان دیگر و یقال جاءت الخیول
مُقَطَّعَاتٍ ای سراعا بعضہا فی اثر بعض - و
تقطیع الشعر وزنہ باجزاء العروض - و التقطیع
ایضا مَغَصٌ فی البطن عن ابی نصر - قطاع بالفتح
و الکسر انگور و خرما بریدن و جزآن قطیع رمۂ گوسپند

ان مثل

مقطعات سلہ و جادۃ الجبل مقطوعات - ق -

قرعتهم قوارع الدهر ای اصابتهم - ونعوذ باللہ من قوارع فلان ولواذعه وقوارص لسانه - قارعة الدار ساخت سرای قارعة الطریق برسوے راہ — قوارع القرآن آیتها که بوقت مهمات وبجهت حرز خوانده شود قریع شتر کرهٔ آبله برآمده قرعی ج - مثل مریض ومرضی یقال استنّت الفصال حتی القرعیٰ وکشن - ومهتر یقال فلان قریع دهره و حریفه یقال فلان قریعکما ای مقارعک - قریعة البیت بهترین جاے درخانه - وبهترین مال ناقة قریعة آنکه گشن بروے بسیار جهد وحمل کم گیرد واقراع براستی بازگشتن ونرم شدن یقال اقرع لی فلان ای ذل وقرعه انداختن میان قوم یقال اقرعت بینهم وعنان زدن ستور را تا ایستد یقال اقرعت الدابة بلجامها ای کبحتها به - واقرعته ای کففته - واقرعه ای اعطاه خیر ماله - وفلان لا یقرع او لا یقبل المشورة والنصیحة - تقریع علاج کردن شتر بچه قریع را - ودرشتی کردن وسرزنش کردن مقارعة یکدیگر را کوفتن دلیران - وقرعه انداختن باهم یقال قارعته فقرعته اذا اصبتک القرعة دونه - اقراع گزیدن - وقرعه زدن تقارع کذلک - تقرع برگشتن ازپهلو بپهلو یقال بت اتقرع ای اتقلب - قریع بالتصغیر بدر بطنے از تمیم -

قربع - اقرنباع - درتر نجیدن سرما -

قرثع - قرثع - زن گول - وآنکه پیراهن یا چادر باشکونه پوشد وفلان قرثعة مال بالکسر آنکه مال نیکو

نگاه دارد وودر دست نیکو شود -

قرصع - قرصعة - درهم شدن ونهفته شدن ومنه قد اقرنصع الرجل ومقرمط نبشتن کتاب وارفتار بدرفتن درراه -

قزع - قزوع - سبک شدن وبشتاب رفتن آهو درگریختن (عع بفتحها) ومنه قولهم قوزع الدیک اذا غلب فهرب - قزع بالتحریک پارهاے ابر تنک قزعة یکے - وشتران خرد - وجاے جاے ستردن سر کودک وقد نهی عنه - تقزیع ستردن سر وجاے جاے ناسترده ماندن - وآماده کردن اسپ رابدوانیدن فرس مقزع نعت منه — و تقزع الفرس ای تهیأ للرکض - مقزع مرد تنک موے وسبک رفتار ویقال ما علیه قزاع لیست بروے لتهٔ پاره قزعة[1] بالضم موے گرد اگرد سر قنازع ج - وفی الحدیث غطّی عنّا قنازعک یا اُمّ ایمن -

قشع - قشع - پوستهاے خشک قشع یکے علی غیر قیاس لان قیاسه قشعة مثال بدرة وبدر الا انه کذا یقال - وفی حدیث ابی هریرة لواحدکم بما اعلم لیمشون فی بالقشع یعنی پوست خاک آلود زنید برمن قشع ایضا بیت من جلد فان کان من أدم فهو الطراف ودور کردن باد ابر را وپراگندن کردن (عع بفتحها) اقشاع انقشاع تقشع کشاده شدن ابر ازهوا ودل ازغم وقشعت القوم فاقشعوا وتقشعوا ای فرقتهم فتفرقوا - واقشع القوم عن الماء اقلعوا - قشعة بالکسر پارهٔ ابر که بعد از کشادن ماند -

[1] سه ویدگر فی ازقزع ن ع ق -

ترسد در وے رود قَبِیعَة بند شمشیر و کارد - سوراخ بینی خوک قَبِیعَة مثلہ - قُبْعَة غلاف شگوفہ قُبْعَة در غلاف غنچہ شدن شگوفہ درخت قِبَاع بالضم پیمانہ بزرگ - ولقب مردے اِقْتِبَاع از مشک آب خوردن بدہان اِنْقِبَاع پنہان شدن -

قدع - قَدْع - عنان زدن اسپ را - و باز داشتن کسے را از کسے (ع بفتحہما) انقداع باز ایستادن فرس قُدُوع اسپ کہ حاجت آید او را بعنان زدن تا باز ایستد و فحل لا یُقدَع ای لا یُضرب انفہ و ہو کریم قدع بالتحریک ضعیف شدن چشم (ع ک اف ۲) و کم سخن و شرمگین شدن زن - و بد چشم شدن اسپ و نزدیک شدن سال یقال قَدِعت لی الخمسون ای دنت - امرأة قَدِعة و فرس قَدِع - تقادع شتافتن و چیزے بر یکدیگر و پیشی جستن - و نیزہ زدن با یکدیگر و فی الحدیث یُحمل الناس علی الصراط یوم القیٰمة فیتقادعون بہم جنبتا الصراط تقادُع الفراش فی النار و مردن قومے در پی یکدیگر -

قذع - قَذْع - فحش و پلیدی زبانی - و بفحش و بدی دشنام دادن (ع بفتحہما) اقذاع کذلک - و فی الحدیث من قال فی الاسلام شعرا مُقذعا فلسانہ ہَدَر - قذاع سخنان زشت قَذِع دیوث و بیغیرت -

قرع - قَرْع - کدو قرعہ یکے - و فال زدن بقرعہ - و در کوفتن - و بعصا بر سر زدن - و تمام خوردن انچہ در کاسہ بود چنانکہ لب کاسہ بر پیشانی زند (ع بفتحہما) یقال قَرَعَ بالنار جبہتہ - و فی المثل ان العصا قُرِعت لذی الحلم ای ان الحلیم اذا نُبِّہ انتبہ و اصلہ ان حکما من حکام العرب عاش حتی اہتر فقال لابنتہ اذا انکرت من فہمی شیا عند الحکم فاقرعی لی الجحر بالعصا لأرتدع - قَرْع قراع گشنی کردن فحل (ع بفتحہما) استقراع گشن بغایت خواستن - و گشن خواہ شدن مادہ گاؤ اِقْراع بگشنی دادن گشن را - و بہترین مال بکسے دادن قُرْعَة بالضم کزین مال - و انچہ بفال زنند قَرْع بالتحریک آبلہاے سفید کہ بر شتر بچہ بر آید - و بے موے شدن سر بعلت (ع ک اف ۲) اقرع کل کہ بعلتے شدہ باشد قُرْع بالضم قرعان ج - و ذلک الموضع من الرأس القرعة بالتحریک و قبول کردن مشورت را و باز ایستادن از انچہ فرمایند قَرْع نعت منہ و خالی شدن درگاہ از مردم و خدم (ع ک اف ۲) یقال نعوذ باللہ من قَرْع الفناء و صفر الاناء و فی الحدیث عن عمر رض قَرَع تحکم ای خلت ایام الحج من الناس - و مُراح قَرَع اذا لم یکن فیہ اہل و قال ثعلب نعوذ باللہ من قرع الفناء بالتسکین علی غیر قیاس - اقرعان دو برادر اقرع بن حابس و مرثد بن حابس - حیّة اقرع نوعے از مار شجاع قرع مثلہ - و یقال سُقتُ الیک الفا اَقْرَع من الخیل و غیرہا ای الفا تاما و ہو نعت لکل الف کما ان مِئَة اسم لکل مائة - مقرعة کوبہ مقراع متین مقروع ستوہ کردہ بحمت کشنی را - و مہتر - و لقب مردے قُرَّاع صلب و سخت اقارع ج - القارعة قیامت - و سختی روزگار قوارع الدہر سختیہاے روزگار یقال

وغلاف سرنره برگردانیدن کودک (ع بفتحها) یقال غلام افصع اخلع آنکه کمره او از غلاف بیرون آمده باشد تفصیع متعد منه انفصاع لازم منه - افتصاع گرفتن همه حق خود را از کسے برجاے خود وغلاف سرنره برگردانیدن کودک -

فطع - فظاعة - برسوائی انجامیدن کار (ع بضمها) امر فظیع ای شدید شنیع جاوز المقدار - افطاع کذلک امر مفطع ای فظیع و برشتی رسانیدن ویستعمل مجهولا ایضا وفظیع یافتن کار را استفطاع مثله

فعفع - فعفعة - راندن شبان گوسپند را بفع فع گفتن راع فعفاع فعفعی فعفعانی اذا کان خفیفا فی ذلک -

فقع - فقوع - سخت زرد شدن (ع بفتحها وض ۲) صفر فاقع نعت منه - وقوله تعالی صفراء فاقع لونها علی التقدیم والتاخیر ای لونها فاقع - فاقعة سختی فواقع ج - فقاع م - فقاقیع غوزهاے شراب فقع تیز دادن - ونوعے از سمار وغ وبالکسر مثله فقعة ج - تفقیع از انگشتان بانگ برآوردن بنمایند آن -

فلع - فلع - شگافتن چیزیرا (ع بفتحها) تفلیع کذلک انفلاع لازم منه - تفلع ترقیدن پاے فلع بالفتح والکسر کفتگی پاے فلوع ج - ویقال فی البخش لعن الله فلعتها -

فنع - فنع - بالتحریک فزون وبسیار شدن مال (ع ک اف ۲) مسک ذو فنع خوش بوے تیز بوے

فوع - فوعة - وميدن بوے خوش وكذا بالغين

فروغة - كصفورة گوشهٔ کوه عن العزیزی وقیل صوابه بالقاف -

الفرزع - كقنفذ پنبه دانه فرزعة پارهٔ از گیاه فرزع بلا لام یکے از هشت کرکسهاے لقان وتفرزع الکلاء صار فرازع -

فرنع - كزبرج وقنفذ سبش میانه -

فشعت الذرة - اطراف ارزن خشک شد (ع بفتحها) -

فضع ریدیا تیز داد (ع بفتحها) -

فلع - وفلوع - باندوه یا خشم سرنگون شدن (ع ک اف ۲) وذهب فما یدری این فلع کمنع ای این غدا -

فنقع - كقنفذ موش وقد تقدم القاف فنقعة است ویفتح فنقع بالفتح مرگ -

الفوعة - من الطیب بوے خوش الفوعة من السم تیزی وتندی زهر الفوعة من النهار واللیل اول روز وشب -

فیع الامر - ابتداے کار فیعة الامر مثله -

فصل القاف

قبع - قبوع - سر در پوست کشیدن خار پشت - وسر در گریبان کشیدن مردم (ع بفتحها) ودر زمین رفتن وتاسه برافتادن قابع باتاسه - وبینی فشاندن خوک قباع کقباع الخنزیر - وامرأة قبعة طلعة ای تقبع مرة وتطلع اخری - قبعة ایضا مرغکے که نزدیک سوراخهاے موش باشد پیوسته چون از چیزے

ورومند شدن صلته باللام -

فدع - فَدَع - کژی پیوند دست و پای (ع ن اک ۲) اَفْدَع کف دست و پای درون رویه رفته فَدَعَتْه آن موضع کژی از دست و پای -

فرع - فَرْع - از هر چیزے برسوے وے - ومعظم قوم - وموے تمام - وشاخ درخت - وکمان کہ از شاخ درخت سازند یقال قوس فرع از شاخ ناکفانیده قوس فلق از شاخ کفانید - وبعصا برسر زدن و بالقاف ایضا و برتر شدن از قوم خود بزرگی یا بجمال - و بلگام زدن اسپ را تا باز ایستد - و باز داشتن میان دو کس - و برکوه شدن (ع بفتحها) فَرْعَة جاے بلند فرع ج جبل فارع کوه بلند و فارع ایضا نام حصنے فَارِعَة زبر کوه - ونام زنے ویقال اَنْزِل بفارعة الوادی واخذ سفلة افرع از بالاے کوه فرود آمدن یقال اَفْرَعْتُ فی الجبل انحدرت ولقیت فلانا فارعا مفرعا ای اعدنا مصعدا والآخر منحدرا و به کسے و بجائے فرود آمدن صلته بالباء یقال افرعنا بفلان ای نزلنا به ویقال بِسْمِ اَفْرَعْتُ به ای ابتدأت به و باب و حلف شتافتن پیش از قوم - وجولان کردن بهر جا وغیر آن دانستن - وذبح کردن فرع تفریع فرود آمدن از کوه و برآمدن بر کوه وهو من الاضداد یقال فرعت فی الجبل ای انحدرت و فرعت الجبل ای صعدت - فُرُوع الجوز اذ گرماے سخت ویقال له نجم الفروع - رجل مُنْفَرِع الکتف مرد پهن کتف

تلاع فوارع پشتهاے بلند آب راهماے وے -

فرع بالتحریک اول نتیجهٔ ناقه - ومال ومنفعت آماده ونام جائے - وباموے تمام شدن (ع ک اف ۲) اَفْرَع فرعاء نعتان منه - فَرْعَة بالتحریک والسکون پیش فَرْع فَرَع ج - فُرَیْعَة نام زنے تفرع بسیار شدن شاخهاے درخت وسیدهٔ قبیله را خواستن افراع دخترے ستدن فراعة رکوے کہ قلم دروے پاک کنند -

فرقع - فَرْقَعَة - درهم خمانیدن انگشتان و بانگ آوردن ازوے تفرقع بانگ آمدن از انگشتان افرقاع پراگندن و دور شدن از کسے صلته بعن یقال اِفْرَقِعُوا مُشْمَعِلِّین ای تفرقوا مسرعین -

فزع - فَزَع - بالتحریک ترس افزاع ج - و ترسیدن (ع ک اف ۲) وپناه جستن بکسے یقال فَزِع منه وفزع الیه و فریاد رسیدن قال رسول الله صلعم للانصار انکم لتکثرون عند الفزع وتقلون عند الطمع - مَفْزَع پناه جاے یقال فلان مفزع للناس وهما مفزع وهم مفزع وهی وهن مفزع لهم سواء فیه جمیعا - مَفْزَعَة انچه ازوے ترسیده شود اَفْزَاع ترسانیدن - و فریاد رسیدن و تفزیع ترسانیدن و بے بیم گردانیدن وهو من الاضداد صلته بعن ومنه قوله تعالی حتی اذا فُزِّع قلوبهم ای کشف عنها الفزع -

فصع - فَصْع - فشاردن رطب تا از پوست بیرون افتد وفی الحدیث نهی عن فصع الرطبة

له افرع اصل الاطلس اللقمة وهم الجبری فرق -

من ذہاب حرکۃ عین الفعل - تطاوع نرم کردنی نمودن تطوع توانائی نمودن از خود و انچہ فریضہ باشد آوردن مطوعۃ آنہا کہ بطوع جہاد کنند بے آنکہ برایشان واجب باشد ومنہ قولہ تعالیٰ الذین یلمزون المطوعین واصلہ المتطوعین فادغم التاء فی الطاء - تطویع آسان کردن کارے را بر کسے - وتوانا کردن کسے را بر کارے وقولہ تعم فطوعت لہ نفسہ قتل اخیہ مثل طوعت لہ ای رخصت وسہلت مطاوعۃ فرمانبرداری کردن وسازواری نمودن باکسے مطواع فرمانبردار وفلان حسن الطواعیۃ لک ای حسن الطاعۃ - وجاء فلان طائعا غیر مکرہ خواہان وہم طوع - اطاعۃ فرمان برداری کردن ومیوہ رسانیدن درخت یقال قد اطاع النخل الشجر اذا ادرک ثمرہ وامکن ان یجتنی وعلف ناک شدن چراگاہ انطیاع فرمانبردار شدن طبع طائع بمعنی -

طرسعۃ - از ترس سخت دویدن -

طزع - ککتف وامیر آنکہ شرم وخوش آوازی ندارد وقد طزع کفرح لغۃ فی طسع وطزع جماع کرد (ع بفتحہما) وطزع البجندی قعد ولم یغز -

طسع - جماع کرد (ع بفتحہما) طسع فی البلاد رفت طیسع جاے فراخ ومرد آزمندو الطسع ککتف وامیر الطزع وقد طسع کفرح وہاد مطسع کمنبر حاذق -

طعّ - بزبان لیسیدن طعطع کجعفر زبین ہموار وتطعطعۃ حکایۃ صوت اللاطع والناطع وہو ان یلصق لسانہ بالغار الاعلیٰ ثم ینطع من طیب شئ اکلہ فیسمک من بین الغار والسان صوتا -

طاع یطیع - لغۃ طاع یطوع -

فصل الظاء

ظلع - ظلع - خمیدن ستور وجز آن در رفتار (ع بفتحہما) ظالع نعت منہ وتہمت زدہ ظلع بالتحریک تنگ آمدن جاے وزمین بہ بسیاری مردم صلتہ بالباء (ع ک اف م) ویقال ارفق علی ظلعک نے می ورفق کن باتن خود وارفق علی ظلعک وارفق علی ظلعک من وقیت ای الزمہ وارفع علیہ کذا فی مجمل اللغۃ -

فصل العین

عفرجع - کسفرجل بدخلق -

عکوکع - کسفرجل کوتاہ عکنکع کسمندل غول نر کعنکع مثلہ -

علع - کاین وعلعل بزیادۃ لام زجر للغنم والابل -

عنخع - کقنفذ شجرۃ یتداوی بہا وبورقہا وسئل اعرابی عن ناقتہ فقال ترکتہا ترعی العنخع وقیل انما ہو النخع واما ما وقع فی بعض کتب المعانی ترعی العنخع بتقدیم العین فغلط -

العوعاء - الغوغاء -

عیع القوم تعییعا - عیعوا عن امر قصدوہ وفی کتب التصریف عاعیت عیعاء ولم یفسروہ قال الاخفش لا نظیر لہا سوی حایت وہایت -

فصل الفاء

فجع - فجیعۃ - مصیبت دردناک فجائع ج - فجع دردمند کردن ومصیبت زدہ کردن (ع بفتحہما) تفجیع کذلک - ویقال نزلت بفلان فاجعۃ - تفجع

جَرَّة - طابع بفتح الباء آنکشترین وبکسر الباء لغة فیه طَبّاع مهرزن وسازنده طَبع بالکسر نام جوئے طَبع بالتحریک زنگ - وزنگ گرفتن شمشیر وجز آن ودیمنا شدن مرد وکاهل شدن (ع ک اف ۲) تطبیع پرکردن مشک تطبع پرشدن ناقة مطبّعة گران بار -

طلع - طلوع - برآمدن آفتاب وجز آن (ع ف اض ۲) مطلع بفتح اللام وکسرها جاے برآمدن وبرآمدن نیز طلع بالتحریک برآمدن بر کوه (ع ک ف ۲) اطّلاع واقف شدن صلته بعلی - ویقال اطّلع علیهم ای جاء هم - وطلع عنه ای غاب وبرآمدن مطالعة چیزے بکسے نوشتن تا واقف گردد ویقال طالعه بکتبه - وطالعت الشئ ای اطلعت علیه - تطلع پیوسته در چیزے نگریستن یقال تطلعت الی درود وکتابک ای انتظرت - اِطلاع وقوف دادن کسے را بر ستر صلته بعلی وبرآوردن چیزیرا - وشگوفه برآوردن درخت - واز بالاے نشانه گذرانیدن تیررا - وقی کردن طَلَعان (ض اف ۲) قی طلعة بسکون ویدار طلع شگوفهٔ نخستین بر درخت خرما طلعة یکے نخلة مُطلعة آنکه دراز تر وبلند تر باشد از دیگرها استطلاع بر رسیدن طَلع بالکسر اسم فی الاطلاع یقال اطّلع طِلع العدو ای سرّه ویقال کن بطلع الوادی بالفتح والکسر مَطلَع جاے اطلاع یافتن بر چیزے وهو من اِشراف الی انحدار - فی الحدیث من هَوْل المَطلَع شبّه ما اشرف علیه من امر الآخرة بذلک - طلیعة الجیش طلایه لشکر وهو من یُبعث لیطّلع طلع لعدو - طلاع الشئ پُری چیزے طلاع الارض ذهبا پری زمین از زر امرأة طلعة خباة مثال همزة زن بسیار خویشتن نماینده وپنهان شونده طوبلع نام آبے در بنی تمیم -

طمع - طَمَع - طاعة - طاعیة - امید - امید داشتن - (ع ک اف ۲) طَمِع طامع نعت منه اطماع امیدوار کردن یقال فی التعجب طمع لرجل فلان بضم المیم بسیار طمع شد وخرجت المرأة فلانة بسیار بیرون آینده شد وقَضُوَ القاضی فلان وکذلک التعجب فی کل شئ الا ما قالوا فی نعم وبئس روایة تُروی عنهم غیر لازمة لقیاس التعجب لان صوا التعجب ثلاثة یقال ما احسن زیدا واسمع به کبُرت کلمة وقد شذّ عنها نعم وبئس - طَمَع ایضا رزق لشکر یقال امر لهم الامیر باطماعهم ای بارزاقهم - وامرأة مطماع زنے که بطمع آرد مرد را ودست ندهد -

طوع - طوع - طاعة فرمانبرداری کردن (ع ف ض ۲) صلته باللام وفراخ علف شدن چراگاه وهو طوع یدیک ای منقاد لک - فرس طوع العنان ای سلس - استطاعة توانستن قوله تعالی فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ یَظْهَرُوه بحذف التاء استثقالا لمجامع الطاء یکرهون ادغام التاء فیها فیُحرّک السین وهی لا تُحرّک ابدا وقرأ حمزة فما اسطاعوا بالادغام فجمع بین الساکنین وبعض العرب یحذف الطاء استثقالا فیقول استاع یستیع - وبعض العرب یقول اسطاع یسطیع بقطع الالف وهو بریدان یقول اطاع یُطیع بجعل السین عوضا

ضلع - ضَلَع - بکسر الضاد و فتح اللام استخوان پهلو و قد یسکن لامه ضُلوع اضلاع ج - ضلع ایضاً کوهے خرد تنها کانه ضلع میل کردن و جور کردن (ع ف بفتحها) ضالع ای مائل جائر و یقال ضَلَعَک مع فلان ای یمیلک و یهواک معه - و فی المثل لاتَنقُشِ الشَّوکَةَ بالشوکة فان ضلعها معها ای یمیلها ضلع بالتحریک کژ شدن در خلقت (ع ک ا ف ۲) ضَلِع نعت منه ر توانائی - و بارگران برداشتن ضَلاعة بازور و سخت اضلاع شدن (ع بضمها) ضلیع نعت منه - فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین بسیار غضب بزرگ میان تضلع شکم پر و سیراب شدن اضلاع میل دادن و گران بار شدن حِمل مُضلَع بارگران و یقال فلان مضطلع بهذا الامر ای قوی علیه و لاتقل مُطَّلع بالادغام فانه من الاطّلاع و قالوا ایضا هو مضطلع بهذا الامر و مُطَّلع له ای قوی به و مالک له - و تضلیع الثوب جعل وشیه علی هیئة الاضلاع

ضوع - ضُوع - جنبانیدن - و دمیدن بوے مشک - و بے آرام کردن - و ترسانیدن (ع ف ض ۲) انضیاع بانگ و فریاد کردن چوزهٔ مرغ ضُوع بالضم و فتح الواو نوعے از چغد و آنرا چوگک خوانند که همه شب بانگ کند اضواع ضیعان ج - ضواع بالضم بانگ چوگک تضوّع تضیّع جنبیدن ناقه و دمیدن بوے آن -

ضیع - ضَیعَة - ضیاع بالفتح هلاک شدن (ع ف ا ک ۲) و منه قولهم فلان بدار مضیعة مثال معیشة ضَیعَة ایضاً آب و زمین ضیاع ضَیع بالکسر ج ضَیائِع تصغیر ضیعة و لاتقل ضویعة - تضییع اضاعة بے تیمار گذاشتن و فی المثل الصیف ضیعت اللبن یُضرَبُ فی امرأة کانت تحت رجل مُوسِر و کرِهَته لکبره فطلقها فتزوجها رجل مُملِق فبعثت الی زوجها الاول تشمته فقال لها الصیف ضَیَّعتُ اللَّبَن و الصیف منصوب علی الظرف - رجل مضیاع ای مُضَیِّع - اضاعة بسیار ضعیف شدن مُضَیَّع نعت منه و یقال فلان یاکل فی معیً ضائع ای جائع - و قیل لابنة الخُمس ما اَحَدُّ شیٔ قالت ناب جائع یُلقیٰ فی معیً ضائع - تَضَیَّع المسکُ لغة فی تضوّع -

ضوتع - کجوهر دابهٔ است خرد یا پرندهٔ است -

ضَتَع مثله و مردگول او الصواب فیه الضوکعة -

ضرجع - کجعفر بوز -

ضفع - ریدو تیز دادن (ع بفتحها) ضَفَع بالفتح سرگین پیل ضَفَعانة ثمر سعدانه خاروار کرد کانها فلکة لاترا اذا هاج السعدان و انتشر ثمره الا مسلنقیة قد نشر عن شوکها و انتصبت لعدم من یطوبها -

الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعة مثله و بلام موضع ضلفع راسه حلقه یعنی سر راسر زد -

فصل الطاء

طبع - طَبع - سرشت که مردم بران آفریده شده است و هو فی الاصل مصدر طبیعة طباع کذلک مهر کردن سیم را - و مهر نهادن بر نامه صلة بعلی و ساختن شمشیر و سبو از گل (ع بفتحها) یقال طبعت من الطین

العظیم الجبهة والرقیق الخد۔
صندعة۔ بالکسر کناره تیز جدا از کوه۔

فصل الضاد

ضبع۔ ضبع۔ باز و اضباع ج۔ و دست دراز کردن برائے زدن۔ و راه دو قسم کردن کسے را۔ و یازیدن ستور باز و هارا در رفتن (ع بفتحها) والناقة ضابع تضبیع مثله۔ یقال کنّا فی الضبع فلان بالضم ای فی کنفه و ناحیته۔ ضبع بضم ۴ کفتار و سال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج۔ مثل سرحان و سراحین ضبعانة ماده ضبعانات ج۔ و ضباع جمع للذکر والانثی۔ اضطباع ردا از زیر بغل راست بر کتف چپ انداختن ضبع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقه بفحل (ع ک اف ۲) اضباع کذلک ضبیعة پدر حی از بکر بن وائل ضباعة نام زنے۔ ضجع ضجع۔ پر پهلو خفتن ضجوع کذلک (ع بفتحها) اضطجاع مثله ضاجع نعت منه و فی افتعل منه لغتان قلب التاء طاء کاصطجع والادغام کاضجع فیظهرون الاصلی و لایقولون اطجع لانهم لایدغمون الضاد فی الطاء و قال المازنی و بعضهم یکره الجمع بین حرفین مطبقین و یبدل مکان الضاد اقرب الحروف الیها و هی اللام فیقول اطجع۔ اضجاع بر پهلو خوابانیدن۔ و فتحه راسوے کسره میل دادن و فلان حسن الضجعة مثل الجلسة والرکبة۔ ضجیع هم فراش تضجیع تقصیر کردن در کار۔ و نزدیک شدن آفتاب بفرو شدن تضجع فرو ایستادن از کار و مقیم بودن بر جائے رجل ضجعة مثال همزه مرد بسیار خسپنده قال الفراء اذا کثرت الغنم فهی الضجعة والضجعاء۔ ضجوع نام موضعے قال الاصمعی هو حرة لبنی ابی بکر بن کلاب و بطنے از بنی کلاب ضواجع اشتها

ضرع۔ ضرع۔ پستان شتر و گاؤ و گوسپند و مانند آن اضراع شیر فرو آوردن گوسپند پیش از زناج و خوار زار کردن و فی المثل اضرعتنی الحمی ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شرق خشک و آن گیاهیست در عرب ضراعة بالفتح خواری و زاری ضرع بالتحریک ست ضارع الجسم نزار و ضعیف تضرع زاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب۔ و رسیدن و پختن دیگ مضارعة مانند شدن تضرع بالفتح و ضم الراء نام موضعے و تضارع بضم التاء و الراء نام کوهے بنجد

ضعضع۔ ضعضعة۔ پست و خراب کردن تضعضع فرو نشستن بنا و افتادن و فروتنی کردن و فی الحدیث ما تضعضع امرؤ لآخرته به عرض الدنیا الا ذهب ثلثا دینه۔ ضعضاع ضعضع مرد ضعیف رائے سست در هر چیزے ضعّع ریاضت داون شتر را قال ثعلب هو ان تقول له ضع لیتأدب۔

ضفدع۔ ضفدع۔ بکسر الضاد و الدال چغز ضفادع ج۔ ضفدعة مؤنث و بفتح الدال ایضا قال الخلیل لیس فی الکلام فعلل الا اربعة احرف درهم هجرع هبلع قلعم

ضمکع۔ ضموکعة۔ مرد بسیار گوشت گران سنگ گران

وگردن زدن - ومفلس شدن وکذلک بالسین والقاف -

صلع صَلْعَة - ازبن برکندن وستردن سر را ومفلس شدن -

صمع - اَصْمَع - خرد گوش صَمْعاء مونث منه وفی الحدیث عن ابن عباس کان لایری باسا ان یُضحّی بالصمعاء - یقال ہو اَصْمَع القلب چیار دل تیز خاطر اَصمعان خاطر تیز وراے پرکار صمعاء ایضا گیاہ گوالیدہ پیش از شگفت غنچہ او ویقال خرج السہم مُتَصَمِّعا تیرے کہ خون آلودہ برہاے وے وبرجہیدہ بیرون آید از خستہ کلاب صُمْعُ الکعوب ای صغار الکعوب - اتانا بشربدۃ مُصَمَّعَۃ اذا اُدِّقت وحُدّد راسہا - وصَوْمَعَۃ النصاری م وہی فوعلۃ من ہذا لانہا دقیقۃ الراس -

صنع - صَنْع - بالضم نیکوئی کردن بکسے صلۃ بالی وبدی کردن صلۃ بالباء (ع بفتحہا) یقال صنع الیہ معروفا وصنع بہ صنیعا قبیحا ای فعل - صناعۃ بالکسر پیشہ صَنعۃ کار وپیشہ کردن صَنعۃ الفرس حسن القیام علیہ - فرس صنیع داشت نیکو یافتہ سیف صنیع زدودہ امرأۃ صَنَاع الیدین ونسوۃ صُنُع ورجل صَنَع الیدین وصُنُع الیدین وصِنع الیدین بالکسر چرب دست در پیشہ خود صانع پیشہ ور صُنّاع ج - صنیعۃ نیکوئی وہنر اصطناع نیکوئی کردن صلۃ بعبد وبنفسہ یقال اصطنعت عند فلان صَنیعۃ واصطنعت فلانا لنفسی وہو صنیعتی اذا اصطنعتہ وخرّجتہ - وقولہم ما صَنَعَتْ واباک تقدیرہ مع ابیک لان الواو بمعنی مع للاشتراک فی المصاحبۃ فاقیمت مُقامہ وانما نصب لقبح العطف علی المضمر المرفوع من غیر توکید فان وکّدتہ رفعت وقلت ما صنعت انت وابوک - تصنع رویش نیکو نہادن از خود - وخویشتن آراستن زن مصانعۃ رشوت دادن وفی المثل من صانع بالمال لم یحتنم من طلب الحاجۃ مصنعۃ بضم النون وفتحہا جاے گرد آمدن آب باران مَصانع حضنہا استوار صَنعاء قصبۂ یمن والنسبۃ الیہا صنعانی بالنون علی غیر قیاس -

صوع - صَوْع - پراگندہ کردن (ع ف اض ۲) انصیاع لازم منہ وسپسایگی برگشتن - وبشتاب گذشتن یقال انصاع القوم سراعا ای مرّوا - تصوّع پراگندہ شدن - وخشک شدن گیاہ تصیع مثلہ - صاع زمین پست وپیمانہ اصوع ج - بالہمز وبالواو ایضا - صواع بالضم پیمانہ - وجام بزرگ کہ در وے شراب خورند -

صرقعۃ - درہم خمانیدن انگشتان وبانگ برآوردن ازان صَرْقَعَۃ المقلاعۃ بالکسر کنارۂ فلاخن کہ آواز کند المصطع - کمنبر البلیغ الفصیح -

صنبعۃ - چین بجبین شدن بخیل وقت حوال وقد رأیتہ یصنبع لؤما ورجل مصنبع الرأس ومصنبع الی الطول ما ہو صنیبعات مصغر صنبعۃ موضع -

صَنْتَع - کقنفذ میان تہی مصنتع مثلہ وشتر مُرغ سخت سر وکذا الحمار او الناقۃ الوجنتین والحاجبین

رجل صدع بالتسکین والتحریک مرد سبک گوشت
انصداع شگافتن صدیع صبح - وگاؤ شتر ورمہ کوسفند
تصدیع جدا جدا کردن - ودرد سر رسانیدن صداع
بالضم درد سر تصدع پراگندہ شدن -
صرع - صرع - بیماری م - وکونہ از کونہا وہو
واحد الصروع ای الفنون والضروب وافگندن
(ع بفتحہا) مصرع کذلک وجاے افگندن مصارع
کشتی گرفتن یقال صارعتہ فصرعتہ اصرعہ صرعا
بالفتح لتمیم وبالکسر لقیس عن یعقوب صرعۃ بالکسر
نوعے قاون وفی المثل سوء الاستمساک خیر من
حسن الصرعۃ - رجل صرعۃ مثال ہمزۃ نیک اندازندہ
صریع آنکہ ہمہ اقران خود را اندازد تصریع افگندن
وقافیہ آوردن در مصراع اول از بیت صرعان
بامداد وشبانگاہ - ودو گلہ شتر کہ یکے ازان مے آید
ودیگرے میرود وصرعان بالکسر ودحریف یقال
ہما صرعان وشرعان وحنان وقنلان کلہا بمعنی
ویقال طلبت منہ حاجۃ وما ادری علی ای ذرعی
امرہ ہو ای علی الاعطاء او علی الرد - صریع افگندہ
افتادہ - وتازیانہ - وکمان ناتراشیدہ - وچوب
بردرخت خشک شدہ -
صعصع - صعصعۃ - صعصاع جنبانیدن مثل
زعزعۃ وجدا کردن تصعصع لازم منہما - وذہبت الابل
صعاصع ای متفرقۃ - وصعصعۃ پدر قبیلۂ از ہوازن -
صفع - صفع - سیلی زدن رجل صفعان سیلی زنندہ -
صقع - صقع - بالفتح کرانہ وگوشۂ زمین یقال

ہو من ہذا الصقع ای الناحیۃ - وما ادری این صقع
ای ذہب - صقع بالتحریک فرو دریدن چاہ - وازاہ
میل کردن (ع بفتحہا) واندوہ کہ تا سہ آرد صقعاء
آفتاب قالت ابنۃ ابی الاسود الدئلی یا ابت ما اشد الحر
قال اذا کانت الصقعاء من فوقک والرمضاء من
تحتک فقالت اردت ان الحر شدید قال فقولی
اذا اشتد الحر فحینئذ وضع باب التعجب - صقاع بالکسر
خرقہ کہ زیر معجر افگنند تا ریم نگیرد - وروے بند - و
انچہ بینی ناقہ را بدان بندند وقد مر فی (درج)
من باب الجیم - اصقع مرغ واسپ وجز آن کہ میان
سر او سپید باشد عقاب صقعاء نعت منہ - صقعۃ
بالضم سپیدی میان سر از جانور صوقعۃ جاے
سپیدی از سر صقع زدن بر صوقعہ (ع بفتحہا) و
بانگ کردن خروس وبالسین ایضا وپشک افتادن
بر زمین صقیع پشک کہ شب ہاے تیر ماہ افتد بر زمین
ارض مصقوعۃ زمین پشک زدہ خطیب مصقع بالکسر
بلیغ فصیح - وصقعتہ الصاقعۃ لغۃ فی صعقتہ الصاعقۃ
صلع - صلع - بالتحریک سوے رفتگی پیش سر رجل
اصلع نعت منہ (ع ک ا ف ہ) صلعۃ بالتحریک وبضمتین
وسکون ۲ جاے صلع از سر عرفطۃ صلعاء طاق کہ سر
شاخ وے ریختہ باشد صلعاء ایضا سختی - وریگ
بے درخت وعلف اصلع مار باریک گردن صلاعۃ
بالضم مشدد اصخرہ پہن صلع صلاع ج - صلع ایضا
جائیکہ بروے نبات نروید -
صلفع - صلفعۃ - بالفاء والقاف ایضا نیست کردن

گردن

کوشیدن ستور در رفتن - وغارت پراگندہ کردن - وبر اسپ سوار شدن - وسلاح در پوشیدن - شوع - شُوع - درخت بان شُوعة یکے ویقال ہذا شوع ہذا بالفتح وشُیع ہذا بالیاء ایضا بچۂ دوم کہ درمیان ایشان دیگرے زادہ باشد - شیع - شیعوعة - آشکارا شدن خبر (ع ف اک ۲) وسہم مشاع شائع شاع بخش ناکردہ اشاعة فاش کردن خبرا - وانداختن پارہ پارہ بول را جل مشاع فاش کنندہ ویقال حیاکم اللہ واشاعکم السلام ای جعلہ صاحبا وتابعا لکم وشاعکم السلام کما تقول علیکم السلام ای صحبتکم السلامة وہذا انما یقولہ الرجل حین یفارق اصحابہ - شیع بالفتح اندازہ یقال اقام فلان شہرا ای شُیَیعَہ وآتیک غدا او شیعہ ای بعدہ بمقدار ومدة وبچۂ شیر تشیع گسیل کردن - وسوختن باتش - صلتہ بالباد وفروزانیدن آتش را بہیزم یقال شیعتہ بالنار ای احرقتہ وشیعت النار ای اذکیتہا بالحطب مُشَیَّع مرد شجاع شبعة الرجل بالکسر اتباع وانصار مرد - وہواداران اولاد فاطمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم - مشایعة در پی کسے رفتن - وکسیل کردن - ودر پی رسیدن کسے - تشیع دعوی شیعیت کردن وخود را شیعی نمودن تشایع کذلک وکل قوم تتبع بعضہم رأی بعض فہم شُیَّع - وقولہ تعالیٰ کما فعل باشیاعہم من قبل ای بامثالہم من الشیع الماضیة - شیاع بالکسر ہیزم ریزۂ آتش فروزینہ - وبانگ مزار شبان - ودر پی رفتن - وخواندن شبان رمہ پس ماندہ را واواز کردن او مشایعة مثلہ

شتع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کرد (ع ک ف ۲)
شطع - از بیماری ومانند آن ناشکیبائی کرد (ع ک ف ۲)
شعلع - کہملع وشعنلع بزیادة النون دراز از مردم وجز آن وشجرة شعلعة درخت پراگندہ شاخہا -
شفلع - بروزن ومعنی شعلع او ہذہ تصحیف والصواب الشعلع -
شقع فی الاناء - درآوند دہن انداختہ آب خورد وشقع فلانا بعینہ عانہ یعنی بنگاہ داشت اورا -

فصل الصاد

صبع - اصبع - بالکسر انگشت وبالضم کذلک وثلثتین وکسرتین ایضا وبالفتح وکسر الباء ایضا وہو یذکر ویؤنث - صبع اشارت کردن بانگشت یقال صبعت بفلان وعلیٰ فلان ودلالت کردن کسے را بانگشت سوے کسے - وناثرہ ساختن انگشت را بر خنور بوقت ریختن انچہ در وے باشد بخنور دیگر (ع بفتحہما) ویقال للراعی علیٰ ماشیتہ اصبعٌ ای اثرٌ حسنٌ -
صتع - صتع - بفتحتین گردش وسختی تا سر شتر مرغ
صُتُنّع بالضم شتر مرغ سخت سر -
صدع - صدع - شگافتن چیزے را - وبریدن بیابان - وپیدا کردن وبیان کردن چیزے را - وسخن حق گفتن آشکارا وقولہ تعالیٰ فاصدع بما تؤمر ای فاصدع بامرک واظہر دینک (ع بفتحہما) صدوع میل کردن سوے چیزے صلتہ بالی وبرگردانیدن از چیزے صلتہ لعن ودور کردہ کردن گوسفندان را
صدقة بالکسر ضریبة من الابل وفرق من الغنم -

والجمع - شرعة بالکسر و شریعة بمعنیً ومنه قوله تعالیٰ لکل جعلنا منکم شرعة ومنهاجا - ویقال هذا شرع هذا وهذه شرعة هذه وهما شرعان ای مثلان - شرع ایضا زه کمان شرع شَرَع ج - شراع جمع جمعه - وایضا بادبان کشتی وربما قالوا اذا رفع البعیر عنقه قد رفع شراعه - رمح شُراعی نیزهٔ دراز اشراع درکشادن خانه راسوے راه - ونیزه برکسے راست کردن جنانکه شَرّع ای شارعات من غمرة الماء الی الجدّ -

شرجع - شَرجع - دراز - وجنازه مطرقة مُشَرجعة خایسک دراز -

شسع - شِسع - بالکسر دوال نعل شُسُوع ج - شَسَع بند دوال کردن نعل را (ع بفتحها) تَشْسِیع اشساع کذلک - شاسع شسوع مسافت دور و فلان شَسُوع مال اذا کان حسن القیام علیه -

شعع - شُعاع - روشنائی آفتاب شعاعة یکے شَعّ پراگنده کردن شتر بول را (ع ف اض ۲) اشعاع نور گسترانیدن آفتاب - وخوشه بیرون آوردن گشت - وشوک برآوردن خوشه - وپراگنده انداختن شتر بول را - شعاع بالفتح پراگندن - ورأی پریشان - وهمت پراگنده نفس شعاع متفرقة الهمم شعاع السنبل شوکهاے خوشه ظل شعشع سایهٔ پراگنده تنک شَعْشَع کذلک شعشعة آب آمیختن شراب را شعشاع پریشان ومرد دراز نیکو خلقت شعشان کذلک - یقال ناقة شعشعانة - شعلع دراز لام زائده -

شفع - شَفع - جفت خلاف وتر - وجفت کردن - وخواهش کردن - وبچه شدن در شکم ناقه وبیش بچه که دارد (ع بفتحها) شفیع خواهش گر - وصاحب شفعه شُفاعة خواهش کردن شفعة بالضم حق همسایگی خانه و زمین ناقة شافع ناقهٔ با بچه که در شکم او بچهٔ دیگر باشد وفی الحدیث انه بعث مصدقا فاتاه بشاة شافع فلم یاخذها فقال ائتنی بمعناطٍ - وناقة شفوع وهی التی تجمع بین محلبین فی حلبة واحدة - استشفاع شفاعت کردن خواستن تشفیع شفاعت دادن کسے را - وبذیرفتن شفاعت تشفع شفاعت کردن -

شکع - شکاعی - گیاهے از دارو با وآنرا باب سنجاب وآفتاب پرست نیز گویند قال سیبویه هو واحد وجمع وقال غیره الواحد منها شکاعاة - شکع بالتحریک درد مند شدن وبخشم شدن (ع ک اف ۲) یقال بات شَکِعاً ای وجعا لاینام - اشکاع بخشم آوردن وبستوه آوردن -

شمع - شَمع - م وموم شمع بالتحریک کذلک ویستعمل بشَمْعة یکے اشعاع نور گسترانیدن چراغ مُشَمْعَة بازی ومزاح کردن شَمَع شُمُوع کذلک (ع بفتحها) وفی الحدیث من تتبع الشمعة اصاره الله الی حالة یعبث به فیها ای من عبث بالناس - شموع بالفتح زن بازیگر وخنده

شنع - شَناعة - زشتی وزشت شدن (ع بضمها) شنع نعت منه اشنع مثله - شَنعة بالضم زشتی تشنیع زشت گفتن برکسے صلته بعلی - وخویشتن درچیزے بستوه آمدن - وزشت شمردن چیزے را تشنّع

وقولهم نقدا لک من کل سدعة ای سلامة لک من کل نکبة۔
سرطع۔ از ترس سخت دوید۔
سرقع۔ کقنفذ بکنی ترش۔
سفرقع۔ بفاء ثم قاف لغة ضعیفة فی السفرقع۔
سلطوع۔ کعصفور کوہ ہموار سلنطع بفتحتین مرد دراز
سلنطاع بکسرتین مثلہ وہیچ دیوانہ بیہودہ گو سلنطع ستان خفت۔
سمیفع۔ بفتحتین وقد تضم سینہ وح یجب کسر الفاء
ابن ناکور بن عمرو بن یعفر ابو شرحبیل او شرحبیل آخر
المطاع المتبوع اسلم فکتب الیہ النبی صلی اللہ علیہ
وسلم علی ید جریر البجلی کتابا وقتل بصفین۔
سملع۔ کہلع کزک ویقال للخبیث انہ لسملع لسملع۔

فصل الشین

شبع۔ شبع۔ بالکسر وفتح ۲ سیری از طعام وسیر شدن
نقیض جوع شبعت الخبز واللحم ومن خبز ولحم (ع ک
ف ۲) شبع بسکون ۲ مقدار سیری از طعام شبعان
وشبعی نعتان منہ۔ وامراۃ شبعی الخلخال اذا ملأتہ
من سمنہا وبستوہ آمدن از چیزے شبعت من ہذا الامر
ورویت ای سئمتہ وکرہتہ۔ اشباع سیر گردانیدن
ورنگ سبز خوراندن جامہ را ثوب شبیع الغزل
بسیار ریسمان تشبیع خود را آرایندہ بزیادت از وسع
خود ونازندہ بدان وفی الحدیث المتشبع بما لا یملک
کلابس ثوبی زور۔ شبعة بالضم مقدار یکبار سیری
از طعام وقد شبعت غنمہ اذا قاربت الشبع ولم تشبع۔
شبدع۔ شبدعة۔ بالکسر کژدم شبادع ج۔
شجع۔ شجاعة۔ پر دلی ودلیری نمودن ورمخاف

(ع بضمہا) شجاع بالضم نعت منہ وبالکسر ایضا قوم
شجعة بفتحتین وشجعة بالفتح والکسر وشجعان مثل
غلام وغلمة وغلمان ورجل شجیع وقوم شجعان مثل
جریب وجربان وشجعاء مثل فقیہ فقہاء وامراۃ
شجاعة۔ شجع بالتحریک سبک برداشتن ستور دست
وپاے را در رفتن یقال جمل شجع القوائم وناقة شجعة
شجعاء۔ اشجع مرد دلیر۔ ونام قبیلہ۔ ونوعے از مار۔
شجاع مثلہ وپیوند بن انگشتان اشجع بالکسر کاصبع
مثلہ اشاجع ج۔ ومرو سبک سرگول۔ ونام شیر
تشجیع دلیر کردن ودل دادن کسے را وبشجاعت
صفت کردن تشجع دلیری نمودن بتکلف۔
شرع۔ شریعة۔ جاے آب درآمدن۔ وراہ روشن
شرع آب درآمدن۔ وراہ پیدا کردن خدا بتعالی
بر بندگان در بندگی۔ ودر است شدن نیزہ سوے
کسے ودر است کردن متعدلازم ودر خانہ سوے
راہ کشادہ شدن۔ وکفانیدن پوست را بدباغ
ودر شدن شروع مثلث (ع بفتحہا) شارع راہ بزرگ۔
وپیدا کنندۂ آن اہل شروع شرع شتران آب
آیندہ تشریع آب آوردن وفی المثل اہون السقی
التشریع۔ ویقال شرعک ہذا بسندہ است تا این
وفی المثل شرعک ما بلغک المحل یضرب فی التبلغ بالیسیر
ومررت برجل شرعک من رجل ای حسبک والمعنی
انہ من النحو الذی تشرع فیہ وتطلبہ یستوی فیہ الواحد
والتثنیة والجمع۔ وقولہم الناس فی ہذا الامر شرع
سواء یحرک ویسکن یستوی فیہ الواحد والمؤنث

علیہ الشمس اسلتقع بالبریق -
سمع - سمع - شنوائی یکون واحدا وجمعا کقولہ تعا
ختم اللہ علی قلوبہم وعلی سمعہم وہو فی الاصل مصد
وقد یجمع علی اسماع وجمع الجمع اسامع وشنودن
(ع ک اف ۲) سَماع مثلہ صلتہ بالی واللام قولہ تعا
لایسمعون الی الملأ الاعلی وقولہ تعالی لاتسمعوا
لہذا القرآن - ویقال سمعک اُتی ای اسمع منی -
وسماع ای اسمع مثل دراک ومناع بمعنی اَدرِک و
وَامنَع - یقال فعلہ ریاءً وسُمعۃً ای لیراہ الناس
ویسمعونہ - استماع گوش داشتن صلتہ باللام قولہ تعا
فاستمعوا لہ - تسمّع گوش نہادن سوے کسے صلتہ
بالی فاذا ادغمت قلت اَسّمعت وقرئ قولہ تعالی
لایَسّمّعون الی الملأ بالادغام - تسامع انیکدیگر شنیدن
اسماع شنوانیدن سخن - ودشنام دادن - وگوشہ
ساختن ولورا - وسرودگفتن مُسمِعۃ زن سرودگوی
وقولہ تعالی اَبصر بہ واسمع ای ما ابصرہ وما اسمعہ
علی التعجب - سمع بالکسر نام نیکو یقال ذہب سمعہ
فی الناس رفت نام نیک او میان مردم - وبچہ
گرگ از گفتار - وفی المثل اسمع من سمع - تسمیع
تشہیر کردن وفی الحدیث من فعل کذا سمّع اللہ بہ
اسامع خلقہ یوم القیمۃ وتشنیع کردن - وبرداشتن
گم نامی از کسے ومنتشر کردن ذکر وہی متعد بالباء
وشنوانیدن آواز کسے - سامعۃ سمع گوش مستمع
ایضا گوشہ دلو سمیع شنوندہ وشنوانندہ امرأۃ
سُمعُۃ نظرۃ بضم اولہما وثالثہما وبالکسر وفتح ثالثہما
ایضاً وہی التی اذا تسمعت وتبصرت فلم ترشیا تَظَنّتہ
تظنیا وکان الاحمر یکسر اولہما ویفتح ثالثہما ویشدان
لنا لکنۃ - مَعنۃ مَعنۃ - سِمعِنۃ نِظِرِنۃ - کالریح حول القنۃ
ان لاترہ تَظَنّہ - الہاء فیہا للسکت وقد اُجری الوصل
مجری الوقف فی ترہ سمع خرد سرد وہو فعلعل -
سمدع - سَمَیدَع - بفتح السین مہتر
سنع - سناعۃ - خوب شدن (ع بضمہما) رجل سنیع
وامرأۃ سنیعۃ خوب ونیکو -
سوع - الساعۃ - وقت کہ دروے باشی - وقیامت
سماع ساعات ج - ساعۃ سَوعاء زنان سخت مثل
لیلۃ لیلاء - مساوعۃ من الساعۃ کالمیاومۃ من الیوم
ویقال جاءنا بعد سوع من اللیل وبعد سُواع ای
بعد ہدء منہ یعنی بعد از آرام شب سُواع ایضا نام بت
قوم نوح علیہ السلام ثم صار لہذیل - اساعۃ مہمل
گذاشتن ستور را سَوع بے کار ماندن آن (ع و ا
ض ۲) ومنہ ضائع سائع - وناقۃ میساع - ورجل
مضیاع میساع ای ہو مُضیِع ومُسیِع -
سیع - سَیع - سُیوع - رفتن آب وشراب بر روے
انسیاع مثلہ - سَیاع کاہگل وبالکسر ایضا - سِیعۃ
بالکسر اندوہ -

مستع - کمبر مرد تیز گذرندہ در کار خود وچست وچابک
ہنستع مثلہ -
سدع - باہم درخوردن دو چیز وذبح کردن وگستردن
(ع بفتحہما) وسدع کعنی سدعۃ شدیدۃ کسب نکبۃ
شدیدۃ المسدع کمنبر الماضی لوجہہ والدلیل الہادی

کذا ای ما اسرع - وہرعان الناس بالتحریک اولہم وہو معرب - سرع بالتسکین شاخ تر رز سرعۃ مثلہ وجوان نرم نازک اسایع شاخہای ریزہ کہ از بن درخت انگور روید اسروع یسروع بالضم کرک سرخ کہ در تزہ باشد در پوست وچون از پوست بیرون آمد پروانہ شود والاصل یسروع بالفتح لانہ لیس فی الکلام یفعول قال سیبویہ وانما ضموا الواو اتباعا لضمۃ الراء وقال القنانی الاسروع دود حمر الرؤوس بیض الجسد تکون فی الرمل تشبہ بہا اصابع النساء وایضا اسایع القوس ہی خطوط فیہا وطرائق واحدہا اسروع بالضم -

سطع - سطوع - برآمدن گرد وبوے وصبح (ع بفتحہا) سطع صبح سطع بالتحریک درازی گردن نعامۃ سطعاء نعت منہ - سطاع داغ کردن شتر بداغ دراز - وستون خانہ بعیر مسطع شتر باداغ -

سعسع - تسعسع - پیر وخرف شدن مرد وبیشتر ازماہ گذشتن وفی حدیث عمر رض انہ سافر فی عقب رمضان وقال ان الشہر قد تسعسع فاوصنا بقیتہ وفرود افتادن حال کسے سعسعۃ راندن نیز بدین لفظ کہ سع سع -

سفع - سفع - موے پیشانی گرفتن (ع بفتحہا) ومنہ قولہ تع لنسفعا بالناصیۃ یقال بہ سفعۃ من الشیطان ای مس وسوختن آتش وسموم روے را ورنگ گردانیدن سوافع رد سوختگیہا سفعۃ بالضم سیاہی کہ بسر خی زند اسفع نعت منہ وسیاہی سرخ زن سفعاء کبوتر سبز گردن سفع ایضا ببال زدن کبوتر ومرغ کبود گرد امسافعۃ کذلک -

سقع - سقع - بالضم ناحیہ وہی لغۃ فی صقع - ویقال ما ادری این سقع ای ذہب سقع بالفتح رفتن وبانگ کردن خروس (ع بفتحہما) وبالصاد کذلک - خطیب مسقع ای بلیغ مثل مصقع - سقاع بالکسر روے بند - وخرقہ کہ زیر معجر پوشند تا رینک نشود وچیزے کہ بینی ناقہ را بدان استوار کنند وکذلک صقاع -

سقرقع - سقرقع - تعریب سکرکۃ بضمتین وسکون الراء وفتح القاف وہی نبیذ الذرۃ یعنی بکنی ارزن وہی خمر الحبش -

سکع - سکع - رفتن مثل سقع وما ادری این سقع وسکع بمعنی تسکع ای تسقع یعنی بگوشہ رفتن - وبسیار بودن در کار باطل -

سلع - سلعۃ - بالکسر آخریان وآژخ سلعۃ سر شکستگی سلع مصدر سنہ (ع بفتحہا) ونام کوہے بمدینہ وکفتگی پاے سلوع ج - سلع بالکسر شگاف کوہ وبالفتح ایضا اسلاع ج - سلع بالتحریک درخت تلخ مزہ - وکفیدن پاے (ع ک ا ف ہ) انسلاع کذلک -

سلفع - سلفع - مرد دلیر وزن دراز زبان بیباک وناقۂ استوار - ونام مادہ سگ -

سلقع - سلقع - جاے سخت واتباع بلقع یقال بقع سلقع زمین خشک بے نبات وبلاقع سلاقع -

سلنقع - سلنقع - درخش یقال للحصی اذا حمیت

صلته بعلی وعزم کردن کارے را قال الخلیل یقال ازمعت علی امر فانا مزمع علیه اذا ثبت علیه عزمه وقال الکسائی یقال ازمعت الامر ولا یقال ازمعت علیه وقال الفراء ازمعته وازمعت علیه بمعنی مثل اجمعته واجمعت علیه - زمیع مرد مبارز و دلیر - وبیکورائے -

زرع - زرقع - مهار شتر جنبانیدن وعنان اسپ تاتیز رود (ع ف اض ۲) -

زهنع - زهنعة - آرایش کردن دخترا -

زرع - جماع کرد (ع بفتحها) مزرع بالکسر شتاب دریابندهٔ کارها -

زریع - کجعفر ابن زید بن کثوة -

زقع الحمار زقعا وزقاعا - سخت تیز دادن زقع الدیک خروس بانگ زد زقاقیع چوزهاے کبک قلبا از غیق الزلبناع - بکسرتین الرجل المندری بالکلام -

زنجع - کقنفذ قبیلة من ذی الکلاع -

فصل السین

سبع - سبع - هفت وهفتم شدن وهفت یک شمردن ودشنام دادن - ونقیصه گفتن وانگندن گرگ گوسفندرا (ع بفتحها) ویقال فی العدد وسبعة رجال وسبع نسوة - سبع بالضم هفت یک - وبالکسر نوبت آب شتر هفت روز یکبار - سبع بضم الباء دده سباع ج سبعة مادهٔ شیر وقولهم اخذه اخذ سبعة اصلها سبعة مخففت ونام مردے - سبیع بالتصغیر نام مردے وارض سبعة بالفتح ذات سباع - اسباع صاحب درد سبع شدن - وهفت عدد قوم - وصاحب مه گرگ درآمده شدن - وبگرگ دادن گوسپندرا - وبدایه دادن بچه را - وبے کار گذاشتن بنده را یقال اسبع عبده ای اهمله واسبع ولده ای رفعه الی التطورة - مسبوعة مادهٔ گاو که گوساله اورا دده خورده باشد سباعی البدن باهفت اندام درست سبیع هفتاک وبطنے ازهمدان اسبوع هفته اسابیع ج - وطفت بالبیت اسبوعا ای سبع مرات وثلثة اسابیع سبعان بضم الباء موضع ولم یأت علی فعلان شئ غیر تسبیع هفت عدد کردن وقولهم وزن سبعة یعنون به سبعة مثاقیل -

سجع - سجع - سخن باقافیه گفتن (ع بفتحها) وسخن مقفی دواجوعة مثله والجمع اسجاع واساجیع وبانگ کردن کبوتر ونالیدن ناقه ساجع راست رو تسجیع سخن باسجع گفتن کلام مسجع نعت منه -

سرع - سرعة - شتاب نقیض بطء - سرع بکسر السین وفتح الراء شتافتن (ع بضمها) یقال سرع سرعا مثال صغر صغرا سریع نعت منه - ویقال عجبت من سرعة ذاک وسرع ذاک مثال صغر ذاک - ویقال السرع السرع مثال الوحی الوحی - اسراع شتافتن صلته بفی - مسارعة وتسارع مثله صلته بالی تسرع کذلک - وابوزید اسرع القوم اذا کانت دوابهم سراعا - وسرعان ثلث لغات ذاخروجا ای سرع ذاخروجا نقلت فتحة العین الی النون لانه معدول من سرع فبنی علیها ولسرعان ماصنعت

راعت الخطة ای زکت - وارض مریعة ای مخصبة وبازگشتن وفزونی آستین زره ونیکو برآمدن نان از تنور وطعام از دیگ یقال راع الطعام واراع اذا صارت له زیادة فی العجن والطبخ - ویقال ناقة مِسیاع مِراع تذهب فی المرعی وترجع بنفسها - وقول الکمیت اذا حیص منه جانب راع جانب ای انخرق - اراعة گوالیدن وبسیار بچه شدن شتر ریعان کل شئ اوله ومنه ریعان الشباب و ریعان السراب - تریع نمودن وناپدید شدن سراب - ودرخشیدن وجنبیدن روغن برسر طعام وفرس رائع اسپ نیک ریع بالکسر زمین بلند رباع ج - ومنه قوله تعالی اتبنون بکل ریع آیة وراه قال الشاعر (ع) یریع یلوح کانه سحل - شبه الطریق بثوب ابیض -

هوازع منه - ای اجبن یعنی بدل ترست ازدرطعها - جماع کردن اوراد (عع بفتحها) والرطع ایضا الرکام او نحوه -

رنوع - متغیر شدن وپژمردن وکاهیدن (عع بفتحها) یقال رنع لونه ورنعت الدابة دابه لبسر خود مگس را دور کرد ورنع فلان یعنی بهان بازی کرد وهم رانعون مرنعة کرجلة باغ وفراخی وآوازهای بازی والمرنعة من الصید والطعام والشراب القطعة منه والمرنعة من الخصومة ونحوها المعجمة ویقال للممقاد اذا اثرت وقعت فی رنعة یعنی ای خصب وفی المثل ان فی المرنعة لکل قوم مقنعة ای غنی ترنیع سر جنبانیدن -

فصل الزاء

زبع - زَوْبَعَة - رئیسی از پریان - وگردباد ترزیع بخشم شدن متزبع عربده کننده زباع بالکسر نام مردی زوبع مرد حقیر کوتاه -

زرع - زرع - کشت زروع ج - وکاشتن - و رویانیدن (عع بفتحها) ومنه قوله تعالی ءانتم تزرعونه ام نحن الزارعون - مزرعة مُزدَرَع کشت زار وتقول للصبی زرعه الله ای جبره از دراع کشت کردن مزارعة بایکدیگر کشاورزی کردن مزروعان لقب کعب بن سعد ومالک بن سعد از تمیم -

زرغ - زرغة - جنبانیدن ریح زَرْغان وزَرْغ وزَرْغاع وزُرَاغِع التی تزرغ الاشیاء و سیر زَرْغ ای سریع -

زلع - زلع - بالتحریک کفتگی پای وکفتن آن (عع ک اف ۲) وکذلک اذا کان فی ظاهر الکف فاما اذا کان فی باطنها فهو الکلع وتباه شدن جراحت تزلع کفتن دست مزلع آنکه پوست پای اورفته باشد -

زمع - زمع - مردم فرومایه یقال هو من زمع الناس ای من ماخیر هم وتندی پس سم ستور زمعة یکی زماع ج - مثل تمرة وثمار ودهشت خوردن وبیخود شدن (عع ک اف ۲) رجل زمیع زموع شتاب زده زمعان آهسته رفتن (عع بفتحها) زموع خرگوش -

زماع درستی عزم - وشتاب ازماع دویدن خرگوش ودجا جا برآمدن نبات - وثابت عزم بودن برکار

۱۴ از ازالة الخفاء عن خلافة الخلفاء

شاب رَغْ رَعْ رَعْراع حسن الاعتدال رَعارِع ج -
رعاع مردم نو دیدہ ناکس -
رفع - رَفْع - برداشتن وہو خلاف الوضع (ع بفتحہا) وبرفع کردن کلمہ را واو در اعراب چون ضم است در بنا - وقصہ برداشتن بروالی صلتہ بعلی - رفیقہ قصہ کہ بردارند وفی الحدیث کل رافعۃ رَفَعَتْ علینا من البلاغ وبرداشتن غلہ درودہ وبخرمن گاہ آوردن وہذہ ایام رفاع بالفتح والکسر ومبالغہ کردن ستور در رفتن وراندن لازم متعد صلتہ بفی - ویقال دابۃ لیس لہا مرفوع وہو مصدر مثل المجلود والمعقول وہو عدو دون الخضر و نزدیک گردانیدن کسے را بہ کسے صلتہ بالی ومن لک قولہم رفعتہ الی السلطان ومصدرہ الرفعان بالضم وقولہ تعالی وفُرُش مرفوعۃ ای مقربۃ لہم ویقال نساء مُرَفَّعات - ناقۃ رافع آنکہ فلہ برکشد در پستان رَفاعۃ بالضم بلغدہ کہ زنان بر سرین بندند تا کلان وفربہ نماید - ورشتہ کہ بندی بان زنجیر وقید خود را بسوے خود کشد ویقال فی صوتہ رفاعۃ بالضم والفتح بلندی - وبلند آواز شدن (ع بضمہا) رفیع ای شریف - ارتفاع مرافعہ بنزدیک حاکم شدن بانحصم رفاعۃ بالکسر نام مردے -
رقع - رُقْعَۃ - بالضم بمشتہ موجز - دوردی رُقاع ج - رَقْع بجا کردن کسے را یقال ارمی فیہ مترقعا ای موضعا للشتم والہجاء ودر پی نہادن جامہ را (ع بفتحہا) ترقیع در پی بسیار کردن بر جامہ استرقاع درپی خواہ شدن جامہ رقیع آسمان دنیا ودیگرہا ایضا وفی الحدیث من فوق من سبعۃ ارقعۃ فجارہ علی لفظ التذکیر کانہ ذہب بہ الی السقف ومرقعان مثلہ رقاعۃ مصدرہ (ع بضمہا) ویقال ارقع ای جاع برقاعۃ وحمق - مراقعۃ پیوستہ خوردن خم وہو قلب معاقرۃ - ارتقاع باک داشتن وہو الاکثر والمبالاۃ ویستعمل فی النفی یقال ما ارتقعت لہ وبہ ای ما اکترثت لہ وما بالیت بہ - جوع یرقوع گرسنگی سخت -
رکع - رُکُوع - پشت خم دادن یقال رکع الشیخ اذا ای انحنی من الکبر ومنہ رکوع الصلاۃ -
رمع - رَمَعان - لرزیدن سر اہنی از غضب (ع بفتحہا) ترمع جنبیدن رُمّاعۃ آنجا کہ از سر کودک میجنبد - ودر مردم یقال کذبت رُمّاعتک ذاحمق یَرْمَع سنگہاے سپید تابان -
روع - رَوْع - ترسیدن وترسانیدن لازم متعد وبشگفت آوردن اَرْوَع بشگفت آرندہ کسے را از غایت حسن وکمال خود روعاء مونث منہ ویقال اَفْرَخ رَوْعُہ ای سکن فزعہ وذہب - روع بالضم عقل ودل یقال وقع ذلک فی رُوعی ای فی خلدی وبالی - وفی الحدیث ان الروح الامین نفث فی رُوعی - ارتیاع ترسیدن تَرَوُّع مثلہ - ترویع متعد منہ - وقولہم لا تُرَعْ ای لا تخف ولا یلتفت خوف - رَوْعاء ناقۃ تیز رمش وکذا الفرس ولا یوصف بہ الذکر -
ربع - رَبِیع - گوالیدن وفزون شدن یقال

والسماد ذات الرجع و حوض رجعان بالضم ج -
ورجعان الکتاب جوابہ - ورجع الدابۃ بدیہا فی السیر
خطوہا - رجع الواشمۃ خطہا - رجیع ستور کہ از سفرے
باز گردد و بسفرے و ہو الکلال رجیعۃ مؤنث رجائع
ج - و غائط و سرگین سگ و جز آن - و ہر چیہ
باز گردانیدہ شود و رباسموا الجرۃ رجیعا - ارجاع
غائط کردن - و دست سپاسگی دراز کردن بگرفتن
چیزے - و خریدہ را باز گردانیدن - و باز فربہ شدن
ستور بعد از لاغری مراجعۃ باز گردانیدن سخن را
و زن را بخانہ تراجع باز گشتن سپاسگی استرجاع
دادہ را باز گرفتن و در مصیبت انا للہ و انا الیہ
راجعون گفتن ترجیع مثلہ و بانگ نماز را و دبا گفتن
چنانکہ مذہب شافعی است و آواز گردانیدن در
حلق - و باز گردانیدن ستور دستہا را در رفتن -
و نگار را و بارہ تازہ کردن رجع الکتف و مرجعہ زیر کتف
رجوع - رُجوع - باز ایستادن از چیزے (ع بفتحہا)
یقال رجعتہ عن الشئ فارتدع ای کففتہ فکفّ
و چیزے در مالیدن بجائے صلتہ بالباء و اثر
گرفتن از رنگ و بوے چیزے یقال برجوع من
زعفران او دم ای لطخ و اثر - و یقال للقتیل رکب
رجعہ اذا خرّ لوجہہ علی دمہ - ارتداع باز ایستادن
و آلودہ شدن بچیزے یقال رجعتہ بالشئ فارتدع
ای لطختہ فتلطخ - رداع بالضم باز گردان کردن بیمار
و در وہفت اندام مردوع بیمار باز گردان شدہ
رداع بالکسر نام آبے مرتدع تیر کہ بر نشانہ زند و بکفد

رویع تیر پیکان فتادہ -
رسع - رَسَع - بالتحریک دردمندی نیام چشم
(ع ک ا ف ۲) اَرْسَعُ نعت منہ - ترسیع کذلک مرسع
مرسعۃ نعت منہ -
رصع - رَصَع - بر چفسیدن بچیزے (ع ک ا ف ۲)
صلتہ بالباء اَرْصَعُ رَصَعاء منہ نعت و ہا لغتان
فی الارسح و الرسحاء و رباسموا فراخ النخل رصعا الواحدۃ
رصعۃ بالتحریک - ترصیع در نشاندن جواہر بچیزے
و سخن را بخش بخش کردن ہر کلمۂ مقابل خود در وزن
و روی یکسان رَصیعۃ جوہرے کہ او را نشاندہ باشند
رصائع ج - رصع ارصاع نیزہ در نشاندن طعن ارصع
آنکہ سنان او فرورود در مطعون ترصیع نشاط و
خوشدلی کردن -
رضع - رَضاع - شیر مکیدن بچہ مادر را یقال
رَضِعَ الصبیُّ امہ یرضعہا رضاعا مثل سمع یسمع سماعا
وضع بالتسکین مثلہ لغۃ اہل النجد یقولون رضع یرضع
رضعا مثل ضرب یضرب ضربا - ارضاع شیر دادن
مُرضِع زنے کہ بچہ شیر خوارہ دارد فان وصفتہا
بالارضاع قلت مرضعۃ - رَضُوعۃ میش با شیر ضعفان
و دندان شیر کودک یقال سقطت روا ضعہ -
لئیم راضع ہو رجل کان یرضع ابلہ و غنمہ و لا یحلبہا
لئلا یسمع صوت حلبہ - رضیع شیر خوارہ - و ہمشیرہ
یقال ہذا رضیعی ای اخی من الرضاعۃ بالفتح - مُرضعۃ
بدایہ دادن بچہ را از رضاع شیر خود را مکیدن مادہ بز
رعرع - ترعرُع - گوالیدن کودک رعرعۃ متعدد منہ

کسے را۔ وچہارعدد شدن قوم۔ ومقیم بودن
بمنزل بہاری ویقال من الجمیع اربع الرجل ای
وردت ابلہ ربعا او ولدلہ فی الشیبۃ ولدوا الولد ربعی
بالکسر وربیعۃ القوم ایضاً میر تہم فی اول الشتاء
واربع ابلہ مبکان کذا ای رعاہا فی الربیع وایع القوم
ای دخلوا فی الربیع اوصاروا اربعۃ اواقاموا
فی المربع عن الارتیاد والنجعۃ وتب ربع گرفتن
کسے راصاحبہ بعلی یقال اربعث علیہ الحمی لغۃ
فی رَبَعت وقد اُربِع لغۃ فی رُبِع فہو مُربَع ومنہ
فی الحدیث قولہ علیہ السلام اغبوا فی عیادۃ المریض
واَربِعوا الا ان یکون مغلوبا ای دعوہ یوما واتوہ
یوما او دعوہ یومین واتوہ الیوم الثالث وہبا
ورنتاج آمدن شتر مُربِع نعت منہ فان کان ذلک
عادتہا فہی مرباع قال الاصمعی المرباع من النوق
التی تلد فی اول النتاج والولد ربع بالضم وفتح الباء
وغیث مُربِع مرتع باران بہاری علف رویانندہ
مرابیع ج۔ ازبار چہارشنبہ اربعاوات ج۔
یربوع کلاکموش ایاز زائدۃ یرابیع ج۔ وارض
مربعۃ ذات یرابیع۔ یرابیع المتن موش گوشتہا
یربوع ایضا پدر جد از تمیم وہو یربوع بن حنظلۃ و
یربوعی بطنی ازمرہ وہو یربوع بن غیظ بن مُرّۃ یربعۃ
ایضا نام مردے وفی عُقَیل ربیعتان ربیعۃ بن عقیل
وہو ابو الخلعاء وربیعۃ بن عامر بن عقیل وفی تمیم
ربیعتان الکبری وہو ربیعۃ بن مالک ویلقب ربیعۃ الجوع
وربیعۃ الوسطی وہو ربیعۃ بن حنظلۃ مالک۔ وربیعۃ
الرجی من ہوازن وہو ربیعۃ بن عامر بن صعصعۃ۔
رتع۔ رتوع۔ چریدن ستور (ع ف ن ا) وقولہ تعالی
یرتع ویلعب ای ینعم ویلہو۔ ابل۔ تاع جمع راتع
مثال تائم ونیام وقوم راتعون۔ مرتع چراگاہ وارتاع
چرانیدن ورویانیدن باران علف چریدنی را۔
رتع۔ رتَع۔ حرص وطمع سخت (ع ک ا ف م) رتاع
حریص وطامع۔
رجع۔ رجوع۔ بازگشتن وبازگردانیدن لازم و
متعد (ع ف ا ک م) وقولہ تعالی یرجع بعضہم الی
بعض القول ای یتلاومون۔ رجی بضم المرجوع یقال
ارسلت ایرک فما جاء نی رجی رسالتی ای مرجوعہا
وکذلک المرجع ومنہ قولہ تعالی الی ربکم مرجعکم ای
رجوعکم وہو شاذ لان المصادر من باب (ع ف ا ک)
تکون بالفتح۔ وفلان یومن بالرجعۃ ای بالرجوع
الی الدنیا بعد الموت۔ یقول ہل جاءک رجعۃ کتبک
ای جوابہ۔ ولہ علی امراتہ رجعۃ بالفتح والکسر والفتح
افصح ویقال ماکان سن مرجوع فلان علیک ای
من مردودہ وجوابہ۔ رجع ارتجاع ترجع فروختن
ناقۂ وبہای آن دیگرے خریدن مثل آن راجعۃ
رجیعۃ ناقۂ دوم آنان راجع وناقۃ راجع آنکہ دم بردارد
وبول چنان اندازد کہ آبستن نماید وچنان نباشد
رجاع بالکسر مصدر منہ (ع ف ا ک م) ونوق رواجع
راجع ایضاً زنے کہ بعد از مرگ شوے باہل خویش
بازگردد واما المطلقۃ فہی المردودۃ ومرغان کہ از
گلۂ خود بازگردند رجع باران۔ ونفعت قولہ تعالی

حجرا او یرتبعون وذلک الحجر یسمی ربیعة یعنی سنگ
زور آزمائی ربیعة ایضا خود آهنین ربیعة الفرس
پدر قبیلهٔ و هو ربیعة بن نزار ابو خوشه بن نزار ربعی
بالتحریک منسوب الیه - مرابعة دو کس دست یکدیگر
گرفته تنگ بار بر شتر نهادن جو مربعه نباشد یقال
منه رَبَعْتُ الحمل اذا اوخلت المربعة تحته ورفعته
مع صاحبک وبهار مزد کردن کسے را مثل المشاطرة
والمصایفة یعنی تابستان مزد کردن مربع بالکسر نام
مروے ربع ایضا بهر چار روز یکبار نوبت آب یافتن شتر
رع بفتحهائی الکل) یقال جاءت الابل رواتع - ربیع بالکسر
اسم فیه وایضا تب که یک روز گیرد دو روز گذارد - ونام مرد
از تبدیل ربیع بهار والربیع عند العرب بیعان ربیع الشهور وهما
شهران لایقال فیه الاشهر ربیع الاول وشهر ربیع الآخر
ربیع الازمنة فربیعان الربیع الاول وهو الفصل الذی
تأتی فیه الکمأة والنور وهو ربیع الکلأ والربیع الثانی
وهو الفصل الذی تدرک فیه الثمار وفی الناس
من یسمیه الربیع الاول - ویقال ایضا ان العرب
تجعل السنة ستة ازمنة شهران منها الربیع الاول
وشهران صیف وشهران قیظ وشهران الربیع الثانی
وشهران خریف وشهران شتاء - وجمع الربیع ارباع
وارابعة مثل نصیب وانصباء وانصبة او جمع ربیع الکلأ
اربعة وربیع الجداول اربعاء - ربیع ایضا باران بهاری
ومنه ربعت الارض فهی مربوعة وجوے خرد مربع
منزل بهاری سرای ج - ربعی بالکسر منسوب الی الربیع
یعنی بهاری ربعی بن حراش نام مروے ویقال له

ینبع ولا ترکبه ای لالة آخر نتاج ولا اوله ربیع اول
نتاج بهاری رباع ارباع ج - مثل رطب ورطاب
وارطاب ربعة مؤنث رُبعات ج - ربع آخر نتاج ضبعة
مؤنث - ویقال الناس علی ربعاتهم بفتح الباء وقد
تکسر ایضا ای علی استقامتهم وامرهم الاول - ربعة
بفتحتین سخت ترین دویدن شتر - ونام حی از بنی آ
ربعة بالتسکین کرد مرد وزن کرد یعنی میانه نه دراز
ونه کوتاه وجمعها ربعات بالتحریک وهو شاذ وطبا
عطار از تباع سخت دویدن شتر یقال مرا بعیر
یربع اذا ضرب بقوائمه کلها وگرد اندام شدن و
بهار بجائے مقیم بودن وارتبع البعیر ای علف بهار
چرید ترتبع کذلک وگرد پائے نشستن تربیع چهار سو
کردن چیزے را - واز چهارمین خانه نظر کردن کواکب
بیکدیگر رباع بالضم چهارگان وهو معدول من اربعة
اربعة - ویقال مالی من یضبط رباعتی بالکسر غیر فلان
ای امری وشانی الذی انا علیه - رباعة ایضا نحو
من الخمالة - رَباعیة بالفتح مثل الثمانیة چهار وزن
که میان ثنایا وانیاب است رباعیات ج - رباع
مثل ثمان انچه وندان رباعیة انگنده باشد یقال
رکبت برذونا رباعیا بالیاء فی النصب ربعان
ج - مثل قذال وقذل وغزل وغزلان - ارباع
بچهارم سال درآمدن گوسپند وپنجم گاو واسپ
وهفتم شتر وهو فرس رباع وهی ناقة رباعیة بوعلف
بهاری - رباکردن ستور را - وخداوندان شتران
ربع یعنی نوبت آب شدن - وور پیری فرزند شدن

ذراع بالفتح زن سبک پس ذرع کز کردن جامه
وغلبه کردن قی (ع ع بفتحهما) ویقال انطرت فلانا ذرعه
ای کانت اکثر من طوقه - وصفت بالام ذرعا ازام نظیر
واصل الذرع انما هو بسط الید فکانک تزید مدوث
یدی علیه فلم تنله وربما قالوا ضقت به ذرعا - وتولهم
اقتصد بذرعک ای ارفق علی نفسک یعنی رفق کن
باتن خود ذراع نیک خرد شراب ذواع ج - دگنه
کننده تذریع خبه کردن - ودست انداز ان رفتن
ودست اشارت کردن شرده ویقال قد ذرع عاشیر
بوشقه که بدست اشارت کند ثور مذرع گاو که بازو
وشهای او پر خالهای سیاه باشد ذرع بالتحریک
گوسالهٔ دشتی وطبع قال الشاعر (ع) وق یقود الذرع
الوحشیا - اذراع گوساله زادن ماده گاو وبرگفتن
سخن تذریع برگفتن واندازه کردن چیزے را بترس
وذریعت ساختن چیزیرا مذرع بکسر الراء باران
که باندازهٔ رشن نم او در زمین رفته باشد وبفتح الراء
منه آنکه مادرش شریف تر از پدر باشد مذارع دیهاے
گر اگرد شهر که در وے کشت وباغ باشد - وخراسانیان
نزدیک شهر - وقوائم ستور مذراع یکے ذریعة انچه
بدیگرے پیوندند ویا برادے رسند - وشتر با اسپ
وجز آن که صیاد در پس آن نهان شود بجهت صید
صید را فرس ذریع فراخ گام قوائم ذرعات ای
سریعات - قیل ذریع ای سریع یقال قتلوهم اذرع
قتل - اذرعات نام موضعے بشام وهی معرفة منصرفة
مثل عرفات وقال سیبویه من العرب من لا ینون
اذرعات عمرا ذریعة منسوب بوے -
ذعع - ذعذعة - جدا کردن - وپراگنده کردن
وآنچنان کار اکردن راز تذعذع لازم منه - ذعاع گروهها
ذعاعة یکے ویقال ایضا تفرقوا ذعاذع -
ذریع - فریع - ذیوع - ذیعان - پراگنده شدن خبر
(ع ت اک ۴) اذاعة فاش کردن خبر را - وهمه آب
حوض را خوردن مذیاع آنکه راز نتواند نگاه داشت
وفی الحدیث لیسوا بالمذاییع البذر -
ذوع - ملاک کردن واز بیخ برکندن (ع ف ا
ض ۴) وقد ذوعنا ماله اجتحاه ای اهلکناه واذاع الناء
بما فی الحوض ای شربوه واذاع متاعه ای ذهب به -

فصل الراء

ربع - سرے ودو محله یقال ما اوسع ربع
بنی فلان ای محلتهم - باع - بوع ارباع اربع ج - از قطع
چهار مرد اربع چهار زن اربعون چهل ربع بالضم و
تحریک الباء وتسکینها چاریک ربع چهار تو ناقتی
زه وجز آن وبربعه بار برشتر نهادن وآن چنانست
که بار را بروے اندازند دو کس برگیرند وبرپشت
شتر نهند وباز ایستادن وخود را باز کشیدن از کار
ومنه قولهم اربع علی نفسک واربع علی ظلعک ای
ارفق بنفسک وکف وچهارم قوم شدن وچهاریک
غنیمت ستدن وفی الحدیث الم اجعلک ترتع ای
تاخذ المرباع وهو الربع کالمعشار وهو العشر والیسمع
فی غیرهما وسنگ برداشتن بجمت آزمایش قوت
(ع بفتحهما) ارتباع کذلک وفی الحدیث مرتبقوم یربعون

کزلک - استد فاع و دور کردن خواستن بدی را تا دفع یکدیگر را دفع کردن و دفعة بالضم باران که یکبار آید و دفعة بالفتح یکبار مدفع درویش و مردم راندہ دافع بیش یا ناقة که فله جا نگیرد در پستان پیش از زادن مدفع بالفتح جائے گرد آمدن اب مدافع ج - مدفع بالکسر و فوع و دفاع بالضم و التشدید سیل بزرگ.

وقع - وقعاء - خاک وقعم بکسر العین و الدال مثلثہ هم زائدہ - وقع بالتحریک بر خاک چسپیدن از خواری و محنت درویش (ع ک اف ۲) و فی الحدیث اذا جفتن وقعتین ای خفتن و لزقتن بالتراب - فقر مدقع بالکسر اے ملصق بالدثار - مدآقع شتر انکہ علف را از روے خاک ببرند وقت خوردن واقع آنکہ مداق کسب جوید و یقال فی الدعاء رماه الله بالداهصة بالدقعة و هی الفقر و الذل - جوع ولقوع گرسنگی سخت

وکع - وکاع - بالضم بیماری سینۂ اسپ و شتر (ع بفتحها) -

ولع - وَلَع - بیرون آمدن زبان و بیرون کردن لازم متعد - اندلاع لازم منه و بیرون آمدن شکم ادلاع متعد منه -

ودع - وَدَع - سرشک - و سرشک باریدن چشم (ع بفتحها) ودع بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) ودعة قطرهٔ سرشک امراة ودعة سریعة الدمعة - وَدِعة شکستگی سر چنانکہ از وے خون روان باشد مَدَامِع کنجهاے چشم وَدَاع بالضم آب چشم کہ از علتے یا از پیری باشد - و آب کہ از ناک چکد بهاران وَدَع بفتحتین نشان و اثر آب چشم بر رخسار -

وَدَع - وَدْع - بالتحریک انچہ طرح کند شتر کش از شتر و خواری رجل وَدِع بکسر و ناکس بے خیر -

وَقَع - زمین نرم و سخت سپردن (ع بفتحها) -

وَرَع - کجعفر شتر کلان سال -

وَرَج - کبر قع نوعیست از غلہ کہ گاوان میخورندش -

وعج - حکایة لفظ الطفل الرضیع -

وَلَع - کجعفر مردیکہ بن و ندانش ببسیار گوشتناک باشد و آزمند و بکسر فیهما و راه سهل در زمین نرم یا در زمین سخت لا حطوط فیه و لا هبوط و بالکسر مرد بد بو نجاست آلوده و مرد برگشته لب -

طریق ولنع - بفتحات و تشدید نون راه نرم دلا نوع

ووع - بالضم های ست خرد بقدر انگشت سرخ رنگ دو عة یکے ووع کصروج - و یوم الدواع بالضم سن ایامهم وداع یدوع استن عادیا او سابحا یعنی با جست و دوان یا شناکنان رفت -

وهاع - کقطام و دهاع کقرقار زجر للعنوق و ضع بهاالراعی کمنع و دهع زجر بها -

وهقوع - کعصفور گرسنگی سخت بر زمین افگن

فصل الذال

ذرع - ذِرع - بالکسر رش دست و آنچ بذرع پیمایند و لغت اذرع ج - ذراع الاسد یکے از منازل قمر - ذراع رش شتر - و صدر نیزه و گز و یقال هو منی علی ذراع الذراع ای مُعَدّ حاضر - ذراعان نام دو ستاره

خَتلع - پدید آمد و بسوے دشت بر آمد -
خوتع - کجو ہر مرد فرومایہ -
خدع - شتابی کرد -
خرشعة - سر خر دار کوہ خرشع و خراشع ج -
خرفع - کقنفذ پنبۂ تباہ شدہ در غنچہ و پنبۂ بچیدہ
خرفع کربنج مثلہ و مایکون فی جرار العشر و ہی
حراق الاعراب -
خسع - عنہ کذا - یعنی دور کردہ شد و خسیعة القوم
وخاسعهم اخسهم -
خضارع - کعلابط مرد زفت ترش رو متخضرع مثلہ -
خضخع - کمہد گیاہے یا درختے و خضخع الفهد یخضع صات
من حلقه اذا انبهر فی عدوه -
خنبعة - کقنفذة بر سر افگندنی زنان کہ خرد باشد
و شنگلے مابین ہرد و بروت و برآمدگی فرو ہشتہ
ولب زبرین و کقنفذ ثمر و جزآن کہ پنہان باشد -
خنتعة - کقنفذة روباہ مادہ -
خندع - بروزن و بمعنی جندب او صغار الجنادب و
کقنفذ الخسیس فی نفسه -
الخندع - بالذال کالخندع بالدال -
خنفع - کقنفذ مرد گول -
خیہفعی ا - بفتح الخاء و العین مقصورة و یمد سگ بچہ
کہ از گرگ مادہ بوجود آید و بکنی ابو الخیہفعی اعرابی
من بنی تمیم -

فصل الدال

درع - درع - بالکسر زرہ و ہی مؤنثة اَدرُع ادراع
دُروع ج - وتصغیرها دُریع علی غیر قیاس لان فیها
بالماء و پیراہن زن و ہو نذکر و الجمع اَدرَاع - اتراع
پیراہن پوشیدن زن - وزرہ و دراعت پوشیدن
مرد و تدریع متعد منه تدرع لازم منه - ویقال شمر ذیلا
واَدرع لیلا ای استعمل الحزم - مدرع بالکسر مدرعة
دِرَاعة بالضم م - اَدرع گوسپند سپید سیاہ سر و راں
مؤنث - وَارع زرہ دار دُرع شب شانزدہم و ہفدہم
و ہیزدہم از ماہ کہ اول شب سیاہ و باقی سپید باشد
اندراع پیش شدن در رفتن -
درقع - دَرقعة - بشتاب گریختن فہو مدرقع و مدرقع
وسع - وَسع - وسیعة دفع کردن (ع بفتحہما) و
برآوردن شتر نشخوار از شکم بدہان وسیعة عطیه
یقال فلان ضخم الوسیعة بزرگ عطیه - وطبیعت وغیر
وفی الحدیث الم اجعلک ترتع وتدسع ای تاخذ المراعی
وتعطی الجزیل - وَسِنع بُن گردن -
وع - وَعَ - سپوختن و دفع کردن قولہ تعالی
فذلک الذی یَدُعُّ الیتیم - وعدعة جنبانیدن پیمانہ
تا بیشتر برد - و پر کردن خنور - و بزرا بانگ کردن
ووع ووع گفتن کسے را کہ افتادہ باشد یعنی برخیز
وبمان - وباہستگی دویدن مردم وَعدع مثلہ جَفنَة
مُدعدعة کاسۂ پُر -
وفع - وَفع - بکسے چیزے دادن صلتہ بالی وودور
کردن و سپوختن اندفاع دور شدن - وبشتاب
رفتن اسپ و خوض کردن در سخن مدافعة دار او ار
کردن حق کسے را - ودور کردن از کسے صلتہ یعنی دفاع

خاشعة ومکان خاشع دگرگونه شده ومنزلے نماند دروے خشعة پشتہ ہموار وفی الحدیث کانت الارض خشعة علی الماء ثم دحیت - تخشع فروتنی نمودن -

خضع - خضوع - فروتنی کردن ومیل کردن ستارہ بہ فرو شدن (ع بفتحہا) اختضاع کذلک - اخضاع فروتن گردانیدن حاجت کسے را بکسے صلتہ بالی رجل خضعة مثال ہمزة آنکہ ہمہ کس را فروتنی کند خضیعة آواز شکم ستور یقال سمعت للسیاط خضعة وللسیوف بضعة فالخضعة صرت وقع السیاط والبضع القطع - خیضعة خود عن الفراء وحکی عنہ ایضاً انہا الصوت فی الحرب - اخضع پست کردن یقال فرس اخضع وظلیم اخضع - وہم خضع الرقاب جمع خضوع ای خاضع -

خفع - خفع - سر برگشتن وافتادن از گرسنگی (ع بفتحہا) انخفاع سست وتنگدل شدن -

خلع - خلع - بیرون کردن جامہ وموزہ ونعل - وخلعت دادن صلتہ بعلی وزن رہا کردن برہانے کہ ستاند - ومعزول کردن از عمل یستعمل مجہولا یقال خلع الوالی فہو مخلوع وگوشت کہ آنرا باتوابل پزند ودر خنورے نہند تا بوقت حاجت خورند - وشوک برآوردن خوشہ وبزرگ شدن ذکر کودک از رسیدگی (ع بفتحہا) یقال خلع الغلام ای کبر - خلعة جامہ وجزآن کہ پوشاند کسے را بزرگے خلع بالضم فروختن زن بکابین وجزآن خلعة اسم منہ وگرفتن مال مخالعة تخالع جدائی کردن زن وشوے ازہم برمالے اختلاع سر خریدن زن تخالع سوگند شکستن قومے میان یکدیگر تخلع فراغ رفتن تخلیع نوعے از تصرفات عروض است مخلع آن بیت کہ دروے این تصرفات کردہ باشند وایضا منفک الایقین - خالع رطب نیک پختہ - وزن بیرون آیندہ از شوے بفدا کہ دہد - وشتر کہ برنتواند خستن وتوسنی کردن چون کسے بروے نشیند خلیع صیاد وقمار کہ داو او نیاید - وغول - وگرگ - ومردم پریشان روبے فرمان خلاعة تاسامانی - واز فرمان مادر وپدر بیرون شدن فرزند ویقال بہ خولع وخلع ای فزع یعتری فوادہ کانہ مس -

خمع - خماع - بالضم خمیدگی در رفتار خامعة کفتار خمع بالکسر گرگ ودزد -

خنع - خنوع - نرم گردنی وفروتنی اخناع متعدیہ خانع بدگمان وبلا بہ کار خنعة بدگمانی خنع ج - خناعة پدر قبیلہ -

خوع - خوع - کوہے سپید - وگردش وادی تخوع کم شدن تخویع کم کردن یقال خوع منہ ای انقص - وجاد السیل فخوع الوادی اذا کسر جنبتیہ -

خبع - بالضم موضعے -

خدع - کقنفذ غوک -

خبدع - کجعفر ابو قبیلة من ہمدان وہوابن مالک بن ذی بارق -

خبروع - کعصفور چغل والخبرعة بالفتح فعلہ -

خیتروع - کخیزبون زنیکہ بریک حال قرار نگیرد -

خنوع دم گرفتن وکبود شدن بچه از گریستن۔
ختع۔ ختعة۔ انگشانهٔ تیرانداز ویقال ختع الدلیل بالقوم ای سار بهم فی الظلمة ودلیل ختع مثال صرد رهبر استاد خوتع مثله وبچهٔ خرگوش وقولهم اشأم من خوتعة وهو اسم رجل۔
خدع۔ خدع۔ بالفتح والکسر فریفتن اختداع کذلک وبسوراخ درشدن سوسمار۔ وخشک شدن آب دهان۔ وکاسد شدن بازار وبازایستادن از عطا یقال کان فلان یعطی ثم خدع ای امسک (ع بفتحها) خدیعة مکر وفریب تخادع مکر نمودن مخادعة فریفتن انخداع فریفته شدن وقوله تعالی یخادعون الله ای یخادعون اولیاء الله۔ ویقال خُلُق خادع ای متلون۔ وسوق خادعة ای کاسدة۔ ودینار خادع ای ناقص مخدع بالضم والکسر گنجینه مضبب خدع ای مراوغ وفی المثل اخدع من ضب۔ اخدع رگ پشت وهما اخدعان۔ یقال فلان شدید الاخدع ای شدید موضع الاخدع وکذلک شدید الابصر عن الاصمعی قال واما قولهم للفرس انه لشدید النسا فیراد بذلک نفس النسا لان النسا اذا کان قصیرا کان اشد للرجل واذا کان طویلا استرخت الرجل۔ مخدوع آنکه اخدع او بریده باشد۔ رجل مخدع مثل مجرب آنکه بارها در حرب فریب خورده باشد ومجرب شده ویقال سنون خداعة ای قلیل الزکاء والریع ویقال الحرب خدعة بالفتح والضم والفتح افصح وخُدعة بالتحریک ایضا۔ رجل خدعة مثال همزة آنکه مردم را فریبد ورجل خُدعة بالتسکین آنکه مردم او را فریبند طریق خیدع ای مخالف للقصد لایفطن له۔ وغول خیدع فریبنده ویقال للسراب خیدع۔
خذع۔ خذع۔ بریدن وریزه کردن گوشت (ع بفتحها) خذیعة نوعے از طعام باگوشت ریزهٔ خذع پاره پاره کرده۔
خرع۔ خرع۔ بالتحریک سستی در چیزے وشکستن وجدا شدن شاخهاے خرما بن (ع ک ا ف) خرج بفتح شتر که آونکان باشد ویقال الخریع الفاجرة وانکره الاصمعی وقال هی التی تتثنی من اللین۔ خرع شگافتن (ع بفتحها) انخراع لازم منه۔ اخراع شگافتن۔ ونو بیرون آوردن۔ وآفریدن خروع بالکسر بید انجیر۔ وهر چه دوتاه شود از گیاه بسبب سستی ساق خراع بالضم دیوانگی شتر ناقة مخروعة نعت منه۔ انخراع بیرون آمدن کتف خراعة لغة فی الخلاعة بیباکی ومهار گستگی۔
خزع۔ خزع۔ بالفتح تخالف کردن از یاران (ع بفتحها) صلته یعنی تخزع مثله وایضا بخش بخش کردن چیزرا اختزاع بریدن از قوم۔ انخزاع بریده شدن بیض از نیمه ویقال خزعنی ظلع فی رجلی ای قطعنی عن المشی تخزیعا۔ رجل خزعة مثال همزة مرد باز ایستاده از کار خُزاعة حی است از ازد خوزعة ریگ توده جدا از معظم تودها۔
خشع۔ خشوع۔ فروتنی کردن (ع بفتحها) وچشم فروخوابانیدن صلته بالباء اختشاع کذلک بلدة

بیابان کہ در وے گرد آیندہ قوم و پریشان نشوند تا راہ گم نکنند استجماع از ہر جاے گرد آمدن سیل و گرد آوردن اسپ خویشتن را در رفتن جُمع ہی جمع جُمعۃ و جمعا و تقول رایت النسوۃ جمع بلا تنوین والف ولام لانہ توکید للمعرفۃ و تقول اخذت حقی اجمع فی توکید المذکر و ہو توکید محض و کذلک اجمعون و جمعاء و جُمَع و اکتعون و ابتعون و ابصعون لایکون الا تاکیدا تابعا لما قبلہ لا یُبتدأ بہ و لا یخبر بہ و لا عنہ و لا یکون فاعلا و لا مفعولا کما یکون غیرہ من التواکید اسمامۃ و توکیدا اخری مثل نفسہ و عینہ و کُلّہ۔ و اجمعون جمع اَجمَع و ہو واحد بمعنی جمع و لیس لہ مفرد من لفظہ و المؤنث جمعاء۔ و یقال جاء القوم باجمعہم بضم المیم و فتحہا۔ جمیع ضد متفرق و قد یوکد بہ و یقال جاؤا جمیعا یعنی ہمہ۔ و فراہم آمدگان۔ و لشکر۔ و قبیلہ گرد آمدہ جماع الشی بالکسر جمع چیزے یقال فلان جماعُ فلان اے جمعہ۔ و الجماع المجامعۃ ایضا و ہی المباضعۃ۔ و یقال الخمر جماع الاثم۔ و قدر جماع دیگ بزرگ تجمع بہ نماز جمعہ حاضر شدن۔ و مال گرد کردن مُجمِّع لقب قصیّ بن کلاب لانہ جمع قبائل قریش۔ مجامعۃ م۔ و برکارے گرد آمدن با کسے صلتہ بعلی

جوع۔ جَوع۔ بالضم نقیض شبع و بالفتح گرسنہ شدن (ع ف ا ض ۲) مجاعۃ کذلک جوعۃ یکے جائع نعت منہ جیاع جُوَّع ج۔ جَوعان گرسنہ جوعی مؤنث مثل سکران و سکری و عطشان و عطشی عام مجاعۃ و مَجوعۃ بتسکین الجیم سال قحط اجاعۃ تجویع گرسنہ داشتن و گرسنہ کردن و فی المثل اجع کلبک یتبعک تجوع گرسنہ بودن۔ و خود را گرسنہ داشتن لقمص استجاعۃ گرسنگی نمودن ربیعۃ الجوع پدر وازنی تمیم۔

جباع۔ کربان کوتاہ یستوی فیہ المذکر و المؤنث و تیر خرد کہ بدان کودکان تیر اندازی کنند جباعۃ کربانہ زن کوتاہ قامت و کربانۃ و ربان زن نیم بدرفتار و بدپوشاک و جُمِّع تجمیعا تقبیحا تقبیحت اللہ ہزالا۔

جحلنجع۔ فی قول ابی الہیسع ان تدمعی صوبک صوب المدمع یجری علی الخد کصب الشعشع من طلحۃ صبیرہا جحلنجع ذکرہ و لم یفسروہ و قالوا کان ابو الہیسع من اعراب مدین و ما کنا نکاد نفہم کلامہ۔

جسوع۔ بالضم از بخشش ایستادن و سفر جاسع ای بعید و جسعت الناقۃ شتر مادہ تخمہ کرد (ع بفتحہا) اجتسعت مثلہ و جسع فلان قاع۔

جفعہ۔ انداخت او را (ع بفتحہا)

جندعۃ۔ کقنفرۃ غوزۂ آب باران جنادع ج۔ واز بدی چیزیکہ آہستہ رفتار کند جنادع حشرات الارض او جنادب تکون فی جحرۃ الیرابیع و الجنادع من الشر اغاز ہاے بدی و بلاہا و سخن ہا کہ برنج اندازد۔

الجنع۔ محرکۃ و کامیر النبات الصغار و الجنیع حب اصفر یکون علی شجرۃ مثل الحبۃ السوداء۔

فصل الخاء

خبع۔ خَبَع۔ لغۃ فی خَبَ یعنی پنہان کردن امراۃ خُبعۃ قبعۃ زن پنہان شونده خُنبعۃ نوعے از چادر زنان

الی عمرو ابن سعد علیهما مایستحقانه من اللعن والطعن
ان جعجع بحسین یعنی اِ حبسه وضیق علیه وتنگ گرفتن
بر غریم بمطالبه - وشتر را در جاے تنگ خوابانیدن
یقال جعجع بهم ای اناخ بهم وجبانیدن شتر را تا بزند
یا بجنبد ویقال جعجع القوم ای اناخوا تجعجع جعجاع
زمین درشت تنگ فحل جعجاع کشن سخت بانگ -
تجعجع خود را بر زمین زدن از دردے که رسیده باشد -
جلع - جلَع - بے شرم وفحاش شدن (ع) ک ا
ف ۲) جلَع جالع جلعة جالعة نعت منه ودندانها
پیش کشاده بودن از لب زیرین مجالعة القوم
گفت وگوے کردن قوم باهم در شرب وقمار جلع
جامه بیرون کردن بمعنی خلع - جلوع روے کشاده
بودن زن بهر جاے (ع بفتحها) جالع زن برهنه روے
انجلاع انکشاف -
جانفع - جَانِفعة - ناقهٔ تن آور فراخ شکم جانفاع
مصدر منه -
جمع - جَمْع - همه - وگروه مردم جُمُوع ج - ونخل
بسیار بار - ومزدلفه - وگرد آوردن - واسم واحد
جمع کردن (ع بفتحها) اجتماع گرد آمدن رجل مُجْمِع
مرد کمال قوت رسیده ولا یقال ذلک للنساء -
ویقال للجاریة اذا شبّت قد جمعت الثیاب اے
لبست الدرع والخمار والملحفة تجمّع از هر جاے
گرد آمدن جُمّاع الناس مردم درآمیخته از هر جایها
مختلف مَجْمَع بفتح الوسط وکسره جاے گرد آمدن -
جُمْع الکف بالضم والتخفیف مشت فراهم آورده

یقال ضربته بجمع کفی وجار فلان یقبضه ملأ جُمْعه -
ویقال اخذت فلانا بجُمْع ثیابه - وامر بنی فلان بجمع
اذا کان مکتوما لم یعلم به احد - وفلانة من زوجها بجمع
ای لم یقتضها - وماتت فلانة بجمع ای ماتت وولدها
فی بطنها وکُمّاها بضم الجیم وکسرها - جمعة من تمریک
مشت از خرما یوم الجمعة بضم المیم وتسکینها روز آدینه
ویُجمع علی جُمَعات وجمع - المسجد الجامع مزکت آدینه
وان شئت قلت علی الاضافة مسجد الجامع علی تقدیر
مسجد الیوم الجامع کقولک الحق الیقین ای
حق الشئ الیقین لان اضافة الشئ الی نفسه
لا تجوز الا علی هذا التقدیر وعند الفراء یضاف
الی نفسه لاختلاف اللفظین وانشد قول الشاعر
(شعر) فقلت انجوا عنها نجا الجلد انه + سیرضیکما منها
سنام وغاریه - فاضاف النجا وهو الجلد الی الجلد
لما اختلف اللفظان - اتان جامع اذا حملت اول
ما تحمل - قدر جامعة ای عظیمة - جامعة ایضا غل
والجوامع الاغلال - جَمْعا وستور که هیچ نقصانے
در تن او نباشد اجماع گرد آوردن - وهمه پستانهاے
ناقه دوشیدن - وعزم کردن بر کارے - وفراهم
آوردن کار را مُجْمَع نعت منه - قوله تعالی فَاَجْمِعُوا
اَمْرَکُمْ وشُرَکَاءَکُمْ ای وادعوا شرکاءکم لانه لا یقال
اجمعت شرکائی ویقال جمعت - قال الکسائی
یقال اجمعت الامر وعلی الامر اذا عزمت علیه والامر
مُجْمَع - ویقال اجمع امرک ولا تدعه منتشرا وجمله کردن
چیزے را مجموع گرد آورده از هر جائے فلانة مُجْمِعة

ایضا۔ المجادعۃ۔ المخاصمۃ تجادع کذلک۔ یقال ترکت البلاد تجادع اخا عیہا ای یاکل بعضہا بعضا جدع بالتحریک بدخوار شدن کودک (ع ک اف ۲) اجدع بدخوار کردن کودک را۔ وباز داشت کردن جداع مثال قطام سال تنگی وسختی مجدّع علف کہ سراسر اوستور خوردہ باشد کلاء جداع بالضم علف پژمردہ تجدیع جدعا لک گفتن کسے را یعنی بریدہ باد بینی وگوش تو۔ وو وگوش خربریدن جنادع حشرات زمین چون مخ ومار وسوسمار وجزآن ویقال رأیت جنادع الشتاء ای راوائلہ۔ جُنْدُعۃ بضمتین یکے از ہر جانورے کہ از وے گزند وحرمت رسد ذات الجنادع سختی وبلا وفی المثل جاءت جنادعۃ۔ عبداللہ بن جُدعان نام مردے۔

جذع۔ جَذَع۔ بالتحریک آنچہ پیش از ثنی باشد جُذعان جذاع ج۔ جذعۃ مؤنث جذعات ج۔ وانچہ بسال دوم درآمدہ باشد از گوسپند وبسال سوم از گاو واسپ وبسال پنجم از شتر اجذع کذلک جَذَع سالے کہ در وے ستور وندان شیر بیفگند و برنیارد وہنوز الا زلم الجذع روزگار۔ وشیر ویقال فلان فی ہذا الامر جَذَع یعنی نو درآمدہ جذع بالسکون ستور را بے علف باز داشتن (ع بفتحہا) اجذاع بزندان کردن جذع بالکسر تنۂ درخت جذوع ج۔ ونام مردے وفی المثل خُذ من جِذع ما اعطاک۔ الجذعۃ خرد۔ وکودک وفی الحدیث اسلم ابوبکر وانا جذعۃ بیم زائدہ۔

جرع۔ جَرَع۔ باشام خوردن آب (ع بفتحہا وک) جرعۃ بالتحریک ریگ ہموار کہ ہیچ نروید بروے جَرْعاء کذلک جَرَع ج۔ وایضا تافتہ تر شدن یکتاہ از تاہہاے رسن جرعۃ بالضم یک آشام از آب وشراب وجزآن وفی المثل اَفلت فلان بجُرَیعۃ الذقن اذا اشرف علی التلف ثم نجا۔ نُوق مجاریع شتران اندک شیر تجریع فرو خورانیدن خشم وجزآن تجرّع جرعہ جرعہ خوردن آب۔ وفرو خوردن خشم۔

جرشع۔ جرشع۔ بضمتین شتر بزرگ وبزرگ سینہ وپہلو برآمدہ۔

جزع۔ جَزَع۔ برپہنا بریدن وادی را (ع بفتحہا) وشبہ پسیۂ یمانی کہ چشم را بسیاہی وسپیدی کبک تشبیہ کنند جزع کشت وخم وادی جزع اندک از مال یقال جزع لہ جزعۃ من المال ای قطع لہ قطعۃ منہ واندکے از آب۔ وپارۂ از شب اجتزاع چوب از درخت بریدن وشکستن جزع بالتحریک ناشکیبائی کردن نقیض صبر (ع ک اف ۲) اجزاع متعدی۔ جازع چوب وادیج جزیعۃ رمۂ گوسپند تجزیع نیمہ پختہ شدن ورسیدہ شدن غورۂ خرما۔

جشع۔ جَشَع۔ بالتحریک حرص چیرہ وسخت حریص شدن (ع ک اف ۲) تجشّع کذلک۔ رجل جَشِع وقوم جشعون نعت منہ۔ مُجاشع نام مردے۔

جعجع۔ جَعْجَعۃ۔ آواز آسیا وفی المثل اسمع جعجعۃ ولا اری طحنا آواز شتران نر۔ وحبس کردن۔ وتنگ کردن کار بر کسے وکتب عُبید اللہ بن زیاد

تسع - تسعة - نہ مرد تسع نہ زن و مدت تشنگی شتران تسع بالضم نہ یک تسیع کذلک تسع شال صرد سہ شب از ماہ شب ہفتم و ہشتم و نہم و ہی بعد النقل تاسوعا روز نہم محرم تسع بالفتح نہ یک گرفتن - و نہم شدن (ع بفتحها) اتساع نہ تن شدن قوم و خداوند شتران نہ روز یکبار نوبت آب شدن -

تعتع - تعتعة - درماندن در سخن و در شکوخیدن ستور - و بے آرام و تفتہ کردن کسے را و یقال وقع القوم فی تعاطع ای فی اراجیف -

تلع - تلع - درازی گردن اتلع نعت منہ جید تلیع طویل - تتلع گردن ستیغ کردن تا برخیزد و یقال قعد فما یتتلع ای فما یرفع رأسہ للنہوض و لا یرید الرواح رجل تلع بکسر اللام بسیار نگرندہ چپ و راست انا و تمع بفتحها لغة فی ترع او لثغة - تلعة بالفتح پشتہ و نشیب و ہو من الاضداد - تلاع آب راہہا از بالا سوے نشیب تلعة یکے تلوع بلند برآمدن ز اتلاع گردن برافراشتن آہو از جاے خود متالع بالضم کوہے -

تموع - تموع - مسکہ یا فلہ بنان پارہ برگرفتن (ع ف اض ۲)

تیع - تیع - بیرون آمدن ق - و روان شدن مائع بر زمین (ع ف اک ۲) اتاعة ق کردن تیع نعت منہ متاع ق کردہ متالع ستیہیدن - و بروے و را فتادن در بدی و خویشتن را ست انداختن -

و نا و انیدن باد مرگیاہ را - و جنبانیدن شتر کتفہاے خود را در رفتن تیعة بالکسر چہل عدد از گوسپند و فی الحدیث فی التیعة شاة -

تبرع - کجعفر موضعیست -

تقع - بفتحتین گرسنگی و جوع تقع گلتف شدید -

تنعة - بالکسر دیہیست نزدیک حضرموت تنیمت بتنعة بن ہانئ نسب الیہا عیاض بن عیاض و العیزار بن جرول و حجر بن عنبس المحدثون التنعیون -

فصل الثاء

ثطع - ثطع الرجل - مجہولا مزکوم شد -

ثعع - ثع - قی کردن (ع ف اک ۲) انشعاع برآمدن قی از گلو و خون از بینی و جراحت -

ثلع - ثلع - سر شکستن (ع بفتحها) مشابہ غورہ خرما خستہ و جز آن -

ثخطع - کجعفر نام شخصے -

ثرع - بر قوم ناخواندہ رفت (ع ک اف ۲)

ثاع الماء - آب روان شد (ع ف اض ۲) و ثع ثع بالضم امر بالانبساط فی البلاد فی طاعة اللہ تعالی و الثاعة القذفة للقیء و الثوع کصرد شجر جبلی دائم الخضرة ذو ساق غلیظ یسمو و عناقیدہ کالبطم لا ینتفع بہ -

فصل الجیم

جدع - جدع - بینی بریدن و گوش و دست و لب بریدن اجدع جدعاء نعت منہ - جدعة باقی ماندہ بریدگی - و بزندان کردن - و حبس کردن و بالذال

لما سکنوا الیاء القوا حرکتها علی ما قبلها فانضم ثم ابدلوا من الضمة کسرة للیاء التی بعده ثم حذفت الیاء لاجتماع الساکنین وهما الیاء والواو ومفعول وانقلبت الواو یاء کما انقلبت واو میزان للکسرة قال المازنی کلا القولین حسن وقول الاخفش اقیس - بیاعة - آخریان بیعان خرنده و فروشنده ابا عة عرضه کردن به فروختن ابتیاع خریدن ویقال بیع الشئ مجهولا فان شئت کسرت الباء وان شئت ضممتها ومنهم من یقلب الیاء واوا فیقول بوع الشئ وکذلک القول فی کیل وقیل واشباههما - مبایعة بایکدیگر خرید و فروخت کردن - وبیعت کردن تبایع مثله - استباعة فروختن خواستن چیزیرا بجهت خود بیعة بالکسر کلیسای ترسایان - وخرید فروخت انه لحسن البیعة -

بجعه - بشمشیر برید آنرا (ع بفتحها) -

بذع - ترس مبذوع ترسانیده بذعه ترسانید اورا (ع بفتحها) ابذعة مثله وبذع الحب قطر الماء وذلک القطر بذع وصبح بن بذیع کامیر محدث خراسانی روی عنه احمد بن ابی الحواری -

برتع - کفشدن نام شخصی -

البردعة - گلیم که زیر کزابه اندازند شود و بردعة بلا لام وقد تقط والاشهر به بون آذربیجان معرب بردہ دان لان ملکا منهم سبی سبیا وانزلهم هنالک منه محمد بن یحیی الشاعر وکنی بن احمد المحدث ورجل مبرذع عن الشئ منقبض وجهه -

بلجع - کجعفر موضعیست در یمن او هو بالحاء المهملة -

بلکعه و برکعه - قطعه -

فصل الثاء

تبع - تبع - بفتحتین تباعة پس روے کردن - (ع ک ا ف ۲) اتباع در پی رفتن - ودر پی فرستادن ورسیدن بکسے - وورسخن دو لفظ پی یکدیگر آوردن که بریک روے باشد چون حسن بسن قبیح شقیح - اتباع در پی رفتن تبع بفتحتین پس رو وپس روان واحد وجمع یکسان قوله تعالی انا کنا لکم تبعا اتباع ج - متابعة تباع پس روے عمل کسے کردن - ودر پی یکدیگر رفتن در عمل تتبع بطلب چیزے رفتن در پی وے تتبیع کذلک - تتابع پیاپی شدن تباعة تبعة عاقبت بد تبیع آنکه ترا بروے مال باشد - و پس رو ومنه قوله تعالی ثم لا تجدوا لکم علینا به تبیعا ای ثائرا وطالبا هو بمعنی تابع وکوساله تبیعة ماده تباع بالکسر تبائع ج - تابعة ملوک یمن - تبع یکے از ایشان - وسایه - ونوعے از مرغان -

ترع - ترع - بفتحتین پر شدن خنور (ع ک ا ف ۲) حوض ترع وکوز ترع ای ممتلی - اتراع پر کردن تترع ببدی شتافتن بکسے حمله ها لی یقال تترع الیه - رجل ترع شتابنده ببدی وغضب - سیل ترتاع مشدد آنکه وادی را پر کند تتاع ایضا دربان ترتة بالضم ودر وفی الحدیث ان منبری هذا علی ترعة من ترع الجنة وپایه نردبان - ومرغزار ودهانه جویهاے سیر اتوع رفتار سخت تتابع بکسر

فاذا جاوزت العشرة ذهب للبضع ولا تقول بضع و عشرون - بضعة بالفتح پارهٔ گوشت و اخواتها بالکسر مثل القطعة والفلذة والفدرة والکسفة واشباهها والجمع بضع مثل تمرة وتمر وبضع مثل بدرة وبدر - بضع پاره کردن گوشت وکفانیدن جراحت - وسیراب شدن وفی المثل حتی امتی تکرع ولا تبضع وبستوه آمدن از کسے (ع ف بفتحهما) منبضع نشتر بضع سیراب کردن - وجواب شافی دادن مسئله را بضع بالضم نکاح یقال ملک فلان بضع فلانة - مباضعة بضاع ای مجامعة وجماع وفی المثل کمعلمة امها البضاع - بضیع خوے روان شده از آدمی وستور - وجزیرهٔ بحر - وگوشت یقال دابة کثیر البضیع ورجل خاظی البضیع مرد آگنده گوشت تبضع خوے روان کردن از پیشانی بضیع مصغر نام جائے بئر بضاعة بالضم والکسر فی الحدیث -

بعع - بعاع - بالفتح رخت وجهاز بعاع السحاب گرانی ابر از باران -

بقع - بقعة - بالضم جاے بقاع ج - باقعة سخنی بقع سخت گفتن - وبهتان نهادن کسے را یقال بقع الرجل اذا رمی بکلام قبیح او بهتان یستعمل مجهولا وبجائے رفتن یقال لا ادری این بقع ای این ذهب - بقیع موضعے که در وے هر نوع درخت باشد بقیع الغرقد گورستان مدینه بقع بفتحتین پیگی در مرغ وسگ ونزله بلق در ستور (ع ک اف ۲) غراب البقع زاغ پیسه بقعان الشام الذی فی الحدیث خدمهم وعبیدهم لبیاضهم وسوادهم - سنة بقعاء سال قحط ویقال فیها خصب وجدب - بقعاء نام شهرے -

بکع - بکع - زدن سخت بر هر جاے از اندام - وبریدن وپیش آمدن کسے به بدی وناخوشی وتمیم یقول ما ادری این بکع بمعنی این ذهب -

بلع - بلع - فرو خوردن (ع ک اف ۲) ابتلاع کذلک ابلاع فرو خوانیدن چیزے را بکسے سعد بلع بالضم منزلے از منازل قمر - وایضاً سوراخ بکره تبلیغ نخست پیدا شدن سپیدی در سر بالوعة آلائش وجاے دست وروے شستن بلوعة بالتشدید کذلک بالیع ج - بلعاء نام مردے -

بلتع - تبلتع - بلتعانی - آنکه ظرافت وزیرکی نماید از خود وابو بلتعة کنیت مردے -

بلقع - بلقع - بلقعة - زمین خشک یقال منزل بلقع ودار بلقع بلا هاء اذا کان نعتا فان کان اسما قلت بلقعة - ویقال الیمین الفاجرة تذر الدیار بلاقع -

بوع - باع - قولاج - وعبارت از بزرگی وکرم یقال فلان طویل الباع ای ذو بسطة وکرم - بوع قولاج کردن (ع ف اض ۲) وگام فراخ نهادن ناقه واسپ در دویدن -

بیع - بیع - خریدن وفروختن من الاضداد بیع کذلک وقیاسه مباع وایضاً فروخته وبیوع بیع مثل مخیوط مخیط علی التمام والنقص قال الخلیل الذی حذف من بیع واو مفعول لانها زائدة وهی اولی بالحذف - وقال الاخفش المحذوف عین الفعل لانهم

نعت منه ای مُبدِع وهو من صفات الله تعالی - ابتداع مثله وطرز نو نهادن شاعر در شعر - وماندهٔ شدن ستور بر نشست یقال ابدعت راحلتُه ای کلّت - وأُبدِع بالرجل اذا کلت راحلتُه یستعمل مجهولا - بدیع بمعنی مبتدع آید - وفیک وفی الحدیث ان تهامة کبدیع الاصل حلوٌ اوّله حلو آخره - شیٔ بدع بالکسر ای مُبتدَع ومنه قوله تعالی قل ما کنتُ بِدعا من الرُّسل ای بدیعا - بِدعة نو بیرون آوردن رسمے در دین بعد از اکمال دین استبداع بدیع شمردن تبدیع به بدعت منسوب کردن -

برع - براعة - تمام شدن در فضل وگذشتن از اصحاب در دانش (ع بفتحها وضمها) بارع نعت منه وفعلت کذا مُتبرعا ای متطوّعا - بَرُوع نام ناقهٔ م - ونام زنے واصحاب الحدیث یکسرون الباء والصواب الفتح لانه لیس فی کلام العرب فَعُول الا فَرُوج وعَنُود اسم شجرة وواد -

برذع - بَرْذَعة - گلیم کہ زیر پالان بر پشت شتر نهند ابرذاع آمادگی کردن کار را -

برشع - برشاع - بالکسر مرد گول وفرزک بدنمائے -

برقع - بُرقع - بضم القاف وفتحها روے بند زنان عرب وستور برقوع کذلک - بَرقَعة روے بند نهادن تبرقع برقع پوشیدن - مَبرَقعة گوسپند سفید سر مبرقعة بکسر القاف سپیدی روے آنچه همه روے گرفته باشد یقال غُرّة مُبرقعة - برقع بکسرتین نام آسمان هفتم لاینصرف -

برکع - برکعة - بر چهار دست وپاے ایستادن - وانداختن تبرکع نگون افتادن -

بزع - بزیع - مرد ظریف بزاع بالضم مثله - بزعة ظریف شدن (ع بضمها) تبزع ظریف خاستن کودک - وبزرگ شدن فتنه وبدی غلام بزیع ای متکلم ای لایشیب وامرأة بزیعة - والبزاعة مما یحمد به الانسان بَوزَع نام ریگ تودهٔ م - ونام زنے -

بشع - شیٔ بَشِع - بدمزه حلق سوز بشاعة بے مزه شدن بَشَع ناخوش شدن مردم از بے مزگی طعام (ع ک اف ۲) استبشاع بمزه شمردن -

بصع - بَصَع - جمع کردن البَصع کلمة تأکید است و قیل ایضا بالضاد المعجمة یقال اخذتُ حتی اجمع البَصَع والانثی جمعاء بصعاء وجاء القوم اجمعون وابصعون ورأیت النسوة جُمَع بُصَع وهو توکید مرتّب لایُقدّم علی اجمع ویقال مضی بُصْع من اللیل بالکسر ای صدر منه -

بضع - بضاعة - بالکسر پارهٔ مال کہ بدست کسے به تجارت فرستند ابضاع استبضاع بضاعت کردن اله راوفی المثل کمستبضع تمرا الی هَجَر وهو معدن التمر باضعة شکستگی سر کہ پوست وگوشت کفته باشد وخون نرود از وے وآنرا کہ خون روان باشد دامیة خوانند - ورمهٔ بزرگ از گوسپند سیف باضع شمشیر کہ ببرهر چه برآید پارهٔ از وے برد بَضع بالکسر پارهٔ از عدد وبالفتح ایضا وهو ما بین الثلثة الی التسع تقول بضع سنین وبضعة عشر رجلا وبُضع عشرة امرأة

INDIAN INSTITUTE OXFORD

بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب العین

فصل الالف

امع - اِمَع - اِمعة - بالکسر مرد هرجائی ومنه قول ابن مسعود رض لایکونن احدکم امعة ولایقال للنساء امعة وقد حکی عن ابی عبیدة -

ذو اشیع - کزبیر شاعر من همدان وزید بن اشیع اشیع تابعی روی عن علی رض -

ازیع - کزبیر نام شخصے اصله وزیع -

اع اع - مضمومتین فی حدیث السواک وهی حکایة صوت المتقی اصلها اُعْ فابدلت همزة -

الوع - دیوانه مأوَلَع مثل یقال به الأوْلَعُ ای المجنون

فصل الباء

بتع - تبع - مدار کردن شدن اسپ (ع ک اف ۲) فرس تابع نعت منه تبعة مؤنث - تبع بالکسر وبکسر الاول وفتح ۲ مثال قمع وقمع بمعنی عسل اتبع کلمة تاکید است یقول جاؤنی اجمعون واکتعون وابتعون همه -

بشع - شفة کاثعة با ثعة - لب سطبر رنگین -

بخع - بخع - کشتن خود را از خشم واندوه ومنه قوله تعالی فلعلک باخع نفسک - بخوع اقرار کردن وگردن دادن حق راصلته بالباء یقال بخع بالحق (ع بفتحها) بخاعة کذلک (ع ک اف ۲) قال فی الایضاح شرح المقامات بخع الشاة ای بالغ فی ذبحها وفسره بان یقطع عظم رقبتها ویبلغ بالذبح البخاع وهو العرق الذی فی الصلب والنخع بالنون والخاء المعجمة وهوان یبلغ بالذبح النخاع وهو الخیط الابیض الذی یجری فی الرقبة -

بدع - ابداع - نو بیرون آوردن نه بر مثال سابق

به عون صناع مکین و مکافض فضل خلاق مین مازن

صراح

جلد دوم مع فرهنگ مسمی به

قراح

در مطبع نامی منشی نول کشور بطبع مزین مقبول جهانیان شد

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معاینہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیتل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہین انمین بعض کتب لغات عربی و فارسی واردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب لغت عربی

مجمع بحار الانوار - مع تکملہ کے چھپی چھاپہ بہت صاف خوشخط اعلےٰ درجہ کی صحت اور یہ اس رتبہ کی کتاب ہی کہ جیسا قاموس حاوی لغات عرب ہی ویسا ہی یہ کتاب جامع لغات احادیث سرور دو عالم ہی مصنفہ عالم جلیل القدر شیخ طاہر پہلے قیمت اسکی زیادہ تھی بتدریج عام نفع کے لیے قیمت مین تخفیف کی گئی - اور اس بے بہا کتاب کی مع تکملہ چار جلد ہین -

۱- جلد اول - مین لغات ہمزہ سے تا حرف راے مہملہ باحاے حطی ہین -

۲- جلد دوم - مین لغات حرف راے مہملہ با تاے مثنّاۃ سے تا عین مہملہ بایاے تحتانی ہین -

۳- جلد سوم - مین لغات حرف عین معجمہ سے تایاے تحتانی مع الیا ہین اور اس جلد کے آخر مین علوم لغت اور اُنکی اصطلاح اور رواۃ و محدثین کے طبقات کا بیان اور رواتعات غزواۃ کا بیان تخصیص و صراحت نام مقامات بقید ماہ و سال اور خاتمۃ الکتاب اور خاتمۃ الطبع ہی -

۴- جلد چہارم مین تکملہ ہی جسمین لغات ہمزہ سے تایاے تحتانی مرسوم ہین اور آخر کتاب مین بحوالہ نام کتاب کے جو ماخذ لغات کا ہی بحروف مرموز تصریح کردی ہی

درحقیقت یہ کتاب کیا ہی ایک معدن لغات حدیث سرور کائنات ہی -

قاموس - لغت عربی کی کتاب متعارف و متداول مستغنی الصفات ہی از مجد الدین محمد فیروز آبادی شیرازی دو جلد مین -

۱- جلد اول - مین ہمزہ سے حرف سین مہملہ تک کے لغات کا بیان -

۲- جلد دوم - مین لغات شین منقوطہ سے تحتانی و حروف معنوی کے استعمال کا بیان ہی ایضاً - بشرح صدر بجلد مراتب -

مصباح المنیر - لغت عربی نادر کتاب مستند ہی مصنفہ احمد بن محمد بن علی المقری مشہور بلقب فاضل شہابہ قیومی

منتخب اللغات - معروف کتاب ہی لغات عربی کی جسکا بیان معنی عبارت فارسی مین ہی مصنفہ مولوی عبد الرشید الحسینی المدنی -

کتب لغت فارسی

لغات المبتدی - ردیف وار لغات کا بیان حرف اول و آخر کی رعایت بترتیب حروف تہجی مصنفہ مولوی سیف اللہ عظیم آبادی -

نصاب الصبیان - ہر قسم کے لغت منظوم ہین مصنفہ ابو نصر فراہی

Sirāj 2nd Part

به عون صناع مکین ممکن فضل خلاق زمین زمان

سراج

جلد دوم مع فرهنگ مسمی به

قراج

در مطبع نامی منشی نول کشور مزین مقبول جهانیان شد

Purāṇa.

Vol. II.

49 D 92
2

~~49 03 D 10(2)~~

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.

